

भारतीय स्वराज्य.

लेखक-राजगोप, बलवानलु श्रीमल्ल.

प्रकाश १. ४-४-४०

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૨૩૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ લા. રત્નાય ર-૫૨૧-૪૫૧

વિષય ૬-૧-૬

ભારતીય
જનસમાજ

પુષ્પકલ્પી
પહેલ્લી.

તત્સત્ પરમાત્મને નમઃ

ભારતીય સ્વરાજ્ય.

લેખક અને પ્રકાશક,

રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી,

જુનાસાવરવાળા.

અંચકર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

પ્રથમાવૃત્તિ.

પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૯.

કાર્તિક સુદી ૧.

કીંમત રૂ. ૪-૮-૦.

આ ગ્રંથ ભારત-સેવા પ્રેસ, પદ. પચ્ચાડી, ધોળીતળાવ, લોહારવાલ
ઝીંટમાં રા. હરજીવન કાલિદાસ મહેતાએ છાપ્યો અને
રા. ભગવાનજી ભીમજીએ જુનાસાવર મધેશી પ્રગટ કર્યો છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૨૩

૬-૬

આજ લેખકનાં બીજાં પુસ્તકો.

૧. વીસમી સદીના વિગ્રો.
૨. ગગનભેદ યાને મારી આધ્યાત્મિક કલ્પના સૃષ્ટિઓ.
૩. ગંધર્વ કન્યા.
૪. ભારતવર્ષનો ભાનુ.
૫. કિન્નરકુમારી.
૬. ભારતની ગૃહદેવીઓ.
૭. અવનીપતિ.
૮. સત્ય યુગ.
૯. હિમાલય.

અનુક્રમણિકા.

અસલ ધર્મ	...	...	...	...	૧—૨૩
આપણી ફરજ	...	...	...	...	૨૪—૪૮
દેશસેવા	...	...	...	...	૪૯—૯૧
મિત્રતા	...	...	...	...	૯૨—૧૧૧
પુત્રનું માતા પિતા તરફનું કર્તવ્ય	...	...	...	...	૧૧૨—૧૩૧
અક્ષયર્ચની મહત્તા	...	...	...	...	૧૩૨—૧૪૫
પુસ્તકદારા જ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર	...	...	...	...	૧૪૬—૧૬૨
આંતર્યજ્ઞે પર ભાવ રાખો	...	...	...	...	૧૬૩—૧૮૧
સ્ત્રી કેળવણી	...	...	...	...	૧૮૨—૨૧૩
સ્વદેશાભિમાન	...	...	...	...	૨૧૪—૨૯૪
ડરો નહિં ઉભા રહો	...	...	...	...	૨૯૫—૩૧૫
દંપતિ ધર્મ	...	...	...	...	૩૧૬—૩૪૩
હિંદની પૂર્વ સ્થિતિ	...	...	...	...	૩૪૪—૩૫૩
આધ્યાત્મિક આર્યાવર્ત	...	...	...	...	૩૫૪—૩૭૦
આપણો સ્વભાવ	...	...	...	...	૩૭૧—૩૮૮
જન્મથી તે મરણ પર્થત પવિત્ર રહો...	...	...	...	...	૩૮૯—૪૧૭
અદ્ભૂત આર્યાવર્ત	...	...	...	...	૪૧૮—૪૨૩
આર્યાવર્તનો જીવો સ્વભાવ	...	...	...	...	૪૨૪—૪૨૭
અદ્ય જીવનમાં અનંત કાર્ય કરો	...	...	...	...	૪૨૮—૪૪૭
રાજ્ય પ્રજા લાયક બનો	...	...	...	...	૪૪૮—૪૬૨

પ્રસ્તાવના.

આ ભારત વર્ષની ભવ્ય ભૂમિપર અગણીત અંકકારો થઇ ગયા છે. તેણાં ધણાંએ આધ્યાત્મિક વિષયના અંથો રચ્યા છે. કેટલાકે કળા કૌશલ્યતાના બનાવ્યા છે. ઇતિહાસિક અને જેમાં અદ્ભૂત રહસ્યો ભરેલાં છે, એવા પણ ગ્રંથો રચ્યા અંથો થયેલા છે. પરંતુ જગત્ સૃંગારિક નોવેલો અને જેમાં મારી ઝાલી ! મારા પ્રિયતમ ! એવા શબ્દો વાપરેલા હોય, અ? જેમાં યુદ્ધિને વિભ્રમ કરે એવા અમર્યાદિત ફાટાઓ ગોઠવવામાં આવ્યા હોય, તેનેજ પસંદ કરે છે. તેની ગમે તેટલી કિંતમ હોય છતાં ખરીદી પછી જાણે હું શોખીન છું ! અહુજ ! સાહિત્ય પ્રેમી છું ! એવું જણાવવા માટે પુઠા ઉપરનું નામ રસ્તાપરનાં માણસો વાંચી શકે એમ હાથમાં પકડી તાલમાં તાલમાં પગ ઉપાડે છે.

મેં આ અંથ લખવામાં મારી યુદ્ધિને નથી ગુમાવી ! પુસ્તકો ખપે અગર તો ન ખપે તો પણ દરકાર નહિં. જે પુસ્તકમાં સારું દિવેલ હશે તો એની મેળે યુક્તસેવરને ત્યાં મારાં પુસ્તકો ખરીદનારની ગરદી થશે.

આ અંથમાં સ્વદેશ પ્રેમ અને સ્વદેશને માટે લાગણી ધરાવનારાના અસંખ્ય દાખલાઓ આપેલા છે. કે, જે વાંચતાં જનસમાજ કંઈક કદર કરી શકશે. જે એના ગુણુ આહી હશે તેજ સમજી શકશે. તેજ કદર કરશે. સારા વિદ્વાનો અને લાયક ગણાતા સદ્ગૃહસ્થો પુસ્તક હાથમાં ગ્રહણ કરી કંઈક સાર સમજશે તો હું તેનો આભાર માનીશ. નહિંતર હું પણ સમજીશકે તેઓની પાસે કદર નથી. તેને સાહિત્યનો શોખ નથી સ્વદેશ તરફ લાગણી નથી. તે મને શાના આભારી કરે ?

આ અંથમાં કોઇ ઠેકાણે શબ્દોમાં અને વ્યાકરણમાં દોષ જણાય તો વાંચનાર મહાશય આગળ હું નમ્ર પણે યાચના કરું છું કે, તેણે સુધારી વાંચે તસ્તી લેવી મારા સમજવા પ્રમાણે જે આ અંથના વિષયનો અર્થ થાય તો હું મને સદ્ભાગ્યશાળી સમજીશ; નહિંતર હીક અઃ તમારી આમળ એક જાતનું પોથું થોથું પડ્યું છે.

આ અંથમાં જે જે શબ્દો ગોઠવવામાં આવ્યા છે. તે, તે ભારતના દરેક કવીઓ, દરેક લેખકોની પ્રસાદીઓના છે. મેં કંઈ મારી હુશિયારીથી સંખેડું નથી. તેઓનાથી હું યુદ્ધિબળમાં ચડીયાતો ન હોઉં !

દરેક માણસ ખોલવા ચાલવા જેમ માણસોના સમાગમથી શિખે છે; તેમ હું આ જે ગ્રંથ બનાવી શક્યો તે મહાન્ કવિઓના અને ગ્રંથ કારોના ગ્રંથ વાંચી વાંચીને જેઓ કંઈ ગ્રંથો લખી શક્યા છે, તેઓ દરેક પુરૂષો અને દરેક ચોપડીઓના આભારી છે. જે માણસ માણસના સહવાસમાં ન આવે તો નક્કી મુંગોજ રહે. તેમ જેણે ગ્રંથો ન વાંચ્યા હોય તો કોઈ દિવસ ગ્રંથ બનાવીજ ન શકે ! જુઓ ભારતનો શેકસપીયર મહાકવિ કાળિદાસ એ પણ દરેક મનુષ્યનો અને પુસ્તકોનો આભારી છે, એણે પણ વિદ્વાન માણસોના સહવાસથી, સદગ્રંથોના વાંચનથી; તેમજ મહાદેવી સરસ્વતિના ઉત્તમ પ્રસાદથી અદ્ભૂત કવિત્વ શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી. એમાં પોતાની તાકાતનું કંઈએ ફળ ન હતું.

કદાચને કોઈ માણસએમ અભિમાન કરે કે મેં આ ગ્રંથ મારી બહાદુરીથી, અક્રત્રથીજ બનાવ્યો છે, તો તેને ગાંડો નહિં તો બીજું શું કહેવું ? જેમ વાણી ગ્રંથનાં મનુષ્યો તેમજ બાળબચ્ચાંઓના સમાગમમાં રહી શિખી લીધી છે, તેમ ગ્રંથો પાસેથીજ ગ્રંથો બનાવવાનું શીખી લીધું છે. જે એમ ન હોય તો સત્ત્વર કહો કે, તમને ગ્રંથ બનાવવાની સ્મૃતિ કોણે આપી ? મતલબકે મનુષ્ય અનુભવ વગર કંઈ કરીજ શકતું નથી. તેણે તો માત્ર કકા બારાક્ષરીજ ગોખી હતી; છતાં મોટા મોટા મહામહેનતથી અને એવા ગ્રંથો શી રીતે બનાવી શક્યો ? જે સમજી હોય તો તો અવશ્ય સમજી ગયો હશે કે, જગત પર ઉપયોગમાં આવતી દરેક વસ્તુઓનો હું આભારી છું.

હું માફ અભિમાન છોડી દઉં, સાચેસાચું કહેવા ઇચ્છું છું કે, મેં જેની પાસેથી કંઈક જ્ઞાન મેળવ્યું છે અને જે કંઈ વાંચવા લખવા શિખ્યો છું; તે સર્વ સદ્ ગૃહસ્થો અને સદ્ગ્રંથોનોજ પૂરતો આભારી છું. આમાં જે કંઈ બૂલ જણાય તે મારી છે અને કંઈ ઉત્તમ રહસ્ય સમન્વય તે તમારી કૃપાનું ફળ છે; તેથી ખરીવાત કહેનારની તો તમે નક્કીજ બૂલ માફ કરશો એવી મને અવશ્ય આશા રાખવામાં આવે છે.

લી. આપનું સદા બહું ધનિષ્ઠતો.

રાજગોર, ભગવાનજી, લીમજી.

જુનાસાવર.

“ ॐ ”

અર્પણ પત્રિકા.

સકલગુણગણાલંકૃત, તીર્થસ્વરૂપ શીરછત્ર
સ્વર્ગસ્થ પુન્ય પીતાશ્રી.

રાજગોર, ભીમજી જીઠાભાઈ, જીનાસાવર.

આપના વાત્સલ્ય ભાવનાના પ્રેમથી આ સેવક પોશાયો છે. તમારી અથાગ મહેનતના પરિણામથી અનેલી સંપત્તિના પ્રતાપે હું કંઈક વિદ્યાભ્યાસ કરી શક્યો છું. ધન, મીલકત અને પ્રાણીય પણ અધિક ગણી આપે મને રાજી રાજી રાખેલો છે. ધણા વખત મુર્ખમાં ખપી મેં તમારી અવગણા કરી હશે! તો પણ તમે બાળક જાણી દયા દરશાવી છે. દુઃખને હાંકી કાઢી, સુખનો અમુલ્ય લહાવો આપતાં નથી ચુક્યા બાજુ તમારા સંતાન પ્રત્યેના ધ્યાનનો અદ્ભુત નમુનો છે. તમારું ઋણ પતાવવાને માટે હું આ તમારી ખુશામત નથી કરતો! બાપુ! એ સેવાનો બદલો તો હું અસંખ્ય જન્મે પણ ન આપી શકું! તોપણ આ લઘુ ગ્રંથની અર્પણ પત્રિકા આપના નામ સાથે લગાડતાં મને ધણેજ હર્ષ થાય છે. તો સ્વર્ગમાં વિરાજતો તમારો પવિત્ર આત્મા એ ભેટ સ્વીકારવા મને કોઈ દિવસ નિરાશ નહિ કરે!

લી. તમારી સેવાનો તૃષાતુર, તમારો પ્રિય પુત્ર,

ભગવાનજી ભીમજી જીઠાભાઈ.

જીનાસાવર.

આ ગ્રંથ છપાવવા નિમિત્તે અગાઉથી મદદ કરનાર ગૃહસ્થોની યાદગિરી.

- ૧૫૦ સોની હરસુર રણછોડ, ગદડા.
- ૧૦૦ સોની જીવણભાઈ હરસુર, ખોટાદ.
- ૧૦૦ એક સદગૃહસ્થ.
- ૫૦ વનમાળી ગોપાળજી, જીનાસાવર.
- ૫૦ શેઠ દુર્લભજી કેસવજી, મોરવાડા.
- ૩૦ સોની દાના નથુ, પાંચતળાવડા.
- ૩૦ સોની કાનજી હરસુર, ચાવંડ.
- ૩૦ શેઠ જયચંદ હંસરાજ, મોરખી.
- ૩૦ એક સદગૃહસ્થ.
- ૩૦ જોડાલાલ અમૃતલાલ, રાજકોટ.
- ૩૦ ગાંધી જીવરાજ દામજી, રોજ્યા.
- ૩૦ જલદજી હરજીવન, ગદડા.
- ૩૦ સોની રામજી પુરષોત્તમ, ગદડા.
- ૩૦ ખવાસ રામભાઈ ઉકરડા, જીનાસાવર.
- ૩૦ સોની મનજી વાશીયાંગ, જીનાસાવર.
- ૩૦ કંસારા રતનજી ગોાવંદજી, પોરબંદર

શ્રી મોરવાડા નિવાસી શેઠ, દુર્લભજી કેસવજી ભાઈ ખેતાણીએ આ પુસ્તક છપાવવા નિમિત્તે મને જે પૈસાની મદદ કરી આપી છે, તેને માટે હું જેટલો આભાર દરસાવું તેટલો ઓછો છે. જે તેના આભારની અમુક ઉપમા આપી બેસી જાઉં, તો તેની કિંમત ગણી કાઢી કહેવાય! માટે તે દરસાવવા હું ધણોજ અશક્ય છું.

વળી સાથે હર્ષ પામવા જેવું એ છે કે, તેઓ મને ઓળખતા ન હતા; માત્ર મારા ગામનાજ રહેવાસી મારા રનેહિવર્ય માસ્તર વનમાળીદાસ ગોપાળજીના કિંચિત્ છસારાથી તેઓએ મારા માટે સતત પ્રયાસ આરંભ્યો અને ત્યાં સુધી અગવડતાઓ દુર કરી કે જે સહેલર પથ ન કરી શકે. તેઓની સાહિત્ય પરત્વેની લાગણી ખરેખર અવર્ણનીય છે. તેઓનું અંતઃકરણ એવું છે કે, જેમાંથી દેશનું ભલું થતું હોય; એવા કાર્યમાં જે આપણે મનુષ્ય કહેવાઈ કંઈપણ મદદ ન કરીએ તો આપણામાં અને ખડ ખાનારાં ચોપગાં પ્રાણીઓમાં શું તફાવત છે? આવી લાગણીવાળા મનુષ્યો આ ભારત વર્ષમાં માત્ર આંગળીને ટેરવે યા. રાખીએ એટલાજ છે, એમ હું મારા ખાસ અનુભવથી લખી રહ્યો છું.

લી. પોતે લગવાનજી લીમંજી આભાર ઇચ્છતો.

દેશનાં ભલા માટે તમારાથી બને તેટલું કરી છુટો.

સ્વદેશીમાંજ સાચી શોભા છે.

હિંદમાંજ બનતા રેશમમાંથી હાથે વણાઈને તૈયાર થયેલા
ફરેક રંગના રેશમી રૂમાલો જો ખરીદવાં હોય તો પધારો.

અબ્બાસભાઈ કલીમુદ્દીનની કુંપની.

મસજીદખંદર રોડ, નં. ૩, મુંબઈ.

શરદ્દચંદ્રની કુંપની.

શુદ્ધ સ્વદેશી ખાદી તેમજ શુદ્ધ રેશમી કાપડના વેપારી.

અમારે ત્યાં બધો માલ કીફાયત ભાવે મળશે.

૬૦ મસજીદખંદર રોડ, મુંબઈ, નં. ૩.

સૌરાષ્ટ્ર ઉદય સોપ ફેક્ટરી.

અમારે ત્યાંથી રેંટીયા છાપનો પવિત્ર સાબુ સસ્તે ભાવે મળશે.

સારી સુગંધીદાર ઉત્તમ વનસ્પતિઓમાંથી બનાવવામાં આવે છે.

વિદેશી સોપની જેમ ચરબી કે ક્રોઇપણ અશુદ્ધ વસ્તુઓ

નાંખવામાં આવતી નથી, આનાથી કપડાં ધણાંજ

સાફ થાય છે. એક વખત મંગાવી ખાત્રી કરો.

કીંમત માત્ર રૂ. ૦૧.

એનંટ માર્સ્ફર, વનમાળી ગોપાળજી.

૬. ભૂખણદાસ બિટ્લીંગ, રામજી જાડવજીને ત્યાં.

વીકુલદાસ રોડ, ટેલીફોન નંબર ૫૪૧૦.

શુદ્ધિપત્રક.

શુદ્ધ	અશુદ્ધ	પૃષ્ઠ.	લીટી.
ધ્રુધવાયા	ધ્રુધવાયા	૫	૩૨
નિર્વિદ્ને	નિર્વિદ્ને	૭	૨૧
મુઠ્ઠીમાં	મુઠ્ઠીના	૯	૧
ધર્મા ધર્મના	ધર્મ ધર્મના	૧૦	૨૫
તમારે	તમે	૩૭	૨૦
ગરીબીના	ગરીબીની	૩૯	૬
સાધવાવાળો	સાધવાવાળો	૪૦	૧
એમ	અમે	૪૧	૩૩
બુઝાવામાં	બુઝાવવામાં	૪૬	૨૨
ચલાવજો	ચાલવજો	૫૪	૧૩
હાથ	હાથે	૫૫	૫
જીવ્હા	જીવ્હાન	૫૭	૨૪
તમારા	તામરા	૫૭	૨૬
મેરુરખાની	મેરખાની	૭૧	૮
એણે	એણી	૭૫	૩૩
નથી	નવી	૮૪	૨૭
આમેહુખ	આમેહુખી	૯૦	૨૯
ગશે	વીશે	૯૨	૨૧
લઈ	લઉ	૧૦૯	૧૬
ગયા	ગયા	૧૨૨	૧૫
કાર્ય	કામ	૧૨૩	૨૬
લેવું	લવું	૧૩૩	૨૮
ખરેખર	ખરેખરે	૧૪૩	૨૮
કુંડાળામાં	કુંડાળામાં	૧૪૪	૩૦
પુસ્તકો	પુસ્તકો	૧૪૮	૨૭
સ્વતઃ સિદ્ધ	સ્તતઃ સિદ્ધ	૧૫૨	૧૪
ખાવા	ખખાં	૧૫૪	૨
ગપાં	ગપાં	૧૫૬	૩

શુદ્ધ	અશુદ્ધ	પૃષ્ઠ.	લીટી.
અંતઃકરણની	અંતઃકરણની	૧૫૭	૧૫
શરમાવાનું	શરમાવવાનું	૧૫૭	૩૦
વ્યાખ્યાનો	વ્યાખ્યાનો	૧૬૦	૨૮
પુરોહિત	પુરોહિત	૧૬૨	૭
પ્રયાસ	તપાસ	૧૬૬	૨૩
કલક	કલંગ	૧૭૦	૧૯
આડકવામાં	આડકવામાં	૧૭૧	૨૫
એટલે	એટલે	૧૭૨	૨૭
પડી હો તે	પડી હોય હોને	૧૭૩	૧૪
ખળમાંથી	ખાળમાંથી	૧૭૪	૧૨
સુધરવાની	સુધારવાની	૧૭૫	૧
અંતઃકરણમાં	અંતઃકરણમાં	૧૭૬	૨૫
શીખવવાને	શીખવાળાને	૧૭૬	૨૮
પર	પણ	૧૮૦	૧૦
વખત	વખળ	૧૮૫	૨૯
ખિન્નાવી	ખિન્નવી	૨૦૧	૨૨
તમારી	અમારી	૨૦૨	૨૩
ખોલીએ	ખોલીએ	૨૦૩	૧૭
પહોડોમાં	પહોડોમાં	૨૦૯	૧૯
તેમનાં	તેમન	૨૧૦	૪
ઉધમે	ઉધમે	૨૧૫	૨૨
માટે	માટ	૨૧૬	૨૭
તેનામાં	તોનામાં	૨૧૬	૩૫
બસાવતા	બસાસતા	૨૨૮	૧૯
ઉડાવશે	ઉડાશે	૨૩૬	૧૮
ગણાતા	ગણુતા	૨૪૯	૨૯
દુઃખ	દુઃમ	૨૭૯	૧૦
કીર્તિસ્તંભો	કીર્તિ સ્તંભો	૨૮૦	૧૦
વર્ણસંકર	વર્ણસંકર	૨૮૧	૨૨
શતક	શકત	૨૯૮	૪
દોડવાવાળાઓ	દોડવાવાળાઓ	૨૯૮	૩૪
સિંહની	સિંહની	૨૯૮	૩૫

શુદ્ધ	અશુદ્ધ	પૃષ્ઠ.	લીટી.
ઓઃ	ઓર	૩૦૫	૧
આકાંક્ષા	આકાંક્ષા	૩૦૫	૨૧
બોલાવો	બોળવો	૩૦૭	૩૧
પુતા	પુતા	૩૦૯	૧૧
વરસાવે	વરસાવ	૩૧૧	૧
નીકળ્યો	નીકળ્યો	૩૧૨	૩૧
બન્યા	કલ્યા	૩૧૩	૩૧
સર્પણી	સપણી	૩૨૦	૧૫
કે	દે	૩૨૦	૩૦
સીધે સીધો	સીધે સીધો	૩૨૦	૩૩
તે	તો	૩૨૨	૧૩
ગૃહસંસારની	ગૃહસંસારથી	૩૨૪	૩૧
કરતાં	કરેતાં	૩૨૫	૨૧
શ્વાનને	શ્વાનને	૩૨૭	૨૭
ગૃહણુ કરી તેના	ગૃહણુ તેના	૩૨૮	૩૪
તમને	તેને	૩૩૦	૩
રીતખાત	રીતખાર	૩૩૧	૩૦
તેજ	તેજ	૩૩૧	૩૧
નાક કપાવે છે	નાકપાવેછે	૩૪૦	૮
કે તે	તે કે	૩૪૩	૨૮
મહેનતને	મહેતતને	૩૫૨	૧
કુદરતી	કુદરત	૩૫૨	૧૯
કટી	કરી	૩૫૨	૨૧
કાયાદાથી	કાયાદાથી	૩૫૩	૧૭
મહેરબાની કરી કર્મવાદી	મહેરબાની કર્મવાદી	૩૫૩	૩૦
જીવાત્માની	જીવત્માની	૩૫૭	૩૧
જાતની	જીતની	૩૫૮	૩૪
ખવરાવે	ખબરાવે	૩૭૦	૨૭
જેના	જના	૩૭૨	૪
પદાર્થોના	પદાર્થોના	૩૭૩	૧૯
જતાં	જતાં	૩૭૭	૪
નિઃસ્વાર્થવૃત્તિ	નિઃસ્વાવૃત્તિ	૩૮૨	૨૭

શુદ્ધ	અશુદ્ધ	પૃષ્ઠ.	લીટી..
ફરી	ફરી	૩૮૫	૨૮
જરર	જરર	૩૮૭	૬
રોશની	રોહની	૩૮૯	૧
સ્વતંત્રતા	સ્વતંતા	૩૮૯	૧૪
અમલદારો	અમદારો	૩૮૯	૧૬
દુર્ગોના	દુર્ગેનાં	૪૦૧	૬
પોતાના	પોતાતા	૪૦૧	૩૫
નિર્મુક્ત	નિમુક્ત	૪૦૩	૨૨
આમારે	આમારે	૪૦૯	૩૩
બાળકના	બાળકના	૪૧૦	૭
કયું	કયું	૪૧૧	૨૨
મારી	મારા	૪૧૧	૨૫
પોતાના	પોતાના	૪૧૨	
એશ્વર્ય	એશ્વર્ય	૪૧૨	૨૩
ઉદ્ધારનો	ઉદ્ધરનો	૪૧૬	૨૫
પોશણ	પાશણ	૪૨૧	૩૬
મહિલાઓની	મહિલીઓની	૪૨૩	૨૭
કુદરતથી	કુદતથી	૪૨૯	૭
ધાય છે	ધાય છે	૪૩૨	૧
કપડાંઓ	કપટાઓ	૪૩૨	૨૧
કુરાન	કુરાણ	૪૩૩	૧૬
ગાડાં	ગાંડા	૪૩૩	૨૯
વરસાવવાની	વરસાવવાથી	૪૩૬	૨
મહમુદશાહે	મહમૂદમાહે	૪૪૩	૨૩
કહેતા	કહેલા	૪૪૪	૧૫
સુતરાઉ	સુતરાઈ	૪૪૭	૨૪
મદદગાર	મદદદગાર	૪૫૨	૩
પ્રસન્નતા	પ્રસનના	૪૫૨	૨૦
હતા	હત	૪૫૩	૮
રમ્ય	રમ્મ	૪૫૩	૨૭
પુરુષોએ	પુરુષો	૪૫૬	૨૧
આપણાથી	આપથી	૪૫૬	૨૧
મટાડી	મી	૪૬૦	૩૪

“ભારતીય સ્વરાજ્ય”

‘અસલ ધર્મ’

આ સંસારમાં દરેક મનુષ્યે પોતપોતાનાં કર્તવ્યો ધર્મ અને નીતિથી બજાવવાનાં છે. રાજ્ય પ્રજા પ્રત્યે સ્નેહભાવ ન રાખે તો અનીતિ કહેવાય છે. તેમ પ્રજા રાજ્ય તરફ વૈરભાવ રાખે તો રાજ્યથી તેને બેવડો ગુન્હો છે. શાસ્ત્રોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જે માણસ વર્તણૂક નથી કરતો તેને અધર્મ એવું નામ અપાય છે. શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને પાણ્ડીપતના મેદાનમાં અર્જુનને યુદ્ધ સમયે કહ્યું હતું કે તું તારો ક્ષત્રીય ધર્મ નહિ બળવે તો નર્કે જઈશ. આ વચનો ખાસ ધર્મને મળ્યુત બનાવવા માટેનાં હતાં.

જમદગ્નિ મુનીએ પોતાની સ્ત્રીરેણુકા પર કોપાયમાન થઈ તેને મારી નાખવાનું પોતાના પુત્રોને કહ્યું તે વખતે પુત્રોએ માતાની કેમ ઘાત થાય એવા ધરાદાથી ના પાડી; ત્યારે પિતાના કોપથી બધા બળીને બરમ થઈ ગયા, છેવટે પરશુરામે પિતાની આજ્ઞાને માન આપી પોતાની માતાને મારી નાખી અને પોતાનો પુત્ર ધર્મ બળવી, પિતાની આજ્ઞાને માન આપ્યું, તો તેજ પિતાના વરદાનથી પોતાની માતા અને બ્રાતાઓને સંજીવન કરી શક્યો. કહો ! પોતાનો ધર્મ બજાવવામાં કેટલું બધું હિત સાધી શકાય છે ?

એવી રીતે પૂર્વે ધણા એક મનુષ્યો મુશ્કેલીઓ વેડી ગહન પ્રસંગોમાં આવેલા છે અને સંન્યાસ લઈ વનમાં થતી અનેક ઉપાધિઓને મુગે મોઢે સહન કરી, ધર્મના સાંદસામાં પકડાયા છે. ભગવાન યુદ્ધદેવ મહાન રાજ્ય તથા, સ્ત્રી અને પુત્રના કોમળ હૃદય પર આઘાત કરી, દેશ અને પરદેશ રખડી, પોતાનું કર્તવ્ય બળવ્યું હતું. શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર પરમાત્મા પરોપકાર અર્થે જગત્સામી છતાં અર્જુનના સારથી બની પોતાને ન છાજે એવું નોકરીનું કાર્ય બજાવ્યું. પરોપકારી મનુષ્યો પરજનના હિતાર્થે ઉંડા પાણીમાં ઉતરે છે. પર્વતની ખીણોમાં જાય છે, હાથી અને સિંહાથી જે વન ગાજી રહેલું હોય તેવા ખીણમણી રસ્તામાં ચાલ્યા જાય છે. સત્ય, ધર્મ જીમને નીતિથી ચાલતા પુરુષો કોઈ દિવસ પોતાના જીવની દરકાર રાખતા નથી, પછી ભલે ત્યાં ખેરના તણુખાઓ પાથરેલા હોય, દુનીયાંની સર્વ બાંજગડો તોડી પાડી

સર્જનાએ શાન્તિનું અહું રાજ્ય સ્થાપવાનું છે; પરંતુ અમર્યાદિત અને લુચ્ચા લોકોની જાળમાં ફસાવાનું નથી. કેટલાક પોતાનો ધર્મ બળવવામાં ભૂલો કરે છે. જુઓ! કુરુક્ષેત્રમાં અર્જુને પોતાનો ધર્મ બળવવામાં ભૂલ કરી અને બ્યથ ચીત્તે રથમાં બેસી ગયો જે એ વખતે કૃષ્ણ જેવો ઉત્તમ વક્તા હાજર ન હતો તો નકી સમરાંગણમાંથી રથને સીધો ઘેર હાંકી જતો. અહિંસા, સત્ય, નીતિ, કાયા અને મનની શુદ્ધતા એ સર્વત્ર ધર્મનો સિદ્ધાંત છે. જે જે ધર્મ પુસ્તકો વાંચવા માંડે તો એમાંથી સર્વના પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખો, સત્ય અને નિતીને પાળો, તેમજ કોઈ જીવને દુઃખ થાય એવું કાર્ય ન કરો, એવુંજ ટપોટપ નીકળવા માંડશે. કોઈના પ્રત્યે વૈરભાવ નહિ રાખતાં સંપત્તી રહેવું અને પોતાના જેવાજ સર્વને સમજવા એ જાતની રીતભાત એ સર્વ ધર્મનો વિજયધ્વજ છે. એવું જે માણસ ન સમજતો હોય તેને કહેવું કે કોઈ માણસ આપણો જીવ લેવાને આવે અને માથે સમશેર ખેંચી ઉભો રહે, અગર તો આપણું નિશાન કરી છાતીમાં બંદુક તાકે, તેમજ આપણા ઘરને આગ લગાડી સર્વસ્વ લુટી છેવટ વ્હાલા પુત્રની ધાત કરે; એ વખતે આપણને કેવું થાય છે? એજ આપણે વિચારવાનું છે. જ્યારે જ્યારે કાર્યનો આરંભ કરો તેજ વખતે પોતાના મનને ઉપરના કુંડાળામાં નાખી, ફક્ત પરમાત્માની સાક્ષીએ નિષ્કલંકિત કાર્ય કરી, ધર્મનો ફિલ્લો મજબુત ચણવાનો છે. આપણે નીતિને નોતરીએ છીએ એજ વખતે શાન્તિ, દયા અને ધર્મ આદિક રિક્તિ, સિદ્ધિઓ આપણને નેકી પોકારી મળવાને માટે દારપર બીડ કરે છે. સર્વ દેશમાં અને સર્વ ધર્મ કર્મોનાં વ્યવહારમાં દરેક માણસ બીજાનું ખરાબ કરવા જતાં અચકાય છે, તેથી અવશ્ય એવું સમજાય છે કે આ દેહમાં રહેલી કોઈ અદ્ભૂત શક્તિ એ અશુભ કાર્ય ન કરવા દેવાને આડે આવે છે.

વેદોમાં ઘણે દેકાણે એવું કહેલું છે કે પ્રથમ સત્ય ઉત્તમ થયું. કે જે પોતાના બળે પૃથ્વી, વાયુ, સમુદ્રો તેમજ ઉચે તરવરી રહેલાં અસંખ્ય બ્રહ્માંડોને ધારણ કરી રહેલ છે. સત્ય નગાર વગાડીને કહે છે કે આ સૃષ્ટિમાં દૃષ્ટિગોચર થતી સર્વત્ર વસ્તુઓ ફનાં થઈ જાય; પરંતુ મારામાંથી ઉત્પન્ન થતી ધર્મ, દયા કે નીતિ આદિક અસંખ્ય દિવ્ય શક્તિઓ નષ્ટ થવાની નથી. મહાભારતમાં કહેલું છે કે એક હજાર અશ્વમેધ યજ્ઞને અને સત્યને સામસામાં કાટલામાં મૂકો તો સત્ય તરફતું ખડું વધી જાય છે. કહો! આ કંઈ ઓછી મહત્તા છે? ભિખે બાણશ્યા પર સુતાં સુતાં ધર્મરાજને ધુંક ક્ષેત્રમાં વારંવાર સંબોધિને કહ્યું હતું કે: પ્રાણ છોડતાં સુધી તમારે એ સત્ય રૂપી પરમબળ જ્યોતિને છોડવી નહિ, એવી મારી તમારા પ્રત્યે મહાન બલામણુ છે. સત્ય એ સર્વ

સદશુણોનો જીવનહાર છે એવા સત્યને વ્યવહારમાં કે મુશ્કેલીમાં છોડવું નહિ. સત્ય વીરની આગળ સંકટ તો સો સો ગાઉ દુર ભાગે છે. એ જન સમૂહો બુદ્ધી જવાનું નથી.

કેટલાક મનુષ્યો સત્ય જેવી કેટલીક હિતકારક વસ્તુઓને તજી દઇ માત્ર સુગંધી કાષ્ટનાં કે સફેત માટીનાં ટીલાં ટપકાં કરી બાર હાથ લાંબી માળા ફેરવવી તેનેજ ધર્મ કહે છે. અર્થે અંગે સ્નાન કરી, વિવ્હળ ચિત્તે પ્રભુની પ્રતિમાને ફળપ્રુલ્લ ચડાવી, ગૌમુખીમાં હાથ ભારી, જે અસંખ્ય કુતર્કોનો ગળપ જપે છે અને નાનું કે મોટું અનીતિ બધું કાર્ય કરવામાં પાછી પાની કરતો નથી તેને હું તો ધર્મ ન કહું જે માણસ દુનિયાના સર્વત્ર જીવેનું બલું કરવાના કાર્યમાં લાગેલો હોય, અને અનીતિ કાર્ય કરવા જતાં દેહને કંપાવી સદાયને માટે સત્કાર્ય કરવાને અંધાયેલો હોય, એજ કાર્યને ધર્મ એવું નામ અપાય, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જગત્ ઉદ્ધારક ગણાયા, રામચંદ્ર ભગવાને પણ સર્વત્ર સ્થળે શાન્તિ ફેલાવી વળી એટલે સુધી કે જ્યાં સુખ અને સમૃદ્ધિનું સામ્રાજ્ય હોય ત્યાં રામરાજ્યની ઉપમાં અપાય છે. એ પરોપકારી રામચંદ્રના કાર્યમાં પણ એવોએ પણ મનુષ્યના કરતાં ઉત્તમ કાર્ય બળવ્યું, પત્યરાઓ કે જે પાણીમાં ડુબી જાય છે તે તરવા લાગ્યા નોદ્ધાની સમુદ્ર શાન્ત બની ગયો. નાનાં નાનાં જીવ જંતુઓ પણ તેનાં કાર્યમાં મદદગાર થઇ પડ્યાં. કહો? આમાં તમને આશ્ચર્ય થતું નથી કે? જે માણસ ધર્મમાં લાગેલો હોય તેને સર્વત્ર વસ્તુઓ અનુકુળ થાય છે. વિકાળ સિંહો ધરના રખવાળી બને છે. શત્રુઓ મિત્રતાનું કામ કરે છે. ખાસ પરમાત્મા ધર્મને માટે અવતાર ધારણ કરે છે જેની પાસે સુધર્મનાં લક્ષણો હોય તેને કોઇ દિવસ દુઃખના માર્ગમાંથી પસાર થવું પડતું નથી.

જેનું મન શુદ્ધ હોય, જે હરહમેશાં સર્વ જીવેનું બલું કરવામાં પોતાની દરેક શક્તિનો સદુપયોગ કરતો હોય, તેનામાં ધન્ય અદળક સત્તા સોંપે છે. જુઓ ! દુરે અચળપદ પ્રાપ્ત કર્યું પ્રહેલાદ પણ ધર્મનાં તત્ત્વો વડે મહાન્ ઉપાધિમાંથી બચી શક્યો. ધર્મરાજ્ય કોઇદિવસ પણ બૂલે ચૂકે અસત્ય બોલતા નહિ માત્ર એક વખત જુહું બોલી ગયા તો તેનો રથ જમીનથી અદર ચાલતો હતો તે બધ પડી જમીનપર ચાલવા માંડ્યો. હિમાલયની હડહડતી ટાહમાં નદીઓનાં પાણી ડરી જાય, પન્થરાઓ ફાટે, તોપણ એવીજ ઘાતકી ઠંડી ધર્મને અસર ન કરી શકી. ચાર ભાઇઓ અને સતિ દ્રૌપદી સુદાં પાણીની માફક ગળી ગયાં; પરંતુ ધર્મવીર યુધિષ્ઠિર તો નિર્વિઘ્ને પાર ઉતર્યા. અહાહા! ધર્મ

તારો કેવો પ્રતાપ ? આતો દંડી હતી. પણ અગ્નિની જવાળાઓ તારા બકતોને અસર ન કરી શકે ! તારો ઉપાસક આખા જગતમાં પૂજ્ય છે. ધર્માવતાર, સાત્ત્વિકવૃત્તિવાળો, નિર્ભયતાનું આદર્શ સ્વરૂપ, પ્રેમ અને શાન્તિનો સાગર, સત્યવીર, સ્વતંત્રતા દેવીનો ઉપાસક, સ્વદેશ બંધુઓના દુઃખે આર્તનાદ કરનાર મહાત્મા કહેવાય છે.

જે વખતે એવા પુરૂષો ભૂમીતલમાં વિરાજતા હોય, ત્યારે સમગ્ર ભૂમંડળપર સુર્ય પોતાના તેજનાં કોમળાં ફિરજો ફેંકી વિજયનાં વાજાં ત્રો વગડાવે છે. નાશના ઢગલાપર નવી ધમારતો ચણવાનું પ્રેરે છે.

લાખોની આમદાની ધરાવતા લોકો પોતાની સ્થિતિ કંગાલ બની ગયા છતાં પોતાના ધર્મની ખાતર ધનનું કે કુટુંબનું બલિદાન આપે તેવા મનુષ્યના રૂપમાં વિરાજતા દેવને અમારા લાખો વાર ધન્યવાદ હો. મનુષ્ય, મનુષ્ય પ્રત્યેનો ધર્મ બળની જાણે તેનુંજ નામ ધર્મ અને એમાંજ સર્વસ્વ ધર્મનો સમાવેશ થાય છે. એવો ધર્મવીર જ્યાં જાય ત્યાં લીલા દહર થાય છે. સૂકી ભૂમી લીલી બની જાય છે. નિર્જળ વહેળા બળબળ વહેવા માંડે છે. વૃક્ષો નવપલ્લવિત બની ફળ ફૂલથી ઝુકી રહે છે; પરંતુ જે માણસ નામાંકિત છતાં પોતાને ન છાજે એવી હદ ઉપરાંત ભૂલો કરી પોતાનો ધર્મ વિસરી જાય તેવા પુરૂષને પ્રશંસામાં લાવનાર મનુષ્યોજ ગુન્હાને પાત્ર છે. જ્યાં અશાંતિનો ઢોલ વાગતો હોય અને ધર્મશ્રવણી સંહારલીલા જ્યાં સામેલ થઇ હોય ત્યાં સુખ શાન્તિને ફેલાવનાર વિરલા પુરૂષોને મારા લાખો વાર ધન્યવાદ છે.

ધર્મ એક એવી વસ્તુ છે કે ખુદ પરમાત્માને તેનો ઉદ્ધાર કરવાની અગત્ય જણાય છે. એવું ધર્મનું ગિંદુ જેનામાં ન ઝળકતું હોય તેવા જનનું જીવંત બકરીને ગળે બે સ્તનો લટકે છે તેના જેવું સમજવું. એવો મનુષ્ય નાહકનો આ ભૂમીને ભારરૂપ બની હાડ માંસનો થેલો રખડ્યા કરે છે. જગતના કલ્યાણ માટે કે પોતાના વિશ્વવ્યાપી ધર્મનું ક્ષેશ માત્ર જેને અભિમાન નથી હોતું તે માણસ જ્યારે ત્યારે મુછો પર હાથ નાખે છે ત્યારે હું તો તેનો દેશ બંધુ હોવાથી મને શરમ થાય છે. જ્યારે માણસ પોતાની શક્તિ ધન કે મહેનતને સ્વદેશ હિત કરતાં અમુલ્ય સમજે ત્યારે મુખમાં રહેલી પાંચભારની આમની ટુકડી શા માટે સાચવી રાખવી જોઈએ ?

સમજે તો આ દેહનો પીડ સ્વદેશ બંધુઓનું ઝણ પતાવવા પનેલો છે. એવું નહિં સમજતાં જે માણસ એક પિતાથી ઉત્પન્ન થયેલાં સર્વત્ર મનુષ્યો પ્રત્યે વૈરભાવ રાખે તેની ભૂલ કાંઈ જેવી તેવી નહિ; પણ મોટા હિમાલય જેવી ગણવી જોઈએ. વૃક્ષો રાત હો, દિવસ હો, પવન હો, તોફાન હો; તો પણ ક્યાં ગણકારે છે. જે માણસ નહીં

એવી મુશ્કેલીમાં ડગી જાય છે તે ઝાડથી હલકો છે. સૂર્ય પોતાનો પ્રકાશ આપવો બંધ કરે, સમુદ્ર મર્યાદા મૂકી સમગ્ર સૃષ્ટિને બેભાન દે, વાયુ પોતાની ચલન વલન શક્તિને દાખી સર્વત્ર જીવોને ગુંગળાવી દે ધરા-માંથી આપો આપ અગ્નિ પેદા થઇ સર્વને ભસ્મિભૂત કરે; તો પણ પોતાનો ધર્મ છોડી મનુષ્યે હલકી એવી મનો વૃત્તિઓને પાળવીજ ન જોઇએ, સ્વાર્થ તરફના વિચારને દબાવી માત્ર પરોપકાર વૃત્તિની ઉંચ ભાવના વડેજ ડાહ્યા પુરૂષો સર્વમાં મહાન પદ ભોગવે છે. સત્યવૃત્તિ પાળવાને સર્ગચલા નીતિજી પુરૂષો, હિમાલય પોતાનું સ્થાન બદલી બીજે સ્થળે, જાય, અગ્નિ ઠંડો પડે અને દુનીયાની જીવનશક્તિ મરણના રૂપમાં બદલાય જાય; તોપણ પોતાના વચનને અસત્ય વાણીથી કલંકિત થવા દેતા નથી. રામ એકજ વખત શર સંધાન કરતા હતા, એકજ પત્નિવૃત્તપાળી આખી દુનીયાને ઉત્તમ ધર્મ શીખાવી ગયા છે. હરિશ્ચંદ્ર સ્વપન્નામાં અસત્ય બોલતા નહિ એક વખત સ્વપન્નામાં ચાંડાળને વચન આપ્યું હતું તેને લઇને ચાંડાળને ઘેર ગુલામી સ્વીકારી હતી.

અરે ! પુરૂષોની ખ્યાતિ તો એક બાજુ રહી પણ સ્ત્રીઓ એનાથી ક્યાં ઉતરે એમ છે. સીતાજીને રામ વનવાસ ગયા પછી અયોધ્યાની ગાદીપર બેસાડવાનું ગુરૂ વાસિષ્ઠે નક્કી કર્યું હતું; પરંતુ પતિ પ્રત્યેનો પત્નિ ધર્મ મજબુત કરવા માટે સીતાજીએ સ્વામિની સાથે જંગલને મંગલ માન્યું. તારામતિ પતિની સાથે જંગલો જંગલ રખડી માત્ર સુધર્મની ખાતર પોતાને ન છાજે એવી ગુલામગિરી સ્વિકારી, છેવટે પુત્રના મરણને હસી કાઢી, સ્મશાનમાં જઇ પતિના ચરણમાં શીર ઝુકાવી; સમશેરથી મરવું પસંદ કર્યું. દમયંતી ચક્રવર્તિ રાજ્યની મહારાણી છતાં, અને પીતાને ઘેર રાજ્ય વૈભવ મળવા છતાં, પતિની સાથે અર્ધે વસ્ત્રે વન ભરી; આખરે વિષ્ણુટાં પડી અજગરના મુખમાં ઓરાયાં. સતી દ્રૌપદી શરીરે કામળ છતાં પતિની સાથે એક માંડલીક રાજ્યની દાસી બની વિરાટ નગરમાં રહ્યાં.

જે માણસ પોતાની ટુંક જીંદગીમાં ન લખી શકાય એવી લાંબી લાંબી ભૂલો કરેછે; અને સત્યધર્મને માન નહિ આપતાં પોતાની મરજીમાં આવે તેમ નીતિ વિરુદ્ધ કાર્ય કરે છે, તેના કરતાં કાગડાઓ સારા કે ધરોધર બલિદાન આરોગી જીવન લાંબુ કરેછે.

એક સ્ત્રી પોતાના પુત્રને વારંવાર એમ કહેતી કે સો સો વર્ષ સુધી પથારીઓ તોડ્યા કરવી અને ધરમાં ધુધંધુયા કરવું તેના કરતાં મરણ સારું છે મરણ પછી કીર્તિ પાછળ ન રહેતો આજ નહિતો કાલ એમ અનુક્રમે અનુક્રમે હજાર વર્ષ પછી મૃત્યુ છોડે એમ નથી ત્યારે નાહક પરાક્રમ વગર આ દેહને ટકાવી રાખવાથી શું ફાયદો છે ? આ નાશવંત

સરીરે આત્માનું કલ્યાણ કરવાનું જે કંઈ સાધન બની શકે એમ છે તો દેશની ખાતર કે વહાલા આત્માના માટે સ્ત્રી, ધન કે આ નાશવંત દેહની શી પરવા છે? ગાય બચાવવાના ધર્મની ખાતર વાસિષ્ઠ ગુરૂએ વિશ્વામિત્રનાં અસંખ્ય આણે છાતીમાં સમાગ્યાં. જે માણસ મરણથી ડરતો નથી, અને કીર્તિને સારૂ મૃત્યુને આલિંગવાને દોડે છે; તેજ કાર્ય આખા વિશ્વને વંદવા યોગ્ય છે. મનુષ્યને દેહ છુટ્યા પછી કીર્તિ પાછળ રહે તેજ સજીવન કહેવાય છે. અપકીર્તિ કરતાં મરણ વધારે કિમતી ન હોઈ શકે.

માતા, પિતા, ગુરૂ અને મહાત્મા પુરૂષોની માન, સન્માન વીધિ એને પણ ધર્મનું નામ આપાય છે. ભારવી કવીએ પોતાના પિતાને મારવાને મનસ્વી ધરાદો કર્યો હતો તેથી એ અધર્મમાંથી બચવા માટે પિતાની આગળ માફી માગી ત્યારે પિતાએ એના નિવારણ માટે છ માસ સુધી મૃદ રહીશ એવું કહી સમાધાન કર્યું. બ્રહ્મવાહન પિતાને મારવાના ચાપમાંથી બચવા માટે પાતાળમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સાથે પારસમણી લેવાને ગયો હતો. આ પ્રમાણે ધર્મનાં ધણાં એક તત્ત્વો છે, પુત્રમાં દોષ હોય તો પિતાએ સમજવવો, અને પિતામાં દોષ હોય તો પુત્રે સમજવવા. અસમજસ રૈયતનાં બાળકોને નદીમાં ડુબાવી દેતો હતો, તેથી સગર રાજાએ તેને દેશપાર કર્યો હતો. હિરણ્યાક્ષ સમજતો નહતો એટલે પ્રહલાદે તેનો પ્રભુને હાથે ધાત કરાવ્યો. વળી ધર્મની ખાતર અનુ-નને દ્રોણ ગુરૂની સામે લડવું પડ્યું. પ્રહલાદે ગુરૂનાં અસત્ય વચ્ચેનો સ્વિકાર કર્યો નહિ. અગદ ધર્મની ખાતર પિતાના મારણની સાથે જોડાયો.

ધર્મ એક એવી અદ્ભુત શક્તિ છે કે જેનામાં એ ધર્મ ન વિરાજતો હોય; તેજ ધર્મ પિતાનો પુત્રના હાથે અને પુત્રનો પિતાને હાથે નાશ કરાવે છે.

કામ, ક્રોધ, લોભ વિગેરે શત્રુઓને વિદારી જ્યાં સુધી ક્રોધ માણસ અકત ન થાય ત્યાં સુધી કલ્યાણની આશા રાખી શકાય નહિ. શુરવીર-પણું, દયા, શીલ અને સંતોષ એ દરેક સદ્ગુણને જંગતના વ્યવહારમાં મુકી કાર્ય કરવામાં આવે તો એવું ક્રોધ કાર્ય નથી કે જેમાં અધર્મ ઘુસી જાય. પાંચ પાંડવોએ માતાની આજ્ઞાને માન આપી, દુનિયામાં ક્રોધએ નહિ કરેલું એવું કાર્ય કરી એકજ પતિને સ્વીકારી, શું નહોતું સાબીત કરી આપ્યું કે શાસ્ત્રો અને વડીલોની ગમે એવી બચકર આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરનાર હજી દુનિયાપર હાજર છે?

બધાં શાસ્ત્રો આપણને શ્રોડો ધણો બોધ કરનાર છે તો તેનો ક્રોધ ઉપયોગ કરવું નથી એને લખને બધાં મનુષ્યો વજ્ર હૃદયને પીંગળાકે એવા રૂદનની શરૂઆત કહે છે. નીતિ નિયમો પાળવાએ જુઓ કે

બહુજ પરિશ્રમ બધું છે. તો પણ એવા સત્કાર્યને મરતાં સુધી નહોતું જોઈએ. ભુખ, તૃષ્ણા અને પેટમાં બળતરા થાય એવા પ્રસંગોમાં આવી પડીએ તો પણ પોતાની મનોવૃત્તીઓને ન ડગવા દે તેનેજ ડાહ્યા પુરૂષો ધર્મવીરની ઉપમા આપે છે. એક વચનની ખાતર પાંડવોએ જંગલી મનુષ્યને ન છાજે એવો ગુપ્ત વાસ કરી, પોતાના ધર્મને મજબુત બનાવી, પોતાના જીવેજ ધર્મ બીજને પળાવવા માટે પોતે દુઃખને સહન કરી બતાવી આપ્યું છે કે જીવેજો ! આનું નામ ધર્મ કહેવાય છે.

આપણે જ્યારે લઘુવયમાં હોઈએ ત્યારે શાસ્ત્રોનાં વચનો અને વડિલોની વાણીનો આપણે ખરાબર અર્થ કે કિંમત સમજી શકતા નથી. એમાંના દરેક શબ્દો જ્યારે આપણે અનુભવમાં લઈએ ત્યારેજ તેની મહત્તા આપણા જાણવામાં આવે છે. શાસ્ત્રોનાં તત્ત્વો મગજમાં બર્ચાથી જોટલા પ્રવીણ અને પવિત્ર થવાય છે તેવું બીજા કશાથી થવાતું નથી. કોઈ માણસ શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ વચનો તમારી આગળ રજુ કરે તો તેના તરફ તમારે બિલકુલ ધ્યાન આપવું નહિ. કદાચને તમે લાખો ધર્મ પુસ્તકોને વાંચી અસંખ્ય ધર્મોમાં સેળભેળ થઈ જાઓ તો ભલે પણ નિતીમય વચનો સિવાય તેમાંથી કંઈ ગ્રહણ કરશો નહિ. દહીંથી ભરેલી ગોળી ભલે મથોમથ હોય પણ ધી મળ્યું એટલે ખસ ! બીજાની શી પરવા છે. તમારા હાથમાં અખુટ ભંડાર આવ્યો એટલે પછી બીજા કંઈ ભુખ રહી. એ સત્ત્વ જેના હાથમાં આવ્યું તેણે સંસારનાં અગણીત કાર્યો નિર્વિઘ્ને પાર ઉતારેલાં છે. એ સત્ત્વ એ જ્ઞાન આપણને ધણું જરૂરનું છે. એનાથી મોક્ષ મળે છે અને દરેક કાર્યોમાં એ જ્ઞાન મુખ્ય મુદ્દાની વાત છે.

મગજ સારા અને ખરાબ એમ દરેક વિષયો સંગ્રહી રાખવાને માટે સર્જાયેલું છે તો મગજને આત્મ કલ્યાણના વિચારોથી ઠેલી શા માટે ખરાબ વિચારોથી ઉભરાવી દેવું જોઈએ ? આ વર્તમાન યુગને કેટલાક અનીતિનો ધોધ કહે છે. પણ એવી મહાન ભુલ કરી પૂર્વના જમાનાને શોભાવે એવો કાં કહેતા નથી ? આ જમાનો અને પૂર્વના ધર્મો એ સર્વત્ર આપણને પૂર્વજો વારસામાં સોંપતા ગયા છે. ધર્મો એના એજ છે, માત્ર આપણેજ જુદા છીએ. પહેલાંનો ધર્મ હાજર નથી એમ નાહું આપણે તેનો નિર્વાહ નહિ કરતા હોવાથી એણે આપણને તજી આપણા ગોળાનું પાણી હરામ કરેલું છે. પૂર્વની રહી પ્રમાણે બાંધેલા બધા નીતિ નિયમોમાં હાલની દૈનિકાલાદિકની પરિસ્થિતિને લઈને જીવેજો તો પુષ્કળ દરક પડી ગયો છે અને જગજગટ માંસતું એ સુકમં એત્યારે તેજહીન બની ગયું છે. પૂર્વના ધર્મો જોકે બહુજ મહત્વના છે પણ હમણાં કોઈ તેને માન આપતું નથી તેથી વખતની વાહણી

ક્યારેક છાંયો અને ક્યારેક તડકો આપવા લાગી છે. મોક્ષ ધર્મને બહુ સંપત્તિધર્મ દાખલ થયો. વાસ્તવિક રીતે જીઓ તો અર્વાચીન કાળની આધ્યાત્મિક વિદ્યા હાલના ભૌતિક પદાર્થોની નીચે દબાયલી ગરદને પડી છે. મનુષ્યના ઇશ્વરી વિચારોની સામે અસંખ્ય દુર્ગુણોને કાળો પડદો પડી ગયો છે. માત્રાપની અનહદ મહેનતના પરિણામે બનેલો મીઠકતનો ખજાનો ખાલી કરી જે માણસ કાળા પત્રકમાં નામ નોંધાવી, નર્કના દ્વારામાં ઠેલાડેલ કરી મૂકતો હોય તેના તરફ ધર્મની સમજીતીના અશ્વે શી રીતે દોડાવી શકાય ? સર્વ શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતો આપણને ગંભીર અવાજથી કહે છે કે જન્મથી તે મરણ પર્વત અસંખ્ય સંસારની વ્યાધિઓમાં ધમાલો લીધા કરવી અને આયુષ્યને એમનેમ કોઈ કડાક ઓગાળી જવું તેવા પુરૂષને જેટલું પાપ ભાગે પડતું આવે છે એટલું બીજા કોઈને આવતું નથી.

પુરુષ અવસ્થાએ પહોંચેલા એક જ્ઞાની માણસનું વર્તન તપાસી જીઓ ? અને તેની જેવાજ એક સંસારમાં રગડાતા જીવાત્માની સ્થિતિ તપાસો. ક્યાં જ્ઞાની નરની રીતભાત અને ક્યાં સંસારમાં જોડાયલા પુરૂષની હૃદય ફાટ કદપાંત રૂઠી જેટલી કરામત જ્ઞાની પુરૂષમાં હોય છે, તેટલીજ કરામત કંગાલમાં કુદરતે ઢોળેલી હોય છે. જે માણસ પોતાની શક્તિને વીસરી જઈ બાળકના જેવા ખેસોખેલવા માંડે છે એજ ઇશ્વરી માયાની ધમધોકાર ખરીદ છે. રામચંદ્ર ભગવાન જે વખતે લક્ષ્મણજી મેઘનાદની સાથે લડતાં મૂર્છા પામ્યા ત્યારે પોતાની માયાને પ્રભાવ જણાવવા માટે આંખોમાં અશ્રુનો પ્રવાહ લાવ્યા હતા. અને સાબિત કરી આપ્યું હતું કે મને પણ એ માયા નજર ચુક થવાથી સતાવે છે ત્રિદેવને એજ માયાના પ્રતાપથી સતી અનસયાના ગૃહે વૃક્ષની ડાળીએ છ માસ સુધી લટકવું પડ્યું હતું. રામાયણમાં એક એવીજ હકીકત છે કે ખુદ રામચંદ્રજીએ બેઠાં બેઠાં લાખો ગાઉસુધી હાથ લંબાવી, કાગલુશડીને પકડી લીધા અને પેટમાં પધારવી એકજ નિમિષમાં લાખો યુગનું સ્મરણ કરાવ્યું. એવી બચકર દુઃખ દેનારી માયામાં ડગલે, ડગલે ફસાઈ જે હરવખત સંકટમાં સ્નાન કર્યા કરે છે, અને કડવા અનુભવને મીઠા કહી રૂદનને હાસ્યના રૂપમાં ગણી કાઢે છે, એવા ઘેલા મનુષ્યો પ્રત્યે દયા ખાવા જેવું છે.

માનવ જાતીના અને પોતાના હિતની ખાતર જે ધર્મની કસોટીમાં નથી આવતો તેના તરફ અમારો વિરોધ છે. ભક્તિ આદિક ગૃહણ કરવા જેવા ધર્મો જ્યાં સુધી મુક્તિ માર્ગમાં ન રોપાય ત્યાં સુધી આપણે મનુષ્ય નથી બની શકતા, સર્વ ધર્મ ઐથોમાં નિતીનાં મુળતત્ત્વો અઅસ્થાને હોય છે. વળી સાથે સાથે વિનયને આમહૂપૂર્વક પાળવાનું કહેવામાં આવે છે.

તેથી એવા સુધર્મો જેની મુઠ્ઠીના આવેલા હોય તેની મુઠ્ઠીમાં સ્વર્ગનો અધિકાર આવી ગયો છે; એમ સમજવું. જેની નસેનસમાં ધર્મના વિષયો વાતો કરી રહ્યા હોય તેવા માણસને કોઈ મનુષ્ય નવીન વિચારોથી, બ્રમ કે આશ્ચર્યકારક બનાવથી ચલીત કરી શકતો નથી.

કપડાં સાફ કરવામાં સાધુ કામ લાગે છે, શરીરને સાધુ કે બીજી તેલાદિક સુગંધી વસ્તુઓ વડે પવિત્ર કરાય છે; પરંતુ અંતઃકરણ સાફ કરવું હોય તો માત્ર નીતિ, દયા અને પરોપકાર તેમજ જ્ઞાન, અને અહિંસા એજ સારાં લાભ કર્તા છે; ખરેખર રહસ્ય કે તાત્પર્ય લઈએ તો દરેક જીવોના આપણે ઝણી છીએ. એવી રીતનો સર્વ ધર્મોના સાર અહરનીશ જે યાદ કર્યા કરે છે તેને અમારા લાભોવાર ધન્યવાદ છે.

સર્વ ધર્મોનું ઉત્પત્તિસ્થાન એક હોવાથી સર્વ ધર્મ ગ્રંથોમાં એકનું એકજ તત્ત્વ મળી આવે છે; તેથી સર્વત્ર ધર્મો આપણા પોતાના છે; એમાં જરા શંકા નથી. આત્મ વિદ્યાનાં તત્ત્વો જેણે રચેલાં છે તેની પ્રશંસા વાણીવડે ન થઈ શકે, એવા પુરૂષો આપણને જે અમુલ્ય જ્ઞાન વારસામાં સોંપતા જાય છે. તેની પ્રશંસા કરવી એ સરસ્વતીની તાકાતનું કાર્ય છે. સંસાર પ્રત્યે આપણો ધર્મ અદા ન થયો હોય તો મરણ આપણને વેળાસર વધાવે તેથી પસ્તાવાનું બની આવે છે; સમજણ શક્તિ જ્યાં સુધી હયાત હોય, ત્યાં સુધી આયુષ્યની મજબુતી માટે સત્ય અને નીતિના પાયાપર તેજસ્વી અને નિર્મળ બોધ લેવા જેવી દિવાલ ચણવાની છે. સારાના સહવાસથી અસંખ્ય કુટોવો દુર થાય છે. સારાની સોળત આ સંસાર બ્રમણમાં થાક્યા પાક્યાને અનહદ વિશ્રાંતિ લુપ્ત છે. તમે સમજી પછે જે કાર્યો બીજાના બલ્લા માટે જાહેરાતમાં લાવો તે કાર્ય પુષ્કળ જનોના લાભનું બને છે. એ કાર્ય અસંખ્ય કળ્પોમાંથી બચાવે છે. દરેક માણસે લઘુવયથી તે વૃદ્ધાવસ્થા સુધી પોતાની દરેક ધડી ખાનદાનપણે અને સ્વદેશ હિતેન્નુ તરીકે વીતાડવાની છે. તમારી સમજીતીનાં વચનો દરેકનાં અંતઃકરણમાં આરપાર ઉતરી જવાં જોઈએ. તમારાં બોધવચનો સાંભળવાને માટે હજારો માણસો ઉઘાડે પગે દોડ્યાં આવે ત્યારેજ તમે દેશસેવાનું કાર્ય બળવ્યું કહેવાય. મોટા પુરૂષોનાં સુધાવાડયો એટલાં બધાં તો કિંમતી છે કે એ વાક્યો કેવા પ્રકારનાં અમુલ્ય હતાં એનો એના આહકોજ સમજી શકે. શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર પરમાત્માને અર્જુને કહ્યું હતું કે આપે મને રણક્ષેત્રમાં જે જ્ઞાન બતાવ્યું હતું તે જ્ઞાન મને ફરીથી કહો ? ત્યારે પ્રભુએ એવો ઉત્તર આપ્યો કે જો જ્ઞાન મેં તને સમરાંમણમાં બતાવ્યું હતું તે જ્ઞાન ફરીથી બતાવી શકાય એવી મારી તાકાત નથી. જોકે અર્જુન એ ધર્મરત્નાં સર્વત્ર વાક્યો સમજ્યો હતો તો પણ

એમાં વધારે મીઠાશ હોવાથી ફરીવાર સાંભળવાની ઇચ્છા બતાવી. પરમાત્માને એ જ્ઞાન કહેવું દુષ્કર નહિ હતું ! પરંતુ એ વધારે કિંમતી હોવાથી ઇશ્વરે ફરી વખત કહેવાને અનાશક્તિ બતાવી. અર્જુનને પરમાત્માનાં વાક્યો અરામર ધ્યાનમાં ન રાખ્યાં હોત તો એ અમુલ્ય જ્ઞાન ભંડારને ન મેળવી શક્યો હોત. ધર્મ અને નીતિના સિદ્ધાંતો કેવા અગાધ છે અને મહાત્મા પુરુષોની વાણીમાં શું મદત્તા રહેલી છે એ કોણ સમજે ? જે માણસને દરેક ધર્મગ્રંથો મુખે હોય, સત્ય અને અસત્યની પરિક્ષા કરવામાં પહેલે નંબરે હોય, એજ સમજી શકે ! સમુદ્રનું માપ કોણ લઇ શકે ? પરમાત્માએ ચૈાદ રત્ન કાઢવાને સમુદ્ર મંથન કર્યું ત્યારે જેને સમુદ્રનું તળ ફેડી, પાતાળ સુધી ભરાવ્યો હતો; એજ મેર પર્વત માપી શકે ! કંઈ દેવ કે દાનવ ન જાણી શકે ! કંસને મારવાને શ્રી કૃષ્ણ મથુરામાં આવ્યા ત્યારે કૃષ્ણનું કાળ સ્વરૂપ કંસ સિવાય કોઇ ન નીરખી શક્યું.

જે માણસ જ્ઞાનની શોધ કરવા નીકળ્યો હોય તેનેજ જ્ઞાન મળે છે નીતિની શોધ કરનારને નીતિ અને અસત્યનો ખરીદનાર અસત્યનેજ જોઇ શકે છે. જેવો ગ્રાહક તેવોજ માલ ખરીદાય છે. સંસારથી માંડીને તે અંત પર્વત આપણે આપણા મોક્ષ માર્ગમાં ધણા એક વાંકા ચુંકા રસ્તાઓ જોઇ શકીએ છીએ. તોપણ એ વાંકાચુંકા રસ્તાઓને સુધારવા છોડી દઇ મહેનતને કે એવા ખરાબ રસ્તાને વધારેમાં વધારે લાંબો બનાવતાં આપણે પાછું ફરી જોવાનું છે. ધણી વખત મનુષ્યો આવા સાંકડા રસ્તામાં આવી ગમરાય છે. મારો ખરો ધર્મ શું છે. એનું એને બાન રહેતું નથી કુશ્વેત્રમાં પાંડવ અને કૌરવોનાં સૈન્યો સામસામાં ઉભાં રહ્યાં ત્યારે અર્જુનને સગાંઘાલાંઓને લડવા આવેલા જોઇ તેઓના પ્રત્યે દયા ભાવ પ્રકટ થતાં હાથમાંથી ગાંડીવ ધનુષ્ય પડી ગયું, વદન સુકાવા લાગ્યું અંગે અંગ રોમાંચ ખડાં થઇ ગયાં, ધર્મધર્મના ફાંસામાં ફસાઇ રંક પ્રાણીની જેમ ગરીબડું મુખ કરી પ્રભુને કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ ! અહિં જે મારી સામે કાકા, મામાઓ ભત્રિજાઓ, તેમજ સાળા સસરાઓ, દાદાઓ અને ગુરુઆદિક અસંખ્ય સજ્જનો લડવાને આવેલા છે, તો તેઓનો વધ કરવા કરતાં હુંજ મારે હાથે મારી ગરદન કાપી આ યુદ્ધને સમાપ્ત કરવાને ધણો ખુશી છું. માત્ર પેટનો ખાડો પુરવા માટે બીજા માગવી એનેજ હું ઉત્તમ માનું છું. મણુ સામે ઉભેલા કોઇના ઉપર હું મારી સમશેર ચડાવું એતો. મારાથી નહિ બની શકે ! જે મારા ક્ષત્રીધર્મમાં ગુરુવધ, પિતૃ વધ, વિગેરે મહાન્ પાપો કરવાનું લખ્યું હોય, તેા આગ લાગો એ ક્ષત્રીય ધર્મમાં મને એ આરામ મારી કરવા જતાં મારામાં રહેલી કોઇ દિવ્ય શક્તિ અટકાવે છે.

કદાચને રાજ્યના લોભી માણસોએ આવા પ્રકારનો ધર્મ ધડી કાઢ્યો હોય. તો એ ધર્મ એનેજ મુખ્યાર્થ હો. મારે તો મારા આત્માનું ખરું કલ્યાણ. કંઈ વસ્તુમાં છે એ જોવાનું છે. જેણે મને વિદ્યા સંપાદન કરાવી છે. ખોળામાં ખેસાડી લાડ લડાવ્યાં છે, પ્રાણુ કરતાં બહારો ગણેલો છે; તેવા કૃપાળુ વડિલોની સામે મારાથી શી રીતે બાણુ લઈ શકાય ? મારી સન્મુખ આપ જેવા જ્ઞાની પુરૂષ ઉભેલા છે અને બાણી ખુજીને જો હું આવી જાતનું કુકૃત્ય કરવાને તૈયાર થાઉં, તો શું એ શરમાવા જેવું નથી કે ? મારો મારફાડનો ધર્મ બલે વેદોક્ત હોય, એનાથી બલે મને દોષ ન લાગે; તો પણ મારું મન એ ધર્મ બળવવાને માટે મને ફરમાશ કરતું નથી. સ્વર્ગ આદિક અસંખ્ય વૈભવો ન મળતા હોય તો બલે કોઈ દિવસ નમજે પરંતુ આ કાર્ય તો હું અહિંથીજ સંકેલી લેવાનું પસંદ કરું છું. ત્યારે બગવાને માત્ર વિરાટ સ્વરૂપ અતાવીનેજ તેના મનનું સમાધાન કર્યું; પણ આપણને અત્યારે કોઈ વિરાટ સ્વરૂપથી સમજાવી શકે એવું નથી માટે આપણે દયા, ધર્મ, પરોપકાર આદિક વિરાટ સ્વરૂપ વડે મનને મજાનુત બનાવી કાર્ય બળવવામાં આગળ પડે. ભાગ લેવો જોઈએ. કુરુક્ષેત્રને બદલે ધર્મક્ષેત્રમાં શાંતિનાં હથીયારો ગૃહણુ કરી, અહિંસામય ધર્મમાં જોડાઈ જવાનું છે.

તમારો શુદ્ધધર્મ નાખુદ નથી થયો ! તમે જ્યારે ખરાબ કાર્ય કરવાને બહાર પડી જાઓ છો, એવોજ મનમાં સંકેપ કરો છો, ત્યારે ત્યારે એ કાર્ય નહિ કરવા દેવાને તમારો ધર્મ આડે આવે છે. પરંતુ ફૂર કાર્યો એ આવનાને દયાવી પોતાની સત્તા અજમાવી તમે સત્ય સ્વરૂપ છતાં કાળ મુર્તીના નામથી ઓળખાવે છે.

આપણી આંખમાંથી દુઃખનાં અણુઓ ન સુકાયાં હોય, પાકેલ પેટે પાટાઓ ન બાંધી શકતા હોઈએ, તો પણ આપણી એજ ખુબી છે કે જાણવા છતાં એ કાર્યને આપણે માન ઉપરમાન રેડયા કરીએ છીએ. આપણી સત્તા, સર્વત્ર જીવેને વશ કરવાને માટે શક્તિમાન છે. પણ બીજાના બક્ષા માટે જુડાની સાકરને ફેંકી દઈ સાચાએનું વિષ ખાનારા કોઈક વિરજા નજરે પડે છે તવંગરો નજીક, નજીકમાં ખેસી વાતો કરે છે પણ મરીજની પાસે કોઈ ખેસતું નથી. સમજે તો એ સ્વપ્નનાનો બગીચો છે. કહેવું સહેલ પણ કરવું મુશ્કેલ એ સોજેસોળ આના વાત છે.

આ માનવદેહ મળ્યા છતાં જે માણસ ઠગખાજી કરી મદ, મોહ વિગેરે અનિતીઓના પાયતખ્તને વધાવી લે છે; પરંતુ હરિભજન કરી લોકોના બક્ષા માટે બંધાયેલા છીએ એમ નહિં સમજતાં ગૃહમાતાઓની સામે કુદ્રષ્ટિ કરી, કોઈ જાતનો જ્ઞાનરત્ન ચડાવતો નથી, તેને અમારા લાખોવાર ધિક્કાર છે. બલે આપણાથી હજારો મનુષ્યો ધ્રુજતા હોય, હાથમાં લાકડી લઈ બધાને ડરાવતા ચોતરફ ફરતા હોઈએ, અને સારી

શિખામણ કાનપર ન ધરતાં ખોટો ડોળ કરી હું બધું સમજી હું; એમ ડોકું હલાવી ખરા મોક્ષના માર્ગને બૂલીને હૈયાકુટા બનતાં આપણે પુરેપુરો વિચાર કરવાનો છે. મીઠી વાણી, દાનમાં ઉત્સાહ, પ્રમાણિકપણું ધર્મપર રનેહ, ગુણનો સમુહ, શાસ્ત્રોનું જાણવું, ધર્મર ભક્તિ, આટલા ગુણો મનુષ્યમાં અવશ્ય હોવા જોઈએ. દયા, ધર્મ અને નિતિના સિદ્ધાંતો કાન પર આવતાં ઉધી ન જવું જોઈએ. આપણે ખરાબ વૃત્તિઓને માન આપી હલકી એવી વાતોના ખીસા ભર્યા રાખીએ તો આપણે મનુષ્ય નથી બની શકતા. આપણા કર્મ કાસારમાં ધમ્માઓ રૂપી અગણીત લહરીઓ ધૂમ્વા કરે છે. એમાં કામદેવ નામનો એક મોટો મગરમચ્છ રહે છે. કુવાસનાઓરૂપી મોટી મગરો જ્ઞાન વૈરાગ્ય આદિક સત્ત્વ ધર્મને ઉપાડી જાય છે. આપણી પાસે દિવ્ય ચક્ષુઓ ન હોય તો નક્કી નાદારીમાંજ નામ નોંધાવવાના. જેને મોહ ન હોય, સંત પુરૂષો જેની પ્રશંસા કરતા હોય, વૈરાગ્યરૂપી નદીમાં સ્નાન કરતો હોય, જેના ધર્મ કુંજમાં અસંખ્ય જ્ઞાનભોગી ભ્રમરાઓ મીઠી સુગંધીઓ લઇ કૃતકૃત્ય થયા હોય તેવા પુરૂષોએ ભલે આભવમાં જન્મ ધારણ કર્યો. બાપદાદાની આબરોને ધકેલી લોક નિંદામાં ગરકાવ થઇ; બદ્દેલમાં ધર્મરની ખરી ઉપકાર શક્તિને ભુલી, પોતાની મરજી માફક જે વર્તણૂક કરે તેવા પુરૂષોને પરાભવમાં અને અહિં ગાડીના ગોળ પૈડા જેવું મળવાનું.

પરમાત્માને ભુલી જેની યુદ્ધિ વિભ્રમતાને પામી હોય તેને ઉમદ જ્ઞાન શી રીતે અસર કરી શકે? નરદેહ મેળવી દયામાં જીવ નહિં રાખતાં ભુઆઇ લગાડીને આધિન થઇ, લાખો પતી છતાં એક અરધી રંકને ન આપી શકીએ; તો આપણને દુનીયા ફિટકારવડે વધાવે તો કંઇ શોક કરવા જેવું નથી. કોઇ ડાહ્યો માણસ સમજાવવા આવે તેને ગાંડો ગણી કાઢી ઉલટી રીસ કરે તેવા જનની યુદ્ધિ કયે ગામ ગઇ હશે એ કંઇ સમજાતું નથી ! જે માણસ પરોપકારમાં તન, મન, ધન અર્પણ કરી પોતાની બન કુરબાન કરે છે, તેવા વીરનરની માતાએ ભલે પાર-ણમાં મનહર ગીતો ગાયાં. એવા ગુણુયલ નરની નિર્ભય છાયામાં લાખો મનુષ્યો સુખેથી સુવે છે; દુઃખીયા સુખીયા બને છે. પત્ર વિનાનાં વૃક્ષો નવપલ્લીત બની ફળ ફલથી ઝુકી રહે છે. તેને કંઈ પારિ-જાતક પુષ્પની માળાઓ પહેરાવીએ તો પણ ઓછી કિંમતી છે. તેણે રસ્તામાં અસંખ્ય રત્નો વેરી નાખ્યાં છે; એમ સમજો. તેનું કરેલું દરેક કાર્ય રત્નોનો અર્થ સારે છે. તો તેની મિલકતની ખરોખરી રત્નાગરનો શી રીતે કરી શકે ! તેની પાસે જંગલ મંગલ

રૂપ થાય છે. સિંહો ગરીબડી ગાયો જેવા બને છે. ધગધગતો સૂર્યનો તાપ અંદ્રની હરિદ્રાધ કરે છે. લોકોના લાભ માટે અવતરેલો માણસ માત્ર વેંતના પેટ માટે અનીતિ કાર્ય નહિં કરતાં જ્યાં ઝેર રેડવાનું હશે ત્યાં અમૃત રેડી દેશે એ સ્વતઃ સિદ્ધ છે. એ કોઇ દિવસ ડોહ ડાહ્યા બની સારા વખતને ગુમાવી દેતા નથી. તેમજ સંસારની અટપટી જાગમાં ફસાઇ હું મહાન છું, ધનવંત છું, નાત જનવાળો છું, સારું માન તેમજ ઉત્તમ કુળવાળો વિદ્વાન ધર્મ વેતા છું; એમ ધાંધલ કરી પોતાની ઉત્તમતાને ગુમાવી દેતા નથી. પગથી તે માથાસુધી પાપમાં ડુબી એક મિંદુ જેટલું દયાનું દાન કોઇને ન આપી શકે અને માત્ર પોતાના મનથીજ ધર્મોષ્ટ હોવાનો દાવો કરી મગરર બની અપરંપાર સુખ દુઃખની ઉચલપાચલ કર્યા કરે એવા દિવાળીયા માણસોને મારે શું કહેવું ?

શુદ્ધ ધર્મનો રસ્તો ભુલી, ગોવિંદના ગુણ ન ગાતાં, આપણે કોઇ બીજે રસ્તે દોરાધએ એજ વખતે આપણે સદ્ગુણી નથી એમ સાબિત થાય છે. મરણ વખતે જેની લગોટી ઉતારી લેવામાં આવે છે; એવા બાંધી મુઠીએ આવી ખાલી મુઠીએ જનારા લોકો ધનને દાટી શું કરવાના છે ? એ થ્રેલું રહસ્ય કંઇ સમજાતું નથી. કણ રાજ્યએ મરતાં મરતાં યાચવા આવનાર કૃત્ત અને અર્જુનને કન્યાદાન દેવા માટે પત્થરાવતી દાંત પાડી સુવર્ણની રેખાઓ કાઢી આપી, જુઓ ! આનું નામ પરોપકારવૃત્ત !

રાજ્ય પાટ, ધન, દૈવત મળ્યા છતાં જે આપણે પરોપકારને ન ઝોળખી શકીએ તો દિવાસળી મુકો એ ધન સંપત્તિમાં. જુઓ ! ધર્મથી નહીંઓ પાણીનું વહન કરે છે, વૃક્ષો તાપ સહન કરી ફળ ફુલ આપી સંતોષે છે, મેઘ વરસાદ વરસાવે છે. સુર્ય અંધકારને છેદી આખી જાંઘળી ભ્રમણ કરવાને માટે બંધાયેલો છે. દયાળુ માણસો પારકાના બલને માટે સખ્ત તાપમાં ઉઘાડે પગ દોડ્યા જાય છે. પેટમાં ભુખ્યા રહી બીજાઓની ક્ષુધાને શાન્ત કરે છે. પાંડવોએ દુર્વાસના આગમન વખતે તેનું અને તેના શીષ્યોનું સન્માન કરી ઉદર પોષણ કરાવવાને અશક્ત હતા તેને લઇને મરવાનું પસંદ કર્યું હતું. આપણા હાથ, પગ, કાન, મોઢું વિગેરે જનસમુહના લાભાર્થે બનેલાં છે છતાં કોઇ ભાગ મનુષ્યના રક્ષણાર્થે ન યોગ્ય તો આપણું જીવન પત્થરની સાથે પથ નથી ઉંચ ગણાતું ! દયા, સત્ય અને ધર્મના પ્રતાપે ઇશ્વર આપણા તરફ સપાટાબંધ મદદને માટે દોડ્યો આવે છે, સારે પાપની શી તાકાત છે કે તમારી સામે બહુવાર ટકી શકે ! દોરડું હર હમ્મેશાં પત્થર સાથે ધસાવાથી તેમાં આંકા પાડી શકે છે, સારે હરદમ પરમાત્માના જાપમાં લાગેલી જીઝા, અને પરોપકારમાં લાગેલું શરીર, શું ! મોટા પાપના અધઔધને

નહિં બાળી શકે? જે માણસ લુહારની ધમણમાફક માત્ર બવહારે આસ લેવાને સર્જાયો હોય, તેવા માણસની ધનસંપત્તિ બસે કુમેરને લગવે. તે બુદ્ધિશાળી હોય, આખી દુનીયાનો દિગવિજય કરેલો હોય, શાસ્ત્રો જીવ્હાએ હોય, સર્વ સમાન તેજસ્વી હોય, તો પણ પરોપકારવિના એનું જીવન તદ્દન નકામું છે. જીવો બીજાના લાભ માટે ચંદ્ર અમૃતની ધારા વરસાવે છે. જીવન બક્ષિસની ઔષધીઓને ધારણ કરે છે.

કોઇ બસે કામદેવથી સ્વરૂપવાન હોય, કવીઓની ગુદવાણીને સમજવાને પ્રશંષા પાત્ર કરે, સર્વત્ર સ્થળે શાન્તિ ફેલાવી હોય રાવણ અને જરાસંધ જેવો શૂરવીર હોય, પૃથ્વીથી શાંત, ઇન્દ્રિય નિગ્રહતાવાળો—મુછપર હાથ નાખતાંની વારજ મદનરાજને ઉડાવી દેનાર; તોપણ જેનામાં દયાનું એક લેશ માત્ર સ્થાન ન હોય, ત્યાં સુધી મારાથી તેને મોટા માણસ શી રીતે કહેવાય? શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને શીશુપાળની સો ગાળો સહન કરી એ પહેલાં ઘણા એક ગુન્હાઓથી છોડી મુક્યો આ બધું દયાને માટેજ બન્યું હતું. કવીઓ પોતાની લોભી પ્રકૃતિથી બસે ધનવાનોની પ્રશંષા કરે! રાગઓ બસે દામમાં દબાતા હોય, પ્રૌઢપ્રતાપી કહેવાઇ બસે ચોતરફ હાથી અને અશ્વિનો ઘોંઘાટ કરાવી રહ્યા હોય, સચ્ચી સમાન ભાર્યા હોય, પરંતુ ગરીબના કાર્યમાં પોતાનો હાથ સદાય ખીસામાં રાખે છે તેના કરતાં ચંડાળનું મોઢું જોતું સાફ. કાન ખજુરાને કાનમાં નાખવો, સર્પના મુખમાં આંગળી દેવી, વીંછીઓ ને રૂવેરૂવે કરડાવવા, હળાહળ ઝેરને પીવું, ભૂતના સહવાસમાં રહેવું, જંગલમાં ભૂખ, તરસ વેડી લાખો વર્ષ વ્યતીત કરવાં સારાં; પણ ધરદુઃખને માટે એક પાઘ ન વાપરી શકે તેના સહવાસમાં હે પ્રભુ! એક ધડીભર મને નહિ લાવ. હું સિંહોથી ભરેલા વનમાં ખુશીથી રહીશ; પરંતુ નામથીજ ગૃહસ્થ કહેવાતા લોભી માણસના સહવામાં આવવાને જરા ખુશી નથી. રામ, નળ, હરિશ્ચંદ્ર, પૃથુ, માંધાતા, યુધિષ્ઠિર, કૃષ્ણ, બુદ્ધ વિગેરે મહાત્મા પુરૂષોની નામાંવળી જે સત્ય યુગમાં નોંધાય ગઇ છે. તેનો વિચાર કરીએ તો માત્ર તેના દયાળુ સ્વભાવને અગ્રણીય માનવાનો છે. હાહુલીરાય પોતાની હરામખોરીથી શું હજી સુધી ગાળો નથી ખાતો કે? કુળદ્વિપક થવું રહેલું છે. ઇશ્વર ભક્ત બનવું એ સાફ; પરંતુ દેશદ્વિપક થવું એજ મુશ્કેલ છે. હું તમને દાનેશ્વરી તરીકે ઓળખાવવાને નથી કહી રહ્યો; દરેક પોતપોતાની શક્તિનુસાર આંગણે આવેલા રંકના ખોખામાં શું કંઈ ન આપી શકે? પરોપકારી જીવ પારકાના માટે પાણીમાં લિતરતાં ડુબતો હોય તો તેના અચાવ ને માટે મદદ નહિં કરતાં મૂર્ખાઓ એમ કહે છે કે આ માણસ પાણીમાં ઝીંહુજ સારી રમત કરે છે. જીવો! જીવો! કોઇ કોઇ વખત ડુબકીઓ મારે છે, એવી રીતે તેની પ્રશંસાપાત્ર વાતને હસી કાઢી મસ્કરી કરનાર અર્ધા ગાંડા લોકોની ઘેલછાને આંખો સિમાડો છે.

ગમે તેમ થાય તોપણ તમારા સદ્યુદ્ધોનાં બીજ બહુજ ઉંડા રોપજો. કાંઈ દિવસ બીજ રોપેલું હશે તો તમે ફળ પૂલ અને છાયા મેળવવાને ભાગ્યશાળી બનશો; બીજ ડગ્ગામાં પડ્યું હશે તો અનંત વર્ષે ફળ ફૂલ મળવાં મુશ્કેલ છે સત્યની શોધ ખોળ કરવા જતાં માર્ગમાં બહુજ અડચણો આવે છે.

સત્ય બહુજ દુર છે આપણે જે નેજદીકની વસ્તુઓને સત્ય તરીકે ઓળખતા હતા તે આપણી ભુલનું પરિણામ હતું એ અસભ્ય વસ્તુઓ સત્ય પાસે ન જવા દેવાને માટે આપણી આડે આવી પોતેજ સત્ય વસ્તુ છે એમ મનાવી છેતરતી હતી. જ્યાં સુધી ખરેખર સત્ય હાથ ન લાગે ત્યાં સુધી ગમે એવી મોહક વસ્તુઓ તરફ ન લોભ પોમતાં જ્યાં સત્ય હોય ત્યાં જાઓ.

જે વખતે ઉપાને પોતાની દાસી ચિત્રલેખા તેનો બરથાર ઓળખાવવાને બધા રાગજોની મુર્તિઓ આલેખવા લાગી; ત્યારે અમણીત સ્વરૂપવાન રાગજોની છપ્પીઓ આવી તોપણ તેમાં નહિં લોભાતાં પોતાના શ્યામ વર્ણના સ્વામી અનીરૂદ્ધનેજ પસંદ કર્યો. જેનામાં જેટલી બુદ્ધિ હોય તેટલા પ્રમાણમાં તેઓ આપણને કહે છે આપણે જેટલું બની શકે તેટલું તેના પ્રમાણમાં યશ્ણ કરવું જોઈએ. જુઓ! જ્ઞાની પુરૂષો હલકાં પ્રાણીઓ પાસેથી પણ જ્ઞાન લઇ નિતી નિયમોમાં વૃદ્ધિ કરતા જાય છે.

અનીનિનો ઉપાસક પોતે અને પોતાના પ્રિય જનોને ચોધારા આંસુએ રડાવે છે. દુર્યોધન અસત્યને વળગી રહી છેવટ મરણ પામ્યો, અને પોતાના વૃદ્ધ માતાપિતાની સાથે સર્વ સમં કુટુંબીઓને રડાવતો ગયો, અરિથ, માંસ, નસો વિગેરે ગળી ગયાં હોય, મુખપર કડાચલી પડી હોય, મરણ કે જે જીવંતની છેલી દશા છે; એ રાહ જોઇ એકું હોય, તો પણ મોહજાળમાં ફસાઇ જે જીવ સુકૃત્ય કરવામાં બહુજ પાછળ છે તેઓના પ્રત્યે અમને દયા આવે છે, પુષ્પો પોતાની વાસના ચોતરફ ફેલાવે છે. ત્યારે આપણે સજીવ પ્રાણીઓ કંઈ બહુ ન કરી શકીએ તો આપણા માટે અનહદ શરમાવા જેવું છે. વનમાં પશુ, પક્ષીઓ આનંદથી રહે છે, હંસો કીચડવાળા સરોવરમાંથી મોતી મેળવે છે, તો આ દેહ કે જે ઉપરથી માત્ર સુંદર છે અને અંદરથી ન જોવા જેવો દુર્ગંધીવાળો છે. છતાં તેનાથી આપણે કંઈ સેવા ન કરી શકીએ તો બહુજ સારી રીતે રક્ષવાથી શું વળે તેમ છે. ઉંટની માફક પાન સોપારી ખાઇ હોઠ હલાવનારા, કીડાની પેટે શરીરપર રેશમને લપેટનારા, ઉંદરમાં સારાં સારાં મીઠાનો ભરી પેટને પાણીની પખાલના જેવું કરનારા, અને ગરીબને સુકો રોટલો પણ ન આપનારા મારા કુલજીજીને મારા દુરથી પ્રણામ હો.

સમજીએ તો પરમેશ્વર મુએશ્વરને કપડાં લાકડાં આપે છે ત્યારે સજીવને કેમ નહિ આપે? ગરીબ અને તૃવંગર બને એકજ પતાની કૃતિ

હોવાથી આપણે અરસ પરસ રક્ષા કરવાને બંધાયલા છીએ; એવું દરે છે. તમે દાદ નહિં સાંભળો તો કાંઈ ઇશ્વર સુધ્ધ ગયો નથી. ગરીબ માટે તમારી પાસે ન હોય તો બીજા પાસેથી માગીને તેને આપો. માગવાથી માન ઘટે છે એમ નહિ સમજો. પરોપકારને માટે વામન ભગવાને દૈત્ય રાજને ત્યાં બટુકરૂપે બીક્ષા માગી હતી. તેવાઓને જોઈ કુતરાંઓ બસે છે. એ વાત ખરી; પણ કુતરાં તેને પરોપકારમાંથી અલીત કરવાને કસોટીમાં લે છે, વિરલાઓ આતોજ્ઞાનની કરડાકી છે; પરંતુ વાધના ખરાડા હોય, તો પણ ક્યાં હટે તેવા છે. તમારાથી ન બને તો બીજાને મદદમાં લ્યો; હિંમત નહિં હારો. જુઓ! બે જણ સાથે મળવાથી કેવું કામ કરી શકે છે આંધળાના ખભાપર એસી લંગડાએ કરીઓ ખાધી.

પાપ શું અને પુણ્ય શું, એવું કંઈક સમજી જાણે છે તેનાથીજ સુકૃત્ય થઈ શકે છે બસે ઘોડારમાં સુંદર અશ્વો અને હસ્તિઓ બાંધ્યા હોય, આંગણે અસંખ્ય પહેરગીરો ઉભા હોય, તોપણ સાથે પાપ અને માત્ર પુણ્ય સિવાય કંઈ આવતું નથી એમ સમજી ને કંઈ દયામાં જીવ રાખે તેની બચીહારી છે. ધન, દૌલત, પુત્ર, સ્ત્રી એ બધાં આંહી રહેવાનાં છે. કામ સાથે આવતું નથી; યુચિઠિર, નળ, માંદાતા વિગેરે મોટા મહીપતિઓ એમના એમ ચાલ્યા ગયા! માત્ર એક કીર્તી રહી ગઈ છે. આપણી નજરમાં દેખાતી ને ને કિંમતી વસ્તુઓ છે તે, પતંગના રંગ જેવી ખોટી દેખાવડી છે. ગમે તેની અમુલ્ય હોય; પણ કાળ સર્વને ઝોગાળી ગયો છે. હું પૈસાદાર હાકેમ રાગ્નઓનો રાગ્ન છું, એમ કહી મુછોપર હાથ નાખનાર વાંકી ટેડી પાંચ આંધી છાયાને જોનાર, અત્તર, તેલ લગાવી, ઉંચી મેડીએ બેસી, થાળમાં વીસ પચીસ વાસણો રાખી, મીઠ ભોજનો આરોગનાર, રંભા જેવી સ્ત્રીને આલિંગી આનંદ માનતો મહાશય એમ નથી સમજતો! કે હું કાળનું મીઠાન છું. આપણે વિચાર કરીએ તો આપણી કંઈ સત્તા છે? કે, બીજાના પર દાખ રાખી જોરજુલમ ચલાવીએ. ગમે તેવા નોકર હોય, ગમે તેટલો પૈસો અને કુટુંબ હોય, તોપણ યમનાદારે માત્ર એકનેજ જતું છે.

આપણે ગરીબની ફરિયાદ સાંભળવાને, માતા પિતાની સેવા કરવાને, પરોપકારમાં દરેક સ્નાયુઓ કામે લગાડી હરી ભજન કરવાને બંધાયલા છીએ. એમ નહિં સમજતાં ને જીવ ધનને માટે દશે દિશામાં ભ્રમણ કરી જીવંતી ઝટપટ રવાના થાય છે તેનો વિચાર નહિં કરતાં ગાંઠની મુડી ગુમાવી, ઝેરનાં ઝાડો રોપી; પેટ પુરતું આરોગી, આઠે પ્રહર નિદામાં તક્ષીન ચનારને ક્યાં ગુન્હાને પાત્ર ગણવો એ વિચારવા જેવું છે. દુઃખનો મોટો ફરીયો માથે ધુધવાટા કરે છે અને આંગણે યમના દુતો આંટા ખાય છે તેની દરકાર નહિં રાખતાં, ધર્મ કરતાં પાપની શીલીક વધારી, સ્ત્રી, પુત્રનાં બનાવડી પ્યારથી

ફસાઇ, ઝેરી સમશેરની ધારને વધારે તીક્ષ્ણ બનાવી જાતેજ ગળાપર ચલાવીએ એ શું હસવા જેવું નથી કે? મધ, માંસ કે જે ખાવાયી બુદ્ધિ ભૂષ્ટ બને છે અને સાથે સદ્બુદ્ધિને હણી અસંખ્ય અનિતિઓને પેદા કરે છે; એવા અશુદ્ધ પદાર્થોને ગંગા જેવા પવિત્ર શરીરમાં પધરાવે છે અને મારનાર કરતાં ખાનારને વધારે દોષ છે એમ નહિં જાણતાં, દેશભાતાઓની સામે કુદ્રષ્ટિ કરી. જીઠાણામાં ધુણ્યા કરે એવા અને નાનકડા પેટને માટે અર્થ કરનારા પરમાત્માને પણ અપ્રિય છે. અસંખ્ય ગ્રંથો વાંચ્યા; તથા સાંભળ્યા છતાં જેને લેશમાત્ર જ્ઞાનની ચટકી ન લાગે અને વિષયમાં રતેલ કરી મનુષ્યના ગુણો ભુલી ન્યાયસર ન ચાલે તો રાજ્ય મળ્યું, લાજ મળી, લાયક ગણાયા; તો શું થયું?

રેતીમાંથી કોઇએ તેલ કાઢ્યું નથી. કંઈ પાણીમાંથી ધી મળે છે? તેમ જ્યારે આપણે મૂર્ખાને મથવા બેસીએ ત્યારે એમાંથી દુર્ગુણો સિવાય સુત્રક્ષણો મળી આવતાંજ નથી; મોટા ગૃહસ્થો કે જેણે ટાઢ, તડકો જોયાં નથી તે પરોપકાર માટે ભૂખ વેડી ધમ કાર્ય બજાવવામાં તૈયાર હોય છે. ત્યારે આપણે તેવા પુરુષોથી તદ્દન જુદી વર્તણૂક રાખી દેશદ્રોહીના નામથી બિલકુલ ડરતા નથી. એ માત્ર એક પુછડાની ખામી સુચવે છે. સદ્ગ્રંથો કે જે આપણા ભક્ષાને માટે બનેલા છે; છતાં તેમાંથી આપણી જીદગીની સુધારણા માટે એક શબ્દ નહિં લેતાં પાપનાં પોટલાં ખાંધી અવળે માર્ગે ચડી જઇએ એ દીક ગણાય કે? એનાથી આપણા પર અપકીર્તિના અસંખ્ય કોથળાઓ ઠંડવાય છે. અપકીર્તિને માટે કુંતાજીએ પુત્ર જેવા પુત્ર રત્નને નદીના પુર જોસમાં બેસે તો મૂક્યો. ત્રિભીક્ષણે ભાઇ જેવા ભાઇને તજી દીધો. રામચંદ્ર ભગવાને મહામહેનતે મેળવેલી સીતાને અગ્નિમાં પ્રવેશી શુદ્ધ થઇ છતાં ધોખીના કહેવા પરથી છોડી દીધી. જુઓ! ક્યાં ધોખીની વાણી; અને ક્યાં પુણ્યસ્ત્ર કુળનો સંહાર કરી મેળવેલી સીતા. સુઝ જનોને અપકીર્તિ મરણ કરતાં વધારે કિંમતી છે. આપણે મરણને શરણ થઇએ તોપણ સુકીર્તિને માટે બહુજ કાળજી રાખવાની છે. બલે ઘેરઘેર ટુકડાઓ માગવાનો સમય આવે, ધન, દોલત ફના થઇ જાય; તોપણ જેમ આપણી ખરાબ વૃત્તિઓ દોરે તેમ દોરાઇ જડપણું ગૃહણ કરી અકળામણના ખાડામાં મળડી પડતાં પુરેપુરો વિચાર કરવાનો છે. મનોવૃત્તિઓ ક્યાંય નજાય, તો બાણુની શી તાકાત છે? કે, કામડી ચડાવ્યા વિના ચાલ્યું જાય. આપણી ખરાબવૃત્તિઓ કે જે અસંખ્ય મેડીઓ રચી રચીને ખાડી નાખે છે, એવી ઉદ્ધત મનોવૃત્તિઓના સકંજમાં જે આવ્યો તેની કુશળતા પુછવી નકામી છે. એક માણસ એમ કહેતો કે બધા ભોડા એમ કહે છે કે “મારો શત્રુ મને મળે તો હું તેને મારી નાખું,”

પણ હું કહું છું કે મારા દુશ્મનને કોઇ હાર કરે તો હું તેને વારંવાર માથું આપું. મતજગ કે કોઇ મારા મનરૂપી શત્રુને મારી શકે એવો કોઇ વિરલો મળી જાય તો તેના ચરણમાં મારી આખી જીંદગી અર્પણ કરું. માટે મનને મારવાની પહેલી જરૂર છે. સાધુઓ કપડાંને ગરથી રંગી પોતાનો ઉપરનો દેખાવ મહાત્માનો કરે છે; પણ જ્યાં સુધી મન દયા, ધર્મ આદિક સદ્ગુણોના ગર વડે ભગવું ન થાય ત્યાં સુધી ઉપરનો દેખાવ આંખપ્રુટામણો છે. દારકા, કાશી, વારાણસી, જગન્નાથપુરી, રામેશ્વર કે અદ્રીનાથ ન જાઓ તો હરકત નહિ. મુંડ મુંડાની જંગલમાં ન રખડો તો કંઇ નહિ! જો મન શુદ્ધ થયું હોય તો ગંગા, યમુના, ત્રવેણી અને પુષ્કરાજ આપણા ખીસામાં છે. વિદુરનું મન શુદ્ધ હતું તો પરમાત્માએ કેળાંની છાલને મીઠ ભોજનો માન્યા હતાં. કુમ્ભની પ્રીતિ કૃશ્ન પર અથાગ હતી તો કૃશ્ન તેને રંભાથી અધિક સ્વરૂપવાન સમજતા હતા. જેનામાં દયા, ધર્મના સ્વભાવિક ગુણો વિરાજમાન હોય તેના પ્રત્યે દેવતાઓ દયા રાખે છે. જુઓ! પ્રદલાદને માટે પરમાત્માને ધમધમતા લાલચોળ લોહના સ્તંભમાં પશુનું રૂપ ધારણ કરી બેસવું પડ્યું. અને લાલ રંગી લોહના ધમધમતા સ્તંભને શીતળ બનાવી, વિશ્વાસને માટે ઉપર લાલ કાઠીની હાર દેખાડી.

પ્રભુ ભક્તાધિન છે. જેને જેવી વાસના તેવુંજ ફળ! શૂરવીરને લડાઇમાં જતાનું કોણ કહે છે? લોભીને મુડીવાળવાનું કોણ શીખવે છે? પતિવ્રતાને સાધવીપણાનું, ભીરુને બીકણ થવાનું, અને દાનેશ્વરીને દાન કરવાનું કોણ કહે છે? એ તો એના સ્વભાવિક ગુણો છે. જેનામાં જેવા ગુણો એવા તે પરમા આપે છે. વગર વહાણે સમુદ્ર તરી જવાય, આકાશમાંથી પુષ્પો મેળવી શકાય, ગંધર્વ નગરમાંથી એકાદ મકાન છીનવી લેવાય, મૃગજળમાંથી પાણી મેળવાય; પરંતુ જેનામાં દયાની લાગણી ન હોય તેને કોઇ રીતે સમજવી શકાય નહિ.

જેને કુળનું, પૈસાનું કે સત્તાનું અભિમાન હોય, તે સાફ કાર્ય કરવા જતાં ખરાબ કામ કરી બેસે છે. દુર્યોધને પોતાના ઉદ્ધત સ્વભાવથી પાંડવોને બાળી નાખવાને લાખાગૃહ બનાવ્યું, છેવટે આટલેથી સંતોષ નહિ માનતાં અજુનના પુત્ર અભિમન્યુને મારી નાખવા કોહાયુદ્ધ રચ્યું, અતે નાના બાળકને તેના પિતાની ગેરહાજરીમાં શી રીતે છેતરી મારી નખાય કે તેનો વિચાર નહિ કરતાં પ્રાણ લીધા પછી છુટકો કર્યો, આ બધી કુકૃલ્સની અવળી ધડીઓ છે. યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં પુત્રપૌત્રના સુખમાં, સ્ત્રીના હાવભાવમાં, અને રાજ્ય સુખ જેવા સંધ્યાના રંગમાં મોહ પામી, ધર્મના વિષયો તરછોડી અધર્મના સુખમાં પડી પીલાય રાડોપાડે તેમાં કોઇ શું કરે?

જુડા ધન અને દેહ ગેહમાં ભરાઇ, ફસાઇ ન ચેને તેઓને સુખ મળશે એવું
ઓક્તનાર બહુજ ભૂલ કરે છે. કોઇ દિવસ હાકેમ બની બીજા પર અમલ
ચલાવતા હોય, તેનેજ બીજાનો હુકમ ઉઠાવવાનો વખત આવે છે. જમૃત
કરવાને માટે શીરપર વાજીત્રો વાગી રહ્યાં હોય તેનેજ માથાપર માખીઓ
અને મચ્છર ભજન ગાતાં હોય છે. કોઇ વખત મીઠાન તો કોઇ વખત
સુકો રોટલો રહેવાને ચુનાખંધ મેડીઓ તો કોઇ વખત ઉર્જીડ પ્રદેશમાં
સુકા વૃક્ષનો છાંયો પણ હાજર ન હોય છતાં સમયને માન આપી, પોતાના
ધર્મથી જે ચલાયમાન થતો નથી તેનેજ ધન્યવાદ છે. રામના રાજ્યા
ભિષેકની ધડી વનવાસની ધડી બની. એ વખતે રામના નાનાભાઇ
લક્ષ્મણજીએ પિતાની સામે વાંધો ઉઠાવી શસ્ત્રો લેવાનું નક્કી કર્યું હતું;
પરંતુ સત્યવીર રામે તેને સમજાવ્યા હતા કે પિતાની આજ્ઞાને માન
આપવું એ પુત્રની ફરજ છે. અને આપણો વિધિ અત્યારે આપણને આ
રસ્તે દોરી રહ્યો છે. તેમાં પિતા શું કરે ? ઇશ્વર કરે તે સારા માટે !
ભાઇ ! એમાં ગરમ ન થા !

અમે તો જેનામા દયાનો અંશ હોય તેનેજ શૂરવીર કહીએ
છીએ. ધડીભર પારકાના ભલાનો વિચાર કરવામાં આવે તો ઇન્દ્રને તેનાથી
કનીષ્ઠ થઇ જવાનો ભય લાગે છે. પરોપકારી અને પરમાત્માએ બંને
પર્યાય વાચક શબ્દો છે. શંકર કેલાસને તજી, રમશાનને પસંદ કરે છે.
રેશમી દુશાલા તજી, વાધાંખર ધારણ કરે છે. કેવડો તજી, ધંતુરો રાખે છે.
અત્તરનું મર્દન તજી, રાખ ચોળે છે. મોતી માણેકને તુચ્છકારી, સર્પો અને
રઠમાળાને ઉત્તમ સમજે છે. એવીજ રીતે મોટા મનુષ્યો સુશોભિત મેડીઓ
તજી, પરોપકાર માટે જેલને કાં જંગલને મંગળ માને છે. સુખ કરતાં તેની
પાસે દુઃખની વધારે કિંમત છે. પરોપકાર માટે કેટલાક તો જીંદગીભર
ગુલામગીરી સ્વીકારે છે. ન્યાયપણે ચાલી સર્વત્ર પ્રિય વસ્તુઓનું અલિહાન
આપે છે. એવા કરણના નિધાન સરલહિલના પરમાર્થી લોક દેશનું ભલું
કરવામાં જીવની હાની હોય તોપણ પાછી પાની કરતા નથી.

જે માણસ અકારણ કલેશ કરી, ઇર્ષ્યામાં સાહ્ય સમજી, કપટથી
કાર્ય કરે તેવા દ્રેષી તેમજ સ્વાર્થ માટે બીજાનો પ્રાણ લેવામાં પ્રવીણ,
કૃતધની પુરુષોથી દુર રહેવામાં સાર છે. રાવણના સહવાસથી તેની ભગિ-
નીનું નાક કપાયું. નિતીજી મારિયને પશુ થવું પડ્યું. અને દરેક વીરપુરુષોનું
અકારણ મૃત્યુ થયું. બસ ! દુષ્ટોને માટે આજ ન્યાય એવરકર છે. જ્યાં
ઝેરની વ્રણિ થતી હોય ત્યાં એક અમૃત ગિંદુ શું કરે ? જેનું હૃદય પંથરનું
હોય ત્યાં અમુની ધારા શું કરે ? જ્યાં રક્તની છાકમછાળ હોય ત્યાં
દુધની શી વિસાત ? જ્યાં મદીરાના પાત્રો મુખ તરફ ઉઘાડતાં હોય
ત્યાં શાસ્ત્રના શબ્દો શું કામના ? મતલબ કે જ્યાં અનિતીના ઉપાસકો.

હારખંધ બેસી ગયા હોય; ત્યાં નિતીનો અભાવ હોય છે. સારાસાર વિચાર વિદેશ ગયો હોય છે. જેણે ધર્મને પર્વતપરથી ફેંકી દીધો હોય, તેઓ સદાય કસાઈનાંજ કાર્યો કરે છે. અનીતિ તેઓને બહુજ પ્રિય હોય છે. હનુમાન રાવણની કચેરીમાં ગયા ત્યારે રાવણને સમજવતાં છતાં પુછડે કપડાં બાંધી સળગાવી દેવાને તૈયાર થયો. અનીતિકારને બોધ આપવામાં આટલો બધો અવગુણ સમાયેલો છે. તેઓનો વેપાર દયા, નિતી કે ધર્મ વિરુદ્ધ હોય છે. તેના સુખ ને મારાથી બીજાના લાભનું શી રીતે કહી શકાય? નિતીજી પુરૂષો અનીતિ કરતાં અચકાય છે. પણ કુર લોકો પડ્યા ઉપર પાટુ મારવાને જરા અચકતા નથી. દુર્યોધન પાંડવનું રાજ્ય છીનવી લઈ વનવાસ આપ્યા છતાં છેવટે દુઃષ્ણને વધારે મજબુત બનાવવા માટે તેની પાછળ જંગલમાં ગયો. તો પણ પાંડવોએ તેના કૃત્યને આભાર રૂપ માન્યું. એ સ્થળે દુર્યોધન આદિક પોતાના સો ભાઈઓ અને તેની વધુઓ સરોવરમાં જળક્રિડા કરવાને માટે ઉતર્યાં એ વખતે એક ગંધર્વ તેઓને આમ અવિવેકીરમત કરતાં જોઈ તેઓનો ભારે બાંધી આકાશ માર્ગે ઉડ્યો ત્યારે ધર્મરાજ્યએ પોતાના ભાઈઓને આમ દુઃખી થતા જોઈ તેનું રક્ષણ કર્યું. દયાવાન પોતાના શત્રુના ઉપર કોઈ દિવસ ક્રોધ કરતા નથી. સત્યવાન નરોની એવી ઘણી એક કસોટીઓ છે તેના ખરેખરો કસ વિરલાઓજા પ્રાપ્ત કરે છે. અર્જુન કંઈ કામસર સ્વર્ગલોકમાં ગયો હતો ત્યારે તેને જાગે વખત રોકવાનું તેના પિતાને મન થયું. એટલે મેનકા, ઉર્વશી, રંભા વિગેરે દેવાંગનાઓને લોભાવવા સાર મોકલી ત્યારે પોતાના પિતાની વામાંગીઓ સમજી છોડી દીધી; અને છેવટ વ્યંડળ થવાનો શાપ સહન કર્યો; પરંતુ નીતિ વિરુદ્ધ પગલું ભરતાં નામદાઈ દરસાવી.

ગુણીયલ મનુષ્યો અવગુણ પોતાની પાસે રાખી બીજાને પોતાના ગુણનો પરિચય કરાવે છે. કમળ આગુ બાગુની ધુળને સુગંધીમય બનાવી પોતે ધુળની સુગંધી ધારણ કરતું નથી. સાંકુ પુરૂષો મુખ લોકોને સુધારવામાં પોતાનો ધર્મ સમજે છે. પોતે મુખ બની ઉદ્ધત થઈ જતા નથી નકલી અને અડક ધીરવીર મહાત્માઓમાં આટલો બધો અગણિત તફાવત છે.

પારસમણી જેવા સંતપુરૂષો અમારા અંતઃકરણમાં સદાસર્વદા વાસ કરે. દુર્જનને સુધારવાને બહાર પડેલા મહાત્મા પુરૂષોની સંગતથી અસંખ્ય માનસીક વ્યાધિઓ સમુદ્રપાર આવી જાય છે. તેનાં વચનો અમૃત જેવાં હોય છે. તેની મીઠી વાણી જેના અંતઃકરણમાં પ્રવેશી હોય; તેનાં દરેક કળે એક પલવારમાં બળીને ભરમ થઈ જાય છે. તેના ધડીભરના સહવાસથી ભવખંધ તુટી જાય છે. વૈરાગ્ય, દયા, ધર્મ

આદિક અસંખ્ય નિતી, નિયમો વૃદ્ધિ પામવા લાગે છે. મન અચળ બને છે, તેવા સકળ ગુણુના ભંડાર સજ્જનો ભક્ષે ગમે તે જાતના હોય તો પણ અમારા શીર છત્ર છે. ગુરુ દત્તાત્રયે જન જનના ચોવીસ ગુરુઓ કર્યા હતા અને પશુ, પક્ષીઓની પાસેથી જ્ઞાન મેળવી બોધ વચનો ગૃહ્ય કર્યા હતા. એવા પુરૂષો ગમે ત્યાં જાય પણ માયામાં લોભાતા નથી. મદ, મોહ, લોભ વિગેરે શત્રુઓની તરવારથી તે યરાચર જાણીતા છે. ગમે તેવી ઉપાધિ આવી પડે તો પણ દ્વિંમત હારતા નથી, તેમ શોક કરતા નથી. અધાં રાજ્યાદિ સુખોને નર્ક સમાન સમજે છે. બીજી ફોકટ વાતોમાં ધ્યાન નહિ આપતાં માત્ર હરિસ્મરણમાં આખી જીંદગી વિતાડે છે. રંભાને લગ્નવે તેવી સ્ત્રીઓ તેને વૃત્ત કળા કે ગાયનથી ડગાવી શકતી નથી. તેવા દેવતાં દર્શન સર્વત્ર મનુષ્યોને અનહદ દુર્લભ છે. જેને સોના ચાંદીના દાગીનાઓ અગ્નિ સમાન છે, મોહક વસ્તુઓને મોતની નિશાની જેવી સમજે છે, મીઠ પકવાનો કરતાં સુકો રોટલો વધારે પસંદ કરે છે. પુલના હારો સર્પ સમાન સમજે છે.

દરેક ધર્મને માન આપી જેઓ વિષયોને સ્વપન્ને યાદ ન લાવતા હોય એવા ચિરંજ સંતને અમારા લાખો વાર નમસ્કાર છે. સ્વામી, ઘેડા વિગેરેમાં જેને મોહ નથી એવા નિરુપદ્રિ સંતનું શરણુ સદા સુખદાઇ છે. ગમે એવું મન બ્રમણમાં પડયું હોય, છતાં શુદ્ધ જ્ઞાનવડે પવિત્ર કરી મનને શાંત કરે એવા પુરૂષો સંતાપ શોકને ખુશીથી વિદ્યારી માયામાંથી નિર્વીઢે બચાવી લે છે; એમાં શક નથી. ખેતીચાડી કે ધનમાં ન લોભાતાં હસ્તરૂપી પાત્રમાં બીખ માગી આનંદ માનનારા તેમજ ચોરનો આશ્રય ન લેતાં, વેપારમાં ચીત નહિં લગાવતાં, સુખેથી જગતમાં બમનારા પુરૂષો નિરાધારના આધાર છે. જેઓ શરીરને પુષ્ટ બનાવવા સારૂ ઉત્તમ ખોરાક ખાતા નથી. કાયિક, વાયિક અને માનસીક દોષોથી દુર રહી, શરણાંગતને નિર્ભય કરી, શિષ્યોના અજ્ઞાન તિમિરનો નાશ કરી; તેમજ અનહદ પરિશ્રમ ઉડાવી, સર્વત્ર સ્થળે શાન્તિ ફેલાવનાર મહાત્મા શા માટે તુટેલા તાર ન સાંધી શકે? સ્ત્રીની સાથે ન બોલનાર, તેમ દ્રષ્ટિ પણ ન કરનાર, સાચો ઉપદેશ આપી હરિસ્મરણના રંગથી આત્માને સુશોભિત કરી, માયાની મમતા કાપી નાખી, શમ, દમ વિગેરે મહાન્ સાધનો વડે જેનો આત્મકોષ બરેસો હોય; એવા પરોપકારી સંતોનાં દર્શન પુણ્યવંત જીવેજ કરી શકે. પારાકાનાં દુઃખોથી દ્રવી જનારા, જીવ કરતાં જીવસેવા ઉનમ જણુનારા, રાજ્ય મળે તોપણ અનીતિથી અહાર ગાઉ દુર વસનારા, વીરક્ષા જનો અમારા સુકુટમણી છે, ભક્ષે જગત તેને ગાંડાના નામથી ઓળખાવે, દિવાના કહે, પાછ કહે, ધન ધુતારા કહે. તો પણ પરોપકાર માટે જગતમાં ફરનારા પુરૂષો સર્વને

વંદવા યોગ્ય છે. જેની જીવ્હા રામનામ વગર કંઈ ઉચ્ચારતી નથી. દરેક શાસ્ત્રોનાં નિતીવાક્યો જેણે લોક સેવાને માટે ગોખી રાખેલાં છે, એવા સંત ત્રણે લોકમાં અચ્ચંચ મેળવી શકે છે, ઇશ્વરની ઓળખાણ અને તેની ઓળખાણ બંને સરખી છે. એવા મહાત્માઓ માટે તો પછી બીજી કંઈ પરવા રહે છે. જે સાધુઓ લોક દયાની ખાતર બહાર નીકળ્યા છે એવો ડોળ કરી અને ગામો ગામ ભ્રમણ કરી; કડાં, વેદ, વીંટીઓ તેમજ ભગવાં વચ્ચે દેહને શણગારી દુઃખ હરવાને નહિ, પરંતુ ધન હરવાને માટે બહાર પડેલા હોય તેવા સાધુઓથી તો સો ગાઉ દુર રહેવું સાઈ. દરેક બાવિક લોકોને વાક્યાતુર્યની કળાથી વશ કરતા હોય અને જેની પાસે સદ્-બોધમાં શૂન્ય હોય, ગાયન કળા જાણતા હોય, ખાસ સ્ત્રી વર્ગને રીઝવાને સર્જન્યલા હોય, તેવા વિવેકી વાંદરાઓ પોતે કુમેલા હોય બીજાને શી રીતે તારી શકે? પૈસો સંગ્રહવાને માટે નીચ સેવા કરી, બેખને ભુડા કહેવરાવી, કપટી મને હરિની સેવા કરતી વખતે ટોકરી અને ધુપીયાની સાથે માથું હલાવી, સ્ત્રી અને માયામાં મનને લુપ્ત કરી, સાધુવેશે, પેટને સાઈ વેપાર માંડી પોતે ખુવાર મળનારા બીજાને શી રીતે બચાવી શકે? નિસ્વાર્થ સાધુને જોઈ અદેખાઈ કરનારા, હુકાબરી ઠગની સમામાં આપુ કહેવરાવનારા, તુલશી કે રૂદ્રાક્ષને તડકે મૂકી, સુગંધી પુષ્પોના હાર પહેરી, રેશમી વસ્ત્રો ધારણ કરી, ઘોડા ગાડીમાં બેસી, આખા ગામની પ્રદક્ષિણા કરતા હોય; એવા દુનીયાના દાસને અમારા મીંચાએલી ચક્ષુએ નમસ્કાર છે. અસંખ્ય શિષ્યો કરી માત્ર એકજ તમાકુના પુકાથી કાન ટુંકનારા અને ધર્મને બહાને ધન ઉધરાવી, પૈસાના હાંડા ભરે તેવા દામડી અને ચામડીના સેવકોને અમારા અવિનય પ્રમાણ હો, હરામનો માલ ખાઈ શરીરને તોપના ગોળા જેવું બનાવ્યું હોય, માયામાં માથા સુધી ભરાઈ ગયેલા ગરીબનો વેશ દેખાડી અંદરખાનેથી બધાનું સત્યાનાશ વાળનારા, કુકૃત્યોની ગાડીમાં જીતી, રામકૃતને માટે રડનાર એવા અર્ધદગ્ધ મહાત્માઓનું દર્શન અમને અનહદ દુઃખદાય છે. સદ્ધર્મની વાત કાનપર ન ધરતાં, પોતાનો લાભ થતાં બીજા અણસમજી માણસોને આડે રસ્તે દોરી જે ધનને માટે અકાર્ય કરવાને જન્મેલા હોય, મોઢે મોટી વાતો કરી વેદના પાઠો સંભળાવી પૈસા ઠગી લેવાને ધંધે ખોલી ખેડા હોય, એવા માયાના પુત્રો ત્રિભુતી ચોળી નય રહેનારા અને મધ, માંસ આરોગનાર માત્ર હરિ ! હરિ ! બોલનાર હરામખોરો એજ ભરમને મોંઘી કરી. લોકને હસાવનાર, શ્વાને બસાવનાર ભોગી યોગીઓ કંચન અને કાન્તાને માટે અવતરેલ વિરાગી બની નિર્ભાગી લાજ વગરના સાધુ મહાત્માઓ બગલા જેવા અને વિષના દગલા સમાન શા માટે જન્મ્યા હશે? એ સમજાવું નથી. ટીલાં ટપકાં કરી પાખંડીનો આતાર ધારણ કરનાર, કોધી, વિષયી અને ઢોંગી સાધુઓ માત્ર દુનીયાને ધુતડા માટેજ નીકળેલા હોય છે માટે ચેતવાની જરૂર છે. તે પ્રથમ આપણને મીઠી મીઠી પ્રસાદીઓ આપી વશ કરે છે.

જેવી સોખત કરશે તેવાંજ ફળ મળશે સંત પુરૂષો તો બ્રહ્માંડ ફરી જાય તો પણ અસત્ય આચરણ કરતા નથી. તીર્થમાં જવાથી એક ગણું ફળ મળે છે; પરંતુ મહાત્માઓના મીલનથી લાખોગણું ફળ મળે છે. બહારથી સુવર્ણ જેવા અને અંદરથી પીતળના બંગાર જેવા સાધુ મહાત્માઓ ખરેખર હેરાન કરે છે. તેઓ જગતને સુધારવાને બદલે કલટા બગાડે છે. એવાથી કંઈ કામ સુધરતું નથી. ધર્મરાજ જેવા સત્યવીર પુરૂષ એ ધડીવારના દુર્જનના સમાગમથી રાજ્ય પાટહારી ગયા. નળ એવીજ રીતે હેરાન થયો. સાધુપુરૂષનો સમાગમ પવિત્ર અને વિશ્વાસપાત્ર છે. એવા સંતના મુખમાં વેદની ઋચાઓ હોય છે. ખીજા કપડી સાધુઓની માફક ચાડી, ચુગલી અને કળકળાટ ઉપજાવે એવા બિભત્સ શબ્દોવાળું વાતાવરણ હોતું નથી. અસંતના સમાગમથી સદ્ગુણોની ઉંચતા, નીતિ કે કીર્તી પ્રાપ્ત થતી નથી. હિંમંત, બુદ્ધિ કે ધર્મને પ્રાપ્ત કરવાની કંઈ તક મળતી નથી જે સાધુઓ સત્યવાદી અને ધૈર્યશીલ હશે તે પોતે જગતમાં ફરી પડે એવી વૃત્તિઓને માન આપી આગળ લંખાવવા દેશે નહિ. સંત પુરૂષો ગમે તે સ્થળે વિચરતા હોય પણ ધર્મનું નામ પડે કે તુરત જોમ ભગવાન હાથીને ઉગારવાને માટે ‘હા’ શબ્દ કહેતાં લક્ષ્મીની પાસે અને ‘થી’ શબ્દ કહેતાં ગજેન્દ્ર પાસે જેવા વેગથી લિધાડા પગે આવ્યા હતા તેમ સત્વર આવી આડું માથું આપે છે. ગુરૂ ગોર્વીદસિંહે ધર્મને માટે લડાઇ કરી, સોલંકી રાજ ભીમદેવે ધર્મને માટે સમરાંગણમાં તરવાર ખેંચી, અને હજુ વસ્તુપાળ અને તેજપાળનાં મોટાં ગંભીર આયુષ્ય, ગીરનાર તેમજ સિદ્ધાચળપર, વિરાજતાં દહેરાંઓ પોતાના સ્વેતરંગથી શું આંખો નથી આંજી નાખતાં કે? તમારી લાગણી સત્ય ધર્મ પર, સત્ય વીર પર અને સત્ય મહાત્માઓ તરફ, ઠરવી જોઇએ. કૃત્રીમ સાધુઓનો સદાય ત્યાગ કરો. તેના તરફ દૃષ્ટિ નહિ કરો. એવા સાધુઓ તમને તમારા માર્ગમાંથી ઉચલાવી પાડનારા છે. આપણા વિજ્યના અને સુખના શત્રુઓ આપણા મનોરાજ્યમાં દાખલ થઇ આપણી શાંતિ અને સ્વાસ્થ્ય કે જેના વગર આ જીવન ધુળ ખરાખર છે તેને લુટી લે તે કરતાં આપણા ધરમાં ચોરો દાખલ થઇ આપણા કીર્મતી ખજાના અને ધન માલ લુટી લે તે હજાર ગણું ઉત્તમ છે.

આપણી ફરજ

દરેક મનુષ્યમાં પોતાને સુધારવાની અથવા પોતાની ઉન્નતિ કરવાની પ્રબલ ઇચ્છા હોવી એ એક મહાનતાની નિશાની છે. જેઓ આત્મૈકાન્તિને માટે યત્ન કરતા હોય છે તે જોરાવર સિંહ સમાન છે. જ્યારે મહાન સત્તા આપણામાં પ્રવેશ કરે છે; ત્યારેજ આપણે એ કાર્યમાં આગળ વધી શકીએ છીએ. વાંચનદ્વારા, સજ્જન મારફતે ગમે તે રીતે આપણને આત્મૈકાન્તિની તકો મળે તે તે સર્વનો સદ્વપયોગ કરી પોતાના ઉચ્ચજ્ઞાનની પિપાસા શાન્ત કરવા નહિં ચુકવું જોઈએ. કૃષ્ણ રામએ પરશુરામ પાસેથી ક્ષત્રીય છતાં, બ્રાહ્મણનો વેષ લઇ; વિદ્યા સંપાદન કરી હતી. પરશુરામ ક્ષત્રીયને વિદ્યા અભ્યાસ કરાવતા ન હતા, તેથી બ્રાહ્મણનો વેષ ધારણ કર્યો; અને લાંબે સમયે તે ક્ષત્રીય છે એવું જાણ થતાં પરશુરામે તેને શાપ આપ્યો; તો પણ જેટલું મળ્યું તેટલું પ્રાપ્ત કરી પોતાની કીર્તિમાં વધારો કરી શક્યો હતો. કેટલાક શક્તિની ન્યુનતાને માટે નહિ પણ યત્નની ખામીઓને લઇને આગળ વધી શકતા નથી. જે પ્રયત્નશાળી છે તે પોતાના મનથી એવું સમજે છે કે આપણે હાલમાં જે મહેનત ઉઠાવીશું, તેનો ભવિષ્યમાં પુરેપુરો વ્યાજ સુદાં બદલો મળશે. યુવાનીમાં પોતાનો ઉમદા અવસર જે નિરૂપયોગી વિષયોમાં ગુમાવે છે, અને પછી વૃદ્ધતા આવતાં ભાગ્યપર દોષ મુકી ગુમાવેલા વખતનો અફસોસ કરે છે, તેનું જીવન શૈખર્યા જેવું છે. હજારો સ્ત્રી પુરૂષો જીવનના ઉત્ક્રાન્તિક્રમમાં પછાત પડી ગયેલા જોવામાં આવે છે, તે એ કારણથી કે તેઓએ યુવાવસ્થામાં અતિ ઉપયોગી બાબતોપર પુરે પુરું લક્ષ આપ્યું ન હતું. આપણે આત્મ સુધારણા અને આત્મૈકાર્પ સાધવાની વૃત્તિ કરશું તોએનો અનુકુળ પ્રસંગ એની મેળે જડી આવશે. અનહદ પરિશ્રમ, સંપૂર્ણ ખંત અને કાર્યનો ઉત્સાહ એ વિજ્યનાં જન્મદાતાઓ છે. માટે જે શ્રમ કરવો પડે તે કરો. પછી હું જોઉં છું કે ક્ષોભ કેમ થતી નથી.

ખરેખર જીવન તો તેનું કહેવાય કે જેઓ પોતાનામાં કંઈ છે તેનો ઉપયોગ કરે છે. અમો તેવાઓનેજ લાગક કહીશું. જે વખતે માણસ કુદરતની આપેલી સર્વ વસ્તુઓનો સદ્વ્યય કરે છે, તેને કોઈ કાર્ય દુર્ધટ જણાતું નથી; પરંતુ જેઓ કંઈ ઉપયોગી કાર્ય કરતા નથી તેની શક્તિ દિનપ્રતિદિન ક્ષીણ થતી જાય છે. આપણે આપણી યુદ્ધિ અને આતુર્યનો ઉપયોગ કરતા અટકીએ એજ વખતે કુદરત આપણાં આતુર્ય અને યુદ્ધિને હરી લે છે. તમારામાં દુર્બળતા ધર કરી જાય એના કરતાં એને જીતી નાખી તેનો ઉચ્છેદ કરો તો હમણાંજ તમે તમારી સ્વચ્છ હૃદય સપાટી પર જગૃત થશો, દિવસના ભાગમાં ખીજ લોકોની સાથે વર્તવામાં

જે તમે કદાચને કોષ, મૂર્ખતા, દુષ્ટતા ખતાવ્યા હોય અગર તો વૈરભાવથી કે ધર્ષાથી વર્ત્યા હો તો તે સર્વ મલિનતા દુર કરી, તમારા મનોગૃહને સ્વચ્છ બનાવો. પીડાકર અને ખેદજનક વિચારોને દુર કરવાનું કાર્ય તમને કઠિન લાગતું હોય, તો કંઈ સારું નવીન ઉત્સાહ અને ખળ રેડે એવું કાર્ય કરવાની શરૂઆત કરો. આથી કાર્યની કઠિનતા દુર થશે એટલુંજ નહિ; પરંતુ તમારી પ્રકૃતિ સ્વસ્થ બનશે. તમને જીવનનું સ્વ, સાંદર્ય અને રહસ્ય સ્પષ્ટ સમજાશે. અને તમારા હૃદયમાં તમારી ક્ષુદ્રકતા તથા કરેલા અસદ્વિચારોને માટે શરમની લાગણી ઉત્પન્ન થશે. માટે મહાન્ આશાઓનાં સ્વપ્નોથી અને આનંદપ્રદ સ્મૃતિઓથી તમારા હૃદયને ઉભરાવી દો ?

જે માણસ આખો દિવસ કામ કરી રાત્રે સુતી વખતે પથારીમાં વિચારોથી મગજને ભરી બુદ્ધિને મજબુત બનાવે એના જેવો ધૈર્યશીલ મનુષ્ય મળવો મુશ્કેલ છે.

ખુદ્ધી હવામાં લાંબો વખત સુધી ફરો, સ્વચ્છ અને મધુર તાજી હવાથી તમારાં ફેફસાંઓને ભરો, આજીઆજી દૃષ્ટિ કરી ધુમરીઓ વા થયો હોય તેમ દશબાર ડગલાં ચાલી પાછા વળો, અને પાછા હતા એની એ જગ્યાએ આવો, કુદરતનાં સાંદર્ય ભરેલાં મનોહર દૃશ્યોનું અવલોકન કરો, અથવા કોઈ એવી પ્રિય વસ્તુને પસંદ કરી મગજમાંને મગજમાં રાખી જુર્યા કરો મીઠાન આરોગી ધનાઢ્ય અને સુખી હોવાનો દાવો કરી બીજા કંગાલ જીવોની કાળજી ન રાખો, તો પછી તમેજ વિચારો કે તમારા જેવા બીજા ક્યાં પેટભરા પુરૂષો વસે છે. તમે સુખી છો તો એ સુખમાં બીજાને ભાગ આપો તોજ તમારું પ્રભુત્વ ટકી રહેશે. મનના ખરાબ વિચારો, વૈરભાવ, તિરસ્કાર આદિ સર્વત્ર દુર્ગુણો ગ્લાનિ ઉપજાવે એવા છે. માટે તેને સુધારવા સારું સદ્વિચારોનું સતત સેવન કરવું જોઈએ કે આપણા જીવનમાં એક મહાન્ પરિવર્તન થઈ ગયું છે એમ અનુમાન થાય. આમ કરવાથી આપણા મનની અંદર રહેલી ગુદ શક્તિ આપણી ધ્વનિજીત અને જરૂરની વસ્તુઓને આપણા તરફ તાણી લાવશે. તેનાથી તમને અનુપમ હર્ષ તથા આશ્ચર્યનો અનુભવ થશે. વિચાર કરો કે જે વસ્તુને માટે આપણે મથતા હોઈએ અને એ ચીજ મળે ચારે આપણને કેવો આનંદ થાય છે ?

મનુષ્ય જીવનમાં આનંદ એ એક અમુલ્ય વસ્તુ છે. આનંદ એ આત્મમજાનો સગો સહોદર છે. જેનામાં આનંદ નથી, તેનામાં ઉદ્વેગ, ખળ કે શક્તિ હોતી નથી. તેવા બીજા આનંદીને શખની ઉપમા આપીએ તો કંઈ હરકત નથી. તેવા માણસનું જીવન તદ્દન નિરસ બની જાય છે, અને તે વર્તમાન સ્થિતિથી રહેજ પણ આમળ વધી શકતો નથી. તે પુરુષાર્થહીન બની એટલી તો હલકી સ્થિતિ પર

હોય છે, કે કોઇ તેના મુખમાં ખાદ્ય પદાર્થનો ટુકડો આપી જાય તો પણ ખાતો નથી. આવા માણસની દશા નાવિક વિનાના વહાણના જેવી છે. કે પોતાને કંઈ દિશામાં જવું એ ખચર હોતી નથી, માત્ર જે દિશા તરફ પવન હોય એ દિશા તરફ વહાણ ધસડાય છે. એમ એ માણસ પણ વહાણની સ્થિતિની માફક વર્તણૂંક રાખી ધારેલું કાર્ય પાર પાડી શકતો નથી, અને તેની પ્રજ્ઞાલિકા કોઈ જુદા રસ્તા પર નિર્માણ થયેલી હોય છે. આવી સ્થિતિને પામેલા જીવને કંઈ સારો ઉદ્દેશ હોતો નથી. જે માણસ આનંદી હોઈ આનંદ મેળવવાને માટે પુરુષાર્થ કરે છે, તેનું જીવન તપાસીએ તો આપણને ધણુંજ નિયમસર લાગશે. એના માર્ગમાં ગમે તેટલી આપત્તિઓ અગર તો મુશ્કેલીઓ આવે, અને ગમે એટલું નુકશાન સહન કરવું પડે; તો એ ધીરવીર પુરુષ પોતાના ધારેલા ઉદ્દેશથી લેશમાત્ર ચલ્લીત થતો નથી. ગમે એવો વિકટ સમય પ્રાપ્ત થાય તો તેનામાં હિંમત અને સાહસ વધતાં જાય છે. કદાચને કાર્ય પરથી સ્હેજસાજ પાછા હઠવું પડે તો પાછા સત્વર પોતાના સ્થાન પર પહોંચી જાય છે. આનંદી માણસ પોતાનું કાર્ય દૃઢતા પૂર્વક પૂરું કરે છે, હનુમાનજી લક્ષ્મણજીની મુર્છા ઉતારવા સારૂ દ્રોણાચળ પર્વત ઉપર સજીવન યુદ્ધી લેવાને ગયા, ત્યારે તેને રસ્તામાં ભરતની ભૂલના પરિણામે પગમાં જખમ થયો હતો, પણ જીવ જાય તો જવા દો; પરંતુ શીર પર આવેલું કાર્ય પુરેપુરું નિભાવવું એમ સમજી જખમથી થયેલી વેદનાને તુચ્છકારી, એકદમ રામચંદ્ર પાસે યુદ્ધી લઈ હાજર થયા. ચિંતા અને આપત્તિના સમયમાં તમારે એનાથી બચી જવું હોય તો તમને જે વાતોથી ગભરાટ વ્યાધિઓ આવી પડે છે, તે કેવી રીતે આવી પડી? તેનો વિચાર કરો. અને તમારી સર્વત્ર સુવિચાર શક્તિ તેના પર લગાવી દ્યો. આમ કરવાથી તમને ખચર પડશે કે જેમ સૂર્ય અધિકારનો નાશ કરે છે, તેમ એ શક્તિ તમારી અનેક પ્રકારની મુંજવણનો સંહાર કરશે. અને હું કહું છું કે તમારા અંતઃકરણમાં શાંતિનો આવો પ્રકાશ ઝળહળી ઉઠે તો કંઈ એવી બીજી બહાદૂર શક્તિ છે કે તમારી તરફ ન આકર્ષાઈ રીસામાણું બતાવે. તમને આ કુંચી હાથમાં આવી જાય તો તમને અસંખ્ય અજાણી શક્તિઓ જાણીતી થવા લાગશે. અને ત્યારેજ તમે મોટી મોટી આપત્તિઓ, મુશ્કેલીઓ તેમજ કઠિન પ્રસંગોની સામે વિરતા અને અડકપણું ધારણ કરી શકશો. “મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર” એ સુત્રાનુસારે કદાચને તમારાથી ભૂલચૂક બની અને તેને લઇને તમારી સર્વ આશાઓ અને સર્વત્ર ઉદ્યોગો નિષ્ફલ થઈ જાય; તો તમને લેશ માત્ર ગભરાટ થશે નહિ. બીજા લોકો તમને હિંમત આપે તેના કરતાં તમારું મન તમને હિંમત આપી કહેશે કે હરકત.

નહિં; હમણાં કાર્યમાં સફલતા ન મળી તો બનિયમાં કોઇ વખત કાર્ય શરૂ હશે તો અસંખ્ય લાભો મળ્યા કરશે. કોઇ માણસ તમારા ધર્મધોષકાર કાર્યને જોઇ ઇર્ષ્યા કરે, તમને નુકશાનીમાં ઉતારવાને માટે પ્રયત્ન કરે; તો તમારે કોઇ બરાવું નહિં, પરંતુ એટલું તો અવશ્ય સ્મરણમાં રાખવું કે મારા માટે ખાડો ખોદવાની ધમાલમાં લાગેલો માણસ નહોતો અંદરથી ધૂળ કાઢવાને માટે પોતે પણ અંદર ઉતરતો હોવો જોઇએ. આવા લોકો નિષ્પ્રયોજન યુરાઇ કરવાની આદતથી પોતેજ તેનાં માઠાં ફળ ભોગવે છે. જ્યયંદ્ર રોડો મહમદ ગોરીને પૃથ્વીરાજને હરાવવા માટે તેડાવ્યો હતો તો થોડા દિવસ પછી પોતે એજ ગોરીના હાથે હારખાઇ મરાયો, આવો કુદરતનો નિયમ હોવાથી વૈર અથવા બદ્દલો લેવાની આપણે કરી જરૂર રહેતી નથી. અધાપિ પર્યાંત જગતમાં કોઇ મનુષ્ય એવો નથી થયો કે જેણે અન્ય માણસોની સાથે યુરાઇ કરી અને કોઇ રીતે કોઇ વખતે તેને તેની યુરાઇનાં માઠાં ફળ ચાખવાં ન પડ્યાં હોય. કોઇ માણસ એમ સમજતો હોય કે હું કોઇની સાથે યુરાઇ કરું તો તે મને શું કરવાનો છે? તો તેમ માનવામાં તે બહુજ મોટી ભૂલ કરે છે. કુદરત ઝીણીમાં ઝીણી આવતોનો હિસાબ બરાબર ચૂકવે છે, ત્યાં દરેક વસ્તુઓનું જમા ઉધાર થાય છે, એ કંઇ હિસાબદારોનાં નામ દીવાળું ડુંકવાથી એટલે અવળી પાંધડી રાખ્યાથી કાઢી નખાતાં નથી. જેણે જેવું કૃત્ય કર્યું તેવુંજ તેને વ્યાજ સુદ્ધાં આપવું એ આવડતમાં તેના જેવી હિસાબ કુશળ એકે પેઢી મને માણસ પડતી નથી.

જે માણસ શાંત હોય છે, જેનો ચહેરો હસમુખો છે, તે સામા માણસના બિભત્સ શબ્દને બિભત્સ શબ્દથી વધાવી લેતો નથી. લાકડી મારનારને લાકડી મારી જવાય આપતો નથી. પોતે એ વાતો મીઠા મધુર શબ્દથી ઉત્તર આપે છે કે સામાને પોતાની ગરમ તબીયત ને નરમ કરવી પડે. જ્યારે માણસ નાની આવડતમાં શાંતતા રાખી શકે છે, ત્યારેજ મોટી આવડતમાં શાંતતા ધારણ કરી શકે છે. ગમે એવું બહાલામાં બહાલું સગું મરી ગયું હોય, પણ જો શાંતતા જેવું અમુલ્ય ઔષધ પાસે હોય તો ગમે એવી આપત્તિ કે વ્યાધિ હોય, છતાં ચહેરો હસમુખોજ રહેવાનો, સત્યનિષ્ઠ અને આનંદી મનુષ્યની ખરેખરી કિમંત એવા આપત્તિના સમયમાં થાય છે. એવો ધીરવીર જે સ્થળે જાય તે સ્થળે સર્વત્ર વાતાવરણ શાંતિદાયક અને આનંદમય બની રહે છે. ખરી રીતે તપાસીએ તો એણેજ જીવનની સાફલ્યતા કરી લીધેલી છે. કેટલાક એમ સમજતા હશે કે એવો આનંદી ચહેરો તો આપણે પણ રાખી શકીએ તો એની ભૂલ કંઇ જેવી હોવી નથી. આનંદી બનવા માટે અનેક સદ્ગુણોની પણ જરૂર છે, અને તેનું બરાબર સ્વરૂપ સમજવું જોઇએ છે. ત્યારેજ આનંદ મેળવી શકાય છે.

જીવનનું તાત્પર્ય એવું નથી કે ગમે તેવી રીતે તેને વ્યતીત કરી દેવું. જીવન એ એક મહત્ત્વની વસ્તુ છે. તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો એ જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. આપણું જીવન બીજા માણસના લાભ માટે તેમજ આપણી ખાતર કેવી રીતે ઉપયોગી બનાવી શકાય, તે જાણવાની તેમજ શીખવાની ખાસ જરૂરીયાત છે. અખિલ વિશ્વનાં પ્રાણીઓના આનંદ અને સુખમાં જે પોતાનો આનંદ સમજે છે, તેનું જીવન અત્યંત પવિત્ર છે. તેના આગમનથી સુખ શાન્તિ અને સુલેહના ભંગો થતા અટકે છે. પોતાની જીંદગીને અનહદ આપાદ બનાવી જે માણસો સર્જન પુરૂષોને સ્મરણીય, અને ઇતિહાસોમાં સુપ્રસિદ્ધ થયેલા હોય; તેમજ સામાજિક, રાજકીય અને વ્યાપારાદિક વ્યવહારોમાં અગ્રેસર મનાયા હોય, સર્વ જીવોનું ભડું કરવામાં ઉઘાડે પગે દોડતા હોય, તેજ આત્મવિકાસની ખરી વિદ્યા ભણેલા છે એમ કહેવાશે. જેઓ પોતાની જાતને અબ્યુદયમાં લાવવા માટે અને આ જગતની સુધરેલી પરિસ્થિતિનાં મહાન કાર્યમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતા હોય, તેઓએ આત્મજળ મેળવવું જોઈએ, તેજસ્વી મનુષ્યો જે કંઈ કહે છે તેના બોલવા પર અસંખ્ય મનુષ્યો લક્ષપૂર્વક ધ્યાન આપે છે, અને ઉદાસ, ક્રોધી તેમજ સુખ માણસના બોલ પર કોઈ ધ્યાન આપતું નથી. કારણ કે તેનામાં આત્મજળ ઓછું છે, તેથી તેના શબ્દમાં કંઈ વજન હોતું નથી. જે માણસો આત્મ સત્તાવાળાં હોય છે તેઓ દરેક કાર્ય પુષ્કળ સમૃદ્ધિવાળું બનાવે છે. આ શક્તિ જેને પ્રાપ્ત કરવી હોય તેણે ચારિત્ર્ય, પ્રેમ અને વિવેક શક્તિના ગુણો કેળવવાની જરૂર છે; કે જેઓ તમને શક્તિના વિશાળ રાજ્યમાં લઇ જવાની તાકાત ધરાવે છે. વિશુદ્ધ ચારિત્ર્ય વગર આપણે બીજાને આકર્ષિ શક્તા નથી, અથવા તો બીજાના વિશ્વાસના, અને માનને પાત્ર નથી બની શકતા. જે માણસ ન્યાય તથા નીતિના સિદ્ધાંતને દૃઢપણે વળગી રહે છે. તેનાજ વિચારો દુનિયાને લાભ કર્તા હોઈ શકે. જેઓની ચિત્તવૃત્તિ નિરંતર ચંચળ તથા અસ્થિર હોય છે, તેઓનો કોઈ વિશ્વાસ કરતું નથી. મનની, શરીરની વા આત્માની નિર્મળતા હોય; ત્યાં સુધી મનુષ્યોના આત્મા આકર્ષવાનું લોહચુંબક બનવું કઠણ છે. જેઓને અન્યનું ભડું કરવામાં ધર્મ જણાયો હોય, તેવાજ મનુષ્યોના સહવાસથી આત્મિક શક્તિનું તેજ વૃદ્ધિ પામે છે, કઠિન, ભયકારક અથવા ચિંતા ઉત્પન્ન થાય એવાં કાર્યોને ઉમદા બનાવવાને તે ભાગ્યશાળી બને છે. દરેક લોકો સર્જન તરફ વધારે પ્રેમ બતાવે છે, અને સર્જન તેઓને પ્રેમવડે વધાવતા હોવાથી તેઓનો દિનપ્રતિદિન સર્જન તરફ ભાવ વધતો જાય છે, તેથી આપણે આપણા અંતઃકરણનો પ્યાર કોઈના પર ન ઢોળી શકીએ તો ઉચ્ચ પુરૂષ તરીકે કે, ધંધાદારી

માણસ તરીકે, આપણે નથી પ્રતિષ્ઠાપત્ર થઈ શકતા, એક દયાવાનું અને પ્રેમાળ અંતઃકરણમાં આકર્ષણ શક્તિ કેટલી બધી વધી છે એ પશુવર્ગ પણ સમજે છે. કૃષ્ણચંદ્ર પરમાત્મા નંદને ઘેર ગાયો ચારતા હતા, એ વખતે જંગલમાં ગાયોને ચરતી બંધ કરવા માટે દયાળુ વાણીથી અમુક ગાયની પીઠપર હાથ મૂકતા, એટલે બધી સમજી જતી કે આપણને આપણો ઘણી સ્નેહથી બોલાવે છે. એટલે તે સાંભળવાને સર્વત્ર ગાયો ચારો બંધ કરી ઉભી રહેતી. કુદરતી રીતે જગત્ દયાવાનું માણસો તરફ અનહદ દોરાય છે. અને કહિન હૃદયવાળા સ્વાર્થી તેમજ દયાહિન માણસોથી દુર ભાગે છે. આપણે આપણા ઘરનાં માણસો તરફ, ત્યારપછી કુટુંબીઓ તરફ, અને પાડોશીઓ તરફ, એમ અનુક્રમે સખળ પ્રેમનો પ્રવાહ બહેવડાવતા રહીએ; તો આખી વસુધાને કુટુંબ બનાવવાને ભાગ્યશાળી બની શકીએ. તેવી રહેણી કહેણી પરથી આપણાં બાળકોમાં પ્રેમ, અનુકંપા ઉપકાર વૃત્તિ આદિ સદ્ગુણોની ખીલવણી થાય છે. માટે આપણે ભાવિ પ્રજાના લાભાર્થે, તેમજ આપણા આત્મ વિકાસને માટે, એ ગુણો અવશ્ય જરૂરના છે. આની અંદર દરેક અનુભવ અને શુદ્ધ બુદ્ધિનો સમાવેશ થાય છે.

સર્વત્ર પ્રત્યે સરખો પ્યાર એ જ્ઞાન આપણા જીવન કાર્યોની ભૂલો કાપી નાખવાને ખરાબર ઉપયોગનું છે. માટે આપણે આપણી જાતને દયાળુ પ્રેમાળ તથા ઉન્નતિકારક વિચારોથી ભરેલી બનાવવી જોઈએ. જેટલા પ્રમાણમાં આપણે જગતની હાજીવો પુરી પાડવામાં મદદગાર બની શકીશું, એટલાજ પ્રમાણમાં આપણે એવો શુભ સમય જોઈ શકીશું કે જે દ્રવ્ય ને માટે આપણે મરી પડતા હતા; તે દ્રવ્યને છોડી દઈ એક પરોપકાર વૃત્તિને જીવ કરતાં પણ વધારે બહાલી સમજીશું. તેથી જીવંતીમાં આનંદ અને સુખ વધવા માંડશે, તેમજ દુઃખદાયક પ્રસંગો એક પછી એક પલાયન થવા માંડશે, દુઃખજનક અજ્ઞાન અને ખરાબ જમાનો નાશ થશે. હહાપણ, બ્રાતૃભાવ અને બુદ્ધિનો વિન્ય થશે. તેમજ ન્યાયી, નિતીમય જીવનનો પુનઃ ઉદય થશે કે જેના પ્રતાપે આપણા સામાજિક તથા વ્યક્તિગત દુઃખો અને દર્દોનો સમુદાય નાશ થશે.

બુદ્ધિના, દયાલુત્વના અને આધ્યાત્મિક ઉત્કર્ષના યુગમાં પ્રવેશ કરવામાં મદદગાર બનવાનો, અધિકાર આપણને આપવામાં આવ્યો છે. અને તે શુભ દિવસનું આગમન ત્વરાથી થાય તે માટે આ યુગમાં યથાશક્તિ અથવા યથામતિ પ્રયાસ કરવા આપણે કડીનહ થવું જોઈએ. અને 'પૂરેપૂરું સમજવું' જોઈએ કે મારું જીવન આમ ખરાબ રસ્તે પુરે થઈ જાય, તેના કરતાં કોઈ ઉમદા શક્તિ મેળવવાં માટે કેમ ન સાવધ બનવું જોઈએ. મનુષ્યોને હમેશાં ઇચ્છવા યોગ્ય, અને યતની મેળવવા

બધી વસ્તુઓમાં સમજ શક્તિની મુખ્ય જરૂર છે. જેઓને આ બક્ષિસની પ્રાપ્તિ થયેલ છે તેઓ અસંખ્ય સુખના ખજાનાઓની કુચીઓ રાખીને બેઠા છે. શક્તિ, સાધન સંપત્તિ, વિજ્ય, મિત્રતા, જીવનના આનંદો એ સર્વ તે સમજશક્તિ પર અવલંબી રહેલ છે આવી શક્તિ પ્રત્યેક કાર્યમાં અને ધંધામાં ધણીજ જરૂરની છે. ભરમા સુરને એવી સમજણ નહોતી કે હું કંકણવાળો હાથ મારા શીર પર મુકીશ તો મરણ પામીશ. અને તેવી સમજણ શક્તિના અભાવે પરમાત્માએ તેને મોહનીરૂપ ધરી, નૃત્ય અને હાવભાવના પ્રતાપે તેનાજ હાથે તેનું કંકણ શીર પર મુકાવી મારી નાખ્યો હતો. ડાહ્યા અને બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોમાં સમજશક્તિનો વધારો થાય છે, ત્યારે તેનામાં અગણિત ભૂલોના પ્રસંગોનું પ્રમાણ ઘટવા માંડે છે. ગેરસમજૂતીમાં ઘટાડો થાય છે. એટલે એની મેળે અધરાં કાર્યો ઉકલવા માંડે છે. આળસુ અને મુર્ખ માણસને સમજશક્તિનો લાભ મળી શકતો નથી. પ્રયાસ અને અભ્યાસથીજ એ સમજશક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સમજશક્તિની બક્ષિસના પ્રતાપથી આપણે આપણી જાતને અને બુદ્ધિને સુધારવાને તથા આ માયાવી જગતમાંથી ચાલ્યા જઈએ તો પહેલાં કંઈક શુભ કાર્ય કરવાને ભાગ્યશાળી થઈશું એમ ખબર પડે છે. મનુષ્યને આ વાતનું જ્ઞાન હોય યા નહોય; તો પણ તેનો પ્રભાવ સર્વને જાણવામાં છે કે સમજશક્તિ વિના કંઈએ બનવું મુશ્કેલ છે. હાસ્યમાં, રૂઢનામાં, મસ્કરીમાં સર્વત્ર સ્થલે સમજશક્તિની જરૂર પડે છે. દુકાને કંઈ નાની એવી વસ્તુ લેવા ગયા તો પણ સમજશક્તિ જોઈએ છે. નહિતર ભૂલ થાપ ખાવાનો સમય આવી મળે છે.

પ્રત્યેક માણસના હાથમાં ભરું અથવા ખુર કરવાની શક્તિ રહેલી છે, એજ શક્તિ સમજ અથવા તો ગેરસમજ છે. સંસારમાં કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષો એવાં હોય છે કે તેઓની વાણીમાં આનંદ અને હર્ષનું કારણ મળી આવે છે: તેઓ જ્યાં બેઠાં હોય ત્યાંનું વાતાવરણ આનંદમય બની રહે છે. એનું કારણ માત્ર એટલુંજ છે કે તેની વાણીમાં સમજવાનાં બહુજ રહસ્યો ભરેલાં હોય છે. જુઓ ! કેટલાક વાતો કરતા હોય ત્યાં પાસે ઉભું રહેવું ગમતું નથી તેનું કારણ શું ? માત્ર એટલુંજ કે તેની વાણીમાં મીઠાશ કે આપણને કંઈ સમજણ પડે એવો એક અક્ષર હોતો નથી. માટેજ આપણે ત્યાં એક ધડીભર સ્થિર થતા નથી, અને વિના કારણ આપણા હૃદયમાં ચિંતા અને ગભરાટ ઉત્પન્ન થાય છે. સર્વત્ર મિરાશા અને નિરાશાજ માણસ પડે છે. સુંદર સંસાર નિર્જન જંગલ સમાન જણાય છે. એક કલાક વર્ષ જેવો થાય છે. આવા માણસો પાસે કોઈ જઈ ચડે તો પાછા ત્યાંથી નિકળ્યા પછી કોઈ દિવસ તે તરફ નજર કરતા નથી. તેવા મનુષ્યોનો કેવો બયંકર પ્રભાવ પડતો હશે ? એ

રહેજ સમગ્ર એવું છે. તેની પાસે જે માણસ રહે છે, તેનું જીવન અનહદ દુઃખમય તેમજ કટુતામય બની જાય છે. કેટલાક જીવ એવા તો હસમુખા હોય છે કે તેનું પ્રસન્ન ચિત્ત, ઉદારતા અને શાંત સ્વભાવ દરેકના ચહેરા ઉપર વીરતા અને તેજ જળકાવી દે છે. કઠિનતામાં આવે તોપણ તેઓ સંપૂર્ણ પ્રસન્નતા પૂર્વક તેની સામે ટક્કર ઝીંકે છે. આવા લોકોના પ્રત્યેક શબ્દ અને પ્રત્યેક કાર્યમાંથી આશા તથા આનંદનો પ્રવાહ વહેવા માંડે છે. તેઓના પ્રભાવની શક્તિ બહુજ અદ્ભૂત છે. એવા માણસોએ પોતાના મગજમાં શાંતતાથી સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચીને કે લાયક માણસોની સોબત કરીને, સદ્વિચારોનો સંગ્રહ કરેલો હોય છે.

ઉતાવળ કરવાથી કોઈ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી અને સારાં સારાં કાર્ય ધુળધાણી થઈ જાય છે, ઉતાવળથી ગભરાટ અને ગભરાટથી કાર્યની સફલતા કાયમ ખાતેસો ગાઉ દુર રહે છે. જે શાંતિમાં હાથ રાખી કાર્ય કરવામાં આવે તો કઠિનમાં કઠિન કાર્ય સરલ અને સહેલું બની જાય તેમ છે. કુદરતનાં કાર્યોમાં ક્યાંય ઉતાવળ જોવામાં આવતી નથી, તેના દરેક કામમાં એકજ નિયમ અને વ્યવસ્થા માલુમ પડે છે. ગભરાટ કે અશાંતિનું એમાં નામનિશાન હોતું નથી. કેટલાક લોકો તો ઉતાવળથી એક ક્ષણિક સુખને માટે સમ્યાધ, ઉદારતા અને આયરનું પાણી કરે છે. મહામદગીજનનીએ ધનની લાલચે ઉતાવળ કરી, અસંખ્ય હિંદુઓનાં માથાં કાપી નાખ્યાં. તેને એમ ન ખચર પડી કે લાખોનાં દિલો ઝખમી થયાં. ઉતાવળ ગુણ, ગૌરવનું વિનાશ શસ્ત્ર છે. કાર્યની ઉતાવળથી કેટલાક ભોજન કરતા નથી આપણા શરીરમાં પણ ધીમે ધીમે ફેરફાર થાય છે. આપણા શરીરપર રહેલા બાહ્ય એ ઉત્પન્ન થયા. ત્યારથી તેમાં સફેતાઈ ધારણ કરવાના ફેરફારો થયા કરતા હતા. તે વૃદ્ધપણમાં આપણને ખરાબ સફેતાઈનો ગુણ બતાવી શક્યા. એ એની ધીમે ધીમે કાર્ય કરવાની રીત હતી. કોઈ કાર્ય જોટલું ઉંચ, ઉદાર, પવિત્ર અને ઉત્તમ હોય તેટલાજ પ્રમાણમાં તેની શરૂઆત ધીરજથી કરવી જોઈએ. ચોમાસામાં જે જીવ જંતુઓ શીઘ્રતાથી ઉત્પન્ન થયા હોય, તેટલાજ ઉતાવળથી પાછા લય થઈ જાય છે. માટે ધીમે ધીમે સંપૂર્ણ શાંતિપૂર્વક કામ શરૂ રાખો. તમને અવશ્ય કામની સફલતા થશે. પોતપોતાના જીવનમાંથી ઉતાવળ એ શબ્દનો નાશ થવો સર્વોદ્ધ ઉત્તમ છે. ઉતાવળથી ધનદૌલતનો નાશ થાય છે. આયરને બટ્ટો લાગે છે. છેવટે દરેક મનુષ્યે પોતાના અંતઃકરણમાં લખી રાખવું જોઈએ કે ઉતાવળ સત્યતાની અને આદર્શ અકિતલીલાતા છે. માટે આપણે હમેશાં ઉદ્યમ, શાંતિ અને ધૈર્ય ઉત્પન્ન કરતાં શીખવું જોઈએ. મહા મુશ્કેલીએ આ માનવ જીવનની પ્રાપ્તિ થઈ છે. તેથી એવું માનવજીવન નિરાશામાં અને ઉતાવળમાં ગુમાવી દેવું તેના કરતાં ઉમદા.

કર્તવ્યોથી વિભૂષિત કરવું, એનું નામજ ખરું તત્વજ્ઞાન છે. દરેક મનુષ્યે સદાય એવી પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ કે હું ઉત્તમ કાર્યોની ખાતર નિરંતર યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરીશ. અને મારા પોતાના હૃદયમાં પ્રકાશને હમેશા વધારતો રહીશ. કદાપિ મારા માર્ગમાં ભય, શોક અને દુઃખના અસંખ્ય પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય; તો પણ અધીરો બની લેશમાત્ર ગભરાઇશ નહિં. જે માણસ આપત્તિના કઠિન પ્રસંગોની સામે થઇને યથાશક્તિ હમેશાં પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે. અને ભૂત, ભવિષ્યની ચિંતા કરતો નથી, કાર્યોના સારાં વા નરતાં પરિણામને લઇને પોતાના માર્ગથી વિચલિત થતો નથી, તેજ માણસ ને શાંતિદેવી સંપૂર્ણ વિલાસ આપી કૃતકૃત્ય કરે છે. ગભરાટ અને ચિંતાનો ત્યાગ કરી, એક પછી એક એમ સગરવંશ ગંગાજીની પાછળ મરવા લાગ્યો તો અતે ભગીરથ પ્રયત્ન કરી ગંગાજીને મેળવી શક્યો. કહો ! કાર્યનો દૃઢતા પૂર્વક આરંભ કરવાથી કયું કાર્ય એવું વજ્ર હૃદયનું છે ? કે તમારા સફળતામાં ન આવી શકે. શુદ્ધ અંતઃકરણથી મનુષ્ય પ્રત્યેક કાર્ય ઉદ્યોગ પૂર્વક કરે તો તેના જીવનમાં એક ઉમદા ગુણ પ્રકટ થાય છે. નાનાં કાર્યોને હાથમાં લેતાં શીખે તો કોઇ દિવસ મોટાં કાર્યોને હાથ પર લઇ શકશે, એમ અનુમાન બંધાય છે. કાર્યની શરૂઆતમાં મનુષ્ય તરફના દોષ કાઢવાના બંધથી કાર્ય કરતાં અચકાય, તે માણસ પોને મુન્નઇ કાર્યને મુન્નવી મારે છે લોકોનો વાસ્તવિક એવોજ સ્વભાવ છે કે ગમે એવું સારું કામ કરશે તો તેમાં કંઇને કંઇ દોષ તો કાઢવાનાજ. જે આપણે આવા વિરોધને લઇને કાર્યને તજ દઇએ તો કાંઈ કાર્ય એની મેજે થઇ જતું નથી. આપણો અંતરાત્મા સાક્ષી પુરે કે આ કામ કર્યા જેવું છે, અને આ કામ કર્યા જેવું નથી; તો પછી જગતના વિરોધની લેશમાત્ર પરવા રાખ્યા વગર તમે ખુશીથી જે તમારા અંતરાત્માએ કમુલ્યું તે કાર્ય કરવાને માટે તૈયાર બનો. નાની નાની વાતોમાં દયાન રાખ્યાથીજ માણસ મોટી મોટી વાતો કહી જાણે છે. જરા વાત કરવામાં અચકાય છે અને નાની વાતમાં મોટી મોટી ભૂલો કરી નાખે છે, તેની વાક્ય ચાતુર્યતા ખીન્ને એવી સ્વમે આશા રાખશે નહિ. જે માણસ દરેક વાતમાં ઉત્તમતા લઇ શકે છે, એજ માણસ પોતાનું જીવન ઉત્તમ રીતિથી વહન કરે છે. આવો માણસ જેવી તેવી વાતને કાન પર ધરતો નથી, ઉત્તમ વાત હોય તોજ ગૃહણ કરી સંતોષ માને છે.

કેટલાક માણસો માત્ર ભાગ્ય પરજ ચાકવાવાળા હોય છે, એતો ઉત્તમ કે કનીષ્ઠ કોઇ કાર્યને માનતા નથી; માત્ર પ્રારબ્ધ ! ભાગ્ય ! એમ કહી બેસી રહે છે. એને એટલી ખબર નથી હોતી ! કે નથી વિચાર હોતો કે ભાગ્ય ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયું ? મુળભાગ્યની ઉત્પત્તિ પ્રયત્નમાંથી થયેલી છે. જે બીજાઓ આનંદ કરે છે તે પોતાની વીરતા, દૃઢતા, એકાગ્રતા અને

કાર્ય તમરતાના પ્રતાપે. ભાગ્ય પર આધાર રાખનાર માણસ મસ્ત બની એમજ બોલ્યા કરે છે કે, નસીબમાં હશે તો ઘેર એમાં મળશે, આવા માણસોને કોઈ દિવસ સફળતા મળે એમ ધારણા નહિ. તેઓ દિવસાનુ દિવસ આળસુ, નિર્લક્ષી અને સાહસહીન બનતા જાય છે. ધીમે ધીમે બીજા લોકોની ધર્પા કરવા, અને તેઓની સાથે દ્વેષથી વર્તવા માંડે છે. આવા લોકો ઘણે ભાગે વસ્તા હોય એ દેશ રસાતળ જાય છે. ખરેખરા ઉદ્યોગ પરાયણ મનુષ્યો કદી નિર્લક્ષી બનતા નથી. તેઓ નિષ્ફળતાને ભાગ્ય વિહિન સમજતા નથી; પરંતુ સફળતાનું કારણ સમજે છે. તેઓ હિંમત હારી જતા નથી. મનુષ્ય યશની ખાતર, કે પોતાના સ્વાર્થની ખાતર યથાશક્તિ ઉદ્યોગ કરે. તો સફળતા ન મળે એ અસંભવિત છે. સફળતા યાતો નિષ્ફળતા એમાંનું કંઈએ ન વિચારો ? માત્ર પરિશ્રમ કરો. એમાંજ નિરંતર સફળતા વાસ કરીને રહી છે. સફળતા પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય કઠિન છે. એ વાત નિઃસંદેહ છે; પરંતુ લોકો સમજે છે તેટલું તે કઠણ નથી. જે માણસને પોતાના કાર્યમાં સંદેહ રહે છે કે મારા કાર્યને કોઈ ઉત્તેજન નહિ આપે તો ! એવાજ બંધને સ્થાન આપી, પોતાની ઉન્નતિ સાધવામાં મુશ્કેલીઓ ઉભી કરી, જેઓ આત્મસંયમે વિના દોકડે ખરીદે છે, તેઓનું બળદિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામવાને બદલે ઉઘટું ઘટું જાય છે. અને અતે એકે ઉપયોગી કાર્ય તે કરી શકતો નથી. જે મનુષ્યમાં આત્મબળ છે. તે બળ વૃદ્ધાવસ્થા હોય તો પણ યુવાન રાખે છે. દરેક મનુષ્યનું એ કર્તવ્ય છે કે તેણે ઉદ્યોગ કરવો બાળક પણ પારણામાં ઉદ્યોગ કરે છે અને મોટું થયા પછી ધુળીની રમત ગમતમાં આખો દિવસ વિતાડે છે. ત્યારે વૃદ્ધ માણસ એમ કહેતો હોય કે હવે હું વૃદ્ધ થયો, શું કાર્ય કરું ? તો એ બહુજ ભુલ કરે છે. બીજા પિતામહ એટલા બધા વૃદ્ધ હતા કે જ્યારે પાણીપતમાં કૌરવ અને પાંડવોને યુદ્ધ થયું, ત્યારે તેની પથારી સમરાં ગણમાંજ બિછાવી હતી. અત્યંત વૃદ્ધ છતાં, પોતાનો ખાટલો રણમાં લાવી, દુશ્મનની સામે લડ્યા હતા. તેમજ પૃથ્વીને કંપાવે એવા બહાદુર યુવાનીઆઓને એકલો વૃદ્ધ પુરો પડ્યો. આ વાતનું દૃષ્ટાંત લઈ બુદ્ધાઓ કંઈ કાર્યની શરૂઆત કરે તો બહુજ સારી વાત થાય. હાલના વૃદ્ધો તો પાકે ઘડે કાંઠા ન ચડે, એમ કહી બોલનારને અટકાવે છે. ત્યાં સુધરવાની વાત ક્યાં રહી ?

કેટલાક માત્ર કામનો સંકલ્પ કરવામાંજ બધો સમય ગુમાવે છે, અને આ કામ જે અમુક પ્રકારે કર્યું હતે તો બહુ સારું થતે એમ કહી કરેલાં કાર્યોને ભવિષ્યમાં ઉપયોગમાં ન આવે એવાં કરી મુકે છે. તેથી તેને કોઈ જાતના કાર્યની સફળતા મળી શકતી નથી. મારે આજ એમ કહેવું છે કે તમારી પાસે જે કંઈ બુદ્ધિ કે જ્ઞાનનો ખજાનો

હોય, તે તમારા આરંભેલા કાર્યમાં લાવી દેયો. જ્યારે તમે આમ કરશો ત્યારેજ અમે એમ કહેશું કે તમે યોગ્ય ક્યું છે. અને એને લાઇનેજ તમારો અનુભવ દિનપ્રતિદિન વધતો જશે. અને જ્ઞાન વૃદ્ધિ પામશે, તથા તમારા માનવજીવનનું સાધ્યચિંતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે તમે અવસ્થા બાંધ્યશાળી થયા છો અને વધારે થશો એમ કહેવામાં કંઈ હરકત નથી.

જ્યારથી આપણો જન્મ થાય છે, અને આપણે મોટા થઇ સમજવા શીખીએ, ત્યાં સુધી આપણે જે કાર્યોમાં પ્રવેશ કરીએ તે કાર્યો આપણી જોખમદારીનાં છે. એમાં આપણે કાળજી ન રાખીએ તો સુખોદયક તેમજ લોકોનું બહુ કરવાનું કાર્ય ન કરી શકીએ. દરેક મનુષ્યે સુખનો પાયો પોતાના હાથેજ નાખવાનો છે. અને પછી દૃઢ હવેલીમાં આપણે દરેક શુભ કાર્યો બધાને નજરે પડે એમ ખુલાં મુકવાનાં છે. તમારે સંત સમાગમમાં રહી, જગત ઉદ્ધારકની પેઠે પારકાનું હિત કરવામાં કેટલી મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડે છે, તેનો અનુભવ કરી એ રસ્તામાંથી પસાર થવાનું છે; પરંતુ ચકલામાં કે ચૌટામાં, કારખાનામાં કે મિત્ર મંડળની રમત ગમતમાં, તમારી ઉમદા જીંદગીનો વ્યય કરવાનો નથી. તમારા કાર્યમાં અને તમારા ધંધામાં, અસંખ્ય જીવોની આશા સમાયતી હોય છે. તમે નેને ડગશો નહિં. શુભ કાર્યમાં તમે જે પ્રવેશ નહિં કરો તો તમારા આયુષ્યનો ગેરઉપયોગ થયેલો ગણાશે. છોટપણ, મોટપણ કે વૃદ્ધાવસ્થામાં, ઘેલછાથી તમારી લાયકાતને ગુમાવશો નહિં. એ ત્રણે અવસ્થામાં તમારા ઉમદા વિચારો; નિર્વાહ કે વ્યવહારીક આગતનો ખરોખર તોલ થવાનો છે.

દરેક સુખી થવાને માટે અનહદ પરિશ્રમ ઉઠાવે છે, અને મોટા મોટા મનોરથો રચી નવીન નવીન ધન પ્રાપ્ત કરવાના રસ્તાઓની શોધખોળ કરે છે, તેમાં જ્યારે ક્તોહમંદ ન થાય; તેમજ કોઇ આગતનો અનુભવ કે વગવસીશે ન મળે, ત્યારે પશ્ચાતાપ કરી, પોતાના વર્તનને ધિક્કારે છે. જે માણસ સ્વતંત્રપણે વગ વસીલા વિના પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવાને શક્તિમાન હોય છે, એવા હિંમતવાન મનુષ્યને હું અસંખ્ય કોટી ધન્યવાદ આપું છું. પરંતુ જે પરાધિનતા વડે પરાક્રમ કે સત્તાને ખીજને સ્વાધિન કરે છે, અને અજ્ઞાતા અજ્ઞાતા કહી, માલિકના બોલને ઝીલી લેવાને તમર થઇ, અનેક ખુશામતો કરવાને ઉભે પગે હાજર હોય છે, તેવા ગમે એવા બુદ્ધિમાન હોય તો ડાહ્યા કહેવા એ એક વિચારવા જેવું છે. જેનામાં તાકાત ન હોય તે પરાધિનતાને વખોડે છે; ત્યારે બલા બલા બણેલાઓ આમ પરતંત્રતાને કપ્પુલ કરી, શેઠ બોલાવે ત્યાં તો એકજ ડગલામાં છ સાત હાથ જમીન કુદી જાય, તે જોઇ મારા મનમાં થતા સંતાપનું ઔષધ મને મળવું મુશ્કેલ છે. તમે તમારા દેશનો ઉદય ઇચ્છતા હો, તમારી ખરી તાકાતને નહિં ગુમાવતાં

તમારી પુખ્ત વયમાં તમારે સ્વતંત્ર બનવું હોય, અને કંઈ સુખની ઇચ્છા થતી હોય તો સમજો કે સર્વ શિક્ષિ સિદ્ધિઓ તમારા પરાક્રમની શુભામ છે. હું તો એ સ્વતંત્રતા રૂપી પરાક્રમને ખરેખર સુખ સમજું છું. માત્ર આપણા સ્વતંત્ર મતની આડે જે શક્તિ આવે છે; તેનેજ તમે ફક્ત ધિક્કારની દૃષ્ટિથી જુઓ. સત્ય અને સારાં કામ કરવાની નિરૂતા, ખોટા તરફ જતા મનને રોકવું; તેમજ ખરાબ વૃત્તિઓની લાલચોને અધિન નહિં થવાને જેણે પોતાના મનને મજબુત બનાવ્યું છે, તેવાજ પુરોની સ્વતંત્રતામાંથી બીજાને મોઢે કહેવાતી સ્વતંત્રતાનો જન્મ થયો છે. બીજાના માથે પડ્યા વિના, કોઈનું અંતઃકરણ દુભાવ્યા વિના; જે, જે કાર્યો કરવામાં આવે છે; તે, તે કાર્યો સુખ કરનારાં છે. નિરૂઘ્મીપણું અથવા તો આલસ્ય એ સ્વતંત્રતાને કાપી નાખવાનું અચ્છું ઓગર છે. માટે તેને તજો.

જે માણસ ઉદ્યમ વિના કે પોતાના પરાક્રમ વિના, સ્વતંત્રતા મેળવવાને માટે બહાર પડ્યા હોય, એવા લોકો બીજા મનુષ્યોને રસ્તાપરયા ઉથલાવી પાડવાનું સારું કાર્ય કરી જાણે છે; એમ કહેવું વધારે જરૂરનું છે.

કેટલાક લોકો પોતાનું પેટ ભરવાને માટે લાંબો વખત વિદ્યા-અભ્યાસ કરી, પોતાના સંપૂર્ણ શરીરની બધી ઉત્તમ મગજ શક્તિઓને પરાધિનતાની સાંકળમાં જોડી, રાજ્યમાં અગર તો મોટા મોટા ગૃહસ્થોની પેઢીમાં નોકર રહી, પોતાના દેશ અધુઓનાં ગળાંપર છુરી ફેરવવાનું બહુજ સારું કામ કરે છે. પરાધિનતા સારામાં સારી મગજ શક્તિને અધમપણાને પાઠ શીખવે છે. બીજા જેનો મહા સત્ય વીર યોધો દુર્યોધનની પાસે પરાધિનતા ભોગવતો હતો તો દ્રૌપદીના વસ્ત્ર ખેંચાતી વખતે દુર્યોધનની વિરૂદ્ધ યુદ્ધ કે ચાં કંઈ ન કરી શક્યો. કારણ કે એ અધમ કોળીઓ સર્વત્ર મહાન, શક્તિઓને ગુંગળાવી મારે છે. આપણા વિચારો ભલે ગમે એવા ઉમદા હોય તો પણ પરાધિનતામાં એ સર્વત્ર લાભદાયક બાજોને દફનાવવી પડે છે, અગર તો નિર્વાહ ચલાવવા. સારું એવી લાયક વસ્તુઓને વેચવી પડે છે. આપણા દિવસ ઉદય થયાને બદલે અસ્ત થયો હોય તો હું તમને ટુંકામાં સમજાવું છું કે જ્યારે બીજા દેશના લોકો ઉમર લાયક થયા પછી સ્વતંત્ર ધધો કરવાને માટે સતત પ્રયાસ કરી રહ્યા હોય છે, ત્યારે અહિંના લોકો સંપૂર્ણ વિદ્યા સંપાદાન કરી, પરતંત્રતા ભોગવવાને સારું, દેશો દેશ નોકરીની બુમો પાડતા સંભળાય છે. જે દેશ નોકરી કરવામાં પોતાનું સાર્થક સમજતો હોય, અને જેને દાસત્વની ખાસ ઇચ્છા હોય, તેને કોઈ દિવસ સ્વતંત્રતા મળી છે ખરી કે? જેને ઇશ્વરે નિરોગી શરીર આપ્યું હોય, સમજણ શક્તિ વિગેરે સ્વતંત્ર બનવાનાં સાધનો તૈયાર હોય,

છતાં પોતે અને બીજને પરાધિનતામાં રહેવાનો ઉપદેશ કરતા હોય, તેવાઓ પ્રત્યે મને ધિક્કાર છુટે છે.

શરીરની આરોગ્યતા, મનની મજબુતી વગેરે સાધનો જે માણસ પાસે કુદરતે અનામત મુકેલાં હોય, તેવા માણસો ઉદ્યોગ કર્યા વગર આ જગતમાં વસવા યોગ્ય નથી. બીજની મહેનત પર પેટ ભરવાનું, જેને વલણ બંધાયું હોય; તેવા જનને મુખ કહેવામાં શું હરકત છે? કોઈ માણસને એક દિવસ ધંધા વગર ગયો હોય તો અનહદ પસ્તાવો થાય છે, ત્યારે કેટલાક લોકો નિદ્રામાં કુંભકર્ણથી વધારે શક્તિ ધરાવે છે. કહો? આમાં પોતાનો ઉદ્ધાર નથી તો બીજને ઉગારવાની ક્યાં આશા રહી! તમારી અકલ, તમારું પરાક્રમ, સત્તા કે સંપત્તિ જેમ તમારા માટે છે એમ બીજને માટે પણ ઉપયોગનું હોવું જોઈએ. જ્યારે આપણે પરજનનું દુઃખ અને અંતરની પીડા તરફ દયાળુ ભાવે દ્રષ્ટિ કરી કષ્ટ નિવારવાને માટે મહેનત ન કરીએ ત્યારે બબકાદાર પોશાક અને ખીસામાં રહેલાં સુવર્ણનાં કે ચાંદીનાં ચક્રાં શું કામનાં? હું આ તમને સત્ય કહી રહ્યા છું. તમે આનો ઘડીભર વિચાર ક'મુલ રાખશો તો હું મારાં સદ્ભાગ્ય સમજીશ. કારણ કે જેમ તમારી ઉચ્ચ સ્થિતિ છે એમ તમારા વિચારો સુંદર હોવાં જોઈએ. બરાબર વિચાર કરો તો તમારી હાલની સુખી જીંદગી એ પૂર્વનાં કરેલાં સુકૃત્યોની નિશાની છે, એ તમારે ભુલી જવાનું નથી. તેમ હાલની સ્થિતિ તમને ક'મુલાત આપે છે કે તમારે બીજનું ભડું કરવું.

સત્તાવાન અને સ્મૃદ્ધિવાન લોકો બીજને હલકા ગણી તેઓના ઉદ્ધારનું સાધન શોધી આપતા નથી; પરંતુ એવા નરોનીતો ત્યારે આંખ ખુલ્લે કે તેને ઘડી એ ઘડી ગરીબની પંક્તિમાં મુક્યા હોય. મારા ધારવા પ્રમાણે તો એ સ્થિતિ કરતાં મૃત્યુને તેઓ હજાર દરજ્જે પસંદ કરશે. કેટલાક હરામખોર મનુષ્યો જેનાં બધાં અંગ અનામત હોય, છતાં આંધળાં લગડાંની માફક માગી ખાવાનો ધંધો લઈ બેઠેલા હોય, તેવા લોકોને આશ્રય આપી, નિરાધાર લોકોને બચાવવાને માટે માગણી કરતાં સામી રંકના જેવી સ્થિતી ગ્રહીત કરે, તેવા તવંગર લોકોના કરતાં જે ગરીબનું દુઃખ જોઈ પોતાના અંતઃકરણમાં દયાને ઉપગ્રવે, તેવા મનુષ્યોને દેવના રૂપમાં કહીએ તો ખુશીથી ચાલે. જ્યારે માણસ પોશાક ખરીદવામાં, ગાડી ઘોડા દોડાવવામાં, જુગાર આદિક સરતોમાં, નાટક સીનેમાં, પોતાની સ્મૃદ્ધિનો દેખાવ કરાવી આપે છે ત્યારે ભુખથી ટળવળતાં દુઃખી જનની હૃદય શાંતિને માટે શું પોતાની શ્રીમંતાઈનું કંઈપણ અટકું ન બતાવી શકે? જે માણસ ઉડાઉ હોઈ માત્ર ઘડીભરના આનંદને માટે બીજ માણસની સગલ સારા દેખાવા સાર, રેશમી કપડું કે જે

હજારો જીવની હત્યાથી બનેલું છે, તે પહેરવામાં અને વાંકી ચુંકી ચાલ ચાલી પોતાની મોટાઇ માનવામાં, સાર્થક સમજતા હોય તેણે ટાપટીપતું સાઈ નાટક બજવ્યું છે એમ કહેવાશે. કહેવત છે કે પૈસાને ખરાબ કામ ગમતું નથી ત્યારે શ્રીમંત લોકો બીજાના હિતનું કાર્ય કે જે વિશ્વમાં પ્રશંસા પાત્ર છે એ કેમ ગમતું નથી ? દરેક જીવ પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં બીજાને મદદ કરવાની ખાહેશવાળો હોયો જોઈએ. આપણે આપણા પૈસાનો સફલિતપ્રયોગ કરવાનું શીખવું હોય અને આપણી લક્ષ્મીની આડકતરી લુટ ફાટ ન થવા દેવી હોય, તો દેશમાં થયેલા કોઈ નિતીસર પુરવતું જીવન ચરિત્ર વાંચો કે જેનાથી તમારા પૈસાનો ગેરઉપયોગ થતો અટકે. તમે એટલું નથી સમજતા કે દુનીયામાં જરૂરી કામ સિવાય આપણે હદ ઉપરાંત ખાલી બમકા કરી લક્ષ્મીને કાંકરાની માફક ઉડાવીએ એ વિવેકી દુનીયા આગળ મસ્કરી રૂપ ગણાશે. દૈ. યોગથી સાંપડેલી લક્ષ્મી કે જાત મહેનતથી કમાએલો પૈસો ગમે તેમ વાપરવો એ જો કે તમારો હક છે; પણ અવગે રસ્તે ધન લુટાવી પાછા બીજા રોકાની માફક તમે ઘેર ઘેર બીજા માગવા નિકળો એ ઠીક ગણાય નહિ કારણ કે એ તમારો હક નથી. માટેજ આવું લાંબુ વિવેચન તમારી આગળ કરવામાં આવે છે કે તમારી ઉડાઉ પ્રકૃતિથી તમે કંગાલ બની બીજાના પેટપર પાટુ મારનારા ન બનો. જેમાંથી કંઈ સુખ મળી શકે એવું ઉત્તમ સાધન તમારી પાસે તૈયાર હોય એની કળા કોઈને નહિ બનાવતાં તમારા મગજમાંને મગજમાં રાખી મુકશો તો તમારું મગજ બગડી જશે. જીઓ ! વાવ કુવાનાં પાણી અનામત રહેવાથી જીવડાઓ પડે છે, માટે તમે તેનો ખરાબ ઉપયોગ કરવાનો છે. સારો ધંધો કે પૈસા એનો તમે સ્વચ્છંદી પણે કે વડિલો અને માઆપની આજ્ઞાનો અનાદર કરી જો દુરઉપયોગ કરશો તો એ બધી જવાબદારી તમારે શીર રહેશે, અને બીજાઓના હક કુચાવી તમે રંક જીવોના ધાતક ગણાશો. વિચારો ! હાથીના મુખમાંથી થોડો ઘણો ખોરાક પડી જાય તો તે કાંઈ જીપ્સો રહેતો નથી એ પડી ગયેલો ખોરાક બીજા અસંખ્ય નાના જીવોનો ખોરાક થઈ પડે છે. ખરયાળ માણસ પોતાની ઉડાઉ શક્તિને દાબી દઈ, જેટલો પૈસો ખરાબ રસ્તે વાપરતો એટલોજ ગરીબના લાભ માટે બચાવે તો શું એમાંથી લાખો માણસો ન બચી શકે ? ડાહ્યો માણસ બીજાના લાભ સારું કે ધર્મ કાર્યમાં જો ધન ખર્ચે છે, તેના કરતાં હજાર ગણું ધન, મુખ્ય માણસ પોતાની ગર્વિષ્ઠ શ્રીમંતાઈના અંગે વાપરે છે; અને એ સમયને માન આપી અસંખ્ય ઉપાધિઓ તેના માણસને ઘેર હરવખત મીઠામીનીઓ લીધી કરે છે. હજારો રૂપિયાથી લીધેલી વસ્તુ બ્યારે કંગાલ સ્થિતિ આવે ત્યારે વેચવા બંધ તો કોઈ

રાખતું નથી, એટલે મુંજવણનો માર્યો ભારે અમુલ્ય ચીજ એક પૈસામાં આપી પોતાની થયેલી ભુલને માટે પશ્ચાતાપ કરે છે. દરેક કાર્ય ધૈર્ય તથા ઉદ્યોગ અને કરકસરથી કરવામાં આવે તો એ શુભ કાર્યની ઇચ્છામાંથી અગણીત સદ્ગુણોનો જન્મ થાય.

મહેનત, ધીરજ અને પ્રમાણિકપણ એ બધાં ખાનદાનીનાં અંગો છે, એ ખાનદાની અથવા તો કુલીનતા એ પૈસા કે અધિકારથી પ્રાપ્ત થતી નથી પણ પોતાના ઉત્તમ સદ્ગુણોથી પ્રાપ્ત થાય છે. એકાદ નાત જમાડીને કે ઘોડાગાડીમાં બેસવાથી સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરી શકાતા નથી. તેમ મળતા હોય તો એ સદ્ગુણની નામાવળીમાં નામ નોંધાવા માટે અને તેવી ખોટી સદ્ગુણીની ગણતરીમાં ખપવા માટે, હું તો ચોખ્ખી ના પાડું છું. અને તેવા મતને માન આપનારા હાથે કરીને હલકું શિક્ષણ બેઠેલી લે છે. ખાનદાની સારાં કૃત્યોથી અને ઉત્તમ ગુણો વડેજ મેળવી શકાય છે, એવું બોલનાર મહાશય અમને અને આખા જગતને પ્રિય છે. ડાહ્યા પુરખો જુઓ તો ઉંચ વર્તણૂક અને ઉંચ સ્વભાવ વાળાનેજ ખાનદાન કહેશે. તમારે એવા લોકોનો વારસો લઇ લેવો હોય તો ધૈર્ય, નિતી, જ્ઞાન, પ્રમાણિકતા વગેરે ઉત્તમ, ગુણોનો સમુદ્ધ કરી રાખો.

ખરી રીતે પુછાવો તો ખોટી ગૃહસ્થાઈ અને અનેક કુવિચારોના પોષણથી સદ્ગુણો બાર ગાઉ દુર રહે છે. કેટલાક ભોળા માણસો તેવા અવિચારી લોકોના સહવાસથી પોતાના સદ્ગુણો ગુમાવે છે, અને પોતાની ઉત્તમ જીંદગીનો મજબુત પાયો એક નિમીષ માત્રમાં ગળડાવી પાડે છે. આપણે હાથે કરીને મૂર્ખતાના ઉપાસક નહિં બનવું જોઈએ. એક બીજાની બરોબરી કરવી એ જો કે બહુજ પ્રશંસાપાત્ર છે. પણ અપકીર્તિ તેમજ જેમાંથી પોતાની પાયમાલી થાય તેવાઓની બરોબરી કરવી એ એક જાતની મૂર્ખતા છે. કેટલાક એવા હોય છે કે બીજાએ પાંચ હજાર ઉઠાવ્યા તો પોને દસ હજારની કાણુ કરી, એક ઉમદા માડી લાવ્યો તો બીજો એથી વધારે કિંમતી લાવ્યો, આમ ખોટી બરોબરી કરવાથી સામાનો મેડી જોઈ આપણું જીવન બાળી નાખવા જેવું થાય છે. કદાચને આપણે તેના જેવા તવંગર હોઈએ અને તેના જેવીજ ખર્ચ કરવામાં હરિદ્રાઈ કરીએ ત્યારે એતો જોવું હતું કે તેનો ખર્ચ વ્યાજબી હતો કે કુલજીવ સાહેબને લગતો હતો? આપણે એમ નથી સમજવાનું કે આપણી સ્થિતિ આવીને આવી રહેશે. જીંદગી એ એક એવી વસ્તુ છે, કે દરેક ઉપાધિઓનો જન્મ એમાંથી થયેલો છે. આને તવંગર હોઈએ તો કાલે ઘેરઘેર બિખ માગવી પડે. પ્રતાપ રાણાને તેની સ્ત્રી અને સંતાનોની સાથે વનમાં ત્રણ ત્રણ દિવસ બૂખના કડાકા થયા હતા. ગરીબી એવી હલકી વસ્તુ છે કે એને લઈને વિદ્યા,

આકલ અને ખાનદાની એકદમ ઉડી જાય છે. સવારમાં મુખ જોવા લાયક, પંડિત, ગુણી સારા કુળવાળો, દયાળુ, પરોપકારી, સર્જન, સત્યવીર, વક્તા વિગેરે ગણાતો હોય તે લક્ષ્મી જતાંની વારજ આજસુ નિરંધરી, અન્ન અને વસ્ત્ર વગરનો તેમજ મુખ જોવાને લાયક ગણાતો નથી. જે માણસ ગરીબ છે, તેને તો પોતાની સ્થિતિથી શરમાવા જેવું રહેતું નથી. પણ જે શ્રીમંતાધમાંથી ગરીબીની સપાટામાં આવી ગયો હોય તે પોતાની સ્થિતિપર ઢાંક પીછેડો કરે છે. અને ખાધી હોય જીવારની કાંજ તો મુછપર ધી ચોપડી મીઠાન ખાધાનો ભાવ પ્રદર્શન કરે છે. ફાટેલે વસ્ત્રે શરમાતા હોવાથી ઘરમાંથી બહાર નીકળતા નથી. અને જ, જ માસ સુધી ગામની બજાર કેવી છે એ તેને જ્ઞાન હોતું નથી. દુર્ગુણ, મૂર્ખાઈ અને અવિચારવડે પ્રાપ્ત થયેલી ગરીબી આવી રીતની અસંખ્ય બળતરા ન કરાવે ત્યારે બીજું શું કરાવી શકે? દરેક માણસે પોતાના ઉપર ગુજરતી દરેક ઉપાધિઓનો તો વિચાર કરવોજ ઘટે છે. જ્યારે આપણે શ્રીમંત હતા અને હાલ ગરીબી આવી મળી ત્યારે શરીરના કોઈ પણ અવયવોમાં ફેરફાર થયો છે કે નહિ અનેજે થયો હોયતો તો કીક. નહિંતર શરમાવા જેવું શું છે? જેવા શ્રીમંતાધમાં હતા, એવાજ હમણાં છીએ, માત્ર સ્થિતિનો તફાવત છે. એ તો આપણે જરૂર જાણીએ છીએ કે દિવસ દેવાળીઓ છે, લક્ષ્મી ચંચલ છે, આજે આનંદ હોય તો કાલે કાળો કળકળાટ થતો હોય, એવા કુદરતના ધમધેકાર વેપારમાં શરમાવાતું શા કારણથી બને છે? માણસ જાતમાં સમયને ઓળખવાની તેમજ સારાસારનો વિચાર, સમજણ, વિવેક કે મુદ્ધિ ન હોય તો તેમાં અને પશુમાં શું તફાવત છે? એ હાથ, એ પગ, બોલવાને મોઢું મળ્યું એટલેથી આપણે મનુષ્ય નથી બની શકતા. તેમ હોય તો ગાંડા થેલા માણસો પણ સર્જન કહેવાવા જોઈએ. ખરેખરો સર્જન માણસ તો કોણ કહેવાય? કે, જે સદ્વિદ્યાથી આલુપણથી અલંકૃત હોય, એ વિદ્યાથી વિનય અને દરેક સદ્ગુણની સાથે ધન, સંપત્તિ, પરોપકાર આદિ અસંખ્ય ધર્મનાં કર્તવ્યો પ્રાપ્ત થાય છે. એક નાના બાળકમાં કુદરતી રીતે સારાસારની સમજ હોય છે. ત્યારે વિદ્યાના અનુયાયી પાસે મૂર્ખતા ક્યાં સુધી ટકર ઝીલે. તમારા ભવીષ્યમાં તમને ફાયદાકારક થાય એવાં આચાર્યો અને સદ્બોધકો દર્શાવે તમારે અચપણથી સંકેતી રાખવાની જરૂર છે. છોટપણમાં મેળવેલી વિદ્યા, મોટપણે શક્તિ પામે છે. અને તમારા મનને શુદ્ધ બનાવી બહુજ કેળવણી કરે છે. નકામી પ્રયત્નો પાડવાને નીરપયોગી વાતો કરવાને આડે આવી એક ઉત્તમ સભ્ય બનાવે છે. તમારી વાતચીતમાં અપરાધ ન હોય, મન આનંદી હોય દંભ વગરની ચતુરીઈ હોય તો તમારું અહિત.

સાધવાળાને કોઈ મળવો મુશ્કેલ છે. મીઠા શબ્દોથી કાર્ય સિદ્ધિ થાય તેમ છે તો અપશબ્દની ઉદ્ધારતા શા માટે દરસાવવી? સારા શબ્દો સત્ કાર્યો કરે છે. એ તમે ક્યાં નથી સમજતા. જુઓ! કોકિલાની વાણી પર આખી દુનીયા વારી જાય છે અને ધ્રુવડ ખોલે છે તો મનુષ્યો પત્થરો લઈ સામા થાય છે. સારા શબ્દોના પૈસા પડતા નથી ત્યારે મનુષ્ય વ્યક્તિને ન છાજે એવાં વાક્યોથી શા માટે ફાગણ સુધી પુર્ણિમાનો દહાડો યાદ કરાવવો જોઈએ?

કેટલાક ઉદ્ધત લોકો ફાગણ સુદી પુનમને દહાડે હુતાશણી હોવાથી અપશબ્દો ખોલે છે, કાદવ અને ક્રિયડથી એકા બીજા સ્નેહિતો આગતા સ્વાગતા કરે છે. બજારમાં અને નાના રસ્તાઓ પર ધૂળની ઘટ્ટિ કરે છે, અગર તો રંગ નાખી અરસ પરસ ગદો અને દુર્ગંધીવાળો પદાર્થ ફેંકી સ્નેહમાં વધારો કરે છે. આ રિવાજ આમ ખરાબના રૂપમાં ક્યાંથી બદલી ગયો? એ કંઈ સમજનું નથી. હુતાશણીના દહાડે તો બધા સ્નેહિતો સંગાથે મળી એકા બીજાની સાથે તકરાર થઈ હોય, કંઈક નેઓના તરફ દ્રેષભાવ કરાયો હોય, સ્વપ્નામાં કે જાગૃત અવસ્થામાં તેને માટે કાંઈ અવળા વિચાર થયા હોય, અપશબ્દ ખોલાય ગયા હોય, તેના માટે મારી માગી એ હડહડતી હુતાશણીમાં ફેંકી દેવું જોઈએ અને બાધચારો કરી હવે પછી હું તમારી જાતમાં કોઈ દિવસ ખરાબ વિચાર નહિં કરું એવી પ્રતિજ્ઞા કરી નવી દોસ્તીના માટે રંગ નાખી એ દિવસને સારો કરી દેખાડવો; એવો હુતાશણીનો અર્થ છે. હુતાશણી એ નવા વર્ષનું પ્રમુખ સ્થાન છે. માટેજ આવો ઉમદા દિવસ બનાવવામાં આવ્યો છે. પરંતુ આપણે તો તેને અત્યંત ખરાબ અને બીજા ડાહ્યા લોકોની દૃષ્ટિમાં મસ્કરીના રૂપમાં લાવી મૂક્યો છે. જો વરસો વરસ હુતાશણી પ્રક્ટી આપણે તેને ધર્મ સમજતા હોઈએ તો તેને સુધારવાની જરૂર છે. આપણે ધણી વખત ધર્મમાં સુધારો કરીએ છીએ અને કરતા આવ્યા છીએ. જુઓ! પૂર્વે પતિના મરણની સાથે સ્ત્રીને જાળી નાખવામાં આવતી ત્યારે આપણે તેને ધર્મ સમજતા હતા, જ્યારે આપણે એ ધર્મને પાપના રૂપમાં માન્યો ત્યારે તેમાં સુધારો કરી એ રિવાજને અટકાવ્યો. બીજો નરમેધ યજ્ઞ. ત્રીજું દશ વર્ષની કન્યાને મારી નાખી દેવીની સમક્ષ બળીદાન આપવું. ચોથું મનુષ્યોને ગુલામો બનાવવા એટલે તેને ગમે તે દેશમાં જઈ ગમે તે વર્ણમાં વેચી મારવા, એવા કેટલાક અનીતિકારક રિવાજો હતા, તે આપણે આપણી મેજેજ બંધ કરવા પડ્યા. જુઓ કે આપણે તેને પહેલાં ધર્મ સમજતા હતા પણ લાંબે સમયે બજાર પડી કે આનંદ જોવો એકે બીજો અધર્મ નથી, ત્યારે આપણે એવા બહાલા રિવાજને પણ તરતે બંદર કર્યો. ત્યારે આ આપણી

કિર્તીમાં કાળો ડાઘ લગાડનાર એવા અપશબ્દોને બોલવાનો રિવાજ ક્યારે નાશ પામશે ? ક્યાં સુધી આવીને આવી અજ્ઞાનતામાં સૂઈ રહીશું ? જો એ દહાડે અપશબ્દ બોલવાનો રિવાજ હોય અને તેનેજ આપણે ધર્મ માનતા હોઈએ તો એના જેવી બીજી મૂર્ખતા આપણામાં કંઈ હોઈ શકે ? આપણે હજુ ખરાખર સમજ્યા નથી, ડાહ્યા નથી, વિવેકી નથી કે નથી મહાન સદ્ગુણવાળા, તેમ ન હોય તો આખા વિશ્વમાં વખોડવા લાયક અને આપણા સર્વત્ર સદ્ગુણોને દાબી નાખનાર આવો ધેલછાનો ધર્મ કો ન તણ દેવો જોઈએ ? આપણા ધર્મમાં આપણને લુલ્લો માલુમ પડે તો આપણે સુધારવાને શક્તિમાન છીએ ત્યારે આ નજીવી બાબત સુધારવાને આપણે આંખો આડા કાન કરશું તો આપણામાં સત્તા, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને નિતિ કેટલાં હશે ? એ અનુમાન થાય છે; ખેન, દીકરી અગર તો લાયકાતવાળી ચોરતોના કણું અપશબ્દોથી ભરી દેવા એ આપણને ન શોભે ! આપણા દેશનું વાતાવરણ આપણા ઉપર બંધાયેલું છે નહિં કે બીજા ઉપર. જ્યારે તમે નહીં સુધારી શકો ત્યારે બીજાને કોણ સુધારી આપવાનો હતો એતો મને કહો ? જ્યાં જ્યાં આપણને જુઠાણાં જણાય, ત્યાં ત્યાં તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. મૃત્યુ આપણને દુર્ગુણવાળા સમજી ભક્ષ કરી જાય છે, આપણી લુલ્લોની પાછળ પાછળ તેનાં પગલાં હોય છે ક્યારે આમાં સડો આવે અને હું તેનો નાશ કરું એમ ધણા એક દોષો જોઈ મૃત્યુ આપણને ખાઈ જાય છે. ત્યારે આપણે આપણા રિવાજમાં દુર્ગુણો જોતાં અને ખરાબીના કારણો સમજવા છતાં તેને બાજુ રહી તજવાનો વિચાર ન કરીએ એજ આપણી પાથમાલી સચવે છે. જે માણસ અપશબ્દ ઠેક ઠેકાણે વાપરે છે તેનામાં મહા મહેનતે મેળવેલી વિદ્યા, નીતિ, સંપત્તિ કે જ્ઞાન, અકલ અગર તો ચતુરાઈ કંઈ રહેતું નથી, વળી કોઈ માણસ તેના સમાગમમાં આવવા પણ ખુશી નથી, આપણામાં વિવેક ન હોય તો અસમ્યતાનું પડ આપણી ચક્ષુ આડે આવતાં આંધળાં બની જઈએ છીએ. તેને લઈને જગત આપણી રહેણી કહેણી પર હસે છે. તેથી દરેક મનુષ્યે અવિનયિતવે વર્તવાને માટે નાલાયકી દરસાવવી જોઈએ.

અવિવેકી માણસનું કાર્ય ઉદ્ધત અને મૂર્ખતા ભરેલું મનાય છે. આ જગતમાં માણસ કાંતો વિદ્યાથી કે અધિકાર વડે મોટો અથવા તો નાનો એમ ગણાય છે. તેથી એને એની સત્તાના પ્રમાણમાં થોડું. અગર તો ધણું એમ માન મળે છે. પરંતુ અવિવેકી તેમજ ખરાબ વાક્યવાળાને ક્યાંય માન મળ્યું હોય અથ્વા મેં સાંભળ્યું નથી. હલકામાં હલકું પ્રાણી ઇશ્વરની સૃષ્ટિના એક પ્રાણી તરીકે હોવાથી તેને માન આપવું એ એક જુદી વાત છે, અને ઉદ્ધોગ વગરના તેમજ અવિવેકી

મર્ષ ને ન માન આપવું એ પણ એક જુદી વાત છે, કેમકે આપણે તો તેના મમજમાં એમ હસાવવું છે કે જે એક નાનામાં નાનું પ્રાણી અમારી પાસેથી સન્માન લઇ જાય છે માટે તારે માન જોઇતું હોય તો વિદ્યા, નીતિ, પ્રમાણિકપણું વિગેરે સદ્ગુણોવડે અમારી પાસેથી લઇ જઇશ.

વિદ્વાન અને ઉદ્યોગી માણસને બધા આદરસત્કાર કરે છે. માટે દરેક ને વિદ્યા અને ઉદ્યોગ મેળવવાની જરૂર છે. વિદ્વાન અને સરલ સ્વભાવના માણસની સાથે જેઓ અધમતા અસંખ્યતા ભરી વર્તણૂક રાખે છે. તેને કુર, અવિવેકી તથા નીચ સ્વભાવના છે; એમ કહેવું માણસ તરીકે આપણે પણ પક્ષીઓ તરફ થોડી, ઘણી માયાળું દૃષ્ટિ રાખવાની છે. જેને માનની ઇચ્છા હોય, એણે સામાને માન આપવું જોઇએ. વિચાર કરીએ તો જગતના ઉદ્ધારક પુરૂષો જ્યારે બાળ વયમાં હશે ત્યારે એને કોઇ માન નહિં આપતું હોય પણ જ્યારે મોટા થયા ત્યારે ભાઇ બાપાના શબ્દો એના કાનને હરકત કરે છે માટે પહેલેથી દરેકને માન આપેલું હોય તો આપણી દૃષ્ટિથી તિરસ્કાર પામેલાને પાછી આપણી દૃષ્ટિએ માનથી વધાવતાં અને આદર સત્કાર કરી, કરેલી ભુલને ફરીથી, સુધારવાનો ટાઇમ ન આવે, એટલા માટે દરેક માણસોએ ભાવિ પ્રજાને તેની સ્થિતિનો વિચાર કર્યા વગર માન આપવાની ઉમદા તક નહિં ગુમાવવી જોઇએ. શાંતિ, નમ્રતા, વિવેક, ક્ષમા, સરસતા આ બધા સર્જન પુરૂષોના ગુણો છે. ઉદ્ધતાઇ, અવિવેક, સાહસ, ફક્કડાઇ, જડતા, કટુતા આ બધા દુર્જનના સ્વભાવો છે. આપણે ધનવાન થવાને કે મહાન્ બુદ્ધિશાળી થવાને નથી બંધાયા પણ પ્રમાણિક થવાને તો અવસ્ય બંધાયા છીએ. આપણું ચાતુર્ય સામાના અંતઃકરણ પર ઝખમ કરવાને માટે નથી હોતું. જન સમુહની પ્રીતિ સંપાદન કરવી એ બહુજ મુશ્કેલ છે તો પણ દરેકને થોડો ધણો આનંદ આપવો એ માણસને માટે અનહદ અગત્યનું છે. આપણે માંદગીમાં હોઇએ તો બીજી શકે તેટલું જન સમાજનું બહુ કરવું જોઇએ. શરીરના પરિશ્રમથી ન બને તો વાણીના વ્યાપારથી, વાણીથી ન બને તો ધનથી, અને ધનથી ન બને તો અંતઃકરણના શુભ આશીર્વાદો આપવામાં પાછી પાની ન કરવી જોઇએ. આવી રીતના વિચારો જે દેશીઓના મનમાં ધર કરી ગયા હશે તો આખો દેશ પોતાનાં સદ્ભાગ્ય સમજશે. કેટલાક એમ બોલે છે કે માંદગીમાં અમે વ્યવહારિક કે પરોપકાર બાજતનું કામ કરીએ તો મરી જઇએ. આમ બોલી નિયમીતને અનીયમીત કરી નાખ્યું. કોઇ માણસ માંદગીના સમયમાં થોડું ધણું બોલવાનું કાર્ય કર્યાથી મરી ગયું જાયું નથી. આવા આજીવનના સરદારો એકજ તોપના ગોળાથી નહિં પરંતુ હજારો

છરાઓના ધાથી રીયાઘ આનંદ માનનારામે મારી નજરે ધણાઓને જોયા છે. એણે નથી ક્યું સંસારનું બનું કે નથી ક્યું પોતાનું બનું માત્ર જગતનાં અસંખ્ય સંકટોમાં રીયાઘ, રીયાઘ બહુજ દયાજનક સ્થિતિએ મરણ પામ્યા છે. આવું મહાન કાર્ય હું ન કરી શકું. મારી એ તાકાત નહિં એમ બોલી પોતાની શક્તિને સદુપયોગ નહિં કરતાં માત્ર અન્નમયકોશ ભરવાના માટે અવતરેલા મનુષ્યો આ સંસાર નાટક શાળામાં આવી વેશ લીધો ન લીધા જેવા છે.

જગતનાં મનુષ્ય માત્ર તેમજ સર્વત્ર પ્રાણી માત્ર એકજ પિતા પરમાત્માની પ્રજા છે, તેથી નાનાં અગ્નાન પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાં પણ ઇશ્વરે વાત્સલ્ય ભાવનું ઝરણુ વહેતું મુક્યું છે એથી સર્વ પ્રાણીઓ તરફ સ્નેહભાવ રાખવો એ તેની આજ્ઞા ઠરે છે. માઆપ પુત્ર પ્રત્યે અને પુત્ર માઆપ તરફ, જે સ્નેહ ભાવ રાખે છે તે કુદરતીજ સમજવો. માતા પિતાએ પુત્ર કે પુત્રીનાં મળ મુત્ર સાફ કર્યા હોય તો પુત્રે જરૂર સાફ કરવાં જોઈએ. એમાં ખામી આવે તો તેને અધર્મનું નામ અપાય છે. જ્યાં કંઈ સ્વાર્થ ખુદ્ધિ કે બદ્ધે લેવા દેવાની વાત છે એ સંભારવું કામનું નથી કારણ કે એ તો બની શકે અને બનવુંજ જોઈએ; પરંતુ અન્ય જીવો પર પ્રેમ ભાવના પ્રકટી જાય એનું નામજ ખુબી છે. આપણે નાનાં કે મોટાં ગમે તે જીવ જંતુઓ પર નિર્દયતા વાપરવા માંડીએ તો આપણને મનુષ્યો પ્રત્યે કુરતા બનાવવાની ટેવ પડી જાય છે. તમે કદાચને કોધના આવેશમાં આવી જઈ બીજાના પર ઘસી જાઓ એ વખતે જે શાંતિ ધારણ કરો તો કેવું સારું? તમે નિર્દય પણું છોડી દઈ દયા ભાવ રાખતાં શીખો તો તમારો સ્વભાવ હમણાંજ તમારા અંકુશમાં આવી જાય. જે માણસ આવો અભ્યાસ ચાલુ રાખી પોતાનું ભણતર આગળ લખાવતો નથી તેને અંધારી કોટડીમાં પુર્યો હોય તો વધારે સારું.

માણસ એક એવી જાતી છે કે તેને સહવાસ વગર મળ આવતી નથી. એ સહવાસથી કન્નેશો ઉપજવાનો સંભવ હોવાથી શાંતિ એ એક ઉત્તમ હથીયાર થઈ પડે છે, માટે શાંતિનું સંશોધન કરવું ધણુંજ જરૂરનું છે. શાંતિ ન હોય તો ધણી વખત અનર્થ થવાનો મોટો ભય રહે છે. કોઈ માણસ તકરાર કરવા આવ્યો તો તેને આપેલી ગાળનો ગાળથી જવાબ આપવો એ એક અસંખ્યતા બન્યું છે. કારણ કે જે દુર્જન છે તેની પાસે અપશબ્દો એટલા બધા તો સીલીકમાં હોય છે કે જેની હદ નહિં. જે સર્જનો છે તેની વાત કરો. કારણકે જે ગાળવાળો છે તેને તો સદાય ધૂળેટી છે. માત્ર આપણેજ દિવાળીની જરૂર છે. જ્યારે ખરાબ માણસ આપણને તેના ખરાબ સ્વભાવનો પરિચય કરાવે છે ત્યારે શું આપણે પણ આપણા સારા સ્વભાવનો તેને ન સમાગમ કરાવવો ?

આપણે જો તેના જેવા ધંધા તો તેની મૂર્ખતા કરતાં આપણી ઘેલછા વધી જાય છે, અને તેની આકૃતિ આપણા સારા સ્વભાવ અને માયાળુ પ્રકૃતિથી વધારે મૂલ્યવાન ગણાય છે. કદાચને એવો માણસ તમારી સન્મુખ ક્રોધાવેશમાં આવીને ઉભો રહે તો તમે તેને શાંતિથી વધાવી દ્યો, તો એ શાંતિના પ્રતાપે કંઈ નહિં બોલતાં જેવો ક્રોધમાં આવ્યો હશે એવોજ આનંદમાં ચાલ્યો જશે. તમારા ઉપર સદાય તેની પ્રેમની લાગણી રહેશે. ક્રોધ તમારું ખુરં બોલતો હશે તો એમાં માથું મારી તમારા દુર્ગુણો કાઢી નાખી સદ્ગુણોની ઉત્તમ છાપ જમાવશે. સારાં મધુરાં પ્રેમ બધાં સરલ વાક્યો, પશુને મોહ ઉપગમે છે તો મનુષ્યજાતીમાં અદ્ભુત ચૈતન્ય ન ઉપગમે એ કેમ કહી શકાય ! જેના હૃદયમાં દયા, માન, સન્માન કે સરલપણું નથી તેવો માણસ દેવ જેવો હોય તો રાક્ષસના રૂપમાં બેઠો છે એમ ગણી લેવું. જેનાં અંતઃકરણમાંથી દયા, નીતિ, પરોપકાર એવાં અનેક શુભ કાર્યો જન્મ પામતાં જાય છે, તેવા પુરૂષની તરફ આખું જગત આકર્ષાય છે. જેનામાં દયાની લાગણી ન હોય, તેનામાં સદ્ગુણ મળવો મુશ્કેલ છે.

સદ્ગુણ અનેક સુધર્મોનો પિતા છે. વિપત્તિમાં પડેલાને એક ઉત્તમ ઔષધ છે. અસત્ય, સ્વાર્થ, કપટ વિગેરે બાબતોમાંથી બચાવે છે. દૈશાન્યનાં કાર્યો તેમજ અગણીત વખાણવા લાયક બાબતો સદ્ગુણમાંથી સાંપડે છે, હલકા મનના અગર તો ઉદાર મનના સર્વત્ર જીવોને બધામાં એક સરખો પ્યાર પતાવી એ સદ્ગુણ બહુજ ઉત્તમ રહસ્ય સમજાવે છે. દુનીયામાં ધર્મોનો કર્મોનો તેમજ સદ્મર્થોનો પાર નથી તો પણ સદ્ગુણ વડે જોતાં અને તપાસતાં, એ સર્વમાંથી એવું તત્ત્વ મળી આવ્યું છે કે દરેક મનુષ્યે પોતાના સગાં બહાલાંઓ પ્રત્યે, માબાપ તરફ, પુત્ર, પૌત્ર, સ્ત્રી, બાઈ, બહેન વિગેરે તરફ જેવો ભાવ રખાય છે તેવોજ ભાવ પોતાના પાડોશીઓ પ્રત્યે અને તેની સાથે સંવળા જીવે તરફ, માનની દૃષ્ટિથી અમૃત વરસાવાય તો મારા ધારવા પ્રમાણે એવું ક્રોધ કાર્ય બાકી નથી કે એ સદ્ગુણના ઉપાસક ને ન પ્રાપ્ત થાય. માત્ર આપણી ચિત્તવૃત્તિ ઉડગણ જેવી હોવાથી એક ઠેકાણે ચિત્તને નથી વિરામ આપતા એની આ બૂલો છે.

જ્યારે માણસ નીતિ અનીતિથી થતા સુખ દુઃખને જાણતાં શીખ્યો છે ત્યારે પોતાથી બની શકે એવા સારા અને પારકાના ભલાને માટે કેમ લાયક ન બનવો જોઈએ ? દરેક મનુષ્ય સદ્ગુણી થવાને પ્રયત્ન કરશે ત્યારે ખરેખરી આ જગતમાં આત્મ તંત્રની સ્થાપના થશે. એ વખતે જાતિય પિત્તર નહિં હોય પણ સાર્વભૌમિક પ્રેમ હશે. રાજ્યતંત્ર કપટતંત્ર છે એમ નહિં કહેવાય, પરંતું નિતીમત્ત માનવજાતીનું

અહું રામરાજ્ય છે એમ કહેવાશે. આત્મ તંત્ર જ્યારે મનુષ્ય જાતીના મોટા ભાગમાં સ્થપાશે અને સારી રીતે ચાલી રહેશે, ત્યારે પ્રશ તંત્રની શરૂઆત અને આત્મતંત્રનો અનુભવ દરેક પ્રજાને ત્યારે જ જણાશે કે વિશ્વનું રાજતંત્ર ખરેખર પરમાત્માના હાથમાં છે. અને તેની જ ઇચ્છા દરેક વ્યક્તિદ્વારા જગતમાં કાર્ય કરી રહી છે. અને તે શક્તિ સૌ કોઈ ભુત પ્રાણીના હૃદયમાં છે. અને તે શક્તિ દરેક પ્રાણીઓને પોતા રૂપ સમજવા આપણને બલામણુ કરે છે. જ્યારે આવી જાતનું જ્ઞાન દરેક માણસ ઇશ્વરી કાર્ય તરીકે સમજવા પ્રયત્ન શાળી બનશે અને પોતાનું તંત્ર એ યોજનાસર ચલાવવા મથશે, એ સમયે જગતમાં અધાધુધી બાળી જઈ ઇશતંત્ર જામી રહેશે. આ દુઃખી કહેવાતો મૃત્યુ લોક પોતે જ મોક્ષપુરી અથવા અમરા પુરીના નામથી પ્રસિદ્ધ થશે. જગતમાં નિતી સમજનારા અને નીતિને જ રસ્તે ચાલનારા લોકો, ખરું ધર્મનું રહસ્ય સમજે છે તથા તત્વવેત્તાઓ ઘણે ભાગે આત્મતંત્રી છે. અને જે લોકો ખરેખરા સંન્યાસી છે, કે જેણે ધરખાર છોડી દીધેલાં છે. તેઓ પણ આત્મતંત્રી હોવાનો દાવો કરે છે; પરંતુ માણસો ઉપર ધર કરી રહેલી પરાધિનતાતો ચાર યુગમાંએ નાશુદ્ધ થવાની નથી જ્યારે આપણે આત્મતંત્રી હોઈએ ત્યારે આપણા પર જન્મ મરણ આદિક પરતંત્રતાનો ઇશ્વરી અખત્યાર ચાલુ હોય છે માટે આપણે પરતંત્રનો રહેવાના જ થોડા દિવસને માટે સ્વતંત્ર રહેવાને પ્રજાની ધાંધલ અને ક્ષણિક સુખને માટે રાજાઓની પ્રજાને પીડવાની પ્રકૃતિ, ખરી રીતે પુછાવે તો આ પશુ વૃત્તિના ગુણો છે.

દરેક માણસના સ્વભાવ, ગુણો, શક્તિ અને સાધનો જોયા વગર જે માણસ કાર્ય કરવાની શરૂઆત કરે છે, તેના જેવો આંખો મીંચીને ચાલનારો અને તેનાથી થતા અવગુણોએ પશ્ચાતાપ કરનારો, મેં ક્યાંય જોયો નથી. તેથી દરેક મનુષ્યે પોતાના ધરની કુટુંબની અને સત્તાની ઉપર સર્વત્ર શુભ કાર્યની દિવાલ ચણવી જોઈએ. દેશ સેવાના અનેક માર્ગો છે, અનેક પ્રકારની સેવાની દેશને જરૂર છે; જે સધળા લોકો એક જ જાતની સેવા કરવા મંડી જાય તો તેમાંથી સેવાને અદ્વે ઉલટી નુકશાની થવાનો ભય રહે છે. કારણ કે એક વિષય ઉપર દેશ સેવાનો પાયો ચણાય તો સર્વના મત એક સરખા ન હોય માટે એમાં કાંટા પડે છે. દરેક નેતાઓ જુદા જુદા પ્રકારનું દેશ સેવાનું કાર્ય કરવા મંડી પડે તો હમણાં જ નવો યુગ અસલ જમાનાને બોલાવી શકે એમ છે. કોઈએ પારકાના લાભમાં ઉતરતાં, નિરાશા નહિ બતાવવી જોઈએ. કોઈ દિવસ નિરાશાના વાદળમાંથી આશાનાં ફિરણો જોઈ શકાય છે. નળ-રાજાનું સર્પના ડંશથી શરીર ફીંગાઈ થઈ ગયું હતું, અને ઋતુપર્ણ

રાખને ત્યાં નોકરી સ્વીકારી દમયંતીનાં વિયોગથી હૃદયમાં નિરાશા ઉત્પન્ન થઇ હતી, છતાં એક દિવસ એજ દમયંતી અને બહાસા સંતાનોને જોઇ શક્યો. રામચંદ્ર ભગવાને દુખાતા હૃદયે સીતાજીને લોકનિદાએ તજી હતી, તોપણ એજ સીતાને પાછી બે બહાદુર પુત્રો સાથે જોઇ શક્યા. એતો કુદરતનો વાસ્તવિક ધર્મ છે એમાં કંઈ નિરાશા જણાવવાનું કારણ નથી. સારા માણસો અંધકારમાં પ્રકાશ જોઇ શકે છે. જ્યાં કંઈ કાર્યની શરૂઆત ન હોય ત્યાં સફળતાનાં ફિરજો નીરખી શકે છે. અને જન શૂન્ય સ્થળે જય ઘોષની વાણીથી સમગ્ર વિશ્વમાં પડધો પાડે છે. દષ્ટાંત છે કે પ્રવીણ સુકાની હોય તે તો નોકરાની સમુદ્રમાં પણ નાવને નિર્વિઘ્ને પાર ઉતારે છે; પરંતુ જ્યાં સુકાની અજ્ઞાણ્યો હોય તો શાંત સુમુદ્રે રસ્તો કાપવો મુશ્કેલ છે. તેમ જો સાચો નેતા હોય તેજ અશાંતિને સ્થળે શાંતિનું સમ્રાજ્ય જમાવે છે. ખરાબ નેતા હોય તો શાંતિને બદલે અશાંતિને ફેલાવવામાં પહેલે નંખરે હુશીયાર નિવડે છે. દરેક માણસ શાંતિના તત્ત્વો જાણતા છતાં મનમાં અશાંતિને માન આપે એજ જોવા જેવું છે. ધૃષ્ટિ છે.

આપણે હરવખત એમ બોલીએ છીએ કે મારાથી કૃત્તાણી ભૂલ થઇ ગઇ. જ્યારે પાછો એવો વખત આવે ત્યારે પાછી એવીને એવી ભૂલ કરી પાછા એનાએ શબ્દને ગોખીએ છીએ. કેટલાક તો ઝેરનો પ્યાસો આરોગી પોતાની ભૂલને શિક્ષા આપે છે. મતલબ કે એક વખત થયેલી ભૂલ કરી વખત આપણામાં દર્શન દે એ જોવા કરતાં ઝેરને આરોગી સુધ રહેવું વધારે સારું છે.

આપણા શત્રુઓ આપણા કાર્યને ભૂલાવવામાં નાખવા માટે આપણી કાયરતાનાં અનેક તત્ત્વો આપણી આગળ રજુ કરે તો આપણે તેનો અણસમજથી ત્યાગ ન કરવો જોઇએ. આપણી એજ કસોટી છે. એનાથીજ આપણું મક્કમપણું સિદ્ધ થાય છે. શત્રુઓ આપણી સામે મુઠ્ઠી ઉગામે, આંખ લાલચોળ કરે, છતાં ડરવું નહિં જોઇએ. એ એનો સ્વભાવ છે. હવે આપણો સ્વભાવ તેને દેખાડી આપો. તેના કરેલો દેખાવ આપણે જોયો તો આપણો કરેલો શૂરવીર ચહેરો તે જુએ !

આપણામાં કોઇ એક બે દુર્ગણો હોય અને તેને કાઢવા માટે પ્રયત્ન કરતાં ઉલટા એ આપણા ઘરમાં-શરીરમાં આવી આપણને દબાવે તો આપણને કેટલું બધું લાગી આવે છે. જો તેની સામે આપણે ન થઇએ તો એવા અગણીત દુશુણો આપણામાં ઘૂસી જવાનો સંભવ છે. કદાચને તેનાથી કંટાળી આપણે સૂઇ જઇએ તો આપણને અપકિર્તિનાં, કાયરનો, ડરપોક અને જાણીતો ભાતખાઉનો સુવર્ણચાંદ મળતાં કોઇ દિવસ હરકત હાલિં આવે. જેઓ શાંતિમય વાતાવરણ ઇચ્છે છે તેણે તો પોતાના માર્ગે અવસ્ય પળવાની જરૂર છે. પછી બસે પોતે ગણ્યા ગાંડ્યા થઇ રહે, લાજ વિનાના કહેવાય, પ્રતિક્ષા

વિનાના મનાય; જેઓ પોતાનો દુરઉપયોગ થયેલો માને છે તેણે તો અવશ્ય સદુપયોગમાં યોગ્ય શકાય તેવા થવાની જરૂર છે. વિનયની સાથે આપણે ધણી વખત નબળાઈ જોઈએ છીએ. એવા દુર્મળતાના પ્રયોગથી બરાબર ચેતી આ ચક્રવૃત્તિ આત્માને શાંતિ અને સત્યની ગાદી પર બેસાડી રાક્ષસી પ્રકૃતિને કાપી નાખવી જોઈએ. એવા કાર્યમાં તમને અડગ પણે લીન થવાને ઇશ્વર સત્ય યુદ્ધિ આપે એમ હું આશીર્વાદ આપું છું. ઇશ્વર સત્ય અને ધર્મનો બેલી છે. એમ જાણતાં છતાં આપણી મદદમાં તે આવશે કે કેમ એનો અવિશ્વાસ રાખીએ તો આપણા જેવો બીજો એ કે કાયર મળવો મુશ્કેલ છે. જે પુરૂષો ગરીબના રક્ષણ માટે પોતાનો જન્મ સમજે છે. તેવાઓને પરમાત્મા ઇશ્વરી ગુણથી અલંકૃત કરે છે. જે માણસ શુદ્ધ દિલનો હોય તે પવિત્ર, દયા, ક્ષમાવાન, પરમાર્થી એવા નામથી શોભતો હોય છે અને મેલા હૃદયનો હોય તેણે ક્રોધી, વિપત્તી, પાપી, પાપાંડી, અભ્યાચારી, વિગેરે નામોથી પોતાના શરીરને ભારરૂપ બનાવ્યું હોય છે. માટે સારા થનારા દરેક પુરૂષે પોતાના દુર્ગુણોને કાપી નાખી, અમુદ્ય જીવનને કીર્તના સુપથે ચડાવવું જોઈએ. નિરાધારને બનતો આધાર આપી, તેમનાં જીવન સુખમય બને તેને માટે ધર્મ અને અદેખાદને કારે મુકીને, અવિધાવાન બ્રાતાઓને જ્ઞાનરૂપી તેજસ્વી વિવેક ચક્ષુઓ આપીને, બનતો પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. જે ભારત વયમાં જન્મ્યો હોય, તેણે તો અવશ્ય દેશસેવાની લાગણીને નસે નસમાં બહેવડાવવી જોઈએ. તેની ખામીને લઈનેજ દેશમાં વિચિત્ર વિલક્ષણતા માલુમ પડે છે. જે માણસ પોતાની વિનય પતાકા હાથમાં લઈ, પ્રકુલ વદને, પોતાના આંતરીક મેલો ધોઈ નાખી, ગંદી અને કિચડવાળી, પાગલ બ્રાહ્મને ઉમદા ગુણોથી સુધારી, દેશસેવાની અણુમોલ ભેટ સ્વીકારે છે, તેઓને ધન્યવાદ છે. આપણું અમુદ્ય જીવન દેશના કલ્યાણાર્થે છે. આપણે તેમાંથી એક તલભાર સુખ મેળવવાની ઇચ્છા નહિં કરવી જોઈએ. જુઓ! વૃક્ષો બીજને માટે જંગલનો તાપ સહન કરી મીઠાં ફળો આપે છે. પોતે એ ફળનો સ્વાદ લેતાં નથી એ તો પૃથ્વીમાંથી રસ કસ ચુકી લઈ નક્કી મનુષ્ય સેવાને માટેજ પોતાનાં ફળોમાં અનહદ મીઠાશ રેડી રહ્યાં છે. વિચાર કરીએ તો વૃક્ષનો આધાર થડપર છે. અને ડાળીઓ થડને આશરે નાચે છે. એ ડાળી પર ફળ પુલ લચી રહે છે; તો પણ વૃક્ષનો આધાર રૂપ થડને ફળ પુલ પર કશો દાવો કરવાનો હક નથી. તેની મીઠાશ ભોક્તા માટે હોય છે. તમારી ઉત્તમ જીંદગી જન સમુદ્ધના કલ્યાણાર્થે વૃક્ષની માફક બ્યતીત કરવી જોઈએ. તમારા લાભની ખરે ખરી માહિતી તમેજ જાણો છો. રસ્તામાં કાંટા કંકર હોય, એની તમનેજ સમજ હોય છે. તમારો મનરૂપી અશ્વ, તમારે આંગણે ઉભા છે. તેના પર સ્વાર થઈ શુભકાર્યને માટે આગળે આગળ કુચ કરી આકાશને ગળવી મુકો; પરંતુ સુવર્ણ ધડીને

નહિં વિસારી મુકો. તમારા જીવનની ભૂલી લાગણીઓને સામે તોફાની અનીતિનો વટોળીઓ કંઈ કામ નહિં કરી શકે. જો તમારી ફત્તેહ થશે તો તમારાં જીવન ચરિત્રો લખવામાં ઘણાં એક મનુષ્યો કામે લાગશે. સત્યના પ્રજ્ઞા પાયાપર જીવનની ઇમારત ચણવાનો તમારો નિર્ધાર નકી થાય તો તેનેજ વળગી રહેજો. નહિંતર તમારી મુસાફરીમાં આડે આવવાને ઘણી એક મોહીનીઓ ઉભી છે. ફસાયા તો તમારો પ્રવાસ સફલ થવા દેશે નહિં. તમને વિજયી જોઈ એ રાક્ષસીઓ તમારી સામે વૈર કરે છે શત્રુતા બાંધે છે. તમારા લાભનાં શુભ યોધાઓ વારે વારે બદલાય છે. શુભ કાર્ય કરવા નીમિત્તે સત્તર વેગ કરો. તમારા પરિશ્રમના અભાવે એ આનંદ હમણાં ભાવીના ગર્ભમાં છુપાયેલો રહે છે. એ મેળવવાને રંકતા નહિં દરસાવો. એ રંકતા તમારા દિલના ઉડા ખૂણામાં છુપાઈ, તમારી હિંમતથી બાંધેલા કિલ્લાને બાંગી નાંખે છે. છતાં આપણે સમજતા નથી એ એક સૌથી દુઃખદ બીજ છે. માણસ ખરી રીતે પોતાના સત્ય સ્વરૂપને ભૂલી જવાથી અને પોતાની બહાદુરી છૂપાવી, રંકતાને જાહેરાતમાં લાવવાથી, ઘણીવાર દુઃખના કડવા અનુભવ લઈ મુંઝાય છે ખૂબી જાય છે. ગુંચવાય છે. પ્રખર આગના તાપથી તવાઈ છેક કંગાલ બની જાય છે. સત્ કર્મ વિના, સત્ય વસ્તુ જાણ્યા વિના અને દિનપ્રતિદિન રંકપણું બતાવ્યાથી માણસ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યને ગુમાવી પોતાનાં સ્વરૂપને ભૂલી જાય છે. દરેક માણસની ઇચ્છા બંધનમાંથી છૂટવાની હોય છે. માણસ ઇશ્વર સ્મરણ અને હિંમતથી પરાધિનતામાંથી બચી શકે છે.

અનેક જન્મની મહેનત વગર સત્સંગ મળતો નથી. કદાચને બાગ્યના ઉદયથી સત્સંગ મળે તો અજ્ઞાન નાશ પામી, વિવેકને ઉદય થાય ત્યારે અધિકારમાં પડેલો જીવ સુકૃત્ય કરવાને લાયક બની, જન્મ મરણની પરતંત્રતામાંથી બચી શકે છે. અને પોતે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી, અહરનીશ એવુંજ બોલ્યા કરે છે, કે હું સ્વતંત્ર છું. જગત્ બધું માફ અને હું સર્વને માટે છું. એવું સમજે ત્યારે મોક્ષ મળે. અને ખરેખરો સ્વતંત્ર ત્યારેજ થયો ગણાય. કંકાશ ન ગયો હોય, ત્યાં મુક્તિ કેવી, વૈરભાવ મુક્તિ થવાના પ્રવાસમાં સખા શત્રુરૂપ છે. ઇશ્વરની સમીપ જવાના માર્ગમાં અહંતા, મમતા, રાગદ્વેષ, તૃષ્ણા વિગેરે હડહડતા અગ્નિ જેવાં છે. માટે તેનાથી ચેતી ડગલું ભરાય તો વૈરાગ્ય યુક્ત ભક્તિથી-સેવાથી સંસ્કાર ફેરે, પાપ જાય. ક્રોધ, કુટીલતા, મદ, અસત્યતા વિગેરે અંતઃકરણની દુષ્ટતા નાશ પામી અસ્થિ, માંસ અને રૂધિરથી બનેલ શરીરમાં પુત્ર સ્ત્રી આદિકની મમતા ટળી જગતને ક્ષણભંગુર સમજી વૈરાગ્યથી પરમાત્માનાં દર્શન થાય..

‘ દેશ સેવા. ’

આ આપણી ભારતભૂમી દરેક ભૂમીઓનું વરરાષ્ટ્ર છે. દરેક દેશનાં વિદ્યા હુન્નરો અદ્વિતીય જન્મ પામ્યાં છે. એવો આપણો સર્વોત્તમ દેશ અત્યારે મરણ પથારીએ પડ્યો છે. તેના કલ્યાણાર્થે આપણું જીવન, સત્તા કે ધન ન વપરાય તો આપણી ઇચ્છા એ આપણા વરરાષ્ટ્રને મારી નાખવાની ગણાય. જે માણસ પોતાના દેશની ખાતર મન, વાણી કે કર્મ વડે પ્રયાસ નથી કરતો તે નરાધમ પુરુષને જન્મ થતી વખતે તેની પ્રસુતિએ તેના નાળને બદલે શીરને કેમ ન કાપી નાખ્યું ? આપણી સ્વદેશ સેવાની લાગણી એટલી બધી તો મજબુત અને સુદૃઢ જોઈએ કે એ લાગણીના વિષયો સાંભળતાની વાર બધા મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામે. બલે લાખોપતિ પોતાની મીઠકત જમીનમાં ઘટી રાખે, શૂરવીર બલે પોતાની ધારાળી શમશેર મ્યાનમાં છુપાવે; પરંતુ ગરીબના હાથથી થયેલી નજીવી સેવા અમને અને પરમાત્માને પ્રિયમાં પ્રિય છે.

પોતાના દેશનાં દુઃખો સાંભળી જેનું હૃદય કળકળી ઉઠે છે, એનેજ ધન્યવાદ છે. જે માણસ સ્વદેશ હિતમાં લાગેલા ધીરવીર, મહાત્માઓની વાણીનો તીરસ્કાર કરી, ઉલટા તેના તરફ વૈરભાવ રાખે, તેનું મુખ હે પ્રભુ ! લાખો ગાઉ દુર કરો. જેની આંખમાંથી અમીધારા છુટે અને સ્વદેશ સેવામાં શરીરને લગાડતાં ગાંડો ઘેસો થઇ જાય તેનું નામ મનુષ્ય; પણ બીજાના તરફ તો પરમાત્માની ભૂલ થઇ છે કે પર્યુનું પુતળું ધડી કાઢતાં મનુષ્યાકાર ધડી કાઢ્યો. તેવાઓ તરફ અમને પણ દયા છે કે પ્રભુ તેને સદ્મયુદ્ધિ આપે અને દેશના ઉદ્ધાર માટે પોતાની દરેક સ્નાયુઓને કામે લગાડી જ્વગંલોકમાં દેવોની પંક્તિમાં પહેલે નંબરે વિરાજી, અચળ કીર્તી મેળવે.

આ હિંદુસ્તાન સૃષ્ટિની શરૂઆતથી સુખ દુઃખના વાદળ તળે ઘેરાતું આવ્યું છે, તેને લઇને તેના સંતાનોના દેહનો રંગ મજબુત અને પાકો એવો કાળો બનેલો છે, તેથીજ આપણે દુઃખને સહન કરતાં શીખ્યા છીએ. જેમ સૂર્ય અસ્ત અને ઉદય એમ બે રીતીને નિભાવ્યે જાય છે તેમ સુખ દુઃખનો એવોજ પ્રકાર છે. જે આપણે જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ તપાસીએ તો પરાંપકાર અર્થે આપણા દેહના ટુકડે ટુકડા થાય, તો તેનું દુઃખ આપણા જન્મૈત્સવ જેવું સમજવું જોઈએ. જેમાંથી મહાત્માપણું અને જ્ઞાનીપણું પેદા થાય છે, એવી લોક સેવાની પરાંપકાર વૃત્તિને બરાબર પોષવી જોઈએ. આપણે બધાને ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવાની જરૂર હોવાથી તેને અંગે જે ઉપાધિઓ રાજા મહારાજાઓ તરફથી અને કુદરત તરફથી આવી મળે તે આપણે સર્વ સહન કરવાનું શીખેલા હોવા જોઈએ જ્યારે આપણે દુઃખને લાયક હોઈએ ત્યારેજ એ દુઃખ આપણને પસંદ કરે છે.

જીઓ કુદરતનાં દુઃખો કોઇની આગળ કાલાવાલા કે ફરિયાદથી ઉઠાડી શકાય એમ નથી; પરંતુ રાજ મહારાજ અને રૈયત તરફથી થતાં દુઃખો એક બીજાની સમજીતીથી ટાળી શકાય છે. વળી જે રાજ રૈયતનાં દુઃખ ટાળવાને બદલે ઉલટો રીબાવવાને તૈયાર હોય અને રૈયત પોતાનું દુઃખ નિવારવાને માટે કંઈ ચળવળ કરે એટલે ફરિયાદને બદલે રાજ ઉલટો તેને ગુન્હો સમજે તેવા રાજઓને અમારે શાની ઉપમા આપવી એ અમારી મગજ શક્તિ બહારની વાત છે.

કોઇ મહાત્માઓ પોતાના દેશ બંધુઓનાં દુઃખો જોઇ પોતાના કુટુંબનું બળીદાન આપે, તેવા યોગીઓને તેમજ “ સ્વદેશ સેવા એજ ઇશ્વર સેવા ” એવું સમજે, તેને અમારા લાખો વાર પ્રણામ છે. એક બાળક રમત ગમતમાં બીજા બાળકનો બળદ અને છે, ત્યારે સામે બાળક તેને ઢોરની માફક જકડી રાખે અને પોતે તેનો ગુલામ બની સ્વતંત્ર છતાં ક્યાંય જઈ ન શકે, તેમ જે માણસ એવીજ રીતે રાજ્યતંત્રમાં જકડાયો હોય, અને ગુન્હા વગરનો છતાં વગર ગુન્હે રીખાતો હોય ત્યારે કોઇ ડાહ્યો માણસ તેને સમજાવવા જાય કે બાઇ તમે સ્વતંત્ર છો, છતાં આમ શા માટે અજ્ઞાનીપણે રીખાઓ છો? એવું પોતાના દેશ બંધુઓને કહેતાં, રાજ તેને ગુન્હેગાર ઠરાવી, એવા પરોપકારી માણસને જેલમાં મોકલી આપે; તો એ જેલને મહેલ માની એવા વિરલાઓ ત્યાં થોડું ધણું દુઃખ ભોગવતા હોય તો પક્ષીઓની જેમ અહર ભેસનારા માત્ર નામનાજ ગૃહસ્થો કરતાં હજાર દરજ્જે સારા છે. એવા પુરૂષો અમને અને અમારી બાની પ્રજાના તારક તરીકે સદા સર્વદા અમારી હૃદય યુકમાં વાસો કરે.

બહે દુનીયા તેને વખાણે કે નિંદા કરે, લક્ષ્મી આજ મળે કે કાલ જાય, મરણ આજ વધાવે કે થોડા દિવસ પછી વધાવે તો પણ ન્યાયની નિતિ રીતીમાં ચાલનારા પુરૂષો કોઇ દિવસ પોતાના સત્ય માર્ગથી ખસી જતા નથી. વક્તાપણું, સુંદર સ્વરૂપ, નાનાં અવ્યંજનોની વાણીઓથી લોભાવું, મહાન્ રાજ્ય મળવું, સારી સ્ત્રીઓ, રમ્યરૂપ, સારી કવીત્વ શક્તિ, આતુર્ય, મીઠો રાગ, નિરોગી શરીર, સર્જનપણું, સારી બુદ્ધિ તેમજ સર્જનોનો સહવાસ આ બધું ધર્મમાં લાગેલા માણસના ભાગ્યમાં લખાયવું હોય છે. જેને સુંદર અશ્વો અને નોકર આકરથી રચી પચી રહેવું હોય, સુંદર સ્ત્રી, સારા બાઇઓ અને સજ્જન મિત્રો તેમજ મહાન્ રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી, મનહર સ્વર સાથે ગવંયાઓનું ગાન સાંભળવું હોય તો પરોપકાર અર્થે અને પોતાના દેશી બાઇઓનાં દુઃખો સાંભળી હૃદયને ઘડકાવવું જોઇએ, અગર તો તે દુઃખો કેમ નાશ પામે એની ચાવી શોધી કાઢવી જોઇએ. પોતાના બ્રાતાઓને રીખાતા જોઇ આપણે અડંગ ઉઠાવગીર અને મોટા બીખારી બનવાની

જરૂર છે. કદાચને એ શુભકાર્ય કરવા જતાં અપકીર્તિ મળે તો તેને સુકીર્તિ સમજી, પરમાત્મા પ્રત્યે એવા ગુન્હા કરવાની માગણી કરવી જોઈએ. વિશેષમાં એ ઇચ્છા પણ જરૂરની છે કે સ્વદેશ સેવા કરવા જતાં મારા આંતરીક મેક્ષને ધોધ નાખવા માટે સુકીર્તી અને સ્વદેશ હિતમાં પછાત પડેલા અવિચારી લોકોની હાકલ, મારા કાનને તેમજ મારી સર્વત્ર સ્નાયુઓને ગુંગળાવી શકે. જ્યારે માણસ મરણ પથારીએ પડે અને સ્વદેશ સેવાની લાગણી પ્રકટ થાય તો આપણાં અને તેનાં સદ્ભાગ્ય છે કે મરણ પથારીએ તેની બાવના ઉઘડે સ્થાને છે. જે મનુષ્ય મરતાં સુધી પોતાના દેશી ભાઈઓનું ભક્તું કરવામાં ભાગ લેતો નથી, તેવા જીવો તરફથી આપણા ભક્ષા બાળતનો વિચાર છોડી દેવો જોઈએ માત્ર આપણાથી એટલી આશા રખાય કે તે ફરી વખત જન્મ ધરી આપણું અને તેનું ભક્તું કરે. જે જીવ મનુષ્ય આકૃતિમાં હોવા છતાં મનુષ્ય તરફ ભક્ષાની લાગણી ન રાખે, તેને અમે મુખ સિવાય કંઈ નથી કહી શકતા.

જ્યારે માણસ પીડાય છે ત્યારેજ રાડો પાડે છે, જ્યારે રાજ્યમાં અનીતિ થાય, અને રાજ્ય નીતિ વીરુદ્ધ પગલું ભરે ત્યારેજ પ્રજા અકળાઈ તેમાંથી બચવાના આંપત્તા ઉપાયો લે છે. રાવણના વખતમાં પ્રજાએ તકરાર ઉઠાવી હતી. કંસ, દુર્યોધન, શીશુપાળ અને જરાસંઘના વખતમાં તેમજ હતું. થોડા દિવસ પહેલાં વિચારીએ તો મદમદ, કાસીમ કે અક્ષાઉદીન અને ઝૌરંગજેયની અનીતિ હતી સુધી પહોંચી ગયા નથી. જ્યારે રાજ્ય પ્રજાને તીરસ્કાર કરે અને લોકોમાં અશાંતિ ફેલાવે, ત્યારે કુદરતનો એવો અટળ નિયમ છે કે પ્રજા એ સમજ્યા વિના રહેતી નથી. એક નાનું બાળક સમજશે કે જ્યારે રાજ્ય પ્રજા પ્રત્યે, પોતાનો કાયદો ક્યારે માગી શકે કે જ્યારે પોતે એવા કાયદાને માન આપતો હોય.

મહા ભારતના યુદ્ધમાં અશ્વમેધ યજ્ઞને માટે અર્જુન સુધન્વાના નગરમાં લડવા આવ્યો એ વખતે સુધન્વાના પિતાએ એવો દંડેરા બહાર પાડ્યો કે એવીસ કલાકની અંદર જે માણસ અર્જુનની સામે લડવાને ગામ બહાર ન નીકળે તેને ધગધગતી તેલની કદામાં નાખવામાં આવશે એજ સુધન્વાને પોતાની ધર્મ પત્નીની પાસ પિતાના દંડેરા ઉપરાંત રોકાણ થયું. સુધન્વાને તેને લઇને તેલની ધગધગતી કદામાં ઉતરવું પડ્યું; અને એવું સાબીત કરી આપ્યું કે જેવો કાયદો અમારો રૈયત તરફનો છે એવોજ કાયદો અમારા પ્રત્યે પણ હોઈ શકે છે. રાજ્ય જે વખતે પોતાના કાયદાનો અમલ કરાવવા બહાર પડ્યો હોય ત્યારે એવાજ કાયદાને પોતે માન આપતો હોવો જોઈએ.

દરેક માણસ સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ છે. જન્મ થતી વખતે અને મરતી વખતે કોઇને કોઇની રમ્મ લેવી પડતી નથી, ત્યારે વચલા વાંધાની સ્થિતિ આવી કેમ કંફેડી હોવી જોઇએ. રાજ પોતાની સત્તાની આગળ શાણપતને દબાવી, બધાને સંકળમાં લઇ શકે તો પણ મનુષ્યને દોર તેમાંથી છુટવાને માટે ટાંપી રહ્યો હોય છે. જ્યાં સુધી એ ધારેલા કાર્યના પાસા પોખાર ન પડે ત્યાં સુધી એ સિદ્ધાંતને સંકેલી લેવાનું પસંદ કરતા નથી. મારું તો એમજ ધારવું છે કે જે બચ્ચું પારણામાં પોઢ્યું હોય તે બાળક આપણું ઘડપણ પાળશે કે નહિં; એવી તેના માબાપને ખચર પડે તો એક હિંચકો પણ નાખે નહિં તેવીજ રીતે રાજ તરફ આપણી લાંબી લાંબી આશાઓ બંધાયેલી હોય છે, કે એ રાજ, આપણું માબાપની જેમ પોષણ કરી લાડ લડાવશે, દુઃખને સુખના રૂપમાં ફેરવી નાખશે, રાજ મહારાજ તરફના બચમાંથી મુક્ત કરી વખતે કુદરતના બચ જેવા કે દુષ્કાળ આદિકમાંથી બચાવશે. તેમ નહિ કરતાં રાજ ઉલટો રક્ષકને બદલે ભક્ષક બની, રૈયતના જન્મસિદ્ધ હક્કો લઇ લેવાને માટે છાતીમાં બંદુક તાકી ઉભો રહે તેવા રાજની રૈયત કહેવડાવવા કરતાં કે એવી જીલમી સત્તામાં સડોવાયા કરતાં હે જગત નિયંતા ! કાંતો અમને એ અંધાધૂંધીમાંથી બચાવ નહિંતર સૂર્યનાં રશ્મીઓમાં ઝેર નાંખી અમારો છુટકો કર. કેમકે અમારે ન રહ્યું રીયાવાનું કે તારે ન રહ્યું સંભાળ રાખવાનું. ગરીબનાં દુઃખો દુર કરવાથીજ તું ગરીબ પરવર કહેવાયો છે.

જગતમાં મહાન્ પુરૂષો વંદન કરવા યોગ્ય ગણાયા છે તે સર્વત્ર જીવો પ્રત્યે સરખો પ્યાર રાખવાથીજ મનાયા છે. સૂર્ય પોતાના ભક્તને વધારે પ્રકાશ આપે છે. અને બીજાને થોડો આપે છે એમ હોતું નથી એ તો મહાન્ પુરૂષની ખાચ છે કે અધા જીવો પર સરખો પ્યાર રાખવો. સગાં બહાલાઓ પ્રત્યે આપણો જેવો પ્રેમ છે, એવો જો બીજાઓ પ્રત્યે પ્રેમભાવ થાય, તો આ જગત એક નંદન વનનો ઉમદા બગીચો બની જાય; એમાં જરા સંદેહ નથી. એકા બીજાના પર વૈરભાવ રાખવાથી દુનીયાનું સત્યાનાશ વળી ગયું છે. દુનીયાના અને પોતાના ભલા માટે દરેક મનુષ્યે ઐક્યતાનાં ઉડાં મૂળો રોપવાનાં છે; કે કોઇ દિવસ કુસંપતાનો ઝેરી પવન તેને ઉખેડી શકે નહિં. દરેક વનસ્પતિમાં દુઃખ દર્દોને નાશ કરનારો એકંકો ગુણ હોય છે, ત્યારે શું સદ્ગુણનો અંડાર અને સર્વ શક્તિમાન એવો મનુષ્ય કોઇનાં દુઃખ નિવારવાનું કાર્ય ન કરી શકે ? કસ્તુરી તેના ઉત્પન્ન કરનારના પ્રાણ હરે છે. તેથી હાથમાં ગ્રહણ કરવાને યોગ્ય નથી; પરંતુ તેમાં એક સજીવન ગુણ હોવાથી એના સર્વત્ર અવગુણો નાશ પામે છે અને તેની શોધમાં અસંખ્ય મનુષ્યો જંગલો જંગલ રખડે છે. હીરાઓ પ્રથરના છે, સુવર્ણ એ એક તેજસ્વી માટીનો જથ્થો છે, શૂરવીરો, કવીઓ, વિદ્વાનો અને પરમાત્માના

બહાલા બકતો એ બધાની ઉત્પત્તિ નર્કમાંથી થયેલી છે; પરંતુ પોતાની સદ્ગુણ વૃત્તિઓથીએ સર્વમાં મહાન્ પદ ભોગવે છે. સદ્ગુણ એ તેજસ્વી પ્રકાશ છે. જેમ દીપક પર પતંગ પોતાનો પ્રાણ શીદા કરે છે, તેમ સદ્ગુણી જીવાત્માઓના ચરણમાં લાખો કરોડો મનુષ્યો શીર જુકાવે છે. તેઓના દુઃખમાં ભાગ લઇ પોતાના પ્રાણની દરકાર કરતા નથી. સાકર મીઠી લાગે છે અને વિષ કડવું લાગે છે એમ બધા સમજે છે છતાં હલકી એવી મનોવૃત્તિઓને તજીદધ ગળી સાકર જેવી પરોપકાર વૃત્તિને કાં નથી માન આપતા? સૂર્ય ચંદ્ર રહે ત્યાં સુધી પોતાની ઉન્નવલતાને સાચવી રાખનાર પરોપકાર બુદ્ધિ જેનામાં નથી હોતી, તેવા દુર્જન માણસની નસેનસમાં ઝેર પાચું હોય તો વધારે સાફ છે. સર્વત્ર મનુષ્યો સુખ દુઃખના સમયમાં એકા બીજાની મદદની ઇચ્છા રાખે છે, ત્યારે પરોપકાર એજ મહાન્ ઔષધ હોવું જોઇએ એમ સિદ્ધ થાય છે. પરોપકાર બુદ્ધિથીજ અમરત્વ પ્રાપ્ત થાય છે એજ ખરો સુધર્મ છે. એમ મને લાંબા અનુભવથી માલુમ પડી ચુક્યું છે.

જે માણસ જાતીય પ્રત્યેજ પ્રેમ ભાવ રખાય એવી બુદ્ધિ કાઢી નાખી પોતાની સર્વ શક્તિ દુનીયાના દરેક પ્રાણીઓના અર્થે અર્પણ કરે છે તેને આંગણે મળવાને ધાતકી અને દયાવાન દરેક લોકો ઉભા રહે છે. જ્યારે તમારામાં સર્વ પ્રત્યે પ્રેમની ભાવના ઉછળવા માંડશે ત્યારે આ દુનીયામાં એવો કોઇ જીવ નહિં હોય કે તમને પુજ્ય ભાવથી ન ભેટી પડે. અકબર રાજા મુસલમાન છતાં ખાસ હિંદુઓનાં દીલ એક કરવા માટે પોતે અર્ધા હિંદુ ધર્મ પાળતો હતો. પોતે શહેનશાહ હોઇ અલા-ઉદ્દીનની માફક ધાતકી હૃદયનો બની હિંદુઓ પર અત્યાચાર કરે તો કરી શકે એમ હતું, છતાં સવારમાં સ્નાન ધ્યાન કરી, સૂર્યની સામે બેસી, ગીતાજીનો પાઠ કરતો હતો. હિંદુઓની વધારે પ્રીતિ કેમ વધે? મારાપર હિંદુ રાજાઓ કેમ પ્રસન્ન રહે? એવા ઇરાદાથી શાસ્ત્રાર્થ કરાવા માટે અકબરે પોતાની સભામાં ગંગ, જગન્નાથ, ખીરબલ, નરહર, વિજેરે કવીઓ અને નીતિજ્ઞ પુરોહિતો રાખ્યા હતા. આવા કાર્યથી ધણી એક મુસલમાનો તેનાથી વિરૂદ્ધ પડ્યા હતા, છતાં જાતીની ઐક્યતા અને સંપત્તાં ઉડા મુળ રોપનાર એ નરવીરે એકજ જવાબ આપ્યો કે હું હિંદુઓનાં દિલ ખુશ કરવાને બંધાયો છું; તેમજ દુનીયા પરના કોઇપણ ધર્મથી અકબર અલગ હોય અને અકબરથી ધર્મ અલગ હોય એવું મને જણાતું નથી. અહાહા! આ વાક્યો હિંદુ સમ્રાટને કેવાં બંધ બેસતાં છે! જ્યારે આવું દિલ શુદ્ધ હોય ત્યારેજ આખું વિશ્વ તેની સેવા કરી શકે છે. માત્ર મોઢેથી બોલી, મનમાં ખોટો ધર્મંડ રાખી, ઉપર અંબીઓ સ્નેહ બતાવવો એનું નામ ઐક્યતા કે સંપ સાધ્યો કહેવાય નહિં; જેવું બોલે એવુંજ કરી આપે તેનું નામ સુમેલ હોઇ શકે!

દરેક માણસો એકાબીબની સહાયતામાં રહી અરસપરસનું ઋણ અદા કરવાને બંધાયલાં છે તેથી જીવનના યુદ્ધમાં બાકીની લશ્કરથી નહિં લડી શકાય, એમાં તો પોતાનેજ લશ્કરમાં નામ નોંધાવવું પડશે અને પોતાનેજ હથીયાર ગૃહણ કરી વિજ્ય મેળવવો પડશે. એમાંથી નાસી છૂટવું તેને મૃત્યુની સંજ્ઞા અપાય છે. તમને એ કાર્યમાં જોડાવાની તમારામાં ન્યૂનતા જણાય તો ઉદ્દેગ કરી શરીરને અળવાન બનાવો. વાતચીતની ટેવ પાડી મહાન્ વક્તા બનો. હસમુખા રહી શોકાતુર વદન નામુદ કરો. ભૂખ, તૃષ્ણા આદિક કટો સહન કરી જીવના જોખમે પરોપકારમાં પ્રવર્ત બનો તો તમારું નામ પરદુઃખજનનના નામથી ઓળખાશે. તમને આ બીના અસાધ્ય જણાય તો તમે તમારી જાત મહેનતથી અજમાવી જુઓ? એમાંના શબ્દો ખોટા નિવડે તો એનો જોખમદાર હું છું. પરોપકાર કરતાં કદાચને દુનીયા તમને અપવાદના રૂપમાં લાવી મૂકે તો તેમ થવા દેજો; પરંતુ એ કાર્ય એવુંને એવું ધમધોકાર ચાલાવજો. એક તલભાર પણ ડગશે નહિં દુનીયાની સર્વત્ર મહાન્ શક્તિઓ ટપોટપ તમારી દાસીઓ બનવા માંડશે.

કોઇનું બહુ કરવા જતાં આશા રાખશો તો તમારી દરેક સ્નાયુઓ નાન્યેતર જાતિનું રૂપ પકડશે. દુનીયા તમને આશાખોરના નામથી ઓળખી દેશદ્રોહીના નામથી ઓજાવશે. તમે તમારી પોતાની ફરજ સમજી તન, મન, ધનથી કાર્ય અજવશો તો તમારી ઇચ્છેલી વસ્તુઓનો ટગસો તમને ઢાંકી દેશે.

જેનું મન આશાઓથી આંધળું બનેલું હોય, તે માણસ હજારો વાર ઠોકર ખાઈ દુઃખના દરિયામાં ગોથાં ખાય છે. જેણે પોતાની સર્વ શક્તિઓને પરોપકારમાં લીન કરી હોય તો હું ધારું છું કે જેમ શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનનો રથ હાંકી કુરુક્ષેત્રમાં વિજ્ય મેળવ્યો હતો તેમ એ વૃત્તિ અનેક ઉપાધિઓમાંથી મુક્ત કરી કીર્તીના પવિત્ર માર્ગમાં બ્રમણ કરાવી ઠેઠ સ્વર્ગમાં પહોંચાડે તો એમાં કંઈ શંકા નથી.

જે માણસ પોતાના અંતઃકરણમાં ખરાબ વિચારને માન આપી સારા વિચારની પરાણાગત નથી કરતો, તેવાઓની પ્રત્યે અમને બહુ નફરત છુટે છે. તમે ક્યાં સુધી ખરાબ ને ખરાબ વિચારમાં ગોથાં ખાધા કરશો, તમે સમજવા છતાં એવી ને એવી સ્થિતિમાં રહેશો તો તમને હું મળમુત્રથી રમતા બાળકની ઉપમા આપીશ. તમે તેજસ્વી હીરા છો, સુવર્ણના સ્તંભ છો, સ્વદેશ હિતચિંતક છો, બુદ્ધિમાન છો, લાયક છો; તમે તમારી સત્તા અને બુદ્ધિના પ્રમાણમાં દેશમાં અજવાળું ન કરો; ત્યારે તમારા કરતાં મકાનમાં ચણાયેલા પથ્થર નહિંસારે કે મનુષ્યની વિશ્રાંતિને માટે પોતાની પીઠપર અનહદ બાર સહન કરી

રહ્યો છે. તમે સમુદ્રને શોષવા ધારો તો એમ કરી શકો તેમ છે. છતાં હું નિર્બળ છું. મારામાં શી નાકાત છે, હું આવું મહાન કાર્ય ન કરી શકું એમ બોલશો તો તમારાથી એક ધાસનું તણખુણું તુટી શકશે નહિં. હિંદમાં સને અદારસેં અઠાવનમાં મહાન બળવો થયો ત્યારે દિલ્લી અંગ્રેજના હાથમાંથી ગયું અંગ્રેજને કાશ્મીરી દરવાજા હાથે કરે તો આખું હિંદ તેના કાબુમાં આવી જાય એમ હતું એ દરવાજા હાથ કરવા માટે સુરંગ ફોડવાને અંગ્રેજને એક પછી એક એમ હારખંધ ગોઠવાઈ ગયા, સામેથી બંદુકનો મારો ચાલતો હતો તેની દરકાર નહિં રાખતાં, મરતા ગયા એમ એકા બીજાના હાથમાં સળગતો કાકડો આપતા ગયા અને છેવટે સુરંગ ફોડવાને બાગ્યશાળી બની કિલ્લો તોડી દીલ્લી હસ્તગત કર્યું. જુઓ! પોતાના પ્રાણ કરતાં દેશ સેવા અમુલ્ય માની! તમારામાં હિંમત હોય તો તમે એવાં અસંખ્ય બહાદુરી ભર્યાં કાર્ય કરી શકો તેમ છે શુરવીરની આગળ કોઈ વસ્તુ અભિમાન કરી શકતી નથી. તમારાં ડગલાં હિંમત ભર્યાં હોય તો તમારા એક ડગલામાં આખી સૃષ્ટિનો સમાવેશ થઈ જાય તેમ છે. દેશ સેવા એ બહુજ ઉમદા કાર્ય છે. જેણે આત્મ સેવા કરી હોય એજ દેશ સેવા કરી શકે છે. બાકીના તો મોઢેથી બકે એટલુંજ છે. પાણીના પ્રબળ પ્રવાહને અણુઅણુથી બનેલો માટીનો જથ્થો રોકી શકે છે, ત્યારે અસંખ્ય મનુષ્યો ભેગાં મળી દેશનાં દુઃખોને દેશવટો ન આપી શકે? તમારી દુર્બળતાને દૂરનાવો તમારી દુર્બળતા તમારા દુઃખની રીતભાત એ બધાં તમારામાંથી ઉત્પન્ન થયાં છે. કોઈ બીજે સ્થળેથી આવ્યાં નથી. જુઓ! વીરનરની યાદગિરી માટે શીલા પોતાની છાતી કોતરાવી ઉભી રહી છે. તમે તમારા બલા માટે કયાંય એક ધડી નથી ઉભા રહેતા! એ ધણે ભાજે હસવા જેવું છે. હું ઉમદા દેશનો વતની છું. સ્વર્ગ લુભીમાંથી અવતરેલો જીવાત્મા છું. મારો દેશ સર્વત્ર દેશનો પિતા છે. મારી લુભીએ અનેક વિદેશીઓને પયઃપાન કરાવી છાતી પર રમાડ્યા છે. સમજણ શક્તિમાં લાવી, લુખે મરતાઓને બચાવ્યા છે. અધર્મનો નાશ કરી, સુધર્મનાં ચોતરફ ચટકાં બતાવ્યાં છે. જ્યાં મોટી બદામ ન હતી, ત્યાં સોના મહોરોની છાકમછોળ કરી મુકી છે. માંસાહારીઓને ધી, ખાંડ ખાતા કર્યા છે. એમ કહી મોટી મોટી વાતોમાં તણાઈ આત્મસ્થાધી બશેા નહિ. એમ કરશે તો તમારે બીજા દેશોના આશ્રય તળે દબાવું પડશે. તમારા સર્વોત્તમ દેશને ગુલામી ખત લખી આપવું પડશે. દેશની પાયમાલી અને જનની ખરાબી કરાવવામાં તમેજ પહેલેનખરે નોંધાશો. અનેકબાડે પગે દેશને પરતંત્રતામાં નાખવા સાફ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે એમ કહેવાશે.

હાલનો સમય દેશના ઉદ્ધારનો કે ગરીબની સ્થાય તરફ લક્ષ આપવાનો નથી, એમ ખોલી મહેરબાની કરી ચાલ્યા જશે નહિં. પૈસો કે ખુદ્દિ એ સંકટના સમય માટે હોય છે. દુઃખ બારીક વખતમાં પેદા થાય છે. એમ ન થતું હોય તો સમયને બારીક એવું ઉપનામજ ન અપાય; “આપ સાહેબો કંઈક દેશને માટે બીક્ષા આપો” એવાં કરગરણું ન કરવાં હોય તો ખરાબ સમયે દુઃખમાં ભાગ લઇ દેશના ઉદ્ધાર માટે કામે લાગવાનું છે. હમણું વખત નથી, અમારો સમય આવશે ત્યારે અમે એની મેળે કામે લાગી પડશું, એમ ન બોલો. તમે જ્યારે બીજાના બલા માટે બહાર પડો છો એ વખતે ગમે એવો ભયંકર સમય સુગમતાનું રૂપ પકડે છે. તમે એટલું તો યાદ રાખજો કે તમે બીજાની સહાયતામાં જોડાશો તોજ બીજાઓ તમારી મદદમાં આવશે. કહેવત છે કે તમે કોઇને વેંતનમ્યા હશે, તો કોઈ હાથ નમશે. તમે કોઇને હાથ ઉગામ્યો હશે, તો કુદરત એવી અદેખી છે કે કોઇની આગળ તમને લાત ખવરાવ્યા સિવાય રહેશે નહિં. તમે કોઇના ધર્મ પર ધસી ગયા હશે તો કોઈ તમારા ધર્મનું ખૂત કર્યા વિના રહેશે નહિં. કહેવત છે કે કરેલું કર્તવ્ય દેવાલયમાં થતો પ્રતિધ્વની છે. તમે કોઇને તુચ્છ કહ્યો તો તમે તુચ્છ થયા વિના રહેશો નહિં. તમે તુચ્છને મહાન ગણ્યો તો આખી દુનીયા તમારી રીતભાત પર વારી જઈ તમને મહાપુરૂષના નામથી બોલાવશે. જેવો તમારો સ્વભાવ એવીજ બીજાના હૃદયમાં છાપ. તમે જે જે શબ્દો ઉચ્ચારો છો તેવાજ શબ્દની અસર બીજાના હૃદય કેમેરામાં ધર કરી જાય છે. તમારે બીજાના હૃદયમાં પ્રિય થવા સાર દુનીયાની સર્વત્ર વસ્તુઓ તમને બહાલી હોવી જોઈએ. તમને કોઈ વસ્તુ પર અભાવ થાય, કોઈ જીવાત્મા પર ક્રોધ પેદા થાય, ત્યારે તમે જેને પ્રભુ માનો છો એના પર તમે ક્રોધ કરેલો ગણાય.

દુનીયા પરના દરેક જીવો ઇશ્વરનાં સંતાન હોઈ અરસપરસ સગાં કુટુંબીઓનું સગપણ ધરાવે છે. અને સર્વના અંતઃકરણમાં પ્રભુ વિરાજતો હોવાથી આપણે પરમાત્મા ઉપર ક્રોધ કરેલો ગણાય. આપણે બધા સાથે વિનયથી વર્તવાની જરૂર છે. અને તેને બદલે વૈરભાવ રાખીએ તો ઇશ્વરી કાયદાની વિરૂદ્ધ પગલું ભરી જન સમાજ પ્રત્યે ક્રોધની વૃદ્ધિ કરનાર કુર મેધ ગણાઈએ. તમારામાં એટલો બધો વિનય કે પ્રેમનો પ્રવાહ ન હોય કે તમે સર્વત્ર જીવો પર સ્નેહ રાખી શકો તેટલો માટે તમારા પૂર્વ જનોએ જુદી જુદી જાતીઓ સ્થાપી, તમારા પ્રત્યે દયા દરસાવી છે કે જગતના જીવો પ્રત્યે; નહિં તો તમારી જાત પ્રત્યે, અને સગાં સ્નેહીઓને વિવેક, દયા, દાન અને સ્નેહભાવથી તરબોળ કરો; પણ મૃત્યુ લોકનું વાતાવરણ એવું છે કે બધા તરફ

સ્નેહભાવ રાખવો તો ઘેર ગયો પણ સગા બાધ પ્રત્યે પ્રેમ રાખી શકતા નથી. જ્યાં જુઓ ત્યાં કજીયા સિવાય વાત નહિં. વ્યવહારમાં, રાજ કાજમાં, ખાવા પીવામાં, રમત ગમતમાં કે ન્યાત જાતમાં કજીયો કંકાસ એ એક મોટો વ્યાપાર થઇ પડ્યો છે. તે કેમ જાણે પોતાનો ધર્મ હોય ! કેટલાક તો આડો કજીયો 'ઠ્ઠોરી પોતાના નાશનું ઔષધ પોતાના હાથે કરીને વાટે છે. જેમ પક્ષીઓ આકાશમાં ઉડે છે, એમ મનુષ્યો આકાશમાં ઉડતાં હોત તો દુર્ઘટ વાતાવરણ બેદી સ્વર્ગ આદિક લોકમાં ભ્રમણ કરી ત્યાં સુલેહ અને શાન્તિનો ભંગ કરાવત. ખીચારો નારદ કપટકળાનું પડયંત્ર શીખ્યો નહોતો, માત્ર મૃત્યું લોકમાં આવગનવં કર્યાથી મોટો કારસ્તાની ગણાઇ ગયો છે. નહિંતર એ દેવર્ષી નારદમાં કપટ કળાનો ગુણુ શોભારપદ છે કે ? આપણા સહવાસમાં આવ્યાથી એની દુર્દશા થઇ છે. આપણે જેના જેના સમાગમમાં આવીએ છીએ તેને તેને આપણો પરચો બતાવ્યા વિના રહેતા નથી. જુઓ ! આપણા સહવાસથી ખિચારો નારદનો વિશ્વાસ ગયો. જ્યાં સુધી આપણે આપણું વાતાવરણ ન સુધારી શકીએ; ત્યાં સુધી દરેક દેશનાં લોકો આગળ ધુતારાજ ગણાવાના. આપણે ઇશ્વરને કારસ્તાની કહીએ છીએ વળી વાતવાતમાં મસ્કરી કરી અપવાદના રૂપમાં લાવી મૂકતાં અચકાતા નથી. એકવાર જેને આપણે પ્રેમથી ચાહીએ તેનેજ ફરી વખત અપવાદના રૂપમાં મૂકીએ છીએ. ખરાબમાં ખરાબ માણસ પોતાના બાપને ગાંડો કહી માને ડાકેણુ કહેવું નથી, પણ આપણે તો માતાપિતાનાં એ માતાપિતાને કનીષ્ઠ પદવી આપતાં જરાએ શરમાતા નથી, ઉછાંછળીઓ સ્વભાવ જાહેર કરી હલકી ખુદ્દિના થતાં વિચાર કરતા નથી. આજકાલની બોલાતી વાણીને લઇને પરમાત્મા હવે પછી બાળકને જન્મ થતી વખતે જીવહાન ન આપે તો ઘણું સારું; પરંતુ એ કૃપાળું હોવાથી આપણા અવગુણુ સામે નહિં જોતાં પોતાનું કાર્ય બિલકુલ ફેરફાર કર્યા વિના આનંદાનપણે નિભાવ્યે જાય છે. તમે ગમે તેટલું કરશો, તમારાં બોલેલાં ચાક્યો ઇશ્વરને નહિં પાળી આપો તો પણ એ પોતાની દયા અને ધર્મ ચૂકશે નહિં. વિચાર કરો ઉદરમાં જતું અનાજ કેવી રીતે પચાવી તમારા જીવનને મજબુત કરનાર રૂઢિર, માંસ, વીર્ય આદિક વસ્તુઓ બનાવે છે. ગર્ભાશયમાં બાળકને જતનપૂર્વક વૃદ્ધિ કરાવી, આગળથી દાંત પહેલાં આવણું આપી, અનહદ ઉપકાર દરસાવી આપ્યો છે. રહેવાને મનગમતી જગ્યા, તેજને માટે સૂર્ય, ચંદ્ર આદિક ગૃહો વિગેરે જે જે સગવડો કરી આપી છે તેનો ખરાબર મગજમાં ખ્યાલ કરવામાં આવે તો એક ક્ષણભર તેની સેવા વિના ન જવો જોઇએ. સાચું કહેવું કોઇને ગમતું નથી. સાચું કહેનાર સર્વનો શત્રુ બને છે. આપણે આપણા અવગુણો જાણતા છતાં

સામે માણસ તે સુધારવાને બોધ કરે તો તેનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. તેને બદલે તેના અને તેના પૂર્વજોના અવગુણો વીણી વીણીને સામે જવાબ આપતાં અચકાતા નથી. તેને લઈને તમારા દોષોને સુધારવાને કોઈ માણસ યત્ન કરતું નથી. ભૂખન કવિને ઔરંગઝેબ પાદશાહે વાતવાતમાં કહી દીધું હતું કે તમે જ્યારે ત્યારે મારા ગુણની પ્રશંસા કરો છો તેથી હું ખીલકુલ ખુશી નથી. જેવા મારામાં ગુણ હોય તેવીજ મારી પ્રશંસા કરો. ત્યારે ભૂખન કવિએ એ વિષે આલમગીર ને બહુ સમજાવ્યો કે જહાંપનાહ ! જેવા આપછો એવાજ પ્રકારની જો હું આપની કવિતા બનાવીશ તો આપ મારા પર ક્રોધે બરાશો. આપને એ વિષે સારું નહિં લાગે. પાદશાહ માન્યો નહિં. ભૂખન કવિએ ચોખે ચોખું કહી દીધું કે ગરીબ પરવર ! સવારમાં દર્શન કરવા યોગ્ય પિતાને કેદમાં નાખી, સર્વત્ર નીતીના પાયાને તમે ઉખેડી નાખ્યો. દારાને કેદ કરી, આગ્રામાં આવી ચોકમાં ચણાવી દીધો. માનો જાયો ભાઈ છતાં દયા કરી નહિં. શાહજહાંએ મળવા બોલાવી કતલ કરાવી. સુઝને લડાઈમાં મારી નાખ્યો. મુરાદઅક્ષને દગો નહિં દેવાને વિષે વચમાં કુરાન રાખીને સોંગદ ખાધા છતાં તે રદ કરી આવતાં વેંત પકડી કેદ કર્યો. અને ત્યાંને ત્યાંજ મરાવી નખાવ્યો. પિતાનું છત્ર છીનવી લઈ, ક્ષણ માત્રમાં આખા કુટુંબનો વિનાશ કરી, અધમ દુહાઈ ફેરવી. જેમ સો ઉદરડા ખાઈને બિલાડી તપને માટે બેસે એમ તમે અત્યારે ગાદીપર બેસી હાથમાં તસવી લઈ ખોટા જાપ જપોછો. આવું સાંભળતાની વખત ઔરંગઝેબ ક્રોધે બરાશો. અને મારી આપવાને વચન દીધેલું છતાં ભૂખન કવિને દેશવટો આપ્યો. જુઓ ! ખાસ પોતાનેજ મોઢે કહેલું કે જેવા મારામાં ગુણ છે એવીજ કવિતા કરો. તેના ગુણ પ્રમાણે જ્યારે ભૂખન કવિએ ગાંધ ખતાવ્યું ત્યારે તેને ક્રોધ ચઢ્યો. તેમ આપણું પણ એમજ બને છે આપણને ઘણાએક નીતિનું પુરૂષો; તેમજ શાસ્ત્રો સમજાવે છે. છતાં આપણે અવગુણને સુધારતા નથી. એજ આપણામાં મોટામાં મોટી ખામી છે.

એક કવિએ કહ્યું છે કે તારી ભુલ ન સુધરતી હોય, તેમ પ્રભુનું સ્મરણ જીભ પર ન આવતું હોય, તો તને કાંટાના મોટા દગલામાં નાખી દેવો જોઈએ. જ્યારે તારું શરીર લાંબી કાંટાની શરેથી ભોંકાયું હોય; ત્યારેજ તું સીધો ચાલી પ્રભુને વાદ કરે છે. એ દયાના નિધિને ભુલી જવું એ મોટામાં મોટું પાપ છે. તેની સત્તાની આગળ આખું જગત ગુલામ છે. એની કૃતિ અને આપણી કૃતિ સરખાવી જુઓ ! તેનું બનાવેલું નાનું એવું ઘાસનું તણખડું આપણાથી બને એવું છે ? તો પછી એવી કુદરતના સત્તાધિશ પરમાત્માના ગુણો ભુલી જઈ શા માટે સુર્યની સામે ધુળ ફેરાડવી જોઈએ. આપણી એવી શું સત્તા છે કે વિશ્વંભરની સામે વાદ કરીએ ?

એ ઇશ્વરી શક્તિ એવી છે કે આખું જગત તેમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે એજ સત્તા આખા વિશ્વનું બરણુ પોશણુ કરી રહી છે. વિચાર કરો? એક ધડીબર વરસાદ લંબાવે છે ત્યાં તો આપણું હાડકાં અને આંખો તણાવા લાગે છે. એથીજ તમે ઇશ્વરી શક્તિના ગુલામ છો; એમ સીદ્ધ થાય છે. તો પછી ગુલામ સ્વામીની સાથે તકરાર કરે અને માલિકના ઘરમાં રહી તેનાજ ઘરનો સુકો રોટલો ખાઈ માલીક છે કોણ? હુંજ માલિક છું. એમ ખોલે તો શું એવા માણસને ત્રીદોષ લાગુ પડ્યો છે એમ નહિં કહેવાય કે? તમે તમારા હાથેજ મીષ્ટાન ઉદરમાં પધરાવશો તો એજ મીષ્ટાન પાછું નર્ક રૂપે બહાર નીકળતાં તમારે તમારા શરીરને સાફ કરવું પડશે. જેવાં તમે વાકયો ઉચ્ચારશો એવોજ સામેથી જવાબ મળશે. સાઈ નિકળે તો ખરાબ વાક્ય નહિં ઉચ્ચારતા.

તમને જ્યારે સંકટ પડે છે ત્યારે એ તમારી થયેલી બુદ્ધિની શિક્ષા છે. ઘણે ભાગે મન તમારા મગજમાં આડા અવળા વિચારો ઠસાવી એક ઇન્દ્રિયને આમ કહે, અને બીજી ઇન્દ્રિયોને કંઈક જુદું કહે, એમ અરસ પરસ લડાવી મારી સારી માઠી ખબરો આપવાનું જમ્મુસ્ત કામ સાઈ કરે છે. એ સાઈ કામ કરે છે કે ખરાબ એ ખરાબર યુદ્ધિ પુર્વક વિચારી જોવામાં આવે તો બચંકર દુઃખો તમારાથી કંટાળીને ભાગી જાય, તમે કષ્ટથી ડરતા હોવાથી એ કષ્ટ તમને દબાવે છે. જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે સુખની રાહ જોવી. દુઃખ કાંઈ એવી ચીજ નથી કે આપણી પાસે રહેવાને અમર પટ્ટો લખાઈ આવી. હોય આ જગતમાં કોઈનું દુઃખ રહ્યું નથી કે તમારું રહે. એ તો એક ક્ષણ માત્રની કસોટી છે. તમે જેને સુખ કહો છો એ દુઃખ કરતાં થોડો સમય રહેવાનું છે. પહેલાં મનુષ્યો અનહદ દુઃખી હતાં કે જો એ દુઃખો હાલ મોજુદ હોય તો આ વર્તમાન કાળનું જન-સમુહ કુવે પડ્યા વિના રહે નહિં. પૂર્વના રાજાઓની સ્ત્રી, ધન, રાજ્ય અને સત્તાની આકાંક્ષાઓ એટલી બધી તો હતી કે તેમાં લાખો કરોડો મનુષ્યોની આહુતીઓ અપાતી, ધર્મ વધારવાની મુસલમાન રાજાઓની અધમતા, અરસપરસ રજપુત રાજાઓનો દ્વેષ, મોટાં મોટાં શહેરો લુટી બાળવાની ક્રિયા, રજપુતાણીઓનું ચિતાઓ સળગાવી બળી મરવું, ઘેર ઘેર માતાપિતા વગરના બાળકોનો રૂદન સ્વર, દેવમંદિરોનાં ધવજ શિખરોનું મસજીદના રૂપમાં ફરી જવું, અસંખ્ય આર્યોનું મુસલમાન બની ગુલામ તરીકે વેચાવું, લાખોની કતલ કરી બીન ગુન્હેગારના જન લેવા એવાં એવાં કુર કાર્યો શું હૃદયને ધ્રુજાવે એવાં નથી કે? નંદ રાજાએ બધી સમૃદ્ધિ સમુદ્રમાં નાખી, મુસલમાન રાજાઓએ ધન લુટી-હિંદુઓને મુસલમાન કર્યા; તોપણ સમૃદ્ધિ અને હિંદુઓ તો કાંઈ ઓછા થયા નહિં. રજપુતોના કુસંપી વિમ્બહથી સર્વત્ર મુસલમાની રાજ્ય કે સર્વત્ર રજપુત

રાજ્ય થયું નહિં. આ દુનીયાપર એમ જુદી જુદી પ્રકૃતિના રાજ્યો થયા કરે છે. કોઈની ધન લેવાની ઇચ્છા, તો કોઈની ધર્મ સ્થાપવાની મરજી. કોઈ સ્ત્રીનો શોખીન તો, કોઈ વિસ્તારવાળા રાજ્યની ઇચ્છાવાળો. કોઈ કુર તો, કોઈ દયાવાન એમ કુદરત જુદા જુદા સ્વભાવના એક પછી એક સુખ કે દુઃખના દેવાવાળા રાજ્યો પેદા કર્યા કરે છે. અધઃ એક સરખા હોય તો સુખનું અને દુઃખનું પાતું વધી જાય માટે રાવણની પછી વિભીક્ષણ, કૂર કૌરવોની પાછળ દયાવાન પાંડવો. ધર્મોસ્ત્ર દિંદુઓની પાછળ મુસલમાનો અને મુસલમાનોની પાછળ હિંદુ રાજ્યો. એવી રીતે દુઃખની પાછળ સુખ અને સુખની પાછળ દુઃખ એમ એકાગ્રીજની છેડા છેડીએ અંધાયલાં હોય છે. સર્વોપરી સુખ કે સર્વોપરી દુઃખ કોઈ દિવસ ચીરણુલવી હોઈ શકતાં નથી. આપણે નહિંમત હોવાથી થોડા સમયને માટે સખુરી નહિ પકડતાં દુઃખને દેખી રડીએ છીએ. અને સુખને દેખી હસીએ છીએ. દુનીયાને સુખ વધારે પ્રિય છે, એ નિર્વિવાદ છે. પણ કોઈ એવું સુખ આ સૃષ્ટિપર નથી અસ્તીત્વ ધરાવતું કે જેમાં દુઃખનો અંશ ન હોય, કોઈ માણસ સ્વતંત્ર થવા ઇચ્છે તો સાથે પરતંત્રતા તો હોવાનીજ. જુઓ! કોચમેન જ્યારે ગાડી ચલાવે છે, ત્યારે અશ્વને દોરડા વતી જકડે છે એ વખતે કોચમેનને અશ્વનો ગુલામ બનવું પડે છે. કારણ કે રેન હાથમાં ન હોય તો અશ્વ સીધાધમાં ચાલે નહિં. અને કદાચને અશ્વને છુટો મુકવામાં આવે તો નકી ગાડીને ઉંડી ખાઈમાં નાખવાનો જેને તમે સ્વતંત્રતા માનો છે, તે સ્વતંત્રતામાંથી અસંખ્ય વસ્તુઓ તમને પરતંત્રતામાં જકડનારી જન્મ પામશે. માટે મહેરબાની કરી એક વસ્તુને મેળવતાં એ ત્રણ જોખમદાર વસ્તુને ખરીદનાર અને એ ત્રણ ઉમદા વસ્તુને ગુમાવનાર તરીકે ગાંડધેલા થશો નહિં. નહિંતર એવાતો પસ્તાશો કે એ ખોડ કાયમ ખાતે મગજમાં ખુંચ્યા કરવાની.

તમે જે સ્થળે ઉભા રહો તે સ્થળે શાંતિ અને સુલેહના પાઠ શીખવો. જ્યાં શાંતિ અને સુલેહનાં વાગ્દાં વાગે છે ત્યાં દેવતાઓ સદાય પુષ્પની વૃષ્ટિ કરે છે. તમે સર્વનાં દિલ ઐક્ય કરવાનો તમારો ધર્મ સમજો તો તમારા નામનો વિજય ધ્વનિ ચોતરફ સંભળાવા લાગે. સર્વસદ્ગ્રંથકારો તમને જે જે કહી ગયાં છે. તે તે અસત્ય નથી, એમાંથી તમારે કંઈએ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી એમ ન સમજતા. તેનાં દરેક વાક્યો ઇશ્વરી સલાહો છો. તમે ડાહ્યા હો, તમે કંઈક સત્ શાસ્ત્રોના ભેદ સમજતા હો, તો તમારા અગ્નિ બ્રાતાઓને સમજવો. આખા ગ્રંથનાં સર્વત્ર વાક્યો ન પળી શકે તો એકજ વાક્યનો સ્વીકાર કરી તે પ્રમાણે ચાલો. હું કહું છું કે એ એકજ વાક્ય તમારા

મનની બધી મુંજવણો દુર કરશે. સત્ય પ્રમાણે ચાલો. સહસા કાર્ય ન કરો. ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે. વિવેક દશમે નીધી. સંતોષ એ પુરપતે મોટામાં મોટો ગુણનો સમુદ્ર છે. ધર્મનો જય અને પાપનો ક્ષય વિગેરે વાક્યો એટલાં બધાં તો કિંમતી છે કે તેનાં દરેક વાક્યો પ્રમાણે વર્તણુંક રાખી હોય તો પછી બીજું કંઈ કરવા જેવું રહેતું નથી. આપણે આજસુ હોવાથી અને તે શબ્દોના પરિક્ષક ન હોવાથી તેની કિંમત કરી શકતા નથી.

શાસ્ત્રોનાં વાક્યો પ્રમાણે ચાલવું એનું નામજ દેશના ઉત્કૃષ્ટ પાત્રો પૂર્વજનોનાં વચનો એટલે સદ્ગ્રંથોમાં બોલાયલા શબ્દો એ પ્રમાણે ચાલવું એનું જ નામ ધર્મ. તેનાથી ઉત્પદ્યું તેનું નામ અધર્મ. જે વસ્તુઓ શાસ્ત્રોમાં નાપસંદ દરી એનું પાલન કરવાથી આખો દેશ પાપમાલીનું રૂપ પકડે છે, એ તમારે ભુલી જવાનું નથી.

કોઈ દેશ તમને ઉત્તત દશા પર જણાતો હોય તો તમારે નકી સમજી લેવું કે એ રહેણી કહેણી તેના પૂર્વજનોના બતાવેલા માર્ગ પ્રમાણે હતી, જેવા દેશના નેતાઓ તેવા તેના રિવાજો. કોઈ દેશના રિવાજો કોઈ દેશમાં અથૂંથી તે ઇતિ સુધી મળતા છે. અને કોઈ દેશના મંગળ રિવાજો કોઈ બીજા દેશમાં અમંગળ મનાય છે. અને અમંગળ રિવાજો મંગળ મનાય છે. હિંદુસ્તાનમાં એક ઠેકાણે મોટો ભાઇ પરણે છે બીજા પાંચ છ કે ગમે એટલા ભાઇઓ હોય તો પણ એક સ્ત્રીથી ધરવ્યવહાર ચલાવે છે. બીજે ઠેકાણે દીકરો સાસરે જાય છે, એટલે દીકરો નહિ પણ દીકરી ધરની માલિક ગણાય છે. તિબેટમાં એક સ્ત્રી ગમે તેટલા પુરૂષો કરી શકે છે. કોઈ ઠેકાણે પુરૂષો ગમે તેટલી સ્ત્રીઓ કરી શકે છે. ચીનના લોકો આપના કાર્યમાં સુધારો વધારો કરતા નથી, એટલે નાક અને ટુંકા પગ એને ખુશસુરતી સમજે છે. બીજા બધા દેશોને પોતાના કરતાં હલકા ગણે છે; પરંતુ પોતે તુટેલું ધડીયાળ સાઈ કરી શકતા નથી. આફ્રિકામાં જાડા હોઠ, કાળાં મુખ, અને ટુંકા જાડા બાલવાળાને ઉમદા માણસ તરીકે ઓળખાવે છે. ચીનના જંગલી લોકો માણસ મરી ગયા પછી અમુક અમુક ભાગ તેના સગાંબહાણોને ભેટ તરીકે મોકલાવે છે. હિંદના માણસો સ્ત્રીની તાબેદારી પસંદ કરતા નથી. અને ઇંગ્લિશ સ્ત્રીનું દાસત્વ સ્વીકારી તેની આગળ ગુલામની માફક દોડે છે. વખતો વખત સ્ત્રીની માથે છત્રી રાખી પોતે તડકામાં ચાલે છે. હિંદુઓ ગાયના મળમુત્રને પવિત્ર માની દેવની પ્રતિમાઓ તેમજ હવા સુધારક તુલસી, પીપળો વિગેરે વૃક્ષોને માન આપે છે. યુરોપ ખંડમાં દારૂ પીવો એ શુદ્ધતા અને માંસ ખાવું એ સૌથી સારામાં સારું કાર્ય મનાય છે. અમેરિકામાં સ્ત્રીઓ ઈંગ્લાંડ કરતાં વધારે સત્તા ભોગવે છે.

ત્યાં ધણીને ગુન્હો હોય તો સ્ત્રીઓ હડતાળ પાડી તેનું સમાધાન કરે છે, કોઈ વખત ધણીને ગોળાથી ઠાર કરી સ્ત્રી બિનગુન્હેગાર તરીકે છુટી કરે છે. તુર્કસ્તાનમાં પુરૂષોને સુન્નત કરે છે બ્લકે સર્વત્ર મુસલમાનોની રીતથીજ પોતાને મુસલમાન સમજે છે ઇરાની લોકો એમ સમજે છે કે જટલા પરદેશી વેપારીઓ આવે છે, તે કોઈ ઉત્તર સમુદ્રના ઉર્જા એટમાંથી આવે છે. તેમના દેશમાં કંઈપણ વસ્તુ નહિ મળવાથી અહીં રખડતા રખડતા આવે છે. ચીના લોકો વેપારની વસ્તુ વેચવામાં જોડાઈ બેઠકારી રાખે છે, એટલીજ રીતભાત પોતાની પુત્રીઓનાં લગ્ન કરવામાં રાખે છે. યુરોપમાં લમની રીત પુત્રીની પસંદગી ઉપર રાખવામાં આવે છે, કે જેની કેટલીક અનીતિમય રીતો બીજા દેશોની આગળ અહુજા ખરાબ માનવામાં આવે છે. સુમાત્રાના લોકો સ્ત્રીને વેચાતી લે છે, તેને ખર્ચ પડે કે આમાં છેતરાયા તો પાછી ઓછી કે વધારે કિંમતે વેચી મારે છે. સૈબિરીયામાં સ્ત્રી પોતાના થનાર ધણીના પગમાંથી યુટ ખેંચી તેની સેવા સ્વીકારે છે. એક દેશમાં સસરા જમાઈના હાથમાં ચામુક આપી, પોતાની પુત્રીને ગુન્હામાં આવતાં મરજી પડે એટલી શિક્ષા કરવાનું જમાઈને ફરમાવે છે. તુર્ક લોકો પોતાના ધર્મ સ્થાનને એટલે મક્કા, મદીનાને અન્ય લોકોના સ્પર્શથી અપવિત્ર માને છે. જાપાનનો રાજા એટલો અધો તો પવિત્ર થઈ બેઠો છે કે સૂર્યના તાપને શીરપર આવવા દેવાથી પાપ સમજે છે. મલાકાનો રાજા પોતાને પવનનો અધિપતિ કહેવરાવે છે. બીજા કેટલાક મુસલમાની આદર્શાહો પોતાને આખી આલમના શહેનશાહ એટલે આલમગીર, જહાંગીર, શાહજહાં એવાં નામો પાડી મહાન કહેવરાવે છે. ઉત્તર અમેરિકાના જંગલી ટોળાનો નાયક પાતઃકાળે સૂર્ય ઉગતાંની વાર પોતાની આંગળી વતી તેને પશ્ચિમમાં જવાની આજ્ઞા કરે છે, મુરલોકો બચપણથી છોકરાંની સગાઈ કરે છે, પછી એકાબીજાં અરસપરસ ‘ચાહે વા, ન ચાહે.’ ગુજરાતના લોકો કે જેને કડવા કણબી કહેવામાં આવે છે તે પેટમાં બાળક હોય સ્વાસ્થી કાચા કરાર કરે છે. બંનેને એક જાતનાં સંતાન આવે તો સાડુ ખોદું કરે છે. તુર્કસ્તાનના લોકોને ત્રણ ચાર ઓરતો પરણવાની છુટ છે, તાર્તરીનો ખાન કે જેને ગામમાં ઘર કે સીમમાં ખેતર નથી, ખાવાને ખરાબમાં ખરાબ વસ્તુઓ હોવા છતાં, પોતે ખાઈ રહ્યા પછી દુનીયાના દરેક રાજા મહારાજાઓ, તેમજ અમીર ઉમરાવો, અને રૈયતને ખાવાની છુટ આપે છે. વળી તે તાર્તરી લોકો પોતાના લાભને અમર માની તેનું ખાધેલું એકું અનાજ ખાવાથી મોક્ષ મળે, એમ માને છે. આરબ લોકો પોતાના ખલિફાને સત્ય નિષ્ઠાવાળો સમજે છે. બેટા પર્વત પર વસનારા લોકો જે મરતાં પહેલાં આફ્રીકા કાયલ ખાય તો સ્વર્ગ મળે એમ કહે છે. બીજા દેશની સ્ત્રીઓ સસરા કે વડિલોની લાજ

હાઠતી નથી. તેમ હિંદમાં ધણે ઠેકાણે સ્ત્રીઓ યૂરોપી સ્ત્રીઓની જેમ નીતિ નિયમ પાળે છે અને કેટલાક લોકો વડિલોનું મુખ સ્ત્રીઓને જેવા દેતા નથી. કોઇ ઠેકાણે પુરૂષો યૂરોપવાસીઓની જેમ મુછો મુંડાવે છે, બ્લકે ધણીખરી રીતોમાં તેના જેવાજ થઇ ગયા છે. સ્ત્રીઓ વિદેશી ઢગ્ગ પ્રમાણે ચાલી કંઇક નવું વાતાવરણ રચતી હોય એમ જણાય છે. આંહી ધ્રુવડ અને ગર્ધવ અપશુકનરૂપ સમજાય છે. તેમ અમેરિકામાં તેને શુકનરૂપ સમજવામાં આવે છે. આવી રીતે ઘણાએક દેશમાં જુદા જુદા રિવાજો છે પણ ક્યાંય એક સરખા રીવાજો હોતા નથી જો રિવાજો એક સરખા હોય તો ધર્મ પણ એકજ હોવો જોઇએ. જે દેશમાં જેવા રીતરીવાજો હોય તેવા નીચમો પાળવાને તેઓ બંધાયલા હોય છે પરંતુ ખીજ દેશના વતનીઓ બંધાયલા નથી જેને જેવા માફક આવે એવા રિવાજો બાંધે છે. હિંદમાં સ્ત્રીઓ પતિને પ્રભુ તુલ્ય માની તેની સેવા કરે છે એ યૂરોપની સુધરેલી સ્ત્રીઓની જેમ પોતાના પતિની આગળ યગરખાં ઉપડાવે તો એ ઘણુંજ અઘટતું કહેવાય. અને ત્યાંની સ્ત્રીઓ પતિની સેવા કરે તો પણ અયોગ્ય ગણાય. તેથી જે દેશમાં જે રિતરીવાજો હોય તે તેઓને કલ્યાણકારી છે. આપણે એ પ્રમાણે ચાલવા જઇએ તો લોકોની આગળ મૂર્ખ ગણાતાં વાર નહિં લાગે. આપણા રિવાજોને અંગ્રેજો ધિક્કારે છે. અને અંગ્રેજોના ધારાધોરણને આપણે વખોડીએ છીએ. પૂર્વજોની ઉમદા પ્રકૃતિ આપણા નવા મગજમાં ન સારી લાગતી હોય તો એ ડાહ્યા નરવીરોને ગાંડા કહેવાયવા ને બદાર પછા છીએ એમ કહેવાશે. દરેક દેશના રીતરીવાજોનું જે તારણ કરવામાં આવ્યું હોય તો મોટો અંથ તૈયાર કરી શકાય; પણ જે યોગ્ય જાણવા જેવા હતા તેજ અહિં આપેલા છે. કારણકે કેટલાક ખીજ એવા છે કે જે લખતાં પુસ્તક ખરાબ ગણાઇ જવાનો ભય રહે છે. માટે માફ તમારા પ્રત્યે એવું કહેવું છે કે જેવા તમે ખીજ દેશના લોકોના રીતરીવાજો સાંભળી હસ્યા તેમ તમારા રીતરીવાજો સાંભળી એ હસતા હોવા જોઇએ. આપણા રીવાજોને સાંભળી હસનારા લોકોના ધારાધોરણને માન આપી આપણે તેઓના રિવાજોને શિરતાજ બનાવીએ તો શું આપણે ખીજ દેશના લોકોની આગળ અને આપણા દેશના વતનીઓની સમક્ષ હાસ્યને પાત્ર નથી ગણાતા કે ? મેં ઘણા વખત અસંખ્ય લોકોને પોતાના દેશનો પોશાક છોડી વિદેશી પહેરવેશ ધારણ કરનારને મસ્કરીમાં ખપતા જોયા છે. તમારા પૂર્વજોએ સરસ નીચમો બાંધ્યા છતાં ગાંડા ઘેલા ગણી તુમે શાણાની પદ્ધતી ધારણ કરશો તો હું તમને કહીશ કે, જેના પૂર્વજો ગાંડા હોય તેનાં સંતાનો શી રીતે ડાહ્યાં સંભવે ? આપણે પૂર્વજોના રીતરીવાજની પ્રકૃતિનો ભાવર્થ ન

સમજ્યા હોવાથી આપણી પાયમાલી થયેલી છે. હાલમાં કોઈ એવો શાણો નથી પેદા થયો કે, પૂર્વજોની શૈલીને ધિક્કારી શકે, અગર તો તેના જેવા રીતરીવાજો બાંધી શકે. આપણે દરેક બાબતનો વિચાર કરીએ તો આપણા દુઃખનું કારણ આપણે છીએ. બીજા નહિ.

જેને એક રોગ લાગુ પડ્યો હોય તે અત્યંત રાડો પાડે છે. ત્યારે જેને અદાર રોગ લાગુ પડ્યા હોય તેના દુઃખની શી વાત કહેવી. હું એમ નથી કહેતો કે તમે શૂરવીર નથી, શાણા નથી, નીતિવાન નથી, પણ તમે તમારા ધર્મને છોડી બીજા અસંખ્ય આડકતરા નિયમોને પાળી એકા છો. તમારી વિવેક બુદ્ધિ નષ્ટ થઈ હોવાથી તમને ખરું શું અને ખોટું શું, એનું બાન નથી. તમે એવી તો ઘોર નિદ્રામાં પડ્યા છો કે એવી નિદ્રા મરણ પામેલાને નહિં પ્રાપ્ત થઈ હોય. તમારી જાગૃતીને માટે અસંખ્ય પરોપકારી જીવો મહેનત કરી કરીને મરી જાય તો પણ તમારી નિદ્રા ઉડતી નથી. એટલે બીજાઓ તમારી તરફની બલા બાબતની આશા છોડી દે છે. તેઓ એમ સમજે છે કે હું મહેનત કરીને મરી જઈશ તો પણ એ જાગૃત થશે નહિં, એમ ધારી તેઓ તમારી તરફ સ્નેહભાવ દરસાવતા નથી. કદાચને તમારી આંખ ઉઘડતી હોય તો માત્ર આંખમાંથી આંસુની ધારા વહે એટલીજ. તમારી રીતભાત તમારો ધર્મ કે તમારાં દરેક કાર્યો એવી તો જાગૃતીવાળાં હોવાં જોઈએ કે તમને દુઃખ સ્પર્શ કરે એટલી વારમાં શુદ્ધિ આવવી જોઈએ. તમારા દરેક શુભ કાર્યના વાવટાઓમાં પવિત્ર અને અહિંસાના સુંદર લેખો હોવા જોઈએ કે જેનાવડે સમગ્ર પૃથ્વી નીતિનો રસ્તો મેળવી શકે.

સને ઓગણીસોને પાંચમાં આફ્રિકામાં બળવો થયો એ વખતે રોમન કેથોલીક બીશપ ફાસીઅન સ્પેસ પોતાની સીસ્ટર્સ ઓફ મર્સી એટલે ધર્મ અને દયાની જહેનોની સાથે વણગાર લઇને બીજે ગામ જતો હતો. ત્યારે શીદી લોકોએ તેમને અટકાવ્યા અને મારી નાખવાની ધમકી આપી, ત્યારે બીશપે તેમને કહ્યું કે અમે લડાયક માણસો નથી પણ પરમાત્માના પુજારીઓ છીએ. અમે મનુષ્ય જાત સામે હથીયાર ઉઠાવતા નથી; તો પણ એ ધાતકી લોકોએ દરેકને ઠાર માર્યા. જુઓ! આનું નામ ધર્મ! આનું નામ સત્ય પ્રતિજ્ઞા! મરવું બહુ પણ ધર્મથી વિરૂદ્ધ ચાલી જાન બચાવવો તે કરતાં મરી જવું સારું છે. બીશપ જાનસાચા પાસે જંગલી જાનવરોથી બચાવ કરવા માટે પોતાની આગળ નવી ઢાંચની બંદુકો હતી, છતાં ધર્મનો ઝભો પહોર્યો તે અગાઉ તેઓએ એવી પ્રતિજ્ઞા લીધેલી હોય છે કે હું હવે પછી માણસ જાત ઉપર હથીયાર ઉપાડીશ નહિ, તેમ મારી સાથે કોઈ નોકર ચાકર કે બીજા નાના પાદરીઓ હશે તેને પણ હથીયાર

ઉપાડવાને ચોખી ના પાડીશ, મરણને પસંદ કરીશ; પરંતુ ધમથી એક ડગલું વિરૂધ્ધ નહિં ચાલું કહો આ વાત કેટલી બધી પ્રશંસા પાત્ર છે? તમારું કાર્ય, તમારું શરીર. તમારી દૈલત, એ બધાં બીજાના રક્ષણ માટે છે; પણ બક્ષણ માટે નથી. તમારી રીતભાત કોઈ જવાબાને દુઃખ થાય એવી ન હોવી જોઈએ. જેમ તમે આપત્તિમાં આવી મુંઝાઓ છો એમ સામે જીવ તમારા બચથી મુંઝાય છે. તમે સરલ અને નિતિ પ્રમાણે કાર્યનો આરંભ કરતા હો તો કેના બાપની તાકાત છે કે તમારા કાર્યમાં કંટકરૂપ થાય. એક માણસે સુકોમળ પુણ્યને તોડ્યું અને જેવું નાકે લગાવ્યું કે તુરત અંદરથી બ્રમરે ડંખ માર્યો. 'અસ! એજ ઇન્સાફ એજ ન્યાય. એણે શામાટે નિરપરાધી અને ગરીબ બ્રમરાના ધરૂપ પુણ્ય કળીને તોડી પાડી. એવી રીતે ધણા એક માણસો પોતાની ભુલને લઈને દુખી થાય છે. ઇન્દ્રે અને ચન્દ્રે ગૌતમના ધરમાં જઈ અહલ્યાપર અત્યાચાર કર્યો તો અંતે પોતે પોતાના હાથે પશુ થયા અને ઋષિનો બચકર શાપ મળ્યો. જ્યારે તમે જીંદગીનો સદ્ઉપયોગ નહિં કરતાં અગણીત ભુલોના ભરેલા થશો ત્યારે તો નાહકના માતાના ઉદરમાં બારૂપ થયા એવું કહેવાશે. જે માણસ જે ભુમીમાં અવતરી જેના વડે જેનાં અસ્થિ, રૂધિર અને માંસ બનેલાં છે, તેના રક્ષણાર્થે શુભ કાર્ય નહિં કરતાં ઉલટું ભુમીનું ઋણ માથે રાખે છે તે ખરેખર મર્કટનો જન્મ લઈ દુનીયાની સમક્ષ નાચે છે. બગ્ગરતું નર્કવાળું પાણી ગંગાના સમાગમથી પવિત્ર અને વંદન લાયક ગણાય છે. એમ જે માણસ સુધર્મની બાબતમાં રહી કામ કરે છે તે ગમે એવો હલકી પંક્તિનો હોય તો પણ સર્વમાં મહાન્ પદ ભોગવે છે. મોઢેથી મોટી મોટી વાતો કરી દુનીયાને હેરાન પમાડવાનો જે ધંધો લઈ બેઠા હોય અને આઠે પ્રહર આરસામાં મુખ જોઈ વાંકી પાધમાંથી મનમાં અભિમાન રાખતા હોય તેવાઓ જ્યારે દેશ મેવામાં ભાગ લેતા નથી એ વખતે એને પોતાને શરમ થતી હોય કે ન થતી હોય એ તો પરમાત્મા સમજે પણ એમારે તેના દેશબંધુ હોવાથી નીચું જોવું પડે છે.

પશુઓ કે જે જીવતાં સુધી દેશ સેવા કરી મુઆ પછી પોતાના હાડકાં ભુમીને ખાતર માટે અને ત્વચા મનુષ્યના પગ ઢાંકવા માટે આપતાં જાય છે. તો પશુઓ જ્યારે જીવતાં અને મરતાં સેવા બગ્ગરે છે ત્યારે તમે જીવતાં કે મરતાં કંઈ ઉપયોગમાં ન આવો તો પછી મારે તમારા માટે કેવા અભિપ્રાય બાંધવા? જ્યારે મરવાનો સમય આવે છે ત્યારે ધણા એક મનુષ્યો એમ કહે છે કે અરેરે! મેં મારા આત્માનું કંઈ બલું ન કર્યું અને આખી જીંદગી પરનિંદામાં અને પેટ ભરવાના

આળપંપાળમાં ગાળી, આ દેહે તલભાર સુકૃત્ય કર્યું નહિં, એથી તમેજ તમારા હાથે તમારા મુખપર લાત મારી અરેરે! મારા બે દાંતો પડી ગયા! એમ કહેનારા થશે. તમે તમારી સચુરીમાંજ શીદીબાધની જેમ બાવન કીલા ગુમાવેલા છે. હમણું શું કામ છે? કંઈક ઉમર લાયક થશું એટલે સુકૃત્યમાં રોકાઈશું. ઉમર લાયક થયા, વાંચતા લખવા શીખ્યા, સદ્ અર્થોને વાંચી કંઈક રહસ્ય સમજવા માંડ્યા; એટલે વળી એવો વિચાર સુજી આવ્યો કે હજી ધણો એક ટાઇમ છે. વૃદ્ધાવસ્થા ક્યાં ગઇ છે કે આ જુવાનીમાં લાંબી લાંબી માળાઓ ડોકમાં નાખી ભગતડાના નામથી પ્રખ્યાત થવું, અગર તો ખીજા ક્યાં દુનીયામાં ચોડા છે કે હું દેશ સેવાનું કાર્ય કરું? અસંખ્ય મારા ભાઈઓ કડાકુટ કરે છે, એમ વિચારમાં ને વિચારમાં જુવાની પુરી ન થઇ તેટલી વારમાં ચમદુતે મીજમાની આપી. તેનો વૃદ્ધાવસ્થામાં દેશ સેવા અને ઇશ્વર સેવા કર્યાનો વિચાર એકદમ ભાંગી ગયો. દુનીયાના ભોગ વિલાસના લાલચુ જતો વૃદ્ધ થાય છે; તો પણ તૃપ્ત થતા નથી, ત્યારે સુકૃત્યમાં ક્યાંથી પોતાનો સમય લઇ શકે.

ન્યારથી સમજવા શીખ્યા ત્યારથી જે ગૃહસંસારની સાથે સાથે શુભકાર્યોને થોડું ધણું માન અપાતું રહે તોજ સુકૃત્ય બની શકે તેમ છે. કારણ કે આપણે જે ધારણાઓ આંધીએ છીએ તે બધી વીમા ભરી છે. આપણું જીવન આપણા ધ્યાન ખાસ છે. ત્યાં લાંબી લાંબી આશાઓ શું કામની? ન્યારે ભુખ લાગે ત્યારેજ ઉદરને ખોરાક કામનો છે. એ તો આજ નહિં તો કાલ કાલ નહિં તો પરમ દિવસે એમ અનુક્રમે. અનુક્રમે લંબાવ્યે જઈએ તો આપણું જીવન ત્યાંજ લીલા વિસ્તારી જવાનું એક માણસ મુખે મરી ગયો ત્યારે કેમએ તેના મુખમાં લાડુનો કકડો મૂક્યો. જીઓ ભુખે મરી ગયા પછી ગમે એવું મીષ્ટાન્ન મુખમાં ભરાવે એથી શું જીવ આવવાનો હતો? ન્યારે એક ટાઢે ટુકડે જીન બચતો હતો ત્યારે તે ન મળ્યો અને મરણ પછી લાડુ મળ્યો તે શું કામનો? આ દાખલો દરેકને માટે ઉપયોગી છે. આપણું પણ આમજ બને છે. ન્યારે સમય હોય છે ત્યારે કાર્ય કરતા નથી અને સમય ચાલ્યો જાય છે ત્યારે પસ્તાવો કરી રડીએ છીએ. મહાન્ સિંકદરં બાદશાહ હિંદ આદિક ધણાએક દેશોમાંથી દ્રવ્ય લુટી ઝીસ લઇ ગયો અને પોતાની સમક્ષ મોટો ઢગ કરાવ્યો, તે અસંખ્ય ધનના ભંડારને જેઠ પોતે બહુ ધર્મ પામ્યો અને એ ઢગલા પર બેસી પાતાને હમેશાં ખાણું લેવું એવું નક્કી કર્યું વળી કોઇ કોઇ વખત એ ઢગલા પર ઉભો રહી નાચતો. કુદતો, ન્યારે પોતાનું મરણ થયું ત્યારે એ અગાઉ પોતે પોતાના ભાઇ ભત્રિજાઓને કહેલું હતું કે મેં આ જગતમાં આવી કંઈ સુકૃત્ય કર્યું નથી. અગણીત.

ધનવાન અને રંક લોકોના કામળ હૃદય પર કાપ દધ મેં આ પૈસો મેળવેલો છે. હવે આ દગલો અનામત પડ્યો રહેવાનો છે. હું તો માત્ર મારા પાપ પુણ્યની પોટડી લઇ ખાલી હાથે જવાનો છું. માટે મને ગામ બહાર કાઢતી વખતે બધી દુનીયા દેખે એમ મારા બંને હાથ ખુલ્લા રાખજો કે જેનાથી મનુષ્યો કંઇક સમજે. આનું નામ પશ્ચાતાપ ! આ છેલ્લી ઘડી ! ગમે એવો કુર કે ધાતકી હશે તો પણ મરણ વખતે જેને પશ્ચાતાપ નહિ થયો હોય. એવું બન્યું નથી તમારે એ પશ્ચાતાપને તિલાંજલી આપવા માટે પારકાના વિનાશનું અને આખી જીંદગી ચાડી ચૂકવીમાં વીતાડવાનું ભૂલી જવું જોઇએ તમારે દયાવાન, નીતિવાન વિગેરે સુધર્મીઓના નામથી વિખ્યાત થવાની જરૂર છે. તમે દુનીયાના દરેક જીવોને એ રીતભાત શીખાવો, અગર તો તમે શીખીને બહાર પડો. કારણકે દુનીયા અતુકરણ કરનારી છે. સામા માણસને જેવો દેખે એવાજ થવાની ઇચ્છા રાખે છે. કહેવત છે કે આત્મા આત્માની છાપ છે. એથી તમારે લાયક બનાવવાની જરૂર છે. જે તમે નાલાયક હશે તો દરેક મનુષ્યોને નાલાયક બનાવવાની અપકીર્તિ તમારા કપાળમાં લખાશે એટલે દુનીયાની દયાની ખાતર અને તેને ઉમદા આદર્શ બનાવવા માટે તમે સદ્ગુણી બનો.

આદિથી અંત સુધી તમારી વર્તણૂક ભક્તિભાવ, દેશસેવા, નીતિ, દયા અને અસંખ્ય સદ્ગુણોથી ભરેલી હોવી જોઇએ; પરંતુ ધરોધર આગ લગાડનાર કે પારકાને પગવણી શરૂ કરનાર અનીતિમય ન હોવી જોઇએ. તમારા ઝવડા પ્રમાણિકતા ભરેલા અને સત્ય છે એવું જે સર્વ મનુષ્યોના જણવામાં આવે તો એ બિચારાં દરેક પ્રાણીઓ તમારા માટે જીવ આપે તેમ છે. તમારા દેહના કુકડે કુકડા થાય, રૂધિરનો પ્રવાહ ચાલે આંખોમાંથી અશ્રુઓ પૃથ્વીની ધૂળને ભીંજવી દે; તો પણ એ દુઃખોથી કંટાળતાં તમારા હાથમાં લીધેલા કાર્યને છોડશો નહિં. તમારામાં હિંમત હશે તો મહાન પ્રયત્નવાળું કાર્ય સુગમતાવાળું થશે. વરસાદ પોતાના સમય પ્રમાણે ઉભો રહી બધાનાં દિલ શાન્ત કરે છે. શિયાળો અને ઉનાળો ઠંડી અને ગરમી આપી માણસની સુખાકારી જાળવવા માટે નિર્માણ થાય છે. ત્યારે મનુષ્ય મનુષ્ય પ્રત્યેની તેમજ પરમાત્મા તરફની ફરજો ભૂલી શાન્તીને માટે નહિં પણ અશાંતિના ઉપાય યોજવામાં પહેલે નંબરે ઉભો રહે. એ શું નીચપણ નથી જણાઇ આવતું કે ? અશાંતિનો ફેલાવ કરનારા પરમાત્માને નથી જોઇ શકતા નહિંતર એની સાથે એવી ઝપાઝપી ચલાવતે કે એવો જંગ પાણીપતના મેદાનમાં નહિં જમ્યો હતો. પણ લાચાર કે એ બાપો ! અદૃશ્યપણે પોતાનું કાર્ય બખવી સારાને સારો અને ખરાબને ખરાબ બદલો આપી રડાવે છે, હસાવે છે અને મનાવે છે. તમે ભલે આડકતરી રીતે

આલો પણુ આપણે દુનીયાના દરેક લોકો ઇતિહાસની સાક્ષીએ સગા બાઇઓ છીએ અને તેના ઝઘણી છીએ. હાલના યુરોપીયન તેમજ આપણા વિદ્વાનોનો એવો મત છે કે આર્ય લોકોનું મુળ વતન મધ્ય એશીયામાં હતું; ત્યાં ખટપટ થવાથી અને વસ્તી વધી જવાથી તેઓ પશ્ચિમ તરફ યુરોપમાં ગયા અને બીજા દક્ષિણ તરફ કાપુલને માર્ગે ખૈરઘાટ ઓળંગી સિંધુ નદીને કાંઠે વસ્યા. કેટલાક ઇરાનમાં ગયા, તે હાલના પારસી અને બીજા તેની આબુઆબુના દેશમાં રહ્યા. સિંધુ નદીને કાંઠે રહ્યા તેના વંશજો આપણા આર્ય લોકોના કુળના છે, એમ સાબિત થાય છે. અને સિંધુ નદીના કાંઠા પર ઝાઝો ભાગ વસતો હોવાથી આપણા પૂર્વજોનું નામ હિંદુ પડ્યું છે, તેમજ ધીમે ધીમે આગળ વધી જંગલી પ્રદેશ રસાળ બનાવી આખા દેશમાં વસ્યા, તેથી એ દેશનું નામ આર્યનું રહેણું આર્યવર્ત કે હિંદુસ્તાન એવાં નામો પડ્યાં, આ દેશમાં રહેલા મુસલમાનો એટલે મેમણ, વોરા, ખોજા વિગેરે ભાઇઓ ગીઝની તરફથી આવેલા બાદશાહોના વટલાવેલા મોલેસલામ મુસલમાનો છે, અને બીજા પહાણુ આદિક મુસલમાનો આ દેશમાં અરબસ્તાન, તુર્કસ્તાન, અફઘાનિસ્તાન વિગેરે દેશમાંથી થોડા સૈંકા પહેલાં આવેલા છે જે તેનું મુળ શોધવા ખેરીએ તો કેટલાંક પ્રત્યક્ષ પ્રમાણોથી અને દાખલા દલીલોથી હમણું સાબિત થાય તેમ છે કે અમેરિકા, યુરોપ, આફ્રિકા, એશીયા વિગેરે ખડોના રહીશો એકજ જાતીના છે. માટે આપણે દરેકને મદદ કરી, તેના દુઃખમાં ભાગ લઇ, આપણી ફરજ અદા કરવાની છે.

દરેક જીવે પોતપોતાની ફરજ અદા કરે છે, ત્યારે સખળ શક્તિમાન મનુષ્યજાતિ કંઈ ઉપકાર ન દરસાવી શકે ત્યારે મારે તો એમજ સમજવાનું રહ્યું કે દરેકે કાદંબરીનો અભ્યાસ કરેલો છે. સુર્ય, ચંદ્ર, પૃથ્વી, વાયુ સમુદ્રો જેની સત્તાથી મર્યાદામાં રહી પોતાનું કાર્ય અચળપણે નિભાવ્યે જાય છે તેવા સખળ શક્તિવાન પ્રભુના દરેક સંતાનો તરફ આપણે વફાદાર ન રહી શકીએ એજ મોટામાં મોટી ભુલ છે. હાલમાં કેટલાક લોકો બીજાને પરધર્મી એવું નામ આપી તેની પજવણી કરે છે અને વખતો વખત તેના પર તુટી પડી આગલી પાછલી બધી દાઝ શાન્ત કરે છે. તેથી સામો માણસ આવાં કાર્ય કરનારને રાક્ષસ, વિધર્મી, પાપી, અત્યાચારી વિગેરે નામોથી બોલાવી તેના આવા ખરાબ વર્તણૂકભર્યા રિવાજને માન નહિં આપતાં તેના ધર્મની નિંદા કરી તેના મતમાં સંમત થતો નથી આ ધર્મ ફલાણુ ધર્મ જેવો નથી આ ઠેકાણુ આમાં અનીતિમય વ્ચાકયો ઉચારેલાં છે, માટે આ ધર્મ ખરાબ અને પહેલો ધર્મ સારો એવી ફેકટની માથાકુટ કરી નિંદાનો ધધો

જાણ્યેસનારા મારા દોઢડાણા બ્રાતાને હું શું કહું? કોઈ એવો ધર્મ નથી કે જેમાં સામાની દ્રષ્ટિએ અવગુણ ન સમાયેલો હોય, બ્યારે બીજા લોકો તેમાં અધર્મ કે ખોટ જુએ છે ત્યારેજ સુધારો વધારો કરી નવો પંથ રચે છે. વળી પાછા નવા ધર્મના ખરાખ ધારાઓ શોધી કહાડી નવી પ્રજા પાછા એવાજ નવા ધર્મ રચી પહેલાના સારા મનાતા ધર્મની મસ્કરીમાં લાગી જાય છે. જે બારીક દૃષ્ટિએ જેવામાં આવે તો મુળ ધર્મમાંથી સુધારા વધારા સાથે આ નવા દેખાતા ધર્મો પેદા થયા છે. કપડાં જુનાં પણ ધોભી પાસે સાફ થયેલાં એટલેજ માત્ર તદ્વાવત, પણ આપણને પરધમની ટીકાઓ કરવાનો ધંધો થઈ પડ્યો હોવાથી હર વખત તેનાથી થતાં દુઃખોમાં ઝમોળાયા કરીએ છીએ. પરધર્મ તમારી સાથે સંબંધ ધરાવતો નથી એમ નથી તો પછી તમે શા માટે તમારા ધર્મને પ્રશંસાપાત્ર ગણી બીજા ધર્મની નિંદા કરો છો. તમને જે ધર્મ ખરાખ જણાતો હોય તે ધર્મ ખરાખ નથી; પણ પાછળથી તેના અનુયાયીઓએ ખરાખના રૂપમાં લાવી મૂક્યો છે. એ ધર્મ પહેલાં સો ટકનું સોનું હતું, તેના ધર્મ આંધનારને પ્રભુ તુલ્ય સમજે. પહેલા એ ધર્મ તમારા વડિલોને માન્ય હતો; પરંતુ પાછળથી આપણે તેમાં એક પછી એક એમ અધર્મો ઘુસાડી ઠેઠ અપકિર્તીના શીખરપર ચડાવી આવ્યા. માટે એ ધર્મ ખરાખ થયાનું અને તુડી પડયાનું કલંક માત્ર તમનેજ છે.

પારકાના ધર્મની નિંદા કરી પોતાનો ધર્મ સિંધ કરવો તેનું નામ અધર્મ, પોતાના ધર્મમાં રૂંધાઈ રહી બીજા ધર્મનાં અમૃત વચ્ચે નહિં સાંભળતાં કે તપાસતાં કાયમ ખાતે તેનાં મુળીયાં કાપ્યા કરવાં અને સદાય તેનાથી દુર દુર ભાગવું તેના જેવું એકે અધમ કાર્ય હું આ જગતમાં જોતો નથી. અજ્ઞાનપણામાં જન્મ થવો સારો પણ અજ્ઞાનપણે મરી જવું એજ શરમાવા જેવું છે. એવા જન સમુહ પર પરમાત્મા અત્યંત કોપાયમાન થાય છે. તમે જેને શ્રેષ્ઠ રસ્તો કહો છો તે સંન્યસ્ત એટલે ઉમદા માર્ગને માન આપનાર સંન્યાસી કે વાનપ્રસ્થ બધા ધર્મને તેમજ દરેક જાતીને નમસ્કાર કરી સર્વત્ર વર્ણના ગૃહે ભોજન લે છે. સવમાં સ્નેહભાવ રાખી જગતમાં વિચરે છે. તો પછી જેને તમે શ્રેષ્ઠ ધર્મ માનો છો તેવા સંન્યાસીઓ સર્વપ્રાણીઓ પ્રત્યે સરખી રીતે પ્રેમ રાખે છે, ત્યારે તમે સર્વ તરફ ઇર્ષ્યાની દ્રષ્ટિથી જુઓ છો, એજ વિચારવા જેવું છે.

સત્યધર્મ તરીકે મનાતા એવા લાયક રસ્તાને છોડી જે માણસ, કાંટા કંકરવાળી જમીનમાં ઉઘાડે પગે ચાલે છે તેના જેવો બીજો કયો મુખ્જ જણાઈ આવે છે? તમે જે ધર્મ માનતા હો તે કરતાં બલે બીજો ધર્મ કંઈક ન્યુનતાવાળો જણાય તો પણ તેને માન આપો તોજ

તમારો શ્રેષ્ઠ ધર્મ સારો ગણાશે નહિંતર તમે જે ધર્મની નિંદા કરતા હશે તેજ ધર્મના અનુયાયીઓ તમારા ધર્મની નિંદા કરી ખરાબ ધર્મના રૂપમાં લાવી મુકશે. હું તો જે ધર્મમાં બીજા ધર્મની નિંદા કરાયેલી હોય તેવા ધર્મના માર્ગને પાપમાર્ગની ઉપમા આપું છું. પછી તો બંને તે શ્રી મુખથી થયેલો હોય. તમે ખરા ધર્મી ક્યારે કહેવાઓ કે પરમધર્મની નિંદા કરતા અણુસમન્ન લોકોને અટકાવી તમારી સદ્બુધ્ધિથી સુધારો, તમારી અમૃત વાણી નાનાં અને મોટાં દરેક સમજે એવી હોવી જોઈએ. જે તમે અટપટાં વાક્યો ઉચ્ચારશો તો તમારી મરજી અજ્ઞાન લોકોને અજ્ઞાનતામાં રાખવાની ગણાશે. કદાચને એ માણસો શું સમજે? એમ કહી તેને હીન બુધ્ધિવાળા સમજશે તો તમારી જેવી કોઈ ભુલ નહિં કરતું હોય. જેની આગળ તમે વાત કરતાં શરમાઓ છો, જેના સહવાસથી તમે તમારું નાલાયકી પછું સમજો છો, એ પુરૂષો તમારી ગાદીપર બેસનારા અમારા ભાવિ નેતાઓ છે. તમારા વિચારના શુભ સમુદ્રમાં તેને ખરાબર રસ્તો ખતાવો. તમ થયેલાના મુખમાં ભોજન આપ્યા કરો છો તેમ ભુખ્યાને પેટ પુરતું આપનારા દયાળુ ખનો, મતલબ કે ડાહ્યાઓને સમજાવવાની જરૂર નથી; પણ ગરીબોને ગુંચવણમાં પડતા અટકાવો. તમારી સદ્બુધ્ધિ બીજા કોઈને વારસામાં સોંપતા જાઓ. પરંતુ તમારી બુધ્ધિને મરતી વખતે સોડમાં લઈ કચરમાં દટાવો નહિં. સૌ સૌના મનથી ડાહ્યા અને શ્રેષ્ઠ છે; સારાપણું કે નરતાપણું એ તેની રહેણી પર આધાર રાખે છે, રંકની રહેણી કહેણીને ઉંચ ખનાવવા માટે પહેલું માન તેઓને મળવું જોઈએ. મોટાઓને માન આપવા કરતાં ગરીબને સન્માન આપવાથી તે બહુજ આનંદી બને છે. મોટાઓને માન આપશો તો એ સન્માનથી થયેલી તમારી મહેનત તેની મોટાઈમાં ચાલી જશે, તેને મળેલું માન પોતાની મોટાઈનું સમજશે. ગરીબને માન આપશો, તેના તરફ માનની દૃષ્ટિથી જોશો, તો તમારા ગુણ ગાન ગાતું ગાતું ઘેર ઘેર ભટકશે અને આખી જાદગી તમારો આભાર ભુલશે નહિં.

શ્રીમંત્ લોકો તમારા માનને અદ્ધરથી ઊડાવી દેશે. તમારી કરેલી સેવાને જગતની આગળ એવા રૂપમાં મુકશે કે ફક્ત માણસે કરેલી અમારી બરદાસ કંઈ નવી નવાઈની નથી એ અમારે ત્યાં છપનના બચકર દુબકાળમાં ભુખે મરતો રખડતો આવ્યો હતો, ત્યારે અમે ધી ખાંડ ખવરાવી મસ્ત બનાવ્યો હતો તેના બદલામાં એ અમારી આગળ માથું નમાવી કરેલી પરાજીતની ફરજ અદા કરે છે, અંધુઓ! એવી પરાજીત કરી તમારે શા માટે અપકીર્તિ જોરવી જોઈએ? તમે માત્ર

ગરીબનેજ માન આપી તેની ચડતીના આંપતા ઉપાય હાથમાં લ્યો. ગરીબને વિદ્યાદાન દેવામાં જેટલું પુણ્ય સમાધાનું છે, તેટલું પુણ્ય યજ્ઞથી મળી શકે તેમ નથી. તમારામાં જે રંકને સુધારવાની તાકાત ન હોય તો ગરીબને ગરીબ કહી નાહકના તમે બનાવડી શ્રીમંતુ થશો નહિ. જેવા એ જાતે ગરીબ તેવા તમે મનના ગરીબ એમાં અને તમારામાં લેશ માત્ર તફાવત નથી. તમારા મગજમાં ગરીબ તરફથી કંઈ ખરાબ વિચાર ધુસી ગયા હોય, પરોપકારી અને દયાવાન સજ્જન પુરૂષો તરફ દ્રેષભાવ પ્રકટ થયો હોય, તો મેર્યાની કરી એ ધુનને કાઢી નાખજો. રંક, શ્રીમંત, પરોપકારી, દેવી, રાજા મહારાજાઓ, પશુ પક્ષીઓ વિગેરેમાં ખાસ તમારોજ આત્મા વિરાજી રહ્યો છે. માત્ર જુદા જુદા મત પ્રમાણે ભંગાણુ પડતાં જુદા જુદા જણાય છે. કોઈ વસ્તુથી તમે જુદા નથી અને તમારાથી કોઈ વસ્તુ જુદી નથી, જેને તમે તમારું માનો છો તે બીજાનું છે અને બીજાનું માનો છો તે જ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ તમારું છે. તમારો રીતભાત આવી રીતે મોહ ઉપજાવનારી અને તો બીજાઓ તમારા ચરણમાં પોતાના પ્રાણુ આપવા માંડશે. જેમ દરેક ધર્મો એકજ ધર્મમાંથી બન્યા છે તેમ દરેક જીવો પરમાત્મામાંથી પેદા થયા છે, આવી જ સમજણ શક્તિ એનું નામજ મહાનતા, સર્વ વિદ્યાઓમાં આવી જાતની સમજણ શક્તિ પહેલો નંબર લે છે. અજ્ઞાનતા નહિ રાખો, અજ્ઞાનતા એ પાપનું બહુજ નજીકનું સગું છે. અજ્ઞાનતા વડે અસંખ્ય મનુષ્યો હાથ હાથ !! ના શબ્દ વડે ઘેંઘાટ કરી મૂકે છે. જે તમારે ભવરૂપી ભયંકર સમુદ્રમાં તરવું હોય તો જ્ઞાન અને સત્યના આશ્રિત બનો. એ વિના કોઈ બીજો સહીસલામત લઈ જાય એવો સુકાની નથી.

જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરવા માટે દિનપ્રતિદિન મનને શુદ્ધ બનાવવું જોઈએ. જેનું મન શુદ્ધ છે તેની ઉપાધિ અટકાવવા માટે મહાન દેવતાઓ ઉધાડે પગે હાજર થાય છે. મેંદી જેમ વટાવાથી રંગ પર આવે છે, તેમ મનને કાષ્ઠમાં રાખવાથી દયા, ધર્મ, જ્ઞાન, નીતિ વિગેરે અમુદ્ય કીર્તી રંગ પર આવે છે. તમે જ્યાં સુધી મનને વશ ન કરો ત્યાં સુધી આ સંસાર તમને ભયરૂપ લાગવાનો તમે મનને કાષ્ઠમાં નહિ રાખી શકો ત્યાં સુધી આ સ્વર્ગ સમાન લોક તમને નર્ક જેવો જણાશે. જેવો તમારો ભાવ એવોજ સંસારનો દેખાવ. તમારી રહેણી કહેણી સારી નહિ હોવાથી સ્વર્ગ સમાન જગત નર્ક બની ગયું ! તમે જગતને સ્વર્ગ સમાન વર્ણવ્યું હતું તો તમે નર્કના કીડા મરી સ્વર્ગના દેવ બન્યા હોત. તમારા હાથે જગતને નર્ક કહી તમે નર્કનાવાસી જેવા બની ગયા. ભલે કોઈ માણસ દેવાલયમાં જઈ ઇશ્વર પ્રાર્થના કરતો હોય,

ગંગામાં સ્નાન કરતો હોય, સવ સદ્ગ્રંથો મુખ પાડે થયેલા હોય; પણ જ્યાં સુધી કોઇ વસ્તુને ખરાબ એ નામનો પ્રત્યય લગાડતો હોય ત્યાં સુધી એની શક્તિ ભક્તિ બધાં નકામાં છે. કોઇ વસ્તુને હલકી નહિં પાડો, દરેક વસ્તુઓમાં ઇશ્વરી તેજ જળહણી રહ્યું છે. દરેક વસ્તુઓ દેવતાઓને વંદન લાયક છે ત્યારે મનુષ્યોમાં સર્વોપરીપણું કાં ન ભોગવતી હોય. તમને ધણાએક શાસ્ત્રો સમજાવે છે છતાં તમે સમજતા નથી. અને હું કહું છું, તે સત્ય અને તમે કહો છો તે ખોટું એમ કહી માનવા લાયક વાતને જુદી બનાવતાં અચકાતા નથી. એ કેટલું બધું ખોટું ગણાય છે ! એ શું તમે સમજતા નથી ? તમને પ્રભુએ બુદ્ધિ આપી છે, માટે સત્યને માન આપો અને અસત્યને ધુતકારી કાઢો. જંગલમાં, ઉજડમાં, નદીમાં, સરોવરમાં, સમુદ્રમાં, પહાડમાં એમ જુદી જુદી રીતે આજુબાજુમાં પ્રભુ વાસો કરી રહ્યો છે. એ શું ! તેનાં ઉડતાં રજકણોથી તમે નથી સમજી શક્તા ?

તમે જો પરમાત્માના જુદા જુદા ટુકડા ન કરો તો તમારે મન નંદનવનના મહેલો અને કેદીઓનાં કારાગ્રહો એ બધાં એક સરખાં જણાશે. જે પૃથ્વીના જીવો સત્ય અને દયાથી દરેક બ્રહ્માંડોમાં આવજાવ કરતા; તેમજ જે પૃથ્વીમાં સ્વર્ગ, તપ, જન, સત્ય વિગેરે બ્રહ્માંડના વતનીઓ જન્મ લેવાની ઇચ્છાઓ કર્યા કરે છે તેવાં પવિત્ર લોકને ખરાબ સંબોધન આપનારો મનુષ્ય ઢંગધડા વગરનો હોવો જોઇએ, એમ સાખીત થાય છે. અમે તમને આ બધાં વચ્ચેના ડાહ્યા સમજાવે કહીએ છીએ, છતાં તમે તમારી કુટેવો નહિં સુધારો તો અમે તમને અર્ધા ગાંડા કહીશું. કારણકે આખો ગાંડો સમજે નહિ માટે ત્યાં અમારી શીખામણો અટકી પડે છે; પરંતુ ડાહ્યા છતાં ન સમજે તો અર્ધા ગાંડા નહિં તો બીજુ શું ? જુઓ કેટલાક લોકો સ્મશાનમાં મુડદાને બળતું જોઇ પોતાના મનને પીગળાવે છે અને જ્યાં સુધી ત્યાં ઉભો હોય ત્યાં સુધીજ એ જ્ઞાનને ટકાવી રાખે છે. જો કાયમ ખાતે એવું જ્ઞાન ટકી રહે તો તો સંપૂર્ણ વીવેકી, જ્ઞાની અને મહાત્મા કહેવામાં કંઈ અડચણ નથી. આવા લોકો પણ ઉપર કહેલા અર્ધા ગાંડા જેવા સમજવા. તેઓને કોઇ એમ પુછે કે ભાઈ ! ફલાણો મરી ગયો ત્યારે તમે બહુ રડતા હતા અને હવે કેમ તેને સંભારતા નથી ? ત્યારે સામે માણસ નક્કી એમજ કહેશે કે ભાઈ ! શું કરીએ “ જોનામાં શ્વાસ તેનો નહિં વિશ્વાસ ” હંસ ચાલ્યો ગયો એટલે પછી કોઇ કોઇને રાખી મુકે છે ? સંભારે છે ? મનુષ્યે અપરાધકર્મો હોય તો કપકો આપવા જવાય છે. પ્રભુને શું કહેવું ? ભાઈ ! રોઇ ઘર રાખ્યે છુટકો. દુનીયાની જાંજળમાં પડી મરી ગયું એનો થોડી ધડીજ કકળાટ ! પેટમાં અનાજ

ગયું એટલે બધું વિસારે પડ્યું. ભાઈ ! શોક ક્યાં સુધી કરવો. આત્મા ગયો એટલે ખલાસ, આમ કહી તેઓ પોતાનો બચાવ કરે છે, તો મારું એના પ્રત્યે એટલુંજ કહેવાનું કે જો તમે આત્મા સાથે સંબંધ રાખનારા હતા, તો તેના ગાલ, કાન, આંખ, હોઠ વિગેરે મોઢક વસ્તુઓ પર શા માટે વારી જતા ? અગર તો તેની પ્રશંસા કરી શાં સારું હેરાન હેરાન થઈ જતા ? આત્મા તો અજર અમર છે તો તેને માટે રડી ભુમીને બીની કરવી એ ક્યાંનો ન્યાય ? જો તમે દેહના સંબંધી હતા તો રડો છો શા માટે ? જેનાપર તમને સ્નેહ હતો, જે રૂપ પર તમે ગાંડા ઘેલા થઈ જતા, એજ શરીર તમારી પાસે પડેલું છે. છતાં રડવું કેમ આવે છે ? એનાથીજ તમારી અજ્ઞાનતા જાહેરાતમાં આવે છે. જે માણસ આત્મા સાથે સંબંધ રાખનારો છે તે તો કોઈ દિવસ આંખમાંથી અશ્રુઓ પાડતો નથી, કારણ કે તે, જીવને અજર અમર સમજે છે. મરેલાની પાછળ રડી માથાકુટ કરવી એને મુખર્તા ગણે છે. આત્માનો સ્નેહ એ ખરો સ્નેહ છે. જેણે આત્માનું અમરત્વ જાણ્યું છે, તે સદાય આનંદી રહે છે. ગમે એવું નજીકનું સગું મરી જાય; તો પણ પોતાનું મુખ પુષ્પની ખીતવણી જેવું રાખે છે.

દેહના સંબંધીને ખરેખર મુખર્તાઓ કહેવા જોઈએ. તેને દેહસાથે પ્રેમ બંધાયો હતો તો શા માટે રમણીય અને પ્રિય દેહને ભસ્મીભૂત કરી આવ્યા ? આથી તેનો સ્નેહ ગોટાળા ભર્યો અને ખીતવણીને વિટંબણામાં નાખવાવાળો છે. આ અગણિત શોકમાં ગરકાવ થયેલા અને મરી ગયેલાની પાછળ માથું કુટનારાનો ભાવાર્થ તમે શમળ્યા હશે ! તેઓનું રડવું એટલા માટે હોય છે કે એ દેહ અને રમણીય મુખ તેમજ મીઠી મીઠી વાણી હવે તેના પરિચયમાં નથી આવવાની ! હવે એ શરીરે તેનો સદાયને માટે ત્યાગ કરેલો છે. એથી એ પોતાના પુત્ર, સ્ત્રી કે ભાઈ, બાપની પાછળ માથાં પછાડતા રહે છે; તેઓને હું સત્ય પ્રેમ કરનારા નહિં કહું કારણ કે જો સત્ય પ્રેમ હોય તો તેના બહાલા પ્રિય જનનું મરણ સાંભળી શા માટે જીવ ન નીકળી ગયો ? પણ માત્ર બનાવટી પ્યાર કરનારામાં તેઓને નંખર ગોઠવાયો છે. જો તમારો ખરો સ્નેહ હોય તો તમે ફરહાદ અને શીરીનની માફક કેમ ન પ્રશંસા મેળવી ? અગર તો દશરથની જેમ કેમ પુત્રના વિયોગે પ્રાણ તજવાની વાર્તા માળામાં ન નોંધાયા ? લયલી અને મજનુની માફક કેમ મરણના સમાચાર સાંભળી જીવ નીકળી નથી જતો ? આજ આપણામાં ખામી છે. માત્ર ઉપર ચળીઓ રૂદનનો ઢાંગ કરી ધડી બે ધડી કાલા બોબડા શબ્દોને

દેખાવ કરી દુનીયાના દરેક માણસને ઠગીએ છીએ. જ્યાં આત્માની ઐક્યતા છે. ત્યાં શોક કરવા પણું ક્યાં છે ? જે તમારો આત્મા હયાત છે તો મરી ઠરી ગયેલાનો આત્મા ક્યાં તમારાથી જુદો પડી ચાલ્યો ગયો છે ? માત્ર સમજણમાં તફાવત હોવાથી એ ભુલ સુધરતી નથી. જે ખરાબર ભુલ સુધારવામાં આવે તો હમણું મરણની પાછળ બીની થનારી આંખો સુકી થવા લાગે. અને જે જે શોકમાં રનાનો કર્યાં તે તે મુર્ખતા ભર્યાં સમજાય. જે પ્રેમી હૃદયનો જીવાત્મા છે તે પોતાની પ્રેમી વસ્તુને કોઈ ખીજી રીતે જોઈ શકે છે. એ તેની આંખ વતી જેવામાં આવે તોજ જોઈ શકાય તેમ છે. જે માણસમાં ખરો પ્રેમાળ સ્વભાવ, પરોપકારવૃત્તિ અને સારા ગુણોનો સમાવેશ નથી હોતો તે માણસ દુનીયાપરના કોઈપણ પદાર્થને આકર્ષી લેવાને શક્તિમાન નથી હોઈ શકતો. જે માણસમાં અરસ પરસ પ્રેમનાં ખીજો રોપાયાં હોય, તે માણસ પોતાના પ્રિયકરના અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરી તેના દેહમાં રહેલી દરેક સ્નાયુઓને ગણી શકે છે. પ્રેમ એક એવી વસ્તુ છે કે જે પ્રેમનો પુઝરી બન્યો તેણે આખા જગતને પોતાના સમાન બનાવ્યું છે. રણયોધો ભુમીના સ્નેહે પોતાના પ્રાણની દરકાર નથી કરતો. તેનો ખરેખરો પ્રેમ અને પોતાનું મન લડવા ઉપર લાગેલાં હોય છે. એ વખતે એને નથી સાંભરતાં બાળ બચ્ચાં કે નથી યાદ થતું પોતાના શરીરને સાચવવાનું. એની તો ધૂન માત્ર વિજય મેળવવો અગર તો મરવું કાં મારવું. કારણ કે એ વખતે એ યોદ્ધાએ પોતાનું મન ખરૂં લડવામાં રોકેલું હોય છે.

એવી રીતે મનરૂપી અશ્વને રેનવતી પડડી મજબૂત રીતે દરેક કાર્યમાં યોજેલું હોય તો ક્યું કાર્ય દુર્ઘટ છે ? કે તેના તાત્કાલીન આવી જાય ! જેનું મન દરેક શુભ કાર્યમાં અનેક અનીતિઓને મીજમાનીઓ આપ્યા કરતું હોય તો તમારે નક્કી સમજવું કે તેના બચાવને માટે એકે બારી ખુલી રહેશે નહિ, તમારી દરેક વૃત્તિઓ ખીજ સારા કાર્યમાં રોજાયલી હોય અને મન કંઈ જુદા ઘાટ ઘડતું હોય તો એ શુભ કાર્યમાં કંઈને કંઈ આકૃત આવવાની, મનનો વાસ્તવીક રીતે એવો સ્વભાવ છે કે એ સદાય ખાડામાં નાખવાની કોશીશ કર્યા કરે છે. હવે એ મનને જે આધિન હોય તેની સલામતી શી રીતે ચાહી શકાય ? જેમ મન રમાડે તેમ જે રમતો હોય અને અગણીત દુર્ઘટ વાસનાઓમાં રૂંધાયો હોય તે મનુષ્ય ધણા વખત ઠોકર ખાઈ વારંવાર રૂદન કરે છે. સમુદ્રને પી જવો સારો, પર્વતને ઉખેડવો રહેલ; પરંતુ મનને કાપુમાં રાખવું એ સર્વ કરતાં બહાદુરી છે. મનને વશ થયેલો માણસ એવો તો મોટો રાજમાર લઈ બેઠો છે કે, ખીચારાને પારકાની નિંદા કરતા ઘડીની નવરાશ કે

ખાધની પેદાશ નથી. મનએવું ઉડગણુ જેવું છે કે ક્યાંય સ્થિર બેસતું નથી. ધડીકમાં પૈસો મળવાથી આનંદ માને છે અને પાછો ગુમ થવાથી લાંબી રાડો પાડી બીજાને બચ ઉપજાવે છે. એવી રીતે અસંખ્ય ઉપાધિઓના સમુદ્ધથી બનેલું મન જેમ આળક ધડીકમાં હસે અને ધડીકમાં રડે એમ એટલાઓ ક્યાં કરે છે. અશુભ કાર્ય કરનારાઓમાં પહેલે નંબરે બહાદુર મન લાખો મહેનતથી બનેલા શુભ કાર્યને એક નજીવી બાબતમાં તિલાંજલી અપાવે છે. મનથી નાચનારા માણસે જે મુએલાની હયાતિમાં પ્રશંસા કરી હોતો તે વખતે માણસ પોતાની બૂલ સુધારી સત્ કાર્યમાં કામે લાગતો પણ તેમ નહિં કરતાં જ્યાં સુધી જીવ્યો ત્યાં સુધી તેની અપકીર્તિ ગાયા કરી જ્યારે એ માણસ મરી ગયો ત્યારે ઘેર જઈ તેના ગુણ ગાન ગાનારો મનનો મર્કટ કહેા ! કેવું સાઈ કામ કરે છે ? અને વખતો વખત બીજા માણસની સાથે તેની અપકીર્તિ ગાવામાં ભાગ લે છે એમ દરેક ઠેકાણે રખડનારો જીવ દીવાની જ્યોતની માફક સ્થિર બેસતો નથી.

જેને પરમાત્માએ પૈસો આપ્યો હોય તેણે પૈસાથી અને બુદ્ધિવાન હોય તેણે બુદ્ધિથી મનુષ્ય સેવા કરવાની છે. પરંતુ વાણીનો ગેર ઉપયોગ કરી ઉત્તમ જીંદગીને પારકાના દોષો કાઢવામાં અને તેની નિંદા કરવામાં નહિં વીતાડવી જોઈએ. જેની પાસે પૈસો નથી તેની પાસે વાણીરૂપી ધન હોવાથી તેણે સર્વજીવોનું સારા અને મધુરા શબ્દો વડે બંધું કરવું ધન કરતાં વચનની કિંમત વધે છે બહાદુરે બાહુ બળથી, યોગિઓએ યોગ બળથી, સ્ત્રીઓએ બાળ શિક્ષણથી અને બાળકોએ ભવિષ્યમાં દેશનાયક થવા માટે સદ્વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી, દેશસેવા બજાવવાની છે.

જેનામાં શ્વાસોશ્વાસ સેવાની શક્તિ છે. તેણે તો અવશ્ય ગરીબને દિલાસો આપી, સર્વ જીવો પર સરખો પ્યાર રાખી, દેશ સેવામાં લાગી જતું જોઈએ છે. ગરીબ ગરીબના પ્રમાણમાં અને શ્રીમંત શ્રીમંતાધનાં પ્રમાણમાં દેશ સેવાને લાયક છે. આપણે ગરીબ અને બળહીન મનુષ્યો તરફ દેશ સેવાની આશા રાખી શકતા નથી એ બહુજ ભુલ કરીએ છીએ. કોઈ દિવસ તેના પર કુદરત એવી સત્તા ઢોળશે કે તેની ગોદમાં દરેક શૂરવીર મનુષ્યોને છુપાવું પડશે. એટલા માટેજ સજ્જન પુરશે ગરીબ પ્રત્યે દયા ભાવ રાખી તેના હાથમાં ખોરાક આપી રડતાં છતાં રાખવાનું કહે છે. તમે ગરીબને ટુકડો આપી કંઈ કાર્ય કરવાનું સુચવશો તો એ રંક પ્રાણી એક ટાઢા ટુકડાના બદલામાં એવું તો તમારું કામ કરશે કે એવું કાર્ય એણી પોતાની જીંદગી સુધારવામાં નહિં કર્યું હોય. તમારે ગરીબો તરફ જોઈ મુખ નહિં. મરડવું જોઈએ. તમે ધનવાન છતાં ગરીબની દાઝ નહિં હોલવો અને ઝખમી થયેલા લુપ્ત પેટપર

પાટા નહિં બાંધી તો એ પાપની પ્રચંડ અગ્નિ તમારી દરેક સ્નાયુઓને શંકે પણાનો આશ્રય લેવરાવશે. તમે પૈસા આપી તમારી આત્મશ્લાધા કરાવા માગો છો, ત્યારે પ્રશંષા અને પુણ્ય એ જેમાંથી બને વસ્તુ મળે એમ છે, એવા ગરીબના મુખપર કાં નથી દુકડો મુકતા? જે માણસ પોતાની પ્રશંષા કરાવવા માટે ખાસ ધરાદા પૂર્વક કવીઓને આંગણે એસાડી અતીશ્ચોકિત ભરેલાં કવીતો ગવરાવે છે તેના જેવી મશ્કરીની મુર્તિ મેં ક્યાંય જોઈ નથી. તમારે જ્ઞાનની માફક ઘેર ઘેર લાકડીઓના માર ખાવા હોય, ગંધડાની પેટે રાખમાં આળોટી કુંભારના હાથના દંડા ખાવા હોય, તો તમને તમારી પ્રશંષા કરાવવાની છુટ છે. કાગળ કે સજ્જન પુરૂષો કોઈ દિવસ પોતાના મોઢે પોતાનાં વખાણુ કરતા નથી. કારણ કે પોતાની મોટાઈ ગાવી તેના જેવી એકે બીજી પાતકની રૂઢી નથી, પરજન પાસે પોતાના ગુણુ ગવરાવવાથી માણસ દુનીયાની આગળ મશ્કરી રૂપ મનાય છે. પ્રશંષા એ બુદ્ધિ અને ધન વિનાશક એક જાતનો ખુશામતી પવન છે. એ ઝેરી પવન જેને લાગ્યો તેની કમબખ્તી સમજવી. જેને વગર પૈસે અને કલંકીત થયા વગર રહેલાઈથી, બહાદુરી બતાવ્યા સિવાય, પોતાની કીર્તિ સાંભળતી હોય તો તેણે બીજાના સદ્ગુણો શોધી તેની પ્રશંષામાં લાગી જવું. તમે બીજાના ગુણો ગાવા માંડશો, ત્યારે સામાને તમારી પ્રશંષા કર્યાવિના છુટકો નથી. મેઘમલે ધણું વર્ષ સુધી પોતાની વરસવાની શક્તિ ભુલી જાય, સુર્ય પ્રકાશ આપવો ભલે બંધ કરે; પણ તમારે પરાપકારી માણસનું સ્મરણુ મગજમાંથી ગુમ થવા દેવું નહિં. એથી સામે માણસ તમારા બુદ્ધિ બળનાં, જગતને પ્રિય થનાર મીઠી વાણીનાં, પારકાનું બહુ કરવા વિષેનાં, એટલાં બધાં તો વખાણુ કરશે કે એ પ્રશંષા સાંભળતાંની વાર રંકે, શ્રીમંત તેમજ રાજા મહારાજાઓ આભા બની જશે. તમારા અંતઃકરણમાં દયા, નીતિ, પરાપકાર આદિક શુભ કર્મો ધર કરી જાય તો પરમાત્માની શી સત્તા છે? કે તમારા પ્રત્યે કંજુસાઈ કરે! પહેલેથી છેલ્લે સુધી તમારી બાવના એવીને એવી શુદ્ધ હોય તો તમારા આચરણુથી મોટા મોટા દેવતાઓ આશ્ચર્ય પામે. ઉંચ વિચારો અને મનની ઉમદા લાગણીઓમાં સર્વ શાસ્ત્રો અને સર્વ સદ્ગુણોનો સમાવેશ થયેલો છે. અને એનાથીજ ખરી તથા ખોટી વસ્તુઓનું જ્ઞાન થાય છે.

જ્યારે સ્થિર મન કરી આપણે વિચારોનો ચોપડો ઉઘેળ્યો હોય ત્યારેજ ખરા અને ખોટા વિષયોનું જમા અને ઉપાર પાનું નજરે પડે છે. જેનામાં સત્ય અને અસત્ય, નીતિ અને અનીતિ, પાપ અને પુણ્ય, ધર્મ અને અધર્મ વિગેરેનું જ્ઞાન હોય છે તે માણસ કોઈ દિવસ બીજાના દોષો જેવા એ વિષેની ખરા અને ખોટા બાબતની

તપાસણી કરવાની વિવેક બુદ્ધિનો લોપ થવા દેતા નથી. જેનામાં સદ્બુદ્ધિનાં લક્ષણો હોય તે બીજા જીવોપર અસહ્ય આક્ષેપો કરનારા એવા રોજગારને પસંદ કરતા નથી ; પરંતુ કેટલાક અજ્ઞાન લોકો પોતાના મનથી પવિત્ર અને અંદરથી મલીન સ્વભાવના હોઇ એવો તો મહાનતાનો ડોળ કરે છે કે કેમ ! પોતાના શરીરમાંથી સત્ય જન્મ પામ્યું હોય. અને વાત વાતમાં અભિમાનમાં આવી જઇ ગરીબ માણસને એવો તો ધમકાવે છે કે હરામખોર ! અમે શું તારા જેવા છીએ ? તારા અંગપરના જીવાં અને ફાટી ગયેલાં કપડાં તો જો અને અમારા શરીર પરનાં રેશમી વસ્ત્રો તપાસ ? તારાં કંઠમાં કાષ્ટની માળાપણુ નથી અમારા ગળામાં સુવર્ણના હારો પરીપૂર્ણ ભરેલા છે. માટે ચાલ ! અહિંથી ! ના લાયક ! અમે શું અમારા હોદ્દાના પ્રમાણમાં તારી સાથે વાત ચીત કરવાને લાયક છીએ ? એમ કહી ગાંડાની માફક ડોલતા ડોલતા ચાલ્યા જાય છે. કહો ? આનાથી બીજી કંઈ અધમતા ? જે માણસ ગુણીઅલ અને આપ દાદાથી ધનાઢ્યના નામથી ઓળખાતા હોય, તે આમ મોલી જતા નથી ; તેને કોઈ ખરાબ માણસ એત્રણુ ખસાવ વચનો સંભળાવી દે તો પણ ઉલટા રીસને બદલે હર્ષ પામી ચાલ્યા જાય છે. પરંતુ જેને જીએ મરતાં અને ઘેર ઘેર ટુકડા માગી ખાતાં ખાતાં પાંચ પૈસા થયેલા હોય, તે નાના મગજમાં ખાનદાની ન સમાવાથી ફાટી ગયેલ ખોપરીવાળા, પોતાના ધન માલનો ગર્વ કરી, બિચારા ગરીબોને સતાવે છે. તેઓ જો પૂર્વની સ્થિતિનો વિચાર કરે તો પોતાના ઘર બહાર તેણે ન નીકળવું જોઇએ. તો પણ હાલ આવું ને આવું ઠારોઠાર બને છે. દરેક માણસને પોતાના અવગુણો સુધારવાનો વખત નથી મળતો પણ બીજાના દોષો શોધી કાઢવાનો સમય કોણ જાણે કયાંથી મળે છે ? એ કાંઈ સમગ્રતું નથી. હલકા માણસ કરતાં આપણે વધારે હલકા હોઇએ અગર તો તેઓ જે અનીતિ બર્થુ કાર્ય કરતા હોય તેનાં કરતાં આપણે ડાબા ઝડપથી અને બમણી અનીતિવાળું કામ કરતા હોઇએ ; તો પણ આપણે આપણા દોષને દબાવી બીજાની ભૂલને મેદાનમાં મુકશું. દ્રષ્ટાંત તરીકે પતંગને રૂપ ઉપર મરી પડનાર, ચકોર અને ચકવાને ચંદ્ર અને સૂર્યની પાછળ ઘેલા ફરનાર, બ્રમરને પુષ્પ પર મરનાર, હારલ પક્ષીને લાકડાના કકડા સાથે પ્રેમાધિન વિગેરે દાખલાઓ આપી આપણે તેને ગાંડા ગણીએ છીએ. તો આપણે તેનાથી કયાં ઉતરીએ એવા છીએ. જીઓ આપણે શા માટે સજારમાં બેસેલા કઢી સૂર્યના પ્રકાશની રાહ જોઇએ છીએ ? શા માટે સ્ફરપવાન આંત્રી પાછળ પાછળ વાંદરાએ દાર પીધો હોય તેમ

રખડીએ છીએ ? તેજસ્વી ખનખનાટ કરતી સોના મહોરો જોઇ શક
માટે મુખફાડીએ છીએ ? પારકાની સ્મૃત્તિ તેમજ ગગન ચુમિત ભવ્ય મકાનો
નિરખી કેમ પાઘડી પડી ગયે તો પણ ઉંચું જોવાય છે ? શા માટે
બગીચાઓમાં મધુરરાગી પક્ષીઓના કલ્પરવથી આનંદ પામી, સુગંધી
પુષ્પોની હવાથી આભા બની, દાંતમાં આંગળી નાખી ઝોકાં ખાવા
માંડીએ છીએ ? એથી શું ! પારકાના દોષ જોનારાઓને યોગ્ય છે ? કે મુઠ
પશુ પક્ષીઓ તરફના નહિં એવા દોષોને પોતાના પ્રયત્ન દોષોની આગળ
વધારે પ્રયત્ન સમજી કટાક્ષ કરે છે. ખરેખર આ જગતના મનુષ્યોનો
શુસ્વભાવ હશે ? ગરીબની ગરદન દબાવી પોતાના અવગુણને
ગુણના રૂપમાં ગવરાવવા અને તેના ગુણને અવગુણના
રૂપમાં ગાવા. તેઓ એમ નહિં સમજતા હોય ! કે આખી દુનીયા રૂપની
ઐટલે તેજ-પ્રકાશની આગળ ઘેલી છે.

ડાહ્યા પુરૂષો કોઇ માણસની નિંદામાં પોતાનું સાર્થક સમજતા
નથી પોતાનામાં કેટલી ભૂલો છે ? એનો તપાસ કરી તે કેમ સુધરે એને માટે
કામે લાગેલા હોય છે. તેવા વિવક્ષી ગુણના ભંડાર, દેશના માટે સર્વસ્વ
આપી દેનાર, સમદષ્ટિ સર્જીનેનો સમાગમ એક આશીર્વાદ રૂપ છે. તેના
ચરણ સ્પર્શ કોઇપણ સ્થાનને પાવનકારી છે. તેની દેશના રક્ષણાર્થે
હર્ષભરી આતુરતા, નિસ્વાર્થતા, સહનશીલતા, મધુર અને નમ્રવાણી
આદિક સદ્ગુણો તેના જીવનની પ્રશંષા માટે અને સર્વના લાભાર્થે બહુજ
અગત્યના છે. તેમની દેશ પરત્વે ઉલ્કાં, આત્માની અનંત શક્તિ આ
બધું જો વિચારીએ તો તેની સત્તાનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે. વખતો વખત
પોતે બંધન સહન કરે છે. શરીરને કમોટીમાં નાખે છે. દેહના ટુકડે ટુકડા
થાય તો હરકત નહિં પણ બીજાનું દુઃખ જોઇ નાશી જવું એ તેનાથી
બનતું નથી. દુનીયાનાં બંધનો વિદારવા, ધર્મનું રક્ષણ કરવા એ હરવખત
પોતાનો અમત્કારી સલમય પ્રયોગ શરૂ કરે છે. તેઓ નીરાંતે ઉંઘતા નથી,
પેટપુરતું જમતા નથી, ગમે એવું સંકટ આવે તો પણ લોકોનું દુઃખ
નિવાર્યા પછી વિશ્રાંતિ લે છે. તેની દયાળું વૃત્તિ, મનની શુદ્ધતા, સાગરના
જેવાં અગાધ છે. તેના મનોબળના પ્રતાપે અસંખ્ય મનુષ્યો ટટાર ઉમાં
રહે છે. સર્વમાં પરાપકાર વૃત્તિ બ્રહ્મત થાય છે. પોતાની રંકતાને ધિક્કારી
મહાનતાને સમજવા શીખી સર્વ તરફ આદરભાવ ઉત્પન્ન કરવાનું
શિક્ષણ લે છે.

જુઓ ! પરમાત્મા મહામહેનતે કરેલી સેવાનું ફળ લાંબે સમયે
આપે છે; પણ એ સર્જન, પુરૂષ તો સહજ વારમાં આખા જમતને
પાવન કરે છે. મહાન ઉપાધિઓની સાથે અંતઃકરણમાં ચાલતા તર્ક
ચિંતકના સંગ્રામેને એક પળવારમાં ફના કરે છે. તેનાથી પરમાત્મા સંકેટ

સંહારવામાં વધે કે કેમ? એની શંકા છે. તેનામાં દયા, નીતિ અને સદ્ગુણોની એટલી બધી તો લાગણી હોય છે કે તેની પરિશ્રમ ભરેલી કાર્ય સિદ્ધિમાં આપું જગત આનંદ કરે છે. કહેવત છે કે રંકો વધી જાય છે, ત્યારે દેવ તેની તરફ દયા ભાવ ખાવામાં કંટાળો ખતાવે છે, પરંતુ એ મહાપુરૂષો રંકનાં દુઃખો જોઈ ગગગગા બની વખતે રૂદન પણ કરે છે. અને રંકો તરફ દયાળું વૃત્તિ દરસાવી સંકટના મહાસાગરમાંથી બચાવી એવી તો વિજય પતાકા જીતે છે, કે એ નરવીરની કુશળતા જોઈ મહાન્ દેવતાઓ સ્તબ્ધ બની જાય છે. તેઓ વારેવારે નીતિને અંધારે પુરાયલી જોઈ, અજવાળામાં લાવવા મથે છે. શાંતિ, અહિંસા અને અનિતીને નીતિના રૂપમાં લાવી, દુનીયામાં ઐક્યતાનાં ઉંડાં મુજો રોપી, નિર્મળ પ્રેમ ભર્યો અજખ ખેલ કરી ખતાવે છે. વિધાતા ભૂલી જાય, રાજા મહારાજાઓ અને સમગ્ર પ્રજા દિવસમાં દશ દશ ભૂલો કરે પણ મહાત્મા પુરૂષો તો કોઈ દિવસ ભૂલ કરે એવું જાણ્યું નથી. કારણ કે તેઓ દીર્ઘદૃષ્ટિવાળું કાર્ય કરતા હોવાથી ભૂલ થવી એ અસંભવીત છે. તેની કાર્યક્રમની નિપુણતા, અગમ્ય રચના ખરેખર વંદનીય છે. સુખકર કલ્યાણકર અને સર્વ સગવડોને પહોંચી વળે એવી તેની માર્ગ દર્શક બુદ્ધિ કષ્ટની બચકર કોટીઓમાંથી પસાર કરાવી, જે ધારેલે સ્થળે લઈ જાય છે એજ અમને હેરત પમાડે છે. અત્યંત વિવિધ રચનાઓ રચીને જે પામર મનુષ્યને નિર્ભય સ્થળે લઈ જવાની કોશિશ કરે છે. તેવી સમસ્ત વિશ્વની અસલ સુખમય પ્રતિમાને પરમાત્માએ ભલે અમારી શીરતાજ બનાવી! મહાત્મા પુરૂષોના સિદ્ધાંત, આજ્ઞા અને ઇચ્છા એટલાં બધાંતો દ્વિતકર છે કે એના પર આપું જગત ગાંડુ ઘેલું થઈ જાય છે. દુઃખ સહન કરવાની, આત્મ બળીદાન આપવાની અને સુખ-શાંતિ જેમાંથી પેદા થાય છે એવી સર્વત્ર મહાન્ શક્તિઓ એ દેવના, દેવના હૃદયમાંથી સ્ફુરે છે. અને ભવીષ્યના કાળા અંધકારને નસાડી પ્રાતઃકાલે ઉગતા બાલ રવિનાં જેવા સુંદર જમાનાનાં દર્શન કરાવે છે. પોતાના સત્ય વચનને વળગી રહી, માત્ર એનાથી થતા જામમાં આનંદ માની, એક મોટા શ્રીમંતના જેવી જીંદગી ગુજારે છે; પરંતુ અસત્યથી મળતા રાજ્ય વૈભવને ધુતકારી દુઃખ મળતું હોય તો ભલે મળે પણ જન સમુહના દુઃખની ઘોંસરી ખાંધે ધારી દુઃખને સમુદ્રમાં નાખનારા ખરેખર વિરલાજનો અમારા શીરતાજ છે.

જમતમાં કેટલાંક મનુષ્યો મરણ પર્યંત અજાણ્ય રહી જાય છે. તેનું કારણ એ છે કે તેણે કોઈ કાર્ય જન સમાજના ભલા માટે કરેલું હોતું નથી. તેમ ન હોય તો બીજાં ખ્યાલિ પામેલા નરવીરોની વાર્તામાળામાં કેમ તેનું નામ આવતું નથી. અકબરે ઉદ્યોગને માન આપવા માટે આપું

મીના બગર ખોલ્યું હતું, અને સ્ત્રીઓના અંકમાં બાળકો ઉછરતાં હોવાથી પહેલાં પ્રથમ તેને વિદ્યા ઉદ્યોગમાં હુશીયાર બનાવવી જોઈએ કે તેના ખોળામાં રમનારાં સંતાનો અત્યંત કુશળ બને. દુનીયા બંધે તેને ગમે એવા રૂપમાં લાવી મૂકે, અમે તો વિદ્યા હુન્નરને નામે ઉત્કંઠા દરસાવનારને પહેલા નંબરના દેશભક્ત કહીશું, આપણે મનુષ્ય વ્યક્તિ કહેવાયા પછી જો જન સમાજનું ભલું ન કરી શકીએ તો આપણી વિદ્વતા, સત્તા કે બહાદુરી, આપણને મનુષ્ય નથી કહેવરાવતી. કોઈ માણસને આપણા જીવનમાં રસ ન પડે, ત્યારે ન કામા ગણાતા મનુષ્ય કહેવરને અને ચલન વલન કરતી ગરમ સ્નાયુઓને, તેમજ ધરમાં ભરેલી અટળક ધન દોલતને શું! મળગાવી દેવી હતી? પોતાના ધર્મની ખાતર, પોતાના દેશને માટે, આપણી સર્વસ્વ વસ્તુઓને બધા ભાઈઓ ઉપયોગમાં લે તેમ પ્રદર્શનમાં ખુલી મુકવાની છે. પારસીઓએ પોતાના ધર્મને માટે પોતાનું બહાલું વતન ધરાન તજ્યું. જે મનુષ્યો જીવ જતાં સુધી પોતાનો સુધર્મ તજી અધર્મના તાજની આગળ ઘુટણી એ પડતા નથી તે માનવ-જાતીના શીરતાજ છે. એવા માણસો દુઃખીને દિલાસો દઈ, તેઓના નાવને દુઃખના મહાસમુદ્રમાંથી પેલે પાર ઉતારે છે. જે માણસ ગરીબો, તેમજ દયાવાન અને સજ્જન પુરુષોનાં દીકરા હોવાં છે. તેની બહોળી સત્તાની પાખંડી પાંખો એક સહજ વારમાં કપાઈ જવાની, એમ અમારો અનુભવી આત્મા સાક્ષી પુરે છે. એવા બળીયા લોકો એમ સમજે છે કે આપણી સત્તા સ્થિર સ્થાયી રહેશે. તેઓ એમ નથી સમજતા કે જે ભુમંડળ પર તું છે તે ભુમંડળ નથી રહેવાનું, ત્યારે એ ભુમીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો સુખનો સમુદ્ધ તે કયાં સુધી ટકી રહેશે. મોટામાં મોટી શહેન શાહતો ઘણી એક ફના થઈ ગઈ કેટલીક નષ્ટ થયે એટલાં બધાં વર્ષ થઈ ગયાં કે જેનું નામ પણ કોઈને આવડતું નથી, તો પછી તારી શહેનશાહત કયાં સુધી રહેવાની હતી. જે રસ્તે ખીજી શહેનશાહતો ગઈ એજ રસ્તો તારી શહેનશાહત પકડશે. ભાઈ! અંધારું થતું હોય તો અજવાળા માટે અને અજવાળું થતું હોય તો અંધારાને માટે એમાં જરાપણ શક નથી. સુખની પાછળ દુઃખ અને ચડતીની પાછળ પડતી તેમજ દિવસની પાછળ રાત્રી એમ અરસપરસ એકાબીજની હરિકાઈમાં ઉતરે છે. ત્યાં આપણું અભિમાન, આપણું સ્થિર સ્થાયીપણું, શી રીતે સંભવે? જ્યાં એ કુદરતનો સ્વભાવ ઈર્ષ્યો એનું ઔપચ શું? જો સુખો કાયમ ખાતે ટકાવી રાખવાં હોય તો તમારે નીતિથી ચાલવું પડશે, અને તેને અંજે થતી અસંખ્ય દુઃખોની જાળમાં સપડાવું પડશે. સુખ, દુઃખને અમ્મ ભાગે છે. બાળકને જ્યારે દાંત આવે છે ત્યારે એ દાંત તેને બહુજ કષ્ટપણે પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે એ જાતજાતની ચીજો ખાવાને ભાગ્યશાળી બને છે.

વિક્રમ જીવના જોખમે લડાઇમાં ઉતરવાથી સર્વત્ર ચલાવી શક્યો. શાલીવાહન શક પ્રવર્તાવતાં મરતાં મરતાં ખચ્યો હતો. માટે ખરું સુખ અને કીર્તિ દુઃખમાં પસાર થયા વિના પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી. તમે પ્રયાસથી ઢગલા મોઢે સુખ મેળવી શકો તેમ છે. જેઓ સુખને માટે અને કાયમ સુકીર્તી નિભાવવા સાર, રાત્રિ દિવસ મથ્યા કરે છે તેના પ્રત્યે અમારી બે હાથ જોડી અરજ છે કે તેણે પોતાના આત્માને અનીતિમય કાર્યોથી ધણો દુર રાખવો. કારણ કે દેહમાં રહેલો નારાયણ એથી અતીશય દુભાય છે. નીતીને છોડી અનીતિઓને માન આપવાથી કુર શક્તિઓ પોતાનો વિજ્ય થયો સમજે છે. એથી આપણે સમજવું ઘટે છે કે આપણાં દરેક કાર્યો નીતિથી ઉછરેલાં હોવાં જોઈએ. કે જેનાથી લુચ્યાઓ આનંદ માની નાચતા કુદતા અટકે. તમારી પ્રસિદ્ધિ માટે અને જનસમુદ્ધની પ્રીતિ મેળવવા સાર, તમારે જીવના જોખમે જગતના કલ્યાણાર્થે તમારા દેહને અંપલાવવો પડશે. જુઓ ગમે તેવી હોનારત હોય તો પણ પોતે મરી બીજને બચાવનાર તરીકે બહાર પડનારા દયાળું જીવો મહાત્માના નામથી ઓળખાય છે. અને એમાંજ પોતાની સિદ્ધિ સમજે છે. દીન તરફ દયા, બીજનાં અંતઃકરણ દુભાતાં જોઇ પોતાના દિક્ષને અખમી કરનાર, સુકીર્તીના લાલચુ, વીરપુરુષોનું શુભ જીવન એક જગતને બોધ માટે બહુજ અચ્છો નમુનો છે. જે મનુષ્ય પોતાની જીંદગીમાં સારાં કૃત્યોને ગુમાવી ખરાબ રહેણી કહેણીને પસંદ કરે છે તે બધા કરતાં હલકો છે.

મનુષ્યે દીનપ્રતિદીન ખરાબ સ્વભાવને તજી, સારા સ્વભાવમાં વધારો કરવાનો છે. અસંખ્ય વિટંબણાઓમાં કાં નથી આવવું પડતું ! જીવ કાં નથી ચાલ્યો જતો પરંતુ સદ્ગુણોની શોધ સમુદ્રને તળીએથી પણ કરવાની છે. કોલંબસે જૂખ તરસ વેડી છેવટ ખજાસીઓ તેને પાણીમાં નાખી દેવાની તૈયારીમાં હતા તો પણ હિંમત નહિ હારતાં અમેરિકા ખંડ શોધી કાઢ્યો. તેમ તમારા સાધેલા કાર્યનો કિનારો ન હોય તો બ્યારે કિનારો હાથ લાગે ત્યારેજ પાછા ફરજો. નહિંતર તમારી મુસ્કેલીઓ તમને દબાવી મારશે અને જગતની દૃષ્ટિએ બહાદુર શાણા વિગેરે મટી જઇને એક નિર્માલ્ય તરીકે ગણાશે. વિચારો તો કાર્ય સાધનારાઓને દુઃખ અને ઉપાધિઓ તો પહેલેથીજ લખાએલાં હોય છે. માટે એ સાર તેમાંથી બચવાને દરેક માણસે પ્રયત્નશાળી બનવું જોઈએ છે. દુઃખની સામા ન થઇએ અને ગાડરની જેમ ગરીબડા થઇ એસી રહીએ તો એમાંથી મનુષ્યની કીંમત ઘટે છે. એથી સદ્ગુણ, અવગુણનુ રૂપ પકડે છે. જીવન મૃત્યુ સમ બની જાય છે. જેની પાસે જીવનની કિંમત છે, તેની આગળ સાર્વભોમનું મહાન રાજ્ય તણવત છે. તેની આગળ ગવૈયાનાં ગાન, વાજીત્રોના મધુર નાદો, તૃતિકાઓનો નાચ

વિગેરે માયાવી રંગથી રંગેલા ચિત્રો બનાવે છે. સમસ્ત વિશ્વની પ્રકૃતિ-
ઓની સામે તેની લડાઇ થાય છે. એ વખતે પોતે તેનાથી હાર થશે તો મને
જગત રહેવાની જગ્યા આપશે નહિં. એમ ધારી માનવ જન્મનું મહોટામાં
મોટું અપમાન દુર કરવા માટે માથું ઉઘાડું મુકી પછી તો જ્યાં અનીતિ
બાળે ત્યાં જંગ કરવાને ધુસી જાય છે. કૃતેહની લાલસાએ વિજય
માળાની આશાએ, એક તરફ જગત અને એક બાજુ પોતે એમ ધર્મનો
સિદ્ધાંત ખરો કરવા માટે આખા વિશ્વની સામે પણ વિગ્રહ કરવાનો સમય
લાવી મૂકે છે. ભણે તમારે સમસ્ત જગતનાં દુઃખોમાંથી પસાર થવું પડે,
લાભ હાનીનો હિસાબ ભણે અહિંને અહિં પતી જાય, જોગવર નાડીઓ ભણે
અશક્ત બને, પરંતુ તમે વિધિના સખત હાથે ધડાયલા છો હિંમત નહિં હારો.
આળસુ પશું તજો, તમારો ઉદ્ધવાનો અવસર ચાલ્યો ગયો છે, હવે
તમારા જગવાના દિવસો આવ્યા છે, માટે ધ્રુવના તારાની જેમ અચળ
અને વજ્રથી મજબુત બની, ઘોર અનીતિના અંધકારમાંથી નીતિને
હાથ કરો. તમે નિર્મળ થઇ ધર્મની સપાટ ભુમીમાં ઉભા રહેશો તો તમારી
શક્તિથી અનંત કાળની અનીતિ નાશ પામશે અને તમારો ધર્મ આખા
જગતના લોકોને તેજસ્વી નીતિ, અરણુના રખીઓમાં સ્નાન
કરાવશે. સુધર્મને પથે પડતાં કદાચને તમે પાછળ રહી ગયા હશો
તો તમારાં સર્વ સંકટોને દાખી દઇ ધર્મ તમારી રાહ જોશે.
અને એમ પૃથ્વીના છેડા સુધી તમારી આગળને આગળ ચાલી
એ ધર્મ તમારી કીર્તિમાં નવનવો વધારો કરશે.

ભોજ રાજ પોતાનું જીવન નિતિમય ગાળતો હતો અને
પ્રજાને સુખી કરી આદર સત્કારથી સંતોષતો હતો. પોતાની સભામાં
ધણી એક કવીઓ રાખી વિદ્યા ઉદ્યોગનો રાજ્યમાં વધારો થાય તે
માટે કવીઓ અને ઉદ્યોગશાસ્ત્રીઓનો ખુદેજો ખર્ચ નિભાવતો હતો.
એક વખત એક કવી નવો શ્લોક બનાવીને લાવ્યો તેને સવા લાખ
સોના મહોર આપી હતી. આ ઉપરથી તમે સમજ્યા હશે કે આવા
મહાન વિદ્વાન નૃપતિના રાજ્યમાં વિદ્યા હુન્નર કેવાં હશે? જ્યાં
નવીન વિદ્વતા બધાં પ્રયોગોમાં દરેકને વિદ્યા હુન્નરમાં ખુદોળા પ્રમાણમાં
ધાર્યા બહાર ધનામો મળ્યાં રહે તો એવો કયો આળસુ હોય? કે ધનામ
લેવાને માટે પોતાની મગજ શક્તિને કેળવી પહેલો નખર ન મેળવે.
ભોજ, અકબર, વિક્રમ વિગેરે રાજાઓ કીર્તિના સ્વામી હોઇ અમારા વિદ્યા
હુન્નરના મહાન નેતાઓ છે. તે રૈયતને ઉદ્યોગ શાળા બનાવતા અને
ગરીબોને મદદ આપી કાર્યમાં ફોજ મળે તે માટે અગાઉથી ધનામો આપતા.
ખરેખર આવા રાજાઓ ઇશ્વર તુલ્ય કહીએ તો અયોગ્ય નહિં ગણાય.
પરોપકારને માટે જગત જનની ગંગાજી બ્રહ્મ લોકમાંથી મૃત્યુ લોકમાં

આવી અને ઉંચ છતાં લોકસેવાને ઉત્તમ માની, તેમ તમે તમારી મોટાઈ છોડી, જનસમુહના લાભાર્થે મહેનત કરવા માંડો. તો તમારા દરેક સદ્ગુણો વૃદ્ધિ પામી સત્ કાર્ય રૂપ નિવડશે. તમે દુઃખ પામો પણ ખીજને દુઃખ ન આપો. તમે પોતે નુકશાન સહન કરો પણ ખીજને ન દુભાવો. કોઈ મારે તેને મારવું એ એક જાતનો બદ્ધો કહેવાય માટે બદ્ધો લેવાનો સ્વભાવ તમે પશુઓ પાસેથી છીનવી ન લ્યો. શીંગડું માયું તેને શીંગડા વતી ન મારવો જોઈએ, તેને હાથ ફેરવી પીઠ ચાપડી મીઠી વાણીથી બોલાવશો તો એ તમારું ચંદ્ર જશે. તમને જોઈ પોતાની પ્રેમાળ આંખો ટકાવી રાખશે. જ્યારે અજ્ઞાન પ્રાણીઓ આવી રીતે સારું અને ખરાબ પ્રિય અને અપ્રિય સમજે છે, ત્યારે જ્ઞાનવાન મનુષ્ય કેમ નહિં સમજે? તમારી દયાભરી વર્તણૂક વિજયને આપવા વાળી છે, તમારી સંપુર્ણ શક્તિનો ઉપયોગ સમસ્ત જગતને કરવા લે. પછી તો ભલે દેવનાં સંતાન હોય કે દાનવનાં હોય, ઉચ્ચતમ ભાવનાવાળા મનુષ્યને કોઈ શત્રુ કે મિત્ર હોતું નથી, આપું જગત તેનું છે અને તે જગતનો છે, જે જીવ દુનીયાનાં બધાં મનુષ્યોને ભાઈ બહેન તરીકે સમજે છે તેજ આધ્યાત્મિક પ્રગતિવાળો કહેવાય. પોતે ઠગારામાં, લુચ્ચામાં ન ખપે એટલા માટે ડાહ્યો માણસ તરવારની ધાર જેવો વિકટ ધર્મ નિભાવે જાય છે. દુનીયાના વાતાવરણથી બચવું જેવું મુશ્કેલ છે, તેવું જ નિતીવાનોને અનીતિ ન ધુસી જાય એવા બચથી કાર્ય કરવું એ દુર્ધટ છે તેને ડગલે ડગલે બચ લાગે છે કે રખેને મારી ભુલથી ધર્મને બદલે અધર્મ ધર કરે. જે પુરૂષો હર વખત દરેક કાર્યમાં જીલ કરી પોતાના આચરણની દરકાર નહિં રાખતાં કટંગી રીતે પોતાનું જીવન વીતાડે છે, તેને નથી હોતો બચ પરમાત્માનો કે નથી હોતો કોઈપણ સંસારી મનુષ્યનો.

નીતિ રીતીવાળા, કોમળ હૃદયના, દયાવાન, ધીરવીર પુરૂષો આખા જગતનાં મનુષ્યોને જગૃત કરે છે તેના સદ્ગુણને લઈને સર્વત્ર જીવો પરતેનો કાબુ હોય છે. એવા પુરૂષો ધર્મના નેતા તરીકે બહાર પડી સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, રાજ્ય, દૈક્ષત વિગેરે વૈભવો તથા અને દુનીયાના સમસ્ત લોકના ભલા માટે મેદાન પડેલા છે, તેમજ લાખો જનસમુહમાં અચ્ચર્યાને ગણાયલા મહાત્મા પુરૂષોની પદવી દરેક મનુષ્યોને ધર્મરતો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે, એવા નરપીરનો આત્મા દુનીયાના બધા આત્માનો પોશક અને પિતા છે. જેને જેને આમાં અસત્ય જણાતું હોય તેણે મહેરબાની કરી અનુભવ કરવો ધટે છે.

મારું પરમાત્મા પાસે એવું કહેવું છે કે સર્વનો આત્મા મહાન પ્રતાપશાળી અને, જે તમારા આત્મામાં તાકાત હોય તો તમે નકી સમજ

સૃષ્ટિને ડોલાવવાને બહાદુર બનો. જે એમ થયું તો તમને મહાન શક્તિએ હાથ લાગશે. કે જેના વડે લક્ષ્મી આદિક દેવીઓ તમારા દર્શનને માટે તમારા દ્વારમાં બીડ કરવાની ઇચ્છા કરે છે. તમે તમારું સ્વરૂપ બુલી ગયા છો. તમારી કાખમાં કામળો છે અને ફાંફાં મારે છે. બીજે સ્થળે તમારા અંતઃકરણમાં રહેલો કોઇ મહાનદેવ તમને એવી ભૂક્ષેથી બચાવવા માટે ચેતવણી આપી રહ્યો છે પરંતુ જેના પ્રત્યે તમારે અમીધારા વરસાવવી જોઇએ તેવા નિર્દોષ લોકો પર તમે તમારું ઉષ્માય વાતાવરણ બાંધો છો. અને દુનીયાને બોધ દેવા બહાર નીકળ્યા છો એવો ડોળ કરી, તમારી દરેક સ્નાયુઓને માયાની લાલચો વડે તમે આંધળી કરી દીધી છે. જોરદાર ભાષણો કરો છો, ગમે એવો પાશાણ હૃદયનો હોય તો પણ તમારાં વચનોથી ગળી ગય છે; પરંતુ તેના બદલે તેના દીલપર તમારાં ઉચ્ચારેલાં વાક્યોની જરા અસર થતી નથી. કારણકે તમારા અંતઃકરણને તમે શુદ્ધ વાસનાઓથી નહિ પણ મલીન તર્ક વિતર્કોથી ભરી દાંધેલું છે.

જે માણસ માયાની બાથમાં આવે છે તે એવો તો વજ્ર હૃદયનો બને છે કે તેની આગળ મને દરેક કઠિન વસ્તુઓ નરમ જણાય છે. જ્યાં સુધી આત્માને આશાખેર વૃત્તિઓથી જુદો પાડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી પહેરેલાં વસ્ત્ર અને સંન્યાસીકે યોગીનું ધરેલું નામ આખી દુનીયાને ધૂળ નાખવા માટે લાયક બનેલાં હોય છે. મુખમાં રામ અને બગલમાં છુરી એ ભાવના હોય તો નક્કો સમજાશે કે તમારાં સુકર્મો કરવતમાં લાકડું બન્ને બાજુ કપાય છે તેમ તે કપાવાનાં. તમે જેટલે અંશે જગતને કંગવાના ઉપયો કરો તેટલે અંશે તમેજ હેરાન થવાના તમારી ભૂલ તમને નડવાની. રેશમનો કીડો પોતાનું ઘર બાંધતી વખતે આવવા જવાની બારી નહિ રાખવાની ભૂલના પરિણામે પોતાનો પ્રાણ બહુજ કુર રીતે ગુમાવે છે. પોતાની જાંઘળી કેમ સુખી થાય અને પોતાની સેવામાં દુનીયા કેમ લાગે એવા તર્કથી કોસ્ટામાં બારી રાખી હોતો તો મધુર બોલનારાં પક્ષીઓ કરતાં તે વધારે પ્રિય થઇ પડ્યો હોતો. જે જે ભૂલો કરે છે તે, તેનાં માથાં ફળ ભોગવ્યા વિના રહેતો નથી. જુઓ કે દરેક જીવો ભૂલના સમુદમાં સપડાયેલાં છે; પણ એ ભૂલ એવા પ્રમાણમાં ન હોવી જોઇએ કે એમાં તેના જીવનું જોખમ સમાયલું હોય, બ્રમર કાષ્ઠના મજાત પાટામાં આરપાર ચાલ્યો જાય છે પણ કોમળ કમળની પાંખડી તોડી તેમાંથી નિકળી શકતો નથી. અને અંતે હાથીની દાઢમાં કચડાઇ મોતને શરણ થાય છે. આ એક ભૂલનો બીજો દાખલો છે. તમે અજ્ઞાન પ્રાણીઓની જેમ ભૂલ કરી મોતના પંખમાં સપડાઇ ગયા તો તેઓની વાર્તાઓમાં તમારું નામ નોંધાશે. પોતાના દેશની ખાતર, સ્વદેશ બ્રાતાઓના કંઈને માટે, તમારા પ્રાણ હરાઇ જાય, દેહના ચૂરેચૂરા થાય; તો

પાછા હઠશે નહિ. હાલનો સમય ખારીક છે, પૈસા કે ખુદ્દિનો સફરપોય કરતાં પાછા પડીએ એમ છીએ, એમ કહી બહાદુરી ગુમાવશે તો તમારા કરતાં રેશમનો કીડો સારો કે બલે બૂલ કરે ! પરંતુ મરતાં મરતાં ઉમદા રેશમ તો આપતો જાય છે ના ! તમે સાક્ષાત ધર્મનું પૂતળું છો, માટે તમારી સત્તાના પ્રમાણમાં અમને તમારા તરફથી કંઈક લાભની આશા રહે છે. તમારા હાથનું નહિં એવું કાર્ય અમને સારાં ફળ આપશે. કોઇની કરેલી મહેનત વૃથા જતી નથી, તેમાંથી કંઈને કંઈ મળી આવે છે, બીજા વાળ્યાં હોય તો કોઇ વખત ફળ ચાખવાનો સમય આવે છે. વેલા મોડો તેમાંથી લાભ તો અવશ્ય મળવાનોજ. કેટલાંક કાર્યો એવાં હોય છે કે તુરતા તુરત ફળ મળે છે. અને કેટલાંક એવાં હોય છે કે તેનો સ્વાદ બહુજ મોડો ચખાય છે, કદાચને એ ફળ જોવાને આપણો વખત ન આવ્યો તો તમારા સંતાનો અવશ્ય મેળવશે સંતાન એ આપણો વેશ બાદશે છે. સંતાનને સુખ મળ્યું તે આપણું સમજી લેવું. માટે ભાઈ ! કંઈક ઉમદા કાર્ય આરંભો.

આ કાર્ય હમણું નથી લાભ આપી શકવાનું પ્રત્યક્ષ લાભ મળે તો કાર્યમાં લાગી જાઉં ! આવું બોલનાર માણસ મધરાત્રે સુઈ ઉગાડવાની ઇચ્છાવાળો જેવો છે, કારણ કે એવી ઉદ્ધતાથી સૂઈ સમય વગર નથી ઉઠ્ય થઈ શકતો, તેમ દરેક સારાં અગર તો ખરાબ કાર્યો તેના વખત વગર આપણને નથી ફળ આપી શકતાં, માટે ધીરજ રાખી થોડો થોડો જેમ લાભ મળે તેમ મેળવી હિંમત નહિં હારવી જોઈએ; પરંતુ આરંભેલા કાર્યમાં ક્યારે સુખનાં ચિન્હો જણાશે તેની રાહ જોયા કરવી, કેટલાક શ્રમ કર્યા વગર ભાગ્ય પર આધાર રાખી બેસી રહે છે, તેવાએને ઉમદા અવસરની બિલકુલ કદર હોતી નથી. તેઓ એમ નથી સમજતા કે જેને તમે ભાગ્ય કહ્યો છો તે ભાગ્ય મહેનતમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે, પૂર્વનાં કે હાલનાં નવાં બંધાતાં ભાગ્યો એ બધાં શ્રમની ઉત્તમ પેદાસ છે, મહેનત ન કરી હોય તો ભાગ્ય બંધાવાં અશક્ય છે. મહેનત કરતાં ભાગ્યમાંથી કંઈ ન વધુતે તો તમને હું દોષ નહિં આપું પછી સમયને જોઈ લેવાશે કે તે કેમ નથી ફળ આપતો. જે માણસ ભાગ્ય પર આધાર રાખી પરિશ્રમ નથી કરતો તેનાં ભાગ્ય એક અંધારા ખુણામાં બેસી રડ્યા કરે છે મહેનતની આગળ શું નથી મળતું ? શ્રમથી ખારીક વખત પણ અનુકુળ થાય છે. ગરમ હવા ઠંડીનું રૂપ ધારણ કરે છે. અગ્નિના તણખાઓ કુસુમ સમાન અને સુમુદ્ર ભંયંકર છતાં રાજમાર્ગ બની જાય છે. જ્યાં જ્યાં તમારા ઉદ્યોગની વજ્ર છાપ પડતી હોય ત્યાં ત્યાં તમારું કાર્ય બમણી ઝડપથી માર્ગ કાપવા લાગે છે તમારી આવી પ્રયત્નશાળી પ્રકૃતિ

જોઈ દુશ્મનો તમારા સ્નેહિઓ ખની જશે, વખત પલટી જાય તો તેમ ખુશીથી થવા દ્યો; પરંતુ તમારી સ્વદેશ હિતની મોંઘા મુલી મહેનતની પ્રેમાળ વૃત્તિને એક લેશમાત્ર ન્યુન થવા દેશો નહિં. એક માણસ પોતાના પુત્રને મરતાં મરતાં કહી ગયો હતો કે એટા! તારી વૃદ્ધાવસ્થામાં સર્વત્ર સ્નાયુઓ નરમ પડે, હાથ, પગ, શરીર ધ્રુજવા માંડે, વાણી તોતળી થઈ જાય, આંખે અંધારા આવે, દાંત પડી જાય, બાલ સંકેત બને, બોલવાની તાકાત ન રહે; તો પણ તારા અંતઃકરણમાંથી દેશના શુભ વિચારોની લાગણીને જીંદગીનું સાર્થક સમજી લુંસાવા દમ્મશ નહિં. તેં દુનીયાના જીવો પર ગમે એટલો ઉપકાર કર્યો હોય અગર તો કાળના મુખમાંથી બચાવ્યા હોય તો પણ તેના મુખની પ્રશંષાના બદલે આશીર્વાદની માગણી કરજે, અને તારા ઉપકારથી તેનો આનંદી આત્મા કેવી રીતે નાડીઓને જોસભેર ચલાવી રહ્યો છે એ તપાસી નાડીની ઉત્તમ ચાલ આશીર્વાદ રૂપ સમજજે. એક માણસ એક સાધુને પોતાના ગૃહે કંઈ કારણસર જમવાને તેડી આવ્યો ત્યારે સાધુ ભોજન આરોગી જેવો રવાના થયો એટલે ગૃહસ્થ તેનો હાથ પકડી કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ! આમ આશીર્વાદ આપ્યાસિવાય ક્યાં રવાના થયા? મહાત્માએ હસી પડી તેની આવી અજ્ઞાનતાને માટે બહુજ પશ્ચાત્તાપ કર્યો અને પોતાનો હાથ તેના હાથમાં આપી કહ્યું કે મહાશય! આપ બહુજ ભુલ કરો છો. હું જે વખતે જમ્યો ન હતો ત્યારે અને આપના ગૃહે પ્રસાદ લીધા પછી જે મારી સ્નાયુઓએ ચાલવામાં મતભેદ કર્યો છે, એજ મારા મુખના આશીર્વાદ કરતાં વધારે પુરાવો છે. અને આપને રહજ સમજાય આવશે કે જમ્યા પછી જે મારી નાડીઓ ઝપાટાબંધ દોડધામ કરી રહી છે. એજ તમને છાનો અને આનંદકારી જવાબ આપવાને બસ છે. તમારા મોઢે શું કહું? કે હું તમારા ભોજનથી અત્યંત આનંદ પામ્યો. તમારી યુદ્ધિ હણાયલી હોવાથી તમે એ સંકેતને નથી સમજી શકતા. આવા કારણથી તમારા મનની ધારેલી ધારણાઓ પાર પડતી નથી. તમારે પ્રશંષાની અતીશય ઉત્કંઠા હોય તો તમે દરેક મનુષ્યને સંતોષી તેની નાડીઓને જોસભેર વહેવડાવો. એની મેળે તમને પ્રશંષા અને સાથે સાથે અપૂર્વ આનંદ મળતો રહેશે. જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જોવામાં આવે તો શૂરવીરતા, દયા, દાન, ધર્મ અને મંગળકારી આશીર્વાદો એ તમારી સન્મુખ હાથ જોડીને ઉભા છે. માત્ર અમલ કરો એટલીજ વાર છે. તમે તમારી યુદ્ધિ હાથે કરીને ગુમાવેલી હોવાથી એ જ્ઞાન તમારાથી દુર દુર બાગે છે. તો પછી એમાં મારે કોને દોષ દેવો? તમારો આત્મા સમંપ સ્થિતો મલિક છે, અસંખ્ય ધન દોલતનો અધ્યક્ષ છે. કીર્તી શૂરવીરતા આદિક અગણીત સદ્ગુણોનો ભંડાર છે.

તો તમને એવી કંઈ વસ્તુની ઇચ્છા રહે છે ? કે તમે ખીજના મોટે નામ પડાવા નીકળો છો. એક માણસ ઉતાવળો ઉતાવળો જતો હતો ત્યારે તેના મિત્રે રસ્તામાં મળતાં પુછ્યું કે કેમ બાધ ! આમ ક્યાં જાસ બેર ! ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે બાધ ! હું સુર્યનારાયણના દર્શનાર્થે તેના મંદિરમાં જાઉં છું, અને હમણાં દર્શન બંધ થઇ જશે માટેજ આમ ઉતાવળ કરવી પડી છે. બાધ ! તારા જેવો મેં આજ દિવસ સુધી કોઇ મુર્ખ જોયો નથી. માત્ર તું જેવામાં આપ્યો રામ, કૃષ્ણ, વિગેરેનાં દેવાલયમાં દર્શન એ તો હીક કારણ કે એ દેવો જેવામાં આવતા નથી એટલે એનાં દર્શન કરવાને દેવાલયમાં જતું એ કાંઇ મસ્કરી રૂપ ન ગણાય અને નિર્ગુણ બ્રહ્મની ઉપાસના સિદ્ધ કરવા માટે સગુણ બ્રહ્મની ઉપાસના કરવી એ ઉચ્ચ પગથીએ જવાનો પ્રથમ કડો છે; પરંતુ આખા જગતને પ્રકાશ આપતો બાનુ તારાથી ક્યાં છુપાયો છે ? એ કાંઇ હું સમજી શકતો નથી, શું આ તેજસ્વી પ્રકાશ કેનો છે, એ તને ખબર નથી. ઉંચું ડોકું કર એ તારા માટેજ પૂર્વ પશ્ચિમ બ્રમણ કરે છે. તો પછી તારે દેવાલયમાં જવાની શી જરૂર છે ? કે તું રસ્તામાં પડતો આખડતો ચાલ્યો જાય છે. એ તારી મૂર્ખતા તને નથી શરમાવતી કે ? આવી રીતે આપણે ઘણી એક વખત એમ કરીએ છીએ અને ઉચ્ચ દશાપર ગયા પછી એની મેળે ખબર પડે છે કે હું જેના માટે પ્રયાસ કરતો હતો તે વસ્તુ તો મારી પાસે હતી. ખીસામા પૈસા છતાં હું ભુખે મરી ગયો. મારી પાસે એક બદામ મળે નહિં. હવે હું શું કર ? કોની આગળ યાચવા જાઉં ? શું કોઇ પૈસા વગર આપે છે કે હું લઉં. એમ છતે પૈસે ખીસામાં હાથ નાખ્યા વગર અબળણપણે નિર્ધનતાનો હક પચાવી પાડશે તો હું તમને કપટ કળાની પરિક્ષામાં પાસ થયેલા છો એમ કહીશ. આ કૃત્ય યુદ્ધિમાનનું નથી એ ખાસ તમારેજ સમજવાનું છે. ડાહ્યા થઇ ગાંડા બનેા અને પરમાત્માની આપેલી સદ્બુદ્ધિનો ગેર ઉપયોગ કરી નાલાયક થાઓ એ તમારા માટે હીક ન ગણાય ! આ રહસ્ય ન સમજતા હો તો સજ્જનો પાસેથી શીખી લેજો. પણ હું સર્વત્ર જાણું છું, એમ કહી બુદ્ધિની ખીલવણી ન અટકાવતા, મહાપુરૂષોના સંસર્ગમાં આપ્યા વિના નીતિ, રીતિ શીખાતી નથી. વૃક્ષને પાણી નહિ પાતાં એમ કહેવું કે તેના ક્યારામાં ઘણું પાણી બયું છે. તો તે નકી બળી જશે, કરમાય જશે, એ વૃક્ષ તમારી છાયાને માટે વૃદ્ધિ નહિં પામે. પહેલાં પ્રથમ એક પછી એક એમ બોધ લેવા જેવી વાતોનો મગજમાં સંમિલ કરો; પણ મુર્ખના મેનેજર હોઇ બુદ્ધિશાળી હોવાનો દાવો ન કરો. એક માણસે કંઈક કામસર એક જીવાનને પુછ્યું કે બાધ ! આ ગામમાં કોઇ ડાહ્યો માણસ છે ? મારે તેમનું બહુજ જરૂરી કામ છે, ત્યારે પેલાએ ઉત્તર

આપ્યો કે હા ! આ ગામમાં કંઈક કંઈક ડાહ્યા ગામના દરબાર શ્રી તથા મામલતદાર સાહેબ અને બીજે બધો હું. જુઓ ! આનાથી સામા માણસે કેવો ખ્યાલ કર્યો હશે ? તેમ તમે દોઢ ડાહ્યા થઈ પેલા માણસની માફક ગામની અકકલના ઇન્સપેક્ટર નહિં થતા, તમારી જેટલી બુદ્ધિ હોય તેટલાજ પ્રમાણમાં વાતચીત કરજો, એક લાખની મીલકત હોય તો દસ લાખની શા માટે કહેવી ? તમે એમ નથી સમજતા કે લાંબા હાથવાળો બાથ ભીડી શકે છે. કદાપિ ટુંકા હાથવાળો લાંબા હાથવાળાની માફક જડા થડ ને બાથ ભરવા જાય તો નકી હાથ તુટી જવાના, સત્તાના પ્રમાણમાં વાતચીત બહુજ અગત્યની ગણાય છે. એક સાધુ રાજની કચેરીમાં દરેક ગુન્હેગારના દંડના આંકડા ભરતો હતો. નાનો ગુન્હેગાર હોય કે મોટો ગુન્હેગાર હોય તો પણ સવાસો રૂપિયાની ઉપર કોઈનો દંડ મુકતો નહિં, એક વખત એ સાધુના સવાસો રૂપિયા ગુમ થયા, ત્યારે ગુન્હેગારના દંડની રકમમાં મીઠું મુક્યું, એ જોઈ રાજ આશ્ચર્ય પામ્યો કે ગુરૂ હરવખત દરેક ગુન્હેગારના દંડમાં અમુક અમુક રકમ મુકતા હતા અને આજે આમ કેમ ! ગાડીના ગોળ પૈડા જેવું મુક્યું, ત્યારે ગુરૂએ રાજને જવાબ આપ્યો કે રાજેન્દ્ર ! એમાં નવાઈ જેવું શું છે ? મેં આમાં કંઈ ગુન્હેગાર પ્રત્યે દયા નથી કરી ; પરંતુ હું જે જે વાત કરતો અને ગુન્હેગારના દંડ મુકતો તે તે મારી સત્તાના પ્રમાણમાં થતું હતું મારી પાસે સવાસો રૂપિયા હતા, તે જ્યારે આગલી રાત્રે ગુમ થયા ત્યારે હું નિર્ધન થયેલો ગણાઉં તેથી મારી સત્તા ઉપરાંત હું બીજાને શી રીતે દબાવી શકું ? એટલા કારણથી મેં આ માણસના દંડમાં શૂન્ય મૂકી છે, રાજ ! સત્તાના પ્રમાણમાં વાત કરે છે તેને કદિ પાછા પડવાનો સમય નથી આવતો. જેમ તમે તમારા બહા તરફ વલણ રાખો છો, તેમ બીજાના તરફ પણ હોવું જોઈએ.

અસહ્ય દુઃખથી કંટાળી તમારા જીવનને ધિક્કારની દૃષ્ટિથી નહિં જોતા. સર્વના તરફ પ્રેમાળ સ્વભાવ અને સંકટ સહન કરવું એજ ખરી બહાદુરી છે. મનુષ્ય કદની અસંખ્ય વાંકી ચૂંકી ગલીઓમાંથી પસાર થઈનેજ વજ્ર જેવો બને છે ગમે એવાં દુઃખો હોય તો પણ તમારા અંતઃકરણમાંથી એ ભૂંસાયા વિના રહેશે નહિં, કોઈ સારો અનુભવી ગુરૂ મળી જાય તો નક્કી હમણાં એ છાકમછોળ કરતો દુઃખનો દરિયો સૂકાઈ જવાનો, જે દુઃખો તમે સ્થિર સ્થાયી સમજો છો તે દુઃખો કોઈનાં રહ્યાં સાંભળ્યાં નથી, તો પછી તમારાં શી રીતે રહેશે ? સખર અને શાંતિ એ વખતે ખરેખરાં કામનાં છે.

પોતાના જીવનને દિવા જેવું કરવા માટે મહેનત કરવામાં આપણો પહેલો નંબર આવવો જોઈએ. જ્યારે આપણે સત્ય ધર્મને ઓળખતાં શીખીએ એજ વખતે આપણામાં સમગ્ર સૃષ્ટિના ગુણો પ્રવેશ કરે છે.

જેનામાં સદ્ગુણનું નામ નિશાન ન હોય તે શી રીતે ડાહ્યા કહી શકાય ? અન્ય માણસની જેમ ધર્મવીર; અને સદ્ગુણી ગણાતા મનુષ્યમાં કોઈ દિવસ હિંસા, કડવાસ, તીરસ્કાર વિગેરે અવગુણો સ્વપ્ને હોતા નથી. જ્યાં સુધી આપણે દયા ધર્મને માન આપનારો અખતરો ન કરી બતાવીએ ત્યાં સુધી આપણે સત્ય ધર્મના ઉપાસક છીએ કે કેમ એ શંકા જેવું છે. એથી આપણને કોઈ લુચ્ચા, લફંગા, ઠગારા, ધુતારા, પાપી, હરામી એવું કહે છે એટલે આપણે ખીન્નધર્મે છીએ એજ આપણી શાંતતામાં ખામી જણાય છે, સામો માણસ ભલેને આપણને એવડા પાછા કહે ! એમા આપણું શું ગયું, એ જેવો છે તેવાજ આપણને જુએ છે. પોતાના અવગુણોની પોતાને ખજર ન હોવાથી એ આપણી પાસે પોતાનું નામ પડાવા આગ્યો છે. અને સાથે સાખીત કરી આપે છે કે મારામાં આ ગુણો અગ્રસ્થાને છે. આપણી હલકી મનોવૃત્તિઓથી આપણે તેને પશુ જેવો કહી મનુષ્ય વ્યક્તિને નિંદીએ છીએ. ક્રોધ ચડાવી જેને સુખાપિત વસ્ત્રો વડે શણગારવા જોઈએ તેના બદલે અપશબ્દથી વધાવીએ છીએ એથીજ આપણી કઠોરતા જાહેરાતમાં આવે છે.

જેને પોતાનું જીવન અગુદ અને નિરસ બનાવવાની ઇચ્છા હોય તેને અમે રાવણના અવતારી કહીશું. તેવા માણસનો સહવાસ અનેક સુધર્મોને નસાડી, અસંખ્ય અધર્મોને ઘૂસાડે છે. અને ભાવાર્થમાં કહીએ તો તેની જાતી દરેક પદ્ધતિપદ્ધતિ સૂકાઈ જતા પુષ્પના જેવી થતી જાય છે. કોઈકોઈ વખત એવો તો, તે અશાંતિનો અગ્નિ ચેતાવી દે છે કે એમાં સૂકાં અને લીલાં સર્વ ભસ્તી ભૂત થઈ જાય છે. એવા નીતિને બદલે અનીતિના ઉત્પન્ન કરીને તેના કારગ્રહ જેવા ખાલી સદ્ગુણ વગરના કલેવરને ખરું પુછાવો તો પડી ગયેલાં ખદેરો પણ નથી પસંદ કરતાં. તેનું અનીતિખોર કપડી મુંઝવણું હૃદય અને પોતે અધર્મનો અવતાર હોઈ આપણને ક્યાંથી કંઈ યાદ રાખવા જેવું આપી શકે. જેનામાંથી મીઠાં રમરણો ન મળી આવે, તાજાં યાદગીરીઓ ન મેળવી શકાય સંગીત, વિદ્યા, હુન્નર, લાજ એમાંનો કંઈ પણ અંશ ન હોય તો એવા દયા ખાવા યોગ્ય માણસનું ઉત્તમ જીવન આમ અચાનક કીર્તિ મેળવ્યા સિવાય ખરાબ રસ્તે ચાલ્યું જાય છે એજ મારા અંતઃકરણને સળગાવી નાખે છે. આવું દ્રશ્ય નજરે પડતાં મને ઉંઘ આવતી નથી, ચોપડી વાંચવી ગમતી નથી, સંગીત કળામાં રસ આવતો નથી અને કવિઓનો સમાગમ ઝેર જેવો લાગે છે. ખાટે હે પ્રભુ ! તું મારા એવા મુર્ખ લોકોના સહવાસને સુધાર ! જે એમ થશે તો હું મારાં સદ્ભાગ્ય સમજી તારા ચરણમાં મારાં તન, મન, ધન અર્પણ કરીશ.

જે માણસ અસલ સુખ શાંતિ મેળવવા ઇચ્છતો હોય તેણે પોતાને ઉત્તમ સહવાસ રચવો જોઈએ. અહંમ, મમત્વ તથા દેહ, ગેહ, જન્મ, મરણ, જરા, વ્યાધિ સર્વને તિલાંજલી આપી પુત્ર, ધન, દારા વિગેરે પર સ્નેહ નહિં રાખતાં મનને સ્થિર કરી તત્વ જ્ઞાનના ઔષધ વડે તંદુરસ્ત કર્યું હોય તો અસંખ્ય જન્મનો રોગ મટી જાય છે અને સાથે સત્ય, ભક્તિ પ્રકટી ખરી સુખ, શાંતિ મળે છે.

આ દેહ અસ્થિ, માંસ, રૂધિર, મેદ, મજ્જા વિગેરેથી બનેલો નાશવંત છે. બલકે બધી નજરે દેખાતી સુર્ય ચંદ્ર આદિક વસ્તુઓ ક્ષણભંગુર છે. તો શા માટે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરી હરી સ્મરણ કરવું? શુદ્ધ નીતિ ધર્મોને પાળી પોષી, લૌકિક સંકટોનું છેદન કરી, પોતાના સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ જાય તો દુનીયાના સર્વત્ર ભોગ, ઐશ્વર્ય આપણી આગળ નાચવા લાગે.

ભણે હજારો માળા એક દિવસમાં ફેરી, શાસ્ત્રો શ્રવણ કર્યાં, શાંત સ્વભાવ કર્યો; પરંતુ શુદ્ધ અતઃકરણથી કરેલું માત્ર એકજ નિર્માણનું મનન એ બહોળી મહેનતને દેખાવી દે છે. કરેલા શ્રવણનું મનન અને તેના બરાબર મગજમાં ઉતારેલા શબ્દો, લાંબા સમયથી ધર કરી રહેલ અજ્ઞાનતાને ઘોડેશ્વાર થઈ નસાડે છે. દરેક સદ્ગ્રંથો, મહાત્મા પુરૂષોનાં વચનો વિગેરે સંગ્રહી યોગ્ય સમયે એ શબ્દોનો ચોપડો જે બધાને સંભળાવ્યો હોય તો એ અમુલ્ય વાણીની બેઝબાણીમાં તમારે ઘેર અનહદ બીડ થવાની જે માણસને મીઠી મીઠી વાણી અને પરાપકાર વિના મોટી મોટી આશાઓ બાંધવાની ટેવ પડી ગઈ હોય અને કંઈ પણ શ્રમ વગર ફળ મળ્યાની રાહ જોતો હોય તો એણે ખચીત સમજી લેવું કે તેને એ સંસારની ઘટમાળ માંથી છુટવું બહુજ મુશ્કેલી ભર્યું નિવડશે.

આપણે ખરો હેતુ પાર પાડવા માટે આવ્યા છીએ, તે પાર ન પડે તો આપણો પંથ અત્યંત લાંબો થવાનો કોઈપણ જીવ તરફ, સર્જનની પ્રત્યે અને દેશ હિતેચ્છુ તરફ પ્રેમની મીઠી નજર ન ફેંકાય ત્યાં સુધી આપણે ધિક્કારવા યોગ્યગણાઈએ છીએ? બાઈ! મીઠી નજર અને રહેમ એ મહાન્ શક્તિ છે, સર્વ સુધર્મો અને સર્જન પુરૂષો પ્રયત્ન શાળી એમાંથી બનવા પામ્યા છે. એ ખરેખર મહાદેશનો નકસીદાર નમુનો છે. જે માણસ એ નમુનાની આબેહુબી મુર્તિ અને એ વખતે એને તમે દેવ કહો છો પણ એ દેવ નથી બનતો પણ ખરેખરો મનુષ્ય બને છે. એજ ધર્મો મનુષ્યના છે. દેવના નીતિ નિયતો કંઈ જુદાજ પ્રકારના છે. ઘણે ભાગે આપણી સત્તાના પ્રમાણમાં જનસમૂહનું બહું કરવું ભૂલી જઈ, જેને તેને સત્તાવણી કરવી એ ધર્મ માનીએસીએ તેમજ ધર્મ ગ્રંથોમાંથી જે લેવા જેવું છે તે નહિં લેતાં કંઈક બીજા પ્રકારનો સાર લઈ લેવાગુ થઈ પડીએ એજ વખત આપણે મનુષ્ય જાતીને હલકી પાડીએ છીએ. મનુષ્યના

અપરાધ રૂપી કલંકમાંથી બચવા માટે 'અસંખ્ય નેતાઓ, રાજ્ય મહારાજાઓ અને નિતિમુખ પુરૂષો દુનીયાનું બહુ કરવા નીકળી પડ્યા હોય એમ જણાઇ આવે છે.

ધર્મનો ખરો શુદ્ધ માર્ગ હું તો સહનશીલતાને કહું છું. એ ગુણ આપણામાં મોજુદ ન હોય તો દેશહિત કરવા જતાં અસંખ્ય કષ્ટોને ભોગવવાની શક્તિ આપણામાં નથી આવતી, જ્યારે તમે પરોપકારને અર્થે દેશસેવામાં કામે લાગો એ વખતે એ તમને અવશ્ય યાદ આવવાની સહન શક્તિવાળો મનુષ્ય અસહ્ય દુઃખ અને લોકોની કડવી વાણીને ધુલના જેવી વજનવાળી સમજે છે. જ્યારે આપણે સહન શક્તિને ખરીદીએ છીએ એજ વખત આપણી પાછળ સહન શક્તિની પરિક્ષા માટે મહાન્ દુઃખનો દરીયો છાકમ છોળ કરતો ચાલ્યો આવે છે. જો તમારામાં સહનશીલતા શોભતી હશે તો દુઃખનો દરીઓ ભણે તમારી સામે વ્યેમ સુધી ઉછાળા મારે. ફિકર નહિ કરતા ! એ જળનું ઘિંદુ તમારા ચરણના સ્પર્શને પણ લાયક નથી. તમારી સહન શક્તિ દુઃખને દુઃખાવનારી હોવી જોઇએ. પણ દુઃખથી ડરીને આ કાર્ય હું કાલે કરીશ, આજે નહિ બની શકે એમ કહી બીકણુનો સ્વાંગ પહેરશો તો હું તમને સ્વદેશ સેવાને માટે રદ કરી નાલાયક દરાવીશ. પછી ગમે તો રીજો અને ગમે તો ખીજો !!

આ ચાલુ જમાનો સ્વદેશ સેવાનો છે. એ વિના આર્યાવર્ત કદી નથી સુધરી શકવાનું. જેઓ કંઈક સ્વદેશ સેવાનું રહસ્ય સમજે છે, તેઓ પોતાના પેટમાં ભૂખ્યા રહી જનસમાજનું બહુ કરવામાં પોતાની સર્વસ્વ શક્તિનો સદુપયોગ કરે છે. માટે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જેમ બને તેમ સ્વદેશ બંધુઓની ખાતર અંધારી કોટડીમાં ભૂખ્યા પડી રહેલા દુઃખી મનુષ્યોની અંતરામિતે શાંત કરવા તમારામાં જે શક્તિ હોય તે અજમાવી ધ્યેય સિદ્ધાર્થ કુમાર જ્યારે દેશ સેવાને માટે પોતાના ઘર બહાર નીકળ્યા, ત્યારે સ્ત્રી, પુત્ર અને સુખ સામગ્રીઓને જોઇ ગળગળા થઇ ગયા હતા ત્યારે, પોતાના મનને ઠપકો આપવા લાગ્યા કે મન ! તું શા માટે અફમોસ કરે છે ? ઘણાં વર્ષ રાજ્ય સુખ ભોગવ્યું છતાં હજી નથી ધરાયું ? તારા દુઃખ કરતાં જગતનું દુઃખ અનંતગણું છે. અધોગતિમાં રંગડાતા અને નિરાશાની ઉડીખાઇમાં ગોથાં ખાતા ગરીબ મનુષ્યોની દશા શું ! તારા ધ્યાનમાં નથી આવતી ? તપાસી જો ? ગરીબડી ગાય જેવી બિચારી રાંકડી રૈયત પશુબળધારી અને ધંમડીઓના ત્રાસથી ત્રાહ ! ત્રાહ ! પોકારી રહી છે. હ્રૂ ! ઉમો ચા ! તારું દૈવત ન વિસરી જા ! આ સત્યયુગનો સંધિકાળ છે. અદ્ભૂત જમાનો છે.

મિત્રતા.

તમે જે જે મિત્રો કરો તેની ખરાબર કસોટી કરી સ્નેહ બાંધો. નહિતર કુમીત્ર મળવાથી તમારા પ્રેમનો ખળનો ખાલી થઇ જશે. આ જગતમાં સત્ય મિત્ર એક મહા પવિત્ર વસ્તુ છે. આપણા સંતાનોને સારા સોજતી કરવા વિષે બલામણુ કરવી જોઇએ. મિત્રતા કોની સાથે અને શા માટે કરવી? એ પણ શીખવવું જોઇએ. એનાથી બાળકનાં ચારિત્ર્ય શુધ્ધ બને છે. દ્રષ્ટિ વિશાળ થાય છે. મનને પવિત્ર રાખવાનું શીખે છે. સાથે સાથે સુંદર ગુણોનો વિકાસ થાય છે. માઆપ સન્મીત્ર કરવાનું બાળકને ન ભણાવે તો બાળકને ભવિષ્યમાં અપકીર્તિની પાત્ર થવાનો સંભવ રહે છે. તેની આખી જીંદગી ધુળમય થઇ જાય છે. દેશભક્ત અને પરોપકારી થવાને બદલે દેશદ્રોહી અને બીજાઓને દુઃખ દેનારો બને છે. મિત્રતા સંબંધી જે જે દ્રષ્ટાંતો છે, તેથી એમ એએ ચોખ્ખું સમજાય છે કે સત્યનિષ્ઠ, કર્તવ્ય પરાયણ, સદ્ગુણી મિત્ર મળવો એ મદ્દમાગ્યની વાત છે. દુર્ગોંધનને સુમીત્ર મળ્યા હોતે તો હસ્તિનાપુર તેના હાથમાંથી જતે નહિ અને પાણીપતના મેદાનમાં સો ભાઇઓ, ગુરુ, તેમજ અન્ય રાજાઓ મરાયા તે પણ ન બનતે. કુરુક્ષેત્ર એવું નામ પડ્યું હોય તો સન્મીત્ર વિના એમ કહીએ તો ચાલે. મિત્રના અભાવે રાજેન્દ્ર રાજ્ય કરી શકતો નથી. કોઇ માણસ કેવા સ્વભાવનો સદ્ગુણી અને કેવો બહાદુર છે, એ તેના ચારિત્ર્ય ઉપરથી કે ગુણની પરિક્ષા વિના, લાંબા સહવાસ વિના, અગરતો શ્રમવિના, તમારે જાણવું હોય તો તેના મિત્ર વિષે માહિતગાર થઇ અટકળ બાંધશો. તો એની મેજે તેના ગુણો તમારા જાણવામાં આવી વીશે. સુખ દુઃખમાં જે મિત્ર મિત્રતા ન છોડે અને શક્તિ પ્રમાણે મદદ કે દિલાસો આપી, અથૂથી તે છતિ સુધી એવોને એવો ભાવ નિભાવી રાખે તેના મિત્રો મિત્રતા કરવામાં વિશ્વાસ પાત્ર છે. તેનામાં ઉમદા ગુણો હોઇ શકે છે; પરંતુ જે મિત્ર પોતાના સ્વાર્થ માટે આપણી સાથે સ્નેહ કરવાને આવ્યો હોય તે મિત્ર જ્યાં સુધી સારું સાડું ખાનપાન મળે છે, જ્યારે ત્યારે જોઇએ તેમ પૈસાની મદદ મળે છે, ત્યાં સુધીજ પ્રેમ રાખે છે. જ્યારે ગરીબ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે આપણી સામું જોતા નથી, કદાચને જાણ્યે અજાણ્યે રસ્તામાં ભેટો થઇ જાય તો જેમ અત્યંતજેથી દુર ખસીને આપણે ચાલીએ છીએ તેવીજ વર્તણૂક તે આપણા તરફ રાખે છે. અને આપણી ગરીબીનું કારણ એવા કુમીત્રમાંથી જન્મ પામ્યું છે, એમાં જરા પણ શંકા નથી જે મિત્રમાં મિત્રની શી ફરજ છે, એ ગુણનો અભાવ હોય; ત્યારેજ તેના પ્રત્યે ઉત્તમ સદ્ગુણો અબોલા કરે છે.

મનુષ્યના વિન્યયનું માપ તેના મિત્રોની સંખ્યા ઉપરથી કરી શકાય છે. દ્રવ્યના બળવડે જે કાર્ય થાય છે, તેના કરતાં સહઅગણ્યું સારું કામ મિત્રોની સંખ્યા કરી શકે છે. જેને મિત્રો નથી હોતા, તેનામાં સદ્ગુણોની ખામી સમજી લેવી. સારા મિત્રની આશા ખુદ પરમાત્મા પણ કરે છે. જુઓ ! પાંડવો કરતાં કૌરવોનું પ્રયત્ન હતું તોપણ શ્રી કૃષ્ણે પાંડવોનેજ મિત્ર અને દ્વિતેચ્છુ તરીકે પસંદ કર્યા હતા. ઇશ્વરને સારો સ્નેહિ ન મળી આવે તો સંસારની ઉપાધિઓ દુર કરવાનું કાર્ય બહુજ મુશ્કેલી બધું જણાય તેમ છે. માન, સન્માન, ખુદ્દિ, બળ, સત્તા એ બધા મિત્રતાના ખરા અંગત સગાંઓ છે, એ સ્નેહિઓ વગર મળવાં મુશ્કેલ છે. જે સ્થળે મિત્રતામાં ન્યાય, સત્ય, નીતિ, સમાનશીલતા ભૂલી જવામાં આવે છે ત્યાં મિત્રતાનો સ્નેહ જાગે વખત ચાલી શકતો નથી, અને તેઓએ એ વખતે જરૂર વિચારવું ઘટે છે કે જ્યાં સ્નેહ એવું નામ પડ્યું ત્યાં એવા અવગુણોને તો બાળી નાખ્યેજ છુટકો ! ખોટા મિત્રો સંકટ વખતે તણ દે છે અને સાચા મિત્રો સંકટ સમયે જીવનું બળીદાન આપે છે માટે સુખ દુઃખમાં સરખી રીતે અનુસરતા સ્નેહિઓ કેને પ્રિય ન હોય ? મીઠા, સત્ય નિષ્ઠ, સહાયક અને મૂર્ખતાને હરનારસ્નેહિ કરતાં મને આ જગતમાં કોઈ વસ્તુ અમુલ્ય જણાતી નથી.

જે મિત્રોની સ્નેહ ભક્તિ, સંપત્તિ કે વિપત્તિના સમયમાં સરખી રહે છે અને સંપત્તિ કરતાં વિપત્તિના સમયમાં વધારે ચાહે છે એવા સ્નેહિઓ શા માટે દેવને પ્રિય ન હોવા જોઈએ ? જેની પાસે સદ્મિત્રો છે, તેની આગળ અસંખ્ય ધનનો ખજાનો છે. મિત્રતાનો બીજો ગમે તે અર્થ થતો હોય પણ હું તો અહિં મિત્રતાનો અર્થ સ્નેહિના સુખ દુઃખનો ભાગીદાર એવો કરું છું. કાર્યમાં મિત્રનું બલું થતું હોય તો સ્નેહિ અગણીત ઉપાધિઓ સહન કરી દાખલા દલીલો મેળવી તનથી ન અને તો ધનથી અને ધનથી ન અને તો આત્મભોગ આપીને એક સાચા મિત્ર તરીકે શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક કામ કરે છે. ભવીષ્યમાં મિત્ર કેમ સુખી થાય ? તેને માટે નિઃસ્વાર્થપણે મદદ કરે છે. તેવા મિત્રો કેમ જીવ કરતાં વહાલા ન હોય ? પોતાનો મિત્ર જે કામ કરવાને પ્રયત્નશાળી બને તેજ કાર્યમાં મદદગાર થાય છે. મિત્રનો લાભ એજ પોતાનો લાભ એવું સમજે તેવા સ્નેહિઓની ઉદારવૃત્તિ, મિત્રભક્તિ, આદિક મનોહર ગુણો, સ્નેહિ વગર કદ વસ્તુમાં મળી શકે તેમ છે. ઉત્સાહી મિત્રોની સ્થાય વગર માત્ર પોતાની અદ્ભુત શક્તિ વડે કોઈ મહાન કાર્ય સાધી શકે કે કેમ એ શંકાચુકત છે. વિદ્યાર્થીઓ મિત્રની સ્થાયથી અભ્યાસ પાકો કરી પરિક્ષામાં પાસ થાય છે. મિત્રોની સ્થાયથી રાજાઓ જંગ જીતે છે. અને ગૃહસંસારમાં અમિત્ર વડેજ ગૃહની માન સન્માન વિધિ જાળવી શકાય છે. મિત્રો વગર આ જગત શુન્યવત્ જણાય છે.

જેને મિત્ર ન હોય તેને સમામાં કે જાહેર મેળાવડામાં બગ્ગર કે ચોટામાં કોઇ માન આપતું નથી. જ્યાં જય ત્યાં સૈની પછવાડે મૈન ખેસી રહેવું પડે છે. જે સ્નેહિ હોય તો આવતાં વેંત બધા ઉભા થઇ માન આપે છે. પોતે પોતાની જગ્યા ઉપરથી ઉભા થઇ જગ્યા કરી આપે છે. એવા અનેક સ્થળે માન સન્માનથી વિભુષીત કરનાર સ્નેહિઓ અમને યુગોયુગ સાંપડે.

સદા સર્વદા શ્રેય ઇચ્છનાર, વગર પૈસે કાર્ય કરનાર, દરેક પ્રસંગે આપણા અવગુણોને દાખી દઇ સારો અભિપ્રાય આપનાર, દુર્ધટ કાર્યમાં ઉત્સાહ રેડનાર, સન્માર્ગે દોરનાર, આપણને હાની કરતા માર્ગોથી ચેતવનાર, એવા સુલક્ષણવાળા મિત્રો જેની પાસે ન હોય તેવા માણસો સારાં કાર્યો કરવાને ભાગ્યશાળી બનતા નથી. સારા મિત્રોએ આપણા દુશ્મને કરેલી અપકીર્તિના વાતાવરણમાં સુધારો ન કર્યો હોત તો સુકીર્તિ મેળવવાને લાયક બન્યા હોત કે કેમ ? એ કહી શકાતું નથી, ગૃહકાર્યમાં દરેક સ્થળે સ્નેહિઓએ ઉપયોગી સલાહ ન આપી હોત તો આર્થિક કે માનસીક આપતિઓ સુધારી શકતે કે કેમ એ પણ વિચારવા જેવું છે. આપણી દુર્મંજતાનું, આપણા દુષણોનું અને વિચિત્ર સ્વભાવને ટાંક પીછેડો કરવા માટે આપણા મિત્રો બહુજ સારી રીતે મથે છે, એવા સદ્ગુણી મિત્રોની પ્રશંસા કર્યા વગર મારે કદાપિ છુટકો નથી. એ જ્યારે કમર કસીને આપણા સદ્ગુણો પ્રકટ કરવાને, પ્રયાસ કરી રહ્યા હોય છે, ત્યારે એવા અદ્ભુત મિત્ર મળવાના આનંદને કોણ વર્ણવી શકે તેમ છે. સાચો મિત્ર આંખમાંથી વહતી અશ્રુધારાને ઝુછે છે. મિત્રના દુઃખાતા હૃદયથી રૂદન કરે છે. પેટમાં ભુખ્યા રહી, મિત્રના મુખમાં કોળીઓ આપે છે. એવા સુમિત્રનો સ્નેહિ શું કોઇ દિવસ પોતાની આખર ગુમાવે છે કે ?

જે માણસે સ્વમાન અને આત્મસંયમ ગુમાવ્યા હોય તથા ઠેઠ પશુની સપાટી સુધી અધોગત થયા હોય, તેવા જડ હૃદયના મનુષ્યને સાચા સ્નેહિની જરૂર છે. સ્નેહિને માટે, સ્નેહિ મરવું પસંદ કરે છે. વખતો વખત મૃત્યુના પંજમાંથી બચાવે છે. ખરાબ વ્યસનોને છોડાવે છે. ગરીબ સ્થિતિમાંથી તવંગર સ્થિતિએ પહોંચાડે છે. રાત્રિદિવસ મુશીબતો વેડીને બદ્દેલી હોઇએ તો નહિં જવા જેવા વેસ્યા ગૃહોએ જઇને અને આપણી શોધ કરીને જાંદગીની આપત્તિમાંથી બચાવે છે. પહાડસિંહે ચાંપરાજને માટે માથું કપ્પુદ્યું. કર્ણ પાંડવ છતાં કૌરવો તરફ મિત્રતાનો હક સામ્યવવા ઉભો રહ્યો. આપણા રક્ષણને માટે, મિત્ર અહરનિશ મુશીબતો વેડીને આપણી પાછળ પાછળ બમે છે. માઆપ, સગાં સખધીઓ ત્યાગ કરે તો બસે પણ સન્મિત્રો જીવ જતાં સુધી સ્નેહભાવ તજતા નથી. કહો ! આવા પવિત્ર સ્નેહિ બકતાનું કોણ માપ કરી શકે તેમ છે ? સ્નેહિઓ જે આપણા જીવનમાં સુધારો કરી શકે છે. તેવો સુધારો આખી જાંદગીના પરિશ્રમથી

આપણાથી બની શકે એમ નથી. અનેક નિરાશાઓમાંથી આશાનાં અંકુસે દેખાડી આપનાર અને સ્નેહિનાં દરેક કાર્ય ઝપાટાબંધ તૈયાર કરી આપનાર સ્નેહિ શું મહાન નથી ? પોતાના મિત્રોની અવગણના કરવા કરતાં અને તેઓને હતાશ બનાવવા કરતાં પોતેજ દુઃખ, પીડા તેમજ વિટંબણાઓ સહન કરવાનું પસંદ કરે છે. એવા પરમ પવિત્ર મિત્રને અમારા લાખોવાર ધન્યવાદ હો ! શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને મિત્રના મરણની સાથે પોતાનું મરણ સ્વીકારી સહદેવને વચન આપ્યું હતું. એજ શ્રી કૃષ્ણ મિત્રતાના હકે. દુબળી નાડીઓવાળા, રંક અને ફાટલ તુટલ કપડાવાળા સુદામાને હર્ષથી ભેટી, પોતાની વ્હાલી રાણીઓના હાથે તેની સેવા કરાવી હતી. એક મિત્રના શુભ શબ્દમાંથી આપણને જે ઉત્સાહ મળે છે તે અસંખ્ય મનુષ્યોના જીવનમાં મહાન ફેરફાર કરનાર થઈ પડે છે. જે મિત્ર પોતાના ઉપર પૂરેપૂરો વિશ્વાસ રાખે છે, અનહદ સ્નેહની લાગણી ધરાવે છે, એવા ખરેખરા મિત્રની ખાતર, મેં ઘણાઓને મિત્રની કાર્ય સિદ્ધિ માટે, ઘણાં એક કટો વ્હોરી, અનેક પ્રકારના અપવાદો સહન કરતા જોયા છે. મિત્રોનો વિશ્વાસ એ એક પ્રકારનું સતત અને ચિરસ્થાયી પ્રોત્સાહન છે. જ્યારે આપણને એમ જણાત આવે છે કે આપણા મિત્રોનો આપણામાં વિશ્વાસ છે, ત્યારે આપણને યથાશક્તિ અને યથામતિ પ્રયત્ન કરવાને ઉત્સાહ મળે છે. જેણે પોતાની જાદગીના ગઢ-કિલ્લાને અસંખ્ય મિત્રોરૂપી લશ્કરથી મજબૂત ન કર્યો હોય, ત્યાં સુધી તેનાથી સંસારિક ઉપાધિઓ હાર પામતી નથી. જેની પાસે મિત્રતાની સીલીક નથી હોતી, તેને આ જગતમાં કોઈ ચાહતું હોય એમ મને જણાતું નથી. મિત્રના સાથ વિના વિકટ માર્ગ કે ભૂલવણીવાળું કાર્ય ઉકલતું નથી, સ્નેહિ એ અનેક માર્ગ દર્શક ભોમીઓ છે. તમે પુષ્કળ મિત્રો કરવા ધારતા હો તો તમે જે બીજા માણસોના ગુણની પ્રશંસા કરો છો, તે ગુણ તમારા શુભ જીવનની કાર્ય સિદ્ધિ માટે, બીજા પાસેથી શીખી લ્યો. ગાઢ મૈત્રિનો આધાર મળતાવડા, ઉદાર અને સત્ય નિષ્ઠ સ્વભાવપર આધાર રાખે છે. જે માણસમાં સહાનુભૂતી, ચિત્તનું ઔદાર્ય માયાળુપણું અને મદદ નીશ થવાની વૃત્તિ આ સર્વ સ્વભાવો વિરાજમાન હોય, તેના મિત્ર થવાને માટે અગણીત મનુષ્યો ખેંચાઈ આવે છે. તમારે બીજા લોકોને મદદ કરવા માટે તેઓનાં કાર્યોમાં બરાબર રસ લેવો જોઈએ; નહિંતર તમે કોઈ માણસને તમારા સ્નેહિ તરીકે ઓળખાવી શકશો નહિં. દંભ, છળ, કપટ, સ્વાર્થ એવા અપવાદમય વિચારથી સ્નેહ લાંબો સમય ટકી શકતો નથી. બંને રાજ્યો અરસ પરસ લડતા હોય અને જ્યારે સંધિકરી મિત્રતા સાંધે એ વખતે તેનામાં અપૂર્વ સ્નેહભાવ ઉત્પન્ન થાય છે; પરંતુ જ્યારે એ સંધિમાં પાછળથી કપટ જન્મ પામે, એટલે

સુધાસન સ્નેહ વિષ સમ બની જાય છે, માટેજ સ્નેહમાં છળ કપટ તજવા યોગ્ય છે. જ્યારે કોઈ માણસને આહવાની તમે શરૂઆત કરો, તે પહેલાં તમારામાં કેટલાક પ્રશંસનીય અને સ્નેહભાવ ઉપજાવે એવા ગુણોનો સમુહ હોવો જોઈએ પ્રશંસનીય ગુણોને લઈને આપું જગત મિત્રતા બાંધે છે. મિત્રતાને છાજે એવા ગુણોથી જ વિરૂદ્ધ ગુણો હોય તેનાથી મિત્રતા મેળવી શકાતી નથી. કેટલાક લોકો મિત્રતા કરવાને અસમર્થ હોય છે, કારણ કે જેની સાથે પોતે મિત્રતા બાંધવાનો વિચાર કરે છે, તેના જેવા ઉદાર ગુણો તેનામાં ન હોવાથી તેઓ મિત્રતા કરવામાં પાછા પડે છે. સરખા ગુણ હોય તોજ મિત્રતા નીભી શકે છે. જેમ બળદ અને ઘોડાને સાથે ન જોતરી શકાય તેમ સમાન ગુણ વિના મિત્રતા સાધી શકાતી નથી. તમે પોતે તીવ્રસ્કારમય ગુણોથી ભરેલા હો એ વખતે કોઈ માણસ તમારી દરકાર કરે એવી આશા હોય તો ફેાકટ સમજ જો. જે માણસમાં અરસ પરસ સ્નેહની જ્યોત કાયમ ખાતે પ્રકટ હોય તે માણસ મિત્ર પાસે દિલ ખોલીને વાત કરે છે. જે વાત ધરનાં માણસો ન જાણતાં હોય તે વાત મિત્ર જાણે છે. પાળી પોળીને મોટાં કરેલાં માખાપે જે સેવા ન બાળી હોય તે સેવા સ્નેહિત્રો નીરખી શકે છે. ઘરમાં સ્ત્રી, પુત્ર, મા, બાપ અને ભાઈઓ કરતાં સ્નેહિત્રો પ્યાર સ્નેહિ ઉપર વધારે ટકી રહે છે. વળી મુર્ખતાને હરનારો, વાણીને પવિત્ર કરનારો, પાપના પુનર્જન્મે ભસ્મ કરનારો, એવો બે અક્ષરથી થયેલો મિત્ર એવો શબ્દ ખરેખર કોઈ અદ્ભુત શક્તિનું બાન કરાવે છે. સમય પ્રમાણે સાથે રહેનાર, વિશ્વાસ પાત્ર, દગો ફટકો નહિં કરનાર, એવા મિત્રની મિત્રતા કેને ન ગમે? દયાહિન, અસબ્ય, નિર્હિંસાહી અને ક્ષુલ્લક મનવાળા જે હશે તેની આસપાસ મિત્રતા કરવાને કોઈ ભેગા મળશે નહિં. ઉદાર અને વિશાળ મનવાળા પુરૂષો તો તેના ધડીભરના સંસર્ગમાં આવવાનું પણ પસંદ કરતા નથી. તેથી તમે મહાનુભાવ પુરૂષોની સાથે મૈત્રી કરવા ઇચ્છતા હો તો તમારે મહાનુભાવ, દયા, નીતિ, સહિષ્ણુતા આદિક ગુણો મેળવવા પડશે.

ધણા એક માણસની પાસે થોડા મિત્રો હોય છે, તેનું કારણ એ છે કે તેની પાસે પોતાના મિત્રોને સદ્ગુણોથી સંતોષવાનું બહુજ થોડું હોય છે. અકબર જ્યાં જતો ત્યાં તેનો વિજય થતો. કોઈ જગ્યાએ તેની હાર થઈ હોય, એમ જણાતું નથી. મતલબ કે તેની પાસે મિત્રો અસંખ્ય હતા જેઓ પોતાના મિત્રો પાસેથી કંઈ લેવાની આશા રાખે છે. એજ વખતે સન્મીત્રને ગુમાવવાનાં સાધનો તૈયાર કરે છે. આવી સ્વાર્થ બુદ્ધિ જેનામાં હોય તે દુઃખના સમયમાં મિત્રની મદદ કરે એવી આશા રાખી શકાતી નથી. આનંદી સ્વભાવ

સર્વત્ર સ્થળે હર્ષ ફેલાવવાની તીવ્ર અભિલાષા, બધાની સાથે પરિચય કરી ઐક્યતા સાધવાની ઇચ્છા, આ બધા સદ્ગુણો મિત્રતા નિભાવવામાં અન્ય સહાય કરે છે. સર્વમાં સ્નેહભાવ ઉત્પન્ન કરવાની, બધાને સદ્ગુણ વડે આકર્ષવાની, જ્યારે તમારામાં શરૂઆત થશે ત્યારેજ તમે ચક્રિત થશો કે તમને મળવાને કેટલાં બધાં મનુષ્યો ફેરા ખાય છે. મિત્રતાની શોભામાં વધારો કરનારાં, ન્યાય અને સત્ય બહુજ જરૂરનાં છે. એ ઉંચા ગુણો વડે કોઇ દિવસ હાની થવાનો સંભવ રહેતો નથી. ન્યાયી અને સત્યપરાયણ સ્નેહિ ભાગ્ય વિના મળી શકતા નથી. બાકી તો ઉંદરની માફક ટુંકી ટુંકી ખાનારા અને કરડનારા ઘણાંએ વસે છે. આપણા સમાજનું બંધારણ ન્યાયી અને નીતીનું સુમિત્રોથી રચાયેલું હોવું જોઈએ. ન્યાય અને સદાચરણ પર આખું જગત વારી જાય છે. જેના હૃદયમાં માનની ભાવનાઓ પેદા થાય છે તે માણસ કોઇ દિવસ કુકૃત્ય કરવાને લક્ષ્યાતો નથી, એવા મિત્રો સદાય વંદવા યોગ્ય છે, જે મિત્ર સત્ય બોલતાં અચકાય છે, ન્યાયની જરૂર છતાં તદ્દન અન્યાય ભરેલું બોલે અને મિત્રની લાગણી દુઃખાય તેવાં આચરણ કરે તો તે મિત્ર સ્વમે પણ સારો નથી.

મનુષ્ય સ્વભાવમાં એક એવું દૈવત રહેલું છે કે દંભ તરફ તેને બહુજ તીવ્રસ્કાર છુટે છે. એથી કોઇ માણસે છળ, કપટ, દંભ વિગેરે રીતભાતો રાખવીજ ન જોઈએ નહિંતર મનુષ્યજાતિમાં સ્નેહ પ્રસરાવવો એ અતીશય શ્રમભરેલું થઇ પડશે, જે મિત્ર આપણા તરફ સત્યપણે રહી શકતો નથી અને આપણને છેતરવાના ઇલાજો કર્યા કરે છે એવું જાણવામાં આવે તો તેના તરફ કોઇ દિવસ વિશ્વાસનું આરોપણ કરવું નહિં. એતો સૌ કોઇ જાણે છે કે વિશ્વાસ સત્ય મિત્રતાનો પાયો છે, માટે આપણામાં દુર્જાળતા વાસ કરે, ઘેર ઘેર ટુકડા માગવાનો વખત આવે, તો પણ મિત્ર પ્રત્યે દગો દેવાનું કે સ્નેહ કરી ખાશું પીશું ! અને આનંદ કરશું ! અને આપણો સ્વાર્થ પુરો થશે એટલે ચાલ્યા આવશું એમ કોઇ દિવસ નહિં કરતા ? જેનામાં એવી વૃત્તિ દોડધામ કરી રહી હોય, તેવા સ્નેહિઓ પોતાના સ્નેહિના મરણનો ઘાટ કરાવે છે. રાવણને સ્નેહિ ન હોવાથી લંકા જેવા અજીત ગઢને ગુમાવી બેઠો. તેમજ રાજ્ય જેવું રાજ્ય, ભાઇ જેવા ભાઇ અને પુત્ર જેવા પુત્ર તથા આખું કુટુંબ એક નિમિષ માત્રમાં બરબીભૂત થયું. રાજ્ય મેળવવામાં, વેપાર ઉદ્યોગમાં, વિદ્યા સંપાદન કરવામાં, જેટલો ધનનો જરૂરી ખર્ચ છે, તેટલોજ મિત્રનો પુષ્કળ ખર્ચ છે. એ વખતે મિત્ર જે આપણું કામ કરે છે અને આપણે માટે જે જે તેણે સુખ દુઃખ તૈકયું છે, તેની જગ્યાએ જો આપણને મૃકવામાં આવે તો આપણે સ્નેહિને ચત્રભુજ સમજીએ. કદાચને

એવા મિત્રથી આપણને ઘડી બે ઘડી અલગ કરવામાં આવે તો આપણું જીવન એજ વખત નિરસ અને શુષ્ક રૂપે જણાવવા લાગે છે. અને એજ વખતે પાછો મિત્ર મળી આવે તો જાણે ઇન્દુપુરીની સુંદર હવેલીઓમાં, અપ્સરાઓનાં મનહર ગાયનો ન સાંભળતા હોઈએ! અગર તો ત્રિલોકનું રાજ્ય ન મળ્યું હોય!

આપણી જ્યારે ફતેહ થાય છે, ત્યારે એ માન આપણા મિત્રોને ઘટે છે. તમે કોઈ કાર્યની અથવા ધંધાની શરૂઆત કરવા માગતા હો તો કર્તવ્ય નિષ્ઠ મિત્ર શોધી કાઢવાની પહેલી મહેનત કરજો. જેઓ પોતાના જીવનમાં વિજયવંત નિવડ્યા છે અને પોતાના મિત્ર વર્ગમાં સન્માનને પાત્ર બન્યા છે, એવા લોકોનાં શુભ જીવન ચારીયો, જાણવામાં આવે તો તેમાંથી બોધ લેવા જેવાં, વિનોદ કારક હિતવાળાં અને ભાગ્યને ઉત્તમ બનાવનારાં રહસ્યોમળી આવે એમ છે. જેણે બાધ્યાવસ્થાથી મિત્રો કરવામાં ઘણીજ ખંત વાપરી છે. અને પોતાના જીવનમાં, મિત્રો તરફ વફાદાર રહેવાનો લાંબો વખત અભ્યાસ કરેલો છે, તેવા માણસો પોતાની અદ્ભૂત શક્તિ બતાવવામાં તેમજ સદ્મિત્રો કરવામાં પહેલે નંબરે પાસ છે.

જે લોકોનાં દિલો એકજ શબ્દથી આકર્ષાય છે અને જેને પ્રસન્ન કરવાને અસંખ્ય માણસો કામ કરે છે, એવા મનુષ્યો મિત્ર કરવાને યોગ્ય છે. જીવનની શરૂઆતમાં, સારા સોબતીની સહાયથી, જેણે ઉંચ પદવી મેળવી છે, તેવા માણસોએ પોતાના સ્નેહિની પ્યાતિમાં અગણીત વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ; કારણ કે એ તેનો આભારી છે. એમ ન બને તો એ મિત્ર તરફનો ઋણી થાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જેની સહાયથી જેણે કીર્તીમાં વધારો કર્યો છે, અસંખ્ય માણસો જેની સહાયમાં એક નીમીષ માત્રમાં દોષાં આવતાં હતાં આ બધું માન મિત્રને છે, દરેક કાર્યમાં ઉત્સાહ, ચમત્કાર અને પોતાનું તથા પારકાનું શ્રેય સાધવાની મહાન્શક્તિઓની સાથે કાર્ય કરવાની અભિલાષા, આ બધું જ મળ્યું છે એ બરાબર સમજવામાં આવે તો આખી જીંદગી સુમીત્રના ચરણમાં અર્પણ કરવી જોઈએ. કેટલાક પોતાના હિતેચ્છુને કાર્ય સિદ્ધિ થયા પછી બહુજ થોડું માન આપે છે. અને પોતાનો થયેલો વિજય તેની અતુલ શક્તિના પરિણામે હોવાનો દાવો કરે છે, વળી છાતી ઠપકારી એમ કહે છે કે અમે જોરદાર લડ્યા હોવાથી અને અમારા શૂરવીરપણાના ઉગ્ર લક્ષણથી અમે વિજય મેળવ્યો છે. આવા અહંકારી માણસો નિરંતર પોતાની અહં બુદ્ધિથી હરહમેશાં પોતાના સ્નેહિ તરફનો ખરો પ્યાર ગૂમાવી બેસે છે. જ્યારે કોઈ વખત આક્રમકતામાં આવે છે, ત્યારે પોતાની આત્મશલાધાએ થયેલા વૈરથી કોઈ મદદ કરવા ન જાય ત્યારેજ હારખાધ બહુજ પશ્ચાતાપ કરી

રૂઢન કરે છે. અને પોતાની સત્તા, વન, રાજ્ય, લશ્કર, ખુદિ સર્વ સન્મીત્રના પ્રતાપેજ કાર્ય કરતાં હતાં, એવું તેના જાણવામાં આવે ત્યારેજ પોતાની કુશાસ્ર ખુદિત્વપર વૈદગ્ધ્ય ઉપર અને પ્રગતિમાન થવાની પોતાની શક્તિ પરનો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે. જ્યારે અભિમાન્યુ ક્રોધા યુદ્ધમાં જોડાયો ત્યારે ધટોતગચ્છની પાસે એવીજ રીતે અભિમાન ક્યું હતું કે આ બધી જીત મારા આહુત્યનો પ્રતાપ છે તેના પ્રતાપે પોતે હારખાધ મરાયો હતો. જે વસ્તુઓને મનુષ્ય પોતાના વિજ્યનું કારણ સમજે છે તે વસ્તુ વિજ્યનું ખરૂં કારણ નથી; પરંતુ સુમિત્રની સહાય એજ ખરી વિજ્ય પતાકા છે. હરવખતે સ્નેહિ જે સહાય કરે છે, તે અતુલ છે. તેનું માપ કોઇ વાતે થઇ શકે તેમ નથી જંગલમાં વૃક્ષ પશુ એકઠું હોતું નથી, મતલબ કે એથી ઝાડને સ્નેહિની જરૂર હોય એમ જણાઇ આવે છે. આ જંગલમાં મનુષ્યોને મિત્રતા સિવાય બીજે એકે આનંદ પ્રદ વિષય નથી. અને તે સિવાય તેને કોઇ વસ્તુ આનંદદાયક આપવામાં આવી નથી, માટે મિત્ર કરવાની ટેવને બરાબર કેળવવી જોઇએ. રામચંદ્ર ભગવાને સુગ્રીવ, હનુમાન વિગેરે મિત્રના પ્રતાપે વાલી જેવા મહાત્મ્યજવાન વાંદરાને માર્યો હતો અને પાછા તેનાજ પુત્ર આદિક બીજા રીંછ વાંદરાની સહાયથી ચારસો ઝાડના લાંબા સમુદ્રપર પાળ બાંધી લંકા જેવા મજ્જુત દુર્ગને મર કર્યો હતો.

પૈસા ખર્ચવાથી કે ખુશામત કરવાથી સારા મિત્રો મળવા સુરકેલ છે; કદાચને તમે એમ ધારતા હો કે મિત્ર એવી કઇ અમુલ્ય વસ્તુ છે? કે, પાછી ગમે તે વખતે ન મળી શકે? હમણાંજ ધન કમાઇ તેના મુખમાં બે ત્રણ દોકડા નાખી હમેશાં સલામ ભરતા કરી દેશું એમ કહેવાથી તમારી બહુજ લુલ થાય છે. જેને તમે પૈસાથી વશ કરવા ધારો છો તો તે તેમ થશે ખરૂં; પણ તમારા પૈસામાં મોહ પામી જે સ્નેહિ થવા આવશે તે આડું માથું નહિં આપે! એ તો જ્યાંસુધી મળશે ત્યાંસુધી ભાઇ! ભાઇ! કરશે અને નહિં મળે ત્યારે નવ હાથ નમસ્કાર કરી થાપ દઇ આલ્યો જશે. તમારી પાસે બરાબર સ્નેહિ કરવાની પરિક્ષા હશે, તોજ તમે ખાનદાન સન્મીત્ર કરી શકશો. જેની પાસે વસ્તુની કીંમત કરવાની તાકાત નથી તે કોઇ દિવસ કિંમતી વસ્તુ મેળવી શકતો નથી. જે માણસ મિત્રતા કરવાને અને તે પુરેપુરી નિભાવવાને એટલે આવશ્યક ભોગ આપવાને ખુશી છે, એમ જ્યારે લાયક હોય, ત્યારેજ તેને સામો મિત્ર લાયક મળે છે. જેટલો સમય આપણને સારા મિત્રો કરવામાં જોઇએ છીએ, એટલાજ અરસામાં જે આપણે અસંખ્ય ધન એકઠું કરવાને શક્તિમાન હોઇએ તો દ્રવ્ય સંગ્રહ કરવામાં દિવસ નહિં

ગુમાવતાં ખાસ સારા મિત્રો શોધી કહાડવામાં સમય વ્યતીત કરવો જોઈએ, કે જેનાથી આપણે અદ્યક્ષ ધન ભેગું કરી શકીએ, વિચારો ! જેઓ આપણામાં સંપુર્ણ વિશ્વાસ રાખે છે અને જેઓ આપણને ત્રિપતિના સમયમાં તજ દેતા નથી, એવા પુષ્કળ મિત્રો ભેગા કરવા એ અસંખ્ય ધન સંગ્રહ કર્યા જેવું છે. લાયક મિત્રોની સહાયથી આપણે જે સમૃદ્ધિ મેળવી શકીએ છીએ એ સંપત્તિ જગતમાં ખીજી કોઈ વસ્તુ વડે મળી શકે તેમ નથી. જ્યાં સ્નેહનું અંગ થયું, ત્યાં સર્વ ઉપાધિઓ પોતાનો વેગ મદ કરે છે. સ્નેહિ તો સગાભાઈ કરતાં વિશેષ મનાય છે. સ્નેહિને ઘેર સ્નેહિ આવે તો જેમ પોતાના ઘેર પોતે આવ્યો હોય તેમ પોતાને હાથે સગવડ કરી લે છે. કોઈ ખીજો અન્નણ્યો માણસ આવ્યો હોય તો ભાગ્યેજ પરખી શકે છે, કે આ ધરમાલિક છે કે તેનો સ્નેહિ છે. સ્નેહિને વધારે વિવેકની જરૂર નથી હોતી. તેઓ પોતાના તરફ સ્નેહિએ ખતાવેલા વિવેકને મસ્કરીરૂપ સમજે છે. સ્નેહિને આમંત્રણ નથી હોતું ! કારણ કે સન્મીત્રોએ પોતાના મિત્રો તરફ જ્યારે સ્નેહિને પસંદ કર્યો, ત્યારેજ વિવેકનો, માન સન્માનનો, આમંત્રણનો, હાવભાવનો, સર્વત્ર ખમ્મનો એક સાથે અર્પણ કરેલો હોય છે; તેથીજ તેઓ હરવખત એ પંચાતમાં નથી પડતા. સત્ય મિત્રો મળવા એ મહાન્ રાજ્ય મળવા સમાન છે.

જ્યાં સુધી મિત્રતા ન દુટે ત્યાં સુધી, તેની કિંમત કોઈ જાણી શકતું નથી માટે ભવીષ્યમાં સ્નેહ ન દુટે તેવી મિત્રતા કરો. તમારા મિત્રોની વર્તણૂક તથા પદ્ધતી તમારા જીવન પર અદ્ભુત અસર થાય છે, માટે ખતી શકે ત્યાં સુધી તમારાથી ઉચ્ચતર કોટીના મિત્રો પસંદ કરવાનો ચોક્કસ ખ્યાલ રાખો. જે લોકો તમારા કરતાં વિદ્યા હુન્નરમાં આગળ પડેલા હોય, તેની સાથે નિકટ સમાગમમાં આવો. જેઓને આત્મવિકાસ અને આર્થિકર્ષનાં વિશેષ સાધનો હાથમાં આવેલાં છે અને જેઓ વધારે કેળવાયલા છે તેઓને મદદ કરવાને તમે તમારા જીવનનો સદ્વપયોગ કરો, અગર તો તમારા સહવાસમાં જે મનુષ્યો આવે તેઓના જીવનમાંથી બને તેટલું સદાયરંજણ ગૃહજી કરો, આથી તમારું જીવન ઉચ્ચ પદ્ધતિ પર લઇ જવાને તમને સહેલું થઇ પડશે.

ઘણાએક માણસને અસંખ્ય સ્નેહિઓ કરવાની ટેવ હોય છે અને એ ઘણા મિત્રો વડે એ માણસ ગમે એવું અઘડું કામ હોય, કોઈની સત્તાવડે ન જીતાય એવું હોય; તો પણ જય મેળવી શકે છે. જે વખતે જર્મન અને બ્રિટિશ સરકારને જંગ થયો, એ વખતે જર્મને આખા જગતને વશ કરે એવા પાયાપર લડાઈ આરંભી હતી; પણ બ્રિટિશ મિત્રોના પ્રતાપે અને એના બળના સમુદ્ધે પ્રતાપી જર્મનને

વશ કર્યો. માત્ર મિત્ર એવી સંગઠા આપનારા મિત્રો વડે કામ સાધી શકાતું નથી, પણ જેઓ સદ્ગુણી હોય મિત્રતા કષ્ટમાં ભાગ લેવા ઉધાડે પગે દોડ્યા આવે, એવા સ્નેહિઓ સારાં કૃત્યો કરી શકે છે. તમારા કરતાં ઉતરતી પંક્તિના જીવોની સાથે સ્નેહભાવ રાખશો અને હરહમેશાં તેના સંસર્ગમાં આવશો તો તમે નકી ઉતરતી પંક્તિમાં જવાના. કારણ કે તેઓએ ઉંચે ચડવાનું કે ખીજને ચડાવવાનું પસંદ નહિં કરતાં કનીષ્ઠ પદે લઈ જવાનું વધારે પસંદ કરેલું હોય છે. કદાચને તમારામાં એક જે ગુણ સારા હશે તો ખરાબ મિત્રો તેને નસાડી મૂકશે અને ઉંચ અભિલાષને ધુળમાં મેળવવાનો યત્ન આરંભશે.

આપણા મિત્રો આપણા પર કેવી છાપ પાડે છે, એ અગાઉથી નહિં જાણતા હોવાથી, આપણે હરવખત દુઃખના દરિયામાં આવી પડીએ છીએ. માફ તો એમ માનવું છે કે જે માણસ સારા સ્નેહિઓના પરિચયમાં આવે છે, તે અનેક અવગુણોને સંહારી સારા સદ્ગુણોની ભરતી કરે છે. એથી આપણામાં સ્વભાવિક રીતે એવી ટેવ પડી જાય છે કે, ખરાબ કાર્ય તરફ આપણને એની મેજે અણુગમે છુટે છે. કેટલાક મિત્રો પોતાના સ્નેહિઓનું દીલ દુભાય એવું કામ કરવા કોઈ દિવસ પ્રેરાતા નથી અને તે કેમ ખુશી રહે; તથા પોતાની મિત્રતા કાયમ ખાતે સુર્યની ઉત્તરાશ્વ છાયાની માફક કેમ વૃદ્ધિ પામે, એજ હેતુ પર લાગેલા હોય છે. એવાજ મિત્રો ઘણે ભાગે કોઈ દિવસ મિત્રતા દોષમાં આવતા નથી, માટે દરેક સ્નેહિઓએ મિત્રતાનો કેમ સંબંધ સચવાય, એની કાળજી રાખવી અવશ્યની છે. તમે ગમે તેટલા વિદ્વાન, પ્રવીણ અને લાયક હો પણ તમારે કોઈ ગરીબ માણસના સહવાસમાં ન આવવું, તેની સાથે મિત્રતા ન કરવી, એવી મોટપણની વૃત્તિનો ત્યાગ કરો. ગમે એવો ગરીબ હોય તો પણ તેનામાં એકાદ ગુણ એવો સારો હોય છે કે જે ગુણ સજ્જન માણસમાં પણ ન હોય. સોમજ પ્રાણ નાશક છે; પણ તેમાંથી વૈદો બહુજ સારી ગુણકારી દવાઓ બનાવે છે. કોઈ માણસ ગુણી નથી, બધા અવગુણોથી ભરેલા છે મારે તેની સાથે વાત ચીત કરવાનો જરા હક નથી એમ બોલી તમારા ઉત્તમ ગુણને તજી ખરાબ વૃત્તિને નહિં આવકાર આપતા, નહિંતર તમારામાં ઉત્સાહ, આનંદ અને બલમનસાધ આદિક સદ્ગુણો સહજ વારમાં નાશ પામશે. એક માણસ હરવખત એમ કહેતો કે મારે એક મિત્ર નથી તેથી આત્મધાત કરવાના નિશ્ચય પર હું આવી જઈ છું. જે મને સારો સલાહકાર મિત્ર મળે તો હું હમણાંજ મારાં દરેક કષ્ટદાથી કાર્યોને દેશવટો આપી શકું. જુઓ ! મિત્રતાથી કેટલો બધો ઉત્સાહ જોરપર આવે છે ?

જેઓ દુરામહી હોય એજ સન્મીત્રના સાથમાં જોડાતા નથી. જે માણસ હલકા તેમજ સંકુચિત મનના હોય છે, વ્યવહારમાં ચીકણા અને ખીજની ટીકા કરનારા સ્વાર્થી, લોભી અને ઇર્ષાખોર હોય છે તેવા ખોટા તર્ક, વિતર્કને માન આપનારા, સારાં કૃત્યો કરનારા તરફ વૈરભાવ રાખનારા, અવગુણી માણસોને કોઇ સ્નેહિતરીકે પસંદ કરતું નથી.

જીવનનાં ધોરણો ઉંચ રાખવા માટે હમેશાં યત્ન કરવો એ એક મહત્વની વસ્તુ છે. જેઓ કાયમ ખાતે ઉંચ ભાવનાઓ બાંધતા આવ્યા છે, તેઓને માટે એ કાર્ય દુર્ઘટ નથી. સામે માણસ કેવા સ્વભાવનો છે? હમણાં કે પછી આપણા મતને મળતો થઇ સમયાનુસાર વર્તે શે કે કેમ? એની પરિક્ષા કર્યા વગર એને મિત્ર કરવાની રીતભાત તમારી ધાત ઉમ્મત્ત કરશે. કોઇ માણસને કોઇની સાથે મિત્રતા નથી, એવી જો છુમ સાંભળો તો અવશ્ય એવું અનુમાન કરવું કે એ માણસ કંઇક દુર્ગુણવાળો હોવો જોઇએ. એમ ન હોય તો તેનામાં મિત્રતાનો અભાવ કેમ હોય? પુષ્કળ મિત્રો હોવા એ ગોટાળા બર્યો રસ્તો નથી; પણ બહુજ પ્રશંસનીય છે. તેવા બહોળા પ્રમાણવાળા મિત્રને પસંદ કરનારો માણસ સત્કારને પામે છે. જેને મિત્ર નથી અને ઘણું ધન છે તે માણસ ગરીબ ગણાય છે. ગમે તેટલું દ્રવ્ય હોય તે મિત્રતાને સ્થાને શોભી શકતું નથી. એક મિત્ર વગરનો ધનવાન સંસારનો ત્યાગ કરે અને બીજો પુષ્કળ મિત્રોવાળો નિર્ધન માણસ મૃત્યુવશ થાય તો મિત્ર વગરના ધનવાન કરતાં, ગરીબ સ્થિતિના માણસની શેરીમાં અસંખ્ય સ્ત્રી, પુરુષો, શોક પ્રદર્શિત કરવાને માટે ઉભરાઇ નીકળે છે. દ્રવ્યવાન માણસ ધન એકદુ કરવામાં પોતાનું સાર્થક સમજ્યો હતો અને પેલો ગરીબ માણસ મિત્ર એકઠા કરવાની સેવામાં રોકાયો હતો, માત્ર પરિશ્રમમાં નહિ પણ ભાવનામાં તકાવત હતો, કૃપણ માણસને જોડલો ધન પર સ્નેહ હોય છે, તેવોજ સ્નેહ મિત્રની આદના કરનાર માણસને મિત્ર તરફ હોય છે, ધનવાન ધન તરફ લલચાયો હતો અને મિત્ર પ્રાપ્ત કરવાના સદ્ભાગ્યવાળો. ઉદાર માણસ, મિત્ર એકઠા કરવામાં પોતાનું સર્વસ્વ જીવન ખરચતો હતો.

આખા જગતને કુટુંબ સમજનારા માણસો બ્યારે સંસારમાંથી અદૃશ્ય થાય છે, સારે તેના કુટુંબને નહિ પણ આખા વિશ્વને નુકશાનમાં ઉતરવું પડે છે. આવા સ્વાર્થ બુદ્ધિ વગરના અને લોભ દશાને ધિક્કારનાર ઉદાર દીલના પુરૂષના સમાગમથી કોને લાભ ન થાય? મિત્ર તરફની હત્તમ રીતભાત અથવા સબ્યતા નિરૂપયોગી નથી પણ એક વફાદાર અને ખાનદાન સ્વભાવનો અઘો નમુનો છે. આરોગ્યતાના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરવું એ શારીરીક પાપ છે, તેમ મિત્રને સન્માન ન આપવું એ મોટામઠ્ઠ મોટું માનસીક પાપ છે. થોડું ઘણું માન એ અદળક ધનની ભેટ છે.

જે માઆપને પોતાની ઇચ્છાનુસાર આળકને સદ્ગુણી બનાવવું હોય તો તેણે સારા સ્નેહિઓના હાથ હેઠળ મૂકવું જોઈએ. કે જેથી આનંદ, સુખ અને કૃતેહનાં વાગ્ન સાંભળી શકે, સન્મીત્રના સહવાસથી દરેક માણસ દયાળુ, સાદા મનનો, ચોખ્ખો, ધીરજવાન, વિચારવંત, વિવેકી અને ઇશ્વરીજ્ઞાન તેમજ ઉત્સાહીપણે કાર્ય કરવામાં એકઠો બને છે. પારણામાં માઆપના ખોળામાં રમત ગમતમાં જે જે અવગુણો પ્રવેશ્યા હોય તે બધા નષ્ટ થાય છે. એમાંથી વડિલો માઆપ વિગેરેની સાથે કેમ વર્તવું એ પણ શીખવાનું મળે છે. ધર્મ બજાવવામાં, પોતાના સર્વસુખોનો પાથો ચણવામાં અને દરેક શુભેચ્છાઓને મજબૂત કરવામાં, શક્તિમાન નિવડે છે. દૂર દેશાવરની, કારખાનાંઓની, અદાલતોની, બધી ખાનગી એટલે ન જાણવામાં આવે એવી ગુપ્ત વાતોનો ભંડાર મેળવે છે. સુમીત્રની સ્હાયથી દુનીયાદારીના દરેક કડવા અનુભવોને જાણી શકાય છે. છોકરવાદી, બદ્દેલી અને દુર્ગણવાળી અનેક ખામીઓ દૂર થાય છે. મોટામાં મોટો મનોરથ; તેમજ નિર્વાહ ચલાવવાનો ઉમદા રસ્તો હાથ કરાય છે. વિદ્યા, ઉદ્યોગ વિગેરે વગર પૈસે હાથમાં આવે છે. સ્વતંત્ર વૃત્તિને, પુરૂષાર્થ અને પરાક્રમને જાણતાં શીખે છે. પરાધીન થઈ પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલતાં અટકે છે. પોતાની સત્તા વડે જે મળે તેમાંથી જાડો પાતળો રોટલો ખાઈ, પ્રમાણિકતા અને કુટુંબની પ્રીતિ મેળવવાને ભાગ્યશાળી બને છે. ઉદ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બુદ્ધિ, પરાક્રમ અને ઉત્સાહ એ તેના ઉમદા ગુણો ઠરે છે. મીત્રના પ્રતાપે મનની મજબૂતી, આરોગ્યતા આદિક અગણીત અન્ન વસ્ત્ર પુરી પાડવાની શક્તિ જન્મ પામે છે. જીલમી, કુફેલી, દુર્ગુણી, હરામી, પાપી, વિશ્વાસઘાતી વિગેરે લોકોની અપવાદરૂપ વાણીને પાત્ર ઠરતો નથી. ચતુરાઈ અને ડહાપણ બધાં કાર્યો કરી જગતને સંતોષી શકે છે. આંધળાં, લુલાં, મુગાં, બહેરાં, એવાં બિચારાં હીણભાગીની સેવામાં લાગી જવું; તેને પોતાની કાર્ય સિદ્ધિ સમજે છે. ઢંગધડા વગરની રીતભાતોને ધિક્કારી, ઉમદા રહેણી કહેણીને દાખલ કરે છે. દુનીયાની યાદગિરીમાં રહે એવાં કાર્યો કરી, નીચ માણસોથી પીડાતા રંક જીવોને બચાવે છે, એવી રીતે પોતાની અંદગીને સારામિત્રના પ્રતાપે સુધારી એક ઉમદા અંચકારને હાથે પોતાનું ઉત્તમ જીવન ચરિત્ર લખાવતા જાય છે. દરેક માણસને મિત્રની જરૂર છે. ધંધામાંથી મુક્ત થયા પછી ખાસ મિત્રની જરૂર પડે છે. બાગ બગીચાઓમાં, દુરસદનો સમય ગાળવામાં; કે ઉત્તમ સ્થળે રમત ગમતમાં, જે મિત્ર ન હોય તો ભાગ્યેજ આનંદ મળી શકે છે.

જે અદ્ભૂત અને મુખ્ય માણસના સહવાસમાં એક ધડીબર આવવું તેના કરતાં જેલમાં જન્મપર્યંત રહેવું વધારે સલામતી બધું છે. જે

ખરાબ માણસની સોજત થઇ જાય તો આખી જીંદગીને રીયાવી રીયાવી મારવાની અને મોટી આફતો આવી જવાની ધારતી છે, ખરાબ માણસની ટાળી, ગપાં સપાં અને બીજાનું સત્યાનાશ કરવાની, વાત સિવાય કંઈ ઉચ્ચારતી નથી. તેઓની વાતો તદ્દન દુરાચાર ભરેલી હોય છે. તેમાંથી કંઈ જાણવા જેવું મળી શકતું નથી. બકલ કહે છે કે પ્રશંષાને પાત્ર મળ્યાતા એવા માણસોએ તો એવા લોકોના રહેઠાણનાં પણ ખરર ન પુછવા જોઈએ.

જે માણસને અસભ્ય વાતો કરવાની ટેવ પડી ગઇ હોય છે; અથવા તો હલકા લોકોની સોજત કરવાનો શોખ પડી ગયો હોય, એવા માણસની સોજત કરતા અટકજો. દુરાચારને રસ્તે ચડેલા યુવાન માણસો દ્રવ્ય અને યુદ્ધિની ગમે એવી મોટી બક્ષિસ મળે તો પણ કદી ફતેહમંદ થતા નથી. તેમ સારા પ્રકારનાં ધોરણો કે વિશ્વાસ પાત્ર વર્તણૂકની તેને ઇચ્છા હોતી નથી, એજ તેના અધમ અંતઃકરણની સાબિતી છે. એવાઓ તરફ અમને બે હદ દયા આવે છે. ખરાબ સોજતીઓની જાળમાં ફસેલો માણસ લફંગો અને લુચ્ચો કહેવાય છે. જેમ દુર્ગુણમાં ઉછરીને મોટા થયો હોય તેમ સદ્ગુણ તરફ કટાક્ષ કરી, હર વખત આફતમાં આવી પડે છે. એવા ખરાબ માણસો વિશ્વાસ પાત્ર માયાપને, અધમ અને દુરાચરણી બનાવે છે. જો તમારે સદ્ગુણી માણસની પંક્તિમાં શોભારૂપદ ગણાવું હોય તો તમને ન્યાયયુદ્ધિવાળા, વિશ્વાસ પાત્ર અને નિમક હલાલ સ્નેહિતા મિત્ર તરીકે ઓળખાવજો. સારા વર્તનવાળા દરેક માણસને સભ્ય, સારી વર્તણૂક; તેમજ મોહક. છટાદાર, સત્ય વચનોતં ઉચ્ચારનારા સન્મીત્રની જરૂર છે. આનંદ મેળવવા સારું મિત્ર હોય છે; કંઈ ગ્લાની ઉપજાવવા માટે હોતા નથી. સૃષ્ટિની રચના બતાવવામાં, પોતાની જાતને સુધારવામાં, મર્યાદશીલ અવસ્થા વિનાડવામાં, સ્નેહિ જે કામ કરે છે તેવું કામ બીજા કોઇ પણ વસ્તુ નથી કરતી મિત્રથી ઇર્ષાળુ યુદ્ધિ મટી, દરેકના તરફ સ્નેહભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. પોતે આપત્તિમાંથી બચી, બીજાને છોડાવી શકે છે. અંતઃકરણની દરેક ભલી વૃત્તિઓ એકદમ શરણે આવે છે. હાંસી, ખટપટ, અધમ અને ભૂષ્ટવિચારો તેનાથી થરથર ધ્રુજે છે. ઉપહાસ્ય અને બિભત્સ શબ્દો બોલવામાં પોતાની જીજ્ઞાસને કુમાર્ગે જવા દેતા નથી. સારી યુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા હરવખત દુરસદ લઇ, પુસ્તકો વાંચવામાં પોતાનો સમય બ્યતીત કરે છે. જ્ઞાનમાં આગળ વધી મહાન્ નેતા તરીકે ઓળખાઇ જાહેરાતમાં ન આવે એવા કુળને જગજાહેર બનાવી, સર્વમાં પૂજાય છે. સારા સ્નેહિતા પ્રતાપથી ધંધા રોજગારમાં સારું માન મળે છે. એક માણસ એમ કહેતો કે જે માણસમાં સ્નેહિઓનો દુષ્કાળ છે.

તેવા માણસો મારા વૈરી અને હું તેનો કદો શત્રુ છું; કહો ! આ મિત્ર વગરના માણસની કેટલી બધી અધમ સ્થિતિ ? આપણા દેશમાં ધધે પડી ભાંગવાનું, મનુષ્યોને ઘેર ઘેર બીખ માગતા થવાનું, સુલેહ અને સંપ વગરનાં હોવાનું, અશાંતિ અને કષ્ટથી ઝરાડા પાડવાનું, જે મળી આવ્યું હોય તો માત્ર મીત્ર વગરના માણસોથીજ સમજી લેવું. સન્મીત્રના સહવાસ વગર તમારા અંતઃકરણની ગુપ્ત વાત બહાર પાડશો નહિ; નહિં તર લોકો તમને પોતાના સમાજમાંથી પશુની માફક હાંકી કાઢશે. જેમ ખાનપાનાદિક વ્યવહારમાં, ઝરાજર નિયમ ન રખાય તો યમ ધર બાળી જાય તેમ છે, એવી રીતે ગુણની પરિક્ષા વગર સોજતી સાધી લેવાય તો ખરી રીતે અમુલ્ય જીંદગીને મુકી ચણા માટે વેચી નાખી ગણાય. તમારો ધધે ગમે તે પ્રકારનો હોય; પણ સ્નેહની ખાજતમાં તમારા જેવા તેવા સ્વભાવનાં દર્શન કરાવશો નહિં. તમારી મદદને માટે, પૈસા આપીને રાખેલા નોકરને નહિં પસંદ કરતાં તમે ઉત્તમ સદ્ગુણ વડે પ્રાપ્ત કરેલા શુદ્ધ સ્નેહિતે મદદમાં લેજો, પછી જેઉંધું કે કેમ આજ્ઞા અને મુશીબતો ટકી રહે છે ! તમારી આખી જીંદગીનું જેખમ તમારા ઉપર છે, ચાહે તો સુધારો અગર તો બગાડો. તમારા કાર્યમાં, તમારા વિચારમાં, તમને અણુભોલ મદદ કરે એવા સ્નેહિ શોધી ઝરાજર વખતનો ઉપયોગ કરતાં શીખો. સારા મિત્રોના પ્રતાપે કુદરતથી મળેલી દરેક શક્તિઓ આપણને જમણી મદદ કરેછે. જેણે સારાં કાર્યો કર્યાં છે, તે બધા સન્મીત્રોનાં એકજ જીભે વખાણુ કરેછે, કે હું જે જે કરી શક્યો તે બધું માન મારા સોજતીઓને છે. મારા વખતનો ઝરાજર સદુપયોગ કરવા માટે, મારા કાર્યમાં હરવખત ઉત્સાહ રેડતા તેથી મારામાં એટલી તો બહોળા પ્રમાણમાં શક્તિઓ આવી મળી કે એક વરસે પુરું થાય એવું કામ હું ચોવીસ કલાકમાં કરી શક્યો. મારો મિત્ર મારી એક ક્ષણ નકામી જવા દેતો નહિં. સેંકડો કે લાખો માણસોની વચમાં એક સબ્ય તરીકે ઉભા રહેવાનો જે મારો આનંદદાયક અને સુખદાયક સમય જોઈ શક્યો છું; તેવા મિત્રના પ્રતાપને હું કેમ જીવન પર્યંત ભુલી જાઉં ? સન્મીત્રના પ્રતાપે ભભકાદાર પોશાકો, ઇલાકાજવાળી સ્થિતિઓ, ઉંચી ઉંચી અભિલાષાઓ, તવંગરપણું આ બધું મરજી મુજબ મળી શકે છે. વખતો વખત સુગંધી પુષ્પોના હારો કંઠમાં આરોપાય છે. જય જયના પોકારો સંભળાય છે, જેને માટે હજારો માણસો મરવાને તૈયાર હોય છે. એવા પુણ્યવંત સન્મીત્રના મિત્ર તરીકેની પરામાત્મા પણ ઇચ્છા બતાવે છે. જેને બોલવાનો હક ન હોય પગવતી ચાલવાને જમીન ન હોય, સ્વતંત્ર છતાં પરતંત્ર બની ગયો હોય, તેને જે વિનય મેળવવો હોય તો; મારા કહેવા પ્રમાણે સન્મીત્રોની ભરતી કરે.

મિત્રતામાં રહેજ પણ સંકોચ ન હોવો જોઈએ. મિત્રતા કયાં અગાઉ તમારે ખુશી પડે એવા સ્વતંત્ર વિચારો કરવાની છુટ છે. મિત્રતા સાધ્યા પછી તમારે એક શબ્દ પણ ખાનગી ન બોલવો જોઈએ. તમને કોઈ આત્મતામાં શંકા થાય તો તમારા મિત્ર પાસે ખુલાસો કરો, મિત્ર મનના સમાધાન માટે હોય છે. મિત્રતાનો ખરો હેતુ એ છે કે તમારી જાત કરતાં તમારા સ્નેહિ પર તમારે વધારે સ્નેહ હોવો જોઈએ. કારણ કે સારા સ્નેહિને માટે, તમારી જીંદગીની આહુતી આપતાં સંકોચ ન પામે. તમે મિત્રને માટે માથું આપ્યું હશે તો મિત્ર ખુશીથી તમારા માટે મરશે. અને એવાજ સદ્વર્તનવાળા મિત્રો ઇતિહાસનાં પૃથ્થ પર પોતાનાં નામો સ્થિરસ્થાપી કરતા ગયા છે.

આપણામાં એક એવી લુલ માલુમ પડે છે કે આપણે કોઈ વસ્તુ પર સરખો પ્યાર કાયમ ખાતે રાખી શકતા નથી. એથીજ આપણે વિશાળ સાધનો, આશ્ચર્ય ચક્રિત કાર્યો, યોગ્ય સમય, મહાન લાભ; વિગેરે વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જો આપણે એ અજ્ઞાનતાને છોડી દઈ, સદ્ગુણોની શોધ ખોળમાં મગ્ન રહીએ તો આપણા મિત્રો ખુશીથી આપણને લાભકારક આત્મતાની સાથે ઓળખાણ કરાવી આપે એમ છે ભૌતિક સંપત્તિને માટે આપણે જેટલી લાગણી ખતાવીએ છીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં સદ્ગુણોને દાખાવીએ છીએ. એનાથી કેટલાક વિચારો ખીસે છે. કેટલાક એમનેએમ મગજમાં મગજમાં મરી જાય છે અને કેટલાક અધમુઆ થઈ જાય છે. એથી આપણે અત્યંત અમુલ્ય વસ્તુ ગુમાવી બેસીએ છીએ. કેટલાક સ્વાર્થી માણસોએ મિત્રતાને, શક્તિને અને સારા વખતને, એક વેપારમય ખતાવી મુક્યો છે. સ્નેહનો અંશ થયો એટલે તુરત તુરત ધન ઉછીતું લઈ ધંધાને માટે લાગી પડ્યા, પાછી જરૂર પડીતો પાછા લેવા આવ્યા, એતો આમ એક જાતનો વ્યાપારમય પ્રેમ ઠર્યો ગણાય આમાં નિઃસ્વાર્થીતાતું કયાંય નામનિશાન પણ ન રહ્યું. તેવા મિત્રો, આવા મિત્રરૂપી પ્રયોગથી, ધન કઢાવવાના જખરા ગારડી છે; કારણ કે તેઓએ દ્રવ્ય પ્રાપ્તિમાંજ જીવન કાર્યની શક્તિની અને મિત્રતાની ખરી સાર્થકતા માની છે. પુષ્કળ દ્રવ્ય હોય, અગણીત સ્નેહિઓ હોય; પણ સત્ય સ્હાયક મિત્ર એમાંથી ન જડી આવે તો એના જેવી ખરાખ જીંદગી ખીજા કેની કહેવાય? કેટલાક એવા સ્નેહિઓ હોય છે કે જેની સત્ય મિત્રમાં ગણના થઈ શકતી નથી; માત્ર સ્નેહિ છે એમ શબ્દમાં બોલાય છે. જ્યારે મિત્રતારૂપી લતાવિસ્તાર પામે છે, ત્યારે મિત્રના દરેક લાલચુ જનોએ વિપત્તિના સખત આઘાત અને અસંખ્ય ઉપાધિઓનાં ઝાપટાંની સામા થવું જોઈએ છે. એક માણસ એમ ધારતો હતો કે મારી પાસે માથું આપનારા અને સુખ દુઃખના સમયમાં સરખા રહેનારા, અસંખ્ય

મિત્રો છે. જ્યારે એની પાસેથી સર્વ મિલકત અદસ્ય થઈ ગઈ! ત્યારે બધા મિત્રો તેને તજીને ચાલ્યા ગયા અને એજ વખતે તેણે મિત્રની હડતાળ પડેલી જોઈ. જે મિત્રો તેના પર અપ્રતિમ સ્નેહભાવ રાખતા હતા, તેઓએ તેને તજી દીધો. એટલે એ બિચારો એટલો બધો તો હતાશ થઈ ગયો અને સ્નેહ શૂન્યતાથી તેને એટલું બધું તો દુઃખ થઈ પડ્યું કે અતે પોતે પોતાના આત્માને ખોઈ એડો. આવા દુઃખદ સમયમાં થોડાજ મિત્રો વળગી રહેનારા હોય છે અને કેટલાક તો એવા હોય છે કે જેને ઘેર પોતે ખાઈપીધને મોટા થયા છે, તેની જ્યારે ખરાબ સ્થિતિ થાય છે, ત્યારે તેઓ આંગણે આવવા દેવાની પણ ઇચ્છા કરતા નથી ઘણે ભાગે તો દુરથી દેખી સાંકળ લગાવી દે છે. આહાહા! આવા માણસોથી બીજા કયા વધારે ધાતકી હોઈ શકે? પરંતુ કુદરતે વ્યાજબી કર્યું છે કે એવા હરામી મનુષ્યોને પોશણ કરનારો માણસ એજ દશાને યોગ્ય હોઈ શકે!

જેઓ મિત્રતાને આધારે ધંધા કરે છે; અગર તો મિત્રતાને એક મહાન વ્યાપારના સાધન તરીકે સમજે છે, એવા જીવો મિત્રતાને માટે મને યોગ્ય લાગતા નથી. એક કહેવત છે કે, જે ભાગે તે કોઈ દીવસ મગાવે 'મતલબ' કે એવા સ્વાર્થી લોકોને આપવાથી આપણો કોઈ દિવસ એવો વખત આવે છે કે આપણે બીજાની પાસે માગવા જવું પડે છે, તેવા માણસોથી એટીને ચાલવામાં સાર છે. જે માણસ મિત્રતાની કિંમત સમજે છે, તે મિત્ર પાસેથી કોઈ દિવસ પૈસા લેતો નથી, ખરું પૂછાવો તો પૈસાની લેવડ દેવડથી શુદ્ધ સ્નેહ નિભતો નથી અને પાછળથી તેના પ્રત્યે તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોવાય છે. આ પ્રમાણે જ્યારે મિત્રના અંતઃકરણમાં આમ વિચર થાય એ મિત્રના શબ્દથી અત્યંત વિરુદ્ધ છે. જ્યાં સ્નેહ હોય ત્યાં વિશ્વાસ ગૂમાવવો નહિં. એક બાળુ મિત્ર આપણા માટે સુંદર કાર્ય કરી રહ્યો હોય ત્યારે બીજા બાળુ આપણે તેને ધન માગી સતાવીએ તો કેટલું બધું શોચનીય ગણાય! તેઓનો આપણા તરફ ખરેખરો સ્નેહભાવ એથી નથી રહેતો! કેટલાકનું એમ કહેવું છે કે જ્યાં સ્નેહ હોય ત્યાં એવો અભાવ ન સંભવે અને જે તેમ થાય તો પછી સ્નેહ એવું નામ આપવું એ પણ પાપ છે. આપણામાંના ઘણાખરાને એમાંનો અનુભવ હશે તો તેઓ સમજતા હશે કે ગમે એવો સાચો સ્નેહ હોય પણ પૈસાની લેવડદેવડથી લાંબે સમયે સ્નેહ તરફથી તિરસ્કારનાં ફળ આવ્યા વિના રહેતાં નથી. એક મિત્ર પોતાના ગરીબ મિત્રની સ્થિતિને સારી રીતે જાણતો હતો, ત્યારે એને એવો વિચાર થયો કે આ સ્નેહ પોતે સ્નેહ તરફનો ધર્મખરાબર સમજતો હોવાથી બૂખ્યા પેટે સૂઈ રહેશે; પણ મારી પાસે ધનની માગણી કરશે નહિં. માટે તે માણસ મારા પૈસા ખુશીથી વાપરે એવી યુક્તિ કરવી જોઈએ.

એમ ધારી જ્યારે પેલો મિત્ર તેને ઘેર આવ્યો અને આનંદથી વાતો કરી થોડી વારે જવા નિકળ્યો, ત્યારે બોલાવી કહ્યું કે ભાઈ ! આ પાંચસો રૂપિયા આપ આપને ઘેર મારી થાપણુ તરીકે પાંચ વરસને વાયદે રાખો. હું ખુશીથી તમારી પાસે અનામત રાખવા ધારું છું, એટલે બ્યાજ લેવામાં આવશે નહિં. એમ કહી તે માણસે મદદ આપી, એનાથી એ માણસ ધીમે ધીમે વેપારમાં વધી, તેના સ્નેહિતા જેવીજ સમૃદ્ધિવાળો થઈ ગયો. અને પાંચ વર્ષ પુરાં થતાં ધણાજ હર્ષથી એ પૈસા આપી આવ્યો. જ્યારે લાંબે સમયે પોતાના દયાળુ મિત્રની યુક્તિ તેના ધ્યાનમાં આવી, ત્યારે પોતે બહુજ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો, જે આમ અને તો અયોગ્ય સ્થાને નહિં ગણાય. મિત્ર પાસેથી માગીને લીધેલું ધન તો અવશ્ય ગ્લાની ઉત્પન્ન કર્તા છે. આજ કાળ એક વેપાર સંબંધી મિત્રતા વધતી જાય છે, આ મિત્રતાનો લાભ આર્થિક સિવાય કંઈ પણ હોતો નથી. આ મિત્રતા લાંબા સમયે અનહદ હાની કર્તા છે. એવા લોકો ઉપર ચોટીઓ પ્રેમ દેખાડવામાં એવા તો બહાદુર હોય છે કે એ બનાવટી સ્નેહને ઓળખવાની કોઈનામાં તાકાત નથી. સામે માણસ એમજ ધારે છે કે હું ખરેખરો ભાગ્યશાળી છું ! કે મને અત્યારે લાયક મિત્ર મળ્યો છે; પણ બોળા હૃદયનો માણસ તો ત્યારેજ પસ્તાય છે કે જ્યારે સમય આવતાં થાપ મારી, રૂપિયાની થેલીઓ લઈને, રવાના થાય. આવા લોકો ધીમે ધીમે પોતાની પ્રપંચ જાળ પાથરે છે. અને છેવટે તેમાં ધણા એક મિત્રો સપડાઈ જાય છે. તેઓના અંગત વિચારો એવા હોય છે કે આ માણસની સાથે સ્નેહ કરવાથી આપણે વેપાર પુરજોરમાં ચાલશે, આપણે ખ્યાતિમાં આવશું, અત્યંત લાભ પામશું, આપણી સત્તા તથા આબરૂ વધશે અને વેપારમાં એટલા બધા તો ગ્રાહકોની વૃદ્ધિ થશે કે ગ્રાહકને સમજાવવાને પુરતા નોકરો નહિં હોય. એક મુર્ખ માણસ પણ સમજશે કે આવો સ્નેહ અત્યંત બયકારક છે.

જેઓ આપણને ચાહે છે, આપણા માટે જીવ આપે છે, વખતો વખત સુખ, સમય, લક્ષ્મી અને શરીરને કામે લગાડે છે, એવા મિત્રો જે જે માણસ પાસે હોય, તેણે દરેક સંપત્તિઓને પોતાના ગૃહમાર્ગમાં વેરી નાખી છે; એમ સમજવું. જેના પરિચયમાં આવવા માટે, મનુષ્યો રાહ જોયા કરે છે, નિરંતર તલસ્યા કરે છે, તેવા સ્નેહિતો તરફ અનુકુળ સંયોગો શા માટે ખેંચાઈને ન આવે ? મારો સ્નેહ ક્યારે પ્રગતિમાન થઈ શકે ? હું તેને ક્યારે બવ્ય હવેલીમાં આનંદ કરતો જોઉં ? એવા તેના મગજમાં વિચારો ઘોળાયા કરે છે. સદ્ગુણી માણસ કોઈ દિવસ

માતા તરફથી, પિતા કે સસરા, પિનુ, બાઇઓ પ્રત્યેથી ધનની માર્ગ પ્રતિક્ષા કરતા બેઠેલા હોતા નથી; પરંતુ એતો બીજાને સ્થાયીભૂત થવાને અને કાર્યમાં પ્રોત્સાહન આપવાને મથી રહ્યા હોય છે. કેટલાક સ્નેહિઓને બીજા તરફથી મદદ મેળવવાની આશા બંધાયેલી હોય છે, તે કોઇ દિવસ ઉપયોગી કાર્ય કરવાને શક્તિમાન બની શકતા નથી, જે માણસ પોતાના બાહુબળ ઉપર, પોતાનો આધાર રાખે છે, તેનાજ કંઠમાં વિજય માળાનું આરોપણ થાય છે. પોતાનીજ સ્થાયી દેવલોકની હવેલીઓ ખોલી શકાય છે. એક માણસે તેના સ્નેહિને કહ્યું કે તમારા પુત્રને તમારી પેઢીમાં કાં નથી નોકર રાખતા? ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, બાઇ! તમે આમાં ન સમજો છું જે સ્થળે છું એ સ્થળે મારા પુત્રને રાખવા ધારું તો કોઇ દિવસ દીલ દબને સારું કામ નહિં કરે. કારણ કે એના દિલમાં મારા તરફનો ટેકો અને પોતાથી ગુનંદા થશે તો તે મારો બાપ દાબી દેશે એવું પ્રોત્સાહન મળે છે, માટે તેનીજ સત્તાપર ચાલવાને સારું છું કોઇ એવી સમ્પત્તિ પેઢી શોધી રહ્યા છું કે અસહ્ય દુઃખના રસ્તાપરથી પ્રસાર થતાં, મારો પુત્ર અસંખ્ય અનુભવો લઉં શકે. દરેક વ્યક્તિમાં સ્વતંત્ર અને પોતાનીજ સત્તાપર કાર્ય કરવાની ઉમદા ટેવ હોવી જોઇએ. જેઓ સ્નેહિઓને છેતરવા, સ્નેહિઓના કાળજી ફાલી ખાવા, જનમ્યા છે તેઓ બીજાના તો શું! પણ પોતાનાએ મિત્ર થવા લાયક નથી. જ્યાં સુધી આપણે કસોટીના પ્રસંગોમાં મૂકાતા નથી; ત્યાં સુધી આપણામાં રહેલી શક્તિ પોતાની સત્તા અજમાવતી નથી. જીવનના આરંભ કાળમાં જે બરાબર લાયક થવાનું આપણા કપાળમાં લખાયું હોય તો તમારે સમજી લેવું કે કોઇ આ જગતમાં એવું કાર્ય નથી કે તમારી નજર ઠરતાં ચુરેચુરા ન થઇ જાય. મોટા મોટા નેતાઓ અને પરમહંસોએ બધા એવીજ કોટીનાં મનુષ્યો છે, કે જે ઇશ્વરી બક્ષિસની સાથે, સદ્ગુણી માણસોના સહવાસમાં રહી, સદ્વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી, જનસમુહના લાભાથે કમર કસવાથીજ પરમાત્માનાં કાર્યોની સાથે જેનાં કાર્યો હરિદ્રાધ કરી રહ્યાં છે.

એક માણસ કહે છે કે, હું મારી પચાશ વર્ષની વયમાં ધન, ધાન્ય, આદર, સન્માન, બળ, કીર્તિ, વિજય, વિભવ વિગેરે મેળવી શક્યો પણ સારું ભૌમ રખડતાં મને કોઇ સ્થળે સદ્ગુણી લાયક મિત્ર ન મળ્યો. મારી એ નાનપણની તૈયારીઓ હતી, છતાં લાંબા સમયના અનુભવ પછી હું એ રત્ન ન મેળવી શક્યો. હવે તો મને એજ વિચાર થાય છે કે મારે પુનઃ જન્મ લીધે છુટકો. જુઓ! કેટલી બધી સન્મીત્રની ભોલપતા! સન્મીત્રમાં કેવા ગુણો હોય છે એ આજ માણસના શબ્દ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે મારા મનના ધારેલા સદ્ગુણવાળો મિત્ર મને વૃદ્ધાવસ્થા થઇ છતાં ન મળ્યો, ભારે હવે ફરી જન્મ ધરી મેળવવાનો રહ્યો.

સત્તાવાન, યુદ્ધિશાળી અને વિદ્વાન મિત્રની ગુલામી હું રાજ્યાસન જેવી સમજું છું. ભયંકર પ્રતિસ્પર્ધિયા બન્યાવી, એડાળ મુખ પુતળાને દેવ મૂર્તિ કરનાર, ઉડાઉપણથી બન્યાવી લેનાર, પતરાજીખોર, કૃતધ્વી વિગેરે કમકમાટી ઉપજાવે એવા શબ્દોને સદ્ગુણના રૂપમાં ફેરવી નાખનાર, મિત્ર અમારો દેવનો દેવ છે. વાણીરૂપી કડાં, વેદ, વીંટીઓ વિગેરે પહેરાવનાર મિત્ર અમારો સાચો ઝવેરી છે. ખરેખરા વિદ્વાન અને શાણા લોકો જેનું ગાન કરી રહ્યા છે અને કીર્તીને ધક્કો ન પહોંચે, દુનીયાને વાત કરવાનો વખત ન આવે એવા સદ્ગૃહસ્થ અને ઉત્તમ ગુણોથી અલંકૃત બનાવવાને માટે સતત પ્રયાસ કરનારા મિત્ર ખરા હિતેચ્છુ છે. તેવાઓથી સારો સ્વભાવ, ઉંચ વર્તણૂક, ઉત્તમતા, લાયકી વિગેરેનો વારસો મળે છે. જે ખાનદાની લાખો રૂપિયા ખરચે ન મેળવી શકાય, એવા અનેક સદ્ગુણોનો, વગર દોકડે સન્મીત્ર દગલો કરાવી આપે છે. જે પ્રજા જેને ધિક્કારતી હતી, ઉદ્ધોગી અને સરસ સ્વભાવના કહેવા છોડી, આજસુ, નાલાયક અને નામોશી ભર્યા ઇલાકાઓ આપતી હતી; તેને સ્વદેશ હિતેચ્છુ, સત્યવીર, મહાત્મા વિગેરે યોગ્ય શબ્દોથી મિત્રે વિલુપિત કર્યા છે. જેની રૂઠીને દરેક માણસો ધિક્કારતા હતા, જેનું મુખ જોવામાં પાપ સમજતા હતા, એવા લોકોને સન્મીત્રે બન્યાવી લીધા છે. જેને જીંદગીની શરૂઆતમાં ઘણી એક ભૂલો થઈ હતી. અવિચાર, દુર્ગુણ, મૂર્ખાઈ વડે જેને કંગાલાવરથા પ્રાપ્ત થઈ હતી, નખળા દિવસોમાં અન્ન પાણી ન મળવાથી જેને કંટાળો આવવાથી આપઘાતની તૈયારીમાં હતા તેવાઓને ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસતા કરનાર, મિત્ર શું ! પરમાત્માથી ઘટે તેમ છે ? અદ્ભૂત ભકિત, ભલમનસાધ, શ્રેષ્ઠતા એ સર્વત્ર સદ્ગુણો મિત્રમાંથી ઉદ્ભવે છે.

કોઈની રીતભાત ખરાબ છે, એમ ન બોલો; પણ સારા સ્નેહિતા અભાવે તેનામાં સખ્યતા, ચતુરાઈ, મધુર શબ્દો, સત્યતા વિગેરે હિતની વસ્તુઓએ પ્રવેશ કરવાના સોગંદ લીધા છે. તાલમેલ, ટાપટીપ, વિદ્વતાનો ખોટો આડંબર, આ બધું મિત્રતાની ખામી જણાવે છે. જો આંખ આડા ચડેલા પડળને દુર કરી, લાયક સન્મીત્રની શોધ ખોળમાં લાગે તો મનુષ્યો હમણાંજ પાછા ઉત્તમ ગુણોને હાથ કરી શકે તેમ છે.

ચલન વલન કીયામાં તથા વ્યવહારમાં દરેક માણસની ગંભીરતા તથા તેના સોબતીની બધી રીતભાતો જાણવાનું બહુજ સહેલ પડે છે. સ્નેહિ તરફ હાવભાવ, અતીશય વિવેક, અનહદ હાનીકર્તા છે. અને હું તો તેને જંગલીપણાની રૂઠી કહું છું. કારણ કે પાણી આપણું જીવન હાર છે; પણ જાજ પ્રમાણમાં પીવાથી જીવને જોખમમાં ઉતરવું પડે છે; તેમ મિત્ર પ્રત્યે જાણું સન્માન એ મસ્કરીના રૂપમાં અને અપમાનના વેષમાં

બદલાય જાય છે. વિવેક જો કે દશમો નિધિ છે પરંતુ સબ્ય તરીકે અને કેળવાયલા માણસ તરીકે, જેટલા માનભર્યા શબ્દો બોલવા જોઈએ એટલાજ બોલવા નહિંતર પાગલના ખાતામાં ખપવા જેવું છે.

ખરી મિત્રતા વગર ઐક્ય સધાતું નથી, તેના વિના કુટુંબમાં સુલેહ કે શાન્તિ જળવાતી નથી, માટે જેણે કુટુંબ મજબૂત કરવું હોય, માન મેળવવું હોય, શુદ્ધ અંતઃકરણ, પ્રીતિ અને પરસ્પર એકા બીજાના શુભ આશીર્વાદો મેળવવા હોય તે પોતાની ખાતર અને દેહહિતના માટે જે માણસની રજ સાર્વભૌમને પવિત્ર કરે છે; તેની સાથે સ્નેહ કરી, આનંદ, કીર્તી, શાંતિ; તેમજ સ્વતંત્રતાની પ્રસિદ્ધિ કરવા ઐક્યતાનાં રણુશીંગા ફૂંકે ?

ભારતીય જનસમાજ   ૐ   પુણ્ય કક્ષી બીજી.
વાંચો !   અવશ્ય   વાંચો !

રાજગૌર ભગવાનજી ભીમજી કૃત.

વીસમી સદીના વિપ્રો.

એ નામે પુસ્તક અત્યંત વાંચવા લાયક અને સર્વત્ર લોકોપયોગી છે; તેમાં હાલના બ્રહ્મપુત્રો પોતાનો અસત્ત્વ ધર્મ ભૂલી કંઈ દિશા તરફ ગમન કરી રહ્યા છે? એ બતાવવામાં આવ્યું છે.

વાસીષ્ઠ, ભરદ્વાજ, કૌશિક, દ્રોણ અને પરશુરામનાં સંતાનો કે જેઓ એક વખત એકવીસ વખત નક્ષત્રી પૃથ્વી કરવામાં સામેલ હતા તેવા વીરનરનાં બહાદુર સંતાનો કંઈપણ પરાક્રમ બતાવ્યા વિના કેવી રીતે પ્રજા પાસે બદલો માગી રહ્યા છે? દરેક જ્ઞાતિઓ પોતાનો ઉદય સમજી છે; છતાં બ્રાહ્મણો માત્ર ભીક્ષા માગી કુંભકર્ણની માફક જોકાં ખાવામાંજ સમજ્યા છે. પોતાનાપર અગણીત આક્ષેપોનો વરસાદ વરસે છે; તોપણ ચપરી લોટ માટે એ બધું મુંગે મોઢે સહન કરે છે. આવી રીતે લોકોને પજવી આજકાલના બ્રાહ્મણો પાત્રમાં આવ્યું તે પાક ગણી ક્યાં સુધી ઉત્તમ જીંદગીને નમાવી કરી નાખશે ? આ જમાનો સત્ય યુગનો સહાધ્યાયી છે. એમાં કંઈક કરી બતાવવું જોઈએ વિગેરે અનેક વિષયોની સાથે આ ગ્રંથ ગ્લેજ કાગળપર પાકા પુઠાની સાથે રોયલ બાર પેજની સાધજમાં છાપવામાં આવ્યો છે.

પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩ રાખવામાં આવી છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

બહુર બુકસેલરો અને રાજગૌર ભગવાનજી ભીમજી જુનાસાવર

બી. એસ. રેલ્વાધ.

‘પુત્રનું માતાપિતા તરફનું કર્તવ્ય.’

જ્યારથી બાળકનો જન્મ થાય અને સમજવા શીખે; ત્યાં સુધી માઆપ આપણી જે સેવા બજાવે છે, તેની કિંમત આંકવી બહુજ મુશ્કેલ છે. આતો આપણું દુકં જીવન છે; પરંતુ હજારો વર્ષનું આયુષ્ય થાય અને ત્યાં સુધી તેની સેવા કર્યા કરીએ તો પણ ઓછી છે. તેનો પ્યાર, તેની બજાવેલી સેવા, દેવને પણ દુર્લભ છે. મતલબ કે દેવને પણ ઇચ્છા થાય છે કે ત્યાં જન્મ ધરી પ્રેમી માઆપના અંકમાં રમી, તેનો અમૃત ભર્યો પ્યાર મેળવીએ આપણે જો યરાયર સમજીએ તો માઆપ એજ તીર્થ સ્થાન છે. જે જીવ ભાગ્યશાળી હોય એજ માઆપને પ્રભુ તુલ્ય માન આપે છે. માઆપ એ સ્વર્ગની નીસરણી છે. જે માણસ માઆપની સેવા તનમનથી આચરે છે, તેજ દેવ ભુમીને નીરખી શકે છે. માઆપ પેટમાં ભુખ્યા રહીને આપણને મોટા કરે છે. બણાવી ગણાવી એવાતો હુશીયાર બનાવે છે કે તેનો બદલો વાળવાને આપણી પાસે પુરતું આયુષ્ય નથી. આપણી જીંદગી દુઃખમય ન નિવડે અને કુટુંબનું સારી રીતે ભરણ પોશણ કરી શકીએ; તેથી માઆપ આપણને માલ મીલકત વેચીને કે કરજ કરીને, જે વિદ્યાદાન આપવાને અનહદ પરિશ્રમ ઉડાવે છે તેનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે. આપણા ઉપર માઆપનો પ્યાર અને માઆપ પર આપણો પ્યાર એ એક બીજાના જન્મસિદ્ધ હકો છે. ખરી રીતે માઆપ આપણા પર અતીશય પ્યાર રાખે છે; પણ આપણે માઆપ ઉપર અથથી તે ઇતિ સુધી એક સરખો પ્યાર રાખી શકતા નથી; તેથીજ સૃષ્ટિ કર્તાએ આપણને અસંખ્ય દુઃખોમાં ડુબાવતા કર્યા છે. માઆપની ચાહના એ ઇશ્વરની ચાહના છે. એક વખત લક્ષ્મીજીએ પરમાત્માને ઉતાવળથી જતા જોઇ કહ્યું કે કૃપાનિધાન ! આજે આપનો જન્મૈત્સવ હોવાથી ધણા જીવો આપના દર્શને આવે છે, ત્યારે આપ આમ ક્યાં જાઓ છો ? એટલે પરમાત્મા કહેવા લાગ્યા કે મારે દર્શને બલે ગમે તે આવે હું તેને ક્યાં ના પાડું છું ? પરંતુ મારે તો એક ઠેકાણે એક માણસ માઆપની સેવા કરે છે ત્યાં ચરણામૃત લેવા ગયા વિના છુટકો નથી. કહો ! આનાથી બીજી કઇ સેવા ઉત્તમ હોઇ શકે ? ખુદ પરમાત્માને પણ ત્યાં જવાની જરૂર પડે છે. આપણું શરીર લીટ, લાળ, મળમુત્ર વિગેરેથી ખરડાયું હોય; તો પણ માઆપ દુર્ગંધીને સુગંધીના રૂપમાં સમજી એક તલભાર પ્યાર ઓછો થવા દેતા નથી. આપણે કળયો કરી તેની મીઠી ઉંઘને છોડાવી દઇ એ તો પણ કોષ નહિં કરતાં ઉલટા આપણને અસંખ્ય યુમીઓ વતી મુંજવી દે છે. એને એ વખતનો પ્યાર આપણી હજારો વર્ષની સેવાને નમાવી દે છે, તેની દયાળુ દૃષ્ટિ અમૃતની હરિદ્રાધમાં ઉતરે છે, આપણે ગમે તેટલું નુકશાન કર્યું હોય તો બાળક સમજી તે અસહ્ય ગુન્હાની

મારી આપે છે. એક કવી કહી જાય છે કે ગુણુ વગરનો મિત્ર, તેજ વગરનો અશ્વ, ફળપ્રલ વગરનું વૃક્ષ, યશ વિનાની સંપત્તિ, કીર્તિ વગરનું જીવન નિતી વીનાનો રાજા, અને માયાપની સેવા વગરનો પુત્ર; એ બધાં વિના અગ્નિએ બળી જાયો, કેટલાક મુખ્યાઓ તો માયાપના પ્યારને ગરજાઉ ગણે છે અને ત્યાં સુધી હદ ઓળંગીને બોલે છે કે માયાપ આપણા પર જે પ્યાર કરે છે, તે ખાસ ગરજ વડેજ કરે છે. ગરજ વિના કાંઈ બનતું નથી, ગરજથી સગાં સ્નેહિઓ આવજવ કરે છે, જીઓ! ગરજથી અર્જુને વ્યંડળનું રૂપ ધારણુ કરી ઉત્તરાને વિદ્યાબ્યાસ કરાવ્યો. દરેક માણસો ગરજથી ચાહે છે, રાજા અને પ્રજા અરસ પરમ ગરજથી એક બીજના ધર્મો સાચવે છે. પતી પત્ની પ્રત્યે અને પત્ની પતી પ્રત્યે પ્યારની જે જે ધડીઓ વિતાડે છે, તે ગરજનાજ પ્રતાપ છે. એવું બોલનાર મહારાજ ભલે ગમે તેમ બોલે પણ માયાપનો સ્નેહ ગરજાઉ કે ઉપર ચળીઓ નથી. બીજા બધા ભલે ગરજથી કામ કરે! પરંતુ માયાપ જે આપણા પર પ્યાર કરે છે તે સાચો અને પાકા રંગનો છે. એ કુદરતી પ્યારને બીજા કહેવાતા પ્યારની સાથે સરખાવતાં આપણે વિચાર કરવો ઘટે છે. ગોવિંદે ભલે ગરજથી ગાયો ચારી, અર્જુને ભલે નાન્યેતર જાતિનું રૂપ પકડ્યું, બીમે ભલે રસોઈ પકાવી, ભલે દ્રૌપદીએ દાસીત્વ સ્વીકાર્યું, કદાચને એમ સમજે કે ગરજથી દુરમનો ઢળી ઘડે છે તો પણ થું થયું? પરંતુ પ્રેમના પાકા સમુદ્ર જે મા આપ તેના ગુણુની પ્રશંષા વાણીથી કે કલમથી કહી જાય તેમ નથી.

પતંગ દિપક પર મોહ પામી તેમાં પોતાનો પ્રાણુ ગુમાવે છે, ભ્રમર કમળમાં મોહ પામી શરીરને ગુમાવે છે, ચક્રોર ચંદ્રની દિવ્ય જ્યોતિમાં ગાંડો છે, ચક્રવો હડહડતી અગ્નિ જેવા સુર્યને શીતળ માની ચંદ્રને અગ્નિની શગડી જેવો સમજે છે, ધ્રુવડ સુર્યનો તીરસ્કાર કરી રાત્રિનીજ ચાહના કરે છે, આમ અજ્ઞાન પ્રાણી જ્યારે એક બીજનાપર પ્રેમનાં ગાડાં ઢગલા મોઢે ઠલવે છે, ત્યારે સખળ શક્તિમાન મનુષ્ય માયાપની સેવા રૂપ પ્રેમમાં નાના ખિંદુ જેટલું અજવાળું નથી કરતો? એ પોતાને ઘેર અસંખ્ય ઉપાધિઓને બોલાવવા માટે કંકાત્રીઓ લખે છે; એમ સમજવું.

વિશ્નુઓ કહે છે કે પરમાત્મા વૈકુંઠમાં રહે છે, સ્માર્તિ કહે છે કે કૈલાસમાં બેઠા છે, રામાનંદી અવધમાં હોવાનું કહે છે, વલ્લભીઓ વ્રજમાં સમજે છે, આ કેટલી બધી અજ્ઞાનતા કહેવાય? જેને રૂવાંટે રૂવાંટે અસંખ્ય કોટી બ્રહ્માંડો ઉડી રહ્યા છે, તેવો પરમાત્મા કાંઈ શહેરમાં કે આકાશમાં રહેલો નથી, એવા પરમાત્માને જે તમારે મેળવવો હોય તો માયાપની સેવા કરો? એ એના ચરણુમાંથી મળી આવશે. જ્યાં હંસની

ચરિકા નથી; ત્યાં કાગડાઓ રાજ્ય કરે છે. જ્યાં ચમેલીનાં પુષ્પો એમ નેમ વપરાશ વાંકે ખરી પડતાં હોય, ત્યાં આકડાના પુષ્પોની માળાઓ ધારણુ કરાય છે. જ્યાં સોમણ તેલે અંધારું હોય, ત્યાં એક બીજી શું કામ કરે? મતલબ કે જ્યાં મૂખ માણસો વસતાં હોય તેની પ્રત્યે અમારો ઉપદેશ કંઈ કામનો નથી. માટે તો તમારા પ્રત્યે એટલુંજ કહેવાનું કે તમારામાં સાચું અગર તો નરતું, ધર્મ કે અધર્મ, એમાનું લેશ માત્ર જ્ઞાન ન હોય તો સર્વ બેદોનું રહસ્ય અને અપૂર્વ જ્ઞાનનો ભંડાર માઆપની સેવાનેજ સમજો? સર્વ વસ્તુઓનો સાર એમાં આવી જાય છે. તમને માઆપનો પ્યાર સત્ય ન જણ્યોતો હોય, ગરગ્ગડ અગર તો ઉપરચળીઓ સમજનો હોય, તો તમે ખ્યાલ કરો? કે ગાય જ્યારે વાછરડાથી વિખુટી પડી જંગલમાં જાય છે, એ વખતે તેને ઘર છોડવું ગમતું નથી અને વાછરડા પ્રત્યે એટલો બધો તો પ્યાર કરે છે કે જાણે પોતે ભૂખી અને તરસી તેની પાસે ઉભી રહેવા ન માગતી હોય! જુઓ! ધણીની બીકે જંગલમાં ખોરાકને માટે જાય છે તો ખરી; પણ જેવું તેવું ઘાસ ખાધ પોતાના વાછરડાને મળવા સાચું ઘર તરફ જોસભેર દોડી આવે છે, તો આપજ કહો! એમાં ગાયને તેના બચ્ચાં તરફથી ક્યા લાભની આશા સમાયલી હોય છે? બીજી નાનાં મોટાં પક્ષીઓ પોતાનાં બચ્ચાં માટે માળાઓ બાંધી કેવો પરિશ્રમ ઉઠાવે છે અને ઉડવા ન શીખે ત્યાં સુધી પોતે નહિં ખાતાં બચ્ચાંને સાચું મૂખમાં દાણા ભરી, સહર્ષે તેના મૂખની સાથે મૂખ મીલાવી, જે ભરણુ પોશણુ કરે છે કે જેની પ્રશંષા મારાથી ન થઈ શકે! આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે જેમ પશુ પક્ષીઓને પોતાનાં બચ્ચાંઓ તરફ ગરજ હોતી નથી, તેમ માઆપનો સ્નેહ કોઈ દિસસ ગરગ્ગડ ગણી શકાતો નથી. તમારા પર આકાશ તૂટી પડે, વજ્રથી તમારા દેહના ટૂકડે ટૂકડા થાય; તો પણ માઆપની સેવા એજ ધ્વજર સેવા સમજજો. નહિંતર તમારા પર પ્રભુ પ્રસન્ન થશે નહિં. માઆપ પોતાના સંતાનનું મૂખ જોઈ એવો તો આનંદ અનુભવે છે કે જાણે પોતાને સ્વર્ગનું રાજ્ય ન પ્રાપ્ત થયું હોય! સંતાનને સુખદાયક કરવા માટે માઆપ જે પોતાનો ધર્મ બજાવી વિટંબણાઓ સહન કરે છે, તેનો ઉપયોગ આપણે ગફલતથી કે ગેરવર્તણૂકથી કરવાનો નથી. તમારે તેના અંતઃકરણ પર પ્રેમની છાપ પાડવાની છે; પણ તેના હૃદયને કાતરી ખાવાનું નથી. ઘડપણમાં અનેક કુવાઓથી તેને નહિં મુંજવતા મહેરબાની કરી લાકડીને બદલે દાઢી નહિં ચકડતા! કારણ કે વૃદ્ધાવરથામાં માણસનો સ્વભાવ બદલાઈ જાય છે; તથાપિ વૃદ્ધ માઆપના એ સ્વભાવને સહન કરવો એ સારા સંતાનોનો ધર્મ છે. એવી વૃદ્ધ યુદ્ધિમાં પુત્રે માઆપ તરફ માન અને પ્યારની દૃષ્ટિથી જેવું જોઈએ. જેને યુદ્ધિની બક્ષિસ છે, તેણે તો અવશ્ય.

માઆપની સેવા પર તન, મન, ધન ચોટાડવાં જોઈએ. માઆપે પાળી પોષી આપણને મોટા કર્યા છે, અજ્ઞાન અને નિરાધાર સ્થિતિમાં સંભાળ લીધી છે, બણાવી ગણાવી આપણને મહાચરણી બનાવવામાં એમનો આપણા પર અનહદ ઉપકાર છે, જે એણે બાલ્યાવસ્થામાં સંભાળ ન રાખી હોત તો આપણે દુઃખદાયક રીતે મરણને શરણ થયા હોત. અને જીવંતી ખરેખર નિરૂપયોગી નિવડી હોત, માટે માઆપની સેવા કરી વૃદ્ધાવસ્થામાં પહેલાંનાથી વિશેષ માન આપવું એનું જ નામ ધર્મ કહે છે. માઆપની સેવા કરનારને આખી દુનીયા અંતઃકરણ પૂર્વક માન આપે છે. જે માઆપની સેવાને ધિક્કારી, તેની કરેલી મહેનતમાં ખુશાલીને બદલે શોકાગ્નિ રેડે છે, આનંદમય થવાને બદલે છાતીફાટ રૂદન કરાવે છે એવા રાક્ષસી મનના માણસને તેના કુકૃત્યના બદલામાં ગળે પથરા બાંધી કુખાડી દેવો જોઈએ. મોટામાં મોટો આધાર, કુટુંબમાં સુખદાયક જીવંતી, સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન, સતોષ, સદગુણો, અંતઃકરણની મોટાઇ, નિરંતર આનંદી ચહેરો અને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ એ બધાં માતા પિતા તરફની સદ્વર્તણુકમાંથી જન્મ પામે છે. માઆપ પર અંતઃકરણનો પ્યાર દૃઢ થવા માટે તેના સુખમાંથી પડતા દરેક શબ્દનું પાલન કરવું જોઈએ. વળી નિતી નિયમને મજબુત કરવા માટે આ ઉપાય ખરેખરો રામચાણુ છે. દૃઢતાથી માઆપનાં ગમે એવાં વચનોને માન આપવું એનું નામજ ખરી પિતૃભક્તિ છે. માતાપિતાની સેવા કરનારની આગળ કુદરતની દરેક સત્તાઓ હાથ જોડીને ઉભી રહે છે. સૃષ્ટિ કર્તાએ માઆપના અંતઃકરણમાં બાળકને ઉછેરવાના જ્યારે ભાવો મુકેલા છે, ત્યારે તેજ બાળકના હૃદયમાં તેની સેવા કરવાની ફરજ કેમ ન લખેલી હોય ? આ ઉપરથી બરાબર સમજાય છે કે માઆપની સેવા ન કરવા રૂપ ઇશ્વરી ફરમાનની આગળ આપણે નાદારીમાં નામનોંધાવીએ છીએ. સુખ મેળવવાને માટે દરેક મનુષ્યે કસોટીમાં આવવાની જરૂર છે, માટે થોડા ધણા દુઃખના અનુભવ માટે આપણે માઆપની સેવામાં પાસ થવાના પ્રયાસો કરવા જોઈએ. માઆપે આપણને જે લાંબો સમય પાળી પોષીને મોટા કર્યા છે, તેના સંકટનો જો હિસાબ કરીએ તો આપણી કરેલી ઘડપણુની બરદાસ તેનાથી સહજ ગણ્યા ભાગે કમતી છે. તેણે આપણી સેવામાં જે સમય ગુમાવેલો છે તે દુઃખમય હોવા છતાં સુખમય સમજેલો છે; પરંતુ આપણે એ બદલો વાળી આપતાં આપણા મનને થરથરાવીએ એજ આપણી હલકાઇ જણાઇ આવે છે. કોઇ કોઇ વખત માઆપ આપણાં દુઃખો જોઇ રડેલાં છે, છાતીમાં મુડીઓ મારી હોઠ પીસેલા છે, એવી રીતે આપણો જન્મ થતાં માતપિતાને ધણાં એક દુઃખની બક્ષિસો મળેલી છે; તો પણ પુત્ર અગર તો પુત્રીના જન્મથી આનંદ માની જીવ કરતાં પણ વિશેષ આહ્વાન કરેલી છે, તે બધું આપણે

જુલો જઈ, સુવાક્યોને બદલે કુવાક્યોની સુનાવણી કરીએ, તો આપણે માટે એટલુંજ બસ છે કે જીવ નાશક ઝેરી પદાર્થોનો અર્ક પીધ નીરાંતે મહાન નિદ્રામાં પોદી જવું. જ્યારે માતા બાળકને ધવરાવતી હોય અને બાળક ખોળામાં રમતું હોય, ત્યારે માતા જે બહાનની ચેષ્ટાઓ કરેછે, તેનો દેખાવ વિશ્વંભરની ભરણ પોશણ શક્તિથી વધી જાય તેમ છે. આ ઉપરાંત માઆપ જે આપણી ગુલામી કરે છે અને હરવખત જે જે ઉપાધિઓમાં આવી પડે છે તે આપણે સમજણ થયા પછી બહુ સમજીએ છીએ, તેથીજ આપણે માઆપની સેવા કરવી એ કુદરતી ભલામણ કરે છે. મા આપની સેવાના ઉમળકા વિનાની જીંદગી મને તો લુપ્ત અને નિરસ જણાય છે. ખીજને તો જેમ લાગતું હોય તે ખરું ! સ્કુલમાં ભણતી વખતે ધણીક વાર માતાપિતાની સેવાના પાઠો અને કવિતાઓ આવે છે, એ બિચારા કવિઓ પોતાના વખતની નવરાશ લઈ, આપણા માટે સારી સારી કવિતાઓ રચે છે. પણ આપણને એમાંનો કયાં ખ્યાલ છે ? માઆપ આપણી સેવા કરે એ તો જાણે કેમ આપણે તેનાપર હક હોય તેમ સમજી મોટપણે ધણા એક માણસો જ્યારે વૃદ્ધ માઆપની સેવા કરવાનો વખત આવે ત્યારે તેનાથી વિખુટા પડેલા મેં ધણાઓને જોયા છે. જુઓ ! બાળકો જે આવી રીતે માઆપને બદલે આપતાં રહેશે તો પછી એનાથી ખીજ કંઈ જીલમી રૂઢી વધી જાય તેમ છે ? માઆપની આપણાપર એટલી બધી કૃપા છે કે પોતે આપણા નામની પછવાડે રહ્યા છે અને એટલે સુધી પ્રેમની હદ બતાવી આપી છે કે પહેલો પુત્ર અને પછી હું. એવા દયાળુ અને શાંત પ્રકૃતિના મા આપપર કયો અત્યાચારી હશે કે તેના નામને સદાયને સદાય પાછળ રાખે ? દેશસેવા કરી અનહદ સુકૃત્યો વડે માઆપના નામને ખ્યાતિમાં લાવી, દુનીયાની આગળ એમ સાખીત કરાવી આપવાનું છે કે અમે સારા મા આપનાં સંતાનો છીએ. આપણે ખ્યાતિમાં ન આવતાં આપણને અને આપણા માઆપને કોઈ ન સંભારે તો મા આપની સેવાનો ગેર ઉપયોગ કરેલો ગણાય ! આપણે જેના ખોળામાં રમ્યા છીએ, જેની આખી જીંદગીની કમાણી આરોગી ગયા છીએ, તેવા પરોપકારી મા આપના અપરાધમાં આવતાં શરમાવું જોઈએ છે. તમે ડહાપણ કે હિંમત વડે, જે કાર્ય કરવા ધારો તો હમણાં તમારા હાથમાંથી અસંખ્ય ગુન્હાઓ અને દેશનાં દુઃખો ભાગી જાય તેમ છે. કોઈ એમ ધારે કે શું આપણે માઆપની સેવા કરતા નથી કે આપણને હર વખત સંબોધિને કહેવામાં આવે છે, ત્યારે હું તેના જવાબમાં ચોખ્ખે ચોખ્ખી ના પાડીશ ; જે તમારી સેવા શુદ્ધ અંતઃકરણની હોય, તન, મન, ધન વડે કરાયેલી હોય, તો શા માટે શ્રવણની જેમ પ્રસિદ્ધિમાં નથી આવ્યા અને જો સેવામાં જીંદગી અર્પણ કરી હોય તો તેમજ થવું જોઈએ ; પરંતુ કંઈ કરેલુંજ નથી. નહિતર આમ કેમ થવું જોઈએ, મા આપ

બાળકને માટે મરણ પામવાની તૈયારીમાં હોય છે, ત્યારે એજ બાળક એક બાળુ તેનો જીવ લેવાની તકલીફમાં લાગી ગયો હોય છે. કહો ! કેટલો બધો તકાવત ? ક્યાં જીવાડવાની ઇચ્છા અને ક્યાં મારી નાખવાનું હિરામી કુકલ. આ ઉપરથી દરેક માણસે નકી સમજવું જોઈએ કે આપણી ઉપર જીકી રહેલાં દુઃખનાં વાદળાં એ આપણાં આમંત્રણ કરેલાં મીઠામીઠા છે. દુષ્કાળમાં માઆપ ભૂખ્યાં રહી, મરણને શરણ થાય છે, પણ બાળકને અવરાળ્યા વિના રહેતાં નથી. આ વાત લક્ષમાં લઈ દરેક માણસે માઆપ પ્રત્યે ન્યાયી ભરી વર્તણુક રાખવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

આપણા દુષ્ટ મનના સમાધાન માટે અને માઆપના શુદ્ધ રનેહને મજબૂત કરવા સારૂ આ પુરાવા ઠીક ન હોય તો તમારા કંઈક હૃદયને પુછી જો જો કે તારે પ્રખર અગ્નિમાં બળી જવાની ઇચ્છા છે ! કે રાઈ રાઈ જેવા ટૂંકડાં થવાની ઇચ્છા છે ?

માઆપ બાળકને બગલમાં તેડી, ચપટી વગાડી કાલાકાલા બોલો વડે છાતું રાખી વખતો વખત રમત ગમતમાં ઘોડો અને છે; તેજ એની પ્રેમની અમરધારા છે. પણ પક્ષીઓ બાળકને રાજી કર્યા વિના જમતાં નથી ત્યારે અક્કલમાં આગળ વધેલાં મનુષ્યો પોતાના સંતાન પર અનહદ પ્રેમ નથી રાખતાં એની કંઈ સાબિતી છે ? સામાન્ય રીતે કેટલાંક પણ પક્ષીઓ માણસને દેખીને દુર દુર ભાગે છે; પણ જો માણસ પોતાના બચ્ચાંની આગળ આવે તો તેના શરીર પર ધસી જતાં જરાપણ બીક રાખતાં નથી કહો ! બાળક કરતાં પોતાનો જીવ જેને બહાલો નથી, આવા માઆપના અતીશય પ્રેમભર્યા વિષયનો કોમ્પ પણ અંત ન લઈ શકે છતાં અજ્ઞાન બાળકો આમ ક્યાં સુધી માઆપના કોમળ હૃદય પર કાપ મૂક્યા કરવાના ? માઆપ બાળકને માટે જંગલમાં દુઃખો ભોગવે છે, બચકર જગ્યામાં ધૂપાઈ રહે છે, મહાન રાજ્ય તજ સુખચેનને વિદાયગીરી આપે છે, હરવા ફરવાની સ્વતંત્રતાને તજ દઈ; બાળકને ઉછેરવાની બરદાસ બેડીમાં પગ નાખે છે. બદસુરતને પસંદ કરે છે. એટલે સ્વચ્છ શરીરને દુર્ગુંધીમય બનાવવા ઇચ્છે છે, તેવા અભિમાન કરવા યુક્ત માઆપના પરિશ્રમને આપણે વૈર લેવાના પક્ષમાં મૂકીએ છીએ આથી આપણી બચકર વૈર લેવાની ઇચ્છા હોય એવું જણાય છે.

હવે માઆપની સેવા ન કરનારા ઠારોઠાર થઈ પડ્યા છે, બીજા બલે માઆપની સેવા કરવામાં પાછળ રહેલા જણાય પણ તમારે બહુજ કાળજી. પૂર્વક ચાલી માઆપની સેવામાં લાગી જઈ મૂર્ખાઓને તમારી જેવા બનાવવાની જરૂર છે, આપણા માટે માઆપ સખ્ત તાપ અને ટાઢ સહન કરે છે, જંગલી જેવી હાલતમાં આવી પડે છે, મજૂરી કરી કોઢાળી અને

પાવડાની સાથે હાથ મીલાવે છે એવા પુણ્યવંત માઆપની સેવાને તીરસ્કારનાર આભેદુષ્ટ યમનું સ્વરૂપ, અમારાથી દુર જાઓ ? એવા ગર્વીષ્ટ જનની પાયમાલીનાં કારણો તેને ત્યાં વગર બીકે નાચતાં કૂદતાં ચાલ્યાં આવે છે. અગાઉના લોકોની બાપાઓ, રમત ગમતની ચેષ્ટાઓ, રૂઢીઓ, લક્ષ્મી રીતભાતો, પહેરવેશ બધે ગમે તેવા હોય પણ માઆપના પ્યારની એજ ખૂબી છે કે તેણે આપણને ઉદ્ધરવા વિષેનો ધારો હજી સુધી બદલાવ્યો નથી અને બદલાવવાના પણ નથી.

પૂર્વે આપણે વડિલો વિદ્યા, હુન્નર, કળા અને સંપત્તિથી ભરપુર હતા. અને દરેક માણસો પોતપોતાના ધર્મમાં હુશીયાર રહી, સાદામને પણ એવીજ રીતે ચાલતા હતા. આચાર, વિચારોમાં અત્યંત સરલતા અને શુદ્ધતા હતી, ખુબ સુરતી અને કોમળતા હાલના કરતાં હજાર ગણી સારી હતી, વળી અસલના ઇતિહાસો સાક્ષી પુરી કહે છે કે દેવતાઓ અપ્સરાઓને ઘિકારી ભુરલોકની ભામનીઓ પર મોહ પામતા હતા, અસંખ્ય પરદેશી રાજાઓ સ્ત્રી અને ધનની લાલચે હિંદુસ્તાન પર ચડી આવ્યા હતા અને જ્યાં સુધી હિંદીઓનાં સત્ય ધર્મ મોઝુદ હતાં, ત્યાં સુધી કોઈ રાજા હિંદુસ્તાન પર વિજય મેળવી શક્યો ન હતો; જ્યારે એ પોતાના ધર્મમાં પછાત પડ્યા; તેમ તેમ શૌર્ય, વિજય અને સમૃદ્ધિને ગુમાવતા ગયા. ખરી રીતે તપાસોતો માઆપની સેવા આદિક બીજા કેટલાંક ધર્મના અભાવે આપણામાં કેટલીક પેટ બળતરાઓ ધર કરી ગઈ છે, ગમે તેમ થઈ જાય, દુર્ગંધ અને દયામણી સ્થિતિ આવી પડે; તો પણ આપણે આપણા ધર્મના અકુશમાં રહેવું જોઈએ. માઆપે આપણને બાલ્યાવસ્થામાં અત્યંત બહાલથી રમાડી, પોતાનાં કપડાં તમારા મળમુત્રથી રંગેલાં છે. તમારી લીટલાળનો જથ્થો તેના ખંભે જમી ગયો છે; તમને તેડી તેડીને તેની કંડે ભાફાં પડેલાં છે; છતાં આટલી બધી નિર્દયતા ! તમે મોટા એમલદાર થયા, એટલે કરૂંપ માઆપને પાસે એસવા પણ ન દો. અને પરમાત્માથી પણ અધિક એવા સદ્ગુણી માઆપને માઆપ કહેતાં પણ શરમાઓ ! જે માણસ આવો કુર હોય અને દુર્ગંધ તેમજ કરૂંપ ફાટલ ટુટલ કપડાવાળા માઆપથી શરમાતો હોય, તેણે મારાપર દયા કરી પોતાની બાળવયમાં જે વખતે પોતે પારણામાં નર્કની જોડે પોદેલો હતો અને લીટ લાળથી પોતાના હાથે આડોડીયાં કરતો હતો, તે સમયને યાદ કરવો. તમે ગરીબ માઆપ પર અપવાદ અને સ્વભાવિક કરડાકીના શરો ન ફેંકો ? એનો આશીર્વાદ તમારી જીંદગીભર સુખરૂપ નિવડશે. એના શુભ વચનમાં તમારી સલામતી સમાયલી છે. મને જે પરમાત્મા કંઈ માગવાનું કહે તો હું સત્ય પ્રતિજ્ઞા કરીને કહું છું કે અમર જીંદગી, ત્રિલોકનું રાજ્ય, એમાંનું કંઈએ ન માંગતાં માતા પિતાની સેવાનીજ

માગણી કરે કે જેના વડે હું અમર અને ત્રિલોકનો માલિક થઈ શકું. મૃત્યુને ખુશીથી પસંદ કરું; પણ માઆપની સેવા ન કરવી એવા વિચારને; સ્વપ્ને પણ ન યાદ લાવું. સ્વભાવ સિંધુ વિનય, મહત્વનો વિષય, સર્વોત્તમ શૃંગાર, દિવ્ય સ્વરૂપ, પવિત્રતા, દયા, ધર્મ આદિક અસંખ્ય નિતી, નીચમો એ બધાં માઆપની સેવામાંથી જન્મ પામ્યાં છે. જુઓ! જેનું રક્ષણ કરવાને ઇશ્વરની મરજી ન હોય, તેનું રક્ષણ ખાસ માઆપ કરે છે. સૃષ્ટિના આરંભ કાળથી માઆપના પ્રેમનો ભરેલો ક્યારો, આપણા સદ્ભાગ્યે હજી સૂકાયો નથી. એમાં પિતા કરતાં માતાનો પ્યાર વધારે કિંમતી કરે છે. એ આપણને બીનામાંથી સૂકામાં સૂવાડે છે. સ્તનપાન કરતી વખતે કદાચને આપણે સ્તનમાં દાંત બેસાડીએ એ સમયે તેનો રડવાને બદલે હર્ષ; એજ પ્રેમનો મહાસાગર છે. માતા જેમ જેમ બાળકનો જન્મ આપતી જાય છે, તેમ તેમ બમણો સ્નેહ વધારી બીલકૂત કંટાળો લાવતી નથી અને તેમાંથી ગમે એવાં દુઃખો જન્મ પામે છતાં એ બધાંને સુખરૂપ માને છે. આપણા પ્યારની ભૂમી એવી જે માતા, તેના ખોળામાં ઉછરીને આપણે જે જ્ઞાન લઈ શકીએ છીએ, એ જ્ઞાન કાશી જેવા મહાન વિદ્યા ક્ષેત્રમાંથી પણ મળી શકે એમ નથી. જ્યાં સુધી બાળક શરીરે તંદુરસ્ત ન હોય, તેમજ પૂરેપૂરું ધાવી ન શકતું હોય, ત્યારે માતા પોતે બાળકને બદલે કડવાં ઔષધો ખાય છે. સંતાનના દુઃખે ગળગળી થઈ, ચોધારે અશ્રુએ રડી, બાળકનું શરીર બીજવી દે છે. કહો! માતાના જેવો પ્યાર આપણે કય વસ્તુમાંથી મેળવી શકીએ એમ છીએ? પક્ષીઓ પણ પોતાનાં બચ્ચાંની ઉપર કેટલું બધું હેત કરે છે કે કોઈ તેના માળાની પાસે આવે તો ખુમરાણ કરી બીજાં પક્ષીઓને પોતાની મદદે બોલાવે છે. જે વખતે બાળક ચાલવા ન શીખેલું હોય અને ચાલવા જતાં શરીર ધુનતું હોય, ધાવણ ભર રહેતું હોય, પારણાને ગૃહમાની, મળમુત્રને સોડમાં લઈ પોઢેલું હોય એ વખતની જે માઆપની સેવાની રીતભાત તપાસીએ તો શું મૂખં માણસ પણ માઆપની સેવાને ધિક્કારી શકે તેમ છે કે? એવાં સદ્ગુણી અને પ્રશંષાપાત્ર માઆપ અવશ્ય જગતપતિનું બાન કરાવે છે. પોતાના પ્રાણ, પોતાના તન, મન, ધન તેમજ પ્રિય ગણાતીમાલ મિલકતને પોતાના બાળકથી તુચ્છ સમજનાર, માતા દેવીથી પણ અધિક છે. પોતાનું બાળક ગમે એવું ઢંગધડા વગરનું હશે; તો પણ પરાયા ખુશસુરત બાળકપર મોહ નહિ પામતાં, લીટ, લાળ વગેરેથી દુર્ગંધ મારતા પોતાના બાળકને વધારે રૂપાળું સમજશે. શ્રવણનાં માઆપે દશરથના મોઢે પુત્રનું મરણ સાંભળી પોતાના દેહને ત્યાગ કર્યો, માઆપ સંતાનો પર કાયમ ખાતે એવો એવો પ્યાર રાખતાં આવેલાં છે. માઆપ બાળકનું જોરાવર શરીર, પરિપક્વ બાંધો

અને તેની સુખ શાન્તિને માટે દરેક જાતની માવજત સાચવીને જે ઉભે પગે રહી, છોકરાંને ઉછેરવામાં, કામજતા અને માયા રાખે છે; તેવા મોહક અને કામજતાના ગુણો પુખ્તોએ ગૃહમાતાઓ પાસેથી લીધેલા છે. આપણાં કપડાં તેમજ શરીરને સાફ કરવા માટે માથાપ વગર પૈસે આપણી ગુલામી ઉઠાવે છે અને આપણે રડતા હોઠએ ત્યારે ખાવાનું પડતું મૂકી, આપણને છાના રાખવા માટે ઝટપટ દોડી પડ્યાં આખ્યાં પારણા પાસે આવી; છાતી સાથે દાખી, ભલી ચાહના કરે છે, તેની કિંમત તો કોઈ વાતે બની શકે એમ નથી. દશરથ રાજાએ શ્રવણનો શાપ પુત્રને માટે આશીર્વાદરૂપ માન્યો. મરતું પડે તો કાંઈ હરકત નહિં, પણ એનાથી વહાલા પુત્રનું મુખતો જેવાશે ના? એમ કહી છેવટે રામચંદ્રના વનવાસ વખતે પોતાના પ્રાણની આહુતી આપી. આનું નામ પ્રેમ ! આનું નામ નિઃસ્વાર્થતા ! કેટલાંક મનુષ્યો પુત્રને માટે મરેલાં સાંભળ્યાં છે; પણ માથાપને માટે કયાંય સંતાન મરેલું સાંભળ્યું નથી. માથાપ બાળકના ઘોંઘાટથી આનંદ માને છે બાળક ઘડી સુધ ગયું હોય તો તે ક્યારે ઉડી ધરને કાલાધેલા બોલોવડે ગમવી મુકશે? એવી રાહ જોઈ બાળકની વાણીના અભાવે ગાંડાધેલાં થઈ જાય છે. સંતાનને માટે દુર દેશાવર જઈ, અસંખ્ય ધન કમાઈ આવે છે. ખીચોખીચ ભરેલાં જૂઠાવાળી ઝાડીમાં પ્રવેશ કરી, બીહામણા વાઘો સાથે બાથ બીડે છે. સહી સલામત નીકળશું કે કેમ એવા વીમાવાળા સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે. ઝાડુ કાઢવાનું કે વખતો વખત જેમાં જીવની હાનીઓ સમાયલી હોય, એવા ગહન લડાઈના પ્રસંગોમાં આવે છે. આ બધું વિચારીએ તો માથાપ ખાસ આપણા માટે પોતાના દેહની દરકાર નહિં રાખતાં, રાજી ખુશીથી મૃત્યુને ભેટે છે. મારું દરેક સંતાન કેમ સુખી થાય? અને તેની જીંદગી કેમ જાહોજલાલીમાં વ્યતીત થાય? એવા વિચાર તેના મગજમાં અહરનીશ ઘોળાયા કરે છે.

આપણા નિર્વાહને સારૂ જ્યાંસુધી માથાપ સારો ધંધો વારસામાં ન સોંપતાં જાય, ત્યાંસુધી પોતાના જીવતરને ધિક્કારી, મરણને અગતિરૂપ સમજે છે. એવા કૃપાળુ સ્વભાવના માથાપને શાખાસી આપવાને કયો માણસ કંજીસાઈ કરે તેમ છે? આરોગ્ય, સલાહ, શાંતિ, પ્રેમ, સંપ, યોગ્યતા નિર્દોષપણું આ બધા સદ્ગુણો માથાપની સેવા વગર મળવા મુશ્કેલ છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તમારે દરેક દિવ્ય શક્તિઓ મેળવવી હોય તો સત્વર માથાપની સેવા કરો? એ વિના એવા સદ્ગુણો મળવા કઠિન છે. માથાપની સેવા કરનારને, આખા વિશ્વમાં માન મળે છે; તો એવા માનભર્યા પરિશ્રમને જીલ્લી જઈ, દુર્ગુણના અખાડા કરી, વિશ્વાસપાત્ર અને દયાળુ પરાપકારી માતા પિતાના ગુણને લાત મારી, ખરાબ વ્યક્તિ કહેવરાવવાને માટે બહાર પડીએ તો શું! આપણને લોકો મુર્ખ નહિં કહે કે? આપણે

આપણા સ્નેહિતો તરફ પ્રેમભાવ રાખવાને બંધાયા છીએ, ત્યારે માતા પિતાના પ્યાર તરફ કાં ન બંધાયા હોય? જે આંખ ખોલીને બરાબર વિચાર કરવામાં આવે તો હમણાં જ ભુલ માલુમ પડે તેમ છે. માતા પિતાના ગુણો ભુલી જઇ, કેટલાક માણસો ધડપણમાં માઆપને રડાવે છે, પેટમાં ભુખ્યા રાખે છે, તેવા કુપુત્રના લાલચુ મા આપે પુત્રીને કાં ન પસંદ કરી? એક માણસ પોતે મોજ શોખથી રહેતો હતો અને પોતાના માઆપને રહેવા સાર, જુનો પુરાણો મેડો લઇ આપ્યો હતો. પોતે ઉમદા હવેલીમાં રહી, ઉત્તમ ખોરાક ખાતો હતો અને મા આપને ટાઢો રોટલો કે તણુ ચાર દિવસનાં પડતર આથળીયાં લઇ આપતો હતો. એક વખત પોતે પોતાના માટે સારાં સારાં કપડાંઓ લાવ્યો અને પોતાના માઆપને માટે જુના ગુણુપાટ લઇ આવ્યો. એ વખતે તેમાંનો એક કકડો તેના નાના દિકરાએ ચોર્યો. જુનો શણુનો કકડો ગુમ થયેલો જોઇ, બધા છોકરાઓને પુછવામાં આવ્યું; કે આમાંનો કકડો ક્યાં ગયો? ત્યારે નાના છોકરાએ જવાબ આપ્યો કે બાપા! એ ગુણુપાટનો કકડો મેં તમારા માટે ચોર્યો છે. જ્યારે તમે વૃદ્ધ થશો અને લાકડીવતી ચાલશો એ વખતે અમે આ ગુણુપાટના કકડામાંથી તમને કપડાં શીવરાવી આપશું. જેવી તમે તમારાં માઆપની સંભાળ રાખો છો, એવીજ સંભાળ અમારે રાખ્યા વિના છુટકો છે? બસ! આનું નામજ ન્યાય! આજ સત્ય! ઇન્સાફ! જેએ ડોમળ દિલનો હશે તો તો! એનું દિલ વિંધાયુંજ હોવું જોઇએ; પરંતુ જે વાધનું દિલ હોય તો હું કાંઇ કહેતો નથી. જેવી વર્તણુક તમારી તમારા માઆપ પ્રત્યે એવીજ વર્તણુક તમારાં છોકરાંની તમારા પ્રત્યે. જે માઆપ પોતાનું અરધું જીવન પોતાના સંતાનના બરણુ પોશણમાં વીતાડે છે અને જે દુધ તમારી જીંદગીનો ઝરો થયેલ છે, તેવા માઆપને દુઃખ દેવામાં પોતાની જીંદગી ગુજારતો હોય, તેને રાવણની હરિક્ષ્ણમાં મુકવો જોઇએ. ખાસ પુત્રને માટે યુવનાથ રાજ્ય પોતાનું પેટ ચીરી, માંધાતાને કાઢ્યો હતો. એથી માઆપનો પ્રેમ અવર્ણનીય છે, એમ સાખીત થાય છે. જેની દૃષ્ટિ માઆપને જેતાં વેત આનંદી બને, તેવાં સદગુણી અને પ્રમાણિક બાળકો આ જગતમાં બલે લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે! તમારા સંપુર્ણ સુખનું વૃક્ષ અને અમૃત વેલી એવાં જે માઆપ તેની પ્રીતિ અને પ્રસન્નતાએ તમારા ઉત્તમ સુખનું સ્થાણ છે. માઆપની સેવા કરનારને જગત્ દર્શનીય સમજે છે. કુદરતના કાયદા કાનુન પ્રમાણે ચાલી, તમે જે માઆપની સેવાનું અમ્મું રાજ્ય સ્થાપો; તો તમારું દરેક કાર્ય આખા વિશ્વને વંદનીય થઇ પડશે. કારણ કે દુનીયા અનુકરણ કરનારી છે. તમારી સેવા જોઇ ખીર્જા બાળકો એમાં બરાબર ધ્યાન આપી માઆપની સેવાને પોતાનો ધર્મ અને કર્તવ્ય સમજશે. આપણે

માયાપની મીલકતના માલિક અને હકદાર હોયએ; તો માયાપની સેવાના શ્રા માટે માલિક ન હોયએ ? જ્યારે કોઇ માણસ માયાપની સેવા વગર તેની મીલકતનો માલિક થઇ બેસે છે, ત્યારે એ ધાતકી જીવાત્માને જોઇ મારું અંતઃકરણ કુજ ઉડે છે. એવા માણસો કદાચને દુઃખમાં રીખાતા હોય તો કુદરતને હું અદલ ઇન્સાફી સમજું છું અને ખરી રીતે એમજ થવું જોઇએ. જે એમ ન થાય તો કુદરતે તેને ઉત્તેજન આપ્યું ગણાય. એવા જીવો પ્રભુ આગળ મારી માગે, રૂદન કરે, ખોળો પાથરે, આજીજ કરે, ભીખ માગે; તો પણ ઇશ્વરે એમાંનું કંઇએ ન સાંભળવું જોઇએ. કદાચને પરમાત્મા દયાળું વૃત્તિથી તેને છોડી દે તો હું તેની બુદ્ધિને કોઇ દિવસ નહિં પ્રશંષા પાત્રગણું સારાં સારાં કપડાંઓ ઉત્તમ ભોજનો અને પુષ્પની માળાઓ તમે માયાપને કોઇ દિવસ આ પેલાં હશે; તો એ તમારી મોટાઇ તેમજ પ્રમાણિકપણું દેવને પણ આનંદકારી છે. વાસ્તવિક રીતે એવા સદગુણો, તમારી આગળ વધારે પ્રમાણમાં હોવા જોઇએ. એક બાળકને કોઇ પુછે કે માયાપને શિક્ષા થાય ? તો એ એમજ કહેશે ; એ શું બોલ્યા ! ગાંડા ગયા કે શું ! એમ તો નજ બને. છતાં આપણે સર્વજ્ઞ હોઇ મા આપનો તીરસ્કાર કરી, તેની સામા તકરારમાં ઉતરી, ટકકર ઝીલીએ એજ વખતે આપણે અનીતિખોરોને સારા કહેવરાવીએ છીએ. કેટલાક અકકલના આરદાન લોકો મા આપને, વૃદ્ધપણાની કેટલીક કઠંગી રીતોને લઇને બહુજ હેરાન કરે છે. કમતાકાતને લઇને, નગ્નાવસ્થામાં પડ્યાં હોય ; ત્યારે તેનાપર કપડું નહિં ઢાંકતા ઉલટા તેનાપર ગાળોનો વરસાદ વરસાવે છે. આધાપીધાનું તો પુછવું ઘેર ગયું ! પણ ખાટના પાસે જઇ નકામની એટલી જોરથી તો રાડો પાડે છે કે તેના કાન ડુટી જાય જે એ મહાશય ! એની જગ્યાએ વૃદ્ધાવસ્થામાં હોય તો તેને ખચર પડે કે કેવી રીતે કપડાં સંભાળાય છે. એ તો જે એની દશામાં હોય તેનેજ ખચર પડે કે વૃદ્ધાવસ્થાની કેવી હાડમારીઓ છે. શરીર જ્યારે તંદુરસ્ત અને તાકાતવાન હોય, ત્યારેજ શરીરની સંભાળ રાખવાની ચાલાકી અને સાવચેતી રહી શકે છે. જે માણસ યુવાનીમાં દશ હાથ જમીન એક છલંગમાં કુદી ગયો હશે, એજ માણસ વૃદ્ધાવસ્થામાં લાકડીવતી ચાલે છે, રસ્તામાં નાનો એવો પત્થરો પડ્યો હોય તો પણ તેને ફરીને ચાલવું પડે છે. મતલબ કે યુવાવસ્થાની તાકાત યુવાવસ્થા ખાઇ જાય છે અને વૃદ્ધાવસ્થાની તાકાત કંઇ જુદાજ પ્રકારની બંધાય છે, કે જેનાવડે લાકડીવતી પણ ચાલવું મુશ્કેલ જણાય છે. રસ્તામાં નાની એવી કાંકરી મોટા પહાડનું રૂપ પડે છે, ત્યારે મોટો પત્થરો તો શી રીતે એજાંગી શકાય ? એનો ખરેખરો અનુભવતો જ્યારે આપણે તેવી સ્થિતિમાં હોઇએ ત્યારેજ જણાય આવે છે. માટે ડાહ્યા થઇ જરા સમજો ? બાઈ ! આવાકિના

મતને માન ન આપો. એ સમય કાંઈ દુર નથી ધીધે ધીમે આપણે પણ વૃદ્ધાવસ્થાની સ્થિતિમાં મુકાવાના છીએ, ત્યારેજ આપણી ખરેખરી હુશીયારીનો મુકાબલો થવાનો છે. જેણે આપણાં મળમુત્ર બહુજ લાંબો સમય ધોયેલાં છે, તે પછી તેનો વ્યાજ સુધાં બદલો આપતાં શા માટે પાછું હઠવું જોઈએ. જ્યારે દર્શને જઈએ ત્યારે પણ માઆપ કહી પરમાત્માને નમન કરાય છે. ગુરૂ, રાજા, સજ્જન, અને જે જે પુજનીય ગણાય છે તેને બધાને મા આપની ઉપમા અપાય છે, તેથી એમ રહેજ સમગ્રજ આવે એવું છે કે, દરેક નામને છેડે અગર તો મથાળે મા આપ એ શબ્દ અત્યંત બંધ બેસતો આવે છે; માટે એ શબ્દમાં કંઈક વધારે તાકાત હોવી જોઈએ. એ શબ્દથી જન સમુહમાં બહુજમાન મળે છે. અમે તો એમ સમજીએ છીએ કે જેને ઇશ્વરની સંજ્ઞા અપાય છે, તે મા આપ શબ્દનો સાંકેતિક શબ્દ હોવો જોઈએ. કારણ કે ઇશ્વરની માફક જન્મદાતા અને ભરણ પોશણ કરનાર મા આપ ક્યાં નથી ગણાતાં? માટે એ પરમાત્માને જે લોકો આકાશમાં આંગળી બતાવી જણાવતા હોય, તે ભલે એ પરમાત્માને પોતાથી દુર રાખે, પણ અમારો પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા તો અમારાં માઆપ છે. એ શબ્દમાં એક મહાન્ તત્ત્વ સમાયલું છે. દેવદર્શને ગયા તો ત્યાં ખાસ પરમાત્માને મા આપ કહીને નમન કર્યું. આર્થી જગત કર્તાને, વિશેષ ઉપમા નથી યોગ્ય લાગતી એમ સાખીત થાય છે. ખાસ અશ્વસ્થામાને માટે દ્રોણે હથીયાર છોડ્યાં. અભિમન્યુને માટે અર્જુન મરવાને માટે તૈયાર થયો. કંસના કેદખાનામાં દેવકી અને વાસુદેવે પુત્રને માટે અનહદ દુઃખ સહન કર્યું, અને બૂખ તરસ વેઠી માત્ર પુત્રની લાલસાએ ધણો કાળ વ્યતીત કર્યો, છેવટે પુત્ર પ્રાપ્ત થતાં મધ્ય રાતે મજબૂત લોખંડનાં ખારી ખારણાં તોડી. યમુનાજીના પ્રમળ પ્રવાહમાં, બીહામણાં જળચરોની વચમાં થઈ, ઘેર અધિકારની દરકાર નહિં રાખતાં ઉઘાડે પગે ગોકુળમાં મૂકી આવ્યા. કહો! પુત્રને માટે સર્વત્ર દુઃખો સુખમય સમજી, મૃત્યુથી નહિં ડરતાં એવાં માઆપ ઇશ્વરથી પણ અધિક છે. ખરેખર આ કાય ઇશ્વરીશક્તિ વિનાં ક્યાં બને તેમ છે? માટે માઆપ એજ નક્કી પરમાત્માનો પર્યાય વાચક શબ્દ છે.

માઆપનો પ્રેમ સાર્વભૌમ રખડો તોપણ હાથ આવે તેમ નથી, બિલાડી જેવું અણુસમજી પ્રાણી બચ્ચાને બીજી દાંદે અને ઉંદરને પણ બીજી દાંદે પકડે છે. વાઘણ જેવા કુર પ્રાણીના હૃદયમાં પરમાત્માએ વાસલ્ય ભાવનું ઝરણું વહેતું મૂક્યું છે. વૃદ્ધવસ્થામાં માઆપને આપણે ભલે પાગલ કહી બોલાવીએ, તેમજ સ્વભાવ આપણને ભલે ચીડીએ જણાય ભલે ગંભે એવી બ્યવહારિક રહેણી કહેણી બદલાઈ જાય; પરંતુ માઆપનો આપણા તરફનો ખાર એકતલભાર જેટલો બદલાયો નથી.

માટેજ માઆપ ઇશ્વર હરે છે. આપણે માઆપની વૃદ્ધાવસ્થામાં કંઈ હાજત પુંરી ન પાડી શકીએ, તો આપણને કોઈ નિર્જન અરણ્યમાં જવાની જરૂર છે. કે જેથી ત્યાં ખીલકુલ ઉપાધિ સિવાય સુખેથી નિદ્રા લઇ શકાય. એતો માઆપ એનું ગમે એમ ચલાવી લેશે; એને ખિચારાને એક તો વૃદ્ધાવસ્થાનું દુઃખ અને ખીજું તમારી તરફનું દુઃખ, એમ બે જાતનાં કષ્ટો નહિં સહન થઈ શકે. દરેક માણસને પરમાત્માએ જીભ એક અને કાન બે આપેલા છે, તેનો અર્થ એવો થાય છે કે થોડું બોલવાને જીભ એક અને જાણું સાંભળી ગુણ ગૃહણ કરવાને કાન બે આપેલા છે. આપણા જીવનને ઉત્તમ ધડનારા, વિધિ જેવા માઆપને વૃદ્ધાવસ્થામાં સુખી કરવા માટે બહુજ સંભાળ રાખે, દરેક શાસ્ત્રો અને નીતિય પુરૂષોની મીડી વાણીના શબ્દોને મગજમાં ભરી કંઈક યાદ રાખશે તો હું મારાં સદ્ભાગ્ય સમજીશ કેટલાંક માણસો એમ કહે છે કે શું કરીએ ? અમારી પાસેથી પરમાત્માએ અમારાં માઆપરૂપી રત્નો લઈ લીધાં નહિંતર એવી સેવા કરી બતાવતે કે એક અમર નામાવાળીમાં રહી જાતે અમારા ભાગ્યમાં માઆપનું સુખ લખાયું નહિં, ત્યાં શું કરીએ ? જે જીવતાં રહ્યાં હોત તો એક ઠેકાણે બેસાડી રાખી પુષ્પની માળાઓ ચડાવી, પ્રભુથી પણ વિશેષ સમજી, સેવા ચાકરીમાં લાગી જતે. જે આમાંના કોઈ શબ્દો મગજમાં ઉતરે તો સાફ છે અને ખરાબ ચાલને મૂકી દઈ જે ભૂલો સુધારે તો મારી મહેનતની સફળતા સમજીશ. નહિંતર બેંસની આગળ મે તંબુરો બજાવ્યો એમ કહેવાશે અને મારાં વચનો તમારા અંતઃકરણમાં ન ઉતરે તો પછી નક્કી મારે મારા ભાગ્યને દોષ આપવો રહ્યો. આ વિષય ઉપર કંઈ અતીશયોક્તિ કે ઓપ ચડાવવામાં આવ્યો નથી; પરંતુ આ વિષય ખરેખરો સત્ય છે. સુધરેલી કે જંગલી પ્રજા જે હોય તેણે પણ નિર્વાવાદપણે હા પાડી દેવી પડે. કારણ કે જે માઆપના ખોળામાં ઉછર્યો હોય તેણે તો કેમ ના કહી શકાય ? માણસનાં વિશાળ દિલમાં આ ચાલુ જમાનાની માઆપની સેવા ન કરવા વિષેની નામોશી ભરેલી રીતભાતને સુધારી સઘળા પુરૂષોએ સદ્ગુણી થવું ધટે છે. ધણી વખત અધમ, હરામી માણસો પોતાના આબરૂદાર સગાં સંબંધીઓને કલંક લગાડે છે.

આપણા ધર્મ પુસ્તકોના સિદ્ધાંત અત્યંત જાણુવા જેવા છે. એનાં વચનોનું જે ખરાબર પાલન કરવામાં આવે તો હમણાંજ આ ભુરશોક દેવતાઓથી ખીચોખીચ ભરાઈ જાય. જે માતા દેવદુતોની જન્મભુમી છે, ધર્મશીલ અને પ્રતાપવાન છે, તેવાં સ્વર્ગીય માતા પિતાને જે માન આપે છે તેવા માતાપિતાના સેવનીય હિંદસંતાનને સમૃદ્ધિથી અને તંદુરસ્તીથી પરમાત્મા આબાદ કરે જે માતા ધરમાં ઉત્તમ સ્ત્રી તરીકે, સારા સંતાનની માતા તરીકે અને સારા માલીકની ધર્મપત્ની કહેવાયવાને માટે.

ઉત્તમ ધર્મ યાળી ગૃહમાં રહી, જે આખી જીંદગી પડદાશીન એટલે કેદખાનું સ્વીકારે છે, અને પોતાનું સદ્વર્તનમય જીવન કેમ જાહેરાતમાં આવે એવા અવીચિત્ત ભાવવાળી માતા આખા જગતની પોશક અને રક્ષક, સદ્વર્તનમય જીવનની નેતા, આપણા માટે પ્રભુ મીલનનું શુભ સ્થાન કેમ ન હોઈ શકે? મનુષ્યો અમુક નાનો એવો ગુન્હો કરનાર તરફ રાતાંચોળ થઈ જાય છે. વળી એથી વધારે ગુન્હો કરનારને શિક્ષા કે જલયાત્રા કરાવે છે. ખુન કરનારને ખુનથી અને હાથ કાન કાપનારને હાથ કાન કાપી બદલો લે છે; પણ જેણે માઆપનાં અંતઃકરણો વિના અગ્નિએ બાળ્યાં હોય, તેની કંઈ શીક્ષા જણાવી નથી; એજ મોટી ભુલ કરી છે. જ્યાં સુધી આપણી શેરીઓમાં, ચૌકામાં, કે જાહેર મેલાવડામાં આપણી પવિત્રતા, મનની મોટાઈ, નાજુકાઈ, સરલતા અને સમ્યક્તાની વાતો કોઈ માણસ ન કરે! ત્યાં સુધી આપણે માટે રાક્ષસી કુળ ઉત્તમ છે. માઆપને માટે જીવીધ્યની કમાણી ગીરવી મુકી જે પુત્ર દમડીએ દમડી ખરચી નાખે છે અને સધળી આપત્તિઓ દુર કરી, પોતાનાં અસંખ્ય સંકટો નિર્ભયપણે વહન કરે છે; તેવા મોટા મનના મહાત્માને અમારા લાખોવાર પ્રણામ છે. વકીલો અને બેરીસ્ટરો જે કાયદો લડાવી ગુન્હે-ગારને સજા કરાવે છે; તેવોજ કાયદો નહિં લડાવતાં, અમોએ માઆપની સેવા ન કરનારને માટે એવી જાતનો કાયદો ઠરાવ્યો છે કે તેને લોહીની જુખી એવી કુર રાક્ષસીઓના પેટે ખોરાકને માટે બાંધી દેવો જોઈએ. મન કદપીત મોજ મજાઓમાંથી છુટા નહિં થતાં, જન્મ દાતાને સંતુષ્ટ નહિં કરતાં, ઉલટો તેની વૃધ્ધાવસ્થાને બમણી કંટાળારૂપ કરે, તેવા દ્રેષી, પિતૃ દ્રોહી, કલેશ અને વૈરભાવના મુનીમ, પ્રપંચખોર, ગર્વોષ્ટ માણસને બલે નિર્ધનતા, કુરતા, હલકાપણું, બેવકુફાઈ, નિમક હરામી આદિક અવગુણો ઓવારણાં લે. નિરાધાર અને મરણના કાંઠાપર બેઠેલાં, એવાં છેલી દશાનાં પવિત્ર માઆપો, ક્યાં! આપણને હરવખત તસ્તી દેવાને આવવાનાં છે! એ બિચારાં તમને મોટા કરી, આખી જીંદગી તમારા માટે પ્રયત્ન વડે પૈસાનો સંગ્રહ કરી, બધી મિલકત વારસામાં સોંપતા જાય છે તેનો બદલો આવી ખરાબ રીતે આપવો એજ આપણી કઠોરતાની નિશાની છે. સંપૂર્ણ નિર્દોષ માઆપના પક્ષમાં આખું જગત છે, છતાં કુર હૃદયવાળાનું દિલ ક્યાં પીગળે એમ છે. જેનામાં દયા, નીતિ અને પ્રેમભાવ નથી હોતો તેનામાં આક્રમની બહુએક ખામીઓ હોય છે. તેને લઈને કેટલાક આક્રમિત સંજોગો તેવા માણસને પોતાના બહુ તાણી લે છે પછી એ કુર શક્તિના પંજમાં પડ્યો પડ્યો દળાણુ સ્વરૂ, અત્રુથી ભીંજાયેલી અક્ષુએ, આદ્ર અંતઃકરણે, કાલા લેલા બોલોનું ઉચ્ચારણ કરે છે કે હાયહાય! બ્યારે મારો સમય માઆપની સેવા કરવાનો હતો, ત્યારે મેં તેને

સંપૂર્ણ સુખેથી સંતોષ્યાં નહિં; ખરેખર મેં દુનિયામાં કોઈએ ન કરેલું એવું કુકૃત્ય કરેલું છે. હું જેના રૂધિર અને માંસથી પેદા થયો, તેના તરફ મમતા અને માયાળુપણું રાખવું જોઈએ તેના બદલે ધણીજ ગેરવર્તણૂકથી વર્ત્યો છું. અરેરે ! મેં ઉંધ વેચીને ઉગ્ગરો. લીધો. વિશ્વાસપાત્ર અને અસંખ્ય મુશીબતોમાંથી બચાવી લેનાર બહાલાં માઆપ મને ઝેર જેવાં લાગ્યાં. જ્યારે તે પરગામથી ઘેર આવતાં, ત્યારે અમે તેની સામાં દોડી, ભેટી પડતાં અને ખભે વળગી તેની સતાવણી કરતાં છતાં તે આનંદી ચહેરો રાખી, ખભેથી ઉતારી છાતી સાથે દાખી, હાથમાં પેડો કે શેરડીનો કકડો આપતાં ! તે શું તેની અમર સેવાને બૂલી જવા જેવું છે કે ? જેનું મગજ અનિતિઓથી ખવાએલું હોય, “ ટકે શેર બાજુ ટકે શેર ખાજી ” એવો જેની પાસે ન્યાય હોય, તેવા બેદરકાર માણસને કોઈ વાતે માઆપની સેવાને પ્રશંષાપાત્ર ગણવાનો સમય આવે છે ખરો કે ? એ પોતાનો ધર્મ બજાવી મરે છે; પણ બાળક તેની સેવામાં એક પલ્લવિપલ જેટલો સિમ્મ નથી ગાળતો; એજ ફરિયાદ મોઠામાં મોટી છે. અગવડ, સુખ લક્ષ્મી અને ઉમદા અવસરનો ત્યાગ કરી, માઆપ આપણા મૂખ સામું જોઈ રહે છે. એવાં ચાતક તલસી માયાળુ માઆપો, અવશ્ય સેવા કરવા યોગ્ય છે. કોઈ કોઈ વખત કોઈમાં આવી માઆપને લાતો મારી હશે, બૂમો પાડી હશે, બચકાંઓ ભર્યા હશે, મુછો ખેંચી હશે; તો પણ આપણને ગીત ગાઇ, હોંચકા નાખી, હાથમાં સાકર આપી, ઉત્સાહ મનાવી લીધેલાં છે. તત્વતાની અને આપણી મગજ શક્તિને જગૃત કરનાર ભલાં માઆપો આપણા દરેક સત્ કાર્યને જગૃત કરે છે. જ્યારે આપણે સ્કૂલમાં ભણતા, ત્યારે આખી રાત્રિ ઉગ્ગરો વેડી, જે માઆપની સેવાની કવિતાઓ અને પાઠો ગોખ્યા તેમજ હરવખત તેમાં પડેલી બૂલને લઇને માર બાધેલા એ બધું મોટપણે કોણ જાણે ક્યાં ગયું ? એ કાંઈ સમજાતું નથી. વારંવાર ધર્મગ્રંથોમાં વાંચેલા માઆપ તરફની લાગણીના ફક્સાઓ અને નજરો નજર માઆપની કરેલી આપણા તરફની સેવા, એ જો બૂલી જવામાં આવે તો પરમાત્મા આપણા તરફ પોતાની ફરજ બૂલી જાય છે. તમે હાથમાં સદગ્રંથ રાખી, જ્યારે તેમાંનાં બોધ વચનો વાંચવા લાગો છો; ત્યારે મા આપ તરફથી લાગણી એકદમ જગૃત થાય છે અને પાછો એ ગ્રંથ મુકતાંની વારજ સર્વત્ર બૂલી જવાય છે ; તેથી આપણે બુદ્ધિ અને યાદ શક્તિ ગુમાવ્યાં છે, એમ સાબિત થાય છે. કોઈ ગરીબ માણસને રોડો પાડતું સાબળી તમને દયા આવે છે, બુખે કરગરણું કરતું હોય ત્યારે તમે દ્રવી જાઓ છો, લુલાં, બહેરાં, આંધળા અને મુગાં માણસોની સ્થિતિ જોઈ અનહદ શોક દરસાવો છો ; ત્યારે માઆપનું દુઃખો જોઈ જરા દીલ ખેંચાતુ નથી એજ આપણી દયાળુ વૃત્તિનું.

માપ થઇ શકે છે. આપણે કાયદાની બહાર જઇ મા આપની સેવાને ધિક્કારવા રૂપ આપી છુંગીને દિલ્લીગીરીમાં નાખે એવાં કુકૃત્યો કરી મરણપર્યંત ગુન્હાને પાત્ર થઇએ છીએ. આપણે અનર્થ થેલછા અને જડપણું છાડી દેવું જોઇએ, ચતુરતા અને ઉદ્યોગી પણું રાખી મા આપ તરફની સેવાને પવિત્ર કરજ સમજી રહેજો મળેલો અમુલ્ય અવસર નહિં ગુમાવવો જોઇએ, બ્યારે તમે તેની સેવા કરતા નથી એ વખતે તેનું જે મન દુખાતું હશે તેનો જે વિચાર કરવામાં આવે તો આપણું અનેક સુકર્મો બળીને ખાખ થઇ જતાં હશે ! એમ નકી સમજાય છે. તેણે મહામહેનતે મેળવેલા ધનમાંથી વૃદ્ધાવસ્થામાં તેને એક અસ્વીક્ય કામ ન લાગે ત્યારે એ ગરીબડાં મા આપના દુઃખમાં દિલાસો આપનાર મારે ખીજી કંઇ વસ્તુ શોધી કાઢવી ? આવા અનર્થ આગળ તેણે શી રીતે નિર્વાહ કરવો ? ઘરમાંથી નિકળી જાયો ! એ વિષેના પુત્રના વચનથી તેણે કમો ઉપાય લેવો ? સઘળી દેશતના ખજાનાની ચાવી ગુમ થયા પછી તેને કેની પાસે બીખ માગવા જવી ? માટે બાળકોએ મા આપને, તેની મેળવેલી સંપત્તિમાંથી કંઇપણ ન આપતાં મખીચૂસપણું નહિં બતાવવું જોઇએ. એ મા આપ તમને નિર્ધન અવસ્થામાં મૂકી જવું તેને શરમ સમજે છે. તમને વિદ્યાદાન આપવું એ સાર્યક સમજે છે, તમારી તંદુરસ્તીને માટે પ્રયત્ન કરવો એમાં પોતાની કીંમત સમજે છે ; છતાં તમે એકદમ પૈસાનો સંગ્રહ કરી, તેની દ્રષ્ટિ આગળ એક પછી એક એમ અનેક રૂપિયા ગણી ખાસ તેનાજ રૂપિયામાંથી ધનનું આવું બહોળું કુટુંબ જમાવી, તેના તકદીરમાં ફાટલ દુટલ ખાટલો અને ગોઠડાં લખાય, ખાવામાં નાનાં નાનાં બચ્ચાંઓના ખાધેલા ટાઢા દુકડા અપાય, પમચંપીને બદલે કાષ્ટ ચંપી ચાય અને ધર્મ કાર્યમાં તેને એક પાઇ પણ વાપરવા નહિં આપતાં ચારે બાજુ ગોળ કાંકરાઓ ગોઠવી દેવાય, એજ આખા વિશ્વને નિંદા કરવા યોગ્ય છે. તમે હાથે કરી અનિતીનો પગપેસારો ન થવા દો, અનેક આપતિઓને લલચાવે એવી મા આપ તરફની ગેરવર્તણૂકને તજો, ધાતકીપણું, કૃત્રિમતા અને માઆપ તરફ કરેલી કેટલીક ગેર વર્તણૂક એટલી બધી તો ખરાબ અને નિંદવા જેવી છે કે એવા મુખાંઓનો સ્નેહ કે સમાગમ તેના લાંબા સહવાસમાં આવેલા પણ પસંદ ન કરે ? બ્યારે બ્યારે શાઓ ખીજાં પ્રાણી તરફ દયા સખી તેના પ્રત્યે સ્નેહભાવ રાખવાને બલામણુ કરી રહ્યાં છે, ત્યારે ખુદ ભરણુ પોશણુ કરનાર પ્રત્યે પરમાત્માથી નહિં ડરતાં આપણે અધમપણાનું રજીસ્ટર કરાવી. સ્તુતિ કરવા યોગ્ય મા આપને સંતાવીએ, એ આપણા શીરપર મેઢામાં મેઢું તહોમત છે. મા આપની સેવા કરવામાં, દરેક નાનાં મોટાં સંતાનો પ્રત્યે મારો છેવટનો એજ અભિપ્રાય છે કે માઆપની સેવા માટે અને તમારી છુંગીની શુભ

સાર્થકતાને જાહેરાતમાં લાવવા સાર, તમારી નિર્દયતાની ફેણને કાપી નાખી, હિચકારા, પાપી, કુર, કઠોર વિગેરે નામોને માથાપની સેવા વડે બહિષ્કૃત કરો! માથાપને સતાવનારી રીતને જોઈને અને તે કમકમાટી છુટે છે અને એવા નીચ લોકોને હું તો શું પણ આખી આલમ ધિક્કારે છે. આવી રીતે પવિત્ર શાસ્ત્રોના ફરમાનને માન ન આપવાથી દેવ તેના તરફ કોપે છે, સંખ્યાબધ ન્યાયી માણસો તેની કુર બરી રીતભાતને રાક્ષસી રિવાજની ઉપમા આપી તેનું મુખ જોવું પસંદ કરતા નથી, એના પાપના પ્રાયશ્ચિત માટે કંઈ પણ ઇલાજ નથી, એવો માણસ પોતાના પ્રાયશ્ચિત માટે જે જે તીર્થસ્થાને જાય, તે તે તીર્થસ્થાનને અને ગંગા જેવી પવિત્ર દેવ સરીતાને પણ કલંક લાગે તેવું છે.

મારા ધારવા પ્રમાણે પહેલાં ગંગાજી હાથોહથ માણસનાં કુલ લેતાં પણ અપરાધી લોકોને સ્નાન કરાવી પવિત્ર બનાવવાથી, તેનું પાપ તેને લાગ્યું હોવાથી, હવે એ સત્ય ગુમાવી બેઠાં છે, અને પહેલાના કરતાં હવે મહત્તા ઓછી થઈ ગઈ છે. જુઓ! એવા પાપી મનુષ્યો જેના જેના સંસર્ગમાં આવે છે, તેને પોતાના જેવા બનાવી, સજ્જનના ગુણમાં ઘટાડો કરે છે કોઈ દુઃખી માણસને મદદ કરવા ઇશ્વર બંધાયેલ છે; પણ પિતૃદ્રોહી જીવાત્માને ઉગારવાની તદ્દન ના પાડે છે. આ ઉપરથી માથાપની સેવા કરનાર માણસ ખરેખરો માણસાઈને યોગ્ય છે, એમ નિર્વિવાદે સિદ્ધ થાય છે.

માણસે પોતાના સદ્વર્તનમાં દિનપ્રતિદિન સુધારો કરવાનો છે પણ ઘટાડો કરી, ફટકેલા મગજના બની, કઠંગી વર્તણૂક અને ખરાબ વ્યક્તિ તરીકે અધર્મની ખુરસીપર બેસવાનું નથી. દુનીયામાં ઘણાખરા અધર્મો પિતૃ-દ્રોહીની ખરાબ ચાલથી ઉત્પન્ન થયા છે, સાચા સદ્ગુણોનો ઉપયોગ કરી, અકલમાં તલભાર જેટલો પણ મૂર્ખતાનો અંશ ન આવવા દેવો હોય તો તમારે માથાપના હકો લુટવામાં, તેમને ઇગવામાં, તીરસ્કાર કરવામાં, તમારા આયુષ્યની એક મિનિટ પણ ન ચિતરો. અથવા તો ખરાબ બોધ આપનારી, ખોટી અસર કરનારી, બહેમથી ભરેલી, અસંબવિત, વિપરીત ફળ આપનારી વિગેરે હરામખોરોની સોબતથી તમારે સદા દુર રહેવું. કારણ કે એવા નામોશીભરેલા ખરાબ માણસની સોબતથી અસંખ્ય દુર્ગુણોની જાળમાં ફસાઈ જવા સંભવ છે. કુટુંબોમાં પરોવાઈ જવાથી, માથાપની સેવામાં રોકાણ થઈ શકતું નથી અને સારી સ્થિતિ ખરાબીનું રૂપ પકડે છે. મગજશક્તિના પ્રમાણમાં વત્તા ઓછો અધર્મ ધુસી જવાનો પણ ડર લાગે છે. તમારાં ચરિત્રો બીજાને બોધ સેવા જેવાં બનાવો, તમારે બીજાને બોધ સેવા પડે.

એવા હલકી કોટીના જીવો બનતાં અટકો દરેક માણસ પોતપોતાના સદ્ગુણના પ્રમાણમાં, તેમજ રીતભાતના પ્રતાપે, માનભર્યા શબ્દને લાયક છે; પરંતુ સુકૃત્ય કર્યા વગર આત્મબાધમાં, બેહદ ઉચ્ચાઇએ જનારા; ભયંકર હવાના કિલ્લાકરો કોઇ દિવસ સર્વ મનુષ્યોમાં માન સન્માન મેળવી શકતા નથી, જેમ માણસો ગૃહવ્યવહારમાં હરિકાષ્ઠમાં ઉતરે છે, તેમ જો માથાપ તરફની સેવામાં સ્નેહ અને પ્રશંસાને પાત્ર બનવાની શરત કરે તો કીર્તી દ્રવ્ય તેમજ મુક્તિ એની મેળે શ્રમ વિના મળી જાય તેમ છે તમે માથાપ તરફ પ્રીતિ અને પ્રસન્નતાથી વર્તો તો કાંઇ નવીન કરેલું ન કહેવાય ? એ તમારો જીનો પુરાણો ધર્મ છે. તમે તમારી ફરજ પ્રમાણે ચાલી દરેક સૂચનાઓને બરાબર લક્ષમાં રાખી, અનુસરો તો હું આશા રાખું છું કે તમારી લાંબી જીંદગીમાં તમને સંપૂર્ણ સુખ મળશે. તમારા એ કર્તવ્યને તમે જેટલે દરજ્જે સમજવા માંડશો એટલેજ દરજ્જે તમારા મહત્ત્વને માન મળશે સૌથી સારામાં સારી અગત્યની ફરજ માથાપની સેવા વગર કોઇ જાણવામાં આવી નથી. દરેક માણસને ચતુરાઇ, બળ તથા બહાદુરીના પ્રમાણમાં તેને અમુક જાતનું માન મળે છે; પરંતુ જન્મદાતાની સેવા કરનારની મહાન શક્તિથી ધન્દને પણ શરમાવું પડે છે. તમારા શુભ આયુષ્યને કુકૃત્યરૂપી ડાઘ ન લાગે અને માથાપની સેવા ન કરવા વિષે મનુષ્યના મુખથી ગવાતી અપકીર્તિના યોગે તમારે નીચું ન જોવું પડે; માટે તમે તમારી ગેરવર્તણૂકને સુધારો, સદ્ગુણને નિહાળતાં શીખો, માથાપ તરફ આગ્રાંકિતપણું, દાસત્વ અને સત્યતા રાખી. સ્વભાવિક રીતે પ્યાર, કૃપા અને ન્યાયના ધોરણ પ્રમાણે ચાલી, તેના દરેક શબ્દો ઝીલી લ્યો ! એથી તમારી અસંખ્ય ઉપાધિઓ બાતલ થશે.

તમે જ્યાં સુધી તમારી ફરજ ન સમજી શકો ત્યાં સુધી આ જગતમાં કોઇ પણ વસ્તુ તમેને હક અપાવવામાં મદદ કરશે નહિં. શત્રુથી દેશનું રક્ષણ કરવું એ એક જાતની ફરજ છે. સદ્ગુરૂને માન આપવું એ પણ ફરજ, ન્યાયી રાજને મદદગાર થવું, ગરીબો પર દયા, સ્વદેશ પર પ્રીતિ, આ બધાં આપણી ફરજનાં કર્તવ્યો છે. ફરજ એ ખરેખરો ધર્મ છે. ફરજ ન સમજાય ત્યાંસુધી અજ્ઞાનની અવધિ ગણાય, આ વાત તમારા સ્મરણ સ્થાનમાં લક્ષ રાખી કોતરી રાખો, ગરીબને તેની ગરીબીને લઇ ધિક્કારતા નહિં, એ તમારા જંગલી વિચારને કાઢી નાખો; પરંતુ માથાપની સેવા ન કરવાથી ન્યાય, દયા, ધર્મ અને અક્ષણે ગુમાવ્યાં હોય તેને દ્વિતકાર આપો. એવા દુર્ભાગ્ય જીવાતમાને તેના દુગુણોના બદલામાં ધાતકી, ઉદ્વેગ અને નિર્દય અંતઃક્રમણાળાને, નાશના ભયંકર વાવાઝોડામાં, પ્રખર અગ્નિમાં, પાણીના પ્રબળ પ્રવાહમાં; તથા ઉડતા અસંખ્ય પહાડોના મુદ્દમાં; જોરથી ફેંકી દ્યો. સાદાઇ, પ્રિયતા, જ્ઞાન,

ઉદ્યોગ અને ખંત આ બધાં માઆપની સેવામાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. માતૃભાવથી આપણે આપણા હક્ક તથા સદ્વર્તનને બચાવી શકીએ છીએ, એ રીતમાતથી દિવસાનું દિવસ શીતળ છાયા મળતી રહે છે, વૈભવની વૃદ્ધિ થાય છે, ખુદ્ધિ તથા ઉત્તમ રહેણી કહેણી જાહેરાતમાં આવે છે.

જે માણસ મૂર્ખના સહવાસમાં ઉછર્યો હોય તે માઆપની સેવા નહિં કરતાં દારોહાર તકરારનું મૂળ રોપી, નિર્ધનતા, અનિતિ, કંટો, ભય, ગુન્હા એ આદિક સર્વત્ર ભયાનક બાજતોને ખરીદી લાવે છે અને વખતો વખત લોહિની નદીઓ પશુ ચલાવે છે, ફિતુર, બંડ કે વખતે જનસમાજના ભાગલા કરે છે. જ્યાં સરલતા હોય, ત્યાં સપ્તાષ્ટો વહિવટ શરૂ કરે છે. પોશણ કરવાની શક્તિને બક્ષણના સ્વભાવવાળી બનાવે છે, તો માઆપ કે જે પુત્રના મરણથી આખી જીંદગી ગમગીન અને શોકાતુર રહે છે, તેનો ગુણ કોઈ દિવસ નહિં વિસારો. તમારે કદાપિ વિવેક ખુદ્ધિનો ત્યાગ કરી, અર્ધચંદ્ર કે ઉતાવળથી સદ્વર્તનનો ત્યાગ કરવો નહિં. પરંતુ સારા લોકોના સદ્ગુણોને હિંમતથી અને તેના અંતઃકરણમાં ઉડા ઉતરીને, ચોરી લેવા તમે જે પ્રયત્નશાળી બની, એકદમ સત્કાર્યો કરવાને ખુદ્ધિ, ઉદ્યોગ અને ચતુરાઈ દાખલ કરો તો હમણાં જ ધન્ય ધન્યથી તમારા અંતઃકરણને સડો તથા વિજયની અપુર્ણતા સદૈવ લાભના રૂપમાં બદલાય જાય, આપણે માઆપની સેવા રૂપ, નિર્ભય રસ્તો બતાવનાર સુકાની ગુમાવ્યો હોવાથી, જ્ઞાન લાયક એકે શબ્દ અંતઃકરણમાં ઉતરતો નથી. વિસ્મૃતિનો પડો મહા મહેનતથી ઉત્પન્ન કરેલા તમારા જ્ઞાનમય અંકુરને, ઢાંકી દે છે, અને જ્યાં જ્યાં શિખામણ લેવાના પ્રસંગો છે, ત્યાંથી વિમુખ રાખે છે. જે વાત સત્ય છે, તેને અસત્ય કરી બતાવે છે. પરોપકારમય કાર્યને, પાપરૂપ સમજાવે છે. જે કૃત્ય ખોટું છે, નિંદ છે, તે કરવાને પ્રેરે છે. અમલમાં ન મુકવા જેવું હોય, તેને જાહેરાતમાં લાવે છે. બાદ! આનાથી તમે બીજી અયોગ્યતા કોને કહો છો? આ પૃથ્વી પર એવા માતાપિતાની સેવા વગરના પશુઓનું શું કામ છે? એવા પુરૂષો જ્યાં બહોળા પ્રમાણમાં હોય, ત્યાં મોટી ખરાબી થાય છે. દ્રવ્ય અને કીર્તિનો નાશ થાય છે. દેશની પાંચમાલી અને દરિદ્રતા વૃદ્ધિ પામે છે. હિંમતવાન બાળકો, ના હિંમત બને છે. માટે પિતૃ ભક્તિના દોષવાળો જ્યાં જાય, ત્યાં અજવાળાના બદલે અંધારું દાખલ કરે છે. એ કાર્ય જે મહેરબાની કરી પોતે સમજે તો અત્યંત અઘટનું છે, શક્તિ, સ્થિતિ અને પહોળી ઉચલાવી પાડનાર છે, માટે સત્ય અને ન્યાયનો પક્ષ કરનારી, ખુદ્ધિને માન આપો. માઆપની સેવા કરતાં કંગાલાવરથા આવી પડે તો પણ અરધા બુખ્યા રહી, જે પોતાનો ધર્મ બચાવે છે, તેને જ ધન્યવાદ થાય છે.

માણસ જાતમાં સારાસારની સમજ, વિવેક, કે વિચાર ન હોય તો :
 ડાહ્યા માણસો તેને નરપશુના નામથી ઝોળખાવે છે. શીક્ષા ગુરૂઓ
 અને ઉપયોગી પુસ્તકો તમારા માટે સર્ગ્યક્ષાં છે, છતાં એની મહેનતને
 માન ન આપતાં તમે બુદ્ધિશાળી હોઇ તમારા કર્તવ્યને વિસરી, ધર્મને
 સમુદ્રપાર મુકી આવો, એજ દ્રષ્ટાંતો દુનીઆની નજરે અપવાદના રૂપમાં
 ઠરે છે. આપણે બીજાની ભલી વાત પર લક્ષ ન આપીએ તો સદા
 ગર્વીષ્ટ અને હલકા તેમજ અયોગ્ય, અવિનયી ગણાઇએ. ભાઇ ! અકલ
 અધારે બહેંચાએલી છે; એટલે એમ નહિં સમજતા કે આમાંથી કંઈ
 અહણુ કરવા જેવું નથી, તમારા સુકૃત્યથી આખા દેશને ફાયદો થાય
 તેમ છે. માટે પિતૃભક્તિથી, આખા વિશ્વમાં, વિશ્વમાં નહિં તો દેશમાં
 દેશમાં નહિં તો પોતાના વતનમાં એવી રીતે તમારા સદ્વર્તનના પાઠો
 બધાને લખી આપો કે જેથી સર્વત્ર પ્રજા, ધર્ષા ભરેલી રીતભાતને તજી,
 ઉત્સાહ અને સારી લાગણીથી કામ કરવાને ઉત્કેરાય; અગર તો બીજા
 લાયક માણસની મદદમાં પોતાનું કર્તવ્ય સમજે, અને અધાર હુમલાની
 સામે ટકર ઝીલી, દેશને ભય અને ત્રાસમાંથી બચાવે, વળી એનાથી પણ
 લાંબુ લક્ષ રાખીને પોતે એમ સમજે કે મને જે ભુમીએ શુભ જન્મ આપ્યો
 છે, તે ભુમીના રક્ષણ માટે હું મારા દેહની પરવા નહિં રાખતાં એ સંકટોમાંથી
 મારા દેશબંધુઓને છોડાવીશ. જે સ્વતંત્રતા, મોટાઇ તથા કીર્તી આપણા
 પૂર્વજો આપણા માટે કમાઇ ગયા છે એ સદ્ગુણો આપણને એવી આજ્ઞા
 કરે છે કે સ્વદેશ વાસસ્થી ઉર્મી; માણસ જાતનાં અંતઃકરણમાં કુદરતે
 આરોપણુ કરેલી છે; તેથી આપણે સ્વદેશ બંધુઓ ઉપર સ્નેહ રાખવો
 એવું ફરમાન ઠરે છે. એને લઇને પોતાની બહાલી ભુમીને દાસત્વનું
 નિર્બંજતાનું, અપમાનનું અને અપકીર્તીનું સ્થળ બનવા દેવું તેના કરતાં
 તે ભુમીમાં વસનારા, પ્રત્યેક માણસે પોતાના સર્વસ્વનો ભોગ આપવો
 એ મને લાખ દરજ્જે સાચું લાગે છે અને એવાજ નરવીરોથી અમારી
 ભુમી શોભા પામે !

સોની હરસુર રણછોડ.

કીકાયત ભાવે તમામ જાતના ચાંદીના દાગીના

બનાવનાર તથા વેચનાર.

એક વખત પધારી ખાત્રી કરો.

બહારગામના ઓડરો ઉપર સાચું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

૬. વીહલવાડી, તેલગલી, મુંબઇ, નં. ૨.

કારખાનું, ગઢડા સ્વામીનારાયણના. બી. એસ. રેલાઇ, કાડીયાવાડ.

‘ અહ્યયર્ચની મહત્તા ’

આપણા શાસ્ત્રમાં મુખ્ય ચાર આશ્રમો વર્ણવેલા છે, એમાં સર્વત્ર વ્યવહારોની સમાપ્તિ થાય છે. મુખ્યમાં અહ્યયર્ચનું નામ છે, ત્યાર પછી ગૃહસ્થાશ્રમ, સંન્યસ્ત અને વાનપ્રસ્થ એમ અનુક્રમે અનુક્રમે નામો છે. પહેલું અહ્યયર્ચનું નામ હોવાથી એમાં કાંઈ વધારે મહત્તા હોવી જોઈએ માટે જે અહ્યયર્ચનો ઉપાસક હોય તે પુજવા યોગ્ય છે. અહ્યયર્ચનો અર્થ વીર્યનું રક્ષણ એવો થાય છે. ઉપનીષદમાં વીર્યને યશ્વત્ત્વર બાળ્યું છે. માથે ઝટારાખી, ભસ્મચોળી, ઘેરઘેર બીક્ષા માગતા ફરે તેને અહ્યયર્ચવ્રતધારી કહેવાય નહિં. પણ ખરેખરો નીતિ ધર્મનો પાયો તો અહ્યયર્ચવ્રત ધારણ કરી, વીર્યનું રક્ષણ કરવું એજ છે. વીર્યનું રક્ષણ એ તાકાત અને ચૈતન્યનો અપૂર્વ ખજાનો છે; માટે દરેક માણસે બાલ્યાવસ્થામાં તેમજ યૌવનાવસ્થામાં અહ્યયર્ચવ્રતનું પાલન કરવું જોઈએ. તમારી પ્રજના શુભ જીવનને અર્થે તમે અહ્યયર્ચવ્રતપાળી, તમારા સંતાનને તેમ કરતાં શીખાવો. મા આપનાં લક્ષણો અને અપલક્ષણો બાળકને વારસામાં મળે છે; તેથી તમે અહ્યયર્ચ પાળેલું હશે તોજ તમારાં સંતાનો પાળશે. વિચારો! જે તેજથી જગત ઉત્પન્ન થયું એ તેજ અહ્યયર્ચનું હતું. અહ્યયર્ચનો ભંગ કરવાથી એટલે તેનું પાલન ન કરવાથી જેટલી હાની થાય છે, તેટલી હાની બીજા કશાથી થતી નથી. વીર્યનો વિનાશ એ આખા દેહનો વિનાશ સમજો. સમયને અનુસરીને જે વીર્યનો ઉપયોગ થાય તો કાંઈ એમાં પાપ કહેલું નથી, પરંતુ જે તેમ ન થાય તો એવા વીર્યને ગુમાવનાર, નરપશુનું દરેક સંતાન મુર્ખ અને શંક બને છે; માટે જે દેશમાં એક યુદ્ધને માટે રડનાર અને હમરો યુદ્ધને ગુમાવતાં હર્ષ પામનાર વસતા હોય, તે દેશની પાયમાલીનાં ચિન્હો દરેક વિદેશીઓની મુઠ્ઠીમાં છે એમ સમજી લેવું. વીર્યનો જેર ઉપયોગ કરવાથી સંતાનની શંખ્યામાં ઘટાડો થાય છે. બ્લકે કોઈ કોઈ વખત થતાં પણ નથી અને તેને લઈને કેટલાકને પોતાને સંતાન ન હોવાને લીધે મેં રડારોળ કરતાં સાંબળ્યાં છે. મુર્ખતા, ના હિંમત, અધતા, કમઅક્ષલ, વિદ્યા હુન્નરમાં પછાત, સદ્ગુણોનો અભાવ, દુર્બુદ્ધિ વિગેરે મુખ સંતાડવા જેવા ખરાબ દુર્ગુણો આ અધા વીર્યનો જેર ઉપયોગ કરવાથી વૃદ્ધિ પામે છે. વીર્યના રક્ષણથી લોહી સ્વચ્છ બને છે, શરીરમાં જઠર, હૃદય, ફેફસાં, રનાયુઓ વિગેરે બહુજ મજબુત થાય છે.

હું તો વીર્યના રક્ષકને આખા વિશ્વનો રક્ષક સમજું છું. એવો પુરુષ પોતાનો અને આખા જગતનો તારક બને છે. જુઓ! હનુમાને કેવું

અદ્ભૂત કાર્ય કરી બતાવ્યું. એક ગુલાંટની અંદર વિશાળ સમુદ્ર ઓળંગી ગયો. અહ્મચર્યના પ્રતાપે મલ્લો કુસ્તીઓ જીતે છે, મોટા મોટા રજુધીરો સંઘામમાં વિજ્ય મેળવે છે. જુઓ ! એવા મહા બહાદુર વિરનરના પ્રતાપે હાલના રાજાઓ અને આપણે વગર ચિંતાએ મૌન મગ્ન કરીએ છીએ. માથું પડી ગયા પછી જે ઘડ લડતું હોય અને બાર બાર કે વધારે કોશ સુધી દુશ્મનોને મારી મરેલા હોય; તો માત્ર અહ્મચર્યનોજ પ્રતાપ ? જે અહ્મચર્યને એકદું કરે છે તેનું તેજ શુક્લ પક્ષની જેમ દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતું જાય છે. અહ્મનો અર્થ પ્રકાશ એવો થાય છે. સારે તેજ-પ્રકાશનો ઉપાસક શા માટે તેજસ્વી ન હોય ? એવાં માતાપિતાનાં સંતાનો બહુજ બળવાન અને શરીરે મજબૂત એવા તો જાડા કદાવર થાય છે. તેમજ હાડનાં એવાં તો વજ્ર જેવાં બને છે કે એની બરોબરી હાથીઓ પણ ન કરી શકે. અને એવાજ પુરપતા સંતાનની નસેનસમાં સ્વદેશ હિતનું રક્ત જેસભેર વહી રહ્યું હોય છે, તેવા બહાદુર નરવીરના હાથથીજ દેશ બચી શકે તેમ છે; બાકીના બીજા તો મોઢેથી બકે લખે અને વાંચે એટલુંજ છે.

પશુઓ આપણા કરતાં હલકે દરજ્જે છતાં અહ્મચર્યવૃત્ત, પાળી, એવી તો મજબૂત પ્રજા આપતાં જાય છે કે જે પ્રજા જૂતની હરિક્ષાધમાં ઉતરી, ખેતીના કામમાં લાગી, આખા વિશ્વનું ભરણપોષણ કરે છે. દ્રોણચાર્યે અહ્મચર્યના પ્રતાપે સપ્ત તાપમાં અકળાઇ ગયેલા દુર્યોધનની તૃષાને શાંત કરી અને નિર્જળ વનમાં પાણી ઉભરાવી કુવાને માથાસુધી ભરી દાધો અહ્મચર્યના રક્ષણે શરીર આરોગ્ય અને મજબૂત જોરાવર બને છે. તેઓનાં ગૃહો વૈદોથી તદ્દન અન્નહ્યાં હોય છે. બોલવા ચાલવાની શક્તિ, શરીરમાં તાકાત, આંખોનું તેજ. દાંતની મજબૂતી અને કાને સાંભળવાની શક્તિ, બીજના કરતાં બમણી હોય છે, બીજની માફક તેઓનાં શરીર ખેવડ ત્રેવડ વળી ગયાં હોતાં નથી, લાકડીથી ચાલવાનું તેને કંઈ કારણ નથી. આહાર વ્યવહારની તાકાતમાં તેને સખળતા હોય છે. જે દેશમાં વધારે મરણ નિપજ્યાં હોય, અને માણસોની વૃદ્ધિના કમી આંકડા લેવાયા હોય તો તમારે નક્કી સમજી લવું કે તે સ્થળે અહ્મચર્યની ખામી હતી. પૂર્વનાં મનુષ્યો જ્યારે એ કાર્યમાં એક બીજાની હરિક્ષાધમાં ઉતરતાં હતાં, સારે હાલનાં માણસો તેનો ભંગ કરવામાં પોતાની હુશીયારી સમજે છે. આવો અન્યાય થયો છતાં, હાલના મૂર્ખાઓ હજી ક્યાં સમજે તેમ છે ? જે વખતે રાવણની સભામાં વિદિની માટે અંગદ ગયો અને દુર્યોધનની સભામાં શ્રી કૃષ્ણ ગયા, સારે શું ! એ અસાની રાજાઓ સમજ્યા હતા ? તેમ અત્યારે અમારું પણ તમારા પ્રત્યે એમજ થયું છે. વિચારો તો પાંડવોના પિતા બિસ્મ તે અહ્મચર્યના પ્રતાપથી, આખા

વિશ્વના દાદા કહેવાય છે. જે વખતે રામ રાવણનું યુદ્ધ થયું, ત્યારે મેઘનાદ અને લક્ષ્મણ સામા સામા યુદ્ધમાં ઉતરે તેમ હતો; પરંતુ મેઘનાદ તો બ્રહ્મચર્યના અડગ ઉપાસકના હાથેજ મરે તેમ હતો, જેણે બાર વર્ષ સુધી મનમાં અપવિત્ર વિચાર ન કર્યો હોય, તેજ ઇન્દ્રજીતને હરાવે. અને રામના બહોળા લશ્કરમાં મેઘનાદને મારવાની કોઈ હિંમત કરતું નહતું, છેવટે બ્રહ્મચર્યના અખંડ પ્રવીણ ભક્ત વીર લક્ષ્મણ એકજ બાણથી ઇન્દ્રજીતનો પ્રાણ લઈ શક્યા. ધન્ય હો ! એવા ભારત સંતાનને ! કે, જ્યારે ત્યારે તેના વિજયશાળી નામને યાદ કરાય છે. જે માણસ શાસ્ત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મચર્યનું પાલન નથી કરતો તેનામાં જ્ઞાન બુદ્ધિ કે જગતનું ભયું કરવાનું એક મિંદુ જેટલું પણ અભિમાન નથી હોતું ? કારણ કે પોતે સત્તાહિન હોય તે બીજાને શી રીતે છોડાવી શકે ?

વિષય વાંચના જે કે દરેક જનસમુદ્ધમાં વીંટાયેલી છે પણ જે તેનું યોગ્ય પ્રસંગે પાલન કરવામાં ન આવે તો એજ વિષય વાંચના તેને સંહારે છે. દાખલા તરીકે વિયંતો સમય વગરનો ઉપયોગ કરવો એ બહુજ નુકશાની ભર્યું છે. અભિમન્યુનું આમજ મૃત્યું થયું છે. જેનું અંતઃકરણ પવિત્ર ન હોય, જેણે બ્રહ્મચર્યને થડ મુળમાંથી કાઢાવી દીધું હોય, તેને કોઈ દિવસ વિજય મળે છે ખરે કે ? મારું તો એમજ માનવું છે કે આખો હિંદુ પરાધીનતાની ખેડીમાં મજબુત બંધાયેલ, દુઃખમાં લવારી કર્યા કરતો હોય, તો પોતાની બ્રહ્મચર્યને ન પાળવા વિષેની ભુલનુંજ પરિણામ સમજી લેવું ? જે દિલ શુદ્ધ હોય અને અનીતિનું કયાંય નામ નિશાન ન હોય તો, સામાની શી તાકાત છે કે તમારી સામે ટક્કર ઝીલે. જે માણસો બ્રહ્મચર્યને માન આપી, પોતાની શારીરિક શક્તિને કમી થવા દેતા નથી અને વીસ વર્ષ સુધી લગ્ન શી વસ્તુ છે એ એના મગજમાં ખ્યાલ હોતો નથી તેવા માઆપનાં દરેક સંતાનો એવાં તો બળવાન થાય છે કે જેની સામુ જેવાને કોઈ હિંમત નથી કરતું, જેણે બ્રહ્મચર્ય વૃત્તિને દિલ સાથે જડી રાખી છે તેનાં સંતાનો શા માટે શૂરવીર ન બને !

જેનું મન નિરોગી હોય, તેનું શરીર કેમ ન આરોગ્ય હોવું જોઈએ ? આનાથી ખુલે ખુલું સમજાય આવે છે કે જે માણસ બ્રહ્મચર્યને માન નથી આપતો તે પોતાની આત્મીક અને જ્ઞાનેન્દ્રિયને નથી ઓળખતો. જ્યાં સુધી પોતાની શક્તિ મુજબ બ્રહ્મચર્યને માન ન મળે, ત્યાં સુધી તેને કયાંય માન મળતું નથી. પારાશર મુનીએ લાખો વર્ષની તપશ્ચર્યા એક મચ્છગંધાના સ્ત્રમાગમથી ગુમાવી અને નિમીષ માત્રમાં આમ બધું ચૈતન્ય હરાઈ ગયું; તેને લઈને લમણે હાથે લગાવી, વૃક્ષની નીચે બેસી ગયા. કહો કેવી અગ્નિ ? કેવું હળાહળ ઝેર ? અનહદ પ્રયત્ને સંગ્રહી રાખેલી શક્તિ રહેજ વારમાં ગુમાવી બેઠા. જે તેમ ન વ્યાધિમાં

આવવું પડતું હોય અને સંસાર વ્યવહારમાં દુઃખના દરિયાનો અનુભવ ન થતો હોય તો શુક્રદેવજી શા માટે ધરભણી ન જતાં જંગલ ભણી ચાલી નીકળ્યા? એવીજ રીતે પારાશરની જેમ વિશ્વામીત્ર રૂપિ મેનકા સાથે પ્યારમાં જોડાઇ અદ્ભુત શક્તિને ગુમાવી એકા અને પાછો પશ્ચાતાપ કરી, બ્રહ્મચર્યનો સંગ્રહ કરવા લાગ્યા. પૂર્વના બરતવાસીઓ જે લાખો બંધ શૂરવીરોનાં હથોયારો છોડાવી શક્તા હોય તો માત્ર બ્રહ્મચર્ય શક્તિનાજ પ્રતાપ. જેણે ઇશ્વરી સત્તાને તુચ્છકારી, નવી ભૂમીઓ રચેલી હોય, સમુદ્રનું એકજ અંજળીમાં પાન કરી ગયા હોય, તો ખાસ બ્રહ્મચર્યનીજ મહત્તા એ બ્રહ્મચર્ય જેણે જેણે સેવ્યું છે, તેણે તેણે આખા જગતનો ઉદ્ધાર કરેલો છે. મહાત્મા વ્યાસ કે જેણે અગણીત ધર્મ ગ્રંથો રચી જે આપણી આગળ અપૂર્વ જ્ઞાનનો ભંડાર રજુ કર્યો છે, એ બધું શાથી આપી શકાયું? જો! લાંબી નજરે વિચાર કરવામાં આવે તો એના લાંબા આયુષ્યને માન નથી પણ બ્રહ્મચર્યને માન મળવું જોઈએ છે. આપણો વિજય, આપણો ધર્મ, સત્તા, નીતિ કે કોઇ પણ જાતની ઉદ્યોગિક શક્તિ આ બધું બ્રહ્મચર્ય રૂપી ક્ષેત્રમાંથીજ મેળવી શકાય છે; ગાર્ગીએ અગાઉથી બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું વૃત્ત લીધેલું હોવાથીજ આખા વિશ્વમાં નગનાવસ્થામાં ફરતી હતી અને બ્રહ્મચર્યના પહેલા એ અક્ષરવડેજ બ્રહ્મજ્ઞાનીની પંક્તિમાં ગણાય ગઇ છે. બ્રહ્મચર્યની ઉપાસના ન હોય તો બ્રહ્મજ્ઞાની શબ્દ ધારણ કરવો મુશ્કેલ છે. નાના નાના જીવ જંતુઓ બ્રહ્મચર્યની ઉપાસના કર્યા કરે છે, ત્યારે મનુષ્ય વીર્યના ગુમાવવા રૂપ એવો તો પાપનો ભોક્તા થાય છે કે તેનાથી મનુષ્ય વધનાં પાપો હલકાં ગણાય છે. બ્રહ્મચર્યનો વિનાશ કરવાથી, મગજ તંતુઓ નખાણાં પડી જાય છે. શુભકાર્ય કરવાના વિચારો નાશ પામી, જીંદગીના દિવસો કમી થાય છે.

બાળક જ્યારે ગૃહ આંગણે રમતું હોય ત્યારે ધુળની નાની નાની ઢગલીઓ સાથે રમતગમત કરતાં ધરાતું નથી અને વધારે વધારે કાર્યમાં ઉત્સાહવંતુ બનતું જાય છે, તેનો બરાબર વિચાર કરીએ તો તેનામાં બ્રહ્મચર્યના નાશનાં અંકુરો નથી સ્થાપયલાં હોતાં. માટેજ એ બીજા જીવોની માફક હિંમત હારતાં નથી. તેઓને પાંચ, છ કે સાત વખતનો ખાધેલો ખોરાક હજમ થઇ જાય છે. વળી આખો દિવસ દોડધામ કરી ઉપાધિ કે શ્રમના નામ નિશાન વગર, નિદ્રા કરી ધરનાં બધાં માણસોની પહેલાં જાગૃત થઇ, બધાંને જાગૃત કરવા રૂપ વ્યક્તિનું કાર્ય પોતે બજાવે છે. આ બાબતથી કોઇ અજાણ હોય, અગર તો તેને બ્રહ્મચર્યના રક્ષણથી થતા અસંખ્ય લાભોની ખબર ન હોય, તેણે તો અવસ્થા-અનુભવ કરી, બીજા વિષય લોલુપતામાં રખડનારા બાઇઓને તેનું રહસ્ય સમજાવવું જરૂરનું છે.

હિંદુસ્તાનમાં આ વિષયને પહેલાં બહુજ માન મળતું હતું અને અહ્યયના રક્ષણ કરનારને અહ્યયારી એવું નામ આપી તેના તરફ બહુજ પ્યારની દ્રષ્ટિથી જોવાતું? દરેક મનુષ્ય પોતાની પહેલી અવસ્થામાં અહ્યયર્યને માન આપી અને ખરેખરા શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરી, વિદ્યાભ્યાસ કરવાને મંડી પડતા. અહ્યયર્યનો ઉપાસક ન હોય તો ગુરૂઓ શિષ્યોને ઉપદેશ આપવો બંધ કરતા; કારણ કે બ્યારે શીષ્ય અહ્યયર્યની શક્તિને ગુમાવે છે એટલે તેનામાં યાદશક્તિ રહેતી નથી, ગુરૂનાં કહેલાં વચનો ખરાખર યાદ રહેતાં નથી; તેથીજ શિક્ષણ ગુરૂઓ એવા શિષ્યો પ્રત્યે વિદ્યાદાન આપવાને ના પસંદગી બતાવે છે. કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને અહ્યયર્યના નાશવડે પરિક્ષાઓમાં નાપાસ થતા આપણે જોયા છે. શું! તેઓને એમ ખબર નહિં હોય? કે એક નહિં એવી બૂલ મોટું ભયંકર દુઃખનું સ્વરૂપ પકડશે. હજારો વિદ્યાર્થીઓ અહ્યયર્યની સીધીક વિના, અધરા વિષયોની ગોખણપટ્ટી કરવાથી, મગજશક્તિને નબળી કરી, માંદગીને ખાટલે સૂવે છે અને એ પોતાની બૂલને લઇને ક્ષય, સંઘ્રહણી, ત્રિદોષ વિગેરેના દુઃખથી રીઝાઇ ઘણી વખત મરણને શરણ થાય છે. તેઓના એવા ગુમ ગુન્હાને લઇને બીજા વિદ્યાર્થીઓના મનમાં ખોટી અસર થાય છે અને એમ સમજે છે કે ફલાણો માણસ ફલાણી જાતનો અભ્યાસ કરવાથી મગજતંતુઓની નબળાઇને લઇને, જાજે પરિશ્રમ વેઠવાથી, મરણ પામ્યો. તે બિચારો જેમ મરી ગયો તેમ હું પણ આ અભ્યાસના સંક્રમમાં આવી મરણને શરણ થઇશ. એમ ધારી આગળ વધવું બંધ કરે છે. તેઓને એમ ખબર નથી હોતી? કે એ માણસ અહ્યયર્યના સંઘ્રહ વિના, મગજ પર બહોળો બોજો નાખવાથી, મગજતંતુઓને ખરાબ કરી અંતે (1) તેને લઇને બીજા અનેક જીવલેણ રોગો લાગુ પાડી સ્વર્ગ પ્રત્યે સિધાવી ગયો. આવા માણસો પોતે મરી બીજાઓને મારી દેશની પડતીના ઉપાયો શોધી કાઢે છે, માટે તમારે તમારા દેશના બલા માટે, અહ્યયર્યને માન આપવું જોઇએ. અહ્યયર્યથી તમામ જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરનાર શક્તિઓ મજબૂત થાય છે અને સર્વને પોશણ મળવાથી, એ બધી દિવ્ય શક્તિઓ તમારા તરફ પ્રેમભાવ બતાવે છે. માટે તમારા નાશનાં કારણો તમે તમારે હાથેજ બાળીને બરમ કરો! પશુઓ પણ અજ્ઞાનપણે અહ્યયર્યનું પાલણ કરતાં હોવાથી તેઓ માનભરી દૃષ્ટિએ જોવા લાયક છે અને ખરી રીતે શાબાશી પણ આપવી જોઇએ. બળદ, હાથી, ઘોડા, ઉંટ, ખચ્ચર વિગેરેનાં અજવાન સંતાનો મોટી મોટી લડાઇઓ જીતી આપણને દુઃખમાંથી બચાવે છે. તેની અહ્યયર્યની જબરી શક્તિવડે આપણે તેનાં સંતાનોપર સ્વાર થઇ દુશ્મનના પંજમાંથી ઘણી વખત બચીએ છીએ. એક કલાકમાં સાત,

આઠ કે વખતે વધારે ગાઉ ચાલી રેલ્વેની સાથે તેનાં સંતાનો દોડધામમાં ઉતરી, જીત મેળવે છે. એ દિવ્ય શક્તિ પક્ષીઓમાં પણ મોજુદ હોવાથી, આકાશ માર્ગે ઉડી ધણીજ લાંબી મજલ કરે છે. સપ્ત તાપમાં ઉભા રહી, બચકર વાવાઝોડામાં તેમજ મોટાં મોટાં મેઘનાં બિંદુઓને સહન કરી શકે છે. આ બધી અલ્પચર્યાનીજ તાકાત સમજો! અગાઉ આપણા પૂર્વજો અહિંથી આકાશ માર્ગે ઉડી દરેક અંદાડોમાં બ્રમણ કરતા એને હું તો સત્ય સમજીું છું, મને જરાપણ એમાં અતીશયોક્તિબધું જણાતું નથી. જેને અલ્પચર્યાના રક્ષણની દિવ્ય શક્તિઓનું જ્ઞાન ન હોય, તેને તો તેની સત્તા પ્રતાપ કે તેનાથી જન્મ પામતી, દિવ્ય શક્તિઓનું તો ક્યાંથી જ્ઞાન હોય? પહેલાં અલ્પચર્યા પાળતું એ આર્યોનો સાર્વજનિક ધર્મ હતો પરંતુ તેવો ઉમદા ધર્મ હાલ ઠેક પડતી દશાએ પહોંચેલો છે. આપણે જો હાલ અલ્પચર્યાના સ્તેહિ થઇએ તો કાળની ગતિને રોકવાને શક્તિમાન થઇએ અને એવી તો શક્તિ આવે કે મોટાં મોટાં વક્ષો અને પર્વતોને ઉખેડી શકીએ. મહાભારતમાં બીમે વૃક્ષોને મૂળીયાં સાથે ઉખેડી નાખવાની અને રામાયણમાં હનુમંતે પર્વતો તોડી પાડવાની, વાતો તમે નથી સાંભળી કે? અલ્પચર્યા એ સર્વત્ર શક્તિઓનું કેન્દ્રસ્થાન છે. એનાથી અદ્ભૂત સામર્થ્ય આવે છે.

હાથી ઘોડાના કરતાં, બળદ અને પાડામાં તમને ઓછી શક્તિ જણાતી હોય તો તેનાં માઆપના વીર્ય રક્ષણની ખામીઓને લઇને નહિ; પરંતુ આપણને તેનું દુધ અને ધી કે જે યુક્તિથી કાઢેલી પશુના દેહની ચરખી છે, તેનું વ્યસન થઇ ગયું હોવાથી તેને પૂરેપૂરું દુધ ન મળવાથી એ બિચારાં થોડાં ધણાં કમતાકાત જણાય છે. જો તમે એનો જન્મ સીદ્ધ હક ન હોંતવી દ્યો, તો હમણાંજ એ જીવો આકાશે ઠેકડા મારે તેમ છે. તેનામાં અલ્પચર્યાના પ્રતાપે ઘાસ હજમ કરવાની શક્તિ છે. આપણાં પૂર્વજો પૂર્વે વિર્યનું રક્ષણ કરવાથી વેલા પાંદડાંઓને ખોરાકમાં લઇ, શરીરને કૌવતવાળું બનાવતા હતા. હાલમાં જેમ અલ્પચર્યાને વિદાયગીરી આપી તો હવેનાં મનુષ્યોને ભાત દાળ જેવું હલકું અનાજ પણ પેટમાં ભારે જણાય છે. તમારે મજબૂત થવા સાર તમારી જાતી ઉપરના અધઘૌધ કષ્ટને વિદારી નાખવાનું તમને મન થતું હોય, અને દરેક શહેરનો મહોલો પ્રજાજનથી ઉભરાવી દેવો હોય, તો અલ્પચર્યા વૃત્તનું પાલન કરો? વૃક્ષ સાથે જોડેલો બીજનો સંબંધ નજીકનો છે, એવીજ રીતે સત્યની સાથે વીર્ય રક્ષણનો સંબંધ નીકટનો છે. ઇશ્વરી નિયમ એવો છે કે જ્યારે તમે ધર્મનું પાલન કરવા નિકળો છો, એ વખતે નીતિ, નીયમોનું છેદન કરનાર કોઇ રાક્ષસી શક્તિ તમારી સામે ધસી આવે છે; પણ એને મારી હઠાવવી એ આપણે ધર્મ સમજીશું તો એજ વખતે આપણું વિકાળ સ્વરૂપ જોઇ એ શક્તિ એકદમ પલાયન થઇ જશે.

જે વખત તમે વીર્યના રક્ષણ માટે પ્રસિદ્ધિમાં આવો છો એજ વખતે તેનો તમારા હસ્તે ત્યાગ થયેલો જોઇ જે વિષય વાંચનાઓએ તમારામાં આનંદ લીધેલો હશે, એજ વિષય લાલસાઓ, તમને તમારા સત્ય માર્ગ પરથી, ઉથલાવી પાડવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન આરંભશે. જે તમે એને વશ થયા તો નક્કી સમજી લેવું કે જ્યારે જ્યારે તમે એવી રીતે તમારો ધર્મ બળવવા બહાર પડશો તેટલી વખત એ તમને તુચ્છ સમજી, હરાવશે, અને પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપવામાં પહોંચે નાંખે વિજયપણાની કીર્તી, તેને વરમાળ આરોપશે. પછી તે તમારા દરેક સિદ્ધાંતને જાણી જવાથી, તમેને ડગાવવા એતો એક હલકામાં હલકું કાર્ય સમજશે. તમે બ્રહ્મચર્યવૃત્ત પાળોતો તમારું મગજ તાણું થઈ હિંમત, સ્વાશ્રય અને સદ્ગુણોની મજબૂત તીજેરી થશે. બુદ્ધ, કૃષ્ણ, રામ, શંકરાચાર્ય વિગેરે પરમાત્મા સ્વરૂપ મહાત્માઓએ વીર્યના રક્ષણથી જગતને સદ્માર્ગ બતાવી, અનહદ ઉપકાર દરસાવ્યો છે અને લોકોના ભલા માટે તેણે ઘણી એક આફતો વેઠેલી છે. અને બ્રહ્મચર્યવૃત્ત પાળી અનહદ પરિશ્રમે ન મળે એવી આધ્યાત્મિક તથા માનસીક શક્તિ કેળવી જગતના લોકોને અભારી બનાવતા ગયા છે. શાસ્ત્રોનું અધ્યન કરી, અનેક કળાઓને સંગ્રહી, ઉત્તમજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. વિદ્યા ઉદ્યોગમાં નિપુણતા મેળવી, દેશના કલ્યાણમાં આગેવાનીનું કામ કરી, જનસમાજનું ગાડું ઉંઝળિતે માર્ગે ધસડી ગયા છે; તેમજ પોતાના સામર્થ્યથી અગણીત દુષ્કર્મોને અટકાવી, સમસ્ત પ્રજા આગળ ઢાલ પીટાવી, ગુરૂમંત્ર આપતા ગયાછે કે ! વીર્યનું રક્ષણ, જગતને ચક્રિત કરી નાખનાર, રાજ્ય મહારાજ્યઓને નમાવનાર અને સમગ્ર દિવ્ય શક્તિઓને જાગૃત કરનાર, મોટામાં મોટું જગત સુધારણાનું દિવ્ય શસ્ત્ર છે.

બ્રહ્મચર્ય ચિત્તને સ્વસ્થ બનાવે છે, પોતાના કર્તવ્યનું ભાન કરાવે છે, સર્વના તરફ પ્રેમભાવ રાખવાનું શીખવે છે. અને ઈશ્વરની શોધ કરવાને માટે તેમાં ચિત્તને લીન કરવાનું જે બહુતર બણાવે છે; તેનું જ્ઞાન સદ્ગુરૂઓ પાસેથી પણ ન મળે, ઈશ્વરને છેતરવાની, રડી રડી પથારી ભીની કરવાની, આત્મચળને ન સમજવાની, એવી કેટલીક અજ્ઞાનતાઓને દુર કરે છે. આથી વિર્ય રક્ષણ ખરેખર કોઇ અદ્ભુત શક્તિ ઠરે છે. દુર્બળ મનવાળો જેમ આત્મલાભ લઇ શકતો નથી ; તેમ બ્રહ્મચર્ય વિના કોઇ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. એનામાં એવી શક્તિ છે કે વિશ્વ અને વિશ્વનાથને પ્રસન્ન કરી શકાય છે. બ્રહ્મચર્ય સુખની મોટી ખાણ છે. ચમત્કારોનો ભંડાર છે. હિંમતનો થેલો છે. અખે રણચુરનું રણગીત કહીએ તો પણ ચાલી શકે તેમ છે. બ્રહ્મચર્યથી આપણામાં આપણું કર્તવ્ય બળવવાની, પવિત્રતાના શુભ સંસ્કારની અને અત્યંતજ્ઞાન માર્ગની વૃદ્ધિ થાય છે. એવી.

મહાન શક્તિ જેનામાં ન વિરાજતી હોય એને માટેજ બધાં કષ્ટો નિર્માણ થયાં છે. આકાશમાં ભ્રમણ કરતા એ મોટા ગ્રહો અહ્યર્ચની શક્તિવડે તેજસ્વી અને લાંબો માર્ગ જલદી કાપવાને ભાગ્યશાળી બન્યા છે. ચંદ્રે અહ્યર્ચની એટલે વીર્ય રક્ષણની દરકાર છોડી તો આખા જગતને કૃષ્ણ પક્ષના અધિકારથી મુંઝવી, પોતાનું મોટું કાળું ક્યું. વીર્યના રક્ષણમાં સાવ-એતી ન રાખનાર જીવ, પોતે ડુબી ખીજને ડૂબાડે છે. અહ્યર્ચ એ ખરેખર તેજ છે. આ સંસારમાં પ્રભુએ જગતનો ઉધ્ધાર કરવા માટે એને નિર્માણ ક્યું છે, તેનો સેવક હવામાં કિલ્લા બાંધતો નથી, જાહોજલાલી, અને ઐશ્વર્યને તુચ્છ સમજે છે. દારિદ્રતા, અને અવનતિ વિગેરેને ક્ષણિક વાદળની છાયા જેવાં માને છે. આત્મકૃપાના સારને સમજે છે. અહંકારને છોડી, નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુને બરાબર ઓળખી; માત્ર સત્ય તત્ત્વનેજ વળગી રહે છે. તેના દિલમાં જ્ઞાનની દિવ્ય જ્યોતિ કાયમ ખાતે પ્રકટ હોવાથી તેઓને સર્વત્ર સ્થળે આનંદનો અનુભવ થાય છે. સૃષ્ટિના ઉત્તમ પદાર્થો, રિદ્ધિ, સિદ્ધિ, જેની ગુલામી કરે છે; એવા આનંદના નિવાસ સ્થાન પાસે શોક, મોહ, ભય વિગેરેનું તો નામ નીશાન ક્યાંથી હોય? પ્રત્યક્ષ દેખાતી ખુબસુરતી વાળી, વિષયવાસનાઓને ઝેર સમાન જાણનારા, પવિત્ર હૃદયવાળા પર શા માટે દુનીયા વારી ન જાય? આપણી ભુમી અહ્યર્ચનું કેન્દ્રસ્થાન છે. તેની જન્મભૂમી છે. ત્યાં અહ્યર્ચની અછત એજ શરમાવા જેવું છે. જે દેશમાં અહ્યર્ચથી ચલિત કરવાને આકાશ માર્ગેથી દેવ લોકની વારાંગનાઓ ઉતરી પડતી, તે દેશ કેટલો બધો વીર્ય રક્ષણમાં આગળ વધેલો હશે? એ દ્રષ્ટાંત ઉપરથી સ્હેજ સમજાય એવું છે. ત્રિલોકના અધિકારનો ત્યાગ કરી દેતા; પરંતુ અહ્યર્ચનો વિનાશ થવા ન દેતા. સ્ત્રીના મોહ જાળમાં જેવું મન લુપ્ત નથી થયું! તેને માટે વૈકુંઠના અધિકારની પદવી ઓછી છે. તેવા ધર્માત્મા અહ્ય ઉપાસક નરવીરને અમારા લાખો વાર પ્રણામહો. એક અંચકાર લખે છે કે જે માણસ વીર્યનું રક્ષણ નહિં કરતાં પશુ વ્રતિને વશ થઇ, દિવસમાં એ ત્રણ વખત વીર્યનો નાશ કરે છે; તેવા પુરૂષો સૃષ્ટિ વિનાશનાં ઝેરી શસ્ત્રો છે. બ્યારે માણસ વીર્ય રક્ષણમાં બે દરકાર હોય, ત્યારે કુદરતની સંહાર લીલા અત્યંત ક્રોધે બરાબ એવા જંગલી મનુષ્યોને મારવા માટે ધણી જાતના રોગો-દુઃખ દર્દોનું મોટું લસકર મોકલી, ઠારોઠાર હાંડમાંસના હમલાઓ ગોઠવે છે. પૂર્વના મનુષ્યો સ્વર્ગનું સામ્રાજ્ય મળતું; તો પશુ અહ્યર્ચને છોડતા નહિં. મરવું પસંદ કરતા; પશુ મહામહેનતે મેળવેલા અહ્યર્ચ પર કોઇ દિવસ લુટ થવા દેતા નહિં, ત્યારે હાલનાં મનુષ્યો એનાથી ડાખુ બાળુની રીતભાત સ્વીકારે છે. ક્યાં! સ્વર્ગની પદવીને તુચ્છકારનાર અહ્યર્ચ! અને ક્યાં! ગાંઠના પૈસા આપીને અહ્યર્ચને

ભંગ કરનારા અકલના આરદાનો ! જો આ મોઢા મુલો કાયદો સમજવામાં આવે તો દરેક માઆપની પ્રજા સ્વર્ગના દેવોને હરાવી શકે ! રૂતુ પ્રમાણે વીર્યને વ્યાજથી રીતે, વપરાય તો ઘેર ઘેર સત્ય ધર્મના વાવટાઓ ઉડવા લાગે. અને સગાં સખંધીઓનો સખંધ ઓળખાવા લાગે.

તમારે આખા જગતને દુઃખમાંથી બચાવી લેવાનો ધરાદો હોય તો બ્રહ્મચર્યનો આશ્રય લ્યો ? આપણે દરેક ધર્મ ગ્રંથો વાંચી જઈએ છીએ; પરંતુ તેમાંનું કંઈએ પાળતા નથી. બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપથી આયુષ્ય, બુદ્ધિ, તેજ, જ્ઞાન, ધર્મ વિગેરેની વૃદ્ધિ થાય છે. એવું સાંભળેલું છતાં અને પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરીએ છીએ; તો પણ તેમાંનું કંઈએ ન પાળીએ તો આપણા કરતાં પશુઓ સારાં કે પુસ્તકો વાંચ્યા વિના, કાનમાં ગુરૂમંત્ર લીધા વિના અને કંઈ સમજીતી વગર, પોતાના સમય વિના વિચરે તો ગેર ઉપયોગ થવા દેતાં નથી. ત્યારે હવે મારે તમને શાની ઉપમા આપવી ? મને તો ડુકકરોની પણ રીતભાત આપણા કરતાં કંઈ નિયમિત જણાય છે, પરંતુ આપણા તરફ આ એક અફસોસની વાત છે કે આપણે આપણો ધર્મ ગુમાવી બેઠા. પૂર્વે બ્રાહ્મણ તેમજ ઉપવીતના સંસ્કારવાળા દરેક પ્રજા સમજણી થયા પછી, બ્રહ્મચર્યનાં તત્ત્વો જાણવા માટે; માઆપના સાથ વિના અધોર જંગલમાં કોઇના ડર વગર ઠેક કાશી સુધી ચાલી જતી. હાલની માફક માત્ર કાશી જાણવા જવાને, દેખાવ કરી બાળકને રસ્તામાંથી તેના મામાઓ પકડી લેતા નહિં. ઐશ્વર્ય અને વિજયનો આધાર જેનાપર છે, એની દરકાર નહિં રાખતાં કદાપિ આપણી ભૂલને લઈને આપણે હાર પામ્યા, પરાધિન થયા, ગુલામીમાં જોડાવું પડ્યું, માર્યા ગયા, રીબાયા એવી એવી ફાકટની રાડો પાડવી એ શું કામની ? નારદ મુની વીર્યના નાશ માટે પ્રેરાયા તો દેવની સભામાં મર્કટનું મૂખ થયું, કહ્યો ? આનાથી બીજી કંઈ ખરાબી હોઈ શકે ? જગતમાં જ્યાં જ્યાં ઐશ્વર્ય અને સંપત્તિનું સામ્રાજ્ય છે, ત્યાં ત્યાં બ્રહ્મચર્યના ઉપાસકની સત્તા જામેલી છે. તમારે બ્રહ્મચર્યને બરાબર પાળવા વિચાર હોય તો સત્ય વાણી રાખો, શાસ્ત્રોનું અધ્યન કરી નીતિ પ્રમાણે ચાલો, અહંકાર અને સ્વાર્થી વૃત્તિને દુર રાખો, પરધન અને પરદારા જેઠ મોહાંધ ન બનો, જગતની લાલચો, મલીન વાસનાઓ અને ધમકીઓના જાદુમાં ન ફસાઓ. સ્વતંત્રતા અને આત્મબળ ઉપર વિશ્વાસ રાખો, દૃઢ મન, દૃઢ વૃત્તિ અને સર્જનો પર પ્રેમ આટલા જે વિષયો પાળવામાં આવે તો બ્રહ્મચર્ય એકદમ વૃદ્ધિ પામવા માંડે અને તમારા ઘરના પત્થરાઓ પણ સર્વને બ્રહ્મચર્યનું શિક્ષણ આપનારા બને. બ્રહ્મચર્ય સંજીવની વિદ્યા છે. એવી કિંમતી વસ્તુનું મૂલ્ય જે સમજતો નથી, તેને કોઈ ભારેમાં ભારે બદનામીનો ચાંદ બક્ષિસ તરીકે આપવો જોયએ અપચાથી અશક્તિ અને ઉચાટ ઉત્તન થાય છે તેમ વીર્યના

વિધ્વંસથી પાપ ઉત્તન થાય છે. જે વિર્યના કોશને ખાલી કરી, સદ્વર્તનને ગૂંભાવી, પોતાની ઉન્નતિને ત્યાજ ને ત્યાં સૂવાડી દે છે તેવા દુર્બળ મનના, દુર્બળ શક્તિના અને વિર્યની મુડી વગરના, માણસને 'નર્ક' સિવાય ક્યાંય પણ સ્થાન નથી હોતું ! જ્યાં સુધી આ બાબતને વ્યવહારમાં મૂકી, તેનાથી થતા ગુણ અવગુણને ન સમગ્ર ત્યાં સુધી આપણે સર્વત્ર દેશોની ગુલામી સ્વીકારી, તેની ગતીઓમાં ઝાડુ કાઢવું પડશે.

હું તમને એ હાથ જોડી કહું છું કે તમારે કુદરતનાં કુરમય સંકટોમાંથી બચવું હોય તો એ પ્રાચીન યુગથી ચાલતા આવેલા અને અગત્ય ધરાવતા તત્ત્વજ્ઞાનના શીર છત્ર અલ્પચર્યાનો ઉદ્ધાર કરવા માટે, તમારી કમર મજબૂત કરો ? કે જેના પ્રતાપે દેવો અમર થયા છે. જેને અલ્પચર્યાના લાભનો અનુભવ થયો છે. તેના હૃદયમાંથી આધ્યાત્મિક તેમજ ઉદ્યોગિક શક્તિનો નિર્મળ ઝરો છુટે છે અને તેને લઇને દેશ જ્ઞાનવાન, સ્મૃદ્ધિવાન; તેમજ આખા વિશ્વમાં વિજયશાળી બને છે. તેનાં દિવ્ય બાણો સહન કરવાને વળ જોવા મોટા મોટા પર્વનો પણ શક્તિમાન નથી હોતા ! તેની દૃષ્ટિ ભલભલાને ગાળી નાખે છે. તેના બાહુમાં આવેલો છત્ર પોલાદ જેવો છતાં નરમ બની જાય છે. આવી દિવ્ય શક્તિનું જમાપાતું જેની પાસે ખીચોખીચ ભરેલું હોય, તેને ત્યાં સત્યનો વરસાદ વરસે છે, જ્ઞાનનો પ્રવાહ ચાલે છે અને સર્વ ગુપ્તભેદોનું રહસ્ય સમગ્ર આવે છે. સત્ય શોધો, યુક્તિઓ અને સારા વિચારો, અલ્પચર્યાવિના નિકળવા મુશ્કેલ છે. જ્ઞાન, શૈર્ય, પ્રેમ, ઉદારતા, મહાન શક્તિ એ વિગેરે એ દિવ્ય વસ્તુમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. અસલના રૂશી મુનીઓ શ્રાપ આપતા, આશીર્વાદ આપતા, કુદરત તરફના દુઃખોથી બચાવી લેતા, આ બધું જ્ઞાન અલ્પચર્યામાંથી પ્રાપ્ત થતું ! તમારા વૈભવનો સૂર્ય અસ્ત પામ્યો, ઘેરઘેર બીખ માગતા શીખ્યા, સગાં સ્નેહિઓ તરફ વૈરભાવમાં આગળ વધ્યા; તો પણ હજી આંખ ઉઘડતી નથી ? તેનું શું કારણ છે ? તમારા આનંદ દરબારમાં તેને શું માન નહિં મળે ? એ દિવ્ય શક્તિ તરફ આટલો બધો અણગમો ! હજી ચેતો તો વધારે સારું છે. તમે તો મુઝા પણ તમારા સંતાનોને શા માટે મારો છો. અરે ! તમારા ખુદ સંતાનોપર તમને દયા નથી આવતી ? રાક્ષસી હૃદયને ફાડી નાખી દેવનાં દીક્ષ રાખો. આથી તમારી કીંમત થાય છે. તમને ક્યાંય માન મળતું નથી. ઉત્તમ જુમીમાં અવતર્યા પણ, બીજા નમાલા દેશોની આગળ તમે મુર્ખ ગણાયા, માન વગરના થયા, આખા વિશ્વમાં ઉમા રહેવાની જગ્યા ન રહી, અપકીર્તિને પાત્ર બન્યા, તેજસ્વી કપાળમાં કાળા ડાઘ થયા, ઉજ્જવલ ચહેરો મટી કાળું બદન થયું, આંખો તેજસ્વી મટી અંધ બની, જે મગજમાંથી નવીન શોધોનો ઝરો વહેતો હતો, તેમાંથી લીટ, લાળ

નીકળવા માંડી, સુવર્ણથી શરીર લચી પડતાં ત્યાં લોહની સાંકળો દેખાવા લાગી, રાજ મહારાજાઓ જે વાણીની ધમ્મ્યા કરતા તે વાણી ટેડ, ભંગી પણ નથી સાંભળતા, હાય હાય! કેટલી બધી અધમ દશા? મંગળ ગીતોને બદલે હૃદય ફાટની મોટી ખુમો થાય, વસ્તીનો ખીજો ભાગ તદ્દન રંકતાની સ્થિતિએ પહોંચી ભુખ્યાં તરસ્યાં ગલીએ ગલીએ હાથપગ પછાડતાં હોય; છતાં આની ત્રાસદાયક ખીનાનું ધોરણ સુધારવામાં ન આવે તો સારા લાયક માણસોની ટોળીને ઘડી બે ઘડી પેલા ગરીબોના હક આપવા જોઈએ. અને હાથમાં રામપાત્ર દધ એજ ગરીબોની પાસે ટાટા દુકડાઓ મંગાવવા જોઈએ. એ વિના મારાથી ગરીબોનાં ત્રાસદાયક કપ્ટનો હેવાલ કલમથી કે વાણીથી ચિતરી શકાય એવો નથી. એને માટે તો ખાસ અનુભવની જરૂર છે. પેટભરા બનવું એ કાંઈ ઉન્નતિ કરવાનો નિયમ નથી. તમારાજ દેશ બંધુઓ ભુખે ટળવળે. અને તમે ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસી, તેનાજ પેટપર ચઢ ફેરવો, એ તો કંસના વખતનો કાયદો ગણાય? મુદ્દાની વાત એ છે કે તમે જ્યારે ધર્મ ચુક્યા; ત્યારેજ તમારા બંધુઓની આ દશા આવી પડી. તમે જો સત્ય ધર્મ ચાલી, બ્રહ્મચર્યને સ્થાન આપ્યું હોત તો આવી કોઈ કાળે રડારોળ સંભળાતે નહિ. મનસ્યકે બ્રહ્મચર્યને ન પાળવાથી, મગજ શક્તિની ખરાબીએ, વિદ્યા હુન્નરોવૃદ્ધિ ન પામવાથી, ધંધા વગરનાં બિચારાં ગરીબ પ્રાણીઓ રીખાય છે. આ બધા દોષને પાત્ર આપણે ગણાઈએ છીએ.

આની રીતે પૂર્વનું બંધારણ ફરી ગયું. એટલે ધંધા રોજગારના અભાવે, ઉન્નતિને બદલે દેશની પડતી થઈ. ક્રમતાકાતે ધર ધાલ્યું, અકલ વગરનાં અભિમાન વધી ગયાં, સંપત્તિને બદલે, આપત્તિનો જન્મ થયો. કહો? હવે તમને શું જોઈએ છે? જે તમારી ખેતીનું વાવેતર હતું એ તમને મળી ચુક્યું. તમે પોતેજ જુદ્દમી લોકોના હાથીયાર થયા વિચારો તો સાઈ શીક્ષણ, સાઈ જ્ઞાન વિગેરે મગજમાં બરાબર બંધ બેસતાં ગોઠવવા માટે, તમારે બ્રહ્મચર્ય વૃત્તિની જરૂર છે. બ્રહ્મચર્યનું તેજ ન હોય તો નામર્દ, ખાયલો, શંક-નાન્યેતર જાતિ એવી એવી સંજ્ઞાઓ અપાય છે. એ ક્યાં તમે સમજતા નથી? આવી અગત્યની બાબત નિરાશાના રૂપમાં ફેરવાય જાય એજ અફસોસ કરવા જેવું છે. આ તો મગજ સ્નાયુઓને ખાય અને સ્નાયુઓ ચામને ખાય, એવું થયું? આ વસ્તુને આટલું બધું મહત્તા આપવાનું કારણ એ કે તેને શુભાવવાથી, શરીરચત્ર બગડી જાય છે. અપવિત્રતા, દુર્બળતા અને વ્યાધિ ઝટપટ મૃત્યુને ખોલાવી લાવે છે. મનુષ્યજન્મ દુર્લભ છતાં કડવો ઝેર બની જાય છે. આળસ, ઉંધ, થાક અને અસંખ્ય પેટ બળતરાની સાથે ફેફસાં પણ દબાણ થવાથી, કેટલાક ફેરફારો થઈ બધી શક્તિઓ અંતે નકારા નિષેડે

છે. મરકી, કોલેરા, શીતળા આદિક રોગો મોટું સ્વરૂપ પકડી, ભક્ષ કરવા માંડે છે. તમારું આયુષ્ય અને આરોગ્યના વધારવા માટે તમારે તમારી દરેક નસમાં અલ્પચર્યાનો પવન ભરવાનો છે.

જેણે દેશ બંધુઓની વારે જવાનો ધરાદો કર્યો હોય, આડોશી પાડોશીનાં દુઃખો આડાંથી લેવાની મરજી હોય, તમારા દેહને દેશ ભક્ત, દેશ-ભિમાની, સ્વદેશ રક્ષક એવા શબ્દોથી રક્ષિત કરવો હોય તો, તમારા માટે મેં એક એવી નવીન યુક્તિ શોધી કાઢી છે કે, તમારે મનને શુદ્ધ કરનાર દયા, ધર્મ તથા નિતીનાં સ્તોત્રો શીખવનાર, વહેમો અને અંધશ્રદ્ધાનો નાશ કરનાર, યથાર્થ જ્ઞાન તથા ઉદાર શક્તિને ઉત્તેજીત કરનાર, એવા અલ્પચર્યાને માન આપો? એ નિયમોનો અભ્યાસ કરશે એટલે આખા વિશ્વનું ભણતર તમે ભણી જશો. સર્વત્ર ભાષાઓ, સર્વત્ર દેશો અને સર્વત્ર લોકો તમારી મુડીમાં આવી જશે. કુદરતનું ગમે એવું તમારા પ્રત્યે ઉચ્ચ, નીચ પરિણામ હશે; તો પણ એ બંધુ અલ્પચર્યાના પ્રમુખપણા હેઠળ તમારા લાભમાં જ ઉતરશે. હું તમને કહું છું કે તમે એ અલ્પ એટલે તેજ સાગરમાં સ્નાન કરે: એમાં જ કુબકી મારી તેજસ્વી થઇને બહાર આવો અને તમે તેજસ્વી કેવી રીતે થયા, એનું જ્ઞાન કરાવી તમારા ભાઇઓ પર દયા લાવો અને મહાન્ નાશના ચક્રના આરામાંથી બચાવો. જે અવસર એમ તેમ એજોગયો તો સમજજો કે તમારી દરેક શુભ ઇચ્છાઓના ચુરેચુરા થઇ જશે. તેને બચાવવાની જરૂર છે. જે તેમ નહિં થાય તો તેનું રક્ષણ નહિં કર્યાનો ગુન્હો તમારે શીર રહેશે. તમારાં બાળકો, તમારા ભાઇઓ તમારી દૃષ્ટિ સમીપ આમ બંધકર રીતે રીયાય, પીલાય, કચડાય એ તમારાથી કેમ જોવાય છે? ખરેખર! આ ઉપરથી તમારા હૃદયમાંથી મોટી મોટી પોલાદની ખાણો ઉમ્મત થયેલી હોવી જોઇએ. હાલમાં તમારી સ્થિતિ સારી હોય તો અભિમાન નહિં કરતા? એ નજરમાં દેખાતો સારો અવસર તમને છેતરે છે. એ અવસર તમને એવી તો ભુલ થાય ખવરાવશે કે એક સાથે બસો સુધી ઉદય પામે તો પણ હાથ લાગશે નહિં. સમજો! વિચારો! ગયો વખત પાછો નહિં આવે. તમારી શક્તિને અજમાવવાનો ખરેખરે આજ અવસર છે. તમારું આયુષ્ય તમને દગો દઇ ચાલ્યું જવાનું છે. એનો વિચાર તમને યાદ નથી આવતો? માટે તમે તમારી મેજે સમજી, તમારી પ્રકૃતિને અગાડનાર, કુવાસનાઓને તજો અને વીર્યનો સંગ્રહ કરવા માંડો. તમે ડાહ્યા છતાં આમ ગાંડા બની ક્યાં સુધી વીર્યને ગૂમાવવા રૂપ ઘેલછામાં પડ્યા રહેશો? જે સમજવાના છતાં આપણે ખરાબ કાર્યો કરીએ તો આપણને ગુલામ, હરામખોર, પાપી, વિશ્વાસઘાતી એવા એવા અસંખ્ય શબ્દો લાગુ પડશે. એથી આપણે સમજવાની જરૂર છે કે, અલ્પચર્યાથી જ્ઞાન મળે છે અને જ્ઞાનથી

મોક્ષ મળે છે; પરંતુ વિષય વાસનામાંથી જ્ઞાન કે મોક્ષ મળ્યાં સાંભળ્યાં નથી. વિષયના સેવનમાંથી તો રીંછ, વાંનરાં, ડુક્કર, ગીધ અને પથુ. પક્ષીઓનાં સ્વરૂપો મેળવી શકાય છે તથા પાછા સંસાર ચક્રમાં અટવાઈ, વીજળીના જેવી ઝડપવાળી દોડધામમાં ફાંફાં મારી ફક્ત હાંસી ગયા સિવાય કંઈ મળતું નથી. તમારા દિલમાં તમે ગમે તેમ સમજો પણ હું તો તમને જગતના તારક તરીકે જોવા માગું છું. તમારી કાળજી ભરેલી તાલીમમાં અમને ઇંછક આશા સમાયલી હોય છે. અમારાં ગળાંપર કાપ ન મૂકતા? આ દુનીયામાં એવો કોઈ નહિં જન્મ્યો હોય કે જેને સુખ અને વૈભવમાં જીંદગી વિતાડવાની આશા ન હોય ! એ ખરેખર સુખ અને વૈભવ કયો ? એ તમે બરાબર સમજ્યા હશે ? એ આપણું તિમીર નાશક, માત્ર વીર્યનું રક્ષણ એજ છે. માણસ જાતને અનેક મોટામાં મોટી મુશીબતો આવી પડવાનું કારણ પોતાની ફરજો નહિ બળવવાથી ઉત્તમ થાય છે. એવાને માટે પિતા પાછળ સંપત્તિ મૂકી જાય, સાગી કેળવણી આપવામાં આવે, ધંધાને માટે કંઈક પ્રવૃત્તિ કરે; તો પણ શું થાય ? જેને પોતાનું શરીર આરોગ્ય રાખવાની જરૂર નથી તેને અટળક ધન શું કરી શકે તેમ છે ? આમાં જીંદગીને મજબૂત કરી આપનાર, અહ્યયની વૃત્તની પહેલી જરૂર છે.

તમે ઉત્સાહ પૂર્વક કાર્ય કરવા માંડો તો તમને તમારી આત્માની અંધશ્રદ્ધા નહિં દબાવે ? તમે સ્વપ્નામાં પણ નહિં ધારો કે મારી ફત્તેહ નહિં થાય એ કાળી બાજુને એક તરફ રહેવા દો ? એ અનર્થ કારક હલકી મનોવૃત્તિઓજ તમને અસંતોષ અને નામદની લીટીપર લઇ જાય છે. જ્યારે તમને એમ ભાસ થાય કે હું મારી ઉચ્ચ શક્તિઓની વચમાં રહી મારી ફરજ બળવવાને બહાર પડ્યો છું, એજ વખતે તમને તમારા હેતુમાંથી ચલાયમાન કરનારી કોઈ પણ મહાન શક્તિ દબલગીરી નહિં કરી શકે; પરંતુ તમને તમારું કાર્ય, તમારા ધાર્યા પ્રમાણે વધારે કઠણ જણાય, અને કદાચને ઓછા આત્મબળે કોઈ તમને વધારે વિદ્વ કર્તા લાગે; તો પણ અસ્થિર ચિત્તે એ કાર્ય સિદ્ધ કરવાના વિચાર પરથી એક તલભાર જેટલા પણ ન ડગો, એમાંજ તમારા જીવનના દરેક કષ્ટોની આહુતી અપાશે. એ અહ્યયનીના અખાડામાં જેવી તેવી બાબતો તો નામ સાંભળતાની વારજ વાયુ વેગે જવાની અને મોટી મોટી બાબતો માત્ર દૃષ્ટિપાત કરી શકશે પણ તેને એ કુંડાળમાં પગ મૂકવા દેવાની સત્તા તો તમારે હાથેજ રહેશે ? જ્યારે તમને બહારની ઉપાધિઓ નહિં સતાવે, એટલે મનની બળતરાઓ પણ એની મેળેજ પતી જવાની. જેના જીવન રસ્તાઓ પર અહ્યયનીનાં વૃક્ષો નવપલ્લવીત થયાં છે, તેના માર્ગમાં આડખીલી નાખનાર કોઈ જન્મ્યોજ નથી. કહો જોઈએ ? શાંત અને શુદ્ધ સાત્ત્વિક સ્વભાવના માણસ સાથે કોણુ ઐક્ય ન રાખી શકે ? વર્તમાન સ્થિતિ બહે ગમે તેવી

હોય; તો પણ તે પ્રત્યેનું આપણું શુદ્ધ વર્તન અને પુરે પુરી પવિત્રતા રાખવામાં આવે તો એ સમય એની મેળેજ તમારા મનગમતો બની જાય તેમ છે. અને સૃષ્ટિની દરેક અનુભવની પાઠ શાળામાં તમે પ્રમુખ પદ ભોગવશો. અલ્પચર્યાની વૃત્તિ અસંખ્ય આપત્તિઓને આણી ભરમ કરશે. જ્યારે જ્યારે તમે આકૃતમાં આવો ત્યારે ત્યારે જો અલ્પચર્યાની ઉપાસના કરો તો તમને દુનીયાનાં દરેક કપ્પે સુખરૂપ જણાવા લાગશે. આનો ખરાબર અનુભવ કરશો તોજ હું તમારી સમક્ષ લેખને સત્ય કરી શકવાને આગ્યશાળી થઈશ ! નહિંતર હું પણ તમારાથી દિંમત હારી જઈ છું.

ભારતીય જનસમાજ   ૐ   પુણ્ય કલી ત્રીજી.
વાંચો !   અવશ્ય   વાંચો !
રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી કૃત.

ગગનભેદ

યાને

મારી આધ્યાત્મિક કલ્પના સૃષ્ટિઓ.

આ ગ્રંથમાં ઉચે તરવરી રહેલાં દરેક અલ્પાંકુરોનું અદ્ભૂત વર્ણન આ લેખવામાં આવ્યું છે. કે જે વાંચતાં દરેક સાહિત્ય પ્રેમીઓને ઇશ્વરની મહાન્ શક્તિનો અનુભવ થયા વિના નહિં રહે ! અહિંના કેટલાંક જળચર અને ભૂચર પ્રાણીઓ જોઈ ચક્રિત થઈ જવાય છે. સારે આ અપરિચિત ભૂમીઓનાં વર્ણનો સાંભળી શા માટે ચક્રિત ન થઈ જવાય ! પ્રત્યેક અલ્પાંકુરની જુદી જુદી રચનાઓ ખરેખર દરેક મનુષ્યોને આશ્ચર્ય પમાડ્યા વિના નહિં રહે. જેને ઇશ્વરની અગાધ રચનાપર વિશ્વાસ છે. પ્રેમ છે, શ્રદ્ધા છે. તેઓને તો આ ગ્રંથ અતીશય ઉપયોગી થઈ પડશે.

ભલે ગમે તેવો અવિશ્વાસુ હોય તો પણ આ પુસ્તક વાંચવાથી એકદમ શ્રદ્ધાળુ બની જાય છે.

ઉત્તમ ગ્લેજ કાગળ અને પાકા પુઠાની સાથે આ ગ્રંથ રોયલ બાર પેજની સાદગર છાપવામાં આવ્યો છે.

પૃષ્ઠ ૨૦૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૨૫ રાખવામાં આવી છે.
પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:—

જાહેર યુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી જીનાસાવર
બી. એસ. રેલ્વાઈ, કાઠીયાવાડ.

‘ પુસ્તકદ્વારા જ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર ’

કોઈ અંધ તમે હાથમાં લ્યો એટલે તેને વાંચ્યા વગર મહેરબાની કરી મૂકી દેશો નહિં. એ મોટામોટા કવીયરો અને સર્જન મહાત્મા પુરુષોની અમૃત વાણીનો અપૂર્વ ભંડાર છે. તેમજ તેઓ જાણે આપણી સમક્ષ વાતો કરી રહ્યા હોય નહિ ? તેવા સર્વજ્ઞાની પુરુષોના પ્રત્યક્ષ સમાગમને ગૂમાવવા રૂપ પાત્રકમાં નહિં પડતા જે કવીઓ રાજેન્દ્રોની સભામાં રત્ન તરીકે ગણાતા હતા અને જેની વાણીનો સ્વાદ લેવાને માટે મોટામોટા ગૃહસ્થો પણ ભાગ્યશાળી નહોતા, તેવા ઉચ્ચ યુદ્ધિવાળા, નરવીરોની અમૂલ્યવાણી તમારી આગળ પુસ્તકરૂપે ઉપસ્થિત થઈ છે, તેથી તમારું સદ્ભાગ્ય સમજી એવા મોંઘા મુલા અવસરને ગૂમાવવા મહેરબાની કરી. મૂખાંઓની પંક્તિમાં નહિં એસતા. પુસ્તકો વાંચવાથી અદ્ભૂત જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. ઘડીભર મન ઉદ્દેગમાં હોય તો બહુજ સારી રીતે વખત નિર્ગમન કરાય છે. તેનાથી મન કેળવાય છે, કસાય છે, મનપર બોધની ઉંડી અસર થાય છે. નિશાળમાંથી જે જ્ઞાન મેળવાય છે અને જેનાથી ઉમદા લેખકો તથા મહાત્માઓ તેમજ ન્યાયાધિકારીઓ અને છે; તે ખરું પુછવો તો વાંચન શક્તિના પ્રતાપ છે. વાંચ્યા વિના જગતના વીરનરોની કીર્તી અને મહાત્મા અનેકા મનુષ્યોની વાણીનો લાભ લઈ શકાતો નથી. પુસ્તકો દ્વારા પૂર્વજોની શક્તિનો જે આપણને અનુભવ થાય છે, એવો અનુભવ બીજા કશાથી થતો નથી. પુસ્તકનું જ્ઞાન બહુજ અગત્યનું છે. માણસ ગમે તે સ્થિતિમાં હોય, છતાં પુસ્તકો વાંચવાનું તો બૂલવું નહિં, તેનું જ્ઞાન થવાથી આખા વિશ્વની માહિતી મળે છે. તેવા માણસને દરેક મનુષ્યો સારી રીતે ચાહે છે, તેનામાં અસહનની વાતોનો સંગ્રહ હોવાથી સર્વત્ર મનુષ્યો તે જાણવાને આતુર હોય છે, ખરેખર સગું, ખરેખરા ગુરૂ, મિત્ર, વહાલામાં વહાલી વસ્તુ સદૃશ્યો છે. માન, વિવેક અહંભાવનો નાશ; એ બધું પુસ્તકો વાંચવાથી સારા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. મારા ધારવા પ્રમાણે તો મોટા મોટા કવીઓ અને અંધકારો વાંચન શક્તિથી અને દરેક પુસ્તકોના જ્ઞાનથી, પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા છે. પુસ્તકોનું જ્ઞાન મેળવવા સારૂ બધા માણસોએ પોતાનામાં જેટલી શક્તિ હોય તેટલું બળ અજમાવી દેવું જરૂરનું છે. પરંતુ એ જ્ઞાન પર નિર્વાહ ચલાવવાની આકાંક્ષા નહિં રાખવી પોતાનો જે ધંધો હોય તે ધંધો ચાલુ રાખી, આત્માના બંધા માટે અને દુનીયાની દરેક હકિકત જાણવા માટે આ ભંડારમણ ખાસ ભાર દઈને કહેવામાં આવે છે. જુઓ મહાભારત, રામાયણ, શ્રીમદ્ભાગવત, ગીતા, વિગેરે પુસ્તકો વાંચવાથી આપણામાં કેટલી બધી શક્તિ આવે છે ? કદાચને આપણે આપણા માર્ગની હદ ઓળંગીને બીજે આડકતરે રસ્તે જતા હોઈએ તોપણ તેમાંથી બચાવી; આપણી દરેક ભુલોને સુધારી,

જડવસ્તુ છતાં શીક્ષા ગુરુનું કામ કરે છે. એથીજ સ્કેજ સમજાય આવે છે કે પુસ્તકોમાં કેટલી બધી તાકાત અને સત્તા છે? કેટલાંક વિદ્યા સંપાદન કરી, બણી ગણીને હુશીયાર થયા એટલે પોતાનો ધંધો કરતાં શરમાય છે અને તેને લઇને દેશમાં ધંધાની ઉન્નતિ થતી નથી; તેમજ ધંધો પડી ભાંગવાનું પણ આ એક સમજણ કારણ છે. નાનો એવો ધંધો કરી ઉદર ભરવું એ સારું પણ વિદ્યાબ્યાસ પ્રાપ્ત કર્યા પછી બ્રાહ્મણના વંશમાં જન્મ્યા એટલે ભીખ માગવાનો આપદાદાનો ધર્મ છે; એમ સમજી સદ્વિદ્યાને ભીખ માગવાના રૂપમાં બદલાવી નાખવી એજ પાપ છે. બ્રહ્માત્મિમાં અપમાન અને અગણીત કષ્ટો સમાયલાં છે; છતાં એ વારણમાં મળ્યાં છે એમ પોતાનો ધર્મ સમજી, બ્રહ્માત્મિમાં કુટુંબનું ભરણ પોશણ થાય તો દરેક માણસની રહેણી કહેણી અને દરેક સ્નાયુની સાથે, આખું શરીર હરામનું થઇ જાય છે માગી ખાવાની મુર્ખતા ભરેલા વિચારો એજ ખસ દેશના સંહાર માટે પુરતાં સાધનો છે. પુસ્તકો વાંચી જ્ઞાન મેળવવું એ જો કે ધણુંજ ઉપયોગી અને પ્રશંસાપાત્ર છે; તોપણ એજ વિદ્યાવટે આમ ધનિકોની આગળ લાંબા દાઢ થાય એજ આપણી અને આપણા દેશની મડતીનાં ચિન્હો છે. મનુષ્યે લાયક બનવા માટે પુસ્તકો વાંચતાં અને તેના અરાખર અર્થ, ભાવાર્થો અંતઃકરણમાં ઉતારી, દરેક કાર્યની શરૂઆત કરે. તો કોઇ કાર્ય તેનાથી વિરૂધ્ધ પક્ષમાં જવા સંભવ નથી. પ્રત્યેક ગ્રંથ વાંચી જવો એ જો કે બહુજ સરલતા બધું છે; પણ તેના અર્થ કરવા એ અત્યંત અધરા છે, તેમાંએ વળી એ શબ્દના ભાવાર્થ પર પોતાના જીજ્ઞાસની રીતભાત ઝુકાવવી એજ ખરેખરી બહાદુરી છે, જો યાદ શક્તિ ન હોય તો હું તેઓને પુસ્તકો વાંચવાની પણ ભલામણ નથી કરતો ?

જે કંઇ વાંચી લખી સમજી જાણે છે, તેનેજ દરેક સદ્ગ્રંથો ઉપયોગી છે; તેઓ જો સર્વત્ર પુસ્તકોની વાણીનો સાર લઇ મગજમાં ભરે તો કીક નહિંતર એજ ગ્રંથના શબ્દો કાંઈ જુદાજ રીતે મગજપર ઠસાય તો એમાંથી નાસ્તિક થઇ જવાનો ભય રહે છે, માટે સદ્ગ્રંથો લઇ તેમાંથી યોગ્યલાગે તેટલું થોડું ધણું જ્ઞાન ગૃહણ કરવાની જરૂર છે. કેટલાક તો એવા હોય છે કે જેને પાટીપર લીટો દોરતાં આવડતો નથી અને પુસ્તકોના અધરા અર્થનું જ્ઞાન પણ હોતું નથી; છતાં સર્જન પુરૂષોના સમાગમથી અને જાતજાતનાં પુસ્તકો સાંભળવાથી તેનામાં દિવ્ય જ્ઞાન ખીલી નીકળે છે, ગદુલાલ પંડિત જન્મથી આંધળા હતા; પરંતુ પારણામાંથી તેને વિદ્યા સંપાદન કરાવવામાં આવી હતી. તેના પિતાશ્રીએ તેને જે જ્ઞાન આપ્યું છે, તેની કિંમત અમારાથી ન આંકી શકાય. એક આશ્ચર્યની તો વ્રાત એ છે કે તેઓ અંધ છતાં તેને લોકો શત વિધાની કહેતા, સો માણસો એક સાથે જુદા જુદા કાર્યમાં જોડાય અને જુદી જુદી રીતે કોઇ

હિસાબ તો કોઇ વાતચીત અને કોઇ કવિતા બનાવે એવાં જુદાં જુદાં કાર્યો એક સાથે દરેકને કહી આપે કે તમે આ કયું, તમે આમ બોલ્યા, તમે આટલા ટકોરા માર્યા, તમે આ હિસાબ પુછ્યો અને એનો આ જવાબ. કહો ! એક આંધળો માણસ અને તે વળી જન્મથી. આવો સો આંખો, સો કાન અને સો જીવ્હાવાળો જે કામ ન કરી શકે તે એક જન્મથી આંધળો માણસ કરી શકે. આ બધું માન માયાપત્ની કેળવણી અને ઉમર લાયક થયા પછી તેની આગળ વાંચી સંભળાવેલાં પુસ્તકોને છે. જે દેશમાં પ્રજા વધારે અભણ હોય, તે દેશને મોટી શીક્ષા ભોગવવી પડે છે. જે ન ભણેલા હોય તેણે ભણીને, અગર તો સારા વિદ્વાન માણસનો સમાગમ કરીને, તેને મોઢેથી સારાં સારાં પુસ્તકો સાંભળી, તેના બરાબર અર્થ મગજમાં ઉતારી લાયક બનવું જોઈએ. જ્યારે આંધળો માણસ શીખ્યો, ત્યારે બીજા અક્ષુવાળાઓ ન શીખી શકવાનું બાનું શી રીતે બતાવી શકે નેમ છે ? હું કહું છું કે તમે ભણો એનાથી તમારા મનની માનેલી સંપત્તિઓનો ઢગ થવા લાગશે. લક્ષ્મી વિદ્યાની ગુલામ છે. ચીનના વજીર વિષે એક એવી વાત છે કે તે બહુજ ગરીબ હતો, તેને વિદ્યા સંપાદન કરવાને કે રોત્રે દિવો કરી વાંચતા લખતાં શીખવાને એક પાછ પણ ન હતી, છેવટે જીજ્ઞા મલમલના ટુકડામાં અસંખ્ય પતંગીયાં ભરી, ચોપડી પર બાંધી મૂકતો, તેના પ્રકાશથી તે વાંચી લખી, એક વખત મહેનતના પરિણામે ચીનનો વજીર થયો હતો.

તમારે એ યાદ રાખવું કે જે પોતાને મદદ કરવા તૈયાર છે, તેને મદદ કરવાને ઇશ્વરને અગાઉથી ઉભું રહેવું પડે છે. તમારી મહેનતથી મેળવેલી વિદ્યાની હુશીયારી આખા વિશ્વને હેરત પમાડે છે. શુદ્ધ અને ચોખ્ખી મીઠી ભાષા સાંભળવાને દુરથી મનુષ્યો દોડી આવે છે. કાલિદાસ પાંડિત જન્મથી મૂંગો હતો; પરંતુ સરસ્વતીના પ્રતાપે તેનામાં અપૂર્વ કવિત્વ આવ્યું હતું અને એ કવિરાજ, મોટામોટા કવિઓ અને વિદ્વાનોના સમાગમમાં આવી એટલી હદ સુધી વખણાઇ ગયો છે કે હજી સુધી તેના જેવો કવિર થયો નથી. તેનાં પુસ્તકો અનહદ બુદ્ધિને સાક્ષાત્કાર કરાવે છે અને મેઘદુત, કુમાર સંભવ, રઘુવંશ કાવ્ય, વિગેરે અથો એટલે સુધી પ્રશંષા પાત્ર થઇ પડ્યા છે કે તેમાંની કવિત્વ શક્તિ, વીરરસ, શૃંગાર તેમજ કરુણા રસનો આબેહુબ ચિતાર ખરેખર દેવતાઓની બુદ્ધિને યોગ્ય છે. તેના અથો કોઇ વાંચે અગર તો સાંભળે તો તેનામાં એકદમ જ્ઞાનનો આવીર્ભાવ થાય છે અને કવિત્વ શક્તિમાં આગળ પડતો ભાગ લે છે. આવો મોટો કવિશ્વર પણ કંઈ એ સરસ્વતીના વરદાન વડેજ આટલી બધી કવિત્વ શક્તિ ધરાવી શક્યો એ કાંઈ એકદમ માની લેવાનું નથી, તેણે સાથે સાથે સંસ્કૃત અથો તેમજ બીજાં કેટલાંક બોધ લેવા જેવાં પુસ્તકો પણ જીવ્હાએ

કરેલાં હતાં. વળી જાણે વખત કવિઓના સમાગમમાં આવવાથી આટલી બધી ઉંચ પદવીએ પહોંચ્યો હતો. વાંચનથી એકદમ બુદ્ધિનો વિકાશ થાય છે. એનો આ પૂરાવો છે.

અંથોની બાબતમાં પ્રવીણ થવું એ મહાન રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યા જેવું છે. કવિઓ, અંચકારો અને સદ્અંથોના વાંચકો એવું તો જીવન વ્યતીત કરે છે કે જે જીવન લાખો રૂપિયા ખર્ચે ન મેળવી શકાય! આ વાત મુખ્ય કરીને યુવાન માણસને શોભા આપનારી છે વળી ભર્તૃહાર કવિનો ત્યાં સુધી કહે છે કે જેનામાં સદ્વિદ્યા રૂપી પ્રકાશ નથી, તેની જાંઘળી પશુવત્ છે અને તેઓ ઘાસ નથી ખાતા એજ પશુઓનાં સદ્ભાગ્યની વાત છે; નહિંતર બીજાં પશુઓને ખોરાકની તંગી જણાતે આવાં મનુષ્યો નાહકના ભૂમીને ભારરૂપ હોઇ મનુષ્યાકારમાં મૃગના જેવી જાંઘળી વ્યતીત કરે છે, માટે દરેક માણસને વિદ્યા મેળવવાની અગત્ય છે. તમારું ઉત્તમ રહસ્ય ભરેલું જીવન, નીચ ખુશામત કરવામાં કે મૂર્ખ માણસોની સોજતમાં ન ગૂમાવો! પરંતુ શાસ્ત્રોના વાદવિવાદમાં જય મેળવો? દુનીયામાંના નરવીરોમાં હેના તમે પણ એક છો એમ કહેવરાવવામાં તમારી જાંઘળીનો સદ્વપયોગ કરો? વિદ્વાનો ઘણાજ થોડા હોવાનું કારણ એ છે કે તેઓએ વિદ્યા સંપાદન કરવામાં બહુજ કંજુસાઇ વાપરી છે, જેવું જોઇએ તેવું ધૈર્ય પૂર્વક કાર્ય નથી કર્યું હોતું અને યુવવલ્લુ ભરેલી બાબતમાં કંટાળી તેઓ સ્તબ્ધ ગયા હતા; માટેજ તેઓ નાઉમેદી ભર્યા કાર્યથી કવીચરો અને વિદ્વાનોની પરિક્ષામાં નાપાસ થયા.

તમારા હાથમાં પહેલ વહેલું ગમે તેવું નિરસ પુસ્તક આવે તો પણ તેને ઉમદા માની પૂરેપૂરું વાંચી લીધા પછી હાથમાંથી મૂકી દેજો, એવાં નાનાં પુસ્તકો વાંચવાથી મોટામોટા અધરા અંથોનાં રહસ્યો જાણી શકાય છે. પહેલું વહેલું કોઇ માણસના હાથમાં પચ્ચદશી, આત્મભોધ, અપરોક્ષાનુભૂતી, વિવેકચૂડામણી વિગેરે વેદાંતના અધરા અંથો આપવામાં આવે તો તે શું સમજી શકે? મેં પોતેજ નાની વયમાં ભવભૂતીનું ઉત્તરરામચરિત્ર, બાણભટ્ટનું કાઠંબરી અને ભારવીનું કિરાતાનુર્નીય; તેમજ કાલિદાસનું મેઘદુત વિગેરે કેટલાક ઉમદા અંથો છોડી દીધા હતા અને સદેવંત સાવળીંગાની વાર્તા પસંદ કરી હતી. મારા પિતાશ્રી મને ગીતા, શ્રીમદ્ભાગવત્ મહાભારતમાંની વિદુર નીતિ વગેરે વાંચવાનું કહેતા પરંતુ હું તો એ સર્વને પોપલીલા સમજી ચૂકાજહોતરી, કાષ્ઠબોડો બત્રીસ પુતળી વિગેરેની વાર્તા ઉપર વારી જતો અને એ વાર્તાઓ ઉપર એટલો બધો તો પ્યાર લાગ્યો હતો કે મને ખાવા પિવાનું પણ ભાન ન રહેતું. કોઇ કોઇ વખત રાત્રે દીવો માંડીને પણ વાંચવાબેસતો. જ્યારે એવાં બધાં પુસ્તકો મારા હાથ હેઠળ નીકળી ગયાં, એટલે

ખઠી બીજાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો સમય આવ્યો. જ્યારે નાના પુસ્તકોનાં રહસ્યો મારા જાણવામાં આવ્યાં, ત્યારે મને બીજાં અધરાં પુસ્તકોમાં ધ્યાન પડવા માંડ્યું અને આજે જેના પ્રતાપે હું મહાન્ અંધકારોના અંધો વાંચી તેઓનો અત્યંત આભારી થયો છું; એટલે તે બધું માન નાનાં એવાં પુસ્તકોને ઘટે છે કે જેના વડે હું વેદાન્તના ઉત્તમ અંધો વાંચવાને ભાગ્યશાળી થયો.

નવીન નવીન પુસ્તકો વાંચવાથી તેમાં હરહમેશાં કંઈ જુદોજ આનંદ અનુભવાય છે, વિચારીએ તો ભર્તૃહરિ શતક, પંચતંત્ર, હિતોપદેશ, શંકરાચાર્ય દ્વિગ્વિજય અને શ્રુતિ સ્મૃતિઓ; તેમજ ન્યાય શાસ્ત્રો, પ્રતાપી પુરૂષોનાં જીવન ચરિત્રો આપણામાં જે ચૈતન્ય અને દૈવત રેડે છે તે અવર્ણનીય છે. મને તો એમજ ભાસ થાય છે કે હું જ્યારે જે અંધ વાંચતો હોઉં ત્યારે તેનો કર્તા જાણે મારી સમક્ષ મારા લાભને માટે મને કંઈક નવીન ઉપદેશ કરી નવીન રહસ્ય ન સમજાવી રહ્યો હોય! એવા પરાપકારી પુરૂષોનો આત્મા જે જે સ્થળે વિરાજતો હોય તે તે સ્થળે સુખ શાન્તિ ભોગવે. સ્વામી રામતીર્થ, વિવેકાનંદ વિગેરેના અંધો જે આપણને બોધ આપી રહ્યા છે, તેનો અદ્ભુત વાળી આપવાને આપણી પાસે પુરતી વાણી, ધન કે કોઈ જાતનું સામર્થ્ય ન હોવાથી માત્ર મનસ્વી આશીર્વાદો સિવાય અત્યારે કંઈ નથી આપી શકતા, મારા અંતઃકરણમાં નાની નાની વાર્તાઓ ઉપરથી પ્રેમ, ઉત્સાહ અને અસંખ્ય સંક્રોમાંથી પસાર થઈ ઉચ્ચસ્થાને વિરાજેલા મનુષ્યોના દાખલાઓએજ અસર કરી છે અને તેમાંથી હું જે શીખ્યો છું તેવું જ્ઞાન, પુસ્તકો સિવાય હું કોઈની આગળથી ન લઈ શકતે, એમ સિદ્ધ થયું છે. કલાપિનો કેકારવ, પ્રવીણસાગર, બીજા નાના મોટા ઇતિહાસો અને પ્રેમ રસથી ભરેલાં નોવેલો. એ બધાં ખાસ મારા માટેજ શ્રમલઘ ન બનાવેલાં હોય! એમ સમજી જેમ ગુરૂ દત્તાત્રયે ચોવીસ ગુરૂ કરી, સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવ્યું હતું તેમ મેં પણ એના કરતાંજે અસંખ્ય ગુરૂઓ કરી, જડ પુસ્તકો પાસેથી અજડ વસ્તુઓ મેળવી છે. તમને થાક લાગે, તમારામાં નાઉમેદી ધર કરે, કંટાળો આવે; તો પણ હિંમત નહિ હારતાં જે પુસ્તકો વાંચશો તો તમને એમાંથી પ્રેમના વિષયો, ઉદ્યોગનાં તત્ત્વો, શૂરવીરતાના દાખલાઓ અને મોક્ષગામી પુરૂષોનાં ચરિત્રો એવાં તો મળી આવશે કે એનાથી આ ભવનાં તેમજ પરાભવનાં કાર્ય સિદ્ધ કરી શકશો.

સાઈ પરિણામ મેળવવા માટે ઉતાવળા નહિં થતા ? દ્રઢપણે આગળ વધો. ઉંઘ આવવા લાગે તો સત્તર જાગૃત થાઓ તમે બરાબર યાદ રાખો કે કાર્યશરૂ કરેલું પડતું મુકાલું તો તમારૂં કરેલું બધું કાર્ય વૃથા થઈ જશે. તમે દરેક પુસ્તકો વાંચી તેમાંની અંકેક બધે લીટીઓ યાદ રાખો અને એક બે લીટીમાંથી બીજી દશ વીસ લીટીઓ તમે બનાવી શકો એવી મમજ શક્તિને.

કેળવે ખરાબ ભાષા કાઢી નાખી, સારી અને છટાદાર ભાષા વાપરે, વિચાર શક્તિને લંબાવી, સદ્વર્તન અને સન્નિધિ પર સ્થિત કરે, એટલે પછી તમે પણ એક અંધકાર તરીકે બહાર આવશો.

બધા અંધકારોએ કાંઈ સર્વત્ર શબ્દો પોતાના હૃદય કપાટમાંથી કાઢેલા નથી હોતા ! તેઓએ એક પછી એક એમ સદ્અર્થોના ઉમદા ફકરાઓ યાદ કરેલા હોય છે. કેટલાકને સદ્અર્થોના ફકરાઓ યાદ ન હોય તો અંધકાર થયું એ બહુજ મુશ્કેલીભરેલું જણાય છે. તમારે નકી સમજવું કે પુસ્તકો વાંચ્યા વિના, તેનો અનુભવ કર્યા વિના, અંધકાર થયું એ બહુજ મુશ્કેલ છે. કોઈ માણસ પુસ્તકોને કોરે મુકી હાથમાં કલમ અને કાગળ લઈ લખવા બેસે છે, ત્યારે તે શું યાદ કરે છે. એ તમે સમજ્યા ? એ વાંચેલાં પુસ્તકોના સારા સારા બોધ લેવા જેવા ફકરાઓ યાદ કરે છે એમ છતાં કદાચને અભિમાન કરે કે આ અથ ભારી સ્વકૃતિનો છે તો તેમ કહેવા દેજો બલે ગમે તેમ બોલે તો પણ પોતાની શુદ્ધ સ્વકૃતિનું તો કંઈએ હોતું જ નથી, આપણે જે ભાષા બોલીએ છીએ એ પણ આપણી નથી. કેમકે તે ભાષા આપણે આપણાં ઘરનાં માણસો કે આડોશી પાડોશી પાસેથી શીખેલી હોય છે. વ્યાસે જે મહાભારત અને ભાગવત તેમજ ગીતા બનાવી છે, એ અર્થો મુળ હિંદના ત્રેતાયુગ, દ્વાપર અને સત્યયુગના ઇતિહાસ રૂપે છે. તેમાં પરોપકારી પુરૂષોની બહાદુરીનાં વર્ણનો; તેમજ પરમાત્માની જન્મભાદિકની હકિકતો હોવાથી, અત્યંત માનને પાત્ર છે. એકતો મહાત્મા પુરૂષને હાથે લખાવેલો અને બીજું જગત ઉદારક વીરનરોની બહાદુરીનો આબેહુબ ચિતાર હોવાથી, બંને વાતે પુજવા યોગ્ય અને માન આપવા યોગ્ય છે; પરંતુ એ ભગવાન વ્યાસને હાથે લખાવેલા અર્થો પણ આપણી ભાષાના કે પોતાની મગજ શક્તિથી ઘડી કાઢેલી વાતોનો સંગ્રહ નથી; પણ એ તો બની ગયેલી જીવનકાળની પરિસ્થિતિ છે, માટેજ એ તેની સ્વકૃતિ નથી; એમ સાબિત થાય છે. મનુસ્મૃતિ, યોગવાસિષ્ઠ, રામાયણ, અને શાસ્ત્રો એ બધાનું એવીજ રીતે સમજવું. બ્રહ્માના રચેલા વેદ એ પણ પરમાત્મા પાસેથી લીધેલું તેનું જ્ઞાન છે; એમ સૌ કોઈ જાણે છે. માટે આ ઉપરથી એમ સમજવાનું કે કોઈ માણસ એમ અભિમાન કરતો હોય કે આ અંધ મેં ખુદ ભારી સત્તા વડેજ બનાવેલો છે, તો એ મહાશય બહુજ જીલ કરે છે. એ એમ સમજતો નહિં હોય કે હું એક પૈસાની કિંમતવાળી આંકની ચોપડીનો પણ આભારી અને શિષ્ય છું.

કદાચને કોઈ માણસ કંઈ મુળ મંડાણ વિના, કંઈ બની ગયેલી ઘટનાં વિના; અગર તો કંઈ સાંભળેલી વાતવિના કે વાંચ્યા જોયા વગર, કંઈ લખવા બેસે તો કોઈ દિવસ અંધ બનેજ નહિં. અને બને તો કોઈ હાથમાં ગૃહજી

પણ ન કરે. અને કદાચને બન્યું તો એ કાગળનાં પાનાઓ ગાંધીની દુકાને ઔપધો બાંધવામાં જ કામ લાગે. જેઓ દેશ પરદેશની વાતોથી માહિતગાર હોય, પોતાના દેશના નરવીરો, મહાત્મા પુરૂષો, વિદ્વાન કવીઓ, લેખકો વિગેરેની જન્મભુમી તેમનાં કર્તવ્યો, તેમની રીતભાત સાંભળેલી કે વાંચેલી હોય, ત્યારે જ અંધરચી અંધકારોની પંકિતમાં ખેસી શકે છે અને ત્યારે જ તેના પુસ્તકોની પ્રતો પુરી પહોંચતી નથી. જેમ વ્યાકરણ વિના વાણીની શુદ્ધતા ન હોય અને ઇતિહાસ વિના રાજ્ય મહારાજ્યઓનાં કાવતરાં, તેમની બહાદુરી, દગા, ફટકા, હુશીયારી, રાજ્યની ચઢતી, પડતી જાણવામાં ન આવે. ભુગોળવિના દિશાનું દેશનું શહેરોનું, સમુદ્રો, પર્વતો, નદીઓ, રાજ્યની સીમાઓ વિગેરેનું જ્ઞાન ન થાય તેમ સર્વત્ર અંધકારોનાં પુસ્તકો વાંચ્યા વિના અને તેમની અમૃતવાણીનો સંગ્રેહ કર્યાવિના, કોઈ દિવસ પુસ્તક બનેજ નહિ, કદાચને કોઈ એ વિના બનાવવાની વાત કરે તો તમારે નકી આકાશ કુસુમવત કે ગંધર્વનગરના સુંદર મહાલયો જેવી જ સમજવી. આમાનું બરાબર યાદ રાખો આ વાક્ય સ્તતઃસિદ્ધ પુરાવારૂપ છે. જ્યારે માણસ વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં હોય છે ત્યારથી જ તેને ભુગોળ, વ્યાકરણ, ઇતિહાસ તેમજ જનજનતાનાં પુસ્તકોને પરિચય થાય છે અને હું ધારું છું, કે આ જીવનમાં એ આખર યાદ રાખવી અત્યંત ઉપયોગની છે; માટે એ અવસર નહિં ગુમાવતાં જેટલું શીખ્યા, જેટલો અનુભવ થયો, તેટલું જ જ્ઞાન ટકાવી રાખો; પણ ભણી ગયા એટલે ભુલી ન જાઓ. દરેક માણસે શીખેલી આખરો ન ભુલી જવાય, એ ધરાદાથી સારાં સારાં પુસ્તકોની ભરતી કરી રાખવાની છે કે જ્યારે જોઈએ ત્યારે કામ લાગે. જેને ઘેર એ કે જનતાનું સારું પુસ્તક નથી, તેની જીંદગી અંધારા ઓરડા જેવી સમજવી માણસો દિનપ્રતિદિનના સમાચાર જાણવા માટે, બહેળા પૈસાનો સફાઉપયોગ કરી, માસીકો, સાપ્તાહિક પત્રો; તેમજ કેટલાંક રોજીદો પત્રો મંગાવી જ્ઞાનની ખીલવણી કરે છે, ત્યારે ખીજ પુરૂષો પણના જેવી જીંદગી ગાળી, તદ્દન અભણ રહે છે. જેઓ વિદ્યા સંપાદન કરી, પુસ્તકો વાચવા લખવામાં પોતાનું જીવન વીતાડે છે, તેઓ ભવીષ્યમાં બહુ જ સમર્થબની અસરકારક અને ઉપયોગી કાર્ય કરે છે. બાળક જ્યારથી બે ત્રણ ચોપડી ભણી. તેમાં પાસ થાય અને ચોથી પાંચમી ચોપડીનો અભ્યાસ શરૂ કરે, ત્યારે તેને પુસ્તકોના વાતાવરણમાં ઉછેરવું. જોઈએ. તેઓના હાથમાં જે હમેશાં પુસ્તકો ફરતાં હોય અને ધડીક વાંચે અને ધડીક મુકી દે તો પણ તેનામાં અજાણપણે જ્ઞાન આવી જાય છે. માટે કોઈપણ માણસે પોતાનું ગૃહ અંધવિના રહેવા ન દેવું જોઈએ. શરીર પર કપડાં અને પગરખાં ન હોય તો હરકત નહિ; પણ પુસ્તક વગરતો ન રહેવું જોઈએ. જીંદગીની સુધારણા વિષે ખીલકુલ કરકસર ન રાખો, તમારા

ધરની રહેણી કહેણી તમારા અગ્નિને જીવન પર્યંત અસર કરનારી છે. તમારે વિદ્યાવંત અવસ્થા ગુળરવી એતો પહેલામાં પહેલી આવશ્યકતા છે. આપણામાં કેટલેક ઠેકાણે અગ્નિને કેળવણી લેવાની ઉચ્છા હોય છે; પણ ગ્રહમાં બરાબર પ્રવૃત્તિ જોઈએ એવી ન હોવાથી એ સંતાનોના મનનો ઉમળકો ત્યાં ત્યાં સમાધિ જાય છે. કોઈ ઠેકાણે એવું પણ હોય છે કે માથાપને કેળવણી અપાવવાનો ઉત્સાહ હોય અને અગ્નિને નમાલા હોય છે, તો માથાપના મનમાં હરહમેશાં બાળકો મૂર્ખ રહેશે, એવી ઉપાધિ લાગી રહે છે; માટે માથાપે પોતાની ફરજ સમજી બ્યારથી બાળક સમજવા શીખે ત્યારથી શામ, દામ, ભેદ અને દંડ એ રાજનીતિનાં રહસ્યો વડે સમજવી પડતી વિદ્યા સંપાદન કરાવવા માટે યુક્તિઓ રચવી. બ્યારે એ સમજે કે હું આ વિષયથી સાફ સુખ ભોગવી શકીશ, ત્યારે પછી તેને સમજાવવાપણું રહેશે નહિ.

હાલમાં વ્યાપારીક ઉદ્યોગવાળાનેજ બધાં એવી ફરજ બાર દબને બતાવવામાં આવે છે; પણ આ શબ્દ બોલનાર અર્ધાંગાડાઓ એમ નથી સમજતા કે વિદ્યા સંપાદન કરવી એ દરેક માણસોની ફરજ છે. કદાચને કૃશિકારનેજ વેપાર કરવાની મરજી થઈ આવી તો પછી એ વખતે તેને કયો ઉપાય શોધવો! ત્યારે શું અર્ધી અવસ્થાએ પાછું, એકડેએક કરવા બેસવું અને નવેસરથી જીંદગીની શરૂઆત કરવી? એવી સંકટામણથી બચવા માટે અને પોતે દરેક ઉદ્યોગો કરી શકે એટલા માટે વિદ્યાની જરૂર છે. કાંઈ બ્રાહ્મણો બણે અને બીજાં વર્ણો અભણ રહે એવું ન હોય તો તો એકજ પર આધાર રાખનારી પ્રજા ગણાય. બ્રાહ્મણોજ બણેલા હોય એટલે ત્યાં બધાને કાગળીયા વંચાવવા જવા? રાજપુતો લડાઈક કામ કરે એટલે એજ રાજ્યની બઠતીમાં કામ લાગે? બીજા અર્ધી કોમો નમાલી? વૈશ્યો વ્યાપાર કરે બીજાથી ન થઈ શકે? ત્યારે તો બીજા અક્ષય વગરના ઠર્યા? શુદ્રો નોકરીનું કામ કરે એટલે બીજા બધા શ્રીમંતુ ગણાય? આમ થવાથીજ દેશની પાયમાલી અને વિદ્યા, ઉદ્યોગ, કળા, કૌશલ્ય કમતી થયાં છે. પૂર્વે તો જે વિદ્યા બણી બણાવતા તે બ્રાહ્મણો કહેવાતા અને સર્વમાં પુણ્યપદ ભોગવતા, જુઓ! વિશ્વામિત્ર ક્ષત્રી છતાં રામ લક્ષ્મણને ધનર્વાદા બણાવી અને શાસ્ત્રોમાં પારંગત મ્યાં હતા. પૂર્વે લડાયક બાબતમાં જે હુશીયાર હોય તેજ ક્ષત્રીય કહેવાતા. વ્યાપાર ઉદ્યોગમાં હુશીયાર તે વૈશ્ય ગણાતા અને જેનામાં બહાદુરી, કળા, કૌશલ્ય કે કોઈપણ જાતનું નુર નહતું તે. દરેક વર્ણની ગુલામી-પગથંપી કરી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતા.

દરેક જાતનો ધંધો કરવાને બધાને છુટ હતી અને જેવો ધંધો કરે એવીજ છાપ પડતી આ બાબતનો સાચો પુરાવો શાસ્ત્રો પણ હજી આપે

એમ છે અને ડાહ્યા પુરૂષો સમજી શકે એમ છે કે એ ત્રણે કામો અરસ-પરસ ખખ્ખાપીવાનો અને સાથે લગ્ન સંબંધી પણ વ્યવહાર કરતી. જ્યારે એક કામ હોય ત્યારેજ એ ખાવાપીવાનો અને લગ્ન સંબંધી વ્યવહાર થઈ શકે છે. જેવું કાર્ય કરે એવી બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય કે શુદ્ર એવા નામથી ઓળખાણ હતી અને શુદ્ર કોટાપર ગુલામીનો આક્ષેપ તો એટલા માટેજ નાખવામાં આવ્યો હતો કે તેઓ પોતાના નોકરોચાકરીના ધંધાથી કંટાળી સારા રસ્તાપર આવે અને સારા ગણાતા માણસોની પંક્તિમાં બેસવા માટે ઉચ્ચ થવાને પ્રયત્ન આરંભે.

પોતપોતાના વર્ણ પ્રમાણેજ કામ કરે તો હાલમાં કેમ કંઈ સારી વ્યવસ્થા ? નથી વૈશ્ય સિવાયના બધા વ્યાપાર કરે છે. ક્ષત્રીય સિવાયના બધા લડાયક કામમાં ખપ લાગે છે અને બ્રાહ્મણ સિવાયના બીજા બધા વિદ્યાસંપાદન કરી, બણે છે અને બણાવે છે. શુદ્ર સિવાયના બીજા બધા બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય અને ક્ષત્રિ ગમે તે વર્ણની ચાકરીમાં લાગ્યા છે. જો આ ઉપરથી તમારો સંદેહ દૂર ન થયો હોય તો હું તમને આ વાત ઉપરથી સાબિત કરી આપું છું, કે દરેક માણસો દરેક કામ કરવાને લાયક છે. જો તેમ ન હોય તો હાલની સ્થિતિ જોતાં સહેજ જણાઈ આવે એવું છે કે તમે હાલના જમાનામાં જે વર્તણૂક કરો છો, તે પૂર્વના રીત રિવાજોનો વારસો છે. એમાં જરાપણ શક નથી. વ્યાસમુની બ્રાહ્મણ પિતા અને ક્ષત્રીય માતાના સંતાન તરીકે આખા હિંદમાં વિદ્વાન અને બ્રાહ્મણ હોવાને માટે જગ જાહેર છે, માટે ધંધો એજ કામ હતી એમ નિર્વિવાદે હા પાડવી પડે છે; પરંતુ જેમ સગોબાઈ ખરાબ કામ કરે અને નીતિને છોડી, શાસ્ત્રોમાં કહ્યા પ્રમાણે ન ચાલે અને બીજો બાઈ છોડી દે; તેમ પોતપોતાની નિતીમાં, ધર્મમાં કે શાસ્ત્રોમાં યતાય્યા પ્રમાણે ન ચાલવા માંડ્યા એટલે નિતીવાન પુરૂષોએ તેની સાથે ખાવાપીવાનો સંબંધ રાખવો પાપરૂપ માન્યો; એટલે તેનાથી વિખુટા પડી, વર્ણભેદ બાંધ્યો અને તેમાંથી એ વળી તારણ થતાં થતાં અત્યારે અગણીત વર્ણો થઈ ગયા છે. પૂર્વે નોકરીનું કામ સર્વત્ર કામ કરતી એ દુર્ગોધનની લડાઈમાં ઉતરેલા, રાજમહારાજનઓ અને બ્રાહ્મણ કુળ દિપક દ્રોણાચર્ય અને કૃપાચાર્યના દાખલા ઉપરથી સાબિત થાય છે. ક્ષત્રિયનો એવોજ ધર્મ હોય કે તેણે લડાઈમાં મરવું કાં મારવું તો શા માટે ! લડાઈમાંથી નાસી આવતા; પરંતુ જે બહાદુરી યતાવે એ ઉપરથી રાજપુતો અગર તો ક્ષત્રિયો એવું નામ આપતા બ્રહ્મણોજ માગતા તેમ ન હતું, સર્વત્ર ભિક્ષા માગતા. જે વખતે ગૃહસંસાર ચલાવી, તેમાંથી મુક્ત થઈ, સન્યસ્ત લેતા એ વખતે દરેક કામ આગળથી તેઓ ભિક્ષા માગી, ઉદર પોશણ કરતા. વળી દુઃખને વખતે બીજાની મદદ માગવા આવે તે ભિક્ષા નહિં તો બીજું

શું? ઘેરઘેર માગે તે ઉદર પોશણ કરવાની ભિક્ષા અને બીજી કોઇ જાતની મદદ માગવા આવે તે આખર અને આત્મા ઉગારવાની ભિક્ષા દુર્યોધન જે વખતે શ્રી કૃષ્ણને ઓશીકે આવી કંગાલ મૂખ કરી, એસી ગયો તે શા માટે? ધર્મ રાજની સામે યુદ્ધમાં ઉતરવું હતું, માટે શ્રી કૃષ્ણ મદદે આવે અને આખર તથા આત્માને બચાવે, તેમજ સ્ત્રીઓના મંગળમય ચિન્હોને હાની ન આવે માટેજ ભિક્ષા માગવા આવ્યો હતો. ભાઈ! બીજી બધી નાની નાની ભિક્ષાઓ અને આ પહેલા નંજરની ભિક્ષા.

વિદ્યા સંપાદન કરવા માટે સર્વત્ર કોમો બ્રાહ્મણને ઘેર જતી. જુઓ! શ્રી કૃષ્ણ ક્ષત્રિ અને સુદામા બ્રાહ્મણ બને એકજ ગુરૂને ઘેર વિદ્યાભ્યાસ કરવાને ગયા હતા અને ત્યાં તેણે જે કાર્ય બગ્નચું છે તેની તો હદજ નથી. ગુરૂને માટે કાષ્ટના ભાર લેવા જતા હતા, પોતે એક રાજેન્દ્ર કુમાર હતા; પણ ગુરૂની સેવા માટે રાજેન્દ્ર પદ તુચ્છ ગણ્યું, બ્રૂખ્યાં તરસ્યાં છતાં જેને મુડીભર ચણા ન મળ્યા તોપણ એવી વિશાળ ઉપાધિમાં જીવન ગાળી, વિદ્યા સંપાદન કરી હતી. પૂર્વની માફક જે હાલમાં કાશી જેટલે વિદ્યાભ્યાસ કરવા જવું પડતું હોત, તો તો બધી પ્રજા અભણ રહી હોત. ભાઈ! બહાદુરી કોઇની નથી. બાહુરાવ પેથા જાતનો બ્રાહ્મણ છતાં, અસંખ્ય લડાઇઓ જીતી અમર નામ કરી ગયો છે. હેમુ જાતનો વૈશ્ય છતાં, પોતાની બહાદુરી વડે, વજીર અને સેનાપતિની પદી પામ્યો હતો. વસ્તુપાળ અને તેજપાળ જાતીના વૈશ્ય હતા, પણ અણુહીલપૂરના રાજા વીરધવળના રાજ્યમાં બહુજ વંશરો કર્યો હતો. અકબરના વખતમાં ખીરખલ અને ટોડારમલે બહુજ બહાદુરીનાં કામો કર્યાં હતાં. ખીરખલ બ્રાહ્મણ અને ટોડારમલ લાહોરનો રહીશ જાતે ખત્રી હતો પણ ક્ષત્રિઓની સાથે હરિકાષ્ઠમાં ઉતરતો હતો. જે રાજપુતોજ બહાદુરીનાં કામ કરે અને એજ એનો ધર્મ હોય તો મુસલમાનોએ કેમ બહાદુરી કરી, તેનું રાજ્ય પચાવી પાડ્યું, માટે આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે કોઇ ધર્મી કોઇના વારસાનો નથી; પણ સાર્વજનિક છે. અસલ ધર્મી ઉપરથી ન્યાત જાતો બંધાતી; પણ પહેલાંની માફક હવે બહાદુરી કરનારને ક્ષત્રિની ન્યાતમાં બેસવા દેતા નથી, કદાચને બ્રાહ્મણની જાતમાં શૂરવીર થયો તો બ્રાહ્મણજ રહેવાનો, વૈશ્યમાં વિદ્વાન કે બહાદુર થયો તો તે વૈશ્યજ રહેવાનો, તેમ શુદ્રમાં કોઇ સારો વ્યાપારી થાય તો વૈશ્ય નહિં કહેવારાવતાં શુદ્રજ રહેવાનો અને ક્ષત્રિયમાં કોઇ નોકરી ચાકરીનું કામ કરે તો જે એની જાત હોય તેજ રહેવાની પરંતુ શુદ્રની નાતજાતમાં નહિં આવવાના આ હાલના રિવાજો છે.

આમનેમ દાખલા દલીલોથી સમય ગૂમાવીએ તો મૂળ વાત અદ્ધર રહી જવાની, વિદ્યાભ્યાસ કરવો એ દરેક કોમની પહેલામાં પહેલી.

કરજ છે. જેટલી તમારામાં તાકાત હોય તેટલા પ્રમાણમાં વિદ્યાભ્યાસ કરો. હું તમને જૂનો મારીને કહું છું કે જેટલું અને તેટલું વાંચો અને વાંચો; પરંતુ ગયાં સપાં મારવામાં વખતનો ગેર ઉપયોગ ન કરો. જીવન અત્યંત ટુંકું છે, સમય અત્યંત કિંમતી છે, માટે ટુંકા જીવનમાં કીંમતી સમય ન ગૂમાવવા સાથે તમારે ઉત્તમ નીતિ રીતિના બરંપૂર વિષયોવાળું, જ્ઞાન ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચી મેળવવું જોઈએ.

તમને પોતાને સ્વતંત્ર વિચાર કરતાં શીખવે અને તમારામાં ખીજાઓ પોતાનો વિશ્વાસ પ્રદત્ત કરે, તેવા યથો હરહમેશાં વાંચી તમારા સ્નેહિઓમાં, સગાં બહાલાંઓમાં, સર્જનોમાં તેમજ રાજ્યાધિકારીઓમાં, વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરો; પરંતુ જે યથોમાંથી ગૃહની પવિત્રતાનો નાશ થાય, સદ્વિચારો ક્ષીણ પામે અને ધર્મ ઉપરથી શ્રદ્ધા ઓછી થાય, તે બાળતવાળું પુસ્તક જેની પાસે હોય તેનીજ પાસે પડયું રહેવા દો. એવા નિરસ પુસ્તકને દુરથી નમસ્કાર કરો. તમે વિચાર કરો તો તમારા ગૃહમાં પુસ્તક રૂપે એ મોટામોટા કવિ મહાત્માઓ વિરાજે છે, તો ધનવાનની ઇચ્છા ન કરો; પણ દેવને દર્શનીય એવા પરમપવિત્ર વાણીના વેપારીને તમે ગરીબ હો અગર તો તવંગર હો, તો પણ તેને માન આપતાં અચકાઓ નહિં. જ્ઞાની મહાત્માઓનાં તેમજ તર્ક શક્તિવાળા કવિઓનાં દરેક વાક્યો અમૃતથી પણ અધિક સમજો. તેઓની વાણીનો જથ્થો મિત્રતાનું કામ કરે છે, એ યથો તમારા પર દયા કરી તમારું અજ્ઞાનપણું નાશ કરે છે. એ તમારો સરલ અને શાંત સ્નેહિ તમારી મૂર્ખતાથી ખીજતો નથી. તમારું ધ્યાન તેના તરફથી ફેરવી ખીજ તરફ લગાડે તો પણ તેને ગાંઠું લાગતું નથી. તેને કોઈ જ્ઞાતનો અફસો ન આપો તો પણ હરકત નહિં તમારી સ્મરણ શક્તિમાં દાખલ થઈ જ્યારે બોલાવો ત્યારે હાજર થાય છે, એ સ્નેહિ તમારી સેવાની આશા રાખ્યા વગર, તમારી પોતાની સેવા કરે છે. જેવો તમારો ભાવ એવાજ ગુણ તમારામાં બક્ષે છે. તમે જાજો સમય નહિં તો પંદર મિનિટ વાંચવાની ટેવ કેળવો, તો તમે વીસ વરસ સુધી માથાફાડ અભ્યાસ કરનારાના કરતાં બમણું જ્ઞાન એ ત્રણ વરસમાં લઈ શકશો. નવત્રકથાઓ, ઇતિહાસો, કવિતાઓ, જીવનચરિત્રો એ આ જમાનાનાં અમુલ્ય ઝવહિરો છે, માટે એ ઝવહિરોને પરખવા માટે તમે તેનો વાંચી, લખી, ઉપયોગ કરી, સારામાં સારા ઝવેરી બનો. એ સર્વ મહાનતા પ્રાપ્ત કરવાનાં મુળતત્ત્વો છે. સુવિખ્યાત યથાકારોનાં રચેલાં પુસ્તકો વાંચવાથી આપણામાં એક નવીન પ્રકારની યુદ્ધિ વિકાસ પામે છે. તમને જે પુસ્તક ન ગમતું હોય તે ન વાંચો; પણ સારાની નાપસંદગી બતાવી ખરાબને પસંદ નહિં કરતા? કહેવત છે કે જે વસ્તુ તમે શોધો છે તે વસ્તુ તમને પણ શોધે છે. જેવી મરજી કરશો એવાં પુસ્તકો અને ગુણ ગૃહણ

કરી શકશે. કોઇને શૃંગારનો શોખ હોય તો બસે તે શૃંગારિક ગ્રંથો વાંચે, કોઇને વીરરસનાં કે ભક્તિરસનાં પુસ્તકોપર શોખ હોય તો તેમ થવા દો, એમાં કાંઈ હરકત નહિ. એ એની મેળેજ ઠેકાણે આવશે. એ શૃંગારિક ગ્રંથો વાંચતો હોય, ત્યારે તેને કોઈ વખત તે ગ્રંથ ઉપરથી સ્હેજ સમગ્ર્ય આવશે કે મારે કંઈ બીજાં જુદીજ ગતનાં પુસ્તકો વાંચવાં જોઈએ, અગર તો શૃંગારમાં ફસાઈ પડેલાં મનુષ્યો કેવી રીતે હેરાન થઈ, દુનીયાની દ્રષ્ટિએ ખરાબ મનાય છે, એમ ખ્યાલ બાંધવાથી તેના સ્વભાવમાં ફેરફાર થશે અને ત્યાર પછી સારાં બોધ લેવાં જેવાં પુસ્તકો વાંચવા પર તેનું એકદમ દિલ દોરાશે. એક માણસ એમ કહે છે કે મને પુસ્તકો વાંચવાને બહુ શોખ હતો, મારી ગરીબ સ્થિતિ હોવાથી કોઈ સારું પુસ્તક ખરીદી હું વાંચી શકું એવી મારી તાકાત ન હતી, એટલે મારી પુસ્તકો વાંચવા વિષેની તૃષ્ણ એકદમ વધતી જતી હતી. એક માણસ મને રેલ્વેમાં સંગાથે થયો, તેના હાથમાં એક ગ્રંથ હતો તે જોવાને મને ભારે ઉત્કંઠા થઈ; પણ સામા માણસની મુખમુદ્રા ઉપરથી મેં એમ જાણ્યું કે એ પુસ્તક મને જોવા દેશે નહિ, છેવટે પુછતાં મારા અતકરણની ધારણા સોળે સોળ આના ખરી પડી. વળી મેં વિચાર કર્યો કે તે ગ્રંથનું નામ તો પુછી જોઉં કે જો વાંચેલું હોય તો માથાકુટ ઓછી; તોપણ એ મહાશયે પુસ્તકનું નામ પૂછતાં નકાર સિવાય કંઈએ દયા ન કરી જ્યારે બીજું સ્ટેશન આવ્યું ત્યારે તેને પાણીની તૃષ્ણ લાગેલી હોવાથી પોતે પાણી પીવાને નીચે ઉતરવા લાગ્યો, એટલે મારી પાસે લોટો હોવાથી મેંજ તેને પાણી ભરી આવી પાવાનું ઉચીત ધાર્યું અને એ મહાશયે મરજી પણ ખતાવી મેં પાણી ભરી આવી તેને પાણું એટલે તે મહાશય મારા ઉપર ખુશી થયો અને મને એક પૈસો આપવા લાગ્યો. મેં તદ્દન, ચોખ્ખી ના પાડી. મારે તો પેલું પુસ્તક ધડી એ ધડી વાંચવાની મરજી હતી અને મેં તો તેનીજ માગણી કરી, તેણે મને પહેલી જોવાની ના પાડી હતી; તેમજ આગળ વધીને નામ પણ જણાવવાને નારાજ હતો તે હવે ચોપડી મારા હાથમાં દેવાને બહુજ અચકાયો મતલબ કે શરમાવા લાગ્યો. પણ શું કરે? મારી મહેનતના પ્રમાણમાં જો એ માણસ હોય તો ના પડાય તેમ ન હતું, એટલે તો એ ચોપડી મને વાંચી ઝલદી પાછી દેવાનું તેણે કહ્યું. હું એ વિષે માફ અપમાન થયાનું કે શરમાવવાનું કંઈએ સમજતો ન હતો. ગુણ અપમાન લાયક શબ્દો સહન કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. ઘોડાઓ લાત મારે છે, તો પણ તેનાપર સામાન માંડાય છે. કારણ કે મમે તેમ પછાડા મારે પણ સામાન માંડયો હશે તો ખુશીથી વીસે પચીસ ગાઉની મજલ ખેંચાશે. એમ તમે શોચ કર્યા વગર, અપમાનની ભીતિ રાખ્યા વીના, કોઈ પણ ગતની ઓળખાણ પડાવવાની જરૂરીયાત વગર મમે તેની

પાસેથી અંચ વાંચવા માટે તેમ ન અને તો પુસ્તકાલયમાંના મિત્રો પાસે જાયો અને મૂક બાવધારી શાણા સર્જન પુરોષોને ઇચ્છાનુસાર પસંદ કરો. અસંખ્ય અંચો વાંચવાથી ધણાંએક માણસો વિદ્વાન અને બુદ્ધિશાળી બની જાય છે અને તેમાંના ગૃહણુ કરેલા શબ્દો જો અંતઃકરણમાં ઉતારેલા હોય તો દીનપ્રતિદીન આનંદમાં વધારો કરી, સંપત્તિ વા વિપત્તિમાં, કીર્તિ કે અપકીર્તિમાં, ચડતી કે પડતીમાં દરેક પ્રસંગે એક સાચા સ્નેહિઓની માફક કાર્ય કરી આપણને દિલાસો આપી સમજાવી કાયમ ખાતે પાસે અને પાસે રહે છે. સુંદર કાવ્યો કે રસિક નવલકથાઓ અગર તો ધર્મના અંચો ગમે તે વાંચો પણ સ્મરણ શક્તિનો ખજાનો બીજા અરાજ વાતોના સંગ્રહથી ન ભરો. જ્યારે એ પુસ્તક તમે વાંચ્યું એટલે તેના બધા શબ્દો મગજમાં અરાખર પાકા કરીને ગોઠવી રાખો કે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે યાદ થઈ આવે.

હું તો જ્યારે નવું પુસ્તક મારા હાથમાં મૂકાયલું સમજ્યું ત્યારે જાણે મને નવો સ્નેહિ પ્રાપ્ત થયો છે, એવો અનુભવ કરી જ્યારે ત્યારે આનંદમાં રહું છું. હજુ પણ શું છે ? પ્રથમ વાંચેલું પુસ્તક નજરે પડે ત્યારે એ મારા પરમ સ્નેહિને મળવા માટે હું તે પુસ્તક હાથમાં લઈ, છેવટ કર્તાનું નામ વાંચી તેને સ્પર્શ કરવું બૂલી ગયો નથી.

કોઈ માણસ પોતાનો અમૂલ્ય અવસર નફામો ગાળી, સરસ્વતીરૂપ પુસ્તકનાં દર્શન કરવાં બૂલી જાય છે અને પોતાને સદ્ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થાય એવી પુસ્તકરૂપે વિરાગતી વાગદેવીને નથી યાદ કરતો અગર તો તેમાં રહેલાં તેમની વાણીનાં મધુર પુષ્પો એમ નેમ કરમાવા દે છે, તેવા પુરોષોની જીંદગી જંગલી જનવરો કરતાં પણ નફામી છે. તમે જે કરવા ધારો તે કરી શકો તેમ છે. ઉપયોગી અને ઉત્સાહશીલ મનુષ્ય આગળ એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે તેના પ્રત્યે અણુગમે ખતાવે. જ્યારે તમે ચાના ઉકાળા પકાવવામાં, તમારો જનજીવ વખત ગાળો છે, એમ જો સારાં પુસ્તકો વાંચવામાં સમય વીતાડો તો મગજ શક્તિમાં ખમણો વધારો થાય તેમ છે. તમે નથી સમજતા કે ચા વડે તમારી મગજ શક્તિ આળસુ અને ઉંધણુસી બની જાય છે. જો તમારે થોડું ખાવું હોય, થોડું જીવવું અને ઉમદા કેળવણીને વિસરી જવાની સાથે શરીરે આરોગ્ય ન રહેવું હોય તોજ ચાના પ્યાલા અને દારૂના પ્યાલા પીજો. ચાના ઉનાં પાણીથી મોઢે કરેલાં દરેક પુસ્તકો બૂલી જવાય છે. દારૂ પીવાથી કેટલી બધી અનીતી ઉત્પન્ન થાય છે, તેની તો હદ જ નથી. કોઈ ઠંડા, દેશમાં તેને ઉપયોગી ગણતા હોય તો ભક્ષે પણ આપણા આ ગરમ દેશમાં તો એ આપણાં આંતરડાં કાપવા સિવાય કંઈ પણ ધંધો કરતાં નથી. કસાઈ જેમ અસંખ્ય ધંધાને ચડતા મૂકી, નિરાપરાધી જીવોને મારવામાં પોતાનો ધંધો સમજે છે.

અને અજ્ઞાન હિંદવાસીઓ તેના ધંધાને તેના વારસા તરીકે ઓળખાવી, ખાસ પોતાની જીજ્ઞાસા સ્વાદે આવા પાપના રસ્તાઓને ઉત્તેજન આપે છે, તેમ ચા, કાશી અને દારૂ વિગેરેને આનંદનું કારણ માની, ઉત્તમ આદ્ય પદાર્થોને તેમજ અમૃત જેવા દુધના પ્યાલાને તજી દે છે, તેની અકલ્પની તો હું શી વાત કરું? ચા, કાશી અને દારૂથી હૃદયને કેટલો બધો ધક્કો પહોંચે છે અને તેનાથી શરીરની દરેક સ્નાયુઓને કેટલું સહન કરવું પડે છે, એ વિષેની ખિચારા વૈદો વાતો કરે તો પણ ક્યાં ગળે ઉતરે તેમ છે. જે પોતાના દેહનું નથી બચું કરતો, તે ખીજનું શી રીતે કરે? ચાનો વ્યસની ઘેર ચા ન મળ્યો હોય તો હોટલોમાં જવાને માટે આમથી તેમ દોડ ધામ કરી રહ્યા હોય છે. આ હોટલમાં ન મળ્યા આવી તો ખીજમાં ગયા અને ત્યાં મળ્યા ન આવી તો ત્રીજામાં ગયા, એમ ધણી એક હોટલોમાં કેટલાક દુર્ગંધી મારતા મુખવાળાના પીધેલા અને વગર ધોધેલા પ્યાલામાં કંઈ વર્ણભેદ રાખ્યા વગર, ઉનાં પાણી પી, પોતાનો વખત આનંદમાં ગયો એમ સમજે છે.

આ અખત નાચુદ કરવા માટે, ધણી વખત ગુજરાતી પેપરોમાં બહુજ અસરકારક લેખો આવ્યા હતા પણ શું કરે! ખિચારાને ધડીક ચા ન મળ્યો હોય તો આખો દિવસ ઉદ્વેગમાં અને બગાંસાઓ ખાવામાં જાય છે. એ પોતાના મનમાં સમજે છે કે અમે આ અત્યંત ખોટું કામ કરીએ છીએ, અમે ઉત્તમ છતાં ગમે તે વર્ણના માણસોના પીધેલા પ્યાલામાં ચા પીધ જે આ હોટલોના દ્વારમાં બીડ કરીએ છીએ, એ ખરી રીતે દેશમાં દારિદ્ર્યની ભરતી કર્યા જેવું છે. તેઓ હોટલનો અર્થ નથી સમજ્યા હોટલનો અર્થ એવો થાય છે કે જે તું હિંદુ હોય તો અહિં આવ અને તારી શુદ્ધ જાતિમાંથી ખાતલ થા મતલબ કે “હિંદુ હોટલ” હિંદુ હો તો ટળી જા ખરાબ થઈ જા તેઓને ભાગ્યેજ ખરાબ હશે કે જે વખતે યુરોપીયનો અમેરિકામાં ગયા ત્યારે તેના વતનીઓને દારૂના વ્યસની બનાવી, તેના ગામ ગરાસ છીનવી લઈ, જંગલના વાસી બનાવ્યા અને વતન વિનાના કરી મુક્યા; છેવટે વસ્ત્ર રહ્યાં તે પણ ખુંચવી લીધાં. તે! આ અખતરો તમે એવોજ સમજો અને લાંબે સમયે એજ રૂપ પકડશે. ધરખાર વગરનાં હશે, એ ભુખે મરશે અને ધરખારવાળાં હશે એ જંગલમાં રહી છેવટે હેરાન થઈ પોતાનો આત્મધાત કરશે. છેવટે આટલું થયા પછી આજી વિરામશે. એમ લાંબા દુઃખાં લખાણોથી કે મોઢા મોઢા સમજાવેથી લોકો સમજે એમ નથી એ તો અમેરિકાની જેમ પ્રયક્ષ પ્રમાણુ માગે છે. જે નહિં સમજે તો એ ખરાબ આહત તેને કેવી રીતે હેરાન કરે છે તે થોડા ધણા દિવસમાં એ અને અમે બંને જોશું. જેને આવાં ખરાબ વ્યસનોમાંથી વખત લેવાનો સમય નથી તે કેવી રીતે વિશ્રાંતિ લઈ કલાક બે કલાક પુસ્તકો વાંચવામાં વખત

ગાળે, તેને પુસ્તકોના ગુણોનો ધણો ખરો અનુભવજ હોતો નથી. જો ખરી રીતે તેમાંથી સમય બચાવી વાંચવાની ટેવને પ્રોત્સાહન આપે તો એ ખરાબ આદત ખુશીથી છુટી જાય તેમ છે. આજ થોડો વખત લીધો તો કાલે વળી બીજો વખત લીધો, એમ જો કાયમ ખાતે થોડી થોડી વાર પુસ્તકો વાંચવામાં આવે તો રફતે રફતે ખરાબ ટેવ નાબુદ થઇ, અંથો વાંચવા તરફ દીલ લલચાય અને કવીઓની મીઠી વાણીઓમાં લોભાઇ, સારા ગુણોને ગૃહણ કરી, સત્વર સજ્જન બની જાય એમ છે. એમાં જરા સંદેહ નથી. જે ઉપયોગી બાબતોને નિરૂપયોગી સમજે છે, તેના તરફ જન સમુહ આદર સત્કારવાળો નથી હોતો. જેઓ પોતાનાં કાર્યો નિયમસર બજાવી જાણે છે અને સમયની કિંમત બરાબર સમજે છે એજ પુરૂષો ગમે એવું મહાન કાર્ય હોય તો પણ સહેજવારમાં કરી શકે છે. સારો સ્વભાવ, મજા, આનંદ, વિવેક ઉત્સાહ, બળ, ચૈતન્ય એ બધું અંધાવલોકનથી થાય છે. એક કવી કહે છે કે ધણાં પુસ્તકો વાંચવાં એ ચાતુર્ય આપવાવાળું કાર્ય છે. અજાણ ચૈતન્ય અને વિલક્ષણ ઉદ્દાસ આ સદઅંથોનાં વ્હાલામાં વ્હાલાં સગાં છે. જે માણસ એક દિવસમાં અસંખ્ય પુસ્તકોપર હાથ મુકી જતો હોય, તો કાંઇ તેનાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. એ તો માત્ર સમય ગુમાવવાને માટે કરે છે, એવું કરે. જેમ 'યુક્તસેવરની દુકાને રહેનારા નોકરો પુસ્તકને જોતા વેંત કહી આપે છે કે આ ફલાણા નામનું પુસ્તક છે અને જ્યાં એનો હાથ પડે ત્યાં એ ધારેલું પુસ્તક હોતુંજ જોઇએ, તેમ તમે જે અંથો વાંચ્યા હોય તેજ અંથ જોતાંની વખત તમારા મનમાં તેમાં રહેલા ઉમદા શબ્દોની ઘટમાળ તમને તેજ વખત યાદ થવી જોઇએ અને ત્યારેજ તમે એ અંથ વાંચી કંઇક સમજ્યા છો એમ કહી શકાય. મનને ઠેકાણે રાખી, વાંચવાથી મગજનાં તંતુઓ એ બધા શબ્દોને બરાબર ગૃહણ કરી તમે જ્યારે માગો ત્યારે બમણાં વ્યાજ સુદ્ધાં પાછા આપે છે. તમે જ્યારે વાંચવા બેસો એ વખતે તમારું દિલ ક્યાંય બીજે જવું ન જોઇએ. જો તેમ થશે તો બધાં ફેરવેલાં પાનાં ફેંકટનાં મહેનતરૂપ ગણાશે. પુસ્તક બંધે બીજાનું બનાવેલું હોય પણ વાંચી બરાબર યાદ કરો તો એ બધાં વ્યાખ્યાનો ઉપરથી તેના કર્તાનો હક ઉડી જાય છે. પુસ્તકોમાંથી નવીન નવીન જ્ઞાન લેવા માટે, વાંચકોએ વિચારક થવાની જરૂર છે. જો તેમ ન થાય તો માનસીક બળમાં વધારો થતો નથી અને માનસીક બળમાં વધારો કરવા માટે, તમારે તમારું હાથમાં લીધેલું પુસ્તક વાચતી વખતે, જ્યાં બોધ લેવા જેવાં વાક્યો આવે ત્યાં બંધ કરી દેવું. પછી થોડીવાર બરાબર મનન કરવું તોજ તે બધા વિચારો તમારા અંતઃકરણમાં ધર કરશે. વાંચન, વિચાર અને મનન આ ત્રણ બાબતો જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં બહુજ સારી બૂમીકા બજાવે છે. પરંતુ સવારમાં વહેલા ઉઠી વાંચવા માટે

અને પાછા જન્મવાનો વખત થાય, એટલે જમી લઇ ચોપડી વાંચવામાં આખો દિવસ ગાળે, જે એવી રીતે એમ નેમ મનન કર્યા વગર આખી જીંદગી વાંચવામાં ગાળે તો કાંઇ જ્ઞાન મળે નહિ, કારણકે તેઓ વાંચનદ્વારા જ્ઞાનને આરોગે છે પણ તે બરાબર તેના અંતઃકરણને પચતું ન હોવાથી, વાંચેલો એક અરધો અક્ષર પણ યાદ થતો નથી. કેટલાક તો હરવા ફરવામાં, ધરમાં, ગાડીમાં, બગીચામાં જ્યાં જાય ત્યાં હાથમાં પુસ્તક વિના જતા નથી અને તેને જ્ઞાન મેળવવા તરફ એટલો બધો તો શોખ લાગી ગયો હોય છે કે બાજુમાં થઇ કોણ ચાલ્યું ગયું એ પણ તેને બાન રહેતું નથી, એવા લોકો જે અમુક લીટીઓ અને અમુક પ્રકરણ વાંચવાની ટેવ ન બાંધે તો તેને મગજ શક્તિ ગુમાવવાનો વખત આવે છે, માટે થોડું થોડું વાંચી. મુખ પાઠે કરવું એજ તેના જીવનમાં શ્રેયસ્કર છે અને એનાથીજ એ મોટા વક્તા તેમજ મહાન લેખક થઇ શકે છે. સારાં પુસ્તકોને ચાહનાર, આનંદ લાયક અને સુખકારક મંડળીનો લાભ લઇ શકે છે. જ્યારે મારા હાથમાં કોઇ ઉમદા ગ્રંથ આવે છે, ત્યારે હું પૃથ્વીતલથી કોઇ ઉચ્ચપદે હોઉં એમ ભાસ થાય છે અને મને એટલો બધો તો આરામ મળે છે કે તે સંપૂર્ણ વર્ણન કરવાને મારી પાસે સાધનો નથી. જ્યારે કોઇ માણસ દુઃખથી પીડાતો હોય, વ્યાધિથી ઝસ્ત હોય, અથવા તો આર્થિક સ્થિતિથી હતાશ થઇ ગયો હોય ત્યારે તે માણસને આશ્વન આપવાને માત્ર સારાં સારાં પુસ્તકો સિવાય બીજું કોઇ વાતાવરણ લાયક હોય એમ મને સમજતું નથી. જેમ સારાં પુસ્તક વાંચવું એ ઉત્તમ કાર્ય છે તેમ સારાં જીવન વહન કરવું એ પણ એક ઉત્તમ વાત છે.

જે વસ્તુ દુનીયામાં લાખો ઉપાય કર્યાં ન મેળવી શકાય એ વસ્તુ ઉત્તમ જીવનના પ્રતાપે, વગર પૈસે પ્રાપ્ત કરાય છે અને નેનાં વડેજ માણસની કદર થાય છે. જે સ્ત્રીપુરુષો વિદ્યા વિનાનું વય ગાળે છે, તેઓ ધસડાતા ધસડાતા કંઇ દિશા તરફ જાય છે, એ વિધિ પણ જાણતો નથી. દરેક માણસે પોતે પોતાના ગુરૂ બની, પુસ્તકોમાંથી જ્ઞાન લઇ, એક સારા માણસ તરીકે અંતર્યાને પહોંચી જવાનું છે. ધડીયાળમાં બધાં ચઢે મોજુદ હોય, મૂલ્યવાન રત્નો હોય; પણ જે કમાન ન હોય તો જેમ નકામું ગણાય છે. તેમ મનુષ્ય પાસે વિદ્યારૂપી કમાન ન હોય; તો જલેને હાલે ચાલે, એથી શું થયું ધણાંએ જીવ જંતુઓ ચલન વલન કરે છે. જે આપણુંકરતાં વધારે સંસ્કૃતિને પામ્યા હોય, આપણા કરતાં જેનામાં વધારે જ્ઞાન, વિવેક, નીતિ, રીતિ હોય તેના સહવાસમાં અગર તો તેઓનાં બનાવેલાં ગ્રંથોના સહવાસમાં આવવાથી આપણે નક્કી કંઇક ઉડા અનુભવી નિવડીએ છીએ, આ જીવન ક્ષેત્રમાં જે માણસ વિદ્યારૂપી બીજ નથી વાવતો, તેની જીંદગીના કિનારાપર કાદવ કીચડ સિવાય કશુંએ હોતું

નથી. તેનું ભાગ્ય તેને કોઈ ખીજી તરફ ઉંચકી જાય છે અને પોતે પોતાના સકેત સ્થાને જઈ શકતો નથી; માત્ર જેમ દેડકાં કુવામાં પડ્યાં રહે છે તેમ ધરમાં પોતાનું જીવન ગાળી અધિકારમાં જ વિરમી જાય છે. મતલબ કે હતા ન હતા થઈ જાય છે.

“ ॐ ”

‘તત્સત્ પરમાત્માને નમઃ’

કાઠીરાજ પુરાહિત ઉદ્ધારક વર્ગ.

રા. રા. મારા જ્ઞાતિ બંધુઓ,

આ ચાલુ જમાનામાં તુચ્છમાં તુચ્છ વસ્તુ પણ પોતાનો ઉદ્ધાર સાધી શકી છે; છતાં આ નવયુગની નવચેતનમય કાળક્રમની મનહર લહરી જેનાં હૃદયને ન સુધારી શકે એ તેના કયા પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત ?

કોઈપણ વસ્તુનો ઉદ્ધાર અને અસ્ત કરવો એ કુદરતનો સ્વભાવ અને અટળ નિયમ હોય એવું દરે છે. સમુદ્રમાં ભરતી અને ઓટ ચંદ્રને શુક્લપક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષ જેમ લાગુ પડે છે; તેમ દરેક વસ્તુઓપર એવાજ પ્રકારનો કુદરતનો અખત્યાર ચાલુ છે. તેથી કોઈને પસ્તાવા જેવું નથી રહેતું, પરંતુ ઘણાં વર્ષ અધોગતિની ઉંડી ખાઈમાં ગોથાં ખાધા પછી અને શીરપર અગણીત આક્ષેપોનો મારો ચાલ્યા છતાં, આપણે કંઈપણ ન સમજીએ ! એજ આપણાં ક્રમભાગ્ય સૂચક છે. વિદ્યા, હુન્નરની હરિકાઈમાં ઉતરવાને આ સમય આમેહુજ છે. અદ્ભૂત છે. તમે એમાં નથી આંખ ઉઘાડતા ! એથીજ મારા હૃદયમાં ભારે પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે. ભાઈઓ ! આપણા ફેટલાંક પાપો પ્રભુને ચોપડે હજી બાકી હશે ? કે, હજી તેની ભરપાય નથી થઈ રહી !

વિદ્યા અને હુન્નર કે જેમાંથી પશુ, પક્ષીઓ અને દરેક માનવજાતિ અબ્યુદયને શિખરે જઈ પહોંચી છે; તોપણ આપણા તરફ મૃત્યુ લોકનાં માનવીઓને સન્માર્ગે દોરે એવું અને આપણને અબ્યુદયમાં લાવે એવું દિવ્યશક્તિનું એક ગિંદુ પણ નથી ઉડ્યું એજ ઉપાધિથી હું આપણી સમસ્ત જ્ઞાતિના કમનસીબનું માપ કરું છું.

આપણા દુઃખી બાંધવોના અંતરના ઉંડાણમાંથી નિકળતો કશું સ્વર વજ્ર હૃદયવાળાને પણ રડાવે છે. ભાઈઓ ! એ ભયંકર ધ્વની મારું તો હૃદય અવશ્ય કોતરી ખાય છે. નિર્બળતા, અવિદ્યતા, કંગાલસ્થિતિ આ બધાં આપણી પાયમાલીનાં સમજ કારણો છે. આપણી નસેનસમાં એ બાબતો એવી તો વણાઈ ગઈ છે, કે એનો ઢાંકપિછોડો કરવા છતાં નથી ચુપ્ત

‘ અંત્યજ્ઞે પર ભાવ રાખો ’

દેડ અને ભંગી એ નામો સાંભળતાં મારા અંતઃકરણમાં કંઈ જુદા પ્રકારનો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. મને એ વખતે હરિશ્ચંદ્રના વખતનો સત્યુગ કાળ ક્રમ યાદ થઈ આવે છે. એ દેડ, ભંગી કોણ હશે ? ક્યાંથી આવ્યા હશે ? એનો મને હરવખત ખ્યાલ થઈ આવે છે, કદાચને એમ પણ થઈ આવે છે કે રમેને એ લોકો રાહુ અને કેતુની ભૂમીમાંથી લથડીને અહિં આવી પડેલા હોય, નાના ! તેમ તો ન હોય ! મેં ઘણી વખત સાંભળેલું છે કે પરમાત્માની બનાવેલી દરેક સૃષ્ટિઓમાં મનુષ્યોના આકાર જુદા જુદા હોય છે. ત્યારે આનું કેમ થયું ? એના દેહનો રંગ આકાર અને ક્રિયા બધી મળતાવડીજ છે. તો પછી તેના તરફ આમ અણુગમે કેમ થાય ? શા માટે ન અડકાય ? મન ભલે ગમે એવા ઘાટ ઘટે, પણ એ પ્રગ્ન ખુદ આ પૃથ્વીમાંજ ઉત્પન્ન થયેલી છે. એમાં કોઈ શંકા કરે તો કેમ આપણા કરતાં તેનામાં એક આધું અંગ વધારે કે ઓછું નથી ? અગર તો કુદરતના કાયદા કાનૂનોમાં કેમ કંઈ તફાવત નથી, ? હા ! હવે હું બરાબર સમજ્યો. એ રચના અહિંના લોકોના ધર-કાયદાનીજ હોવી જોઈએ. તેઓને અલગ અલગ રાખવા એવો આપખુદી કાયદો તેઓની સત્તાનો હોવો જોઈએ. હવે તેઓને શા માટે જુદા રાખવામાં આવ્યા છે ? એ તપાસીએ. આજ દિવસ સુધી જાણે આપણને કોઈએ ન

રહેતી. આપણામાંથી અનાદિ કાળની એટલે પૂર્વજોથી ઉતરતી આવતી મહાન્ શક્તિ, પ્રશંષાપાત્ર રહીઓ, ધર્મ, પવિત્રતા એ બધાં કોણ જાણે ક્યાં ગયાં ! કે, હજારો ભાનૂ પ્રકાશમાન થયા છતાં પણ નથી હાથ લાગતાં. બધા અવગુણોની માતા અજ્ઞાનતા તો જાણે કેમ આપણે માટે અવતરી હોય ! તેમ પીછોજ છોડતી નથી, કે જેના શબ્દે શબ્દે અગ્નિ ઝરે છે.

હું મારા બંધુઓ આગળ કદી નહિં દિલ યોરં બ્રહ્માંડ ફરે તોપણ નહિં અચકાઉં. સાચું કહેનારો કદી નથી ગુન્હેગાર કરતો. ખુશામતીયા ભણે ખુશામત કરે !

આપણાં કર્તવ્યોજ આપણો રંગમદ્દલો કરે છે. સત્યને અસત્ય મનાવી દિવ્ય ભૂમીમાં નહિ જવા દેતાં કોઈ એવી અંધારી ગર્તામાં ફેંકી દે છે, કે જ્યાં રાડો પાડી પાડીને મરી જઈએ તોપણ કોઈ ન સાંભળી શકે કે ન બચાવી શકે !

જગતની સાંકડી ગલીમાંથી તમારા ભારે થયેલા શરીરને ન પસાર થવા ધો; પણ એવા વિશાળ રસ્તાપર લઈ જાઓ કે તમે તો શું ! પણ તમારું આખું કુટુંબ સુખેથી વિહાર કરી શકે. તમારી યાત્રિ સદ્ગુણોનું

સમજાવ્યા હોય? અગર તો તેઓ પવિત્ર છે. સરલ અને વિવેકી છે, સહધર્મી છે. એવું ન બતાવ્યું હોય. તેમ આપણે જાણતાં છતાં આંખો આડા કાન કરી બધું સાંભળ્યા ક્યું છે. તેઓ આપણા વૈરી ન હોય અગર તો આપદાદાના વૈર લેવાના વિચારો આપણા મગજમાં હજી સુધી અનામત ન પડ્યા હોય, તેમ આપણે તેના પર આજ દિવસ સુધી દુઃખ દેવામાં ખામી રાખી નથી. અને હજી બિચારાંઓને કેટલું રીખાવું હશે, એ કાંઈ હું કહી શકતો નથી. ખુદ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં સજ્જન માણસના ગુણની પ્રશંષા કરી છે કે જેનો આત્મા ઢેડમાં અને બ્રાહ્મણમાં, ગાયમાં અને શ્વાનમાં, સોનામાં અને લોહામાં, સરખો કદપાયલો હોય એજ ખરા જ્ઞાની અને સત્ય ધર્મિષ્ઠ મનુષ્યો છે. એવા પ્રકારનાં બોધ વચ્ચેના ખાસ આપણને હરહમેશાં સ્મરણમાં રહે તે માટે, નિત્ય પાઠોપયોગી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં લખી આપણી ભૂલોને સુધારવા માટે વ્યાસ કહેતા ગયા છે. પણ આપણે એવા ક્યાં ભોળા છીએ કે તેને બધાં વચ્ચેના પાળી આપીએ.

આપણને જે ધરાદાથી કહેવામાં આવ્યું છે, તે આત્મતામાં સુધારો વધારો નહિં થતાં, ઉલટો દ્વૈતભાવ વધતો ગયો છે, એજ આપણા દયાળુ વાતાવરણની ખુબી છે. આપણને આપણા જેવાં મનુષ્યાકારના જીવોપર જે ભેદભાવ બુદ્ધિ જાગૃત થઈ છે, તેના પ્રત્યે જે નિર્દયતા વાપરી છે, તેની તો હદજ નથી. મને તો એક અફસોસ થાય છે કે જે તેને મનુષ્ય

કેન્દ્રસ્થાન છે. પવિત્ર ધામ છે. તેને સ્મશાનવત્ નહિં બનાવી મૂકો. વિચારો! તેના પર લુટ થઈ છે. હરામખોરોએ તમને નમાલા, ગરીબ અને પશુ જેવા બનાવી નાખ્યા, તોપણ તેને તમારા ગૃહમાં આવવા દેવાને રસ્તો બતાવી રહ્યા છો; એજ મારા હૃદયમાં હુતાશન પ્રકટાવે છે. સત્યનેજ રસ્તે ચાલનારા, માયું જાય તો જવા દો; પરંતુ લેશ માત્ર નીતિથી ન ડગનારા તેનાં સંતાનો અપમાન, કંગાલતા, મૂર્ખતા અને અપવિત્રતાનો મોટો હિમાલય જમાવી તે પર ચડી પછી રાડો પાડે છે કે, આ સત્યયુગના સંધિકાળમાં એટલે નવીન ચૈતન્ય આપનારા દિવ્ય અરસામાં અમે પછાત રહ્યા તે માટે શરમાઈ મુખ નથી બતાવી શકતા. તો બધુંઓ! એમાં કેનો ગુન્હો? આપણો કે પરમાત્માનો? ભાઈઓ! ઘેલછા છોડી સદ્વિદ્યા પ્રાપ્ત કરો. સંપ અને સલાહ કરી, ધર કરી ગયેલ મૂર્ખતાને દેશવટો આપો આટલું થયા છતાં નહિ સમજો. આ કાર્ય તમારા હસ્તકનું છે નહિ કે બીજાનું.

કાઠીરાજ સરદારો કે જેના પૂર્વજે એક વખત શાલીવાહનની સાથે શકપ્રવર્તવવામાં સામેલ હતા. અને જેના નામથી વિશાળ પ્રદેશનું નામ કાઠિયાવાડ ધારણ થયું. તેના ગુરૂઓ રાજગોરો પોતાના ગામ ધણી અને મહાન્ રાજ્યના સ્વામી યજ્ઞમાનોના હાથ હેઠળ અજ્ઞાનતા ભોગવે,

તરીકે આપણી સામે વાતચીત કરવાનો કે આપણી જોડે બેસી આનંદ કરવાનો હક્ક નથી, તો પરમાત્માએ ખીજાં પશુની માફક તેના ચહેરામાં કેમ તકાવત ન રાખ્યો? જો આપણે વિચાર કરીએ તો તે નિરાપરાધી મનુષ્યોને જનમાંથી ખાતલ કરવાના ગુન્હાથીજ આપણી હરવખત દુઃખી સ્થિતિ બને છે. મને એના તરફ એટલો બધો પ્યાર છુટે છે કે એવો પ્યાર સગાં સ્નેહિતો તરફ નહિં વરસ્યો હોય. કેટલાક યુગો ચાલ્યા ગયા ત્યાં સુધી કોઈએ તેને આવા ત્રાસદાયક બનાવમાંથી છોડાવવા માટે, ઉપાય આદર્યા હોય એવું જણાતું નથી, શ્રી કૃષ્ણે જે ગીતાશ્રમાં દેડાઓ પ્રત્યે સ્નેહભાવ રાખવાનો સંકેત કર્યો છે. એથી બહુજ આનંદ માની તેઓને માન આપવા જેવું છે. ત્યાર પછી સ્વામી રામતીર્થે એમના સદ્ગુણો નામક ગ્રંથમાં અત્યંતજેને સારી રીતે લાયક બનાવવા અને માન તેમજ સરખા ભાવથી વર્તવા વિષે હિંદીઓને બહુજ ભલામણ કરી છે. તેઓશ્રીએ અત્યંતજનાં મહાન દુઃખોને અંગે અહીં અને અમેરિકામાં આંસુઓ પાડ્યાં હતાં, તેમજ મહાત્માશ્રી ગાંધીજીની એ વિષેની ચળવળ તો ખરેખર તેના દયાળુ સ્વભાવની ઓળખાણ કરાવે છે. હું અત્યારે જે કંઈ કહેવા ધારું છું, તે ભાવના મને તેઓનાં અમૂલ્ય ભોધદાયક વચનોને લઈને જગૃત થઈ છે. તેથી હું તેનો સર્વાધે આભારી છું. વિચાર કરીએ તો આપણે ગીતાને જેટલું માન આપીએ છીએ, તેના કરતાં બમણો અપરાધ તેનાં વચનોનો સ્વીકાર ન કરવા વિષે કરીએ છીએ. એ દેડ, બંગી એવાં સરલ સદ્ગુણી અને

દુઃખી ચાચ, માન ચિનાના ગણાય એ જેટલું બધું શોચનીય કહેવાય છે? તેઓશ્રી સમજે તો સારું છે નહિંતર કોણ કહે છે? કે ભાઈ! તમે આવા!

અમને અમારી જ્ઞાતિનો ઉદ્ધારક પ્રભુ જોઈએ છે ધનપતિ; પરંતુ દાનેશ્વરી! પછી તો ભલે તે જ્ઞાતિબંધુ હોય કે વિજ્ઞાતીય હોય.

જેઓ કંઈ ભણેલા છે, જ્ઞાતિસુધારણાની બાબતો સમજી શકે એમ છે, થોડી ઘણી પણ મનુષ્યસેવાને માટે મહેનત ઉઠાવેલી છે, તેઓજ જ્ઞાતિસેવા કરી શકશે. માટે તેઓના તરફ અણુગમે બતાવી આ ભાઈ સુધરેલા છે! એવું કટાક્ષ કરશે નહિ. આવીજ તમારી રીતમાતથી ગિયારા કેટલાક જ્ઞાતિહિતમાં ભાગ લેનારા હિંમત હારી ગયા છે. તેઓ ને તમે ઉદર પોશણનો ધંધો લઈ બેઠા છે એમ કહી તેઓના સુવિચારની મેડીઓને તોડી પાડો છે. આથી આખી જ્ઞાતિની સુધારણા અટકે છે. બંધુઓ! તમારાં દીલ વિશાળ જોઈએ. તમે બધી જ્ઞાતિ કરતાં પછાત રહ્યા છો; માટેજ તમારે તેઓનાં હિત વચનો કાને ધરવા જોઈશે. પરંતુ પોતાને આવડે નહિં અને ખીજાનું સાંભળવું નહિં. એ ક્યાંનો ન્યાય! ભાઈ! એમ ન કરો. આવાજ અભિમાનથી આપણે જ્યાં ત્યાં ગાંડા

નત્ર સ્વભાવનાં છે કે એવી નત્ર પ્રકૃતિ અને સદ્ગુણો સજ્જન પાસે પણ જન્મ પ્રમાણમાં નહિં હોય. ઇશ્વરે એનામાં અંગની ન્યુનાધિકતા ન રાખેલી હોવાથી ખીજાં આપણને અડકવા અને સાથે હરવા ફરવાનાં હક્કવાળાં મનુષ્યો છે તેના જેવોજ હક્ક તેને આપવો જોઈએ. તેજ આપણે મનુષ્ય છીએ, એમ કહી શકાશે. જ્યારે પૂરોપવાસીઓ સહધર્મિની વૃદ્ધિ કરવામાં લાખો ગાઉથી આવી આંહી ઉધાડે પગે અને ભૂખ્યાં તરસ્યાં કામ કરે છે, ત્યારે આંહીનાં મનુષ્યો પોતાનાજ સહધર્મિઓમાં ઘટાડો કરવાને તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે, એ ઉપરથી પોતાના ધર્મ નેતાના કરેલા ફરમાનમાં તે કેટલા બધા આડકતરા અને વિરુદ્ધ ઉતરેલા છે એજ આ બાબતથી સાબિત કરી શકાય તેમ છે. આખી સૃષ્ટિમાં હિંદુની જેટલી ઓછી સંખ્યા કોઈ પણ જાતીની નથી, છતાં એમાંથી ઘટાડો કરી કમતી થવાને દોડધામ કરી રહેનારા એના જેવા ખીજા મૂર્ખા હોય ? મારા ધારવા પ્રમાણે જો હિંદીઓ હરવખત હાર પામી પોતે અને પોતાના સંતાનોને લઈ સ્મશાનમાં સૂતેલા હોય, તો આ કાર્ય બહુજ સારી રીતે પુરાવારૂપ ઠરે છે. જે માણસ આશુબાશુની સ્થાયતાને નયળી પાડે છે. તે પોતાનો વિજય થશે એમ અનુમાન કરે તો તેના જેવી મૂર્ખતાની બાબત

ગણાઈએ છીએ. આમાંના કોઈ શબ્દો ખોટા હોય તો મને પાછા આપજો અને સાચા હોય તો જુલ સુધારજો તો મોટો ઉપકાર થશે.

બાઈઓ ! ગામોગામ ફરીને અને જાતિબંધુઓ પાસેથી જાતિહિત સેવાના ફાયદા સમજવીને, કંડ ઉધરાવે એવા સ્વયંસેવકો જોઈએ છે, પરંતુ મહાન્ ઉપાધિઓની સામે દ્વંદ્વ યુધ્ધમાં ઉતરે એવા ! નહિં કે દુઃખની લાલચોળ આંખથી ડરી જાય ! પલાયન થઈ જાય !

વગર પૈસે એટલે પોતે પોતાના સેવક બનીને જાતિ માટે તપાસ કરવા જેનું જીગર ન ચાલતું હોય તેવાઓને કંડ ઉધરાવવા માટે સારો પગાર આપવામાં આવશે પરંતુ આવા માણસોને જાતિહિતના સારાં છટાદાર લેકચરો આવડવાનું, તેમજ વફાદાર રહેવાનું અને દિનપ્રતિદિન જાતિમાં પ્રીય થઈ પડવાનું મહાન્ લક્ષણ હોવું જોઈશે.

અમારો હેતુ અમુક અમુક ભાગમાં બધા જાતિબંધુઓનાં બાળકો સદ્વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી શકે એવી રીતે જુદી જુદી ખોડીંગો સ્થાપવી અને ત્યાર પછી એક માસીક કાઢી સાહિત્યની ખીલવણી કરવી. એવી મરજી છે. પછી તો હરિ ઇચ્છા !

(કાઠીરાજ પુરોહિત ઉદ્ધારક વર્ગ તરફથી)

લખનાર:—રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી જુનાસાવર.

બી. એસ. રેલ્વાઈ, કાઠિયાવાડ.

પત્રવ્યવહાર એ શીરનામે કરવો.

કોઇ પણ ન સમજવી. ઢેડ, ભંગીઓની જેટલી પ્રશંસા કરીએ એટલી ઓછી છે. એના જેવા દુઃખતા સકંજમાં કોઇ આવે તો નક્કી આત્મઘાત કરવાને તૈયાર થઇ જાય. એ બિચારાં ગામમાં રહેતાં હોય છતાં જંગલના વાસા જેવી સ્થિતિ અનુભવે છે. એ બિચારાં માંદગીમાં હોય ત્યારે તેને કોઇ એક પૈસાની દવા આપતા નથી. કદાચને એતો ખર્ચવાળી વાત છે; પરંતુ સારાં વચ્ચેની પણુ આપણા તરફથી તેને આશા હોતી નથી. જેવી રીતે પશુની માંદગી વખતે બેદરકારી રાખવામાં આવે છે, તેના કરતાં વિશેષ બેદરકારી આપણે એ મનુષ્યો તરફ રાખીએ છીએ. એક પૈસાભાર સોનામુખીથી આરામ થાય તેમ હોય, છતાં તેઓ અઝાણ હોવાથી દવા કોઇ ન યતાવનારના અભાવે એ બિચારાં લાંબો સમય રોગમાં રીયાઝ અંતે મરણને શરણ થાય છે. જે ગામમાં નદીકે તળાવ ન હોય તે ગામમાં તેના કદની તો હદજ નથી, જે જનવરો નર્કનો ચારો કરી હવેડામાં પાણી પીતાં હોય તેજ હવાડાનું પાણી તેના તકદીરમાં લખાયણું હોય છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે આપણે જેટલી પશુની દરકાર રાખીએ છીએ, એટલી દરકાર તેની રાખતા નથી. આપણે જે હવાડો અંધાવેલો હોય છે, તે માત્ર પશુઓને પાણી પીવા માટે; પરંતુ ઢેડ, ભંગીઓ પર દયા કરીને ખર્ચ કરેલો હોતો નથી. એ બિચારાં તો આપણા ઉપકારપર વારી જઈ એ હવાડો અમારા માટે અંધાવ્યો છે, એમ બોલી ઉપકાર ગૃહણ કરવો બુદ્ધી જતાં નથી. કહો? એ કેટલાં અંધાં મોટાં મનનાં છે. તેના જેવી ઘડીભર પ્રકૃતિ નિભાવી રાખવી અને તેના દુઃખનો બોળો રહેજ વાર સદન કરવો એનેજ મહાન્ પુરોનો સંબોધન અપાય છે. પણ એ જનવું અશક્ય છે. દરેક માણસ સુખની ચાહના કરે છે. દુઃખને રામ રામ! કરવા કોણ તૈયાર હોય? ધણા એક મનુષ્યો જીવદયાને માટે તનતોડ મહેનત ઉઠાવતા નજરે પડે છે, પણ અંત્યજનોનાં દિલ શાંત કરવા કોઇએ એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારેલો નથી, એજ પડતીનાં ચિન્હો જણાઇ આવે છે. દરેક ધર્મના નેતાઓ! અરસ પરસ અડકવા યોગ્ય પ્રજાઓમાં પણ ન અડકવારૂપ બોધ આપી રહ્યા હોય છે. ત્યારે કાયમથી બુદ્ધી રહેલી પ્રજા તરફ તો શાની દયા કરે? જૈનોએ પોતાના શ્વાસથી અસંખ્ય જીવ જંતુઓ મરે છે એવું સાબિત કરી આપ્યું છે અને ખરેખર સત્ય પણ છે. ત્યારે આપણા ઢેડ ભંગી તરફના અત્યાચારથી તેનાં હૃદયો કેટલાં શોકાતુરથી નિશ્વાસ ભર્યા જોરઅંધ ચાલતા હશે? અને એ શ્વાસને જોરે કેટલાં દુરનાં જીવ જંતુઓ મરતાં હશે? એનો કાંઇ વિચાર કરેલો જણાતો નથી. હું તો એ જીવદયાને બિલકુલ વખાણતો નથી. જે માણસ પોતાનું ધન પશુ, પક્ષીઓના લાભાર્થે વાપરે છે, તેના કરતાં ચોથા ભાગનું મનુષ્યના લાભાર્થે વપરાય તો ધણુંજ દયાનું કામ ગણાય.

ગામની બહાર પક્ષીઓનાં ખોરાક માટે દાણાના ઢગલા પડેલા હોય અને ગામમાં મનુષ્યો ભુખ્યાં તરસ્યાં સુધ રહેતાં હોય, તેવા ધર્મોષ્ટ મનુષ્યોની કેટલી બધી દયાળુ વૃત્તિ છે, તેનું આ ઉપરથી માપ થાય છે. હું તો ધારું છું કે જેટલો જમણો હાથ ઉપયોગી છે, તેના કરતાં બમણો ડાબો હાથ મહત્વનો છે. એ જે ન સમજતા હોય તેણે મહેરબાની કરીને એક દિવસ માત્ર જમણે હાથેજ ચલાવી લેવાનું છે, એટલે તેને પ્રત્યક્ષ જણાઇ આવશે કે આપણી માન્યતા કેટલી બધી ભુલ ભરેલી છે. જેમ આપણે તેનો તીવ્રસ્કાર કરીએ છીએ એમ જો અંત્યજ્ઞે આપણો અહિંસકાર કરે તો હમણાંજ આંખ ઉઘડી જાય તેમ છે કે કેટલી વીસે સો થાય? કેટલાક આગળ વધીને ત્યાં સુધી જણાવે છે કે ઢેડાઓને અડકવાથી આપણી આગુઆગુનું વાતાવરણ ખરાબ થઇ જાય છે અને તેની આસપાસનો પવન દુર્ગંધમય હોય છે, ત્યારે આવી મહાન શોધ કરનારને અસંખ્ય ધન્યવાદો આપવા ઘટે છે. અરે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ! જરા વિચાર તો કરો? શું પરમાત્માએ તેને માટે અને તમારા માટે જીવન વાતાવરણ બનાવેલું છે કે તમારી આસપાસ સારો સુગંધીમય પવન ફરે ફરે છે અને તેની આગુઆગુ દુર્ગંધી પવનની ધારા છુટે છે. તમારા કહેવા પરથી તો એમજ સિદ્ધ થાય છે કે તેઓ દુર્ગંધીવાળા પવનના પીતા છે અને ખરાબ હવાનો જન્મ તે લોકોમાંથીજ થાય છે. મહેરબાન સાહેબો! જો તમે એ ત્રણ દિવસ ન સ્નાન કરો અને કપડાં ના સાફકરો તો તમે પણ નથી દુર્ગંધીને પેદા કરનાર થતા કે? એ લોકો જ્યાં સુધી પોતાના કાર્ય પર રોકાયેલા હોય છે, ત્યાં સુધીજ તેઓ અશુદ્ધ છે. પરંતુ ન અડકવા યોગ્ય એકે વસ્તુ તેની પાસે નથી. જેને આપણે અડકવામાં પાપ નથી સમજતા તેવા કેટલાક આપણામાંના લોકો ઢેડ ભંગીના જેવું કામ કરે છે, છતાં આપણે તેને કેમ અડકીએ છીએ? આ ઉપરથી આપણે મતભેદ રાખ્યો છે, એમ જણાઇ આવે છે. મને આશ્ચર્ય થાય છે કે અમેરિકામાં અને ઈંગ્લાંડમાં અસુક અસુક ગણ્યા ગાંઠા વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ ઉત્પન્ન થયા છે, પણ સદ્ભાગ્ય છે. હિન્દુસ્તાનનાં કે ઘેરઘેર વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ વિરાજે છે. આ ભારતવર્ષ દેવતાઓને જન્મ લેવાને યોગ્ય ગણાય છે. પણ એકબીજાને અડકવાના દોષના પાપને લઇને હવે એ લોકોએ અહીં અવતાર ધારણ ન કરવા માટે વિચાર બહાર પાડ્યો છે. એની સાબિતીમાં હું તમને એટલુંજ કહીશ કે પહેલાંની માફક કોઇ દેવ અહીં અવતાર ધારણ કરી, આપણાં દુઃખોને નાશ કરવાની હિંમત કરે છે કે? આપણું દૈવત, આપણી યુદ્ધિ કે આપણું ધન, કોઇ બીજી વસ્તુ પર વેગ કરી રહ્યું છે. આપણે જ્યાં સુધી આપણી શક્તિ એવાં ગરીબ પ્રાણીઓ પર ન ઉપયોગમાં લગાડીએ; ત્યાં સુધી આપણી પેટ બળતરા

ધન્યંતરી જેવો મહાન્ વૈદ પણ ન મટાડી શકે. આપણા ધર્મના રસ્તા બધા ઉલટા છે. આપણને ધર્મની ખરી કુંઝી હાથજ નથી લાગી ! આપણે કોઈ મહાન્ પુરૂષના વચનને માન આપતાં શિખ્યાજ નથી, નહિંતર કયા શાસ્ત્રમાં અને કયો મહાત્મા પુરૂષ એમ કહી ગયો છે કે તમારે મનુષ્ય જાનીને તીરસ્કાર કરવો ? એતો બિચારા ત્યાં સુધી કહી ગયા છે કે મનુષ્યે બધા જીવોને સરખા ગણવા એમાં કયે દેકાણે એવો અર્થ થાય છે ? કે તમારે તમારા સહધર્મિ અંત્યજોને દુરને દુર રાખવા. જુઓ ! ધર્મને મહાન્ પગથીએ ખેસનારા સંન્યાસીઓ, વાનપ્રસ્થો અને પરમહંસો એ પણ દેડ બંગીને અડકવાથી પાપ સમજતા નથી અને તમને સંકેત ઇસારો કરી જાય છે કે તમારાથી ઉંચ બાવનાના શિખરે પહોંચેલા છતાં અમે તેઓથી નથી ભ્રષ્ટ થતા ! ત્યારે તમે કેવી રીતે આને અડકવામાં પાપ સમજો છો ? તમે એને ન અડકવા વિષેના પાપમાં ગુંગળાઈ રહ્યા છો, તેનો તમને ખ્યાલ નથી આવતો તમે તમારો ધર્મ ચૂક્યા છો. કહેવન છે કે જે પોતાનો ધર્મ ચૂક્યો તેની આખી જીંદગી ગાંધ. જેમ જેમ મનુષ્યો વિવેકી અને ડાહ્યાં બને તેમ તેમ તેના તરફથી દરેક પ્રાણીઓને રહેમ મળતી જોઈએ. આતો આપણે સુધરતા ગયા, તેમ બીજાઓને ખરાબ માનવા લાગ્યા. બીજા લોકો અંગ્રેજોને બલે ગમે એવા કહે પણ તેણે અંત્યજોને સુધારવાનું કાર્ય હાથમાં લીધેલું હોવાથી, તેણે આપણા તરફ દયા દરસાવી છે, એમ સમજી છું. કેટલાક એમ પણ કહેશે કે એણે દેડ બંગીઓને સુધારવાનું કાર્ય હાથમાં લીધું તેમાં દેડાઓને પોતાના ધર્મમાં લાવવા વિષેની ગરજ હતી તો બસ ! તમે કેમ એવી ગરજ ન રાખી ? ત્યારે શું તમને તમારા ધર્મની વૃદ્ધિ કરવાની નથી ઇચ્છા થતી કે ? જો એમ ન થતું હોય તો તમે નકી ખોટાં ટીકાં ટપકાં કરી ઇશ્વરને ઠગો છો, એમ કહેવાય. આપણે ગીતામાં કહેલાં શ્રીમુખનાં વચનો પણ બુલી ગયા, ભાગવત અને ઉપનિષદોને નમસ્કાર કરી વિદ્યાયગીરી આપી, સર્વે જ્ઞાન લેવા જેવા સદ્ગુણોને સમુદ્રપાર સુકી આવ્યા ; તેમ ન હોય તો તમેજ કહો કે શા માટે અંત્યજો પ્રત્યે આટલો બધો કોપ વરસાવો છો ? આ આતતની બીજા દેશોમાં કોઈ ખબર કરશે તો તમારી થયેલી સર્વાંત્ર પ્રશંષા ધુળમાં મળી જશે. જેઓ તમને માનની દ્રષ્ટિથી જોતા હશે તે અપમાનના રૂપમાં નજર ફેંકશે.

એ બીચારાંની હાલમાં આપણા તરફથી એવી તો સ્થિતિ ખરાબ થઈ છે કે કોઈ મુખ્ય માણસને એનું રહસ્ય સમજાવવામાં આવે તો એકદમ દુઃખનો જન્મ થાય. શાસ્ત્રો અને સજ્જન પુરૂષો તમને એની સાથે ભોજન લેવાનું કયાં કહે છે ? પણ તમને અડકવામાં શું પાપ લાગે છે તે તો કહો ? પરમાત્માને અડકવામાં પાપ હોય તોજ દેડાઓને અડકવામાં પાપ હોય.

તમે તેની સાથે કંઈ વસ્તુમાં જુદાઈ જણાવો છો, ઇશ્વરે તમને અને તેને જન્મ મરણ અને ખોરાક એ બધું એક સરખુંજ આપેલું છે, છતાં જુદાઈ રાખવાનું શું કારણ છે? સૂર્ય પ્રકાશ આપવામાં ખામી રાખતો હોય, મેઘરાજા તેના ધર તરફ ન વરસતો હોય, તોજ તમે તેને અડકવામાં પાપ સમજો. જ્યારે એ ખ્રીસ્તી ધર્મમાં દાખલ થઈ તમારી સન્મુખ કાટ, પાટલુન અને ટાપી પહેરી ઉભો રહે, એટલે તમે તેને અડકતાં ના ભૂટ થાઓ અને તમારો પોતાનોજ સહધર્મી હોય ત્યારે તેને અડકવામાં પાપ સમજો એજ તમારી અડકલની ખુબીઓ છે. પૂર્વજોએ તેને માટે મહેનત કરી જે જે સુધારવાના પ્રયાસો કરેલાં છે અને અત્યંત કષ્ટોની સાંકળોમાં જોડાયા છે, તેબધું આપણે છિન્ન ભિન્ન કરી, તેની કરેલી મહેનતપર પાણી ફેરવી, તેઓને ગાંડા કહેવરાવવાને માટે ઉઘાડું માથું મુકીખુલે મેદાને ઉભા છીએ. જે દેશ પુર્ણ સમૃદ્ધિમાં આવી એક વખત આખી સૃષ્ટિમાં સુવર્ણ ભુમી તરીકે ઓળખાતો હતો તે દેશ અત્યારે લોખંડને લાયક બન્યો છે. જેનાં સંતાનો ક્ષુધાતુરને અન્ન ખવરાવી આનંદ પમાડતાં હતાં, તેનાં સંતાનો મુડીબર ચણાને નથી પામી શકતાં. જે દેશ મોટા મોટા મહાત્મા પુરૂષોની જન્મભૂમી હતી તે સ્મશાનવત્ દેખાતાં ચોધારાં અશ્રુએ રડતું પડે છે. ઇન્દ્રનું નંદનવન આજે સપાટ મેદાન બની ગયું છે જે સૂર્ય પરાક્રમ બર્ચાં રક્ષીઓ ફેંકતો હતો તે નમાલાં અને કલંગ લગાડે એવાં કાળાં કિરણો ફેંકે છે. રંક વિદેશીઓને લાખોપતી બનાવી. સહર્ષે વિદાયગીરી આપતો દેશ જમ્યા વગરનો નિદ્રાવશ થાય છે. આ બધું જો તપાસીએ તો નક્કી આપણી ભૂલનું પરિણામ છે. આપણા શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે શુદ્રો વિરાટ સ્વરૂપ પરમાત્માના ચર્ણમાંથી ઉત્પન્ન થયા. ત્યારે શું ! ચર્ણની મહત્તા ઓછી છે ? મહાત્માનું પુરૂષોની ચરણરજ મુશ્કેલ છે. જે સ્થળે મહાત્મા પુરૂષો ચાલ્યા ગયા હોય તે રસ્તે ભાવિકજનો તેના પગનાં ચિન્હો જોઈ ભૂમી ચૂંબવા લાગે છે. કોઈ માણસને પગ ન હોય તો તે માણસ લંગડો કહેવાય છે. તેને હાલવા ચાલવા વિષે કેવી અગવડતા ભોગવવી પડતી હશે તે તો તેનેજ ખબર. તમે દેડાઓને ચરણની ઉપમા આપતા હોતો તમારા ચરણને તમારે સાફ રાખવા જોઈએ. તેને બરાબર મજબૂત બનાવવા જોઈએ. ચરણમાં જોર ન હોય તો કોઈ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. પગ વડે ચાલી ગમે એવું અર્થકાર્ય હોય તો પણ રહેલાઈથીકરી શકાય છે. જેના પગ ખિમાર છે, જેના પગ પાકેલા છે, જેને પગમાં ફેલાય થયા છે, તેણે પોતાની બધી જીંદગી એળે ગઈ સમજવી. અમે તો ચર્ણને ઉત્તમ સમજીએ છીએ, જે વખતે પૃથ્વીનો પ્રલય થાય છે એ વખતે બાળમુકુંદ ભગવાન પીપળાના પાન પર

શય્યા કરી અંગુઠાના પાનવતી જીવન ગુજરે છે. ત્યારે આપણે આપણા અર્થને અને પરમાત્માના જીવન કારના સ્તંભરૂપ પગને શા માટે બૂલી જવા જોઈએ ? એક વખત સાયરશીંગું પોતાના શરીરની મજબૂતી જોઈ બહુજ ખુશી થયું, શીંગડાના જથ્થાને જોઈ અત્યંત હરખાવા લાગ્યું, પરંતુ પોતાના પાતળા પગને ધિક્કારવા લાગ્યું જેવું શરીર અને શીંગડાં છે. તેવું પગનું અધારણ નથી, એટલે પોતે અત્યંત દિલગીર થઈ જમીન સાથે પગને પછાડી ત્યાંને ત્યાં ખરી પડવાનું કહેવા લાગ્યું. એવામાં અચાનક સિંહની ભયંકર યુગ્મ થઈ સાયર બહુજ અકળાયું, સત્વર એ પાતળા પગવડે વેગ કરી દુર નીકળી ગયું, અને રસ્તામાં દોડતી વખતે પોતાના વજદાર શરીરને તથા વૃક્ષની ડાળીઓમાં અટવાતા લાંબા શીંગડાને, ધિક્કારવા લાગ્યું. જે પગવડે પોતે લાંબી જમીન માપી શક્યું, એવા જીવનદાતા ચરણને હજારો વાર ચૂંચન કર્યું. જુઓ ? જાહું અને મજબૂત શરીર, તેમજ મોટાં શીંગડાં દુશ્મનથી ભાગતી વખતે અનહદ વિદ્ય કર્તા જણાયાં અને પાતળા પગનેજ ધન્યવાદ કે મોતના પંખામાથી બચાવ્યું. એવી રીતે આપણે શરીરને વખાણીએ છીએ, ઢેડ ભંગી કે જે આપણા પગ છે, તેને ધિક્કારીએ છીએ. એ આપણા પગ આમ નાખુંદ થવાથી અને આપણે પગને સમુળા કાપી નાખ્યાથી, આપણી આ હાલ બે હાલ દશા થઈ છે. તો પણ આપણે હજી સમજ્યા નથી. આપણી હિંદુ ક્રોમ ઓછી થતી જાય છે. આપણી જાતનું શીર્ષ અભીમાન ધર્મ પિંગેરે કમતાકાત થતાં જાય છે, તેનો તો ભાઈઓ વિચાર કરો ? આપણા વડિલો જેને માંસાહારી મટાડવાને માટે આપણા સંસર્ગમાં લેવાનું મહત્વ સમજાવતા ગયા છે, પણ આપણે એ મર્મને ન સમજતા હોવાથી ઉલટા તેને જીદા રાખી દારૂ માંસાહારી કરવાને ઉત્તેજન આપીએ છીએ. જ્યારે પશુને અડકવામાં પાપ નથી ગણવામાં આવતું ? ત્યારે આ જીલ્મ ક્યાંનો કે મનુષ્યોને આડકવામાં પાપ થાય ? અરેરે ! પશુના જેટલી તેના પ્રત્યે આપણી લાગણી નથી. આપણે પૂર્વજોનો બતાવેલો ધર્મ અચર્ય પાળતા હોઈએ અને અભિમાન કરી અંત્યજોને ન અડકીએ તો એક જીદી વાત છે, પણ ઢેડ ભંગી કરતાંએ દયા, નીતિ, ધર્મમાં પછાત હોઈએ અને સિદ્ધાર્થ હોવાનો દાવો કરીએ તો આપણે પશુઓ કરતાં નથી ચડી શકતા. જ્યાં આપણું નથી ચાલતું ત્યાં આપણે મનનું સમાધાન કરી ચલાવી લઈએ છીએ અને જ્યાં આપણી સત્તા ચાલે છે, ત્યાં આપણે તેને અશુદ્ધ ગણીએ છીએ. રેલ્વેમાં સંગાથે બેસાય છે, રેલ્વેને ચલાવનાર ઢેડ ભંગી હોય તો દરકાર નહિં રાખતાં ખુશીથી ભાતાં તાતાં ખવાય છે. જ્યારે પવિત્ર ગણાતી ભુમીપર ઉતર્યા એટલે પાછું હટું એવું ને એવું વૈર. જુઓ ! આ હિંદનો ધર્મ ! ખુશી થવા જેવો છે કે નહિ ?

ખરેખરો મનુષ્ય તો એજ કહેવાય કે જે સર્વ મનુષ્યો એકજ પિતાનાં સંતાન હોવાથી સર્વત્ર સમાન હકવાળાં છીએ એમ સમજી અત્યજ્ઞે કે બ્રાહ્મણોને પોતાના સગા ભાઇના જેવા જાણી, આ પૃથ્વીમાં ચલનવલન કરે છે. અહિંના મુસલમાનો દુર દેશમાં આવેલું તુર્કસ્તાન તેના પર અત્યંત રનેહ રાખી તેના દુઃખે દુઃખી અને તેના સુખે સુખી બને છે, ત્યારે આપણે આપણા પડોશમાં રહેતા એવા અત્યજ્ઞે અને વળી આપણાજ સહધર્મી તેના પર ક્રોધ કરી, અત્યાચાર કરીએ એ કેટલું બધું મનુષ્ય જાતને માટે હલકું છે? આપણે સારા અને બીજા બધાખરાય! આ કેટલી બધી આપવડાંછની જડ કહેવાય? બંધુઓ આ ભુલ તમારી કોઇ વાતે સુધરશે? તો હું મારાં સદ્ભાગ્ય સમજી તમારા ચરણની રજ માથે ચડાવી કૃતકૃત્ય થઇશ. આપણે અત્યજ્ઞને રીખાવવાને હદ ઓળંગી છે. જ્યારે બિલાડું ઢેદવાડામાંથી તમારા ઘેર આવે અને ઉંદરને પકડી ફાડી ખાય, ત્યારે એજ નખ અને પગવડે તમારા દુધના વાસણમાં મોઢું નાખી દુધ પીએ, ત્યારે ખાસ એ અત્યજ્ઞ પોતાનું કાર્ય પરવારી પાણી વડે હાથ પગ ધોઇ, સાફ થઇને બહાર આવે છતાં તેને અશુદ્ધ કહેવામાં આવે એજ શરમની વાત છે, હાલમાં બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો અને વૈશ્યો ડોક્ટરની પરિક્ષામાં પાસ થતી વખતે અત્યજ્ઞેની માફક વાદકામ કરે છે અને આખું શરીર લોહી અને માંસથી ખરડાય છે, ત્યારે તમે કેમ અશુદ્ધ કહી તેનાથી દુર રહેતા નથી? તમે કહેશો કે એ પોતાના હાથ પગ ધોઇ ક્યાંય કપડા પર લોહિના ડાઘા રહેવા દેતા નથી તો તમે કયે વખતે ઢેડ ભંગીના શરીર કે કપડાં પર રૂધિરના છાંટા જોયા? તમે જ્યારે ખુદ તમારા ધર્મના સહોદરને નહિ સુધારો ત્યારે બીજું કેાણ સુધારશે? આતો મોઢું બાંધીને મારવા જેવું ઠ્યું. પોતાને સુધારવા નહિં તેમ તેને અડકવું પણ નહિં જો તેને બરાબર બોધ આપવામાં આવે તો એ બિચારા બીજા ઘાતકી પ્રાણીઓ જેવા છે કે સમજાવ્યા ન સમજે? એતો જરા પ્રેમની લાગણી બતાવો એદલે હમણાંજ માંસાહારી મટી જાય તેમ છે. જેને વિધિ બ્રહ્મા ઉપદેશ કરે તો પણ માંસાહાર એ અમારો અનાદિનો ધર્મ છે, એમ બોલી ન સુધરનારાને તમે સાથમાં લઇ તમારી પંકિતમાં બેસારો છે અને પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક સુધારવા બદાર નિકળો તો હમણાંજ તમારા કરતાં સારા પાયાપર આવનારને તીરસ્કાર બતાવી, આમ અંતઃકરણપર કાપ મૂકવો એ ધણે ભાગે ઠીક નથી ગણાતું. કદાચને તમે એ લોકો માંસાહારી છે, દરિડીયા છે, માટે તેને ન અડકવું જોઇએ. તો વિચાર કરો તમે જેની સાથમાં બેસો છે તેઓ શું ઉપરોક્ત કૃત્ય નથી કરતા? કે તેઓને પવિત્ર મનાય અને ઢેડાઓને અશુદ્ધ ગણવામાં આવે! ઝાડુ કાઢે

છે માટેજ અપવિત્ર ગણવામાં આવતાં હોય તો તમારા ઘરમાં કોણ ઝાકુ કાઢે છે ? નર્કના ટોપલાં ઉપાડવામાં અશુદ્ધ હોય તો સૌ સૌનાં ખાળકનું મળમુત્ર કોણ નાખી આવે છે ? અગર તો પોતાની અંગ શુચિ કોણ કરે છે ? આટલું કોઈ રહસ્ય સમજવશે તો ઘણો ઉપકાર થશે.

વળી તમે એમ કહેશો કે તે મુએલાં ઢોરનું માંસ ખાય છે, માટે અશુદ્ધ છે. તો હું તમારી ભુલને જોવી તેવી નહિં ગણું. જે લોકો જંગલમાં જઈ, ખિચારાં ખીન ગુન્હેગાર પ્રાણીઓને મારી, પોતાના રસા-સ્વાદને તૃપ્ત કરે છે, તેના કરતાં કોઈ જીવની હિંસા વગર, મુએલાં ઢોરનું માંસ ખાઈ, પોતાની ઇન્દ્રિયને તૃપ્ત કરનાર ઢેડાઓ કઈ રીતે અપવાદને પાત્ર છે ? સાથે સાથે ખીજી પશુ હું તમને કહીશ કે જે માણસને દારૂ કે માંસની લત પડી હોય છે તે કોઈ દિવસ ખાધા વગર રહેતાં નથી ત્યારે જે ઢેડાઓ મુએલાં પશુઓનું માંસ ન ખાતાં હોત તો એને નકી ખીજા પાર્શ્વીઓની જેમ જંગલમાં નાનાં નાનાં પ્રાણીઓને મારવાની ફરજ પડી હોય હોતે, માટે મુએલાં પશુઓનું માંસ ખાતાં હોવાથી તેઓ ખીન ગુન્હેગાર અને જંગલમાં જીવે મારવા ન જતાં હોવાથી, ધર્મોષ્ટ એમ બંને વાતે લાયક દરે છે. એમાં વળી મુએલાં ઢોરનું માંસ ખાવામાં ઢેડાઓનો એક ખીજો આશય સમાવેલો હોય છે, તે એકે મુએલાં ઢોરનું માંસ તે ખાસ તમારા લાભને માટેજ ખાય છે. તમને એ કહેલા માંસમાંથી ઉત્પન્ન થતાં ઝીણાં જંતુઓ તમારા દેહને સ્પર્શ કરી તમારી તંદુરસ્તીને આડે ન આવે, માટેજ એ દુર્ગંધવાળું માંસ પોતાના શરીરમાં પધરાવે છે; છતાં એને અશુદ્ધ ગણવામાં આવે એજ અન્યયખી છે.

જેની આંખમાંથી અમીધારા છુટતી હોય, જેને આખું જગત પ્રિય જણાતું હોય, અને જેનું વલણ મોક્ષ તરફ હોય, તેજ ઢેડને અડકી શકે. ખીજો કોઈ અડકવા જાય તો નકી કંપારી છુટવી જોઈએ. એનામાં અપુર્વ તાકાત છે. જેનો આત્મા જગતના આત્મા સાથે જોડાયો હોય, સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, દાલત, રાજ્યપાટ જેણે જન સમુહના લાભ માટે કુર્યાન કર્યાં હોય, એજ ઢેડને અડકી શકે. જેને માટે ઇન્દ્રની સભામાં હોડ થઈ હોય, સ્ત્રીપુત્રથી વિખુટો પડી જંગલો જંગલ ઉધાડે પગે સુર્યના પ્રખર તાપમાં બમતો હોય, અને એ હાલ અવસ્થામાં આવી મરવાની તૈયારીમાં હોય, તેજ ઢેડાઓને અડકી શકે. એને અડકવા માટે સંપૂર્ણ જ્ઞાનની જરૂર છે. જે બધા ઢેડાઓને અડકે તો મહાનતામાં અને દુઃખ-ળતામાં કંઈ બેદ ન રહે. માટે તમારે દુર્બળતા છોડી મહાનતા પકડવાની જરૂર છે. આપણે જેને હલકા કહીએ છીએ એજ ઢેડાઓને અડકી તમારી જોડમાં બેસે છે અને તમારાજ મુખમાં કાળીયા દે છે. વળી એક ખીજો અજ્ઞાનતા તો એ રહી છે કે કોઈ હિંદુભાઈ ઢેડને અડકી

જ્ય તો પાસે ઉભેલા મુસલમાનને પાણીનો ધુનો એટલે ઝરો સમજી તેને અડકવાથી પોતે પવિત્ર થયા માને છે. કહો? આ અજ્ઞાનતા સર્વ કરતાં વધી જાય તેવી છે કે નહિ? આપણે મુસલમાન જેવાં શુદ્ધ નથી. અને ખરી રીતે થવું જોઈએ પણ તેમ જે પોતાના સહધર્મીને તેમજ પોતાના અસલ વતનીને અડકવામાં પાપ સમજે છે, તેવા લોકો સદાય અશુદ્ધ છે. મારા બંધુઓ! આવી અંધ શ્રદ્ધા ન રાખો. એ અંધ શ્રદ્ધા તમારી ના લાયકી બતાવે છે. તમે ડાહ્યા થઇ આમ અજ્ઞાનતાના મોટા મોટા લેખલખાવશે, ત્યારે પછી મારે સજ્જનોને ક્યાં ખોળવા જવા? એજ મારી આપદાની વાત છે. આવા ધર્મો કાંઇ ઇશ્વરને પ્રિય નથી હોતા એવો માણસતો ઇશ્વરને હિરણ્યાક્ષ જેવો જણાય છે. તમે મુખીઓને માન ન આપો, ભાઇ! ડાહ્યા બનો ઢેડાઓને બરાબર સમજાવો તેઓને લાયક બનાવી આર્ય બંધુઓનો સમુહ કરો, પણ તેને તમારા બાળમાંથી ઓછા કરવા જરા પણ વિચાર ન કરો. આવોને આવો ઇર્ષાનો ફેલાવો કરી, તમે માત્ર અહિંનીજ મોટાઇ ગ્રહણ કરી, બધાને તુચ્છ ગણુશો તો હું તમને સ્વર્ગના દ્વાર પર ઉભેલા નથી જોતો. કદાચને ભુલથી ત્યાં જઇ ચડે તો તમે નકી સમજાજો કે જેવું વલણ તમે અહિં રાખો છો તેવુંજ વલણ ત્યાંના લોકો તમારા પ્રત્યે રાખશે. મતલબકે એ અહિંના ઢેડા તો તમે ત્યાંના ઢેડાઓ. આ વાત બનાવટી નહિં સમજતા! હું ખરેખર કહું છું. જેવા તમે એવું જગત તેઓ ગુણીયલ છે, લાયક છે, હાડના ગરીબ છે, તોફાની નથી, ધાતકી નથી, પ્રેમી છે, આપણને ઇશ્વર તુલ્ય સમજે છે. રસ્તામાં મળ્યા હોય તો તેની ધુટણીએ પડી ખરા અંતઃક રણુના નમસ્કાર, એ સમજે તો એના સ્વભાવની અને ગુણની પરિસીમાં છે. છતાં આપણે તેના સ્નેહભાવ ઉપર અને પ્રેમાળ વૃત્તિ પર સદાય લાત મારી કોઇ બીજી દિશા તરફ દોડ્યા જઇએ છીએ. જુઓ! પરમાત્માના ભક્ત નરસિંહ મહેતાની ચરણ રજથી પવિત્ર થયેલા અને વિભુની દયાથી અકેક નાગરની વચમાં બેસી જમનારા ઢેડાઓ શું અશુદ્ધ છે? રામના પિતામહ હરિશ્ચંદ્રના હાથથી સેવાયલા અને પોશાયલા ઢેડાઓ શું અશુદ્ધ છે? એવા સારા અને પ્રમાણિક આપણા દેવમંદિરમાં આવવા યોગ્ય, દુનીયાના હાથ પગ અને ભોળા ઢેડાઓ શું અશુદ્ધ છે? માટે એવા ગરીબો પ્રત્યે દયા રાખો તોજ પરમાત્મા પ્રસન્ન થશે નહિંતર ગમે તેટલાં દાનધર્મો કરો તોપણ ફેકટ ગયેલાં સમજાજો.

આમાંથી કેટલાક લોકો એવો પ્રશ્ન ઉઠાવે છે કે જો ઢેડાઓને આપણી સાથે બેળવીએ તો એને માટે બીજા નવા ઢેડાઓ ઉત્પન્ન કરવા પડે. એમ તેઓ બોલતા હોય તો તેઓ બહુજ ભુલ કરે છે, એને આપણે સાથે ખેસાડવા માંડીએ તો કાંઇ એ એનો ધંધો છોડી દે એવો કાંઇ જાતનો

ભય રહેતો નથી. એથી એ ઉલટા બમણા સુધારવાની આશા રહે છે. એનાથી એની કેટલીક કુટેવો ચાલી જશે, કપડાં અને શરીરને સાફ રાખતાં શીખશે, આપણા સહવાસમાં આવી કેટલુંક નવું જાણી હુશીયાર બનશે, એનો આત્મા એટલો બધો તો આનંદી થશે કે આપણને લાખોગણા ધન્યવાદ આપશે. દેશમાં વિદ્યા હુન્નર અને કળા કૌશલ્ય વૃદ્ધિ પામશે, કોઇ દિવસ પડતી એવું નામજ નહિં સંભળાય. આપણે આપણા દેશની અરધી પ્રગતે અજ્ઞાત રાખતા હોવાથી, યૂરોપની જેમ આપણા દેશને આઆદ કરી શક્યા નથી. અને જ્યાં સુધી એમ ન થાય ત્યાં સુધી આપણી ચડતીને માટે ઇશ્વરના ધરને શ્રાપ રહેશે. આપણે કોઇ બીજા ધંધાદારી માણસના સહવાસમાં આવીએ છીએ, તોપણ આપણે કેમ આપણો ધંધો છોડતા નથી, એમ એ લોકો આપણા સહવાસમાં આવી પોતાનો ધંધો છોડશે નહિં. જો તમારે તેને માંસ ખાતા અને દારૂ પીતા અટકાવવા હોય, તો માત્ર છેલામાં છેલ્લો આ આ ઉપાય છે. કે તેઓને ન્યાય આપો કદાચ તે તમે આગળ પગલાં ભરી એમ કહેવા લાગો કે એને જો આપણે સંગાથે ખેસવા દઇએ તો દેડાઓ મરેલાં પશુઓને ન ઉંચકે, એટલે તેના બદલે આપણે ઉંચકવાં પડે. એતો તમારાં સદ્ભાગ્ય છે કે એ બિચારાં આપણા પૂર્વજોના દાબથી કંઇ હજી પોતાનું કાર્ય બજાવ્યે જાય છે. હમણાં ના પાડે કે હ્યો આ તમારી નોકરી ને હ્યો આ તમારી ચાકરી, ત્યારે તમે શું કરી શકો તેમ છો? એતો બિચારા સરસ અને ભોળા છે, કે પોતાના કામને પોતાનો ધર્મ સમજી આટલા બધા તમારા અત્યાચારને સહન કરી રહ્યા છે. જેમ કોઇ પરદેશ જઇ કંઇ ધંધો કરે છે તેમ તેઓ પણ પરદેશ જઇ કંઇ બીજો ધંધો કરી ખાય તો તમારી પાસે એવી કઇ સત્તા છે કે તેને મારી કુટી રોકી પાડો. મરશું પણ કામ નહિં કરીએ. ત્યારે તમે શું કરશો? અગર તો ખ્રીસ્તી ધર્મમાં બળી અંગ્રેજોના આશ્રીતો બનશે, ત્યારે તમારું કયું જોર ચાલશે? જરા વિચારો તો ખરા! એ કેવું સરસ વણાટનું કામ કરે છે. એતો આ નવા જમાનામાં મીલો થઇ, નહિંતર એજ આપણને નમ્ર ફરનારને ઉત્તમ વસ્ત્રો આપી સંતોષતા હતા.

આપણાજ દેશના વતની એજ અંત્યજો વીસ લાખ ખ્રીસ્તી ધર્મમાં બળ્યા છે, સહધર્મિ મટીને વિધર્મિ થયા છે; તો પણ હજી આપણને આપણા કરી લેતા ક્યાં આવડે છે. અપકારનો બદલો ઉપકારથી આપતાં શીખવું જોઇએ પણ ઉપકારનો બદલો અપકારથી નહિં આપો. એ આપણા પગ છે, પહેલા તેને સંભાળો, જ્યાં જવાય ત્યાં પહેલો પગ મૂકાય છે; માથું મૂકાતું નથી. ત્યારે એવા આપણનેજ શુદ્ધાત્મી ખત લખી આપનારા અંત્યજો પ્રત્યે શું આપણે આવીજ રીતે ઉપકારનો બદલો

આપશું કે ? અને આજ હિંદુસ્તાનનો ધર્મ છે એમ મારે સમજવું કે ? જ્યારથી આપણે બીજાને ગુલામીમાં રાખતાં શીખ્યા ત્યારથીજ બીજાએ એ સ્વભાવ અને રીતભાતને આપણી પાસેથી શીખી લઇ આપણા પર અજમાવી છે. તમારે એમાંથી બચવું હોય તો દેડાઓ તરફનું તમે ગુલામી ખત ફાડી નાખો.

સુવિચાર અને જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ ધણાએક લેખો પ્રકટ થાય છે, પણ જ્યાં સુધી અત્યંતનેની આપદા આપણા હૃદયમાં વાસ ન કરે ત્યાં સુધી આપણી વિલક્ષણ તેજસ્વીતા, ઔદાર્યતા અને ગહન વિષયને સમજવાની મધુર વાણીને હું સન્નિપાતમાં ગણી કાઢીશ, જેઓ ઉપદેશથી પોતાની કુટેવોને સુધારી ઐક્યતા મજબૂત કરવા માટે રાત્રિ દિવસ મથે છે, તેનેજ ઉત્કર્ષની ખરી ચાવી હાથ આવી છે; એમ કહેવાય મુક્તિ ફાળના સંસ્થાપક મહાત્મા જનરલ ખુદે એક વખતએક માણસને તેના પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો હતો કે તમે અમને બબકાથી આકર્ષનારા કહો છો, પણ હિંદ બહારની ધામધુમથી ખેંચાય છે; માટેજ અમે ધામધુમથી તેને અમારી તરફ ખેંચીએ છીએ. અમારા ગુરુનું એવું ફરમાન છે કે જે હિંદીઓ પોતાના બ્રાતાઓનો તીરસ્કાર કરી, તેના તરફ દ્રેતભાવથી જેવા માગતા હોય, તેવા રંજનને દિલાસો આપી તમારે આપણા ધર્મમાં લાવવાની મહેનત કરવાની છે. આપણો ધર્મ સર્વને માટે નિર્માણ થયો છે. બલેગમે તે આવે. મીસ્તર ! એટલા માટેજ અમે તમારા બંધુઓને સંતોષવાને આ સંસ્થા ઉભી કરી છે. હિંદીઓના ધર્મના ઉંડા સિદ્ધાંતો બલે ગમે તેવા હોય, પણ સદાને માટે ઉપયોગી એવા લોકોને પોતાનાથી જુદા રાખી, લક્ષ્મીને ભોંયરામાં દાટી ભૂખે મરતા લોકોના ઉપયોગ માટે ન વાપરે તો પછી અમે હજારો ગાઉથી અહિં આવી, તેના દુઃખને દુર કરવા માટે પ્રયાસ કરીએ અને તમે અમારા તરફ ધર્મની નજર કરો ત્યારે શું ? તમારા અંતઃકરણમાં વિધી દયા, ધર્મનું ખાનું ગોઠવતાં ભૂલી ગયો છે કે શું ? જે ઉત્તમ ધર્મના આચાર્યો અને અનુયાયીઓ પોતાના ધર્મના ખરા સિદ્ધાંતો ભારી રાખી, દીન લોકોના અસંખ્ય બાળકોને દયા, ધર્મ કે નીતિ વડેથી અગરતો કંઈ સારો ધંધો શીખવાવાને પાપ સમજે, તેવા આપમતલબી ભાતખાઉ મનુષ્યોને પશ્ચા રહેવા ઘો જ્યાં પશ્ચા હોય ત્યાં તેઓનો અમારે કંઈ ખપ નથી. એ બિચારાં તમારે આશ્રયે ભૂખે મરે છે, તેનાં ગળાં રેંસાય છે, શિક્ષણ અપાવતા નથી, સ્પર્શ કરતા નથી, સડેલું અન્ન ખવરાવો છો તેનો પડછાયો પડે તો ન્હાય નાખો છો. કદાચને ભૂલથી અડકી જાય તો માર મારવો પણ ભૂલતા નથી. કહો ! આ કેટલી બધી ઉદ્વેગની માત્રા આધી કહેવાય ? આપણે એ મહાત્મા ખુદનાં વચનોને બરાબર સમજવાં જોઈએ છે. એ

લોકોને તમારે તમારાં ધર્મના રહસ્યો સમજાવી લાયક બનાવવાં હોય તો તેને વિદ્યાદાન આપવું જોઈએ છે. એ અમણુ હોઇ વાંચી લખી જાણતા નથી, એટલે સારાં સારાં પુસ્તકોનું જ્ઞાન તેને હોતું નથી, માટે તેના અને આપણા લાભ સારૂ તેને વિદ્યાદાન આપવાની જરૂર છે. ધર્મની વૃદ્ધિ કરનારા, મહાત્માપુરૂષોની તો આ એટામાં મોટી ફરજ છે. વિદેશીઓને જ્યારે તેનાપર દયા આવે છે ત્યારે અહિંના ધર્મ આચારીઓ તેનાપર દયા નહિં લાવતાં ઉલટા તેનાથી અલગ રહેવાનો બોધ કરે એ બાબતની બધી શરમ તેનાજ શીરપર રહેવી જોઈએ. જે શરમ ન રાખે તો ભાગ્ય દેવીએ તેના વિજયનાં ચિન્હો બીજાને આપી દીધાં છે, એમ કહેવાય અંત્યજોને આપણે આપણા સમજીએ તો તે લોકો આપણને પોતાના સમજી કેટલું બધું કાર્ય સારી રીતે બજાવે ? હિંદના મનુષ્યો પોતાના સાથને દુષ્ખો કરી, વિજયની આશા રાખે છે; એ કેટલી બધી ભુલ છે. જ્યારે એવા ગરીબો ઘડાઇ કેળવાઇને હુશીયાર બનશે, ત્યારેજ હિંદ બવીષ્યમાં વિજેતા થવાની આશા રાખે તો કાંઇ અયોગ્ય સ્થાને નહિં ગણાય, વડોદરા નરેશ શીયાજીરાવ મદારાજીએ અંત્યજોને કેળવણી આપી, લાયક બનાવવા માટે પોતાના દરેક ગામમાં જો અંત્યજ શાળાઓ ખોલી છે. તેની પ્રશંસા સાર્વભૌમ ઉપર રાજ્ય કરતી ગવર્નમેન્ટ સરકાર કરતાં વધી જાય તેમ છે. તેઓશ્રીનો કેળવણીનો ઉચ્ચ આશય કોને વખાણવા લાયક ન હોય ? જ્યારે દરેક સ્ટેટ આ દાદ હાથમાં લે તો હમણાંજ હિંદુસ્તાનને હું સમગ્ર સૃષ્ટિમાં વૈભવના શીખરે પહોંચેલું જોઉં હિંદુસ્તાનના મનુષ્યો સમજાવ્યા સમજે એવા નથી, માટે સ્વામી રામતીર્થે અમેરિકામાં અંત્યજોને સુધારવા માટે પ્રાર્થના કરી હતી અને દયાળું હૃદયે તેઓશ્રીએ એવાં તો ગરીબો તરફનાં કરગરણાં કર્યાં હતાં કે જે કોઇ મહાશયે મહાત્માશ્રીનું અમેરિકાને અપીલ એ પ્રકરણ વાંચ્યું હોય તો તેને ખરેખર આંસુ-ઓજ આપ્યાં હશે. પરંતુ વજનું હૃદય હોય તો કાંઇ હું કહેતો નથી. જે મહાત્મા પુરૂષો થયા છે તે આવીજ રીતે તમારા તરફથી માથું કુટતા ગયા છે, પણ આપણને એક તલમાર તેઓના વચનપર વિશ્વાસ આવ્યો નથી. અને પછી દુષ્ખમાં રીખાઇ ઓય બાપ મરી ગયા ! ભુખ બેળા થયા ! હેરાન હેરાન થઇ ગયા ! ઘરમાં મોઢામાં મુકવા પૈસો રહ્યો નહિ ! એવી રાડો પાડી કરેલી ગુન્હાની શીક્ષા ભોગવીએ છીએ. જેમ અઠંગ ઉઠાવગીર જેલમાં જાળે ટાઇમ રહે અને પાછો જેલમાંથી મુક્ત થતી વખતે જેલરને કહેતો જાય કે મારી જમ્યાએ કોઇને બેસવા દેશો નહિં, હું હમણાંજ પાછો આવું છું અને ઇશ્વર ઇચ્છાએ કરે પણ તેમ એવી રીતે તમે હાથે ગુન્હો કરી, હરવખત દુઃખના દરિયામાં સ્નાન

કરી, પાછા મુક્ત થયા એટલે એવી ને એવી રીતભાત રાખી, પાછા કુષ્ટના પીંજરામાં પુરાઇ, દુઃખની રાડો પાડી, એને એ હાલતમાં અધું આયુષ્ય ગાળો છો એજ હસવા જેવું છે.

દેડાએને સાઈ ધર નથી, ખાવાને તમારું એકું મળે છે, બજારનું ઝાડું કાઢે છે, ગટરો સાફ કરે છે, છતાં આ બદલો કે? જ્યાં ધર્મ પર સામાન્ય રીતે બેદરકારી હોય અને પોતેજ આરોગ્યું એટલે આખા જગતે આરોગ્યું એવી જ્યાં રહેણી કહેણી હોય, “પૈસો મારો પર-મેશ્વર હું પૈસાનો દાસ” એવાં સુત્રો ગવાતાં હોય, ત્યાં અવધુત યોગી પણ-શું વીસાતમાં કે તેઓને સમજવી શકે. તમે એમ નહિં કહેતા કે સારા મહાત્મા પુરૂષો જો સમજાવે તો કોણ ન સમજે? તો મહાત્મા પુરૂષોનો એવો સ્વભાવ નથી કે તમને સિધ્ધ બનાવી દેવા. જો તેમ હોય તો ધણાએ મહાત્મા હિંદમાં થઇ ગયા છે અને અસંખ્યજનોને બોધ પણ કરેલા છે, છતાં કેમ અસંખ્યજનો મહાત્મા થયા નહિં, માત્ર આ ઉપરથી એટલું કહેવાનું કે જેવો શ્રોતા એવોજ તેનો ભાવ, સારો લાયક વક્તા હોય તો સારાબોધ વડે શ્રોતાએને સમજાવવા એ એનું કામ પણ સમજવું એ શ્રોતાના હાથમાં રહેલું હોય છે, માટે બરાબર સમજણ પૂર્વક મહાત્મા પુરૂષોનાં દિત વચનોને હૃદયમાં ઉતારવાં, એજ સમજન પુરૂષોની ફરજ છે. પહેલાં આ હિંદમાં કૃષ્ણ, યુદ્ધ, શંકરાચાર્ય, રામાનુજ સ્વામી, કપ્પીર વિગેરે મહાત્માઓ થઇ ગયા છે અને સમજાવતા ગયા છે પણ તેના વચનોને કોણે માન આપ્યું છે ?

કેટલાક એમ કહે છે કે તેણે ક્યાં અમને કહ્યું છે કે અમે તેઓનાં વચનો પાળી આપીએ તો એમ કોણ કહી શકે એમ છે? કે તેઓ આપણને નથી સદ્માર્ગનો બોધ આપતા ગયા, આપણું વાતાવરણ કોઇ અવળા માર્ગ પર રચાયું હોવાથી જલદી સમજાય એવું નથી, એતો ત્યારેજ સમજાય કે “દટન સો પટન” અમે તો એમ સમજીએ છીએ પણ સન્નિપાતનો રોગ લાગ્યું પડ્યો હોવાથી કહ્યા વગર છુટકો નથી. ભારતનું કમભાગ્ય આમનેમ ક્યાં સુધી પગ ભરાવી પડ્યું રહેશે? એ આપણા વિરુદ્ધમાં ઉતરે છે, આપણા સદ્માર્ગની ગરદન દબાવે છે, અલૌકિક સત્તા અને સત્ય ઉન્નતિના તેજસ્વી કિર્ણોના પૂર્ણ પ્રતાપને દાબી દઇ, આશાભર્યા અકળીત સુખની વૃદ્ધિ કરનાર, આપણા સદ્વર્તનનો વારસો છિનવી આપણને શુદ્ધ ગંગાજના પાવન ભર્યા પ્રવાહને બદલે કાદવ કીચડમાં રોળે છે, છતાં આપણી આંખ નથી ઉઘડતી એજ આપણી પડતીનો અજાજ નીશો છે. તમે જાઓ? ઉતાવળ કરો? ક્યાંય પણ નહિં રોકાતાં એ તમારાં ભારતનાં ભાવિ વિજયનાં ચિન્હો એવાં જે અત્યંતે તેનો ઉદ્ધાર કરો? જ્યારે કોઇ દેશનો ઉદ્ધાર થવાનો હોય ત્યારે એની મેળે વિદ્યા, કળા અને તત્ત્વજ્ઞાન વૃદ્ધિ

પામે છે. અને દેશ છિન્ન બિન્ન થવાનો હોય ત્યારે એ બધું અસોપ થઈ અરસપરસ વૈરની રૂઢીથી વર્તવું તે ગૌરવ મનાય છે. હું ધણી વખત કહી ગયો છું કે આપણા ભારતને કાળચક્રમાંથી બચાવવા માટે ધણીએક મહાત્મા પુરૂષો થઈ ગયા, પણ કુદરતના નિયમાનુસાર આપણાં કમભાગ્ય હોવાથી આપણે તેના પવિત્ર કાર્યના સંકેતને સમજી શક્યા નહિં. સુખલાલસાને પવન શી રીતે હિંદમાં વૃષ્ટિ પામે? એ બાબતની આપણી પાસે આજ દિવસ સુધી કુંચી આવીજ નથી. અને આ વિશાળ રાષ્ટ્ર રોતુંજ રહ્યું છે. અને છાના રાખનારને એકદમ કાળ ઉપાડી ગયો અને આપણો દુઃખદર્દ નાશક અમરવેલીને જડમૂળમાંથી ઉખેડી નાખી. એવી રીતે કેટલાંક કિંમતી રત્નો ભરતખંડમાંથી સપાટાબંધ ઉપડી જાય છે, તો પણ આપણે મારવાડના ઉંટની માફક ઘડીક ઉંચું નીચું મૂખ કરી પાછા ચંરવા મંડી પડીએ છીએ.

જે માણસ બીજા માણસ તરફ આશુગમે બતાવી તેનાથી દુર દુર ભાગે તે તરફ દૈવ ક્રોધિષ્ટ બની, સર્વત્ર રિદ્ધિ સિદ્ધિઓને બાર બાર ગાઉ દુર રાખે છે. જે આંતર ઐક્યતાના સત્ય ખડક પર ઉભા રહીને, જેઓ દ્વેતાનાં લક્ષણો શાખેલા હોય તેને અદ્વેતતાનો પાક શીખવે છે, તેજ ખરું જીવન વહન કરે છે એમ ગણાય. જે માણસ બધા જીવોમાં પોતાનું સ્વરૂપ દેખે છે, તેને માટે સ્વર્ગનાં દ્વાર સદા ખુલાં રહે છે. ખરી રીતે પુછાવો તો જ્યારે આપણે આપણા હડકોને વળગી રહીએ છીએ, ત્યારે બીજાના હડકોને આપણે શા માટે કળજમાં રાખવા જોઈએ. જેવા આપણા હડકો એવાજ તેના હડકો. આખા જગતને ચક્રિત કરી નાખવું તેના કરતાં આપણાથી ચોથા ભાગના અંત્યજને ચક્રિત કરી નાખો? એટલે એની મેળે આપું જગત તમારામાં મોહ પામશે. ગરીબના ઉદ્ધાર માટે પરમાત્માને જન્મ ધરવાની ફરજ પડે છે, ત્યારે એ ગરીબને આડે આવતા તમે શા માટે? અંત્યજને વૈરી બની હરિના હાથે તમારા રક્ષણને બદલે નાશ કરવાનું કાર્ક બહારી લ્યો છો. આપણો એવો સ્વભાવ છે કે આપણે પારકાના દોષો જોવાને માટે ઉત્સુક છીએ, પણ આપણા દોષો સુધારી લાયક બનવું એ આપણે ભણ્યા નથી, આપણામાં કોઈ સારો સ્વદેશ હિતેચ્છુ થાય, એટલે એ બિચારાના તો ભોગ મળ્યા. બસ ! એને તો તોડી પાડવાનાજ ઉપાયો યોજાય છે.

કદાચને માણસમાં કંઈ દોષો દેખાતા હોય તો એટલાજ સામા ગુણો પણ હોય છે. પરંતુ આપણને તો કાળી બાબુજી જેતાં આવડતી હોવાથી ગુણની તો ક્યાંથી પરિક્ષા હોય. પવિત્ર અને અપવિત્ર આ બે ધંડીના મોટા પડ નીચે આપણે ભારે દયાતા આવ્યા છીએ, બીજાના દોષો જોવામાં આપણે જેટલો વખત ગાળીએ છીએ, તેટલોજ સમય જો આપણું વર્તન શુદ્ધ બનાવવામાં વિતાડીએ તો આપણું મનુષ્ય બળ

કેટલું છે તે હમણાં જ જણાઈ આવે તેમ છે. ગુલાબને ભક્તે કાંટા હોય, પણ ફુલ બહુજ છટાદાર અપ સુગંધીમાં સારું હોય છે. તેમ દેડાંઓ ભક્તે ગમે તેવા નાલાયક રહ્યા, પણ તેનામાં જે અપૂર્વ તાકાત છે, તેનું તો માપ થઈ શકે તેમ નથી. અરેરે ! જરા વિચાર તો કરો ! સરોવરમાં કદાચને દુર્ગંધી હોય તો શું તેમાં ઉગેલું ઉમ્મત્ત સુગંધી વગરનું છે ? આપણી પડતી દશાનું આજ કારણ છે. આપણે શું ગંદા ખાતરમાંથી બનેલાં ફળ ફુલો, શાક, બાજી અને અનાજ વિગેરેને પવિત્ર અને ઉમદા માની નથી આરોગી જતા કે ? જે જીવ દીન જનોની તરફ ખરી લાગણીથી જુએ છે, એજ ખરો ઉદારાત્મા છે. બધા જીવો પણ દ્વેતમાવ રાખવાથીજ જગતમાં કારોહાર અનર્થની રાડો સંભળાય છે. એ વિચારાં આપણા નર્કનાં ટોપણાં ઉપાડે છે, હાથે પાયખાનાં સાફ કરે છે, તો પણ તેના દુર્ગુણોજ ગવાય છે. જ્યાં સુધી આપણે પારકાના દોષ શોધ્યા કરીએ, ત્યાં સુધી કોઈ દિવસ તમારામાં સુલક્ષણો આવે એમ સમજતા નહિં. ઉલટા તમારામાં સામા માણસના અવગુણો આવવા સંભવ છે. પોતાના જીવનની તિજાંજલી આપવા તૈયાર હોય તેજ ખીજીને સુધારી શકે છે. સામા માણસની ભુલો શોધવાથી, તેને ઉત્સાહ ભંગ કરવાથી, કોઈ દિવસ સુધરશે નહિ. ગટરનો કાદવ કાઢી નાખવો હોય તો તેની અંદર નિર્મળ પાણીનો પ્રવાહ ચલાવવો જોઈએ. કાદવથી કાદવ સાફ ન બને. આપણા અને સામા માણસમાં દ્વેષ ઉત્પન્ન કરે છે, એવી ખરાબ પ્રકૃતિનેજ અંત્યજ કહો ? એટલે જે તમારામાં એ અંત્યજ વાસ કરીને રહ્યા છે, તેને તમે ન અડકો, તેની સાથે વ્યવહાર ન કરો તેનાથી દુર ભાગો, ન બોલો, પણ તમારા ગામના વતનીઓ તેને આમ અધશ્રદ્ધથી ન રીખાવો ! ન મારો ! બધી નદીઓ સમુદ્રમાં મળતી હોવાથી કહો ? ત્યાં કેટલો બધો પાણીનો જથ્થો થાય છે, એક નાના નદીના પ્રવાહને રોકાય, જ્યાં ઘણી નદીઓનો જથ્થો થઈ, મોટો જળાનધિ બનેલો હોય, તેને રોકવાને બાંધવાને કોણ સમર્થ છે ? તમે ઐક્ય સાધો તો તમને કોઈ વસ્તુ તમારી દુશ્મન નહિં જણાય. તમે પણ પ્રત્યે એક પ્રેમની નજરે ફેંકો છો તો પણ ધાતકી જનવરો તમારા તરફ માયા દ્રશાવી ચાલ્યા જાય છે, તમારા હિંદમાં આજે કળાકંથલનું નામ નિશાન રહ્યું નથી. એનું એ કારણ છે કે દેડાંઓ તરફ આપણે તીરસ્કાર કરીએ છીએ. તેને મદદ આપવી તો ઘેર ગઈ પણ તેનાથી અલગ રહી તેઓને ઝુપડામાંથી કાઢી મુકવાને પણ ચુકતા નથી. જ્યાં ઉદ્યોગી પ્રત્યે તીરસ્કાર થતો હોય, ત્યાં સમૃદ્ધિમાં શૂન્ય સમજી લેવી. એવા દેશમાં ભુખ બમણા વેગે ચાલી આવે છે. તમારા અતઃકરણની

અશાંતિ દુર કરવા માટે, તમારી પાસે એક ઉત્તમ ઔષધ છે, તે અજમાવો એ ઔષધ તમારાથી અજાણ્યું છે, માટે હું તમને વારંવાર સંબોધને કહું છું કે મેલાં કપડાવાળા પણ અંતરના શુદ્ધ એવા અંતઃજ્ઞને ચાહો? એ ભારતમાતાના દરેક પુત્રની ફરજ છે. રૂંચાંટે રૂંચાંટે જ્યાં સુધી આવી સ્વદેશ હિતની લાગણી ન પ્રસરી જાય, ત્યાં સુધી લુપ્તી અને નિરસ લાગણીના દરેક નેતાઓ છે એમ કહેવાય. આપણે હિંદ માતાના ચૈતન્યને જડવત કરી મૂક્યું છે ખોટી ખોટી ધરગતુ મોટાઈના મેનેજરો બિચારાં ગરીબ પ્રાણીઓને સતાવે છે, તેઓ એમ નથી સમજતા કે જમીન પર ઉભા રહેતાં સર્વ મનુષ્યનાં માથાં નથી સરખાં હોનાં, પણ પગતો સરખા હોય છે. માટે એ અજ્ઞાનતાની ઉંઘમાંથી ઉઠી હવે તાજ થાઓ? આપણો આ સમયમાં જન્મ થયો તે ઠીક થયું. અંતઃજ્ઞને, ગરીબ અને અત્યંત ક્ષુધાએ પીડાતાં લોકોની સેવા કરવાનો અવસર આવેલો હોવાથી તમે તમને ધન્ય સમજો. એકત્ર થવાની ટેવ, અને યધુ ભાવના રાખી તનતોડ મહેનત કરી, અંતઃજ્ઞને સુધારવાની ઉજ્જવલ પ્રકૃતિને માન આપો? સર્વ આફતો સર્વ ચિંતાઓ અને વિપત્તિઓ માત્ર સ્વાર્થ પુલ્કમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. તમારા મનમાં એમ છે કે આપણાથી ખીજને હલકા બનાવીએ તો આપણે વગર મહેનતે ઉચ્ચ કહેવાએ, પરંતુ એમ સત્કર્મ વિના ક્યાં મોટાઈ મળે તેમ હતી? રાવણુ બ્રાહ્મણુ હતો પણ દુષ્કૃત્યને પ્રતાપે રાક્ષસ ગણાયો, જે તમારે આખા વિશ્વમાં માન મેળવવું હોય તો ઇશ્વરને વહાલામાં વહાલા એવા જે અંતઃજ્ઞને તેને સુધારવા માટે તમારી જાતને કુર્યાન કરો.

સોની ગોવીંદ હરસુર એન્ડ પ્રધર્સ.

ચાંદી તથા સોનાના દરેક જાતના ફેન્સી હાગીના બનાવનાર તથા વેચનાર.

એક વખત પધારી ખાત્રી કરો.

બહારગામના ઓડરપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

ઠેકાણું:—સુતારચાલ, મુંબઈ, ૨.

‘સ્રી કેળવણી.’

આપણે જ્યાં સુધી આપણી ચડતીનું કાર્ય ન સમજીએ ત્યાં સુધી આપણાં કમભાગ્ય કહેવાય કારણકે સ્રી શિક્ષણ એજ દેશની સમૃદ્ધિ છે. તેથી એ માન ખરેખર સ્રી શિક્ષણનેજ છે. જ્યાં વિદ્યા હુન્નર અને સંપનાં વૃક્ષો નવપલ્લવીત થયાં હોય ત્યાં જીવો તો લક્ષ્મી ઢગલા મોઢે ઘસડાઇ આવે છે જે દેશ દુઃખી હોય તેનું તમે ન સમજ્યા હો. તેમ હું તમને સમજાવું છું કે જે રાષ્ટ્ર સ્રી કેળવણીમાં પછાત હોય, ત્યાંના વતનીઓએ પોતાની જીવંતી ઉત્તમ જાહેજલાલીમાં વીતાડવાની આશા છોડી દેવી જોઇએ. જે માણસ સ્રી કેળવણીને ધિક્કારે છે, તે પોતાની જાતને ધિક્કારે છે. સ્રી કેળવણી એજ આપણી ચડતીનું મુળ છે. કદાચને અજ્ઞાન માણસો પોતાની વાચાળ શક્તિથી સ્રી કેળવણીના દોષો આપણી આગળ રજુ કરે તો પણ તેમાંથી તલભાર નેટલી સ્રી શિક્ષણની શ્રદ્ધાને ઓછી થવા દેવી નહિં. જે માણસ હીણભાગી હોય એજ સ્રી કેળવણીને ધિક્કારે છે. અનસૂયા, સીતા, દ્રૌપદી, ગાર્ગી, દમયંતી વિગેરે ભારતની ગૃહદેવીઓએ આપણને કયે ઠેકાણે કલંક લગાડ્યું? સ્રી કેળવણીથી અનર્થપાત થાય છે, એમ બોલનાર મહાશય બહુજ ભુલ કરે છે. જે વખતે જગતગુરુ શંકરાચાર્ય પોતાના ધર્મને દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યા, ત્યારે ફરતા ફરતા જૈન પંડિત મંડનમિશ્રના નગરમાં આવ્યા હતા ત્યારે ત્યાં બનેને ધર્મ સંવાદ થયો. એ વખતે એ બંનેમાં કોણ હારે જીતે છે, તેનો તોડ ઉતારવા મંડનમિશ્રનાં ધર્મપત્ની લીલાદેવી વચમાં ઉભાં રહ્યાં. કહો! આ વાત કેટલી બધી પ્રશંસાપાત્ર છે? જૈનપંડિત મંડનમિશ્ર અને જગતગુરુ શંકરાચાર્યના વાદવિવાદનો તોડ ઉતારવો એ કાંઈ જેવું તેવું ન હતું. જ્યારે તેનાથી સવાઇ વિદ્યતા હોય ત્યારેજ તેની હાર જીતની ખબર પડે છે. એ ફેસલા વખતે લીલાદેવીમાં એક એવી ખુબી અને રહસ્ય સમાયલું હતું, કે જેની પ્રશંસાજ ન થઇ શકે! પોતાના પતિને સંન્યાસ લેવો પડશે એવી ખબર છતાં શંકરાચાર્યને ખરેખરો ન્યાય આપ્યો વાહ! વાહ! એવો ન્યાય તો વિદુષી લીલાદેવીજ આપી શકે! ધન્ય હો શિક્ષણ પામેલી દેવીને કે કંઈ પણ પક્ષપાત રાખ્યા વગર પોતાના પતિને સાફ સાફ કહી દોધું કે, આમાં તમારી હાર થઇ છે! નહીં તમારે જગતગુરુનું શિષ્યપદ સ્વીકારવું પડશે. બાદ જો એ વખતનો જમાનો યાદ કરીએ તો આપણા કરતાં પણ એ સારાં કે એક વખત બતાવેલો માર્ગ અને બતાવેલું કાર્ય જુલો જતાં નથી. જે દેશમાં સ્રીઓ મુંગી અને મુર્ખ હોય, તે દેશનાં સંતાનો ડાહ્યાં શી રીતે સંભવે? અને કદાચને ડાહ્યાં બનેલાં હોય તો એમાં મૂર્ખતાનો અંશ તો હોવોજ જોઇએ. જેમ એક હાથે તાળી

ન પડે, એક પૈડે ગાડી ન ચાલે, તેમ પુરુષ ભણેલો અને સ્ત્રી અમળુ હોય, તેના ગૃહસંસાર મુશ્કેલોજ સમજવો, આપણે અનાદિકાળથી દુઃખના ચક્રમાં અટવાતા હોઈએ તો સ્ત્રીને શિક્ષણ નથી આપતા એજ મોટું કારણ છે. જે દેશમાં સ્ત્રીઓ હમરો માણસોમાં લેકચરો આપતી હોય. મહાન વક્તા તરીકે સુપ્રસીદ્ધ હોય, તે દેશની ભુમી દેવ ભુમી હોવી જોઈએ. એવી ગૃહદેવીઓ જો ગૃહે ગૃહે વિરાજતી હોય તો, એવો કોઈ નથી જન્મ્યો કે તેવા દેશની પાયમાલીનાં ચિન્હો શોધી કાઢે તમારે દેશને પુરુષ સ્મૃદ્ધિવાળો બનાવવો હોય. તો જે સ્ત્રીઓ ભવિષ્યમાં માતાઓ થવાની છે, દેશનાં ઉદ્ધારનાં રત્નો સોંપતી જવાની છે, તેને ઉત્તમ શીક્ષણ આપો ? કે તેના ખોળામાં રમનારાં બાળકો સારાં ડહાપણ ભરેલાં લાયક અને આખાદ શૂરવીર બને. તમારા જીવનની સાર્થકતા માટે તમારે મજબૂત કિલો બાંધવો હોય, તો એકદમ સ્ત્રી શિક્ષણ આપવા માંડો ? તમારામાં શું એટલી શક્તિ નથી ? કે પુત્રને શિક્ષણ આપો અને બાળાને ન આપી શકો ! શું તમારાંજ ખુદ સંતાનોમાં આટલો બધો મતભેદ અને જુદાપણું ! તમારા પૂર્વજોને આવી તમારી લુચ્ચાઈની ખચર પડશે તો બિચારાં રોશે અને કળકળશે અને બીજા દેશના પૂર્વજોની પાસે શરમીદું મૂખ લઈ, વિના સન્માને ઉભું રહેવું પડશે. પૂર્વે દધીચી મુનીએ દેવતાઓના આત્મરક્ષણાર્થે પોતાના શરીરનાં હાડકાં પરદેશી ઇન્દ્રને જીવતાં છતાં કાઢી આપ્યાં ત્યારે શું ! તમે તમારાંજ દેશનાં અર્થે એ ગરીબ બાળાઓની દાઝ ન હોલવી શકો ? અહાહા ! કેટલી બધી નિર્દયતા ! તમે એ નિરાપરાધી બાળાઓને વિદ્યાદાન આપો તો તમારા દેશના ઉદ્ધારનું એક ઉત્તમ શસ્ત્ર બનશે. જે દેશમાં સ્ત્રીઓને શીક્ષણ ન મળતું હોય તે દેશ સ્ત્રીના શ્રાપે વેરાન બની જાય, છે, સ્મૃદ્ધિવાન હોવા છતાં અગણીત દુઃખો વાજતે ગાજતે પધરામણી કરે છે, પુણ્ય ભૂમી પાપક્ષેત્ર બની જાય છે, વીર-નરો બાયલા અને ફ્રાંશી બને છે, સજળવહેળા પાણી વગરના થઈ જાય છે, સર્વ ભૂમીઓનું અન્ન ક્ષેત્ર સાર્વભૌમને ખાવા દોડે છે, હરવખત દુષ્કાળો પડી જનસમુહને પીડે છે. જે સ્થળે અમૃતની ધારા છુટતી હોય, ત્યાં રક્તનો સળળ પ્રવાહ જોસબંધ વહેવા માંડે છે, પરમાત્મા જમ સ્વામી અને દયાળુ પરોપકારી છતાં પોતાની એ પદવી છોડી દઈ સર્વત્ર મનુષ્યોનો કદો વૈરી બની જાય છે, સ્નેહિઓ ભાઈનું નહીં પણ કસાઈનું કામ કરે છે. માટે પરમાત્મા જે સ્ત્રી કેળવણીના અભાવે તમારા પર જેર વરસાવી રહ્યા છે, તેના તરફથી દયા મેળવવાને માટે તમે સ્ત્રી શિક્ષણ આપવાની શરૂઆત કરો ?

જે માણસ સ્ત્રી શિક્ષણને માટે સારા વિચાર ધરાવતો હશે એ પરમાત્માને વ્હાલો છે. જે સ્ત્રી પતિને ઉત્તમ કીર્તિની વૃદ્ધિ કરાવી, ઘરમાં

એક સાચી ગૃહિણી તરીકે જીવન ગાળે છે, તેવી લાયક સ્ત્રીઓને જે મુંગી રાખવાના ધરાદાવાળો હોય તેવા હલકટ મનના માણસને શા માટે લાયક ગણવો જોઈએ ? જે સ્ત્રી આપણી સુખ, શાન્તિમાં અને ધર્મમાં તેમજ ગૃહકાર્યમાં આપણી સહાયકારી છે અને પ્રેમ તથા સેવા એ એના ધર્મનો બીજ મંત્ર છે, મન, વચન અને કર્મ વડે જે પતિની સેવામાં આખી જીંદગી ગુજરે છે, એવી ગૃહ લક્ષ્મીને શા માટે અભણ રાખવી જોઈએ ? જેઓ પતિના હિતાર્થે, યમ, નિયમ આદિક સાવિત્રી વૃત્તો પાળી, આયુષ્યને ચાહે છે અને વખતો વખત આત્મભોગ આપી આપણી કીર્તીમાં વધારો કરે છે. એવી સ્ત્રી પ્રત્યે દયા કરો.

એ સ્ત્રી એક વાતે દેશ પુત્રી છે. દેશભક્તની માના છે. ગૃહ દેવી છે. માટે એ ત્રણ ઋણ આપણી પાસે તેનાં રહે છે તેથી તે ઋણ અદા કરવા માટે આપણે સ્ત્રીઓના લાભમાં ઉતરવું જોઈએ. આપણા લાભને માટે જેઓ કડવા અનુભવોને મીઠા સમજે છે, એવી દેશની અને આપણા ભાગ્યની ઉત્તરિકાર દેવી, ખરેખર પ્રશંષાપાત્ર છે. નાની વયમાં માઆપને ઘેર ઉછરી, પુખ્ત વયમાં સસરાને ઘેર જઈ, જે સ્ત્રી વિશ્વાસપાત્ર બને છે અને ત્યાં સર્વની આજ્ઞામાં રહી, જે જે સેવાઓ બળવે છ તેના બદલામાં આપણે તેની કદર કરવી જોઈએ છે. બાળકને ઉછેરવામાં જે સ્ત્રી કાળજી અને ખંત રાખે છે તે બીવીષ્યમાં આપણને બહુજ લાભ કર્તા છે. દેશનું બલું કરવામાં સ્ત્રી અગ્રેસર છે. એમ જાણતાં છતાં આપણે વ્યવહારમાં તેના પરત્વે જે જે સ્વાર્થ અંધતા રાખીએ છીએ અને તેને ગુલામની માફક સમજી, તેના સર્વંત્ર હડકો છોડવી લેવા કરડાકી કરીએ છીએ, તેનાં ફળ આપણે બરાબર ભોગવવાનાં છે. આવા પ્રકારની જીલમી સ્વામીવૃત્તિ ન હોય ! તમારે શુદ્ધ વૃત્તિ તજી દઈ દાતાર બનવાનું છે. તેમાં કંજુસાઈ ન કરો ! તમારાથી બે હડકો સુરક્ષિત નહિ રહે ! તેનો હોય તે તેને આપો અને તમારો હક હોય તે તમે રાખો. તમારા હક્કને તમે વળગી રહો તો સ્ત્રીના હડકો એની મેળેજ તમને નમન કરશે. ખાસ તમારીજ બળતરા મટાડવા માટે આ કહેવામાં આવે છે.

તમારો ધર્મ સ્ત્રીના ધર્મ કરતાં વિકટ છે. હાલમાં તમારા તરફથી જે સ્ત્રીઓને ભોગવવું પડે છે તે રાક્ષસી ન્યાય છે. અનહદ અન્યાય છે. મોટામોટા શહેરોમાં કેળવાયેલા નિતિવાન પતિની ભાર્યાઓને. કદાચને સ્ત્રીના દુઃખ દર્દની ખબર નહિં હોય, પરંતુ અભણ પતિની પત્નીઓ પોતાના ઘરમાં સત્યપણે કાર્ય કરતાં છતાં, જે ગુલામીમાં રગદોડાય છે; તેની તો સીમાજ નથી. તેઓ તો સ્ત્રીને ચારસો, પાંચસો કે હજાર, બે હજારની વેચાતી લીધેલી કાયમની ગુલામ સમજે છે. એ પીડા તેનેજ પુછવામાં આવે તોજ આબેહુબ વર્ણન થઈ શકે તેમ છે.

પુરૂષો ! સમજો તો એ તમારું અર્ધું અંગ છે. તમે અર્ધું અંગ ગંદુ રાખી જનસમાજમાં જશો તો તમારી મસ્કરી થશે. કોઈ તમને માન આપશે નહિં જનસમાજની સાથે આખી આલમ સ્વચ્છતા અને ઉર્જવલ-તાની ઘેલી છે. એ તમે નથી સમજતા ? તમારી સ્ત્રી પ્રત્યેની મનની જે જે ભલી લાગણીઓ જાહેરાતમાં આવે એજ તમારી સર્જનતામાં વધારો કરે છે. તમે સ્ત્રી તરફ માન, કે ભાવ નહિં રાખો તો દુનીયાની દરેક પવિત્ર દેવીઓ તમારા હૃદયને ફડકડાવશે, આંખમાંથી ઉન્હાં આસુઓની ધારા બહેવાવશે.

તેઓનો આશીર્વાદ તમારી આગળ અપસરાઓને ન્યાવશે. ન્યાયાધિશ જ્યારે ન્યાયપર બેસે છે, ત્યારે તેમાં ન્યાયનો સંચાર થાય છે. અને જો તેમ ન થાય તો તેને અન્યાયનું નામ આપવામાં આવે છે. તેમ તમે કોઈ દિવસ ગૃહસ્થાશ્રમની ગાદી પર બેસી, તમારા ગૃહનાં માણસોને સારો ન્યાય આપ્યો છે ? અને જો ન્યાયની તરફેણમાં ઉતર્યા હશે તો તો હીક; નહિંતર તમે પણ બડા સ્વાર્થ બાજીના ખેલનારા શકુનીના સ્નહિવર્ય છો. હીરાની પરિક્ષા કરો છો, મોતીઓને પરખો છો, પણ તમારા ગૃહમાં અમુલ્ય રત્ન એવી જે ગૃહિણી છે, તેની તમારી પાસે કિંમત છે ? શાસ્ત્રો, ઋતિ સ્મૃતિઓ ભણે ગમે તેવા મત ખેંચી પોતાનો ધર્મ સાબિત કરે. પણ મને તો એજ રહસ્ય અને એજ તત્વ હાથ લાગ્યું છે કે કોમળ હૃદયનાં મનુષ્યો પર આધાત નહિં કરે ! તમારા ચરણમાં જેણે આખી જીંદગી કુર્યાન કરી છે. તેને સતોષો ! સર્વ મહાત્મા પુરૂષો એ સેવાને અસંખ્ય બ્રહ્માંડોનું પોશણ કહે છે.

જ્યારે પુષ્પની સુગંધ લાઇએ ત્યારેજ નાકની ખરી તાકાત જણાઇ આવે છે. તેમ સ્ત્રી ગૃહકાર્યમાં, માન સન્માનમાં, દેશના ભાવિ ઉદ્ધારકોને પાળવા પોશવામાં જે શ્રમ ઉઠાવે છે ત્યારેજ તે દેવી હોવી જોઇએ એમ નકી સિદ્ધ થાય છે. ત્યારે એ અતુલ ભાગ્યની માતા શા માટે સુખને લાયક ન હોય ? શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે શરણે આવેલાંને નાઉમેદ ન થવા દેવાં એજ મોટામાં મોટો ધર્મ છે, તેમ સ્ત્રી તમારે શરણે છે. પૃથ્વીનો આશ્રય લઇ દરેક મનુષ્યો ચલન વલન કરે છે, તેમ ગૃહસ્થાશ્રમના આશ્રયે બધા આશ્રમો અને ધર્મો રહેલા છે, તો જેને લઇને ગૃહસ્થાશ્રમ એવું નામ પડ્યું છે અને જેને લઇને સારાં સારાં સુકૃત્યો થઇ શકે છે, એવી ગૃહ દેવીનો તીરસ્કાર, એજ પડતીનું જાણીયાર છે. તમને જેમ દુઃખ થાય છે તેમ બીજાને પણ થતું હશે એ સુત્ર જુલો જઇ તમે શા માટે મહ દેવીઓના ગળાપર કાપ મુકો છે ? ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે વિદુરજીએ કહ્યું છે કે કોઈ પણ સંકટ આવી પડે તો મનુષ્યે પોતાની બાકી વસ્તુનો

પણ ત્યાગ કરી દેવો. આખા કુળનું હિત થતું હોય તો ગમે એવું સગું હોય તો પણ તજી દેવું. કદાચને ગામનું હિત થતું હોય તો કુળને તજી દેવું. દેશનું હિત થતું હોય તો ગામ ખુશીથી છોડી દેવું. વળી આત્માનું હિત થતું હોય તો દેશને તજી દેવામાં કાંઈપણ હરકત નથી, તેમ તમે સ્ત્રીઓના હક ખુચવી લીધેલા હોવાથી એ ગૃહદેવીઓના પોતાના અભણ અને ગુલામ આત્માને શી રીતે મુક્ત કરવો. એનો જવાબ તમે સત્વર આપો ?

મોક્ષપદ પ્રાપ્તિવાળાઓએ પોતાના માર્ગમાં સ્ત્રીનો સંસર્ગ સલામતીભર્યો નથી, એમ દરસાવ્યું છે. પણ તેને લઈને હવે ગૃહ-સ્થાશ્રમવાળાઓ પણ પેલાની જેમ ખોલવા લાગ્યા છે. પરંતુ એમ નથી સમજતા કે કદાચને ત્યાગીને સ્ત્રી વિધ્નકર્તા હોય પણ તારે શું છે? તને તો! ગ્રહસ્થાશ્રમમાં એક મિત્ર તરીકે સ્ત્રી કામ લાગે છે. આખી જીંદગીની ગુલામગીરી સ્ત્રીકાર્યા છતાં તેને બદલો તો આજ આપવાના કે? એને ખિચારીને ઠેઠ નર્ક સુધી તો પહોંચાડી આવ્યા અને વખતોવખત સુવાક્યોને બદલે ગીરી પુખ્તોથી પણ વધાવો છે. અને વળી ઉપરથી સ્ત્રી નર્કની ખાણુ જેવી છે, એના શરીરમાં એકે પદાર્થ લાયક નથી હોતો, એમ કહો છો ત્યારે મારા બંધુ! રાજ્ય હરિશ્ચંદ્રના અવતાર! તારા શરીરમાં એવો કયો સ્ત્રીના કરતાં ઉત્તમ પદાર્થ છે કે તું તેની નિંદા કરે છે? મોટા મોટા યોગીઓ પણ સ્ત્રીને આલિંગન કરવા માટે બહુજ વેગથી દોડેલા છે. કટાક્ષો પણ તેણેજ ફેંકેલા છે. ફસાયા છે પણ પોતે અને પોતેજ તેને હેરાન કરી, પાછા પોતે પવિત્ર રહી, કલંક પણ સ્ત્રી ઉપરજ લગાડ્યું છે, બાધ! હું તને સાચું કહું છું કે તું કોઈની આડે નહિ આવે તો તારી આડે કોણ આવનાર છે? જ્યારે મોટા મોટા વૈભવવાદીઓ, ઇન્દ્રનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે, તપશ્ચર્યામાં જોડાતા, ત્યારેજ ઇન્દ્ર તેની આડે આવી વારાંગનાઓને મોકલી તેના કાર્યમાં વિઘ્ન નાખતો.

જેને કોઈની પંજવણીની વૃત્તિ નથી હોતી તેને કોઈ સતાવે છે ખરાકે? ઘણાએક મુનીઓ થઇ ગયા છે, કાંઈ બધાઓની આડે ઇન્દ્ર આવ્યો હોય એવું સમજતું નથી. બાધ! તારામાંજ દોષ હોવાથી તું બીજાની પર દોષ ઢોળી પાડે છે. કોઈ સ્વરૂપવાન સ્ત્રી નીકળે છે, એટલે તું એની સામું જોઈ નિશ્વાસ નાખે છે અને બાપ દાદાઓ મરી ગયા હોય તેમ રાડો પાડી મેવાળે છે. તો શું! તને તારા મરી ગયેલા પૂર્વજો યાદ થઈ આવ્યા છે? જો તેમ ન હોય તો મહેરબાની કરી અમને શામાટે બ્રમણમાં નાખે છે? તું જ સ્ત્રી પર ગાંડો ઘેલો થઈ જાય છે. તે સ્ત્રીમાં તારા કરતાં કોઈ ઉત્તમ.

પદાર્થ નથી. તું 'ભુલથી ઉત્તમતા માને છે. કુદરતે બનાવટ સરખી કરી છે. એવું પણ તને બાન નથી? મારા વડિલ બ્રાતાઓ! આ તમારી ભુલ સુધારો. સ્ત્રીની પાછળ પડનારા પણ તમે અને તમારા દોષને છુપાવી તેને ફટકા મારનારા પણ તમે. મને કોઈ ઠેકણે એવું બતાવશો? કે પુરૂષની પાછળ સ્ત્રી વનવન રખડતી જોઈ. હું દરેક પુસ્તકો પરથી સાર્થાતી આપુ છું કે પુરૂષોજ ગુન્હાને પાત્ર છે. જેમકે રીસાળ માણસ એક વસ્તુ પડી કુટ્ટી જાય કે એની સાથે બાજી બધી વસ્તુઓને કોધે બરાઈ ફેંકી દે, તેમ તમે પણ એમજ ક્યું છે. હાથે કરીને અધર્મના ઉપાસક ન બનો? તમારાથી બીજાને એકે સુધર્મ ન બની શકે તો આ વગર ખર્ચની તમારી બગિનીઓ પર મીઠી નજર ફેંકવાનું ન બૂલતા. તેના તરફ માન અને દયાની પવિત્ર વૃષ્ટિ વરસાવો? વિચાર કરો! એ સંસારમાં સાચો સુકાની છે. જ્યારે તમે પુષ્પ વયમાં આવ્યા હો અને તમારા પર ગ્રહસંસાર ચલાવવો એવું પ્રજ્ઞપતિતું ફરમાન આવે, ત્યારે તમને સુહૃદની માફક સ્ત્રી લાભ કર્તા છે. સુખ દુઃખમાં ભાગ લઈ, આખી જીંદગી અમુલ્ય સેવા બજાવે છે. જે માણસ આવા અનહદ ઉપકાર પર આમ અસંખ્ય કુવાક્યોના ફટકા મારે એ ખરેખર મનુષ્ય વ્યક્તિત્વે શરમાવા જેવું છે.

તમે આટલેથી ધરાયા નથી. જાણે કેમ તમે સ્ત્રીના દોષોને જાહેર કરવા લાંબો વખત ન લીધેલો હોય, એવું જણાય છે. એ આપણા માર્ગમાં આડખીલી છે. નર્કની ખાણ છે, મળમુત્તનો ભંડાર છે. એ પ્રપંચી જળ છે. પુનઃજન્મના ફેરામાં નાખનાર છે. નર્કના કીડા હોય, એજ એમાં મોહ પામે. એ માંસની પુતળી પુરૂષોના શિરનું પાન કરનાર બચંકર યક્ષણી છે. પરમાત્માએ ધરાદા પૂર્વક સ્ત્રી રૂપી દ્વિપક પુરૂષરૂપી પતંગીયાને બાળીને ખાખ કરી નાખવા માટે રચેલો છે. જેની બુદ્ધિ બ્રમીત થઈ ગઈ હોય એજ હાડમાંસ અને નમોની ગુથણીવાળી સ્ત્રીના શરીરપર મોહ પામે. જેમાંથી મળ, મુત્ર અને શિરનો પ્રવાહ ચાલ્યા કરે છે, તેવી સ્ત્રી સુંદર શી રીતે હોઈ શકે? સ્ત્રીરૂપી લોહની ખીલીઓ પુરૂષરૂપી જડભૂમીમાં મારવા માટેજ બનાવેલી છે. અમિ જેમ બધી વસ્તુઓને બાળવામાં પહેલો નંબર લે છે, તેમ સ્ત્રીઓ પણ પુરૂષોનાં અંતઃકરણો બાળવામાં તેનાથી ક્યાં ઉતરે એમ છે. જેની સોબતથી સદાય જેખમમાં ઉતરવું પડે છે, એવી સંકટના સાત સમુદ્રોની માતા જરૂર મૃત્યુને ઉભું કરે છે. એમ કહી તેનાપર આક્ષેપોનો કંઈ હિસાબજ રાખ્યો નથી. એવી રીતે જુઓ તો સ્ત્રીઓની આંતરીક દશા કેટલી બધી દુઃખમય હશે? એ

રહેજ નજીક આવશે. એ બિચારી અભણ હોવાથી તમને કોઈ રીતે સામે ઉત્તર આપી શકે એમ નથી અને ઘણું કરીને એને અભણ રાખવામાં તમારો એવોજ હેતુ હોવો જોઈએ કે જો તેને બણાવશું, સારી લાયક અને સ્વતંત્ર બનાવશું, તો પછી આપણથી મન માન્યા અપવાદો આપી શકાશે નહિ. પુરેપુરી આપણી સેવા પણ નહિ કરે. મુળ આવાં તમારાં સ્વાર્થી કાર્યોને લઈને તમે એને દુઃખ દેવામાં ખામી રાખતા નથી, અને જો પહેલેથી દાખમાં રાખીએ તો આખી જીંદગી ઉંચું માથું કરી શકે નહિ, તમારી મોટામાં મોટી આ ખુબી છે.

બાઈઓ ! પરમાત્માએ નાનાં નાનાં જીવ જંતુઓમાંથી મનુષ્ય જેવું દેવ પ્રાણી બનાવ્યું છે, એને જો રાક્ષસ કહેવામાં આવે તો ઇશ્વરી કૃતિને ધિક્કારવા જેવું થાય આ તો ભુલ આપણી અને દોષ બીજાને ? સ્ત્રીની પાછળ મરી ગયો મજનુન અને દોષ આપ્યો લયલીને તેમાં મજનુનની ઘેલછાને કેમ ન ગાવામાં આવી ? સ્ત્રી જો પુરૂષની પાછળ પાછળ ભમી તેને જ્યાં ત્યાં હેરાન કરતી હોત તો મારે અવશ્ય સામી એવીજ લીટી દોરવી પડતે કે સ્ત્રીઓ હવે તો પુરૂષોનાં ક્ષેત્રમાં ખાઇ ગઇ છે. જ્યાં જીવો ત્યાં પાછળને પાછળ ! પરંતુ તેમ તો કાંઈ નથી ? પુરૂષોએજ સ્ત્રીઓનાં હરણ કરેલાં છે. ફરહાદ પણ તેવીજ રીતે મરણ પામેલો છે.

આમાં એક ઉત્તમ તત્વ સમાયલું છે, તમો જેને હલકી કહો છો ? તે તમારા કરતાં અમુલ્ય છે. જે વસ્તુપર આપણે તણાઈએ તે વસ્તુ આપણા કરતાં તાકાતમાં વધે છે. મોહ પામનાર કરતાં મોહક વસ્તુ કિંમતમાં, સત્તામાં વધે છે. સામી વસ્તુ જ્યારે આપણા કરતાં વધારે ગુણવાળી હોય, સારેજ આપણે તેના તરફ તણાઈએ છીએ; માટે સ્ત્રી આપણા કરતાં તેજસ્વી, પરાક્રમી, સદ્ગુણી અને લાયક હોવી જોઈએ, એમ સાબિત થાય છે. સ્ત્રીનાપર મોહ કર્યાથી, અંતઃકરણમાં જખમ થાય તો એમાં બીચારી બાળા શું કરે ? તમારું હૃદય નબળું હોવાથી તુટી ગયું ! જેનું અંતઃકરણ કાચું અને જર્જરીત બનેલું હોય તેનુંજ હૃદય રૂદ થઇ જાય છે. બાતલ બને છે. તમારું દીલ ઠેકાણે નથી એટલેજ તમે હમરો ફાં ફાં મારો છે અને તેને લઈનેજ તમે મહાનતા ગુમાવી બેઠા છો. સમગ્ર સૃષ્ટિના નરવીરોને, મહાત્મા પુરૂષોને ઉત્પન્ન કરનાર મહાન દેવીએને તમે યક્ષણીના નામથી બોલાવી ગુલામડી, ચાકરડી. નીચ સ્વભાવની એવાં એવાં સંબોધનો આપો છો; એ બધું જોખમ તમારે શીર છે. એ દરેક અવગુણોનો આરોપ તમારા પર આવશે.

જુઓ! તમે સ્ત્રીને ગુલામ કહો છો તેથી તેની પ્રજા સ્વતંત્ર નથી બની શકતી! પૂર્વે સ્ત્રીઓની ગણના દેવીઓની પંકિતમાં થતી, તો તેની પ્રજા સાર્વભૌમ કે બધકે ભુવરસોકને પણ વશ કરવા શક્તિમાન હતી. આ વાત ખોટી જણાય તો મહાભારત, ભાગવત, રામાયણમાં હજારો દાખલા મળી આવશે.

જે સ્ત્રી પુરૂષો પશુ વૃત્તિથી સંતાન ઉત્પન્ન કરે છે, અરે! શીવ! શીવ! હું પણ લુલી ગયો. પશુઓ ઉપર નાહકનો આક્ષેપ આપી દેવાયો! આપણું કરતાં પશુઓ પણ વિષયમાં નિયંત્રિત હોય છે અને આપણું હિંદુનું વાતાવરણ બીજાના દોષો જોનાર અને ખોટા આક્ષેપો લગાડનાર હોવાથી, બિચારાં લાયક પશુઓને પણ હલકાં ગણવામાં ક્યાં પાછી પાની કરે તેમ છે, મારેજ વિષયવાસનાને પશુવૃત્તિ એ પ્રત્યય નહિં લગાડતાં. હું એમ કહું છું કે ‘મનુષ્ય શુદ્ધવૃત્તિ’ જ્યારે મનુષ્ય શુદ્ધ વૃત્તિ વડે સંતાન ઉત્પન્ન કરી શકે, ત્યારેજ દેશને મધ્ય દરીયે કુખી જવું પડે. અને ત્યારેજ અબ્યુદયની આશા ન રાખી શકાય. જ્યારે આપણે સ્ત્રીને દેવી કહીએ ત્યારેજ આપણે દેવતા બની શકીએ. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા, યુદ્ધદેવ, રામચંદ્ર, મહાવીર સ્વામી, પરશુરામ, ધર્મરાજ, એવા એવા મહા પુરૂષોત્તમોની માતા કે જે સ્ત્રી જાતિ છે, તેને યક્ષણીઓ, રાક્ષસી સ્વભાવની વિગેરે શબ્દો કહેતાં કેમ જીભ ઉપડતી જોઈએ. આપણે સ્ત્રીઓને ડાકેણ કહીશું તો બલા ડાકેણના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયેલા શું કહેવાય? જુઓ! આપણેજ હાથે કરીને પત્રીત બન્યા કે નહિ? સ્ત્રીને પહેલેથીજ દેવીના ઉપનામથી બોલાવી હોતે તો એક મહા પ્રતાપિ દેવી તરીકે પ્રસિદ્ધમાં આવી, દરેક સંતાનને દેવતા સમાન બનાવી આપતે. આપણે એ નિરાપરાધી બાળાઓ પર, આવા આક્ષેપોનો મોટો ગાંઠડો મૂકી, એક હલકામાં હલકી ગણી કાઢી છે. ધર્મરાજએ પોતાની સ્ત્રીમાં દેવીનો અંશ છે, તે મહા પ્રતાપશાળી શક્તિ છે, એવું જાણવાથીજ પોતે તેની પગચાળી કરી હતી, એ મોટા મનની સદ્ગુણી સ્ત્રીઓને માટે લાખોવાર દારૂણ યુધ્ધો થયેલાં છે એના રક્ષણને માટે લાખોના જનમાલ ઉડી ગયા છે, એ પ્રતાપી આત્માને હરકત ન થાય, તેથી અસંખ્ય યુરજો બંધાયા છે, માટે એ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે તેમાં કોઈ અદ્ભુત ધર્મશ્રી શક્તિ રહેલી છે, એ આખી સૃષ્ટિની જન્મ ભુમી, સખળ શક્તિમાન દેવી, સર્વથા પ્રશંસનીય છે. એના ગેરલાભમાં નેટલાશબ્દો બોલાય, નેટલા બધા અતીશયોક્તિ બરેલા ગણાય. મનુષ્ય જેમ જેમ સાત્ત્વિક વૃત્તિને ધારણ કરતો જાય, તેમ તેમ લાયક અને સજ્જન બનતો જાય પરંતુ આપણે તો જુઠાનેજ માન આપતાં શીખ્યા જ્યારે કોઈના પણ દોષ

જેવાની વૃત્તિ નાપુલ્ક થઇ જાય, એટલે પછી તેના દિલમાં સદા દેવ વાસો કરે છે. ગમે તેવી ખરાબ વસ્તુ હોય, તોપણ તેને પોતાના સહ-વાસમાં લાવી ઉમદા બનાવે? એ શ્રી તમારા કપાળમાં જડાયેલી છે, તમારી આખી જીંદગીનું જેડાણું છે, ખરાબ હોય નાલાયક હોય, તો તમે સારા સજ્જન હોવાથી કાં નથી સુધારતા? તમે લાયક હો તો તમને એ લાયકાત ખરાબને સારા કરવાથીજ પ્રાપ્ત થઇ છે. શું! તમારા લાભની વાત છે તો પણ નથી બની શકતું? મને એમ લાગે છે કે હવે તમારી પાસે શ્રી સુધારણાનું તત્ત્વજ નહિં રહ્યું હોય? એટલે બચાવને માટે તેનાપર દોષો દોળી નાખો છો. એ પણ તમારા દોષોને જાહેરાતમાં લાવે, પરંતુ બિચારી બીન કેળવાયેલી હોવાથી લાચારકે કંઈએ નથી બોલી શકતી. પરમાત્મા કરશે અને કુદરતને બદલો લેવાની ખરી શક્તિ હશે, તો 'ચોડાજ દિવસમાં હું તમારાપર આલેખોનું વાદળ આવતું જેઉં છું'. એ બાળાઓ પોતાના દોષ ઉતારવા માટે પ્રયત્ન કરી રહી છે અને વખતે વખતે બોલે છે પણ ખરી.

માતાને ડાકેણ કહેનાર સંતાન શી રીતે દેવ બની શકે? કદાચને રાક્ષસ બન્યા હોય તો એમાં અમે શું કરીએ 'જેવી એની બાવના એવીજ એને ફળ પ્રાપ્તિ' બાધ! વાણીના પૈસા પડતા નથી, જે કાંઈ કાંઈ તસ્તી પડતી હોય તો માત્ર જીવ્હાનેજ છે, એ પણ ન કહી શકાય કારણ કે બોલવું એ જીવ્હાનો ધર્મ છે. સાઈં નિકળતાં ખરાબ નહિં કાઢવું જેમએ. અને એમાંએ વળી પોતાની માતા પ્રત્યે? કેળવણી પામ્યા પછી દરેક માણસે, ઉદ્ધત માણસનાં ઉચ્ચારેલાં આવાં કુવાક્યો દુર કરવા માટે પ્રયાસ કરવો જેમએ. તમારીજ માતાને આવી અપકીર્તિ લાગુ પડે છે, એ તમે બીલકુલ નથી સમજતા! કેમકે શ્રી જાતીમાં આપણી માતાઓ પણ આવી જાય છે. માટે તેને ઉચ્ચસ્થાને વિરાજનારી, શૂરવીર દેશભક્તિતોની માતા તરીકે, તેનો જયઘોષ કરો! તમારી દિવ્યદૃષ્ટિ તમનેજ દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરાવશે, ખરાબવૃત્તિ રાખશે તો તેજ હુઆવશે. તમે દેવાલયમાં જાઓ છો, એજ વખત અદ્વાળુ અને પરોપકારી હો એમ ઠરે છે. પણ સ્તુતિમાં એમ કહો છો કે હે પ્રભુ! હું પાપી છું! અધમ છું! મને તારી લે! મારો છુટકો કર! આનું નામજ જીંદગીનો કંટાળો. આનું નામજ ધોર કૃતધ્નીપણું કેટલું બધું ખોટું! કેટલી બેઅદબી! આખા દિવસમાં કંઈ પાપ ન કર્યું હોય અને ઇશ્વર પાસે ખોટો ચોપડો ઉખેળી, પાપના ખાતામાં બે ત્રણ હજાર જીવ મારી નાખ્યાની ખતવણી કરાવવી, એ કેટલું બધું અનર્થકારક છે. તમે કહેશો કે શું આપણે પાપ નથી કરતા કે? જે તેમ હોય અને તમને

ખરી ખાતરી હોય કે અમે પાપ ક્યું છે, તો તમે જાણી જોઇને એ કેમ થવા દીધું. એવાં જાણી બુજીને કરેલાં પાપો શું એમ માફ થઇ જવાનાં છે કે ? પરમાત્મા એવો બાળક નથી કે તમારા સાકરના કકડાથી લોભાય જાય અને તમને છોડી મુકે. એ તો ખુનનો બહલો ખુનથી લેશે, એ બરાબર સમજી રાખવાનું છે. એ ઠગબાજી ત્યાં નહિં ચાલે. તમે ઇશ્વરની પાસેથી ક્યારે ભિક્ષા માગી શકો ? કે તમારી અમૃત નજરમાં સદાય અમૃત જરતું હોય. તમે ઇશ્વરની પાસે જઇ અધમના રૂપમાં તમારું વાતાવરણ રચી બતાવો, તો કોઇ દિવસ તમે તમારા હાથથી સુકૃત્ય નહિં કરી બતાવવાના તમારે સદાય ઉજ્જવલતા ધારણ કરી, પરમ પવિત્ર અને સત્ય, નરવીર, વીરમાતાના સંતાન તરીકે બહાર આવવાનું છે. જે માતાઓ ડાકેણ અને પોતે અધમ એવી જે જાતની કાયમ ખાતે મગજમાં ધુન ભરાય તો પરમાત્માનો એવો નિયમ છે કે રટન કરનારને તેની ભાવનાનાં ફળો આપવાંજ જોઇએ. એક નાનું એવું પ્રાણી ભમરાનું ચિંતન કરે છે, તો થોડા રોજમાં ભમરાં પે દૃશ્યમાન થાય છે. માટે તમારી ખરાબ ભાવનાને ભસ્મ કરો ? નરવીર રતોને પેદા કરનારની તરફ યક્ષીણીઓ અને પિશાચીણીઓ એવા અપવાદો ન મૂકો ? તમારે પરિક્ષા કરવી હોય તો હમણાંજ એ ગૃહદેવીઓને સારા સંબોધનથી બોલાવો, તો એ સારા પ્રતાપશાળી પુરુષોની માતા તરીકે ઓળખાવા લાગશે. અને ભવિષ્યમાં તમને પણ સ્વદેશ ભક્તના પિતા તરીકે ઓળખાવાનું માન મળશે. સ્ત્રી પ્રત્યેના જે જે આક્ષેપો છે તે બધા વિરાગી કહી શકે તો કાંઇ હરકત જેવું નહિં ગણાય. પણ એમાં એ થોડોક વાંધો આવે છે. ત્યાગી પુરુષ ખરી રીતે સ્ત્રી તરફ આક્ષેપ લગાડવાને શક્તિમાન નથી હરતો. કારણ કે જે તેનું મન દૃઢ હોય તો ભલેને શુક્રદેવની આસપાસ અપ્સરાઓ રમતી હતી એમ રમે ? પણ તેના મનની દુર્બળતાએ એ સ્ત્રીને ખરાબના રૂપમાં ગણી કાઢે છે. કદાચને એ કહે તો તેને ખુશીથી કહેવાય ઘો ? તેને હક છે પરંતુ ગૃહસ્થાશ્રમીથી તો એક અવળો કડો પણ ન બોલાય ‘ સ્ત્રી પ્રપંચની જાળ જેને હોય તેને રહેવા ઘો. સ્ત્રી તો પુરુષને માટે સંસાર સાગરમાં નાવરૂપ છે. મજબૂત સ્તંભ છે. ગૃહસંસારનો પ્રવીણ પ્રધાન છે. યજ્ઞયાગમાં વિગેરે શુભ કાર્ય પ્રસંગે એનો પહેલો ખપ પડે છે. સ્ત્રી ન હોય તો એવાં શુભ કર્મો મુલતવી રહી જાય છે. એના વિના કોઇ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. એવી સકલ સંસારમાં મનાતી ઉત્તમ સૌભાગ્ય દેવી શું ! વિપનીવેલી ! ડાકેણ ! રાક્ષસી ! નીચ ! હરામી ! ચાકરડી ! એવા એવા નહિં બોલવા યોગ્ય શબ્દોને લાયક છે ? જેનાથી જગતની શરૂઆત થાય છે, તેનાં મુળ કાપવાથી બધુંઓ તમારો વિચાર શું પરમાત્માની

લીલાને અહિંજ વિરામી દેવાનો છે કે શું ? એ કાંઈ હું સમજી શકતો નથી. તમે હરહમેશાં તેને ખરાબ અકિતરૂપે જાહેરાતમાં લાવશો તો ઘણી સારી અને લાયક હશે તો પણ નિર્લજ્જ, કુલટા અને વ્યભિચારિણી, સ્વચ્છંદી તેમજ કુફેલની મહારાણી બનતાં વાર નહિં લાગે ! તમારા મળમુત્ર જેના અંગને સ્નાન કરાવતાં હતાં અને જેણે તમારા માટે પોતાનું હાડપિંજર ખાલી કરી નાખ્યું છે. એવી પરોપકારી માતાઓને દેવી કહેતાં તમને કયું કલંક લાગે તેમ છે ? ઉપકારને ભૂલી જઈ શા માટે ભાઈઓ ! અપકારની અસીધારા વરસાવો છો. સ્ત્રી અને લક્ષ્મી એ જોડે લક્ષ્મિંદુને ચૂકાવનાર છે, એ ખરું, પણ ક્યારે ? જ્યારે છેલ્લી દશાપર આવ્યા હોઈએ ત્યારે એ સિવાય સ્ત્રી અને ધન ન હોય તો પછી જોઈ લ્યો. ગૃહસ્થાશ્રમની મળકે કેવી રમણીય જણાય છે ? વેદાન્ત ધર્માનુસાર ગ્રહસ્થાશ્રમ ચલાવ્યા પછી સંન્યસ્ત અને વાનપ્રસ્થ એમ એ પાછળના આશ્રમના ઉપાસકોને સ્ત્રી ભોગવવાનું ફરમાન નથી. કારણકે તેણે તો જગત વ્યવહારના સર્વત્ર અનુભવ કર્યા પછી આ છેલ્લી દશાને પ્રાપ્ત કરી છે. એમાં જો સ્ત્રી સામે નજર કરે તો પછી તેને લક્ષ્ય મિંદુ ચુકનાર તો શું પણ અસખ્ય જન્મેના સદ્ભાવને કાપી નાખ્યા છે એમ કહેવાય, મચ્છીમારે જેમ માછલાં પકડવા માટે જાળ પાથરેલી હોય, તેમ પરમાત્માએ અધમ જીવોને માટે સ્ત્રીરૂપી જાળ પાથરેલી છે. જે નીચ સ્વભાવના જીવો હોય, તેજ એવા અધનમા અધાઈ પોતાનો જીવ ગુમાવે છે અને ખરી રીતે એવા લોકોએજ પોતાની ભુલને લઈને સ્ત્રીઓ પર ખોટાં આજ્ઞાઓઢાડી અંતરની દાઝ શાન્ત કરી હોય, એમ જણાય છે. જીઓ કિચકે દ્રૌપદી પર લોભાઈ બાપનું કુળ બોળ્યું. રાવણે સીતા પર આશક થઈ રીદ્ધિ સિદ્ધિ અને મહાન રાજ્ય સાથે લાંબુ આયુષ્ય ગુમાવ્યું. વાળીએ સુગ્રીવની સ્ત્રીને બળાકારથી ઘરમાં બેસાડી તો શું સ્થિતિ થઈ ? તે તપાસો ! એમ નીચ લોકો તરફથી સ્ત્રી પર આવાં આળ આવી પડ્યાં હોય તો કાંઈ કહેવાય નહિં. આપણે આપણી ભુલને સુધારો. જે તમારામાં દેખ હોય તોજ તેમાં હોય ! તમે તમને પવિત્ર અને સ્ત્રીને ખરાબ જાણુતા હો તો સ્ત્રી અને પુરૂષ એવું જોડણું રચનાર પરમાત્મા પણ ભુલ્યો કહેવાય. તમને અને સ્ત્રીને પરમાત્માએ સરખા હક આપેલા છે. તમારી પાસે તાણુ હોય, અગર તો તમે તમારા હક ગુમાવ્યા હોય, તોજ તેના હક છીનવી લ્યો. એ દયાળુ છે, તમારી સેવા એજ તેનું સાર્થક છે, એમ સમજનાર વિવેકી અને શાણી ગ્રહદેવીઓ પોતાના હક તો શું ! પણ તેના પ્રાણ આપતાં પાછી નહિં કરે. એ દેશ

માતાઓ કોઇ દિવસ ગુલામ પદને લાયક નથી. જે કૌમારાવસ્થામાં દેશપુત્રી તરીકે, યુવાવસ્થામાં દેશભક્તની સુભાર્યા તરીકે અને બીજીમાં દેશભક્તની માતા તરીકે, ખરેખર પુજવા યોગ્ય છે. જેની રીતે સ્ત્રી આપણી સાથે માન સન્માનથી અને સ્નેહથી રહે છે, તેવીજ રીતે આપણે પણ રહેવાની જરૂર છે. તમારે જન્મથીજ તેને અપવાદો આપવાની ટેવ પડી ગઇ છે. આપણે સ્ત્રી રતનની કિંમત ન જાણતા હોવાથીજ આપણે તેની પાછળ ખાઇ પીઇને પડ્યા છીએ. એ અંધારે ખુણે સડે છે, એ કુમળું પુષ્પ છતાં આપણે તેને જન્મ થતાંનીવારજ પથરો એવું સંબોધન આપી બોલાવીએ છીએ, સુકર્મી માતા પિતાનું સંતાન હોય, ગાય સમાન ગરીબડી હોય, પ્રેમની પ્રતિમા હોય, છતાં વખતો વખત કુતરી, ગધેડી એવાં એવાં નામોથી બોલાવાય છે. પતી જીવતો હોય છતાં રાંડ કહી તેના સૌભાગ્ય ચિન્હને આપણે નથી જોઇ શકતા. પતીવ્રત પાળી, સાસુ સસરાની સેવા કરતાં છતાં, વેશ્યા કુલટા વિગેરે અયોગ્ય શબ્દો વડે બોલાવતાં ધરાતા નથી. સારી હોય, લાયક હોય, કેળવણી હોય, તોપણ જંગલીનું નામ હજી ભૂંસાયું નથી. ગુણવાન પુત્રપુત્રીની માતા હોય છતાં માત્ર વાંઝણીજ કહેવાય છે. શરીરે સ્વચ્છ રહે તોપણ કુવડ અને સ્ત્રી ધર્મમાં પ્રવીણ છતાં કુભાર્યા કહેવાય છે. કોઇની આધાપાછી ન કરે, શુદ્ધ અંતઃકરણની હોય, પાક વિદ્યામાં દુશીયાર હોય, મરણ કરતાં મર્યાદાને કિંમતી માને, એવી લજ્જાળુ, માયાળુ દેવીઓને દુઃખના ગિરી શીખરથી ગળાડાવવી એ કુરતાની નિશાની નહિં તો બીજું શું છે? એ બાળા આપણી મોંઘેરી થાપણ છે. આપણાજ હાથે તેનો ઉદ્ધાર છે. જ્યારે આપણે આમ દગો દઇ તેને અમૃતને બદલે વિષ ખવરાવશું, ત્યારે તો હદજ આવી રહી કે નહિ?

હવે આપણી અજ્ઞાનતાને સુધારે એવું બીજું કયું સાધન છે? તમે જે લક્ષ્ય ંચીથી બંધાયા છો તેનો બરાબર ઉપયોગ કરો. ઉચ્ચ અને દિવ્ય વર્તણૂક રાખી શુભકાર્યોમાં સહાયભુત, ધર્મ અને નીતિમાં વૃદ્ધિ કરનાર, ધર્મશીલ, પ્રતાપવાન દેવીઓનું જીવન કેમ સાર્યકરૂપ નીવડે તેનો ઉપાય યોજો. આવો દંપતિ ધર્મ આખી જીંદગી નિભાવો તો દેશનું હમણાંજ ભલું થાય તેમ છે. દેશસેવાને અર્થે વીરપુરૂષોને ઉત્પન્ન કરનાર, ભગવતી, દેશાભિમાની, શારીરીક શક્તિ મજબુત કરવા માટે બાળકોને ખતથી ઉછેરનાર, ઉદ્યોગી, શીલવતી, ગૃહદેવીઓ સન્માન કરવા યોગ્ય છે. છતાં એ સ્ત્રીઓને બહુજ અન્યાય મળી રહ્યો છે, માટે એવી દેશના ઉદયના સાધનરૂપ સ્ત્રીને, આખા દેશના જીવની, સર્વ શુભકાર્યોની અધ્યક્ષ, સમસ્ત દેશની શક્તિ, મહાદેવી તરીકે હું

અમરસ્થાન આપું છું, દેશની ઉન્નતિનું મુળ માતાઓ છે. એ પ્રવીણ પ્રધાન વગર ધર સંપત્તિ, જ્ઞાન, વિદ્યા, રાજ્ય, પાટ વિગેરે ધુળ સમ જણાય છે.

જ્યાં સ્ત્રીઓને માન ન મળતું હોય, ત્યાં દેશની અને તે દેશના દરેક ગૃહની સ્થિતિ કંગાળ સમજવી, જે ગૃહે સ્ત્રી ન હોય તે ગૃહ રત્નથી પરિપુર્ણ હોય, તોપણ સ્મરણ જેવું સમજવું, એ લાયક ગણાતી ગુણમયી ગૃહદેવીઓના લાભાર્થે અંધતા, મૂર્ખતા અને બીજા કેટલાક અપવાદોને તજો. તેનો તમારે દુઃખમાંથી બચાવ કરવા માટે પુરેપુરો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ છે. જેનામાં જ્ઞાન, શક્તિ અને અનુભવ છે, તેણે તો અવસ્ય સ્ત્રીના લાભમાં ઉતરવું જોઈએ. ડાહ્યા અને વિવેકી પુરૂષો તેની ભાર્યાઓના સદ્ગુણોથી વાકેફદાર હોય છે, માટે એવા પુરૂષો જે સ્ત્રીના માનમાં વધારો થાય, તેને સદાય ન્યાય મળતો રહે, એવો પ્રયાસ કરે તો તેવા દેશના હિતચિંતક, સજ્જન શીરોમણીને મારા ધુટણીએ પડી શીર ઝુકાવ નમસ્કાર છે. અને જેઓ સ્ત્રીઓને અપવાદના રૂપમાં ગાયા કરે છે, તેઓનું મુખ હું નથી જોવા માગનો! દરેક ગૃહદેવીઓને મારી વિનતી છે કે પોતે અગર તો જે પોતાનો પતિ લેખક, કે કવિ હોય તો તેને સ્ત્રીના લાભમાં ઉતરવા વિનતી કરવી, કે જે ચળવળ વડે, લાંબા વખતથી ચાલતો આવેલો અપવાદનો ડુંગરો આ ચાલુ જમાનામાં બળીને ભસ્મ થઈ જાય સ્ત્રીઓ જ્યારે આ કાર્ય પોતાના હાથમાં લેશે ત્યારેજ અપવાદનો અંત આવી તેને ન્યાય મળશે. કહેવત છે કે “આપ મુઆ વગર સ્વર્ગે ન જવાય” તેમ સ્ત્રીઓ જ્યારે પુરૂષની મુંડકી ઝાલી, તેના પર આવેલા અપવાદો વ્યાજ સુહાં પાછા ફેંકે ત્યારેજ હું ભાગ્યશાળી થયો ગણાઉં કોઈ મને કહે કે તારે વયમાં આટલી બધી દાઝ શાની? તો તેના જવાબમાં માત્ર એટલુંજ કહીશ કે હું તમને પુછું છું કે કોઈએ ખૂન કર્યું હોય અને બધું આળ તમારા પર ઓઢાડી દેવામાં આવે તો તમારા અંતઃકરણ પર કેટલો બધો જખમ થાય? તેમ સત્ય છુપાવી, અસત્યનો પડદો રજુ કરી, નિરાપરાધી બાળાઓના પર ગુન્હો ઢોળી નાખવો એના કરતાં સત્ય વાતને જાહેરાતમાં લાવી, અસત્ય અપવાદોને દાટી દેવા, એમાં કયું ખોટું કામ છે? આપણે એમ જાણીએ કે આ માણસ બહુજ ખોટું કામ કરે છે; તોપણ એ દોષ નહિં સુધારતાં તેના દોષની વૃદ્ધિ કરવામાં સંભાથે મળી જઈએ, તો એનેજ હું તો પાપ સમજું છું, અનીતિ કહું છું. એ રિવાજ જંગલી જનવરોમાંજ હોઈ શકે, પછી તો તમારી મરજી.

એક તરફ આપણે દુનીયાને અનીતિખોરના નામથી ઓળખાવીએ છીએ અને બીજી બાજુ આપણે એના કરતાં હલકું કામ કરવા જતો.

શરમાતા નથી અને બિચારી નિરાપરાધી બાળાઓને વેચી, દેશમાતાઓનાં અંતઃકરણો દગ્ધ કરવાને સારો પાઠ ભજવીએ છીએ. આ વિષે આપણે માટે ધણાએક લેખો બહાર પડે છે, છતાં બહેરા હોવાથી સાંભળતાં નથી. પુરૂષો સ્ત્રીઓને ગુલામગીરીમાં રાખી તેના માટે ગમે એવા કાયદા ઘડી રાખે અને ગમે એવો અત્યાચાર કરે; તોપણ એ બિચારી મુંગે મોઢે સહન કરે છે. સ્ત્રી મરી ગઈ કે તુરતા તુરત પુરૂષ બીજી સ્ત્રી કરવાને તૈયાર થઈ જાય છે. જ્યાં સ્ત્રીના સ્વતંત્રપણાની અને તેને સારે રસ્તે ચડાવી, વિદ્યા હુન્નરમાં પ્રવીણ બનાવવાની વાત આવે, ત્યાં તો પુરૂષોની આંખો લાલચોળ થાય છે અને વાચાળ માણસ તો સ્ત્રીની તરફેણમાં ચડનારની ધૂળ કાઢી નાખે છે. હું ઠારોઠાર એજ રાડો સાંભળું છું કે અરેરે ! ફલાણો રાજ્ય આપખુદી કાયદો ચલાવે છે. અમેને ગુલામ બનાવી અમારા જન્મસિદ્ધ હક્કો લઈ જાય છે. અમારો દેશ, અમારું શરીર અને અમારી જીવ્હા અમારા ઉપયોગમાં આવતાં નથી. અમે અમારા સંતાનોનું ભરણપોશણ કરી શકીએ, એવો અમારી પાસે, અમારા સ્વતંત્ર હક્કનો ધંધો નથી. આનાં કરતાં એ યમસદન પણ સારું હોય. એવું બોલનાર મહાશય કુદરતના અટળ નિયમને નહિં સમજતો હોય ? કુદરત એકબીજાનો અરસ પરસ બદલો લેવા દેવાનેજ જન્મ પામી છે. તમેએ તમારી બહેનો, દિકરીઓ અને સ્ત્રીઓના હક્કો લઈ લેવાને ક્યાં ધોળે દહાડે નહોતી ધાડ પાડી ? તેને લઈને દુઃખ ભોગવવું પડ્યું હોય તો એમાં શું ખોટું થયું છે ? સ્ત્રીઓ જ્યાં, ત્યાં પોતાના હક્કો સુરક્ષિત રાખવા માટે પુરૂષોની આગળ વાત કરે તો પુરૂષ આડું માયું મારી કંઈક બીજી વાત ઉડાવે અને દાખ બતાવી એખું ટુલ જેવું કહી બતાવે કે તમારે તો ધરમાં રાંધ્યા કરવું, બાળ બચ્ચાંઓને ઉછેરવાં, રાત્રે અમારી પગચાળી કરવી અને વખતો વખત કંપડાં સાફ કરી, અમારી સેવામાં આઠે પ્રહર વીતાડવા સિવાય તમારું કલ્યાણ કોઈ વસ્તુમાં છે નહિં. આવી રીતે હરવખત બોલી તેઓને આશા ભંગ કરતાં આપણે બિલકુલ શરમાતા નથી. અમારો ધર્મ અમારા પ્રત્યે ટકાવી રાખો પણ અમારો ધર્મ તમારા પ્રત્યે બજાવતાં અમને નવરાશ નથી જે વખતે આપણે સ્ત્રીની ફરીયાદ સાંભળવાને મૂખ મરડીએ છીએ એજ વખત અસંખ્ય વિદેશીઓ આપણી મશ્કરી કરે છે અને આપણે તેની દૃષ્ટિએ પડ્યા કે તુરતા તુરત તીરસ્કારની દૃષ્ટિએ જીએ છે અને આંગળી બતાવી કહે છે કે જીઓ ! આ પેલા હિંદીઓ કે જેણે નિર્દોષ બાળાઓના આત્મબળ ઉપર આગ લગાડી છે, તે આ ઘાતકી આર્યો અરે ! જે પ્રજા આપણા પછી લાયકાતમાં આવી છે અને પહેલાં જંગલી હતી તે હવે લાયક થઈ સુધરેલી એવું નામ ધારણ કર્યું છે, એ પ્રજા આપણને જીના અનુભવીને જંગલીના નામથી બોલાવે એજ

આપણે લાયકી સુધરાઇ અને ચતુરપણાનો વારસો હોંનવી લઇ આપણને પોતાનું જંગલીપણું આપે છે, એમ કહેવાય વિચારો ! દેવતાઓ પણ સ્ત્રીઓને માન આપે છે, જુઓ ! તેઓ ખુશી પડે ત્યાં વિચરે છે, વરદાનો આપે છે, પુખ્ત છે એમાં ધણીની જરા ના પસંદગી હોતી નથી ત્યારે તમે આમ કરવામાં કઇ મોટાઇ માનો છે ? કોઇ સ્ત્રીની સ્વતંત્રતાવાળો દેશ હિંદને વખાણે એ સ્વપ્ને પણ સમજશો નહિં વિદેશી સ્ત્રીઓને જો ધડી બે ધડી હિંદના ધારાધોરણમાં રહેવાનું કહેવામાં આવે, તો સાફ સાફ કહી દે કે ગળાપર છુરી લગાવો તો બહેતર; પરંતુ હિંદની સ્ત્રીઓની હાલતમાં અમે એક મિનિટ પણ ન રહી શકીએ. આવા જીલમથી સ્ત્રીઓનું સુખ નાબુદ થાય છે, એમ નથી ! પણ સાથે આપણું સુખ સૂકાય જાય છે. તેને રીબાવી રીબાવી મારવા કરતાં, એક સંગાથે તેનો જીવ નિકળી જાય એવી યુક્તિ રચવામાં આવશે તો એ કાર્યને સ્ત્રી હજાર દરજ્જે ઉત્તમ માનશે. સ્ત્રીઓના પર એકદમ મોટા કાર્યનો બોજો નાખવાથી તેની તંદુરસ્તીમાં બગાડો થાય છે. તેને લઇને સંતાનોને પણ ભોગવવું પડે છે. બાળકોના જન્મ કરતાં મરણની સંખ્યા વધી જાય છે તેથી એ બાળકો સ્વર્ગે સીધાવતાં એવો તો શ્રાપ દઇ ચાલ્યા જાય છે કે અમારા પ્રાણુ હરનારા તમે, અગણીત ઉપાધિઓના કરવત નીચે બંને બાળુ કપાળે ? કુટાળે અને જોર ચાળે. આ પ્રમાણે બાળકોની હત્યા શું એછા પાપની છે ? કદાચને તેવા પાપના ભોક્તા મનુષ્યો પ્રભુની દયા માગે તો એ પાપમાંથી છુટી જવાય એમ તો નથીજ તેવાઓના પર દયા ખાવાને માટે કાંઇ ઇશ્વર નિર્માણ થયો નથી, એતો અનિતિ ખોરાનાં મૂખ મદન કરવાને માટેજ અવતરેલો છે. બાઇ ! આપણે આપણી બહેનો દિકરીઓને આમ ક્યાં સુધી પીલ્યા કરશું ? આથી કેટલીક અનિતિઓ વરસી રહી છે, છતાં નહિં જગૃત થઇએ તો ક્યારે આંખ ઉઘડશે ? જ્યારે જીલમનો જવાબામુખી ફાટી નિકળશે ત્યારે ? સ્ત્રીઓનું સન્માન એ સર્વત્ર ઐશ્વર્યનું આદરમાન છે. સ્ત્રીના અભાવે ગૃહ ખાલી જણાય છે. ગૃહનું નુર ઉડી જાય છે, ગૃહરત્ન વિના રત્નથી પરિપુર્ણ ગૃહ બંધ રહે છે, જેના ધરમાં એ ગૃહિણીરૂપ ભાગ્યદેવી ન હોય તેણે પોતાની રિદ્ધિ સિદ્ધિઓને બહાર રદન કરતી સમજવી. તમારી વૃત્તિ, તમારું કાર્ય એ બધાં સ્ત્રીને દાસત્વ ઉત્પન્ન કરનારાં છે; તોપણ એ સર્વને ભોળા હૃદયની ભામનીઓ પોતાના ઉત્તમ ઇલ્કાબરૂપ સમજીને, શુદ્ધ સ્નેહથી સ્વીકારે છે. એમાં પછી સેવા કે ગમે એવું જીવનું જોખમ આવે છતાં નહિં ડરતાં, ગુલામ, કેદી અને મોટા મોટા જીવ લેણુ કાર્યમાં જોડાય છે. તમારું દીલ જો કામળ હોય, દયાળુ હોય, પરાંપકારી હોય, તો

તમારે એને ગુલામીમાંથી છોડાવવાની કોશિશ કરવી જોઈએ. તમે જ્યારે તમારા આશ્રીતને ગુલામ બનાવશો અને વિશ્વાસઘાત કરી મિત્રને કેદમાં પુરશો, ત્યારે તમે શી રીતે અનામત રહેશો? એનો કાંઈ વિચાર કર્યો છે? આથી તમારી આગુબાગુની મદદ ટળે છે, તમારો વિશ્વાસ રદ થાય છે, નવાં નવાં કાર્યો અટકી પડે છે અને તમને દેશભક્ત બનવાનું માન નથી મળતું.

એ બિચારી સ્વર્ગસમાન સુખોને તુચ્છકારી, તમારી સેવા કરી રહી છે. ગૃહસ્થાશ્રમ એ તમારું નવું બદલાયતું સ્વરૂપ છે, તેને સુધારો? તમે હરહમેશાં રસ પડતાં કાર્યો કરો છો, વિદ્યા અને હુન્નર તમને દિનપ્રતિદિન નવો નવો આનંદ આપતાં રહે છે, જંગલી મટી ઠેઠ દેવ પંકિતએ પહોંચ્યા છો, છતાં હજી જુની જંગલીપણાની રીતો નથી કાઢી નાખતા તેથી તમારી ઘેલછા પૂર્વની છે એમ સાબિત થાય છે. કુદરત તમારે માટે ગુત્પ વાતોનો ભેદ અને નવી નવી રચનાઓ રચ્યા કરે છે, તેનો છાની રીતે તમે તપાસ કરો અગર તો બરાબર જાણવા શીખો તો જ્યાં જ્યાં દેશને ઉદ્ધાર થયો છે, તે સ્ત્રીના વિના નથી થયો, એમ દેશપરદેશના ઇતિહાસો સાબિતી આપે છે. જગદેવ પરમારની પત્નિ વીરમતીએ લડાઈમાં બહુજ સારો ભાગ ભજવ્યો હતો. સ્ત્રીઓ બહાદુર હોઈ પતિને શોર્ય ચડાવતી હતી, નામદં પતિની પત્ની તરીકે પણ ઓળખાવવામાં પાપ સમજતી હતી. પતીમાં શોર્ય ન હોય તો પોતે લડાઈમાં ઉતરી અનિદાતાને બદલો વાળી આપતી હતી. છેવટે હાર થતી તો ધરખાર સળગાવી અગ્નિમાં પોતાના દેહની આહુતીઓ આપતી હતી, કદાચને પતિ નિમકહરામ થતો તો સ્ત્રી એવા વિશ્વાસઘાતી પતિનું ખુન કરી પોતાના ઉપરથી કુલાંગારની સ્ત્રી તરીકેનું કલંગ ઉડાવવા મથતી હતી, જુઓ! હમીરને અને અલાઉદ્દીનને લડાઈ થઈ એ વખતે રતિપાળ હમીરનો સેનાપતિ હતો તેને અલાઉદ્દીને પોતાના પક્ષમાં લઈ લીધો હતો, તેથી તેની રાણી વસુમતીએ તેના પતિને સૈન્ય શિબિરમાં જઈ અરધી રાત્રે કટાર ભોંકી મારી નાખી પોતાના ઉપરનું કલંગ વિદારી નાખ્યું હતું. કેટલીક વીરરાણીઓ તો હાર ખાઈ આવેલા પોતાના ધણીનું મોઢું જોતી ન હતી. અને એટલે સુધી બળ રેડતી કે પતિ ફેશી હોય, ન માલો હોય; તોપણ સમરાંગણમાં ગયા વિના ચાલતું નહિ. એવી દેશ ઉધ્ધારક, મહાન ગુણવાન દેવીઓનો શામાટે તીરસ્કાર હોવો જોઈએ? એ બિચારી રીખાય છે, પીડાય છે, અનેક સંકટોથી આચ્છાદિત થાય છે, હવે સંભાળ લેવામાં નહિ આવે તો પંદર કરોડમાંથી કોણ

જાણે દોઢકરોડ બચેતો ! તમારો દેશ છેક પાયમાલ થવા આબો, તોપણ સમજણ નહિ આવે ? એ દાસત્વને ભરમીભુત કરો. તમારી ભુખમરાની, ગરીબાઈની અને નિર્ધનતાની મોટી દિવાલો બંધાય છે. સાંભળો ! કંઈ સાંભળો ! તદ્દન બહેર નહિં બનો જો સ્ત્રીઓને આમ રીખાવવા દેશે તો આખો દેશ એક થોડીજ મુદતમાં દુઃખથી ઘેરાઈ જશે. એ બિચારી વ્યાધિમાં હોવાથી શરીરે અશક્ત બની છે. ડોલવા લાગી છે. ફેર આવે છે. સ્તનોમાં દુધ ન હોવાથી બાળક ભુખે રાડો પાડે છે. વક્રાદાર, ધૈર્યશીલ અને નિમકહલાલ એવી વીરાંગનાઓને તમારી બેવકુશીમાંથી બચાવો તમારો ઉદ્યોગ, વિદ્યા, બહાદુરી એ બધાં નષ્ટ થયાં તોપણ નહિં સમજો ? આ તમારી કમઅકલ તમને બહુજ ઉંડા ભયંકર વમળમાં લઇ જાય છે. આથી નિરાશા અને આપત્તિઓ તમારાં એવારણ્યં લે છે. દરદીને બહુ નહિં સતાવો. એકતો અબળા અને અને બીજી બાજુ તમારી સતા, સપ્તાઈ. આ કાયદો રાક્ષસી છે. તમારું કર્તવ્ય શું છે ? પહેલાં શા અર્થે તમારું એની સાથે જોડાણ થયું ? એ વિચારો. જેવું તમારું હાડમાંસનું શરીર, એવુંજ તેનું. છતાં લોખંડનું શરીર જે કામ કરે તેવુંજ તે કરે છે. તમારા માટેજ એણે જન્મ લીધો છે, તમારીજ સેવામાં પોતાની સજ્જનતા સમજે છે, એના ઉપર જુલ્મોતો આટલો બધો મારો ન ચલાવો. એ મનુષ્ય છે, છે, ભુત નથી. હો ! જરાપણ દયા નહિ આવે ?

તમે બરાબર સમજો તો મુસલમાન બાદશાહોએ જે તમારાપર જુલમ ચલાવ્યો છે અને કોઇપણ પરદેશી હાલ તમારી કનડગત કરતો હોય તો આ તમારાં જુલમી કાર્યનાં ફળ સમજી લેવાં. સ્ત્રીઓ જ્યારે હુશીયાર હતી, બણેલી અને લાયક હતી, ત્યારે સમગ્ર સૃષ્ટિમાં હિંદ એક હિરો ગણાતો હતો અને એની ચડતી કળા એક જુદા પ્રકારની હતી, જે વખતે અમેરિકાખંડની શોધ થઇ એ વખતે ‘હિંદ’ એક દિવ્ય ભુમી તરીકે ગણાતો હતો. હિંદની ઔરતોના હાથે વણાયલા રૂમાલો ઇંગ્લાંડની રાણી અલીઝાબેથ ખરીદી મન માની કિંમત આપતી હતી. ઢાંકાના મલમલે તો આખી દુનીયાનું મન આકર્ષ્યું હતું, હાલમાં એમાનું કંઈએ ન મળે. કારીગરી નાશ પામી, ભોંયરામાં રેંટીયા માંડી, ઝીણું સુતર કાંતનારી સ્ત્રીઓ કોણ જાણે ક્યાં અદૃશ્ય થઇ ગઇ ? નકસી કામ ક્યાં ચાલ્યું ગયું ? આ બધાં વિચારીએ તો સ્ત્રીઓ બીનકેળવાંચલી માટે આ બધું સહન કરવું પડે છે.

એ બિચારી કામળ અંતઃકરણની સ્ત્રીઓ તમારા ગુન્હામાં ન હોય, છતાં તમે બહારથી ક્રોધ કરીને આવ્યા હો તોપણ એને મારવા માંડો એથી એ બીકે બિચારી ધ્રુજે છે. કંપે છે. એ ચિંતાથી તેનું શરીર સુકાય ગયું છે. એ તમારા રાક્ષસી બયથી જળજી.

બોલી શકતી નથી. કહો ! ડાહી અને વાચાળ ક્યાંથી અને ? એ તમારી ઘણી એક ખુશામત કરે છે, તમે રાતને દિવસ કહો ? તોપણ એનાથી રાત્રિ કહેવાય એમ નથી. એ તમારી બે પરવાએ અજ્ઞાન રહે છે, આપત્તિમાં આવે છે. મન હલકું અને નબળું બની, હિંમત અને લાયકાતને ગુમાવે છે. ગુણ, જ્ઞાન, સત્તા બાહોશીપણું એ બધું તમારી અનીતિભરી વર્તણૂકમાં તેને કંઈ કામ આવતું નથી. તમે એને શીક્ષણ નથી અપાવતા. એટલે એ બિચારી એ દુઃખથી જેઠ મહિનામાં પાદરકે ગોંદરે રડવા જાય છે અને વિધા હુજર પોતાના ભાગ્યમાં નથી હોતાં માટેજ રોષ ધર રાખે છે, અને નકામું મન બાળી પાછી ઘેર આવે છે. આ તમારા દેશની કેળવણી.

જે માતાએનો આશીર્વાદ તમને કલ્યાણકારી છે, તે માતાએને ભણાવો. પણ તેને રડાવી, કુટાવી જીવંતની ખરાબી નહિં કરાવો, એને ખાવું ભાવતું નથી. એનું મન દુઃખાય છે, જાણે કેમ શોકસાગરમાં ડુબી હોય તેમ લમણે હાથ દબ, બળતી શગડીની જેમ, અંતઃકરણને મશાલની માફક સળગતું રાખે છે, તેમનાં કલેજાં બળીને ખાખ થઈ જાય છે. વખતો વખત એજ વ્યાધિમાં જીવ ગુમાવતી હોય તો કાંઈ ખોટું નહિ કહેવાય, આવી અધોર ચિંતામાં આપણે કોઈ દિવસ રહ્યા હોઈએ એમ મને સાંભરતું નથી. જે વિચારો તો તમને આવા સ્ત્રીના કોપથીજ મહેનત કર્યા છતાં ફતેહ મળતી નથી, તમે એમ કહો છો કે આ માણસ તો આપણા દેશના વતનીએનું વાંકુંજ બોલ્યા કરે છે, તો માફ કરજો આપ આપની લુલ્લ હમણાં સુધારો તો અનહદ પરિશ્રમથી બનાવેલું પુસ્તક હું હમણાંજ દાટી દઈશ, તમને કલંક લાગે તેવું નહિં રહેવા દઉં. અને હું હાજર નહિ હોઉં તો મારા વારસને કહેતો જઈશ કે બાપ ! બ્યારે તારા બધુંએ પોતાની લુલ્લ સુધારી, દેશભક્ત તરીકે પ્રસિદ્ધિમાં આવે, ત્યારે આ પુસ્તક તેને અપકીર્તી રૂપ હોવાથી દાટી દેજે.

તમે તમારો ખરો ધર્મ સમજતા હો તો તમારે તમારી પતિને શિક્ષણ આપવું જોઈએ. જે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના અધ્યાપક કે સદ્વિદ્યાનો આચાર્ય નથી તેના દંપતિ જીવનમાં કંઈ પણ રસ હોતો નથી. અને જે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના માટે સુખનાં સાધન કે જ્ઞાન, સ્વતંત્રતા નથી લાવી શકતો તે મહા અધમ છે. બડો સ્વાર્થી છે, દેશદ્રોહી છે. તમારે સ્ત્રી તરફ સંપ અને દયા રાખવાનાં છે. તેને તમારી જેવા પતી મળ્યાના સુભાગ્યને દુર્ભાગ્યના રૂપમાં નહિં ફેરવી નાખો, તમે ગૃહસ્થાઈ દેખાડવા માટે દશ દશ રૂપિયાની નોટમાં તમાકુ ભરી પી જાઓ છો અને સ્ત્રીને કેળવણી આપવામાં એક રૂપિયો પરખાવતાં કેમ ત્રણ કલાક વિચાર કરો છો ? તમને રેશમી ઘેતી જોટા, રેશમી પાઘડી, ઉમદા

રેશમી ડગલો એ કંઈએ શોભારૂપદ નથી. માત્ર તમારી દેશમાતાએને કેળવણી આપો, એજ તમારો ખરો શુભાર છે. મોટરમાં બેઠા એટલે શ્રીમંતાઈ નહિં સમજો એ વાયુની લહરી છે. દિવસ દિવાળીઓ છે, વાદળની છાયા છે, વિદ્યુતનો ચમકારો છે. સમજો! દિલમાં વિચારો! ભુલ નહિં આવ્યો! પૈસો સાથે નહિં આવે, કીર્તી અમર છે. કરોડો માણસો મરી ગયાં પણ થોડા ઘણા કીર્તીકારોજ યાદ કરાય છે.

ગૃહદેવીઓ તમારે પગે પડી તમને વિનવે છે, તમારી પાસે પોતાની સેવાનો બદલો માગે છે, તેનું રક્ષણ કરવું એ તમારા બળની વાત છે. તમારી સત્તાની રીતી છે. ઉઠો! દરેક પુરૂષ દીઠ એક એક રૂપીયો કરશે તો પણ અઢાર કરોડ રૂપિયા થશે, તેનાથી એ બાળાઓનો આશીર્વાદ તમોને અબજો રૂપિયા અપાવશે. તમે એમ નહિ કરો તો એના ઉંડા અંતઃકરણમાંથી નીકળતો દુઃખનો આર્તનાદ નકી પરમાત્માને ઉભો કરશે. અને નકી લક્ષ્મી પોતાની બગીચાઓને મદદે પોતાના સ્વામીને મોકલશે. સ્ત્રી રાષ્ટ્રિય ચેતન પ્રકટાવવા માટે અચ્છું ચેતન રેડે છે, તેથીજ તેઓ રાષ્ટ્રની માતાઓ કહેવાય છે. ભુમી-પૃથ્વી સ્ત્રી જાતી હોવાથી જ્યાં જ્યાં સ્ત્રીઓને દાખમાં રાખવામાં આવે છે, ત્યાં ત્યાં દેશની ભુમીનો ઉદ્ધાર થતો નથી. સ્ત્રીના જ્ઞાન અને તેની સ્વતંત્રતામાંથી દેશનું છુટાપણું જન્મ પામે છે. સ્ત્રીઓના હાથમાં કાર્ય ગયા વિના કાર્ય દ્રઢતા પકડશે નહીં અને એજ સ્ત્રી પરાધિનતાની અધમ બેડીમાંથી છોડાવી આધ્યાત્મિક આગેવાનીના એક નવીન પ્રકાશ તરફ દેશને લઈ જશે, તથા પુરૂષના ગૃહ સંસારને સ્વર્ગસદન સમાન બનાવી, દેવતા સમાન અનુભવ કરાવી આપશે. જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓનો આત્મા સુતો છે, ત્યાં સુધી આખું રાષ્ટ્ર સુતું છે, એમ સમજવું. કદાચને જાગતું હોય, બોલતું હોય, તો તેની સ્વપન્નાવસ્થા ગણી લેવી. ત્યાંના પુરૂષો સત્યવીરના નામથી ઓળખાતા નથી. ધારો કે સત્યવીર અને ઝનુની થઈને રણયુદ્ધમાં કુદ્યા તો શત્રુની હાકલ તેના પ્રાણ બેચી કાઢે છે. અજાણ્યો હોવાથી આડકતરા માર્ગમાં અફળાય છે. બિવિધ્યની સ્વતંત્રતા તેના તરફ ઝેર વરસાવે છે, અને તેની સાથે રૂઢીના, સ્વાર્થના, બહેમના, અસત્યના, દુર્ગુણના મોટા અખાડાઓ બંધાય છે. નવાં રાષ્ટ્ર સ્થપાવાના પ્રયોગો શરૂ થાય છે. આનાં એવાં તો માઠાં ફળ આવે છે કે પુરૂષોને એ દુઃખથી હરવખત લડાઈઓમાં ઉતરવું પડે છે, તેના શબો લોહીની નદીઓમાં તણાય છે, હાડ અને માંસનાં ઢગલા પર ગીધ પક્ષીઓ નાચ કરે છે. હું તમને એમ નથી કહેતો કે તમે વિદેશીઓની માફક, નોકરની પેઠે સ્ત્રીની આગળ પાછળ ચાલો. માથા પર છત્રી

ધારણ કરી રાખો, એ ખેસે અને તમે ઉભા રહો, પરપુરૂષ તેનું કાંડું પકડી લઇ જાય, અને તમે બુલ્યા હો તેમ ખીજે રસ્તે જવાની શોધ કરો. ધર આંગણે પરપુરૂષોનાં પગરખાં જોઇ, બારણેથીજ પાછા વળી જાઓ. તમારાથી સ્ત્રીને કંઇ કહેવાયજ નહિં. સ્ત્રીના તમે ગુલામ બનો કે સ્ત્રી તમારી ગરદન દબાવી છાતી પર ચડી ખેસે. તમારામાં જેવો તેવો ગુન્હો હોય કે તુરત, સ્ત્રી તમને રીવોલ્વરથી ધુકી દે. તમે ખેડાહો અને તમારી અદ્ય રાખ્યા વિના સ્ત્રી કોઇ પણ વ્યવહારમાં જીભ છુટી મુકી દે. તમે પરસ્ત્રી ગમન કરી આવ્યા હો અને સ્ત્રીથી ન બોલાય તેમ સ્ત્રીએ કરેલા પર પુરૂષ સમાગમથી તમે ન બોલી શકો. એમાંનું હું તમને કંઇએ કહેતો નથી, ઉલટો હું તો એ રીતને ધિક્કારું છું, એને હું ઉદ્ધતાઇ કહું છું. કદાચને એવી સ્ત્રી હોય તો તેના છુટાછેડા કરવામાંજ સાર છે. એનાથી સ્ત્રીઓને અને પુરૂષોને બહુજ બળુવા જેવું મળે છે. જે તેમ ન કરીએ તો સ્ત્રી પોતું બાળી બમણે રસ લે છે. વળી એક વાતે આપણે તેને ઉત્તેજન આપ્યું કહેવાય; માટે આ બાબતમાં મારું કહેવું કંઇ જુદા પ્રકારનું છે. તમે સ્ત્રીઓને હરકોઇ પ્રસંગે સારું રસબયું બોલવા ચાલવાની છુટ આપો. સ્ત્રીઓને બળુવાવાથી અનર્થ પાત થાય છે, એવી તમારી બે અક્ષતને તજી દો. વળી તમે કહો છો કે સ્ત્રીઓએ તો ધરમાં અને રસોડામાં; તેમજ પરચુરણ કાર્યમાં રૂંધાઇ રહેવું અમારાં બાળખત્ત્યાંઓનાં મળમુત્ર સાફ કરી આખી જીંદગી અમારી ગુલામી કરવી, ગૃહને સાફસુક રાખી અમારી આગતા સ્વાગતામાં ઉઘાડે પગે ઉભું રહેવું, અમે સ્નાન કરીએ ત્યારે અમારું શરીર ચોળી તેલ મર્દન કરી, ઘોતીયાં સાફ કરી આપે. રાત્રે પથારી બિજાની, અમને લાંબે પંખે પવન નાખે, દિવસમાં ત્રણ વખત ચા પકાવી, રકાખી પ્યાલા સાફ કરે શાક, બાજી, રોટલા તૈયાર કરી, ઉઠો સ્વામીનાથ ! જમવા. એમ નમ્રતાથી બોલાવા આવે એવા અસંખ્ય ગુલામીના ધારા છે કે જે લખવા બેસું તો આખી ચોપડી એનીજ લખવી પડે માટે તેને તમને.

ભાઇઓ ! એ તમારું એટલું એટલું કામ કરે તો પણ એ બિચારી બહુ બોલે તો બોલકી કહો છો, ધીરું બોલ તો મૂંગી, કોઇ કાર્યમાં પૈસા વધારે વાપરે તો ઉડાઉ અને ઓછા વાપરે તો લોભી, કંજુસ, ચાંડાળ કાર્યમાં પાછળ રહે તો ઢીલી અતીશય આગળ જાય તો ઉતાવળી, આગ્રહ કરે તો હડીલી અને આગ્રહ ન કરે તો પોચી, ખુશામત કરે તો લાલચું ગુન્હેગાર. દોષીત, હલકી, કોઇ જાતની વાક્ય ચાતુર્યતા ન વાપરે તો ગર્વિષ્ઠ. અભિમાની, વિગેરે એવી રીતે એને કોઇ વાતે લાયક ન કહેવામાં આવે, એ પહેલાં પ્રથમતો તમારી બૂલ છે. એના પ્રત્યે તમારે કોઇ દિવસ વિશ્વાસ નથી, આવ્યો એને લઇનેજ તમારી ભાવનાથી તેનામાં અનીતિએ

વાસ કર્યો છે. અણુવિશ્વાસુ બની છે, વ્યવહારનું બધું કાર્ય તમે કરો. એટલે એને અભણ રાખી, એક બાર હાથના ઘરમાં ગુંગળાવી મારો છો. તેથી એ મૂર્ખ હોય તમને નથી મદદ કરી શકતી એથી તમારા મગજ પર બહુજ બોળે આવી પડવાથી તમને કાર્યમાં કંટાળો આવે છે. મોટાં મોટાં દાનવીર સ્ત્રી પુરુષો થઇ ગયાં તેની તો તેને અભણ હોવાથી ખખર નથી, ત્યારે એ ક્યાંથી લાયક અને ખાનદાન બને ? આવી ધણી. એક જાતની તમારી અન્યાય ભરી વર્તણૂક છે, એને તમારે સારા રૂપમાં ફેરવી નાખવી ઘટે છે. સ્ત્રીઓએ પણ સાદાઇ, મનની મોટાઇ, પુરુષ તરફ માયાળુપણે અને સ્નેહની સાથે શુદ્ધ પતિવ્રત ધર્મ પાળી, ગૃહસંસારને મોક્ષના સાધનરૂપ બનાવવો જોઇએ. પણ મીજલસમાં જવા માટે પુરુષનો પોશાક પહેરી તૈયાર ન થવું. પતિની રજા સિવાય અપવાદનો બોળે આવી પડે એવા કાર્યમાં જોડાતાં બહુજ ધ્યાન રાખવું.

હું કહું છું કે સ્ત્રી જ્યારે મનની અને દરેક આત્મતની શુદ્ધતા મેળવી શકે છે ત્યારેજ પુરુષની રજા સિવાય એ તેનું ઉપરીપદ ભોગવે છે. અને પતિ ગમે એવો મૂર્ખ હોય તો પણ એનાથી એ સમજવા માંડે છે, કે આ સ્ત્રી ગુણીયલ છે માટે સ્ત્રીએ પોતાનું આત્મબળ સંપૂર્ણ વધારવા માટે કંઇક જુદા પ્રકારની દિવ્ય રહેણી કહેણી રાખવી પડે છે કે જેની શક્તિ આખા જગતને જીવાડવા અને મારવાની તાકાતવાળી હોય. ચારણ પત્ની નાગદે જે વખતે ‘રા’ માંડવીકને શ્રાપ દેતી હતી એ વખતે તેના મૂખમાંથી અગ્નિના તણખાઓ ઝરતા હતા, તારાં રાજ્ય મુસલમાન જીતી તને બિખ માગતો કરશે. એમ કહી બળી મરી, જુઓ ! આતું નામ દિવ્ય શક્તિ. એ શક્તિ શુદ્ધ સ્વામી ભક્તિથી મેળવી શકાય છે. જે હું પૂર્વની વાત અમારી આગળ રજુ કરતે તો તમે કદાચને ન માની શકતે; પરંતુ આ વાત હમણાંની બનેલી છે પૂર્વની ભારતીય માતાઓના વાતો તો કંઇ જુદા પ્રકારનો બોધ આપી રહી છે. એ માતાઓને દેવતાઓ નમન કરતા. દુશ્મનો સ્ત્રીઓને માટે પુરુષોના જન ક્રેતા પણ સ્ત્રીઓમાં દૈવત્વ નીરખી પડે પડતા. પરંતુ તેને સતાવતા નહિં જુઓ ! સિદ્ધરાજે આખા સૈરાઈને બાર વરસ સુધી હેરાન કર્યું, રાણકદેવીને માટે રાવળેંગારને માર્યો; અને અંતે દેવી પરજુલમાત કર્યો, પરંતુ તેના કોપને અંતે ન સહન કરી શકવાથી, છેવટે માતા કહેવી પડી, સ્ત્રીએ પતિને માન આપવું. અને પતિએ સ્ત્રીને માન આપવું, આ એક પ્રકારની દિવ્ય સ્નેહ શક્તિનું જોડાણ છે. માટે આ ઉપરથી સ્નેહ સમજાય ગયું હશે કે સ્ત્રીત્વને અત્યંત પવિત્રતાથી ઉંચ પદે લઇ શકાય છે એને ઉત્તમપદ આપનારો માણસ જંગલમાં, ગામમાં, ઘરમાં કે પરભોક્ષ વાસમાં ગમે તે સ્થળે અને વધારે કહીએ તો સ્વપ્નામાં પણ તે સ્વતંત્ર છે.

એના માટે કંઈ પ્રતિબંધ હોતો નથી, જે કુટુંબમાં સત્ય સ્વાત્વ ન હોય, ત્યાં હરવખત કંકાસ થવાનો ભય રહે છે.

સ્વરૂપમાં વધારો કરવા માટે રેશમી કપડાં ધરેણાં વિગેરે પહેરી બજારમાં પાછું વાળી જોતાં ચાલ્યા જવું, એ સ્ત્રીને લાભકારક નથી. ખોટા આડંબર તણ દેવો જોઈએ. ખરેખર શરીરનું સૌંદર્ય આત્મની તેજ છે કે જે શક્તિ વડે નિબંધમાં નામ નોંધાય છે શરીરની સાદાઈમાંથીજ સ્વચ્છતા જન્મ પામે છે. જ્યારે આપણો આત્મા પવિત્ર હોય, ત્યારેજ એ સ્વચ્છતા અને કપડાં સારા લાગે છે, નહિંતર ખીજા ધણાંએ સ્ત્રીપુરુષો નરવાંનરના રૂપમાં ભટકે છે. હિંદની માતાઓ જ્યાંસુધી પોતાની પળ વિપળ આળસમાં વિતાડે, ત્યા સુધી સમસ્ત દેશ પાયામાલ થવાને માટે પોટલાં બાંધી તૈયાર થઈ રહ્યા છે, એમ સમજી લેવું. એવી સ્ત્રીઓને સુધારવા માટે દરેક સુશીલ સ્ત્રીઓની ફરજ છે, અને જો એમ નહિં અને તો હું ભારતની ગૃહદેવીઓને આ ગુન્હાની ગાંડડી માથે ચડાવીશ. આત્માની શુદ્ધતા એજ ખરું જીવન છે. એજ જ્ઞાન પ્રુદ્ધિને મજબુત બનાવે છે, માટે સ્ત્રીને કેળવણી આપવાની દરેક હિંદ સંતાનોને ફરજ પાડવામાં આવે છે. જે વખતે આપણે સ્ત્રીઓને ન બણાવવી જોઈએ એમ ખોલીએ છીએ, એજ વખતે આપણે આપ્પા વિશ્વની કતલ કરાવવા માગીએ છીએ. હું તો કહું છું કે આપણે અબણ રહીએ તો સારું પણ સ્ત્રીઓ અબણ ન રહેવી જોઈએ. કારણ કે જે માતાઓના ખોળામાં આપું વિશ્વ ઉછરે છે, આપણને પણ માતાના ખોળામાંથી જ્ઞાન મળે છે; પરંતુ આપણા અંકમાં કંઈ બાળકો રમતાં નથી કે હુશીયાર થાય જેવી માતા એવાંજ બાળકો. માતા ડાહી હોય તો તો ફીક નહિંતર માતાની અજ્ઞાનતા સંતાનને વારસા તરીકે મળે છે. કેળવાયલી માતાનું સંતાન ઉત્સાહીત બને છે. અનેક મદદ કરી જગતને કષ્ટમાંથી બચાવે છે, જે માણસ પોતાની અડગ શ્રદ્ધાવડે સ્ત્રીઓને શીક્ષણ આપવામાં પોતાના કાર્યને મજબુત બનાવે છે, એજ સર્વને સ્વતંત્રતા અપાવશે, એજ ગરીબને ઉદ્ધારક બનશે, અને સ્ત્રીઓને ગુલામીનો ચાંદનાપુદ કરી, હમણા સુખના તખ્તપર માનસહીત બેસાડશે.

તમારી ભુલના પ્રતાપે આ અસહ્ય દુઃખ પેદા થયું છે. તેની કડવાશથી પરમામાએ તમારા પ્રત્યે ગુસ્સાનું રૂપ પકડ્યું છે, માટે તેને મનાવવા હોય તો તમે એ દેવ દુતીકાઓને સાત્વન આપો. એ વિશ્વેશ્વરની મોકલેલી પરમજ્યોતિ છે. એના અજવાળાથી શ્રીકૃષ્ણ, બૌદ્ધ, રામ, હરિશ્ચંદ્ર, વિક્રમ, અર્જુન, રિગેરે જેવા અગણીત વીરનરો ઉત્પન્ન થઈ, સાર્વભોમમાં સુખશાન્તિના વાગ્ગં વગડાવશે અને ઠારોઠાર દેવદુતો સિવાય કંઈ જોવામાં નહિં આવે.

તમારા પાપનો અને તમારા અપરાધનો નાશ કરવા એ પ્રભાવશાળી ગૃહદેવીઓને સદ્વર્તનશાળી બનાવો તમારામાં હજી કંઈ અજ્ઞાનતા રહી હોય તો તેને ફેકી દો. એનો સંહાર કરો. હવે તમારે સ્ત્રીઓને દિલાસો આપવો જોઈએ. વિચારોતો ખરું તત્વજ્ઞાન તો શું પણ તેને હરહંમેશાં વપરાશમાં આવતી વસ્તુઓનાં નામો પણ આવડતાં નથી, એ બિચારી બાળાઓએ પોતાની પ્રતાપશાળી અક્ષતને ગુમાવી છે. માઆપ, ભાઈ, ભાંડુ, સગાં બહાલાં બધાંને એક બાજુ મૂકી, ખાસ તમારા પર આધાર રાખેલો છે. તમે સ્ત્રીઓને બણાવી તમારા જેવી બનાવો તો તમે નકી સમજશે કે અમે દેવ છીએ કે મનુષ્ય, સ્પર્ધા, દ્વેષ, આશા, તૃષ્ણાઓ જે કંઈ રહી ગઈ હોય તે જ્યાં અનિતિનું સામ્રાજ્ય જમ્યું હોય ત્યાં કાયમ ખાતે મૂકી આવો. તમારી પ્રશંસાને માટે તમારા હિતની ખાતર, જરા મારા પર દયા લાવી એ સ્ત્રી કેળવણીનાં સુધારામાં વધારો કરી, હિંદની ચડતીની દરેક શક્તિઓનો વિકાસ કરો. આરંભ કરો. તમારી બચંકર બાળતને કાપી નાખો જગતના પ્રત્યેક પદાર્થથી આપણે ઉત્તમ છીએ, પણ હમણાં સાથી હલકા પડ્યા છીએ. વંશપરંપરાનો ચાલતો આવેલો રિવાજ ભુલીએ છીએ. આપણા પર અંધકારનું સામ્રાજ્ય ચાલે છે. નાની બાળકી પર આપણો ઇંગ્લિશ કુતરાઓ જેટલો સ્નેહ નથી, તેને બોળામાં બેસારીએ છીએ પણ પુત્રીને જરા ધીરજ આપી એમ નથી કહેતા કે બેટા! હું તને સારું શિક્ષણ અપાવી, તારી જીંદગીને સુખરૂપ બનાવીશ, તારા પર અમારી સર્વ શક્તિઓનો વિકાસ કરી, તારી અદ્ભુત શક્તિમાં વધારો થાય એવી રીતે તને સમસ્ત વિશ્વ પર વિજયશાળી બનાવીશ.

હિંદુસ્તાનનું વાતાવરણ કાણ જાણે કેવા પ્રકારનું છે, અગર તો આપણી કમદશાએ આપણને આવો સ્મૃદ્ધિવાળો દેશ નહિં આપ્યો હોય; એમ હોય, અથવા તો ગમે તેમ હોય. પરંતુ સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવું નહિં તેમ શુદ્ધ હોય તે શુદ્ધ રહે અને વૈશ્યનો પુત્ર વૈશ્યજ રહે. ક્ષત્રિયનો પુત્ર ક્ષત્રિયજ રહી શકે અને બ્રાહ્મણ તે બ્રાહ્મણજ રહે! આ કેટલું બધું અંધેર? બ્રાહ્મણને બિક્ષા માગવી, શુદ્રને સેવા કરવી, ક્ષત્રિયને મારફાડ કરવી અને વૈશ્યને ખુશીયા ત્રણે પ્રજાને ફાલી ફાલીને ખાઈ જવી આ અદ્ભુત જમાનો પરમાત્મા ન જાળવી શક્યો એટલે ઠીક આ ઝાળ અહિં ગોઠવી દાઢી. એ પણ ઠીક બહાદર છે, જેને જેવું જોઈએ છીએ, એવુંજ તેને આપે છે. એ કાંઈ અમુક વ્યક્તિ, નાત કે જાત અગર તો પદ્ધતિ એનો ભેદ ભાવ રાખ્યા વગર, વ્યવસ્થ

રીતે કામ કરે છે. મતલબ કે સ્ત્રી અને પુરુષો કેળવણી લેતો હમણાંજ એ જાળમાંથી આવ્યા હટકી શકે તેમ છે.

વૈશ્યબ્રાહ્મણની વિદ્યા બણે, બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીની વિદ્યા બણે અને ક્ષત્રિયો વૈશ્યનું કામ કરે, તથા શુદ્રો ત્રણે વર્ણનો ધધો ઉપાડી લે તો કાંઈ એ ભેદભાવમાં ધધરી હાથ નથી કે તે ધધો ન કરવા દેવાને આડે આવે. એતો અહીંના આપ સ્વાર્થી લોકોના ધરનો કાયદો છે. તમારે એ મેદાનની સમશેર સમજ લેવી. શુરવીર હોય તે ઉપાડે. હિંદમાં શુદ્રને વિદ્યા ન ભણાવવી કે એકખીજનો ધધો કરવા દેવામાં અગવડતા પતાવવી અને ખીજું સ્ત્રીઓને અભણ રાખવી, પોતાને વિદેશમાં જઈ વિદ્યાહુન્નર શીખી લાવવાં એ પાપ સમજવું, ખીજા ગમે એવા પોતાથી હુશીયાર હોય, તેને મુખ સમજવા. વિગેરે આવી આવી કેટલીક આવતો દેશની પડતીને માટે ખસ થઈ પડી છે. સ્ત્રીઓને અભણ રાખવાથી તેને મોટા ફટકા પડે છે, એ તેઓ સમજતા નથી. હજુ વહેલા સમજે તો સ્વર્ગનું સામ્રાજ્ય હમણાંજ સ્થપાય તેમ છે. સ્ત્રીઓનું મગજ તીવ્ર હાય છે. શરીરમાં મજબુત છે અને ભક્તિમાર્ગમાં પણ દૃઢ વિશ્વાસુ છે, છતાં વિદ્યાના અભાવે તેની સર્વત્ર શક્તિ નિરપયોગી થઈ પડી છે. જડતા, સજ્જડ જડાઈ ગઈ છે. અદ્ભુત પરાક્રમ છિન્ન ભિન્ન થઈ ગયું છે. જ્યાં સુધી તમારી આજસુ પ્રકૃતિ છે, ત્યાં સુધી તે સુધરશે નહિ. એ તમે ખરાખર સ્મરણમાં રાખજો. તમારી ગંભીર જીવ તમને કારાગ્રહમાં યાદ થઈ આવશે, ત્યારેજ તમને ખબર પડશે કે પહેલેથી જ્ઞાન અને શીક્ષણમાં સ્ત્રીઓને અગ્રેસર બનાવી હોત તો સાચ થતે. કેળવણીને જગત જે સ્વીકારી લે તો હું તેનાં ગુન્હાને નહિં આગળ ધરું એવી કંઈ પ્રશ્ન હશે ? કે સ્ત્રી શિક્ષણને ધિક્કારી, પૃથ્વીની સંપત્તિને કોરે ખસેડી મુકે. હિંદુ-સ્તાનના લોકો ધર્મને માટે મરી પડે છે, એ કહેવત આગળની હોવી જોઈએ. હમણા નહિં ! જે તેમ ન હોય તો સ્ત્રીને ભણાવવી એ પોતાનો ધર્મ છતાં કેમ જીવી જાય છે ? દરેક મનુષ્યો મહાત્મા વ્યાસનાં અઢારે પુરાણ, રામાયણ, શાસ્ત્રો વિગેરે વાંચી જાય છે. પણ કોઈ સુધારો અમલમાં મુકતા નથી. પહેલાંના યોગિઓ યોગમાં જોડાયા છતાં પ્રજાનું દુઃખ સાંભળી દોડી આવતા હતા અને સો સો ગાઉ ચાલી લોકોને સત્ય રહસ્ય સમજાવતા હતા. જે વખતે મહમદ ગીજની હિંદુ-સ્તાનમાં પોતાનો ઇસ્લામ ધર્મ પ્રવર્તાવવા આવ્યો એ વખતે બ્રહ્મીનારા યજુમાંથી અસંખ્ય યતિઓ હિંદીઓને ચેતવણી આપવાને માટે બહાર નિકળી પડ્યા હતા અને દરેક હિંદુને સારી રીતે સમજાવતા હતા; તોપણ હિંદુ વાતાવરણ આભડછેટવાળું હોવાથી, મહમુદ ફાવી ગયો અને બોધ આપવાને બહાર પડેલા યતિઓને ગુલામ બનાવી ગીજની લઈ ગયો.

ધન્ય હો! તેવા પરમાર્થિક હૃદયના મહાત્માઓને કે દેશના બહા માટે સુલામ તરીકે વેચાયા. હિંદુઓએ મુસલમાનના યુકવાથી પિતે બ્રષ્ટ થયાને ખોટા વહેમ કાઢી નાખ્યો હોત તો મુસલમાનો કદી આપણને યુકીને બ્રષ્ટ કરતે નહિં. અને તેઓ એટલેથીજ સમજી જાત કે આ લોકો યુકવાથી બ્રષ્ટ બની આપણો ધર્મ સ્વીકારતા નથી. એટલે એ જીલમને આપણે અહિંથીજ લંબાવવા ન દેવો. આપણે આવા રિવાજથી ખરી રીતે પુછાવીએ તો એ લોકોને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે. અને આજે નવ કરોડ મુસલમાન થયાનું પાતક આપણે શીર છે. એ બિચારાઓને નાતમાં આવવાની મરજી છતાં, આપણી અંધ શ્રદ્ધાએ એ નહિં કબુલ્યું. તેથી આપણે આપણા સહોદરના ગળા પર કરવત મુકી, અસંખ્ય ગુન્હાઓનું પાતક વહેારી લીધું છે. આજ દિવસ સુધી જે વૈર ચાલ્યું આવ્યું છે, તે આ પ્રકારનું છે.

આપણે આપણા સહધર્મીઓને આવી રીતે રીયાવતાં અને જીલ્લા પાડતાં જરા દયા આપી નથી, તેનાંજ આ માંડાં પરિણામ છે. એને વિખુટા પાડવાથી આપણે કેટલા દુર્ગંજ થશું? એનો આપણે વિચાર કર્યો નહિં. ક્યાંથી સદ્ગુણિય આવે? જેની વિજેતા દેવી મરી ગઈ હોય, જેના કાયદાઓ પોતાનેજ બંધન કરતાં હોય, જેને પોતાનાજ હું પદથી મોટાઇમાં વિરાજવું હોય, તેનામાં સદ્ગુણિય હોય એ એક વિચારવા જેવું છે. જો તેમ ન હોય તો હાલ જે વસ્તુમાં પોતાનું શ્રેય છે, તેના પર શામાટે જીલ્લાત કરે? મનુષ્યોનાં દુભાવેલાં દીલ, અગણીત યજ્ઞોને ફના કરે છે. એમાં પાછી સ્ત્રીઓની આંતરીક વ્યાધિ કે જે એકજ નિશ્વાસથી આખા દેશને બાળી નાખે છે, જ્ઞાતિનો સુધારો રદ થાય છે, એકાં બીજાં આ હળીમળીને રહેતાં નથી, સમંધ તુટતો જાય છે. હેત વધતું નથી, બાલિકાઓ પોતાનાં માતાપિતાથી અને સ્ત્રીઓ પોતાના પતિથી વિખુટી પડે છે અને એનાથી દિનપ્રતિદિન સ્થિતિ ખરાબ થતી જાય છે. હિંદુસ્તાનમાં કેળવણીના અભાવે ભુખમરાની દેવી જલદી સંહાર કરી. પૃથ્વી તટપરથી તેઓનાં નામ નિશાન રદ કરે છે,

અવિધાને પ્રતાપે આ દેશમાં જગરો વ્યાધિ જનસમુહને પીડી રહ્યો છે. તેથી તમારા દેશના માટે તમે લાગણી ઉત્પન્ન કરો, એ બિચારી સદ્ગુણી બાળાઓનો અધઃપાત થતો અટકાવો. તમારી શક્તિનો જો એમાં ઉપયોગ કરો તો તમારો દેશ હમણાંજ સોનામહેરોની છાકમ-છાળ કરશે. જગતને ધનિક બનાવવા માટે, તમારાં બાવિ સંતાનોના લાભને માટે, અને તમારી જાતને મદદ કરવા સાર, તેઓને ડાહી બનાવવા ચત્ત કરો, સત્યના આગ્રહી સત્યને માટે, દેહાર્પણ કરનારા તમે કેમ!

નહિં મદદ કરો ? આજસુ કેમ બન્યા ? પ્રતાપી મહારાજ શિવાજી અને પ્રતાપરાણાના વતનના રહીશો શું જરાપણ તન, મન, ધન અપણ નહિં કરો ? તેઓ એટલી બધી મુખર્. ગરીબ, નમ્ર, સહનશીલતાવાળા અને અજ્ઞાન છે કે તમારા શિક્ષણથી એનામાં કેટલાક અવગુણો નાશ પામી, સદગુણો પ્રવેશ કરશે. તમારો આભાર ભુલી જશે નહિં. સત્યના પંથમાં આત્મભોગ આપનારા કર્મવીરો, મુક્તિ અને નિતીને ઉત્પન્ન કરો. એ સ્ત્રીઓ તમારા દુઃખમાં ભાગ લઇ, ચીંથરે હાલ સ્થિતિમાં આનંદ માને છે. સંતોષ અને ક્ષમા એ જેનાં વાસ્તવિક ધર્મો છે. ભૂખમરાને સહન કરી, સૂકી રોટલી ખાઇ, અગરતો વખતો વખત ભૂખ્યાં, તરસ્યાં સૂઇ રહી, અગણિત મુશીબતોને તમારા સાથમાં વ્યતીત કરે છે. ઉત્સાહ ભર્યે હૃદયે, તમારા કાર્યમાં ઉભે પગે રહી, સુખોની, શરીરની, મોજ વિલાસની તેમજ દરેક જાતની કાર્ય સિદ્ધિને તિલાંજલી આપે છે. તમે વિદેશમાં જઇ તેનો ઉદ્ધાર કરો પરોપકારને માટે વિદેશમાં જવું એ ધર્મ છે. આપણા પૂર્વજે દેશને વિદ્યા, હુન્નરમાં પ્રવીણ બનાવવા માટે ગ્રીસ, જર્મન, મીસર, જાવા વિગેરે સ્થળે જઇ આવ્યા હતા. તે હવે તમે પરદેશમાં જવું એ પાપ સમજનારા ક્યાંથી થયા ? એ સિદ્ધાંત મારા ધારવા પ્રમાણે તો તમારી અપદશાએજ શીખાવ્યો હોય એમ જણાય છે. તમારી ભણે દુનીયા નિંદાકરે, આપણા નવમા બગવન્ અવતાર ઐદ્ધે ધણો ભાગ વિદેશમાં રહી, ત્યાં ધર્મોપદેશ કર્યો હતો જુઓ ! હજુ ચીન, જાપાન, ટિબેટ અને ગ્રીસ વિગેરે સ્થળે તેઓનો ધર્મ આજે છે.

સ્ત્રીઓને વિશાળ ભાવનાવાળા બનાવવા માટે અન્ય દેશોની ચંડાલી નિહાળી, તમારે અનુકરણ કરવાનું છે. આપણને ખરાબ લાગે એવું એકે શિક્ષણ અપાવવાનું નથી પણ અંગ્રેજોની ઔરતો જે વિદ્યા હુન્નરમાં પ્રવીણ છે તે શિક્ષણની આપણે જરૂર છે. તેનાથી સ્ત્રીઓના અંતઃકરણનો ધાર્મિક અને બીજા અનેક મુશ્કેલીઓ એની મેળેજ નાબુદ થઈ જશે. આ શિક્ષણ સમગ્ર વિશ્વને સ્થાય કર્યા સમાન છે. તમને આ જમાનામાં એ સ્ત્રીઓનો ઉદ્ધાર કરી, અગણિત આશીર્વાદો મેળવવાની તક મળી છે; તેથી તમે તમને ધન્ય સમજો. હંચ વૃત્તિઓ અને મહાન્ પ્રયત્નોને કેળવવાનો આવો શુભ અવસર નહિં ગુમાવતા. જે ગૃહમાં તમે જન્મ્યા છો, જેણે તમને ઉદ્ધાસ ભર્યા પ્રસન્ન ચિત્તથી ઉછેરિને મોટા કર્યા છે, તેનીજ પુત્રી એટલે તમારી બગિનીની સ્થાય કરો. એ તમને જગતનાં પ્રાણીઓ સાથે કેમ ઐક્યતા અનુભવવી એ શીખવશે. સ્ત્રી જગતમાં અજ્ઞાન રહેવા લાયક નથી પણ એ સદ્વિદ્યા સંપાદન કરી એક ઉત્તમ ગૃહિણી તરીકે, પ્રસિદ્ધ થવાને લાયક છે. પત્ની પાસેથી લીધેલા જ્ઞાનમાંથી, કે સ્ત્રીઓના વિશુદ્ધ પ્રેમની જ્વહરીમાં જેવો આત્મા આનંદો બને છે તેવો બીજા કશાથી થતો નથી એમ

જાણતાં છતાં જે જીવતેના લાભાથે પોતાની શક્તિ નથી વાપરતો એ નરાધમ પુરૂષને લાખોવાર ફિટકાર છે, ધિક્કાર છે. તમે સારાં મકાનો બાંધશો અને તેમાં રહી કાર્ય કરનારી સ્ત્રી મૂંગી હશે, મૂર્ખ હશે તો તમારા ઘર બંધાવવાના લાખો રૂપિયા પાણી થશે. તમારે ઘર આંગણે સ્ત્રી અને પુત્રીઓ તમારી આગળ અભણ જીંદગી ગુજારે એ તમને કેમ ગમે છે ? એમાં વળી પુત્રી તમારી બે દિવસની મેમાન છે. એ તમારે ઘેર ઉછેરી, અજ્ઞાનપણે અભણ અવસ્થામાં પરઘેર એટલે સાસરે જાય, એ તમારી આગમાં, ધન મીલકતમાં અને તમારી જીંદગીમાં ધૂળ નાખ્યા બરાબર છે. તમારો ગૃહસંસાર ધન્યવાદને પાત્ર કરવો હોય તો સ્ત્રીઓને બણાવો ! એને પ્રકાશમાં લાવો ! તેને ઉન્નત કરો ! આજ મહાત્મ સ્વાગત છે. તમારા સગા કુટુંબીઓમાં તમારે આજ જ્ઞાનનું પોશણ કરવું જોઈએ. પૃથ્વીને સુર્ય આસપાસ ફરવાનું કહી જુઓ કે તેને સ્વાધિનતામાં રાખે છે, પરંતુ તેના પર વસનારાં દરેક પ્રાણીઓને પ્રકાશ અને પોશણ આપે છે. તમે તો માત્ર એકજ પરાધિનતામાં જકડી રાખવાનું શીખ્યા છો. આપણી એ ખરાબ ચાલને જે જે વિદેશીઓ અહિં આવે છે તે વખોડે છે. આપણી નિંદા કરે છે. આપણે જગતથી વિરુદ્ધકામ કરીએ છીએ, એ સ્ત્રીઓના શરીર પર જન્મે બોળે મુકી આપણે પાણીથી છલી જાતિ નદીમાં ઉતરવાનું કહીએ છીએ, માટે વિચાર-શીલ, સુચરિત્રવાન યુવકો જે આ કાર્યની રૂઢીઓમાં ફેરફાર નહિં કરે તો એની પ્રશંસા મારે અપવાદના રૂપમાં મુકવી પડશે. તમારી ઘેલછાથી એ બાળાઓનું જીવન અંધારી કોટડી જેવું બની ગયું છે. ખુદ્ધિ વિદેશ ચાલી ગઇ છે. તેની ચતુરાઇ ઘણી ઉમદા છે, પણ કંઈએ કામ આવતી નથી. તમારી આ રૂઢી પશુઓને વ્હાલી નથી, ત્યારે મનુષ્યને તો ક્યાંથી વ્હાલી હોય ! આવી નીચ રહેણી કહેણી જોઇ આકાશના ગુહો કંપે છે. સ્ત્રીઓ પોતાની સ્થાયતાને માટે તમારી આગળ કોમળ હાથ ધરેછે શોકાતુર ચક્ષુએ, ટગર ટગર તમારી સામું જોઇ રહે છે. આવી નિષ્પાપ ભવાનીના રૂદન સામે નજર નહિં કરતાં, ક્યાં સુધી તેના નિઃશ્વાસ લીધા કરશે ? આમ કરવાથી તમે પવિત્ર નહિં ગણાઓ. આમાં તમારી શાઆસી નહિં કહેવાય. તરવારના ધા ખાયને પણ એ તમારું કલંગ દુર કરો, દુષ્ટ કાર્ય કરવામાં શરીરને ધ્રુજવો. આયુષ્યને સદ્ઉપયોગ કરીને સ્ત્રીઓને ઉન્નતિ માર્ગ પર લઇ જાઓ. તમારા મનોરથો સુફળ કરવાને, માત્ર આજ એક સરળ માર્ગ છે. આપણા જનસમુદાય અજ્ઞાન અને સ્ત્રીઓમાં વિદ્યા સંબંધી અંધકાર, એ બધું આપણી જુલનું પરિણામ છે. તમે તમારી ઉન્નતિ સાધો, દેશને ઉદ્ધાર કરો, નહિંતર

દેશ દેહ રસાતળ ઉતરી જશે. આ પવિત્ર કાર્ય તમારે માથે આવી પડ્યું છે. જે ભારતને જીવંત રાખવો હોય તો સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર જોરબંધ થવો જોઈએ, કોઈપણ સ્ત્રી અભણ ન રહી જવી જોઈએ. તમારા મુખપર કાળું કલંગ લાગ્યું છે, તેને ઘોઘ નાખવા સ્ત્રીઓને કેળવણી આપો, શરમ નહિં રાખો. એનાથી તમને શરમ લાગતી હોય તો તમારી નેવી રીતભાતને હું ધિક્કારું છું. બિચારી ધનહિન અને અશિક્ષિત સ્ત્રીઓને સાત્વન આપો. તેઓને શિક્ષારૂપી પ્રકાશનું દાન આપો. આ કાર્ય જેટલું સાત્વિક અને પવિત્ર છે, એટલુંજ તમારું કલ્યાણ કરનારું છે. ગરીબ માણસો અને સ્ત્રીઓને શીક્ષણ આપવું એ તમારું પરમ કર્તવ્ય છે. એ કાર્યની પૂર્ણતા કરવાથીજ તમારી ઉન્નતિ થશે, એ વિના આશા નહિં રાખતા, પ્રથમ તો તમારે તમારા અંતઃકરણમાં શ્રદ્ધારૂપી ઝરણુ વહેતું મુકવું જોઈશે, એ વિના કાર્ય પુર્ણ થઈ શકશે નહિં. એવા શ્રદ્ધાવાન દેશાભિમાની લોકો અમારા ધર્મધુરંધરો છે, તેની કીર્તિએ અમારા દેશનું દિવ્યશસ્ત્ર છે, તેનાં દરેક કાર્યો અમારાં વિન્યનાં ચિન્હો છે.

મનુષ્ય ગમે તેવું એશ્વર્ય ભોગવતો હોય, પણ સ્ત્રીના ઉદ્ધારની ધડી એ ધડી વિચારમાળા તેના દીલમાં ન ગુંથાય, ત્યાં સુધી તેની જીંદગી શખવતૂ ગણી લેવી જ્ઞાન અને વિદ્યાનું રત્ન ભંડાર એવું હિંદુસ્તાન એક વખત જંગલોમાં અને પહાડોમાં વિદ્યાશાળાઓથી ભરેલું હતું. આજથી ત્રણ હજાર વર્ષ પૂર્વે હિમગીરીમાં, અર્ધુદાયલમાં વિંદાયલમાં વિગેરે પર્વતોમાં અગણીત વિદ્યાશાળાઓ હતી, ત્યાં અસંખ્ય સ્ત્રી પુરૂષો ઘર છોડીને ભણવા જતાં હતાં. એકેકી શાળામાં સો સો, બસો બસો વિદ્યાર્થીઓ ભણતા હતા. જુઓ ! પાંડવો વનમાં ગયા એ વખતે દુર્વાસામુની પોતાના અસંખ્ય શિષ્યો સહીત તેના આશ્રમભણી આવ્યા હતા, ત્યારે એ વખતે હિંદમાં કેટલો બધો વિદ્યાનો પ્રચાર હશે તે સ્હેજ જણાઈ આવે એવું છે. આખા વિશ્વને એક મહાન કુંડું બનાવવાની અને બહાદુર બનાવવાની પરમાત્માની પણ મરજી છે, છતાં મનુષ્ય વ્યક્તિમાં આમ કેળવણી પરત્વે અસંખ્ય મતભેદો એજ ભૂલ તરીકેની ઓળખાણ છે. ભૂલ કરે, ડોકરો ખાય, આફતમાં ફસે, દુઃખના પ્રચળ પ્રવાહમાં તણાય; તો પણ ન સમજે. એજ મને ગુચવણમાં નાખે છે.

બાળાઓ અભણ રહેશે તો દેશ આખાદ નહિં બને, એવું જાણતાં છતાં, અસંખ્ય મુશ્કેલીઓથી ડરી જઈ સ્ત્રી ઉદ્ધારનું કાર્ય પડતું મૂકે તેવાઓને અસહ્ય કષ્ટની શીક્ષા થાય એજ બંસ છે. સદ્ભાગ્યવશાત્ સરલમાં સરલ રસ્તો મનુષ્યને નથી ગળે ઉતરતો, અંગર તો ઉચ્ચભાવનાવડે સારાં ફળ આપી શકીશું એવું નથી સમજતો, તે પોતાના

ઉત્તિક્રમની સીડી ઉપરથી લથડી પડે છે. સ્ત્રીના શિક્ષણદ્વારા તમારે તમારું સત્યમાર્ગનું અને મનુષ્ય તરીકેનું વલણ સાબિત કરવાનું છે. તમે તમારાં બાળકોનાં દિલો ચોળી નાખ્યાં છે. તેમન મન સંકુચિત કર્યાં છે, અને અસંખ્ય સદીઓ થઇ ગઇ તો પણ હજી ગરીબને સામે આક્રમણ કરવાનું ભૂલી ગયા નથી. એથીજ આપણા પર આફતની રેલ ફરીવળી છે. જે દેશનાં માણસો ‘હું’ અને ‘મારું’ એવી ભાવના છોડી, ખરી વાતને પ્રકાશમાં લાવે, તો હમણાંજ દુઃખનો નિવડો થઇ જાય તેમ છે. આપણે જીંદગીના નવા રસ્તા પર ચડવા માટે બધા એટલે બસ ! બીજાને શું કામ છે ? આવી જે ભાવના રાખવામાં આવે છે તેના શીર પર અગણીત દુઃખનો બોજો લાદવા માટે જગતનાં દરેક કુર કાર્યો તેને એતવણી આપે છે. મનુષ્યો પશુઓની જેટલી ભૂલો નહિ કરતાં હોય, એમ હું આજ દિવસ સુધી સમજતો હતો; પરંતુ હું જ્યારે મોટો થયો ત્યારે મને ખચર પડી કે માણસ અજાણ્યે અને જાણી જોઇને પણ ઘણી વખત ભૂલો કરે છે, એથી હું ઘણો વખત અજાણ્યમાં પડું છું. મારીતો એવીજ ધારણા છે કે મનુષ્યને માટે સદ્સત્તાન, સારું કર્તવ્ય એ સારામાં સારો માર્ગ છે દરેક મનુષ્યે પોતાનાં બાળ બચ્ચાં કેમ ઉત્તમ જીંદગી વિતાડે, એવી પરમશક્તિ જાગૃત કરવી જોઇએ અને એજ જીંદગીનું ખરું સાર્થક છે. ધીરજ, નિરૂતા, આત્મભોગથી આનંદ, નિઃસ્વાર્થતા આ બધા ગુણો માત્ર સ્ત્રીકેળવણી માટે આરંભેલા ‘કાર્યમાંથીજ જગતમાં ઉત્પન્ન થયા છે. આપણે આપણી જીંદગીમાં કંઇપણ ભુલો ન કરી બેસીએ તે માટે ખ્યાલ રાખવાનો છે કોઇ અને કોઇ ભુલ આખી જીંદગી અને મુઆ પછી નવી સૃષ્ટિ ન રચાય, ત્યાં સુધી આપણા નામની પાછળ ન જોડવામાં આવે, એવી રીતે આપણા કાર્યને પસાર કરવાનું છે કે જેથી ઇતિહાસમાં અમર થનારાઓની પંક્તિમાં આપણું નામ લગાડવામાં આવે. સ્ત્રીને લાયક બનાવવાની કોશિષો માનવ હૃદયમાંથી ધિક્કાર અને દુર્લક્ષનો સદાય નાશ કરે છે. જગતમાં શાંતિ અને માધુર્ય ફેલાવી, આખી માનવજાતી પર ઉપકાર કરી, તનતોડ મહેનત વડે જે કંઇ સ્ત્રીના લાભમાં કાર્ય કરે છે એજ હેતુ વિશ્વને આનંદનીય બનાવે છે. અને સુખતા તેમજ ગેરસમજાતી દુર કરવા જે પ્રયત્ન આદરે છે, તેને માટે આખું જગત તેનું આભારી છે, તેના કાર્યની શરૂઆતથીજ વિકાસક્રમના મોટા પાયા પર ભવ્ય ઇમારતો ચણાય છે અને એ મકાન પર બેસનારા, રહેનારા મનુષ્યો ગમે એવા ગરીબ હોય તોપણ તવંગર બને છે. ઘેલા ડાહ્યા થાય છે. દુર્બળ સમજા થાય છે. કુમતી સુમતી થાય છે. પડતીનો ક્રમ ચડતીના આવેશમાં આવી જાય છે.

જે વખતે તમે સ્ત્રીઓને વિદ્યા નહિ અપાવવાનો વિચાર કરો છો કે ઇર્ષ્યા બતાવો છો, એજ વખત સ્ત્રીઓ તમારા તરફથી પોતાની શુદ્ધ ભાવના પાછી તાણી લે છે. જેવા વિચારો આપણા એવાજ સામાના, એમાં કંઈ પણ અસત્ય નથી, જે મનુષ્ય પોતાની શક્તિ, ધન કે અધિકાર વડે સામા માણસને સારા રસ્તા પર લાવવાનો વિચાર કરે છે કે તુરત સામા માણસનું પ્રેમાળ અંતઃકરણ તેની તરફ મિત્રતાનું રૂપ પકડે છે, અને તેનું દરેક કાર્ય તન, મન, ધનથી આચરે છે. આવી પરોપકાર બુદ્ધિ જે માણસના હૃદયમાં વાસ કરીને રહી છે તે જ્ઞાનવાન, અને પ્રેમાળ જીવાત્મા પોતાના જીવન વ્યવહારમાં ખુશીથી શાંતિનો ઉપયોગ કરી દરેક કાર્યો સત્વર પોતાનાં કરી લે છે. આવા પરમ શાન્તિદાર જીવાત્માની છત્ર છાયામાં પુણ્યશાળી અને ધર્માત્મા મનુષ્ય સુરક્ષિત રહે છે. સ્વાર્થી અને મદાંધ લોકોના ત્રાસમાંથી બચાવી, તેઓ દુઃખી અંતઃકરણોને આશ્વાસન આપે છે. હારી ગયેલા માણસને હિંમત આપી, વિજેતા કરે છે. અને પવિત્ર લોકોને તો એવા પુરૂષો શાન્તિનું જ ધામ છે.

બ્યારે બરાબર સર્વ જીવોના દિલમાં શાન્તિ પ્રસરે છે, ત્યારેજ ભોભ, મોહ, શોક, પશ્ચાતાપ, પાપ, સ્વાર્થ, આશા, તૃષ્ણાઓ એની મેળે કુવામાં ગળે પથરો બાંધી પડે છે. માટે ઉપર કહેલાં દરેક સુખો મેળવી લેવાં હોય તો ક્યાંય પણ ફાંફાં નહિ મારતાં ગરીબ, અને બિચારાં હિંદના વહાલાં સંતાનોને સદ્વિદ્યા પ્રાપ્ત કરાવો. એનાથી તમારા સન્માર્ગની દરેક આડખીલીઓ દુર થતી જશે, કદિન વસ્તુઓ નરમાઇ ગૃહણુ કરશે. જેઓ પોતાની દેશમાતાઓની ખાતર કાયમ ખાને મહેનત કરી રહ્યા છે, તેવા આનંદના સાગર, ઉપકાર જ્યોતિ સ્વરૂપ, માનવતા મહાશયને ચારે તરફ પ્રેમનું વાતાવરણ બંધાઇ જાય છે, સર્વત્ર દુર્ગુણો નાશ પામી, શાન્તિ ઉભરાય નિકળે છે. મનુષ્યો અને સત્ય તરફ પ્રિય ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે ઉદાસીનતાને પરહરી, માનવજાતિ પર મોટી અસર કરી શકે છે. એ દૈવી શક્તિ જુના શત્રુઓને હરાવે છે, તેને વિજ્ય મેળવતાં દીલ થતી નથી.

હાલના પુરૂષો આ અજ્ઞાન સ્ત્રીઓને કયા અંધકારના વમળ તરફ લઇ જાય છે તે તો ઇશ્વર જાણે! જે આમાંથી અનર્થ થશે તો હિંદ પોતાનું સ્થાન ગુમાવી બેસશે. અને દરેક વ્યક્તિ મનુષ્યપણાનો દાવો નહિ કરી શકે. સ્ત્રીઓની સ્થિતિ બહુજ શોચનીય છે, તેઓ વિદ્યાવંત અને તોજ લોકો ઉન્નત થશે. હિંદુસ્તાનના લોકો દુર દેશમાં પ્રસરી જઇ, આલસ્ય નષ્ટ કરશે, દેશને અજ્ઞાનતાનો ઓછો બોજો વહન કરવો પડશે, આ બાબત તમે સત્યમાનો, સ્ત્રીઓને વિદ્યાદાન આપવાથી તેઓને આપણા તરફ

સ્નેહભાવ રહે છે. તેઓ આપણને ઇશ્વર તુલ્ય માને છે. એકબીજામાં સંપત્તિ મધુર જોડાણ થાય છે.

ગૃહમાં સ્ત્રી સાથે અણુઅણુ હોય તો ગૃહદેવીના ઇંકાસથી લક્ષ્મી રીસાઇ જાય છે. જુઓ! ગૃહ કુસંપત્તિ હિંદુઓનાં દરેક રાજ્યો મુસલમાનો ગણી ગયા, ગૃહસંસાર તો શું! પણ ચક્રવર્તી રાજાનું રાજ્ય નષ્ટ થાય છે. સ્ત્રી પ્રત્યે પુરૂષનું સદ્વર્તન હોય તો સ્ત્રી પુરૂષને બહુજ આહુ છે. અરસપરસ સ્નેહભાવથી રહે, ત્યારેજ તે માણસાઇમાં ગણાય છે. દંપત્તિ કેળવાયલાં હોય તોજ તેમનો વંશ સારો લાયક બની શકે છે. સ્ત્રી મીજમાનોનો આદર સત્કાર કરી, આખરમાં વધારો કરે છે. સ્ત્રી કરતાં ગૃહકાર્યમાં પુરૂષ ઉતરતો છે. સ્ત્રી જો બરાબર લાયક હોય તો પોતાની બહેનપણીઓની સાથે જ્ઞાનવર્ધક વાતો કરી, નીતિના પાઠો શીખે છે. પતિ થાક્યો પાક્યો ઘેર આવે તો તેને મધુર વાણીથી બોલાવી મનરંજન કરે છે. હરવખત ઉપયોગી સલાહ આપી, આદિથી તે અંત સુધી પતિની સાથે નિર્મળ સ્નેહથી દુનીયાદારીનું સુખ ભોગવે છે, અભણ સ્ત્રી છોકરાંને ડોઠ, બહેમી અને મુર્ખ બનાવે છે. નવી નવી તકરારો ઉભી કરવામાં પહેલો નંબર લે છે. ગ્રહકાર્યમાં ધ્રુવડ રહી, આખર ગુમાવે છે. એથી પુરૂષનું મન સદાય ઉદ્દેગમાં રહી, બુદ્ધિ વિકાસ પામતી નથી; માટે સ્ત્રીને વિદ્યાદાન આપવું અત્યંત લાભકારી છે. સ્ત્રી અને પુરૂષ એ એકજ પરમાત્માની પેદા કરેલી માણસ જન્મ છે, માટે તેને બણાવી ગણાવી સારા હકો આપવા એજ સલામતી બધું છે, પહેલાં સ્ત્રીઓ ઇચ્છાવર વરતી. એ સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓની દરેક કાર્યમાં સલાહ લેવાતી, તેમને પૂર્વ ઇચ્છાવર વરવું એ સારામાં સારો હક આપેલો હતો. સ્ત્રીઓ વિદ્વાન હોવાથી તેમણે કેટલાક ગ્રંથો બનાવ્યા હતા. એ એની કેળવણીની સામિતી છે. અગાઉ સ્ત્રીઓને બહુજ છુટ અને સદ્વિદ્યા આપવામાં આવતી હતી. માઆપ જેમ પુત્રને સારું ધન ખર્ચી બણાવે છે, એકાદ સારો ધંધો શોધી આપે છે, સારાં સારાં પુસ્તકો લઇ આપી પ્રાધ્ધમાં વધારો કરાવે છે, તેમ જો સ્ત્રીઓને બણાવવામાં આવે તો શામાટે પુરૂષના જેવાં કાર્યો કરી શકે નહિ? એને હાલના જમાનામાં બહુજ દુઃખદ સ્થિતિ આવી પડી છે. જે દેશ વિદ્યાહુન્નરમાં, સર્વત્ર દેશોનો શીક્ષાગુરુ હતો તેના સંતાનોને કોઇ વિદ્યા બણાવતું નથી. તે દેશની બાળાઓની જીંદગી પશુના કરતાં હલકી છે. તેઓ વિદ્યાના અભાવે રીઆય છે. વળી તેનાપર માઆપની કુરતાની અનેકાઅનેક આપબુદ્ધી કાયદાની ક્લેમો છે. એક તો તેઓને વિદ્યા ન અપાવવાની ભૂલ અને બીજી તેઓની ગમે તેવા ગાંડાધેલાઓની

સાથે પરણાવી દેવાની અધમ રીતી આ એ ધારા ધોરણો એ ખીચારી ગરીબ બાળાઓની પડતીને માટે બહુજ ખરાબ ઔષધો ગણાય છે. માઆપ પોતાની પુત્રીને કાંડુ ઝાલીને, ગમે તે પુરૂષની સાથે પરણાવી દે છે. એમાં તેની પસંદગી લેવામાં આવતી નથી અને એ એવો તો મુગે મોઢે મારી નાખવાનો રિવાજ છે કે પુત્રી એ વિષે કંઈક વિચાર જણાવે તો પુત્રીને છાકટી, હલકટ અને વ્યભિચારિણી એવા ચાંદો આપવામાં આવે છે, તેથી એ ગરીબડી ગાય જ્યાં દોરે ત્યાં જાય છે. એથી એની દુઃખી જીંદગીને હેવાલુ આ લેખતાં મારી કલમ કુશળ ઉઠે છે. અંતઃકરણ દ્રવી જાય છે. અહાહા! કેટલી બધી કરુણાજનક વાર્તા જે વધારે પૈસા આપે તેની સાથે માઆપ તેને પરણાવે છે. પછી તો બલે ધરડો હોય, આંધળો હોય કે મુગો બહેરો હોય. કેટલીક બાળાઓનાં વૃદ્ધ સ્વામીની સાથે લગ્ન થયેલાં હોવાથી થોડા દિવસમાં એ રાંડીને ઘેર આવે છે, એટલે જીવે ત્યાં સુધી તેને વિના અગ્નિએ પોતાના શરીરને દગ્ધ કરવું પડે છે. માઆપને જ્યાં પોતાના જ સ્વાર્થની વાન હોય, જ્યાં પૈસાને માટે માઆપ મરી પડતાં હોય, ત્યાં પુત્રીના લાભની તો વાત જ શી! તેને રેળવણીતો મળે જ ક્યાંથી! આવા અધમ કાર્યને અંગે તે બાળાની જીંદગી બહુજ દુઃખમય થઈ જાય છે. એથી એ બાળા પોતાના આપને અને આવા ધારા ધોરણો આંધનારને આપ આપી ચોધારાં અશ્રુએ રડે છે. જ્યાં જીવે ત્યાં જે ગૃહ અને જે જ્ઞાતી ખરાબ હાલ-તમાં હોય, તો તેઓના આવા અધમ રિવાજોના પ્રતાપે હાલ બેહાલ થયા છે, એમ સમજી લેવું. ભણેલો, ધનવાન, ગુણવાન, તેજસ્વી શરીરે નિરોગી કન્યા કરતાં બમણી ઉમરવાળો આવો પુરૂષ પતિ થવાને યોગ્ય છે અને માઆપ એવો પતિ પોતાની બહાલી પુત્રીને ન શોધી આપે, અને લાકડે માંકડું વળગાડી પોતાને દશ, બારકે પચીસ હજાર રૂપિયા મળ્યા એટલે બસ! પછી બલે પુત્રી પડે કુવામાં, એવા કાર્યને ડરનાર અધમ પિતા રાવણનો અંશાવતાર અને હિરણ્યાક્ષનો સગો ભાઈ છે.

ચોકસી કે. આર. કે. ધનજીની કુંપની

સોના ચાંદીના તમામ જાતના ફેન્સી હાગીના
બનાવનાર તથા વેચનાર.

એક વખત પધારી ખાત્રી કરો.

બહારગામના ઓર્ડરો પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

ઠે:-શેકમેન સીટ્ર વીલ્સવાડીને નાકે મુખ્ય નં. ૨.

‘સ્વદેશાભિમાન’

આ ચાલુ જમાનામાં દેશાભિમાન એ મોટામાં મોટો સદ્ગુણ છે. સદાચરણ છે. કોઇ દેશની આખાદી તેના કિલ્લા કોટ કે મહેસુલ પર નથી, પણ તેના દેશાભિમાની લોકોના પર રાષ્ટ્રની આખાદી સમાયલી છે. એવા સદાચરણી લોકો દેશની મિલકત છે. માટે દરેક મનુષ્યે એવી રીતે દેશનું બલુ કરવામાં અભિમાન અને જુસ્સો રાખવો જોઇએ. અને પોતાનું દેશ પ્રત્યે ન્યું કર્તવ્ય છે. એ બરાબર સમજાય તોજ દેશનું બલુ થઇ શકે તેમ છે. જે માણસને દેશાભિમાન નથી. તેનું જીવ તર નકામું સમજવું પણ અને તેની વચ્ચે માત્ર શીંગડાં અને પુછડાનો તફાવત છે. દેશાભિમાન એ પાંચ અક્ષરનો નાનો શબ્દ છે, પણ તેમાં ઘણો મોટો અર્થ સમાયલો છે, સત્ય બોલવું, પોતાની પડોશનાં અને સર્વત્ર દેશના જીવો પર પ્યાર રાખવો, જુઠાપણું વ્યભિચાર અને સ્વાર્થાધતાનો નાશ, જીવ જતાં પરોપકાર ન હોડવો વિગેરે એ શબ્દના અર્થો છે. જુઓ ! એક પૈસાદાર માણસ હશે તેના પર કોઇ મનુષ્યો મરી પડશે નહિ, પરંતુ જેનામાં સ્વદેશાભિમાનનું નુર જળકતુ હશે, તે વીર એકાને માટે લાખો મનુષ્યો અસંખ્ય હરકતો વેડીને પણ તેની જોડમાં ઉભાં રહેશે. મુળ આજ દેશાભિમાનનું રહસ્ય છે, સત્ય છે. બાળકો ભવીષ્યમાં દેશને લાભ કર્તા થાય, તે માટે માખાપે દેશાભિમાની બનવું જોઇએ કે જેને લીધે બાળકો પોતાનું અનુકરણ કરે. મેડસમુદ્ધર કહે છે કે માણસમાં અફક્તના થોકે થોક હોય, પણ દેશાભિમાન નથી હોતું તેને લઇને તેવા માનવીઓની ગણના મનુષ્યમાં નથી થતી. માણસ અને બીજાં પ્રાણી વચ્ચે માત્ર આજ સમજણનો તફાવત છે, મનુષ્ય હોય તેણે તો અવશ્ય એવા ગુણો રાખવા જોઇએ. એથીજ માણસ ઉંચપણું લઇ શકે છે. એવો સ્વદેશ હિતચ્છુ, માણસ આ જગતમાં બહુજ ખપનો છે. તે બલે લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે. એ અમારા અધિકારના વિનાશનો તેજનો ગોળો છે. સદાચારથી ગૃહની શોભા વધે છે, તેમ એવા વીરપુરોથી દેશની શોભા વધે છે. એવા માણસના પ્રતાપે દેશમાં સુખ શાન્તિની પાઠશાહી સ્થપાય છે. એ આખા દેશનો રક્ષણ કર્તા અમારો જગત્ ગુરુ છે. અમારા ધરનાં બાળક, સ્ત્રી, નોકર, રાજ્યપાટ વિગેરે તેના પર કુરબાન છે, અમારો પૈસો, વૈભવ, સત્તા અને અમે તેના ધરના ગુલામો છીએ. એવા પુરો પોતાના હાથથી કોઇ દિવસ અસત્ય કાર્ય આરંભતા નથી. એ માણસ પરમેશ્વરને પ્રિય હોય છે, ત્યારે મનુષ્યોને કેમ ન હોય ? એ સૃષ્ટિના આધારને ધમ્મરી કાપ, રાગ મહારાગઓ તરફનો અન્યાય, કંઈએ બાધ કરી શકતાં નથી. એ અહિંના અને પરલોકના બંનેના લાભ માટે જન્મેલા હોય છે. આત્મરક્ષ

ફળે ત્યારે નીચું નમી રસ્તાપરના પથિક મનુષ્યને પોતાના રસને. આસ્વાદ્ય લેવાને બોલાવે છે, તેમ તેઓ જન સમુહમાં દિનપ્રતિદિન સંપ અને સલાહ. વડે નમતા બજતા ચાલે છે. બીજાની માફક અકકબાજ થઈ. સ્મૃદ્ધિનો કે સત્તાનો ગર્વ કરી ખોટા અભિમાનમાં તણાઈ જતા નથી. કદિ દ્વેષ કરતા નથી, કોઈને ચાહતા નથી એમ નથી; પણ દરેક પ્રાણી માત્ર તેને પ્રાણથી વિશેષ હોય છે, નરમાશ. સદાચરણ, વિવેક, સહનશીલતા, ધીરજ, દયા, ધર્મ, નીતિ એ એના સામાન્ય સદગુણો છે. ખુશામત તેઓને સ્વપ્ને પણ બહાલી હોતી નથી. મારા ધારવા પ્રમાણે તે તેઓના હાથથીજ અધમતાનો ક્ષય થઈ, સુધર્મના વાવટાઓ ફરકતા હોવા જોઈએ. જેને સારી રીતે જીવન ગુમારવાની આકાંક્ષા રાખવી હોય, તેણે તો અવશ્ય દેશાભિમાન રાખી પોતાના દેશ બાંધવોનું બહુ કરવું જોઈએ.

પરમાત્માએ બધાં માણસોને સરખી ખુદ્ધિવાળાં બનાવ્યાં નથી. કારણકે કોઈમાં જાણ ખુદ્ધિ તો કોઈમાં થોડી માટે જગત કર્તાએ અકકલમંદને થોડી અકકલવાળાની સહાયતા કરવા માટેજ સર્જેલા છે. જે તેમ ન હોય તો એકજ પિતા પરમાત્માની સંતતિમાં આમ કેમ બેદ હોવો જોઈએ. કુદરતી કાયદાના બંધારણથી એમ સમજાય આવે છે કે આ સંસારમાં નખળાને સખળાની, ગરીબ ને શ્રીમંતની અને મુખ્ય ને જ્ઞાનીની એમ અરસપરસ જરૂર હોય છે. પારકાના ઉપયોગ માટે પૈસો, ખુદ્ધિ અને પરાક્રમ અર્પણ કરવાં એ ઇશ્વરી લક્ષણ છે. ભુખે મરનારની સામે દયા બતાવી તેઓને સંતોષવાં, દેશના લાચાર જીવોને મદદ કરી ઉધમે લગાડવાં, નિરાશ્રીત ફડો કાઢી કેળવણીને ઉતેજન આપવું, અજ્ઞાન મનુષ્યને જ્ઞાન પ્રકટ થાય એટલા માટે ગામોગામ રખડીને ભાષણો આપી સમજાવવા, આ બધી પરાપકારની સાથે દેશાભિમાનની રૂઢીઓ છે. જાત, ધર્મ કે ઉંચ, નીચ કંઈ પણ બેદ ભાવ રાખ્યા વગર જેઓ પરાપકાર કરવામાં પોતાનો ધર્મ સમજે છે, તેને હમરોવાર ધન્યવાદ છે. તેઓ કોઈ પણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું, એનેજ સુકર્મ સમજે છે, કોઈ જીવની દુઃખી સ્થિતિ જોઈ તેના શરીરમાં એકદમ દયાનો આવીર્ભાવ થાય છે. એટલે તેનું દીક્ષ દ્રવિ જાય છે. એટલા માટેજ દયાને બધા ધર્મમાં ઉત્તમ ગણી છે. માણસ બીજાના દુઃખે દુઃખી અને સુખે સુખી ન થાય તો પોતાનું સુખ એક ધડીવારમાં ખોઈ બેસે, નાત પ્રત્યે, દેશ પ્રત્યે, માળાપ પ્રત્યે, સ્ત્રી અને બાળ બચ્ચાં પ્રત્યે, દયાની પહેલી જરૂર છે. દયા એ શબ્દમાંથી દેશાભિમાન એ નામના પાંચ અક્ષરોનો જન્મ થયો છે, માટે દયા એ પંચદેવનો જન્મ

આપનાર ખરી કર્તવ્યનિષ્ઠ માતા છે. હાલમાં કેટલાક માણસે પોતાના પૈસાનો દયાને માર્ગે સદ્ઉપયોગ નહિં કરતાં નાચ પાટીમાં, વરઘોડામાં, દારૂના બાટલાઓમાં, નાતવરામાં, ફરનીચરોમાં, ચીની વાસણોમાં, ધનનું પાણી કરે છે; તેઓ પોતાની દરજ્જા બચાવવી જુલો જઈ વિચારો તો ધણુંજ શરમભરેલું કાર્ય કરે છે. પણ જુલ્યા મનુષ્યના રૂપમાં વિરાજતા નારાયણને કોઈ મુડીભર ચણા આપતું નથી. શ્રીમંતો પ્રત્યે શ્રીમંતાઈ કંઈએ કામની નથી; પરંતુ ગરીબોના દુઃખને તમારી અંગત વ્યાધિ સમજી દુર કરો અને પરોપકારથી તમારા આત્માને વિભુષીત કરો. ધનાઢ્ય થવું, સુખી થવું, રાજ્યપાટ મેળવવું એ બધે આપણા ભાગ્યમાં ન લખાયાં હોય, પણ દેશના ભલાની લાગણી એ આપણા કપાળમાં આપું જગત જીએ એમ મોટા અક્ષરે લખાયલું હોવું જોઈએ. ગમે તેટલું નુકશાન થાય; તો પણ હરકત નહિં. તમારો પરોપકારી ધર્મ બરાબર જાળવો. એ સર્વ વિનય સાધનોનો ઉત્કૃષ્ટ સ્તંભ છે. એજ સત્ય જીવનનો સાર છે પ્રમાણિકપણે વર્તી સત્ય અને દયા એ બંનેની વચ્ચે ચાલી મનને ખરાબ લાલચોથી પાછું વાળી પરોપકારી, સંતોષી અને ઉદ્યોગી સ્વભાવ ધારણ કરો સર્વ સદ્ગુણોના પોશક અને રક્ષણ થવું એજ મહાનતા છે, જે માણસ પોતાના દેશને ઉંચ દરજ્જે ચડાવવાને પ્રયાસ કરે છે, તેજ માણસ સ્વદેશ પ્રેમ અને સ્વર્ગની ગાદી લઈ શકે છે. એ થવો જોઈએ તો અહિંનો પાદશાહ પણ આ સલ્તનત તેના કરેલા પ્રયાસના બદલામાં બરાબર નથી હોતી. માટેજ તેના માટે વિભુએ કોઈ ઉંચ દરજ્જે પસંદ કરેલો હોય છે. 'સારા અગર તો નરતા વિગેરે પ્રસંગે દેશને પ્રેમથી ચાહી તેની ચડતીને માટે તનતોડ પ્રયાસ કરવો, એવું નામજ દેશદાઝ અગર તે દેશાભિમાન છે. બીજો કોઈ જાતનો ગર્વહાની કર્તા છે, પણ સ્વદેશાભિમાન એતો ખરેખર એક ઉત્તમ સદ્ગુણ છે. જીએ ! અંગ્રેજો હિંદુસ્તાનના અન્ન પાણી વડે પોશાયલા હોય છતાં તેની સ્ત્રી સગર્ભા થયા પછી પોતાના બાળકો એંગ્લો ઇન્ડીયન ન કહેવાય એટલા માટે ઠેક વિલાયત સુધી લઈ જાય છે. અને બાળકને શુદ્ધ અંગ્રેજી કહેવરાવી પાછા હિંદમાં આવે છે. આનું કારણ એક જીદા પ્રકારનું છે. એ લોકોના મગજમાં એવું ઠસાઈ ગયું છે કે જો કોઈ પણ અંગ્રેજ લેડી, પોતાના બાળકનો હિંદમાં જન્મ આપે તો એ બ્રિટનનું બહુ કરે નહિં અને યુરોપમાં આવે તો પણ ભરતખંડના ભલા માટે, માથાકુટ કર્યા કરે; માટેજ એ લોકો પોતાના હિંદનું અભિમાન જાળવવા માટે અને કાયમ બાળકોના મગજમાં દેશની લાગણી ભરાય રહે, તે માટે ત્યાં પોતાના બાળકનો જન્મ થવા ઇચ્છે છે. તોનામાં દેશાભિમાનનો આટલો બધો જુરસો છે, ત્યારે

આપણે આપણાં ભરતખંડનાં સંતાન આપં નહિં પણ ખિટીશ પોતાં થવા ઇચ્છીએ અને વિલાયતમાં જઈ લાંબી મુસાફરી કરી, હજારો રૂપિયા ધૂળધાણી કરી અંતે દેશની પાયમાલીનું અમ્મું પારખું હાથમાં બનાવી સ્વદેશ તરફ પાછા ફરીએ એજ શરમાવા જેવું છે. માફ એવું કહેવું છે કે અમેજને પોતાના દેશનું અભિમાન જાળવવા માટે તેમ કરે તો વ્યાજબી છે અને તેને માટે અમે તેને ધન્યવાદ આપીએ છીએ; પરંતુ આવા લોકો ખાસ આપં મટી, પોતાનાં સંતાનને ખિટીશ પોતાં થવા ઇચ્છે એને માટે અમારે કયો વિચાર બાંધવો ? એ ઇશ્વરના હાથમાં છે,

જેઓ માનવ જાતીના જીગરો પર સારી અસર કરી શકે એજ મનુષ્યો છે. તેઓ, એ તો દેશની પડતી અને સર્વ અનર્થકારક શક્તિઓને હરાવવા માટે બહોળો પરિશ્રમ ઉઘાડવો જોઈએ અને એ કાતિલ યુદ્ધમાં અનહદ બળ વડે આસુરી માયાને વીણી વીણીને સંહારવી જોઈએ, તેમજ દેવી રાજ્યાસન પર વિરાજી પ્રચંડ થતી ઉચ્ચ પાથરોને અટકાવી, અને અનીતિપ્રલયને માર્ગે મનુષ્યોને ન ધસડી જાય તેવા ઉપાયો યોજવા જોઈએ. દુનીયાની જુદી જુદી પ્રજાને, કુદરત તરફથી જુદી જુદી જાતની ઉપાધિઓ નડે છે. તેનો વિનાશ કરવાથી કોઈ વખત મનુષ્ય સુખ શાન્તિ જોઈ શકે છે, પણ ખાસ પોતાના હાથે મુશ્કેલીઓ ઉભી કરે, તેનો ગણગણાટ સત્વર બંધ થઈ જાય એ મુશ્કેલી બધું છે. - દુઃખ એ આપણી કરેલી ભૂલની શિક્ષા છે. અને સુખ એ આપણા ઉદ્યોગના યતનથી પ્રાપ્ત થયેલું અમર-ફળ છે, માટે કરેલી ભૂલથી, આવી પડેલા દુઃખમાં કુદરતનો હાથ હોય છે, તેથી સંભાળ પૂર્વક કાર્ય કરી આપણે દેશની પડતીના નિમીત્ત તરીકે ઝોળખાવું જોઈએ. સારાં કાર્યો કરી ખરાબ બાબતથી ડરી. સદ્ગુણી થવું એજ ખરી દેશ સેવા છે. જેમાંથી પોતાની આખર વધે, કુલીનતા જાહેરાતમાં આવે એવું કાર્ય પણ દેશ સેવાને હાયક છે. અમારું કુળ ઉત્તમ અમે જે કાર્યો કરીએ તે ખરાબ હોયજ નહિ. એવી આપવડાઈ એજ દેશની પડતી છે. જ્યારે દેશ નબળી હાલતમાં હોય, ધણી નીતી રીતી ઉલટી હોય છતાં અમારો દેશ જાહોજલાલીમાં છે, સર્વવાતે ઉત્તમ છે, ધણીજ સુખ શાન્તિ છે, આવું ખોલનાર માણસ આખા દેશનો વૈરી છે. તેણે તો પુછનારની આગળ બરાબર દીલ ખોલીને ઉત્તમ કે મધ્યમ જેવી દેશની સ્થિતિ હોય, એવી વાત કરી દેવી અને આપણી થયેલી પડતીની ભુલને સુધારવાની કોશિષ કરવી, એજ ખરું દેશાભિમાન છે.

દેશનું બધું કરવું, એમાં પોતાના ભલાની વાત આવી જાય છે. કેટલાક ભાંડા એવા હોય છે કે પોતાનું સારું થયું, એટલે પારકાની દરકાર

રાખતા નથી. એ તેઓ બહુજ જુલ કરે છે. તેઓને એમ ખબર નથી કે ન્યાયી કુદરત મારું સર્વ સુખ કંગાલ લોકોને ભાગે પડતું હોય છે. આપશે. જો બીજાને મારા જેવા બનાવું તોજ મારા સુખમાંથી કાંઈ ભાગ ન પડાવે. જે માણસ દેશ, પરદેશથી ધન ભેગું કરી, પોતાનાં સ્ત્રી પુત્રોને નહિં આપતાં સ્વદેશ અર્થે વાપરે છે, તેવા મનુષ્યો મારી ત્વચાની મોજડી કરી મને ભારી દીધેલા ઉપકારમાંથી બચાવે તોજ હું મારાં સદ્ભાગ્ય સમજીશ એક હલકું પ્રાણી પોતાની જન્મ જીમી તરફ નજર ફેંકે છે, ત્યારે મનુષ્ય કેમ લાગણી ન બતાવે? કહેવત છે કે ઉંટ મરે તોપણ મારવાડ સામેથી નજર ન ચોરે, તેમ જો માણસ પોતાના દેશાભિમાનને અંતઃકરણમાં નથી સ્થાન આપતો એવા મુર્ખના સરદારને મનુષ્ય કહેવામાંજ અધર્મ છે. પોલાંડના લોકોએ પોતાના દેશને રશિયાના હથ તળેથી છોડાવી લેવા માટે તેની સાથે ધણીવાર યુધ્ધ કર્યું હતું પણ થોડા પ્રમાણમાં માણસો હોવાથી એ સમગ્ર શક્તિમાન બાદશાહને ન પહોંચી શક્યા. અને હારી ગયા, તેથી હાલ પણ શોકની ખાતર કાળાં વસ્ત્રા પહેરે છે.

આપણા દેશમાં જુદા જુદા ધર્મો અને જુદા જુદા વર્ણો હોવાથી અરસપરસના કુસંપે અંદર અંદર ખટખટ કરી વિદ્યા, કળા, હુન્નર અને સમૃદ્ધિને ગુમાવી દરિદ્રપણાને હોરી લીધું તમારે સ્વદેશ હિતમાં નાત, જાત કે ધર્મ જેવામાં રોકાવું નહિં. દેશનું સગપણ બધાને સરખું છે, માટે પોતાની બધી શક્તિ દેશ સેવામાં અર્પણ કરી દેશને ઉત્તમ સુખના અજવાળામાં પ્રકાશીત કરવો એજ ખરી દેશ સેવા છે, એજ ખરો સુધર્મ છે. રાજ્યએ પણ પોતાની જન્મજીમીના જીવેને પોતાના બ્રાતા તુલ્ય સમજી અને પોતે રક્ષક હોવાથી બીજી રીતે તેને બાળક સમજી. પોતાના નીચ સ્વાર્થોને તજી દઈ, અજ્ઞાનપણું, અન્યાય વિગેરે કોરે મુકી નવા નવા હુન્નર વડે, લોકોને ઉદ્યોગમાં લગાડી દેશને પુષ્કળ સમૃદ્ધિમાં ભરપુર કરી, ઉંચ મગજ શક્તિવાળાઓને વિદેશમાં મોકલી નવો હુન્નર શીખી લાવવા પૈસાની મદદ કરવી જોઈએ. રાજ્યએ જેટલી અને તેટલી શક્તિ વાપરી દેશાત્કર્ષમાં પોતાનું તન, મન લગાડવું કે જેથી ખરા રાજ્ય તરીકે અને પૂર્વના લોકોએ તેની કરેલી રાજ્યની ગણના બરાબર ન્યાયમાં ગણાય.

દરેક પ્રાણી અને પદાર્થમાં ચડતી પડતીના પટ લાગી ગયેલા હોય છે, એ દરેક માણસે કાયમ ખાતે યાદ રાખવાનું છે, જો આપણા કાર્યમાં આપણે જીવ ન પડવા દીધી હોય તો ખરાબ સમય જોવાનો વખત ન આવવો હોય તો ન આવી શકે. આપણે દેશ એક વખત સોનું, રૂપું અને મોતી, માણેકથી પરિપુર્ણ હતો.

એક વખત એશિયામાં રહેલો સિંહલદ્વીપ કે જેને આપણે પુરાતની સંકા તરીકે ઓળખાવીએ છીએ, તે તદ્દન સોનાનો હતો. આ બધી સ્મૃદ્ધિક્યાં ગઇ? તો હું તમને કદીશ કે એ બધી સ્મૃદ્ધિ આપણી બચાવે જીવો ઓગાળી ગઇ. લોકો નીતિમાન શૂરાહતા; તોપણ આ નમાલી દશા થઇ જે વખતે મહમુદ ઘેરી હિંદમાં આવ્યો, ત્યારે શૂરા રજપુતોની સામે લડવામાં નહિં ફાવતાં હાર ખાઇ ચાલ્યો ગયો. એમ તથા ચાર વખત બન્યું. છેવટે મહમુદ તેના મનમાં સમજ્યો કે હિંદુઓ ધર્મ ચુસ્ત છે. માટે આપણા લશ્કરની આસપાસ ખાસો ગોઠવીએ એટલે એ ગાયો પર હથીયાર નહિં ચલાવે. પછી આપણે ધીમે ધીમે આગળ વધી, તેના કિલ્લા સર કરશું અને છેવટે થયું પણ તેમ! હિંદુઓએ પોતાનાં મુસ્તકો લોહીમાં તણાવા દીધાં, પોતાના બાળ બચ્ચાંઓની કતલ થવા દીધી, સ્ત્રીઓ, મોટાં મોટાં નગરો અને સાથે આખો હિંદ અગ્નિમાં બસીભૂત થવા દીધો પણ પોતાને ગાયનું રક્ષણ કરવું એ શ્રુતી વાક્ય છોડ્યું નહિં જુઓ કે આ પ્રશંષાપાત્ર છે પણ સ્વામી રામતીર્થ આ વિશે આપણી ભુલ બતાવે છે અને કહે છે કે જે હિંદુઓ ગાયની પરવા રાખ્યા વિના લડ્યા હોતે તો મુસલમાનો કદી ફાવને નહિં પણ આપણે એક બે ગાયને બચાવવાની ખાતર આખા દેશને પાયમાલ કરી, અસંખ્ય ગાયોનો વધ શરૂ કરાવ્યો.

આ હિંદુસ્તાનની ભુમી શૂરવીરો અને તરેહ તરેહની વસ્તુઓથી ભરપુર હતી, રાજ્યો સંલાહ અને શાન્તિથી રાજ્ય ચલાવતા હતા, લક્ષ્મી વૈભવ તથા વિદ્યા હુન્નર એટલાં બધાં પ્રકાશતાં હતાં કે દુરદેશનાં મનુષ્યો તેમાં અંગમ મોહાંધ. બનતાં હતાં. તો પણ અંતે આપણી ભુલને લઇને કુસંપથી, ઇર્ષાથી અને પોતાના કાયરપણાથી આખા દેશને લોહ બેડી આવી પડી. વિદ્યા, હુન્નર બંધ થઇ ગયાં. સારા કારીગરો ગુલામ તરીકે પરદેશ વેચાયા. દેશના શિક્ષકરૂપે પુણ્યલા બ્રાહ્મણો ભીક્ષા માગવાની લતમાં પડી શરીરને હરામનું કરી બેઠા, ધર્મના નેતાઓએ જુદા જુદા બાણ્ડ લાખ ધર્મો ફેલાવી, મનુષ્યોના મનમાં વિમ્મહ કરાવ્યો. શૂરા રજપુતો કુસંપી બન્યા, કેટલાક ધર્મીઓ જીવ જતુંને મારવાથી અધર્મ આપ છે એવું સમજ્યા હોવાથી, સમશેરો કટાઇ ગઇ. રંજપુત રાજ્યો મુસલમાન રાજ્યોને કન્યા આપી, બીજા રજપુત રાજ્યોને આપવા બલામણુ કરવા લાગ્યા. અને કદાચને કદાચ ન આપતો તો બધા બેગા મળી તેના રાજ્ય પર હુલ્લો કરતા. આવી આવી કેટલીક કઠંગી રીતોથી આપણે દેશને પાયમાલ કર્યો દેશી,

રાજાઓ કરતાં પરદેશી રાજાઓને વધારે ચાહવાથી અહિંના રાજાઓ રૈયતને પીડવા લાગ્યા. વળી પાછળથી તેઓનું પશુ પુષ્પ મર્દન કરવા સારુ દુર દેશના મનુષ્યોને કુદરતે બેજ દાંધા અને સુધરેલી ફેશન પ્રમાણે યુધ્ધ કળામાં હુશીયાર હોવાથી નખળા રાજાઓને જરૂર કરી, મોટા રાજાઓ કે જે અરસપરસ લડી લડી નખળા પડ્યા હતા તેને મારી, હઠાવી અત્યારે આખો હિંદ દેશ ગોરી આમડીના લોકોએ પોતાની ગાદી તળે રાખ્યો છે.

આપણે પોતાની વિદ્યા, કળાને પાછી આણવા માટે, સંપ અને સલાહથી ઉદ્ધેગ, તેમજ બીજા સદગુણો વડે સ્વાથ વૃત્તિનો ત્યાગ કરી આખા દેશની દાઝ હોલવવા સારુ સતત પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

માણસ માત્રને દુઃખ ન પડે તો તેને સાવચેત રહેતાં આવડતું નથી. એનાથી કેટલાક અનુભવ મળે છે. કહેવત છે કે જેટલી ઠોકર ખાઈએ તેટલી લક્ષણ થઈએ. જેમ આપણે અવિચારી કામ કરીએ, તેમ તેમ દુઃખરૂપી શિક્ષા આપણને પાછળને પાછળ રાખે છે. માટે કોઈ વખતે દુઃખ ન આવી પડે, માટે તેથી સંભાળ રાખવાની છે. દુઃખથી જે ગમરાતો નથી, એજ આખરમાં વધારે કરી સ્વદેશ મેવા કરી શકે છે. મત્સ્યજાકે મહેનત કરી ધન એકઠું કર્યું હોય તો વૃધાવસ્થામાં સુખેથી અવાય છે, જુઓ! એ મહેનતરૂપી દુઃખમાંથી સુખ ઉત્પન્ન થયું. તમે દુઃખ સહન કરી દેશ સેવા નહિ કરો તો તમારી આખર જશે. શું! તમને તમારા સાડાત્રણ મણુના દેહમાં પાંચમારનું નાક પ્રિય નથી? જેની કીર્તિ સારી નથી. તેને અંધારી બોંયરામાં પુરી રાખ્યો હોય તો વધારે સાંઈ, નહિતર બીજાઓને પણ અપકીર્તિનો ચેપ લગાડી પોતાના જેવોજ પાંક બણાવશે. જે માણસ પોતાની આખરમાં રહી મરે છે, તેનું મૃત્યુ પુત્રના જન્મોત્સવ જેવું છે, માટે હિંમતથી, સ્વપરાક્રમથી દેશનું બલું કરો! એથી તમે પ્રભુને વ્હાલા લાગશો, આખર મળશે, દરેક માણસો તમારી પ્રતિમાનું પુજન કરશે. હિંમતથી ફ્રાન્સનો મહા ગ્રોધોને પોલિયન બોનાપાર્ટ એકંજ શબ્દથી સર્વત્ર લશ્કરી માણસોનાં હથીયાર છોડાવી દેતો હતો, હિંમતવાન માણસ પોતાને અને આખા દેશને લાભ કારક કામ કરી ખતાવે છે. હિંમતથી કરેલું કાર્ય બીજાને બે હા આનંદ ઉપજાવે છે. વરાળયંત્રની શોધ કરનાર જેમ્સ વોટને ત્રીસ વર્ષ સુધી હિંમત અને ખંતથી મહેનત કરવી પડી હતી. ગમરાઓ નહિ. હિંમત રાખો. બધે કાર્યની પાછળ ગમે તેટલાં વર્ષ થાય, પરંતુ તમારા હાથમાં આવેલું કાર્ય જો તમારા હાથમાં હાથમાં હશે, તોએ કાર્ય પોતાની ફરજ નકી બળવશે, અને ધારેલી વસ્તુ એની મેળે તમારા ખોળામાં પડશે. સીતાજીને રામનું સ્મરણ હતું તો બયંકર સમુદ્ર આડો છતાં, સ્વપ્ને જે વાત ન બની શકે, તે વાત પ્રત્યક્ષ જણાઈ અને રામચંદ્ર ભગવાનને મુદ્રીકામાં

જોઈ શક્યાં, કહો! આ હિંમતનું પરિણામ કેવું રમ્ય? વળી જુઓ. જાપાને કેવું માન મેળવ્યું છે. એક નાનકડું રાજ્ય કે જે પૃથ્વીના અરધા ભાગમાં રહેલા અમેરિકાની હરિકાષ્ઠમાં ઉતરે એ પણ એક હિંમતનો, પરાક્રમનો આબેહુલ નમુનો છે. જેનું મન ડગમગ થયા કરે છે તે ભાગ્યેજ કાર્યમાં ફતેહ મેળવે છે. આજ કર કે કાલ, કાલ કર કે પરમ એમ વિચાર કરતાં ધણા દહાડા વીતી જાય છે, પણ જો હિંમત કરી કાર્યની શરૂઆત કરે તો હિંમત, કરતાં, કાર્ય. દઢ હોતું નથી, કે હિંમતને હાર પમાડે? સર આફ્રિકા, ઓસ્ટ્રેલિયા, એશિયાનાં સંખ્યા કે જેને આપણે મીસો કહીએ છીએ, તેણે જુઓ તો હિંમતથી અજાયબ શોધ કરી બતાવી છે તેમ માર્ટિન લ્યુથર પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મ સ્થાપ્યો, ત્યારે તેને બહુજ હિંમત ધારણ કરવી પડી હતી.

માણસ જો પહેલેથી ખંતથી કાર્ય કરતાં હોત તો આ સ્થિતિ આવતે નહિ. પણ પક્ષીઓ પણ ધરત્યાર ન છતાં પરિશ્રમ વેડી ખોરાકનો સંગ્રહ કરે છે અને જાણે કેમ બાળ બચ્ચાં પરણાવવાં હોય! તેમ આખો દિવસ ચાલ કરે છે. તારામંડળ, સમુદ્ર, ઝાડ, પહાડ, એ બધાં કામે લાગેલાં હોય છે. તેથી કુર્મ એ પ્રાણી માત્રને જન્મની સાથેજ પેદા થયાં હોય એવું જણાય છે. ઉદ્યોગ વિનાં મનુષ્ય જીવન ટકી શકતું નથી આ પ્રમાણે હિંમત, ખંત અને ઉદ્યોગને આપણે અસલ ધર્મ અને વારસો સમજી દરેક કાર્યમાં પોતાનો સમય વ્યતીત કરવો જોઈએ. વેપારી પોતાનો ઉદ્યોગ ન કરે તો ભાગ્યેજ પોતાની મૂડી લાંબો વખત પહોંચાડે. રાજ્ય પરિશ્રમને માન ન આપે તો લડાઈમાં નક્કી હારખાધનેજ પાછો આવે. તેમ આપણે આપણી વિદ્યા, ધર્મ, સુખ, શાન્તિ વિગેરે મહેનત વિના ગૂમાવ્યાં છે, એમ સાબિત થાય છે. જેમ કાઠીમાં દાણા ખુરી થયા હોય તો પણ નજર કરી ન જોવામાં આવે અને વેળાસર ગોઠવણુ ન કરી શકાય. તો ગાંડા ગણાઈએ તેમ કરેલી મહેનત એટલે સુખ ખાઈ ગયા તો પણ પાછાં સુખ ટકાવી રાખવા સુખને બદલે દુઃખ વેડી કંઈ પણ પ્રયત્ન ન કરતાં રડવાં લાગીએ એજ આપણી કાર્યની પદ્ધતિ, રીતી, સ્વભાવ વિગેરેની ઝોળખાણુ કરાવે છે. જો આપણે આપણાં મનને તેમજ શરીરની દરેક સ્નાયુઓને જગતના બલાં માટે કામે લગાડીએ તો એજ વખત આપણો ધર્મ આપણને એ કાર્યમાં મક્કમ રહેવાને અને કર્તવ્ય નિષ્ઠ બનવાને બલાંમણુ કરે છે.

આપણે જ્યાં સુધી ભોકાના અંતઃકરણના ધા ન રુખવી શકીએ; ત્યાં સુધી આપણા જીવનમાં સંતોષકારક અને શાંતિનું વાતાવરણુ જામે એ નીરથક સમજાને મનુષ્યને માટે આપણે ઉઘાડે પણ ન ઉભા રહીએ તો પરમાત્માના કરેલા ફરમાસની જીએસ આપણા પર આવી પડે છે. માટે

આપણે દુરવર્તનથી ડરતા હોવા જોઇએ. સમ્યક્તા, સંભાષણ, વિવેક આદિક થોડા ધણા ગુણો પણ સાથે હોવા જોઇએ.

દરેક મનુષ્યના લાભ માટે આપણા મનુષ્ય તરીકેના શું શું ધર્મો છે તે બરાબર પાળવા જોઇએ. આપણી બધી આશાઓને સ્વદેશહિતનો પાકો રંગ ચડાવી, આપણામાં જે મનુષ્યો સારાની આશા રાખે છે એ આશાને વિન્યના રૂપમાં લાવી મૂકો ? તમે સાચી ધન દૌલતને એકઠી કરવા માગતા હો, તો દરેક માણસને વિદ્યા, લક્ષ્મી અને બુદ્ધિ વડે ઉન્નત કરવા પ્રયાસ કરો. દુઃખીને દિલાસો આપો. અનુપમ જન્મ પ્રાપ્ત કરી જે માણસ આત્મહિત જાણતો નથી તે આત્મધાતક છે. રાજ્ય, લક્ષ્મી ભક્ષે જલડી નાશ પામે, તરવારની ધારો ભક્ષે એકદમ ગળાપર આવી પડે, કાળ કાલ નહિ તો આજજ ભક્ષે માથું ઉતારી જાય; પરંતુ પારકાના દુઃખનો વિચાર કરનારી જેની દિવ્ય વિચાર શક્તિ લેશમાત્ર ગુમ થતી નથી એવાજ મોટા મનના ઉદારાત્માઓ બે ધડક દેશનું ભલું કરી શકે છે. એવા માણસો પાસેથી કંઇક સારાની આશા રાખી શકાય છે. અને તેજ આપણું કલ્યાણ કરે છે.

જે માણસ લક્ષ્યાધિપતિ થવાને માટે મહેનત કરી, રાત્રિ દિવસ ઉઘડતો નથી, પેટપુરતું ખાતો નથી અને પોતાની ફરજ નહિં બ્રજવતાં ફાકડનો આમતેમ રખડ્યા કરે છે, તથા પોતાના શરીરે દુઃખ વેઠી એમ તેમ આશા તૃષ્ણામાં પોતાની જાંઘળી સમાપ્ત કરે છે; તેવા પોતાનાંજ સુખનાં સાધનો તૈયાર કરવામાં પૂરેપૂરી મતલબ સાધનારા આત્મ દરદી માણસ પાસેથી શી રીતે આપણે લાભ લઇ શકીએ ? સ્વભાવિક રીતે જે માણસમાં સદ્ગુણના અંકુરો સ્ફુરે છે, તે માણસ બેશક આગળ જતાં સંસારની હરકતો બેધડક દુર કરી શકશે. જેમ વિચાર એ વાણીનું જુષણ છે, તેમ વિનય, શુદ્ધતા, સરસતા, યથાયોગ્યતા અને મનન સ્વતંત્ર વિચારો આ દેશભક્તાનાં મહાન્ લક્ષણો છે.

આપણે સદાય ગરીબો તરફ દયા રાખવાને બંધાયલા છે. જ્યારે ખરીબોની દયા ખાઇએ ત્યારેજ આપણામાં સ્વદેશહિતની કેટલી લાગણી છે ? તેની લોકો ધારણા બાંધે છે. જેનાં હાડપીંજરો આપણે નરી આંખે દેખાય છે છતાં, તેઓના પ્રત્યે દયા નહિં લાવતાં ઉલટા તેને દુર્બળ બનાવવાને ખાછળ પડીએ ત્યારે તો આપણી અનીતીની હદ આવી રહી ગણાય. ભાઈ ! એવા ગુન્હાની જોડ કોઇ ઇતિહાસમાંથી મળી આવતી નથી આપણે પૂર્વેના સર્વત્ર જુદાઓ કરતાં વધી જઇ જુદામાં કરવા મંડીએ તો મનુષ્ય પ્રત્યેના અને ઇશ્વર પ્રત્યેના એમ બે ગુન્હાઓના જવાબો જરૂર આપવા પડશે. એ જૂઠી જઇએ તો આપણે ખરેખર નાલાયક કહેવાયું. મનુષ્યોને ધરધરાવી મૂકવાની અને ખોટી રંગપુરણી કરી,

ધર્મિષ્ઠ કહેવરાવવાની જે લત આપણામાં લાગી છે તેજ આપણી કુટેવોનો આમેહુમ ચિતાર છે.

તમે કોઇ પણ માણસના અન્યાયને વખાણી ન્યાયને ધિક્કારો તેજ તમે મર્દાનગીનો લોપ કરી, ખાયલાપણાને વધાવ્યું કહેવાય. કેમકે અહિત કરનારની સામે પ્રીતિ બતાવી, તેની ડાકલીના ભૂખા થવું એજ મોટામાં મોટું પાતક છે. હું તો તેઓની સામે થવામાં સદ્ગુણ સમગ્ન છું. જેને નીતિ પ્રત્યે માન છે, તેણે તો ધરાદાપૂર્વક પ્રજા હિતની ખાતર, અભ્યાસોની સામે ભવીષ્યમાં શુદ્ધ, શાંત, સુખમય વાતાવરણ ફેલાવવા માટે સત્વર કાર્ય આરંભવું જોઇએ. અને એને આપણી ફરજ સમજવી જોઇએ. જે એ ધર્મ સુકયા તો આપણે અશાંતિનો મંત્ર બણેલો ગણાય. દેશાભિમાન એ કાંઇ કોઇ પ્રજાનો વારસા હક નથી પણ જેનામાં શ્રદ્ધા, હીમંત અને સહનશક્તિ વિરાજમાન હોય તેજ સત્યવીર, સરલ અને વિવેકી હૃદયના ધર્મધુરંધર પુરૂષો દેશાભિમાની અને વીરનરો છે. જે માણસ દયા રાખી સંતોષ, અને પરોપકાર વૃત્તિને સ્થાપે છે, તેજ ખરેખર લાયક ગણાય છે. જેને મનુષ્ય સેવા કરવી છે તેણે તો ધર્મમુર્તિ બની, પોતાના જીવની પણ દરકાર નહિં રાખવી જોઇએ. એક રીતે તપાસીએ તો ખુદ પરમાત્મા દર વખત મનુષ્યોના ઉદ્ધાર માટે ગર્ભાશયમાં નવ માસ દુઃખ સહન કરે છે, ત્યારે મનુષ્ય મનુષ્યની સેવા કરવા તત્પર થઇ જાય તો કાંઇ નવાઇ જેવું ગણાય નહિં. સ્વામી રામતીર્થે એક અમેરિકન પ્રેક્ટિસરને પુછ્યું હતું કે આપ વૃદ્ધ થયા છતાં હજી ક્યાં સુધી વિદ્યાભ્યાસ કર્યા કરશો? હવે તો હેઠા ખેસો? કાંઇ થોડી ને ઘણી અગીયાર ભાષાઓ તો તમને આવડે છે, છતાં આમ વૃદ્ધાવસ્થામાં શા માટે શાંતતા નથી ગૃહજી કરતા? ત્યારે તેના જવાબમાં તે અમેરિકન બુદ્ધાએ જણાવ્યું હતું કે અમારા ઉદ્દેશથી તમે તદ્દન અજાણ્યા છો તમારા દેશનો રિવાજ અને અમારા દેશનો રિવાજ બહુજ જુદી રીતે ગમન કરી રહ્યો છે. તમારામાં વૃદ્ધ થયા એટલે એમ બોલે છે કે હવે તો કંટાળીને કાઠે આવી ગયા, થાકી ગયા, એમ કહી લમણે હાથ દઇ ખેસી જાય છે અને કોઇ નવા કાર્યની શરૂઆત કરવા બલામણુ કરે તો સાફ સાફ કહી દે છે કે હવે શું! કરીએ પાકેલ ઘડે કાંઠા ચડે તેમ છે? હવે તો અમારો જમાનો ગયો છોકરાઓ! હવે તમારો વારો આવ્યો છે. મહાશય! અમે એમ બોલતા નથી, અમે તો પાકેલ ઘડે કાંઠા ચડાવીએ છીએ. હું વૃદ્ધ થયો છું. છતાં રશીયન ભાષા શીખું છું, તેનામાં એક બૂસ્તર વિધાનો અદ્ભુત ગ્રંથ લખાયો છે. એથી હું તેનું ભાષાંતર કરી શકું તેટલા માટેજ આ વૃદ્ધાવસ્થામાં મારા દેશમાંથી તેમાંથી

કેવી રીતે લાભ મળે ? એવા પ્રાયાસની શરૂઆતમાં છું. હું દેશસેવા એજ ઇશ્વર સેવા સમજું છું. મને મારું કર્તવ્ય બહુજ પ્રિય છે. કદાચને તે બળવતાં હું નર્કે જઈ તો હરકત નહિં. મારા દેશ બાંધવાને સુખ થતું હોય તો હું હજાર વાર નર્કે જવાને ખુશી છું. આ જન્મમાં લોક સેવાનો લાભ છોડી નર્કના ડરથી એટલે અદૃશ્ય સૃષ્ટિને માન આપી, આ સ્વર્ગ કરતાં પણ અધિક પ્રત્યક્ષ સૃષ્ટિને હું નથી વિકારી શકતો. પારકાની સેવા એજ શ્રેય છે. સુખી થવાનો કાળ વર્તમાન કાળજ છે. ખરું સુખ મેળવવાનો રસ્તો બીજાઓને સુખી કરવા એજ છે. જે માણસ દેશસેવા એ શબ્દ પડતો મૂકી અનીતિખોર બને છે અને કામળા દિલનાં મનુષ્યોની નસેનસ ચૂસી, નેવાનાં પાણી મોભે ચડાવી, મદદ ને અદલે વિશ્વાસઘાત કરે, તેવા યમદુતોને કંઈ શિક્ષા યોગ્ય હોઈ શકે ? એ કહી શકાતું નથી. નિતીમાનનું સ્વાગત દરેક મનુષ્યો બૃહસ્પતિના જેવું કરે છે, છતાં અધમ લોકો એવા લોકોની રહેણી કહેણીને છોડી દમ્બકર્તવ્યનિષ્ઠ, સત્ય ધર્મપરાયણ, પરોપકારી લોકોપર આક્ષેપો મુકતાં ધરાતા નથી તેથી કુદરત તેકમ સહન કરે છે ? અને તેઓના પ્રત્યે કુદરત કંઈ જીલ્મ નથી કરતી ! એજ મોટું પાપ કરે છે. એવા લોકોનો અધમ વ્યવહાર, દયાળુ લોકોને પીડવાની પ્રકૃતિ, ક્યાં સુધી મનુષ્યોનાં દિલદગ્ધ કર્યા કરશે ? તેવું કુદરતે બરાબર વિચારતું ઘટે છે. જે માણસ નાનપણથી સત્યવાદીપણાને પાઠ શીખે છે, એના જેવું બીજું કંઈ માતાનું સંતાન શ્રેષ્ઠ હોઈ શકે ?

દરેક માણસમાં ઇશ્વરી તત્વ હોય છે એ તત્વનો જે માણસમાં વધારે જમાવ થાય તેનેજ પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે અને એજ મનુષ્ય બધાનું બલું કરે છે. એજ આપત્તિની સામે સંગ્રામ કરી, સર્વત્ર રથળે શાંતિ ફેલાવે છે. એવા દયાળુ મહાત્માને અમારા પ્રણામ છે. તેઓ અમને મરવાનું કહે તો અમે મરી જઈએ, અમે તેના સેવક છીએ, તે દ્રઢ મનના ઐશ્વર્યવાન પુરુષની હિંમત, લક્ષ્મી અને કાર્ય અમારાં વજ્ર બંધનોને ઉડાવી દેનાર છે. સજ્જન પુરુષો અનીતિને તોડવા માટે પોતાના દેહના અંતને પરમ દ્હાવો સમજે છે. અત્યાચારી લોકોને અત્યાચાર અટકાવવા માટે પોતે બેહાથ જોડી વિનવે છે. બાઈ ! આ તમારું કાર્ય બહુજ અણુ-ઘટતું થાય છે, દુનીયાને દુઃખદાઈ છે, આ કાર્ય રાક્ષસોના બંધને શરૂ માવનાર છે. આપનાથી આ અધમ કાર્ય છુટી શકે તો બહુજ સાઈ છે. એમ કહી પગે પડે છે અને પોતાના બાઈઓને કષ્ટમાંથી બચાવવા સાઈ, કોઈએ નહિં કરેલું એવું હલકું કામ કરે છે. જીઓ ! જે વખતે વાસિષ્ઠ મુની વિશ્વામીત્રને સમજાવવા માંડ્યા કે બાઈ ! આ હથીયારો રાખવાં એ આપણું યોગીઓનું કામ નહિં. આપણે તો તપશ્ચર્યા એજ આપણું વજ્રનાં હથીયારો છે. આ શસ્ત્રોને છોડી દો તો બહુજ સાઈ થાય.

કારણ કે એનાથી આપણા બધા રશીકુમારોને એળ લાગે છે. તો પણ વિશ્વામીત્રે માન્યું નહિ. એટલે વાસીજે તેને 'બ્રહ્મર્ષી' નહિ કહેતાં 'રાજર્ષી'એ નામના સંબોધનથી બોલાવવા લાગ્યા. તેથી વિશ્વામીત્રે તેને અત્યંત હેરાન કર્યા, છેવટે તેની પર્યુકુટીમાં પ્રવેશી મારી નાખવાના વિચારપર આવી ગયા. એવામાં વાસિષ્ઠ અને અરુધતિનો સંવાદ પોતાને કાને પડ્યો અને પોતે સમજ્યો કે મને બ્રહ્મર્ષી કહેવારાવવાને માટેજ વાસીષ્ઠ મુની તકરાર ઉઠાવે છે, તે સાચીજ છે. અરેરે! હું તેનો સંકેત ન સમજ્યો હજી -મારામાં બ્રહ્મર્ષીનાં લક્ષણોજ આવ્યાં નથી. હું જ્યાંસુધી શસ્ત્ર ધારણ કરું ત્યાં સુધી રાજર્ષીજ રહેવાનો? મારે મારી ભુલ સુધારવી ઘટે છે. મેં નાહકના અગ્નિ પણામાં એ મહાત્મા પુરૂષને હેરાન કર્યાં. એવો પશ્ચાત્તાપ કરી, વિશ્વામીત્રે બધા હથીયારો બહાર ફેંકી દીધ, વાસીષ્ઠ ગુરૂને શરણે નમ્યા અને પોતાની ભુલ સુધારી તો જોડો. તેને રાજર્ષી કહેતા એજ એને બ્રહ્મર્ષી કહેવા લાગ્યા. જ્યાં સુધી આપણે આપણા મનુષ્ય વેશને ન છાજે એવાં કાર્ય કરી, આંખો મીચીને અંધકારમાં દોડ્યા જઇએ, એજ આપણી ભુલનો અનુભવ નમુનો છે. આપણે હરવખત એવું સાંભળીએ છીએ અને બોલીએ છીએ કે 'ધર્મે જય અને પાપે ક્ષય' તો પણ તેમાનું કંઈએ ન સમજતાં આપણા હૃદય પર જે શોક અને ચિંતાના મોટા મોટા પર્વતો લાઘેલા છે, તેનેજ આપણે બમણા વજનદાર બનાવીએ છીએ. ભાઇઓ! તમે ધર્મવીરોના કાર્યમાં મદદ કરો. નકી તમારા કાર્યમાં દેવતાઓ મદદ કરશે. તમારું કાર્ય પરજનને લાભકારી છે, એવું દેવોને માલુમ પડે છતાં તમારી સ્હાય ન કરે તો હું દેવોનાં કમનસીબ સમજીશ. શુદ્ધ સાત્વીક વૃત્તિવાળા જ્યારે ઇશ્વર પ્રાપ્તિનો માર્ગ સ્વીકારે છે, ત્યારે અનિધા, માયા, અનીતિ, કુકર્મ એ બધાં એ કદ્યાણુ કરનારી ઇશ્વરી શક્તિનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. કાર્યમાં અત્યંત પરાક્રમ રેડે છે. અનહદ પ્રેતસાહન આપે છે. આંખમાં અમીધારા, દિલમાં વાતસલ્ય ભાવ, શાન્તિ, પ્રસન્નતા અને સાત્વીક સદ્ગુણોની એકદમ વૃદ્ધિ કરાવે છે. કોઇનું દિલ દુઃખાય એવું કાર્ય કરવાનું તેને સ્વપન્ને પણ ભાન થઇ આવતું નથી. અને તેના પ્રતાપે કુવાસનાઓને નષ્ટ કરી, બીજા જીવોને સંતોષવાની સાહસ્યતામાં પોતાના જીવનને રોકી, પરાપકાર વૃત્તિમાં વિરાજતાં ગાંડાધેલા થઇ જાય છે. તેની નિર્મળ ભાવના અને તલ્લીનતા જોઇ, અસંખ્ય માણસોને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માનાં સ્વરૂપ નજરે પડે છે. એવા મહાત્મા પુરૂષો અસંખ્ય યુગોનો ધર્મ બતાવી, આપણાં દરેક દુઃખદોષોને બાળી ભસ્મ કરે છે. જ્યારે આપણે તેની નજીકમાં વિરાજતા હોઇએ, ત્યારે આપણું

અંતઃકરણ શુદ્ધ કાર્યોની શરૂઆત કરવાને ધાટ કરતું જણાય છે. અસ! એજ તેની ખુબી છે. એજ તેનામાં અપૂર્વ પરાક્રમ છે. ગમે એવો ધાતકી જીવ તેના સંસર્ગમાં આવે તો પણ અચ્છો ધર્માત્મા બની જાય છે. એવા સજ્જન દયાળુ પુરૂષોની દયાળુ લાગણીની તો હદજ નથી. કોઇ માણસ પુણ્ય તોડે અગર તો દેવને ચડાવવા એ ત્રણ કળીઓ ચુટે, તો પણ સામા માણસને એવી રીતે બોધ આપે છે કે બાઇ! તું એ કામળ પુણ્યની કળીઓને તોડી શા માટે! તેના સ્થાનથી બળ્ટ કરે છે? તુ જ પરમાત્માને માટે લઇ જાય છે, તે પરમાત્મા શું! આ વ્રજના રૂપમાં નથી રહ્યો કે? તારે નાહકની આવી મહાન ઉપાધિમાં આવવું પડે છે. બાઇ! એ પુણ્ય કળીઓ બલે વૃક્ષના રૂપમાં વિરાજતા પરમાત્માના વિસ્તીર્ણ દેહ પર વિરાજતી એ પણ પરમાત્માના મસ્તકે ચડેલી છે. એ પુણ્ય કળીઓ પરમાત્માના શરીરપરજ ચડેલી છે. એવી તારી બાવના મજબૂત કરવા માટે સજ્જન પુરૂષોની સેવા કર. કહે! આવા પુરૂષો પુણ્યની કળીઓ ચૂંટવાથી પણ દુભાય છે, ત્યારે મનુષ્યોનાં અંતઃકરણો દુભાવવાનું તો તેને બાનજ ક્યાંથી હોય? આપણે મહાત્મા પુરૂષોની વાણીને બરાબર સમજતાં ન શીખીએ, તેનાં વચનો દિલમાં ન ઉતારીએ અને દુનીયાનાં મનુષ્યો મારાં કુટુંબીઓ છે એવું ન સમજીએ, ત્યાં સુધી આપણી માણસાઇ નકામી છે. અને જીંદગીનું સાર્થક બનવું પણ અશક્ય છે. દુનીયાનો ઉદ્ધાર કરવા નિકળેલા મહાત્મા પુરૂષોની શૈલી અસંખ્ય મનુષ્યોનાં દુઃખ નીવારવાનું ઔષધ છે. મહાત્મા પુરૂષોની પાછળ ગરીબ માણસો પોતાના લાભને માટે દોડે છે, પણ ગરીબની પાછળ મહાત્મા પુરૂષો તેના દુઃખે દુઃખી બની મદદને માટે દોડે છે તેમાં તેમનો કંઈએ લાભ હોતો નથી એથીજ મહાત્મા પુરૂષો અને બીજા લોકોમાં આટલો તફાવત છે, એથી આપણે સજ્જન પુરૂષો પાસેથી આ નશ્વર શરીરે ધણું એક સાદું કાર્ય કરવાનું શીખીએ છીએ. તથા મોક્ષ માર્ગની કુચી મેળવીએ છીએ. અને પોતાની કૃપણતા છોડી ધર્મવીર થવાનું શીક્ષણ લઇએ છીએ કહે! એથી સજ્જન પુરૂષોનો સમાગમ પાપોની પુણ્યહુતી કેમ ન કરી શકે! સજ્જન પુરૂષો પોતાની વાણી, પોતાનો સ્વભાવ, પરાપકારી પ્રકૃતિ, શાન્તતા એ બધા ગુણો બધાના વાસણમાં સરખી રીતે પીરસી રહ્યા છે. જેને જોઈ ભુખ લાગે તેટલું તે આરોગી શકે છે. જેનું દીલ અગણીત અવશ્યજોથી ભરેલું હોય તે તેનો એક કાળીઓ પણ લઇ શકતો નથી. મુમુક્ષુ હોય, દયાળુ હોય, પરાપકારી હોય એજ આરોગી શકે છે. કહેવન છે કે જેવો રોગી એવુંજ ઔષધ. આપણા જીવનની દિવાલ

પછવાડે આપણે માટે શું શું કાર્યો રચાય છે, તે જોવાને આપણે સત્ય પુરુષાર્થ કરવો ઘટે છે. કારણ કે એથી આપણે ભાગ્ય અને પ્રયત્ન એ બે બારીઓની જગી કવાયતની વચ્ચેથી પસાર થતાં શીખીએ છીએ.

કોઈનું સારું કરવું એ બહુજ મુશ્કેલી બધું છે. એમાં દયાળુ લાગણી જોઈએ છે. ઇમારતોને ભાંગવી રહેલ પણ ઉભી કરવી મુશ્કેલ. આપણે બીજાનું બગાડવાને તૈયાર થઈએ તેમ જો તેનું બહુ કરવાને એક સેકન્ડ પ્રયાસ કરીએ તો કેવું સારું થાય? ખરેખરા પ્રયત્નશાળી અને ધર્માત્માતો ત્યારે કહેવાઈએ કે, સામાના દીલમાં આપણા શુભ કાર્યના પટો લાગી જાય. આપણા અવગુણની કડવાસ જ્યાં સુધી આપણામાં હોય ત્યાં સુધી આપણે દુનીઆની આગળ મીઠા નથી બનવાના, નીતિવાન પુરુષો પોતાનું શરીર બળવાન બનાવવાને બદલે, પારકાના બલને માટે ધસી નાખવાનું પસંદ કરે છે. અને કંગાલના દિલમાં પણ એવા પ્રકારનું આત્મ-બળ રહે છે કે એવું બળ મહારથીના શરીરમાં પણ નહિ જામેલું હોય! તેઓ ધીરજ રાખી દિવ્ય શક્તિને કળવે છે, પછી દેશ ભક્ત નામ ધારણ કરી, ધર્મ કર્મનો બોજો વધારે ને વધારે શીર પર લાધી, એવાને એવા શુભ કાર્યમાં દટાવાનું પસંદ કરે છે, વિદ્વાન અને શૂરવીર આગેવાનોની ભરતી કરી, એક્યતાનાં ઉડા મુજો રોપવા માટે જીવનની સંપૂર્ણ મહાનતા ધડી, બીજાઓને માટે પર્વતની જેમ પોતાના દેહના દુકડા કરાવવા અચળ ઉભા રહે છે. જેને ધર્મ પ્રિય હોય તેઓ તો શા માટે અનીતિનું સન્માન કરે? જેને ગામના પાદરમાં ગંગાજી ચાલ્યા જતાં હોય તે શા માટે મટરનું ગંદું પાણી પીવાને દોડે?

જેનાં શરીર અનિતીએ નિચોવી લીધાં હોય, પીલી નાખ્યાં હોય, રસ કાઢ્યો હોય, તેવાઓને બચાવવા માટે આપણો ધર્મ, આપણી શૂરવીરતા વીગેરે હોય છે. પણ તેને રીઆવવાને નથી હોતું. મનુષ્યનું રક્ષણ કરવા આપણે સત્ય પ્રયોગ શરૂ કરવો ઘટે છે. આપણે દુઃખીઓનો આર્તનાદ કાને ન સાંભળીએ તો અસંખ્ય ઉપાધિઓને આમંત્રણ આપ્યું કહેવાય. એક વખત રોમનો પાદશાહ નીરો અગણીત સમૃદ્ધિથી ભરપૂર પોતાના શહેરને બાળી નાખવા તૈયાર થયો. બીચારા ગરીબ લોકોની દયામણી રાંડ તેણે કાને ન સાંભળી. એતો શહેરની આગ જોવાનો શોખિન હતો. ગમે તેમ થાય, લોકો ધરબાર વગરનાં બને, શહેરની બંધે પાયમાલી થાય; તોપણ એતે પોતાની હલકી વૃત્તિને તાબે થઈ બસ! આગ લગાડી અને દુર ઉભો રહી આનંદમાં આવી વાંસળી વગાડવા લાગ્યો.

કહો ! આમાં ક્યાં અનીતિનો સીમાડો છે ? કોઇ રાજ પોતાના શહેરને સુંધારવાને અને પડી ગયેલાં મકાનોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાને તનતોડ પ્રયાસ કરે છે, ત્યારે આવા જુદી રાજ્યો ગરીબોની યુમ સાંભળ્યા વિના નગરની ભસ્મ ઉડાડવાથી આનંદ માને છે. ગરીબના પર ચીડાઇ જ્યારે આપણે લાલચોળ આંખ કરીએ એજ વખત આપણે હરવખત આકૃતમાં આવી બલાના પાશમાં બંધાયે છીએ અને એજ વખત આપણું બહુ કંઇ વસ્તુમાં છે તેનું આપણને ભાન હોતું નથી, માત્ર આપણે આપણું તલભાર જેટલું બહુ થતું હોય તો ખીજના અચળ સુખને તોડી પાડવા ડરતા નથી, કેટલાક માણસો પોતાના દેશ માટે, પારકાના બલા માટે પોતાના દેહના ટુકડા થવા ઇચ્છે છે. ત્યારે કેટલાક માણસો ખીજનું ખુર કરવામાં પોતાની બહાદુરી માને છે. જે માણસ પોતાના દેશની ખાતર ત્રણ તસુની કોપિન ધારણ કરી, બહાલી લાગતી સર્વસ્વ દોલતને ફના થવા ઇચ્છે, તેવા નરવીર, દેશાભિમાની મહાત્માને મારા લાખોવાર નમસ્કાર હો. જે વસ્તુમાં દેશનું અહિત હોય તેને હિત સમજી, આગળ યુદ્ધિ નહિ ચલાવનાર મિથ્યાભિમાની અને ‘કાલા કાલા સબ જાંબુ’ જાણનારા મારા ભોળા ભાઇઓ શી રીતે દેશનું બહુ કરે ? માત્ર છેતરપીંડી કરવાની ઇચ્છાએ સ્વદેશ-હિતનો ઉપલો ડોળ ખતાવી, નહિ શોભે એવા વિદેશી આકારનાં કપડાંઓ પહેરી, ધાનને બસાસતા અને યુરોપીયોની માફક ચામડીને ગોરી બનાવવા માટે અત્તર તેલ લગાવી, અતે નાશીપાસ થઇ મહેનત કરવા છતાં એમનેમ કાળાં મુખ રાખનારા, મારા ભાઇઓ શી રીતે દેશનું બહુ કરે ? પોતાના હાથથી અન્ય વર્ણનું ખાતાં ન અબડાય અને કોઇ અન્ય વર્ણુ બળાત્કારથી ખવરાવે તો બ્રષ્ટ અને તેમજ પોતે જાણે કેમ અમુક પૈસા આપીને ઉત્તમતા મેળવી આવ્યા હોય તેમ ખીજ વર્ણુને પોતાથી હલકા સમજી વિદ્યા હુન્નર અને કળામાં કુશળ માણસોને ગુંગળાવી મારી પોતાથી સોઇનું નાકું ન અને પણ ખીજના ઉમદા હુન્નરને વખોડી, માત્ર ખાઇ પીઇને સુધ રહેનારા પેટભરાઓ શી રીતે દેશનું બહુ કરે ? જાપાન, ચીન, વિજાયત આદિક દેશોમાં હિંદને રેશમ ખુર પાડવા માટે કરોડો કીડાઓને ઉછેરીને ધગધગતા પાણીમાં નાખવામાં આવે છે, છતાં તેવા પાપથી બનેલા રેશમને પવિત્ર માની, તેનાથી થતી હત્યાના બાગીદાર અને પાકીટ, પટા, ઘોડાનાં જીન આદિક ચામડાથી થતી વસ્તુઓની બમણી વપરાશ કરી ઘેટાં, બકરાં, હરણુ, ગાયો, ભેંસો વિગેરેને ગોળી બહારથી કે સંચાથી વધારે કપાવવાનો ધંધો ખોલી આપનારા અક્ષતના બારદાનો શી રીતે દેશનું બહુ કરે ? ફ્રેંચ, ચીન, અને જાપાની લોકો કે જેઓ

ખીસામાં પૈસા ન હોય છતાં સ્ટીમરમાં છેવટે ખીજાઓનાં યુટ સાફ કરી, જળ માર્ગે અમેરિકા કે વિલાયતમાં જઇ, નવો હુન્નર શીખી લાવી, પોતાના દેશને સ્મૃદ્ધિમાં પરિપૂર્ણ બનાવે છે; પરંતુ પરદેશ જવું તે પાપ અને ખીજાને ધંધો શીખવવો તે નાલાયકી એમ સમજનારા અને મરતી વખતે વિદ્યા, હુન્નર કે કળા કોઇને નહિં બતાવતાં સાથેજ કપરમાં લઇ પોઢનારા આપ મતલબી માણસો શી રીતે દેશનું બલું કરે ? આપણા દેશમાં જેટલા મહાત્માઓ થઇ ગયા તે ધણાજ સારા; પરંતુ દારૂ માંસ, વાપરવાને જે ના કહી ગયા છે, તે તેઓએ વ્યાજખી નથી કર્યું એમ બોલી બમણા ડોળ ચડાવી, રસ્તામાં અને ગટરમાં લાંબા થનારા, અને પરદેશમાં જઇ અસંખ્ય પૈસાનું પાણી કરી શહેરો અને પર્વતનાં મોટા મોટા પથરાઓ નીરખી, એક મુઠ્ઠીભર સ્વાર્થને માટે આખા દેશને આગ લગાડી તેમજ માથે મોતના વાગ્નં ગડગડતાં છતાં, શીદી બાઇની સચ્ચુરીની જેમ બાવન કિલ્લા ગુમાવનાર ગર્વિષ્ટ પુરૂષો શી રીતે દેશનું બલું કરે ? હિંદમાંજ ગરીબોની વસ્તી છે, ખીજા કોઇપણ દેશમાં નથી. એ શા માટે કંઇ ધંધો શોધી કાઢતા નથી ? એમ કહી તેની દાઝ નહિં ધરનારા, જડાં વસ્ત્રોથી આખરૂં જાય, માટે બારીક વસ્ત્રો પહેરવાં જોઇએ. એમ બોલી બારીક વસ્ત્રોથી અરધાં નમ્મ દેખાતાં લોકો શી રીતે દેશનું બલું કરે ? ગાયબોજ અચાવવી જોઇએ. એનાથીજ આપણો ઉદ્ધાર છે. એજ આપણી માતા છે. સ્મૃદ્ધિ છે. એમ કહી ખીજાં પશુઓ તરફ દયા બાવ નહિં દરસાવતાં ઘેટાં, બકરાં, બેસો, પાડાઓ વિગેરેની કતલ કરવાની છુટ આપનારા શી રીતે દેશનું બલું કરે ? આપણેજ સ્વર્ગ જેવા સ્થળમાં રહીએ છીએ. આપણેજ યુદ્ધિશાળી છીએ. દરેક દેશનાં વિદ્યા હુન્નરોનું જન્મ સ્થાન આપણોજ દેશ છે, એવી આત્મશ્રદ્ધા કરી, ફક્ત કલમથી લખી, વાંચી જાણનારા માત્ર માસિક કે સાતપાદિક પત્રોના શોખિન, સ્ત્રી પુરૂષો શી રીતે દેશનું બલું કરે ? બંદુક કે તોપના અવાજથી ડરી જઇ, ઘરમાં કે દુકાનમાં ઘૂસી કાનમાં આંગળીઓ નાખી, ખીજાઓને આડા દઇ, થરથર ધ્રુજનારા અને મોઢેથી વાતો કરી જબરાઓના ગાઢ છોડાવી મારનારની સામે ટગર ટગર જોઇ છપનીઆઓનાં રંકનું રૂપ ધારણ કરનારા શી રીતે દેશનું બલું કરે ? ઉત્તમ વર્ણના છતાં જાતી તેમજ દેશાભિમાન છોડી દઇ, બ્રાહ્મણને નામે ઢેક અને બંગીઓના હાથથી અનેલી વસ્તુઓને પવિત્ર માની, હોટલમાં કે રેલ્વેમાં એકજ વાસણમાં ભેગા ભેસી ખાનારા અને પીનારા; તેમજ પોતાની બૂલ પહેલે નંબરે છતાં ખીજાની નાની એવી બૂલને મોટી માની મનમાં મનમાં બળી બળી ખાખ થનારા મારા બહાલા બાઇઓ શી રીતે દેશનું બલું કરે ? ધર્મને અર્થે એક પુટીબદ્ધમ પશુ નહિં આપતાં માત્ર

દેહથી બને તેટલામાં દયા નીતિવૃત્ત સંયમ વિગેરેનો સમાવેશ કરી કાશીમાં કરવત મુકાવી આત્મઘાત કરનારા અંધબ્રધાળુ લોકો શી રીતે દેશનું બહુ કરે? સ્વદેશમાં બનેલી વસ્તુ કે જે કીદાંયત ભાવે મળે છે તેનો વિદેશી કાપડથી બમણો ભાવ કરી સ્વદેશી માલને આવી રીતે મોંઘો કરી તેના પ્રત્યેથી સ્વભાવિક રીતે સ્નેહ ઉઠાડી અને આગલી તેમજ પાછલી ખાધ પુરી પાડવા માટે રૈયતનાંજ ગળદે કાપનારા મારા આપ મતલબી ભાઇઓ શી રીતે દેશનું બહુ કરે? સ્ત્રીને પુરૂષ અડકે તો તેની આખર ગયેલી ગણાય; પણ પુરૂષને સ્ત્રી અડકે તો આખરમાં ખામી ન ગણાય એવા લજ્જા વગરના અને જાહેર મેળાવડામાં કે સગાં સ્નેહિઓમાં જતી વખતે ખોટા શ્રીમંતાઇનો ડાળ કરવા ધરેણીઓને માગી ભીખી પહેરી, મોખરે ઉમા રહી, ખાધા હોય કુશકા અને મોઢે ધીનો વાટો દેનારા શી રીતે દેશનું બહુ કરે? બાળકને સીંહથી ન ડરે એવું શીક્ષણ આપવું જોઇએ, તેના બદલે પારણામાંથી જો આવો આવ્યો! જો પોલીસ આવ્યો! એવું ડરપોકનું શીક્ષણ આપનારા, અમલદાર થયા એટલે અરીય માખાપ અને કાકા મામાનો અંગત સંબંધ ઉડાવી દેનારા, શરમાળ ભાઇઓ કહો! કહો! શી રીતે દેશનું બહુ કરે? શરીરે ભસ્મ ચોળી લોકોના બક્ષા માટે બહાર પડેલા છતાં માણસની મદદમાં નહિં મળતાં તેની મશ્કરીમાં ભાગ લેનારા, દુખે ત્યાં સુધીજ પેટ ફરી તેનું ઔષધ નહિં કરતાં પાછો રોગ ઉભરાઇ નિકળે ત્યારે ઓય મા! અને ઓય બાપ! એમ કહેનારા શી રીતે દેશનું બહુ કરે? આલ્મણો દેશના ગુરુ છતાં શિષ્ય બની, ઉપવીત કે જે દરેક ધર્મ કાર્યમાં કામ લાગે છે તેનો ઉપયોગ યજ્ઞ જેવા મહાકાર્યમાં કે દરેક શુભ પ્રસંગે બની શકે છે. તેના બદલે તેવી પવિત્ર બ્રહ્મસુત્ર દેવીને સોગંદ ખાવામાં, પીકનો મેલ ઉખેડવામાં અને નકામી કુઓઓનાજ બુઝા બાંધવામાં ઉપયોગ કરનારા, માગવું એનેજ માત્ર ધર્મ સમજી પોતાનો ધર્મ ભુલી, આખા દેશમાં દરેક વર્ણને માગતાં શીખવનાર મનુષ્યો શી રીતે દેશનું બહુ કરે?

કોઇ માણસ કંઇ કાર્યની શરૂઆત કરે તો તે કાર્ય શરૂ થયા પહેલાં તેને વખોડી કાર્યને તોડી પાડવા દરેક જન પ્રયાસ કરે છે. તેને હિંમત આપવી તો ઘેર ગઇ પણ વાણીના પ્રહાર કરી, એવાતો મન બંધ કરે છે કે તેની વાતજ નહિં આ માણસ શું કરવાનો હતો? તેનું મોઢું તો જુઓ! એ એનું કામ છે? એના જેવા ધણીએ થઇ ગયા એનાથી ન થયું તો શું આ કરવાનો હતો? ક્યું તેના આપનું કપાળ. એમ ખોલી અસંખ્ય સાચાસોના

નાસીપાસ કરનારા શી રીતે દેશનું બહુ કરે? જે વખતે સિંકદર ફુનીયા જીતવાને તૈયાર થયો, ત્યારે તેના ગુરૂ એરીસ્ટોટલે તેને એવી શિખામણ આપી હતી કે તું ગમે તેવા મહાન દુર્ગો અને પર્વતોને તોડી પાડજે, પણ કોઇના સદ્વિચારને ખરાબ અને આડકતરાં વચનો વડે તોડી ન નાખતો બાધ! વચનની હિંમત જખરી છે. પૈસો જે કામ ન કરે એ કામ વચન કરી શકે છે. પશુને પીઠપર હાથ થાપડી શાખાસી આપીએ છીએ, ત્યારે તેનામાં કંઈ અજબ ચેતન્ય આવે છે. કુદે છે. નાચે છે. ત્યારે મનુષ્યને તેના કાર્યમાં ખરાબ વચનો વડે નાસીપાસ કરીએ; એજ આપણી મૂખતા જાહેરાતમાં આવે છે. મહાન કાર્ય કર્તાઓ કાંઈ એવા માણસોના વચનોથી હિંમત હારી જતા નથી; તો પણ તેના મનમાં થોડી ઘણી અસર થયા વિના રહેતી નથી. અને ઘણે ભાગે દ્યુપત્યુ મનવાળા કાયને સંકેલી પણ લે છે. માટે દરેક મનુષ્યને વાણીનો ઉત્સાહ ધણેજ જરૂરનો છે. રજપુતો જ્યારે લડાઇમાં જતા, ત્યારે તેને ચારણ ભાટો એવો તો વચનો વડે ઉત્સાહ આપતા કે જરૂર વિન્યજ મળતો. આ વાત બુલી જતા નહિં જગત બંને ગમે તેમ બોલે, તમે તમારા હાથમાં લીધેલું કાર્ય છોડી દેશો નહિં. દેશ સેવામાં આખી જીંદગી વહી જાય, ગમે તેટલાં સંકટો પડે, તો પણ ધારેલું કાર્ય ખરાબર પાર પાડવું. જે તેમ ન અને અને ધારેલું કાર્ય પાર ન પડે તો પરવા નહિં રાખશો. કારણકે તમારા શ્રમની હવા બધાને તમારા જેવાજ બનાવશે. મતલબકે તમારી ગેરહાજરીમાં તમારું કાર્ય પડતર નહિં રહેતાં એવું ને એવું ધમધાકાર ચાલશે. મારે શું પરવા છે? જેને પેટમાં દુખતું હશે એજ રાડો પાડશે. આખી દુનીયાને માટે મારે શા માટે હેરાન થવું જોઇએ? જ્યાં વાતાવરણ બગડેલું હોય ત્યાં દુર્ગંધીજ હોય, આવું બચકર વાતાવરણ સુધારવાને શું હું શક્તિમાન છું? એતો એની મેઘે કુદરત સુધારશે હું તો કંઈ કરતો નથી. જેને માથાકુટની ટેવ પડી હોય તે બંધે તનતોડ મહેનત કરે! એમ કહી તમે કોઈ દિવસ માથું ખંખેરી ચાલ્યા જશો નહિં. નહિતર તમારા શીરપર નાન્યેતર જાતિનો આરોપ આવશે. મહેરબાની કરી સ્વદેશ હિત થાય એવું કાર્ય કરવા મહેનત કરશો તો તમારા જેવા અસંખ્ય દેશબંધુઓ સ્વદેશ સેવામાં હાજર થતાં એકદમ તમારા વિન્યની નોખત મડમડવા માંડશે. તુચ્છમાત્ર એવું પતંગીયું પોતાના બાતાઓ દિપકમાં અંજાઈ ન મરી જાય, તેટલા માટે દીપકને હોલવવા પોતે પોતાના પ્રાણની આહુતી આપે છે. જુઓ! કેવી બધું સેવા? તેના બેવી

કોઇ માણસ સેવા બળવનો હોય તો મારી સન્મુખ હાજર કરો. હું તેના ચરણ ધોઇ ધોઇને મારી તૃષાને શાન્ત કરે. સ્વદેશ હિતનું કાર્ય એવું છે કે તમે યુદ્ધમાં કે અંધારી કોટડીમાં કાર્ય કરવા મંડી પડ્યા હશે તો પણ તમારી શોધ કરતા કરતા હજારો માણસો ત્યાં વંદનને માટે બીડ કરશે. દુનીયા પરનાં કોઇ જીવનું જીવન થાય એવી તમારી ભાવના ન હોવી જોઇએ. આ સૃષ્ટી પરના સર્વત્ર જીવો પરમાત્માનાં પ્રિય સંતાનો છે. તેના પર અણુગમે કરી તેના પેટપર પાડુ નહિં મારો પણ તેને સુધારવાના અને અત્યંત કષ્ટમાંથી છોડાવવાના ઇલાજો કરો તો હું કહું છું કે ભલે ગમે એવી અશાન્તિ હોય; તોપણ શાન્તિના રૂપમાં બદલાય જાય છે કે નહિં? તમારું કાર્ય પારકાને દુભવનારું છે એવું જો કોઇના જાણવામાં આવશે તો સમગ્ર સૃષ્ટિની સાથે પરમાત્મા પણ તમારા કાર્યમાં વિઘ્ન નાખશે.

સર્વ મનુષ્યો ચરસપરસ સગાં સંબંધી છીએ એવું આપણાથી ન સમજાય, ત્યાં સુધી જગત પર રડારોળજ રહેવાની? તમે સર્વના પર પ્યાર રાખો તો કોઇ એવી વસ્તુ નથી પેદા થઇ કે તમારા પ્રવળ પ્રેમના પ્રવાહમાં ન તણાય જાય. તમારો દુસ્મન તમને મારવા આવે તો તેને પ્રેમથી ભેટવા ધારશો તો એવો પ્રેમાધિન થઇ જશે કે તેના જેવી મીઠી નજર તમેએ તમારા સગાં બહાલાંએ પ્રત્યેથી નહિં મેળવી હોય. કમળ કોઇ દિવસ બ્રમરને આમંત્રણ આપવા જતું નથી પણ બ્રમરનો પ્યાર કમળ પર લાગેલો છે તો એની મેળે ધસડાઇને આવે છે. તેમ જો તમારી આહના મનુષ્યો પર હશે તો તમારા પ્રેમના પ્રવાહમાં તેને તણાયા વિના છુટકો નથી. પછી ભલે તે જીવ સ્વર્ગમાં હોય, પાતાળમાં હોય કે લોહની કોડીમાં હોય. જુઓ. પ્રેમથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થઇ અગણીત ઇચ્છીત વસ્તુઓ આપી સતોષે છે અને એટલા બધા તો પ્રેમમાં ઘેલા થઇ જાય છે કે આ જીવાત્માને હું ફલાણી વસ્તુ આપી દઇશ, તો મારા દુઃખનું કારણ થઇ પડશે કે કેમ? એનું પણ તેને જ્ઞાન હોતું નથી. પ્રભુએ જે વખતે હિરણ્યાક્ષને વચન આપ્યું ત્યારે શું તેને જ્ઞાન રહ્યું હતું કે આ ભક્ત મારી બહાલી પ્રજાને રંજાડશે ! કે મને પણ અકળામણમાં નાખશે ! આનું ખરું કારણ તપાસતાં એવું જણાઇ આવે છે કે પરમાત્મા ભક્તના પર એવા તો પ્રેમથી ગાંડા થઇ જાય છે કે એને પોતાના દેહનું જ્ઞાન રહેતું નથી. રામચંદ્ર ભગવાને પ્રેમને વશ થઇ સીતાના વિયોગે ઉંઠ્યાં આંસુઓ પાંખાં હતાં. પ્રેમ એ સુવર્ણની સાંકળ છે. હીરની દોરી છે. અમૃતની ધારા છે અને એની આગળ કોઇ વસ્તુ વિસાતમાં નથી. પરમાત્મા પર સ્નેહ અંધાતા સુરદાસે પોતાની આંખો ફાડી નાખી. જો એવો પ્રેમ તમારી

આંખમાં ઝળહળી રહ્યો હોય તો સમગ્ર સૃષ્ટિમાં તમને સર્વ વસ્તુઓ સ્નેહિસમ દેખાવા લાગશે. તમારો સ્નેહ જે જે વસ્તુ પર લાગે તેને પાછો ખોટો આક્ષેપ નહિં લગાડતા પરંતુ જેવાજ પ્રેમથી ચાહતા હો તેવાજ સ્નેહથી ચાહજો, તેવાજ પ્રેમથી જોજો. તમે તમારી આવી દ્વેત્યુદ્ધિથીજ હેરાન થાઓ છો. ધડીકમાં ધનને જગતનો સૂર્ય કહો છો અને ધડીકમાં દુનીયાને હેરાન કરનાર પાપિણી છે, એમ કહો છો. તમે જે વસ્તુને વખાણો છો તેનેજ નિંદો છો. આમ કરવાથીજ તમારી ખરી બુદ્ધિ હણાઇ ગઇ છે. ધડીકમાં એક વસ્તુ પર પ્રેમ તો પાછો બીજી વસ્તુ પર અભાવ અને વળી જે ત્રીજી કોઇ સારી જોવામાં આવી તો વળી કાગડાની જેમ ઠેકડા મારતા મારતા તેની શોધમાં બહુજ કંઠંગી રીતે કુદતા ફરો છો. માટે સાચાને ખોટું અને ખોટાને સાચું એમ કહી તમારા મનને ભ્રમીત બનાવશો નહિં. તમે બધી વસ્તુઓ પર સરખી રીતે પ્યાર આપ્યા કરશો તો દરેક વસ્તુઓ તમારું સ્મરણ કર્યા કરશે. જુઓ ! શીરીન અને ફરહાદ પ્રેમ કરવામાં પહેલો નંબર લીધો છે તો તે શું નથી યાદ થતાં કે ? લયલી અને મજનુંન શું ! નથી જાહેરાતમાં આવ્યાં કે ? મૂળ તમારી વૃત્તિમાં ભેદ ભાવ ન હોવો જોઇએ. તમે જે વાતને સ્થાન આપો, એજ વાતને ટકાવી રાખો. પછી બલે દુનીયા તેને ખોટી કહે. એ લાંબે સમયે સસ થતાં સર્વત્ર મનુષ્યો તમારું અનુકરણ કરવા લાગશે. તમારી દૃષ્ટિમાં દોષ હશે તો જગત દોષિત દેખાશે. તમે નિર્મળ ભાવનાથી બધાને જોવા માગો તોજ તમારા ભાગ્યની ચડતી છે જેનાં ભાગ્ય ચઢીયાતાં હોય તેજ બધાને પોતાના સ્નેહિ જેવા સમજે છે. ઝાડો પશુ જીવે છે, પશુ પક્ષીઓ પશુ ચલન વલન કરે છે; પરંતુ સાચું જીવન તો તેનુંજ કે જેનું મન દુનીયાની ભલમનસાઇમાં રોકાયું હોય. આ વૈભવો સ્વમાવત્ છે. તેમાં રીખાવું અને તનતોડ પ્રયાસ કરી, નિરાંતે ખાવું પીવું નહિ, તેનેજ અજ્ઞાનતા કહેલી છે. વિચારીએ તો ક્ષણભંગુર ધરમાં ધન એકું કરવું તેના કરતાં ભવિષ્યના મજબૂત ધરમાં શા માટે ન ભરવું ? કારણ કે જે સુકૃત્ય નહિં કરતાં અહિં પડ્યું રહેશે, તો કંઈ કામ આવવાનું નથી. વાયુને બાંધી શકાય, આકાશનો ખીલી શકાય, પણ મરવાના સમયમાં મરી જનારો દેહ કે જે તનતોડ મંહેનતથી મેળવેલી અખૂટ સંપત્તિને છોડીને ચાલ્યો જાય છે તેવા શરીરનો ભરસો ન કરી શકાય. તેથી ભાઈ ! સત્ કર્મમાં જોડાઇ જ.

વૃક્ષો લાકડાં છે. હીરાઓ પથ્થરના છે, પૃથ્વી માટીની છે, ચલનવલન કરનાર જીવો હાડ માંસના અનેલા છે, સર્વ ધનના સમુહો માત્ર ધૂળનીજ બનાવટ છે. તો પછી તેમાં મોહ પામવા જેવું શું છે ? અને તેને મેળવવા માટે લાખો જીવની આહુતી આપવાનું શું કારણ છે ?

વળી તમેજ કહો, કે તેના પર મોહ કરનારની શી વ્યવસ્થા થાય છે ? સાંભળો. એનો મોહ એવો તો ઝેરી છે. કે બીજાં વિષો મંત્ર, તંત્ર કે ઔષધથી નિવારી શકાય છે. પણ માયાનું વિષ તો પ્રાણ લીધેજ છુટકો કરે છે. અને એવાં તો ઠગાઇ ભર્યાં કામ કરે છે કે ગમે તેવો ધીરવીર હોય, તો પણ પરાજય પામ્યા વિના રહેતો નથી. જ્યાં સુધી કોઇ પણ માણસના અંતઃકરણમાંથી મોહાદિક અંધી ન ગઇ હોય, ત્યાં સુધી તેની ચક્ષુઓ સદાય ધ્રુટેલી રહે છે. સદ્ગુણતો સમુજો નાશ પામે છે. મારાધારવા પ્રમાણે તો સ્ત્રીનાં ચપળ નેત્રો અને વિદ્યુતના ચમકારા; તેમજ અગ્નિના તણખાઓ પણ મોહમાંથીજ ઉત્પન્ન થયા હોય, એમ જણાય છે. બાળપણમાં જેવી રીતે મનુષ્યો એણાઓ કરે છે, તેવી રીતે જો મોટપણમાં કરતા હોય તો મારે બધાને ગાંડા કહેવા પડે, પણ જેમ ઉમર લાયક થતા જાય તેમ તેમ સુધરતા જાય છે, તેથી બધા ડાહ્યા હોય એમ જણાય છે. પણ સમજણ આવ્યા છતાં ખરાબ કે સારી કંઇ પણ વસ્તુના ગુણ જાણ્યા વિના મોહ પામી, પોતાના હાથે પોતાની ગરદન કપાવે છે, એજ અદ્વૈતોસાની વાત છે. કોઇએ એક માણસને પુછ્યું કે ભાઈ ! બધા મોહમાં ફસાય છે. તે મોહનું ધર ક્યાં છે ? મહેરબાની કરી બતાવશે ! એટલે પેલે માણસે શુળી તરફ આંગળી કરી સમજાવ્યું કે ભાઈ ! જો, આ મોહનું દ્વાર, વાહવાહ કેવો પ્રત્યુત્તર ! મોહમાં ગાંડા થનાર માણસને કોઇ દિવસ સુખ શાંતિ મળીજ નથી અને મળવાની પણ નથી. હારલને જે લાકડા પરનો મોહ છે તે તેના પ્રાણીની સમાપ્તિ કરે છે. એવા ધણાએક દાખલાઓ છે કે જે મોહ શુભ્રનુંજ સગું છે. માટે મોહ શુળી નહિં તો બીજું શું ? ચલનવલન કરનાર જીવો સિવાય બીજા જીવો જેવા કે ધાન્યાદિક ઘોર નિદ્રામાં પડેલા છે, જેને કાપો, બાજો તો પણ કંઈ ખચર પડે એમ નથી. તેમ માણસનું પુતળું તેના કરતાં વધારે ઘોર નિદ્રામાં સુતેલું હોય, એમ જણાય છે. નહિંતર પોતાના બલા માટે કેમ કંઈ યત્ન ન કરે ?

માણસ પોતાની ભુલ વિના કોઈ દિવસ દુઃખી થતું નથી. તેઓ જો વિચાર પૂર્વક કાળજીથી સારા ઉપાયો હાથમાં લે, તો આવે. બ્રહ્માંડને ગમવનારો દયાળુનક સ્વર એની મેળેજ બંધ થઈ જાય. માણસોને સૌંદર્ય મંત્ર અને મોંઘો મંત્ર માત્ર આપણેજ શીખવીએ છીએ. એકવાર દેશને સર્વ દેશોનો મુકુટમણી આપણે કહેતા અને હાલ નિર્માલ્ય પણ આપણે કહેવા લાગ્યા. ‘જેવો તમારો ભાવ. એવુંજ જગત્’ કેટલાક એમ કહે છે કે ભાઈ ! શું કરીએ ? બાપાઓ બદલાઈ ગઇ, માણસો બદલાઈ ગયાં, કાયદાઓ ફરી ગયા, જુની રીતભાતો પલાયન થઈ ગઇ એને લીધે અમારી આવી દશા

થઈ છે. નહિંતર અમે કોઈ દિવસ આવી ખુમે પાડીએ કે? માત્ર તેના પ્રયે મારે એટલુંજ કહેવાનું કે જ્યારે બધાં જીનું આલ્યાં ગયાં અને નવાં દાખલ થયાં, ત્યારે તું પણ કયાં જીનો છે? જેમ કાયદાઓ અને રીતભાતો નવાં છે. એમ તું પણ હમણાનોજ જન્મેલો છે, છતાં આવો ખોટાખોટા બીજાઓને તથા સમયને દોષ આપી શા માટે કકળાટ કરે છે. ફક્ત એટલું કહેને કે મારામાં ભુલ છે. પછી બીજાને શા માટે દોષમાં કુઆવી તું ચોખો રહેવા ધારે છે. મારા બહાલા બધું! તું તારે હાથે ભુલ કરી હું બહુ આફતમાં આવ્યો, હું બહુ હેરાન થયો, હવે હું શું કરીશ! મારું શું થશે! એવી રીતે શા માટે બોલે છે? જે તારામાં બરાબર હિંમત ન હોય, અગર તો કરેલી ભુલને નિભાવી લઈ સારો અનુકુળ વખત ધડવાની અફલ ન હોય, તો મહેરબાની કરી સીધે સીધો જંગલમાં ચાલ્યો જ, કે કોઈ જાતની તારે અને અમારે ઉપાધિ ન રહે. નહિંતર તું બીજાને પણ તારા જેવા નહિંમત બનાવી રડાવશે, કુટાવશે. કોઈ માણસ તને એક બાળકથી બની જાય, એવું કામ બતાવે છે કે તુરતાતુરત તું વીલે મોઢે પાછો આવે છે અને તન, મન, ધનથી કામ નહિં કરતાં શ્રધા વિના, કાર્ય આરંભી કાર્યની સીધી નહિં થતાં એકદમ રડવા માંડે છે. કહેવત છે કે રોતો રોતો જાય એ મુઆના ખબર લાવે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તારી સુરત એવી છે કે બીજાને તું રડેલોજ માલુમ પડે. વાંદરાઓ તુચ્છ પ્રાણી કહેવાય છે, પણ માલીક જેમ કહે તેમ કરતાં માલીકને પૈસાના ઢગ કરાવે છે. રામના કાર્યમાં જે કાર્ય મોટા મોટા વિદ્વાનોથી ન બની શકે, એવું રાવણની સમામાં રામના તરફથી વિશ્વિનું કાર્ય વાંદરાઓએ બજાવ્યું હતું તો શું! એ સાંભળી માણસજાતને શરમાવા જેવું નથી કે? આ ઉપરથી દરેક માણસે ખ્યાલ રાખવાનો છે કે કોઈ પણ વસ્તુને નાલાયક ગણવાની નથી. માણસ દેખાવડી અને ઉજ્જવલ વસ્તુને પસંદ કરે છે અને હલકીને ખરાબ કહી છોડી દે છે એ એમ નથી સમજતા કે હલકી વસ્તુમાં એક એવો સારો ગુણ રહેલો હોય છે કે તેના બધા અવગુણોને ઢાંકી દે છે. કસ્તુરી બસે કાળી રહી પણ ધડી બે ધડી જીવનને ટકાવી રાખવું હોય તો ટકાવી રાખે છે સોમલ ઉજ્જવલ અને દેખાવડો છતાં, એક નિમીષ માત્રમાં પ્રાણ હરી લે છે. માણસે ઉજળું એટલું દુધ સમજવાનું નથી. રામચંદ્ર ભગવાને માણસોને મદદમાં નહિં લેતાં, વાનરાઓને સહાયતામાં લીધાં અને દરેક જીવાત્માઓને દેખાડી આપ્યું કે મનુષ્યો શું નથી કરી શકતાં? ધારે તો મનુષ્યોને દેવ અને

એક તુચ્છ વસ્તુઓથી મોટા મોટા રાજ્યોને હરાવી શકે છે. જુઓ ! હથીયાર વગર વાંદરાઓએ રાવણને હરાવ્યો જે વસ્તુમાં મહાનતાનો ગુણ છે, તેને મહત્તા આપો એમાં શું નવાઇ ? કારણ કે એટો કુદરતી રીતે મહત્તાને પામેલી છે; પરંતુ કનીષ્ઠ વસ્તુઓને મહાન બનાવો ત્યારેજ તમારી લાયકાત ગણાય. ગરીબને ગરીબના રૂપમાં નહિ રાખતાં, સારા ધંધાપર ચડાવો જે ગરીબને ગરીબ રાખે તો તમે દેશની પાયમાલીનું હથીયાર ગણાશે. માટે સર્વ મનુષ્યોમાં ગરીબને પહેલો નંબર આપો.

દુનીયામાં ગરીબ એવું નામ ન હોત તો તવંગર શબ્દ પણ જન્મ ન પામ્યો હોત. રાજ્ય મહારાજ્યો અને શેઠ શાહુકારો ગરીબ વડેજ મૌજમજા મારે છે. ગરીબને શેઠની ગરજ નથી, પણ શેઠને ગરીબની એટલે નોકરની દરકાર છે. જે નોકર ન હોય તો શેઠની શેઠાઇ અને રાજ્યની જાહેજલાલી એક પલવારમાં ફનાં થઇ જાય. રાજ્યો તેમ શેઠ શાહુકારોને કદાચને પોતાના હાથે ચલાવી લેવું એવી ખુમારી હોય, તો એ મહેરબાની કરી કાઢી નાખવી ઘટે છે. કેમકે તાબેદારી ઉઠાવવામાં નોકર જે શ્રમ ઉઠાવે છે, એવો શ્રમ આપણે માટે પણ આપણાથી બની શકે એમ નથી. પહેલાં પ્રથમ તો તમને ભાઇ ! ભાઇ ! કહી સાહેબજી એ નામ વડે સલામ કોણ ભરે ? તમારા અરધા વચનમાં આખું વચન સમજી, તમારી તાબેદારી કોણ ઉઠાશે ? આ ઉપરથી તમારે પોતાને ખ્યાલ રાખવાનો છે કે તમે રંકને પહેલો નંબર આપો. તેમ નહિં બને તો તમે એકઠાની પાછળ મીંડા ગોઠવેલાં ગણાશે. કારણ કે આગળ એકઠો અને પાછળ મીંડા હશે તો એકઠાની કિંમત તદ્દન નકામી જણાશે, પણ પાછળ એકઠો અને આગળ મીંડા હશે તો એકઠાની કિંમત હજારો અને લાખો ગણી વધતી જશે. માટેજ ગરીબને પહેલો નંબર આપી, પછી તમે વિરાજો. તમારા વચનોનો, તમારા ધારા ધોરણોનો તેના મગજમાં બરાબર ખ્યાલ આવવાથી, એ થોડાજ સમયમાં તમારી જેવા થઇને ઉભા રહેશે. જે માણસ ગરીબને સારા રસ્તાપર ચડાવવાના ઉપાયો કરે છે, તે પોતાના દેશની સ્મૃદ્ધિ હજારો ગણી વધારવાની આશાવાળો કહેવાય છે. જે દેશમાં એકજ માણસ બીજા વૃત્તિનો ધંધો કરે છે. અને તેને લઇને બીજા તેની જાતવાળા અસંખ્ય લોકો માંગવાનો ધંધો લઇ બેસે છે, એથી દેશમાં થોડાં વર્ષમાં બીખારીઓની એટલી બધી તો ખુમરાણ થઇ પડે છે કે એની રાડો દુર દેશમાં સંભળાતાં ત્યાંના બીખારીઓ પણ નાચતાં કુદતાં પોતાના ભાઇઓને મળવા આવે છે. તમારા તરફ માફ એવું કટાક્ષ નથી કે તમારે ધર્મદાન કરવું નહિં, જેને કમાવાની તાકાત ન હોય, જેનું કોઇ પણ અંગ કામી ખાય એવું ન હોય, તેવાઓને

આપો; પરંતુ મરતાં ત્રણ સિંહો ધરાય તેવા માણસને આપવાથી દેશમાં પાયમાલી સત્તર તખ્તથી ન થાય છે, જે માણસને હાથ, પગ, આંખ વિગેરે કમાવાનાં સાધનો અનામત હોય, છતાં મહેનતથી કરી જઈ હરામનું ખાવાને તત્પર હોય, તેવા દેશની પાયમાલી કરનારના મુખમાં ચપટી ભરી ધુળ નાખો. જે માણસ અંગે મજબુત છતાં એક આધિ માટે કાનને હરકત કરે એવી ખુમરાણ મચાવતા હોય, તેના કરતાં બંગીઓ પણ સારા કે બિચારા પોતાના ઉદર પોશાણને માટે નર્કનાં ટોપલાં ઉપાડે છે. જે માણસ આવો હલકો ધંધો નહિં કરતાં પોતાના દેશજનુઓની મદદમાં લાગી જાય છે, તેની યશસ્વી ભરેલી પરિશ્રમની પ્રશંસા પ્રભુના દરબારમાં ગવાય છે. અને યશસ્વી પુરષોની અમુલ્ય નામાવળીમાં તેનું નામ નોંધાય છે. કસ્તુરીની સુગંધ સોગંદ આપીને સીદ્ધ કરાતી નથી; પરંતુ એ તો એની મેળેજ સ્ફુરી ઉઠે છે, તેમ તમે પરોપકારી છો, ખીજને દુઃખે દુઃખી બનો એવા છો, એવી જો જગતમાં જાણુ થાય તો તમારી કીર્તી હમણાં દેશ વિદેશમાં પ્રસરી જાય, એમાં શંકા નથી. તમે અપકાર ઉપર ઉપકાર કરતાં શીખો. પણ ઉપકાર ઉપર અપકારનો પાઠ ન શીખો. તમારા પર કોઈ કુદૃષ્ટિ કરે, તો તમે તેને બહાલથી વધાવો. તમારાથી અપકાર ઉપર ઉપકાર અને દાઝનો—જળતરાનો બદલો શાન્તતાથી વાળતાં ન આવડે, તો તમારે એટલું તો અવશ્ય ખ્યાલમાં રાખવું કે ખુનથી વધારે ખુન ન વરસવું જોઈએ. તમારો અસલી ઉદ્ધત સ્વભાવ ઉછળી આવે, અને દેશજનુઓનાં દુઃખે હૃદય ન દ્રવી જાય, અગર તો ઉપકારને માટે ખોટી બદમ ન અપાય, શરીર કામે ન લગાડાય, સદ્બુદ્ધિ ન કામ લાગે, તો તમારે નકી ગળે પથરા બાંધી કુવામાં પડવું જોઈએ. કેટલાક લોકો પોતાના યશને માટે ચારણ ભાટની પાસે અસંખ્ય પૈસાઓ આપીને પોતાની ખુશામત કરાવે છે, પોતાની કીર્તી ગવરાવે છે, તો એવા માણસો નકી ઝેરને સાકર કહેવરાવવાની ઇચ્છા કરતા હોય એમ જણાય છે. એવા માણસો પોતાનો પૈસો આમ આત્મલાઘા કરાવવા માટે ફના કરે છે, તેણે તો મારા પર દયા લાવી ભર ઉંઘમાં સુઈ જવું. જો તેઓ જગતા હશે તો પોતાની ફાકટની સુકૃત્ય કર્યા વગરની આત્મલાઘા ગવરાવવામાં ખીજ હજારોનાં માથાં કપાવશે. જેમ કાચુ અનાજ પેટમાં ગળડે, તમે દયુપયુ મનવાળો અર્ધ રૂબ માણસ દેશના હિતમાં આગળ પડતો ભાગ લેનારા ઉદાર જીવાત્માઓના કાર્યમાં ભારૂંપ છે. જો એના સહવાસમાં કોઈ સફીભરે આવી જાય તો નકી સારી બુદ્ધિમાં ફેરફાર કરી તેને

પોતાના જેવાજ બનાવે. તમે સદ્વર્તનશાળી બનો, તો તેના પ્રતાપે ખરાબ માણસ પણ સાફ થઈ જાય તેમ છે સારાં વસ્ત્રોના પ્રતાપે શરીર પણ સાફ દેખાય છે, તેમ સારા વિચારથી અને સદ્વર્તનથી તમે અને જગત કેમ સારાં ન દેખાઓ? દયા, ધર્મ, નીતિ અને સદ્વર્તન એ શું છે? પરોપકાર શું કહેવાતો હશે? એ વાત તમારા મગજમાં ખરાબર ન બંધ ખેરતી આવે તથા હિત કે અહિત શું છે? એન સમજાતું હોય તો એવા માણસે ખાસ મોતને બોલાવવું જોઈએ કે તે તેને સીધો અને સરલ માર્ગ બતાવે. આપણે પરમાત્માની આપેલી યુદ્ધિ વડે બધું જાણીએ છીએ, છતાં તેનો સદ્પયોગ ન કરીએ અને કંઈક જુદુંજ વાતાવરણ ધડીએ તો આપણે કસાઈને લગ્નવીએ છીએ. કસાઈ જો કે દિલનો કુર હોય છે, પરંતુ પોતાનાં બાળબચ્ચાં અને સગાંજાલાં પર અનહદ પ્યાર રાખે છે, માટે આપણે દુનીયાપરના જીવો એકજ પિતા પરમાત્માનાં બાળકો છતાં વૈરભાવ રાખી કુસંપથી કપાઈ મરીએ એ ધાતકીપણું કસાઈથી પણ વધી જાય તેવું છે. વેદાંત જેને કુટુંબ કલહ કહે છે, તેનું નામ આ કુટુંબ કલહ કુટુંબ કલહ વિના વિશ્વંભર પણ વિનાશ ન કરી શકે! જીઓ! લોહના કુહાડામાં જો કાઢીને હાથે હોય તોજ વૃક્ષો કપાય છે. લોખંડ લોખંડની છીણી વડેજ કપાય છે, હિરણ્યાક્ષ હણાયો, તે પ્રહલાદના પ્રતાપે, રાવણ મરાયો તે વિભિક્ષણના યોગે. સુગ્રીવના ઇસારાથી વાલીનો અંત આવ્યો. કૌરવો પણ પાંડવોના હાથે હણાયા. પૃથ્વરાજનું રાજ્ય અને સમગ્ર દેશ પરાધિનતાની બેડીમાં આવ્યો, તે એના ક્ષત્રીય બંધુની ઇર્ષાના પ્રતાપે, એવી રીતે કુટુંબ કલહથી પાયમાલી થયાના ધણા એક દાખલાઓ છે. હરહમેશાં તમારે એ યાદ રાખવું કે ઘર પુટ્યા વિના ઘર સળગતું નથી. પુર્વે જ્યારે રાજ્યો એકાબીજ લડતાં લડતાં થાકી જતા, ત્યારે ફત્તેહને માટે સેનાપતિ કે મોટા અમલદારને ફોડતા અને તેનાથી વિજય મેળવતા. છાની વાતો અને ગુપ્ત રહરયો જાણવા માટે જાસુસો રાખતા અને ધણે ભાગે અંદરના માણસોને ફોસલાવી પટાવીનેજ કામ કાઢતા. એમ તમારું કાર્ય કુસંપ કે કપટવાળું ન હોવું જોઈએ કે જેનાવડે તમારા કુળનો અંત આવી જાય. તમે નથી સમજતા કે કુસંપથી આપણે આ દુનીયાના પ્રદર્શનમાં ખરાબ વ્યક્તિરૂપે ઉપસ્થિત થઈએ છીએ. દરેક માણસે હરહમેશાં એવી રીતભાત રાખવી જોઈએ કે જ્યાં સંપ ન હોય ત્યાં સંપ કરાવવો, જ્યાં ધર્મ ન હોય ત્યાં ધર્મ ઉપસ્થિત કરાવવો, આવી જેનામાં યુદ્ધિ હોય તેનેજ મનુષ્ય એવું નામ અપાય છે. અને બીજા

તો ધણીએ ખડખાનારાં પશુઓ મનુષ્યના રૂપમાં રખડ્યા કરે છે. કેટલાક તો એવા હોય છે કે પોતાની જેવી તેવી અકલના અભિ-
માનમાં તણાઈ જઈ, જેવા તેવાઓની પાસે તો બેસવામાં અને તેને સમજવવામાં પોતાની નાલાયકી સમજે છે. અને કહે છે કે તેવા મનુષ્યો પ્રત્યે અમે ક્યાં અમારાં પોથીં થોથીં ખોલવા બેસીએ? જ્યાં આપોઆપ કપાઈ મરતા હોય, ત્યાં અમારી બુદ્ધિ શું કામ કરે? એક સાધુ આગળ એક માણસે વિનતી કરી કે મહાત્મા તમે અમારી આગળ રામાયણની બે ત્રણ ચોપાઈઓ વાંચશો? ત્યારે સાધુએ પુછ્યું કે તમને રામાયણ આવડે છે? ત્યારે પેલે માણસે ના પાડી. એટલે સાધુ બોલ્યા કે તમને આવડતી નથી એટલે તમારી આગળ શું કહેવું? એમાં તમે ન સમજો ત્યારે બીજા નજીકમાં ઉભેલા માણસે કહ્યું કે એ માણસને તો નથી આવડતું અને નથી સમજતો. એટલે તમારું કહેવું વ્યાજબી છે, કે તે ન સમજે. પણ હું થોડું ધણું સમજું છું. માટે મને મહેરબાની કરી સમજવશો? ત્યારે મહાત્માએ પોતાનો બચાવ કરી ઉત્તર આપ્યો કે તમને આવડે છે, ત્યારે શા માટે ફાકટની માથાકુટ કરવી જોઈએ? તમે તો સમજો છો. આવી રીતે પેલા સાધુની જેમ તકવિતક વડે મનુષ્યોને ખોલતાં બંધ કરી તેવાઓની સાથે ક્યાં કડાકુટમાં ઉતરીએ, એમ બોલી તેને નિરાશ કરશો નહિ. તેવાઓની સાથે અમારે શું પ્રયોજન? તેવા માણસના સહવાસમાં આવવાથી અમારી વાક્ય આતુરી પ્રજ્ઞીત થાય એ મુશ્કેલ છે, એમ બોલવું એનું નામજ પડતી, મુર્ખતા અને અભિમાન. એવા વિચારો તેનેજ અપદશાના ચિન્હ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. એવા દુઃખ મશ્કરીયા અને ખોટા દાવ પેચના વિચારો મારા ધારવા પ્રમાણે તો એ નાલાયકીનો ઇસારો છે. અમે શું શ્રીમંત તેવાઓની સાથે ખોલવાને લાયક છીએ? એ તો અમારા પગની જુતી. બંધુઓ! તમારે એમ સમજવાનું નથી. તમે જેને મરીબ કહો છો, તમારા પગની જુતી તરીકે વર્ણવો છો, તે નિર્મોલ્ય લોકોની સ્થિતિમાં કુદરત સત્વર હેરફેર કરી નાંખશે. ત્યારે તમારે તેની આગળ લાંબો હાથ ફરવો પડશે કુદરત રાજા ને રાંક અને રાંકને રાજા બનાવવાને માટે નિર્મોલ્ય થઈ છે. મેં ધણી વખત જંગલને ઠેકાણે મંગળ અને મંગળને ઠેકાણે રાડોરાક મતી સાંભળી છે. શ્રીમંતને પણ કાળક્રમના પ્રમાણમાં મરીબની આમળ દયાને પાત્ર થવું પડે છે. વૈભવ એ એક જાતનો ફરતો સુખ છે. સુખ જેમ બિંબ બિંબ પ્રદેશમાં પોતાનાં ફિરણો જુદી જુદી રીતે ફેંકે છે અને મનુષ્યોના સ્વભાવમાં, વર્ણમાં અને

ખુદ્ધિમાં ફેરફાર કરે છે, તેમ સુખ અને દુઃખ દરેક માણસની પછવાડે પછવાડે ભર્યા કરે છે. ‘કોઈ આજ સુખી તો કોઈ કાલ દુઃખી’ એમ અસ્ત અને ઉદય થયા કરે છે. કોઈ માણસ ભરનીદ્રામાં સુતું હોય તો તેને જાગ્યા વિના છુટકો નથી, તેમ જ્યારે દુઃખી માણસનાં ભાગ્ય ખુલી નિકળશે, ત્યારે ચાણક્યની ચતુરાઈથી ચંદ્રગુપ્તે જેમ સર્વને આંજ દીધા, તેમ ગરીબના પ્રકાશેલા વૈભવમાં તમારે અંજાઈ ગયા વિના છુટકો નથી, પરશુરામે પૃથ્વીને એકવીસ વાર નક્ષત્રી કરી, તો એજ ક્ષત્રિય કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા એક નાના બાળક રામને હાથે તેને પરાજય પામવો પડ્યો, પહેલાં કદાવર માણસો ઠીંગણાં મનુષ્યોને હરામખોર કહીને બોલાવતા હતા; પરંતુ જ્યારે બધાં મનુષ્યો ઠીંગણા થવા લાગ્યાં; ત્યારે એજ ઠીંગણાં માણસ કદાવર માણસને ‘બહોત લંબે બેવકુફ ! એમ કહીને બોલાવવા લાગ્યા. માટે કુદરતનો એવો ન્યાય છે કે ગાંડાને શાણો અને શાણાને ગાંડો કહેવરાવે છે. જે ઠેકાણે પુત્રના જન્મની વધાઈ વાગી હોય, ત્યાં કોઈ દિવસ મરણના સમાચાર મળવાનાજ. જેમ સમુદ્રમાં ભરતી અને ઓટ થાય છે, તેમ આ પવનના મહાસાગરમાં દરેક જીવાત્માઓની જીંદગી પર સુખ અને દુઃખની અસર થતી હોય એમ માલુમ પડે છે. સુખી માણસ એમ સમજે છે કે મારું સુખ કાયમ ખાતે રહેશે. અને દુઃખી માણસ એમ સમજે છે કે મારું દુઃખ કોઈ દિવસ ટળવાનું નથી; પરંતુ એ એમ નથી સમજતો કે સુખ અને દુઃખ બંને એકજ પિતાનાં સંતાનો એકાબીજને ઘેર મીઠામાનીઓ લીધા મિના રહેશે નહિ. યાદ કરો ! ક્યાં રાવણની અનીતિ અને ક્યાં રામરાજ્યની તુલના ? ક્યાં કૌરવોની કુરતા અને ક્યાં પાંડવોની ધર્મ નીતિ ? રજપુત રાજ્યની કેવી પ્રજાપાલન રીતી અને ક્યાં, અલાઉદ્દીન, ઔરંગઝેબ વિગેરેની દમન નીતિ ? એવાં એવાં કેટલાંક સુખો દુઃખો કોઈનાં કાયમ નથી રહ્યાં, ત્યારે તારી પણ સુખદુઃખની સ્થિતિ ક્યાં સુધી રહેવાની છે, કે નાહકની રાડો પાડી દુનીયાને બીક પમાડે છે. એક વખત કૃપાચાર્ય અને દ્રોણાચાર્ય બ્રાહ્મણો પાણીપતના મેદાનમાં રણશૂર રજપુતોને પણ પુરા પડે તેવા હતા, તો હાલ તેનાં સંતાનો ઘેર ઘેર બીક્ષાવૃત્તિનો ધધો લઈ, નીચ નોકરીમાં પોતાનું જીવન ગાળે છે. અને સાંજ પડતાં શીયાળીયાંની બીકે ઘરમાંથી પણ બહાર નીકળતા નથી. એક વખત જે દેશ સર્વ દેશોમાં પોતાના સંતાનોને ઉજ્જવલ કહેવરાવતો હતો, તે દેશ અત્યારે પોતાના સંતાનોના દેહનો અને હૃદયનો રંગ કાળો બનાવી રહ્યો છે. અને સર્વ દેશનાં મનુષ્યોએ ત્યાંનાં વતનીઓને કાળાં મનુષ્યો એવું ઉપનામ લગાડી આપ્યું છે. એ બિચારાં ધણી પોતાની વચ્ચે

સંકેત કરવા મહેનત કરે છે, પણ પાકેલી ખરી ચામડી હોવાથી બાહ્ય થવાને બદલે ઉભરી કાળાશ પકડતી જાય છે. એનું જો ખરું તત્ત્વ શોધવા બેસીએ, તો ફૂર કુસંપના ઝેરી પવનના પ્રતાપે બધાનાં મુખ કાળાશ પકડી ગયાં છે. હમણાં સંપ, દયા અને પરોપકાર વૃત્તિની વૃદ્ધિ થાય, તો હું જોઉં છું કે કેમ કુદરત નથી તેજસ્વીપણું આપતી? દરેક વસ્તુ અપણા માટે કામે લાગી ગયેલી છે, પણ આપણે કોઈના કાર્યમાં ન મદદ કરીએ તો પછી મુખ કાળાશ ન પકડે તો બીજું શું કરે? એવા હરામી માણસોના સંહારથી કુદરત પોતાની સાફલ્યતા સમજે છે. અને કાળ એવો તો ઝડપથી બક્ષણ કરવા માટે છે કે થોડા દિવસમાં હાડ અને ચામના મોટા ઢગ થાય છે. અને રૂધિરનો એવો તો જોર બંધ પ્રવાહ ચાલે છે કે તેમાં પથરાઓ પણ તણાવા લાગે.

આ શરીર પારકાતા બધા માટે કામે ન લગાડાય, તો ઉપરથી મનોહર લાગતું અને મહા મહેનતે ટકાવી રાખેલ શરીર હાસ્યસ્પદ નહિં ગણાય કે? આ શરીર કે જે અગણિત રોગોને છુપાવી અંતે મરણની ઇચ્છા કરે છે. બાળપણ, યુવાની અને વૃદ્ધાવસ્થા એ અનુક્રમે અનુક્રમે જે સત્તર એકાબીજની એડીએકાવતમાં ચાલ્યાં આવતાં હોય, તો માત્ર આ દેહના નાશ માટેજ. આ શરીર કે જેને અત્તરાદિક સુગંધી વસ્તુઓ નો લેપ કરે તોપણ દુર્ગંધી તજતું નથી. બાળપણ, યુવાની અને વૃદ્ધાવસ્થા એમ ત્રણ અવસ્થાઓ જુદી જુદી રીતે પસાર કરી, અંતે મરણને શરણ થાય છે.

બાળપણમાં આ આત્મા મળમુત્રમાં પડ્યો રહે છે, જ્ઞાનની માફક થોડું ધણું ખાવાને મળે કે તુરત રાજી રાજી થઈ જાય છે, એક વસ્તુ મળી કે તુરત બીજી વસ્તુ લેવાની મરજી કરે છે, એ જો ન મળે તો કોણ જાણે! એવા નાના મગજમાં એટલું બધું કયાં પાણી ભરાઈ રહેલું હોય છે, કે આખો દિવસ રડી રડી મુખ આંસુઓથી ટપકતું રાખે છે. જડ વસ્તુ ઝોની માફક પોતાનું દુઃખ દુર કરવાની શક્તિ ન હોવાથી પારણામાં પડ્યો પડ્યો રડ્યા કરે છે. ખાવા પીવા અને અશુદ્ધ વસ્તુઓને અડકવા સિવાય તેની પાસે બીજો એકે ધંધો હોતો નથી. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે પરમાત્માએ મનુષ્યને તેના કરેલા ગુન્હાના બદલામાં ખાસ બાળપણ આપેલું હોય, એમ જણાય છે. માંડમાંડ દુનીયાની વ્યવહારીક વ્યાધિ ઝોને ન સમજનાર બાળપણ ગયું, તેટલીજ વારમાં અનીતિઓની સહોદરી યુવાવસ્થા ડોકું કાઢે છે. કામદેવરૂપી મોટો પિશાચ, એ યુવાવસ્થાની સાથે ગાઢ મૈત્રી કરી, એવો તો આ દેહને રીખાવે છે કે એવું દુઃખ નકંના વતનીઓએ પણ નહિં જોયલું હોય, યુવાવસ્થામાં સ્ત્રીપુરુષો અરસ અરસ પ્રેમને વિપોગે, દાવાનળ અગ્નિમાં જેમ સુકા અને લીલાં પ્રક્ષો બળે તેમ

જાળા કરે છે. અંતઃકરણ શુદ્ધ હોય તોપણ મલીનતાને ગૃહણ કરે છે. યુવા વસ્થા આ દેહમાં થોડી મુદત રહી, એવો તો ધકકો મારે છે કે જેની આગળ મને કાળની કુરતા કૃપામયી જણાય છે. દૃષ્ટાંત રૂપે, ઠગારો કામદેવ પોતાના દેહને હેરાન ન કરે એટલા માટે મહાદેવ-શંકર પ્રકાશને માટે ચંદ્રને કપાળમાં ધારણ કરે છે. એ લુચ્ચી યુવાવસ્થા સર્વ પવિત્ર માણસોને પણ અપવિત્ર બનાવવામાં બહુજ આલાકી બતાવે છે. બાળ બચ્ચાંઓ પર એવો તો સ્નેહ કરાવે છે કે તેમાંથી હાય હાય અને છાતીફાટ રૂદન સિવાય બીજું કંઈ પણ સત્ત્વ મળી શકતું નથી. જ્યાં બાળપણ માંડમાંડ વિતાવ્યું, યુવા વસ્થાની અનેક ઉપાધિઓમાંથી પસાર થયા, કે તેટલીજ વારમાં વૃદ્ધાવસ્થા સત્ત્વર આવી પહોંચી અને આ શરીર પાસેથી બાળપણ અને યુવાનીનું વૈર વ્યાજ સુધ્ધાં લેવાને જગત સમક્ષ ઉભી રહી. જે મુખાકૃતિને મનુષ્યો સ્નેહથી જોતાં તેને વૃદ્ધાવસ્થા એવું તો કદરૂપું બનાવે છે કે જેનારને નકી ભુતનુંજ ભાન થાય. વૃદ્ધાવસ્થામાં વાંકા વળી ગયેલા અંગને લોકો ઉંટની ઉપમા આપે છે. મગજ શક્તિની નબળાઈને લઈને થોડી બુદ્ધિ હોવાથી ધરડા માણસને બધા મુર્ખ કહીને અગર તો પાગલ કહીને બોલાવે છે. ઉગ્ગદ થયેલું નગર શોભે, વરસાદ વગરની પૃથ્વી શોભે; પણ વૃદ્ધાવસ્થાથી ધેરાયલો દેહ કેાઈ દિવસ શોભે નથી. ઉધરસ, દમ, સંગ્રહણી અને એ સિવાયના અનેક વાત, પિત્ત, કફ, ક્ષય વિગેરે રોગોના ધરરૂપ તથા લાકડીથી આંલનારી કઢંગી બુઢી જરા સર્વ મનેરથોને ધુળમાં મીલાવી મૃત્યુને એકદમ બોલાવે લાવે છે. એટલે મૃત્યુ સત્ત્વર પ્રાણ અગ્નિની માફક ઘોડેસ્વારની પેઠે આવી પહોંચે છે. પોતાના ઉદર પોશણ સિવાય જેને કંઈ પણ ધધો નથી એવો કાળ આ દેહને બાળ, યુવા અને જરા એમ ત્રણ અવસ્થાઓને લાગુ પાડી, પાકેલા ફળની માફક ખાઈ જાય છે. મોટા મોટા રાગઓ પણ કાળના બક્ષણ માટે તકરાર કરે છે, કાળ અસંખ્ય બ્રહ્માંડોને સૂર્ય ચંદ્રને અને દરેક જડ, ચેતન પદાર્થને દીનપ્રતિદીન તેની આયુષ્યમાં ઘટાડો કરી, નિસ્તેજ બનાવતો જાય છે. જમીનમાંથી રસકસ ઓછો કરે છે. પર્વતોને તોડી પાડે છે સમુદ્રને સુકવી નાખે છે. શુદ્ધ પવનને અશુદ્ધતાના રૂપમાં મુકી આપો જમાનો ફેરવી નાખે છે. જંગલ હોય ત્યાં શહેર અને શહેર હોય ત્યાં જંગલ. પૃથ્વી હોય ત્યાં પાણી અને પાણી હોય ત્યાં પૃથ્વી. એમ અગણીત ફેરફારો કરી કાળ સૌને નચાવે છે. મનુષ્યોને દેવ અને દેવને દાનવના

રૂપમાં લાવે છે. બારીક દ્રષ્ટિએ તપાસ કરીએ તો રહેજ સમગ્રજ આવી એવું છે કે કાલ રાત્રિ અને દિવસ એમ કાઠી કાઠીને આખા જગતની સાથે બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશને પણ ગળી જાય છે. આયુષ્ય ચપળ છે, દિવસ ચોવીસ કલાકમાં ખલાસ થાય છે, આ બધા કાળનો વેગ છે. સમુદ્રની ઉપરા ઉપરી લહરીઓ, મેઘની ગર્જના, જવાળામુખી પર્વતો, ધરતીકંપ, આકાશના અને સુમીના બચંકર અવાજો આ બધા કાળના ફેરફારો છે. આપણે કોઇ મોટા પૂલ નીચે બેઠા હોઇએ, તો ત્યાં પણ બારીક અવાજ એટલે કોઇ કાંકરા મારતું હોય તેવું થતું સંભળાય છે, રહેવાના ઘરમાં પણ જીણા જીણા અવાજો થાય છે. વૃક્ષની નીચે બેઠા હોઇએ, ત્યારે જે સુસવાડી બોલે છે. એ બધા કાળના ગેખી અવાજો છે. રાજ્ય, પાટ, અસંખ્ય ઉપાધિઓનું કુળ છે, ધન રહેવાનું નથી, સ્ત્રી પુત્રાદિક ચોધારાં આંસુએ રડાવનાર છે, મૃત્યુ બહુજ કઠીન છે, પારંકાતું સુખ જોઇ ખુશી થવું એ તો બહુજ દુર ગયેલું છે, દુર્જનનો સમાગમ અને મેળાવડા ઠારોઠાર વધી પડેલા છે, રાજ અને પ્રજાઓમાં પણ જ્યાં જોઇએ ત્યાં તકરાર જમી પડેલી છે, દિન પ્રતિદિન જગત મોહને વશ થતું જાય છે, તેને લઇને સુખ અને શાન્તિનો પ્રવાહ ક્યાંય જોવામાં આવતો નથી. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે આ બધી રમતો કાળની હોવી જોઇએ. જ્યાં સુધી કાળ ન દ્રશ્યમાન થયો હોય, ત્યાં સુધી સંપ અને સુત્રેહ ટકી શકે છે. કાળ જ્યારે નજીક આવ્યો એટલે પ્રિય થઇ પડેલું બધું શત્રુ સમ જણાવા લાગે છે. અહાહા! કાળની કેવી ગતી છે? જે શરીર હાર અને તોરાઓથી શણુ ગારાયલું હોય, તે શરીરને કોઇ અડકતું નથી અને ખમા! ખમા! કહેનારાઓ તેને અગ્નિમાં પધરાવવા કે જમીનમાં દાટવા તૈયાર થાય છે. માટે આવા ક્ષણિક સુખના દાખમાં દખાયલા, ક્ષણભંગુર શરીરનો ભરસો રાખી જે માણસ થોડાક પણ અમુલ્ય જીવનમાં સંપ અને સુત્રેહ નથી રાખતો તેનું જીવન જ્ઞાનની માફક ઘેર ઘેર બાંધ્યું ખાનાઈ છે. વળી વિચિત્રતાતો એજ છે કે સગાભાઇઓ પણ એકા બીજના જન લેવા તરફ થઇ જાય છે, ત્યારે બીજના પરતો સ્નેહભાવ રાખવો એ શી રીતે બની શકે? એવા લોકોના પ્રતાપેજ દેશની પાયમાલી થાય છે એવા વિદ્રોહીઓને જે મારા વચનો અંતઃકરણમાં ઉતરે તો હું મારા પ્રયત્નની સાદૃશ્યતા માની તેઓશ્રીનો સદનો આભારો થઇ રહીશ. એવા માણસોને સુધારવામાં પહેલું મનુષ્ય યત્ન અને પછી ઇશ્વરકૃપા જોઇએ છે. જુઓ, સ્વાંતી નક્ષત્રનાં બિંદુઓ છીપના મુખમાં જવાથી સાચાં મોતી થાય છે અને સપના મુખમાં જવાથી વિષ બની જાય છે. બિંદુઓ એક છે પણ પાત્રની જુદાઇએ જુદા જુદા ગુણો મેલણ કરે

છે. જુઓ ! અમૃત સમ બિંદુ વિષ સમ બની ગયું ! સ્વાંતી નક્ષત્રને પોતાનાં બિંદુઓ સરખી રીતે પૃથ્વી પર ફેંકે છે. તો કોઇ વખત સર્પના મુખમાં ગયેલાને પણ સાચા મોતીથી અધિક એવો મણી બનાવી શકે છે. તેમ મનુષ્યો એવા માણસો પ્રત્યે પોતાની ફરજ બળગ્યે જાય તો કોઇ વખત મુખ માણસ પણ શણે થવા સંભવ છે. વક્તાઓ પોતાની મીઠી વાણીથી અગર તો પુસ્તકો દ્વારા તેને ઉપદેશ આપે તો હું ધારું છું કે મુખ એક નિમીષ માત્રમાં સુધરી જાય તેમ છે. મુખ મનુષ્ય તો શું ! પણ પથરાઓ પોતાની કઠિનતા છોડી દઇ પાણીમાં તરવા લાગે. કેટલા શ્રીમતો ગરીબ માણસો પ્રત્યે કુદ્રષ્ટિ કરી, તેના તરફ રહેમ નજરથી જોતા નથી. તેને સારી બુદ્ધિ આપી સારા રસ્તા પર ચડાવવો એ એના મગજમાં સ્વપન્ને હોતું નથી. અને કોઇ અમુક બાબત પૂછવા આવે તો રસ્તો નહિં બતાવતાં ઉલટા એમ કહેવા લાગે છે કે અમે શું તમારા માટે નોકર રહ્યા છીએ ? અમે અમારા માટે બણ્યા છીએ કંઈ તમારા માટે નહિં કે વગર પૈસાની માથાકુટમાં ફાકટના ધંધામાં અમારો વખત ગાળીએ. અહાહા ! કેટલી બધી અધમતા ! એક તો પોતાની સદ્બુદ્ધિનો પરિચય ન કરાવવો તેમ કોઇ જાતની મદદરો સુધારવાના ઉપાયો ન હાથમાં લેવા, ત્યારે તો એમજ કહેને કે તમારી ઇચ્છા એ ગરીબોને એનીએ સ્થિતિમાં રાખવાની છે. તમે બરાબ ખ્યાલમાં રાખજો કે જ્યાં સુધી ઉપરની બાબતો પર ધ્યાન ન અપાય ત્યાં સુધી બધે માથું કુટીને બધાએ મરી જાય તો પણ પૃથ્વીના પ્રલય સુધી દેશ જાહેજલાલીમાં આવવાની હું સાફ ના પાડું છું. તવગરની ખુશામત કરવાને આખી દુનીયા વળગી રહે છે, પણ ગરીબ માણસો તરફ કોઈ ધ્યાન ખેંચતું નથી. એથી એ પોતાની મુખ્યતા જણાવી આપે છે, ? જુઓ ! અમને સૂર્ય દેખાતો નથી. અમે તેની શોધ દીવો સળગાવીને કરીએ છીએ. લક્ષ્મી ખાસ દુર્બળોની રક્ષા કરવા માટે છે, કાંઈ એન અંતઃકરણો દુબાવવાને માટે નથી. તરવર સૂર્યનો પ્રખર તાપ સહન કરી વટેમાર્ગની શાન્તિને માટે આખી જીંદગી ઉઘાડી પીઠ કરી ઉભુ રહે છે. તો મનુષ્ય પ્રાણી પારકાના બલા માટે કંઈ પણ ઉપાય ન કરે એ કેટલી બધી શરમાવા જેવી વાત છે. શ્રીમંતુ લોકો પોતાની શ્રીમંતાઈમ ઉધી રહે છે. કોણ સુખી છે. અને કોણ દુઃખી છે. એ એને સ્વપ્ને પણ બાન હોતું નથી તેથી સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે કે હિંદુસ્તાનના લોકો દુઃખ માણસોની પંચાતમાં પડતા નથી, તેને લઇને દુઃખનાં મૂળ હિંદમ પાતાળ સુધી પ્રસરેલાં છે. શ્રીમંતો, ગરીબો સામે આંખ ઉઘાડી નજર કરતા નથી, એટલે તેઓ પ્રત્યે મારું એટલુંજ કહેવાનું કે બાધ હમણાં તો ધડી બે ધડી આંખ ઉઘાડી જાગૃત થાઓ અને ગરીબને

દિલ શાન્ત કરો, પછી તો તમને બહુજ લાંબી નિદ્રા મળવાની છે. એટલે લાંબા થઇ સૂઇ જાઓ. તમને કોઇ આંડે આવે તો તેનો જોખમદાર હું છું. તમારી બુદ્ધિનો પૈસાનો તથા સત્તાનો સદુપયોગ નહિં કરો તો તમારી પ્રજા નમાલી અને બુદ્ધિહિન થશે, અને તમને એવું તો નીચતાનું સંબોધન લગાડી આપશે કે જેના પ્રતાપે તમારી ત્રણ પેઢીને પાપનું ભોક્તા થવું પડશે. તેથી તમારી પ્રગતિ, તમારા આપદાદાઓ તમારા સહવાસમાં આવવાથી પોતાને હમ્મરો વાર ધિક્કારશે.

તમારા દિલમાં જે જે કાર્યો કરવાનું સ્પુરી આવે, તે તે સત્વર અમલમાં મૂકો. નહિંતર ધ્વજની પૂછડીની માફક ફરતું ચપળ મન તમે જેવા આજે છો તેવા કાલે નહિં રહેવા દે. માટેજ શાણા માણસો કાર્યની ઝલદી શરૂઆત કરી, “જેવું આજે છે તેવું કાલે નથી” એમ કહે છે. આ કામ આજે નહિં તો કાલે કરીશ. એમ જો દરેક કાર્યમાં લાંબા લાંબા પગલાં ભરશે અને લક્ષ્મીનો સંગ્રહ કરતાં કરતાં યમદૂતો તમને ઉપાડી જશે, તો તમારી બધી આશાઓ ધૂળ ફાકતી થઇ જશે. લોભી માણસો પોતાની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ નહિં કરતાં; માત્ર પથરાની માફક જમીનમાં દાટી રાખે છે. તો મારા સમજવા પ્રમાણે જમીન પરનો અરધો દટાયેલો અને અરધો બહાર રહેલો એવો સુવર્ણનો મેરૂ પર્વત શું આપણે માટે નથી કે? એણે તો થોડા ધણા પૈસા દાટેલા હશે, પણ આપણે તો અમજો ખાંડી દાટેલા છે. એથી એના કરતાં આપણે સ્મૃદ્ધિમાં વધી ગયા. કોઇ માણસે લક્ષ્મીને જમીનમાં દાટી આનંદ માનવાનું નથી, પણ તેને પરાપકારાર્થે વાપરી હર્ષ પામવાનું છે. ભતૂંહરિએ કહ્યું છે કે નજીવું મૃદંગ મોઢામાં લોટનો કાળીઓ આવવાથી એવો તો મધુર રાગ આલાપે છે કે ત્યાં તણાઇને ગયા વિના છુટકો નહિં. તેમ સજીવન વસ્તુ એટલે મનુષ્યના મુખમાં નહિં એવો પણ કાળીઓ આપણો, તો તેના આત્માની શાન્તિ તમારા આત્માને આનંદ પમાડશે. તમારો પૈસો, તમારી વાણી, દેહ એ સર્વ દેશબંધુઓના હિતમાં નહિં લગાડો તો ધણીના કામમાં આવતા ગર્ધવથી પણ આપણે કતીબ્દ કહેવાશું. દરેક વનસ્પતિ પોતાનાં મીઠા ફળો ચખાડી તમને આનંદ પમાડે છે, તો તમોએ કયા જીવને સંતોષ્યા, એ મને ઝલદી જણાવો. એમાં આત્મશ્રદ્ધા કહેવાશે નહિં.

ખરું જીવવું તો તેનું ગણાય કે જે જીવ જતાં સુધી સ્વદેશ હિતમાં પાછો ન પડે. તમે દેશના ઉદ્ધાર માટે ગમે તે સ્થળે વિચરો, ગમે તે કાર્ય કરવા તત્પર થાઓ; પણ તમારા મરણ પછી તમને કોઇ એમ ન કહે કે ફલાણે મરી ગયો તે પાપ

છુટયો. તમારે મરણ પછી આખા જગતને રડાવવું હોય તો તમારું તન, મન, ધન પરોપકારમાં લગાડો. તમારી વાણીમાં મધૂરતા હોય, તમે સ્વદેશ હિતને માટે મરી પડતા હો, તો આ જગતમાં એવો કયો વજ્ર છાતીનો છે કે તમારા મરણમાં આંસુની ધારા ન બહેવડાવે. રૂઝોમાં સ્વાદિષ્ટતા અને સાકરમાં મિષ્ટતા. એમ જીવન જીવે ગુણો રહેલા છે. તેમ જે માણસમાં ધર્મ, દયા, નીતિ અને પરોપકાર વૃત્તિ ન હોય તો પરમેશ્વરની પણ ભૂલ થઈ છે કે મનુષ્યાકૃતિ અનાવતાં શીંગડું અને પુછડું લુલી ગયો. પક્ષી જાતીમાં અણાતી કોયલ પોતાની મીઠી વાણીથી દરેકનાં મન વશ કરે છે, છતાં આપણે કોઈ માણસને મીઠી જીવ્હાથી ન આકર્ષી શકીએ, તેમજ એકાદ સદ્ગુણ ન રાખીએ, તો મનુષ્ય ગણાતા પુતળાને કુદરત કેવા પ્રકારની શીક્ષા કરશે? એવું વિચારી મારું અંતઃકરણ ભરાઈ જાય છે. જે માણસમાં દયાળુ વૃત્તિનાં અંકુરો ન ફુટેલાં હોય, તેની નસેનસમાં સર્પનું ઝેર રેડયું હોય, તો પણ કમતી છે. પરોપકાર કરતાં ગમે તે સંકટ પડે છતાં પાછી પાની ન કરે તેવા સત્ય વીરના પ્રતાપે અસંખ્ય અનીતિઓ નાસભાગ કરવા માંડે છે, થરથરે છે, કંપી ઉડે છે, અગણીત સ્થાય કરનાર શક્તિઓ હાથ જોડીને ઉભી રહે છે. બૌદ્ધદેવ વનમાં તપશ્ચર્યા કરવા ગયા. એ વખતે જંગલમાંજ અધી શક્તિઓ તેને પગે પડી પોતાને સ્થાયતામાં લેવાને તથા યોગ્ય સમયે કામે લગાડવાને વિનતી કરવા લાગી. જંગલમાં, શહેરમાં કે કોઈ પણ ગુપ્ત સ્થળે તેને જે જે સંકટો પડતાં તે અધાં સુખ રૂપમાની ધિરજથી નિવારી નાખતા. સંકટને સત્યની કસોટી સમજતા. પુષ્પ જેમ તોડવા છતાં સુગંધી છોડવું નથી, અંદનને જેમ જેમ બાળો તેમ તેમ વધારે સુગંધી આપતું જાય છે, તેવીજ રીતે સત્ય પર વધારે સંકટ પડવાથી અમણી ઝડપે વિન્ય આગળને આગળ દોડે છે. એવું તેનું માનવું હતું પરમાત્માએ દુઃખ સર્વ જીવેનું સામર્થ્ય જેવા માટે ઉત્પન્ન કરેલું છે. તો જે વસ્તુમાંથી આપણી કિંમત જડી આવે એમ છે અને ઇશ્વર પણ આપણને ધન્યવાદ આપે એવું છે તો તેવા કદને કેમ તમે ચાહતા નથી? ઉડો, અને પ્રેમથી ભેટો. પછી તમે જોઈ લ્યો કે તમને સંકટના અનુભવમાંથી સુખ સાંપડે છે કે નહિ. જ્યાં સૂધી તમારામાં નખાણા ધર ફરી રહેશે, ત્યાં સૂધી નાનું એવું તણખલું પણ તમને મેરૂ પર્વત જેવું જણાશે. તમે તમારી કિંમત અને અદ્ભૂત પરાક્રમ વૃત્તિ દુનીયાને નજરે નજર દેખાડી આપો. તો જડ અને ચૈતન્ય બંને પ્રકૃતિ તમારા કાર્યમાં મદદશીલ બની, તમારી મોરલીની નાચનારીઓ થશે. માટીનું ઢેકું પણ વરસાદથી પિગળી જાય છે, લોખંડ પણ અગ્નિમાં ભળવાથી લાલ-

ઝોળ બની જાય છે, ત્યારે તમે પારકાના દુઃખે દુઃખી બની તેઓને મદદ કરવામાં તમારી સર્વત્ર શક્તિઓનો સદુપયોગ કરો. તો તમારી કાર્ય સિદ્ધિ હમણાંજ તમારા નામનો વિજયધ્વની ગાવા લાગે, પરમાત્માએ તમને હાથ, પગ, નાક, કાન, મુખ વિગેરે અનુકૂળ સાધનો આપ્યા છતાં તેનો કાંઈ ઉપયોગ ન થાય તો આપણને એ વસ્તુ આપ્યાથી પરમાત્માની મહેનત ફેકટની ગણાશે.

તમે તમારા પર અસંખ્ય દુઃખ પડવા છતાં તમારી પીડ કંઈ બોલ્યા ચાલ્યા વગર મેંઢાની માફક ખાવા દેશો, તો તમારી કોઈ પણ ખર્ચર પુછે એ સ્વપ્ને સમજશો નહિ. તમારાથી જે કાર્ય ન બની શકે એવું હોય, તે બીજાને મદદે બોલાવી નિવારી નાખો, પણ કોઈને કશા વિના એમ નેમ મૂંગે મોઢે સહન કરવું તેને ડહાપણુ નહિં પણ એક જાતની ઘેલછા કહેવામાં આવે છે. તમે કોઈને તમારા કાર્યમાં મદદે બોલાવો તો તમારા દુઃખનો ઝલ્લદી નિવેડો આવશે. દર્દી જે વૈદને પોતાનો રોગ ન જણાવે, તો સારા ડોક્ટરની પણ તાકાત નથી કે તેના રોગને હટાવી શકે. મતલબ કે તમારાથી ન બને તો તમારાથી હેંશીહાર માણસને તમારા દર્દની-દુઃખની વાત કરો અને દશ, બાર કે પંદર સારા લાયક માણસો સંગાથે મળી અમુક જાતનો સુગમ બર્થો માર્ગ શોધી કાઢી, દરેકને દુઃખ નિવારણનો પાઠ બજાવી, તમારી સદૃષ્ટિનો પ્રતિધ્વની ચોમેર ગમ્મવો અને આ વિશ્વદેવાલયમાં તમારા કાર્ય સિદ્ધિની નોખત વગાડો. પછી જુઓ ! કે તમારી અને તમારા દેશ બંધુઓની કષ્ટજળ સમુદ્ર પાર જાય છે કે નહિં વિશ્વામિત્ર મુનીએ પોતાથી જે કાર્ય ન બન્યું, તે કાર્ય દશરથના પુત્ર રામ લક્ષ્મણના હાથથી સમાપ્ત કર્યું અને એવી વિદ્યા બજાવી કે અંતે રાવણુ જેવા મહાન યોધાને મારી શક્યા. વિશ્વામિત્રનું આ રહસ્ય જુદા પ્રકારનું હતું. વિશ્વામિત્રને રાવણુના અનુચરો યજ્ઞયાગમાં હરકત કરતા હતા, તેથી જો રામલક્ષ્મણુને પોતાની સર્વત્ર શક્તિઓ અર્પણુ કરે, તો પછી નિર્વિધ્ને યજ્ઞ થાય અને રાવણુનો અંત આવે આવી રીતે શ્રીકૃષ્ણ બગવાને પણ પોતાથી ન બન્યું તો બીજાઓને સ્હાયતામાં લઈ પોતાનું કાર્ય પાર પાડ્યું હતું. વળી કાયમ ખાતેથી એવો નિયમ ચાલતો આવ્યો છે કે એકાબીજાની મદદ વિના કાર્યની સિદ્ધિ થવી મુશ્કેલ છે. પછી તો નબળાની સાથે સખળા હોય કે સખળાની સાથે નબળા હોય. માટે તમારા ખ્યાલમાં જે વખતે સ્વદેશ હિતનો વિચાર ઉદ્ભવી આવે, એ વખતે ઝલ્લદી બહાર પાડો. કારણ કે અસંખ્ય માણસો પોતાનો લાભ સમજી માથું આપ્યા સિવાય રહેશે નહિં.

સ્વદેશહિતના વિચારો જો મનમાંને મનમાં જમા થવા દેશો, તો તમારા કરતાં ઘણાજ હેંશીયાર છોકરાઓ સ્કુલમાં ગોખણુ પડી.

કરનારા વસે છે આપણે જે ભૂમીમાં અવતાર ધારણ કર્યો અને જે ભુમીમાંથી ધાન્યાદિક ઉત્પન્ન કરી આ દેહને પોષણ આપ્યું, તે દેશ જ્યારે આદ્યમાં આવે ત્યારે તેના કલ્યાણને માટે કાંઈ પણ ચત્ત ન કરીએ તો આપણને નકી નિમકહરામનુંજ સંબોધન લાગુ પડશે. એકને દુઃખ થતું હોય. ત્યારે બીજને વેદના થતી નથી એ વાત ખરી છે. પણ આપણે બીજને દુઃખમાં મદદ ન કરીએ તો આપણને કોઈ સહાય કરવા આવશે નહિં. જ્યારે આપણે દુઃખ સહન કર્યું હોય, ત્યારેજ આપણને બીજના દુઃખનું ભાન થાય છે અને એ વિના પારકાનું હિત સાધવું એ બુદ્ધિ પ્રકટ થવી અશક્ય છે. આપણા પગમાં કાંટો વાગ્યો હોય અને જેવી આપણને પીડા થાય તેવીજ બીજને થતી હશે. એવું જ્યારે સમગ્ર ત્યારેજ આપણામાં પરોપકાર વૃત્તિ જગૃત થાય છે. જે માણસ બીજનું દુઃખ જોઈ કંઈ પણ દયા નહિં કરતાં મુખ મરડીને ચાલ્યો જાય છે, તેનું મુખ કુદરત સદાય વાંકું રાખે છે.

જે માણસમાં સ્વદેશાભિમાનની લાગણી નથી. તે માણસ કુદરતનો કદો શત્રુ છે. જેમ એક ઘરમાં પાંચ માણસ ખાવાવાળાં હોય અને કમાણી કરનાર એક હોય એ પાંચેનું પુરું ન કરી શકવાથી જેમ તેને તજીને ચાલ્યો જાય તેવીજ રીતે કુદરત નિરંધ્રી, આજસુ, ઇર્ષાખોર વિગેરે લોકોથી કંટાળી તેને સંહારવાને માટે અનેક ઉપાયો રચે છે. કેમકે કુદરત પોતાની સત્તા ઉપરાંત કોઈને એક આર્થિક રાત્રી બદામ આપવાને બંધાયેલ નથી, છતાં જે દેશમાં નિરંધ્રી ઠારોઠાર રખડતા હોય, તો કુદરતને એવા આજસુઓનું પેટ ભરવું ભારે થઈ પડે છે. મનઝગ કે પોતાને જેટલી શક્તિ હોય, એટલાનેજ જીવાડી બીજ નિરંધ્રી લોકોનો કચ્ચરધાણ વાળે છે. એનાથી અસંખ્ય રોગો ફાટી નીકળે છે, લડાઈઓ શરૂ થાય છે, ધરતીકંપ અને દુષ્કાળ હાહાકાર વર્તાવે છે. એ જુલમી કુદરતના કાયદાથી, તવંગર અને ગરીબ બધાં કાળને વશ થાય છે. એવા કુર બનાવોથી બચવા માટે કુદરતને મદદ કરવાના ઉપાયો હાથમાં લઈ જો દરેક માણસ ધંધાપર લાગે અને એકબીજની સહાયતામાં દોડે, તો કુદરત હમણાંજ સુકાની પાછળ લીલું બાળી નાખવાનું કાર્ય બંધ કરે એમ છે.

દુનીયામાં હજારો કંગાલોની ઉત્પત્તિ કરનાર શ્રીમંત અને તેઓને જીવે સુવાડનાર પણ શ્રીમંત. એ લોકો દયાની પુછડી થઈ આઠ કે દશ દહાડા અગર તો મહીનો એ મહીના કે વર્ષ એ વર્ષ સુધી પોતાના નિયમાનુસાર ગરીબોને પુરી, લાડુ બહેચે છે, એનાથી હજારો માણસો ખાવા નિમીત્તે દોડ્યાં આવે છે. અને માગવાના ધંધાવાળાઓ પોતાની જાતવાળાને અહિંયા લુટ પડી છે એવું

કહેણુ મોકલે છે. ત્યાં મીઠાઇઓ લેવાને માટે મારા ધારવા પ્રમાણે તો બીજાઓ પણ ધડી બે ધડી બીખારી બની લાડુનો અને પુરીનો આસ્વાદ લેવાને આવે છે. અને ધણી વખત એમ બનતાં પણ મેં જોયેલું છે. જ્યારે એ મહાશયનું વૃત્ત સમાપ્ત થાય, એટલે પાછાં બધાં બીખારીઓ બુખે મરે છે. અને બીજાઓને પણ મીઠાઇ દાટે લાગેલી હોવાથી બીખ માગવાનો ધંધો પોતાના વારસા તરીકે સમજે છે. એથી અસંખ્ય લોકો બુખે રાડો ખાડતાં સંભળાય છે. હરામનું શરીર થઇ ગયેલું હોવાથી પછી બીજાવૃત્તિને અંગે મહેનત પણ બનતી નથી. પછી મહેનત કરે શા માટે? જોને માટે પરિશ્રમ વેડવો છે, એતો એને ફાકટનું મળી રહે છે. આ ઉપરથી તમે સમજ્યા હશે કે આવી ગરીબોની સંખ્યા વધારી દેનારા શ્રીમંતો દેશના કટા વૈરી છે. હું તો ગરીબને પાછો ગરીબના રૂપમાં ન રાખે એવું ધર્મ કાર્ય કરનારાને પ્રશંસાપાત્ર ગણું છું. એક ટંકને માટે પાશીર કે અરધો શેર અનાજ ગરીબના મુખમાં નાખવું એતો ગરીબને ગરીબ રાખવાને ટેકો આપેલો કહેવાય. તમે ગરીબને તેવીને તેવી સ્થિતિમાં નહિં રાખો. ટુકડો આપો પણ તેની સાથે વિદ્યા હુન્નર કે બીજાં કાંઈ પણ સાધન વડે તેને કાયમનો રોટલો સાંધી આપો. તોજ તમારી શ્રીમંતાઇ કહેવાશે, નહિંતર તમારામાં અને તમારી સમક્ષ ઉભેલો રંક તેમાં શું તક્ષવત? શ્રીમંતો જરા વિચાર તો કરો. કંગાલતા એવી મહાન્ શક્તિ નથી, કે વૈભવને દબાવી શકે.

સર્વ માણસો પોતાના લાભ માટે કાંઈને ખચર ન પડે તેમ અસંખ્ય ગુપ્ત કાર્યોની શરૂઆત કરે છે; પરંતુ બીજાના લાભ માટે કંઈએ શુભ કાર્ય ન કરતાં જોડેલો બીજાં કાર્યોમાં માણસનો ડર રાખે છે એટલે ઇશ્વરનો નહિ એજ અગ્નયબીની વાત છે. તમે શ્રીમંતુ હોવાથી સર્વ કાર્ય કરી શકો તેમ છો. કારણકે પારકાનું બલું કરવાનાં સંસારિક કાર્યો લક્ષ્મીના ગુલામ છે. એ ઉપરથી તમારા તરફ પ્રભુની દયા છે, પણ તેનાં સંતાનો તરફ માયાળુ ભાવ નહિં રાખો તો તમે નકી સમજીને કે તમારી લક્ષ્મી, વૈભવ કે અભિમાન એમાંનું કંઈએ રહેશે નહિં. તમારી અદૃગ્ધ સંપત્તિમાં પરમાત્માના ગણતા સર્વ સંતાનોનો સરખો હક્ક છે, છતાં તેઓને રાતી બદામ પરખાવતા નથી, તેથી તમે તમારા સહોદરોના હક્ક હુખાવનાર છે, એમ વગર મહેનતે સાબિત થાય છે. દુનીયાની પાયમાલી અને હરવખત વિમલો શરૂ થયા હોય તો આવી બનીકોની આંખ મીંચામચી એજ ખરું પુરાવારૂપ હરે છે. એ શ્રીમંતો અમરતા ધર્મ કાર્યમાં એક આધી વાપરતા હોય એમ જણાતું નથી. એતો જ્યારે છુટારા લઇ જાય, ત્યારેજ એ ગર્વિષ્ઠ, “લક્ષ્મીના લાલચુ” હાથમાં

રામપાત્ર લઇ, પોતાના ગરીબ બાઇઓની પંક્તિમાં ઉભા રહે, ત્યારેજ તેને ખબર પડે કે જે પૈસો ગરીબના લાભાર્થે વાપર્યો હોત તો કેથું સાફ થતે આનું નામજ કુદરતનો ઇન્સાફ ! એજ ન્યાય !

કેટલાક એવું કહે છે કે દુનીયા પરના દરેક જીવો અરસ પરસ છુટ કરી ધન ખુંચવી લેતા હોય, મારામારીઓ થતી હોય, મોટાં મોટાં રાજ્યો નષ્ટ થઇ ગયાં હોય, અસંખ્ય રમણીઓ બળી મરી હોય, નગરો ઉજ્જડ થયાં હોય, ઘેરઘેર માતાપિતા વગરનાં બચ્ચાંઓ રડો પાડતાં હોય, તો ખાસ પરમાત્માએ જે સૃષ્ટિની શરૂઆતમાં સમુદ્ર મંથન કરતી વખતે દેવોને અમૃત અને રાક્ષસોને મદીરા આપ્યો તેવા ભેદભાવ અને કપટ ભરી વર્તણૂકને, લઇને, આ બધી દુનીયા એ પ્રમાણે ધારાધોરણુ શીખી ગઇ છે. નહિતર પરમાત્માને પોતાને બધાં સંતાનો સરખાં છતાં આમ કપટકળા રચવાનું શું કારણ ? માટે આપણને પરમાત્મા એ પાઠ બજાવી ગયા હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. તેઓનું કહેવું સર્વાંધે ખરૂં છું, પણ તેનું રહસ્ય તેઓ બરાબર સમજ્યા હોય એવું જણાતું નથી. પરમાત્માને એવી રીતે કપટકળા કરવામાં તેની ખાનદાની સમાયલી હતી. વિભુને બધાં સંતાનો સરખાં, પરંતુ જેમ આપણને કમાઉ દિકરો બહારો તેમ ઇશ્વરને બુદ્ધિશાળી, ધર્મ, દાન, તપમાં પ્રવીણ એ પુત્ર વધારે પ્રિય છે, પરમાત્માએ દેવને અમૃત અને દાનવોને વિષ આપી, એવી રીતે સાબિત કરી આપ્યું છે કે જુઓ ! આ મારાં દરેક સંતાનમાં મને મારો ભક્ત-પરોપકારી પુરૂષ વધારે બહારો છે. જે પારકાના ભક્ષામાં, દયામાં અને મારામાં દૃઢ મનવાળો હોય તે મને મારા પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્રિય છે. જે માણસ આખી જીંદગી વૈરમાં અને કુદૈલમાં વીતાડે છે, તે મને ઝેર જેવો જણાય છે.

પરેખરી શુભજીંદગી તો તેની કહેવાય કે જેણે પોતાનું આયુષ્ય પારકાના ભલા માટે વાપરેલું હોય. દેહ દિનપ્રતિદિન ક્ષય પામતાં એક વખત સ્મશાનનો યાત્રાળુ થવાનો છે, એમ જાણતાં છતાં એક ધડી, કે પણ વિપણ સર્વ જીવોના કલ્યાણ અર્થે ન વિતાડવામાં આવે તો જગત્કર્તાની પાસે આપણે અનહદ શરમાવાનો વખત આવશે. આપણે નાની અવસ્થામાં સંતાન ઉત્પન્ન કરી, કેડમાં તેડી તેને ચપટીવતી છાનું રાખીએ છીએ, એજ વખત પરમાત્મા આપણા તરફની ભલાની આશા છોડી દે છે.

સર્વ વસ્તુઓ અસ્થિર છે, માત્ર ધર્મ અને દયા બે વસ્તુ સ્થિર છે. તેમાંએ વળી જેમાંથી સત્ય, દયા, ધર્મ વિગેરે ઉત્પન્ન થયાં છે. એવી પરોપકાર વૃત્તિ સર્વ કરતાં સ્થિર છે. જેને દેવતાઓ અમૃત કહીને બોલાવે છે- અને જેનામાંથી ખરૂં અમૃત પ્રકટ થયેલું છે. એવી પરોપકારની કાગણી જે મનુષ્યમાં ન હોય, તેને પશુની ઉપમાં આપવામાં આવે છે. તમારૂં રાજ્ય, તમારૂં ધન, તમારૂં કુટુંબ બધે ગમે

તેટલું મહાન હોય, પણ પરોપકાર વૃત્તિ સિવાય કંઈએ અભિમાન કરશે નહિ. તમે તો શું ! પણ મોટા મોટા મેરૂં પર્વત જેવા પ્રલયના વાતાવરણમાં રજકણની માફક ઉડે છે. એ વખતે તમારી સ્થિતિ કેવી હશે ? તેનો વિચાર તમારે પોતાને કરવાનો છે. જ્યાં સુધી તમે ગરીબને માટે લાગણી બતાવતા નથી, સગાં કુટુંબીઓમાં માન મેળવતા નથી, ત્યાં સુધી મહેરબાની કરી મુંછો પર હાથ ના લગાડતા. જે માણસ બીજાના દેહનું રક્ષણ નહિ કરતાં માત્ર મળ મુત્રથી ભરેલા પોતાના દેહને રક્ષવામાં યુગ્ધાયો રહે છે, તે પોતાના નામને છેડે બહુજી અરાધ્ય પ્રત્યય લગાડતો જાય છે. જેટલો ફાયદો આપણા માટે; સમજવામાં આવે એટલેજ બીજાના માટે સમજાય, ત્યારેજ જગત આપણું થાય છે. કોઈ વખત મેં ધણાઓને મોઢેથી સાંભળ્યું છે કે અમે શું કરીએ ? અમારામાં ફલાણાની જેટલી અક્ષત કે લક્ષ્મી છે કે તેના જેટલું સારું કામ કરી શકીએ. અમારી પાસે એનાં જેવા સાધનો હોત તો અમે એના કરતાં પણ બમણું કામ કરી બતાવતે. આવું બોલનાર મહાશયો, બહુજ ગંભીર ભૂલ કરે છે, એ એમ નથી સમજતા કે સુતરના તાતણાઓ એક સાથે એક એમ મળવાથી હાથી જેવા જોરાવર જનવરને બાંધી શકે છે. તો પછી તમે જો એક પછી એક એમ અસંખ્ય સારા વિચારોને મગજમાં ભરી સર્વની આગળ રજુ કરવા મેદાનમાં ઉભા રહો, તો એવો કોણ બહાદુર છે કે તમારા સુવિચારોના જથ્થાને તોડી કે ઉથલાવી શકે ? તમારું અને જગતનું દિલ એક થયા વિના હું એવા વિચારોને ધિક્કારી કાઢું છું. બાધ ! જ્યારે તમે બીજાને ઇજા કરો ત્યારે તમારા દિલમાં એમ થયું જોઈએ કે હું મને પોતાનેજ નુકસાન કરું છું નાનો જંતુ અને હું પરમાત્માની અદાલતમાં અને સરખા. એ “નાનો અને હું મોટો” કાળના ઝેરી પવનના ઝપાટો બને એકજ લક્ષ્મીમાં. માત્ર સમજણની તફાવતે શા માટે ખોટી માયાકૃત કરવી જોઈએ ? બંને રૂપ ગુણમાં અને હૃદયથી સંકેત પ્રમાણે સરખાંજીએ. એ પણ જગતનો જીવ અને હું પણ જગતનો જીવ ! એ મારો અને હું તેનો ! આવું જે માણસ બોલતો હોય તે જગતમાં સર્વજીવોના શીર પર સુગંધી પુષ્પની માફક શોભે છે.

માણસ શત્રુ અને મિત્ર એ બે બેડીઓ વડેજ કદ પામે છે શત્રુ અને મિત્ર, સુખ અને દુઃખ એમ નામજ ન પાડ્યાં હોત તો તેનું નામ નિશાન હોતજ ક્યાંથી ? આપણે સુખ અને દુઃખ એવાં નામો પાડ્યાં છે, અને પેદા પણ આપણે કર્યાં છે. પાછા તેમાં રીઆઇ અણુમતે પણ આપણેજ બતાવીએ છીએ. આજ આપણી ખુબી છે.

બાઈ ! જુદા જુદા ધર્મો કહાડી જુદી જુદી જાતીઓ ધડી ખાસ પોતાના ધન સેવાની ઇચ્છાએ અને સર્વમાં મહાન કહેવરાવવાને માટે જે પ્રયત્ન થાય, તેનેજ હરામખોરી એવું નામ અપાય છે. આનેજ સ્વાર્થખોરવાળી કુસંપની ઝાળ કહેવાય. આમજ સ્વાર્થી માણસો ફાવી ગયાં છે. ધર્મને બહાને અસંખ્ય ધન ભેગું કરી, ધર્મના અભ્યક્ષ થઇ કહેવરાવવું ગોગીન્દ્ર અને ખેસવું ચાર ઘોડાની ગાડીમાં. આતો શામળભટ્ટની કવિતાની જેમ થયું. “નામ ધરાવે જોગીદાસ વનિતાઓ ખે રાખે પાસ” પોતાનામાં ધર્માત્માના જોઇએ એવા ગુણો ન હોય, પરંતુ વાચાળ સ્ક્રિતથી બધાને વશ કરી, ઉંચ આસને વિરાજી આ ગંદા અને આ ચોખ્ખા, આ ખરાબ અને આ સારા, આ અડકવા યોગ્ય અને આ તજવા યોગ્ય, ‘અંત્યજ’ આવા આવા અખાડા કરી મનુષ્ય જાતમાં વિચ્છેદ કરાવે છે. કોણ જાણે! ઇશ્વરી પુખ્તી શું છે? કે તેનેજ લગતા એવા ખાતાના જીવો ક્યાંથી ભેગા થયા હોય છે કે ત્યાંજ ગરદી થાય છે. પોતે સમજે છે કે અમે આ કાર્ય અધમતાનું કરીએ છીએ; પરંતુ અધમતાનો લાંબો વખત થયાં અબ્યાસ હોવાથી તેમાં તેને મીઠાશ આવતી હશે કે કેમ? છતાં તે છોડવાની મરજી કરતાં નથી. પ્રભુ તેવાઓને વેળાસર સદ્બુદ્ધિ આપે અને પોતાની રીતિભાતમાં સુધારો કરી, કેટલીક અધમતામાંથી બચે. ધણખરા વિદેશીઓ આવી જુદી જુદી જાતિઓ, જુદા જુદા ધર્મો અને કેટલીક ઇર્ષાભરી રીતભાતોથીજ ફાવી ગયા છે. કહેવત છે કે ‘એની તકરારમાં ત્રીજો ફાવે.’ આના કરતાં હું કેમ, નાનો કહેવાઉં? એ મારા કરતાં મોટા થઇ જાય તો મારે હલકા ગણાવા જોવું છે. માટે બસ! તેનું નિર્મુળ કરું, તોજ મને શાંતિ થાય. હું તેનાથી સવાયો કહેવાઉં મનેજ બધા વંદન કરે. એનો મત મારા મતથી વધી જાય તેમ નથી. એની સાબિતી કરવામાં બલે લાખો રૂપિયા કે હજારો માણસોનાં માથાં કુર્યાન થાય, પણ ફલાણો મારાથી કેમ ચડે? આવા હલકા મનોરાજ્યથી હિંદમાં માઠી દશા માદીપર આવી છે. બાઈ! છળ, કપટ, ઇર્ષા, ધુતારાપણું, શત્રુતા વિગેરે જેનાં હોય તેને પાછાં આપ. એ તારું મનુષ્ય વ્યક્તિનું કામ નથી. એતો રાક્ષસી નિતી રીતિઓ છે. એ ધર્મ કહેવાય નહિં. વિચારો! માદ કરો! આ હેરાન થાવાના ઉપાયો છે. બવિષ્યમાં માંન ભંગ થવાના. અને ઇશ્વર તુલ્ય ગણાતા પૂર્વજેને કાળો ડાઘ લગાડનારા છે. આવી તૃષ્ણાઓ જગતનું સત્યાનાશ વાળે છે. મને તો એજ અન્યથી થાય છે કે હવે સંપ, શત્રુતા સમાન અને કુસંપ તો ઠારોઠાર ધરના રમકડા સમાન થઇ પડ્યો છે. જેમ કડવી વેલ

બહુજ ફાલે કુલે છે, તેમ કુસંપનું કુટુંબ અત્યંત જોરદાર થયું છે. આ જમાનામાં સંપ અને કુસંપના વિગ્રહમાં કુસંપનો વિજ્ય થયો હોય એમ જણાય છે. સંપ ગયો છે ક્યાં? એ કાંઈ સમજ પડતી નથી. રખેને પરમાત્મા પાસે ફરિયાદે ગયો હોય, તો સારાં પરિણામ આવશે નહિ. એનાથી આપણે બધાને નીચા જોયું થશે. આપણે સંપને પાળવાનું કયુલ્યું છે, કંઈ તેને હાંકી કહાડી, કુસંપને માન આપવાને બંધાયા નથી. વિચારો! કુસંપના પ્રતાપે દેશે કેવું સ્થામતા વાળું સ્વરૂપ પકડ્યું છે. જુઓ! જહોનલાલી એક તરફને ખુણે બેઠી રહે છે.

ધર્માત્માઓ, તથા ધર્મના અધ્યક્ષો; તેમજ શ્રીમંત લોકો પોતાની લાયકી ક્યારે બતાવી શકે કે તેણે ઉંચ અને નીચ બંનેના તરફ સમાનતાવાળી દૃષ્ટિ કરી હોય. માત્ર માનવગતિમાં બેદબાવ પ્રસરાવી, બીજાનાં અંતઃકરણો દગ્ધ કરનારને હડહડતી અગ્નિમાં નાખી દીધો હોય તોપણ શીક્ષા કમતી છે. ઉંચ અને નીચ બંનેની આકૃતિ સરખી છે, પણ આપણી નજર વાંકી થઈ ગયેલી હોવાથી એ બધાં લોકો આપણને જુદાં જુદાં માણુમ પડે છે. આ માણુસ આપણા મકાનમાં આવવા યોગ્ય નથી, તેને અડકવું ન જોઈએ, આપણો ધર્મ એના કરતાં શ્રેષ્ઠ છે, એવો બોધ કરી પોતાના માર્ગને વખાણી બીજાના માર્ગને વખોડે તેમજ હુંજ પરમાત્માનો ફિરસ્તો છું. હુંજ બધાને તારી શકીશ. એવું મનમાં અભિમાન લાવી ઘોડાગાડીમાં બેસી, વાજત્રોના નાદ સાથે માથે ધ્વજપતાકા ધરાવતા બગરમાં ચાલ્યા જતા હોય, તેવાઓ પ્રત્યે ધર્માત્માનો નહિ પરંતુ પાપાત્માનો શબ્દ લગાડી આપવો જોઈએ. તેઓ એમ નથી સમજતા કે અમે લોકોની સેવા કરવાને આવેલા છીએ પણ લોકોની પાસે મેવા કરાવવાને નથી આવ્યા. જે તેને ખોટું જણાતું હોય તો વાંચી જુઓ ધર્મના ગ્રંથો! ખુદ પરમાત્મા પણ લોક સેવાને માટે આવે છે, ત્યારે એ દયાળુ કરતાં પણ તમે વધી ગયા કે? લોક સેવા ભુલી જઈ શા સાર બીજો માર્ગ દોડો છો? સાત્વિક વૃત્તિવાળા કોઈ દિવસ તમારી માફક નથી કરતા, એતો મનુષ્ય સેવાથીજ મહાનતા મેળવવી એનેજ ઉત્તમ સમજે છે. દુનીયાના સઘળા જીવો પ્યારા પ્રભુનાં સંતાનો છે. સર્વ ધર્મો તેના ફલુગાઓ છે. પોતાના બ્રાતાઓને માટે સિંહનું સ્વરૂપ ધારણ કરી મેદાનમાં કુદી પડે તેનું નામજ રણુધીર, સ્વદેશ હિતેન્ધુ, પરાપકારી, કહેવાય. તમારા ધર્મ ગ્રંથોમાં અને બીજાઓના ધર્મગ્રંથોમાં બરાબર તપાસ કરીએ તો અતે એકનું એકજ સ્વરૂપ મળી આવે છે, તેમાં અને તમારાંમાં કંઈપણ બેદબાવ નથી, સર્વત્ર ધર્મો તમારા પોતાના

છે. એમ બધાને દેખાડી આપવા માટે તમારે સર્વત્ર ધર્મોને માને આપવું જોઈએ. કોઈ માણસ પાછળથી કે પ્રત્યક્ષ એમ ન બોલવું જોઈએ કે આ માણસ ફક્ત ધર્મની નિંદા કરે છે.

ફક્ત ધર્મ દેવાલયમાં જવાથી પાપ થાય છે, એવું બોલનાર માણસ પોતાનો અને પોતાના સંતાનોને વૈરી છે. તમે તમારા સંતાનોને એવો પાઠ બણાવો કે એ પણ સર્વ ધર્મોને માન આપી, તમારીજ રહેણી કહેણીને અનુસરે. બાઈબલ, કુરાન અને તેવાંજ બીજાં પરધર્મનાં ગણ્યાતાં પુસ્તકો એવાં તો જ્ઞાનરસથી ભરેલાં છે કે એકં એકથી ચડી જાય. માત્ર તેના અનુયાયીઓ બલે. મમે તેવી વર્તણૂક રાખી મમે તે દિશામાં પળે; પરંતુ તમારે એથી એ ધર્મને કલંક લગાડી દેવાનું નથી. જે માણસ ખરાબ વર્તણૂક રાખશે તે પોતે જોખમદાર છે. કાંઈ ધર્મનાં તત્ત્વો ખરાબ નથી કે તેઓ હરામખોર થયાનું તહોમત ધર્મ કે સદ્ગ્રંથોપર ઓઢાડી શકે. એમાં ધર્મનો કે તેના ગ્રંથોનો કાંઈપણ દોષ નથી. વચમાં તમારે એના ધર્મને ડાઘ લગાડી પાપમા પડવાનું નથી. એ અને પ્રભુ સમજો.

તમારે તમારા દેશને નંદનવનનો એક ભાગ બનાવવો હોય તો સત્વર જ્યાં દુઃખ હોય ત્યાં સુખની સ્થાપના કરો. સૂર્ય વિનાસ્વાર્ય અને વિના દ્રવ્યે, પોતાનું તેજ પ્રસરાવી અધિકારને હણે છે. અને આખા જગતમાં એણે એવો વિશ્વાસ બાંધી આપ્યો છે કે કોઈ દિવસ એના ઉદયને એ થોભાવશે નહિં. એજ મોટા પુરૂષોનો નિયમ છે. યસ એજ ન્યાય છે. કે વિનતી વગર બધાંના દુઃખો નિવારે છે. તમારી રહેણી કહેણી જ્યારે પારકાના લાભ માટે નિઃસ્વાર્થી બને, ત્યારેજ તમે વંદનને લાયક ગણાઓ.

તમારે કોઈ દિવસ કોઈના વિનાશનો વિચાર કરી પારકાના સુખને કાપનાર કુદારનું સ્વરૂપ નહિં પકડવું. તમારે તેના સુખની વેલી કેમ વૃદ્ધિ પામે એમ ગોઠવણ કરવી જોઈએ. કે કોઈ દિવસ એ વેલી તમારા મગજને શાન્તિ પમાડે. કોઈ માણસ બલે કોઈની પરવા ન રાખે, બલે મમે તેમ બોલે, આ લોક કે પરલોકને ન માને, પુનઃજન્મનો કાયદો અને વેદાંતના વિચારોને કાપી નાખી મમે તેવી રીતભાતો રાખે પરંતુ જ્યાં સૂધી માથે કાળની બીતી રખાય છે, ત્યાં સૂધી માથે કોઈ માલીક નથી એમ તેનાથી* કહી શકાશે નહિં.

માણસ અનીતિ ભરેલાં કાર્યો ધણું કરીને છાનાં કરે છે, કોઈ ન દેખી જાય તો સાફ; એમ વિચાર રાખે છે. વળી એવાં કાર્યો એકાન્ત વિના બનતાં નથી. ધાતકી હૃદયનો હોય તો પણ કિંચિત્ ભય રાખે છે. માટે એનાથી બચણો પુરાવો મળે છે કે આપણા પર કોઈ સત્તાધિશ મહાન્ આત્મા હોવો જોઈએ. કે જેનાથી આપણે ડરવું પડે છે. આપણે

આપણા માલીકના હુકમ પ્રમાણે ધર્મ કાર્યમાં જોડાવાને જન્મથી બંધાયેલીએ, અને કાયમ ખાને શીરપર મૃત્યુનો ભય આપણને સુકૃત્ય કરવાનું સૂચવે છે. માટે જેનાથી આખા વિશ્વમાં માન મળે છે, બધા જીવે સંતોષાય છે, જેના માટે કીર્તિ સ્તંભો છાતી ખુદી કરીને સૂર્યના સપ્ત તાપમાં ઉભા રહેતા છે, એવા પરદુઃખભંજન મહાત્માને અમે અમારી શાન્તિનો શહેનશાહ કહીએ છીએ. આપણને પરમાત્માએ જોઈએ એવાં સુખનાં સાધનો રચી આપેલાં છે. હાથ, પગ, કાન, નાક અને યોગ્ય વિચાર કરવાને મગજ શક્તિ તેમજ જોવાને આંખ, જોઈએ એટલો સમય અને દુનીયાને વશ કરવાને મીડી જીભ, એ બધું જો વિચારીએ તો એક એકથી ચડિયાતું આપેલું છે, છતાં આયુષ્યને પંથે પળી સત્કાર્યો પ્રત્યે કંજુસાઈ કરવી, એ બનીયની સ્થિતિમાં નુકશાનકારક છે. તમારે જગતનાં સર્વ રહસ્યો ખીસામાં લાવવાં હોય, જ્ઞાની થવું હોય, ધરોધર તમારા નામના વિન્ય વાવટાએ ફરકાવવા હોય, સમગ્ર સૃષ્ટિના બાદશાહ બનવું હોય, ઉદાર અને પરાક્રમી થવું હોય, તો દરેક જીવોના પર બહાલની વૃષ્ટિ વરસાવો. પછી તમને જગત કેવા પ્રકારે ચાહશે? એનું વર્ણન હું અને તમે નહિં કરી શકીએ. દરેક માણસનો સર્વત્ર માણસમાં પ્રિયભાવ બંધાય, ત્યારે તેને મનુષ્ય કહેવામાં આવે છે; પરંતુ ખીજાઓને જંગલી કહીએ ત્યારે આપણે પણ વિચારવું ઘટે છે કે પહેલાં આપણે પણ જંગલી હતા અને એ સ્થિતિ પસાર કર્યા પછી હમણાંજ શાણાની લાઇનમાં આવ્યા છીએ.

મનુષ્ય જ્યારે જંગલીસ્થિતિમાં જીવન વહન કરી, કંઈ પણ સત્કાર્ય કરતો નથી. ત્યારે તેને દેહાત્મા કહેવામાં આવે છે. જ્યારે તે જંગલી અવસ્થામાંથી આગળ વધી અર્ધ જંગલી અવસ્થામાં આવી શરીર ઉપરાંત પ્રાણુ તત્ત્વમાં જીવતો થાય છે, ત્યારે તે પ્રાણુાત્મા કહેવાય છે. યુદ્ધની સ્થિતિમાં કામાત્મા કહેવાય છે. મનશક્તિ ખીજવીને તે શક્તિનો ઉપયોગ કરી, વૈભવ વધારવામાં કામે લગાડે, ત્યારે જ્ઞાનાત્મા કહેવાય છે. જ્યારે નીતિમય જીવન ગાળે, ત્યારેજ તે જીવાત્મા તરીકે ગણાય છે. અને જીવાત્મારૂપે જીવે છે તથા ખીજામાં પણ તેવોજ જીવાત્મા જોઈ ખીજાની સાથે તેવીજ નજરથી વર્તે છે, ત્યારેજ તેને વિજ્ઞાનાત્મા કહેવામાં આવે છે. જે માણસ આખી માનવજાતિ તરફ પ્રેમ રાખતાં શીખે અને આખી માનવજાતિનું કલ્યાણ કરવામાં ગમે તે દુઃખ સહન કરી મરવાને માટે ઉભો રહે, ત્યારે તેને આનંદાત્મા કહે છે. કારણકે તે સ્થિતિમાં તેને અનહદ આનંદ મળે

છે. એવાજ પ્રકારના આનંદમાં જ્યારે પરમપ્રેમની મુર્તિ બની, સર્વત્ર આત્માઓનું ઐક્ય સાધી, સદા સર્વદા પરમાત્માનાં દર્શન કરે, ત્યારે તે વ્યક્તિને મહાત્મા એવું સંબોધન લાગુ પાડી શકાય છે અને જે કાર્ય મનુષ્યથી ન બની શકે તે કાર્ય જે માણસ કરી બતાવે; તેમજ અસંખ્ય કાર્યો અગ્નયખીબર્યાં અને આખા જગતના હિતથી તરબોળ થયેલાં બનાવે એવા પુરૂષને પરમાત્મા એવા નામથી બોલાવી શકાય છે. દરે એ પરમાત્માની પદ્ધતી બલે પરમાત્મા પાસે રહી, પણ તમે તમારી મનુષ્યજાતની ફરજ પાર પાડો. ખરેખર કવિરત્ન. શુરવીર અને આનંદી મનવાળો અને જીવનમુક્ત તો એજ કહેવાય કે, જેણે કોઈ દિવસ મનમાં પારકાનું યુરૂં કરવાનો અપવિત્ર વિચાર ન કર્યો હોય મનની પવિત્રતા આખા જગતને નિર્મળ બનાવે છે. પવિત્રતાની પ્રશંષા આપણે સર્વત્ર સ્થળે, સર્વ ધર્મમાં અને સર્વ મનુષ્યોને મુખે સાંભળીએ છીએ. માટે પરમાર્થના માર્ગમાં વધનારા અભ્યાસીને તો તે બહુજ જરૂરની વસ્તુ છે. ખરી પવિત્રતા વિના, આત્મ વિકાસ થઈ શકતો નથી. મનુષ્યમાં ખીજ બધાં ગુણો હોય, પણ જે મનની પવિત્રતા ન હોય તો બધાં સાધનો ખોટાં સમજવાં. જ્યાં સૂધી મનની પવિત્રતા ન હોય, ત્યાં સૂધી પરોપકાર વૃત્તિ જગૃત થવી અશક્ય છે. જેમ જેમ મન તત્ત્વ ખીલતું જાય છે, તેમ તેમ શારિરીક સુખો કરતાં માનસિક સુખો તેને વધારે રમ્ય જણાય છે, એથી પણ આગળ વધે તો માનસિક સુખો કરતાં આત્મિક આનંદ વધારે મહત્ત્વનો જણાય છે. એનાથી પોતાની ખરાબ 'કુટેવોનું' બાન થાય છે. અને તેને સુધારવાને માટે બનતા પ્રયાસો કરે છે. આપણને હલકા સ્વભાવ પર તિરસ્કાર છતાં અને તેના પર જય મેળવવાની ઇચ્છા છતાં, ઉંચ જીવન ગાળવાની મરજી છતાં, આપણે તેમાં વિજ્ય મેળવી શકતા નથી. ત્યારે આપણે એમ સમજી લેવું કે આપણામાં હલકી વૃત્તિઓનો ધણો સમૂહ છે. આત્માની લાગણી તો સદાય ઉંચ જીવન ગાળવાની હતી અને છે. પણ એ બધી અડચણો જીવનને ઉંચ બનાવવામાં આડે આવે છે અને તેનાથી અંતઃકરણમાં એક ખરાબ બાવનાઓનો મોટો કિલ્લો બનેલો છે. તેનો વિજ્ય ન થવા દેવો હોય તો તમારે એ કિલ્લા પર એકદમ હલ્લો ન કરતાં ધીમે ધીમે મનોવૃત્તિઓ સુધારી કિલ્લો સર કરવો જોઈએ. પવિત્ર અને ઉંચ બાવનાઓમાં સર્વદા મનને રોકવું જોઈએ. બાધ! ખરાબ વિચારો મગજમાં બર્યાં હોય, તો તેને રદ કરવા માટે એકજ ઉપાય સિદ્ધ છે. કે મગજમાં સારા વિચારો બર્યાં કરવા કે જેથી ખરાબ વિચારને પોતાનું સ્થાન બદલી ગયા વિના છુટકોજ ન થાય. હલકા સ્વભાવ પર અને ખીજનું યુરૂં કરનાર વૃત્તિ પર વિજ્ય મેળવવો હોય તો

અપવિત્ર વિચાર કે તેવી વસ્તુ પર મનને ન જવા દેવું. તો આપણને બરાબર ખ્યાલ આવશે કે આપણેજ આજ દિવસ સૂધી બરાબર વિચારોના સંગ્રહ કરી, સારા વિચારોને માન ન આપવારૂપ બૂલ કરી. પવિત્રતા છે, ત્યાં બળના થોડે થોડે છે. હલકો સ્વભાવ જ્યાં સૂધી મનુષ્ય જીવન પર સત્તા બોગવે છે, ત્યાં સૂધી તે માણસ શરીરથી, મનથી અને નીતિરીતિ કે ધર્મથી નબળો છે. પવિત્રતા એજ ખરો બળનો, શક્તિનો પ્રકાશનો તેમજ અમરત્વનો ખગ્નનો છે. પવિત્રતા વગર પ્રભુતા હોતી નથી. અમે તો પવિત્રતાને ધન્યવાદ આપીએ છીએ, કે જેના વડે પ્રભુ અને પૃથ્વી ચાહવા લાગે, અને જેના વડે પરોપકારનાં કાર્યો થાય. દરેક ધંધામાં, દરેક પ્રવૃત્તિમાં, વિજયનું મોટું પ્રબળ સાધન મનની પવિત્રતા છે.

કાર્ય નાનું હોય કે મોટું હોય, પણ તે એકાગ્ર ચિત્તથી આરંભવું જોઈએ. એકાગ્ર ચિત્તથી આરંભવું કાર્ય બહુજ સારી રીતે પાર પડે છે. એટલુંજ નહિ પણ સાથે જ્ઞાન શક્તિ ખીલે છે, તે આપણને આપણી દયાળુ વૃત્તિમાં બહુજ કામ લાગે છે. જેમ બટકતું મન રાખી આખો દિવસ પુસ્તક વાંચીએ તેના કરતાં અરધો કલાક મન ઠેકાણે રાખી કંઈ વિષય વાંચ્યો હોય તો તેમાંથી અત્યંત જાણવાનું મળી શકે છે. તેમ આ પ્રમાણે ચિત્તની એકાગ્રતા વિના આત્મ માર્ગમાં આગળ વધવું એ હાથ, પગ વગર પાણીમાં તરવા જેવું છે. જે માણસ પોતાના જીવનનો શું હેતુ છે એની ખબર વગર પોતાનું જીવન ગાળે છે, તેની જીંદગી ધણી નજીવા વિચારોથી દબાયેલી રહે છે. જે આપણે આત્માના પવિત્ર માર્ગમાં આગળ વધવું હોય તો આવી કટલીક દુઃખભરી અને દયાજનક સ્થિતિમાંથી મુક્ત થવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તે વાસ્તે તો ઉત્તમૌત્તમ એજ રસ્તો છે કે આપણે જે કામ કરતા હોઈએ, તે કાર્યમાં બરાબર લક્ષ આપવું. વાંચવાનું, લખવાનું વાતો કરવાનું, વાતો સાંભળવાનું હરકોઈ કામ કરતા હોઈએ, ત્યારે એજ મય બની જવું જોઈએ, પછી આપણને દરેક કાર્યમાં એવી મજા આવશે કે જાણે આપણે કોઈ નવીન આરામ તરફ ન વળેલા હોઈએ !

આપણે બાળપણથી માંડીને તે વૃદ્ધાવસ્થા સુધીમાં જે જે કાર્યો કર્યાં હોય, તેમાં ધણી ભાગ પરોપકારભર્યાં કાર્યોના હોવો જોઈએ. કોઈએ પ્રભુને રાજી કરેલા હોય, જેઓ સમગ્ર સૃષ્ટિમાં પુનઃજન્મ હોય, ચિંતા અને ભયને તિલાંજલી આપી હોય, તો માત્ર દરેક જીવોના લાભને માટે રોકેલા આયુષ્યના પ્રતાપે. જેમાં કોઈ માણસનું હિત સમાયલું હોય, તે હિત તમારી નસેનેસમાં એવું તો બહેવડાવે કે જેના ધનકારા ચારે તરફ સંભળાવા લાગે. તમે બહારથી ઉદારતા બતાવી, ખીજના અંતરપર આભારનો બોલો મુકવાનું

માંડી વાળજે. કારણ કે એથી સામાના મન ઉપર તેની બહુજ અસર થાય છે. દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે અને એથી એ તમારા પર ધિક્કાર-વરસાવશે. ક્રોધાવિષ્ટ થશે. અને તમે એ લાયક હશો તો તો તમને કંઈ કહેવામાં મળ્યા નહિં રાખે. આવા લાયક અને કેટલાક વિવેકી સભ્યો, પારકાના લાભ માટે પોતાના ભવિષ્યની ઇમારત મજબુત કરવા માટે શા સાર આ સ્થુલલક્ષ્મીને ત્યાગ કરી ઉદારતા નહિં બતાવી શકતા હોય? ક્યાંથી બતાવી શકે! જેના મનમાં હજારો ગણી આશા તૃષ્ણાઓની લહરીઓ રમત કર્યા કરતી હોય, તે કેવી રીતે પોતાને છેડેથી દામ છોડી શકે? એતો પૂર્વે ગયું. પુર્વના મહાત્માઓ તેમજ દરેક લાયક માણસો જે જે શુભ કાર્યોની શરૂઆત કરતા તે તે બધી પરમાત્મા અર્થે થતી, અરે! મોટું કાર્ય તો શું, પણ ખાલ પદાર્થની સાથે સોપારીનો કકડો. પણ પરમાત્મા પ્રીત્યર્થ થતો, ત્યારે બીજી વ્યવહારિક આશા તૃષ્ણાઓ તો ક્યાંથી તેને ભોળવી શકે? હાલના મનુષ્યો દેશાટન કરી તીર્થયાત્રાને બદલે ધણાએક પૈસાનો ખોટો ખર્ચ કરે છે. હું ધારું છું કે તેવા મનુષ્યો પુર્વના મનુષ્યોને માફક પરમાત્મા પ્રીત્યર્થ નહિં તો કંઈ પણ આશાની નિમીત્તે, પોતાના પૈસાનો ખરાબ રસ્તે વ્યય નહિં કરતાં સત્કાર્યમાં વાપરે તો કેવું સારું થાય? પુર્વનાં મનુષ્યો જે જે વસ્તુઓ આપતા તે મોક્ષ માર્ગના લાભ માટે, તો હાલના જમાનામાં બધાં પુણ્યદાનો સ્વર્ગ પ્રાપ્તિને માટે કરાય છે. કોઈ રાજા બાદશાહ મરી ગયો, તો સ્વર્ગે સિધાવ્યો. એવું કહેવામાં આવે છે; પરંતુ તેઓ એમ નથી સમજતા કે તેને સ્વર્ગમાં ઝાડુકાઢવું પડશે. કાંઈ પુર્વજે ઘેલા નહિં હતા કે નજીકના સ્વર્ગ કરતાં દુરના મોક્ષધામને વધારે લાયક ગણે. જેને તમે દિવ્ય વૈભવક્ષેત્ર કહો છો તે સ્વર્ગ ભૂમી, આનંદ ભૂમી નહિં પણ કરેલા ગુન્હાની શીક્ષા માટે પેદા થયેલી આંખપ્રુટામણી-ઉજ્જવલ ભૂમી છે. અહિંયા સત્યવ્રત નીયમ પાળી પતીવ્રતા કહેવાતી સ્ત્રીઓ ત્યાં ઇન્દ્રની દુતીકાઓ અને છે. વખતો વખત તેને વ્યભિચારનું પણ કાર્ય કરવું પડે છે, જુઓ! વિશ્વામિત્રને ચળવા માટે મેનકા અને શુકદેવને ચળવા માટે રંબા એ આદિક અસંખ્ય સ્વર્ગની સ્ત્રીઓ અહિં વ્યભિચાર કરવા આવેલી છે. ઇન્દ્રને કોઈ આડી ફાટ જણાયતો જલથી એ દૂર કરવા માટે અપ્સરાઓને જહાંગીરી હુકમ કરી દે કે જાઓ! ફલાણે ઠેકાણે ફલાણે તપશ્ચર્યા કરવા ખેડો છે. માટે ત્યાં જઈ હાવભાવ અને કામ કટાક્ષવડે કરો કાર્યની ફતેહ જુઓ! આ સ્વર્ગની સુંદરીઓ. જેનું મન કામમાં વિવ્હળ બન્યું હોય, તેને તો ત્યાં નવેનીદિ છે. પણ વૈરાગ્યવંત જીવ ત્યાં જાય તો તો નક્કી સમજે કે આના.

કરતાં જીવજીવિ શું ખરાબ છે? કે જેના વડે ગમે તે ભૂમીકાઓને મેળવી શકાય. સ્વર્ગમાં તો પારકાની સ્મૃત્તિ જોઈ જ્યાં સુધી જીવીએ ત્યાં સુધી બળાપો કરવો પડે છે. અહિં તો વ્યાપાર ઉદ્યોગમાં ધન કમાઈને સારા સારા મહાલયો બનાવી શકીએ; પરંતુ ત્યાં તો જે મન્યું તેજ સોનાતું. ગમે તેટલી મહેનત કરો, તો પણ સુખ વૈભવમાં વૃદ્ધિ થવાની નહિ. વળી ત્યાંનો રાજા એવો તો મસ્કરો છે કે કોઈ કોઈ વખત એવો હુકમ કરે છે કે ગુરૂ બૃહસ્પતિને પણ કેડે મૂકી આંધી નાચવું પડે છે. ખાવા પીવામાં અમૃત સિવાય કંઈએ નથી હોતું, ફળ ફુલો અસંખ્ય છે, પણ ઉપયોગમાં આવતાં નથી માત્ર શોભાની ખાતર કુદરતે લટકાવી રાખેલ છે. મધુર રાગી પક્ષીઓ પણ તેનો ઉપભોગ કરી શકતાં નથી. મૌજમજામાં વિષય સુખ વિના કંઈએ બાળવું નહિં. ગર્ભાધાનનાં દુઃખો અહિંના કરતાં સ્ત્રીઓને ડાહ્યા ભોગવવાં પડે છે. સંતાનો નષ્ટ પણ ધણાં થાય છે અને અવતરે છે પણ ધણાં. જેને માટે વિરક્ત પુરુષો દુર દુર ભાગે છે, તે સ્ત્રીઓ તો મળવા માટે સોળે શણગાર સજી સ્વર્ગને ખાસ રાહ જોઈને જ ઉભેલી છે. તમે બંને ગમે તે ઉપાય કરો પણ જન્મ મરણ તો બધી ભૂમીકાઓને ગુરૂમંત્રમાં જ આપેલાં છે. જન, તપ, સત્ય, મહર, ગમે તે ભૂમીમાં વિચરો, પણ તમારે માતાના ઉદર સિવાય કોઈ રીતે જન્મ લીધા વગર છુટકો નથી. જ્યાં સુધી સુકૃત્ય હોય, ત્યાં સુધી બસો, પાંચસો કે એથી વધારે વખત રહી પાછાં તે પુરુષો પુરાં થતાં જેવા દિવસો પહેલાંના એવાજ દિવસો પાછા એકડે એકથી ગણવા પડે છે દેવતાઓને સ્વર્ગમાં મરણની ખબર હોવાથી ત્યાંથી પતન થવાના બધથી હરહમેશાં ગળગળા થઈ જાય છે. સુખ વૈભવ છોંટવી લેનાર વ્યક્તિનું નામ પોતાના મરણ અગાઉ પોતાની દિવાલ પર લખાઈ જતું હોવાથી પેટ બળતરામાં સૂકાઈને ખાખ થઈ જાય છે. સ્ત્રીઓ બાળહત્યા કરે છે, તેને પાણીમાં તરતાં મૂકે છે. જુઓ મેનકા શકુંતલાને છોડીને ચાલી ગઈ હતી. પરોપકારના કાર્યમાં આગળ પડતો ભાગ લીધા વિના અને હરિમરણ કર્યા વિના જન્મ મરણ ટળી જવાની ખટખટ જેને ઉડાડી દેવાની મરજી હોય તો તમારે સમજી લેવું કે તે માણસમાં જૂત બરાબ ગયું છે. તમારા દેહને અગ્નિમાં હોમવામાં આવે, તમારા હથોડા વતી ચૂરેચૂરા કરવામાં આવે, તો પણ તમે જેમાં સત્ય રહેલું છે. એવી બાબતને તરછોડી દેશો નહિં. નહિંતર તમે સત્ય ધર્મને તોપના ગોળાથી ઉડાવી દો છો એમ કહેવાશે. સત્યને વળગી રહેવાથી એક પછી એક એમ અસંખ્ય ધ્વજાંડોના દેવતાઓ તમને વંદન કરવા લાગશે. સત્યને પંથે પડતાં તમને કોઈ અસત્યના ઉપાસકો જાતી બહાર મુકે અગર તો અપવાદના રૂપમાં લાવી મુકે, તો પણ વજ્ર સ્તંભની માફક ઉભા રહેજો. એ હરામીઓના મુખ મર્દન કરવા માટે.

પરમાત્મા એવી જાતનાં દિવ્ય શસ્ત્રો બનાવે છે. કે તેને પરાજય પામ્યા વિના છુટકો નથી. એ મુખ્યાંઓ એમ નથી સમજતા કે આ સૃષ્ટિ પરના સર્વ જીવો, સર્વત્ર સ્થળે, પૃથ્વીના ગમે તે ભાગમાં આપણી સાથે સરખો હક ધરાવી શકે છે. અને તમે એવો કોની પાસેથી ચાંદ લઇ આપ્યા છો કે બધાની સાથે ખુશીથી હરીફરી શકો અને બીજાઓ તમારી હારમાં ઉભા રહેવાને પણ લાયક નહિં આ ન્યાયની રીતિ નથી. આ ગરીબને ગુંગળાવવાની ખરી જડીયુટી છે. તમારામાં એવા પ્રકારનો સ્વભાવ જોઇએ કે તમારી રીતભાત દરેક લોકોને પસંદ પડે. જંગલના પશુ પક્ષીઓ, તેમજ દરેક ધાતકી પ્રાણીઓ તમારા હાથમાંથી પોતાનો ખોરાક લઇ જાય અને ભર્તૃહરિના કહેવા પ્રમાણે તમારી પીઠમાં હરણાંઓ પોતાની શીંગડીઓ ધસે. મતલબ કે તમારામાં એવો ભાવ ઉછળતો હોવો જોઇએ કે તમે બધાને સાચા સ્નેહિ અને ખરા હિતેચ્છુ તરીકે જણાવો. સ્નેહિ અને વૈરી તમને સરખી નજરથી વધાવી લે. આવાજ સમીચીન માણસો એક નિમીષ માત્રમાં કંઈ એ ઉપાધિ કર્યા વિના, કોઇનો આત્મા દુભવ્યા વિના, અને ધરખાર કે સંપત્તિ લુપ્તયા વિના, માણસનો જન લીધા વિના, દેશનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે.

જ્યાં સુધી તમારામાં એવી જાતના સદ્ગુણો ન હોય, ત્યાં સુધી તમે પણ તેમજ નર્કના કીડાથી પણ તીરસ્કારને પાત્ર છો. જે વખતે દુર્યોધનને નર્કના કુંડમાં નાખવામાં આવ્યો ત્યારે બીજા નર્કના જીવો પણ તેના સહવાસમાં આવવાને ના કહેવા લાગ્યા. તમે કદાચને સદ્ગુણો બનાવી લોક સેવા બજાવી હોય, અગણીત મહદ્ કાર્યો કરેલાં હોય અને એથી પણ આગળ ચાલી કોઇના જીવો બચાવ્યા હોય, તોપણ તમારે કોઇના મુખે તમારી પ્રશંસા કરવી નહિં. તેમ ખરાબ વિચારોને સ્થાન આપવું નહિ. કારણકે એનાથી કરેલાં કાર્યો રદ થાય છે. તમારી ભાવના ઉંચી હોય, તમારામાં ખોટાં ગપ્પાં સપ્પાં મારવાનું વાયાતીપણુ ઓછું હોય, તોજ તમે જન સમુહમાં માન મેળવી શકશો. જ્યારે આપણે સારા અમલદારને મળવા જવું હોય, ત્યારે સફાઇદાર કપડાં તેમજ એક, બે સારા માનથી બોલાવવા જેવા શબ્દો શીખી લઇ એક સારા વિવેકી સભ્ય તરીકે ગણાવાની જરૂર છે, તેવીજ રીતે આ જગતમાં સારા લાયક ગણાવા માટે તેમજ પ્રભુના દરખારમાં નિડર થવા માટે, તમારે સારા વિચારો શીખવા એ ધણાજ મહત્વના છે. જેમ દેહની આરોગ્યતા માટે ઉત્તમ કીર્તિને માટે ઉચ્ચ ભાવનાની જરૂર છે. તેવીજ રીતે તમારે પણ તમારા મગજને તંદુરસ્ત બનાવવા માટે ઉમદા વિચારો એકઠા કરવા જોઇએ. ખરાબ વિચારોથી મગજ બ્રમીત થતાં એકદમ તખીયત લઇડી જાય છે અને સારા વિચારોનો કચરધાણુ વળી જતાં મનુષ્ય વ્યક્તિને બહુજ

શરમાવા જેવું થાય છે. ઉત્તમ રહેણી કહેણી અને ઉંચ ભાવનાથી જગત રમ્ય જણાય છે. એક વખત શ્રી કૃષ્ણે ધર્મને અને દુર્યોધનને એવો હુકમ કર્યો કે તેમણે એક નાલાયક માણસને ઉભો કરવો. ધર્મરાજ્યએ ચારે તરફ નજર ફેરવી પણ તેને બધા ખાનદાન જણાયા તેને નાલાયક ન જડી આવ્યો એટલે પોતે પોતાને સ્થાને બેસી ગયા. છેવટે દુર્યોધને ચોતરફ નજર કરી જેણે વિરાટ નગરમાં ગાયો વાળી હતી તે ક્ષત્રિય વીરને હાથ મળી ઉભો કર્યો ત્યારે પરમાત્મા બોલ્યા કે બાધ! તારા જેવો આ જગતમાં કોઈ મુખ નહિં હોય. આ માણસના જેવો ખાનદાન મળવો બહુજ મુશ્કેલ છે. તું આને બલે ગમે તેવો ધારે, પણ ખરેખરો નિમકહલાલ ફક્ત આજ માણસ છે. તારે ઘણી કોટીના નોકરો છે; પરંતુ એમાંથી કોઈએ તારા હુકમને માન ન આપ્યું અને આ માણસ પોતાની સ્વામી ભક્તિને ઇશ્વર ભક્તિ માની, અધમ કાર્યને સુલભ માન્યું. માટે સાચો ધન્યવાદ તેને આપ કે જેણે તારો હુકમ માન્યો. ખરી રીતે પુછાને તો બાધ! આથી તારો ઉછાંછળીઓ સ્વભાવ જાહેર થયો છે. જો ધર્મ સત્યવીર છે. તો આમાંના દરેક તેને ખાનદાન જણાયા. વળી તેની સામે લડવાને દરેક આવ્યા હતા, છતાં તેને કોઈ ખરાબ ન જણાયો અને તને આ દુર ખુલામાં બેઠેલો લાયક માણસ ક્યાંથી જડી આવ્યો! એવીજ રીતે આપણી પણ ખરાબ ભાવનાને લઇને આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. ઝાડ, પાન જે શ્વાસ લે છે, તે આપણો છે, અને આપણો શ્વાસ તેનો છે. તેથી એ નીતિરીતિએ આત્માની એક્યતા અહિંથી નિર્વિવાદે શરૂ થાય છે, જુઓ! એક માણસ રડતો હોય તો બીજા માણસનું હૃદય દ્રવી જાય છે. કોઈ માણસ ગાતો હોય તો સામાને ગાવાનું મન થાય છે. એક હસતો હોય તો બીજાને દાંત કાઢ્યા વિના છુટકો નહિં. એ ઉપરથી આપણા આત્માનું અને બીજાના આત્માનું છાનું જોડાણ હોય, એમ સાબિત થાય છે. બીજાના દેહમાં રહેલો આત્મા ખાસ મારો પોતાનો છે, એમ સમજીનેજ પરોપકારી પુરૂષો પારકાના દુઃખે દુઃખી બને છે. પારકાનું દુઃખ જોઈ લેતાં પરોપકારી માણસને પીડાતા જોઈ, જે માણસો હસે છે. એ વખતે તેના દાંતની પંક્તિ જોઈ મને જીવનું સ્મરણ થઈ આવે છે. ફાટેલી આંખો અને ચડેલી નસો, ખરેખર મને બિહામણાં લાગે છે, તમારાથી પરોપકાર ન બની શકે, તો મહેરબાની કરી એવા પવિત્ર જીવાત્માઓ પર વીજળીની સાથે આજ તુટી પડે તેવા અપવાદોના ફટકાઓ મારી મસ્કરીમાં

જોડાશો નહિ. દુનીયામાં કોઇ ખરાબ વસ્તુજ નથી. પરંતુ આપણેજ સારી અને ખરાબ એવાં સંબોધનો આપી બીચારી બિનગુન્હેગાર વસ્તુઓ પર અપશબ્દોનો મારો ચલાવ્યો છે. કોઇ વસ્તુ સારી કે ખરાબ કહેવી એ દરેક માણસના મગજ પર આધાર રાખે છે. હારમોન્યુમ, સંતાર, મદંગ વિગેરે વાજીત્રો માણસના હાથ લાગતાંની સાથે મધુર સ્વર કરે છે, છતાં આપણે સજ્જનો, શાસ્ત્રો અને મહાત્મા પુરૂષોના સહવાસમાં આવી કંઇપણ સારા પાયા પર ન આવીએ અને દુનીયાની ઉમદા વસ્તુઓની સાથે તથા પરોપકારી પુરૂષના કાર્યમાં વિદ્વંસ્ય થઇએ, તેના કરતાં આપણા અધિકારમાં, રાજ્યપાટમાં, ધનદૌલતમાં, શુરવીરતામાં, અકકલમાં અને અંતઃકરણમાં આગ લાગે તો વધારે સારું તમારા સદ્વર્તનથી આપું જગત નમન કરશે, પરંતુ તેનું રહસ્ય મનુષ્યો ન જાણી શકે અને તમને તજીને ચાલ્યાં જાય અને રાજ તરફથી ધરતાર લુટી લેવામાં આવે, તોપણ તમારી સત્યવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરશો નહિ. એ વૃત્તિમાં બહુજ અદભુત સામર્થ્ય સમાયતું છે. તેમાં અત્યંત મહત્તા છુપાયેલી છે. એક વખત ધર્મરાજ પોતાના બાઇઓ અને સ્ત્રીની સાથે રાજપાટથી કંટાળી હિમાલયમાં જવા નિકળ્યા, એ વખતે એવા વિકટ માર્ગમાં અને ભયંકર થંડીમાં એક પછી એક એમ બધાં મરણ પામવા લાગ્યાં, તેની સાથે કોઇપણ ન ચાલી શક્યું. માત્ર એક કુતરો સહીસલામત ધર્મની સાથે પાર ઉતર્યો. ત્યારે પરમાત્મા સત્તની કસોટી લેવા સ્વર્ગના દ્વારમાં ઉભા રહ્યા અને કુતરાને સાથે ન લાવવા વિષે સાફ જણાવી દીધું. એ વખતે ધર્મરાજ કહેવા લાગ્યા કે મહારાજ ! આ કુતરોજ મારો ખરો સાથી છે. બાઇઓ અને સ્ત્રી અવધવ્યમાં રહી ગયાં, માત્ર મારા દુઃખમાં ભાગ લઇ રસ્તો ખતાવનો આ કુતરોજ મને અહિં લઇ આવ્યો છે. છતાં હું એનો ગુણુ ભુલી જઇ કદાચને આ સ્વર્ગના દ્વારમાં પગ મુકું તો એથી કયું ઉમદા કાર્ય સાધી શકાય એમ છે ? તો પણ પરમાત્માએ કુતરાને સ્વર્ગને લાયક ન ગણ્યો. એટલે ધર્મરાજની તખીયત એકદમ ઉખડી ગઇ. શાંત છતાં એ વખતે ધીરજ ન રાખી શક્યા. પરમાત્મન ! જો આ શ્વાન સ્વર્ગમાં આવવાને લાયક ન હોય. અને મારાં આટલાં આટલાં નમ્રતાનાં વચ્ચે તમને ગળે ન ઉતરતાં હોય, તો આ સ્વર્ગને હું પણ નથી પસંદ કરતો. એવા સ્વર્ગને હું શિકકારું છું. મારો ખરો સોબતી આંહી રહી જાય અને હું એ થોડા દિવસના સુખને માટે મારા પ્રવીણ સુકાનીને ખોઇ બેસું એ મને ગમતું નથી અને જો એમ કરવાની કદાચને તમારી મરજી હોય તો આ તમારું સ્વર્ગ તમનેજ મુઆરક, મને ન જોઇએ. એવા સ્વર્ગમાં રહીને હું શું કરું ? આ પાછો ફર્યો. એમ કહીને ધર્મ પાછા ફરે છે,

તેટલીજ વારમાં કુતરો મટીને સત્ય પ્રકટ થયું અને ધર્મનો હાથ ઝાલી સ્વર્ગમાં લઈ ગયું અને ધર્મની કસોટી કરી પરમાત્માએ સો ટચનું સોનું આંકી આપ્યું. ધર્મવીર મહાત્માઓ કુદરતની સામે પણ સત્યને માટે ટકર જીલે છે, ત્યારે ખીજાઓની સામે માથાકુટ કે જખરો વિગ્રહ કરે તેમાં નવાઇ જેવું શું છે?

કુદરતની શક્તિ અને વલણ કેવાં પ્રકારનાં છે. તે જુઓ ! જે સ્ત્રીને માટે દુર્ગોધન આદિક બાધઓને મારવા પડ્યા. ગુરુ દાદાઓને હણવા પડ્યા, તોપણ એજ સ્ત્રી અને એજ બાધઓના મરણથી ધર્મે પાછું વાળી જોયું નહિં. એક વાર રામનો પ્યાર સીતા પર અચાક હતો, પરંતુ એજ પ્રેમસાગરને એક વખત ખીદામણા જંગલમાં હાંકી કાઢવો પડ્યો, સત્યાત્મા પુરુષોની ગતિ આશ્ચર્ય પમાડે તેવી હોય છે. તેઓ સત્યને પંથે પડતાં પોતાના દેહને તુચ્છ ગણે છે, ત્યારે સ્ત્રી, બાધઓ વિગેરે તો શું હિસાબમાં? કોઈ સમય તેના પર મરી પડવાનો હોય તો કોઈ સમય તેની પરવા કે દરકાર વગરનો હોય. એ તો સમયની બલીહારી છે. ઘડીકમાં હર્ષ અને ઘડીકમાં શોક. છાંયો અને તડકો, સુખ અને દુખ, એમ કુદરત બંને બાજુ હાથ રાખે જાય છે. જે વૃક્ષો વસંત ઋતુમાં ફળ ફુલથી જુકી રહેલાં હોય, તેજ વૃક્ષોને પાનખર ઋતુમાં ઉજ્જડ થવું પડે છે. જે ભુમી વરસાદથી તૃપ્ત થઈ હોય, તેનેજ ઉનાળામાં તપવું પડે છે. સમય બળવાન છે, પણ મનુષ્ય બળવાન નથી. જે વસ્તુને આપણે ખરાબ કહેતા હોઈએ, તે પરનો આક્ષેપ મટાડવા માટે કુદરત ને વસ્તુમાં એવું તો દૈવત રહે છે, કે તેની ગોદમાં કોઈ વખત દરેક પરાક્રમી માણસોને છુપાવું પડે છે. દુનીયા જેને ખરાબ કહે છે તેનેજ કુદરત લાયક બનાવે છે. એકવાર એવો સમય હતો કે સ્ત્રીઓ ખુલ્લે મોઢે ફરતી અને પાછો મુસલમાન રાજાઓના સમયમાં એવો વખત આવ્યો કે બિચ્ચારીઓને ખુશ્ખામાં છુપાઈ રહેવું પડ્યું. અને હજુ પણ એ રિવાજને માન આપી સ્ત્રીઓ લાંબા ધુંધટા તાણી બજારમાં ચાલતાં અસંખ્ય ઠોકરો ખાય છે. વળી પાછો એવો સમય આવવા લાગ્યો છે કે પૂર્વના સમયને પણ જુલો જઈએ. પહેલા રાજાઓ રૈયતપર જુદામાત કરતા, રૈયત અને પશુઓને સરખો ન્યાય મળતો, રાજાઓ સામે રૈયત ઉચ્ચ ઉપાડાને જોઈ શકતી ન હતી, જે કંઈ બોલવા ધારે તો ફાંસીનો થાંભલો દેખાડવામાં આવતો, જ્યાં નાના કે મોટા દરેક રાજાઓ રાજ્ય છોડીને મહાન અકબર જેવા રાજાઓની આગળ નોકરી બદલ અમુક સમય રહેતા ત્યાં રૈયત તો શી રીતે બોલી શકે? એક વખત ઔરંગઝેબની પાસે હિંદુ પ્રજા અરજ કરવા આઈ કે તામદાર અમને સરકારી નોકરી શા માટે નથી આપતા? અમારાં

તીર્થસ્થાને શા માટે શીલ લગાવે છે? અકબરના વખતથી જ વેરા નથી લેવાતો તે જળયાવેરા આપ ન હોય તો ધાણુંજ સારું. ત્યારે એમાનું કાંઈ ન સાંભળતાં અરજ કરવા આવેલા લોકોના પર આલમગીરે પોતાના ગાંડા હાથીઓ છોડી મુકી હજારો માણસોનો કચ્ચરધાણુ વાળ્યો. અને અન્યાય કરી હિંદુઓનાં મન દુખાવ્યાં. તો એ સમગ્ર ગયો તો અત્યારે રૈયત રાજની પણ પરવા કરતી નથી. વિચારીએ તો એશઆરામમાં રાજ કરતાં પ્રજા વધી ગઇ છે અને રાજને તુચ્છ ગણી એવો તો શેરઅકોર મચાવી મુક્યો છે, કે રાજને તેના તપ્ત વિષેનો કંટાળો આવવા લાગ્યો છે. પૂર્વના રાજ્યો સુખેથી રાજ્ય કરી શકતા ન હતા, તેણે કોઇ દિવસ નિરાંતે અનાજ ખાઇ ઉંઘ પણ નહિં કરી હોય! બાજુમાં કોઇ જળવાન રાજ થતો અગર તો કોઇ પદ્દેશી રાજ ચડી આવતો કે તુરત જીવનન ઉડી જતો. તો હાલના રાજ્યોને એ બાબતની ચિંતા રહી નથી; માત્ર ઘોડાગાડીમાં ફરવું અને એશઆરામ કરવો. વળી જુઓ તો જંગલનું વૃક્ષ નજરે ન જોતાં ફક્ત બાપની કમાઇ પર તાગડધિત્રા કરે છે. પુર્વે પરદેશીઓ આંહીના રાજ્યોને તેની બહાદુરીના બદલામાં પોતાની પુત્રીઓ આપતા. જુઓ! મીસના રાજ સેલ્યુકસે પોતાની પુત્રી અથેના ચંદ્રગુપ્તને આપી હતી અને ત્યાર પછીના રાજ્યોએ પાછી પરદેશીઓને પુત્રીઓ આપવા માંડી. જે રજપુત પ્રજા વિજેતા કહેવાતી, તેનેજ મુસલમાનોના હાથે હાર ખાવી પડી અને પાછા એજ ઝંતુની મુસલમાનો વિદેશીઓના પંજમાં આવી, રજપુત રાજ્યોને હરાવવાના અભિમાનને લુલી ગયા. જે રાજ ધાતકી હોય, તે બીજાઓને મોઢે પાછો લાયક બને છે અને એજ લાયક બીજાઓને મોઢે નાલાયક બને છે. અકબર વિવેકી અને પ્રજાપાલક, નીતિમાન સમ્રાટ હતો, તેને કેટલાક માણસો વખોડી નિર્દય કહે છે. અને પ્રજાનાં અંતઃકરણો દગ્ધ કરનાર અન્યાયી મહમદગીજની, શાહબુદ્દિન ઘેરી, અલાઉદ્દીન વિગેરેને સારા લાયક કહેવરાવવાને કેટલાક લોકો પ્રયત્નો કરે છે. અને તેને માટે નવા ઇતિહાસો પણ રચાય છે. આ બધી કુદરતની ખુબીઓ છે. લીલુ ત્યાં સુકું અને સુકું ત્યાં લીલું. સુખ પછી દુઃખ એમ વારાફરતી કુદરત સર્વ વસ્તુઓને એકબીજાના સ્થાને આરંદ કરે છે. દેવોએ સમુદ્ર મંથન કર્યું, ત્યારે અમૃત પણ કુદરતે આપ્યું અને પાછું ઝેર પણ તેણેજ દેખાડ્યું. આ ઉપરથી મારું એમ કહેવાનું છે કે તમારે કોઇ વસ્તુ પર એકદમ વારી જવું નહિં. બધી વસ્તુઓ પરમાત્માએ સૌ સૌના કાર્ય માટે અને તેની સત્તાના પ્રમાણમાં બહુજ પરાક્રમશાળી બનાવી છે. તમારા કરતાં કુદરત બહુ ડાહી છે. તેણે જો એક એકથી ચડિયાતિ

વસ્તુઓ ન બનાવી હોતે અને સર્વ એક સરખીજ ઉત્પન્ન કરી હોતે, તો દુનીયામાં ખરા ખોટાની પરિક્ષા ન બની શકતે અને બધા લોકો પોતાના સ્થિર સ્થાનને લઇને, અગરતો આ સ્થિતિમાં ફેરફાર નથી થવાનો. જેવા છીએ એવાને એવા ઉભત રહેવાના છીએ. એ અભિમાનથી આકાશ ફાડીને બીજા લોકોમાં જંગમ થયાવતે; માટેજ એ સમદર્શી, અનુકુળ કાર્યકુશળ બુદ્ધિશાળી કુદરતે પોતાની અકલ્પ્યમાં બધાને આંધળા બનાવી, પોતાના તરફ હાથ જોડતા રાખ્યા છે. તેથી તમારે મદમાં પ્રલાપ જવાનું નથી. એ બહુજ અદેખી છે, સહન નહિં કરી શકે. બધી વસ્તુઓ રીતસર સારી. જુઓ ! અનાજ જાનું ખાવાથી પેટમાં ગમડે છે, અજીરણ થાય છે. જાનું પાણી પીવાથી હોજરી ફાટી જાય છે. જાને ખોજો ખેંચવાથી હૃદય બધે પડી જાય છે. આમાં રીતસર પંદતિની જરૂર છે. ઉતાવળ કે સાહસ નહિં કરતા. કુદરત એવી હુશીયાર છે કે જે તમે હજારો વર્ષે ન કરી શકો, તે કાર્ય બહુજ સફાઇથી કુદરત નિમિષ માત્રમાં પતાવી દે છે. કુદરતના પાક વિના તમારો કોઇ વસ્તુ પર વિન્ય થશે નહિં. જે તમે જગતને સુધારવા માગતા હોતો ધીરજ રાખજો. ઉતાવળે આંખા ન પાકે. એ કહેવત યાદ રાખજો. બીતપર ચુનો લગાડનાર અત્યંત ધીરજ રાખે છે, જે ઉતાવળ કરવા જાય તો દિવાલ પર ડાઘા પડે છે. જે કાર્ય આરંભો તે સમતા રાખીનેજ શરૂ કરો. સાહસથી દરેક કામ બગડે છે. જે વખતે અકબર રાજાને બધા રજપુતોએ દિકરીઓ આપી હાથ કાળા કર્યા અને રામચંદ્રની જાતીને નીચું જોવું પડ્યું. તેના બદલે જે ધીરજ રાખી કાર્ય હાથમાં લીધું હોતે, તો એવો સમય અને તાબેદારી મળામાં ન આવતે. જુઓ ! માત્ર ધીરજથી પ્રતાપ અકબરને હરાવી શક્યો. તેવીજ રીતે બધા રજપુતો એકત્ર થયા હોત, તો પ્રતાપની માફક કાયમ ખાતે બધા મુછોપર હાથ રાખતે. પ્રતાપને મોજ, શોખ, વૈભવ અને સુવર્ણના આંદો કરતાં આખરે વધારે વહાલી હતી—ઉજ્જવલતા પસંદ હતી. એનું મગજ બીજાઓની માફક ખવાઇ ગયું ન હતું. એનામાં અસલ એવાડી જુસ્સો હતો.

દરેક માણસે અપવાદના રૂપમાં ન આવવા માટે નિષ્કલંક રહેવાની જરૂર છે. આખરું વગરનું મરણ્ય જૂતની થોની ગણાય છે. જમાનામાં હેરફેર કરી કળ્યા કંકાસને નોતરીએ અને બાપદાદાઓને અપકીર્તિ વરે એવી બાબતને મંજૂર કરીએ, તો સદ્વિચારોને કાપી નાખી, જૂઝા દુઃખ અને અનેક જાતની ઉપાધિઓને નજીકનું સગપણ લાગુ પાડેલું ગણાય. ધણીમાણસો એવી દુરિવાદ કરે છે કે બાપ ! હું ધણી મહેનત કરી કરી મરી ગયો, પણ પારેલું કાર્ય પાર પડ્યું નહિં. તો એનું કહેવું કેટલું બધું

બૂલ ભરેલું છે. જે બરાબર કાળજીપૂર્વક પારકાનું બૂરું ન સમાયલું હોય એવું કાર્ય આરંભવામાં આવે, તો એવી કંઈ વસ્તુ છે કે પ્રયત્નના પાસમાં ન આવે ? ધ્રુવે મહાન તપનું કાર્ય કરી અચળ પદ મેળવ્યું. પ્રહેલાદ એવાજ પ્રયાસથી પિતાના કોપને નિવારી શક્યો. જેનામાં ધર્મ, દયા અને સત્ય કાર્યની શરૂઆતવાળી ટેવ હોય, તે પોતાની આગળ મહાનમાં મહાન વસ્તુને પગે લગાડે છે. તૃષ્ટ્યત્ યનાવે છે. કાર્ય જલદી પાર ન પડે તો તમારે એમ સમજી લેવું કે આપણી બૂલ આપણને આડે આવી, તેમાં વિઘ્ન નાખે છે, પોતાની ફરજ અદા કરે છે. તમે કોઈને ચણા ચવરાવ્યા હશે તો શું બીજે તમને લોડું ખવરાવ્યા વિના રહેશે ? તમારી રીતભાત, કાર્ય પદ્ધતિ બહુજ સરલ હોવાં જોઈએ. જે એ તમારી રીતભાત સર્વને બાવી જાય તો ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એમ ત્રણે કાળ તમારી ક્રિયાને અનુસરવા લાગે. તમે તમારા આત્માને ન બગાડો, તેની સાથે આખું જગત બગડી જાય છે. તમે શુદ્ધ રૂપે બધાને જુઓ તો સર્વ વસ્તુઓ તમને શુદ્ધ દેખાય. તલને પીલવાથી તેલ નીકળે છે, કાંઈ લોડું પીલવાથી તેલ નીકળી શકતું નથી. એવી રીતે સુખ અને શાંતિ આત્માની શુદ્ધતા વગર મળવાં મુશ્કેલ છે. શુદ્ધ ભાવના, ઉત્તમ રહેણી કહેણી, સત્યતા, દયા વિગેરે તબ્બાં તો તમારી ગરદન પર અગણીત કળટા ચડી બેસશે. તમારી મીઠાશ, તમારી ઉત્તમતા, સોમલ સમાન બની જશે. બાઇઓ! જગતમાં રોગ અનેક છે, તેમ ઔષધો પણ અસંખ્ય છે; પરંતુ દુનીયાની હાય ! ઔષધને નાબૂદ કરવા માટે માત્ર આત્મ તૃપ્તિજ અકસીર ઉપાય છે.

તમારાં સગાં બહાલાંઓ તમારું બૂરું ખોલે છે કે તુરત તમારો પિતો ઉછળી આવે છે, એજ તમારી આત્મ શુદ્ધિની ખામી છે. મહાત્મા ગાંધીજી જે વખતે સ્વદેશ હિતની ચળવળમાં જોડાયા એ વખતે તેઓની ટીકા કરવાનું કામ કાંઈ ઓછું ચાલતું ન હતું. અંગ્રેજો અને હિંદીઓએ જાણે જુનાં વૈર ન ખોલ્યાં હોય! તેમ પાસ તેઓએ ગાંધીજીને ફટકા મારવા માટે કેટલાંક નવાં માસીકો અને સાપ્તાહિક પત્રો કાઢ્યાં હતાં; પરંતુ તેઓશ્રીએ પોતાનું વાંકું બોલનારને કેવી રીતે ન્યાયભરી આપતોથી ઉતર આપ્યા હતા, એતો માત્ર તેઓના લેખવાળા પત્રો વાંચ્યા હોય, તેનેજ ખબર પડે. તેઓશ્રીની તબીયત નરમ હોય, શરીર તાવથી ધખધખતું હોય, તો પણ પોતાના દેશીબાઇઓનાં બળતાં અંતઃકરણોને જવાબ આપ્યા વિના છુટકો નહિં, એમ ધારી હાથમાં કલમ કાગળ લઇ, મીઠાશ ભર્યાં જવાઓ આપવામાં માત્ર ગાંધીજી પરમ આનંદ મુર્તિ જણાઇ આવતા હતા.

તમે કદાચને તમારાં સગાવહાલાંઓ પર તમારી કરેલી દીકાથી ખીજાઈ
અમા હો, તો એ બુદ્ધ તમારી બહુજ બચંકર છે. તમારી બુદ્ધ
વિના કોઈ તમારા પર આરોપ મુકી શકેજ નહિં. તમે તમારા
ખોલેલાં વચનો યાદ કરો. તેમાં શું શું બુદ્ધો હતી? તેનો વિચાર
કરો. તો હમણાંજ એ તમારી બુદ્ધ જણાઈ આવશે. તમે ડાઘા છતાં,
સમજી છતાં, તમારી બુદ્ધને લઈને તમારા સગાવહાલાંઓના આક્ષેપોને
ઝેર જેવા માની તેના તરફ દુર્લક્ષ કરો છો. એજ તમારી અજ્ઞાનતા
જણાઈ આવે છે. તમે સમજવા છતાં, આમ ધુળની ઘોલકાઓ
અને ખાળકને ન છાજે, એવી રીતભાતો ક્યાં સુધી રાખ્યા કરશો?
આનાથી તમારું મુખપણું જાહેર થાય છે. કોઈ માણસ એમ કહે
કે હું જન્મ્યો ત્યારે કંઈએ વસ્ત્રો ન લાગ્યાં હતાં અને ત્યાર પછી
પણ ધણો વખત નગ્ન કર્યો હતો, તો હવે નગ્ન કરવામાં શું
હરકત છે? એમ કહી કોઈ એવી રીતભાતને પસંદ કરે તો
શું! મનુષ્યો તેને માર્યા વિના મુકશે કે? તેમ તમે જણી બુદ્ધને
બુદ્ધ કરો અને પછી તે બુદ્ધની ખીજાઓ વાત કરે એટલે તમે કોષ્ટ
ભંરાઈ તેની સામે અભોક્ષા લ્યો, એ કેટલું બધું હસવા જેવું છે. તમારી
સત્તાથી સૂર્ય કંપે છે. તમારી તલવારથી મૃત્યુ નાસતું ફરે છે. છતાં
તમે આવા સામર્થ્યવાન સમજી જીવાત્મા થઈ, નહિં એવી બુદ્ધો કરી ખુદ
પોતાના સગા વહાલાંઓ તરફ શત્રુભાવ ઉત્પન્ન કરો, એ તો કોષ્ટી પ્રકૃતિને
શીરતાજ બનાવ્યા જેવું કહ્યું. તમે તમારા હાથે કરી કબરને ન ખોદો,
તમારા સ્વભાવની શુદ્ધ રીતભાત બધાને શીખવો, તમારા શરીરમાં અસંખ્ય
સદ્ગુણોનો સ્વામી વસે છે. અખંડ તેજ જગમગે છે, છતાં આંધળા
બની આ ખરાબ અને આ સારું, આ સગો અને આ શત્રુ, આવા ખુશી
પડે એવા ઘાટ ઘડ્યા કરો અને મા બાપ મરી ગયાં હોય તેમ ચિંતામાં
રવડ્યા કરો, તેના કરતાં મનુષ્ય જન્મનું ખરું સાર્થક સમજવા શીખો
તો સઘળી વિપત્તિઓ હમણાં સમુદ્રપાર ચાલી જાય તેમ છે. અને કોઈ
પણ સજીવ પદાર્થ તમારી સામે ચું કે ચાં કરી શકે એમ નથી જો આખાખત
માન્યામાં ન આવતી હોય તો અજમાયશ કરી જુઓ ભાઈ! તમારી અજ્ઞા-
નતાનો નિવાડો તમારે પોતાનેજ લાવવાનો છે. સૂર્યને અંધારું દુર કરતાં
જેટલી વારલાગે છે, એટલીજ વાર તમને તમારા અજ્ઞાનને દુર કરતાં લાગશે.
જ્યારે તમારી વૃત્તિ સર્વત્ર જીવોના લાભાર્થે યોજાય અને તમારા આયુ
અની દરેક ધડીઓ પરોપકાર અર્થે વહન થાય, ત્યારેજ તમને બચંકર
વાયુ, પ્રચંડ અગ્નિ, કમકમાટ ભર્યા ધરતીકંપ કે કોઈ પણ જનની બાધિ
વાંકો વાળ ન કરી શકે. તમે સંસારના દરેક પદાર્થોને નહિં ચઢાતાં,
આત્ર ભગવાનનેજ તમારા ધરમાં રાખવા ધારશો, તો પ્રજા કાંઈ એવો

બોળો નથી કે તમારી દેવ બુદ્ધિને જાણતાં છતાં લડુ બની જાય. અહાહા ! મારા તારાની ઉપાધી શીર પરથી ટળી જાય, તો હમણાંજ સુર્ય, ચંદ્રમા તમારા ધરના બિખારી બને તેમ છે. જ્યારે એ ઉપાધિમાંથી મુક્ત થવાય, ત્યારેજ નાવ સહિસલામત પાર ઉતરે. જુઓ ધન હોયતો પ્રજાને સ્થાય કરવા માટે અનુચર તરીકે આમંત્રણ કરવાની આપણાથી જુલ થઇ જાય છે. એથી એ લક્ષ્મીના વમણમાં પડેલું મન આપણને બમાવે છે વિશ્વાસ ઉઠાડી દે છે. જેટલો બાળક વિશ્વાસ રાખી શકે છે એટલો વિશ્વાસ આપણામાં નથી પેદા થતો. જુઓ! બાળક સુર્યને પકડવા ધારે છે, ચંદ્રમા માગે છે અને ભરતની જેમ વિકાળ સિંહને ઉઠાડવા મરજી કરી, તેની મુછો તાણે છે. આ બધાં વિશ્વાસનાં કારણો છે. વિશ્વાસથી લોખંડમાં પણ હરિ પ્રકટ થાય છે. જ્યારે અંતઃકરણમાં ખરાબર વિશ્વાસનો આવીર્ભાવ થાય, ત્યારે તેને ખરાબ વસ્તુ અમુલ્ય દેખાય છે. તે સર્વમાં પરમાત્માને દેખે છે. તેને સોનું, લોહું, સીસું, કલ્પ એ બધાં સરખાં છે. માતાપમાનને ઉત્તમ દેહાવો સમજે છે, રાગ ધરખાર છુટી લે, અગરતો શીરપાવ આપી પોતાના દેહને શોભાવે, કે કાગડા કુતરાંને નાખે. વળી ખુખી તો એજ છે કે પોને જે સ્થળે ઉભા હોય, તેનેજ રમ્ય સ્થળ સમજે છે. લાકડાના ગમે તે ઘાટ કરવામાં આવે પણ જેમ પોતાનો તરવાનો ગુણ જુલો જતું નથી, તેમ દ્રઢ મનવાળા વિવેકી પુરુષો પારકાના બલા બાજતનો વિચાર ફેરવતા નથી પરંતુ તેનામાં બળ, અદ્ભુત શક્તિ વિગેરે તેજનો સમુદ્ર ઉછળવા માંડે છે. પરાપકાર માટે હાથમાં મુસ્તક લઇ મરણની ભીતિ નહિં રાખતાં, સૌ કરતાં આગળ પડતો ભાગ લે છે. ધન્ય હો! તેની જીંદગીને કે જેને દેહની પણ પરવા નથી.

કોઇપણ જ્ઞાતિની ઐક્યતા કરાવી આપવી, નિરાધારને વિદ્યાદાન આપવું, નગ્ન ફરનારાઓને વસ્ત્રો આપવાં, પોતાના દેશની ચઢતી થાય એવાં કાર્યો કરવાં, આ બધાં કર્તવ્યો પરાપકારના મોટા સ્તંભો છે. સંસારમાં સર્વ જ્ઞાતિઓનું ઐક્ય એ મોંઘામાં મોંઘું અમૃત છે. આ દેહમાં રહેલાં તત્વો અને ગુણો એક નથી, તો પણ યોગી પુરુષો તેને પ્રયાસવડે ઐક્ય કરે છે. તો એકજ આકૃતિનાં મનુષ્ય જેવાં ડાહ્યાં પ્રાણીઓ ઐક્ય સાધી આ જગતને સ્વર્ગ સમાન નથી બનાવી શકતાં, એજ અકસોસની વાત છે. માયાપ જેમ પોતાનાં બાળકને લડતાં જોઇ પેટમાં બળતરા કરે છે, તેમ પરમાત્મા પોતાના સંતાનોમાં વિગ્રહો થતા જોઇ એવી તો કરડાકી કરે છે કે જાણે એના પ્રત્યે હવે હું મારો માયાળુ સ્વભાવ છોડી દઉં. તમે એક ખીજા સુબેહ સંપથી રહેવા ધારો, તો એ જાહાં માતાપિતા

હમણાંજ આપણને પુષ્પથી વિધાવી લે અને આપણને આ ભુમી એવી રીતે જળવી રાખે કે તેના સંતાનોને કોઈ પણ ન હરાવી શકે. આપણી સલાહવડે ભુમી ગરમીથી કંપ થવા દેતી નથી. જવાળા મુખીઓ ફાડતી નથી. રોગને પ્રસરાવી જીવોના જીવન લેતી નથી. મનુષ્યોના હૃદયમાં બળતરા નહિં ફેલાવતાં સદાય શાંત અને આનંદી રાખે છે. કહો! એવી તમ ભુમીના વતનીઓને બીજું કયું ઉમદા સુખ જોઈએ? આપણે બરાબર સમજીએ છીએ કે બ્યાં સંપ, સુગ્રેહ હોય ત્યાં ધવળ મંગળ ગવાય છે. અને બ્યાં કુસંપનો પવન ઝુકાતો હોય, ત્યાં ખુશીથી યાદવાસ્થળી રચાય છે. જે વખતે ક્રાન્સને અને જર્મનને વિગ્રહ થયો, ત્યારે આખું જગત યુદ્ધમાં જોડાયું હતું અને એ કુસંપના વાવાઝોડાએ અસંખ્ય રાજ્યોની, અગણિત માણસોની ઉચ્છેદપાયલ કરી નાખી. તથા દુનીયાને જણાવી આપ્યું કે જુઓ! આ કુસંપનાં ફળો. એવીજ રીતે પુર્વે ધણા વખત પાણીપતના મેદાનમાં કુસંપને લીધે અત્ર પાણી વગરનાં મનુષ્યો મરી ગયાં સાંભળ્યાં છે. તમારું ધર, તમારો દેશ, એ બધાં સંપથી અટવાયલાં હશે? તો સુખનો સુર્ય તમને બમણો પ્રકાશ આપશે. અને તમારા બચ્ચાઓમાં એવું તો બળ રેડશે કે જેનું નામ સાંભળી ભલા ભલા પણ નાંસવા માંડશે. આપણી જંગલી ભાષાઓની ભિન્નતાએ, જુદા જુદા ધર્મના પ્રતાપે, આપણે સર્વને ઇર્ષાથી વધાવીએ છીએ. અને એ મૂર્ખતા ભરી બાબતથી સૃષ્ટિ કર્તાને જુદો માની તેના પ્રત્યેથી પણ ઓછી કૃપા મેળવીએ છીએ. જે ડાહ્યા પુરૂષો છે, તે એનું ખરું રહસ્ય સમજાવવા માંડે છે. પરંતુ આપણે એ લાભકારી બાબતને ઉડાવી દઈ, જે પ્રાણીઓ તરફ દયાભાવ રાખવો ઘટે છે, તેના પ્રત્યે લાલચોળ નેત્રો કરી, મનુષ્ય ધર્મ જૂલી જઈ. તેના આપણા પ્રત્યેના હકકો ડુઝાવીએ છીએ. જેટલો સામા પ્રત્યે આપણો હક્ક સમજીએ તેટલોજ હક્ક તેના આપણા પ્રત્યેનો છે. સામાનો હક્ક સાચવવા અને તમારી ફરજ અદા કરવા તમારે દુઃખના દરિયામાં કુદવું પડે તો પણ કુદો; પરંતુ બીજાઓના હક્કને ન ડુઝાવો. બળવંતરાય ગંગાધર તિલકે લોકો પ્રત્યેની પોતાની ફરજ બજાવવા સારૂ છ વરસ જેલ સહન કરી અને પોતાને એમ થયું કે હવે મારાથી લોક સેવા શી રીતે બની શકશે? માટે મારે અહિં પણ લોકોના લાભાર્થે કંઈક પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એમ ધારી તખીયત નરમ છતાં, મહામુશીબતે અસંખ્ય ગ્રંથોના દાખલા દલીલો સાથે જે બીતા રહસ્ય અથવા કર્મયોગ શાસ્ત્રનાવી આપણાપર ઉપકાર કર્યો છે, તેનો બદલો કોઈ રીતે હિંદવાળી શકે નેમ નથી. તેમજ મહાત્મા ગાંધી જે વખતે દક્ષિણ આફ્રિકાની જેલમાં સલામત સખાએ રહ્યા હતા, એ વખતે એમને સખ મચુરીનું

કામઆપવામાં આવતું. લાકડાં તોડતી વખતે હાથમાંથી 'લોહી વહ્યું જતું' વખત પર જોલર દયા બતાવતો તો પોતે ખુદા દિલથી કહી દેતા કે મને મારી ફરજ અગવતાં હાથમાંથી લોહી તો શું ! પણ જીવ વલ્લો જતો હોય, તો ભલે જમ્મ. મીઠાની કાંજ પીનારાઓને વળી સુખ શાન્તિ કેવી ? મનુષ્યના લાભ માટે આ દેહનાં અસ્થિ, માંસ, રૂધિર, ચાંમ વિગેરે ખાતર તરીકે વપરાય. તો પણ ઓછું છે. એવી રીતે આફ્રિકાની જોલમાંથી મુક્ત થયા પછી તેઓએ પાછો હિંદુસ્તાનમાં લોકો પર જીલમ થતો જોઇ, સરકાર સામે અસહકાર આરંભ્યો તેમાં સરકારે તેના પર ત્રણ આરોપ મૂકી, અમદાવાદમાં શાહી-બાગનાં સરકીટ હાઉસમાં કેસ ચલાવવા માંડ્યો, એ વખતે તેઓશ્રી લાંના જજ ઝૂમશીડને સામે બે ઘડક બોલ્યા હતા કે આપને મારા પર કોઇ જાતની દયા બતાવવાની નથી. તમે જેને સજા સજા કહેતા હો તે સજા મારા પ્રત્યે અજમાવો. મારા દેશમધુઓને દુઃખી હાલતમાં જોવા કરતાં હું જોલમાં હોઉં એ વધારે સારું છે. જોલમાં પણ તેને અસંખ્ય સંકટો છતાં જોલરને કહેતા કે મારા પર જોલના જે જે કાયદાઓ હોય તે તે ફરમાઓ. વાહ વાહ ! તેઓશ્રીની કેટલી બધી સહનશીલતા ? કેટલા બધા ધૈર્યશીલ ? વળી તે કહેતા કે મને એવાં દુઃખો આવે, જોલમાં પુરે, આ દેહના ટુકડા કરે, ભોંયરામાં ધકેલે, ખોરાક ન આપે, દેશપાર કરે; પરંતુ સ્વદેશ હિતને ખાતર હું જે જે કરું તે તે ઓછું છે. અહાહા ! આવા શબ્દો તો ગાંધી વિના કોણ બોલી શકે ? આ દુનીયામાં એવો કોઇ થયો છે ? કે બીજાનો ગુન્હો પોતે ઓઢી લે. અસહકારની ચળવળમાં તોફાન કર્યો બીજાઓએ અને આવી પડ્યું ગાંધીજીની માથે. ગાંધીજીને બ્યારે યંગાઇન્ડિયામાં જાહેર કરેલા ત્રણ લેખો સમયે અદાલતમાં ઉમા રાખ્યા, એ વખતે થોડુંક કામ ચાલ્યા બાદ એડવોકેટ જનરલ સ્ટ્રૂંગમને ગાંધીજીને અને મુકદ્દમે સાંભળવા આવેલા ગૃહસ્થો સમક્ષ કહ્યું હતું કે તહોમતદારે કંઇ આ ત્રણ લેખો લખવાનોજ ગુન્હો નથી કર્યો પણ આ લેખો તો તેમણે રાજ્ય સામે જે ખુદી અને પદ્ધતિસર લડત માંડી છે, તેના અંશ માત્ર છે. મતલબ કે બીજા ધણાએ ગુન્હા છે. મુંબઈનાં ગાંડા રમખાણો, ચૌરીચોરાના અને મદ્રાસના રાક્ષસી હલ્લાકાંડો અને અત્યાચારો વિગેરેમાં એમનો હાથ છે. ગાંધીજીએ પણ તે કપુલ કરી કહી દીધું કે એ અત્યાચારો સાથે મારે લેવા દેવા નથી, એમ કહ્યું એ મારે માટે અશક્ય છે. ગાંધીજીએ મુંબઈના રમખાણ વખતે, જાહેર રસ્તાઓ પર અને ગલીઓમાં ધાયલ થયેલા માણસોની તપાસ કરતાં, કહ્યું હતું કે હવે મને સ્વરાજ્ય મંધાઇ ઉઠ્યું છે. કારણ કે હું કહ્યું છું શાંતિ જળવવાનું અને પ્રજા કરે છે મારામારી. આવા બનાવોથી મારું અંતઃકરણ દુઃખાય છે. આથી આપણે સ્વરાજ્યને લાયક થયા નથી, એમ સાબિત થાય છે. પોતે સમજતા કે

ધાંધલથી આપણી ફત્તેહ નથી, લોકો તોફાન કરશે તો અધાંકાર્યને! મનેજ શીરતાજ ગણી, સરકાર ગીરફતાર કરશે. એમ ધારી તેઓ વારંવાર એમ કહેતા કે શાન્તિ રાખો, તોફાન ન કરો, આપણો માર્ગ પવિત્ર છે, આપણે મસ્તીખોર થઇએ તો પશુ જાતીમાં ગણાઇ નાલાયક કહેવાઇએ, વિદેશી કે સ્વદેશી બંનેના પર સરખો પ્યાર રાખો. સ્વરાજ્ય તોપના ગોળાથી નહિ; પણ રેંડીયા વડેજ લેવું છે. એવી રીતે સમજવતાં છતાં લોકોએ બહુજ આડકતરી રીતે કાર્ય ઉપાડવા માંડ્યું અને સાચા સુકાનીના વચનને ભૂલી ગયા તો એ આપણા ગુન્હાનો બોળે ગાંધીજી પર આવી પડ્યો અને અતે આપણાજ ગુન્હા વડે તેઓ સરકારના મીજમાન થયા. સને ૧૮૫૮ ના બળવામાં મહારાણી વિક્ટોરીયાએ આપણને જાહેર નામામાં લખી આપ્યું છે કે જે હિંદ શાન્તિ જાળવે તોજ તેને સર્વત્ર હકકો આપવા અને ક્રાળગોરાનો બેદ રાખવો નહિં સરકારી નોકરીઓ આપવી હુજરકળા ને ખીલવવાં એટલા માટેજ ગાંધીજી શાન્તિ જાળવવાનું કહેતા હતા પરંતુ ગાંડા માણસોએ એ રહસ્યની વિરુદ્ધ પગલાં ભરી મહામહેનતે મેળવેલી કાર્ય પદ્ધતિને સળગાવી દીધી આજ આપણી મહાન ભૂતો છે જ્યાં સુધી આવી ભૂતો થયા કરે ત્યાં સુધી આપણા પર મૂર્ખતાનો ચાંદ રહેશે અને કારોડાર ગાંડા ગણાઇશું જે ખરેખર કહીએ તો ગાંધીજીને આપણેજ જલમાં મોકલ્યા કહેવાય. તેઓશ્રીએ જે દેશ સેવા બજાવી છે, તેની ગણના કોઇ પણ સત્ કાર્યની સાથે ન મેળવી શકાય. દાદાભાઇનવરોજી, ગોખલે, તિલક, લાલાજી, ષિપિનચંદ્રપાલ, અરવીંદ્રોપ, અલીભાઇઓ વિગેરે બંધે થયા પણ ગાંધીજી તો ગાંધીજી, જેણે ધરોધર નેતાઓ ઉત્પન્ન કર્યા, આંધળી પ્રજાને સૂર્ય બતાવ્યો અને દેશની વસ્તીનો દશમે ભાગ સ્વદેશ હિતની ચળવળમાં ટકર જીએ એવો હુશીયાર કર્યો અને તેમાં પણ એવા નેતાઓ ઉત્પન્ન થયા કે બીજા મોટા મોટા દેશ નાયકોને પણ નાના કહેવરાવે. મતલબ કે ગાંધીજી જલમાં ગયા ત્યારે મોટા મોટા દેશ નાયકોની સંખ્યા સીતેર હજારની હતી અને બધાઓને સરકારે જલમાં પૂરેલા હતા. આવી આવી ઉપાધિઓ ગાંધી પર આવ્યા છતાં, તેઓના કાર્યનો વેગ, તેની અંબીરતા, દિનપ્રતિદિન વધતાં જતાં હતાં. તેણે સ્વદેશ બંધુઓની ખાતર શરીરને ધસી નાખવાનું જીત લીધું હતું. ખોરાકમાં અગત્ય મુનીની માફક કંઈ મુળ લેતા. તેઓનું શરીર એમ કહેવું હોવું જોઇએ કે હું થાકી જઇ છું કે, મહાન ગણાતો મારો આત્મા. વળી તેમની એક એક પણ હિંદીઓના આત્માને જાગૃત કરવામાં શકાઇ હતી. તેઓ દેશનાં દુઃખો જોઇ શકતા ન હતા. હરવખત તેઓના મુખે એજ શબ્દ સંભળાતો કે કાંતો આ સંકટની ઝેરી જાળમાંથી બચવા માટે પ્રભુ ન્યાય આપે, નહિંતર હું જલમાં

જાઉં. કે જોળી ખાધને મરી જાઉં. અહાહા! આ તેના શબ્દો કેટલા બધા ક્રિમતી છે. તેઓને દેશબંધુઓના દુઃખો નિવારવાની કેટલી બધી કાળજી છે. તે કયો માણસ નથી સમજી શકતો? મતલબ કે આખા હિંદને માટે પોતે જોલમાં જઈ, અખંડ તપની શરૂઆત કરી અને આપણા લાભને માટે પોતે દુઃખ સહન કર્યું. તેઓશ્રીએ એક એવા કાર્યની શરૂઆત કરી છે કે એ કાર્ય સત્યયુગના મહિષાસુર; તેમજ ધર્મોષ્ટ પ્રજાએ પણ નથી કર્યું. હિંદમાં હરહમેશાં એક હનર ગાયો કપાતિ હતી. તે તેમણે બંધ કરી* અનાદિનું ચાલતું આવેલું હિંદુ મુસલમાનનું વૈર, એ પણ એ પાવત્ર આત્માએ બંધ કર્યું. તેઓશ્રીને જોડેલો ધન્યવાદ આપીએ એટલો ઓછો છે. પરાપકારી પુરોમાં કુદરતી રીતે ઇશ્વરી તેજ વધારે હોય છે. તેઓમાં સંકટ સહન કરવાની એક અજબ શક્તિ હોય છે. સંકટ વિના મનુષ્ય સેવા થતી નથી, એ વાત નિર્વીવાદે સત્ય ઠરે છે.

આપણે જોડેલા વિલાસી હોઈએ તેટલેજ અંશે ડરપોક પણ હોઈએ, શરીરને મહેનતમાં લગાડ્યા વિના, આ દેહને કષ્ટના સીધરામાં લીધા વિના, કોઈ દિવસ કોઈએ પોતાનો કે દેશનો ઉદ્ધાર કર્યો હોય, એમ જણાતું નથી. પરિશ્રમ ઉપર શરીરની મજબુતીનો આધાર છે. અને શરીરની મજબુતી ઉપર સર્વત્ર કાર્યોનો આધાર છે. જેણે કોઈ દિવસ સુર્યને તડકો ન જોયો હોય, એનાથી કબૂતની જાળમાં આવતાં કંઈએ ઉકળવાનું નથી. એવા માણસો ગાડરની માફક છાયામાં પડ્યા પડ્યા હોઈ છે. અસહના મુનીએ સખ્ત તાપમાં અંગુઠામર ઉમા રહી, પ્રભુને વશ કરતા અને પોતાના દેહનું, તેમજ જુમીનું કલ્યાણ કરી, મોક્ષપદ મેળવતા. તમે તમારું શરીરને એટલું બંધું તો કામે લગાડો કે મહેનત પણ થરથરવા લાગે. શિવાજી છત્રપતિએ ભયંકર અરણ્યમાં રહી, પોતાના દેશને ઉદ્ધાર કર્યો. પોતે મુસલમાનોના મુખથી લુટારો કહેવાયો, ધાડપાડુ ગણાયો; પરંતુ જો રાજ્ય મહેસોને તજ્યાતો કવીઓના મુખથી એના માટે એવાં વચનો નીકળી ગયાં, કે “જો ન હોત શિવાજી તો સુનત હોત સખડી” મુસલમાની બાદશાહના જુદમથી દરેક દેશની ઓરતોએ ઓજલ પડે. સ્ત્રીકાર્યો, હોતો વળી ત્યાં સુધી કે સ્ત્રીઓને બહાર નીકળતાં શરીરને કંપારી છુટી જતી, પણ શિવાજીના મહારાજમાં સ્ત્રીઓ કાયમ ખાતે ઉઘાડે મોઢે રહી નિર્ભય જીવન ગાળતી, પરંતુ ખીજ દેશની સ્ત્રીઓની માફક ધુંધટાવતી ચાલી, આંધળીએ પોટે રસ્તામાં ઠોકરો

* મુસલમાનોએ ગૌહત્યા ન કરવી તેના સોગંદ ખાધા છે પરંતુ વચન પાળી આપે કે ન પાળી આપે એ તેના ઈમાન પર આધાર રખાય છે.

ખાતી ન હતી. આ બધું શાથી બન્યું? ઉમદા પરિશ્રમના પ્રતાપે. રામચંદ્ર ભગવાન, પાંચ પાંડવો, નળ, હરિશ્ચંદ્ર વિગેરે સત્યવાદી નરવીરો એ જો પહાડ જેવા શત્રુઓનો નાશ કર્યો હોય, અરિના હાડના ચુરેચુરા કર્યા હોય, અખંડ સુખ ભોગવ્યું હોય, નામ અમર કરી ગયા હોય, તો માત્ર શરીરને જંગલો જંગલ દુઃખમાં મજબુત કર્યાથીજ આર્યજનોએ પોતાની મગજ શક્તિ વડે જેને હુમર ઉદ્યોગોની શોધખોળ કરી છે. અને યોગવિદ્યામાં, શિલ્પકળામાં, વણાટ કામમાં લડાઇમાં, વિગેરે મહાન કાર્યોમાં પ્રશંસા મેળવી છે, તે બધું માન પરિશ્રમને ઘટે છે, આકાશી ગ્રહોની ગણના કરી, જે ગ્રહણાદિ ગુપ્ત ભેદો જાણી લીધા છે, એજ તેના પરિશ્રમની અમુલ્ય સાક્ષી છે. જુઓ! પૃથ્વીરાજ જેવો નરવીર અનહદ મોજ વિલાસમાં ગળી ગયો તો જેને પોતે હરાવ્યો હતો એજ અવિન્યી શાહપુદીનને હાથે હાર પામ્યો. જ્યારે તેણે શાહપુદીનને ત્રણ ત્રણ વાર છોડી મુક્યાનો આભાર જણાવ્યો, ત્યારે એજ જીવતદાન દેનારની સામે બોલ્યો કે, અમે તમારી જેવા ભોળા નથી કે દુશ્મનોને હાથમાં આવ્યા પછી છોડી દઇએ અહાહા! જેના પરાક્રમથી, દળ પાંગળો કહેવાતો કનોજનો ન્યયંદ્ર રડોડ કંપતો હતો અને પરદેશી રાજાઓ કે જે હિંદુસ્તાનને માટે ટાંપી રહ્યા હતા, તે હિંદની સરહદ પર આવી એમ પુછતા કે દિલીવાળો પૃથ્વીરાજ છે કે દેવ થયો. જો મરી ગયો હોય તો સાડું કે જેનાથી પાછી હાર ખાઇ ઘેર આવવાનો ટાઇમ ન આવે. હું તમને એમ નથી કહેતો કે તમે આવી જાઓ અને બેસો તડકે પરંતુ એકદમ શરીરને કેળવી મજબુત બનાવો; મતલબ કે તમે જેટલા વિલાસી હો, તેટલાજ પ્રયત્ન શાળી બનો. શાસ્ત્રોમાં બતાવેલા ધર્મો ખરેખર પ્રશંસનીય છે. જુઓ! રાજાઓને શિકાર કરવા વિષેની છુટ છે, તેનું શું કારણ? એ પાપ નથી એમ નથી, પાપ છે ખરું. પણ રાજાઓ જો જંગલમાં રખડે, મૃજોની પાછળ દોડે, તો શરીર કસાય. મજબુત થાય, અને એના વડે રાજ બળવાન બની, લડાઇમાં ઉતરી રૈયતને શત્રુઓથી બચાવી ખીજ અસંખ્ય હત્યાઓ થતી અટકાવે. એતો જૈન અને બુદ્ધનાં તત્ત્વો દાખલ થયા પછી રૈયતમાં અહિંસાનાં તત્ત્વો જામી મયાં તો પણ હજી અનાદિની અજ્ઞાનતા નાપુદ થઇ હોય, એવું જણાતું નથી. પૂર્વના રાજાઓ રાજ મહેલમાં રહેતા, અમુલ્ય માળાઓ પહેરતા; પણ દેશના રક્ષણ માટે ખાવું પીવું પડતું મુકી દોડી જતા. અને પ્રજાના રક્ષણ માટે, સખ્ત તાપમાં ખેતરોમાં મોટાં મોટાં ઢેઠાંઓની વચમાં આસી શરીર મજબુત બનાવવા માટે જનવરોને પકડી પાડતા. છાતીને વજ બનાવવા માટે સિંહેનો શિકાર કરતા. કુળને કલંક ન લાગે

અને બહાલી પ્રજા કેમ સુખી થાય ? એટલા માટે સ્ત્રી પુત્રથી વીખુટા પડી મહાન રાજ્ય તથા, સમરાંગણમાં ઉતરતા, એથી વખતો વખત દેહની હાની થતી અને કોઇ ભાગ્યેજ પ્રજાનાં તેમજ પોતાનાં કુટુંબનાં દર્શન કરતા, રાજા પ્રજાનો પિતા એટલા માટેજ કહેવાય છે. રાજા જ્યારે પ્રજાને સંતાન બરાબર સમજતા, ત્યારેજ તેના રક્ષણ સાર મનુષ્યો મરી પડતાં, અહા! કેટલો બધો પ્રેમ ? શા માટે અરસ પરસ એક બીજાને જીવ ન આપે ? રાજા પ્રજાને નાલાયક, મુર્ખ, ઉદ્ધત કહી ન્યાય માગનારને ફાંસીને દોરડે લટકાવે, ત્યારેજ પ્રજા તેના રાજાના નાશ માટે માધવ જેમ અલાઉદ્દીનની પાસે ગયો તેમ કોઇ મહાત્મા રાજાનારાજા વિશ્વંસરની પાસે તપશ્ચર્યા કરી પોતાનું દુઃખ નિવારવાની ફરિયાદ કરે તો એમાં શું નવાઇ જેવું છે ? રૈયત જ્યારે રાજાને પિતા સમજી તેના દુઃખે દુઃખી બની, ધનધાન્યથી મદદ કરતી અને પોતે તથા પોતાનાં સંતાનો તેમજ સગાં બહાલાંએને મદદે બોલાવી ઝુકી પડતી, ત્યારેજ દેશનું રક્ષણ થતું. પણ રાજાને રાક્ષસ કહેવાથી અને રાજાએ પ્રજાને નિમકહરામ કહાથી કે બીજી કોઇ પણ જાતની વૈરભાવના પ્રકટ કર્યાથી ફત્તેહ થતી નથી. એતો ઉલટું અરસપરસ જોરને નબળું કર્યા જેવું છે. પ્રજાને નિર્માલ્ય અને રાજાને કમજોર, એમ કહેવું, એમાં કાંઇ કુદરતનો છાનો ભેદ રહેલો હોય છે. કુદરત ઉભયના મુખે વાંકાં ચુકાં બોલાવી ડગલ ચૈતન્ય રડે છે અને પોતાનું સંહાર કરવાનું કાર્ય સાધી આધિ વ્યાધિ ઓછી કરે છે. ચાલુ જમાનામાં રાજા અને પ્રજા બંને સિંહનું નામ સાંભળી ધ્રુજી ઉડે છે. અને બાળક જેમ માતાની ગોદમાં છુપાઇ જાય, તેમ બંદુકના અવાજે સાંભળી ધરમાં છુપાઇ જાય છે. રાજા સિંહોના શિકાર ન કરતાં બિચારી નિરઅપરાધી ગરીબ બતકોના શિકાર કરે છે. વખતો વખત રીસમાં આવે, ત્યારે રૈયત પર કરનો બોજો નાખી તેનાં અંતઃકરણો બાળવાની બહુજ સારી રમત જાણે છે. કહો ! કેટલો બધો ફરક. ક્યાં શાસ્ત્રોના કહેવા પ્રમાણે પ્રજાપાલન નિતિ અને ક્યાં રાક્ષસી રિવાજની દમનનીતિ. રૈયતે રાજાની મદદમાં આવી પોલિસો સાથે કે લશ્કરના માણસો સાથે મળી દુશ્મનો ઉપર છાપો મારી વિજય કરવાનો છે, તેના બદલે એ ધર્મ ભૂલી જઇ લશ્કરી માણસ પ્રજા પર ધાક બેસાડી, પ્રજાનાં અંતઃકરણો બાળી ધમણની માફક ફેફસાંએને રમત કરાવે, ત્યારે એમાં વિજયની આશા ક્યાં રહી ? શિવ શિવ ! કેટલી બધી શરમ ? કેટલી બધી અધી ? જ્યારે રાજાની પ્રકૃતિ રાક્ષસી સ્વરૂપ પકડે અને જીલમનો વરસાદ વરસાવી ધરબાર ઉજડ કરે, ત્યારેજ રાજા પ્રજામાં સુલેહનો ભંગ થઇ, લડાઇનું નામ જાહેર થાય છે. બળવાએ ઉપડે છે, છુટફાટ શરૂ થાય છે, આમાં કંઈ રાજાનો દોષ હોતો નથી. નોકરશાહી પોતાના ધરની પાદશાહી

૨મી રાજના હક્કમાં ફાયદો થાય, એવા કરો નાખી પ્રજાના પેટ પર ડામ મારે, ત્યારેજ પ્રજા ચમકી ધીરજને છોડી, વિકાળ રૂપ પકડે છે. પ્રજા બોળી, સરલ, નમ્ર, વિવેકી અને બધી વાતે સુખી હોય ત્યારેજ રાજના નામની રૈયત માળા ફેરે છે. પ્રજા કંઈ ગાંડી હોતી નથી, કે તેઓને તકરારનો શોખ હોય. બધાં મનુષ્યો દેવરૂપ છે. પણ અનીતિના પ્રતાપે કંસ અને શીશુપાળ વિગેરેનાં રૂપો ધારણ કરે છે. એ પોતાની ખરાબ પ્રકૃતિની તથા સારા સદ્ગુણોનો અભ્યાસ કરે, તો એની મેળે શાન્તિ પ્રસરી જાય. શું તેઓ રાજેન્દ્ર થયા, ઇશ્વરનો અંશ ગણાયા; તો પણ નીતિને ગૃહણ કરી અનીતિને હાંકી કાઢવાની બહાદુરી નથી શિખ્યા; ત્યાં સુધી તેને ભૂતપ્રેતની પણ ઉપમા ન અપાય. કારણ કે કેટલાક મનુષ્યોને કોઈ ભૂતની ઉપમા આપે તો ખીજાં જાય છે, પણ એમ નથી સમજતા કે તમારું શરીર ભૂતની માફક એવું તો મજબૂત બનાવો, કે સારા સારા બહાદુરો પણ તમારાથી ધ્રુજે, કંપે. જ્યાં સુધી ભૂતનાં કાર્યો ન બની શકે, ત્યાં સુધી ભૂતની ઉપમા પણ અતિસ્પેક્ષિત તરીકે ગણી શકાય. જેનાથી કુતરાંઓ પણ ડરતાં નથી તેવા માણસથી દેશની આબાદીની શી રીતે આશા રખાય? પોતાના બક્ષા માટે, દેશના લાભ માટે દરેક મનુષ્યોએ પોતપોતાની ખરાબ પ્રકૃતિમાં સુધારો કરી જેમાંથી ખરાબ પરિણામ આવે એવાં કાર્યોને રજા આપવી જોઈએ. રાજ પ્રાપ્તો પ્રજાએ અને પ્રજા તરફનો રાજાએ અનહદ પ્યાર મેળવવા યત્ન કરવો. એ અરસ પરસ એક ખીજના આધાર રૂપ છે. પૂર્વજો જે રાજા પ્રજાના કાયદાઓ બાંધતા ગયા છે, તે નીતિ રીતીને પોશણ ન આપવાથીજ અસંખ્ય બાંધકો અને હાડમારીઓ વધી પડી છે. સ્વામી રામતીર્થ કહે છે કે જો તમારા પૂર્વજોના ધારાધારણોની મજબૂત પાળ તુડી તો તમારે નકી સમજી લેવું કે કરોડો કષ્ટના સમુદ્રો તમને બોળી દેવા પુટવાનો ધરાદો કરી રહ્યા છે. કેટલાક મનુષ્યો પોતાના દેશના, પોતાના વડિલોના, રીત રીવાજોની પોટલી બાંધી ખારા સમુદ્રમાં ફેંકી દે છે. એનાથી મને એવો અનુભવ થાય છે, કે એ લોકો પોતાનાં બાળ બચ્ચાંઓની સમૃદ્ધિને, વિદેશમાં મોકલાવી તેના નામને, તેના રહસ્યને, આદિ અનાદિથી ચાલતા આવેલા વેદાંત ધર્મને અને છેવટ પોતાની જાતને સળગાવી દેવાને હાથમાં અગ્ની લઈ ઉભેલા છે. મને એવો માણસો કડવા ઝેરજેવા લાગે છે. દરેક આ પુરૂષોએ પોતાના પોશાકમાં બાષામાં લગ્નમાં ખાવા પીવામાં વિગેરે રહેણી કહેણીમાં બહુજ જુદા પ્રકારનું રૂપ ધારણ કર્યું છે. એથી આ પવિત્ર દેશનાં માનવીઓ બહુજ જૂલ કરે છે સરલ અને હિંમત પોશાકની રૂઢી ગુમાવી બેઠા છે. હાલમાં જે પોશાક વપરાય છે, એતો મને અશુભતાનાં ચિન્હો જણાય છે. જુઓ! હાલની સ્ત્રીઓ સફેદ વસ્ત્રો પહેરે છે, એથી મારે શું અનુમાન કરવું કે

આપણામાં જ્યારે પુરૂષ મરી જાય, ત્યારે કાં સંકેત અને કાં સ્થાન એ એ રજો ધારણ કરાય છે. પણ ધણી હયાત છતાં બધા પોશાક ધોળા એ ક્યાંને ન્યાય ? શું સ્ત્રીઓને સંકેત પોશાક પ્રિય હોય તેને સૌભાગ્ય ચિન્હની ધમ્મિકા નથી ? આમા હું એકદમ સ્ત્રીઓનેજ ઠપકો આપું. એવું ક્યાં છે ? પુરૂષો પણ મૂછો મુંડાવી કૂંઠ્યા જેવા થઇ રહે છે. આથી ખુલું સમજાય આવે છે. કે નકી રાષ્ટ્રને નપુષકપણું 'લાણું' પડ્યું છે અગર તો દેશભક્ત કે મહાન્ ધર્મધુરધર રાજેન્દ્ર અને લાયક ગણાતા એવા વડિલો ગાંઠડા પોટલાં બાંધી આસમાનને માર્ગે જવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે. એમ જણાય છે જણે દેશની આબાદીનાં સાધનો અને વારસામાં ચાલ્યું આવતું શૈયર્ સદાને માટે નિર્મુળ થયું હોય નહિં. અરે ભાઇઓ ! તમે આવી ન મુછીયા બાળત વહેરી લઇ ચીનાઓનાં જેવાં મુખ કેમ કરી બેઠા ? તમને મોઢા પરના બાલ બારે જણાય છે અને માથા પરના બાલ વધારી વ્યભિચારીણી વામાની જેમ આડી પાંચી પાડતાં શરમાતા નથી. મોઢા પરના બાલો એટલે મુછો તમારી પુરૂષ જાતીનો શૃંગાર છે. એ તમે નથી સમજતા ? પ્રભુએ તમને સ્ત્રી અને પુરૂષની ઓળખાણ માટે મુછો આપેલી છે જ્યારે તમને એ મુછો પસંદ નથી ત્યારે તો મારે એમજ સમજવાનું રહ્યું કે ધર્મરતીજ ભુલ થઇ છે કે તેણે તમને મુછો આપી માટે હવે તમને મુછોજ ન આપવી અને મતલબકે પ્રભુને પણ પોતાની ભુલ સુધારવી રહી. જ્યારે એ મુછો તમને ભારરૂપ જણાશે, ત્યારે તો મોટાં મોટાં વૃક્ષોને ઉખેડી નાખનારા, પહાડોને તોડનારા, સિંહોને એકજ અસીથી ઠાર કરનારા વીરનરનાં સંતાનોને શરમાવા જેવું છે. વિદેશી કે નહિં પરદેશી એવી આ અજળ કૃતિ તમને ભવાંખમાં બહુજ નુકશાન કર્તા છે. વિદેશી ઓરતોનો અને વિદેશી પુરૂષોનો જે પોશાક જોશે તો તમને પશુઓનાં ચાંમડાં કરતાં જડો જણાશે; પરંતુ તમે તો હવામાં ઉડી જાય એવાં વિદેશી ફેશનનાં કપડાં પહેરી, એકજ દિવસમાં ફાટી જાય એવાં લાંબી કિંમતે ખરીદી, દેશની પાયમાલીનો ઠીક રસ્તો શોધી કાઢ્યો છે. વિદેશીઓ મોટા મોટા અમલદાર હોય, રાજા હોય કે ગવર્નર હોય; તો પણ જડાં કપડાં પહેરવામાં બહુજ લાભ સમજે છે. તવંગરને જેટલી પોતાના લાભની ખબર હોય છે, એટલી ગરીબને નથી હોતી. એજ દિલગીર થવા જેવું છે. તમે દેશ દેશાવર રખડ્યા હો તો મારી પર દયા કરી, મને જણાવશો કે કોઇ પણ વિદેશી આપણા જેવાં બારીક વસ્ત્રો પહેરી શિયાળામાં ઠંડીએ મરે છે ? દેશને ભુખમરો આપ્યા છતાં, આમનંદ મોજ વિલાસ ક્યાં સુધી ચલાવવાના ? દેશની વસ્તીનો એવો ભાગ મરો

ધર બીજા ભાગતો થઇ ગયો; તો પણ હજી ક્યાં તમારી આંખ ઉઘડે તેમ છે? આપણે રેશમી કાપડથી ટૂંકને હાલ્યા, પેટમાં સંતરાં, નારંગી, દ્રાક્ષ અને મિષ્ટાનોનેજ પધરાવ્યાં એટલે થયું. પછી બીજાની દરકાર શું છે. આતો બારીક વસ્ત્રોએ પત્યું છે; પરંતુ કોઇ નગ્ન ફરવા લાગે તો એની રીતબાતને અનુસરી બીજાએ પણ ગાડરીયા પ્રવાહની માફક તેની જેવાજ થવાની મહેનત કરે અરે હિંદીઓ! તમે કોઇની દેખાદેખી ન કરો. કોઇ લીસો પીળો થઇને નિકળે, તો તેને સારી રીતે સમજાવો. તેનામાં જેટલી ભુક્ષે હોય, તેને નાખુદ કરો. પણ તમે તેના જેવા થવાની ઇચ્છા ન કરો. જેણે જીદા પ્રકારનો પોશાક ધારણ કર્યો હોય, તો તેને સ્વદેશીના રૂપમાં ફેરવી નાખવા તેઓને બરાબર સમજાવો. ન સમજે તો મસ્કરી કરો. તેમ ન સમજે તો ગાંડાઓ પાસે માર ખવરાવો; પરંતુ એ ગમે તેમ કરે એમાં મારે શું પંચાત છે? એમ ન બોલતા. એની ભુલ તમને લાંબે સમયે નડશે અને જો નડી હોય તો એ ભૂલનાંજ પરિણામ સમજી લેવાં. કેટલાક હિંદીઓ શરીરે નબળા હોઇ કોટ પાટલુન પહેરી માથે ખિલાડીની બળી જેવું ટોપું ઓઢી શરીરે અને ગલીએ હરતા ફરતા જ્વાનો બસારે છે. આ વાત તમે ખોટી નહિ માનતા જો મેં એવી રીતે થતું ન જોયું હોય, તો તમે કહો તેવા સોગંદ ખાઉં. એક તો મુખ કાળું અને કુતરાએ કોઇ દિવસ એવો પોશાક ન જોયેલો, તેમાં વળી આવા બાઇઓનાં દર્શન થાય પછી તો શું ખામી રહે.

જડાં કપડા પહેરવામાં કનિષ્ઠતા અને રેશમી તથા સુતરાઉ બારીક વસ્ત્રો પહેરવામાં શ્રેષ્ઠતા ગણતા હોતો, તમારા જેવી બીજી કોઇ ભૂલ કરતું હોય, એમ મને જણાતું નથી. વિદેશી ઓરતો અને પુરષોના કપડાંનું વજન પોતાના દેહના વજન જેટલુંજ હોય છે. ઓરતો જડા બડીયા જેવા ધાધરાની ઉપર એનાથી પણ જડું કપડું કેડે બાંધે છે. તેમાંથી વળી કટકા કાપલા વધ્યા હોય તો બાળકોના વાળને છેડે બાંધી તેના ટુકડા પણ ગેરવલે જવા દેતા નથી. યુરોપીયનો આપણે માટે બારીક વસ્ત્રો બનાવે છે, પણ પોતે તેમાં લોભાઇ પોતાના દેશનો જડો પોશાક છોડતા નથી. જીઓ! આપણા દેશની ઓરતો બારીક વસ્ત્રો પહેરે છે, તેથી તેનામાં કુદરત એવી તો દુર્બળતા આપે છે કે એકજ ટુકની સાથે પડી જાય. અને ચાલતાં ચાલતાં કેરી માણસની જેમ લથડીઓ ખાય છે. અને એના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયેલાં મનુષ્યો તદ્દન અશક્ત થાય છે. મગજ શક્તિના એવાં તો નબળાં બને છે, કે અધરું કાર્ય આવતાં લાંબા થઇ સૂઇ જાય છે. જડાં કપડાંવાળાનાં સંતાનો એકજ મુડીની સાથે બે ત્રણના પ્રાણુ લે છે. જેની માતા બળવાન હોય છે,

તેનાં સંતાનો કોઇ દિવસ કાયર, બીકણ નાહિંમત કે કમજોર થતાં નથી. સિંહણે જો હાથીના કુંભસ્થળ સુધી એકજ છલંગે ચડી જાય છે, તો તે જોરાવર માતાના સંતાનો આખા જંગલને ગળવી એકજ હાકલથી બલાબલા શૂરવીરોના ગાદ છોડાવી શકે છે. જડાં કપડાં પહેરવાથી લશ્કરી માણસો મહાન જંગ જીતે છે. જડા કપડાંથી તાપનું, ઠંડીનું વિગેરેનું નિવારણ થાય છે. ધરની દિવાલો જડી મજબૂત હોવાથીજ ધરનું આયુષ્ય વધે છે, જડું લાકડું ધરના ઉપયોગમાં આવે છે. આખા ધરનો ખોજો આડસર કે જે બહુજ જડું છે, તે સહન કરી બીજાં લાકડાંઓને પોતાની પીઠ પર ધારણ કરે છે. જડા માણસ પર કોઇ માણસ ધસી આવતાં બહુજ વિચાર કરે છે અને કહેવતમાં પણ છે કે શું આપણે તેની જેવા થઇ શકીએ ? એવો મોટા છે. વિચારીએ તો જડાઇમાં કંઇ વધારે મહત્ત્વ રહેલું છે. જડી લક્ષ્મીવાળા, જડા લશ્કરવાળા અને મજબૂત યુદ્ધિવાળાથી આખું જગત ડરે છે. તેની સેવામાં અસંખ્ય માણસો દોડી આવે છે હમણાં સ્ત્રીઓ જડાં કપડાં પહેરવાથી શરીર પર અત્યંત ખોજો આવી પડે છે એવું સમજે છે, ત્યારે બાળકને નવ માસ ગર્ભાધાનમાં ધારણ કરવું તેના કરતાં કપડાંનું વજન ક્યાં વધારે છે. એવું જો વજન વધારે લાગે તો ગર્ભને પણ શી રીતે ઉપાડી શકે ? આ ઉપરથી તેઓને ખાલી પેટે રહેવાની મરજી હોય, એવું જણાય છે ત્યારે તો એખે એખુ કહોને કે વાંજ્યાપણું કબૂલ છે.

દેશનું હિત સાધવામાં સંકટ પહેલું છે. કષ્ટ વિના સુખ મેળવવું એ ગધેડીને ગાય બનાવવા જેવું છે. સુખ વિલાસથી કોઇએ કોઇના પર પરોપકારની છાપ પાડી એવું જણાયું નથી. જ્યારે હાલની સ્ત્રીઓ ફેશનમાં આગળ વધી બારીકમાં પણ બારીક વસ્ત્રો વજનદાર જણાવે છે, ત્યારે શું અત્યંત કોમળતા દરશાવી છેલી દશાનું એટલે નમ્ર રહેવાનું સુત્ર પસંદ કર્યું છે ? બહેનો ! ભારતની દેવીઓ ! તમે તો તમારા મનથી તમને મુખ્ય અકલ વગરની નાલાયક, કંઇપણ કાર્યમાં ન યોજવા યોગ્ય ગણતી હશે ? પણ એ તમારી જીલોએ આખો દેશ યોધારાં આંસુએ રડે છે. હું તમને દેશની ઉદ્ધારક ગણું છું કારણ કે તમારા હાથથી આખું જગત ઉછરે છે, પોષાય છે, કેળવાય છે, ત્યારે તમે આવું ધર્તીનું લઘુ બેસશો તો મારે કોઠીમાં મો રાખી રડવા જેવું થશે. હવે નાંચ પણ પ્રયાસ કરવો ન રહ્યો. મારા વચનોને કોઇ પણ સાંભળતુ નથી. જેનાથી દેશનો ઉદ્ધાર છે, તે ઉદ્ધત થઇ ગયાં. એમ ધારી હું તો નાહિંમત બની જઇ. નાસીપાસ થઇશ. અવિજથી ગણાઇશ. મારી બધી મનસ્વી કલ્પનાઓ ધુળમાં મળી જશે, પછી જો તમારી એવી ઇચ્છા હશે તો હું થોડો અગર તો ઘણો વખત સહન કરી લઇશ. પરંતુ સમજો તો સારું.

છે વિદ્યાસે તમારી આખર પર હાથ નાખ્યો છે. તમારા ધુધટા તાણ્યા વગર, વડીલો તથા પરજનો તમારાં મુખો જોઈ શકે છે. એનો તમને ક્યાં ખ્યાલ છે ? તમે તો એકજ ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન રાખ્યું. દેશનું, સંતાનોનું, માલીકનું બંધે ગમે તેમ થઈ જાય, પણ આપણા પાત્રમાં આવ્યું એટલે બસ ! કેટલીક સ્ત્રીઓ તો ધણી ફેશનદાર સાડી ન લાવી આપે તો કળ્ત્રો કરી 'મિયારાનું' માથું પકાવે છે. અને વખતો વખત ઘર છોડીને ચાલી પણ જાય છે. બીજો સારો પૈસાદાર, મૈજ વિલાસમાં મરકાવ કરી દેનાર પુરૂષની પસંદગી કરે છે, આ તો તેણે પોતાના ખરેખરા સ્ત્રી સ્વભાવને જાહેર કર્યો ગણાય. બારીક વસ્ત્રથી પાયમાલી થાય છે. એ વિષે રોમન કેથોલિક પંથના મહાન આચાર્ય પોપે પોતાના સર્વ કેથોલિક બીશપોને આજ્ઞા કરી છે કે જે સ્ત્રીઓ, બારીક વસ્ત્રો પહેરી અમર્યાદાભર્યો, નિર્લજ્જ અને નામોશીદાર પોશાક સજે છે, તેને ધર્મને કલંક લગાડનાર સમજવી. એવી સ્ત્રીઓ ધુટણ સુધીના ધાધરા પહેરી, ઉન્નત સ્તનો દેખાય એવાં ઉઘાડા ગળાનાં પોલકાં સજી, દરિયા કિનારે ફરવા જાય છે, તેથી આવો નિતબો દેખાડનારો પોશાક નકી દેશનીજ પાયમાલી સુચવે છે. પોતાના અવયવોનું સૌંદર્ય દેખાડવું એ નામોશી ભર્યું છે. ખુદ પરમાત્માએ ગુપ્ત અવયવ દાંકવા માટે પથુને પણ સાધનો આપેલાં છે ત્યારે આપણે મનુષ્ય જાતી ઇશ્વરી આશયને તુચ્છકારી સફેદ પીંડીઓ, ઉન્નત સ્તનો, નિતંબ અને બીજા કેટલાક ગુણભાગો સ્પષ્ટ દેખાય એવી રીતભાત કરી જીવાનીઆઓને ઉશ્કેરીએ, તો આપણેજ હાથે કરી એઓને હરામખોરી શીખવનારા વિષયોનો પાઠ ગોખાવ્યો કહેવાય. ખાસ જે ભાગો છુપાવવા જેવા છે, એ તો ધણી સિવાય કોઈ ના જોઈ શકે. ધણે ભાગે માણસો પોતાની એજ છુપાવવા માટે મહેનત કરે છે, ત્યારે આપણને જમત ખરાબના રૂપમાં લાવીમુકે એવો ખુલ્લોપોશાક પહેરવામાં શો નફો છે ? જાડાં કપડાં પહેરવાથી વિકારી ભાગો ઓછા દેખાય છે. અને તેને લઇને માણસો આપણા તરફ તાકીને જોતાં નથી. નાગી કુદરત વિકારો ઉત્પન્ન કરે છે. એ બાજતની કાણુ ના પાડી શકે તેમ છો માટે જેમ બને તેમ ધુટણનાં ગોટલાં, ઉન્નત સ્તનો, સફેદ જાંઘો અને નિતબો ન દેખાય એવી રીતે ઉમદા પોશાક વાપરવામાં આવે તોજ દેશનો, ધર્મનો અને શરીરનો વજ્જ સ્તંભ રોપાય તેમ છે. તમે કુદરતી ખનાવટને ખરાબર જાણતા હો, તેમ જાણવું નથી. બાળક કુદરતી રીતે બોલતાં ચાલતાં શીખે છે. તેને બજાવવું પડતું નથી, એને આપણા તરફથી કુદરત છાનું, શિક્ષણ અપાવ્યા કરે છે, તેવીજ રીતે કુદરત તમને અફદગાર થવા માટે જમાનાના ફેરફારોની મતિ આપ્યા કરે છે, પણ આપણે તો આપણી વસ્ત્રાદિ, ધનાદિ વિગેરે કૃતિઓમાં ફસાતા

જમએ છીએ. જુઓ! માખી પોતાના મધપુડામાં ન ફસાઈ જાય, તેના પગ ચીકણા મધમાં ન ચોંટી જાય, તેટલા માટે વારે ધડીએ લુછે છે. તેમ તમે પણ તમારી કૃતિમાં ન ફસાઈ જાઓ, તેના બરાબર ખ્યાલ રાખો. મારા ધારવા પ્રમાણે તો તમે દિન પ્રતિદિન દુઃખના દરિયામાં ડુબી સંસારી વ્યવહારોમાં ફસાઈ, જનક વિદેહીની સાથે તમારું જીવન સરખાવો છો, એજ તમારી અકલ્પની ખુબી છે. આ બાબતથી હું પણ બહુજ મુંઝણો છું. મારી દશા સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી થઈ છે. જુઓ તમારા વડિલોએ તમારી ચડતી થવાને માટે ફેટલી બધી શોધખોળ કરેલી છે, તે તો તપાસો. જુની જુની ઇમારતો, કીતિસ્તંભો અને શિલ્પ કામો એટલાં બધાં તો મહાન છે. કે અસંખ્ય વિદેશીઓ આવી તે કારીગરોને જેમ પોતાની ટોપીઓ ઉતારે છે. અને તેઓ ખુલા દીલથી કહી દે છે કે પૂર્વે આ દેશ જેવો સમૃદ્ધિવાળો કોઈ દેશ નહિ હશે. અને પોને પણ સમજે છે કે રાણી એલીઝાબેથે હિંદના હુન્નરકળા પર મોહિત થઈ આ તરફ પોતાની નજર ફેંકી હતી. બાઈઓ દરેક બળવાઓ, મહાન લડાઈઓએ બધાં હિંદુસ્તાન મેળવવાને માટે હોય છે, પરંતુ ખરી રીતે તપાસીએતો નામ બીજા તકરારનું, હોય પણ મુળ તત્વતો હિંદને મેળવવા સારજ આરંભાય. અસંખ્ય રાજાઓના હુમલા સામે ટકર ઝીલી ઝીલીને, મહાન લડાઈઓમાં ઉતરીને જંગલો જંગલ સખ્ત તડકામાં રખડીને, પોતાના દેશના બલા માટે આપણા સ્વદેશ બકતોએ પોતાના પ્રાણ ગુમાવેલા છે. એવા નરવીરોનાં તમને નામ પણ યાદ નથી એ ફેટલી બધી બે પરવાઈ છે. વિદેશીઓ પોતાના તારકનાં નામો દિવાલ પર ચોડી તેના ફોટાઓને નમન કરે છે, ત્યારે આપણને અહિં કોઈનું નામ પણ આવડતું નથી. દુઃખમાં તેઓના મુખ કરમાઈ ગયાં, તો પણ તમે છપન દિવાળીઆ થઈ ફરો છો. તમારાં મુખ તો આરસીમાં જુઓ દુઃખની દાઝો પડેલી છે. તિલક મહારાજે એક વખત મુંબઈમાં બાણુ આપતાં જણાવ્યું હતું કે મારા દેશી બાઈઓ, પોતાનું દુઃખ નિવારી શકશે કે કેમ? એ હું મારી હયાતિમાં જેમ શકીશ નહિં. કારણકે પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી જણી શકાય છે. તેમ હું તેમની રહેણી કહેણી પરથી પરખી શક્યો છું, કે મારી છ વરસની ઝેલમાં મેં જે જે દુઃખો ભોગવ્યાં તે તે પાણીમાં ગયાં અને હજુ કોઈ જેલમાં હશે અને હવે પછી જશે, તો હિંદ એક આંખ પણ ઉઘાડશે નહિં. 'જેને પડી તે ભોગવે' બલેને બિચારા સ્વદેશને માટે મરે. ઝેલમાં મીઠાની કાંજીઓ પીયે. અગરતો અનાજ વિના દશ દશ બાર બાર

કડાકા કરે; પરંતુ જેલમાં ગયો તેનેજ માત્ર ભોગવવું પડે છે. ખીજા તો લાંબી દુકાં વાતો કરી, કડાકા મારવામાંજ સમજ્યા છે, માટે બાધઓ! સમજો. તમારા માટે જીવ આપનારને જીવ આપો, પણ ઉપકાર ન લુલ્હી જાઓ. જ્યારે આયર્લાંડમાં સ્વરાજ્યની ચળવળ થઈ ત્યારે કાર્કના મેયર-નગરશેઠ ટેરન્સ મેકસ્વીનીને સરકારી જેલમાં લઈ જવામાં આવ્યો એ વખતે પોતે ધણાએક અપવાસો કરી દેશના માટે પ્રાણ ત્યાગ કર્યો તેના તપના પ્રભાવે આયર્લાંડનો જીસે એકદમ વૃદ્ધિ પામ્યો અને દરેક ઘરનો એકેક માણસ તેના માટે મરવાને તૈયાર થયો, જ્યારે આવું બને. ત્યારેજ ખીજા નેતાઓ જેલમાં જવાનું તો શું પણ મરવાને માટે તૈયાર થાય. દરેક મનુષ્ય વ્યક્તિ કુદરતની આપેલી વસ્તુનો ઉપયોગ ન કરી શકે અને પોતાને ઉભા રહેવાની ક્યાંય જગ્યા ન હોય તેવી પરતંત્રતા કરતાં ગળે ફાંસો ખાવો વધારે સારો છે. સ્વામી રામકૃષ્ણ પોતાના શિષ્ય વિવેકાનંદ આદિક ધણા સંજ્ઞનોને કહેતા કે બાધઓ! આપણા પૂર્વજો જંગલમાં રહી સત્ય અને ધર્મનું સંશોધન કરતા અને પારકાની પરતંત્રતા માટે અને તેમના બળતા હૃદયને શાંત કરવા માટે પોતાના પ્રાણની કુરબાની કરતા, ત્યારે આપણે તેના બદલે દરેક માણસને લોહની બેડીમાં જકડી લેવાને. માટે મોટી દોડધામ કરી રહ્યા છીએ.

- જેના મુખમાં વેદની ઋચાઓ શોભતી તેના મુખમાં નસોને ચડાવનારી, યુકને ઉડાવનારી, આંખોને તણાવનારી જંગલી ભાષાઓની શરૂઆત થઈ, મુળ ભાષા હતી તે બદલીને ખીજા અનેક ભાષાઓના શબ્દો સેળમેળ થતાં વર્ણશંકર થઈ ગઈ. અર્થ ૩૫ છુપાવવાને માટે ચુનાવાળા મકાનમાં રહેવા લાગ્યા, શરીર પર ધણાએક સફેતા અને પાઉડરોની ડબીઓ ખલાસ કરી, પણ તેઓ સફેત ન થયા. તેઓને ભાગ્યેજ ખબર હશે કે કુદરતી રંગ જવો મુશ્કેલ છે. અર્થ પુછાવો તો તમારે તમારા આપનો વારસો સંભાળવાની જરૂર છે. તો તેમાં કાળી આમડી પણ આવી જાય છે. તમારા વડિલોની અને તમારી મહેનતમાં કાંઈ તફાવત નથી; માત્ર તફાવત સ્વભાવનો છે. તમારા આપદાદાનું કાર્ય મોટા પ્રતાપશાળીને ધુળવનારું હતું, પરોપકારના કાર્યમાં મરી પડવાનું હતું, ત્યારે તમારું કાર્ય દેશને પાયમાલ કરવાનું, તેના વજ્ર જેવાં ધારાધારણુને તોડી પાડવાનું, દુસ્મનોને મળી જઈ અજઞાતાને મારી નાખવાનું, સંતાનોની સ્વતંત્રતા તરફ દુર્લક્ષ કરવાનું વિગેરે સારું ધ્યાન ખેંચે છે. તમે સત્યપણે જેમાં કંઈ પણ ખીજાનો લાભ સમાયો હોય એવું કાર્ય આરંભો અને હું મારા દેશીબાધઓના માટે જન્મ્યો છું. આ દેહ, ધન, દાસ્ય બધાં તેને માટે છે. એવી રીતે

સત્ય ધર્મના આહુક થઇ જો બહાર પડો તો હું છાતી ઠપકારી કહું છું કે કેમ તમારી ક્ષતેહ થતી નથી. માત્ર ધરમાં બેઠાં બેઠાં લવારી ક્યાંથી, કંઈ વળશે નહિં. તન, મન, ધનથી મહેનત કરવી પડશે. કાંઈ જીવ્હાનીજ શૂરવીરતાથી, અગર તો ધોળાં વસ્ત્રો પહેરી સંધ્યાકાળે આંટા મારવા નીકળ્યાથી, દેશનો ઉદ્ધાર થતો નથી. એ તો નાહકના દેશને ભારરૂપ થઇ, નદી કિનારે ફરવા જઇ, બગલાને પણ ભડકાવનારું કાર્ય છે. જો માણસ ઉજ્જવલ કપડાંને લગ્નવે છે, તે માણસ પ્રત્યે મને બહુજ નફરત છુટે છે. સફેત કપડાં પહેરી આત્માને પણ સફેત બનાવવો જોઇએ. દરેક માણસ પવિત્ર થવાને, ઉજ્જવલ બાવનાઓને પોશવાને, સજ્જડ બંધાયેલો છે. નહિં કે બીજાઓનો તિરસ્કાર કરવાને. સફેત કપડાં પહેર્યાં એટલે બીજા બધાઓને હલકા સમજવાના નથી. માણસ પોતાની સ્થિતિ ભલે ગમે તેવી શ્રીમંતભરી કરે; તો પણ દરેકને સરખું માન આપવું જોઇએ. પોતાની જેવા હોય કે પોતાનાથી ચડીઆતા હોય, તેને તો આખી દુનીયા માન આપે; પરંતુ ગરીબના તરફ માયાળું સ્વભાવ રખાય, ત્યારેજ ખરી શ્રેષ્ઠતા, શ્રીમંતાઇ, વિદ્વતા, સજ્જનપણું વિગેરે સંબોધનો લાગુ પાડી શકાય.

કેટલાક શ્રીમંતો પ્રત્યે એક ગરીબનો છોકરો કહેતો હતો કે બાઇઓ ! મારી સ્થિતિ તરફતો જરા ખ્યાલ કરો. તમે તમારા રમ્ય મહેલમાં આરામ કરો છો, એથી પારકાનાં તપેલા હૃદયની તમને ખબર નથી. તમે સાડાં સાડાં ખાઇ ઠંડું પાણી પીઇ પેટપર હાથ ફેરવો, તો નક્કી પેટભરા કહેવાશો. આ માણસનાં લક્ષણો નથી. બૂખડીના રિવાજો છે અરે બાઇ ! મને ઠંડો રોટલો પણ મળતો નથી. મારા કપડાં સામું તો જુઓ ! દરજી થીગડાં મારી મારીને કંટાળી ગયો છે. અહાહા ! તમારા મકાનની શોભા અને રોશની જોઇ હું અંજાઇ ગયો છું. તમારા પશુઓ કરતાં પણ મારી સ્થિતિ ખરાબ છે. મને તૃષા લાગે છે, ત્યારે હું ગદો હોવાથી મને કોઇ પાણી પાતું નથી. મારે ગાઉ દોઢ ગાઉ છેટે નદી પર જવું પડે છે. તમે ગાદી તકીયા પર સૂઇ જ્ઞાનદંડ ભોગવો છો. ત્યારે મારા માટે સારી જમીન પણ નથી હોતી. કેટલાક પોતાનાં બચ્ચાંઓને બાપા ! બાપા ! કહીને બોલાવે છે; પરંતુ મને કોઇ એ ખરીબ ! એમ કહીને બોલાવતું નથી. એવી રીતે કોઇ બોલાવે તો અમે અમારા મનથી એમ તો જાણીશું કે અમારી સંભાળ લેનારા દુનીયા પર વસે છે. પણ તમે ક્યાંથી સંભારો તમારી એક વાત મને બરાબર યાદ આવી હું એક વખત મારા બાપની સંગાથે એક તવંગરને ત્યાં ગયો હતો. મને બૂખ કઠડીને લાગી હતી. એટલે મારા પેટમાં પડેલા બૂખના ખાડા જોઇ મારા બાપા રડી પડ્યા અને સત્યવાત જાહેરાતમાં લાવી પાછ પૈસાની માગણી નહિં કરતાં પોતાતા જાલા રત્ન માટે ઠંડા રોટલાની માગણી

કરવા લાગ્યા, એટલે પેલા તવંગરે કોધમાં આવી જઈ એક લાત મારી કહ્યું કે આવા હરામખોરો હરવખત ઘેર આવી આંશરીમાંથી અને વખતો વખત ધરમાંથી પણ વાસણ ચોરી જાય છે. માટે તેવાઓને દેશપાર કરવા એજ ઉત્તમ છે. એમ કહી વળી બે ત્રણ લાતો મારી દીધી એ વખતે હું તેની કેડમાં હતો એ ધી દુધના ખાધેલ લઠુ જેવા શાહુકારની લાતથી હું તેની કેડમાંથી સરી પડ્યો; એટલે પથ્થર પર આવી પડતાં મને મૂર્છા આવી ગઈ એથી મારા પિતા છોકરો મરી ગયો એમ જાણી માત્ર એટલુંજ બોલી મૂર્છા ખાઈ પડ્યા કે આહા ! આ જમાનો કે ? બાપુઓ ! સારથીજ હું તમને ઓળખી ગયો છું કે તમારામાં દયાનો છાંટો નથી. બાપ ! હું પણ તમારી માફક ભગવાનને માનનારો અને તેનોજ સંતાન છું, તમે ભલે ઉચ્ચ જાતીની રહ્યા, પાછ પાછ કરી ભલે લાખો કરોડો રૂપિયા મેળવ્યા, પણ એ તમારી મોટાઇના પ્રમાણમાં અમારી છાતીએ હાથ તો લગાવો જે ધડકતા હૃદયને આશ્વાસ ન આપે, તો મોટા ઉપકાર થશે. બહા ! એટલી તો દયા કરો. અમે જીવતદાન સમાન જાણીશું. હું કાંઈ તમારાથી જુદો નથી. જે વસ્તુઓ તમારા શરીરમાં છે, એજ વસ્તુઓ મારા પણ શરીરમાં છે. માત્ર ખામી કપડાંની છે. એતો આંહી આવ્યા પછી થયાં. દુનીયા પર પગ મુકતાં તમારી અને મારી સ્થિતિ એક હતી. કહો ! તમારામાં અને મારામાં શું તફાવત રહ્યો ? છતાં તમે મારાથી શા માટે જુદા રહો છો ? કેમ નથી અડકતા ? શું મને એની એ સ્થિતિમાં મરી જવા દેશો ? કદાચને તમે એમ માનો કે હું ખીજા ધર્મનો છું. એમ તમારા જાણવામાં હોય અને એથી કરીને મને અડકવામાં પાપ થતું હોય, તો મારે મુખને અને ડાહ્યાને શી રીતે ઓળખવા ?

મારા ધારવા પ્રમાણે તો બધા ધર્મો એકજ પિતા પરમાત્માને મળવાના જુદા જુદા રસ્તા છે. અને તે ધર્મના નેતાને જાજી અગવડતા ન આવે, જાજી માણસોમાં હરવું ફરવું ન બની શકે, જુદા જુદા દેશના મનુષ્યોને તેની રહેણી કહેણી માટે અલગ અલગ રીતભાતો કરી, તેને સમજાવવા જોઈએ માટેજ એ સુગમતાને સાંકે ધમ્મરે જુદા જુદા માણસોમાં દેવત રેડી બિન બિન ધર્મો કાઢી, બધાને સુગમ પડે તેવા રસ્તો શોધી કાઢેલો છે; પરંતુ તમને એમ ન માન્યામાં આવે તો ભલે પણ દરેક ધર્મનાં તત્ત્વો એક છે. એમ મેં બધાઓના મુખથી સાંભળ્યું છે; છતાં મરીમોને રીત્રાવવા માટે તમે આવી માન્યતા ધારણ કરી હોય તો મારાથી કંઈ કહેવાતું નથી. કોઈ પણ ધર્મમાંથી એવો વજ્ર લેખ નથી મળી આવતો કે આજ ધર્મ મોક્ષ આપનારો છે. અમે તો મંદ અક્ષરવાળા એમ સમજીએ કે કોઈ પણ ધર્મમાં

રહી શુદ્ધ ભાવના વડે ભગવદ્ ભજન કરીએ તો બધા ધર્મો મોક્ષદાયક જણાય. જુઓ! જેના શરીરમાં શુદ્ધ આત્મ જ્યોતિ પ્રકાશતી હશે, તેને હજારો મનુષ્યો ટોળે ટોળાં નિરખવાને માટે દોડ્યાં આવશે. પછી તો બક્ષે ગમે તે વર્ણનો રહ્યો ? તમને કેાંઈ સારા અને મોહદાયક અભિપ્રાયો આપે તો તમે ભોળવાઈ જશો નહિ, મેં ધણાંઓને પ્રસાદીના પડીયા માટે આમથી તેમ દોડતા જોયા છે. જુની કહેવત પ્રમાણે શેરા માટે શ્રાવક થશે અને સામા માણસની રહેણી કહેણી તપાસ્યા વિના તેના શિષ્ય થશે, તો કુચુરના કુશિષ્યનું સંબોધન તમનેજ લાગુ પડશે ધણાં એક મહાત્માઓ તમાકુના પુડા સાટે કાન ડુંકનારા ગામો ગામ રખડે છે. ઇશ્વરી નિગમનું ચક્ર હજારો આરાવાળું ફર્યા કરે છે, તેમાં જેવી ભાવના કરશે એવા થતાં વાર નહિં લાગે બાકીઓ ! જે ગરીબના પર આપણે દયા રાખીએ તો સત્ય, દયા અને ધર્મ એ બધાં બહુજ આપણા માટે નિકટનો સંબંધ રાખે છે. આ ધર્મ સારો અને આ ખરાબ, એવી અધશ્રધ્ધા તોડી નાખો. તમે પાંચ પૈસે સુખી છો, તમે અમારા માટે જરા વધુ ખર્ચ કરશો તો કાંઈ વાંધો નહિં આવે, ગરીબો તમારા ધર્મ કાર્યને મજબૂત કરનારા છે. પરંતુ તમારા વ્યવહારીક કાર્યમાં દબલગીરી કરનારા હોય તો પણ એને ચાહવાયા તમારા ધર્મમાં વૃદ્ધિ થાય છે માટે એ ગુણથી તેના બીજા બધા અવગુણો તજવા જેવા છે. એ બિચારાં એક પૈસે રાજ થનારાં છે. વખતો વખત જૂએ રહીને, કે એક ટંક ખાઈને તેઓ જીવે છે. થોડા કે વધારે પૈસા એ એમને ખબર નથી. આજ સૂધી તમે વૈભવમાં મગ્યા રહી, તમારા દિવાનખાનામાં અમન ચમન કરો છો ત્યારે તમને 'ગરીબ' એવો ખ્યાલ પણ આવ્યો છે. ? અરેરે ! શું તમારા દિલમાં એટલી પણ દયાની લાગણી નથી કે અમે તમને યાદ નથી આવતાં. શું અંતઃકરણમાંથી રામ ઉડી ગયા. તમારા દયા ધર્મ આવાંજ છે કે ? શું તમે દેશાભિમાની નથી ? આનું નામ શ્રીમંતાઈ કે ? બસ ! આજ બહાદુરી કે ? તમને દુઃખ લાગે તો બક્ષે મને ક્યાં તમારા તરફની આશા છે. એતો બિચારા મારા કરતાં ચાર આના સુધરેલી સ્થિતિવાળા કંઈક મારા પર ધ્યાન આપે છે. કારણ કે તેઓને મારા દુઃખનો અનુભવ થઈ ચૂકેલો છે. આ તમારી બે પરવાઈ નામદાઈ છે. હિચકારાપણું છે. તમે વડીલ છો. અમારા કરતાં મોટા છે. પરંતુ જડ પદાર્થનો સંગ્રહ; વધારે કરેલો છે, માટેજ તમારી સાથે વાદવિવાદ કરવો એ જૂલ ભરેલું છે. લક્ષ્મીને તમે સદમાજે નહિં વાપરો, તો તે માંકડાની જેમ તમને નચાવશે. ઓ બહેરા બાકીઓ ! જરા સાંભળો તો ખરા ! એ પરમાત્માની બાર્યાના નામવાળી ઉત્તમ સ્વભાવની કૃપણ દેવી તેના ઉપાસકનેજ ત્રિદોષ લાગુ પાડે છે. અને લક્ષ્મીના પાસમાં આવેલો માણસ વળગી પણ કંઈ થઈ જાય છે.

લક્ષ્મી એવી પેટ બળતરા કરાવે છે કે એના કરતાં મૃત્યુ સમયે ઉદરમાં થનારી જવાળા ધણીજ સારી. લક્ષ્મી કઠંગી છે, અષ્ટાવક માણસ જેવી રીતે ચાલવામાં હાસ્ય ઉપજાવે છે, એવીજ રીતે લક્ષ્મીનો માલીક વાંકાચૂકો ચાલે છે. કે જેનો ઉલ્લેખ કરતાં મને હસવું આવે છે. લક્ષ્મીના સાલચુ તો એટલી બધી રાડો પાડે છે, કે કોઇને કાન પડ્યું સાંભળવા દેતા નથી, ધન્યવાદ છે અમને કે અમે પેટબર અનાજમાં નવે નિધિનો સમાવેશ કરીએ છીએ. અરેરે ! સારામાં સારી વિદ્યા, નાટ્ય, સંગીત, હુનર એ બધાં લક્ષ્મીનાં ગુલામો છે મનુષ્ય જેવું ઇશ્વરી પ્રાણી પણ એને માટે હલકું ગણાય છે અને જાણે કેમ રૂપરંગ સર્વે લક્ષ્મીના માટેજ ન ઉત્પન્ન થયાં હોય ? એ મોહક વસ્તુએ ભલાભલા મુની જનોને તપમાંથી પાછા વાળેલાં છે. ગુરૂ મત્સ્યેન્દ્રનાથને સુવર્ણની ઇટે આવરા બનાવ્યા હતા તેનો અવાજ ધણાએને ચિત્તભ્રમ કરાવે છે. મોટા મોટા રાજાઓ લાખો ગાઉથી ઉઘાડી સંમશેરે દોડ્યા આવે છે. એ લક્ષ્મી હજારોના માથાં કપાવે છે. લોહીની નદીઓ બહેવડાવે છે. દુર દેશનાં મનુષ્યો પણ છેટેથી તેના પ્રકાશમાં અંગ્રમજ્ઞ જાય છે, કે સૂર્યનો પ્રકાશ પણ તેને નજરે પડતો નથી. એવી પ્રમળ શક્તિને ધારણ કરનાર પરમાત્માની પટરાણી તને છેટેથી મારા નમસ્કાર છે બાઇઓ ! બધી વસ્તુઓ લક્ષ્મીની ખવાસણો છે. કેટલાકને તો મેં એવી રીતે રાડો પાડતા સાંભળ્યા છે કે રાજસાજના જેવી મજા પૈસાવડે ભોગવાય છે. પૈસાથી અણધારી ઝાળખાણ થાય છે. પૈસાના સંબંધથી સંતાનો ઘોડાગાડીમાં બેસે છે. પૈસાથી માથાપ ચાહે છે. બેન બોલાવે છે. સ્ત્રીઓ વારી જાય છે, બાળકો ચૂંમીઓ લે છે. દેવતાઓ વિમાનમાં બેસારે છે. સાથે સાથે ઇશ્વરની નજીકમાં બેસવાને પણ એ મહાન્ દેવી ભાગ્યશાળી બનાવે છે. રાગદ્વેષ નષ્ટ થાય છે. દુઃખનો બાઇચારો કરે છે. અશ્વ, હાથી, સિંહો, નોકરો કાનને બહેરા કરે છે. કવીઓ ગુણ ગાય છે. નાયનારીઓ બેવડો ઇમકારો સંભળાવે છે. માટે જેની પાસે સફેત રૂપીઆ હોય, તેની બલીહારી છે. એને માટે ચોદાઓ લડાઇમાં ઉતરે છે, સમુદ્ર પાર જાય છે, એવી લક્ષ્મી જેની પાસે ન હોય, તેનું જીવન નકામું સમજવું. બાઇ ! આવું બોલનાર માણસ અમારી ક્ષુધાને ક્યાંથી શાન્ત કરે ? આ વિશ્વમાં લક્ષ્મી બલે પ્રધાન પદ ભોગવે, ડગલે પગલે બલે તેનો ખપ હોય, એજ બલે હાથ, પગ ગણાય; પરંતુ લક્ષ્મીને વાપરનાર વ્યક્તિ કરતાં લક્ષ્મી ચડેજ નહિ. જેના હાથમાં લક્ષ્મી ધસાઇ જાય છે એવી લક્ષ્મી મનુષ્ય જેવી અદ્ભુત શક્તિથી કોઇ દિવસ વધે નહિ. જુઓ મુળ આપણે તેને જુમીમાંથી શોધી કહાડી, મલીનને ઉજ્જવલ કરી. તો શું તે આપણા કરતાં કિંમતમાં ચડી જ્યાં કોઇ દિવસ બોકતા કરતાં તેના

વપરાશમાં આવતી વસ્તુ શ્રેષ્ઠ હોયજ નહિં. પેદા કરનાર કરતાં પેદા
 એકલી વસ્તુને આપણે મહાન કહેશું તો આપણે આપણા પેદા
 કરનાર પરમાત્માને ગુલામ બનાવ્યા જેવું થશે. લક્ષ્મી હજારો માણસોને
 હસાવે છે. એમ રડાવે છે પણ ખરી અને એટલો તો દુર ફેકે છે કે જે
 મુલક આપણા પુર્વજોના પુર્વજોએ ન જોએતો હોય. વળી નટ
 પૈસાને માટે પોતાનો પુત્ર ઉધે માથે દોરડા પર ચાલતો હોય તોપણ
 હું નથી ખુશી થયો! નથી ખુશી થયો! એમ બોલે છે. બાપ! તમે
 સત્વિદ્યાનંદ પરમાત્મા સ્વરૂપ છો. એ માયા તમારી ગુલામડી છે.
 શું તમે તેના ખવાસ થશો! વિચારો ડાહ્યા છતાં ઘેલા ન બનો
 લક્ષ્મી તમારા માટે ઉત્પન્ન થઇ છે, કાંઇ તમે તેના માટે ઉત્પન્ન
 નથી થયા, એક કવીએ કહ્યું છે કે લક્ષ્મી વ્યાજ વહીવટમાં બમણી
 વૃદ્ધિ પામે છે. વ્યાપારમાં ચારગણી, ક્ષેત્રમાં સો ગણી અને દાન
 ક્રિયામાં વાપરવાથી હજાર ગણી થઇ પાછી આવે છે, તો તમે મને
 ભુખ્યાને શા માટે દાનમાં નથી આપતા? શું એ કવીનું કહેવું તમને
 નથી સત્ય જણાતું? અરે ધનવાનો! જરા ઉચું તો જુઓ! આ માફ
 પેટ ભુખ્યાં ગળી ગયું છે. હું ત્રણ દિવસનો ભુખ્યો છું, જઠરમાં
 અનાજ ન હોવાથી વાયુ ગડગડાટી કરે છે. આંખે અંધારા આવે છે.
 હું તમારા માટે મારો પ્રાણ પાથરવાને તૈયાર છું, પણ તમે મારું
 મેંતભરનું પેટ ભરવાને કેમ શક્તિમાન નથી? ઠીક હું ખરાબર સમજ્યો.
 તમે મને મદદ નથી કરતા, તો ઇશ્વરને ઘેર ન્યાય હશે તો મારો
 પણ સારો વખત આવતાં હું પણ તમેને દાદ નહિં દઉં. હમણું
 તમે બલે મને હેરાન કરો. તમે નાટક, સિનેમા, સરકસો વિગેરેમાં
 ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર ગણા ચાર્જ આપી પૈસાનાં પાણી કરી આંખો
 ફોડો છે, ત્યારે મને એક આધી આપતાં આઠ કલાક કેમ વિચાર
 કરો છો? હું પરમાત્માના સોગંદ બાપ કહું છું કે એ આધિના નકી
 કુરમરા લઇ પાશેર પાણી પીઇ તમેને આશીર્વાદ આપીશ. કેમ
 બાપ! ધ્યાનમાં ઉતરતું નથી? લાંબી રખરની નળી વતી હુકામાંથી
 ધુમાડો ખેંચનારાઓ! જરા સામું તો જુઓ, હું તમારો બીખારી છું.
 મને બહુજ ટાઢ ચડી છે. તમે ઓઢેશું તે નહિં; પરંતુ તમારા બાપ
 દાદા વારીનું ફાટેલ દુટેલ કપડું તો આપો. એ ન હોય તો જુઓ
 સામે લટકેલી જુનામાં જુની કામળી તો ફેકો. તમે નહિં આપો
 તો બીજા કોણ આપશે મારા જેવા. જુઓ જુઓ? મારાં રૂવાંટાંઓ
 કેવાં ચડ્યાં છે. હોટેલમાં જઇ એકા બીજનું એકું જુકું ખાનારા
 મારા ગંદા બાપઓ! હું તમારાથી કનીષ્ઠ છું, એ વાત સાચી
 પણ તમારી રકાબીમાંથી નીચે પડી ગએલું બજાયું તો આપો. હું

એને તમારી ઉદારતા સમજાશ અને જાણે મને બધું ઉતરાબેઠું
અમરતો હું પણ તમારી માફક એક બાધ બાગ્યશાળી થઈશ. અનાજ
નહિં મળવાથી મારી પાંસળીઓ દેખાય છે, તેથી શેરીનાં બાળકો
તકરાર કરે છે. કોઈ સોળ કહે છે તો કોઈ બાર કહે છે. એમ જો
વિશ્વાસ ન આવે તો તમે પણ આવીને ગણી જાઓ કે હાડકાંઓ પુરેપુરાં
દેખાય છે કે નહિં. હું ધણાએક દહાડાનો ભુખ્યો દુખ્યો છું. મને
મહેનત કરી માફ ઉદર પોષણ કરવાનું બહુજ મન થાય છે, પણ
તારાથી ન બને. એમ કહી દરેક છોડી દે છે. કોઈ મજૂરીએ
બોલાવતું નથી. અને છકેલ મનુષ્યો તો ત્યાંસુધી ધુતકારી કાઢે છે
કે સાક્ષાત્ તું હરામનું ખાનારો અમારું શું કામ કરે? કહો આનુ.
નામજ મોટું બાંધીને મારવાનો ઉપાય. એ મહાશય એમ નહિં
સમજતા હોય કે આ ગરીબના કરતાં મારી હરામખોરી વધી જશે.
તેણે તો વેપારમાં કેટલાકનાં ગળાં કર્યાં હશે, કેટલાંક દિવાળાં કુકર્માં
હશે, હજારોની થાપણો ઓળવી હશે, દારૂ, માંસની દુકાનો કરી
કરોડોને બદલેલી બનાવ્યા હશે, સાચાંના ખોટાં કરી અને ખોટાંનાં
સાચાં કરી અસંખ્યનાં મોત ઉમાં કર્યાં હશે, કેટલાકની ચોરી કરી
હશે, કેટલાકના પૈસા લઈ પાછા નહિં આપ્યા હશે, કેટલાકને
રસ્તામાં પાણી વગરના મારી નાખ્યા હશે, એવી એવી અગણીત
અનિતિઓ કરી મેળવેલા પૈસા વડે અભિમાનમાં આવી જઈ.
કદાચને મને સાક્ષો, હરામી, કાફર વિગેરે કહીને બોલાવે, તો હું
ક્યા કાને ધરું તેમ છું એતો જેને સન્નિપાત થયો હોય તે લવ્યાજ
કરે, તેમ મને શું. બાધઓ! દયા ખાઓ એકદમ કસાઈનાં દિલ
નહિં કરો. જો તમને પ્રભુ વ્હાલો હોય તોજ મને બોલાવો. હું
તમારી ખુશામત નથી કરતો. તમે ખુશામતથી રાજ થનારા હોતો
જાઓ ચારણ બાટની આગળ પૈસા દઈ ગુણ ગવરાવવા. જેમ ખ્રિસ્તીઓના
રોમન કેથોલીક પંથના ધર્માધ્યક્ષ પોપ મરનારની પાસેથી અમુક
પૈસા લઈ, જેમ બાપાએ સ્વર્ગમાં જમીન રાખી મકાનો ચણાવ્યાં
હોય, તેમ બાગ બંગલામાં રહેવાની ચીડીઓ કરી આપે છે, તેમ
હું ધર્તીંગ કરી તમારા પૈસાનું હરણુ કરી, તમારી મીઠકતમાંથી દસાંજ
ભાગ લેનારો નથી, પરંતુ કરગરણું કરી, માત્ર ચોથીયું રાટલો માગનારો
છું. હું ધારું છું કે તમારા પૈસા તેવાઓને માટેજ છે. એમાં મારે
ક્યાં માથા કુટ કરવી? જેનામાં સત્તા ન હોય, બાપલો હોય, બીકણુ,
નમાલો હોય એજ પોતાનું હિત ન સમજે. તમે પૈસાનો સંઘ્રહ
કરી, ધર્મ અર્થે કે દેશ અર્થે નહિં વાપરો, તો તમારા આત્માનો
કે દેશનો ઉદાર થશે નહિં. તમારાજ સરીરને શાન્તિ આપી, બીજાની

દરકર નહિં કરો તો તમે નહિં તો તમારાં સંતાનો નકી આંખમાંથી અશ્રુઓ નહિં સુકાવા દે. પારકાની આપણને શી પડી છે? એતેક એને રોડો પાડવાની ટેવ છે. તો હું નકી તમને કલીયુગના કપૂનો કહીશ. બાઈ તોગ બહાદુર સાહેબ પોતાના પુત્ર ગુરુ ગોવિંદસીંહને કહેતા ગયા હતા કે બાઈ તું ગમે તે કામ કરજે, પણ ગરીબને ન સતાવતો. કપ્પીર, નાનક અને તુલસીદાસ પોતાની સાખીમા ગામ ગયા છે કે ગરીબને છેડવો નહિં. ગરીબની ધા બહુજ ખુરી છે. મુએલાં ઢોરના ચામડાથી બનેલી ધમણ પણ શ્વાસોશ્વાસથી લોહને ભસ્મ કરે છે. વાદળાંઓ સૂર્યનો તાપ સહન કરી પાણી વરસાવે છે, વૃક્ષો તાપ સહન કરી શીતળ છાયા અને મીઠાં ફળો આપે છે. તો તમે કંઈ ન કરી શકો? તમારામાં કંઈક સમજણુ શક્તિ છે, ત્યારે તો આટલી માયાકુટ થાય છે. જ્યારે તમે નથી સમજતા ત્યારે મારે કોની પાસે ફરિયાદ લઇ જવી? પત્થરા પાસે. તમારી બુદ્ધિ ક્યાં ગઇ? બળ ક્યાં ગયું? ધનવાનો! તમે અમને એક વખત તો મદદ કરો. જો અમારામાં અમારાપણું હશે, તો તેનો બદલો વ્યાજ સુધાં આપશું. તમે જો અમારા પર દયા કરો તો અમારી પાસેથી ગરીબી હમણાંજ સલામી કરે. હમણાં તમે અમારી અરજ સાંભળવાને બહેરા થઇ ગયા છો, પણ યાદ રાખજો કે તમારી અરજ કોઇ નહિં સાંભળે. હું જોઉં છું કે તમે તમારા અભિમાનમાં આમ નેમ ક્યાંસુધી ફર્યા કરો છો. તમારું એ સુખ જાજો વખત રહેશે નહિં જેના અવિચળ સુખો હતાં, એ પણ હતાં ન હતાં થઇ ગયાં છે, ત્યારે તમારું પાંચ રૂપરડી વાળાનું શું ગળું? જો હું કાયમ ખાતે આવીને આવી સ્થિતિમાં રહીશ તો એનો દોષ તમારે શીર આવશે. હમણાં હું જે ઉમદા વસ્તુઓ હાથમાં પકડું છે, તે શોભા લાયક નથી ગણાતી, પણ કુદરત મારા તરફ હમણાંજ પ્રસન્ન થાય તો એજ વસ્તુ વડે હું શોભા પામું. અત્યારે આ મારી કફાડી સ્થિતિની કોઇની પાસે વાત થાય તેમ નથી. કારણકે એનાથી એક છોકરાની જેમ બને છે. એક છોકરો ખીજા છોકરાને ગાળ દઇ રવાના થયો, ત્યારે પેલો છોકરો તેના આપની પાસે ફરિયાદ ગયો, એટલે તેના આપે તે છોકરાને બાંધુથી વધાવી લીધો. કહો! કેવો અન્યાય! અત્યારે મારું પણ તેમજ થયું છે. આપણું નહિં તેમ ખરી ખીના સાંભળવી નહિં. મારે આવી રીતે પાશાણુ હૃદયના મનુષ્ય આગળ ક્યાં સુધી અશ્રુઓ ઢાળવાં રહ્યાં? ક્યાંસુધી માયું ફેડવું. મને કદાચને કોઇ એમ કહેશે કે આ મોટા દુર્મંધીના પહાડ જેવા આ રંકના સંતાનને કાણુ અડકે? પણ એતો ગાંડા

છે, ભુલેલા છે. હું ક્યાં મુખર્ષી છે. મારે મન આખી સૃષ્ટિના જીવો એક છે. એ સંપત્તિમાં મસ્ત થયેલાઓના ઉપર મારે ભરસો રાખવો શા કામનો! એ તો લક્ષ્મીના નોકર છે. મરી ગયા પછી પણ તેને જીવંતોની કે પશુઓનીમાં અવતરી તેની રક્ષા કરવી પડશે. હું તો તેના કરતાં સ્વતંત્ર છું. મારે માટે સ્વર્ગનાં દાર ખુલ્લાં છે. મેં કાંઈનાં દિલ નથી દુભાવ્યાં, પણ ઉલટી દયા ઉત્પન્ન કરી છે. જે માણસને પુણ્યદાન વડે, સ્વર્ગની ઇચ્છા થાય છે. તેનું ફળ નર્કવાસનું સમજ લેવું.

જે માણસ ઉત્તમ જીવન વ્યતીત કરી, કંઈ ઇચ્છા વગર પુણ્યદાન કરી સર્વત્ર પરમાત્મા અર્થે અર્પણ કરે તો તે જીવને માટે વિમાન વાળાઓ લેવા આવવાની અરસ પરસ તકરારો કરે છે. જે વસ્તુ તમે માગો છો, તે તમને નથી મળવાની. એમ તો તે સો સો ગાઉ દુર ભાગશે. ધણું માણસોને મેં પોકાર કરતાં સાંભળ્યાં છે કે અમે ધણા ધણા ઉપવાસો અને ધર્મદાન કર્યાં પણ કંઈએ ફળ મળ્યું નહિં. આનું કારણ તમે સમજ્યા હશે. ફળ નહિં મળવાનું કારણ ઇશ્વરના ધરનો ખરો ન્યાય છે. તમારી ભાવના નિઃસ્પૃહિ નહિં હતી. કાં તમે એવી માગણી કરેલી હોવી જોઈએ કે માગેલી વસ્તુ તમારા પુણ્યથી ખમણી ત્રમણી કિંમતની હોય. કેટલાક માણસો ધણી વખત ભુલ કરે છે. આપેલો હોય દાનમાં એક પૈસો અને માગણી કરે હાથી ઘોડાની. કહો! ક્યાંથી મળે? માગેલી વસ્તુ કરતાં આપણી પાસે કિંમત તો વધારે હોવી જોઈએ કે નહિં? એવી રીતે આપણે એક આધિમાં રાજ્ય માગવા બેસીએ તો બહેને ધુળ બેળા ધુળ થઈ જઈએ, તો ત્યાં ક્યાં કુદરતને ઘેર રાજ્યનો ખાળો હતો કે ખરા હકદારના હક ફુટાવી, તમારી છડી પોકારાવે?

તમારી નસેનસમાં સત્યતા હોવી જોઈએ. જેમ કોઈ રાજ્ય કચેરીમાં બેઠેલો હોય, ત્યાં સૂધીજ મોટા મોટા અમલદારો તેની આસપાસ બેઠેલા હોય અને કચેરી વિખેરાઈ જતાં સર્વત્ર હઠીને ઘેર જાય તેમ જ્યાં સુધી તમારામાં સત્ય સિંહાસને હશે, ત્યાં સુધી અષ્ટ સિદ્ધિ અને નવે નિધિ તમારી નેકી પોકારશે. તમારા અંતઃકરણમાં કોઈ ખરાબ વાસના ઉભેલી હશે, તો તેને યમદૂત સમાન ઉભેલી જોઈ કોઈ ખીજ સારી વાસનાઓ તમારા અંતઃકરણ સામું નહિં જીએ. કારણ કે તેણે તેનો રસ્તો રોકેલો છે. આમ જ્યાં સુધી તમે તમારી શુદ્ધ ભાવના કાયમ રાખો અને ખીજ જીવેને તમારા કરતાં હલકા ગણો, ત્યાં સુધી તમારામાં સદૃશ્યો હોઈ શકેજ નહિં. અને કદાચને હોય તો તેને શરમાઈ નકી વિદાય ગીરીજ ભેવી પડે, પૂર્વે કેટલાક એવા મહાન પુરુષો થઈ ગયા છે કે જેની આગામાં, સૂર્ય, ચંદ્ર રહેતા આ વાત કેટલાકને

અતિશયોક્તિ ૩૫ જણાશે; પરંતુ તેમ નથી. હાલ પણ તેમ બને છે. ખ્યાલ કરો? તમારા સદ્વર્તનથી હજારો માણસ શ્રીદા થઇ જાય છે, ત્યારે દિન પ્રતિદિન થોડા થોડા સદ્ગુણોનો સંગ્રહ કરવામાં આવે. તો હમણાંજ સૂર્ય, ચંદ્ર તો શું પણ ખુદ પરમાત્મા પણ તમારી સેવામાં હાજર રહે. જુઓ! શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ અશ્વિનનો રથ હાંકી તેની સેવા કરી હતી. તમને સુખ દુઃખ અને ચડતી, પડતી લાગુ પડે તો હિંમત નહિં હારતા. તમે દુઃખમાં દબાઇ કંગાલતા ધારણ કરો છો, એને લઇને તમારી મહાન શક્તિઓ માગણુનું ૩૫ ધારણુ કરે છે. એટલે તમને ધ્વજિત વસ્તુઓ મળવામાં હરકત આવે છે. અને દિવ્ય શક્તિઓ એવી ધારણાઓ બાંધે છે કે આ જીવ માગણુનું કાર્ય કરે છે, એટલે એમાં આપણું પોષણુ થશે નહિં, માટે આનાથી દુર વસવું ધણુંજ જરૂરનું છે. માટે બાધઓ! તમે ઉદાર બનો. રંક અને, લોભી બનશો તો તમને બાગ્યની મીઠામી નથી કરતાં આવડતી, એમ સિદ્ધ થાય છે. વળી માગવાથી સર્વત્ર શક્તિઓ નાલાયક બની જાય છે. એક કવીએ માગણુને બધી વસ્તુ કરતાં હલકો વર્ણવ્યો છે, ત્યારે કોઇ માણસે પ્રશ્ન કર્યો કે જો માગણુ હલકો હોય, તો પવન દરેક વસ્તુઓને ઉડાડી શકે છે, છતાં માણસને કેમ નથી ઉડાડી શકતો? ત્યારે સામાએ ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે પવનને પણ બીક લાગે છે કે રખેને મારી પાસે પણ માગે? અહાહા! એક મનુષ્ય વ્યક્તિ માગવા નિમિત્તે હલકામાં હલકો ગણાયો છતાં અમારી એ હલકાઇને નાખુદ કરવા કોઇ મહેનત કરવાને ઉભો થાય તો કેવું સારું થાય. જેમ સ્વામી રામતીર્થ, વિવેકાનંદ વિગેરે હિંદીઓને માટે અમેરિકામાં ગયા હતા. તેમ હું અત્યારે તમને કહું છું કે જો તમે અમને સુધારો, તો કોઇને એ નવી સૃષ્ટિમાં જવાની જરૂર ન રહે. ધિક્કાર છે હિંદના ધનીકોને કે દેશના તારક મહાત્મા પુરૂષો તમારા દેશના કંગાલ માટે લાખો ગાઉ. દુર જમ્મુ વિદેશીઓની આગળ લાખો હાથ કરી, ચોધારાં અશ્રુએ રડે છે. ત્યારે હું પણ સમજી ગયો છું કે તમે મને પણ ક્યાંથી આપશો? જે ખાધ જાય તેજ ખાધ જાય, બીજા તો ગિચારા બહેને બૂખે મરે. બાધ હું પણ બહુજ દુઃખી છું, જરા નજીકમાં આવી જુઓ તો ખરા? મારી આંખો ઉંડી ઉતરી ગઇ. હવે તો સંભાળ લ્યો! ધણું વર્ષ થઇ ગયાં. અહરનીશ રાડો પાડી પાડીને મારું ગળું ખેસી ગયું. બાધા માગવું એ નાલાયકી છે, પણ માગનારના મોઢામાં ટાઢો ટુકડો આપવો એ મોઢામાં મોટું. પુણ્ય છે. એવું સમજતાં છતાં અમારી જેવા તરફ દયા ભાવ નહિં રાખે તો તમારા માટે મુદ્દગળોને યમદુતો પોલાદ ચડાવે છે. બાધા ગુસ્સે નહિં થતા.

તમારો ગુસ્સો મારાં હાડને ખોખરાં કરે છે. મહેરબાનો! ભૂખે પેટે કંઈ તમને કહેવાય જાય તો ગુન્હો માફ કરજો. હવે તમારાં રાક્ષસી અંતઃકરણો બદલાવી દેવના ક્યારે કરશે! અરેરે! એનો પણ મને ભરસો નથી. કે હું મારી હયાતિમાં તમારું દાતા પણું જોઈ શકું. તમારી બે દરકારી હું બરાબર સમજ્યો છું. તમને ધનનો મદ છે. તમારી લક્ષ્મી તમારા મગજને ધગાવે છે, તપાવે છે. આથી તમે બધા કહેવાશો? દાના ગણાશો? આથી દેશાભિમાની થવાશે? ખિલકુલ નહિં કોઈ એવું તમારા તરફ પરોપકારનું ખોટું ઉપનામ ચડાવશે તો હું તેના મુખમાં ધૂળ ભરીશ. વળી કેટલાક મને એમ પણ કહે છે કે જુઓ! આ દેશની પાયમાલીનું હથીઆર, હરામનું ખાધ પારકે પૈસે તાગડધિત્રા કરવું તેને શું કાંઈ વ્યાધિ છે? જુઓ! તો ખરા! ત્રણ સિંહ ધરાય તેનો છે ના? આને શું થતું હશે? મજુરી કરેતો ખુશીથી સાંજે દશ, બાર આના ખીસામાં લઈને આવે. બાછા તમારાં આવાં મર્મ વચ્ચેના મારા અંતઃકરણમાં સળગી રહેલી હોળીને વધારે સતેજ કરવા માટે ધી હોમે છે. બાછઓ! મરેલાને ન મારો. એકતો પેટમાં ભૂખ્યાં બળતરા થાય છે અને ખીજ બાજુ તમારી તીરસ્કાર ભરી લાગણીથી આંખમાંથી અગ્નિ ઝરે છે. એથી એ ધીખી રહેલા અગ્નિથી મારા દેહની સાથે બધી સ્નાયુઓ બળીને ખાખ થઈ જવાનો સંભવ છે. માત્ર હુંજ તમારા જીવમોને સહન કરનાર જન્મ્યો છું. ખીજઓ છે, નથી એમ નથી; પરંતુ મારા જેવા નહિં. હુંતો આજીજી કરી કહેનારો છું; પરંતુ ખીજતો ઘોળે દિવસે ધાડ પાડી તમારી આંખો આંજી લઈ જશે. બળીઆને બે ભાગ આપશો, પણ મને હજારમો ભાગ નહીં આપી શકાય. મારફાડ કરવી એ જુઓ કે દેખીતો બળાત્કાર છે પણ જેને કરગરણું નથી આવડતાં તેને તો નહિંજ આવડે. મારા તકદીરમાં એ લખાયું છે, તેથી એ રંકતાનો વારસો એણે મને સોંપ્યો છે. મેં આજ દિવસ સૂધી રાડો પાડી પણ કોઈએ દયા દરસાવી નથી. આ પહેરણુ ફાટયું હવે મારે શું પહેરવું? તે તમેજ મને કહો, તમારા અપમાન ભર્યા શબ્દોની પરવા કર્યા વગર હું માંડ માંડ જીવું છું. ખીજો હોય તો ક્યારનોય મરી! ગયો હોય, મારી ઠંડી પ્રકૃતિ હોવાથી હું જ્વનજીવું તપતો નથી. મને રાત્રે સુખે ઉંઘ નથી આવતી. જેમ તેમ તડીતરફડીને રાત્રિ પુરી કરું છું, ત્યાં તો મારા ભાગ્યે લાંબો દિવસ મને રડાવવામાંજ મૈજમજી કરતો આવ્યો જાય છે. હું હવે થોડાં દિવસનો મીજમાન છું. મારી ગરદન પર કાળ ચડી બેઠો છે. મરી ગયા પછી મોઢામાં લાડુનો કકડો નાખશો, તો હું તમને આપ આપીશ. તમારી

નજર આગળ ભૂખ્યે મરી જઈ છું અને મરી ગયા પછી જોજો હો ! લાડુનો ટુકડો નાખી બીજાએને એવો ખેલ નહિં દેખાડતા કે જુઓ ! અમે આ માથુસને જીવ કરતાં પણ સારો રાખતા. માટે મહેરબાની કરી પચા ઉપર આભારની પાટુ નહિ મારતા મેં તો મારી આત્મ શુદ્ધિ કરી છે, પરંતુ તમે તમારી ક્યારે આત્મશુદ્ધિ કરશો, એ રાહ જોઈ રહ્યા છું, બાઈ ! આ સંસાર બ્રમણ છે. માયા છે. ગારડીનો ખેલ છે. બે ઘડીનો તમાશો છે. આવી ઘટના મને હતાશ કરે છે. મારું જીવન મને ઝેર જેવું લાગે છે. યાદ રાખજો ! અમારા મરણ પછી દેશની સ્મૃત્તિ જન્મ પામશે. અમે જીવતા હોઈએ, ત્યાં સુધી તમે જાહોજલાલીની આશા રાખો તો તમને મારા મોગદ છે. તમારી લોભી પ્રકૃતિ તમનેજ પાછીપાની લેવરાવશે. તમારા લોભની હદ જ નથી. અરેરે ! એક ખુદો પોતાના છોકરાના માટે અર્ધા આનાની જીલાખની ગોળી લાવ્યો હતો, છોકરો રીસાળ હોવાથી એમ નેમ જીલાખની ગોળી મૂકી આપ્યો ગયો, ત્યારે ખુદે વિચાર્યું કે આતો બે પૈસા પાણી થયા ! લાવને હુંજ આ ગોળી ખાઈ જઈ. જુઓ ! બે પૈસા બચાવવા ગયો તો જીલાખ લાગવાથી અત્યંત હેરાન થયો. આવી રીતે એક પૈસા માટે નિંબાડે આગ મુકનારા, મારાં આંસુઓ ક્યાંથી લુછે ?

જ્યારે જ્યારે દુઃખ આવી પડે, ત્યારે ત્યારે અસત્યને સત્યની સાથે લડાઈમાં જિતરવું પડે છે. સત્યનો જરા અંશ હોય તો કષ્ટે ભાગતાં ફરે છે. નહિંતર મનુષ્યને ગરદન દબાવી ગુંગળાવી મારે છે. અંતે સત્યનો જય છે. સત્ય આપણી પરિક્ષા લેવા માટે ગમે એવાં દુઃખો મોકલે તો પણ છેતરાવું નહિં. જે વખતે હરિશ્ચંદ્રને સત્યે શીઘરામાં લીધા, ત્યારે જંગલમાં રાક્ષસોના, ભૂત, પ્રેતના ઘોંઘાટો, અગ્નિની જવાળાઓ, વાવાઝોડાંઓ, વરસાદ અને પથરાની બેથરી મારામારી થતી હતી; તોપણ નહિં ગણકારતાં છેવટ વહાલા પુત્રને ગ્રામ્યો તો અંતે સ્મશાન મટીને ધન્દાસન બની ગયું. કહો ! સત્યની કેટલી બધી તાકાત ? સત્યને માટે અસત્યની જાળમાં ન આવો. જ્યારે આપણને સ્વપ્ન આવે છે, એ વખતે તે સારું છે કે નરસું એ જાગૃત થયા પછી કંઈએ વિચારતા નથી, તેમ તમે પણ ગમે એવાં દુઃખો હોય તો પણ તેની સામું ન જુઓ. પરંતુ એ વખતે સત્ય આપણી કીંમત આંકવા માટેજ ધાંધલ કરી રહ્યું છે, એમ સમજો. એ બંધે આપણને કસોટી પર ચડાવે. એ એની મેળે આપણા આંકડા લઈ કિંમત કરી આપશે. પછી તમે દયા કરી આવા બાજુ દેખાતા દુઃખને જોઈ, ગળગળા થશો નહિં. તમારી આંખમાં આંસુઓ પડવાથી સત્ય તમારી નાશીપાસ સ્થિતિ જોઈ હસે છે. તમે તમારી અધિરાઈ અને ના કિંમતને લઈને અરાબર કંઈ ન સહન કરી શકો, તો બીજાના પર ગુન્હો ઢોળી નાખી અગર તો પગાતમ! પગ ટાળ એવાદારી. તમે કોરા કડાક ન થતા.

આ સંસારમાં એટલા બધા મહાન ગુન્હાઓ નથી કે તમારે બીજાના પર ક્રોધ કરી, ગુન્હાની માફી આપવી પડે. તમે મમત્વના ધરમાંથી જ્યારે એકદમ ચાલ્યા જશો, ત્યારે એની મેળે એ ધર શૂન્યવત્ થતાં પડી જશે.

જ્યારે તમે આ જગતને તમારું માની એ હક્ક સાબિત કરવા મહેનત કરતા હશો, એજ વખત તમે દુનીયાના દાદા કહેવાશો. આ ખાલી શિખામણ છે; એમ નહિં. પરંતુ સત્ય છે. તમે જેટલી રહેણી કહેણી બીજાઓ તરફ રાખો છો, તેના કરતાં આઠગણો વિવેક, નીતિ, રીતિ બીજાઓ તમારા તરફ રાખે છે. તમારા જન્મનો હેતુ શું છે ? તમારો જન્મ શા માટે થયો છે ? એની ગંભીર જવાબદારી તમારે શિર છે. જે વખતે તિલક મહારાજ મુંગઈના સરદાર ગૃહમાં આજ્ઞારી હતા એ વખતે સ્વર્ગે જવાને થોડી ધણી વાર હતી. એ સમયમાં ગાંધી ત્યાં આવી પહોંચ્યા, એટલે એની સમક્ષ ભાંગ્યા ટુટ્યા શબ્દોમાં તેણે કહ્યું હતું કે આપની સત્યાગૃહની ચળવળથી હું ધણોજ સંતોષ પામ્યો છું. આપ દક્ષિણ આફ્રિકામાંથી આવ્યા પછી જે કાર્ય ઝપાટાગંધ ઉપાડી લીધું છે, તેથી મારું મરણ એક મનુષ્ય તરીકે ગણાશે; પરંતુ હું મરી ગયો એટલે થયું, એમ નહિં. પણ બમણા જીવસાથી કાર્ય ચાલવું જોઈએ. આજ પછીથી મારા મનુષ્યના હકો હું તમને સોપું છું. તે બરાબર શોભાવજો. થ્યો !

• નમસ્કાર ! એ વખતે વંદેમાતરમ્ના અવાજ સાથે તિલક મહારાજે દેહત્યાગ કર્યો હતો. અને શમને આખી મુંગઈમાં ફેરવવામાં આવ્યું હતું સપ્ત વરસાદ છતાં, મોટામોટા તવંગરો તિલક મહારાજના શમને ઉપાડવામાં પોતાને ભાગ્યશાળી સમજતા હતા. એ વખતે હિંદુઓએ તેમજ મુસલમાનોએ જે ભાવ બતાવ્યો હતો, તે એની લોકસેવાની સાક્ષી પૂરતો હતો.

મહાન પુરોનોની બલિહારી છે. એ આપણી આગળ જે અમૂલ્ય વચનોની થેલી રજુ કરે છે તેની અસર આપણને ત્રણ, ચાર પેઢી સુધી થવા કરે છે. અને તેઓનાં વચનોથી આપણા કાર્યમાં એવી તો પુષ્ટિ મળે છે, કે જે કામ દશ વર્ષે પાતું હોય તે કામ એક વર્ષે સમાપ્ત થાય છે.

જે મહાન પુરોનોનાં વચનોને તરછોડી, સત્યની ખાતર દયા, ધર્મ અને મીલનસાર સ્વભાવ રાખી પારકાના દુઃખે દુઃખી થતો નથી, તેના શરીરમાં રૂધિરે ચલનવલન શક્તિ બંધ કરવી જોઈએ. વાયુએ સ્થિતપણું અને અગ્નિએ ઠંડી ધારણ કરવી ધટે છે. જ્યાંસુધી તમારા કંઠમાં પ્રાણ હોય ત્યાંસુધી દેશના લાભાર્થે અને દરેક જીવના કલ્યાણાર્થે પરિશ્રમ વેઠવો. દેશના લાભાર્થે પરમાત્મા પણ મદદમાં મળશે. તમારા લાભ માટે તમે જોને શત્રુ માનતા હો તેને મિત્ર કરી થ્યો. કદાચને તેનામાં અવગુણો હોય તો સુધારો; પરંતુ

કાયમ ખાતે દુશ્મનના રૂપમાં નહિં રાખેા, એનાથી તમારાં હાંખી મહેનતથી કરેલાં કાર્યો રદ થઈ જાય છે. કરોડોનો ખર્ચ પાણી થાય છે.

દેશના લાભમાં કામે આવતાં મનુષ્યો બલે નિર્ભંજ હોય, હરામખોર હોય, ગરીબ હોય, વિગાતિ હોય; પણ સગા ભાઇ જેવા સમજે. કારણ કે એ સહોદરના હસ્તકનું કાર્ય છે. તેના દરેક અવગુણો સદગુણ સમજે. ભાઇ, ખૂદ ઉપરનો પ્યાર એ આપણને ખીજઓ તરફ, પ્યાર રાખવાને માટે હોય છે, એ કુદરતનો છુપો બેદ આપણે સમજ્યા નથી, વિરાગી પુરૂષો સગાં સંબંધીઓને બલે દીંમરની ઝાળ જેવાં સમજે, પણ એ સગાં સંબંધીઓને હું મારાં ગુરૂ સમજું છે કે તેઓ મને બધા પ્રત્યે પ્યાર કરવાનું શીખવે છે. ભાઇ, ખૂદન માતા, પિતા તરફ જેવો પ્રેમ રખાય, એવોજ પ્રેમ દરેક જીવાત્મા તરફ બહેંચાય જાય તો હમણાંજ દૈતભાવનાના કટકા થતાં સજીવન મંત્રવાળી અદૈત ભાવના ઝળહળી ઉઠે એમ છે. આવી સત્યના, ધર્મના અને ઐક્યતાના ભાવવાળી શુદ્ધ રહેણી કહેણી વાળાને સત્ય સ્વરૂપ મહાત્મા પુરૂષો કહેવામાં આવે છે. જ્યાંસુધી આપણાથી સત્ય મૂર્તિ ન થવાય, ત્યાંસુધી દુનીઆના દરેક જીવો, દરેક ધર્મો, વર્ણાશ્રમો અને જ્ઞાતિઓ કષ્ટ ઉપર કષ્ટજ આપતી જવાની, એ કષ્ટનાં મુળીયાં તપાસે તો શત્રુતાની ભાવનામાંથી જન્મ પામ્યાં છે. તમારી શત્રુતાના ખીયાંને વીણી વીણીને સળગાવી દેા. કે કદાપી ઉત્પન્ન થવાનો બચ ન રહે, એ બાબત કયાંય દુર શોધવા જવી પડે તેમ નથી; માત્ર તમારા મનોરાજ્યમાંથી તેને હાંકી કાઢો, તો પછી એ નવલ દાતાર મન વિના એ શત્રુતાને કોઇ નહિં આશ્રય આપે. દાખલા તરીકે મકાન પર ચડવાની સીડી મનુષ્યો બનાવે છે અને વખત પર તોડી નાખે છે પણ તે. તેમ તમારા દિલમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવનાઓને રચેા તમે અને ખરાબ લાગતાં તોડી નાખેા પણ તમે; પરંતુ તમને તે તોડી નાખે એવી રીતે કાચા પોચા ન બનેા.

ૐ

જ્ઞાન ગંગા

એ નામનું પુસ્તક મુળ વિદ્વાન સી. જીનરાજદાસના પુસ્તકનું એક ભાષાંતર છે તેનું ભાષાંતર હીરાલાલ છાટાલાલ બક્ષીએ કર્યું છે તે પુસ્તક બહુજ મનનીય છે વાંચનારને હાથમાંથી મૂકવું ગમતુંજ નથી આવાં પુસ્તકો માટે વધારે પ્રશંસાની જરૂર નથી.

કીંમત માત્ર ૦-૮-૦.

મળવાનું ઠેકાણું:-પ્રસિદ્ધ બુકસેલરો, બ્લેવેટસ્કી લોજ, થીઓ-સોફીકલ સોસાયટી, એપોલા સ્મીટ, કોટ, મુંબઈ.

“ હરો નહિં ઉભા રહો ! ”

જે દેશમાં સ્વદેશ ભક્ત, વીરયોદ્ધાઓ તથા પરમહંસો પેદ થાયછે, તે દેશ ખરેખર મહા સમૃદ્ધિવાન સમજવો. સ્વદેશાભિમાની પુરુષોની વૃદ્ધિથી દેશમાં સર્વત્ર સ્થળે સુખ શાન્તિનાં વૃક્ષો નવ પક્ષવિત થાય છે. સ્વદેશ ભક્ત જનો સદા-સર્વદા સર્વતું કલ્યાણ ઇચ્છે છે. આપણા ભારત વર્ષમાં અગણીત સ્વદેશ ભક્ત મહાત્માઓ થઇ ગયા છે. એથી ભારતભૂમિ વીર નરોત્તું જન્મ સ્થાન છે. દયા, દાન, પરાપકાર અને સ્વદેશાભિમાન એજ ભારતનો અસલ ધર્મ છે. એના વડેજ સમગ્ર સૃષ્ટિમાં આર્યાવર્તનાં ગુણગાન ગવાઇ રહ્યાં છે.

આપણે એ ગુણગાનને હવે અપવાદનું રૂપ નથી આપી દેવાનું ! વીરનરના વીરપુત્રો પ્રતાપશાળી હોય છે. આપણા પૂર્વજનોનાં નામો સમસ્ત વિશ્વમાં યાદ કરાય છે. કેટલાક ભાવિકજનો તો સવારમાં દેશભક્તોનું સ્મરણ કરી પોતાને કૃતાર્થ થયા સમજે છે.

મનુષ્યનું ખરું જીવન પોતાના તન, મન, ધન ઉપર અવલંબી રહ્યું છે. આજ કાલ ઠારો ઠાર એમજ ખોલવામાં આવે છે કે અપકીર્તિ કરતાં મરણ વધારે કિંમતી નથી ? માનવ જીવન કીર્તિથી ઉજ્જવલ થઇ શકે છે. જીવનને ઉન્નત કરવા માટે સત્કર્મની જરૂર છે. સંસાર કર્મની ભૂમી છે. તેમાં જન્મ ધરી સત્કાર્ય ન કરવામાં આવે તો આ દેહ ખાસ વિશ્વકર્તાની અને પૂર્વજોની દૃષ્ટિ આગળ શય સમાન સમજી લેવો. વીરલાઓ પરજનના લાભાર્થે પોતાના પ્રાણની દરકાર રાખતા નથી અને સ્વદેશ સેવાના અમૂલ્ય સૂત્રને બરાબર ગોખી રાખી સર્વત્ર સેવાઓમાં સ્વદેશહિતને અગ્રસ્થાન આપે છે.

જેને માતૃભૂમિ પર સ્નેહ નથી, જે દેશીઓનાં દુઃખો જોઇ. દાઝવો નથી; સર્વ સાધન સંપન્ન છતાં દુઃખી માણસોના આંસુથી બીજાંયલા મુખને આશ્વસન આપી લુછતો નથી, મારો દેશ એવો જેને ખ્યાલ નથી, તેવા માણસો આ વિશ્વમાં નકામા પત્થર જેવા છે. જે વીર યોદ્ધાઓએ પ્રાચિન કાળમાં કે હમણાં પોતાના દેશ માટે પ્રાણની આહુતીઓ આપી હશે, અગરતો અનહદ કંટો સહન કર્યાં હશે, તેઓના પવિત્ર આત્માઓ હાલના ખાઇ પીને સૂઇ રહેનારા, ધન એકદું કરી લાખોપતી કે કરોડાધિપતી કહેવરાવવાને માટે મુઠીઓ વાળી ઢોડતા હોય, અગરતો ધનવાનોની કે અમલદારોની ખુશામત કરી, દેશ દ્રોહીઓ થવાને માટે કામળાં હૃદય પર આધાર કરવાને હાથમાં છરાઓ લઇ ઉભેલા હોય, તેવાઓના પ્રત્યે કેવી ધિક્કાર ભરી વિકાળ દૃષ્ટિ કેંકતા હશે એતો તેઓનાજ આત્મા સમજે.

જેઓને દેશની દુર્દશા જોઈ દયા ઉપજતી નથી; તેઓ ધનવંત હોય મહારાજ હોય, વિદ્વાન કે પરાક્રમી હોય, તો તે શું કરવાના હતા? હુતો દેશને પાયમાલ કરવાનો આરેપ તેના પર મુકું છું તેઓએજ દેશને જંગલ સમાન બનાવી મૂક્યો છે. તેણેજ ગમીઓના ક્લેશ પર કાપ મૂક્યો છે. તેણેજ દેશની સ્મૃત્તિ પર ઘેરો ઘાલ્યો છે. અરેરે શું! તેઓની હજી આંખ નથી ઉઘડતી! ઠારો ઠાર સોના મહોર ઉરાડતો દેશ અત્યારે બિખ માગતો થઇ ગયો. જેનામાં દયા ન હોય તેને ક્યાંથી ખબર પડે? જેનામાં દયા છે તે દેવ છે અને જે દયાહીન છે; તે રાક્ષસ છે. આપણી બેદરકારીથી આ ભારત દુઃખી થયું!

સ્વદેશ હિતમાં ખ્યાલ નહિં રાખનારાઓને પાયમાલી પોતાના તરફ આકર્ષવાની મહેનત કરે છે. જે સત્ય, અસત્યને ઓળખે છે તેઓ બરાબર સ્વદેશને માટે કાળજી રાખે છે; તેઓના તરફ પાયમાલી નજર નાખી શકતી નથી. સત્યવીર પુરૂષો દુનીયાની દૃષ્ટિએ ભલે રંક હોય; પરંતુ તેઓના કાર્યની તુલના કરતાં તે રંક નહિં પણ મહાત્મા સમાન છે. રાજાઓ કે જે શૌર્ય, તેજ, ધિરજ ચતુરાઇ, યુદ્ધમાં પાછું નહિં હઠવું, દાન તેમજ પ્રાણાંત સૂધી શરણે આવેલાનું પાલન કરવું એ તેઓનો શુદ્ધ સ્વભાવિક ધર્મ છે. પરંતુ તે રક્ષણ ન કરે અને તેને શા હેતુથી લોકોએ શીરતાજ બનાવ્યો છે. એમ ન સમજે અને પોતાનો અસલ ધર્મ ભૂલી જાય ત્યારે રંક સ્થિતિનો માણસ ઉમદા ગુણોનો ભંડાર હોય તે શા માટે બીજાઓનો શીરતાજ ન થઇ શકે? તે શા માટે રાજા મહાત્માઓથી અધિક માન ન મેળવે? જેનું અંતઃકરણ સર્વ પ્રાણીઓ પર દયાથી દ્રવતું રહે છે; તેને જ્ઞાનથી, મોક્ષથી, જટા ધારણ કરવાથી કે વિભૂતિ ઓળવાથી શું લાભ છે? જેનામાં દયા પરાપકાર વિગેરેના અમૂલ્ય ગુણો ભરેલા છે તેજ પુનવા યોગ્ય છે. તેઓ પોતાના પ્રાણનો વિનાશ થતાં પ્રણ બીજાનું બલું કરે છે. ?

સૃષ્ટિના મહાન અદ્ભુદાલયમાં મનુષ્ય એ એક વિચિત્ર અને ચિન્તનીય વસ્તુ છે. મનુષ્યના શરીરમાં સર્વ બ્રહ્માંડનાં ભૌતિક ચિત્ર અને સર્વ સૃષ્ટિના ભૌતિક સારાંશ એવા તો ભરેલા છે કે તે ખરેખર બ્રહ્માંડજ છે. આવો સર્વ શક્તિમાન મનુષ્ય જે કરવું હોય તે કરવાને શક્તિમાન છે. પણ મનુષ્ય સૃષ્ટિ ક્રમથી વિરુદ્ધ આલે તો કોઇ દિવસ લાયક નથી થવાનો! જે સૃષ્ટિ ક્રમને અનુસરે તો તેની પ્રતિમાં ઘેરઘેર પુન્ય, તેમ છે. મનુષ્ય બીજાઓના લાભ માટે સંસારમાં આવ્યો છે. અને પોતાના મુખેથી એમ પણ કહેતો હોવો જોઇએ કે હું પૃથ્વીનો કોઇ પણ જીવ મારો શત્રુ નહિં સમજી. હું જ્યારે જગતમાં સત્યપણે આવી મરણ પામીશ ત્યારે તેઓની પાસે પ્રજાના દરબારમાં સાક્ષી પુરાવીશ કે હું

જગતના દરેક જીવોને પ્રિય થયો છું, મેં કોઇના હક્ક છીનવી લીધા નથી, મારા હક્કમાં ખીજતો ભાગ છે; પણ ખીજના હક્કમાં મારી સપ્તાહ નથી. ખીજએ ભલે ખૂંડું ક્યું એમાં મારે કોઇ શાનો ? એણે મને ધણા વખત સંતોષ્યો છે, તો એ સંતોષની આગળ આ નજીવી ખૂરી બાબત કંઈ પણ કિંમતી નથી.

આપણે જો ઇશ્વરને પ્રસન્ન કરવા માગતા હોઇએ તો આપણે દરેક જીવોના તરફ શુદ્ધ પ્રેમ રાખવો જોઇએ. આપણે ઇશ્વરના એક અંગીભૂત જેવા છીએ. ઇશ્વરે આપણામાં એકાખીજના તરફ પ્રેમની લાગણી દરસાવવાનું એક ઉત્તમ તત્ત્વ બધું છું અને અરસપરસ હળીમળીને રહેવા લાયક બનાવ્યા છે. તેણે સત્ય અને ન્યાયના નિયમ નિયત કરી આપ્યા છે. કોઇને દુઃખ આપવું એ મોટામાં મોટું દુષ્કર્મ છે. પ્રભુએ સર્વત્ર મનુષ્યોને એકાખીજના લાભ માટે સર્જ્યા છે, નહિં કે અરસપરસ લડી મરવાને. આપણું લુટાઇ જતાં જેમ આપણો આત્મા સળગી ઉઠે છે. તેમ આપણે ખીજનું લેતાં તેને પણ તેમ થતું હશે એ વિચારવું ઘટે છે,

કેટલાક મૂર્ખઓનો નજીવા સ્વાર્થને માટે મોટામાં મોટું યુદ્ધ આરંભે છે. અને પછી હાર ખાઇ પશ્ચાતાપ કરે છે. અને જીતે તો પાછો એનાથી મહાન્ રાજ તેનું છીનવી લઇ જાય તો નાહકનો ફરી વખત ખીજ લાખો મનુષ્યોની આહુતી આપી પોતે હેરાન થાય છે. અને વખત પર પોતાનું પણ ગુમાવે છે.

આજ કાલ યુરોપમાં મુખ્ય કર્તવ્ય યુદ્ધ અને ગૌણ કર્તવ્ય વિદ્યા એમ માનવામાં આવે છે. યુરોપના પ્રસિદ્ધ દેશોનાં યુદ્ધ અને વિદ્યા સંબંધીનો એક વર્ષનો ખર્ચ એક પુસ્તકમાં આપેલો છે. તે પરથી એમ જણાય આવે છે કે તેમાં સોળ કોડ અને આડત્રીશ લાખ પૌંડ સૈન્ય નિમિત્તે અને બે કોડ તથા એકતાળીશ લાખ પંચાશી હજાર પૌંડ વિદ્યા નિમિત્તે ખર્ચ થયો હોય. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પશ્ચિમના દેશોને વિદ્યા કરતાં મારા મારી આઠ ગણી વધારી છે, એમાં કંઈ પણ ખોટું નથી. વળી પશ્ચિમની ઉન્નતિનું યથાર્થ આંતરીય રૂપ અમે જોઇ લીધું કે જ્યાં ધર્મમાં શૂન્ય અને લુપ્તથી વ્યાકુલ, મનુષ્ય હિંસામાં નિમગ્ન એવા એવા પાઠો બજવાય છે. જેની પાસે ભૌતિક પદાર્થ હોય તેજ પુરૂષ તેના રાજ્યમાં રહી શકે. એજ મહાન પદ ભોગવે. ત્યાં શસ્ત્રધારીઓને નમસ્કાર થાય છે; ધર્મ કર્મમાં હુશીયાર રહેનારનો કોઇ ભાવ પુછતું નથી. પરોપકારી, શુદ્ધચારી, આત્મબળધારી વિગેરેને પાગલ ગણવામાં આવે છે. વિષય લંપટ, સુવર્ણ આદિક જડ પદાર્થ રાખનારાઓ, ભાઇ ભાઇ ! કહેવાઇ રહ્યા છે. જેની પાસે ધન છે, તેનેજ માન, સન્માન, પદવી

અને સુવર્ણ પદકો મળ્યે જાય છે. ચારે દિશામાં રાજ રાજેશ્વરી લક્ષ્મી દેવીનાં સ્તોત્રો ગવાઇ રહ્યાં છે. પરમાત્માની હયાતિનો કોઇને ખ્યાલ નથી, તેઓ યુદ્ધ કર્યાથી પ્રત્યક્ષ ફળ મેળવાય છે; એમ સમજે છે. “ડાયમંડના અંથથી સિદ્ધ થાય છે કે તેઓએ પાછલા શકતના અરસામાં ૧ ફીમીયાનું યુદ્ધ, ૨ ઇટલીનું, ૩ શલિસવિગનું, ૪ ઉત્તર અમેરિકા, ૫ દક્ષિણ અમેરિકા, ૬ પરશિઆ આદિ, ૭ મેક્સિકો આદિ, ૮ ફ્રેન્કો જર્મન, ૯ રશિયા તર્કી, ૧૦ જીલુઅફગાન એવાં એવાં દશ યુદ્ધોમાં એકંદરે એકવીશ લાખ અને અઠાણું હમર પુરૂષો મરાયા. તેમજ છવીશ અબજ શુડતાળીશ કોડ અને સાઠ લાખ રૂપીઆનુ બલિદાન ખર્ચ અપાયું” જો આવાંને આવાં નકામાં યુદ્ધો થયા કરે તો નકી કરોડો માણસોની હિંસા નકામી થયા કરે. એ લોકોની ઘેલછા કેટલી છે હમણાંના થયેલા જર્મન વિગ્રહમાં કેટલાં મનુષ્યો અને રૂપીયાની આહુતી આપી તેથી તમારા જાણવામાં આવીજશે કે ત્યાં કય વસ્તુ અગ્રણીય મનાય છે. આવાં યુદ્ધો નિર્બળોની રક્ષા કરવાને નથી હોતાં કે એમાંથી ધર્મ પાલનનો હેતુ નથી મળી આવતો ! ત્યાં તો માત્ર ધન હરણ, ઇર્ષા, દ્રેષ વિગેરેનું પ્રધાનપદ હોય છે. અગાઉ બધાં યુદ્ધો ધર્મની રક્ષા નિમિત્તે થતાં હતાં પણ આજ કાલનાં યુદ્ધોએતો પારકાનું છીનવી લેવું, બાળકોના હાથમાંથી ખોરાક ઝડપી જવો બસ ! એણે તો જગતને ત્રાહ ત્રાહનો પોકાર કરાવી માથું પકાવી આપ્યું છે.

પંડિત આત્મારામજી કહે છે કે અમેરિકા યુરોપ જેવું નથી ત્યાં યુદ્ધ કરતાં વિધાને વધારે માન છે, તેના રિપોર્ટ ઉપરથી વિદિત થાય છે કે ત્યાં એક કોડ છયાશી લાખ પૌંડ વિદ્યા નિમિત્તે અને ચોરાણું લાખ સૈન્ય નિમિત્તે ખર્ચ થયો હોતો જીઓ ! કેટલું બધું ઉન્નતિમાં આગળ વધ્યું જાય છે. ભલે મનુષ્યો જડ વસ્તુનો નાદ બજાવીને હસ્તમાં શસ્ત્ર પકડીને ઉદ્ધત થઇ રહ્યા; પરંતુ એતો પોતાની શુદ્ધિને ભૂલી ગયા છે. કાયલા, લોદું, ગ્યાસ વિગેરે વસ્તુઓથી પોતાનાં શાસ્ત્ર ભરી મૂક્યાં છે. વિસમી સદાનાં મનુષ્યો તેઓના જ્ય જ્યકારથી કર્ણના પડદાઓ ફાડી નાખે છે. તેઓની જાળમાં ફસાઇ ગયેલા, અવિદ્યાની જાળમાં તપડાય ગયેલા, બિચારા અજ્ઞાની જીવો આગગાડીનો ખડખડાટ, વિજળીનો ઝગઝગાટ, વરાળચંત્રનો ફુંકારો, વિગેરે વિદેશોનું દહન કરનારા લોકોની કૃત્તિમાં મોહ પામી આંખફાડી જોઇ રહે છે. ભલે આ બધું તેની અકલનો નમુનો હોય; પરંતુ આ જંગી દોલનો નાદ નિર્બળોને અને શૂરવીરોને પોતાની સ્વભૂમિથી દુર કરે છે. મનુષ્યો જે ગર્જનાથી ડરી રહ્યા છે; એ શોકમય સમાચાર છે. પશ્ચિમની ગર્જના સાંભળી દોડવાવાળાએ ! ઉભા રહો ! બીક ન પામે ! એ રોગી સિદ્ધની ગર્જના છે, તે દર્દમાં પીડાય છે માટેજ રડે છે. ગર્જના કરે છે.

બાધ્યો ! એનાથી તમે શા માટે ડરો છો ? આ પશ્ચિમિ ઉત્પત્તિ કે જેણે પોતાના સુખ માટે વગર ગુન્હાના “સલવીર મનુષ્યોને તાડન કરવું” એ આરંભ્યું છે. તે ઉત્પત્તિ જગતને પાદકાન્ત કરી રહી છે. જે મનુષ્યની સેવા કરવાની હતી તે મનુષ્યોના હાથોમાંથી ભોજનોનો ગ્રાસ છીનવી લે છે. તેઓને ભૂખ દુઃખથી અને રોગથી પીડિત કરી રહી છે. જે મનુષ્યોને માટે એને ઘોડા બની રહેવાનું હતું, તેના બદલે પોતે તેના પર સ્વાર થઈ સખ્ત તાપમાં ઉઘાડે પગે ચલાવી બમણો શ્વાસ લેવરાવી રહી છે. જે પેટમાં અનાજ પૂરવું જોઈતું હતું, તે જગ્યાએ મોટા વજનદાર પથરાઓ હડસેલી દીધા છે. તેણે પાડોશીઓની સાથે બાધ બાધની સાથે, અને પતિ પત્નીઓની સાથે લડાવી મારવાનો ઇન્કારો લીધો છે. અંદરો અંદર મરાવી, રક્તની નદીઓ વહેવડાવી, દુર્ગંધીવાળો સેવાળ જમાવી દીધો છે. રેલ્વે, તાર, જેલખાનું, અનાયાશ્રમ, વિદ્યાલય, હોસ્પિટલ, ન્યાય કોર્ટ પોલિસ એ વિગેરેને ભૂખ બચવું સાધન બનાવી દીધું છે. બરાબર નજર ટકાવી જુઓ તો તેઓના કપાળમાં રક્તનો ચાંસો છે. તેનું મુખ ખુલ્લું પણ પેટ ખાલી છે. તેનું અંતઃકરણ થંડું પણ માથું અગ્નિરૂપ છે. પોતાની વિદાર્પી આંખોમાં કપટના સુરમાની સળીઓ ભરી ભરીને અંજન કરે છે. તેના ગાલ કે જે લાલ છે, તે પાસે જતાં કાઠનાળ ધા માલુમ પડે છે. તેઓનાં સ્તોત્રો કાન દબને સાંભળો તો તમને એમજ માલુમ પડે કે આ પાડો જગતને હજમ કરી જવાના છે. બીજાને મારી પોતાનું જ નદર ભરવું એવોજ તેનો ઉદ્દેશ છે. એના જમણા હાથમાં ભિક્ષાપાત્ર અને ડાબા હાથમાં સુવર્ણ મહોરની થેલીઓ છે. વ્યભીચાર, કલેશ, અધમ, દારૂપાન, માંસ ભક્ષણ, અન્યાય, વૈર, અવિશ્વાસ, રોગ, ભૂખ, પેટ ખળતરા એ બધાં એની શીતળ છાયામાં વિશ્રામ કરનારાં છે. જનરલ યુથ પોતાના લેખમાં કહી બતાવે છે કે ઈંગ્લાંડમાં જ્યાં જડ ઉપાસકની ઉત્પત્તિનું પૂર્ણ સામ્રાજ્ય છે, તેની પૂર્વ દિશામાં ત્રીસ લાખ નરનારી નિર્ધન અને ભૂખના દુઃખથી રોડોરાંડ પાડી રહ્યા છે અમેરિકા અને આસ્ટ્રેલીયામાં જ્યાં કે અત્યારે ઉત્પત્તિ ફેલાઈ રહી છે ત્યાં પણ આપણને એવાં દષ્ટાંતો મળી આવશે કે એક બાબુ ગૃહસ્થ પોતાનાં બાળ બચ્ચાંઓને સુવા બેસવા માટે સોનાનો હિડોળો બનાવી રહ્યો હોય છે; તો બીજી બાબુ તેનીજ પડોશમાં ભૂખથી વ્યાકુળ થયેલાં નરનારી આ ઉત્પત્તિને શ્રાપ દબને રોટલીની ચિંતામાં પોતાની મીઠી ઉંઘને ખોધ બેસે છે. કાંઈ એમ કહેશે કે યુરોપ અને અમેરિકામાં આમ બને છે, ત્યારે હિંદમાં તેમ ક્યાં નથી બનતું ? તો એના જવાબમાં હું તમને જણાવીશ કે અમે મીજમાનોની મહેમાનગીરીમાં બધું ગુમાવી, અમારાં બાળકોને ભૂખે રડાવીએ છીએ. જુઓ !

વિદેશીઓ અમારે ઘેર દુઃખી છે ? અમે અમારી વહાલી વસ્તુઓ વેચીને તેઓને સંતોષીશું. અમે હાલ બે હાલ થશું, દુઃખમાં રીઆશું, જોલમાં જશું, પણ અમારા વિદેશી મીજમાનોને ખુશીથી બલકાદાર કપડાં પહેરી, અમારા જાહેર રસ્તા પર રમવા દેશું. આમ પરોપકાર કરતાં અમારી ગરીબી મોટી થાય તો અમને અમે બાળ્યશાળી સમજીએ છીએ.

“એડસ્ટોન” એમણે સને ૧૮૭૧ના નવેંબરમાં લંડનના બાષણનાં જણાવ્યું હતું કે મને શોક થાય છે કે હજી અધડાઓનો નિર્ણય યુદ્ધ વગર આવતો નથી, એજ આપણામાં મોટામાં મોટી ખામી છે. મોડું લશ્કર રાખનાર મહાશયું શું એમ નથી સમજી શકતો ? કે હું સૈન્યની ભરતી કરું છું, એને લઈને ખીજી રાજ્યો પણ મારું અનુકરણ કરશે ! શું એવો સમય નહિં આવે ? કે ખુસ્કી તેમજ દરિયાઈ લશ્કર ઓછું કરવામાં આવે. હાલમાં એકા ખીજી ખુસ્કી તેમજ દરિયાઈ લશ્કર વંધારવામાં પોતાની હરિકાઈ સમજે છે. દરેક દેશની ઉન્નતિનો મજબુત પાયો તો ત્યારે નખાશે કે સર્વ રાજ્યો પોતપોતાના દેશનો યુદ્ધક્રમ ઓછો કરી નાખે. જે મનુષ્યો શાન્તિ ચાહતાં હોયતો તેણે યુદ્ધની વાત છોડી દેવી. યુદ્ધ કરવું તે જંગલી રિવાજ છે મોટા પુરૂષોની પ્રાપ્ત કરેલી ઉન્નતિને લડાઈ ખોરો સહજ વારમાં બાળી ભસ્મ કરે છે.

જો એક બે માણસની કે એક બે ગામની તકરાર પતિ જાય છે તો એક બે રાજ્યના અધિપતિ મહાન બુદ્ધિશાળી મહારાજાઓ કેમ ન સમજી જવા જોઈએ.

હાલમાં ફ્રેંચ તથા જર્મન, રશિયા અને જાપાન, ઇંગ્લાંડ તેમજ આર્યલાંડ, પોતપોતાનું વેર ન છોડે ત્યાંસુધી અમારાથી યાદવાસ્થળી કેમ ભૂલી જવાય. પૂર્વે ઇંગ્લાંડ અને સ્કોટલાંડ ઉંદર અને બિલાડીની જેમ રનેહ રાખતાં હતાં, તો હમણાં સંપીને રહે છે. તેવો સંપ શું ઇંગ્લાંડ વાળાએ ગુમાવ્યો છે ? જો તેમ હોય તો અમારું કહેવું નકામું છે. જો હિંસા કરવી એ પાપ ન હોય તો જેના ધર્મમાં જીસસ ક્રીસ્ટે ત્યાં સુધીનું ઝીણામાં ઝીણું સુત્ર બતાવ્યું છે આપણું ધર શોભાવવા માટે આપણે જેમ પુષ્પ કલીઓને તોડી નાખે. તેમ ઇશ્વર પોતાનું ધર શોભાવવા માટે આપણાં બાળ બચ્ચાંઓને સુંદી કાઢતો હશે તો કાણુ જાણે છે ? મતલબ કે પુષ્પની કળીઓ તોડવી તે મહાન અધર્મ છે, એમ કહ્યા છતાં જેના અનુયાયીઓ લાખો કરોડો જીવની હાનીમાં પાપ નહિં સમજતાં ઉલટા આનંદ માને તો તેઓને પોતાના પ્રજાનાં વચનો પર ભરસો નથી એમ કહેવામાં શું હરકત છે ?

આવે જુલમી ધર કાયદો બળવતાં હું એમ નથી ધારતો કે જૂમિ પર શોભી રહેલાં સુંદર મહાન નગરો આપ્પાદી ભોગવે. અમને અનીતિખોરોની કુશળતાની બરાબર ખબર છે કે તેઓ કેવી રીતે જંગી રાજ્યની પદવી પરથી ઉથલી પડ્યા છે જે સ્થળે હાર તોરા ચડતા હતા તે સ્થળે મક્ષીકાઓ ભેરવી ગાતી. જ્યાં રાજ્ય મહારાજ્યો એકત્ર થતા ત્યાં ગોળા ગોળીઓનો વરસાદ પડતો.

“ડયુક ઓફ વેલીંગ્ટન કહે છે કે યુદ્ધ બયાનક વસ્તુ છે. જે તમે લડાઈનો એક દિવસ દેખ્યો હોય તો તમે નકી એમજ કહી દો કે પ્રભુ એ વખત ફરી નહિં દેખાડતો આહાહા! આનંદ યુદ્ધનું પોઆમ રચી આપનારા કેવા કઠોર હશે?”

જે દેશ યુધ્ધ કરવું યુરૂં સમજે તટલોજ તે ઉન્નતિ પર છે. સૈન્યની સંખ્યા કમી કરવામાં જેટલો ઉત્સાહ તેટલીજ તેના લાભની વાત હમણાં આવી રીતની યુરોપમાં ચળવળ ચાલે છે અને ને પાર પડે તો કેવું સારું થાય યુધ્ધ મનુષ્યની ચડનીને રોકે છે. યુધ્ધ અમારે મન શોકની વધાઈ છે. જડ ઉપાસકોનો આ મહાન ખેલ છે એવા દેશદ્રોહી પાગલોને એટલે લડાઈખોરોને દેશપાર કરવા જોઈએ.

ભૌતિક પદાર્થોના પાસમાં આવેલાં કઠોર મનુષ્યોની હું તમને શું ખીના કહું. માતાઓ કે જે બાળકને સ્તનપાન કરાવતી નથી. બાઈ સગા બાઈનો વૈરી થાય છે. પત્ની પત્નીને અને પતિ પતિને જોડા મારે છે. પારકાને પજવવો એજ એનું સુત્ર છે. અરેરે! માતાઓ બાળક તરફના પ્યારની પરવા નથી કરતી એ શું જમાનો નથી બદલી ગયો કે? શું આને તમે ઉન્નતિ સમજો છો? શીવ! શીવ! શીવ! પ્રભુ એને બચાવો!

પ્રાચીન સમયમાં મનુષ્યો દરેક જીવો પર સરખો પ્યાર કરતાં. લાખોપતિ ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવી પોતાનો સંન્યસ્ત સમય આવતાં સ્ત્રી, પુત્ર, ધન કે કોઈપણ જાતની પરવા કર્યા વગર માત્ર વેંતબર કપડાં સાથે બહાર નીકળી જતા. મુકુટધારી, શસ્ત્રધારી પુરૂષો તેને પગે પડતા નાના પ્રકારનાં યંત્રાદિકો આત્મ બંધન નહિં હતાં; પણ સ્હાયકારી હતાં. શસ્ત્ર વિહિન આત્મ બળધારીઓ મહાન રાજ્યઓનો ગર્વ ઉનારતા. ભૌતિક ઉપાસક સિકંદરને એક આત્મ બળધારીએ હરાવ્યો હતો. તેને બહુજ થોડો કાળ થયો છે. આજનો મરણ પર્વત ધન એકઠું કરવું એ સિવાય કંઈ સુજતું નથી. ભૌતિક ઉપાસકો એમ સમજે છે કે આત્મ બળધારી કાયર છે. સંસારના ખેલની રમતમાં ત્રાપાસ થઈ માથું ખંખેરી નાશી ગયા છે. તેઓ એમ નથી સમજતા કે આર્થા ઇશ્વર આપણને છાની મીઠી શીક્ષા કરી રહ્યો છે. લક્ષ્મીની લોહુપતામાં રાત્રે ઉંઘ આવતી નથી.

મુખે રાટલો ખાતા નથી. એ ઘડી વિઝાંતી એ પણ માથે કાઢ્યા સુતરને તાતણે મોટો પથર લટકી રહ્યો હોય તેમ અને આત્મ બળધારી નરવીરો કાળથી પણ ડરતા નથી. સમગ્ર સૃષ્ટી એ એનું નિવાસ સ્થાન છે. સર્વત્ર જીવો એના સ્નેહિતો છે. સુવર્ણના ઢગલાઓ અને મોતીના ખાળાઓ એ એની માલિકીના છે. આત્મ બળધારીના દેશમાં અગણીત ભૌતિક ઉપાસક વિદેશીઓ મુઠીઓ વાળીને દોડ્યા આવે છે. અને માન સન્માનની પરવા રાખ્યા વગર ઉંધું માથું રાખી પડ્યા રહે છે.

રહેવે, તાર અને સ્ટીમરોના જથ્થા વાળા એમ સમજતા હશે કે અમે ઉન્નત છીએ અમે ખુસ્કી તેમજ દરીઆઇ બળમાં સ્ટીમરોની બીડ રાખી છે. મોટાં મોટાં શહેરોમાં લાંબા ભુંગળાંમાંથી નિકળતા ધુમાડા એ અમારી કળાઓ છે. તો તેઓને ધસારો અમે હાસ્યમાં ગણી કાઢીએ છીએ અમે આ વસ્તુઓને દુઃખ કારક સમજી બનાવવી છોડી દીધી છે. અમારા પૂર્વજો નિમિષ માત્રમાં સ્વર્ગ અને પાતાળમાં જઈ આવતા. જુઓ! અર્જુન બંને સ્થળે કામ પ્રસંગે ગયો હતો. અમારા પૂર્વજોને વાતાવરણ બેદી જતાં આવડતું તમોને હજી ઘટ વાતાવરણ બેદી જવાની પણ ક્યાં શુદ્ધિ છે. પ્રભુ અમને તમારા જેવા ગોટાળામાં ન નાખે મહાશયો! એ દોડધામ તમનેજ મુખારકાં અમે ભૌતિક પરિક્ષામાં પાસ થઈ અત્યારે આધ્યાત્મિક વિદ્યાનો અભ્યાસ કરીએ છીએ એમાં તમે દબલ કરવા નહિં આવો અમને લક્ષ્મી નહિં જોઈએ એટલા માટેજ તમારે હાથે લુટ થવા દઈએ છીએ. મહાશયો! મારવા કરતાં જીવાડવાનો સિદ્ધાંત શીખવો જોઈએ. જેના અંતઃકરણમાં સત્યનું સિંહાસન મંડાયું હોય તેને આખી દુનીયા સત્કારે છે. પાગલ લોકોનો સંઘ હોય તે તેને સત્કારી નથી શકતો. દૈવી પુરૂષને માન ન મળે એ જુઓ કે ન્યાયથી વિરુદ્ધ છે; પણ શાણી કુદરત તેની પરિક્ષા કરે છે કે આ કેવો હિંમતવાન છે.

પરોપકારી પુરૂષોનો સત્યનો, દયાનો, નીતિનો, ધર્મનો. પવિત્રતાનો માર્ગ બહુજ વિકટ છે. પવિત્ર નરોનું આગમન દુનીયાને સીધે રસ્તે લઈ જવાનું હોય છે, છતાં મુખાંઓ નથી સમજતા. તેની બુદ્ધિમાં ઇશ્વર સુધારો કરે. તેઓ અનિતિના હયાયાર ન બને તે માટે ઇશ્વર તેના પર દયા કરે. એ કુબેલાઓને તારી લે. તેઓ ભુલેલા છે. તેને અનહદ નહિં રીખાવ! તેના અંતઃકરણને નહિં બાળ! એ તારાં બચ્ચાંઓ છે.

જગતની અધર્મમય ખાઇમાં ગળડી પડનારા અને રાડો પાડનારા તરફ કુદરત હસે છે. ધસારો કરી કહે છે કે લે? બીજાને રડાવી આનંદ માનનારા તું રડી નમુનો કાઢ કે તને કેવી મજા આવે છે?

સત્યની ખાતર શાણાઓએ અનીતિખોરોને સુધારવાના છે. ખુડેશ્વરોના તારવાના છે. આંધળાઓને રસ્તો બતાવવાનો છે. દેશમાં જ્ઞાન દિપક પ્રકટાવવાનો છે. તમે સુધરી બીજાઓને બોધ કરો તમે કંઈ ન જાણતા હો, કંઈ પણ સ્વદેશ હિતમાં ન ભાગ લેતા હો, તો બીજાઓને દોષ નહિં આપતા કે ફલાણાએ ફલાણાના બતાવ્યા પ્રમાણે ન કર્યું.

બીજા પોતાનું મનુષ્યત્વ ભુલી જાય; તો પણ તમે મનુષ્ય નહિં મટી જતા. મનુષ્ય સ્થાન સૌ કરતાં ઉંચું છે. તેનાથી તેનો અધિકાર ઉંચો છે. અને તેનાથી સૌ ગણો તેનો જવાબ ઉંચો છે. એ તમારે હરવખત મનન કરવું જોઈએ.

બ્યારે માણસ પોતાનો ધર્મ ભુલી જો-હુકમી ચલાવે અને તેમાં વળી પ્રજા પાલક થઈ કાળો કેર કરે. ત્યારે તો પૃથ્વી રસાતળ જવી જોઈએ. સૂર્ય ચંદ્રે પોતાનો ધર્મ ભુલી હાહાકાર વરતાવવો જોઈએ. ખરેખર અનિતિખોરો દેવને બદલે રાક્ષસોની પંક્તિ ગોઠવે છે.

જે રાજા રૈયતના પૈસા વડે મોટરમાં બેસતો હોય, છડી પોકરાવતો હોય, ધુલના હાર તોરામાં ગરકાવ થઈ જતો હોય, સોના મહોરો કાંકરાની માફક ઉરાડતો હોય છતાં અગણીત લાભવાળી રૈયતને રડાવે, ભુખે મારે, તેના ઘરમાંથી વસ્તુઓ ચોરી જાય, ત્યારેતો હદ આવી રહી; તેઓ રક્ષકને બદલે ભક્ષક બન્યા આ ઉન્માદ કેવો કહેવાય?

રાજા બલે પુણ્ય રાશી વડે હાલમાં અગણીત જનોનો શીરતાજ બન્યો હોય પણ અનીતિથી એ પુણ્ય રાશીમાં થોડા દિવસમાં આગ લાગવી જોઈએ. શીશુપાળ મહા બાણાવળી હતો માત્ર એક ચક્રના આરા વડે શીર છેદાણું. અગણીત રાજાઓને કેદ કરનાર જરાસંઘ બીમના હાથે ચીરાયો. રાવણ કુતુક પ્રાણીઓ-વાંનરોને હાથે મરાયો. દુર્યોધન સર્વસ્વ કુટુંબની સાથે સમરાંગણમાં નિરાધાર ગળડી પડ્યો. બધુંઓ! આવાં દષ્ટાંતો ઘણાં છે પણ અત્રે આટલાં મને આવશ્યક જણાય છે.

દરેક મનુષ્યે પોતાના સત્યમય જીવનને જાહેર બનાવવું જોઈએ. બલે અગણીત કસોટીઓમાંથી પસાર થવું પડે. મનુષ્ય કોઈનું ખુશ ન કરે તો એવો કયો મુખ્ય છે કે તેની આડે આવે? મતલબ કે આપણેજ આપણી પાયમાલી શોધી કાઢી છે. પછી તો મુખ્યોને સમજાવવું જોઈએ કે ફલાણો આપણો શત્રુ છે.

હિંદુસ્તાનના વતનીઓ જેવી ભૂલો કરે છે તેવી ભૂલો કોઈ ભાગ્યેજ કરતું હશે. તેઓ અન્યંત ધર્મિષ્ઠ હોવાનો દાવો કરે છે, તેઓ પવિત્ર ધર્મને માનનારા છે એમ ખુબો પાડી સંભળાવે છે, અમે અહિંસાવાદી

છીએ, અમારા હાથથી દુષ્કૃત્ય બનવું અશક્ય છે. અમારા પૂર્વજનો અમને અસલ તત્ત્વ સમજાવના ગયા છે. અમે તો શું ! પરંતુ અમારાં સંતાનો પણ અધર્મ કાર્યોના બોક્તા ન બને. એવી રીતે ઘણાંએક શખ્દોના જથ્થા કરી દીનપ્રતિદિન નૂતન પુસ્તકો રચ્યા કરે છે. તો તેઓના પ્રત્યે માફ એટલું જ કહેવાનું કે તમે સત્ય ધર્મને માન આપો છો, અહિંસાને આપાદ પાળી શકો છો, પૂર્વજનોનાં વચનોનો સ્વીકાર કરી સાચા કલ્યાણારા બન્યા છો, નાનાં કે મોટાં દરેક પ્રાણીઓને દુભાતાં જોઇ રહો છો, એ બધું સાચું છે. પરંતુ તમારા પૂર્વજનોનાં વચનો, તેઓની મહેનત, તેઓની ખરી લાગણી, તેઓનો ધર્મ તમે સહજ વારમાં સળગાવી દીધો છે એનો કંઈ વિચાર કર્યો છે ? તમે જે વસ્તુથી અશુદ્ધ બનો છો તે વસ્તુઓ હરહંમેશાં તમારા દેહ ઉપર અને હાથમાં તેમજ પેટમાં રચ્યા કરે છે. તમે દારૂ માંસને અડકવામાં અધર્મ માનો છો, પણ એજ તમને દયાવે છે. ઈંગ્લિશ દવાઓમાં, વિલાયતી કપડાંઓમાં તેઓ રગરગે પ્રસરેલાં છે. એટલેથી ક્યાં અટકી જવાય એવું છે. એતો તમને ખાવા પીવાની વસ્તુઓમાં પણ નમન કરાવી રહી છે. એણે તો સાકરમાં હાડકાં, વાઘન, કુકડીના બેદાનો રસ વિગેરે નાખી તમારા ધર્મને વિષ પાચું છે. આ બધો દોષ આપણે કોને દેશું ? તમને કે વિદેશીઓને ? વિદેશીઓને નહિં અપાય. કારણ કે તેઓ તો દારૂ માંસને માન આપનારા છે. કદાચને પોતાની વસ્તુઓને સફાઈમાં લાવવા માટે મહેનત કરતા હોય તો એને દોષ આપવા જેવું નથી; પરંતુ તમે શામાટે એ વસ્તુઓને ગ્રહણ કરી ? તમે શામાટે એ વસ્તુ વડે તમારા વડિલોના અથાગ પરિશ્રમે મેળવેલા ધર્મને બાળી નાખ્યો ? શું તમને તમારા વડિલોના પ્રયત્ન પ્રત્યે માન નથી ? એ બિચારાઓએ જંગલમાં ઉધાડે પગે રખડી બૂખ્યા રહી વરસાદ અને સખ્ત તાપનો મારો સહન કરી તમારા માટે સદ્ધર્મનો પ્રચાર કર્યો હતો, તો તમે આની રીતે તેનો બદલો આપો છો કે ? કોઇ દેશ જંગલી હાલતમાં હોય તો પણ લાંબે સમયે શાણો બનવા સંભવ છે; પરંતુ તમે તો શાણા છતાં જંગલી જેવા બની ગયા. આથી તમને શરમાવા જેવું રહે છે. જુઓ ! જેને તમે પવિત્ર માનો છો, જેને તમે ઇશ્વર કહો છો અને જેને ખરાબ વસ્તુઓ સ્પર્શ કરાવવાથી અશુદ્ધ બને છે એવું સમજે છો. એજ પરમાત્માને તમે અશુદ્ધ વસ્તુઓ વડે ગરકાવ કરી ધ્યો છો. તેઓને પહેરાવેલા પોશાકમાં અશુદ્ધ વસ્તુઓનો પાસ છે. વળી તમે જે જે કપડાં ધરમાં કે બહાર વાપરો છો તેમાં ચરખી, હાડકાં વિગેરેનો ભેગ આવે છે, એ તો તમે વિચારતા નથી અને ઉપરથી સિદ્ધ હોવાનો દાવો કરો છો, એજ હસવા જેવું છે.

એચ નિસ્મેટ પોતાના ચિયરી ઓર સાધર્મીગ નામના ગ્રંથમાં લખે છે કે મેનચેસ્ટર અને લેકેશાયરમાં બનતા કાપડમાં ઝેર અને ચરખી લગાડવામાં આવે છે. વળી બીજા પૂરાવા તરીકે કોબલી અને હ્યુમના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, દરેક વિલાયતી કાપડમાં એકહજાર રતલ ખેરમાં ૩૦૦ ગાય અને સુવરનું લોહી લગાડવામાં આવે છે. આવી રીતે પવિત્ર દેશને અપવિત્ર બનાવે છે. અને તમારા જાજી મહેનતથી મેળવેલા આધ્યાત્મિક ધર્મને આગ લગાડે છે. કે, જે આધ્યાત્મિક વિષય સર્વત્ર ખુદ્દિ દીપક વિષયોનો પિતા છે, તે હવે તમારી પાસેથી જવા બેઠો છે. તમારા પવિત્ર દેશને, તમારી દિવ્ય ભાવનાઓને, કચડી તમને બ્રષ્ટ કરવા ચાહે છે. તમારી અથાગ મહેનતથી મેળવેલી જ્ઞાન ગંગાને તેઓ સુકવવા ધારે છે. મનહરણુ કરે તેવાં વસ્ત્રો અને દરેક સાધનો બતાવી તમારી ખરી શક્તિપર અશુદ્ધતાના પટ દેવા ધારે છે. સમજો ! સમજો ! ખાધાઓ ખોદવામાં, નહેરો ખાંધવામાં, હુન્નર ફેલાવવામાં, કુદરતની સ્વચ્છ દૃતિને જકડી, લેવામાં, તેઓ આગળ વધ્યા હોય એથી તમારે તેને ખુદ્ધિશાળી જાણવાના નથી. કદાચને તેઓએ પશુરૂતિથી તમને દબાવી હાથ જોડતા રાખ્યા હોય, તમારા ધર્મને બ્રષ્ટ કરી દગાને સાતપણે ઓળખાવવાને પ્રયત્ન આરંભતા હોય, તો તેઓની સામે આપણે ન પહોંચી શકીએ કારણ કે આપણને દગો આવડતો નથી, અને કોઇ દહાડે કરેલો પણ નથી, તથા કરવાના પણ નથી. માટે જો તમારે સત્ય પણે રહેવાને મરજી હોય, જ્ઞાની, અહિંસક, ઉદાર બનવાને આંકાશ હોય તો તેઓના આંખપુટામણાં કાર્યોથી દુર રહો નહિંતર મુઆ પડ્યા છો.

કુરલામાં જે વખતે રણુછોડદાસ નાગરદાસ નામે એક ગૃહસ્થે સ્વદેશી શુદ્ધ સાપ્તનું કારખાનું ખોલ્યું, ત્યારે પુનાથી શોકમાન્ય બળવતરાય ગંગાધર તિલકને ખોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેઓશ્રીએ પોતાની ખરી લાગણીથી જાણાવ્યું હતું કે આજનો સમય, આજની રીતભાત દેશને મારી નાખવાની અને વિદેશને ચડતીમાં લાવવાની છે. હિંદીઓ શુદ્ધ અને જેમાં ધર્મની હાની ન થતી હોય એવી વસ્તુઓને માન આપતા નથી; પરંતુ ઉપરથી ઉજળી અને અંદરથી તપાસતાં તદ્દન અશુદ્ધ વસ્તુઓથી ભરેલી એવી ચીજોને માન આપે છે. પછી બહેને એમાં પોતાના ધર્મને, વડિલને અને દેશને હાની પહોંચતી હોય. તેઓનો મગજ કંઈ વસ્તુઓ વડે હણાયો છે ! અશુદ્ધિમાં આવ્યો છે કે જેને અસંખ્ય માણસો સમજાવે છે તો પણ બીજો રંગ ચડતોજ નથી. બરાબર છે. જેમ કાળો રંગ બીજો રંગ નથી કીધી શકતો, તેમ કાળાં મનુષ્યો શી રીતે બીજો રંગ ધારણ કરે ? તેઓને એમ

અમર નથી હોતી કે સ્વદેશી વસ્તુઓને માન આપવાથી અને તેનેજ વાપર્યાથી કોઇ દિવસ સારો સમય જોઇ શકશું. તેઓ વિલાયતી માલની સાથે સ્વદેશી માલ સરખાવી તેમાં ન્યુનતા જોતાં ફેંકી દે છે. તેઓને ભાગ્યેજ અમર હશે કે કોઇ વસ્તુ એકદમ ઉત્તમ બની શકતીજ નથી. પહેલવહેલો ખોલેલો રોજગાર કોઇ દિવસ પુરજોશમાં ચાલી શકતો નથી અમર તો નવું ઉછું કરેલું કાર્ય જલદી ખ્યાતિમાં આવે એ બનવા જોગ નથી. જ્યારે પહેલવહેલી વિલાયતમાં રહેલે ચલાવવામાં આવી ત્યારે થોડેક ચાલી અટકી પડી હતી; પરંતુ લાંબે સમયે એમાં ને એમાં મંડ્યા રહેવાથી અત્યારે ખુશીથી જોસભરે દોડી લાંબી મજલ કાપી શકે છે. જ્યારે પહેલવહેલો ડુલછાપનો વિલાયતી સાબુ બનાવવામાં આવ્યો, ત્યારે બરાબર સફાઇદાર ન બનાવતી તે વેપારીઓએ બહુજ સસ્તે ભાવે વેચી માર્યો હતો અને વચમાં કેટલીક પેઢીઓ ફેંકી દેવામાં આવી હતી; આવું છતાં હિંદીઓ તો એકદમ વિલાયતી માલ જેવો માલ હજી નવો ધધો ખોલનાર પાસેથી માગવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ તેઓ એમ નથી સમજતા કે આપણે બહુજ લાંબે સમયે વાતચીત કરતાં અને હાલતાં ચાલતાં શીખ્યા છીએ. જો આપણે તેમાં ઉતાવળ રાખી હોય તોજ પહેલું કાર્ય બનાવનાર તમને અસલ વિલાયતી માલ જેવો માલ આપી શકે. અંધુઓ! વિચારો પહેલવહેલું કોણ કાર્ય ઉમદા કરી શક્યો છે? વિચારો! ફ્રેનોઆફ બનાવનારને કેટલી મહેનત ઉઠાવવી પડી હતી પૈસાની તંગીએ મરવાની અણીપર આવ્યો હતો; પરંતુ ઉત્તેજન મળવાથી અખજો રૂપિયા કમાયો છે. કે, ડી બ્રધર્સ નામે સીનેમાં બનાવનાર પોતાના કાર્યની શરૂઆતમાં પહેલાં પ્રથમ પડદાપર દેખાવજ ન આપી શક્યો. જ્યારે અનહદ મહેનત કરી, ત્યારેજ લાંબે સમયે લાભ કમાય છે. પ્રથમ મીલ કરનારને પુણીમાંથી તાંતણોજ નીકળતો ન હતો. વળી વિમાન-કારેમાંના કેટલાક તો હજી પાછાજ ફર્યા નથી આગભેટ તૈયાર કરી. ચલાવવાનું વાંકર સાહસમાં કેટલાક તો હજી સમુદ્રને તળીએ ખેંઠા છે. વીજળીની શોધ કરતાં ધણુ એક મરી ગયા છે. એવી રીતે પહેલું વહેલું કાર્ય સરસ, સફાઇદાર અને પ્રશંષા પાત્ર બનવું એ બહુજ મુશ્કેલ છે. બાઇઓ! તમે તો અનહદ ભુલ કરો છો, જે વખતે ઢાકામાં ઉમદા મલમલ બનતો, ત્યારે શું! યૂરોપને આવો બારીક સફાઇદાર માલ બનાવવાની શુદ્ધિ હતી કે? ખરી રીતે પુછાવો તો એ લોકો પશુઓનાં ચામડાં બોઢી પહેરીને રહેતા હતા હજી પણ ત્યાં જીવોને એ રિવાજ ક્યાં નાખુદ થયો છે? હિંદીઓ સ્વદેશી કાપડને વખાણતા નથી વિદેશી માલ જેવું જાણર નથી, ઘટ નથી, ટકાઉ નથી એવી રીતે બોલી હાથમાં પણ પકડતો નથી.

હું તેઓની ઘેલછાની કેટલીક વાત કરું ? તેઓ સ્વદેશી કાપડને સૂર્યની સામે રાખીને તેની જડાઇ જુએ છે બાઇ ! સૂર્ય સામે કપડું રાખી તેની જડાઇ જોઇએ તો મુર્ખતા કહેવાય. સૂર્યની સામે આપણી જડી દળદાર આંગળીઓ રાખીએ તોપણ લોહી દેખાવા લાગે છે. ત્યારે કપડામાં પ્રકાશ કેમ ન દેખાય. સ્વદેશી કાપડમાં આરપાર દેખાવાનું કારણ જુદું છે. એમાં અશુદ્ધ બળ પામેલી હોતી નથી, તેમાં હાડકાં કે ચરખી નાખેલી હોતી નથી. વિદેશી કાપડની દરેક નસ અને ખાનાં ચરખી અને હાડકાં વડે પુરેલાં હોય છે, તેથી જડું મજબુત અને ટકાઉ લાગે છે. પણ ધોઇ નાખ્યાથી તે કપડું આપણા દેશમાં અનેલા કાપડ જેવું ટકાઉ નથી દેખાતું. આપણે એના જેવી અશુદ્ધ વસ્તુઓ વાપરીએ તો હમણાંજ તેની માફક આખી આલમનાં મનરંજન કરી શકીએ, વળી એજ આનંદની વાત છે કે જે કાર્ય આપણે હાથે કાંતી વણી કરી જાણીએ છીએ, એવું કાર્ય વિદેશીઓ કરી શકતા નથી આ આપણી હુશીયારી જોઇ પરદેશીઓ વિચાર કરે છે કે જો આ લોકોને સર્વ હક આપ્યા હોય તો કેવું ઉમદા કાર્ય કરી શકે ? મેં પોતેજ સો નંબરનું સુતર હાથે કાંતેલું જોયું છે, એનાથી કોઇ હિંદી વધારે નંબરનું કાંતી જાયતો હોય, તોપણ મારે મન સો નંબરનું કાંતેલું સુતર કંઇ ઓછું પ્રશંષાવાત્ર ન ગણાય. આપણે જોજ શોખમાં ગરકાય થઇ જવાથી, બધો હુન્નર ગુમાવી બેઠા એ તમને શરમ નથી થતી કે ? યુરોપવાસીઓ પોતે ધોતીયા વાપરતા નથી, સાફા બાંધતા નથી, સાડીઓ વાપરતા નથી ; છતાં ખાસ તમારા માટેજ એણે એ હુન્નર શોધી કાઢ્યો છે; ત્યારે તમારી વપરાશમાં આવનારાં કપડાં તમે ન સારાં બનાવી શકો ? એ તમને અને દરેક હિંદી કહોવાતા માણસને ફિટકાર આપવા જેવું છે. એવી રીતે આપણે પરાવલંબી બની કંઇપણ પ્રયાસ ન કરતાં અધોગતિને આંગણે ધામો નાખીએ તો આપણાં બાળ બચ્ચાંઓને તથા હિંદના દરેક જીવોને ઢીંમરની મજબુત જાળમાં સપડાવ્યા કહેવાય. આ પાતક જેવું તેવું નથી. આવા નિમક હરામી લોકો જ્યારે સમગ્ર દેશને આજ્ઞાદીને બદલે બરબાદ કરી ચિતામાં બળી મરે છે, ત્યારે એની બરમ બીજા ડાહ્યા ડમરા લોકોની ચક્ષુમાં પડી બહુજ બાધિ કરાવે છે.

તમારા ભાગ્યેદયની કુંચી તમારા હાથમાં છતાં લુહારને તાળાં તોડવા બોળવો તો શું તમે તમારા ધરની આબરૂ ખુલ્લી કરવા નથી માંગતા કે ? તમારો ખરો ઉદ્ધય કંઇ વસ્તુમાં છે, એવું ખરું રહસ્ય તમને કોઇ મંદાત્મા સમજાવે તો પણ તેને અસત્ય માની તમે તમારી મરજ માફક આડમાર્ગે દોડો; અને પછી હેરાન થઇ સજ્જનોને ગાળો આપી કહો કે તેઓએ અમને સારો રસ્તો ન બતાવ્યો ? તે અમારા શીરતાજ છતાં અમને સુખકર થીજો ન આપી ગયા એમ બોલો તો હુંજ તમને દેશદ્રોહી.

અર્થદંધ. મુખ, આત્મશ્રદ્ધાથી અને જાણી બુદ્ધિને રાડો પાડનારા છે એમ કહીશ. આપણે પારકા પર આશા રાખનારા હોવાથી ખીજપર આશા રાખીને બેસી રહીએ છીએ. જુઓ! માહાત્મા ગાંધીએ હિંદના લોકો જોગ એક સંદેશો બહાર પાડ્યો હતો. કે તમે ખાદી વાપરો, સર્વ જીવોપર સ્નેહભાવ રાખો, અને ચુસ્ત સત્યવાદી બનો, તો હું તમને એક વરસમાં સ્વરાજ્ય અપાવું. હિંદના પરાવલંખી લોકોએ તેઓનાં કહેલાં વચનો છોડી દઇ, માત્ર ગાંધીજીનો ‘તમને એક વરસમાં સ્વરાજ્ય અપાવું’ એજ શબ્દ યાદ રાખ્યો અને વિદેશી કાપડ વાપરવામાં, તોફાનો કરવામાં; તેમજ દારૂ જેવી મામુલી ચીજમાં મગ્યા રહી પારસીઓનો વેપાર બમણો કરી દેવામાં તનતોડ મહેનત કરવા લાગ્યા. પછી શીરપર સંકટો આવી પડતાં, સગાં વહાંલાઓની આબરૂપર હાથ નખાતાં, જેલમાં જતા અસંખ્ય દેશ બંધુઓને જોઇ હિંમતહારી ગયા અને ગાંધીને ગાળો દેવા લાગ્યા, પરંતુ તેઓ એમ ન સમજ્યા કે સ્વરાજ્ય જ્યારે તમે પ્રયાસ કરો ત્યારેજ મળવાનું છે. કંઇ ગાંધીનાં ખીસામાં નથી અગર તો લક્ષ્મીવડે વેચાતું મળતું નથી કે તમને લાવી આપે. તેમ ગાંધી તમારો નોકર નથી કે પોતે કોદાળી પાવડાવતી મહેનત કરી લાવી આપે, એમાં તો દરેક મનુષ્યને કામે લાગવાનું છે, નહિં કે વિદેશી કાળા ડગલાઓ, રવાટાં દેખાય એવો નિર્લજ પોશાક પહેરી અને સરકારના મજબુત હથીયાર રૂપ બન્યાથી મેળવી શકાય. કેટલાક તો મુખ્યાંઓ ધરમાં પડ્યા પડ્યા, હોટલોમાં અને દારૂના પીઠામાં દારૂના ડોઝ ચઢાવતાં ચઢાવતાં કહે છે કે કે ગાંધી ક્યારે સ્વરાજ્ય અપાવશે? અમે ‘થોડાં ધણા પૈસા તો આપેલા છે એનો બદલો ગાંધીજી ક્યારે આપશે? જુઓ? ભાઇ આ મહાશયે કેમ જાણે ગાંધીજીને અમુક પૈસા ધી કેળાં ખાવા ન આપ્યાં હોય! એમ આજુ બાજુનાં માણસોને સંભળાવે છે અને જાણે મોટી સખાવત ન કરી હોય એવો ડોળ કરે છે. બંધુઓ! આવા બનાવોજ આપણી અડકલની ઝોળખાણુ કરાવે છે.

તેઓ તો અમુક પૈસાવડેજ સ્વરાજ્ય માગે છે. તેઓ એમ નથી સમજતા કે જો પૈસા વડે સ્વરાજ્ય મળતું હોય તો હમણાંજ કેટલાક અહસ્થો સરકારને મો માગ્યા પૈસા આપીને સ્વરાજ્ય મેળવી શકે એમ છે; પરંતુ ધનની સાથે તનમન જોઇએ છે. તન અને મન વગર ધન ચૈતન્ય આપી શકતું નથી તમારી પોતાની લાગણી વગર સામી વસ્તુ લાગણી નથી બતાવી શકતી. એ કેમ લુલ્લી જાઓ છો? હું નથી ધારતો કે ગાંધીજીના સુત્ર જેવું કોઇ અહિંસાનું સુત્ર બજાવી, ધર્મનું રક્ષણ કરી, જનમાલ ગુમાવ્યા વગર માત્ર સુતરને તાંતણે સ્વરાજ્ય અપાવી શકે! જો તમે તમારી જાતને ઉત્તમ બનાવો તેમજ તમારા ગૃહમાં,

તમારા સ્નેહિતા મંદિરમાં, સ્વદેશી કાપડની વપરાશ કરાવી આપવાની શુદ્ધ પ્રતિજ્ઞા લ્યો તો હું નથી કહેતો કે તમારા માટે સ્વરાજ્ય મોંઘું હોય.

જેઓ ધર્મના અધ્યક્ષ છે, ધર્મ ચક્રાવતાર મહાન પુરુષનાં વંશજો છે, જગતને વંદન કરવા યોગ્ય છે; તેઓ રેશમી તેમજ વિદેશી કપડાં વડે આખા શરીરને જાડું જાડું કરે ત્યારે તો હદ આવી રહી ગણાય. તેઓ ધર્મના નેતા શા માટે થયા છે? જગતના પૂજનીય કેમ ગણાય છે? એનું રહસ્ય સમજ્યા વિના પવિત્ર દેવમંદીરને અશુદ્ધ વસ્તુઓ વડે બહેકાવી, જે વસ્તુ વિષયને સતેજ કરે છે તેવી વસ્તુઓનું મર્દન કરી પુજનીય બની બેઠા હોય એવા વિષય યુતા, ધનધુતા અને ધર્મગુરુના વેશમાં શોખીન સદ્ગૃહસ્થોને મારા મુઠ્ઠીઓવાળી નમસ્કાર છે. શુદ્ધ ધર્મ વડે નહિં પણ સફેદ રૂપિયા વડે પોતાની બહાદુરી દેખાડનારા, મોટરના, અશ્વગાડીઓના લાલચુ મહાજનોને મારે શું કહેવું?

આર્યાવર્તના સજ્જનો પોતાની સુવાસ દેવલોકમાં ફેલાવતા, ત્યારે હવેના એનાજ વંશજો માત્ર અપકીર્તિના ગાંદડાઓ બાંધી અદ્વિતી તહીં વાયુવેગે ગમન કરે, તેને કયો જીવ સમજવવા દોડે તે કહો? આપણી સત્તામાં, આપણા જ્ઞાનમાં માનમાં અને સુખ સંપત્તિમાં અધિર ચાલે છે. ખિચારાં બીનગુન્હેગાર પ્રાણીઓ અને દુધીયા દાંતવાળા બાલુડાં ચોધારાં અનુએ ભૂખથી રડે છે તેનો સ્વર તમને નથી સંભળાતો? વિચારો! તમારી પોણમાં બીજાઓ પોઠી લાભ લે છે. એ તમારા જેવામાં નથી આવતું.

તમે તમારું હાથે કરીને ગુમાવ્યું છે, તેમાં કાંઈ શું કરે? હજી સમજો? હું કહું છું કે ટીંબરની પાથરેલી જાળમાં ઝાઝાં નહિ તો થોડાં પણ માછલાં તો આવેજ તેમ તમે અજ્ઞાનતાથી મોહમાં ફસી દુઃખી બન્યા હો તો તમને માફ કરવામાં આવ્યું છે. તમને છુટા થવાને માટે ઉમદા સગવડ ગોઠવવામાં આવી છે કે 'સ્વદેશી વસ્તુઓને માન આપો! સ્વદેશી કાપડ એટલે ખાદી એમાંજ આપણો જન્મ થયો છે અને માતાએ એજ કપડામાં સુવાડી આપણને હાલરડાં ગાયાં છે, તે પ્રત્યે ન ફરત છુટે, ત્યારે તો એમજ સમજી લેવું કે આપણામાં કંઈક જૂત બરાબરું છે. દુધના પીનારાઓને જ્યારે દૂધ પર અભાવ થાય, ત્યારે એમ સમજવું કે નક્કી કંઈ હર્ષ લાગુ પડ્યું છે. માટે તેને નાપુદ કરવું જોઈએ, હવા ખાવી જોઈએ. તેમ તમને તમારા અંગ રક્ષક જીના કાપડ પર સ્નેહ ન છુટે? ત્યારે તમારે સમજવું કે હવે આપણે સ્વદેશનાં સુખ વૈભવોને વેચી મારીએ છીએ.

સ્ત્રીઓ કે જેને ઉત્તમ ધર્મ પાળી જગતમાં ખરા હિતેચ્છુ, તરીકે અહાર આવવાનું છે, ઘેલાં સંતાનોને ડાહ્યા બનાવવાનું છે, માંડા ધણીઓને ખારીક અને વિદેશી વસ્ત્રો ન લાવી દેવા માટે સમજાવવાનું છે, અને ચોખે ચોખું કહી દેવું જોઈએ કે આ અમે ઓઢણું છે છતાં વડિલો અમારું સુખ જોઈ જાય છે એવો ગુપ્ત અંગોને દેખાડી આપનારો પોશાક અમને ન જોઈએ. જે સ્ત્રી લાવ રેશમી સાડી! લાવ ફેન્સી પોલકાં! લાવ સેન્ટ, લવંડર, અત્તર, તેલ વિગેરેની બાટલીઓ! એવી રીતે વિષયી લોકોની આંખો તણાવનારા અને ધણીને લાંબે સમયે ભિખ મંગાવનારા જે ઓડરો બંધ થાય. તોજ સ્ત્રી ખરી હિતેચ્છુ તરીકે ગણાશે. નહિંતર દેશને પાયમાલ કરનારી બે ધારી તલવાર કહું તો ક્યાં અઘટતું ગણાય એવું છે. ? સ્ત્રીઓની ઉત્તમ રહેણી કહેણીથી ભારત વર્ષ ઉત્તમ સ્વર્ગનું ગૃહ મનાતું આવ્યું છે. એ હવે સ્ત્રીઓના કદંગા પોશાકથી, તેઓની ઘેલછાથી, તેઓના ડાક ડિમાકથી, હાથમાં નાન્યુક છત્રી લઇ, આડી પાંચી પાડી, રસ્તાપર ચાલતાં ચાલતાં નૂતન કટાક્ષો વડે નાચતાં કુદતાં વિગેરે હાવભાવ કરી ચાલ્યા જવાથી અને સ્વરૂપને નીહાળવા માટે પાછું વાળી જોઈ પાનીઓ તપાસી હાથમાં ફટકતો રૂમાલ રાખી લોકોની વ્રતિમાં હલકો ભાવ ઉત્પન્ન કરવાથી અખિલ વિશ્વમાં પવિત્ર મનાતું આ આર્યોનું દિવ્ય ગૃહ હલકું પડી ગયું છે. જનસમાજમાંથી તેની ઉત્તમતા બાતલ થઈ છે. લોકો ધર્મ ચુક્યાથી ઠારોઠાર પ્રેમના નહિં પણ અપ્રિયતાના મોટામોટા મુકદ્દમા ચલાવે છે. વિજયતીઓમાં લગ્ન રિવાજ મંડાયો હોવાથી ધરટ પીરટ પ્રગ્ન ઉત્પન્ન થઈ ખરા ધર્મને, ખરા કુળને અને ખરા સ્વદેશી પ્રેમને તરછોડી નવી જાતનો યુગ રચી આપે છે. એથી સત્યાનાશીના હથીયારને ધાર કઢાતી હોય એમ જણાય છે. આપણે કુદરતી રીત રીવાજને તજ્યા હોવાથી કુદરત આપણને રીવાવવા માગે છે. દુઃખના દરિયા ઢોળવા ચાહે છે.

મનુષ્ય પોતાનું હિત ન સમજે ત્યાં સૂઝી પરમાત્મા સદૃષ્ટિનું અંકુર સ્ફુરિત કરે એ સ્વપ્ને આશા નહિ રાખતા આપણે હદને ઓળંગી છે, આપણે પૂર્વજ્ઞેના ધારાધારણો તોડ્યાં છે, તેઓને મુખ ગણી કાઢી આપણે ડોઢ ડાહ્યા થયા છીએ. આતો અક્ષને વેચી મારી કહેવાય; ધર્મને મારી નાખ્યો ગણાય. સમજો, તમારી અક્ષમાં લુટ થઈ છે. દગો થયો છે, તમે તમારી ઉત્તમતા કેમ ગુમાવી ? ભારતવાસી કહેવાતા કોઈ પણ મનુષ્યોએ પોતાને દેશ દ્રોહી નહિં બનવું જોઈએ. તમે જો ભારતની આબાદિ ચાહતા હો, પાછો દેશને સમૃદ્ધિમાં લાવવા ઇચ્છતા હો, સુખ અને શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થાપવું હોય, તો દરેક માણસે અંગ પર બાદી

ધારણ કરવી જોઈએ. પછીતો બલે બીજાઓ તે પ્રત્યે નફરત વરસાવ. આદી પર નફરત છુટવાનું તેઓનું કમ જુદુંજ તત્ત્વ હોવું જોઈએ. તેનાથી તેને કાંઈ હરકત થતી હશે. નહિંતર શુદ્ધ કાપડના પહેરનાર શુદ્ધ જીવાત્માઓ તરફ આવે કટાક્ષ શા સાર હોય? ભારતવાસીઓ ડરતા ના ! આપણી સ્મૃત્તિ પાછી લાવવા માટે આપણે પ્રયાસ કરીએ અને સામા માણસો પોતાના અંતઃકરણમાં યજ્ઞી જજ્ઞી કરડાકી કરતા હોય, ડોળા તાણતા હોય, ધમકાવતા હોય; તો પણ હરકત નહિં. એમાં તમારું શું ગયું? એતો એનો સ્વભાવ છે. બીજાઓને આનંદ કરતા જોઈ ગાત્રો કરવાં એતો મુખાંઓનેજ આવડે.

હિંદીઓ આદિ અનાદિથી આશ્રિતોના હાથે રીખાતા આવ્યા છે. પારસીઓ કે જે ધરાનમાંથી લુપ્ત પેટે ભાગ્યા હતા હિંદે જે સ્થાન ન આપ્યું હોતે તો એ લોકોને ઉભું રહેવાનું ક્યાંય પણ પરમાત્માએ સ્થળજ નહોતું નીર્માણ કર્યું. તો તેઓએ જેના સંતાનોને સુધારવાં જોઈતાં હતાં; તેઓનેજ દારૂ આદિક વ્યસનોથી પાયમાલ કર્યા યૂરોપીઓને મુળ આંહી વેપાર અર્થે આવેલા તેમાંથી અત્યારે હિંદના પ્રતાપે સાર્વભૌમના માલીક થઈ પડ્યા છે અને સુખેથી હિંદના સંતાનોનાં રૂધીર પીઈ અત્યારે હાડપીંજર ખાલી કરવા માંડ્યાં છે; તેમજ ચીન, જાપાન, ફ્રેંચ, ઇટાલી, અમેરિકા વિગેરે દેશના વતનીઓ હિંદના પૈસાથી મોટરમાં અને છછ, બાર બાર ઘોડાની ગાડીમાં ફરે છે. અને અહિંના મુળ વતનીઓને માટે ભાંગલ તુટલ ખટારો પણ મળતો નથી. આ ક્યાંનો ન્યાય? શું! પ્રભુ આવાજ ન્યાયથી કુશળ ગણાઈ ગયો છે? નાના તેમ ન હોવું જોઈએ મનુષ્ય પોતાની ભુલ વિના દુઃખ નથી પામતો. માટે હિંદીઓની અસંખ્ય ભુલો હશે એમ હિંદે બરાબર સમજી જવું જરૂરનું છે.

વિચારો, આપણે ડાહ્યા છતાં વિદેશીઓ આગળ ગાંડા કેમ કહેવાય? શું આપણે કોઈ ડાહ્યાજ નહિં. વિદેશીઓ આંધળા ચાકળ જેવા છે, બંને બાજુ ડાકલી બજાવનારા છે. તેઓ તો અભણ અને શિક્ષણ પામેલા બધાઓને ગાંડા કહે છે. એક વખત ધી ઇડિયન નેશનલ કોંગ્રેસના મેળાવડામાં મી. બ્રુદીન તથ્યજીએ મદ્રાસમાં જણાવ્યું હતું કે જે અંગ્રેજો આપણા કેળવણીના વર્ગને શીતુરી તરીકે ઓળખાવે, તો હું નામદાર બ્રિટીશ સરકારના હસ્તકે અપાતી કેળવણીને દોષ આપીશ. જ્યારે કલાઈવે ઔરંગઝેબના હાથથી વેપારની સનંદ મેળવી ત્યારે તે દરેક હિંદીઓની પ્રશંષા કરતાં ધરાતો નહિં હતો. ત્યારે સરકારે હિંદને વારસો ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપની પાસેથી લઈ લીધા પછી હિંદીઓ આવા શીતુરી ક્યાંથી બની ગયા. માટે તેઓના તરફથી

આપવામાં આવેલી કેળવણીમાંજ ગંભીર ખામી હોવી જોઈએ. અગર તો હિંદીઓને ફિતુરી કહેનારાઓજ શ્રીશ રાજ્યવિષે હલકો મત ધરાવનારા હોવા જોઈએ વળી એજ વખતે ફિરોજશાહ મહેતાએ જણાવ્યું હતું કે હું હિંદનો વારસો સંભાળનારની આગળ શ્રાપ અને આશીર્વાદ બંને રાખીશ. જે તેઓ નીતિથી કારભાર ચલાવે તો હિંદનો તેને આશીર્વાદ મળશે અને એકલ પેટાધર્મી ચલાવવામાં આવશે તો ઇંગ્લાંડને હિંદનો સદાને માટે શ્રાપ રહેશે, અંગ્રેજો હિંદને જણાવે છે કે તમારા પર સંહલાધર્મી કોઈ હુમલો લાવી શકે તેમ છે; માટે અમે તમારી ખાતર લશ્કર વધારીએ છીએ. ખરી રીતે તપાસતાં ખાસ પોતાની સગવડતાને માટેજ બહુ બન્યું હતું એમ સાબિત થાય છે અને હજુ પણ તેમજ બને છે. વળી હિંદ વધારે નુકસાનમાં હોય છતાં લશ્કરના તેમજ ખીજા ખાતાના મોટા અમલદારોને ડાબલ ત્રમલ પેન્સનો અપાતાં વ્તય છે અને જોણે સને ૧૮૫૮ ના બળવામાં ખાસ મોટા અવાજથી પ્રજા જોગ દંડેરો પીટયો હતો કે અમે કાળા ગોરાનો ભેદ રાખ્યા વગર તમને મોટા હોદ્દાઓ આપશું. દેશમાં સ્વસ્થતા હશે તો તમને ખુશી કરશું મતલબ કે ‘સ્વરાજ્ય’ આપશું. તમારી વિદ્યા તમારા ઉદ્યોગ કળા કૌશલ્યને ઉત્તેજન આપી ખીલવશું; પરંતુ પાળે છે કોણ? એનો “અખી ખોલા અને અખી ફેક” માત્ર પોતાના સ્વાર્થની ખાતર હિંદી પ્રજાના શહેરી તરીકેના બધા હકકો ગોરી પ્રજાના લાભાર્થે લઇ લેવામાં આવ્યા છે. અંગ્રેજો ઉદ્યોગો સાથે કદાચને હિંદ હરિક્ષામાં ઉતરે એવા ભયથી મુજ હિંદની ઉદ્યોગ કેળવણીને કચેડી નાખવામાં આવી છે. અને જ્યારે ત્યારે એજ ધરાદાથી એમાં ખલેલ નાખવામાં આવે છે એ ધણા વખત સિદ્ધ પણ થયું છે. જ્યારે હિંદમાં અલાઉદ્દીન, અકબર વિગેરે પરદેશી રાજાઓ હતા, ત્યારે હિંદના વેપાર ઉદ્યોગો બમણા પગખર થયા હતા. કારણકે તે રાજાઓ આંહી રહેતા હોવાથી બધો પૈસો હિંદમાંને હિંદમાં રહેતો આ તો હમેશાં એક સ્ટીમર રૂપિયા લઇ જવા તે તો સાચીવાત પછી બલેને હિંદના સંતાનો લુપ્તે મરે, બલેને માતાઓના ખોળામાં સંતાનો દુધ વાંકે મરી જાય, બલે ને મનુષ્યો કફન વગર દટાય એ ખિચારાં પોતાની કિન્નતિ સાધવા ખડકી બહાર નીકળે એટલીજ વારમાં દારને મોખરે એ પ્રિંહો ટેલતા હોય, શી રીતે બહાર નીકળી પોતાના કુટુંબનું પાશણ કરી શકે? મતલબ કે સાલા! ગમે તેમ કર ખડકી બહાર નીકળ્યો તો મુઓ પડ્યો છે. ચાર તસુની લંગોટીમાં ગમે તો પહેર અને ગમે તો ઓઢ. અને મુઠીબર ચણામાં ખા કે ગમે તો અપવાસ કર. અહાહા! આ હિંદનું કેટલુંક પાપ પ્રજાને ચોપડે બાકી હશે? શું. હજુ ખાતું બરપાય નહિં થયું હોય? ક્યાથી થાય! શી રીતે બને! સાંભળો હું તમને હિંદની લુપ્તો જણાવું. હદમાં કોઈ નવો હુન્નર શીખે તો એકીકો બઠો બેઠો ખુણામાં કામ કરે

પોતાનાં બાળ બચ્ચાંને ન બતાવે તો બીજાને તો ક્યાંથી શીખવી શકે? એનું કહેવાય છે કે, વિક્રમના વખતમાં વરાહ નામે એક મોટા જ્યોતિષી વિદ્વાન થઈ ગયો છે. તેને મિહિર નામે એક પુત્ર હતો. તેની પત્ની ખન્ના એટલી બધી જ્યોતિષમાં હુશિયાર હતી કે તેની બરોબરી કોઈ નહોતું કરી શકતું. એક વખત વિક્રમાદિત્યે વરાહને કહ્યું કે, તમે તારાગણ્યની ગણતરી કરી આપો, ત્યારે વરાહ બહુજ મુંઝવેલા તેથી પુત્ર વધુએ એ બીના ગણી જઈ સર્વ તારાગણ્યની ગણના કરી પોતાના સસરાને આપી તેનાથી વરાહ બહુજ પ્રસન્ન થઈ સભામાં ગયો અને આખી સભાને રંજીત કરી નાખી. આનાથી કેટલાક ખગોળવેત્તાઓ શંકા કરવા લાગ્યા કે, આ કામ વરાહનું નથી પણ તેની પુત્ર વધુ ખજાનું કામ છે. એથી રાજાએ ચોક્કસ પૂછતાં ખજાનુંજ નામ જાહેરાતમાં આવ્યું, એટલે રાજાએ તેને પોતાની સભામાં એક રત્ન તરીકે નીમવાની ઓઠણ કરી, આથી વરાહની કાન્તિ નરમ પડી, તેને પોતાનું જીવંતર ધૂળ સમ દેખાયું. કાં તો મરવું અને કાં તો પુત્ર વધુની જીવ્હા કાપી નાખવી કે, એનાથી સભામાં કંઈ પણ ન બોલી શકાય. એમ ધારી પોતાના પુત્રને કહ્યું કે એટા મિહિર! તારી વધુ સભામાં એક રત્ન તરીકે વિરાજે એ તો આપણા કુળને કલંક લાગે માટે એની જીવ્હા કાપી નાખ, એટલે પત્યું. પિતાની આજ્ઞાને માન આપી મિહિરે ખજાને કહ્યું કે, પ્રિયે! પિતાની આજ્ઞા માન્ય કરવા સાર આ તારો નિર્દય પતિ તારી જીવ્હા કાપવાને આવ્યો છે. તારી ખગોળ વિદ્યાથી મોહિત થઈ રાજા તને રત્ન તરીકે સભામાં રાખવા ધારે છે, એટલે કૂળને કલંક લાગે માટે પિતાજીએ મને મોકલ્યો છે. કહે! તારો શું વિચાર છે? ખન્ના બોલી પ્રિયતમ! તમારા કૂળને કલંક લાગતું હોય, મારાથી તમને કંઈ વિદ્યુત આવતું હોય, તો હું તમારા સુખના સાધન તરીકે શી રીતે હોઈ શકું? મારી જીવ્હા કાપવાથી આપનો અર્થ સરતો હોય, તો તમારા માટે આ દેહના દુકડા થતા ઇચ્છનાર શું નાના એવા ચામડાની દુકડાથી પાછી હઠશે! હોય! કાપો જીવ્હા! એમ કહી મૂખ ઉઘાડ્યું કે તુરત મિહિરે જીવ્હા કાપી લીધી. જીવ કાપતાંની વાર ખન્ના આક્ષણિક સુખ છોડી પરસોઠા ચાલી ગઈ. અહા! કેવો અન્યાય? શું! વિદુષિ સ્ત્રીનું આવું ખેદકારક મૃત્યુ થાય એ તો વરાહને અને મિહિરને આવડે! તેઓનામાં દયાળ નહિં હોય! તેઓ વિદ્વાન કલા છતાં, અનહદ બૂલ ખાધી. જો ને સભામાં વિરાજી હોત તો જ્યોતિષ વિદ્યાનો બહુજ લાભ થતે. પરંતુ આવી ખેદજનક મિનાથી હિંદને બહુજ નુકશાન ભોગવવું પડ્યું છે, તેનો ખ્યાલ હવે આવે છે. આખી દુનીયા પરતાવો કરે છે; પણ શું કામ લાગે? મુઆ પછી તિલક કરે અને ઘર સળગ્યા પછી કુવો બોલાવે એમાં શું

ટાઢાં થવાનાં હતાં ? અી રત્ન તરીકે સભામાં માન પામે, તો એમને વરાહની કબ આખરે જ્ય તેમ હતી ? આવી રીતે હિંદ અસંખ્ય ભૂમી વડે દુઃખની જાળમાં આપણ સપડાયું છે. તેઓનાં ફળ તેઓ અને તેઓનાં સંતાનો ભોગવશે. પ્રભુ આવી આકૃતમાંથી બચાવ ! તારા ગુન્હા થયા હોય તો બાળક સમજી છોડી દે. માફ કરે ! અમે તારાં સંતાનો છીએ.

શું તું કૃપા નિધાન થઇ દયા નહિં કરે ! શું તું તારો ધર્મ નહિં જાનવે ? હાહા ! ! હવે હું બરાબર સમજ્યો. હિંદને હજુ ધણુ એક ભોગવવું બાકી રહ્યું છે. તેઓએ અસંખ્ય નકામા વિગ્રહો કરી નિર્દોષ પ્રાણીઓના જન લીધેલા છે, કેટલીક વખત દેવાંગના સમ કન્યાઓને અસિમાં બાળી મૂકવાનો પ્રયોગ કર્યો છે, અંદર અંદર કુસંપ કરી છેવટ દુશ્મનને મળી પોતાનાજ દેશને પાયમાલ કર્યો છે, કેટલીક ગૃહદેવીઓને ધણી વિનાની કરી પોતાના બાળ બન્ધ્યાઓથી વિખુટી પાડી છે, અસંખ્ય કન્યાઓને બળતે ઝળતે હૃદયે રાખી આખી જીંદગી એણે કઢાવી છે, ધર્મને ઠેકાણે અધર્મને ઉભો રાખી પિતૃદ્રોહ કરેલા છે, જે સ્થળે જે વસ્તુનો ખપ હોય તે વસ્તુ નહિં વાપરતાં આડી અવળી વર્તણૂક કરી લાખો કરોડો જીવોની સડસડાટી બોલાવી છે, નિર્જળ વનમાં અસિમ ધસારો કરી અગણીત સ્ત્રી પુરુષોનાં પેટ ચીરેલાં છે, કેટલાંક ધાવણાં બાળકોને અસીથી ઠાર કરેલાં છે, કેટલાકને અધારી કોટડીઓમાં ગુંગળાવી મારી ઉપરથી ધગધગતી તેલની ધારો પાડેલી છે, એ આદિક અસંખ્ય જાત બાહ્યોને પદબ્રજ કરી નવી જાતીઓ સ્થાપી છે, તેનાં આ પરિણામો છે. તમે એમ ધારતા હશો કે હવે આપણાં પાપોનું પ્રાયશ્ચિત થઇ ચુક્યું છે. પણ નાના ! એ સમાધાન થયું હોય તો જીલ્લે કાઢી નાખજો. તમારાં કર્તવ્યો તમારેજ ભોગવવાં પડે, બીજાઓને બીજી વસ્તુઓ ભાગે પડતી આપવામાં આવે છે; પણ દુષ્કૃત્યો કોઇને આપી શકાતાં નથી. માટે તમારેજ ભોગવવાં પડશે. એ બરાબર ખ્યાલ રાખો. તમે તમારા અસલ ધર્મને જાળવી, આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવેલા દરેક શબ્દોનો બરાબર મારા ધારવા પ્રમાણે જે અર્થ કરી વર્તણૂક કરો તો તમારે અવશ્ય સમજવું કે, ‘ભારતીય સ્વરાજ્ય’ આપણે સુગમ અને સરલ રસ્તો છોડી જ્યાં વાઘ અને વરૂઓથી વન ભરેલું છે એ રસ્તો કાપીએ છીએ. દરેક દેશના વતનીઓ પોતાનું હિત સમજે છે, પણ હિન્દીઓ પોતાનું હિત સમજતા નથી. માટેજ હિન્દીઓ આદિ અનાદિથી રીબાત્ત આવ્યા છે. જેઓની પીડીના પાટાઓમાંથી સો સો સોના મહોરો નીકળે એવાઓને હિન્દીઓ પૈસાથી ગરકાવ કરી દે છે. વળી જેઓ બીચારા રેસ બેલીને, સદ્ગુણોમ્ન ઉતરીને, રંડી બાજીઓ કરીને, દારૂના બાટલાઓ ફેડીને, મોટરો દોડાવીને બમર સ્વાર્થે વિલાયત જઇને, શાહુકારી દેખાડવા નોટામાં તમાકુ ભરીને

ખીડીઓ બનાવી પછી આરામ ખુરશી પર પીછને જોણે પોતાની મીઠકત ફના કરી હોય તેવાઓને અગણીત મદદગાર મળી રહે છે, પણ જોઓ આપરદાર છે અને ગરીબીને લખને ફાટેલ લુગડે બહાર નથી નીકળી શકતા અને વખતો વખત લુપ્પ્યા પેટે સુષ રહે છે; તેવાં ખાન દાન મનુષ્યોને મદદ નહિ કરતાં ઉલટા મસ્કરી કરનારા મુખાઓને ક્યાંથી મળે. “ભારતીય સ્વરાજ્ય.”

ભારતીય જનસમાજ
વાંચો!

ૐ

પુષ્પકલી ચોથી.
વાંચો!!

સાહિત્ય વિલાસીઓ!

રાજગોર ભગવાનજી લીમજી કૃત.

ગંધર્વ કન્યા.

આ લોકપ્રિય નોવેલમાં પ્રેમનો અદ્ભૂત ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે, કે જેની પ્રશંસા કરતાં મારીજ અક્કરનું માપ મારે હાથે કરવા જેવું ઠરે છે. પ્રેમી માનવીઓને આ નોવેલ એક અનેરું જીવન આપે છે. પ્રણયનો મહિમા બણાવે છે. પતિનેજ પ્રભુ તુલ્ય સમજનારી, તેનીજ પ્રતિમાને પુષ્પના હારો પહેરાવતી અને હૃદયની ઉછળતી ભક્તિએ સ્વામીનું દર્શન કરવા આતુર રહેતી ગૃહદેવીઓ કેવી રીતે પ્રેમનું રહસ્ય સમજે છે? પ્રાણ આપવાને તૈયાર હોય છે? તેનો આ આખેડુપ્પ સ્નેહસુધા તૈયાર કરવાને મંત્રમુગ્ધ કીમીયો છે. જોઓ કંઈક પ્રેમને પીછાણે છે, પ્રેમને માટે દેહનો ત્યાગ કરવા તૈયાર હોય છે અને આ વિશાળ જગતના ચોક્કમાં “આ એક પ્રેમી છે!” એવી ઓળખાણ કરાવવા આતુર હોય; તેના પ્રણય લુપ્પ્યા મનુષ્યોને આ વાર્તા બબ્બ સંદેશ છે, દિવ્ય ગાન છે. સ્વર્ગીય રંગ છે. કે, જે સાંભળવાને દરેક પશુપક્ષીઓ અને માનવીઓ કાન માંડી રહ્યા છે.

વેલીઓ જેમ વૃક્ષને વીંટળાય રહે છે, તેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ પતિના સંસર્ગમાં આવી અગણીત આસમાની સુલતાનીઓ અનુભવે છે; છતાં એ દુઃખને સુધા સમ માની એ અરસપરસ પ્રમળ પ્રેમનો પ્રવાહ બહેવડાવે છે, કે જેની આગળ સારા સંસારનું સૌંદર્ય રદ છે. કલાકરની કળા, કવિની કવિત્વ શક્તિ અને વીરનરનું બાહુબળ ત્યાં નમી જાય છે.

પ્રેમ એ ધણુઓને રડાવે છે, મૃત્યુ કરાવે છે, હસાવે છે અને નચાવે છે, માટેજ આ પ્રેમથી પૂરિત નોવેલનું રહસ્ય અને સ્ફોટન કરવા મને ચક્રી આવે છે. તાકાત નથી રહેતી. ઉત્તમ એજ કામળ અને પાકા પુઠાની સાથે આ નોવેલ રાયલ બાર પેજની સાષ્ટકમાં ગ્રાપવામાં આવ્યું છે.

પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩ રાખવામાં આવી છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

માહેર છુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી લીમજી બુનાસાવર.
બી. એસ. રેસ્વાઇ, કાઠિયાવાડ.

‘દંપતિ ધર્મ.’

સૃષ્ટિ કર્તાએ માણસ, પશુ, પક્ષી અને તાનાં જીવ જંતુઓમાં પણ નર અને માદા એમ જોડી બનાવેલી છે, તેથી દરેક જીવો અરસપરસ સરખા હકોને લાયક છે. માટે સંસારના સર્વ જીવો પ્રત્યે સરખો સ્નેહ રાખવો એવો સૃષ્ટિ કર્તાનો કાયદો હોય એવું સાબિત થાય છે. અખાં અરસપરસ સ્નેહની સાંકળથી જોડાયેલાં છે, તેમાં મનુષ્ય પ્રાણી શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેઓને ધર્મ પાળવાની વધારે આવશ્યકતા છે. સ્ત્રીએ પત્ની તરફ અને પતિએ પત્ની તરફ સ્નેહ ભાવ રાખી, સંસાર નૈકા આપાદ પાર ઉતારવાની છે. પતિ પત્નીનું જેડું ધર્મથી બંધાયેલું હોવાથી પ્રાણી સુધી પરસ્પરના સુખ દુઃખમાં સાથે રહેવાની લાગણીવાળું હોવું જોઈએ. સ્ત્રી અને પુરૂષે અગ્નિ તથા વડિલોની સમક્ષ બંધાયેલ પ્રેમ અંથીને ગમે તેમ થઈ જાય તો પણ ન છોડવી. લગ્ન થયા પછી સ્ત્રી ગમે તેવી હોય અગર તો પુરૂષ ગમે તેવો હોય; છતાં અરસપરસ પ્રીતિમાં પાસ થવાનો અભ્યાસ કરવો જરૂરનો છે. લગ્ન થયા પછી એક બીજાને નાપસંદગી બતાવવી એ ગૃહ સંસારને સળગાવી દીધા જેવું છે. એ પહેલાં પોત પોતાને પસંદ પડે એવો સ્ત્રીએ પતિ અથવા તો પુરૂષે સ્ત્રી કરવાને ખ્યાલ રાખવાનો છે. લગ્ન અંથીમાં જોડાયા પછી છુટા છેડા કરી એકા બીજાના મનમાં વિશ્વસ કરવો એ મહાન પાપ છે. એકા બીજાના સ્નેહ વિના ગૃહ સંસાર સુખરૂપ નથી નિવડતો. કદાચને નિવડે તો લાંબો વખત ચાલતો નથી માટે દરેક સ્ત્રી પુરૂષે સ્વાર્થો પ્રેમને તરછોડી, શુદ્ધ અંતઃકરણ વડે પ્રેમ રૂપી દ્રવ પાયા પર, પોતાનું નિર્ભય મંદિર બાંધવાથીજ ગૃહસ્થાશ્રમ સુખરૂપ થઈ ઇચ્છિત વસ્તુઓનો ઢગલો કરાવે છે. સુર્યની ઉત્તરાર્ધ છાયાની માફક પોતાના પ્રેમમાં દિન પ્રતિદિન વધારો કરી, પોતાના કુટુંબને એક નાના સ્વર્ગ જેવું બનાવે છે. સ્ત્રીનું પતિના ઉપર અને પતિનું સ્ત્રીના ઉપર પવિત્ર રાજ્ય ચાલતું હોય, તથા સ્ત્રી પતિને દયા, દાન, ધર્મ, તીર્થ, તપ, યજ્ઞ વિગેરે સમાન જગજીતી હોય, તેવાં દંપતીએ કોઈ દિવસ સ્વર્ગની ઇચ્છા ન કરવી. જે સ્ત્રીમાં શુદ્ધ પ્રેમ, પતિવ્રતાપણું, સરલતા, ધર્મ, સત્યતા વિગેરે વિરાજતાં હોય એ સ્ત્રી પતિના સુખને માટે લાયક છે. જે પુરૂષ પત્નીના વચનને માન આપી, તેના અંતઃકરણની પવિત્ર લાગણી ન દુઃખવતો હોય, તેની આગળ શિક્ષિ સિદ્ધિઓ ગુલામી કરે છે; તેમજ પરમાત્માની દરેક શક્તિઓ તેના તરફ ન્યાય પણે વર્તે છે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિના પ્યારની ન્યુનતાથી પોતાની ખામી સમજી, દોષ નિર્મૂળ કરવાને તનતોડ મહેનત કરે, તેના ગૃહસંસારમાં દુઃખ ઉપન્ન કરવાને પરમાત્મા પણ શક્તિમાન નથી. પતિ પણ સ્ત્રીની અપ્રસન્નતાનો વિચાર કરી, તેના મનનું સમાધાન કરવાને પ્રયાસ

કરે તો એના સુખનું માપ મહાત્મત્વવેળા પછી ન કરી શકે. એવાં સરલ હૃદયનાં સ્ત્રી પુરૂષોને જોઈ બીજાં તેની જેવાં થવા મચ્છા કરે છે.

કેટલાંક મનુષ્યો પોતાની પેસદગી પર પોતાનાં બાળ બચ્ચાંઓનાં લક્ષ્મ કરે છે, એવી સ્ત્રી પુરૂષનું જોડું આનંદી બનતું નથી; કારણ કે માઆપ તો આમ વેચાઇનું દ્રવ્ય, દરજ્જો, ખિતાબ, ધર બાર વિગેરે પર મેલિત થયેલા હોય છે. એને લક્ષ્મને પોતાના સંતાનના સુખ દુઃખનો ખાલ નથી હોતો. આ લક્ષ્મ ખરી રીતે પ્રશંસા પાત્ર ન ગણાય. માઆપની આખરે પર, તેના વૈભવ પર મોહ પામી જે માણસો પોતાનાં સંતાન પરણાવે છે, એથી સ્ત્રી પુરૂષો શુદ્ધ પ્રેમી તરીકે નાંદ. પણ વિષય વાસના તૃપ્ત કરવા માટે બંધાયેલા હોય એમજ સમજે છે, માટે છોકરાના માઆપની આખરે પર નહિં મોહ પામતાં માત્ર છોકરાની ઉત્તમ રહેણી કહેણી તપાસી લગ્ન કરવાથી તેઓના સુખમાં કાયમ ખાતે વધારો થતો જાય છે. સમજો કે માઆપની જાહજલાલી પર લગ્ન થયા અને બાળકો જાહજલાલી નષ્ટ કરી બીજા માગતાનો ધંધો લઈ બેઠાં, તો હાથે કરીને માઆપે બાળકને કુવામાં નાખ્યાં કહેવાય. કદાચને સ્ત્રી ગાંડી નિવડી, આંધળી નિકળી, હલકટ અને આખરેને ડોંગ લગાડનાર થઈ, તો આખી જીંદગી એજે ગઈ એમ સમજવું. માટે છોકરાંઓની રૂઢી પર મોહ પામવો પણ માઆપની રૂઢી પર લોભાઈ કોઈએ લગ્ન કરી આપવાં નહિ. એથી માઆપ બાળકના દિનેચ્છુ ટળી શત્રુ બને છે. આવી રીતે ઢોંગલા ઢોંગલીના જેવાં લક્ષ્મ કરવાથી ધણી વખત અધમ પ્રકરણો બની આવે છે. ગુણ, સ્વભાવ, રૂપ, રંગ, બુદ્ધિ કે વય એ માંનો કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર આંધળાની મદક ખાડાના પડી લક્ષ્ય ગ્રંથી આંધવામાં આવે, તો મારા ધારવા પ્રમાણે કોઈકજ ગૂઢ સુખમય નિવડે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો આડોશી પાડોશી સાથે હરવખત તકરારમાં ઉતરે છે, ત્યારે ગૃહમાં કેટલી વખત કળથો જગાડતી હશે? એજ વિચાર કરવાનો છે. ધડી બે ધડીનું હોય તો કંઈ નહિં; પરંતુ જેની સાથે આખી જીંદગીનું જોડાણ થવાનું છે, તેવા કાર્યની તો બરાબર કાળજી રાખવી જોઈએ છે. બરાબર આંતર સાથે ગૃહસંસાર ચલાવતાં આખી જીંદગી દુઃખમય વિતાડવી પડે છે. આપણે ન્યારે કોઈપણ વસ્તુ લેવા જઈએ છીએ ત્યારે તેનો પુરતો વિચાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે આખી જીંદગી જે સ્ત્રી કે પુરૂષની સાથે માથાકુટ કરવાની છે, તેને તો કેમ વિચાર વગર ગૃહણ કરવાં જોઈએ.

જે માણસો પોતાની પુત્રવધુનું મુખ જોવાને હર્ષધેલાં હોય અને પુત્રીના માઆપ પુત્રીના સસરા તરફનાં ધરેણાંઓ, ચુંદડીઓ

ઓઢાડવાને તરસ્યા હોય, તેવાં મા બાપો પુત્ર અને પુત્રીના હકકોને બળાત્કારથી છીનવી લેનારા છે. મા બાપ પોતાની મરજીથી અગર તો પૈસાના લોભથી ગમે તેવા પુરૂષ સાથે પુત્રીને પરણાવી દે. તેવા પુરૂષને રાક્ષસ કહેવામાં કંઈ હરકત નથી. જ્યાં શુદ્ધ પ્રેમથી સ્ત્રી પુરૂષો પરણે છે, ત્યાં પવિત્ર સ્નેહની સરિતાઓ ઉછળી રહે છે. ગમે એવો ખરાબ સમય હોય, તો પણ તેને મુગ્ધવાપણું નથી હોતું. બીજી સ્ત્રીઓ જેમ ખરાબ સમયમાં પતિનો ત્યાગ કરે છે અને પતિ સ્ત્રીનો ત્યાગ કરે છે, તેમ મરજી પ્રમાણે થયેલાં લક્ષ્મણાં સ્ત્રી પુરૂષો તો કોઈ જુદીજ રીતનો આનંદ ભોગવે છે અને પરસ્પર સુખ દુઃખમાં સરખાં રહેવાથી એકાબીજાં ખ્યારમાં તલ્લીન થતાં જાય છે. મરજી વિનાનાં લક્ષ્મણાં ખ્યાર સુકાય જાય છે. આવાં સ્ત્રી પુરૂષોની પસંદગી વગરનાં લક્ષ્મણે ધિક્કારવાં જોઈએ. જે ઇન્સારી હૃદયના મનુષ્યો હશે, તે તો આ રિવાજને અયોગ્ય ગણશે. ખરા પ્રેમ સિવાય માણસ કીર્તિ અને સુખ વિગેરેથી અજાગ રહે છે. પરસ્પરની પ્રસન્નતા વગર ગુણ સ્વભાવની ઐક્યતા હોતી નથી, તેમ એકાબીજાની લાગણી વિના પ્રેમ મજબૂત થતો નથી. જે વખતે આશ્ચર્યા હંગરીનો રાજા કાર્લ મેડેરાના ટાપુમાં ક્રન્યલ ખાતે મરી ગયો, ત્યારે તેની રાણીએ પોતાનું રૂધિર તેના શરીરમાં મૂકી જીવતો કરવાની મરજી બતાવી હતી. “આનું નામ શુદ્ધ પ્રેમ.” આવા પ્રકારનો ખરો સ્નેહ જે દેશનાં સ્ત્રી પુરૂષોમાં દોષી રહ્યો હોય, તે દેશ સર્વ દેશોમાં શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. જે વખતે હિંદમાં સ્વયંવરનો રિવાજ હતો, એ સમય દીક હતો. એથી સ્ત્રીઓ મનગમતો પતિ પસંદ કરતી. ગમે એવું દુઃખ પડે તો પણ સુખના રૂપમાં ગણતી. જંગલો જંગલ રખડી રાજ્ય પાટને તજી, પતિની સેવામાં આનંદ માનતી. આનું કારણ પોતાને મનગમતો ધણી મળ્યો હતો, એજ હતું. જ્યાં સૂધી માબાપો અનુભવ વિના વિદ્યા વગરના પતિને શોધી આપી લક્ષ્મણાં જોડી આપે તેવા કુર મનના માબાપને કટ્ટા વૈરી સમજે. ભાગ્યનાં ભાગીદાર સરખે સરખાં હોવાં જોઈએ; પરંતુ આંખે પાટા આંધી ગમે એવા સ્વામી સાથે લક્ષ્મણી ચાલી નીકળતી સ્ત્રીઓ શી રીતે સુખી હોઈ શકે?

લક્ષ્મણ એ એક એવી અમૂલ્ય વસ્તુ છે કે જે જૂલ થઈ હોય તો આખી જીંદગી નડે છે. જે ખરાબર ખ્યાલ રાખવામાં આવે તો એના જેવી એક સુખી જીંદગી મળવી મુશ્કેલ છે. કોઈ કોઈ વખત પરણેલી જીંદગી ધણી એક આપણિઓનું ધરબને છે અને કોઈ કોઈ વખત એવાંતો સુખો રહેલાં હોય છે કે અસંખ્ય સંકટોના સમુદ્રો સંક્રાંતાં વાર લાગતી નથી. સ્ત્રીમાં પવિત્રતા, ગંભીરતા, ઉદ્યોગીપણું, કરકસર, સ્વચ્છતા, ગૃહ કાર્યનું જ્ઞાન, સારો સ્વભાવ અને સ્વરૂપ એ આઠ ગુણો હોય તો તેને દેવી.

કહેવામાં કાંઈ હરકત નથી. જે સ્ત્રીમાં ઉપરના ગુણો સ્વભાવિક રીતે રહેલા હોય અને પુરુષ ન ચાહતો હોય, તો પણ એની મેળે ચાહના કરવા લાગે છે. સ્ત્રીની પાસે રૂપ ન હોય તો કંઈ નહિ; પરંતુ ઉપરોક્ત સ્વરૂપ વગરના સાત ગુણો સ્ત્રીએ અવશ્ય મગજમાં ભરી રાખવાના છે. એથી સ્ત્રીના સ્ત્રીત્વમાં વધારો થાય છે. માયાપની આખરમાં તેમજ પોતાની ખ્યાતિમાં જમણો વધારો થાય છે. જુઓ પોતાની પ્રમાણિકતા પોતાનેજ ખપ આવવાની છે, છતાં દુનીયા તેની પ્રશંસા કરે છે. જે સ્ત્રીમાં પવિત્રતા હોતી નથી તેને સ્ત્રી કહેવામાં નથી આવતી; પરંતુ તેને જગત પુવડના નામથી બોલાવે છે. સ્ત્રી ગૃહ દેવીના નામે ઓળખાતી હોવાથી તેણે ગૃહને રમ્ય મંદિર બનાવવું જોઈએ જો તેમ ન થાય તો રમશાનમાં અને ગૃહમાં શું તકાવત છે? કારણ કે જે કાર્ય માટે સ્ત્રીની નિમણૂક થયેલી છે અને જેના વડે સંસાર દુઃખમય મટાડીને સુખમય કરવાનો છે, તેવી વસ્તુ જ્યારે ગૃહપ્રત્યે કંટાળો લાવે, ત્યારે તે સ્ત્રી ગૃહદેવી કહેવાને લાયક નથી. સ્ત્રીઓ શુદ્ધ દિલની હોય, પવિત્રતા જેનો મુખ્ય ગુણ હોય, તે સ્ત્રી સ્વર્ગની સમૃદ્ધિને ધસડી લાવે છે. જમદગ્નિ રૂપીની પત્ની રેણુકા કપડાના કકડામાં પાણીને ગાંઠડી બાંધીને લઈ આવતી હતી, પણ જ્યારે તેની બુદ્ધિમાં, રમત ગમત કરતાં એક પ્રેમી જોડાની એકાદ જોઈ અપવિત્રતાનો પાસ આવી ગયો ત્યારે એ શક્તિ ગુમાવી બેઠી અને તેના સમ્પત્તિ ગુન્હા માટે પોતાનું શીર છેદાવું. સ્ત્રીમાં અપવિત્રતા કે મનની મલીનતા એ તો સ્વપન્ને પણ ન હોવી જોઈએ. એનાથી અસંખ્ય સદગુણો નાશ પામે છે. બોલવામાં, ચાલવામાં, ખાવા પીવામાં, હાવભાવમાં વિગેરે આખરોમાં પોતાનું અમુલ્ય શીયળ સાચવવા માટે સ્ત્રીએ મનની પવિત્રતા જરૂર રાખવાની છે. ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે જે સ્ત્રી એવા સદગુણો રાખવાને શક્તિમાન ન હોય, તેવી સ્ત્રીને કોઈ માણસે પસંદ ન કરવી. પછી ભલે તે લાખો રૂપિયાના ખર્ચાથી મળેલી હોય. સ્ત્રીએ પતિનો ખ્યાર મેળવવા માટે પર પુરુષ સાથેનો અમર્યાદિત સ્વભાવ તજી દેવો જોઈએ. સામા માણસની અસબ્ય વર્તણૂક જોઈ તેની દ્રષ્ટિ ખેંચી લેવી તે માણસ સામું કોઈ દિવસ જેવું નહિ, એ હલકટ થઈ બોલાવવાનાં બાનાં કરે, તો પોતાની સાથે બોલવા વિષેની સાફ ના કહી દેવી, એમાંજ શ્રેય સમાયેલું છે. જે સ્ત્રી એવા પુરુષનું અપમાન કરવામાં પોતાની લાયકાત સમજે છે, એજ સ્ત્રી પોતાના પતિપરના શુદ્ધ પ્રેમની ખરી સાબીતી કરી આપે છે.

પુરુષે એવી પર પુરુષની સાથે હસતી, મસ્કરી કરતી, ચોરતના છુટા છેડા કરવામાં પોતાનું સાર્થક સમજવાનું છે. ગમે તેવા બીજા ગુણો સ્ત્રીમાં હોય પણ પર પુરુષને નિહાળવાનો અકક્ષ વખરનો અવગુણ હોય તો.

શ્રીમ. બધા ગુણોને હાંકી દે છે અને એ સ્ત્રી લાંબે સમયે એમાંથી માંદા થઈ ચૂકે છે. અવિનયી અને હલકટ સ્ત્રીને હલકટ ગુલાનીયા સારી રીતે આહે છે, સારા અને પ્રમાણિક માણસો તેને ધિક્કારે છે, એનું કારણ એ છે કે સ્ત્રીને ધન સંપત્તિમાં, કીર્તિમાં વિગેરે સતકાર્યમાં હિસ્સો આપવો પડે છે, માટે તે સર્વ વાતે લાયક હોવી જોઈએ. સ્ત્રીના સ્વરૂપ ઉપર કોઈએ મોહ નહિ પામવું જોઈએ. શાસ્ત્રમાં ગુણ વગરની સ્વરૂપવાન સ્ત્રીને દુશ્મન ખરાબર વર્ણવી છે. જે પુરૂષ સ્વરૂપવાન સ્ત્રીના રૂપની આગળ, તેનામાં રહેલા અસંખ્ય અવગુણોને સદગુણો સમજતો હોય, તેના પોતાનાજ અહિતેન્દ્રિય, માણસને ગાંડો કહેવાને હું જરા પણ નહિ અચકાઉં. સ્ત્રીના આંતરીક દોષો બહારની રીતભાત ઉપરથી ધણે ભાગે જણાઈ આવે છે, તેથી બહારના દેખાવ ઉપરથી તેની વાણીમાં, કૃત્યમાં આકૃતિના હાવભાવમાં અનુમાન આંધી લાયક અગરતો ના લાયક સમજ્યા પછી, સારી પ્રમાણિક સ્ત્રીને પસંદ કરો. નહિંતર તેના અવગુણો તમારે સદન કરવા પડશે. જે સ્ત્રી સ્વરૂપવાન છતાં અત્યંત ક્રોધમાં આવી, સસરાને દેખી વાંધણીની માફક દોડે, સાસુને શત્રુ સમજી સપંછીની જેમ કુંકાડા મારે, નણુંદને દેખી ગાળો આપે, દિયેરને જોઈ મુખ ચડાવે અને પતિને જોઈ ડાકણીની જેમ ખાઉં ખાઉં કરે તેવી સ્ત્રી કરતાં કુખગ્નની સગી બહેન હોય તો વધારે સારું છે. ધણે ઠેકાણે સ્ત્રીઓ પૈસાને માટે પતિની ચાહના કરે છે અને જેવા તેવા સ્વાર્થ માટે ધાત કરાવનાં પણ અચકાતી નથી, તેવી હિચકારી સ્ત્રીઓ પુત્ર, માતા, પિતા, ભ્રાતા વિગેરેની આખર પર લાત મારી ગમે તેવી વર્તણૂક કરવાને માથું કાઢતી હોય, તેવી સ્ત્રીથી તો હજારો ગાઉ દૂર સારા. ભર્તૃહરી સ્ત્રીના કોઈ પણ ગુણ પસંદ ન કરી પિંગલાને સ્વરૂપ ખાતર પરણ્યો, તો એના પ્રતાપે દેહ, ગેહ ખાઈ ચક્ર પડ્યું. અને સગાં બહાલાં વિગેરેને તથા અધોરજંગલના વાસી બનવું પડ્યું. ખરાબ સ્ત્રી ક્રોધમાં ખેડી હોય, ત્યારે તેને ધણીથી બોલાવાતી નથી. કદાચને બોલાવા જાય તો પોતાનું ઘર તથા બીજે ઘેર લાંબા પગ કરી સૂઈ જાય છે. ખાતી પીતી નથી. ગૃહ કાર્યમાં જોડાતી નથી. એવી જ્ઞાન વગરની ભૂતની ભગિની કરતાં કહો! કુમારાપણું શું ખોટું છે? એક વખત સુંદરદાસ મહાત્માએ પોતાના શીષ્યને ઉપદેશ કર્યો હતો કે શિષ્ય! સિંહ, વાઘ. વાનરોથી બરેલું વન નિર્ભય છે. પણ મૂર્ખ સ્ત્રીથી ખીચોખીચ વૃક્ષોથી બરેલું ગાઢ જંગલ ભય ઉપજવનારું છે. મોટામોટા શૂરવીરો અને યોગી પુરૂષો તેમજ ભોમીયા મનુષ્યો પણ એ સ્ત્રીથી વનમાં ભૂલા પડેલા છે. કોઈ સીધે સીધે ધારેલે સ્થળે પહોંચ્યો હોય એવા કોઈ ખબર લાવ્યું નથી. જ્યાં એ રાક્ષસી ખાઉં ખાઉં કરતી હોય, ત્યાંથી તો અનામત આવવું બહુજ મુશ્કેલી

અર્થ છે. મારા ધારવા પ્રમાણે તો ખરાય, નાલાયક, વિષવેલી એવી સ્ત્રીઓ કાંઈ સારા ફળની આશા રાખે. તેને તો ગેડાની સોટી વતી અવશ્ય મારવા જોઈએ. એમાં આપણે સાધુ પુરુષોને તો સારી અને નરસી બને સ્ત્રીઓ હાની કર્તા છે. જેનામાં જેટલું તપોવ્રજ ઓછું, એટલેજ તેને ફસાવવાનો ભય છે. ખરાય સ્ત્રી જેના સહવાસમાં કાયમ ખાતે લખાણી હોય, તેણે તો અવશ્ય ગળે ફાંસો ખાવો જરૂરનો છે; હલકટ સ્ત્રીઓ પોતાના સંતાનને તેમજ પાડોશીઓને પણ અગાડે છે. ઘરમાં નાની નાની બાળકીઓને બોલાવી બદફેલ શીખાવે છે. તેના ઘરમાંથી આઠે પ્રહર કળયે નાશ પામતો નથી. ઘરની બહાર બેસી પર પુરુષની વાટ જુએ છે. વગર ગુન્હે પાડોશીઓની સાથે મારામારી કરે છે. વાળ ખુલાં મૂકી ફળીયામાં કે શેરીમાં આંટા મારે છે. કામ વગર પરધેર બેસવા જાય છે. સારી વાતોને છોડી વ્યભિચારી અને ચાડી સિવાય તેને બીજી વાત આવડતી નથી. લાયક સ્ત્રીના પર દ્રેષ કરી પોતાના જેવા અવગુણો ઓઢાડી ગામની સ્ત્રીઓ આગળ ખોટી બનાવટી વાતો કરી તેને હલકી પાડે છે. સાચાની ખોટી અને ખોટાની સાચી એવી કેટલીક વાતો લડાવી ધણીઓનાં ઘર બંગાવે છે. આવી સ્ત્રીઓને યમ સહોદરી કહેવી જોઈએ. બજારમાં ચાલતી ચાલતી પગનાં ધરેણાં દેખાડવા માટે ઉંચે ધાધરો લઈ ચાલે છે. નાની છોકરીઓની માફક ધાધરાનો કાછડો વાળી પોતે વૃદ્ધ છતાં; ગરબીઓ ગાવાને ધૂમવા માંડે છે. ત્રીજે ઘેર સંબળાય એવું જોરથી હસે છે. રસ્તામાં ચાલતાં પગની એડીઓવતી કાંકરા ઉરાડતી જાય છે. પર પુરુષને કામોક્ષતિ કરે એવા ભાગે દેખાડી રસ્તાપર અત્યંત ચાળા ચેટક કરતી ચાલી જાય છે. આવી સ્ત્રીઓ રંભા જેવી હોય, તો પણ નકામી છે. સ્ત્રીઓ જ્યાં સુધી પોતાના મામામાં રહે ત્યાં સુધી સાફ છે. નમ્રપણું, લજ્જા એ એનો ઉત્તમ સ્તંભાર છે; પરંતુ વયમાં આવ્યા પછી નાચતી, કુદતી, છલ્છલ કરતી, રમતી, જમતી, ધાંધલ કરતી સ્ત્રીઓ તજવા યોગ્ય છે. જે પુરુષને લાયક સ્ત્રી મળે તો કુંવારાપણું તજ દેવામાં કાંઈ હરકત નથી જે સ્ત્રી શાંત સ્વભાવની, સરલ, કાળજી પૂર્વક ગૃહ સંસારને ચલાવવામાં હુશીયાર હોય અને ગરીબ સ્વામીના સહવાસમાં જાણે તવંગર પતિની બાજુમાં આનંદ જોમવે છે, એવો અનુભવ કરતી હોય તે સ્ત્રી ગૃહદેવીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. એવી સ્ત્રી નિર્ધન પણ હોય, તો પણ ઉત્તમ જીવંતીનો અનુભવ કરાવે છે.

સ્ત્રીએ પોતાની અને માલીકની આબરમાં વધારે ચાપ તેમ વર્તણૂક કરી, છોકરમતી છોડી દઈ, શુદ્ધ અને પાકી ખુદિ ગૃહજીવ કરવી જોઈએ. સ્ત્રીની પાસે સંસ્કૃતિ જરી વર્તણૂક ન હોય તો તે પતિ પાસેથી પોતાના પતિ તરીકેના હકો લઈ શકતી નથી. સંપૂર્ણ

સારા ગુણવાળી સ્ત્રી જેના ઘરમાં વિરાજતી હોય, તેના ઘરમાં કોઈ દિવસ જીલ થવા પામતી નથી. તેને અસંખ્ય પંજવણીઓ, હેરાન ગતીઓ આદિક નાનાં મોટાં સંકટોમાં ઉતરવું પડતું નથી. જેને સ્ત્રીનું સુખ નથી તે આ સંસાર યાત્રા નિર્વાધે પાર પાડી શકતો નથી. બહાર ગામ જતી વખતે ખરામ સ્ત્રીના અવિશ્વાસે પુરૂષ અત્યંત દુઃખના અને સાથે ભય, શોક, વહેમ વિગેરેનાં પોટલાં બાંધી જાય છે. જે માણસ કંઈ ચીંતા વગર પોતાના ઘર અને કુટુંબને સ્ત્રીના હાથમાં સોંપીને એક ક્ષણભર બહાર જવામાં સંકોચ ન રાખે; એજ આ દુનિયામાં ખરેખરો સુખી છે. તેને દુઃખનો ખ્યાલ હોતો નથી, માત્ર તેને સુર્યના ઉદય અને અસ્તનું જ જ્ઞાન હોય છે. મતલબ કે તેને ગૃહના ગોટાળામાં પડવું પડતું નથી, કોઈ જાતની ઉપાધી કે ઘર વિષેનો અણુવિશ્વાસ પણ હોતો નથી. જે સ્ત્રી રખડવામાં, ઓઢવા પહેરવામાં, હાસ્ય વિનોદમાં આગળ વધેલી હશે ? તો પતિની વિશ્વાસનીય બનેલી હશે તો પણ થોડાજ દિવસમાં પાછી અવિશ્વાસનીય બની જશે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિને માટે ઉદાસીનપણું અને બીજાના માટે હસમુખો ચહેરો રાખી મુકતી હોય, તેવી સ્ત્રી અધમમાં અધમ છે. ઘણે ભાગે મોજીલી સ્ત્રી પણ દુઃખ દેનારી છે. જે સ્ત્રી રમત ગમતમાં જાળકને ઉત્તમ શીક્ષણ આપી, સ્વદેશ હિતનાં ગીતો ગાઈ છાનાં રાખતી હોય અને રણશુરા રજપુતો તેમજ બીજા દેશ ભકતોનાં ચરિત્રો કહી સંભળાવતી હોય, તે સ્ત્રીઓનાં લક્ષણો જોઈ મહાન દેવીઓ પણ આશ્ચર્ય પામે છે. એવી સ્ત્રીઓ દેશ માતાઓ કહેવાને યોગ્ય છે. એવી દેશ માતાઓ જ્યાં વિરાજતી હોય, ત્યાં ખુદ પરમાત્માને મજબૂરનું કામ કરવું પડે છે. જ્યારે દ્રૌપદી પોતાના સ્વામીને વિજય કરાવવા માટે બીજા પિતામહની પાસે ગયાં, ત્યારે પ્રભુ રસ્તામાં દ્રૌપદીને કાંટા કંકર ન લાગે તેટલા માટે ઝાડુ કાઢતા કાઢતા આગળ ચાલતા હતા. જુઓ ! સતી સ્ત્રીઓ પ્રભુને નોકર બનાવી શકે છે, બતી લઈ આગળ ચલાવે છે, આજ તેની સતી, જે સ્ત્રી પુરૂષો અરસપરસ એકા બીજાની ફરજ સમજીને કાર્યની શરૂઆત કરતાં હોય, તે દંપતિ બંને મજબૂર હોય, તો પણ રાજના જેવાં સુખનો અનુભવ કરે છે. અને ચાર માસના પડતર જીવારના આટાને ઘઉંનો આટો સમજી, તેની રસોઈ મીઠાન જેવી જાણી આનંદથી રહે છે. સ્ત્રી જ્યારે રસોઈ પકાવતી હોય ત્યારે ઘણી થાકેલા હોય તો પણ બાળકને રમાડી છાનાં રાખે છે, પેટમાં ભુખ્યા રહી બચાવેલા પૈસાવડે બાળકને માટે જે જે ફાટલ તુટલ કપડાં શીવરાખ્યાં હોય તેને રેશમી કપડાં જેવાં અને અમુલ્ય આભુષણો સમજી દેવ દર્શને કે હર કોઈ વખત શુભ કાર્ય પ્રસંગે, પોતાનાં સગાં વહાલાંઓની સાથે આનંદથી વળાવે છે. તે બાબતના

આનંદની અને પોતાની સંતોષવૃત્તિની કિંમત કરવાને કાણુ શક્તિમાન છે? પોતાનો માલીક ગરીબ હોય પણ બીજો ગમે એવો તવંગર માણસ હોય તો પણ તેની સામું જોતી નથી. લાખો રૂપિયાનાં ઘરેણું પહેરી નીકળતી સ્ત્રીઓ તરફ જોઈ પોતાના રંક પતિ તરફ બિલકુલ તિરસ્કાર વરસાવતી નથી. વાહ વાહ ! જેનાં અંતઃકરણો એવી રીતે પ્રેમથી વરાયલાં હોય, ત્યાં ગરીબ અને શ્રીમંત પણું શું છે? સંયોગતા પોતાના પોતાને વેર દારપાળ થઈ ઉભેલા પૃથ્વીરાજના પાશાણના પુતળાને વરમાળ આરોપી : જો તેનો પ્યાર શુદ્ધ હતો તો પૃથ્વીરાજની સાથે રસ્તામાં લડાઈ આદિક અસંખ્ય દુઃખો સહન કર્યાં. લુપ્ત તરસ અને સખ્ત તાપથી શરીર બળવા માંડ્યું; તોપણ નહિં ડગતાં ધીરજ રાખી તો અંતે દિલ્હીની પટરાણી બની, સંયોગતા પૃથ્વીરાજને તન. મન. ધન, અર્પણ કરી ચુકી હતી. સ્વયંવરમાં જો પૃથ્વીરાજ ન હોય, અગર તો તેનું આવલું ન ઉછું ક્યું હોય, તો પોતાને સ્વયંવરમાંથી વરમાળ હાથમાંને હાથમાં લઈ પાછું વળી જવું હતું. પણ પૃથ્વીરાજ વિના બીજો કોઈ રાજા તેની દ્રષ્ટિમાં ઉત્તમ કે બહાદુર ન હતો જુઓ ! આનું નામ ખરી પ્રેમની લાગણી, આવી સ્ત્રીઓ શા માટે અમૃતવેલી ન હોઈ શકે? જે પુરૂષને સરલ સ્વભાવની સ્ત્રીનો ગુણુ ધ્યાનમાં ન હોય, તે હતભાગી જીવની દુઃખ સ્થિતિમાં હરહમેશાં વધારો થતો જાય છે. જે સ્ત્રી વૈસ્થાની માફક પ્યાર કરવાવાળી હોય, તેનો પશુવત્ સ્નેહ ઉત્તમ માની, જે માણસ શાન્ત અને ગંભીર સ્વભાવની સ્ત્રીને પસંદ નથી કરતો. તેના દુઃખ દરિયાનું માપ કાણુ કરી શકે?

સ્ત્રીને ઉદ્યોગી પણું ખાસ જરૂરનું છે. પોતાનાં બાળકો આણસુ ના અને અને ગૃહ વ્યવહાર આપત્તિમાં ન હુમે, માટે કુટુંબને સારૂ તેમજ પોતાના લાભાર્થે, સ્ત્રી ઉદ્યોગી પસંદ કરવી જોઈએ. સ્ત્રી ઉદ્યોગી ન હોય તો ગૃહનાં કાર્યો અધુરાં રહે છે. કેટલેક ડેકાણે સ્ત્રીના આણસુ પણાથી તવંગરો બીખારી થઈ મથા છે અને રસોડામાં બરાબર સ્ત્રીધ્યાન ન આપતી હોય, તો ખાવા પીવામાં પણુ ઘણી વખત જોખમ સમાયલું છે. ગૃહકાર્યની જોખમદારી ગૃહદેવીપર છે. અસંખ્ય ઉપાધિઓ દુર કરવા માટે એ સ્ત્રીએ આણસ તજવાની જરૂર છે. બાળકોને વાણી શીખવવામાં કેટલીક સ્ત્રીઓ બહુજ આણસ કરે છે તેને લઈને સંતાનો મુંગા રહે છે, દુશીયાર થતાં નથી. ચાર પાંચ ચોપડી બણે ત્યાંસુધી તેની જીભા મુઠરતી નથી. માતા વિના કોઈ સારી વિદ્યા કે ખરૂં જ્ઞાન આપી શકે તેમ નથી. જે વખતે લય કુસને અને રામચંદ્ર ભગવાનને યુદ્ધ થયું, ત્યારે રામચંદ્રની ઓળખાણુ માતાએ કરાવી હતી. સ્ત્રી ધરના વ્યવહારમાં કુશળ હોય, ઉદ્યોગી હોય, છોકરાંઓને સદગુણી બનાવવા માટે રાત

દિવસ પ્રમાણ કરી રહી હોય, તે માતા ગમે એવું અધર કામ હોય તો પણ સત્વર પાર પાડે છે. સ્ત્રીમાં આળસ એ ધણીને બોળાવે છે. સ્ત્રીએ સવારમાં બેઠું ઉઠવું જોઈએ. જે સ્ત્રી દિવસ ઉઘા પછી ઉઠતી હોય તે આજીવજીવના દારિદ્રને બોલાવી લાવે છે. બેઠી ઉઠનાર સ્ત્રી ઉઘમી અને ચપળ કહેવાય છે. જે સ્ત્રી પ્રાતઃકાળની ભક્ષણ જોતી નથી, ઉગતો બાણુ નિરખતી નથી, તે સ્ત્રી કરતાં પશુઓ સારાં છે, કે પોતે યોગ્ય સમય નિદ્રા લે છે. જુઓ પશુઓની આજીવમાં થઈને કાંઈ સંચાર કર્યા વગર ચાલ્યું જાય તો પણ તેને ખબર પડ્યા વિના રહેતી નથી અને યોગ્ય સમયે જાગૃત થાય છે. પશુઓને ઉઘવાનો વખત નીચમસર હોય છે, ત્યારે મનુષ્યોની આવી એ પરવાઈ શું ખેદ પામવા જેવી નથી ? જે માણસ તવંગર હોય તેની વાત તો એક આજીવ રહી, પણ મધ્યમ વર્ગ અને કનીષ્ઠ વર્ગનાં મનુષ્યોએ તો પોતાની સ્થિતિ સુખકારક કરવા માટે બહુજ કાળજી રાખવાની છે. જેને કાચમ ખાતે સવારમાં બેઠું ઉઠવાની ટેવ હોય, તે સદાય બેઠું ઉઠે છે. કદાચને મોડું ઉઠે તો ક્યાંય એન પડતું નથી. તેને આખો દિવસ ઉઘાટમાં જાય છે અને સવાર થયા પછી જેને કાચમ ખાતે મોડું ઉઠવાની ટેવ હોય તેનામાં હર હંમેશાં થોડી થોડી આળસ વધતી જાય છે અને લાંબે સમયે આખું શરીર અશક્ત બની જાય છે. તેનાથી કંઈ શ્રમવાળું કાર્ય થઈ શકતું નથી. માત્ર ખાટલામાંજ પડી રહેવાનું પસંદ કરે છે. મતલબકે એ માણસ પોતાનું સાર્થક કરવાને ભાગ્યશાળી બની શકતો નથી. જે માણસમાં તમે જે કંઈ નીતી, નીયમો કે કુટેવો જોતા હો તો એ એની બાળપણની રૂઢીઓ સમજ લેવી. નાનપણની રીત બાતો છોડવી એ બહુજ કઠણ છે. માટે મોટપણે સુખી થવા સાર નાનપણની રીતોઓ સુધારવાની જરૂર છે. ધણી વખત સ્ત્રીઓ પોતાના પતી તરફની કેટલીક શીખામણો માનતી નથી, તેઓ તેને બેઠું ઉઠવાનું કહે, ગૃહકાર્યમાં હુશીયાર થવાની શીખામણ આપે, તો ધણી તરફના પ્યારમાં ન્યુનતા સમજે છે. સ્ત્રીએ પોતાની અને પોતાના માલિકની જાંદગી સુખરૂપ કરવી હોય તો પોતાની કુટેવો સુધારવામાં આગળ પડતો ભાગ લેવો જોઈએ. જ્યાં સ્ત્રી પુરુષો નીતિ નીયમો પાળવામાં પોતાનો ધર્મ સરખો સમજતા હોય, તેના ગૃહ સંસારથી શરૂઆત બહુજ સારી રીતે થાય છે. અને પહેલેથી તે હેલ્સ સુધી એ દ્વિપતિ પોતાના સુખનો લ્હાવો લાંબો સમય ભોગવી શકે છે. એ અરસપરસ એકાબીજના દુખે દુખી અને સુખે સુખી થાય છે. વિચાર કરો સ્વદેશ ખાતર જેલમાં મચેલા, ક્ષતકાતાના શ્રીયુત ચિત્તરંજનદાસનાં ધર્મ પદ્ધિ વાસન્તી દેવીએ જે સ્વદેશ કિતની

ખાતર વેઠ્યું છે અને ખુદિમાં વૃદ્ધિ કરનારા સંદેશા મોકલ્યા છે, તેની તો કિંમતજ નથી. આ પત્ની પત્નીના પ્રેમની પરિસીમા અને ખીન્નું ઉત્સાહ ખત તેમજ ઉદ્યોગીપણીની નિશાની છે. જે સ્ત્રી પતિના ધરમાં શાસ્ત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ પાળી રહે છે, તેની આખર કોષનાથી લઈ શકાય એમ નથી. સ્ત્રી ધર્મનો ખમ્મનો એટલો બધો તો અખૂટ છે, કે ઉડાઉ તવંગરની મીઠકત ખાસી થઈ જાય છે પણ સ્ત્રીપણીની સ્મૃદ્ધિ ઉડાવતાં છતાં જોનારાને બમણી ત્રમણી દેખાય છે. અને પોતાના ગૃહનો કારભાર હાથમાં રાખી યોગ્ય રીતે ધરમાં ખર્ચ કરી, સસરાની તેમજ ધણીની આખરમાં ખમણો વધારો કરી આપે છે; પરંતુ કોઈ સ્થળે આખરમાં ખામી આવવા દેતી નથી. સારી લાયક સ્ત્રી એક રૂપિયો લાખો રૂપિયા સમાન સમજે છે અને ઉછાંછળી તેમજ ઉડાઉ સ્ત્રીને પોતાનો ધણી ગાડી લઈ આપે તો ઘોડાની માગણી અને ગાડીઘોડો મળ્યાં એટલે મોટર તેમજ વાડી, વજ્રદા, બંગલા વિગેરેની એક પછી એક એમ માગણી કરી, સાંજ પડતાં શેર લોહી પી જાય છે. એવી સ્ત્રી તમારી જીંદગીને દુઃખમાં નાખી સ્મૃદ્ધિ નષ્ટ થયે બીજે સ્થળે ઉપડી જનારી છે, જે સ્ત્રી સારાં સારાં કપડાં, તેમજ સોના રૂપાના દાગીનાઓ હાથે, પગે, ગળે વિગેરે સ્થળે લટકાવવાથી કદરૂપા ગણાઈએ છીએ, એમ સમજે છે. તેજ સ્ત્રી, આખરમાં વધારો કરશે. એમ ખાત્રી થાય છે એવી સ્ત્રીથી જૂખ્યા તરસ્યા. બિહાનામાં સૂતા હોઈએ; તો પણ મીઠાન ખાઈને સૂતા છીએ એટલું મન સંતુષ્ટ થાય છે. મુખની, હાથ, પગની, નાકની, આંખની વિગેરે ખુબસુરતી કરેતાં ગુણની પ્રશંસા વધે છે. સરોજની નાયડુ એક પગે ખોટીલાં છતાં જે કાર્ય બે પગવાળું ન કરી શકે તેનાથી બમણી દોડ ધામવાળું કાર્ય એક પગે સ્હેજવારમાં પાર પાડી શકે છે. વળી તેણે સ્વરાજ્યની અળવળ વિષેના મુબ્બના બળવામાં મનુષ્યોને સમજાવી જે ઠારોઠાર શાન્તતા નિભાવી હતી તેની અરોબરી બીજે કોઈ નેતા કરી શકે એમ નથી. વિલાયતમાં તેમજ હિંદમાં પોતાના દેશનું બહુ કરવામાં તે જે ભાગ લે છે. તે ખરેખર ઇશ્વરી શક્તિનું કાર્ય છે. જાતે સ્ત્રી છતાં જાપરા રણધીરના જેવું કાર્ય કરનાર માત્ર સ્ત્રી જાતિમાં આ પહેલ વહેલાંજ છે, એમ કહીએ તો ચાલે. જીવાનીની સાંદર્યતા વૃદ્ધાવસ્થામાં ઘટે છે પણ સદગુણો તો જીવાની કરતાં વૃદ્ધાવસ્થામાં ઉચ્ચા બમણા વૃદ્ધિ પામે છે.

સ્ત્રી જાતીએ પોતાનાં બાળકો સ્વચ્છ અને ચોખ્ખાં રહે તે માટે, સ્વચ્છતા રાખવી જોઈએ કે જેના વડે બાળકો સ્વચ્છ રહેતાં શીખે. મંદા બાળકો ધરની રૂઢી બહાર જણાવી આપે છે, તેથી માતાએ બાળકને

કપડાં, તેનું સુખ વિગેરે સાદુ કરતાં રહેવું. સ્ત્રી ઉજ્જવલ છતાં ધરમાં સ્વચ્છતા ન રાખતી હોય તો તેના કરતાં ગંધેડાં બહુજ ઉજ્જવલ છે. પુષ્પો, ધણાંજ ઉજ્જવલ અને સુગંધીવાળાં છે, પણ એ ચાર દિવસ પડતર રહે તો ગંધાવા લાગેછે; માટે સ્વચ્છતા અગત્યની છે. દરેક કાર્યમાં સ્ત્રી ધ્યાન આપતી હોય, તો સ્ત્રી પતિને બહુજ સલાહકાર મિત્ર તરીકે ઉપયોગી થઇ પડે છે. સ્ત્રીની નિપુણતા કાંઇ જેવી તેવી વધી. ઇચ્છાંડની ગાદીએ ધણી એક સ્ત્રીઓએ રાજ્ય ચલાવેલું છે. રજ્યા ભેગમ, ચાંદ બીબી, તારાબાઇ વિગેરે રાણીઓએ બહુજ સારી રીતે રાજ્ય ચલાવી, લડાઇમાં પણ બહાદુરી ભર્યો કાર્યો કર્યાં હતાં. એ પહેલાં સેમીરામીસ નામે આસિરિયાની રાણી આ દેશ પર ચડી આવી હતી, એવી રીતે સ્ત્રીઓ જે હુશીયાર હોય તો મદદના કરતાં પણ સાદું કામ કરેછે. પૂર્વે સ્ત્રીઓ ગ્રહ કાર્યમાં; તેમજ રાજકાજમાં બહુજ ધ્યાન પરાવતી હતી પતિના માનમાં તથા હિતમાં વધારો કરતી હતી. હાલમાં જે દાસ દાસીઓ ગ્રહ કાર્યમાં ધ્યાન આપેછે તે કાર્યમાં પૂર્વે સ્ત્રીઓ બહુજ ખ્યાલ રાખતી હતી અને પોતાના પતિને પોતે જાતેજ રાંધી જમાડતી, શય્યા પણ પોતેજ બિછાવી આપતી, કોઇ પણ સ્ત્રી એવી ન હોવી જોઇએ કે જેને રસોઇનું-પાક કાર્ય ન આવડતું હોય. પતિને પ્રિય થઇ પડવાનું આ એક મુખ્ય કાર્ય છે. બીજું પોતે કેળવણેલ હોઇ; સ્વામીના ધંધા રોજગારમાં સ્ત્રી મદદ કરતી હોવી જોઇએ. સલાહ આપતી હોવી જોઇએ. કરકસરથી ખાવા પીવાની ચીજો તૈયાર કરતી હોવી જોઇએ. જે સ્ત્રી સારો રાંધેલો ખોરાક તેમજ સ્વચ્છ વ્યવસ્થાવાળું ઘર અને બાળકોને શિક્ષણ આપી જાણતી હોય, તેને જગત વંદન કરે છે. પતિની મીઠકતનું રક્ષણ કરવું અને કોઇ વસ્તુ ગેરઉપયોગે ગુમાવવી નહિ, એવી જે સ્ત્રીની રીત ભાત હોય તેજ સ્ત્રી પતિને વ્હાલી હોય છે. સ્ત્રીમાં સારો સ્વભાવ મુખ્યત્વે હોવો જોઇએ. પ્રકૃલીત વંદન, સત્ય વચન પ્રમાણે આલી કોઇ દિવસ પતી પ્રત્યે અણુગમે ન બતાવવો જોઇએ. પતિ વધારે ચાહતો હોય, છતાં હજી વધારે ચાહે તો ફીક ! એવી રીતે અહરનીશ પ્રયાસ કરતી હોય એ સ્ત્રી પતિના સુખમાં વિઘ્ન કર્તા છે. બાનુમતીને દુર્યોધન ચાહતો હતો, છતાં વધારે ચાહના કરે એવા ઇરાદાથી તેલના પર મંત્ર કરાવ્યો અને એ તેલનો છાંટો જમીન પર પડતાં શેષનાગના માથે ગયેલો હોવાથી એ વાસુંકી બાનુમતીને વશ થયો હતો અને તેનાથી બાનુમતીના શીયળનો ભંગ થતાં તથા એ શેષનાગ દુર્યોધનને ધરમાં બાંધી મુકતો તેથી કર્ણુ વિગેરેને બહુજ કષ્ટ સહન કરવું પડ્યું હતું. માટે પતિ પાસે જેટલો પ્રેમ હોય, એટલેજ

તે આપી શકે છે. તેના પ્રેમનું માપ લેવું જરૂરનું નથી. સ્ત્રીના માટે જીવ આપી દીધો હોય, છતાં સ્ત્રી હજી મુડા પાસે કંઈ વધારે પ્રેમ માટે માગણી કરે તો તે સ્ત્રીને હલકટ કહેવી. કેટલીક સૌંદર્યવાન સ્ત્રીઓ કદરૂપા પરંતુ ગુણવાન પતિને પસંદ કરતી નથી. એ તેનામાં એક જાતની કુટેવ છે, જેના અંતઃકરણમાં રૂપ કરતાં ગુણની છાપ જામી રહી હોય, તેના જેવી સુંદરતાનો પાકો ઉજ્જવલ રંગ મળવો મુશ્કેલ છે. સ્વરૂપવાન સ્ત્રીઓએ પોતાની ઉજ્જવલતાને અંગે કેટલાક સદ્ગુણો રાખવાની જરૂર છે. નહિંતર એનાથી કેટલાક અવગુણો ધુસી જવા સંભવ છે. આરસમાં જોવું, ટાપટીપ કરવી, મોઢું સાફ કરવું, દિવસમાં એ ત્રણ વખત કપડાં બદલવાં, હેરવવાં હેરવવાં એવા એવા અવગુણો ધર કરી જાય છે. તેથી ઉજ્જવલ સ્ત્રીએ ઉજ્જવલ ગુણો વડેજ ઉજ્જવલતા ખતાવવાની છે.

એક સ્ત્રી સારી ખાનદાન હોય અને તે ઉપર રૂપને વશ થઈ તે ઉપર ખીજી સ્ત્રી કરવામાં આવે તેનાથી અસંખ્ય ઉપાધિઓ ધાંડપાડું કામ કરે તેમ છે. એમાં વળી સ્ત્રીને વશ થઈ ગમે એવું જીવલેણ વચન આપી દે, તો નહીં કેટલીએ દસરથની પાસે રામ વનવાસનું વચન માગી તેનો પ્રાર્થ લીધો, તેમ કર્યા વિના રહે નહિં. પછી ત્યાં પતિને લાભ જેવામાં આવતો નથી. માત્ર પોતાનોજ સ્વાર્થ સાધવામાં આવેછે. એવા અસંખ્ય હાનીઓ નિપજેલા દાખલાઓ મળી આવે છે, જે પુરૂષો અધિક સ્ત્રીઓ કરી રૂપના તેજમાં અંગ્રાઈ માત્ર પશુ વૃત્તિ એટલે વિષય તૃપ્તિને માટે જો કાર્ય કરવામાં મંડાય તો હાથે કરીને દુસ્કૃત્યને સન્માન આપવા જેવું છે. કોઈ એક રાજાએ જ્યારે કુતરી અને કુતરાની સાદી-લક્ષ કર્યાં ત્યારે કુતરા અને કુતરીને મનુષ્યની જેમ વિષય તૃપ્તિને માટે એકાંતવાસમાં મૂકવામાં આવ્યાં એ વખતે કુતરાએ બ્રહ્મચર્યવૃત્ત બળવું ત્યારે રાજા સાહેબે જ્ઞાનને ગાળો આપી માર માર્યો એ જોઈ દિવાન સાહેબ હસી કહેવા લાગ્યા કે નામદાર! આપે આ જ્ઞાનને માર મારી બહુજ ઘેલછા કરી છે. એમાં જ્ઞાનનો દોષ નહિં હતો. જ્ઞાન તો એના સમય પ્રમાણેજ વિષયને માન આપશે. કારણ કે મનુષ્યોએ તેના પશુવૃત્તિના હડકો લઈ લીધા હોવાથી એ બિચારા પ્રાણી સ્ત્રી રીતે પોતાના હક્ક બળરી શકે? મતલબ કે તેના હક્કો આપણી પાસે છે. તેના હક્કનો આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ, એટલે એ પોતાનો હક્ક તેની પાસે ન હોવાથી. એ આપના હક્કને સ્ત્રી રીતે શીરોમાન્ય કરે? એમ જે માણસ અસંખ્ય ઔરતો કરે, તેને પશુવૃત્તિનો ઠીકો કહેવામાં શું હરકત છે? પુરૂષ એક સ્ત્રી છતાં ખીજી સ્ત્રી પરણવા જાય તો પરણનાર સ્ત્રીએ જાણવું જોઈએ કે તે

શા કારણથી પરણવા આવે છે ? જે સંતાન માટે લગ્ન થતાં હોય તો તો ઠીક. નહિંતર રૂપને માટે થતાં હોય તો, થોડા દિવસ પછી પહેલી સ્ત્રીની માફક મારી પણ એજ દશા થવાની ? એમ વિચાર કરી પોતાના માથાપને સમજાવવું જેમએ અને માથાપ રોકડીયો પ્યાર વેચવાના લોભને માનતાં હોય, તો પોતે સાફ તેની સાથે ન પરણવા વિષે ના પાડી દેવી જેમએ એમાં બિલકુલ અવિનય ગણાશે નહિં. માથાપે પણ ખ્યાલ રાખવો જેમએ કે પુત્ર અને પુત્રીના ખુશીમાં આવે એવો પતિ કે સ્ત્રી કરવાના હકો ન છીનવી લેવાય એ બાબત ધ્યાન રાખવાનું છે. જે પ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમનો આરંભ થાય, એજ પ્રમાણે સુખ દુઃખનો આરંભ થાય છે, જે મરણ માફક લગ્ન થયાં હોય, તે લીલા દહેર અને મરણ વિરૂધ્ધ થયાં હોય તો કાળો કેર વર્તાય છે. જીઓ ! સ્ત્રી સારી હોય, પણ ધણી કુર, ઉડાઉ, જીગારી, લુચ્ચો, લંકગો હોય તો સ્ત્રીને પણ તેની બાંધો તરીકે ખરાબ સ્ત્રીનું સંબોધન લાગુ પડે છે. એવીજ રીતે પુરૂષ સારો અને સ્ત્રી ખરાબ હોય, તો પુરૂષનું પણ તેમજ સમજી લેવું. લાયક થવા માટે ધણીએ પોતાની સ્ત્રીને સમજાવવી અને સાથે સાથે પોતે પણ પોતાની ખરાબ ચાલચલગત સુધારી, આખા કુટુંબને રસ્તાપર લાવવું જેમએ. જે માણસ સ્ત્રી તરફના ધર્મને નથી સમજતો તે અસંખ્ય પીડાઓનું સામ્રાજ્ય સ્થાપે છે. તેમજ જે સ્ત્રી પતિ વિષેના ધર્મને ન સમજતી હોય, તો લાંબે સમયે ભવિષ્યમાં પોતાના સંતાનને કપાલમાં કાળો ડાઘ લગાડતી જાય છે. તેથી સ્ત્રીએ એક ભવમાં બે જીંદગી ન થાય એવી રીતે વર્તણૂક કરી, ધણી તથા સંતાનની આબરમાં ખામી ન આવે એવી રહેણી કહેણી રાખવી જરૂરની છે.

લગ્ન થયા પછી સ્ત્રી પુરૂષના જેડાએ હરહમેશાં સ્નેહમાં વૃદ્ધિ થાય, એવા રસ્તાઓ શોધી કાઢવા જરૂરના છે. જ્યાંસુધી પુરૂષ સ્ત્રી પરણ્યો નથી, ત્યાં સુધી તે અધુરો કહેવાય છે. કારણ કે એ વિના ધરને સાચું ધર કહી શકાતું નથી, આ સંસારરૂપી ગડગડ ગાડીને હંકારવાને સ્ત્રી અને પુરૂષ એમ બે ચક્રની જરૂર છે. એકલા પુરૂષથી તે ચક્ર ચાલી શકતું નથી. સ્ત્રી છે તે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારેમાં મદદ કરનાર છે. રોગથી કષ્ટથી પીડાયેલા પુરૂષને બાંધો એ ખરૂં ઔષધ છે. પુરૂષને સ્ત્રી સમાન બીજી કોઈ વિશ્વાસપાત્ર સ્નેહીજન નથી, ધર્મ પત્ની, પતિનો સર્વથી વધારે લાભ કર્તા સ્નેહિ છે. સર્વ સગપણનો સ્વરાગો છે. સર્વ ઇચ્છાઓનું સ્વરૂપ અને સર્વ સદગુણોનો ભંડાર છે. જેવી રીતે સરિતા પોતાના સ્વામી સમુદ્રને મળી મીઠી છતાં ખારી થઈ પત્નીના ગુણ ગ્રહણ કરે છે તેમ સ્ત્રીપણ સ્વામિના ગુણ ગ્રહણ તેના જેવીજ શીયલવતી બની, ગૃહ નૌકા સહી સલામત પાર ઉતારે છે. તેનેજ ધન્યવાદ છે.

અક્ષમાલા નીચે કુળની કન્યા છતાં, વાસિષ્ઠ ગુરૂને પરણી બહુજી પ્ત્યાતિમાં આવી છે. એનું કારણ એ છે કે તેણે સ્વામીના ગુણો ગૃહણ કરી, દિવ્ય શક્તિઓ મેળવી હતી. જેમ પુરૂષને સ્ત્રી એક પ્રધાન તરીકે દરેક કાર્યમાં મદદ કરે છે, તેમ સ્ત્રીને પુરૂષ કલ્પવૃક્ષ સમાન છે, માટે સારા ધર્મવાળી, મધુર બોલનારી, ઉત્તમ આચર્યવાળી, નમ્ર સ્વભાવની એવી સ્ત્રીએ પતિને દેવ સમજવાનો છે. પતી દેવની ઇચ્છાથી પ્રાપ્ત થાય છે, માટે પતિના શરીરમાં દેવ ભાવ રાખવો જરૂરનો છે. પછી તે બંને ગમે તેવી ખોડ ખાંપણવાળો હોય. કદી પણ તેની વિકૃતિ વિષે અભાવ લાવવો નહિ. પતિ પ્રેમ એ સ્ત્રીઓને ખરો નિયમ છે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિમાં પોતાનો ધર્મ, પોતાનું સત્કાર્ય ન સમજે અને વળી પરપુરૂષમાં વૃત્તિ લગાવે, તો તે સ્ત્રી આત્માની હયાતિ સુધી નફવાસો કરે છે. અને વળી સંસારમાં દરેક માણસો તરફથી તીરસ્કાર અને ફિટકારને પાત્ર બને એ જુદુ ગણાય છે. પોતાનો ધર્મ સમજનાર સ્ત્રી, સર્વસ્થળે માનને પાત્ર થાય છે. દંપતિના પવિત્ર પ્રેમ અને ધર્મની આગળ ત્રિલોકનું સુખ કંઈ વિસાતમાં નથી, સ્ત્રીએ સાસરીયાની સુળી માન્ય રાખવી, પરંતુ મા આપ તરફની પાલખી પસંદ કરવી નહિ. માઆપને ઘેર ગમે તેવું હોય, તો પણ કામ લાગતું નથી પરંતુ સાસરીયાને ઘેર પોતાનો હક બગાડી વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરાય છે. તેથી પોતાના ધરની નાનકડી સંપત્તિ પણ કામ લાગે છે. સ્ત્રીએ પ્રભુની કૃપાથી ધર્મ પરાયણ રહી, સ્વામીના શ્નેહને પોષી ખરેખરી પ્રીતિને પાત્ર થવાને, લાયક બનવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એનાથી આ લોક અને પરલોક સુધરે છે. સ્ત્રી છે તે પુરૂષનો ખરો મિત્ર તથા ગ્રહકાર્યનો પ્રધાન છે. માટે સ્ત્રીએ પ્રધાન તરીકેના તથા મિત્ર તરીકેના જે જે હકો હોય તે યોગ્ય સમયે બજાવવાની જરૂર છે અને પતિના અંતઃકરણનો ભાવાર્થ તેમની વાતચીત ઉપરથી સમજી જઈ તેને બરાબર મત આપવો; પરંતુ હાજી હા ! કરી પતિનું અહિત થતું હોય તેમ ન કરવું. કદાચને એ જલદી ન સુધરે એમ હોય તો લાંબે સમયે તેની ભુલને સુધારવાને વિવેક અને ખરી લાગણી બતાવવાની છે. એનાથી પોતાની માનસીક તથા નૈતિક ઉન્નતિ થવા સંભવ છે. આ જગતમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ એમ માત્ર બે ભેદ છે, એ ઉપર ત્રીજો ભેદ હોય એવું જણાતું નથી. તેથી એ સર્વામાન્ય પ્રવીણ, આદિ અનાદિ વર્ણને સદગુણી બનાવવા માટે મુખ્ય સાધન સ્ત્રી અને પુરૂષ બંને ગુણમાં સરખાં હોય તોજ બની શકે છે. પુરૂષ લાયક હોય તો સ્ત્રીને સુધારી શકે અને સ્ત્રી લાયક હોય તો પુરૂષને સુધારી શકે; પરંતુ બંને કુદરતી રીતે સુધરેલાં અને લાયક ન હોય તેવાં અર્થે અર્થ દંપતિ એકા બીજાની શીખવણીથી જોઈએ તેવાં બહાદુર, વિવેકી

તેમજ સદ્ગુણી બની શકતાં નથી. પુરૂષે પોતાની સારી વર્તણૂકની ખરી ખાત્રી પોતાની સ્ત્રીને કરાવી આપવી. જે તેમાં દુર્ગુણતાને ભાગ આવી જશે તો તેને શરમાવા જેવું થશે. તમારી કુટેવો જોઈ સ્ત્રી ખરાબ વર્તણૂક કરવામાં આગળ પડતો ભાગ લે અને એમાં તમે એના કરતાં હરહમેશાં ગેર વર્તણૂકમાં વધારો કરતા જાઓ. તો મારા ધારવા પ્રમાણે તેના કરતાં મરણ હજાર દરજ્જે સાફ છે. પુરૂષ કે જેને સ્ત્રી કરતાં વધારે સ્વચ્છ રહેવાની જરૂર છે, છતાં ગંદા કપડાં રાખી, ખીડી કે તમાકુ પીવાથી જેવું મુખ ચમારના કુંડ જેવું દુર્ગંધી મારતું હોય અને મુખપર લાંબા લાંબા વાળ ચડેલા હોય તેના જેવી એકે ભયંકર સ્થિતિ નથી. સ્ત્રી કે જે અત્યંત ગરીબ છે, તેને એ બધી તમારી કુટેવોને સહન કરવી પડે છે. જ્યારે દારૂડીયો પતિ રાત્રે દારૂ પીધ, ઘેર આવે છે ત્યારે તેના મુખની દુર્ગંધી, તેની ગાળો, તેનો માર વિગેરે અસંખ્ય કબ્જા સ્ત્રીને ભોગવવાં પડે છે. જહાં-ખીરની સ્ત્રી પોતાના પતીના દારૂના બદકેલ વિષે કાયર થઈ જવાથી આપઘાત કરી મરણ પામી હતી. સુલક્ષણી સ્ત્રી હોય તેને પણ બદકેલી પતિ ખરાબ લાગે છે. દારૂના બે ત્રણ ડોઝ ચડાવીને આવ્યા એટલે બસ સ્ત્રીની તો કમખતીજ આવી સમજવી, એ તો ગૃહમાં આવતાં વેંત ફાગણ સુદ પુનમ આવીને ઉભીજ છે અને મુખમાંથી એવો તો અપશબ્દોનો જોરાવર મારો ચલાવે છે કે જાનો પણ સાંભળીને ભાગી જાય ખાવાં પીવામાં, બોલવા ચાલવામાં તેને ભાન હોતું નથી પથારીને બદલે રાખમાં સુઈ રહે છે, તેને નર્ક કે કાદવનું કંઈએ ભાન રહેતું નથી. કેટલાક તો રસ્તામાં કેફને લઈને મોઢામાં ભરાયલી ધુળે પડ્યા હોય છે. કેટલાક તો પડ્યા પડ્યા લવારી કરતા હોય છે કેટલાકને ગટરમાં માથું અને પગ અહર ચડી ગયેલા હોય છે. કેટલાક મસ્કરા માણસો તેના પરની નફરતને લઈને મુખમાં પેસાળ કરતા જાય છે. મુખમાં થુકતા જાય છે. કોઈ ધુળની ચપટી અને નર્ક કે છાણ મુખમાં નાખે છે, કેટલાક કેફમાં ડોલતા ડોલતા ચાલ્યા આવતા હોય તેને જાણી જોઈને ધક્કો મારી રસ્તાપર ઉથલાવી પાડે છે. આટલું આટલું થયા છતાં એ દારૂના વ્યસની પોતાનો કુદેલ છોડતા નથી, એ પોતાનું ખીજું શું હિત કરવાના હતા? દારૂ કે જેણે યાદવોનું સત્યાનાશ વાળ્યું એ દારૂની જેણે જેણે ઉપાસના કરી તેણે તેણે પોતાના અવિચળ પાયા ઉઠાવેલા છે. દારૂથી બુદ્ધિ નાશ પામે છે. લાજ રહેતી નથી. લાખ રૂપિયાનો માણસ એક કોડીનો થઈ જાય છે. શરીરની ખરાબી થાય છે દારૂથી કઠોરપણું અને અનેક માનસીક તથા શારીરીક વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે, જે જે માણસ આવા કેરી પદાર્થોના ઉપયોગ કરે છે તેનો સ્વભાવ

કોઇ દિવસ શાંત રહેતોજ નથી. એ વારણિના પાન માટે દરેક શાસ્ત્રે અને ડાહ્યા માણસો મોટા સાદથી સમજવી ના પાડે છે, તો પણ નહિં સમજતાં જે માણસ પોતાની આખી જીંદગીનો લાભ ગુમાવી, પોતાના કુટુંબીજનોમાં અગ્નિ પ્રકટાવવાને પહેલે નંબરે ઉભો હોય, તેવા અકલ્પના બારદાનને કઇ શિક્ષા યોગ્ય કહી શકાય? દિલ્હીપતિ પૃથ્વીરાજ દારૂના વ્યસનથી કમજોર બની મહાન રાજ્ય ગુમાવી કોઇએ નહિં કરેલું એવું પરત્રતાનું લાકડું ઘડતો ગયો.

હજી દારૂએ હિંદની શિક્ષા પુરી ન થઇ તેમાં વળી અરીણે તો હદ વાળી અત્યંત તીખા તમતમતા લોકોને એ વિકાળ કાળા ગોટાએ મીઠા કરી દીધા. જેનામાં શૂરવીરતા હતી, તેને બીકણ બનાવ્યા. અરીણથી આંખ, કાન, નાક, મુખ, આમડી વિગેરે પાંચે ઇન્દ્રિયો પોતાનો ધર્મ ભુલી ખેરે ખોડ થઇ જાય છે, હિંમતને હરાવે છે. પૈસાનો નાશ કરી, રંકતા જાહેર કરે છે, મોટા મોટા તવંગરો તો શું! પણ ગામઘણીએને બીખ માગતા કરે છે. ચોરીનો ધંધો શીખાવે છે. માણસાઇ તજવે છે, એનાથી ગાડા મોઢે ભુખ આવજીવ કર્યા કરે છે. મોઢું કાળું થઇ જાય છે. વાળ ખરી જાય છે. પ્રસ્વેદ અત્યંત ઝેરી બને છે, ઘરમાં ખાવાને વામણ રહેતું નથી. આવા નુકશાનકારક વ્યસનો જેની પાસે મોજી હોય, તે દરેક માણસને દયા ખાવા યોગ્ય છે. જે દેશમાં એવાં વ્યસનો દેશ છુટવાને આવ્યાં હોય, તે વ્યસનના ઉપાસક પતિની પત્ની શી રીતે સુખ ભાળી શકે? જેની વર્તણૂક સારી છે, તેની જીંદગી કેમ દેવ સમાન ન હોવી જોઇએ. કેટલાક મનુષ્યો ગામમાંથી કોઇ કરીને આવે અને સ્ત્રીએને મારે આથી એ નમાલા બીજને ન પહોંચી શકે, એટલે બધી રીસ પત્નિ પર ઉતારે. ભૂલ કરે પોતે અને વચમાં સ્ત્રીની ગુન્હેગારી આ ન્યાય ક્યાંનો? તમારે માટે તો એજ જોઇએ કે તમે મારો એટલે તેને સામો બાંધુ બેવો. તમે દારૂ પીધને આવો એટલે તેને પણ દારૂ પીધને તૈયાર થઇ રહેવું. તેને પાંચ ગાળો આપો એટલે તે પણ તમને પંદર આપે. તમે કરો ફાગણ સુઠી પુનેમ તો તેને કરવી ફાગણ વદી એકમની ધૂળેટી આવી રીતના ગોટાળા ભર્યા બદ્દેલી પતિની પત્ની, બહુજ બળતરાવાળું જીવન વ્યતીત કરે છે. જે પુરૂષ ગૃહસ્થાશ્રમ માંડી પોતાની સ્ત્રીના હકકો લઇ લેવાને આવી ગાંડી રીતબાર કરે, તેવા નર વાંતરના રૂપમાં વિરાજતા પુરૂષને પનારે પડેલી સ્ત્રી શી રીતે ઉત્તમ જીંદગી ગુજારી શકે? પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના બરણ પોશણ માટે બંગીની મજૂરી કરવાને બંધાયો છે; પરંતુ દારૂ, બાંગ, ગાંજે વિગેરે પીધ રસ્તામાં કે મટરમાં મુખ ખરડી કાઢવ, કીચડવાળું શરીર બતાવવાને બંધાયો નથી. ખરેખરે લાયક માણસ તો એજ કે સારી સોબત કરી ખરાબ દુર્ગુણોને

તને; પરંતુ અર્ધે નમ શરીરે કપાળમાં કાળા લખાએલા અપશબ્દોથી ભરેલું મુખ ન બતાવે, એ વધારે સારું છે. આના કરતાં સ્ત્રીને વૈધવ્ય શું હાની કર્તા છે ?

જે પુરુષ વર્તમાન પત્ની કે માસિકો તેમજ બોધ લેવા જેવાં ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચવા સાંભળવામાં પોતાનો દિવસ નિર્ગમન કરતો હોય, તેને હજારોવાર ધન્યવાદ છે. અને તેના કુટુંબને પણ ધન્યવાદ છે કે તેને સહવાસમાં આવવાનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. પરણેલા જીવાનીઆ માણસોને આ અનુભવ લેવો ધણોજ જરૂરનો છે, પોતાની જીંદગી સુખી કરવા માટે પોતાની સ્ત્રીનું અંતઃકરણ ન દુખાવું જોઈએ. તેના આશીર્વાદ અસંખ્ય આપદાઓને હરે છે. જ્યારે કોઈ પણ માણસની લાગણીને દુખવવાનો કોઈનો હક્ક નથી, ત્યારે પોતાના ભાગ્યની ભાગીદાર ગૃહદેવીનો આત્મા દુભવે એ ક્યાંનો કાયદો ? જેણે પોતાની જીંદગી સુખરૂપ કરવા માટે તમારા ચરણમાં આખો દેહ અર્પણ કરેલો છે, છતાં તેના કોમળ હૃદય પર આગ લગાડવી એ કેટલો બધો અન્યાય છે. પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓમાં વધારે પ્રેમાળ શક્તિ હોય છે. એ પતિને દેવ સમાન માને છે, ત્યારે પતિ તેને ગુલામડી કહે છે. પોતે દેવ ત્યારે સામે એવીજ આહના કરનાર જીવ શી રીતે ગુલામ બની શકે ? આપણે જ્યારે ઇશ્વરનું સ્મરણ કરીએ છીએ ત્યારે એ આપણને દેવ સમાન સમજે છે. આપણે તેની માળા ફેરવીએ છીએ, એજ વખત એ વિભુ આપણા નામનો જપ કરવા લાગે છે. એક વખત નારદે પરમાત્માને પુછ્યું કે આખી દુનીયા આપનું રટણ કરે છે અને આપનેજ આ સૃષ્ટિના કર્તા વર્ણવે છે, ત્યારે કોઈ તમારાથી મોટો છે ? કે જેની તમે માળા જપો છો ? ત્યારે પરમાત્માએ જણાવ્યું કે મારાથી મોટા મારા ભકતો છે. હું એના મોટે મોટા અને તેના છોટે છોટા નારદજી ! તમે મને હરહમેશાં યાદ કર્યા કરો છો, ત્યારે હું તમને શી રીતે ભુલી જાઉં ? એમ ખુદ પરમાત્માએ કહ્યું. ત્યારે આ ઉલટી રીત ક્યાંથી આવવા પામી ? એ બિચારી પતિની માંદગીમાં આખો દેહ અર્પણ કરે છે. પગ ચંપીનું કહેા તો સવારથી સાંજ સુધી બેસી રહે છે. હજારો રૂપિયાથી જે ન બને તે એક નિમીષ માત્રમાં કરી બતાવે છે. બાળ બચ્ચાંઓને પોતાના જીવ કરતાં વધારે ચાહે છે અને એનાથી પણ આપણને ચાહે છે. ગૃહકાર્યમાં આપણા માટે અનહદ શ્રમ ઉઠાવે છે. ખરી રીતે પુછાવો તો આપણે તેને કપડાં લતાં અને સાથી બાળકીની જેમ પેટ પુરતા ખોરાક વિના બીજી શું ! આપીએ એમ છીએ એવી મહેનતુ બોળા દિલની ગ્રહ દેવીઓને દુભાવનાર માણસને અગ્નિ વરસાવના વાસુકીના મુખમાં નાખી દીધો હોય તો શું ખોટું છે ? આપણા કર્તા

તેનામાં નિર્મળતા અને વિશ્વાસ બમણો હોય છે. એ બ્યારે પરણે છે, ત્યારે પોતાની બધી સ્વતંત્રતા એક કોરે ચુકી આપી જીંદગીનું ગુલામી ખત લખી આપે છે. વળી પતિ માથું માગે તો માથું આપે છે અને તાબે થઇ જેમ કહે તેમ કરવાને હાજર રહે છે. કેટલાક કમ અઠ્ઠલ માણસો સ્ત્રીઓ પર પ્યાર રાખ્યાથી અને સંતાનોને રમાડ્યાથી બાપલાની સંદની વિગેરે ઉપમા આપે છે; પરંતુ તેઓ નથી સમજતા કે સ્ત્રીઓ પર સ્નેહ રાખ્યાથી ઇશ્વર રાજ થાય છે. અને સંતાનોને ખરા પ્રેમ વડે રમાડ્યાથી સંતાન માઆપની સેવામાં ઉભે પડે રહે છે. જે માણસ આળકના જન્મ પછી તે ચાલવા શીખે ત્યાં સુધી હાથમાં લેતો નથી, તે સંતાન પિતા પર સ્નેહ રાખી શકતું નથી અને કુદરત તેની ફરિયાદ કરી, ન રમાડવા વિષે માહિતગાર બનાવી બ્યાજસુદ્ધાં બદલો લેવરાવે છે. એ ધરોધર છોકરાં માઆપને મારતાં હોય, માળો દેતાં હોય, ઘડપણ ન પાળતાં હોય, તો દરેકે સમજી લેવું કે આળપણે તેણે પોતાના આળકોને રમાડેલાં નથી. જે કુટુંબમાં આળકોને ન અડકવા વિષેના રિવાજો હોય તે આળકો મોટપણે નજીવા સ્વાર્થ માટે પિતાની ધાત કરવાની તૈયારીમાં હોય છે. કોઈ કોઈ દિકરા તો આપનું મોટું પણ જોતા નથી. વળી ક્યારેક પિતા પણ ત્યાં સુધી બોલી જાય છે કે એ મારો પુત્રજ નથી. આ કેટલી બધી હસવા જેવી વાત છે? હાય હાય! બ્યારે પિતા પુત્ર તરીકે ન પસંદ કરે ત્યારે તો મરવુંજ જોઈએ માટે દરેક માણસે પોતાની બુદ્ધ સુધારવા માટે વૃદ્ધાવસ્થામાં કે યુવાનીમાં પોતપોતાનાં સંતાનોનો પ્રેમ મેળવતાં ચુકવું નહિ. પુરૂષ સ્ત્રી તેમજ સંતાનો સાથે માયાળુપણે વર્તવું જોઈએ, લગ્ન પ્રસંગે કે જાહેર મેળાવડામાં બ્યાં આળકોને રમત ગમત પડે તે સ્થળે જવા દેવાને તમારે નાપસંદગી ન બતાવવી. તેઓ કાયમ ખાતે કુટુંબમાં સારાં લાયક ગણાય, તેમ બનતો પ્રયાસ કરવામાં તનતોડ મહેનત કરવી એનાથી કેટલોક લાભ થાય છે, કેટલાક લોકો બીજાની દ્રષ્ટિમાં તવંગર ગણાવા માટે ન્યાત વરામાં કે હરકોઈ પ્રસંગે પોતાના સંતાનો માટે ધરેણ્યાંઓ માગી લાવે છે, બહાલી વસ્તુઓ વેચીને તેનાં દિલ સંતોષે છે, ત્યારે એક બાજુ લોભી માણસ તવંગર છતાં પોતાનાં બચ્ચાંઓના આંતરડાંઓ બાળે છે. એક આંધીનું પણ ખાવાનું લઇ દેતા નથી. ત્યાં પહેરવા ઓઢવાની તો વાતજ શી હોય? એવા લોભી માણસની અને તેની પત્નીના સંવાદની એક વાત છે કે સ્વામી! તમારું વદન કેમ મલીન થયું છે? શું! કંઈ હાથમાંથી પડી ગયું કે કોઇને આપી દીધું? ત્યારે લોભી માણસ કહે છે કે સ્ત્રી! હું કાંઈ કશો પોચો નથી કે બીજાઓને આપી દઉં? આ હાથમાંથી ઇશ્વર કરે તો બધું બાગે કંઈ ન જવા પામે. મારા

હાથમાં શું કાંઈ દિવસ કંઈ વસ્તુ પડી જવા સંભવ છે કે? આ તો કાંઈ બીજાને દાન કરતાં જોઈ ગયો છે. એમાંજ મુખ કાળું થઈ ગયું છે. સ્ત્રી! ચિંતા ન કર આજે રૂપિયાને હાથમાં લઈને ચાલ્યો આવે તો, એમાં રૂપિયાને મુઠીમાં જોરથી પકડ્યો હોવાથી પસીનો આવશે એટલે મેં એમ જાણ્યું કે રૂપિયાને બીક લાગી છે કે હમણું શેઠ મને વટાવી નાખશે. એમ જાણી રાતો હશે? એથી મેં રૂપિયાને ઉપદેશ આપ્યો કે ભાઈ! તું રડે છે શા માટે? તું મને મા, બાપ, ભાઈ, બહેન વિગેરેથી બહાર છે. જો તું દાતારને ઘેર ગયો હોત તો તો ધણે ભાગે જીવતોજ ન આવતો; પરંતુ મારે હાથ પડ્યો છે, એટલે કંઈ તારે ભય રાખવાનો નથી, હું તો મરી જઈશ તોપણ તને વટાવીશ નહિ પણ દારીશ ખરો? કહે! એમાં તો તું ખુશી છે ને? તારે નિર્ભય રહેવું કદાચને હું મરી જઈશ તો મારા છોકરાને શીખવતો જઈશ કે તને ન વટાવે વળી સાંભળ! કાલે એક સ્વપ્નનું આવ્યું હતું એ જો તારી આગળ વાત કરીશ તો તું બમણું જોરથી રડીશ કાલે હું તને જમીનમાં દાટતો હતો એમાં એક કવી આવ્યો, એટલે તને કવિતા કર્યાના બદલામાં આપી દેવાનું મન કયું; પરંતુ જોરથી હાથમાં પકડેલો હોવાથી જલદી મુઠી ઉઘડે એમ ન હતી, એવામાં તારાં બાગ્ય સારાં અને મારા કુળમાં રૂપિયો આપી દીધાનું કલંક ન લખેલું, એટલે સાઈ થયું કે જાગી ઉઠ્યો. નહિંતર તને નકી આપી દેત. કહે, આવા હિરાઓ પોતાનાં સંતાનો કે સ્ત્રીને શી રીતે સુખી કરે જે પુરૂષ પોતાનાં બચ્ચાંઓને તથા સ્ત્રીને તવંગર છતાં લોભી કહે- વડાવી તેઓનાં મન શાન્તિમાં કે મોજશોખમાં ગરકાવ ન કરે? તેવા પુરૂષો સ્ત્રીના પતિ તરીકે કે સંતાનના પિતા તરીકે બીલકુલ યોગ્ય નથી. શાહજહાંએ પોતાની પત્નીની યાદગીરી માટે આશ્રમાં ત્રણ કરોડનો તાજમહાલ બંધાવી, સ્ત્રી પ્રત્યેના પ્રેમની ખરી લાગણી બતાવી આપી છે. અને પોતાની પત્ની મરી ગયા પછી બીજા ભેગમ ન કરવી એ વિષે પણ શુદ્ધ પ્રેમની તેની બીજી યાદગીરી છે. ખરેખરી પ્રેમ ભાવના તેનુંજ નામ, કે જેને માટે બંધાવેલી વસ્તુ અત્યારે આખા હિંદુ નાક અને જગતમાં ગણાતી અજ્ઞય વસ્તુઓમાં પણ તેની જગ્યા છે.

લોભી પ્રકૃતિની અયોગ્ય સત્તા તજે દયાયક્ષો પુરૂષ પરમેશ્વરનાં બનાવેલાં દરેક પ્રાણીઓની આગળ ધિક્કારને પાત્ર છે. જે પોતાનાં કુટુંબને ઠગતો હોય, તે આખી આલમને ઠગે છે. એવા માણસો પોતાના મુખથી બોલેલી નિશ્ચયવાણી વાત પણ પાળી આપતા નથી. ભાઈ! પોતાની બુદ્ધિ સુધારી વડિઓની આજ્ઞા પાળી સૃષ્ટ્ય કરવાને આમણે બંધાવેલા છીએ

અને એ કૃત્ય દુનીઆની આગળ શી રીતે પ્રશંષા પાત્ર બને ? એવી રીતભાત રાખવી જરૂરની છે. આ માણસ સ્ત્રીની સત્તામાં બંધાયો છે, એવું બોલાવું હોય તો સ્ત્રીએ એ કલંકમાંથી મુક્ત થવું જરૂરનું છે. કારણ કે એથી ધણી ખરાબ કામ કરીને આવે તો એમાં સ્ત્રીનો દોષ નીકળે છે. સ્ત્રીની સત્તા જાહેર થઇ હોય છે, તેથી સ્ત્રીનેજ નામોશી લાગે છે. સ્ત્રીએ કોઇ દિવસ ગૃહ વ્યવહારના સ્તંભરૂપ પુરૂષને કાપ્તુમાં લેવાનો પ્રયાસ ન કરવો જોઇએ. ધર્મ કાર્યમાં અને જગતના કોઇ વ્યવહારમાં સ્ત્રી અને પુરૂષને કોઇ ન નીદિ એવી રીતે વર્તણૂક રાખવી પત્નીની ખરાબ વાણી પતિની આખરમાં ખામી લગાડનાર છે. શ્રીસના મહાતત્ત્વજ્ઞાની સોક્રેટીસને ખરાબ સ્ત્રીની સાથે પનારા પડ્યા હતા. તે સ્ત્રી તેને બહુજ પગવતી હતી. એક દિવસ સોક્રેટીસ કંઇ તત્ત્વજ્ઞાનમાં ગુંચવાયો હતો, એટલે સ્ત્રીના પૂછવા પ્રમાણે ખરાબર જવાબ ન આપી શક્યો. એટલે સ્ત્રીએ ગાળોતો ઝપાટો બોલાવવા માંડ્યો. ત્યારે પોતે કંટાળી બહાર જવા નીકળ્યો. એટલે તેની સ્ત્રીએ રસ્તાની બારીએથી સોક્રેટીસ પર ખરાબ પાણી ઢાળ્યું, તેથી સોક્રેટીસે સત્પુરી ધારણ કરી, માત્ર એટલુંજ કહ્યું કે જ્યારે ગાળોતો ગડગડાટ થયો, ત્યારે ઉપર વરસાદ વરસે તેમાં ક્યાં નવાઇ છે ? કાયદાની હદમાં રહી, જે સ્ત્રીએ પોતાનો ધર્મ બજાવે તો અન્યાય શા માટે કહેવાય ? રખડુ, વ્યસની, વ્યભિચારી અને અગણીત અવગુણોથી ભરેલી એવી ખરાબ ચાલ જે સ્ત્રી રાખે તે પોતાના કુટુંબને અને ધણી તેમજ બાળ બચ્ચાંઓની લાખો રૂપિયા વડે મેળવેલી આખર પર આગ લગાવે છે. વળી તે સ્ત્રી પોતાના કુટુંબને અગ્નિ રૂપ છે. તેમ નહિ; પરંતુ આખા ગામનું નાક કપાવનાર છે. કારણ કે એ સારી સ્ત્રીએને પોતાના જેવી બનાવી બીજાઓની આખરનાં ખસેલ પહેંચાડે છે. જે સ્ત્રી પવિત્ર હોય, શાન્ત હોય, ઉદ્યોગી હોય, સુધ્ધ હોય, કરકસરવાળી હોય, છોકરાંઓને સ્નેહથી ઉછેરવાવાળી હોય, છતાં ધરનાં માણસો તેના પ્રત્યે દુશ્મનાવટ રાખતાં હોય, તો બહેલાં મિત્રતા બાંધી લે છે. જે ગ્રહમાં માણસાઇ હોતી નથી, જે ગ્રહ શ્રીમંત તથા આખરદાર છતાં થોડા દિવસમાં અધર્મ દેખાય છે. તેવા માણસોએ સત્તર પોતાના ગ્રહને પ્રશંષા પાત્ર બનાવવા માટે મહેનત કરવી જોઇએ; જે તેમ ન બની શકે એમ હોય તો અવશ્ય તે આખર અને માણસાઇ વગરના ગ્રહસ્થોએ ગળે ફાંસો ખાવો જોઇએ. અગર તો બાળ્યમાં કુવો હોય તો કેડે પથરા બાંધી પડવાનું તો કદી નહિ ચુકવું જોઇએ. શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે સ્ત્રીએ સદ્ધર્મ પાળી પતિની આજ્ઞામાં રહેવું જોઇએ, સ્ત્રી જે પતિની આજ્ઞામાં રહે તો પતિને સ્ત્રીની આજ્ઞામાં રહેવાનો સમ્મત આવતો નથી. સ્ત્રીએ કદાપિ પતિના કાર્યમાં માથું મારીને તેને હેરાન ચતી કરવી નહિ.

બુદ્ધિ, કાયદો અને ધર્મ એ દંપતિમાં ખાસ હોવાં જોઈએ. એનાથી એકાબીજના કાર્યોમાં હરકત થતી નથી, તથા વિટંબણાઓ ભોગવવી પડતી નથી. સ્ત્રી જે કુટુંબમાં કલહ ઉત્પન્ન કરે અને સાસુ, સસરા તથા સ્વામી અને કુટુંબીઓ તરફ મારો થું ધર્મ છે એમ ન સમજે તો ગૃહમાં સુખશાન્તિ નિભતી નથી. વિપત્તિઓ અને કોઈ વખત વિનાશને પણ માન મળે છે. વળી કુટુંબમાં સુમેહનો ભંગ થઈ, ફાટપુટ પડે તો બીજાઓના કરતાં પતિને વધારે સહન કરવું પડે છે. કેમકે તે ધરનો મુખ્ય કારભારી છે. જે માણસ પોતાની રંભા જેવી સ્ત્રીને ન ચાહતાં બીજી સ્ત્રી પર મોહ પામી ફસાય, તો એથી ગૃહમાં તકરાર અને ગૃહ શુન્યવત્ થવા સંભવ છે. એવા પતિની સ્ત્રીઓ પતિવ્રતા હોઈ કદાચને ચાહના કરે; તોપણ એની સ્ત્રીનું મન સદા સર્વદા જુદું રહે છે, સ્ત્રીને પતિ તરફના ખરા હિતમાં ઉતરવા જેવું હોય છે. ત્યાં ખરેખરો ભાગ લઈ શકતી નથી. જુઓ કે ગૃહકાર્યમાં તદ્દલીન રહે છે, પણ ગૃહની આખર વધારવામાં, ધણીના જીવનની સંભાળ રાખવામાં વિગેરે કાર્યમાં બહુજ બેદિલી રાખે છે. કુદરતે ભાગ્ય પ્રમાણે મેળની આપેલા સ્ત્રી રૂપી સ્નેહિને ન પસંદ કરતાં, પતંગીયા સમાન મનની એણને વશ થઈ, એક, બે, ત્રણ એમ અસંખ્ય સ્ત્રીઓ કરવામાં આવેતો પોતાની જાંઘળીનો સંચો ખોટો પાડી દીધા જેવું થાય છે. તમે વડિલોની આગ્રાને માન ન આપનારી રીતભાતને વર્તવામાં પ્રવીણ થશો, તો ભારેમાં ભારે અધમતા ભરેલી કુર શિક્ષાનો મારો તમારા પર ચાલશે. લાયક પુરુષોએ તો માત્ર પોતાની ખરી સ્ત્રીની સાથેજ પ્યાર નિભાવવામાં રાત્રિ દિવસ ગાળવાં જોઈએ અને ખરી રીતે તેમાંજ લાભ છે. કોમેટ નામનો એક અંચકાર પોતાની જુની રૂઢી પ્રમાણે પરિચિત છોડીઓની સાથે ધીંગામસ્તી કરતો હતો, એવામાં તેની સ્ત્રીએ દયાળુ મુખે તેને જણાવ્યું કે પ્રિયતમ ! આવી રમત મને પસંદ નથી, એજ વખત એ વિદ્વાન કોખટે પોતાની સ્ત્રીનું મન દુખાય એવી બાબત સદાને માટે છોડી દીધી. તેમ તમારે તમારી પત્નીના લાભ માટે બનતો પ્રયાન કરવાની જરૂર છે. એજ મોટીમાં મોટી ફરજ સમજો. વળી તમારે આગળ ચાલી તમારી પત્નીના મગજમાં એવું ડસાવી દેવું જોઈએ કે તેમ માત્ર તેનેજ ચાહો છો. અને ધર્મ પૂર્વક થવું જોઈએ પણ તેમ. દુનિયાના માણસોની સાથે પરમાત્માને પણ તમારી પત્ની ઉપરના તમાસ પ્યારને માટે પ્રશંષા કરવાનો વખત આવે. મનજી હસલીના મરણ સમાચાર સાંભળી મરી ગયો ત્યારે મનજીને પરમાત્માના હરખારમાં ઉભો કરવામાં આવ્યો અને પરમાત્માએ તેને પુછ્યું કે

મજનુ ! જેવો પ્યારતો લયલી તરફ રાખ્યો એવો પ્યાર તે
મારા તરફ કેમ ન રાખ્યો ? જો તે તેમ ક્યું હોતે તે
તારે આવી હેરાનગતી ભોગવવી પડતે નહિં. ત્યારે મજનુએ પરમાત્માને
એવું સાદું જણાવી દીધું કે ગરીબ પરવર ! જો આપને મારા શુદ્ધ
પ્રેમ વિષે માહિતી હતી અને મારા પ્રેમની લાગણી હતી ઇચ્છા હતી, તે
તમે કાં લયલી ન થયા ? જુઓ ! આનું નામ સ્નેહ, પ્રેમ, ચાહના, એક
વખત ડોક્ટરે લયલીની નસ તોડી તો મજનુનું રક્ત તેની નાડીઓમાં
વહન કરતું જોયું, ત્યારે હવેનાં માણસો તેનાથી ઉલટી વર્તણૂક રાખે છે;
એજ જોવા જેવું. છે જ્યારે સ્ત્રી માંદી પડે, ત્યારે કેટલાંક ગાંડિયેથી ઢગનાં
મનુષ્યો તેની ખચર કાઢવા જતાં નથી અને વળી તેમાં શરમ રાખે છે.
મદવાડ એ મોટો ભય છે. તેમાં પુરૂષ જેવી દૃઢ વ્યક્તિની તખ્તીયત
નથી કેકાણે રહેતી, ત્યારે સ્ત્રી જેવી નરમ સ્વભાવની વ્યક્તિ તો શી રીતે
ધિરજ ધારણ કરી શકે ? પુરૂષ કંઈ સ્ત્રીના લાભ માટે કે બંધા માટે
બંધાયો હોય, તો પછી આ સમયે દયા ન થતાવી શકે ? અગર તેની
કરેલી ગુલામીનો બદલો ન વાળી આપે ? ત્યારે એ ક્યારે કામ લાગવાનો
હતો ? સ્ત્રી પુરૂષ કરતાં બમણી હારણ હોય છે અને તેમાંએ વળી મૃત્યુના
આમંત્રણ માટે મદવાડ હાજર થયો, ત્યારે તો તેના નાહિંમતપણાની
વાતજ શી પૂછવી ? એવાં સમયે પુરૂષે તો સ્ત્રીના મનપર ખરેખરા પ્યારની
છાપ પાડવા માટે દરેક મીઠા શબ્દથી, માયાળુપણાથી તેને દિલાસો આપવાનો
છે અને તેને પણ એવુંજ જણાવું જોઈએ કે વાહવાહ ! દુઃખના સમયમાં
સ્વામી એજ સાચો દિલાસો છે; ખરો સ્નેહિ છે, માતાપિતાનો પ્યાર ભલે
રહો; પરંતુ ઇશ્વરના ઉપકારને બૂલાવે એવો પતિનો પ્રેમ એ તો ખરેખર
અમૃતજ ! સ્ત્રીની માંદગીમાં આપણી દેખરેખથી જ સ્ત્રીને આપણા તરફ
સ્નેહભાવ બંધાય છે, તેવો સ્નેહભાવ લાખો વર્ષ સુધી બીજી કોઈ વસ્તુવડે
સંતુષ્ટ કર્યાથી થતો નથી. સ્ત્રીને માંદગીમાંથી ઉભી કરવા માટે ગમેતેટલો ખર્ચ
થાય; તો પણ પાછી પાની ન કરવી. સ્ત્રી માંદી પડી હોય, એટલે પાડોશી
પણ ખચર કાઢવા આવે છે, ત્યારે અરધા દેહનો માલીક પોતાની અર્ધાંગના
બીમાર છતાં સામું ન જુએ તો એના જંગલીપણા વિષે અમારે કેવા
કેવા વિચારો બાંધવા ? તે તમેજ કહો. આવી રીતે સ્ત્રી જતીપર અણુગમે
ખતાવવાથી સ્ત્રી, ધણીપર જુદાપણું, અવિશ્વાસ અને દરેક બાજુએ જોમ
રાખે છે અને તખ્તીયત સુધાર્યા પછી એવી એવી અગણ્યત બૂલોનો સંગ્રહ
કરી, તથા મનનું જુદાપણું મહણું કરી, બીજા પતિની શોધ કરવામાં,
તેમજ વખતો વખત વિપાદિ પદાર્થો વડે પ્રતિનો અંત આણી દેવતા
વિચારપર આવે છે. સ્ત્રીઓમાં ઘણું ભાગે કામજતા અને શરમાળ પ્રકૃતિ
હોય છે, પરંતુ તેના કરતાં સાહસ છ ગણું રાખે છે, એ બૂલી જવાનું

નથી. જ્યારે કુટુંબમાં જોડાય છે, ત્યારે તેને વિચાર થતો નથી અમી હરવખત પોતાના માતા પિતાને, સાસુ સસરાને કલંક લાગે એવું કામ આરંભતાં અચકાતી નથી. પહેલાં સતી થવાનો ચાલ એટલા માટે હતો કે સ્ત્રીઓ પોતાની બુદ્ધિને કાબુમાં ન રાખી શકતી હોવાથી, રખેને પતિના મરણ પછી કંઈ અનર્થ કરી એમ ! અને ધોળામાં ધૂળ નાખે ! આવું નાપાકીપણું ખરી વાતે સગાં સ્ત્રીઓને તેમજ નજીકના સંબંધી જનોના કપાળમાં કાળો ડાઘ લગાડનાર છે. એથી સ્ત્રીએ પોતાના ધર્મ વિષે બહુજ કાળજી પૂર્વક ખ્યાલ રાખવાનો છે, આથી પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીના ગુન્હો વધારે ભયંકર છે, એના એ મહાપાપમાં અગણીત કુટુંબી જનોને ભાગીદાર થવું પડે છે. એવી સ્ત્રીના અધર્મચરણથી દેવતાઓ કંપે છે. એનાથી કેટલીક અપકીર્તિ અને અપમાનો શરૂ થાય છે. શાસ્ત્રોમાં માતાપિતાને માન આપવા વિષે કહ્યું છે, ત્યારે આવી દુષ્કૃત્ય કરનાર માતાનું મુખ જોવાને ધર્મગ્રંથો તેમજ વડિલો પણ ના પાડે છે. કહો ! યુજ્ય ગણાતી તેની સત્તાપર ખરાબ કૃત્યોએ વિનય મેળવેલો હોવાથી તેણે પોતાનું સન્માન ગુમાવ્યું. દ્વિટકાર, તિરસ્કાર વિગેરેને પાત્ર ગણાઈ. વળી સારા માણસોએ તો મુખ જોવાનું પણ અંધ કયું. જીસસ ક્રાઇસ્ટની ખ્યાતિ એવી હતી કે તેને કોઈ દર્દી માણસ અડકે, એટલે તેને સત્વર આરામ થઈ જતો એમાં એક વખત એક રક્તાશ્વના દર્દવાળી બાઈ ક્રાઇસ્ટને ખચર ન પડે તેમ તેના વસ્ત્રને છાની રીતે અડકી. એનાથી ઇસુના દેહમાંથી કંઈ દિવ્ય તેજ જતું હોય એમ તેને જણાયું અને પોતે ચમકી ગયા. પાછું વાળી જોતાં પેલી બાઈ નજરે પડી, એટલે તેને પૂછતાં તેણે ખરાબ વાત કહી દીધી અને તુરતજ પોતાનો રોગ નાશ પડ્યો. તેને માટે આભાર માની ક્રાઇસ્ટને પરમાત્મા તુલ્ય સમજવા લાગી. આનું રહસ્ય એ છે કે જે સત્તા પડે પેલી બાઈનો રોગ ગયો તેટલી સત્તા. ક્રાઇસ્ટમાંથી નષ્ટ થઈ, માટે અપવિત્ર સ્ત્રીઓ કે જે કુટુંબીઓની, સાસુ, સાસરા, માતા પિતા વિગેરેની આપરને સળગાવી દેનાર છે તેની સાથે વાત ચીત કરવામાં, તેઓને સ્પર્શ કરવામાં તથા ગૃહમાં પ્રવેશ કરવા દેવામાં મહાન પાપ સમાયજું છે.

કેટલાક પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીનાં કુટુંબોથી અજાણ્યા હોય છે, તેઓને તેની હરામખેરીની બાગ્યેજ ખચર હોય છે. સ્ત્રી એવી ચાલાક હોય છે કે ગમે તેમ વાત ઉઘલાવી પોતાના સત્ય પણાનીજ વાતો છોડ્યા કરે છે. અને કોઈ દિવસ પોકળ જાહેરાતમાં આવવાનું થાય, ત્યારે જમતને વશ કરનાર મહાન દેવીનાં દશ, બાર સફેત પતીકાં બતાવી આપે છે કે તુરત કેટલાક લોભી લાલચુ જનો દસાઈ આંખો આડા ધન કરે છે. પછી એ અનીતિનું ધન આસેગી બધી સ્નાયુઓને

ચાંદ ખાનાવાનાર ધર આંગણે પર પુરૂષનાં પગરખાં જુએ તો પણ કંઈએ ઉંચું માયું નહિં કરતાં એ ખેલ જોઇ ત્યાંથીજ પાછો વળે છે. કહેા ! આવી રીતભાત રાખનારાં સ્ત્રી પુરૂષો શા માટે એક વાર અકાતાની વાર સર્વત્ર દેવત ન ખેંચી લે. કેટલાક પુરૂષો એવા હોય છે કે લાયક અને ખાનદાન સ્ત્રી પર આજીવોદ્ધારી તેના તરફ પ્રિયસ્કાર બતાવે છે. તે મૂખ એમ નથી સમજતા કે એ બિચારીને પોતાનું શીયળ એજ અમુક જવાહિર છે. માટે ખોટી ખોટી શંકાઓ કરીને, એની પવિત્રતા બાતલ કરવાને તમને હું સાફ ના પાડું છું. પોતાની સ્ત્રીને વગર ગુન્હે ખરાબ કહેવી, એ પહેલ વહેલું પોતાની આખરમાં ખસેલ રૂપ છે, એનાથી લોક હસે છે. દુશ્મનો રાજ થાય છે. ગામમાં આખર જાય છે. એવા પતિના સંક્રાંતમાં આવેલી સ્ત્રીએ અવશ્ય તેનાથી જુદું પડી, પોતાના વેતનર પેટ માટે ગમે તે લાયક ધંધો કરી ખાવો એને તેને માટે મ્યુનિસીપાલિટીમાં રહી કદાચને શીરપર નર્કના ટોપલાં આવી પડે તો પણ હરકત નહિં. પોતાની આખર જળજવા માટે એવા ધણીની ગુજામીમાંથી મુક્ત થઇ, નવી જીંદગીનો સુખ રૂપ પાયો બાંધવા દેવાને કાણુ આડે આવે છે ? તે તો જોડ. આ બાબતમાંથી છુટી નીકળવાને જો પુરેપુરો પોતાની સત્યતાનો ભરપો ન હોય, તો હું તેઓને સીધો રસ્તો બતાવું છું કે દિમગીરીની ગુફાઓ, મોટાં મોટાં જંગલો, તેમજ ભગવાં વસો થાય તેવો ગેર તેના માટેજ બનાવેલો છે. સ્ત્રી સત્યવાદી છતાં ખરાબ ધણીના સુખથી પોતાના નામને છેડે છિનાજી, વ્યભિચારીણી, છાકરી, નહલકટ એવા શબ્દ સાંભળવા કરતાં અને એકજ ધરમાં સદાની કડાકુટ કાને સાંભળવા કરતાં, હું તો મરણને વધારે કિમતી સમજું છું. આમાં તમને અનીશ્ચોકિત જણાતી હોય, તો ભલે લાગે હું તો અક્ષરે અક્ષર સત્ય સમજું છું.

સારી સ્ત્રીની સાથે વાતચીત કરવામાં કોઇ જાતનો વાંધો નથી. તેઓનાં દર્શન પવિત્ર છે; પરંતુ એવીજ રીતે જો નાલાયક ઔરત હોય તો તેની સાથે એક ધડીવાર પણ ઉઘા રહેવાને હું ન કહી શકું. ગમે તેવી અમલ, ગમે તેવું નુકશાની ભયુ કાર્ય અગર તો ગમે તેવા સંકટમાં આવી પડીએ તો સહન કરવું; પરંતુ એવી ખરાબ સ્ત્રીના ધડીમરના સહવાસમાં આવવું તેના કરતાં જોલખાનું મને સ્વર્ગ કરતાં કિમતી લાગે છે. એમાં સ્ત્રી પુરૂષો કદાચને સહવાસમાં રહી શકતાં હોય તો હું એના કરતાં જાનને વધારે શ્રેષ્ઠ ગણું છું. સ્ત્રી જાતી ધણું કરીને ધમાનદાર અને ગેરવર્તણૂકથી ભૂટ થઇ જવાની ચિકથી સો સો ગાંધ દુર ભાગી પોતાથી પ્રતિક્ષા જમાવવા માટે મહેનત કરી રહી હોય, તેવી સ્ત્રી દર્શન

કરવા યોગ્ય છે. જે સ્ત્રી પતિના સહવાસમાં બગડેલી હોય, તો પતિએ પોતાની ભૂલ સમજી, તેને સારા રસ્તાપર લાવવા પ્રયાસ આરંભવો જોઈએ. અશિક્ષિત સ્ત્રી, છુટાપણાથી બગડે છે. જે તેના પર અંકુશ રાખવામાં ન આવે તો સત્વર ખરાબ કાર્ય કરી બેસે છે, માટે સ્ત્રીનું અંતઃકરણ ભણ્યા વિના, તેની અફલને ઝોળાપ્યા વિના છુટાપણું આપવામાં આવે અને એમાંએ વળી તે સ્વચ્છંદીપણે વર્તે તો એ પણ એક જાતનું છુટાપણું આપવામાં પાપ કરેલું ગણાય. મન દૃઢ ન હોય, સારા નરસાની પરીક્ષા ન હોય, તો એવી સ્વતંત્ર સ્ત્રીઓ લાંબુ નાકપાવે છે અને ઘણું ઠેકાણે કપાવેલાં પણ છે. આ બાબત કોઈના ધ્યાનમાં હોય તો દૃષ્ટાંત વિચારી મારા અભિપ્રાય ઉપર ખ્યાલ બાંધવાનો છે. સ્ત્રીઓને લાયક બનાવવા માટે પુરૂષમાં તાકાત ન હોય, સત્યતા, નીતિ, સ્વામિભક્તિ આદિક સદ્ગુણો સ્ત્રીમાં દાખલ કરવાની શક્તિ ન હોય તો તેના પુરૂષોએ પરણવાની પંચાત અવસ્થ છોડી દેવી. વળી પરણ્યા પછી પુરૂષે સ્ત્રીને માટે સારો પાડોશ શોધી રાખવો. જે પોતાનું ગૃહ લુચ્ચાઓની બાજુમાં હોય, તો સત્વર મકાન બદલી નાખી લાયક માણસોના સહવાસમાં રહેવાની ગોઠવણ કરવી. કારણ કે જેનાથી બાળકો અને સ્ત્રી દુર્ગંધી ન થતાં સારાં લાયક બને.

પરણેલા માણસો સ્ત્રીઓના સહવાસમાં આવી એટલા બધા વિપતિમાં આવી પડે છે કે જે સંકેટો કુતરાઓ સ્વપ્ને પણ ન જોઈ શકે. સ્ત્રી એ જગત જંગળનું ઉમતિ સ્થાન છે એનાથી પુરૂષને હરવખત દરેક કાર્યમાં વિઘ્ન આવવાનું, ગફલતમાં આવી જવાનું અને ચિંતાઓનાં ગાડે ગાડાં ઠક્કવવાનું તેમજ ઘણી વખત ભૂલે! પરભૂલે! પડવાનું, અસંખ્ય વાર બની આવે છે. પણ ઇશ્વરની ખુબી એવી છે કે તેમાં આંસુઓની ધારા ચાલવા માંડે, ખોપસંઝો ફાટી જાય, હાડપિંજર દેખાવા લાગે; તો પણ એમાં હરહમેશાં સ્નેહ વધતો ને વધતો જાય છે.

નર અને માદા એવી રીતે જોડી બનાવવાનો ઇશ્વરનો હેતુ કંઈ જુદા પ્રકારનો હોય એવું જણાય છે. મારા ધારવા પ્રમાણે તો પોતાની રમત ગમત નિભાવવા માટે સ્ત્રી અને પુરૂષ બનાવ્યાં હોય, એમ સાબીત થાય છે. આપણા ઇશ્વર પ્રણિત પવિત્ર ધર્મ ગ્રંથોમાં પણ એમ લખ્યું છે કે પ્રથમ બ્રહ્મચર્ય પાળવું. પછી ગૃહસ્થાશ્રમ આરંભવો. અને ત્યાં સંતતિ થયા બાદ સન્યસ્ત તથા વાનપ્રસ્થ એમ ગૃહજીવન કરવાં; પરંતુ પરમાત્માનો સંતતી ઉમ્મન કરવાનો સંકેત તો જાણે કાયમનોજ ન હોય ! અને તે વિના આપણે પણ કુદરતી રીતે સંતતિ વિના આ દુનીયામાં સાર્થક સમજતા નથી. દરેક સ્થળે મોટા મોટા મહાત્મા પુરૂષો પણ ગર્જના કરીને કહે છે કે ગૃહસ્થાશ્રમ સર્વત્ર આશ્રમોનો પીતા છે. બધા

આશ્રમો તેને આશ્રમે છે. ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવ્યા વિના બીજા બધા આશ્રમો સિદ્ધ થવા મુશ્કેલ છે. સીધેસીધા બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવ્યા વિના સંન્યસ્ત અને વાનપ્રસ્થમાં જનારા જીવે ધણા વખત લપટેલા છે. પાછા પડેલા છે. ગૃહસ્થાશ્રમ વિના બીજા આશ્રમો કોઈ દિવસ મનુષ્યને સુરક્ષિત રહેવા દેતા નથી. ગૃહસંસાર ચલાવ્યા વિના આભવાટવીનો વિકટ માર્ગ ઉકલવો બહુજ વિકટ છે. વિષય વાસના જો કે દુઃખ દેનારી છે. તેના પાશમાં આવેલો માણસ હેરાન હેરાન થઈ જાય છે; પરંતુ બીજા આશ્રમોમાં ભુલ્ય ચુક ન ખવાય જાય, તે માટે ગૃહસ્થાશ્રમ અગત્યનો છે. જેમ કે એક વખત ઝેરના ગુણુ જાણ્યા એટલે ફરી વખત સાકરને બદલે ખાવાનો વખત નથી આવતો. પણ જો ઝેર ન જોયું હોય, તો શૃંગીઝવીની જેમ ગોથું ખાઈ જવાનો ભય રહે છે. માટેજ ગૃહસ્થાશ્રમ પછી ભક્તિ માર્ગો બતાવનારા બીજા આશ્રમો વર્ણવેલા છે. બીજી ધણી વખત એવું પણ સાંભળ્યું છે કે પુરુષ બિચારો ગૃહસ્થાશ્રમની દેવી વિના નિરાધાર છે. ગૃહસ્થાશ્રમના અધિપતિ વિના કંગાલ છે. ગરીબ છે. દયા ખાત્રા યોગ્ય છે. જેના ઘરમાં સ્ત્રી નથી હોતી તે સાધુ મહાત્માઓની. સગાં કુટુંબીઓની વિગેરેની સન્માન વીધિ કરી શકતો નથી. તેનું ઘર અંજવાળા છતાં, અધારા ઝોરડા સમાન છે. ગૃહ-દેવીના સહવાસમાં રહી, બલે માણસો અસંખ્ય ચિંતાઓના જળાશયમાં રત્તાન કરતો હોય, પણ કુંવારા માણસ કરતાં તેની જાંદગી હજાર ગણી સારી છે. કોઈ માણસ પરજીલાની વાત નથી કરતા, પણ કુંવારા પ્રત્યે તો એવા એવા શબ્દો વાપરે છે કે ભાઈ! જુઓ તો ખરા! આ વાંદાને શું કંઈ વ્યાધિ છે? માત્ર આઠ દશ હાથના ગૃહમાં કુદતા મારી આ જગરમાં ગપ્પાં ચપ્પાં મારવા બેઠા. નહિં દાણાની વ્યાધિ કે નહિં સ્ત્રીની પંચાત. ત્રણ તમુની ટોપી નાખી એટલે બાર બાદશાહી. કહો! બસા કંઈ વ્યાધિ? પરજીલો સાધુ થાય તો તેની પ્રશંષા કરવામાં આવે છે કે ધન્યવાદ છે. સ્ત્રી, બાળકોને છોડી જંગલનો વાસી થયો છે. પરજીલો આજસુ હોય, તો પણ પરીવારમાં વૃદ્ધિ થયે બમણો ત્રમણો પ્રયત્ન સાળી બનતો જાય છે. સ્ત્રી પ્રાપ્ત કર્યા પછી ધણાએક આજસુના સરદારો ઉદયમી બન્યા છે. પોતાની સ્ત્રી તથા બાળ બચ્ચાંઓને માટે શ્રમ કરનાર, માણસ ગમે તેવી માથાફાડ કરશે, ગમે એવી પેટ પુરતી મજુરી કરશે; તો પણ કોઈ દિવસ શ્રમીત થશે નહિં. પરંતુ ઉત્તરો કાર્યમાં દિનપ્રતિદિન આનંદ પામતો જશે. જેને કીર્તીની ઇચ્છા હોય, અસંખ્ય ઉપાધિઓમાંથી બચવું હોય અને સધળી ચિંતાઓનો ત્યાગ કરવો હોય, તો ગૃહ સંસાર માંડ્યા પછી તમારે કુટુંબના મોટા કારભારની લગામ હાથમાં લેવી. કેટલાક મનુષ્યોએ સ્ત્રીઓના સહવાસમાં આવી, ઉત્તમ જાંદગી

ગુનરી છે. પણ જેવા હતા તે કાંઈ માણસાધમાં આવ્યા છે. એ ગૃહદેવીના સહવાસથી જીવંતી કેવી સુખમય નીવડે છે, તેના આંકડા આપવાને હું નથી તાકાત ધરાવતો; પરંતુ રમણીનાં ગૃહમાં પગલાં થયા પછી અગણીત ચિંતાઓ વિનાશ પામે છે. નાનું મગજ એવડું કામ કરે છે. મુઠ શક્તિ દિવ્ય શક્તિના રૂપમાં બદલાય છે. કવિત્વ શક્તિનો આવીર્ભાવ થાય છે. ગરીબી નષ્ટ થતાં, સુખના કિરણો દેખાવા લાગે છે. વદન ખુલ્લું સુરત અને તેજસ્વી થાય છે. મોઢા પર હાસ્યની સુરખી પ્રકટી રહે છે. વાણીમાં મીઠાશ, નમ્રતા અને માયાળુપણું આવી જાય છે. વાચાળ શક્તિ વધે છે. ચિંતાઓનું કચાંચ નામ નિશાન રહેતું નથી. દરેક વિદ્યાઓનું જ્ઞાન પ્રકટ થાય છે. આવો પુરુષ સદ્ગુણી રમણિના સહવાસમાં મનુષ્ય છતાં, એક દેવના જેવી સ્થિતિ અનુભવે છે. તમે એમ નહિં ધારતા કે ગુણ વગરની સ્વરૂપવાન સ્ત્રી સુખદાયક છે. સ્ત્રી વાણીમાં, વિચારમાં અને કૃત્યોમાં અવિત્ર જોઈએ, ઉદાર દીલની, નિઃસ્વાર્થી, પતિ તથા અચ્ચાંઓ તરફ પ્રેમાળ, હિંમતવાન નીતિવાન, હસમુખી, વિદ્વાન, ઉત્સાહી, ઉદ્યોગી, ખરીબ છતાં તવગરની સ્ત્રીના જેવો ચહેરો અને રીતભાત રાખનાર આવી સ્ત્રી મુદપણુને હરે છે; પરંતુ પેટ ભરવા માટે ઘર માંડેલું હોય, તેવી અને પૈસાના ઠણકારા સાંભળી જેતું મન ગાંડું બની અયુ હોય, એવી પ્રાપ્ત થયેલી સ્ત્રી દામ સુધીજ સગપણ રાખે છે. જે સ્ત્રી એકને તણ બીજને જાય અને બીજને તણ ત્રીજને જાય, એવી સ્ત્રી તજવા યોગ્ય તથા ગુન્હાને પાત્ર છે. સ્ત્રી પ્રત્યે કેટલાક દયા બતાવી કહે છે કે જ્યારે તેનો ધણી મરી જાય, ત્યારે તેનાં બાળ અચ્ચાંઓનું અને તેનું કાણુ ભરણુ પોષણુ કરે? માટે તેણે ફરી વખત લગ્ન કરવાં વ્યાજખી છે. આ મહાશય કંઈ કેફ કરીને આવ્યા હોય એવું જણાય છે. જે વિચાર કરે તો હમણાંજ લુલ્લ માલુમ પડશે. પુરૂષે સ્ત્રી કરી તો પોતાના મરી ગયા પછી બીજને જવા માટે નહિં; પરંતુ પોતાનાં બાળ અચ્ચાંઓને સાચવવા માટે અને પોતાનું ગૃહ બંધન ન થાય અને દુનીયા અપકીર્તીના રૂપમાં ન લાવી મુકે, તથા પાછળ સર્વત્ર મીલકતનો ભોગવટો કરી, સંતાનને માટે સર્વ સુરક્ષિત રાખી થોડા સમયમાં પાછું ગૃહ પુત્ર વધુનાં પગલાંથી જેવું પોતાની હયાતિમાં હતું તેવું ને તેવું શોભાવી આપે આ એની મૂળ આકાંક્ષા આવી હતી. જે સ્ત્રીને કંઈ સંતાન ન હોય અને પતિની પાછળ શોક પાળી કાયમ ખાતે ન બેસી રહેવાય તેમ હોય અને વખતે આબરૂપર પાણી ફરી વળવાનો વખત આવે તો તેણે અવશ્ય લગ્ન કરી નાખવાં આનાથી દોષ ગણી શે નહિં. કારણ કે મરનાર પોતે નિષ્કલંક રહો, તેને માટે પોતાને ભાગ્યવંત સમજશે. વળી જે પુરૂષ પાછળ સંતાન મુકી મરી ગયો હોય, તેના પતિની સ્ત્રીએ તો જરૂર પોતાના

પેટના પોટાને પાળવા જોઈએ. જે માતા પોતાના સંતાનોને નહિં પાળતાં પક્ષીની માફક લડીને બીજે ડેકાણે ચાલી જાય, એ તો બહુજ ધિક્કારને પાત્ર છે. જેવી રીતે પુરૂષ આખા કુટુંબનું ભરણ પોશણ કરતો, તેમ સ્ત્રીએ પતિ મરી ગયા પછી જાણે પોતે ગૃહનો સ્વામી છે, એમ સમજી ગમે એવી મજૂરી કરી, પોતાનાં બચ્ચાંઓને નિભાવવાં જોઈએ. પણ પતી મરી ગયા પછી માત્ર પશુવૃત્તિની ઇચ્છાએ પુનઃ લગ્ન કરવું એતો પણ પક્ષીઓને પણ હસવા જેવું છે. કદાચને તમે એમ કહેશો કે પુરૂષોને એ ત્રણ વખત લગ્ન કરવાં અને સ્ત્રીને શા માટે નહિં? તો એનો રસ્તો બહુ અલગ છે. સ્ત્રીને જેટલું શીયળ-પતિવ્રતાપણું કિંમતી છે, એટલું કિંમતી પુરૂષને નથી હોતું પુરૂષને સ્ત્રી મરી ગયા પછી ધરને તાળું માર્યા જેવું થાય છે. માટે મીજમાનના સન્માનાર્થે, પાછળ બાળબચ્ચાંઓ હોય તો તેના રક્ષણ માટે અને ન હોય તો વંશ વૃદ્ધ અનામત રાખવા સારુ પુરૂષને ફરી ફરી વખત લગ્ન કરવાનો શાસ્ત્રોચ્ચે અને વડિલોએ હુકમ કરેલો છે. તેથી દંપતિ પોત પોતાના નિતી નિયમોને માન આપી આ સંસારમાં જીવન ગાળે તો તેને દ્રાણ નિંદે તેમ છે?

ભારતીય જનસમાજ
વાંચો!

ૐ

પુષ્પકલી પાંચમી.
વાંચો!!

શાખીન સદ્ગૃહસ્થો.

રાજગોર ભગવાનજી લીમજી કૃત.

ભારત વર્ષનો ભાનુ.

આ ગ્રંથમાં ઐતિહાસીક ધાર્મિક તેમજ સામાજિક અને રાજકીય બાબતોને અદ્ભૂત ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે જગત્ યુગેયુગે નૂતન તરેહનું જીવન વહન કરી એક અજબ તરેહનું ગાન આલાપે છે. હિંદ અનંત કોટી વર્ષો થયાં સમરાંગણમાં વાગતાં બચકર વાજત્રેથી ન ડરતાં માત્ર હિંસાથીજ ડરતો આવ્યો છે હિંદની પ્રજા ધણા વખત રાક્ષસી અનીતિઓને, ધર્મોષ્ટ રાજ્યોની ન્યાય કુશળ નીતિરીતીઓને અને કુદરતી જુદમી રીતીઓને પાણી કરીને પી ગઇ છે પણ કોણ જાણે ધર્મશ્રી શું નિયમ છે તે કે તેવા લોકોનેજ રાંડોરાંડ પડાવી રહ્યા છે વિદેશીઓને મીજમાન સમજી તેઓના બોલે બોલ જલનાર તેઓનાજ પડછાયાને છાયામાની તેઓનાજ પાછળ ધસડાતા ઝમાને ઉપાડનાર ભારતના બડવીરો સ્વામી બકિતના અછા નિશાળીયા થયા છે છતાં તેઓનેજ બંદુકના કુંદાથી મારમારી વિદેશીઓ નમન કરાવી રહ્યા છે કે જેની ધરપકડથી સૈયનાગ અકળાઇ ગયો છે વિગેરે વિષયોથી ભરપૂર ઉત્તમ એજ કાગળપર રાયલ બાર પેજની સાદજપર ગ્રંથ છાપવામાં આવ્યો છે.

પાકા પુઠાની સાથે ૩૦૦ પૃષ્ઠ છતાં કીંમત રૂ. ૩.

મળવાનું ડેકાણું:—

પોસ્ટ બચ્ચું જુદું.

બાહર બુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી લીમજી બુનાસાવર-
બી. એસ. રેલ્વાઇ, કાડિયાવાડ.

હિંદની પૂર્વ સ્થિતિ.

આપણા હિંદ સમગ્ર સૃષ્ટિમાં સૌ પહેલાં સમૃદ્ધિવાન અને યુગની બનેલો છે. ભૂમી ફળદ્રુપ અને રસાળ છે. લોકો વિવેકી અને દાના છે ; પરંતુ તેની અધોગતિ કેમ થઈ ? તેનાં યોગાં ધણાં કારણો હું તમને જણાવું છું બકલ સાહેબ પોતાના ઈંગ્લાંડના ઉન્નતિના ઇતિહાસમાં જણાવે છે. કે, જે દેશ પહેલાં સમૃદ્ધિવાન બન્યો, એજ દેશ સુધારા પર આવી શક્યો છે. હિંદમાં જે જમીન ફળદ્રુપ અને કાંપવાળી હતી તો દ્રવ્ય સંચયથી સુધરી શક્યો.

હિંદના જંગલી ઉજડ પ્રદેશમાં મોગલીઅન અને તાનેરીયન ટોળાઓએ જ્યારે પોતાનો ઉજડ પ્રદેશ છોડી ચીન, હિંદુસ્તાન અને ઇરાનમાં રાજ્ય સ્થાપી, ધન સંઘડ કર્યો ; ત્યારેજ તેઓએ સુધારાપર આવી ધણુંજ યાન સંપાદાન કર્યું છે. નવાં રાજ્યો સ્થાપી, નવા શહેરો બનાવી, શાળાઓ બાંધી, પુસ્તકો રચી પોતાનું જીવન ઉત્તમ બનાવ્યું છે. આરબ લોક પણ પોતાના દેશની શુષ્ક જમીનને લઈને ખિલકુલ સુધરવા પામ્યા ન હતા, પણ તેઓએ જ્યારે સાતમા સૈકામાં ઇરાન જત્યું, આઠમાં સ્પેનનો ઉત્તમ ભાગ અને નવમા સૈકામાં પર્ગ્ય તથા આખો હિંદુસ્તાન જીતી લીધો ; ત્યારથીજ તેઓ બદલાય ગયા છે. માટે ધન એજ સુધારાનું મુળ છે. આજથી ત્રણ હજાર વર્ષના લેખો તપાસીએ છીએ, ત્યારે હિંદ અત્યંત સુધારાના શીખર પર હતું અને આજે જેવો યુરોપ છે, એનાથી પણ વધારે કળા કૌશલ્યમાં હિંદ હશે એમ સાબિતી મળે છે. હિંદમાં યાનનો ફેલાવો થયાનું એક સખળ કારણ બર્નિયર સાહેબ જણાવે છે કે, હિંદમાં ગરમ હવા પાણી હોવાથી ઝોકોને કાર્બન કરતાં જેમાં પ્રાણ વાયુ વિશેષ હોય, એવો ખોરાક લેવો પડે છે ; એટલે એને કાર્બનવાળાં માંસ, ચરબી, મદીરા વિગેરે વાપરવાની ઓછી અગત્ય જણાય છે. આ તેના શુદ્ધ ખોરાકને લઈ તેઓ આધ્યાત્મિક વિદ્યામાં આગળ છે.

હવા પાણી અને શુદ્ધ ખોરાકના પ્રમાણમાં હિંદમાં કર્મકારો વધી પડ્યા છે, એથી તેઓએ કમાઈ કમાઈને બીજાઓનાં ઘર ભર્યાં છે. જેઓ પૈસા ઉત્પન્ન કરે છે, તેને થોડું ધણું ઉપર ચોટીયું મળે છે. અને કેટલાક મજુરોને તો રોટલા સિવાય કાંઈ નથી મળતું. તેઓ ખિચારા પૈસા વગર કંઈ સારો ધંધો નથી કરી શકતા તેથી ધનવાનોના કાર્યમાં રગ દોડાવું પડે છે, માટે તેઓ શેર લાવીને શેર ખાવું એવા થઈ ગયા છે. એથી તેઓની 'સુલામ' એવી મોટી શાખ પડી ગઈ છે. ધનવાન લોકો તેને નીચ, સુલામ અને શુદ્ધ કહીને

એલાવે છે. આથી અજ્ઞાનમાં કુખેલા આંધળા અધીકારીઓના કબજામાં રહી, નષ્ટપણે અને લજ્જા કારક વૃત્તિથી જાતેજ ગુલામીમાં જોડાવું પડે છે. તેઓને એમ નહિ ખગર હોય કે, દેશની પાયમાલી એ પોતાના સ્વદેશ પ્રાતાઓના તિરસ્કારમાંથી જન્મ પામે છે. પોતાના ભાઈઓને પગ ભર ન થવા દેવાથી અને ધનની વ્યવસ્થા સારી રીતે ન કરવાથી, તથા સત્તાનો ગેરઉપયોગ કરવાથી, દેશની જાહોજલાલી, પર પાણી ફરી જાય છે. હિંદમાં મહેનતુ વર્ગો પ્રાકૃતિક નિયમોને લાંબને દારિદ્રતામાં કુખ્યા છે અને બરાબર તપાસ કરીએ તો તેઓ હજુ પણ નિકળવા પામ્યા નથી, તેઓની દાસ્ય એટો સ્વભાવિક સ્થિતિ થઈ ગઈ છે. કર્મકારોમાં ધણા એક બળવાન છે, પોતાના દેશના કારીગરોને વશ રાખી શકે એવા છે, વળી તેનામાં ધનનો પણ અનહદ સંગ્રહ થયેલો છે; પરંતુ શા કારણથી ઉન્નતિમાં આવતા નથી એ કંઈ કહી શકાતું નથી. હું કહું છું કે, ધનનો સંગ્રહ થયા પછી જો કર્મકારો ન જાહોજલાલીમાં આવ્યા હોય તો માત્ર હિંદના મજુરોજ.

હિંદમાં ખોરાક ધણે નિપજે છે પણ ખોરાક નિપજાવનારને પાછળ ફાટરાં રહે છે. કર, વારા, વેઠ વિગેરેથી પ્રજા રોડો પાડી રહી છે. એથી તેઓ કશી ગણત્રીમાં નથી રહ્યા જાણે કેમ તેઓનું કામકાજ મજુરી કરવાનું હોય ! તેઓને તો કશો અધિકારજ નહિ. આવા દાખલાઓ ધણાં પુસ્તકોમાંથી મળી આવે છે. આવું આવું કષ્ટ પડ્યા છતાં, તેઓ કોઈની આગળ ફરિયાદે જાયતો તેને ચાલુખતા માર પડે. ગુહેગાર ઠરાવી જેલમાં મોકલે, એનાથી તેઓ અમીર વર્ગ કે તવંઝર લોકોની સામા થઈ ન્યાય નથી મેળવી શક્યા, હિંદમાં ધણી વખત ઉચ્ચ પાથલો થઈ છે. રાજાઓ વચ્ચે હજારો લડાઈઓ જાગી છે. અમીર વર્ગમાં અને જુદા જુદા વંશના રાજાઓમાં વિચ્છેદ શરૂ થઈ, રાજ્યતંત્રપર, તપ્તપર અને મનુષ્યોમાં બહુજ ફેરફારો થયા છે; પણ સામાન્ય વર્ગ પહેલેથીજ ગુલામ તરીકે મનાતો આવ્યો હોવાથી તેઓમાં કોઈ જાતનું પરિવર્તન થયું નથી. વળી તેઓમાં એક બીજી ઘેલછા છે. તેઓ મનુષ્યથી થતાં દુઃખો ન નિવારી શકાય એથી કુદરત તરફથી મળતાં દુઃખો નિવારવાને આપણે શક્તિમાનજ નથી એમ લવારી કર્યા કરે છે. એજ તેની પાયમાલીનાં સખળ કારણો મોજુદ છે. ઝાઝો ભાગ મરીજનો હોવાથી મારામારીનો અને લુટફાટનો જય તવંઝરોનેજ હતો, જ્યારે તવંઝરને ઘેર ધાડ આવતી ત્યારે મરીઓ પોતાના ઘરમાં ઠેકડા મારી રાજી થતા; પરંતુ મઠે જતાં નહિં કારણ કે, તેઓને બહુજ સત્યાવા હતા તેમ પોતાનું ધન લઈ જશે એવો તેને ડર પણ ન હતો.

મારા સમજવા પ્રમાણે જો ગરીબો તરફ તવગર લોકોએ દ્રવ્યને અપાવર ઉપયોગ થાય એવો ક્રમ ગોઠવી આપ્યો હોત તો બધા સરખા વૈભવશાળી બની રહેત એથી જ્યારે લુટારા ધાડ લઇ આવત; એટલે બધાને સામા થવાની જરૂર પડતે કારણ કે, બધા ધનવાન હોવાથી સૌ સૌને ભય હતો; માટે બળનો સમુહ કરી લુટારાને હાંકી કાઢતે. આતો તેમ હતું નહિ, ગમે તેમ કરી ગરીબો પાસેથી ઓછે પૈસે કામ કરાવી પોતાની સત્તા અને જાહોજલાલી જગતને દરસાવી આપવાનાં હતાં. વળી એ વિષે બકલ સાહેબ એક બીજને દાખલો આપે છે કે હિંદમાં તો શુ પણ આવો ગરીબોને ગુંગળાવી નાખનારો કાયદો ઇજ્જતમાં પણ હતો. ત્યાંના લોકોની પાસે ઓછી મજૂરીએ કામ કરાવી અને ભવ્ય મકાનો થોડા ખર્ચે બંધાવી લેતા હતા. કે જે મકાનની પ્રશંષા આખા વિશ્વમાં થતી આવે છે. ઇજ્જતમાં એક વખત બે હજાર માણસ મિનારો બાંધવા માટે ત્રણ વર્ષ સુધી, માત્ર એકજ પથર લઇ જવામાં એલિફન્ટાઇનથી તે સૈસ સુધી રોકાયાં અને એમાં ત્રણ લાખ ૬૦ હજાર માણસો વિસ વર્ષ સુધી કામે લાગ્યાં હતાં.

તેમજ અમેરિકામાં મેક્સિકો અને પીરુના લોકોએ પણ ઇજ્જતની જેમ લોકોની ગરીબાઇ પર ધ્યાન નહિં આપતાં ઓછી મજૂરીએ ભવ્ય મકાનો બંધાવી લીધાં છે. પીરુમાં રાજ મહેલ બાંધવામાં ૫૦ વર્ષ સુધી ૨૦,૦૦૦ માણસો રોકાયાં હતાં. વળી એશીયાના હિંદમાં એક રાજ્યએ પોતાની બેગમની યાદગિરી માટે તેના પર સુંદર મકાન ચણાવ્યું છે, અને નજરે નજર જેનાર બર્નિયર, સાહેબ લખે છે કે તે મકાન સને ૧૬૩૦ તે, ૧૬૪૮ સુધી ચણાયું હતું. અને અઠાર વર્ષ સુધી વીસ હજાર માણસો રાજ કામે લાગતાં.

બકલ સાહેબનું એમ કહેવું છે કે, મિસરની પિરામીડ, હિંદનો તાજમહાલ અને પીરુના રંગ મહેલ બાંધવામાં મજૂરોનાં ગળા રેંસાયાં હોય અને પછી ખોટા ખર્ચમાં ખપી. જે માણસો એમ શેખી મારતા હોય કે એ મકાનો અમારા દેશની જાહોજલાલી છે અને હુન્નર ઉદ્યોગના પુરાવા છે. તો એ મૂર્ખતા જે મજૂરને યોગ્ય બદલો આપ્યો હોય તો આવાં ભવ્ય મકાનો બની શકેજ નહિં. આવી રીતે ગરીબોને જુલમથી કામે લગાડવાથી તેઓની સ્થિતિ સારી થઇ શકી નથી; એથી સમજે તો દેશને બારે નુકશાન થયું છે. પાંચકા ઉપર ગુલામી વૃત્તિ રાખવાથી તેઓની એ બુદ્ધિ પોતાના બાળ બચ્ચાંઓ અને ખાસ પોતાની સ્ત્રીઓ પર પણ તેણે અજમાવી છે સ્ત્રી ગણાય ધરતી દેવી પણ તેનું માન નોકરથી હલકું છે. કહેવત છે કે, કુરતાને આધારે સંપાદાન કરેલી સમૃદ્ધિ અને સત્તા કુરતાથીજ ભોગવી શકાય છે. દ્રવ્યવાન લોકો ગરીબોની સામે જોઇ રહે, મનમાં વિચાર કરે, કે આ બિચાર પ્રાણી કેવું

સીમાય છે, પણ ખીસામાંથી આથી કાઢતાં અદાર કલાક વિચાર કરે, ધરે આવે તો સુધી રાંટલી પણ ન આવે, ગરીબોને સતાવી, મંજુરિની કામ કરાવી પુરતા પૈસા આપવા એવી રીતે ધનનો સંઘેડી કરી, સુંદર હવેલીઓમાં રહેનારા વિચિત્ર કારીગરીવાળાં વાસણો અને ભ્રમકાદાર ચિત્રવાળાં દિવાનખાનામાં કિંમતી પોશાકની સાથે હીરા માણેકથી દેહને શોભાવી, કદાચને આરામ ખુરશી પર જામતા હોય તો એથી શું થયું? તેઓની લક્ષ્મી આવે રસ્તે ભેગી થયેલી હોવાથીજ એ વિચારીએ તો ચોર લુટારા અને જુદમી રાજાઓએ ખુચવી લીધી છે.

ગરીબ લોકોને અને વાતે દુઃખ હતું, ધનાઢ્ય લોકો મદદ કરે નહિં તેમ ખીજો ધંધો કરવા દે નહિં. બાપનો ધંધો દિકરાથી બદલી શકાયજ નહિં. કુંભાર તો બસ માટીજ ચુધ્યા કરે!

જ્યાં આવી સ્થિતિ હોય, ત્યાં સ્વતંત્રતાના વિચારો ક્યાંથીજ જન્મ મામે? કદાચને કોઈ બહાર પડે તો ઉમરાવ વર્ગ અને ધર્મ ગુરુઓ તેને ઉચલાવીજ પાડે. રાજા લોકો થાસે તેઓનેજ માન હતું. સારા હોદ્દા સારી જમીનો તે લોકોએજ પચાવી પાડી હતી. ગરીબોને કહો તો એક સાઈ જળું જપટુ પણ બાગ્યમાં ન હતું. તેઓની એવી તો કનીષ્ઠ સ્થિતિ હતી કે, સાઈ કપડું પણ પહેરાય નહિં; એ ચાલ હજુ પણ મોજુદ છે. વળી સ્ત્રી કરવી એની પણ રજા લેવી પડતી. કયો પોશાક પહેરવો, કયો ધંધો કરવો, કયે ગામ રહેવા જવું; એ બધું પુછીનેજ થતું. પછી દેશ પાયમાલ ન થાય અને જય ક્યાં?

ઇંગ્લાંડમાં પણ આવીજ રીતે પહેલાં અધેર ચાલતું હતું. ત્રીજા જ્યોર્જના વખતમાં સુરક્ષિત ધારા ધોરણો અને વ્યાપારો તુટી મચા હતા. રોમન કેથોલીક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મ વિષે લાખો વાર રમખાણો થયાં હતા અને અઘાપિ પર્યંત ઉંદર અને ગિલાડીના જેવોજ સ્નેહ નિભે જાય છે. તેનામા હિંદની પૂર્વ સ્થિતિના કરતાંએ દેવ દેહરાંને સાઈ માન આપવામાં આવતું અને ત્યાં સુધી ખોટા નહેમો અને ખોટી અસરો જામી ગઈ હતી કે જેની ગણતરી કરીએ તો ખીજો હિમાલય ઉભો થઈ જાય; પરંતુ જ્યારે તેનામાંથી ખોટા વિચારો અને ગરીબ લોકોની ગરીબાઈ કચડી તે પર ધ્યાન પૂર્વક વિચાર ચલાવવામાં આવ્યો. ત્યારથીજ તેઓ જાહોનલાલીમાં આવતા મચા છે. હજુએ ધણીજ કલ્પીત વાતો છે પણ હિંદના કરતાં થોડી છે. હેરોડોટસ અને વિલ્કિન્સ કહે છે કે, હિંદ અને ઇજિપ્ત તથા પીર અને મેક્સિકોના લોકો જુના રિવાજનું રક્ષણ કરે છે; પરંતુ નવા રિવાજો હાથલ કરતા નથી, એથી નીચલા વર્ગના લોકોને બહુજ ભોગવવું પડે છે. આંહી એજ વર્ગો જેવામાં આવે છે. તવમર અને ગરીબ, લોકો આવી રીતે દ્રવ્યની અસમાનતાથી એટલે જેવતાં સુધી

સત્તાધીશ થઇ પડ્યા. આથી એજ દેશમાં સહુ પહેલાં જ્ઞાનોદય થયો. પણ સામાન્ય લોકોને આમ બૂલવણીમાં નાખવાથી દેશને કંઈ લાભ થયો નહિં અને સુધારાનું મૂળ નબળું પડવાથી જે તવંચર લોકોમાં જ્ઞાન હતું એ પણ રવાના થઇ ગયું. જ્યારે પરદેશી રાજાઓ લડાઇ કરવાને ચડી આવ્યા, ત્યારે સર્વત્ર સુધારો નાશ પામ્યો. લોકોમાં સંપત્તિ હોવાથી અને ગરીબ લોકો હતાશ હોવાથી દેશના રક્ષણમાં ભાગ ન લઇ શક્યા. આથી પરદેશીઓ ફાવી ગયા; તેથી સુધારો અને જીવનનાં રાજ્યો છિન્ન ભિન્ન થતાં દેશની બહુજ દુર્દશા થઇ. તેનાં ફળ બધુંજ એ! આજ દિવસ સુધી ભોગવવાં પડે છે અને હજી કેટલાંક ભોગવવાં હશે એનો અનુભવ કરો ?

યુરોપ ખંડમાં કુદરતની સામે થવામાં ભારે સામર્થ્ય છે. તેઓ પોતાની ઉન્નતિ ખીલવવા માટે નહેરો ખોદી, પર્વતો તોડી, જંગલો કાપી, દરિયામાં ટેકરાઓ તોડી પાડી રસ્તો સૂગમ કરે છે. એથીજ સાર્વભૌમપર સામ્રાજ્ય ભોગવે છે. કળા કૌશલ્યતામાં એકા છે. તેઓ અગાઉના વહેમોને હાલના જમાનામાં હાંકી કહાડે છે. પરાધિનતાને ધિક્કારે છે. કેળવણી માણસ તરફ સ્નેહભાવ રાખી, અજ્ઞાનને સતાવે છે. એટલે બધાને સુધરવાની ફરમાશ પડે છે. આંહી તો સુધરેલા સામે કોપ અને બીજા કેળવણી સામે દયા બતાવવામાં આવે છે અને ત્યાં સુધી કહેવામાં આવે છે કે, બિચારો ગરીબ છે કંઈ આપો ! આપો ! એટલે આમ મહેનત વગર મળતું હોય તે શા માટે મજૂરી કરે ? હુન્નરશાળી બની શી રીતે પોતાના દેશને પગ બર કરી શકે ?

વળી ભારતને પાયમાલી કેમ લાગુ પડી એ વિશે બીજો દાખલો એ છે કે જે માણસો કુદરતની રચનાઓ જોઇ આશ્ચર્ય પામે, મોઢામાં આંગળીઓ ધાલે, તે માણસ પોતાની શક્તિને નરમ પાડે છે અને પોતાને ઘુમ્મટ સમજી હું કંઈ ન કરી શકું ! તારી ગતિ અકળ છે એમ કહી હર વખત કુદરતની સામે નિશ્વાસ નાખે છે. તેઓને છેવટ ભાગ્યમાં પણ એજ રહે છે. જે દિશા તરફ જુએ ત્યાં પણ કુદરત બેડી હોવાથી તેને અસંખ્ય અડચણો નજર આગળ તરવરી રહે છે. આ પ્રમાણે તેની મનની શક્તિઓ કુદરતની પ્રોત્સાહ રચનાને જોઇ નરમ પડી જાય છે તેથી તે રચના બાળવાનું બારીક રહસ્ય તેનામાં નથી આવતું. જે દેશમાં આવા નીર્મલ્યપણાના વિચારો અને વહેમો હોય, ત્યાં ધર્મગુરુઓ ફાવી જાય છે અને પોતે ન જોએલાં હોય; પણ ધન કાઢાવવાની લાલચે કુદરતની સત્તાનાં વધારે વખાણો કરી, અદસ્ય ખિનાઓમાં ગાળી દે છે; એટલે લોકો બધામાં રહી ધર્મ ગુરુનાં તળીયાં ચાટી જાય બધામાંથી મૂકા થાણું એમ સમજી હસતા હસતા બહાર આવે છે. આનાથી તેઓને કુદરતની

કારણે શોધવાને બદલે દેવતાઇ કારણે શોધવાની ટેવ પડી ગય છે. યૂરોપ ખંડમાં મરડીને પહેલાં દેવી તરીકે માનતા અને એ વિચાર બહુજ લાંબો કાળ ચાલેલો. જ્યારે વેદિક શાસ્ત્રોને આધારે એના ઉપર અખતરો કરવામાં આવ્યો; ત્યારેજ સમગ્રયુ કે આ એક આપણો બ્લેમ છે. ઝેગને દવાથી હટાવો. પણ દેવતાઇ કહી નાસભાગ ન કરો. જેઓ ઝીણી અને જડી એ બને બાબતમાં વિચાર કરી તર્ક શક્તિ દોડાવે છે, તેઓજ ખરેખર પોતાના પરથી આદ્ય નિવારી શકે છે. માથે પથર પડું પડું થઇ રહ્યો હોય અને કુદરત કરે તે ખરું, એમ બોલી એસી રહીએ તો એ પથર સગો ન થતો હોય કે તમને બચાવે. માત્ર ઉડીને ઉઝા થાઓ તોજ બચી શકો તેમ છે. જ્યાં કુદરત પર વલણ રાખવાની ટેવ બંધાઇ ગઇ હોય ત્યાં કલ્પના શક્તિ વધે છે; પણ કુદરતને તાબે કરી કામે લગાડવાની બુદ્ધિ આવતી નથી. જ્યાં કુદરતી દેખાવો વધારે હોય ત્યાં એવું કલ્પનામય વાતાવરણ બંધાય એ અતીશયોક્તિ બધું ગણાય નહિ. જુઓ તો હિંદુ શાસ્ત્રો કવિત્વ શક્તિ પર રચાયાં છે. કેમકે કવિત્વ શક્તિએ કલ્પનાઓનો મહાસાગર છે. બધાં કાવ્યો કાવ્ય શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે બંધાયાં છે. તેથી અત્યંત માન આપવા લાયક છે અને એમાં વળી કાવ્ય શાસ્ત્ર તો એવી રીતે સંપૂર્ણ કેળવાયું છે કે ન હો સારી આલમમાં!

કલ્પના શક્તિના પ્રભાવથી લોક દરેક પુસ્તકોમાં રહેલાં પદોને ગમે તે રીતે કરડી મરડીને અર્થ કરે છે, એથી પૂર્વ યુગોને માટે આદરભાવ ઉત્પન્ન થવાથી નવો યુગ સુધરી શકતો નથી. જ્યારે મનુષ્યમાં સત્યભાવના પ્રગટ થઇ, વર્તમાન કાળ પર પૂજ્ય બુદ્ધિ જમી રહેશે ત્યારેજ સારો અવસર જોઇ શકાશે. આગમનો વખત સારો હતો હાલ જમાનો ખરાબ આવ્યો છે. આવું બોલનાર માણસ નડકી કાદંબરી પીને આવ્યો છે, જે તેણે ખરાબર વિચાર કર્યો હોય તોજ તેને માલુમ પડે કે જેવી રીતે સત્ય ધર્મની સાબીતી માટે ધર્મ ગ્રંથો રચાયા તેમ હરામ ખોરોની હરામખોરી બહાર પાડવા સાર ખરાબ વાતોના સંગ્રહો ગોઠવવામાં આવ્યા હોત તો માલુમ પડતે કે કૃતયુગ સારો કે કલીયુગ?

હાલનાં મનુષ્યો એમ કહે છે કે પૂર્વે મનુષ્યો પરોપકારી અને સાદા હતા, લાંબુ આયુષ્ય ભોગવતા, દેવો મદદે આવતા, પરમાત્મા સન્મુખ વાત કરતા, મનુષ્યોમાં અધર્મ ન હતો. આવી રીતે જમતને બનાવી, આ ચાલુ ઉમદા જમાનાને ખરાબ કહી ચાલ્યો જવા દે છે; પરંતુ જે આવું બોલનાર ધર્મ પુસ્તકો વાંચતા હોય તોજ માલુમ પડે કે રામાયણમાં, મહાભારતમાં અને ભાગવતમાં કેવી રીતે ભાષમાઇઓમાં હરામખોરી કર્મની સાબીતીઓ મળી આવે છે. ભાઇ! સાહે અને નરસું સાથેજ હોય છે. નરસું આપણુથી સાહે થાય છે. શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના અરસામાં

જમાનો કેવો હોવો જોઈએ કે જ્યાં પુરણુ પુરોહિતમ બિરાજતા હતા; તેજ વખતમાં લગ્નહો. અને કુટુંબકલહો જાગ્યા ખુદ પરમાત્માનાજ કેટલાક વૈરી થયા અને વિદેશમાં તપાસો તો પણ એમજ બન્યું છે. ઇસુ ભગવાનને ચાકુદી લોકોએ વધ સ્તંભપર પ્રાણ ત્યાગ કરાવ્યો હતો; માટે સાર અને નરસું સાથેજ હોય છે પણ સુધારવું એ આપણું કામ. પૂર્વના મનુષ્યો ભણે લાંબુ આયુષ્ય ભોગવતા, એ ભણે પરોપકારી અને સત્યવાદી હતા, દેવોને બોલાવતા, પરમાત્મા સાથે વાતો કરતા; પરંતુ તમારી સકિતાના પ્રભાણમાં તમે કામ કરો. એ લોકો પ્રભાવશાળી હતા તેથી તમારે બેસી રહેવું એતો ઉણદું પ્રભાવશાળીને બટો લગાડવા જેવું છે અને બીજા લોકો નક્કી એમજ કહે કે જુઓ ફલાણુનાં સંતાનો આવાં નિર્માલ્ય બની ગયાં અને તેના બૃષ્ઠ થયેલાં આ સંતાનો છે. આપણામાં પ્રાચીન કાયમને માટે કાળજી અને ચાલુ જમાના પ્રત્યે બેદરકારી જણાવવામાં આવે છે, એજ પાપમાત્રી છે એજ અમ્મી બદ શીકલ છે.

હિંદમાં કુદરતી સ્વરૂપ વધારે છે એટલે લોકો નિરસાહી બનતા જાય છે. આકાશને ટેકો દબને ઉભા હોય એવા અગણીત પહાડો છે. એવી તો મોટી નદીઓ વહે છે કે જેને સાગરની ઉપમાં અપાય છે. દેશની આસપાસ બચકર નિર્જળ લાંબા રણો છે; તથા બીજી બાજુ મોટા સમુદ્રો છે. તેથી બચ પામી અગણીત લોકોના અભિપ્રાયે કુદરતથી ડરી જઈ, ધર્મ ગ્રંથોમાં એવું લખી માર્યું છે કે વિદેશમાં જવું એ પાપ છે. આમ ન બનતાં સાધુતા ગ્રહણ કરી લીધી. નહિંતર જુઓને ગંગાનદી પ્રબળ પ્રવાહથી તે ઠેક કન્યા કુમારી સુધી લાંબા રસ્તામાં જ્યાં વધારે આશ્રયની જરૂર જણાય છે, તે સ્થળે પણ સહીસલામત બધું આશ્રય લેવા જેવું એકે બંદર નથી. વળી પોતાનાથી ન બંધાય માટે નહિ અને નહિ બને! એમ કહી બાંધનારાઓને પણ હતાશ કરે છે. લોકોમાં કુદરતી દેખાવો નીહાળી રમણીય રસ્તાઓ જોઈ, નિરૂધમી થવાનું વાતારણ ફેલાયું હોવાથી જ્યાં ત્યાં માણસો ટાળે વળે છે, આજ તેઓના સમયની ગેરપયોગતા છે અને તેને લઈનેજ નદીઓ, પહાડ અને જમીનના ગુણદોષથી થતા બનાવોને દેવતાઈ સમજી બેઠા છે.

ગ્રીક, ઇગ્જાંડ, અમેરીકા વિગેરે દેશ અને ખડોના લોકો મનુષ્ય તરફ આદરભાવ અને તેની કૃતીઓને વખાણતા હતા, ત્યારે હિંદીઓ મનુષ્ય કાર્યને હલકું ગણી ઇશ્વરી કાર્યને વખાણતા હતા તેને બાંધેજ ખંખર હશે કે કુદરતથી ન બની શકે એવો શ્વેતચિંદુ રામેશ્વરથી તે ઠેક ચારસો ગાઉનો દરિયો પશુઓએ બાંધ્યો હતો. આપણા લોકો વાંચે છે, સાંભળે છે; પણ યાદ નથી રાખતાં એજ અફસોસ પામવા જેવું છે.

વિદેશી લોકો કુદરતી બનાવેને બરાબર ઓળખી જઇ તેનાથી અવવાનો ઉપાય રચે છે, તો આત્મા ફાવી જાય છે. તેઓનામાં એક મહાન જીવરહેલું છે. તેઓ એમ સમજે કે ફલાણા દેશમાં ફલાણી વસ્તુ વખણાય છે તો તેના જેવીજ આત્મા બનાવી આપે છે અને તે કયેજ છુટકો, કદાચને ન બની શકે તો એ પ્રખ્યાત થયેલી વસ્તુઓપર અસંખ્ય દોષો ઢોળી પાડી એકદમ નાલાયકના રૂપમાં બહાર પાડે છે. જેમકે હિંદમાં તાજમહાલ કે બીજું દેવાલયો આદિક મસજીદો એવી તો બધી છે કે જેની બરોબરી સમગ્ર ભૂમંડળમાં ન થઇ શકે! તો તેણે શું અડાવી માર્યું કે એ બધી વસ્તુઓ દેશની પાયમાલીની વસ્તુઓ છે અને એમાંથી કોઇ માણસ પોતાની જાહોજલાલી અને દેશની બળબુધ્ધી સાબિત કરતો હોય તો તેને મુખમાં ગણી કાઢવો પણ તેઓ નહીં સમજતા હોય કે હિંદ બળ બુદ્ધિ અને કારીગરીનો અછો નીશાળીઓ છે. દેશની હાલની સ્થિતિ સરખાવતાં પૂર્વની સ્થિતિ બહુજ સમૃદ્ધિવાન હતી, અને દુર્બળ લોકો બુખ્યા સુધ રહેતા તેને રોચનો ખોલી આપવાની એક તરકીબ હતી, પૂર્વનારાજાઓની જાહોજલાલી અને અમારો દિવ્ય દેશ કે જે હાલ નિદ્રામાં છે તેની અગાઉના બુદ્ધિ બળની સાબિત માટે તાજમહાલએ દિવો છે. તેને અમે કેમ ન માન આપીએ ?

વળી તે કહે છે કે આવાં મકાનો ચણાતી વખતે ગરીબોને બહુજ ઓછો મુસારો આપવામાં આવે અને ગરીબોમાં વધારે ગરીબી થઇ કરે એટલા માટે આમ થતું. તો જે વખતે તાજમહાલ ચણાતો હતો તેજ અરસામાં યુરોપમાં રહેલા આર્યલાંડમાં મજુરોને દરરોજ ચાર પેન્સ મળતા હતા અને બીજે દિવસે મળશે કે કેમ એનો પણ વાંધો હતો તો તમે કેમ મજુરોની સામું ધ્યાન ન આપ્યું ? તમે કેમ મજુરોને અકેકા પોંડ ન આપી દીધો ? એ તો સમયના પ્રમાણમાં મજુરોની મજુરી અને માલના ભાવો વિગેરે બદલી શકાય છે. એનો કાણ હરિશ્ચંદ્રનો અવતાર છે ? કે દેશમાં બાર આના મજુરીનો ભાવ ચાલતો હોય અને પાંચ રૂપિયા આપી દે! જે વખતે જે ભાવ ચાલતો હોય, એનાથી તો વધારે પરમાત્મા પણ નથી આપી શકતો. એટલે એ વાતને નાપસંદ કરી હાલના જેવી એ વખતે મજુરી ન અપાતી એટલે એ વખતના મકાન બંધાવનારને દોષ ઓઢાડી દેવો અને કહેવું કે આવા ઓછે ખર્ચે બંધાયેલાં ચમત્કારી મકાનો, દેશની પૂર્વે કેવી અધમ સ્થિતિ હતી, તેને માટે બસ પુરતી સાબિતી છે. વાહરે મારા વિશીઓ.

વળી તેઓએ કવીઓના જન્મ મરણના ઓટાળા કરી પ્રવીણ કવીઓને લુચ્ચ અને ચોરાટીયા ગણી લીધા છે, જેનો એક એક સજ્જ અમુલ્ય છે, જ્યારે તેનો અર્થ ન માલુમ પડે ત્યારે બીજા પાસે જાણવાની જરૂર

છે; પણ પોતાને અર્થ ન સુજે ત્યારે મંથને વંખોડી કર્તાની મહેતતને સળંગાવવી નહિં જોઈએ, જેઓ લખી ગયા છે અને જેણે નજર નજર અનુભવ્યું છે તે ખોટા અને મુળ વતનીથી બહુમાં બહુ પછવાડે આવેલા શી રીતે વાતને ખોટી કરી બતાવે છે, એનું રહસ્ય કંઈ સમજવું નથી. જે તેઓ સમજવશે તો ઉપકાર થશે.

મારું એમ નથી કહેવું કે એમાં અતીશયોક્તિ નહિ હોય પણ બધી વાતો તો ખોટી ન હોઈ શકે, સમજે કે ભોજના વખતમાં કાલીદાસ થયો અને એણે પોતાની આત્મ સ્લાધા બહાર ન પાડવા બાબતે નામ, દામ અને સંવત ન આપ્યો હોય તો એ ભોજના વખતમાં નથી થયો એ શું સાબિતી? કદાચને એના જેવાજ બીજા કાળીદાસ કાંઈ બીજા વિક્રમ કે સહર્ષ રાગના સમયમાં થયો હોય તો આ ભોજના વખતનો કાલીદાસ ખોટો એમ શી રીતે કહી શકે છે? શું! કાળીદાસ નામનો બીજો કવિ ન હોઈ શકે? તો ઈંગ્લાંડની ગાદીએ પાંચમા જ્યોર્જ અને સાતમા એડવર્ડ શી રીતે ગણાય? ખરેખર આ બાબતમાં તેઓનાં કટાક્ષ છે. અદેખાઈ છે. એ દેશના કવિઓ અને કારીગરો કેમ ચડતીનાં ચિન્હો તરીકે ગણાય? આજ તેની ઇર્ષાળુ મગજની તર્ક શક્તિઓ છે.

આપણો દેશ પાયમાલ થયો એનાં દૃષ્ટાંતો મેં પ્રથમમાં આપ્યા છે, એ ઉપરથી સમજી લેવાનું છે. વળી દૈવ! દૈવ! કરી બેસી રહે છે એ પણ ઉદાહરણો સાચાં છે. કુદરત શક્તિઓની સામે થઈ કાર્ય આરંભવું એ પણ એનામાં શક્તિ નથી. એમ ગરીબોનાપર ધ્યાન નથી અપાતું, સ્ત્રી કેળવણીના વિચારો નથી, એ બધું સાચું, કહીશ પણ ઉજ્જ્ય કરી બંધમાં દેશ જઠકડાયો હોવાથી જ્ઞાન તંત્રોમાં ખીલી ઇશ્વરી શક્તિની સાથે તાર જોડાઈ ગયા છે. સૂર્યનાં અનંત રશ્મીઓ હુન્નર કળાનાં નહિં પણ આધ્યાત્મિક વિષયનાં વરસી રહ્યાં છે. ઈંગ્લાંડ આદિક દેશોમાં સૂર્યનાં કિરણો જુદા ભાવ બજાવે છે, સાઉથ અમેરિકાના બ્રાજીલ જેવા ખંડમાં પણ જુદાં આવે છે, હિંદમાં અને આફ્રિકામાં પણ જુદાં વરસે છે, આ બધી કિરણોની ક્રિયાઓ છે. જે એ અંગ્રેજોના વારસા હક હોય તો તેના એક બે બાળકને મોકલી આપો હિમાલયનાં જંગલોમાં પછી હું જોઉં છું, કે કેમ કળા લડાવે છે વળી તેઓ કહે છે કે અમે કુદરતથી ડરતા નથી. એક વખત એવો હતો કે યુરોપ જંગલી હાલતમાં હતો અને યુરોપમાં બીજા દેશો કરતાં નદી, સરોવરો, પહાડો, જંગલો વિગેરે ઓછાં છે. જમીન રસાળ નથી, હવા થંડી છે, દ્રવ્યના વિભાગ બીજા દેશો જેવાજ હતા પણ પાછળથી એ બધું સુધરી ગયું, કુદરતનું બળ બધું છે; પણ દિન પ્રતિદિન એ ઘટતું જાય છે. મનુષ્યોની જીજ્ઞાસા એટલી બધી તો ચમત્કારી છે, કે દરેક વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરે છે.

વળી ત્યાં કુદરતને દબાવે એવો; માટેજ કુદરતને વશ કરી ફતેહ મેળવી છે. અને કહે છે કે, એક વખત મધ્ય કાળમાં કોડ નામનો રોગ ફાટી નીકળ્યો હતો તે અમે વિદાય કર્યો, શાસ્ત્રોનું સંશોધન કરી એરીસ્ટોટલ, ન્યુટન, પ્લેટો, એમર્સન, પાઇથા ગોરસ અને બીજા કવિઓએ તથા વિજ્ઞાન શાસ્ત્રોએ પ્રયાસ કર્યો છે કે તે અવર્ણનીય છે. યાંત્રિક શોધો કરી, જગતને હેરત પમાડ્યું છે. અમારા બળથી સર્વને પરિચિત કર્યા છે. ગમે તેવા દુષ્કાળ પડે તો પણ ડરીએ એવા નથી. ભાઇઓ! આનું કારણ તમે સમજ્યા હશે. એ કહે છે કે, અમે કોડનો રોગ નાબુદ કર્યો, તો કોડ એતો એનું સ્વરૂપ છે. શાસ્ત્રોનું સંશોધન કરી તત્વજ્ઞાન આદિક અસંખ્ય શક્તિઓ કેળવી. તે શાને આધારે? હિંદુના શાસ્ત્રોપ્રમાણે યાંત્રિક શોધો કરી એ પણ હિંદુ તત્વને આધારે દુષ્કાળથી નથી ડરતા તે અમે જાણ્યું, લોખંડની પેદાશ અને કોલસાની નરદમ ખાણોવાળો ખડકો ગયેલ દેશ ભુખે નથી મરતોએ પણ સમજ્યા શા માટે ભુખે મરે? હિંદમાંથી ઢગલામોઢે અનાજ લઇ જઇ, ત્યાં ખાણો નખાતી હોય તે દેશ શા માટે ભુખે મરે! અને કાચા માલને પાકો માલ બનાવી આરગણી કિંમતે વેચી દે, અને વિદેશના ધંધાને કાયાદારી ઇચ્છા પૂર્વક રગડી, હરેક બાને તેની પવિત્ર યુદ્ધિને બ્રષ્ટ કરે તેને કોણ પહેંચે.

પોતાના દેશમાં ધર્મ બાળે ગમે તેવી ઉચલ પાથરો થઇ હોય, ત્યાં બલે ગમે તેવાં જંગી મકાનો બંધાયાં હોય, પોતાના ધર્મ પુસ્તકોમાં બલે ગમે તેટલી અતીશયોક્તિ ભરી વાતો હોય, બલે ગમે તેવો અત્યાચાર ચાલતો હોય, અને ત્યાં લોકો ભુખે મરતા છતાં તેના તરફ ખ્યાલ ન અપાતો હોય, પુસ્તકો ગમે તેવી બીભત્સ બાળતોથી ખુરડાવાં હોય; છતાં તેને પ્રશંષા પાત્ર ગણવાં અને બીજા દેશોની અનહદ પ્રશંષા પાત્ર તથા અહિંસામય બાળતો હોય; તો પણ તેના પર અસખ્ય દોષો ઢોળી દેવામાં આવે તેવા લોકોથી પ્રભુ અમને દુર રાખે હિંદીઓ બધાની વાતોને પ્રશંષા પાત્ર ગણવાથી અત્યારે નિર્ભય, અને કદપીત બાળતોને પ્રશંષનીય ગણનાર તરીકે અર્ધા માંડા કહેવાય છે. તેનું કલંક ઉતારવું હોય તો ભાઇઓ! મહેરબાની કર્મવાદી બનો.

‘આધ્યાત્મિક આર્યાવર્ત.’

ભારત વર્ષનાં દરેક મનુષ્યના સ્વભાવનું વાતાવરણ આધ્યાત્મિક વિષય પર છે. તેઓ જે જે કર્મો કરે છે, તે તે ધર્મથી અને જ્ઞાન ભક્તિથી ભરેલાં છે, એમ સમજે છે અને કરે છે પણ તેમ તેઓનું કોઈ પણ કાર્ય મનુષ્યોના અંતઃકરણો દ્વંધ કરવાને કે કોઈના પ્રાણની હાની થાય તેવું નથી. કર્મ આરંભવામાં તેઓ બહુજ ખ્યાલ રાખે છે. પારકાનું દીલ દુભાય એ પોતાનાં કલેશન કપાય એમ સમજે છે. તેઓનાં દરેક પુસ્તકોમાં કારોઠાર અહિંસાના ફકરાઓ હોય છે. મેક્ષમુલર કહે છે કે હિંદીઓના જેવો સ્વભાવ, તેના ગુણો, ધર્મ, દયાળું પ્રકૃતિ, સન્માન વિધિ, પ્રેમ એતો હું સાર્વભૌમ રખડ્યો તો પણ મને કોઈ દિશામાં ન મળ્યાં તેઓ દુઃખી થાય છે, તો પણ મુંઝે મોઢે સહન કરે છે. દુઃખને સહન કરનારાઓમાં એનો પહેલો નંબર છે. તેઓ ગમે એવો વિજય કરીને આવે, તો પણ તેઓને અભિમાન આવડતું નથી. જુઓ કે હિંસક વૃત્તિ દુનીયાપરના કોઈ છાના ભાગમાં પણ અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય છે, પરંતુ ખીજ દેશો કરતાં હિંસામાં તેઓ અત્યંત પાછળ છે. મરણ પછીની જીંદગીમાં એ કરેલાં કૃત્યો બરાબર ભોગવવાં પડશે, એમ ભય પામી અદ્રશ્ય સૃષ્ટિના ડરથી દુષ્કૃત્ય કરતા નથી. વળી મરણ પછી પોતાના બાળકને શીખવતા જાય છે કે બેટા! જ્યારે માણસ દેહાભિમાન છોડે છે, સારેજ તેને એ વખતે પુનઃ જન્મ કહેવામાં આવે છે. સંસારીક કાર્યો આપણા વિજયનું કારણ નથી, એ તો માત્ર ભય છે. સૃષ્ટિના સર્વ જીવો આપણા બંધુઓ છે. કોઈના તરફ વૈરભાવ ન રાખવો જોઈએ. કુસંપથી દયા, ધર્મ અને સુખની વૃદ્ધિ થતી નથી. આપણે ગમે એવા હુશીયાર હોઈએ, પણ વૈરની વસુલાતમાં મર્યા રહીએ, તો દીન પ્રતિદીન ચડતીને બદલે ઊલટી પડતી થતી જાય છે. હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમ સરહદ પર, અફઘાનિસ્તાન જવાના માર્ગમાં આફ્રિદિ જાતના જંગલી લોકો વસે છે, તેઓ અરસ પરસ વૈર લેવાની બાબતમાં વખણાય છે. એક આફ્રિદીએ ખીજ આફ્રિદીને મારી નાખ્યો હોય, તો તેનું વૈર લીધા પછી એટલે પુનને બદલે પુન કર્યા પછીજ સાંત બેસે છે. અને એવાં વૈર ત્રણ ચાર પેઢી સુધી ચાલ્યાં જાય છે. તેઓ જીવ લેનારનો જીવન લે તો તેને અનાજ ભાવતું નથી, આવા ઝેરીલાં સ્વભાવથી તેઓ ઉઘમી, શૂરવીર અને મજબુત છતાં, કુસંપથી આગળ વધી શકતા નથી. જ્યારે આંખમાંથી ફેંકેલું હેરાન કરનારું ઝેર મધુન એટલે કોઈ પુસ્તક કે કોઈ બોધ આપનાર વ્યક્તિની જરૂર નથી. આપણે અવશ્ય યાદ રાખવું જોઈએ કે આપણી યુદ્ધિ, આપણું માન, કીર્તી, રાજ્ય સત્તા, મહત્તા, આયુષ્ય અને સંબંધ એ બધાં વાયુથી ચાલતાં ઝડપી

વાદળાંઓ છે. આપણાં દરેક કાર્યો પાર ન પડવા બાબત નાહિંમત એ એક જળરી આડખીલી છે. આપણે એ વિષયને નથી સમજી શક્યા. એટલે એ આપણને જીવત ભડકામણી લાગે છે; પરંતુ જો એ રસ્તો હાથ આવે તો હું કહું છું કે ધર્મવેતા કે દેશનેતા થવું બહુજ સુગમ છે. તમારે કોઈપણ કાર્યની શરૂઆતમાં ગમે એવાં સંકટો પડે તો પણ ડરવું ન જોઈએ. જ્યારે પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરવા ‘સર ફ્રાન્સિસ ડ્રેક’ ગયો, ત્યારે ધણે ઠેકાણે તેનું વહાણ યુડવાની અણીપર આવતું હતું, છતાં રસ્તાનાં કપટો સહન કરી પૃથ્વીને આ છેડેથી પેલે છેડે જઈ આવ્યો. તમારી બધી શક્તિનો ઉપયોગ થઈ જાય તો તેમ થવા દ્યો. એ શક્તિ પરોપકારના કાર્યમાં આજોટી પાછી બમણી વૃદ્ધિ પામી, તમારા અંતઃકરણમાં હાજર થશે. તમને જગત શું કહે છે? તે સામા કંઈ નહિં ધરો, જેવી રીતે સોનું શુદ્ધ કરવાને અગ્નિની જરૂર છે, તેમ આપણી સત્તાને ખીલવવા માટે કષ્ટની જરૂર છે. આપણામાં કષ્ટને સહન કરવાની તાકાત ન હોય તો એ કષ્ટો આપણને પોતા બાળી ગુંગળાવી મારે છે. વજના પ્રહારો કરી, ગોળીઓનો મારો ચલાવે છે. જો દુઃખો આપણા કળવામાં ન આવે અને આપણને બરાબર એ દુઃખના રહસ્યનું જ્ઞાન ન હોય તો, આપણે ધારેલે સ્થળે નથી પહોંચી શકતા. આપણે ધારેલી દિશા તરફ ન જઈ શકીએ, તો આપણી જાતને શરમાવા જેવું છે. આથી આપણે હાથે કરીનેજ દુઃખને બોલાવ્યું કહેવાય. આપણા હાથથી જો આવીને આવી ભુલો થયા કરે, તો આપણાથી કોઈ દિવસ સારું કામ થવાનું નહિ. મનુષ્યો વિચારી વિચારીને પોતાના કાર્યો અમલમાં મુકે, તો જેમ નક્ષત્રો સુર્યની આસપાસ ફરે છે. એમ દરેક કાર્યો અને તેની વિજ્ય પામિનાં કારણો તમારી આસપાસ ફરવા લાગે તમે જ્યારે તમારા શરીરને કામે લગાડશો અને તમારી જાતને ઉચ્ચક્રી, ત્યારેજ આખું જગત ઉચ્ચક્રાઈ તમારી પાછળ પાછળ કાર્ય કરવા લાગશે. પહેલાં તમારે સિંહ બનવાની જરૂર છે, પણ મેંદા બનવાનું નથી, કદાચને હજારો મેંદા એકઠાં થયા તો શું? એનાથી સિંહ નાસવાનો હતો? પરંતુ એક સિંહ આવ્યો હોય તો હજારો મેંદા પોતાના બહાલા બચાવ્યાંએને કાળના મુખમાં સોંપી નાહસી જાય. કહો! આમાં હજારો ટોળાં હોય તો શું કામનાં? કદાચને તમને ટોળાં બાંધવાની ટેવ હોય તો તેમ કરજો, પણ સિંહોની બરતી વિના અન્ય જીવોનો સંસહ કરશે નહિં. મતલબ કે મેંદાઓને દેશવટો આપી, માત્ર શૂરાઓનેજ બાચમાં લ્યો. પછી જોઈ દ્યો! તમારાથી મોટામોટા દેવો ડરે છે કે નહિં. અધિમાના મહાન્ ઝારની સાથે જ્યારે નાનકડા જપાને બાસ બીડી, ત્યારે જપાનના મીકાડોએ પ્રભુ જોગ કોઈ પણ એવો સંદેશો બહાર નહોતો.

પાડ્યો કે તમારે સર્વને લડાઈમાં ઉતરવું પડશે; માત્ર એટલું જ કહેલું કે તમારા સંતાનની સ્વતંત્રતા માટે તમારા દેશની આબાદીને માટે તમારે જોઈ રહ્યું છે તે કરો. આ શબ્દો જાપાનીઓને આરપાર પેસી મળ્યાં. મહોં તો શું! પરંતુ સ્ત્રીઓ પણ પુરૂષોના સ્વાંગ પહેરી લડાઈમાં ઉતરી પડી. સરંગો ફેડવામાં તથા સમુદ્રમાં રશિયનની સ્ટીમરો કુઆડવા માટે તારો ગોઠવવા અને આ મછવા પરથી બીજા મછવા પર તરીને જવા માટે પોતાના દેહને જળમાં ઝંપલાવી, મહાન પાદશાહને હરાવ્યો, આ કાર્ય જેવું તેવું પ્રશંસા પાત્ર નથી. તમે એટલું તો નક્કી સમજાવો કે જેવું કાર્ય જાતથી, ખંતથી અને પોતાની ફરજથી અને છે, એવું એક કાર્ય બીજા કોઈ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી બનવું અશક્ય છે. તમારે બહારની જરૂર હોય તો તેમ કરજો, કદાચને ગુરૂ થવાની આશા હોય તો ભલે શિષ્યો બનાવજો; પરંતુ સર્વત્ર આધાર તેના પર રાખ્યો તો એ ગડગડ ગાડું જાળી વખત નહિં ચાલવાનું. પારકાની આશા પર રખાયલું કાર્ય સત્વર પાર પડતું નથી, જ્યારે લડાઈ થાય ત્યારે રાજા કે સેનાપતિ મોખરે ન હોય તો કોઈ દિવસ વિન્ય થતો નથી.

તમે શિષ્યો બનાવવાનું કે સભાઓ બરવાનું ચાલું રાખો કે ન રાખો દેશના ફાયદાઓ માટે બહાર પડો કે ન પડો; પરંતુ કુદરત પોતાનું કાર્ય બજાવવા માટે ગમે તે વખતે કાર્યની ફત્તેહ કર્યા વિના રહે તેમ નથી. તમે તો માત્ર એક નિમિત્ત રૂપ થાઓ. કુદરત સર્વત્ર સત્તા તમને ગમે સ્વાંથી લાવી આપશે.

આ જગતમાં અસંખ્ય બનાવો થયા કરે છે. તેમાં આપણે કેટલાકને મદદ આપતા રહીએ? એવો કુદરત પોતાની મેળે કાર્ય પાર પાડશે એમ બોલવું તે ઘણું જ કડાકુટ વગરનું અને સરળ છે, પરંતુ તમારે એ કાર્યમાં ભાગ લીધા વિના છુટકો નથી. કુદરત શબ્દ તમારામાંથી જ કિતપત્ર થયો છે. દરેકની સત્તાનો, બુદ્ધિનો, શૂરવીરતાનો જથ્થો તેને કુદરત એવું નામ આપી શકાય છે. તમેજ કુદરત છો અને આગળ ચાલી કહેવા ધારીએ તો કુદરત એ તમારી ગુલામડી છે, માટે નોકરના ભાગે આવેલા કાર્યમાં તમારે ભાગ લેવાની જરૂર છે. એથી તમારી લાંબો વખત થયાં સેવા સ્વીકારેલી છે, તો તેના પાંચ મિનિટના કાર્ય માટે જોડાવામાં તમને શું હરકત છે? ગુલામની સેવા બદલ અમુક કાર્ય કરી આપવું એવી જો તમારી ફરજ તમે સમજતા હો, તો ફરજની કિંમત કાંઈ નજીવી નથી. અંગ્રેજો ફરજને માટે પ્રાણની આજુબી આપે છે. ફરજને માટે દેશોદેશ બિખ માગી પોતાના દેશને આજુબી બનાવવા સ્ત્રી, પુત્ર, ધરખાર છુટાવી દે છે. નોકાખાતના સેનાપતિ નેકલને પોતાના વાવટામાં મોટા અક્ષરે લખ્યું હતું કે દરેક અંગ્રેજ બચે.

પોતાની ફરજ સમજી ઈર્ષ્યાનું ભહું કરશે. અને બધા એ પ્રમાણે બરુસેટ રાખે છે, તો શામાટે અંગ્રેજ પોતાના દેશના સાર જીવ આપતાં પાછો હઠે ? એમ તમે પણ તમારી ફરજને કિંમતી સમજો અને ફરજ બળવવા સંસારની સપાટી પર વિજ્ય ધ્વજ લઇ ઉભા રહો. જે કાર્યની શરૂઆત કરી હોય, એજ કાર્ય પાર પાડ્યા પછી બીજું હાથમાં લ્યો, પરંતુ એક અધર હોય અને બીજું ઉપાડો હજી બીજું ન પુરૂં થયું હોય તો ત્રીજું ઉપાડો એમ નહિં કરો. જે પ્રથમ કાર્ય આરંભ્યું તેનેજ પુરૂં કરો. પછી જુઓ જોઇએ કેમ નથી વિજ્ય થતો ! તમે જ્યારે તમારા કાર્યમાં મક્કમ રહો છો, એજ વખત કુદરત પોતાનો વિજ્ય ધ્વજ ઉભો કરે છે. હકસલી હરવખત કહેતો કે લીધેલું કાર્ય પાર પાડનારા મનુષ્યોને જોઇ પથરા પણ તૂટવા માંડે છે. કારણ કે પથરાને ખાતરી છે કે આ માણસ અને તોડ્યા વિના રહેશે નહિં, માટે માર ખાધા વિના માની જરૂં એના કરતાં બીજો કયો ઉત્તમ લ્હાવો છે ? કેટલાક માણસ બીજાઓના પગ તળે કચરાઇ પરતંત્ર બન્યા છતાં, બીજાઓને છોડાવવા અને બીજાને દુઃખી સમજી પોતે સુખી હોવાનો ડોળ કરી, હાથમાં સ્વદેશહિતનો ઝુડો લઇ, બીજાઓને સુધારવા અગર તો મુક્ત કરવાને બહાર પડવું તેના જેવી મુખંતા બીજું કોઇ કરી જણવું હોય, એવું મને સંભવતું નથી. જ્યારે આપણે બીજાને દુઃખી સમજીએ છીએ, એજ વખત આપણે પાપ કરીએ છીએ. જુઓ ! જેને આપણે દુઃખી સ્થિતિમાં વર્ણવીએ છીએ તે જો દુઃખી હોય તો શા માટે દુઃખમાંથી મુક્ત થવાનો પ્રયાસ નથી કરતા ? જ્યારે આપણે બીજાને મદદ કરીએ છીએ એથી જગત આપણને વદે છે ખરૂં, પણ સાથે નિંદાએ ફરે છે. જગત પ્રેક્ષક છે, ખેલ જોનાર છે, તમે જેને માટે મરી પડતા હો તેજ તમને લપટયા જાણી હસશે. તેઓને એવો નથી ખ્યાલ હોતો કે દુઃખની ગાજવીજના વરસાદ સાથે, વેગ બંધ દોડ્યો જતો માણસ પડી જાય છે.

તમારે તેને પડ્યો જોઇ બધું જોઇ હસવું ન જોઇએ, પરંતુ તમારે માટે એવી સ્થિતિ આવી પડી તેથી તેને દિલાસો આપવો જરૂરનો છે. તેને મદદ કરવી જોઇએ, તેનું કાંડુ જાડી ઉભો કરવો, પણ તમારા લાભાર્થે જીવ આપનારની ઉપકાર વૃત્તિને હાસ્યમાં, ધિક્કારના રૂપમાં કે તેને નામોશી લાગે એવા પ્રકારે રચી નહિં આપો. ઉદાર જીવતમાઓ પારકાના દુઃખ માટે આંસુઓ ઢાળે છે. એથી બીજાના દુઃખે પોતે દુઃખી બની દુસ્મનની સામે મહાન ધાંધલ મચાવે છે. એ એના ધર્મ બળવે છે, પણ આપણે નથી બળવી શકતા ? આપણે તો મેંદીના છોડા જેવા છીએ. કોઇ સારો માણી હાથ આવે અને પાણી પાઇ ઉછેરે તો શોભા

સ્પષ્ટ દેખાઇએ અને કોઇ એવી-આળસુ કારીગર મળે તો ખરાય થતું
અગર તો સુકાઇ જતાં, ક્યાં વાર લાગે તેમ છે ?

આ દુનીયામાં ધણા એક ધર્મવેતાઓ થયા, પરંતુ દુનીયાની
સ્થિતિ તો હતી તેવીને તેવી રહી. કાંઇ સુધારો વધારો થયો નહિ.
દુઃખ અને ત્રાસ હતાં તેવાંને તેવાં રહ્યાં. કેટલાક કહે છે કે પુર્વનાં
પ્રાણીઓ દુઃખી હતાં અને આપણે સુખી છીએ અગર તો આપણે
દુઃખી અને એ સુખી હતાં એ કોઇ પૂર્વનો રહ્યો ખડ્યો જીવ જડી
આવે ને તેને પુછ્યું હોય તો ધણુંજ સાચું થાય. કે ખુદા ! તમે સુખી
હતા કે અમે, પણ તેમાંનો કોઇ નથી એટલેજ આપણે સુખ દુઃખને
શોરે બકાર કરીએ છીએ. સુખ અને દુઃખ એ વિચાહીન જોડું જુદું
પડે તેમ નથી. હું તો આપણા કરતાં જ્ઞાનની પુછડીને વધારે સુખી
સમજું છું, કે જન્મે ત્યાંથી તે મરે ત્યાં સુધી એકની એક સ્થિતિમાં
રહે છે. આપણે જેને દુઃખને ઉમ્મત્ત કરનાર કહીએ છીએ, તે કેટલા
દિવસ રહેવાનો છે. ન્યાયીની પાછળ અન્યાયી અને અન્યાયીની પાછળ
ન્યાયી એમ હરવખત એકા બીજાની અદલા બદલી થયા વિના છુટકોજ
નથી. એમ થવું એ એનો વારસા હક છે. તમે દુઃખથી ડરવાપણાનો એટલે
નિર્માલ્યતાનો સ્વભાવ છોડી દો. તમારી મહાન્ શક્તિપર સત્યનો
પ્રકાશ પાડો. જેને તમે સારો રાગ કહો છો તે તમને સુખ આપી
આલ્યો જશે, એટલે પાછો કુર રાગ તમારી પ્રજાને સંતાપશે,
રડાવશે. તમે ખરા ન્યાયી અને તમારા સંતાનના હિતેચ્છુ ક્યારે
ગણાઓ કે તમે જીલમ કરનારા રાગના સમયમાં દુઃખ સહન કરી
તમારી પ્રજાને માટે પાછળ સુખના સમુદ્રો સુકતા જાઓ. આમાં
તમે ખોટું નહિ માનતા. સુખની પાછળ દુઃખ અને દુઃખની પાછળ
સુખ એ રિવાજ ખાસ ઇશ્વરી કાયદાનો છે. મનુષ્યો એવી રીતે
વાંચે છે, લખે છે, પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરે છે તો પણ સમજતા નથી. દરેક
માણસ સર્વશક્તિમાન પરબ્રહ્મ છે. ન્યાયાધિશનો પણ ન્યાયાધિશ છે.
સર્વ સામર્થ્યનું મુળ છે. સમગ્ર સૃષ્ટિનો શહેનશાહ છે. કહો ! એમાં
કોની સુધારણા કરવાની રહી ? એતો મનુષ્યને કરમરણ્યાં કરવાની ટેવ
પડી ગઈ છે. એને લઇને બીજાઓને પણ નાહિંમત કરે છે. ફેકટના
કુર જીવાત્માઓ પાસે એ કાય જોડી દુઃખ નિવારવાને માટે કાલાવાલા કરે
છે. અગર તો પોતાનો જાતી સ્વભાવ જણાવી આપે છે. તેઓ એમ નથી
સમજતા કે સૂર્ય પરોપકારી છે, તો વગર વિનવણીએ આખી દુનીયામાં
પ્રકાશ પાડે છે. તેને ઉદય કરાવવા માટે હડતાળ કે ઢંઢેરાની જરૂર નથી
રહેતી. તેને જાગૃત કરવાને માટે કોઇપણ જીવની ચુકિત પ્રચુકિતની સાથે
અરિશ્રમ નથી વેઠવો પડતો, ત્યારે તમે મનુષ્યો તદ્દન જુદા પ્રકારનું વર્તણૂક

રાખી ઉદારાત્મા ઝોળખ્યા વિના તેઓના ગુણ સમજ્યાવિના, નમન બજન કરતા જેવા તેવાને આંગણે ઉભા રહેો તો શું. તમને શરમ નથી આવતી ! પ્રમાણુ પુરૂષો તો વિનવણી વીના દરેક જીવના લાભાર્થે નીકળી પડે છે, તેને તમારે કરગરણાં કરવાપણું નહિં રહે. એક વખત ઇટાલીના જીનોઆ શહેરમાં નોકરશાહી તરફથી પ્રજાપર અત્યાચાર થતો હતો, ત્યારે ત્યાં યુઅર્ટો નામના એક ગરીબ માણસે લોકોને ઉશ્કેરી બળવો જગાડ્યો, એટલે ત્યાંના અમીર એડોર્નોએ યુઅર્ટોને બળવા જગાવવાના આરોપ સર અદાલતમાં ઉઠાવો રાખી દેશપારની શિક્ષા કરી. યુઅર્ટો રખડો રખડો આફ્રિકામાં ગયો, ત્યાં પોતાની ચાલાકી અને ખંતવડે મોટા ધનવાન થઈ પડ્યો એવામાં તે યુઅર્ટોએ એક જીવાન ખુબસુરત માણસને પગમાં બેડીઓ ખખડાવતો જોયો અને પુછતાં માણસ પડ્યું કે એ જીનોઆ શહેરના અમીર એડોર્નો નો પુત્ર અને દુશ્મનોએ તેને અહિંઆ ગુલામ તરીકે વેચી માર્યો છે, આથી તેને દયા આવી. પોતાને દેશપાર કરેલાના પુત્રપર શા માટે પ્રેમાળુ લાગણી દરસાવી જોઈએ, તથા તેના પિતાએ મને હેરાન કર્યો છે માટે આને વિધારે દુઃખદ સ્થિતિમાં નાખવો જોઈએ એમ તેણે જરાપણુ સંકેપ ન કર્યો, પરંતુ એ પુત્ર વિયોગે પીડાતા એડોર્નોને ગમે તેટલા પૈસા ખર્ચી સંતોષવો જોઈએ, એમ વિચાર કરી. જેની પાસે એડોર્નોનો પુત્ર ગુલામ તરીકે વેચાયો હતો. તે ધણીને મો માગ્યા પાંચ હજાર રૂપિયા આપી તે છોકરાને છોડાવ્યો અને પોતાના દયાળુ અંતઃ-કરણથી કોઈની વિનવણી વિના પોતાના દુશ્મનના દિકરાને વાટ ખરચી આપી દેશપ્રતિ વિદાય કર્યો. જીઓ ! આનું નામ નિઃસ્વાર્થતા બાળકમાં વિશ્વાસ છે તો પોતે મોટા માણસની પાસે બાળકના જેવી ચેષ્ટા કરાવે છે. નચાવે છે. કુદાવે છે. રડાવે છે અને ‘કાલા કાલા’ બોલવડે વશ કરી, સામા માણસને ધોડો બનાવે છે. તે પરસ્વારી કરે છે. કહો ! કેટલી બધી નિર્દોષતા, સ્વતંત્રતા. સમુદ્રને શોષવા ધારે છે. સુર્ય અને ચંદ્રને નીચે ઉતારવા માગે છે. બાળકની આગળ મોટા માણસો પણ નીચે નમે છે. એમ બ્યારે તમે નિઃસ્વાર્થ અને પ્રેમી થશો, ત્યારે તમારી ખુશામત કરવાને, તમારી મદદમાં આવવાને, અસંખ્ય માણસો ખાધ પીધને તૈયાર થશે. બાળક પોતે એમ નથી અભિમાન કરતું કે મેં મહાન પુરૂષોની મુછોતાણી, તેમને ધોડા બનાવ્યા, એતો માત્ર પોતાના પવિત્ર સદગુણથી મળમુત્રને સુમંધી પુષ્પની મનહર લહરવાળી શમ્પા સમજી, આનંદ માને છે. વખતે હસે છે. ફૂનીયાને દયા પણ ઉપજાવે છે. વાહવાહ ! શી સ્વતંત્રતા ! શી ચક્તિ ! શી વશીકરણ વિદ્યા ! સંતાન માટે મા આપ તો ધન મીઠકત પણુ કુરબાન કરે, પરંતુ દરેક મનુષ્યે હરકોઈ બાળક તરફ માયાળુ લાગણી રાખે છે. એમ જો તમે નિઃસ્વાર્થપણે સર્વનાપર ઉપકાર કરી, દયાબાવ

રાખો તો આપું જગત કુતરાની માફક તમારા પગનાં તળીયાં આટવા લાગે. યુગટોની લાગણી નિઃસ્વાર્થ હતી, તો એડોનેને તેને માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો અને કોર્ટમાં યુગટોને પાછો બિન ગુન્હેઆર દર્શાવી, આફ્રિકામાંથી ઇટાલી બોલાવી લીધો, તમે જે ક્ષણે પારકાનાં લાભમાં ઉતરો છો, એજ ક્ષણે તમારામાં જ્ઞાન, પ્રેમ અને પવિત્રતાના નિર્મળ ઝરણાઓ જોરબંધ વહેવા માંડે છે. તમે ગુફામાં હો, પાતાળમાં કે પૃથ્વીપર હો, જંગલમાં કે સમુદ્રમાં હો; પરંતુ તમારી શોધમાં હજારો માણસો લાગી ગયાં હોય છે. પણ તમારામાં સત્યતા સર્વાંધે હોવી જોઈએ.

જે માણસ માઈં તાઈં એવી બેડી વડે જકડાયો હોય, એટલે તમારે એમ સમજવું કે એ બડો હતભાગી છે. માણસ જ્યારે અબેદ બાવ, સાધે, ત્યારેજ પવિત્ર ગણાય છે. તમે તમારા સાડા ત્રણ મણના દેહને માત્ર સાડા ત્રણ હાથમાંજ કામ લાગે એમ સમજો તો હું તમને લાયક નિતીમાન દયાળુ એવા ગુણોથી નહિ બોલાવું. પણ હાડ માંસનો થેભો કહીશ અને અમારે મન એવા હજારો ભુતો મરે છે અને પલીતો જગ્યા કરે છે.

સર્વત્ર વસ્તુઓમાં સત્યને વધારે માન આપવું જરૂરનું છે. જ્યારે આપણે સામી વસ્તુને અસત્ય કહી તુછકારી કાઢીએ, ત્યારેજ એ આપણને ખરાબ જણાય છે. ધોળી પોતે મેક્ષો રહે છે પણ આપણને કપડાં સફેત કરીને આપે છે. આપણે ગુણની સાથે સંબંધ છે. ધોળીમાં કપડાંને સ્વચ્છ બનાવવા વિષેના ગુણથી બધા મનુષ્યો ધર પુછતા આવે છે. બલે દુનીયાના દરેક મનુષ્યોના દેહો ગમે એવા ગંદા અને મલીન રહ્યા; પરંતુ તમારે તો પવિત્ર અને તેમાં રહેલા વિશુદ્ધ આત્માની સાથે સંબંધ અને મીઠો પ્રેમ રાખવાની જરૂર છે. એ પ્રેમના જ્યારે તમે બોક્તા થશો, ત્યારેજ તમે તમાઈં અને બીજાનું બલું કરી શકશો. પ્રેમ કહ્યો એટલે એકજ વ્યક્તિમાં પ્રેમ ન કરી બેસતા કારણ કે એક વસ્તુ પર મોહ રાખવાથી મુખ્ત બની જવાય છે. એને ઘેલછા કહેવામાં આવે છે. જેવો તમારો પ્યાર એક વસ્તુ પર બંધાયો હોય, તેવોજ પ્યાર સર્વત્ર વસ્તુઓ પર રાખો. એનાથી તમારી મહત્તા, મોટા મોટા મહાત્માઓ કરતાં વિશેષ ગણાશે. જ્યારે તમે જગતના જીવોપર પ્યાર નહિ કરતાં એકજ પર વારી જાઓ છો. ત્યારથીજ તમે દુનીયાના સંબંધથી જુદા પડો છો. સુર્યનો પ્રકાશ જેમ કરોડો ગાઉથી હજારો ગણી વિજળીના વેગથી, અદિમાં આવે છે. તેમ તમારા અંતઃકરણમાંથી અનેક શુભ વિચારો સ્પુર્યા કરે છે, માટે તમે જે વિચાર પર વિરામો તેને બસબસ પોણા આપો. તેને કાપી નાખો નહિ. એ સદ્વિચારો સચિત્તા નારાજ્યનો અદ્ભુત પ્રકાશ છે. એજ દિવ્ય તેજ છે. તેનો લાભ બધા જીવોને આપો. પુરોપકાર અર્થે કરેલી મહેનત પાછી બધી તમારે

લાભમાં ઉતરશે. તમારું ડહાપણ બરેલું એ કાર્ય સિદ્ધ થતાં તમેને એક મોટો રાજ માર્ગ હાથ લાગે તેમ છે. અને એ રાજ માર્ગમાંથી તમે અને તમારા સર્વ સદ્ગુણોની સાથે આપું જગત ખુશીથી હાડમારી સહન કર્યા વગર પસાર થઇ જવાના. જગતમાં એવી કોઇ વસ્તુ નથી કે તમારી સમજણ શક્તિ મજબુત થયા પછી તમને બાંધી શકે. એ તમે બરાબર સમજો. તમારું ઉમદા આયુષ્ય બાળ અવસ્થાઓના લાલન પાલનમાં, સ્ત્રીઓના હાવભાવમાં, લુપ્ત લક્ષ્મીઓના સહવાસમાં વ્યતીત કરો નહિં. તમારા એશઆરામનો સમય બરાબર ઠરાવી આપો છે, છતાં એ ઉપરાંતની રમત ગમત તમારી કાર્ય પદ્ધતિની આડે આવનાર છે. જેમ તૃપાતુર હોઇએ; પરંતુ વધારે પાણી પીવાય જાય તો હોજરી ફાટી જવાનો ભય રહે છે. તેમ તમને જે જે કુદરતે કાયદા કાનુનો બાંધી આપ્યા છે તે પ્રમાણે બરાબર વર્તણૂક રાખો તો તમારો નકી બેડો પાર થઇ જાય તેમ છે. પહેલી અવસ્થામાં બ્રહ્મચર્ય પાળી, વિદ્યા સંપાદન કરવી જોઇએ. બીજી અવસ્થામાં ગૃહ સંસાર ચલાવી, ત્રીજી અવસ્થામાં સંન્યસ્ત ગૃહસ્થ કરી, ચોથી અવસ્થામાં જંગલો જંગલ રખડી હરિભજન કરવું જોઇએ. પરંતુ એકજ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ત્રણે અવસ્થાનો સમાવેશ કરી, વિષના કીડાની માફક મચ્યા રહેવું અને ઉમદા આયુષ્યને ખરાબ રસ્તે વહન કરવું, એ તો પશુને પણ શરમાવે એવું છે. માત્ર જંગલી જનવરોની માફક જન્મવા મરવાની સાથે સંબંધ રાખી, મોક્ષને બદલે આવર્જન વિસર્જન ચાલુ રાખીએ તો આપણામાં અને નર્કના કીડામાં શું તફાવત છે ? કોઇ માણસ એમ કહેશે કે શું કરીએ બાઇ ! અમને પુરેપુરો વખત મળતો નથી. જ્યાં પ્રભુ સ્મરણનો વિચાર કરીએ તો કંઇને કંઇ ઉપાધિ આવીને ઉભીજ હોય. અમે એ વ્યાધિને હાંકી કાઢીએ કે હરિતું સ્મરણ કરીએ ? બાઇ ! તમે તમારા બચાવને માટે અમને નહિં બનાવો. ધેંઝા ન થાઓ. તમારા વિચારમાં અસત્યને ખુરસી ન આપો. જે તમે બહેરા હો તો પણ તમે સાંભળો તે માટે મંદીરમાં શંખનાદ, નખારાં અને ઝાલરો વાગે છે. મુદ્દલાંઓ રાડ પાડી, પ્રભુની બંદગી માટે બોલાવે છે. કાંઇ પ્રભુ બહેરા નથી કે આ બધી ખટપટો તેને માટે થતી હોય. તમને હરિ યાદ આવે. ખુદા છે, એમ સાંભરી આવે. માટેજ આવી સમવડો કરેલી છે, છતાં તમે અનહદ બહેરા બની, પ્રભુ ભજનની શક્તિ વેચી મારો. તો એમાં તમારો દોષ કે વખતનો દોષ ? આમાં વખતનો દોષ આપણામાં આવે તો મારે એ વખતને દોષ આપનારને વધારે ગાંડામાં ગાંડા કહેવા જોઇએ. જુઓ ! તેને જમવાનો, હરવા-ફરવાનો, સુવાનો, ન્હાવાનો, અપ્પાં સપ્પાં મારવાનો વખત મળે છે, ત્યારે અરધા કલાકનો પ્રભુ સ્મરણનો

સમજ નથી મળતો ? જે નિદ્રા લેવાનું અને શરીરને પોશણ આપવાનું બની શકતું હોય, તો સંભાળે આત્મપોશણ પણ થવું જોઈએ. તમે ધંધર ભજન નહિ કરો તો તમારો લાંબી મુક્તથી રક્ષા કરેલો દેહનકલ એકજ મુદ્દગળથી નષ્ટ થઈ જવાનો.

કેટલાંક મનુષ્યો તો જ્યારે ધોંધાટ ન હોય, ત્યારે પ્રભુભજનનો વખત ઠીક ગણે છે. છોકરાં રમત ગમત કરતાં હોય, તો એ નિર્દોષ બાળકોને ખોલતાં બંધ કરી, તેની રમતમાં ખસેલ પહોંચાડી, ધંધર ભક્તિમાં લીન થાય છે. હું એને ખરો ભક્ત કહેતો નથી જે મનુષ્ય મનુષ્યના ધોંધાટ વચ્ચે, પ્રભુ સ્મરણ કરે છે. તેનેજ ધન્યવાદ છે. તેજ એકાગ્ર ચીત્તવાળો દહાત્મા ગણાય છે. ખીજા તો ઢોંગી જેવા ગણાય છે. જ્યાં શોર બકાર થતો હોય, જ્યાં બાળકની રમત ગમતના સ્વર સંભળાતા હોય, તેજ જગ્યાએ મનને સ્થીર કરી, હરિતું સ્મરણ કરનારા પુરૂષો ભાગ્યશાલી કહેવાય છે. પણ જેવા તેવા શોરબકારથી ડરી જઈ, મનોવૃત્તિમાં ભંગ થઈ જવા દે એ ભક્ત કહેવાય નહિ. એવી ધ્વજની પૂછડીવાળી વૃત્તિ મનુષ્ય પૂતળાને ચોગ્ય નથી હોતી. તમે હિમાલયના શિખર પર જાઓ, ગુફામાં ખિણમાં કે અમે એવાં નિર્જન સ્થળમાં પ્રવેશ કરો, પરંતુ ઉપાધિ અને ધાંધલો તો તમે જ્યાં જાઓ ત્યાં તમને આડેજ આવવાનાં, કારણ કે જ્યાં પૃથ્વી એવું નામ છે, ત્યાં આપણી આસપાસ શોરબકાર અને ધોંધાટ હોવાંજ જોઈએ. રાહના સોમા ભાગ જેટલી જગ્યા પણ જીવજંતુ વિના ખાલી નથી. ત્યાં કોઈ ધાંધલ વગરની સ્થિતિમાં રહેવાની વાત કરે તો તેને આપણે કેવા સમજવા જોઈએ ? જમીનથી માંડીને તે ઠેઠ ગગન મંડળ સુધી કે જ્યાં નવી સૃષ્ટિઓની શરૂઆત થાય છે, ત્યાં પણ ચિત્તને વ્યગ્ર કરે એવી ધાંધલો તો થવાનીજ. માટે જેનાથી ધાંધલ વચ્ચે ભક્તિ ન થઈ શકે એમ હોય, તેણે પોતાનું નાકદબાવી સ્વરબંધ કરી દેવો એટલે પાતું. પછી બહારથી કે અંદરથી ક્યાંય પણ ઉપાધિ નડવાપણું રહેશે નહિ. મતલબ કે છેલી દશા મૃત્યુ. જેઓ મહાન્ પુરૂષો થઈ ગયા છે, એ મહાન્ ઉપાધિમાંથીજ શ્રેષ્ઠતા તારવી શક્યા છે. જેમ જેમ ઉપાધીઓ માણસની કસોટી કરે છે, તેમ તેમ માણસ મજબૂત થતો જાય છે. દહ અને શૂરવીર બને છે. તમે ઉપાધિને, ધાંધલને તમારું સહાધ્યાયી સમજશો, ત્યારેજ તમારી કડાકુટનો અંત આવશે. મહામહેનતે પ્રાપ્ત થયેલી મનુષ્ય શક્તિને ગુમાવો નહિ. તમારી જીંદગી એજે વહી જાય છે. કેટલાક તો એમ કહે છે કે ભ્રમ ? શું કરીએ આજ તો ક્યાંય ગોઠતું ન હતું. માંડ માંડ વખત કાઢી નાખ્યો જુઓ ! આમનેમ વાયુવેગે વખત જાય છે, છતાં ધણીએને દિવસ લાંબા થઈ પડે છે. જ્યારે તેઓનું સત્ કાર્ય આરંભવાનું કહેવામાં આવે છે, ત્યારે

વખત મેંથી હોતો. જ્યારે કંટાળા બર્યો વખત કાઢ્યો, ત્યારે ક્યાંથી સમય વધી જાય; એ કાંઈ સમજાતું નથી. જે કહેશે કે વખત હતો તો કંટાળાને શામાટે બ્યતીત કર્યો ? હરિશ્ચંદ્રમાં કે બીજાઓના બધા માટે કેમ એક પણ પણ ન વિતાડી ? ખરું પૂછાવો તો એજ તમારી ખામી છે. તમારું જીવન જે પરોપકારમાં. પ્રભુ સ્મરણમાં કે તમારી જાતને સુધારવામાં કામે લગાડો તો તમારું જીવન આખા જગતનું જીવન થઈ પડશે. એવી દશ વરસની તમે અવસ્થા ભોગવો તો તમને હજાર વરસનું આયુષ્ય ભોગવ્યું છે, એવું બાન થશે. જેનું પરોપકારી જીવન હમેશાં ઠોકર ખાઈ ખાઈને મજબૂત થાય છે. તેમને ઉજળતા મહાસાગરમાં ફેંકી દે, કે જીંદગી પર્વત પરથી ગમડાવવામાં આવે; તો એક વાળ પણ વાંકો થશે નહિં. બન્ને તેલની કડામાં નાંખે, તુમુલ યુદ્ધમાં જોડાવાની ફરજ પતાવે, એ તેલની ટીકા કરે; તો પણ દીકામાં અસ્વસ્થ રહેવું એટલે એને સ્વપ્ને પણ નહિં આવડે. એની સાથે કોઈ જીંદગી બર રહે તો તેનાં અંતઃકરણમાં કોઈ દિવસ શોકની છાયા દાખલ નહિં થવા દે, આપણે તેનું નુકશાન ક્યું હોય, તેની મસ્કરી કરી હોય, દીકા દુઝાવ્યું હોય તો પણ કોઈ નહિં બરાતાં ઉઘડું હાસ્યના રૂપમાં ગણી કાઢશે. કહો ! કેટલી બધી પ્રવિણતા ? કેટલી બધી મહાન શક્તિ ? હું તો એવા મહાત્મા ઓનેજ સત્ય સ્વરૂપ અને મુક્ત કહું છું, હું તમારી ખુદી સુધારવા, તેમજ મહા ધર્મવીર થવાને માટે એક ઉમદા સલાહ આપી કહું છું, કે તમારે તમારી જીંદગી ઉત્તમ ગ્રહોજ્જ્વલાશીમાં વિતાડવી હોય, તો મહાત્મા પુરષોનો સમાગમ અને કાંતો સારાં પુસ્તકોનું વાંચન, મનન અને અનુકરણ કરો. એથી તમે અને તમારી પ્રજા, બીજાઓમાં અત્યંત હાયક બનશો.

મારા ગુરૂ મને હરવખત કહેતા કે બેટા ! મારા ગુરૂ સદાચે છે. માટે હું પણ મારો વારસો સંભાળ અને અગણીત પુસ્તકો રૂપી મહાત્મા પુરષોની વચ્ચે આનંદી થા અને એ નિરાભિમાની નિઃસ્વાર્થ દેવતાઓને ખુશી પડે, ત્યારે બોલાવી તારા મનનું સમાધાન કર ત્યારથી હું તેઓશ્રીનું વચન માન્ય રાખી, દરેક મથો સહર્ષે ધારણ કરતો અને તેઓએ કરેલી મારા પ્રત્યેની સેવા માટે મંચકર્તાને બહુજ આભાર માનતો. તેઓશ્રીની લોકો અર્થે કરેલી મહેનતના પરિણામે મારો આનંદ ઉભરાઈ જતો. હું જ્યારે ગીતા વાંચું, ત્યારે જાણું કેમ સંજય મહાત્મા મારી સાથે વાત ન કરતા હોય. કાલીકાસનાં કાળો નિરમતાં જાણું તે હયાત ન હોય, એમ ખ્યાલ આવે છે. તેને હજારો અન્યવાદ આપી હું કૃત કૃત્ય થાઉં છું કે મારો જન્મ તેના જન્મ પછી થયો. અને તેની દરેક કૃતિ મારા હાથમાં અર્પણ થતાં તેનાં અમૃત

વચ્ચેને મારા અંતઃકરણમાં ગોઠવી શક્યો. અજ્ઞાની માણસો બધે મને તેમ બોલી તેઓની અથાક મહેનતને ધુતકારી કાઢે, તેઓની અકક્ષ પરદેશ ગયેલી હશે. તેમાં એનો ગુન્હો નથી. મુખ માણસો કોઈ જાતનું રહસ્ય સમજ્યા વિના જેને તેને નિંદે છે, એથીજ એને ઘેલા એવો હલકટ ચાંદ મળેલો છે. એની ખરાબ વૃત્તિથીજ ઉમદા વસ્તુઓ ખરાબ દેખે છે અને નાહકના ઉજ્જવલ વસ્તુને કાળો ડાઘ લગાડી ખીજાને સારી વસ્તુના પરિચયમાં ન આવવા દેતાં એવાને એવા હળકુડ રાખે છે. વડવાંગડી ઉધે માથે લટકે છે, એટલે બધાને ઉધે માથે ચાલતા દેખે છે. કાંઈ માણસો ઉધે માથે ચાલતાં નથી. એતો વળવાંગડી ઉધે માથે હોવાથી સામાને તેવા પ્રકારે જુએ છે, તેમ તમારી બધી રીતભાત સવળી હશે, તો તમને બધું સવળુ દેખાશે. જે આવળી હશે તો સત્ય છતાં અસત્યના રૂપમાં લાગશે. તમે તમારા હાથે દરિદ્રી, ક્ષેત્રી, પાપી અને અસંખ્ય અવગુણોને પાઠ નહિં ભજવો. તમે સમસ્ત વિશ્વના માલિક છે. નેતા છો. પુનર્જનીય છો, છતાં અમૃત છોડી, વિષનું પાન નહિ કરો, શા માટે, બીખારી બની બેસી ગયા છો? તમે તમારી મેળે રંકતા ગૃહણુ કરી ખીજાને દોષનો પિછોડો ઓઢાંડી દેવો છો. એજ તમારા દુષ્પણું કારણુ છે. એજ તમારી ખુબી છે. ખીજનાપર તમારી ભુલ ઓઢાવવા કરતાં તમનેજ એ ભુલના કર્તા માનો, તો ઝલદી એ ભુલ સુધરી જવા સંભવ છે. કારણુ કે પોતાની ભુલને ખીજની ભુલ ગણી કાઢવામાં આવે તો આપણા માટે સુધરવાનો એકે ધલાજ રહ્યો હોય, એવું જણાવું નથી.

તમારું ધનાદયના સ્વપ્નના જેવું છે. એક ગૃહસ્થે સવારમાં કેટલાક બીખારીને અનાજ માટે લડતાં જોયાં, રાત્રે નિદ્રામાં તેને એવું સ્વપ્નનું આવ્યું કે પોતે રંક હોઈ એક કોળીઆ ખીચડીને માટે ખીજ બીખારીની સાથે લડવા લાગ્યો, ત્યારે ખીજ બીખારીએ એવો તો જોરથી તમાચો માર્યો કે જેના વડે પોતાની નિદ્રા ઉડી ગઈ. જુએ છે તો બીખારી નહિં કે નહિં ખીચડીથી બરેલું રામ પાત્ર, ફક્ત વારસામાં મળેલી જાહે જલાલી સિવાય કંઈ નજરે પડ્યું નહિ. આમાં દોષ પોતાનો હતો, તેણે શા માટે રંકની લડાઈ અને કંગાલના કક્કાટ સાથે ઉભા ઉભા જોયા? અને પછી શા માટે એમ કહેવું જોઈએ કે રંકનું મૂખ ન જોવું. એને લઈનેજ સ્વપ્નમાં તરકાર થઈ પડી. આપણી ભૂલો ખીજના પર ઢોળી નાખવાની આપણને ટેવ પડી ગઈ હોય એમ જણાય છે. એ કુટેવ કાઢી નાખો તો હું નથી કહેતો કે તમારી પાસે આ પતિઓ મૂખ ફાડીને ઉભી રહે. કેટલાક તો એવા છે કે ખાસ પોતાને ખચર હોય કે મારા હાથથીજ ભૂલ થવા પામી છે, છતાં પોતાનાં આજીવનનાં કે સ્ત્રીને અગર તો વૃક્ષ જે નજરે ચડે તેને મારવા મંડી

પડે છે. આ કાંઈ જેવી તેવી મૂર્ખતા ન કહેવાય. એને માટે પશુની પંક્તિ પણ હલકી છે. મનુષ્ય પ્રાણી બીજા જીવો કરતાં સર્વ શક્તિમાં ચડે છે, છતાં આવી ભૂલો કરી નિર્દોષને દોષિત બનાવે તો એ ઓછું શરમ ભરેલું નથી. આપણે તો જગૃત અવસ્થામાં પણ સ્વપ્નાના જેવા ખેત્તો કરી, બકવાદ કરીએ છીએ કે પતંગીયાજ દિપકમાં ઝંપલાવે છે. ભ્રમરાજ કમળમાં અટવાય મરે છે. એમ બીજાને ગાંડા કહેતાં આપણે હઠતા નથી. આપણી ભૂલ ક્યાં જેવી તેવી છે. મનુષ્યોએ તો અસંખ્ય વખત રૂપાળી મોહક વસ્તુઓ પર મોહ કરી પોતે હણાઈ કરોડોના પ્રાણ લીધેલા છે. કે જેઓનાં નામ લખવા બેસીએ તો તેઓના મંથની મોટી લાઘવેરી થાય. આવા ખોટી ધાંધલ કરનારા, ડરપોક અને કાયર લોકો ફાકટના દુનીયાને વિટંબણમાં નાખે છે.

હું તમારા કાનમાં દુદ્ધની નાદ કરી કહું છું કે તમે કિંમતી છો. બસે આંહી ગરીબ રહ્યા. સ્વર્ગમાં તમારા સુકૃત્ય વડે મહેલો ચણાશે. નંદનવનમાં તમારે બેસવા ઉઠવાની જગ્યા રહેશે. ફરનીચર ગોઠવાશે; પરંતુ કોઈના પર દોષ નહિં ઓઢાડતાં તમારી ભૂલ સુધારી, તમારા દેશ બ્રાતાઓની મદદે લાગી પડે. તમારી પાસે અરધો ટુકડો હોય તો તેમાંથી અરધો આપી ગરીબને સંતોષો; પરંતુ લોભી ધનાઢ્યની જેમ માત્ર ધન સંગ્રહમાં મગ્યા રહેવું અને બીજાની મદદમાં એક ટુકડો ન આપવો તેમ ન કરો. લોભી માણસ કીડી જેવો છે. કીડી મોસમમાં અસંખ્ય કણ બેગા કરે છે, પણ તેની પેટફાડ મહેનતનો લાભ તેતરડાંઓ લે છે. તેમ લોભી ધનાઢ્યનું ધન નંદ કાસીમ, મહાજદ, સિકંદર, તૈમુર વિગેરે જીલમી રાજાઓ લઈ જાય છે, ત્યારેજ સહન કરાય છે. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે તેઓ લુટારાનો જીલમ સહન કરે છે, પરંતુ પરાપકારને માટે એક પાઈ વાપરી શકતા નથી. આથી મને અફસોસ થાય છે કે દરેક માણસ ધણા અનર્થપાત થતા જોઈ શા માટે પોતાના અંતઃકરણને દાતારના રૂપમાં નહિં ફેરવી નાખતા હોય? લોભી માણસના દિલમાં સારા વિચારો ઉત્પન્ન નથી થતા, એથી વિભુએ તેઓના દિલમાં સદ્વિચારોનાં અંકુરોજ નહિં મુકેલાં હોય. પરંતુ તેમ ન હોવું જોઈએ એનો ન્યાય અદલ છે. સદ્વિચારો તો તેઓને આપેલા પણ તે પર મીઠા વરસાદનું—પરિશ્રમનું પુંદજ નહિં પડેલું. એવા માણસોને સમજવવામાં આવે તો હમણાંજ તેની ખરાબ વૃત્તિમાં ફેરફાર થાય તેમ છે. દુનીયામાં ક્યાં એક જાતનું દુઃખ છે. લોભી માણસને કોઈ સારો માણસ સમજાવી તેની ખસેધી પૈસા કઢાવી શકે તો પાછો પૈસા કઢાવનાર વિદ્યુતી જાય છે. જે પૈસો જેને માટે બેગો થયો તે માટે વપરાતો નથી. એમાં સાચવનારને

પોતાના સ્વાર્થની લાંબે સમયે જાગૃતિ થાય છે. એથી પરોપકારને અર્થ મેળવેલું ધન, પરોપકાર અર્થે નહિં વપરાતાં ખરાબ રસ્તે વપરાય છે. તેઓ પહેલાં પોતાનાં ધરભરી પછી જો વધે તો એક એ આધિ ગરીબોને આપી મહાન ધર્મની શરૂઆત કરી છે. એમ જમતને મનાવી દે છે. આવા લોભી અને લોભીની પાસેથી ધન છોડાવનાર એમ બંને દેશના દુસ્મનો છે. આવા જમાનાને ડાઘ લગાડનાર મનુષ્યોની અગણીત સંખ્યાને લઈને દેશ સપડાય ગયો છે. હું કહું છું કે ભાઈઓ ! હમણાં તમે સચુર કરો. તમારી સદૃષ્ટિને ડગાવો નહિં. બ્યારે તમે દેશના લાભ માટે કે ગરીબના નિર્વાહ અર્થે એકઠા કરેલા પૈસા સન્માર્ગે વાપરો, ત્યારેજ જુખ મરો અને પરાધિનતા પલાયન કરી જશે અને દેશ એવો તો રત્નથી પરિપુર્ણ થઈ રહેશે, કે તમે જેટલો પૈસો દેશના લાભ માટે વાપર્યો હશે, તેનાથી અનંત ગણું ધન તમને બજારમાં રડવડતું જણાશે. અને એજ વખત તમને તમારી કરેલી મહેનત માટે અભિમાન જાગત થશે. તથા જે વસ્તુને માટે દોડધામ કરવી પડતી હતી, તે વસ્તુના ઢગલે ઢગલ થવા માંડશે. તમે તમારા દેશને સમૃદ્ધિમાં બરપુર કરવા માટે તનમન ધન ખર્ચી નાખો. તમારી સ્વદેશહિતની લાગણી મજબુત છતાં લોકો તમારા પર ન મરી પડે તો તેનો જોખમદાર હું છું. લોકો પોતાના હિત કરને માન આપવાની વિદ્યા સારી જાણે છે. અને એમાં વળી હિંદની લાગણી પછી તો તેમાં શું ખામી રહે? મને મારા ગુરૂ હરવખત કહેતા કે બેટા ! હિંદ ઉપર હરિ હેત રાખે છે. જેનામાં હરિ હોય, એજ હિંદને આહો, બીજા દેશોની માફક હિંદમાં ધરતીકપના, જવાળા મુખીના, વાવાઝેડાના, સમુદ્રના પાણીના વિગેરે કોઈ જાતના કુદરતી કોપો હોતા નથી. જે જે માણસ હિંદને યાદ કરે, તે તે વખત તેમને બમણો લાભ મળે છે. જે હિંદનું યુરૂં ધચ્છે, તેનું લાંબે સમયે યુરૂં થાય છે, આ હિંદમાં ધણાએ રાજ્યો થઈ ગયા, પણ હિંદનું યુરૂં કરનાર કોઈ ઝાઝો સમય નિબ્યો હોય; એવું જણાયું નથી. કાં તો સગા ભાઈઓ ભાઈઓમાં તકરાર થાય, કાં તો બાપને દિકરો મારે અને દિકરાને બાપ મારે, પરંતુ કોઈ હિંદનું યુરૂં કરનાર જાહો-જલાલીમાં જરાવંત થયો, એમ નથી થયું. કોલંબસને હિંદ યાદ થયો, એજ વખત હિંદને બદલે અમેરિકા મળી ગયો. આમાં નવી પૃથ્વી હાથ આવવાનું માન હિંદને થતું છે, બેટા ! બ્યારે તુ હિંદનું સારું ધચ્છવા મરજી બતાવશે. એજ વખત કુદરતી આફતો તારી આડે આવશે; પરંતુ તારી કસોટી કરી પાછી તારીજ મદદમાં મળી જશે. તને દુનીયા હિમાલય પરથી ગળાડાવી મુકે, કારાઓમાં મુકે,

સમુદ્રને તળીએ દાખી રાખે; તો પશુ હિંમત નહિ હારતો. તને હું
 છોડવીશ. હિંદીઓ કે, જગતના કોઇપણ જીવો હિંમત ન હારે,
 બેદિકર રહે, ચિંતાને તજે, તો હમણાંજ ખરાજ સમય ઉથલી પડે.
 તેમ છે. કારણ કે સમયને માણસે બનાવેલો છે. પરંતુ સમય આપણને
 નથી બાવી શક્યો. જે સમય તમને વ્હાલો હોય, તેને પોશણ આપો,
 અને ખરાજ હોય તેને સુધારો. તમારી અને બીજાની કૃતિને તમેજ
 માન આપો તેનેજ નિભાવો, તેમાંજ આનંદ માનો. તમે કાહિનુર છો.
 જેમ જેમ તમારા પર સમયના પાસા પડે છે, જેમ જેમ તમે દુઃખની
 અને પરિશ્રમની સરાંજો ચડો છો, તેમ તેમ તમારી કિંમત વધે છે.
 તમે બલે ગરીબ રહ્યા, બલે તમે ખુણામાં પડ્યા, કાંઈ એથી તમારી
 કિંમત હરી જવા સંભવ નથી. જેને ગરજ હશે, જેને પોતાના
 મુકુટમાં રાખવાની ઇચ્છા હશે, તે એની મેજે તમારૂં ઘર પુછતા આવશે.
 કદાચને તમે ખુણામાં પડ્યા હો, તેથી તમારે શરમાવા જેવું નથી
 રહેતું. શરમ તો તમારા સદ્ગુણની જે કિંમત ન જાણતો હોય તેને
 છે, તમને ઝાળખવા છતાં, તમારી પુરેપુરી જેની પાસે કિંમત છે
 છતાં, તમને કિંમતી ગણી હાથમાં ન લે તો એ મુર્ખાઓની આખર
 જાય તેમ છે, તમે નિર્ભય રહો. તમે ઉચ્ચ નીચ ગમે તે જગ્યાએ
 હો, પશુ મારા ભાગ્યમાં હશે એમ થશે, એમ નહિ બોલતા મહેનત
 વડે તમારા ભાગ્યને ઉજળું બનાવો. સોજે સોજ આના ભાગ્ય પર
 બરસો રાખનાર નમાલો કહેવાય છે. ભર્તૃહરિ ઉદ્યોગીને સિંહની
 ઉપમાં આપે છે. તમે ભાગ્ય ભાગ્ય નહિ કરો. તમારી મહેનતથીજ
 ભાગ્ય જન્મ પામ્યું છે. શ્રમથી ભાગ્યનો મરતમો ઉચ્ચ ચડે તેમ
 નથી. ઉડો ઉભા થાઓ ! મહેનત કરો ! જેઉં છું કે ભાગ્યનો દરેડો
 કેમ નથી થતો. દિવો પોતાની જ્યોત જ્યાં સુધી ટકાવી રાખે છે, ત્યાં
 સુધીજ અગણીત જીવો તેને મળી જાય છે. કેટલાક એવા નિર્લભી
 માણસ પડે છે, કે પોતાનાં બાળ બચ્ચાં કે સ્ત્રીનું પોશણ કરવું એ
 પશુ તેને બારે થઇ પડે છે. માત્ર નામનોજ શુદ્ધસંસાર માંડેલો હોય
 છે. બ્યારે તેને પુછવામાં આવે છે, ત્યારે દયામણું મુખ કરી ભાગ્યને
 જમમાં ઉભું રાખે છે; પરંતુ એમ નથી કહેતો કે મારામાં દેવન નથી.
 તાકાત નથી. હું આજસુ છું. કરોળીઓ પશુ દિવાલ પર ચઢી જાળ
 બાંધવા જતાં એ ત્રણ વાર પડી જાય છે, પશુ હિંમત હારતો
 નથી. અને પોતાનું કાર્મ પાર પાડે છે. તેમજ પ્રદીઓ
 પશુ પોતાનાં બચ્ચાંએ માટે તણખલું તણખલું કરી માલો બાંધે છે.
 અને બચ્ચાંને પોરાક માટે દાણો દાણો વીણી લાવી પોશણ કરે છે.
 એ એની મહેનત કેટલી બધી પ્રશંસાપાત્ર છે ? આ દેશાન્તે સાંભળો

મનુષ્યે સમજી જવું જરૂરનું છે. જુઓ ! વળી તે અમ્યું લાયક થયા પછી પોતાના માઆપના લાવેલા ખોરાક પર નિભવું તેને લાયકાત વાળું સમજતાં નથી, એટલે ખાસ પોતાની જાત મહેનતથી રજેલું ખાવું એવા ધરાદાથી ઉડવા શીખે કે તુરત પોતાના હાથથી પોતાને નિભાવ કરી લે છે. ધન્યવાદ છે, તેઓને કે તેનામાં આવી મહત્તા છુપાયેલી છે. આથી આપણે ઘણું એક શરમાવા જેવું રહે છે કે આપણી સતા પશુ પક્ષીઓ કરતાં હલકી ગણાય છે. કુદરત તમને પોશવદ ધારે છે, મારવા નથી માગતી. તમે તો તમારે હાથે તમારી ગરદન કપાવા તૈયાર થઇ જાઓ છો, એટલે પછી કુદરત નિરુદ્ધમીનું ગળું કાપી પોતાની ફરજ બજાવે છે. આ ઉપરથી તમેજ તમારી આપત્તિ ઓને જન્મ આપેલો છે.

કેટલાક આજસુ મનુષ્યો આપણાં શાસ્ત્રોને અને આપણા રીત રિવાજોને તથા આપણા ધર્મને પડતીનું કારણ સમજે છે. એમ ધણે કેટલાં મેં સાંભળેલું પણ છે. જુના ઐથ્યો જુના જમાનાને લાયક હતા, જુના ધર્મો ખોડખાપણ વાળા છે તેઓ એટલું એટલું બોલે છે કે એ હકિકત મારાથી આંહી લખી શકાશે નહિં. હું કહું છું, કે આપણા ધર્મઐથ્યો, આપણી રીતભાતો આપણને દિવ્ય પ્રકારનો જુરસો આપનારાં છે. જુઓ આપણા વેદાંત ધર્મે પાણીપતના મેદાનમાં ક્ષત્રિયને કલંક લગાડે એવું જે બાયલાપણું નિર્માલ્યપણું અજુનને થયું હતું તે વેદાંતદ્વારા શ્રીકૃષ્ણે દુર કરાવ્યું હતું. વિશ્વામિત્રે વેરાગ્યવંત રામને ઉપદેશ આપી, મનને સ્થિર કર્યું. તેમાં કોઇ મૂઢાત્માને વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો જુઓ “યોગ વાસિષ્ઠ” “વૈરાગ્ય અને મુમુક્ષુ પ્રકરણ” જે વેદાંતને ન જાણતો હોય, તેણે કોઇ દિવસ તેના પ્રત્યે ધિક્કાર વરસાવવો નહિં. કદાચને વેદાંત વિરુદ્ધ કોઇ અપશબ્દો વાળે કે અશ્રદ્ધા ઉભી કરે તો તમે તેના ગુણના માહીતગાર છો. માટે સામા માણસની સાથે સંવાદ કરી તેને પાછા પગ લેવરાવો.

આપણામાં સત્ય વસ્તુ પ્રત્યેથી શ્રદ્ધા ઉઠી જવાની નબળાઇ હોય છે, તેથીજ જાડા બળીયા તમારી તરફ ફાવી જાય છે. કેટલાક તો એવા જવાબ દેવા વાળા હોય છે, કે અવળી બાજતને સવળી કરી અને સવળીને અવળી કરી ખોટાનું સત્ય કરી બતાવે છે. આથી કેટલાક એવા મૂર્ખ હોય છે કે તેનાજ ગુલામ બને છે. આપણે એવા પાખંડીઓને માન આપતા રહીએ, તો નક્કી દુર્ભાગ્ય દેવી આપણા ઓવારણાં લેશે. આથી તમે તમારી પડતીનાં કારણો ખીસામાં ભરતા હો એમ જણાય છે, તમારે કોઇની મધુરી વાણી તરફ બોળવાઇ જવું નહિં. પણ તેનાં રહસ્યો બરાબર તપાસી પછી વર્તણૂક કરવી વાસ્તવિક પ્રકાશીત બણી.

રાખે છે; પરંતુ સાથે સાથે પ્રાણ નાશક વિષની જવાબાઓ પણ ફેંકે છે. માટે તમારે તમારું અને જગતનું બધું સમાયલું હોય એજ બાબત વિચારવાની છે, તમારે ધંધરની મશ્કરી ન કરવી હોય, દુનીયાની દરેક વ્યક્તિને ઠૂકા કરતાં ન શીખવવું હોય, તોજ ઉપરની વાતને માન આપો. નહિંતર હું કહેતો નથી. તમે નંદનવનના રમ્ય સ્થળમાં ઉભા રહેવાને યોગ્ય છો. નર્કના દ્વારમાં જવાને લાયક નથી. માટેજ આ તરની લેવી પડે છે. પરમાત્માના બજન સિવાય, પારકાના લાભ વિના, જે ઘટનાં ઉભી થાય, તેને દુઃખના ગાડે ગાડાં સાંકળવાનો ઇલાજ કહી શકાય. જે સ્થળે સત્ય, ધર્મ અને પરાપકાર વૃત્તિની તાલીમ લેવાતી હોય, ત્યાં સૃષ્ટિના દરેક જીવો માથું નમાવી ઉભા રહે છે. સત્યવીર આખા જગતમાં પુજ્ય છે. તેનાં વચનો ઝીલી લેવાને હજારો માણસો હારથ ઊભેલાં હોય છે. જેનામાં સત્ય ન હોય, તેને પોતાની સ્થિતિથી ઉથલી પડવાનો ભય છે. મંદાત્માઓમાંથી સત્ય જાય છે. કે તુરત સંસારિક કાર્યોમાં જોડાય છે. કવિ, ભક્ત, શૂરવીર વગેરેમાં પણ તેમજ સમજવું યોગ્ય છે જે વખતે સત્યતા ગુમાવે છે, એજ વખત પોતાના માલીકનું ગળું કપાવે છે. અગર તો પોતાના પ્રાણ ગુમાવે છે સમજે કે એકજ ઘરમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ રહેતાં હોય, પણ તેમાંથી સત્ય નાબૂદ થયું તો એજ વખત એને સર્વત્ર સુખનાં સાધનો કમકમાટી ઉપજાવે છે. સ્વર્ગ જેવાં સુખો નર્ક કરતાં વધારે દુઃખદ થઈ પડે છે.

એક સત્યતા વિષે જર્મન જસુસોની હકિકત છે કે ત્યાં પણ જસુસ સ્ત્રીઓ પોતાના દેશ અને પોતાની ફરજ માટે બીજાં રાજ્યોના વડા અધિકારીઓના ઘરમાં સ્ત્રી તરીકે રહી, બધી જાતના ખાનગી વિચારો પોતાના દેશ તરફ રવાના કરી દેતી અને બીજા કોઈપણ દેશનો રાજા પોતાના દેશ વિરુદ્ધ યજ્ઞવળ કરે, તો સત્વર ત્યાંના અધિકારીઓને માહિતગાર કરી પોતાના દેશને આફતમાંથી બચાવતી, જીઓ! એ ઔરતોની પોતાના દેશ તરફ કેટલી બધી લાગણી. તેણીને ચાર ચાર પાંચ પાંચ છોકરાઓ થયાં હોય, છતાં પોતાના માલિકને એમ ન ખબર પડે કે તે જસુસી કામ કરવા અને ખાસ મારા પેટમાંથી વાતો કઢાવવા સાથે મારી સ્ત્રી તરીકે જોઈવાઈ છે. કહો! આ કેટલું બધું સત્ય પોતાના દેશના લાભ માટે, તેણે કેટલું બધું સાક્ષસ ખેડ્યું તેવીજ રીતે પુરૂષો રેલ્વેમાં, આગભોટમાં વિગેરે સ્થળે ડ્રાઇવરોનું કામ કરી, તેનાંથી પોતાના રાષ્ટ્રની સેવા બજાવતા. વખત મળતે ત્યારે પોતાના દેહની પરવા ન કરતાં લશ્કરથી બરેલી રેલ્વે આફળાવી મારતા. સમુદ્રમાં આવજાવ કરતી બાગબોટો માણસો અને સ્ત્રીયારો સહીત ડુબાડી પોતેપણ કુખી મરતા, દુશ્મનના કોઈ કિસ્મા માંધવામાં મજૂર તરીકે કામ કરી બધા ખાનગી રસ્તાઓથી માહિતી

મેળવી છેવટે મળજીત સાધના આપ્યા છતાં એવો તો દુર્બળ કિમે આંધતા કે એકજ તોપની સાથે ખલાસ થઇ જાય. તોપથી તરીકે કામ કરી, તોપનું મુખ પોતાના દેશ આંધવો તરફથી બદલાવી પોતે જેનું કામ કરે છે તે આજી કેરવી લાખો માણસોને કચ્ચરધાણ વાળી નાખતા. કદાચને આ કૃત્યથી પોતાનું કપટ જાણમાં આવે અને પાછા બીજા હજારે જાણસો પકડાઇ જાય તેથી દેશનું બહુ ન થાય માટે પોતે પણ સાથે સાથે મરી જતા. અહાહા ! આમાં કેટલું અધું સ્વદેશ હિત ? સાંખો વખત નોકરીમાં માલ્યો છતાં પોતાના સત્યની કાંઈ પણ માપણી ન કરી શકે. એ જેવી તેવી સત્તા, બહાદુરી કે સ્વદેશ તરફની લાગણી ન ગણાય. આવી સત્યતા સાર્વભૌમના મુખે ગવાય છે. તેઓના આવા મહાન્ પ્રયત્નથી જર્મન નાનું એવું રાજ્ય છતાં આખી દુનીયામાં વિદ્યા હુન્નરમાં બળમાં, લક્ષ્મીમાં, તર્ક શક્તિમાં વિગેરેમાં મહાન્ પદ ભોગવે છે અને જીવ જન જતાંસુધી પોતાના દેશનું બહુ કરવામાં પોતાની જીંદગીનું સાર્થક સમજે છે. આ લોકોને ઇતિહાસ બહુજ અજાણ્ય બર્ષો છે; પરંતુ તેઓના થોડાજ દાખલા આપણને કામ લાગે તેવાજ લીધેલા છે. તમારું મન ઠેકાણે રાખી જે વિચારો તો એવા સત્યમય કાર્યથી બીજું કયું સાધન શ્રેષ્ઠ હોઇ શકે છે ?

ભારતીય જનસમાજ
વાંચો !

ૐ

પુષ્પકલી છટ્ટો.
વાંચો ! !

ડાહ્યાં માનવીઓ.

રાજગોર ભગવાનજી લીમજી કૃત.

કિન્નર કુમારી.

આ નોવેલમાં સ્વર્ગમાંથી ઉતરી આવેલી એક સુંદરીની આત્મકથા છે કે જે વાંચતાં સ્ત્રી પુરુષોને બહુજ રસ પડે છે ત્યાંના દેવતાઓને મુખે ભૂરલોકનાં પાનવીઓની પ્રશંસા સાંભળીને તે દેવાંગના સ્વર્ગલોકથી કંટાળી દિમાલયના દ્રશ્યો જોતી જોતી અને નંદનવનને થાપ ખમરાવે એવાં ઉપવનો જોઇ ગાંડી બની જાય છે પછી અમુક સમયે એક રાજના પ્રેમપાસમાં પડી પુરુષ શ્રદ્ધા અને દેવના હૃદય વડે તેની પર સ્નેહનું અમર ઝરણુ વહેતું રાખી કપટીઓની જાળમાં ન ફસાતાં હરામીઓને પોતાની દૈવી શક્તિથી આશ્ચર્ય પમાડી સતીત્વનું રહસ્ય સમજાવે છે તેમજ ભોળા દિલની ભામનીઓને ખોટા રસ્તેથી બચાવી પોતાના જેવીજ બનાવવા કેવી રીતે મંથન કરે છે તે બતાવવામાં આવ્યું છે તેથી આ નોવેલ દરેક માનવીઓને અત્યંત બોધદાયક છે ઉત્તમ ગ્લેજ કાગળ અને રોયલ પાર પેજની સામગ્રી પર આ નોવેલ છાપવામાં આવ્યું છે.

પાકા પુઠાની સાથે પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩ રાખી છે.
ભગવાન ઠેકાણું:— પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

જાહેર બુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી લીમજી બુનાસાવર.
બી. એસ. રેલ્વાઇ, કાઠિયાવાડ.

આપણો સ્વભાવ.

માણસ સવારના પહેરમાં સ્નાન ધ્યાન કરી, મુખેથી રામરામ ! અગર તો કૃષ્ણ કૃષ્ણ ! કહી ભક્ત હોવાનો ડોળ કરે છે અને પછી સજીવ દેહો પ્રત્યે ધ્યાન અને અપમાન વરસાવે છે, આ બાબત કાળુ શરીર એવુંજ કાળું હૃદય હોય એમ સાખીતી આપે છે. તમને મુર્તી પુજા આવડતી હોય તો તમારે દરેકના દેહમાં રહેલા પરમાત્માને નહિં તરછોડવો જોઈએ. નિર્જીવ વસ્તુ કરતાં સજીવ વસ્તુઓ પર વધારે સ્નેહ રાખવાની જરૂર છે. મુર્તીએ પરમાત્માનું બજન કરવાનું ઓહું કે તેનો આકાર છે, તેને આપણે પુષ્પ ચઢાવીએ, પવન નાખીએ, વસ્ત્ર પહેરાવીએ, સ્મરણ કરીએ, બોજન ધરીએ; પરંતુ જેનામાં સત્ય વિભુ વિરાજી રહ્યો છે, તેના તરફ તિરસ્કાર દરસાવીએ, તેને લુપ્ત્યા રાખીએ, નમ્ર રાખીએ, અગર તો આપણાથી હલકા સમજીએ; એજ વખત પરમાત્મા આપણને ગાંડાની પંક્તિમાં ગણી કાઢે છે. અને કરડી નજર કરી પોતાના સ્નેહી પ્રત્યે વાતવાતમાં કહી દે છે કે જુઓ તો બાધ ! આ માણસો મને પત્થરમાંજ પડેલો સમજી મને ધ્રુપ દીપ કરે છે; પરંતુ ચક્ષનવલન કરનારા જીવોમાં હું ખાસ રહ્યો છું એ બાબતે તો એ જોતાજ નથી ? કહો ! મારા ફોટાને જીવ આપનારા પથ્થર હું તેને ઘેર ગયો તો મને જીતીઓ મારનારા મનુષ્યો મને કેવા વ્હાલા હોય ? એ તો તમેજ કહો ! આ તો હું તેનાં પીરસેલાં બોજનો, અખુટ લક્ષ્મી વિગેરે સામું જોતો નથી; પરંતુ જો તે હું લપ્ત લેતો હોત તો મારે નકી લુપ્તે મરવાનો વખત આવતે કારણ કે તેઓ એમ સમજી જાત કે આ કંકાર તો ખાનો જણાય છે, માટે આપણે કરો બંધ એવા આંધળા ખર્ચથી બચીએ કે ? જ્યાં સુધી મનુષ્યો સર્વમાં રહેલો એવો જો હું તેનો તીરસ્કાર કરશે અને એવું ને એવું પાગલપણું તથા અજ્ઞાનતા નિભાવી રાખશે તો હું તેને હવે પછીના જન્મમાં માથે શીંગડાં ચડાવીશ. મારી મુર્તિને પુષ્પ ચડાવવાં અને મારા અંશવતારોને ધુળથી વધાવી ઘેરા, એજ બાબત મારા દિલમાં ઝાંઝાની ઉત્પન્ન કરે છે. ધણી ધણી મનુષ્યો એ બાબતથી પોતાના અજ્ઞાન બાતાઓને સમજાવે છે, છતાં હજી તેઓ સુધર્યા નથી એજ મારા કોષામિમાં આહુતી આપે છે. તેઓ પોતાને અત્યાચાર છોડે તો બહુજ સારું છે. કેટલાક મારી મુર્તિની પુજા તજ, મન, ધનથી કરતા હોય, અને જો હું તેના તરફ ન પ્રસન્ન થયો હોઉં, તો આ એવું મોટું કારણ છે, નહિંતર હું જોતો કુર નથી કે મારા ભક્તોપર જીવન કઈ જગારે મુસલમાનોએ મારા દેવાલયો તોડ્યાં, બાળ્યાં અને મસજીદના રૂપમાં ફેરવી નાખ્યાં, એ

વખતે હું ગામ નહોતો ગયો. હું તો ફારોકાર રમી રહ્યો છું પરંતુ એ એની શિક્ષા હતી. તેઓ દરેક મનુષ્યો તરફ દ્રેષ્ટિથી જોતા અને ત્યાંસુધી ધરનો કાયદો લડાવતા કે તેઓને સાચે વાતચીત પણ ન થાય, તેમ અડકાય પણ નહિ. જોના વડે જગત રક્ષાય છે, જના વડે અરસપરસ શીખવાનું મળે છે, જેઓ રસકસની વૃદ્ધિ કરે છે, આખા જગતનો નિભાવ કરે છે, એવાં અદ્ભૂત કાર્ય કરનારા જીવો પ્રત્યે જે દયા ન બતાવે તેના પ્રત્યે મારે માયાળુ સ્વભાવ ક્યાંથી શોધી લાવવો ? બાઈઓ ? સર્વ જીવો ઇશ્વરનાં સ્વરૂપો છે. તમે પણ તેમાંના એક છો; છતાં આમ બેદરકારી રખાય એતો બધાં સુકૃત્યને ધૂળધાણી કરવા જેવું છે, તેઓના તરફ દયા લાવો, દયા એ સર્વ શુભ કાર્યોની જનેતા છે. જે તમે દયાના ઉપાસક બનો તો પર્વતો ભક્ષે અચળ રહ્યા તારા લાખો ગાઉ દુર હોય તો પણ ભક્ષે હોય, પરંતુ એ બધાં તમારી પાસે ધસડાઇને આવશે. જગતના સર્વત્ર ખગ્ગનાઓની કુચી તમને હાથ લાગશે. તમે આ રસ્તો બીજાઓને બતાવો, તો હમણાંજ તમારી ઉન્નતિ થશે. આના જેવી બીજી એકે ઉત્તમ ભૂમિકા નથી. જ્યારે જ્યારે તમે હરિ ભગ્નમાં લીનહો, સંસારીક માયાથી મુક્ત હો, ત્યારે તમને જે આનંદ અને સુખો પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા પ્રકટ થાય છે, તેના કરતાં ઉમદા વિચારો જ્યારે તમે સર્વ જીવોમાં એકત્વતા અનુભવો છો ત્યારે ઉત્પન્ન થાય છે. એનાથી તમને દેવોનું અમૃત નકામું જણાશે. આવી પુદ્ધિ રાખનારા પોતે અને પોતાના કુટુંબને પુજનીય બનાવે છે. દેશને પ્યાતિમાં લાવે છે. સર્વત્ર જીવોમાં સન્માન રેડે છે. આત્મદર્શી પુરૂષો જેવું કાર્ય કરે છે, તેવું કાર્ય ધનવાન નથી કરી શકતાં. જીઓ ! ગરીબને ઘેર ઉછરેલો સુદામા પરમાત્માન બેટવા બાઝ્યમાળી થયો નરસિંહ મહેતો એજ વિશ્વેશ્વરને સેવક બનાવી શક્યો. જીઓ ! આથી તમને ધનવાનની અને સર્વ જીવોને માન આપનારા મહાત્મા પુરૂષોની તુલનાની તો ખચર પડી ગઇ હશે. તમે કદાચને બઝ્ય મકાનો બાંધવાથી, કે મોટરો દોડાવવાથી, મહાન થવાની આશા રાખતા હો તો એ તમારા મગજનો પવન ખરાબ છે, રોગને ઉત્પન્ન કરનારો છે, એમ સમજો. એથી તમે મહાન થશો નહિ. કાંઇ તમારે ઘેર જડ વસ્તુઓના જથ્થાના રખવાળ આંટા ફેરા કરતા હોય, એથી અભિમાન કરવા જેવું નથી; એતો ગરીબને ઘેર પણ કોઇ કોઇ વખત ધનની ચોરી કરનાર એ મનુષ્યના જેવા સર્પો દોડધામ કરતા હોય છે. જ્યાં આત્મ દર્શી પુરૂષો વિરાજતા હોય, ત્યાં ગરીબોને પહેલું માન મળે છે. કારણ કે તેઓના દિલમાં સર્વત્ર જીવો એકજ રીતે ગોઠવાયા હોય છે. તમારે ત્યાં તવંગરો આવે અને ગરીબોનાં ટોળે ટોળાં હાજર હોય તેનાથી શું હરકત છે ? કદાચને તમારા જેટલી સંપત્તિ નથી.

પરંતુ તેઓ તમારા કરતાં ઓછી વ્યાધિ અને સ્વાધારે સુખ ભોગવે છે. માટે એ તમારા કરતાં સ્મૃદ્ધિમાં વધે છે. કદાપિ ગરીબના સહવાસથી તમારું ધનવાન જીવન, સાદું જણાય તો ગભરાઓ નહિ. કાંઈ નોકરો પાસે પાણીના લોટા ભરાવવાથી, કે પધારો શેડજી! એમ કહેવરાવાથી મહાનતા પ્રાપ્ત થતી હોય તો તમે બચંકર ભુલ કરો છો. આથી તમે પારકા ઉપર નિભનારો છો. આ તમારી આત્મસ્થાપા છે, આપ વડાઈ છે. તમારા ખોરાકને તમેજ પચાવો. તમારી સાદી પ્રકૃતિ તમારા બલ્લાને માટે છે, પારકાના માટે નથી. તમારી તેજી બીજને ન દેખાડો. તમારી જેવાને બોલાવી, માન આપી, પાન સોપારી ખવરાવી કે અભિમાનની વાતો કરી, તમારી સ્મૃદ્ધિને ખુલી પાડવા પ્રયત્ન ન કરો. તમારે બીજને આંજી નાખવાનું શું કારણ છે? આનાથી તમને શું અવગુણ આવી પડે છે એ તમે સમજો છો? તમારો ઠાઠમાઠ બીજને બતાવવા તમારે ઘરમાં જાત જાતનું ફરનીચર ગોઠવવું પડશે અને વારનેસ તેલ લગાવેલ આકડા, લીમડાના લાકડાના ગુલામ થવું પડશે. અરેરે! આ કેવી અજ્ઞયબીની વાત? કેવી ગુલામી? જડ પદાર્થને સંચાલ કરનાર જડ વસ્તુઓની ગુલામી! સ્વીકારે એમાં શી નવાઈ? મનુષ્ય જેવું સમર્થ પ્રાણી લીલા વૃક્ષની સેવા અજ્ઞવનું હોતે તો બહુજ સારું ગણાતે; પરંતુ નિર્જીવ જડ પદાર્થનો ગુલામ એ કેટલી બધી શરમ ભરેલી બીના છે? આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તમે તમારી સ્મૃદ્ધિ બીજને દેખાડતાં તમે બીજના ગુલામ થયા. કારણ કે તેમને માટે તમે એ બધું બનાવ્યું. તેને સાફ કર્યું. મારું તો એમ કહેવું છે કે તમારે ઘેર આવનારો માણસ તમારાથી ડાહ્યો બનીને જવો જોઈએ; પરંતુ તમારા ગૃહે આવી થોડી ઘણી ઘેલછા લઈને જાય એવો તમારો સહવાસ અને જાનરનો સહવાસ બંને એક ગણાયો. ખાવા પીવાની મિષ્ટતા કરનાં તેને કોઈ અદ્ભૂત વસ્તુઓની મીષ્ટતા દેખાડો. પૈસા આપીને સંતોષવો એવો મસ્કરી કર્યા બરાબર છે. તમને જેના ઉપર પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય, એ જીવ તરફ પ્રેમ અર્પણ કરો; તેને ઉપાધિમાં ઉતરવું પડે, તમારી માફક જડ વસ્તુઓની ગુલામી કરવી પડે, તેવું ન કરો.

ખનિજ પદાર્થો જડ છે. જડની સાથે વિશ્વાસ કરવાથી અને બીજઓને વિશ્વાસ બેસાડવાથી સજીવ વસ્તુઓ નિર્જીવ બની જાય છે. જડ, જડ વસ્તુની ઓળખાણ કરાવે છે, ચૈતન્યને ઓળખાવી શકતું નથી બહારની અને અંદરની જે જે વસ્તુ તપાસો એ બધી તમને સ્નેહમાં જોડાવાની કુદરતી રીતે દરજ પાડે છે; પણ તમારે તો ખરો સ્નેહ આત્મા

સાથે જોડવાનો છે; નહિ કે જડ પદાર્થો સાથે તમારા ભાગ્યથોગે જો તમને જગતના જીવો સાથે મૈત્રી બાંધવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થાય અને એમ કરવાનું તમારી શક્તિઓ તમને બલામણુ કરે તો એ સુવર્ણ પગથીયાં વાળી સીડી છોડી દેશો નહિં. તેનો ઉપયોગ કરો. એક પછી એક એમ અવનવાં પગથીયાં ચડવા માંડો. એની મેળે શાન્તિ અને સત્યતાની ભુમી નજરે પડશે. સ્વર્ગ મેળવવું અને નર્ક મેળવવું એ બંધુ તમારા હાથમાં છે. સર્વત્ર સંસારિક ઉપાધિઓ નાબુદ કરવી હોય, તો પણ તમારાથી બની શકે તેમ છે. સુર્ય ચંદ્રનો પ્રકાશ બંધ કરવો હોય તોપણ થઈ શકે તેમ છે. કેટલાક સુર્યનો પ્રકાશ ન જોવા માટે ગુફામાં ચાલ્યા જાય છે, કેટલાક અહનાં બારી બારણાંઓ બંધ કરે છે; પરંતુ તેમ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. અગર તો સમગ્ર સૃષ્ટિમાં ઢાંક પિછેડો કરવાની કંઈ જરૂર મળી; માત્ર તમે તમારી આંખો બંધ કરો એટલે થયું. પ્રકાશ એની મેળે બંધ થઈ જશે. દુનિયાની દરેક ઉપાધિઓ ટાળવા માટે આ બહુજ અગત્યની કુચી છે. એનાથી મહાન્ ઉપાધિઓ ઝોળાંગી શકાય છે. તમે દુનિયાના પ્રપંચો તરફ નજર ન કરો અને તેની દરકાર ન કરો તો તમારા જીવો આ જગતમાં બીજો કયો મહાન્ છે? મનુષ્યો આવો અનુભવ શરૂ કરે તો દુઃખ, ક્લેશ, ચિંતા ભય, વ્યાધિ વિગેરે કાયમ ખાતે એના ગોળાનું પાણી હરામ કરી ચાલ્યાં જાય તમારે દિન પ્રતિદિન બપોં બેઠા હો. ત્યાં સ્થિર ચિત્ત કરી, ઉપરના વિચારની ગોખણ પટ્ટી કરવી જોઈએ. પછી. શ્રેષ્ઠ ભાવના વડે એક પારા અને પ્રમાણિત શાન્ત, ધીરવીર, સત્યવાદી પુરૂષ તરીકે અહેરાતમાં આવવું જોઈએ. તમારી શહેનશાહ વૃત્તિમાં, મહાન્ આત્માના શ્રેષ્ઠ પદની ગાદીપાર, રંકતા-બીખારી પણાનો ભાગ આવવા દેવો નહિ. જે એમ થયું તો એકદમ દુઃખનો કળશ તમારા શીરપર રેડાશે, તેને લઇને, દુઃખી થાઓ તો પછી મને દોષ ન દેતા. પરમાત્મા તમારા ચિંતન અને રહેણી કહેણી પર તમારું ભાગ્ય ધડી આપે છે, કારણ કે જે ઇશ્વર એમ ન કરે તો પોતાને અન્યાયી મણાવાનો ભય રહે છે, જેમ ભક્ત પીરસે તે પ્રભુને ખાવું જોઈએ, તેમ જે ભક્ત માગે તે હરીએ આપવું જોઈએ. દરેક માણસ પોતાના હાથેજ હલકી પદવી ધારણ કરી લે છે. શા માટે પોતાને શ્રેષ્ઠ નથી સમજતા? અને હમેશાં ખરાબ ચિંતન કરી શા માટે હલકા બની જાય છે? તમારી હલકી ભાવના વડે તમારો માલિક તમને ઉતારી પાડે છે. તમારી જેટલી કિંમત તમે આંકો એટલી કિંમત બીજાઓ તમારી આંકે. માટે તમેજ તમારું સ્વમાન જાળવો, એમાંથી બીજાં સન્માનો જન્મ પામશે. બીજાઓ તમારા સ્વમાનની નિંદા કરે તો શરમાવું નહિં. એઓને ટીકા કરવાની જન્મની ટેવ હોય છે. બલે

ટીકા કરે ? એની મેળે કાયર થઇ જશે. પોતેજ સમજશે કે શા માટે આપણે તેના ગુણ અવગુણો ગાવાની ફાઇટની ભાટાઇ ધારણ કરવી જોઇએ. કદાચ તેઓ તમારી ટીકા કરે, તેથી તમારું સ્વમાન એક તલભાર ઓછું થશે નહિં જુઓ ! તમારું સન્માન ધરમાં હોય છે, તો તમે બહારથી ગાળો ખાઇને આવ્યા હો તો પણ એ તમારા ગૃહસ્વમાનમાં તફાવત પડશે નહિં; એવીજ રીતે તમારે બહારથી સ્વમાન મેળવવાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી તમારા અંતઃકરણમાં તમારું પોતાનું સન્માન નથી થતું, ત્યાં સુધી બહારનું સન્માન મળવું મુશ્કેલ છે. એક અધિકારીને એવી ટેવ હતી કે જ્યાં સુધી કોઇ માણસ તેને સન્નિધિ બેસે નહિં, ત્યાં સુધી તે ખીજીને સન્નિધિ બેસતો નહિં. વળી અમુક કામસર કોઇ તેને બોલાવે તો બોલાવનારને ઘેર જતો પણ યોગ્ય સન્માન ન મળે તો પોતે ઉડીને ચાલ્યો જતો. એથી તેને ઠારોઠાર માન મળતું, ખીજા માણસોના સન્માનની કાળજી રાખવામાં ન આવતી પણ આ અધિકારીની તખ્તીયન સાચવવા માટે બહુજ વિચાર કરવામાં આવતો.

તમારો આત્મ પ્રકાશ સૂર્યના તેજને હરાવે છે. આ જગતમાં અસંખ્ય પાપો કહેલાં છે પણ જે માણસ પોતાના આત્માને ખીજીથી હલકો ગણે છે અને નહિ જેવાની આગળ બાધ ! બાપુ ! કરતો પાછળ પાછળ દોડ્યો જાય છે એ સદાય હલકો રહે છે. તમે તમારુંજ છેદન નહિં કરો. તમારા માનમાં ઘટાડો કે વધારો કરવો એ તમારા હસ્તકનું કાર્ય છે. રાત્રિ અને દિવસ એ પૃથ્વીની ધરમાળ છે, પણ સૂર્યની આગળ તેની હયાતિ સંભવતી નથી. તેમ તમે જ્યાં સુધી તમારા આત્મરૂપી સૂર્યની નજદિકામાં બેઠા તથી, ત્યાંસુધી તમને સુખ દુઃખ અને અપમાન મળ્યાજ કરવાનાં. તમે ખરી વાતને ખીલકુલ સમજતા નથી. તમારી પાસે કરોડો કૃષ્ણ આવે ઓસો ત્રણસો બુદ્ધ આવે તો એથી શું પાકે તેમ છે ? જેમ અસંખ્ય તારાગણોની સૃષ્ટિઓ આગળ આ નાની ભુમી કંઈ વિસાતમાં નથી તેમ નાના દેહમાં રહેલા મહાન્ આત્માની આગળ મેરૂ પર્વત જેવાં દુઃખો કંઈપણ વિસાતમાં નથી. અંતઃકરણમાં અસંખ્ય ખાંડી શાન્તતાના ભારા અંધાયણ છે, છતાં એમાંથી કેમ સદ્બોધ નથી ઉછું કરી શકતા ? ખરાબ વાસનાઓ સાથે લડાઇ કરી, વિજય કરવો જોઇએ; પણ હારી તેના માંડલીક બનવાનું નથી. કેટલાક ઘેલા માણસો વાસનાને વશ થઇ સ્વરૂપવાન સ્ત્રીના ગાલ, નાક, આંખ આદિક દરેક અવયવો ઉપર મોહ પામી તેને વશ થાય છે તેના ગુલામ બને છે, અને મોહિત થઇ ત્યાંસુધી અજ્ઞાનતા દરસાવી આપે છે કે જેને માટે લાંબા લાંબા મંથો રચી કાઢે. તેને માટે લાખો માણસોના જીવન ગુમાવે, કરણધેષાએ

પોતાના પ્રધાનની સ્ત્રીપર મોઢ પામી રાજ્યનું, કુટુંબનું, પોતાનું અને સર્વત્ર રૈયતનું સત્યાનાશ વાળ્યું. અને કરણની સ્ત્રીને અને તેની પુત્રીને એકજ ઘેર માદિકરી મટી જઇ, સાસુ વહુ થવું પડ્યું. તમારે જેમાંથી કુટુંબ ઉત્પન્ન થાય, એવી મોઢક વસ્તુઓ તરફ અભાવ દરસાવવો જોઇએ, તમારી પેતાની જાતને દુભાવતાં તમે ખુશી નથી, ત્યારે ખીજાને દુઃખ આપતાં કેમ ખુશી થાઓ છો? આ તમારી ખરાબ વાસનાનું પરિણામ છે. એણે તમને માંડલીક બનાવ્યા કહેવાય તમારા પ્રત્યે સ્વર્ગવાસી ચિરજ્ઞાઓ શું ભલામણ કરતા ગયા છે? તે તો વિચારો? આ તમારી જેવી તેવી ભૂલ નથી તમારે કોઈની વહાલી વસ્તુ હરણ નહિં કરવી જોઇએ. માત્ર દુનીયાની બધી વસ્તુઓ મારી છે, એમજ સંતોષ માનો પરંતુ તેને છોંનવી લેવામાં પાપ સમજો. આથી તમે સારા કહેવાશો. દેવી વૃત્તિ ધારણ કરો. આજ તમારો ધર્મ છે. એજ વર્ણીકરણ વિદ્યા છે. તમને કોઇ સારા રસ્તા પર લાવવા પ્રયત્ન કરે તો તમે તેના અવગુણો શોધી રમ્તુ નહિં કરતા. તેના પર દ્વેષ કરી, તેને તથા નહિં દેતા; પરંતુ તેના પર પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખી તમારે અભાર માનવાનો છે. તમારી દ્વેષ બુદ્ધિ તમારું કાર્ય સફળ કરી શકતી નથી. તમે લાયકને છોડી જાડુ વિદ્યામાં નહિં ફસાઓ. તમને મનાવી, પટાવી લેવા તેઓ બહુજ તમારી ખુશામત કરે છે. સદગુરુ હશે તે તો તમને કડવાં વચનો કહેશે. તમારી પૂરેપૂરી કર્તવ્યશીલતા ન હોવાથી કોઇ પણ વસ્તુ પર તમારું દિલ ઢ્રઢ રીતે પડેવાતું નથી. એકને છોડી બીજાને ન વળગો. જેને ચાહો તેની આગળ પ્રાણ પાથરી દો. તમે જે વખતે જે વસ્તુને છોડો છો, એજ વખતે તે વસ્તુઓ તમને છોડી દે છે. તમારી રહેણી કહેણી એકજ દિશા તરફ વહન કરવી જોઇએ. એકજ રીતભાતવાળા માણસો સારા સારા લોકો પર સામ્રાજ્ય ભોગવે છે. સત્ય ભરેલી પ્રમાણિકતાવાળી પ્રજા તરફ. સૌ વધારે પ્રેમી હોય છે. તમને દરેક સ્થળે પહોંચે નાંખર મળગે જોઇએ, પણ તમારા અવગુણો એ તમારા પહેલા નાંખરની ગતિને ફેરવી છેલ્લે નાંખર ગોઠવી આપે છે. તમારી ઉત્તમ શૃંગીને આ સૃષ્ટિમાં તમારા ભવિષ્યકાળની દોડધામની શરતમાં સામેલ કરી દો? એ જોઇને ખીજાઓ પણ અનુકરણ કરવા લાગશે. જુઓ! પુના રેસમાં લાખો માણસ સામેલ થઈ કરોડો રૂપિયા હિંદમાંથી ઓછા કરે છે. મારી ઉપલી શરત જુદા પ્રકારની છે, એમાં ધનની હાની થવા સંભવ નથી, પણ દારિદ્ર ઓછું થવા સંભવ છે. જુઓ મનુષ્ય હરહમેશાં પોતાનાં પ્રારબ્ધ બાંધી વૈભવ. દારિદ્ર, સુખ, દુઃખ વિગેરેને નોતરે છે.

વળી એમાં પણ ભેદ છે કે, ખુદ આપણા હાથથી થતાં કર્મોમાં પણ ધાર્યું રહેતું નથી, એને લઇને સારાં અને નરસાં એમ બે જાતનાં કર્મો રચાય છે. જે તેમ ન થતું હોય તો બાબતો કર્તા કેમ એકજ સ્થિતિમાં

રહેતો નથી. આજે સુખ હોય તો કાલે દુઃખ મળે અને આજે દુઃખ હોય તો કાલે સુખ મળે. જુઓ ! મિચારા અજીનની એક જાંઘીમાં એ જાંઘી બની ગઇ. ધણો બહાદુર હતો, મોટા મોટા શૂરવીરોનાં અભિમાનો તોડી નાખ્યાં હતાં, પરંતુ શ્રી કૃષ્ણની સ્ત્રીઓને મૂકવા છતાં રસ્તામાં હુલારાને હાથે ઠગાયો. અવિજયી થયો. આજે માણસ સારો હોય તે કાલે ખરાબ થાય અને ખરાબ હોય તે સારો થાય. આ વાત બુદ્ધી જવાની નથી. કદાચને બૂલ થઇ જાય એવું તમને જણાય તો, તમારા હૃદય પટમાં ખરાબર લખી રાખો. મનુષ્ય સુખ, દુઃખ, હાર, જીત એવી એ જાતની બેડીઓ વડે કાયમ ખાતે બંધાયો છે. કાળ ક્રમે સુખ દુઃખ મનુષ્ય પર આવ્યા કરેછે. જુઓ કે સુખ દુઃખ એ મનની માન્યતા છે અને કોઇ પણ વસ્તુ ક્રિયા તત્ત્વતઃ સારી કે નકારી છેજ નહિં; પરંતુ અપૂર્ણ વસ્તુ સ્થિતિ વાળાની આ ધમાલ છે. પૂર્ણ સ્થિતિ વાળા પોતાની આત્મ સુધારણા કરેછે અને અપૂર્ણ સ્થિતિ વાળા સુખ દુઃખની વાતોવાળા મોટા ચોપડા ખોલે છે. જે વાતમાં રસ નથી હોતો, ત્યાં મુખ ફાડી બેસી રહે છે. પૂર્ણ સ્થિતિએ પહેંચવું એ એને જરા ભાન હોતું નથી. જેઓ અંધારામાં ઠોકર ખાધા છતાં, ખીસામાં રહેલો પ્રકાશ ઉપયોગમાં ન લે તો હરવખત પડી જાય તેમાં શી નવાઇ ? જે માણસ પોતાના પ્રકાશ વડે અજવાળું નહિં કરતાં અંધારામાં ચાલ્યો જાય છે. તે એક ડગલું પણ નિડર રીતે નથી ભરી શકતો જે કાંઇ વાસ્તવિક ઉન્નતિ કરવાનું સાધન છે, જેનાથી અંતઃકરણમાં જ્ઞાન સ્ફુરે છે અને અશાન્તિ મટી શાન્તિની સ્થાપના થાય છે, તેને પ્રકાશ નહિં દેખાડતાં અંધારામાં રાખેછે, તે કોઇ દિવસ પૂર્ણ સ્થિતિમાં આવતો નથી. એવા જ્ઞાન વગરના આંધળાને મૃત શરીર એટલે શબની ઉપમા આપવામાં આવેછે. તમારા અંતઃકરણમાં જ્ઞાનની દિવ્ય જ્યોતિ છે, તેને પ્રકટાવી તમારી નજરે દેખાતાં કેટલાંક અંધારાનો નાશ કરો. બીજાઓને પણ પ્રકાશ આપી સુધારો. તમારી પાસે બુદ્ધિનો વધારે પ્રકાશ હોય તો બીજાને આપવો એવું ઇશ્વરી ફરમાન છે. આ કૃત્ય સાત્ર અને જહોજલાલી બધું છે, કારણ કે સામાને સુધારતાં અને તેની સ્થિતિને ઉત્તમ બનાવતાં, તમારા ભાગ્યમાં વધારો થાય તેમ છે. એ છેલામાં છેલો ઉપાય તમારે બુદ્ધી જવાનો નથી. તમે મને એવા હુશીયાર થઇ તમારો હુકમ બજાવવા બહાર પડો કે તુરંત તમારે જગત પ્રત્યે શું ધર્મ બજાવવાનો છે, તેનો પુરતો વિચાર કરવો. કેટલાકને તો એ ધર્મ બજાવવા જતાં તાવ આવે છે. સારાં ફળ ખાવાની તો બધાને ઇચ્છા હોય છે; પરંતુ તેને પાણીમાં મોડું કરવું એજ તકલીફ છે. તેમ પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવું

એજ મુશ્કેલ છે. તમે તમારા કર્તવ્યને વળગી રહો તો તમારો હક એની મેળે બજી જશે. જો હકને વળગી રહેતાં કર્તવ્ય ન બળવીએ તો દુનીયા આપણને હતભાગી કહેશે. કર્તવ્ય જોરાવર હોય તો ઇશ્વર કૃપાએ હક જરૂર મળવા ના ? ઉત્તમ જ્ઞાન ન હોય હુન્નર કળાનું નામ નિશાન ન હોય અને કર્તવ્યશીલ ન હોયએ તો દેશ સેવા કે ઇશ્વર સેવા અવી મુશ્કેલ છે. જો યુનાઇટેડ સ્ટેટસ વાળાઓએ ફાકટની ખડાઈ મારવામાં અને કર્તવ્ય બળવ્યા વિના ગપ્પાં સપ્પાં મારવામાં દુકાનેના ઓટલા તોડ્યા હોત તો તેઓ આજ કાંઈ દિવસ સ્વતંત્ર પ્રજા તરીકે ઓળખાતે નહિ. તેઓએ ત્યાં સુધી કાર્ય બળવ્યું કે દેશ માટે પોતાનાં બાળ બચ્ચાંઓનાં રક્ત વહેવડાવ્યાં. હાડમાંસના ઢગલા કર્યાં.

કર્તવ્ય પરાયણ થયા વિના જગતમાં હક મેળવવા મુશ્કેલ છે. તમારે જગતને સુધારવું હોય, હક બળવવા હોય તો તમારા પોતાના આત્માને ઢઢોળીને જાગૃત કરો. આ સહેલામાં સહેલો ઉપાય છે. ન જવું કોઈને વિનવવા, કે ન જવું કોઈની આગળ યાચવા. આત્માને ઉઠાડો એટલે જગત જગ્યું સમજવું. કેટલાક લોકો જગતને સુધારવાને બહાર પડ્યા હોય, પણ કંઈ થતું નથી. તેનું કારણ એ કે તેના આત્માને ઉંઘમાં ભરી રાખવાનું હતું. ખરા અંતઃકરણ પૂર્વક કાર્ય બળવવામાં આવે તો આખા વિશ્વને એકજ માણસ ખળભળાવી શકે, એમાં જરા સંદેહ નથી. જ્યારે માણસ ઇશ્વરી પ્રકાશરૂપ ઉજળતાથી તમ થઇ ઉન્નત થાય છે, ત્યારેજ તેની ઇચ્છા હોય કે ન હોય તો પણ તે જગતના લોકોને ઉન્નતિતું કારણ થઇ પડે છે. જેટલા પ્રમાણમાં આત્માની સમજતા, એટલીજ કાર્યની સિદ્ધતા જેના આત્મામાં નબળાઇ હોય છે તે બૂંજ્યો પાપડ ભાંગી શકતો નથી. તમારા આત્મબળની દવા તમારી આગળ છે, તમારા પોતાનામાં અનંત શક્તિઓ ભરેલી છે, તેની તમે વપરાશ કરવા માંડો. એની મેળે એ અનંત શક્તિમાંથી અમર ઔષધિઓ પ્રકટ થઇ, તમારા અગણીત દારિદ્રો, અસંખ્ય વ્યાધિઓ અને કરોડો કષ્ટને દેશવટો આપશે. તમારાથી ચિંતા, ભય, શોક, ક્લેશ વિગેરે છ પાંચ ગણશે. તમારે તમારી ઉન્નતિ માટે દેશપાર થવું જોઇએ. તમારો વખત તમારા મિત્રમંડળમાં નહિ ગૂમાવતાં, ઉન્નતિ કેમ થાય એજ રટણ કરવું જરૂરનું છે. એથીજ તમારા કાર્યની સફળતા થશે. જે સ્થળની જે વસ્તુની અને જે કાર્યની, માગણી કરી હોય તે જ્યાં સુધી ન મળે ત્યાંસુધી ભણે વખત ચાલ્યો જાય, એહા હો એ સ્થળ ખસી જાય, બૂખ્યાં, તરસ્યાં પ્રાણ ઉડી જાય; તો પણ ધારેલું કાર્ય પાર ન પડે ત્યાંસુધી હટવું ન જોઇએ. તમે એકદમ આગળ વધવા માંડો. જે કાર્યની શરૂઆત કર્યા પહેલાં તખીયત નરમ થશે, તો પછી કાર્ય થઇ શકશે નહિ અને નહીં તમે કાર્યને આટોપી કંગાલતાની સાથે લામ.

કરશે. આવી દયાળનક બિનાઓ ઉપસ્થિત કરવાને અને દરિદ્રતાના તમાચા ખાવાને, મનુષ્ય દેહ નથી સરન્નયો. તમે અંતઃકરણને આરસો બનાવી આખા વિશ્વને તેમાં નિરખો, એટલે સૃષ્ટિના દરેક ભેદો એક પછી એક એમ દેખાવા લાગશે અને ખરાય વસ્તુઓને ધસડી લાવતું મન સત્વર સમજી જશે. તમારા અંતરના તાર ઇશ્વરની શક્તિની સાથે જોડાતાં તોફાની મન શરમાય જશે અને પોતાની જીવલેણ દોષધામ કડાકુટ વગર બંધ કરી દેશે. જ્યાં શાંત સમિધદાનંદનો વાસો હોય છે, ત્યાં જ્ઞાન પ્રેમ અને સુખ વૈભવ એની મેળે દોઝાં આવે છે. જ્યારે તમે આત્માને આવી રીતની શાન્તતા આપશો, એજ વખત ગરૂડથી માંડીને ઉંદર સૂધીના જીવો તમારી આજ્ઞાનું પાલન કરવા લાગી જશે. અને કોઈ દેવતા પણ તમારી વાણીનો અનાદર કરી શકશે નહિં. તમારે આવા શાન્તતાના વિચારો શીખવા હોય તો તમારા અવગુણો ડાયરીમાં નોંધી તેની સુધારણા કરો. તમે જેના સહવાસમાં આવો તેના ગુણ ગૃહણ કરો. અનીતિ, અધર્મ વિગેરેની શીલિક ન થવા ધ્યે. ઉઠો! જગત્ થાઓ! નીદ્રા, ભય અને સંસારની મોહ જળમાંથી મુક્ત થવાની આ સ્વપ્નાવત્ પટ્ટા બાજીને માથા પરથી ઉતારી નાખો. તમે ફેકટ ઉપાધિને ધારણ કરી છે. તમારે ઇશ્વરી ભક્તિનો, અન્યાયના નાશ માટે, ખરા પરાંપકારી તરીકે, એક ખરા દેશભક્ત ગણાવા માટે, પૂજનીય થવા સાર, ખૂબ દયા ધર્મનો ધનધોર કેક ચડાવવાનો છે. તમારે ઇશ્વરના ન્યાય તખ્ત પાસે ગુન્હેગાર તરીકે નહિં પણ સ્નેહિ તરીકે ઉભા રહેવાનું છે. તમે નથી જાણતા કે એ વિભુએ ગુન્હેગાર પ્રહલાદના પિતાને સિંહનું રૂપ ધરી ફાડી નાખ્યો હતો? તમે ગુન્હેગાર હશો તો એ સત્ય સ્વરૂપ દયાળુ મૂર્તિને વિકાળ કાળ સમ દેખશે અને ધર્મવીર તરીકે હશે તો એ વિભુ તમને સ્નેહિ જેવો જણાશે. પારકાના ભલા માટે જ્યારે માણસ પોતાના આત્માનું અલિદાન આપે છે ત્યારેજ પ્રભુ ઉભા થઈ તેમને ભેટવા દોડે છે. તમારા આત્માને નિર્ભય બનાવવા માટે અને જગતમાં સદ્ગુણી તરીકે ઓળખાવા માટે, શુદ્ધ જીવનની જરૂર છે. જ્યારે તમારા જીવનમાં સ્વાર્થ, વાસના તથા માયાની જળ નાબૂદ થાય, એટલે તમારા આત્માને ભય, ચિંતા, ક્રોધ, શોક કંઈ બાધ કરી શકશે નહિં.

તમે હરવખત તમારો આત્મા પવિત્ર બનાવ્યા વિના શુદ્ધ છે એમ નહિં કહેતા. જે તમારો આત્મા શુદ્ધ હોય તો તમારા અંતઃકરણમાંથી એવા શબ્દો ન નીકળવા જોઈએ કે હું શું કરીશ? મારું શું થશે? એજ તમારા શુદ્ધાત્માની અપુર્ણતા છે. જેટલો વૃક્ષ, માછલાં અને ખીખાં નાનાં નાનાં જીવ જંતુઓને પરમાત્મા તરફ વિશ્વાસ છે, એટલે તમને નથી. અને નાહકના બગડી દુઃખના વાહણને તમારા પર વરસો પડવાના

સોગંદ આપો છો, નમે હાથ, માથું અને અંતઃકરણ એ ત્રણે વડે જ્ઞાન મેળવો. બણી ગણી ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરો. એમનેએમ અજ્ઞાનતામાં હણાઈ અસલ મેંદા ન બને. કંઈક આગળ વધો. જાગ્રે અનુભવ મળતાં બારેમાં બારે દુઃખ ટાળી શકશો. નિરસાહી બનતા અટકશો અને દિન-પ્રતિ દિન વૈભવમાં વધારો થશે. તમારા હાથે તમે હણાઓ નહિં. તમારી સ્થિતિને તપાસ કરો. ગરીબ હતા ત્યારે, પ્રભુને હાથ જોડતા, બીજાની મદદ માગતા; પરંતુ જ્યારે પગભર થયા એટલે શું બધું ભૂલી ગયા? આ બીના કેટલી બધી ખરાબ છે? તમારા મનમાં શું એમજ કે બસ! આપણે ધનવાન થયા, એટલે બીજાની શી પરવા; પરંતુ એમ ન સમજો. તમે ભલે ભૂલી ગયા, પણ તમારી સ્થિતિ જગત નથી ભુલી ગયું. ઘેર ઘેર રોટલાના ટુકડા માગેલા હશે, અનાજ વગર વખતે સુષ્ક રહ્યા હશે એ દુનીયા કેમ ભુલી જશે? કદાચને કોઈ કહેશે કે બલા આવું દુઃખ અમે તો અનુભવ્યું નથી, છતાં આ લેખક આમ કાં! હરવખત ફટકા માર્યા કરે? ભાંધઓ! એમ નથી આપણે કદાપિ તેવાં કષ્ટો ન અનુભવ્યાં હોય, પણ આપણા પૂર્વજોએ એવી સ્થિતિ ભોગવી હોય તો સંગાથે આપણું પણ નામ આવી જાય છે કે નહિ? મારું એમ કહેવું છે કે તમારે અભિમાનમાં આવી જઇ, પાછલો સમય ન ભુલી જવો. સુખીયા થયા એટલે બીજાઓનું દુઃખ ન નિવારવું એવું સુત્ર મહેરબાની કરી ન યાદ કરતા. દયાળુ વૃત્તિ પરમાત્માને પાતાળમાંથી ખેંચી લાવે છે. અંતઃકરણને સ્થિર કરી, આગલી પાછલી સ્થિતિને વિચારી, કર્તવ્ય નિષ્ઠ બનશો તો તમનેજ જણાઇ આવશે! કે ધર્મની કેવી પ્રબળ શક્તિ છે? માણસ મહેનતથી ગમે તે કરવા ધારે છે. તમારામાં એવું ઐશ્વર્ય અને અપરંપાર સામર્થ્ય છુપાયેલું છે કે તે યોગ્ય રીતે પ્રકટ કરવાથી દેશ, વિશ્વ અને વિશ્વનાથને પ્રસન્ન કરી શકાય છે. તમારા આત્મામાં શુદ્ધ ભાવના તથા પરોપકાર વૃત્તિના મીઠાં ઝરણાં વહ્યા કરે છે. તમે આનંદના આનંદ અને સુખની ખાણ છો; છતાં બીજાની પાસે સુખની માગણી કરી શા માટે રંક થવાની ભુલ કરવી જોઈએ? એ ભુલ તમને ફસાવે છે. તમારે ઉન્નત થવું હોય, અદ્ભૂત દિગ્મત મને શુભ સંસ્કાર પ્રાપ્ત કરવા હોય, તો મનને નેરદાર કરવું પડશે. શિયાળીયાંની માફક સિંહ બોલતાંની વાર ધરમાં ધુસી જવું એ ખાયલાપણું તજ દેવું પડશે. મન દયુ પયુ હોય તો નિર્મલ્યપણું વરે છે, આંખમાં ઝેર વરસે છે, જગતુમાં ઠારોઠાર દુરમન માણસ પડે છે, મન સાફ તો જગત કેમ ઉજ્જવલ ન દેખાય? હું તો એમ કહું છું કે મજબૂત મનવાળાને આખું જગત સ્નેહી બને છે. કારણ કે જગતને એમાં ઉદ્ધાર કરવાની આશા બંધાય છે. તમારા પર હુમરાઓ પડે,

તમારા ઝીણા ઝીણા કટકા કરવામાં આવે; તો પણ મન ઠેકાણે હોય તો તમારો વાળ વાંકો કરવાને કોઈની તાકાત નથી. આપણા મજબુત વિચારો અને હિંમત પર આપણાં ભાગ્ય રચાય છે. જે સારા ભાગ્ય-શાળી પુરૂષો છે, તે પોતાનું તકદીર રચવામાં કોઈ દિવસ ના હિંમત ચતા નથી. તમારામાં તમે જે કરવા ધારો તે કરી શકો એવી અદ્ભૂત શક્તિ છે. તમારાં સદ્ભાગ્ય રચવા માટે તમારે શા માટે શુભ અશુભ વિચારોની કાળજી ન રાખતી ? શુભ વિચારોએ મનને શુદ્ધ બનાવવાની એક અકસીર દવા છે. કહેવત છે કે તંદુરસ્તીની દવા લાઇ, બરાબર પથ્ય પાળો તો આરોગ્યતા નહિ આવેને ક્યાં જશે ? તમે મનના મજબુત બનો તો એની મેળે બધું પ્રાપ્ત થશે. તમે લાયક છો, નાલાયકીનો અભ્યાસ નહિં કરો. એમર્સન કહેતો કે તમે અધિકારી થાઓ તો તમારી કદર કરનાર અવસ્થ પેદા થવો જોઈએ. માટે કૃપા કરી જગ્યા શોધવામાં વખત નહિં ગૂમાવતા, જગ્યાને લાયક થવાને પ્રયાસ કરો. જગ્યાને લાયક થયા સિવાય મોટી મોટી વાતોના ગપાટા મારવા તેનેજ નીચે પડવાની એટલે પોતાના અધિકારથી ઉતરી પડવાની ક્રિયા કહે છે. જુઓ ! બિખારીઓને બધા હાંકી કહાડે છે, પણ લાયકની આગળ બધા નમતા બજતા દોડ્યા આવે છે.

જે માણસ પોતાના મજબૂત પાયા વગર ઇમારત બાંધવાની વાત કરે છે, તે માણસ પોતાના પ્રયાસને ધૂળધાણી કરવા જેવી મહેનત કરે છે, કેમકે આપણામાં સત્તા નથી. આત્મબળ નથી. સાંસદી ગમે એવી મહેનત હોય તો પણ જગતને હાર્યપદ ગણાય છે. તમારી આબરૂ, તમારો વૈભવ, તમારી પ્રવીણતા એ બધું તમારા આત્માની મજબૂતીમાંથી વરસે છે, ટપકે છે, ઉદ્ભવે છે, છતાં અજાણપણથી જો તે જલ્દી લેવામાં ન આવે, તેનું રહસ્ય સમજવામાં ન આવે, ત્યાં સૂધી ઘેલામાં અને આપણામાં કંઈ પણ ન્યુનતા છે ! એમ નહિં કહેવાય. જ્યાં તમારો મજબૂત આત્મા ઉભો હશે, ત્યાં કોઈના બાપની તાકાત નથી કે તમારા પર હક્કો કરી શકે. તે સ્થળે દુઃખ દર્દ કે જીલમનાં નામ નિશાન હોતાં નથી. એવી આત્મ સત્તા સુખ શાન્તીને તાણી લાવશે. જે તમને નહિં ચાહતું હોય એ પણ ચાહવા લાગશે. મતલબ કે જ્યાં પુષ્પો ખીલે છે, ત્યાં જામરાઓ એની મેળે તણાયને આવે છે. તમે તમારા શ્વાસોશ્વાસમાં દેશ હિતનું અગર તો મનુષ્યોને આત્મબળ રેડનાનું કે મોક્ષ પ્રતિ મોકલવાનું રટન ચાલુ રાખો તો રહેજવારમાં અસંખ્ય નરવીરો તમને જડી આવશે, રિક્તિ સિદ્ધિ ગુલામી કરશે. આ જગત જે આપણને પ્રિય ન હોય અને તેના લાભ માટે કાળજી ન રાખતા હોઈએ તો આપણા પમ તબેની બૂમ આપણને પ્રિય નથી એમ ચોંકસ થાય છે, સ્વદેશના જીવોને

અલગ રાખવા અને તેના લાભાર્થે કંઈ ન બની શકે તો આપણે સંતાનોના માર્ગમાં કાંટા વેર્ષા જેવું છે. તેઓને જીદ રાખવા એજ આપણી ગુલામગીરીનું મજબૂત દોરકું છે. જ્યાં ઐક્યતાના તારો જોડાય છે, ત્યાં સર્વત્ર વિદ્વાકળાઓ ગુલામગીરી કરે છે અને ત્યાં સંપત્તિ વરસાદ કાયમ ખાતે વરસ્યા કરે છે. જ્ઞાનનો, સુખ વૈભવનો પ્રવાહ જોરબંધ વહે છે. તથા એક પછી એક એમ જગતના સર્વ તત્ત્વો એકદમ સમગ્રવા માંડે છે, ટુંકમાં સત્ય શોધો, દરેક યુક્તિઓ અને સર્વ સારા વિચારો વૃદ્ધિ પામવા લાગે છે, માટે ઉત્સાહી બની, દેશહિતના કાર્યમાં તમારા પોતાના પ્રાણ આપવાને તૈયાર થાઓ. તમારા અંતઃકરણમાં દેશ તરફની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ એટલે તમારે એમ સમજી જવું કે આખો દેશ મારી પછવાડે છે. નિયમો, સંસ્થાઓ, દેશોત્તરિનાં કારણો, દેશભક્તો, સત્ય જન મનુષ્યો, રાજ્ય મહારાજાઓ એ બધાં દેશનાં દુઃખી મનુષ્યોને માટે હોય છે, કાંઈ તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તવાને હોતાં નથી. જેનામાં સ્વદેશહિતનું શૈર્ષ્ય જળ હળી રહ્યું હોય, તેવા સત્યવાદીને સમગ્રવાની શી જરૂર છે; પરંતુ લાખો ગ્રંથોથી અસંખ્ય સમજન પુરૂષોની મીઠી વાણીથી જેનું મન અજ્ઞાનતા ન તજે અને પોતાના દેશ બાંધવોના લાભમાં પાછી પાની કરે તેનાથી તો સો સો ગાઉ દુર સારા. મોઢા બાપણો કરીને, છટાદર ગાયનો ગાંધને, કે જન સમુહની રચિને અનુકુળ વચનો કહીને અગર તો લોકોની અજ્ઞાનતા જાહેર કરીને, મોટી સંખ્યામાં અનુયાયી મેળવવાનું કાર્ય કાંઈ મુશ્કેલ નથી; પરંતુ સત્યતા ધારણ કરી, કાંઈ પાછળથી મશ્કરી ન કરે એવા રૂપમાં કાર્ય ઉપાડી લઈ, હજારો માણસોને ખેંચી લેવાં, એજ મુશ્કેલ છે. સત્યને એની મરજી માફક આગળ આવવા દો અને બીજાના દિલમાં એવું ઉત્પન્ન કરો કે તમારું દરેક કાર્ય પારકાના બલ્લા માટે છે. તો તે વૃત્તિમાં કંઈક એવી ખુબી છે કે સુખનો સૂર્ય કેમ ઉદય કરવો તેનું તેને સારી રીતે બાન છે. તેને શીખવવા પણ્યું હોતું નથી. એ સત્યવૃત્તિ મેધની ગર્જના કરતાં પણ વધારે ગર્જના કરી બધાને જાગૃત કરશે. એ સત્યભરી, નિઃસ્વાવૃત્તિ પોતાની ફરજ પ્રમાણે સર્વનું હિત સાધવા માટે એકા બીજાને હથો હાથ કાર્યમાં જોડાવાની બુદ્ધિ પ્રેરે છે. એમાં જે પાખંડનો સેવક થઈ કાર્યમાં જોડાતો નથી, તેને મૃત્યુ સિવાય કંઈ મળતું નથી, એ ચોકસ છે. તમે તમારા નસીબના સ્વામી છો તેનો ગેર ઉપયોગ કરો કે વૈભવશાળી બનાવો, એ તમારી પસંદગી ઉપર આધાર રાખે છે. તમે જેટલાં શુભ કાર્યો કરશો, તેથી અનંતગણી કીર્તિ તમને મળશે. જ્યાં સુધી આપણને સત્ય, ધર્મ, દયા વિગેરે વહાલાં નથી એટલે જગતને પણ આપણે પ્રિય નથી, એ સદ્યુજ્જ્વળના વશીકરણ પ્રતાપે, ઐશ્વર્ય પણ નિબી રહે છે. માટે તમે તમારા માર્ગમાં દુશ્મનોને હારબંધ નહિ બેસાડો. તમે તમારી યોગ્યતાના પ્રમાણમાં

કંઈક લાયક બનો. મારું તમારા પ્રત્યે એવું નથી કહેવું કે તમે એકદમ ધૂતારામાંથી સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર બની જાઓ ? તમે તમારી અકલના પ્રમાણમાં, ધીરે ધીરે સદ્ગુણો શીખી, ખીજને શીખાવો, વર્તમાન સ્થિતિમાં ગમે તે દોષ હોય અને ભૂતકાળ ભણે નિર્દોષ બર્યા હોય; તો પણ ભવીષ્યને લાયક બનાવવા માટે તમારા સદ્ગુણોવડે પ્રકાશ પાડવો પડશે. કેમ કે જેનાથી આધિ વ્યાધિ ન નડે. તમને જ્યાંસૂધી રમણીય દેખાવ જાનારીઓના રાગોટા, નાચતો ઠણુકો અને નયનના ઇસારા પ્રિય હશે, બાગ બગીચાની હવા લેવાનું દીલ હશે, ત્યાં સૂધી હું તમને સરલ હૃદયના નહિં કહું પરંતુ દેહાત્મભાવ ઇન્દ્રીયાશક્તિ વિગેરેથી આત્માને દુષિત ન કરવો એવું નામ ખરી શુદ્ધતા છે. આંતરીક શુદ્ધિ ન કરવી અને ધર્મીનું નામ ધારણ કરવું એ ગપ છે અને આંતરીક શુદ્ધિ વિના પ્રભુ ભજનમાં લીન થવું એ મહા પાપ છે. દેહાત્મભાવ અને ઇન્દ્રીયા શક્તિ છોડ્યા વિના કોઇનું બહુ થઇ શકતું નથી. ખરા જ્ઞાનને ખરા ધર્મને અને ખરા કર્મને જેમ કોઇ જુદું પારી શકતું નથી, તેમ તેનો ઉપદેશ ડાળ કરનારને કોઇ જાણતું નથી એમ પણ નથી. એતો વિશ્વ વિખ્યાત છે. જેની બુદ્ધિ ધર્મમાં, દેશ સેવામાં કે પોતાના લાભ માટે ઉતરી પડી હોય, તેને જે કોઇપણ દેહાદિક ઇન્દ્રિયા શક્તિ રહી ગઇ હોય તેજ વખત એ ઉંચે ચડ્યો હોય, છતાં એકદમ લથડી પડે છે. તમે પવિત્ર રૂપે હો તો એની મેળે અધા અવળા નિયમે સવળા થવા લાગે. પવિત્રતાની સાથે એકાકાર થઇ જાઓ તો કાળ પણ તમને ખરાખર તાલ આપશે અને તમે જેમ કહેશો તેમ ચાલવામાં સહાય ભૂત થશે. સૂર્ય ચંદ્ર અને મહાન્ દેવો તમને ભુલ્લથાપ ખવરાવે, તમારા પર ક્રોધ કરી પોતાનો પ્રકાશ ન આપે; તો પણ હરકત નહિં. તમારે તેના પર દ્રેષ કરવાનું કંઈ પણ કારણ નથી. તમારે તો તેનો ઉપકાર માનવો કે, પ્રભુએ મને કસોટીમાં લેવા ઉપાય કર્યો. શત્રુતાથી કે દ્રેષ બુદ્ધિથી આપણું કલ્યાણ થવાનું નથી પણ મિત્રતાની રૂએ આપણે ધર્મ બળવવાથી બહુ થાય છે. શાંતતા અને મીઠી નજર એવી ચીજ છે કે આખી દુનીયા આપણી થઇ જાય છે અને બાધા બાધા ! બાપા ! એ નામના શબ્દો વડે શત્રુ પણ રામરામ કરે છે. જ્યારે બે મનુષ્યો અરસ પરસ મિત્રતા સાથે છે, ત્યારે તેની સર્વ બેદ-જાવના તુટી જાય છે અને એકા ખીજની લાગણીઓ સાથે મળી જાય છે. વળી તેનાં સગાં સંબંધીઓ અને તેઓનાં બાળકો પણ સ્નેહરૂપે રહેવા લાગે છે. કહો ! એવું કયું કાર્ય છે કે સ્નેહથી ખરાબ હોય તે સુંદર ન બને ? ગોપીઓએ સ્વરૂપવાન તેજસ્વી રાજ કુમારોને છોડી દઇ, સ્નેહથી કાળા કૃષ્ણને કપ્પલ રાખ્યો હતો. જ્યાં સ્નેહ છે ત્યાં બેદભાવ રહેતો નથી. સ્નેહિએ બતાવેલું કાર્ય નર્કમય હોય તો પણ સ્વર્ગમય

જણાય છે. એજ સ્નેહની ખુબી છે, એજ તેની મહત્તા છે. જે જે કાર્યો છે તે તે બધાં સ્નેહથી બહુજ પક્ષાં થાય છે. ધર્મ પણ પ્રેમથીજ બધાય છે. સત્યતા પણ પ્રેમ પરજ અવલંબી રહી છે. તમને જે વસ્તુ પર સ્નેહ થાય તે વસ્તુ પર તમારો જનન કુર્યાન કરજો, પણ ખુશામતીયા થઇ હાજી હહા કરી બાપુના કહેવા પ્રમાણે ધોળે દિવસે તારાગણો દેખાય છે એમ નહિ કહેતા. જે વસ્તુ રાગને પ્રીય હોય તે તમે પ્રિય નહિ કરી એસતા તમારો દેહ પારકાના તાબામાં છે, પણ આત્મા સ્વતંત્ર છે. તમારજ આત્માપર કોઇની સતા નથી, તેને બરાબર જોતાં શીખો. તમે જે વસ્તુને સત્ય તરીકે ઓળખતા હો તેજ દોરીને વળગી રહો. સર્વ દેશમાં, સર્વ કાળમાં અને સર્વ દિશામાં એકજ પરમતત્ત્વ બધું છે અને તે તત્ત્વ એ તમારો આત્મા છે. તમે કેનાથી ડરો છો? કયા અધિકારી સાથે વાતચીત કરવા લાયક નથી? હું આ વાતથી મુંઝાયો છું, કે જે અધિકારી રૈયતના લાભ માટે નિર્માઇ, તેનાજ આધારથી અમુક પગાર ખાઇ, આહું, પાતળું અન્ન આરોગે છે; છતાં એવો અધિકારી માણસને લાયક નથી ત્યારે શું! પશુઓને લાયક છે?

દરેક માણસ રાજ્યો અને દેશના ઉદ્ધારક બહાદુર લડવૈયાની સાથે બાઇ ચારો કરવાને અને તેઓને પણ વખતે નમાવવાને શક્તિમાન છે. મનુષ્ય સમસ્ત વિશ્વ સાથે સંબંધ રાખી શકે છે. આપણે પરતંત્ર બરાબ, નિદાંપાત્ર એવાં એવાં મનનાં સ્વરૂપો ધડી કાઢીએ તો આપણને જગત એવાજ રૂપમાં દેખે છે. સારા, લાયક અને સ્વતંત્ર તરીકે ઉભા રહીએ તો કોણ આપણને ગુલામની ઉપમા આપે તેમ છે? કેટલાક એમ કહે કે મારાં સોબતીઓ મુર્ખ છે. મારા અનુયાયીઓ શ્રદ્ધાવાન નથી, લોકો હરામી છે, મારા કાઢેલા ઉદ્દગારો સમામાં માન્ય નથી થતા, મારી કોઇ કિમત કરતું નથી, આમ બોલનાર માણસ એજ વખત મુર્ખ બને છે. કારણ કે જ્યારે તેના દોસ્તો મુર્ખ હતા, ત્યારે એ પણ એના જેવોજ સરખા ગુણવાળો શી રીતે શાણો હોઇ શકે? સરખે સરખા ગુણ વગર કોઇ દિવસ સ્નેહ થતોજ નથી, માટે સ્નેહિઓના ગુણ આપણામાં હોવા જોઇએ, એ સિદ્ધ વાત છે. સામાના દોષ જોવા અને આપણા દોષોને ગુણના રૂપમાં જોવા એજ આપણાં અપલક્ષણો છે. જે દોષ આપણે બીજામાં શોધીએ છીએ એજ દોષો પાછી આપણી શોધ બોળ કરે છે. આપણા સદ્ગુણો બીજાને શોભાવે અને બીજાના સદ્ગુણો આપણને શોભાવે એવી જે નિર્મળ ભાવના, તેને મહાન્ પુરૂષનાં લક્ષણો કહેવામાં આવે છે. પારકાના દોષ જોવાથી સામાનું હૃદય કળી શકતું નથી; પરંતુ મિત્રતા જાહેર કરવાથી તેના એક પછી એક એમ બધા છાના વિચારો કળી શકાય છે. તમે નાહકના પારકાઓની ટીકા કરીને, કે તેઓનાપર દેષ

કે કોષ કરીને તેમની સ્થિતિ સુધારવાને બદલે ઉલટી અગાડી ન મારો. મારાપર દયા કરી, તેઓના અજ્ઞાની હૃદયને કેળવવા અનતો પ્રયાસ કરો. કદાચને સામા માણસે કંઈ ખોટું કામ કર્યું તો તેની મક્કરી ન કરો. તેમ તમે એવું ખરાબ કાર્ય કરવાને ન કામે લાગો; પરંતુ તેઓને હવે પછીના કાર્યમાં સાવચેતી રાખવાનું કહી તેમાંથી તમને અને તેને સારાં ફળ મળે તેવો યત્ન કરો. તેણે જીવ કરી, એટલે તમારે કરવી એ કોઈ શાસ્ત્ર કે સજ્જન પુરૂષનો ખતાવેલો માર્ગ નથી ખોટા મતો, ખોટા વિચારો વિગેરે તજીદેવામાં સાર છે. તમે હજુ ક્યાં સુધી એ આળપણનાં રમકડાં જેવી રમત રમ્યા કરશો ?

પૂર્વના કેટલાક ખરાબ રિતરિવાજો હોય તે નાબુદ કરો. કાંઈ 'અધુ' પુર્વનું પ્રશંષા પાત્ર હોય એમ માનવું એ મોટી અજ્ઞાનતા છે. જુઓ ! નર મેધ યજ્ઞ, પતિના મરણ સાથે સ્ત્રીની મરજી વગર અગ્નિમાં હોમવી, વિગેરે કેટલીક કઠંગી ચાલો હતી તે જેમ તમે પૂર્વજનોને મુત્તારક કરી, તેમ કેટલીક આળસ અને વિધવાઓના વિલાપની કંઈક કરણાજનક વાર્તા સાંભળો તો વધારે સારું છે. એ મિચારી આળપણથી રાંડી, કેટલીક વખત આળહટ્યાઓ કરે છે, છોકરાંને કાંટાવાળી વાડમાં કેડે છે, ગોંદરે મુકે છે, પાણીમાં નાખી દુધપાતા કરે છે. જીવતાં જમીનમાં દાટે છે, રાજ રસ્તાપર જ્યાં ગાડીઓ નીકળતી હોય એ જગ્યાએ કચરાય જાય તેમ મૂકી દે છે. આવો જીલમ શું ! બુદ્ધિશાળી મગજને યોગ્ય લાગે છે કે ? શું થયું ભગવતી ભૂમિને ! દયાં ક્યાં આકી ગઈ ? નિરઅપરાધી બાળાઓને પથુની માફક વેચી મારી, બુદ્ધાની સાથે હાથ પગ બાંધી પરણાવવામાં આવે છે અને પાછી એજ બાળા થોડા દિવસમાં રાંડી રોતે મોઢે પિતાને ઘેર વૈધવ્ય પાળે છે, તેમાં અનંગના દુઃખનાવટે કુટુંબ થવાથી, ધર્મનાં ક્ષેત્રમાં યાત્રા નિમિત્તે જઈ, બાળહત્યા કરાવે છે. શું ? તમે પૂર્વના મગજના બધા રિવાજો આવાજ મંગળમય માનશો કે ? પૂર્વ જમાનામાં વૈધવ્યપણું ન રહેતું. જુઓ ! મદોદરી સતી કહેવાતી પથુ તેણે વિભીક્ષણની સાથે દેરવડું વાળ્યું. વાળીની સ્ત્રીએ સુગ્રીવની સાથે રી વખત લગ્ન કર્યાં હતાં. અસલનાં મનુષ્યો નમ્મ કરતાં એટલે આપણે પણ નમ્મ કરવું ? પૂર્વજનો દારૂ માંસ ખાતા તો શું આપણે પણ ખાવાં ? અસલ લગ્નમાં અને વિધાયો ઉપભોગમાં સગાં સંબંધીઓની કાળજી રાખવામાં ન આવતી. જુઓ ! આપણે તો ધીરે ધીરે એમાં સુધારો કર્યો પણ સિધીઓ સગાં કાકાની દિકરી એન સાથે સાદી કરે છે આ અસલનો રિવાજ હજુ મોજુદ છે. એમાં જે સુધારો વધારો કર્યો હોય અને તેને જે ખરાબ તરીકે માની તજ્યો હોય તો આપણે અત્યારે પણ તેમાં સુધારો વધારો કરવાની જરૂર છે. મનુસ્મૃતિમાં

એક ઠેકાણે એવું લખ્યું છે કે બ્રાહ્મણોએ માછલી ખાવી, તો શું મનુ સ્મૃતિને માન આપવું ! ના ના ! કદાપી નહિં જે બાબત આપણને સારી જણાય તે રાખવી અને ખરાબ જણાય તે છોડી દેવી મનુ સ્મૃતિના અરસાના મનુષ્યોનાં મગજ તેવાં હશે એટલે તેણે એવો ધારો પસાર કર્યો; પરંતુ અત્યારે એ ધારો પાળતાં ઘેલા બનીએ તેમ છીએ. હવે તો દારૂ માંસ શું ? પણ જૈનવાળાઓએ કંદમૂળ ખાવામાં પણ પાપ છે, એમ શોધ કરી ઠરાવી આપ્યું છે. અને હું કહું છું કે હિંદ એક વખત અનાજ ખાવામાં પણ પાપ છે, એમ શોધ કરી કંઈક નવીન ખોરાક શોધી કાઢશે પૂર્વે મનુષ્યો માંસાહારી હતા, ત્યાર પછી એમાં પાપ સમજાયું એટલે ફળ ફુલ વેલા પાંદડાં એવાંની શોધ થઈ, એટલે માંસ ખાવું અશુદ્ધ મનાયું એમાંથીએ વળી અનાજ હાથ લાગ્યું એટલે ફળફુલ વિગેરે ખાવાં પાપરૂપ સમજવાં હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. માટે આપણે કંઈ નવીન તત્ત્વ શિખ્યા એટલે તેને માન નહિં આપતાં, માત્ર જીની રૂઢીને વળગી રહીએ તો બાપના કાર્યમાં સુધારો વધારો ન કરવો, એવા ચીનાઓના ધારાધોરણમાંથી આપણે ક્યાં નિકળી જઈએ તેમ છીએ ? મને બધી અસહની રીતભાતો પ્રિય નથી. હું તો કેટલીક પૂર્વની રીતભાતોને તેઓને પાછી સોપું છું, અને જ્યારે મારા હસ્તક કોઈ જીની રૂઢીનું કામ આવશે, ત્યારે તેની જગ્યાએ જરૂર મારા નવા મગજમાં રમી રહેલા યોગ્ય ધારાઓ ઉભા રાખીશ. તમારે નવું અને શોભારૂપ એક સાઈ મકાન બાંધવાનું છે, કે જ્યાં તમારાં હાડકાં કાયમ ખાતે પડ્યા રહેવાનાં છે. એ યાદ રાખો તમે હાથે કરી જીના પાપના પૂણે બાંધવાવાળા ધારાઓને માન આપી, જગત દેવીઓનાં અંતઃકરણો દુખાવો છો. એ ઘણે ભાગે નથી ઠીક કરતા. મારા ધારવા પ્રમાણે તો તમે તમારા માર્ગમાં કાંટા ફેંકો છો. જે પુરૂષો વેરો તો બહુજ સાઈ નહિં તર આ બાળાઓનો શ્રાપ તમારાં અને તમારા પૂર્વજોના અગણિત યજ્ઞોને બાળીને ભસ્મ કરશે. પ્રજા અન્ન વગર પ્રાણુ તજશે પાણી વિના દોર જંગલમાં મરી જાય તેમ મરી જશે. લોહીની નદીઓ ચાલશે અકાળ મૃત્યુ થશે અને જંગલી મનુષ્યો તમને ગુલામ તરીકે વેચશે. આમાં આ લાખેલી બીના તમે નજરે નજર જીઓ છો છતાં ન જાણી શકો તો હું મારા ભાગ્યને દોષ આપીશ. તમે જેટલી દાઝ પારકાની રાખી શકો, એટલીજ દાઝ બીજાઓ તમારી રાખે.

તમારો ઉદ્ધાર કરવો એ તમારા હાથમાં છે. તમે બીજાના પર આધાર રાખો છો, એજ વખત તમારું શરીર અમૂલ્ય છતાં એક બદામનું થઈ જાય છે. તમારા કાર્યની શરૂઆતમાં જે જે વસ્તુઓ તમને મળતી જાય, તેની બરાબર પરિક્ષા કરો; નહિતર એની પીડા તમારે બહોળા પ્રમાણમાં સહન કરવી પડશે. અસત્ય હોય તો એને રસ્તે જવા દો. સત્ય હોય તો તમારું કરી દો. કંઈ સત્ય કોઈનો વારસો નથી, જેનાથી

જેટલું લેવાય તેટલું લેવાનો તેનો હક્ક છે. એ કાંઈ એક જણની મિલકત નથી, એમાં દરેક પ્રાણીનો ભાગ છે. છતાં ફલાણો કેમ સત્યતાને ચાહે ? એમ વિશ્વામિત્રની જેમ અદેખાઈ કરીએ તો સત્યને છ'છેડયું કહેવાય, સત્યની માપણી કરી કહેવાય, તેના ઉપાસકને એ વૈભવશાળી સત્ય; દુઃખરૂપ બનાવ્યું કહેવાય, માટે દરેકે સત્યના ઉપાસક બનવાની જરૂર છે. પવન પણ જોનો જાપ કરે છે, પાંદડાઓમાં પર જોના અક્ષરો લખાયલા છે. સમુદ્રના ઘૂંઘરાટમાં પણ જોનો સ્વર આવે છે. નદીઓનાં પાણીનો ખળખળાટ અને ઝરાઓ તેમજ મોટામોટા ઘોષના અવાજો જે ગાન કરી રહ્યા છે, તે બધી સત્યતા તમારી પોતાનીજ છે. તેના પર પણ તમારો પૂર્ણ હક્ક છે, વારસો છે. તેને છોડો નહિં. એ વિઘ્ને પણ વહાલી છે. તો તમને કેમ ન હોવી જોઈએ ? જેટલા પ્રમાણમાં તમારી સત્યતા, એટલાજ પ્રમાણમાં તમારી કાર્ય સિદ્ધિ. સત્યનો આશ્રય લઈ તમારે તમારી સ્નાયુઓ એવી મજબૂત કરવી કે તરવાર પણ ન કાપી શકે. તમારા કાર્યમાં સત્યનો હાથ નહિં હશે તો પ્રભુ પોતાના ખારણાની સાંકળ નહિં ઉઘાડે. દિવો જો બળતો હશે, તો અંધાર આવવા નહિં પામે, પણ સત્યરૂપી દિપક અંતઃકરણમાંથી ઓગાવો. એટલે ભૂલ ચૂકના મોટા વેપારીઓ તમારી દિવાલમાં ગણેશીયાવતી ગાંધડું પાડી તમારા ઘરમાં પ્રવેશ કરશે.

તમારા મગજમાં સમજણનો પ્રકાશ હોય તો કોઈ જાતનો અચાલુ આવવા પામશે નહિં અને તમારાથી મોહ, મદ, ઇર્ષા વિગેરે જાતની ભુતાવળ ડરી ડરીને ચાલવા માંડશે. અહંકારને, વિષયને કુસંપને વીણી વીણીને ફાંસીએ ચડાવો. તોજ વિજય તમારી શોધ કરતો કરતો આવશે. સ્વાર્થવૃત્તિ છોડી, દાતાર બનો. તમારી શુદ્ધ વાસના તમને ફળ નહિં આપે. જે વખતે તમે શુદ્ધ વાસનાને તજો છો એજ વખત તમારી આગળથી સઘળી વિપત્તિઓ હારીને ભાગી જાય છે. જેટલી ધારણા અને ઉત્સાહ એટલીજ હિનમાં વૃદ્ધિ અને સિદ્ધતા. ઇશ્વરી કાયદાપર સંપૂર્ણ ભરસો રાખો, પણ વ્યવહારિક જ્ઞાનપર આધાર રાખી, તમારા ઓયુષ્યને દુઃખી અને ખીકણ ન બનાવી મૂકતા. ઉત્સાહ નષ્ટ થયે ખીકણપાણું, દીર્ઘદૃષ્ટિ માણસને પાકો નારતિક બનાવે છે. તેમજ તે આશા, તૃષ્ણા, ભય, ચિંતા, નિરાશાની ઉડી ખાઈમાં ફેંકે છે. આપણું દારિદ્ર નષ્ટ કરવાને આપણેજ અગ્રેસર હતા અને આપણો વૈભવ ભોમવવાને પણ આપણેજ પહેલા છીએ. દુનીયાનો એવો રીવાજ છે કે પહેલું પોતે ખાય પછી બીજાને આપે. તેમ તમારે તમારી દોલતનો ઉપભોગ કર્યા પછી બાકીની વધે એમાંથી બીજાને આપવામાં શું હરકત છે ? તમે એ મીલકતને એમ નેમ

સાચવી રાખી કંઈ ઉપયોગમાં ન હોયે અને મરતાં સુધી કોઈને આધી મોદામાં મુકવા ન આપો તો લક્ષ્મી મળી તો શું અને ન મળી તો શું ?

તમારે પ્રથમ એમ સમજવાનું છે કે આપણી માલ મીલકત પરમાત્માની છે. હું તો તેનો પહેરો ભરવાને નિમક હલાલ નોકર તરીકે સર્જાયો છું. યોગ્ય સમયે ધર્મદાનમાં આપવાને માટે બંધાયો છું અને પરમાત્માની સોંપેલી મુડીમાં ધર્મનો પગ હોય પરંતુ અધર્મની જરા પણ આંગળી ન હોવી જોઈએ. એવું જે સમજે તેને ધન્યવાદ છે. આપણે આપણી લક્ષ્મીમાં કોઈને ભાગ ન આપીએ તો માત્ર પેટભરા કહેવાએ અને એજ વખત આપું જગત આપણાથી વિરુદ્ધ પડી, ઐક્ય તથા સુલેહ અને સંપના દોરડાં કાપી નાખેછે. આનાથી તમારા તરફ કુદરતને કંટાળો આવે છે. જે માણસ સમાનતા નથી જાળવતો, પારકાના દુઃખની કંઈપણ લાગણી નથી રાખતો તેની સાથે દરેક વસ્તુઓ વૈરભાવ રાખે છે શીતળ વાયુ અગ્નિ વરસાવે છે. તમે તમારી મીલકતનો બરાબર ઉપયોગ કરો તો કોઈને તમારો શત્રુ થવાની ઇચ્છા નથી તેમ કોઈને મદદગાર થવાની જરૂર નથી. તમે જે વસ્તુથી કાર્ય સાધી શકાય તેમ છે તેને દાટી રાખી, નર્કનો રસ્તો લઇ, જેમ હતું તેમ ઢાંકી રાખી શા માટે મરતી વખતે કપાળે હાથ લગાડવાને ધરાદો રાખો છો ? એ વખતે પરતાવો કરતાં ધણાએકને રડવું આવે છે, એ જોતાં મને તો વગર મોને મરી જવું ઉત્તમ જણાય છે. દયાના અને સુધર્મના કાર્યમાં તમે પ્રવીણ છો. એમ કોઈ તમારી પ્રશંસા કરે તો તમે તેને હિનેચ્છુ સમજી તેના તરફ માયાળુ સ્વભાવ રાખો છો અને કોઈ તમારા અવગુણ ગાય તો તેના તરફ વૈરભાવ રાખો છો એથી તમારું કાર્ય વિદ્વંસ પડે અને જાય છે તેની તમને ક્યાં ખબર છે ? થોડા ધણા સારા કામને અંગે જગત તમને વાહ ! વાહ ! કહે છે એથી તમે ડુલાઇ જાઓ છો પણ તેનાથી હજી માન લાયક ધણા એક શબ્દો પાછળ રહી ગયા છે. માત્ર એ બે અક્ષરમાં તમારી અતુલ પરીશ્રમની કિંમત અંકાય છે. જરા તો વિચાર કરો ? શું ! તમોને આત્માસ્થાધા પ્રિય છે ? ત્યારે તો કહેને કે તમે તમારું નામ પડાવા નિકળ્યા છો ! શું તમને એવી અંધાર કોટડીઓમાં રહેવાનું પસંદ છે ? અમૃત તજી વિષની મરજી એ તો તમનેજ આવડે ? આપણે એટલી બધી તો અજ્ઞાનતામાં ડૂબેલા છીએ કે આપણે આત્મ બળને ગૂમાવી બેઠા, અંતઃકરણની સત્તાને ખાયલી બનાવી, બલકાના બકતો થઇ, સર્વ ગૂમાવી બેઠા. એતો ! સાવધ રહો ! ગયો વખત પાછો નહિ આવે. આવી અજ્ઞાનતાએને નાશ કરવાની શક્તિ જેનામાં ન હોય, તેને કંઈ ચિંતા કે પરવા વગર ખુશીથી હોશિયાર અને જંગલી પ્રાણી કહેવું જોઈએ.

“જન્મથી તે મરણુ પર્યંત પવિત્ર રહો.”

સુધરેલા જગતની ઝગઝગાટ ભારતી રોહની અને વાળ દેખાય એવાં બારીક વસ્ત્રો, તેમજ ભૌતિક પદાર્થોની પાછળ ગાંડા ઘેઝા અનેકાં દરેક મનુષ્યો જાણે પોતાની અને સમગ્ર વિશ્વની જાહોજલાલીને ગળડાવી પાડવાને મથતા હોય નહિં એમ મને તો જણાય છે. જેને દ્રવ્યથી અને મોટર ગાડીઓ દોડાવવાથી મોટામના વર્ગો મળેલા હોય, તેવા માણસો ખરેખર જગત પર પોતે શ્રીમંત છે અને ખીજાઓ ગરીબ છે એવું સાબીત કરવાને માટે ન આવ્યા હોય ? તેવાઓ હાથે કરીને બે હાથની જમીનમાં દાટી રાખેલ જડ વસ્તુના ગુલામ બને છે.

આપણી પાસે સત્તા, બળ, સ્વતંત્રતા એ બધું છે; છતાં શામાટે ખૂણામાં ભરાઈ આગળને આગળ ન ધપવું ? તમે દુર્બળતા અને અજ્ઞાનતાનાં ભોંયરાઓને તોડી પાડો અને તે ભોંયરાઓમાં રહેનારાઓને છુટથી રહેવાને, હવાં પાણી લેવાને તથા સૂર્યનો પ્રકાશ મળવાનું બની શકે એવું કાર્ય કરો. તમે હમણાં તમને પરાધિન સમજતા હો. તો એ ભૂલી જજો. સ્વતંત્રતા તમારો વારસા હક છે. તે આજે નહિં તો કાલે પણ મળવોજ જોઈએ. બલે તમને જીંદગી પર્યંત કેદમાં રાખે, પણ આત્મા સ્વતંત્ર છે જુઓ મરણુ વખતે કેદીનો આત્મા જલના અમદારો, આજુબાજુની દિવાલો, લોખંડના સળીયાઓ, પહેરગીરો, વિગેરેની પરવા નહિં રાખતાં એકદમ ચાલ્યો જાય છે. કહો ! એ તમારા આત્માની સત્તા ! એજ એનું રહસ્ય ! તમે જગતની કોઈ પણ મહત્વની વસ્તુથી કે ખીજા કોઈને તમારાથી મોટો સમજીને દયાઈ જાઓ નહિં. તેની સાથે બોલવા ચાલવાનો તમને પુરતો અધિકાર છે. કદાચને તમારા કરતાં તેની પાસે સંપત્તિ વધારે હોય તો પણ એ જડ પદાર્થના સંગ્રહથી તેને શ્રેષ્ઠતા આપી, તમને પોતાને તમે મહાન ન સમજો એજ તમારી ભુલ છે. ઇશ્વરી કાયદો સર્વને માટે સરખો છે. મૃત્યુ અને જન્મ બંધાને એક સરખુંજ પ્રાપ્ત થાય છે એમાં જો તફાવત હોય, તોજ તમારે શ્રેષ્ઠતા કનીષ્ઠતા ધડી કાઢવાની છે. સૂર્યનું તેજ, ગરમી, હવા, વરસાદ વગેરે સર્વને કુદરત સમતોલ આપતી જાય છે. એમાં ભેદભાવ હોય, તોજ તમે ખીજાઓને શ્રેષ્ઠ માનો ! શા માટે હાથે કરી નીચે ઉતરી પડો છો ? જો તમને કનીષ્ઠતામાં ગુણ સમજાયો હોય તો તેમ કરવાને તમને છુટ છે. કાળ દિશા, જગત એ બધાં તમારાં પોતાનાં છે. ભાગ્ય શાળીને જીદું અને તમને જીદું એમ ઇશ્વરી ધરથી બનેલું હોય, તોજ તમારે ખીજાઓથી ડર પામવાનો છે. માત્ર તમે તમારા મનથી એવી હકાકાશ ન માની બેસો. પરમાત્માના ન્યાય તમે તમે અને તે બધાં સરખાંજ છે. લાખો વર્ષ, કરોડો કલાકો વિગેરે તમારા પોતાનાં છે. કાળ તમારા પક્ષમાં છે. વાયુ,

અગ્નિ, સુર્ય, વરુણ એ તમારા દેહના રક્ષણ માટે સર્જ્યાં છે. પૃથ્વી અને આકાશમાં દેખાતી અનંત તારાગણોની સૃષ્ટિ એ બધાં તમારાં જન્મસ્થાન છે. સર્વના માલિક અને ભોક્તા પણ તમેજ છો. તો પછી તમેજ કહો : તમને કંઈ બાબતનો ડર છે ? ખરું શોધું ખરું જ્ઞાન, ખરું શિક્ષણ અને અદ્ભુત શક્તિ એ તમારા આત્માની કળાઓ છે. એ તમારી અંદરથી આવે છે. કાંઈ અંથોમાંથી આવે છે એમ નથી. નવીન શોધો, વિધવિધ કળાઓ એ મુળ તમારી તર્ક શક્તિ છે. સર્વ વસ્તુઓનો ભંડાર, સમગ્ર સૃષ્ટિની જાહેજલાલી, જે સમજે તો તમે પોતેજ છો. તમારામાં અપૂર્વ તાકાત છતાં, પગભર ઉભા રહેતાં ન આવડે તો એમાં કેનો દોષ ? પહેલા પ્રથમ તમારા પગમાં જોર હશે તો આખા જગતનો બોજો વહન કરવાની તમારામાં તાકાત આવશે. કામ કરતાં કરતાં જ્યારે ત્યારે બેઠા હો એ વખતે હું અને ઇશ્વર અને એકજ છીએ અને એજ સત્ય છે. આ દેહ સાથે મારે કંઈએ સંબંધ નથી. હું પૂર્ણ સ્વતંત્ર છે. જડ દેહને માથે મોહી પડનારા અને તેને સખ્ત રીતિવાનારા મુદ્દ જીવો ભલે મને ગમે તે સ્થિતિમાં લાવી મુકે. હું તો મારાથી જેમ અને તેમ દેશનું અગર તો દરેક જીવનું કલ્યાણ કેમ થાય ? એજ કાયમ ખાતે સ્મરણ કરીશ, પરિણામ કે ફળની સાથે મારો કાંઈ સંબંધ નથી, એમ જ્યારે સમજશો ત્યારેજ તમારો દેહ શાંતની મુર્તિ અને દેશના ઉદ્ધારક નરવીરની પંક્તિમાં આવશે. મનમાંથી મોટાઇનો બોજો ઓછો થાય. કે તુરંત તેની જગ્યાએ મહાન્ શક્તિઓ દાખલ થશે.

તમારે તમારી શક્તિ જાળવી રાખવી હોય, તંદુરસ્તી કાયમ જોઇતી હોય તો તમારા આયુષ્યને શ્રમ, ચિંતા અને મુર્ખતા ભરી જીંદગીથી નહિં દૂખાવી મારો. એ ચિંતા રૂપી રાક્ષસણી ચિંતા સમાન છે. વગર અગ્નિએ બાળનારી છે, તમારા આત્માને સદા આનંદી રાખો, એજ ઇશ્વરે તમને સૌથી મોટામાં મોટું ફરમાવેલું ફરમાન છે. વૈરાગ્ય યુક્ત શાંતિ રાખો તો, સર્વ વસ્તુઓ એની મેળે તમારી આગળ ખેંચાઈને આવતી જણાશે. કોઈ નકામા કાર્યમાં વખત ગુમાવી, મગજ પર કબ્જો બોજો પડવા દેશો નહિં. તમે જ્યારે ગભરાઇને થાકી જાઓ છો અને તર્ક વિતર્કથી ગભરાઇ જાઓ છો, ગુંચવાઇ જાઓ છો, ત્યારે તમારે સમજી લેવું કે તમારા મગજ પર ધણો એક ભાર આવી પડેલો છે.

ખોટો, ડોળ યુક્ત, પરમાર્થ વિહિન, માન મરત્યા વગરનો કાર્યનો વ્યવહાર બહુજ નુકશાન કારક છે. તમે પરોપકારના શુભ કાર્યમાં જોડાવાને બંધાયા છો. તેમ ન બને તો હરિ સ્મરણ રૂપી આનંદ અને શાંતિનો પવિત્ર કાયદો ન તોડતા. આવી બે અદ્ભુત ભરી રીત ભાતથી તમે બારેમાં બારે ગુન્હેગાર થાઓ છો. તમે ખરી જરૂરીયાતો હજી નથી

સમજ્યા ? તમે સત્યનું અહોરાત્ર ચિંતન કરો. તમારા ખરેખરા સંબંધી આત્માને ન છોડી દ્યો. તમે પારકાની ખોટી ખુશામત અને પૈસા વગરની સેવા ચાકરી કરો છો, એજ તમારા દુઃખનું કારણ છે. તમે લાખો ભુખી જન સમાજને ખુશ કરવાને ન શક્તિમાન હોતો તમારા આત્માને ન બાળતા કદાચને તમે એકજ ખુશ રહો તો મારા ધારવા પ્રમાણે તમારી નજરમાં આખું જગત આનંદનો સમુદ્ર બની જશે. જે માણસ બ્રમ અને વ્યાધિમાં મચ્યો રહે છે, તે જીવડાઓએ કોતરી નાખેલા અને ઉધ્ધર એ બાંધેલા ધર જેવો છે. આનંદીને આખું જગત આનંદી છે. હસો એટલે જગત હસવા લાગશે, રડશો તો કોઈ રડશે નહિં. મતલબ કે દુનીયા સારાની ચાહના કરે છે, હસશે પણ રડશે નહિં. બધા આનંદની માગણી કરે છે; પણ કોઈ રડવાની ઇચ્છા કરતું નથી. આનંદી હશે તો અસખ્ય મદદે આવશે. જે વખતે તમે આનંદને ગુમાવો છો એજ વખત તમે જગતની સાથે અખોલા કરો છો. આનંદ મંદિરમાં પુષ્કળ માણુમે આવી શકે છે; પરંતુ શોકની સાંકડી ગલીમાંથી એક એકનેજ પસાર થવું પડે છે. આનંદ એજ શ્રેય છે. આનંદનું ગાન કરો તો બધી ઉપાધિઓ તમારો ત્યાગ કરશે. સામાને ખુશી કરવાનો અને આનંદમાં રાખવાનો ખરો ઉપાય, તમારા ખુશમિગજ અહોરા ઉપરથી જન્મ પામ્યો છે. સર્વત્ર વસ્તુઓ તમારી રહેણી કહેણી પરથી સારી અને નરસી બને છે, સુખી થવાનો કાળ તમારા પોતાના હાથમાં છે.

મત મતાંતરે અને મંડળો એ બધાં તમારાં સ્થાપેલાં છે. તો ધર્મસ્વરૂપ ગુમાવી શા માટે મુર્ખતાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ ? કુદરત વિજય ડોકો વગાડી તમને કહેછે કે તમે પવિત્ર રહો ! પવિત્ર રહો ! કેડ કસીને મેદાનમાં ઉતરો ! તમારા જન્મસિદ્ધ હકોને કબજે કરો ! તમારા અંતઃકરણમાંથી સર્વ દુઃખો અને મુશીબતોને ઉથલાવી પાડો ! કંગાલ ન બનો ! કામે લાગો ! શક્તિનો ઉપયોગ કરો ! તમારી જે વસ્તુ હોય તેને દાટી ન રાખો ! ખજનો ખુલ્લો કરો ! જેને જોઈએ તે બંધે લાઇ જાય. કંજુસાઇ કરશો તો સદગુણો પણ તમારા પર લોભ પ્રકૃતિ અજમાવશે. તમારા કાર્યમાં ગમે તેટલાં વિધ્ન આવે પણ આત્માની નહિં કરતા. ધર્મનું કાર્ય કરવા જતાં દેવો વિધ્નો નાખે છે, ત્યારે સંસારિક કાર્યોની કૃતેહ કરવાજતાં મનુષ્યો પણ આડે આવશે. ખુશામતીયા ન થજો. તમે બાહ્યશાહ છો. મોટા મહારાજાઓ તમારી આગળ કંઈએ વિસાતમાં નથી. તેઓની આગળ આશા તૃષ્ણાઓ મહારાજા છે અને તમારી આગળ આશા તૃષ્ણાઓ ગુલામી કરેછે. જ્યારે માણસ ગરીબ હોય, ત્યારે તેની તૃષ્ણા બીજા માગેછે અને મનુષ્ય રાજા હોય, ત્યારે આશા તૃષ્ણાઓ પણ તેની સાથે રાજ્ય બનેછે. તમારામાં

અપૂર્વ તાકાત ભરી છે. છતાં આશામાં તણાઇ જઇ શા માટે તવંગરોની પગથિંપી કરો છો ? તેના કળશીયા ભરવાનું શું કારણ છે ? જાડુ શા માટે કાઢવું જોઇએ ? જે તમારામાં કોઇ આગતની અપેક્ષા ન રહે તો તમને કોઇ કામ બતાવી શકે એમ છે કે ? તમને કોળીઓજ નીચું જોવારો છે. તમારી સ્થિતિના ફેરફારો અને તમારી અકલની ખુંખીઓ તમને હેરાન કરે છે. તમે જે સ્થિતિ ભોગવતા હો તેને દિનપ્રતિદિન સુધારી એક વખત તો જગતની આગળ મહાન બનો ? તમારી ઉત્કૃષ્ટ લાગણી તમને નકી ઉંચપટે લઇ જશે. મહાનતાથી મહાન કાર્ય સાધી શકાય છે અને કંગાલપણથી કંગાલપણું મેળવી શકાય છે એ શું તમે નથી સમજતા ? પ્રભુની સત્તા અને પ્રકૃતિ, એનું મોટું લક્ષકર છે. એ તમને આત્માની ઓળખાણ માટે આમથી તેમ ધકેલે છે; પરંતુ આપણે સમજતાજ નથી. જેનાથી આપણને કંઇક લાભ થવાનો છે અને જેની સાથે કાયમ રહેવાનું છે. તેની સાથે વ્યવહાર કરો. જે હમણાં અને થોડાં વર્ષ પછી આપણને ગમે તેમ ભુલથાપ કરી છેતરવાને માટે શેતરંજ ખેલે છે, તેનો ત્યાગ કરો. તેની સામું જોવાને આપણે નથી બંધાયા. ઇશ્વરી સત્તાને માન આપી તેજસ્વી બનવાનું છે પણ મુખનું શિક્ષણ નથી શરૂ કરવાનું ! કેટલાક માણસો ઇશ્વરી સત્તાથી અજાણ થઇ અને અસંખ્ય ઉડતા ખારીક જીવ-જંતુઓમાં પરબ્રહ્મ વિરાજી રહ્યા છે, એમ નહિ જાણતાં છાને ખૂણે કે અધોર જંગલમાં જાણે પ્રભુને ન ખબર પડે એમ કાર્ય કરવાની કોશિય કરે છે. પણ તે નથી સમજતા કે હરિ ઝીણા રજકણમાં પણ વિરાજી રહ્યા છે, તેથી મારા કરેલા ગુપ્ત કાર્યની જાહેરાત કરવાને માટે જડ પદાર્થ પણ પ્રભુના દરબારમાં સાક્ષિ પૂરશે. આવા કુદરતી ગાંડા ઘેલા માણસો ઇશ્વર વગરની ખાલી જગ્યાઓ ધણી છે એમ સમજનારા શું ! નથી પડ્યા કે ?

જેનામાં સત્યતા અને પારકાનું દુઃખ જાણવાની બુદ્ધિ હોય છે, તેના જેવો આ જગતમાં મળવો મુશ્કેલ છે. તેને દૈવી પુરૂષ કહેવામાં આવે છે. એવા પુરૂષો જંગલમાં પણ દેવની માફક પૂજાય છે. સરસતા અને દરેક માણસ પર દયા, સારો સ્વભાવ, અમૃતવાણી એ એના સ્વભાવિક ગુણો છે. સત્યકાર્યમાં જીવનું જોખમ હોય તો પણ ડરતા નથી, પરાયા ધનને હરવામાં ચિત્તને રોડી રાખે છે. પરસ્ત્રીની વાતમાં મુંઝા રહે છે, બાળકથી માંડીને તે મહાન પુરૂષની સાથે વિનય રાખે છે. સર્વ શાસ્ત્ર અને સર્વ ધર્મ પોતાના સમજે છે, અન્યાયથી થતી આજીવિકા ધૂળ સમજી પ્રાણુ જતાં સદ્ધી નિંદિત કાર્ય કરતા નથી. વિપત્તિમાં પણ મોટાઇ મહણુ કરી, શ્રેષ્ઠ માર્ગને અનુસરે છે. તરવારની ધાર જેવું તિક્ષ્ણ વૃત્ત ધારણુ કરી, દુનીયાની આગળ સત્ય અને અસત્ય એનું રહસ્ય

સમજવી આપે છે. પોતાનો ધર્મ કેવો છે, એ પોતે ક્યાંયથી શિખી આવ્યા નથી; પણ તેને પોતાનો જન્મ સિદ્ધ હક્ક અને સ્વભાવ સમજે છે.

આ સંસારમાં હિમ્મત અને નાશ એ બે વસ્તુઓ કાયમ ખાતે અમર હોવા છતાં તેના સકંજમાં આવનારાં મનુષ્યોએ શમાટે શુભ કૃત્યો ન કરવાં? જે આપણા હાથથી શુભ કૃત્યો ન થાય તો પછી દુનીયામાં ધણા જન્મ્યા અને અસંખ્ય મરી ગયા કોને ખબર છે કે ક્યાં થયા અને ક્યાં ગયા? એવા સુવિચાર અને મહાનતાના શુણ્ણવાળા સ્વભાવને લઇને મોટા પુરૂષો પુણ્ણના ગુચ્છની માફક સર્વના શિરપર વિરાજે છે. મોટા પુરૂષો મૂર્ખને મૂર્ખ કહી, તેના તરફ કરડી નજર કરતા નથી; પરંતુ તેના તરફ પ્યારની નજરથી જુએ છે. વિચારીએ તો આપણે જોને મૂર્ખ કહીએ છીએ તે મૂર્ખ નથી પણ આપણે મૂર્ખ છીએ. આપણે ડાહ્યા હોઇએ તો બીજાને કેમ? મૂર્ખ રાખ્યા? મતલબ કે ડાહ્યા હોય તે પોતાનું દૈવત બીજાને અર્પે છે. પોતાનું શાણપત બીજાને શીખાવે છે. જેમ મૂર્ખનો સમાગમ દુઃખદાયક કહેવામાં આવે છે, તેમ મૂર્ખાઓને પણ ડાહ્યાનો સમાગમ દુઃખદાયક છે. તેનું કારણ એકે એ વિચારા કુદરતથી ઘેલા બનેલા નથી. છતાં ડાહ્યાઓએ પોતાનો અમલકાર તેને કાં ન બતાવ્યો? સર્વનો ઘેલછામાં જન્મ છે, પણ મરણ શાણપતવાળું સંભવે છે. દરેક માણસો એક સરખા હોતા નથી, એકથી બીજો ડાહ્યા અને બીજાથી ત્રીજો ડાહ્યા એમ એક બીજાથી ચડીયાતા મળી આવે છે. વિચાર કરો? આપણે ડાહ્યા હોઇએ તો આપણા કરતાં બીજો ડાહ્યા મળી આવે છે, તો તેની આગળ આપણે ગાંડા બન્યા કે નહિ? આ ઉપરથી આપણે ડાહ્યા બનેલા પુરૂષોમાં અગ્રણી નથી. આપણે જોને ગાંડા કહીએ છીએ તે બહુજ મુર્ખની આગળ શાણા છે. તેથી તેને પણ ગાંડો કહેવાય નહિ. ભર્તૃહરિ કહે છે કે હું જ્યારે અજ્ઞાત હતો, ત્યારેજ મને અકલ્પ વાળો સમજતો હતો; પરંતુ હું જ્યારે કંઈક જાણવા શીખ્યો એજ ધડી હું ગાંડો બની ગયો. અને ત્યારેજ મને જ્ઞાન થયું કે જે મારામાં શાણપણની ઘેલછા હતી અને કંઈક વિદ્યા, ધન, રાજ્યપાટ, સત્તા પવગેરેનું અભિમાન હતું તે ખોટું હતું. જ્યાં સુધી મેં કંઈ વિદ્યતા ભર્યાં અંથો નહોતાં વાંચ્યા, મહાન્ સમર્થ રાજાઓનો ખ્યાતિ ભર્યો ઇતિહાસ નહોતો સાંભળ્યો, એટલી ધડીજ હું ઉંચુ માથું કરી વાંકી ચુંકી ચાલ ચાલતો હતો. જ્યારે દુનીયાના પરાક્રમી પુરૂષોની રસભરી વાતો, જ્ઞાનીઓનાં દ્રષ્ટાંતો, કવિઓ અને લેખકોના અંથો મારા વાંચ્યામાં આવ્યા એ વખતથી મારી સત્તા, બુદ્ધિ, ધન એ વિગેરે ખરેખર મુંગા થઇ મયાં છે. હું મારા મોઢે કહું તો આત્મસ્થાધા કહેવાશે, પણ મારી વાણી

વ્યાકરણ વાળી હતી તે પણ મને ખરાય જણાવા લાગી. મારામા વાણીની કઠોરતા હતી તે મેં ઘટારી ઠેક અમૃત વાણી સુધી પહોંચાડી દીધી છે. હવે તો મને વ્યાકરણ વિનાની મીઠી વાણી અત્યંત મધુરી લાગે છે. ધણા એક મનુષ્યો ધનથી છટી ગયેલા હોય તે ગરીબ માણસની મીઠી વાણીને પણ ખરાય માની લે છે. એજ તેઓનામાં મોટી ભુલ છે. પોને કંઈ ન જાણતા હોય છતાં જડ પદાર્થના જથ્થાથી ઉન્મત્ત થઈ, ધણીવાર એમ જોલી નાખે છે કે અમે ધનવાળા અમારી પાસે અગણીત વડનાઓ, નાચનારીઓ, ગવેયાઓ વિગેરે ઘેર ઢોલકાં યજ્ઞવતા દોહ્યા આવે છે. અમારા મોભાને ખરાયર ઓળખી મનુષ્યો અમને સલામ ભરે છે. અંધુઓ ! જુઓ તો ખરા ! આની ઘેલછા ખીજાઓને પણ ગાંડા બનાવે છે. તેઓને એમ ખયર નહિં હોય ? કે લક્ષ્મી નષ્ટ થતાં તારા બધા મનોરથો ધુળમાં મળી જશે. તારી સત્તા ખરેખરી તો ત્યારે ગણાય ? કે તું ધન વિનાનો હો અને તારે આંગણે એ બધાં હાર બંધ ઉભાં રહે. આ ઉપરથી તમારે સમજી લેવું કે મોતીના હારો, કડાં, વેદ વીંટીઓ એ બધાં કાંઈ શોભારૂપદ નથી; પણ અભિમાન વગરની વર્તણૂક આખા જગતને શોભાવે છે. મનુષ્યો તો શું ! પરંતુ ઝાડપાન અને પશુઓ પણ તેનાપર વારી જાય છે, ખુદ ભતૂહરિ પોતાના વિજ્ઞાન શતકમાં લખી ગયા છે કે અધોર જંગલમાં હું સમાધિયુક્ત હોઉં ત્યારે હરણાંઓ ક્યારે મારી પીઠમાં શીંગડાંઓ મારે ? મહાનની શ્રેષ્ઠતાના જોટલા ગુણો ગામ્ધએ તેટલાઓછા છે. તેઓની ઉત્તમ નીતિ રીતીને લઇને આખા જગતને વંદનીય છે. એજ શરીર, એજ ધન અને એજ કર્મ મોજુદ હોય, છતાં મોટા પુરૂષો ખીજાના કરતાં લાખો ગણું ઉમદા કાર્ય બજાવી શકે છે. આપત્તિમાં તેઓ વજ્જના જેવા દ્રઢ હોય છે. સુર્ય જેમ વિનતી કયાં વગર સમગ્રસૃષ્ટિમાં પ્રકાશ પથરાવે છે, તેમ મહાન પુરૂષો કોઈની વિનતી વગર જગતનું દુઃખ સમજી જઈ કામે લાગી જાય છે. અને સર્વદા ગર્વ રહિત રહે છે. ધારેલી વસ્તુ પાર ન પડે તો જંપીને ખેસતા નથી. જુઓ ! દેવતાઓએ સમુદ્ર મંથન વખતે જ્યાં સુધી અમૃત ન મળ્યું ત્યાંસુધી પ્રયત્ન ચાલુજ રાખ્યો. તેને પલંગ મળે તો ઠીક અને બોંય પથારી હોય તો પણ ઠીક. દાળ ભાત અને કદાપિ ટુકડા ન મળે તોપણ સાઈ જેને મન સુખ દુઃખની સર્વ સામગ્રીઓ સરખી રીતે અસર કરે છે, તેનાથી દેશના ઉધ્ધારનું કાર્ય બની શકે છે. તેઓ નિંદાને કીર્તીનું સ્વરૂપ સમજે છે. ગરીબના લાભ માટે થયેલા મરણને ઉત્તમ દેહાવો સમજે છે. કહો ? એનાથી ખીજું ઉત્તમ કયું વૃત્ત હોઈ શકે ? પોતાના સ્વાર્થ માટે તો હજારો માણસો કામે લાગેલાં હોય છે, પણ પારકાના લાભ માટે મરી પડનાર માણસ તો મને બહુજ થોડા માણસ

પડે છે. એજ ખલકની ખુબી છે. પરાપકારવૃત્તિની ખરી વૃત્તિ જળકી રહી હોય તો દુનીયા કેમ ન પડે ?

કનીષ્ઠ માણસ પોતાની ગરીબ અવસ્થામાં એક જવના દાણાથી સંતોષ માનતો હતો અને પાછી અઢળક સંપત્તિ મળતાં ખીલકુલ સંતોષ રાખતો નથી, પરંતુ મહાન પુરુષોત્તમો ધન મળે કે ન મળે તો પણ પોતાની અવસ્થામાં ફેરફાર થવા દેતા નથી. બલે પારકાના લાભમાં ગમે તેટલો પૈસો ખરચાય ? બલે પોતાની સ્થિતિ ગમે તેવી ખરાબ થઇ જાય ? તો પણ સંબંધી હોકે પરાયો તો પણ તેને માટે મરી પડે છે. એવાજ પુરુષોત્તમે ધન્યવાદ હો કે જેને સદા પારકાનું બહુ કરવાની આકાંક્ષા હોય છે. પરંતુ સ્ત્રીને માતા સમાન સમજે છે. મહાન કડીનતાવાળો ધર્મપાળી, દેશની ખાતર પોતાના સર્વસ્વ ધનમાલનો ભોગ આપે છે. એવા પુરુષને હું શું કહું ? તેને વિશુ કહું તો પણ મહાનતાની સીમા આવી રહી ગણાય. ખજાણો સાધુ પુરુષોત્તમે ઘણી વખત નિંદામાં ગરકાવ કરે છે. નિર્દય કહે છે, ધુર્ત કહે છે, બુદ્ધિ હિન અને લપ્પાડ લાલચુ તેમજ ધોળામાં ધુળ નાખનાર કહે છે. જેમ કોઇ સેવા કરનારને મૌન ધારણ કરે તો મુગો કહે વાચાળ હોય તો વાયુ પ્રકૃતિ વાળો, પાસેને પાસે રહેતો નિલંબ, દુર દુર ફરે તો બીકણ, સહન કરે તો હલકા કુળનો અને સામે થાય તો ઉદ્ધત, એની પેઠે મહાન પુરુષોત્તમી પણ સુડી વચ્ચે સોપારીના જેવી દશા હોય છે. તેમ દરેક માણસે પોતાનો નીતિનો દોર નહિં ચુકવો જોઇએ. બીજા લુચ્ચા જીવાત્માઓની માફક આપણે અભિમાન યુક્ત ખોટી વાતો ગમડાવ્યા કરીએ અને દયા ધર્મમાં જીવ ન રાખીએ તો નકી આપણા હાથેજ આપણું સુભાષિત સળગી જવાનું. તમારે નકકી યાદ રાખવું કે આપણે જે જગતને અને જે જન્મને નર્કમય કહીએ છીએ, તેજ સ્થળે સુભાષિત પ્રસરાવવાનું છે. કેટલાક માણસો પોતાના આત્મજીવને અને પોતાના ધર્મને ભુલી જઇ, પૈસાની તૃષ્ણામાં પૃથ્વીનું તળ ખોદી નાખે છે, સમુદ્રની પેલીપાર જાય છે, જેની સેવા ન કરવી ઘટે તેવાઓની સેવા કરી આંખમાંથી આંસુઓ સુકાવા દેતા નથી, આ કેટલી બધી અફસોસની વાત છે ? જે માણસ રાત્રિ દિવસરૂપી ચક્રથી ચાલ્યા જતા આયુષ્ય પર ભરસો રાખી, જન્મ, જરા અને મરણના બચને ન જાણી, મુર્ખની માફક આમથી તેમ રખજા કરે છે તેને હજારો વાર ફિટકાર છે. પુરુષોત્તમ ચાલ્યું ગયું, પળીયાં સફેદ થયાં, ભોમવિલાસની ઇચ્છાઓ સમુળી બળી ગઇ, ભાઇ બંધ દોરતો ઘણા દિવસ થયાં પસાર થઇ ગયા, લાકડીને ટેકે ચાલીને પગનાં તળીયાં પણ ધસાઇ ગયાં, આંખોનું તેજ ગયું, માતા પિતા સ્વર્ગે સિધાબ્યાં, કેટલાંક સંતાનો દેવલોક પામ્યાં; તો પણ મરવાના સમયમાં મરી જનારા દેહ પર

આધાર રાખી જેને મરવાનું મન થતું નથી તેવા પુરૂષની હિંમતને હદ છે. અહાહા! કેટલી બધી મમતા? બહેને ને મુખ પર કડચલી વળી, હાંતો પડી ગયા, મસ્તક ડાલવા લાગ્યું, ગાત્રો બહેને ગળી ગયાં; તો પણ તેની આશા તૃપ્ત્યુતો બમણી ત્રમણી વધતી ગઈ. જ્યાં સુધી આપણે પરમાત્માનું સ્મરણ, પરોપકાર વૃત્તિ અને આપણું ખરું કર્તવ્ય, ચુકી જઈએતો એજ વખત આપણા તરફ કાળજેરી, કુહાડો ઉગામે છે. આપણે આપણો ધર્મ કેમ લુલી જવો જોઈએ? સમજો કે જે વસ્તુ થોડો કાળ રહી આપણને લુલવણીમાં પુરી ભાગી જવાની છે. તો પછી આપણેજ તેનો શા માટે વેળાસર ત્યાગ ન કરવો? કે પાછળથી દિલ્લગીર થવા જેવું ન રહે. જો આપણામાં શુદ્ધ વિવેક બુદ્ધિ વિકાસ પામેલી હોય તો, ઇન્દ્ર બહે ત્રીસોકનો માલીક રહ્યો? પણ તમારી પાસે યાચવા આવવો જોઈએ. જો ધ્રુવની આગળ વિવેક બુદ્ધિ અને શીઘ્ર સંતોષ હતાં તો ઇન્દ્રને તેની આગળ ગુલામી કરવા આવવું પડ્યું હતું અને તેના પ્રતાપેજ ઇન્દ્રે પોતાનું 'ગુમાવેલું' રાજ્ય પાછું મેળવી શક્યો હતો.

આ સંસારમાં અસંખ્ય રાજ્યો અને ખર્વો માણસો ચાલ્યાં ગયાં, પણ કોઈ કોઈને સંભારતું નથી. માત્ર પરોપકારી પુરૂષોની નામાવળીની બુકની પધરામણીઓ ઘેર ઘેર થતી જોવામાં આવે છે. જે માણસનું માનબ્રહ્મ થયું હોય, ધન ચોરો લુટી ગયા હોય, બંધુ જનો વૈરી થયા હોય ચાકરો જતા રહ્યા હોય; ત્યારે ડાહ્યા માણસે તો નકી જગતની સેવા માટે લાગી પડવું જોઈએ. કે જેનાથી નાશ પામેલું સર્વસ્વ મળી આવે. કેટલાક પારકાને સંતોષી તેની પાસેથી દ્રવ્યની ઇચ્છા કરે છે; પરંતુ જો પોતાના આત્માનો સત્કાર્યથી સંતોષે તો તેની કંઈ કામના પુરાય તેમ નથી? અહા! તેવા નરની હું કેટલીક મુર્ખતા કહું? દ્રવ્યના લોભે એવા માણસો પોતાની જીંદગી કે જેની કિંમત ન આંકી શકાય તેને જીવન રકમમાં વેચી મારે છે. પણ જો પારકાનો લાભ માટે આવું ગુલામી ખત લખી અપાય તો પછી જોઈ શ્યો મળે! તમારી પ્રશંસાની ઘેર ઘેર વાતો થાય છે કે નહિ? જે ભુમી ખાવા દોડે છે તેજ ભુમી સુવર્ણ ભુમી સ્નેહ જણાવા લાગે. જેણે શુદ્ધ વિદ્યા ન સંપાદન કરી, પરોપકાર નિમિત્તે ધન ન વાપર્યું તેવા કાગડા જેવા માણસને કાળે કેમ જીવતો રાખ્યો? એજ વિચારવા જેવું છે. આયુષ્ય વિજળીના ચમકારા કરતાં પણ વધારે વેગવાળું છે, માટે ટુંક મુદતમાં જે બને તે સાચું કરી લેવાનું છે. પછી તો બહે ગૃહમાં હોઈએ કે જંગલમાં અગર તો પર્વતની ગુફામાં હોઈએ. જે માણસો ગામેગામ બટકી, અજ્ઞાન માણસોની બુદ્ધિને સુધારી, ઘેરઘેર મધુકરી માગી સુકામાં કે બીનામાં નિદ્રા કરી જીવન ગાળે છે, તેનેજ ધન્યવાદ છે. વળી

અફસોસની વાત છે કે પર્વતોના દરેક ભાગમાં સ્વાદિષ્ટ કંદમુળો મળતાં છતાં અને થંડા જળના નિર્મળ ઝરણાંઓ વહેતાં, છતાં જે ધનના મદમાં છકી મથેલા હોય, જેની આંખો કેદમાં લાલચોળ બની હોય, તેવા વચ્ચે છાતીના જીવાત્માઓની નોકરી કરી, વક્ર દૃષ્ટિને અમી સમાન જાણી અંતર દિવસો વિતાડે છે, તેવાઓનું પેટ ન ભરાતું હોય તો તો નકી અંગપર રાખોટી લગાડવી જોઈએ. તેને કદાચને આળસ ચડે અગર તો જીવ ન ચાલે તો બીજાઓએ તેના કષ્ટને જાણી જઈ તેના અંગપર રાખી ચોળી દેવી જોઈએ.

આયુષ્ય અને જીવાનીની શોભા માત્ર એ દિવસ રહેવાની છે, છતાં આટલો બધો પ્રમાદ અને થનથનાટ કેમ હોવો જોઈએ ? આતું નામ અહંભાવ જીવો ! શરોર ક્ષીણ ન થયું હોય, ઘડપણ ન આવ્યું હોય, ઇન્દ્રિયો કામ કરે તેવી તાકાતમાં હોય; ત્યાં સુધી સારા માણસે પોતાના લાભ માટે સુકૃત્યમાં ઉતરવું જોઈએ. બહે બ્રહ્માંડ ચળે પણ ધ્રુવની માફક આપણે આપણા ધર્મથી એક તલભાર ન ડગવું જોઈએ. શત્રુને વશ કર્યા હોય, લક્ષ્મીનો ખુબ સંગ્રહ કર્યો હોય, પણ અંતઃકરણમાં પર પીડા ન વિરાજતી હોય તો એ સર્વ ફેકટ સમજવું. જ્યારે ઘડપણ આવે છે, ત્યારે સર્વત્ર મહેનતથી મેળવેલી વસ્તુ નકામી થઈ પડે છે, માટે મૂખમાંથી લાળો ન ઝરતી હોય, રસના સિધી હોય, શરીર અલભસ્ત હોય, ત્યારથી સર્વ સુખ પ્રાપ્તિની તૈયારીઓ કરી રુખવી જોઈએ. પરાપકારી માણસની દુનીયા જેવી સેવા કરે છે, તેવી સેવા વૃદ્ધ માઆપની સંતાનો પણ ઉઠાવતાં નથી કહો એ બેમાં કેટલો બધો તફાવત રહેલો છે. સત્ પુરોનો બલિહારી છે. સત્ પુરોનો સમાગમથી હરહમેશાં પરાપકારનું, નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુઓનું જ્ઞાન થાય છે. દુઃખીઓનાં દુઃખો સમજી શકાય છે. આ ફલાણો અને આ મારો એવી વર્તણૂક નાશ પામી ખરી ઐશ્યતા અનુભવાય છે. તમારે કલેશ અને દુઃખના દરિયામાંથી બચવું હોય તો તમે જે જગ્યાએ ઉભો હો તેજ જગ્યાને ઉત્તમ માનો ત્યાં પારકાના બલનો વિચાર કરો. કામ, ક્રોધ, લોભ વિગેરેમાંથી ઉત્પન્ન થતા દુર્ગુણોને તજી દો. જે તેમ નહિં અને તો તમારામાં પરાપકારવૃત્તિ ઉદ્ભવશે નહિં. એ વિના તમારું સુખરૂપી તેજોમય રત્ન કુવામાં પડી જશે. ચોતરફથી અંધારાને પેદા કરનારાં અજ્ઞાનતાનાં વાદળાંઓ ઘેરાઈ જશે. અને આનંદરૂપી મેઘ ક્યાંય જોવામાં આવશે નહિં. મતલબકે પંચભૂતો પોતાનું કાય બળવશે; પરંતુ આત્માત્કર્ષનું અલૌકિક આતંદ હાયક કાર્ય બની શકશે નહિં. તમારું મન જ્યાં સુધી પાપથી મલીન થઈ ગયું હોય, ધન, સ્ત્રી, પુત્ર વિગેરેની મમતામાં અટવાયા જતા હો; ત્યાં સુધી તમારે કોઈ દિવસ તમારા હાથથી સુકૃત્ય થશે એવી આશા

રાખવીજ નહિં, તમારે એકદમ તમારી જીંદગીને ઉત્તમ પાયા પર લાવવી હોય, તો પરમ કલ્યાણકારી એવો મહાત્મા લોકોનો મત તેનો સ્વીકાર કરે. તેઓની વાણીનું રહસ્ય ખરાબર સમજો. સર્વમાં તમારો આત્મા વિરાજી રહ્યો છે, એમ ખરાબર ખ્યાલ કરો કોઈ માણસને જ્યારે હું સર્વમય છું એવું જ્ઞાન પ્રકટ થાય અને એ પ્રમાણે રીતમાત કરે ત્યારેજ તેને ખરો જ્ઞાની કહેવો જોઈએ. પોતે હરિચુણ ગાંધી બીજાઓને પ્રભુની રસમય લોકોપયોગી કથાઓથી સન્માર્ગે દોરવાને પરિશ્રમ વેઠે છે, એવા સંપૂર્ણ યત્નશાળી માણસો મહાત્મા પુરષોના પશુ શિર છત્ર છે. બીજાઓ સ્ત્રીઓથી ભરેલું ખીચોખીચ સ્વર્ગ વખાણે છે, ત્યારે એ પ્રભુના ભક્તોથી ભરેલું મોક્ષધામ પસંદ કરે છે. નાટકના ખેલાડીની માફક આ રંગભૂમિ ઉપર જાતજાતના વેશો ભજવવાનું તેને પ્રયોજન હોતું નથી. તેઓ તો ખરેખર એમજ સમજે છે કે આ ભૂમિતત્ત્વની દરેક રજ મારા અસ્થિ માંસ અને રૂધિરથી બનેલી છે. દરેક ભૂમિ મારા પગ તળે નિકળી ગયેલી છે. મારે જીજ્ઞાસા હોવાનું શું કારણ છે ? હું જોને માટે આવ્યો એજ કાર્ય બજાવવા દે ? ભલે ! અસંખ્ય મનુષ્યો મોહ જાળમાં ફસાયા, ભલે અગણીન રૂપી મુનીઓ દેવાંગનાઓથી ગાંડા ઘેઝા ઘઘ ગયા, તેઓ તેમાં મગ્ન હશે, સ્ત્રી આપણી જન્મભુમી છે, માટે તેને જોઈ કદાચને આંખો તણાવા લાગે તો હરકત નહિં. તેને માતા સમાન સમજવી, ઉજવલતા અને એના રૂપને જોઈ ભલાભલા ભુજ ખાઈ ગયા છે પણ આપણી ભુજ હરામને રસને ન જવી જોઈએ, આપણી ભુજની હદ હોવી જોઈએ.

સ્ત્રીના સ્વરૂપથી ધણાએ જીતેન્દ્રય પુરષો પોતાનું બ્રહ્મત્વ ગુમાવી બેઠા છે અને વારંવાર એમ નેમ ભુજ થાપ ખાધા કરે છે, પરંતુ સદા સર્વદા જોનું મન બીજા ખરાબ રસ્તાપર ન જતું હોય, તેજ પુરુષ સર્વ મહાન નરોથી શ્રેષ્ઠ છે. પૃથ્વી સમુદ્રથી ભરાયેલી છે, સમુદ્રનું પશુ માપ છે, વળી ગગનનું માપ સૂર્ય કરી શકે છે; પરંતુ મહાન પુરુષોનું કોઈએ માપ કયું સાંભળ્યું નથી. જે સ્ત્રીઓ સર્વાંગે સુંદર હોય; તો પણ જ્ઞાની પુરુષો તેની સામું જોતા નથી, અને દુતીયાને એ હરામ લત લાગુ ન પડે માટે વારંવાર પોતાના અંધારામાં કહી જાય છે કે જોનામાં પુરુષોને ભભાવવાની ખાસ અકક્ક હોય છે, એવી નર્કની ખાણ સ્ત્રી પશુઓનેજ પ્રિય હોય ? અહાહા ! ગાત્રો પણ શિથિલ થઈ જાય તો પણ ખડતી આખડતી ચાલવાળો માણસ મરણની પથારીપર સુતો છતાં સ્ત્રીમાંથી મન ન ખસેડે તેના જેવું બીજું કયું ખરાબ કાર્ય છે ? ભક્ષી ધુળ છે, થાવન રમકડું છે છતાં નિશ્ચિલ કીર્તીને પેદા કરનાર ધર્મ કોનું ખાળવો જોઈએ ? કંઈ પણ ધર્મ કાર્ય ન કરનારા માત્ર ઉંચા મકાનમાં

રહી આ ધન મારું, આ સ્ત્રી અને પુત્રો મારા, એમ કહી નોકરોની સમાજમાં આંટા મારનાર મુંઢ જીવાત્માઓને જોઈ મને એમ થાય છે કે આની શી દશા થશે? તેઓ કેમ પોતાની સુખમય જીંદગીમાં આવો અજાનતાવાળો અભિમાનનો છોડ ઉઠેરતા હશે? એ કાંઈ સમજતું નથી.

જે માણસ પોતાના મનમાં હું સત્ પુરુષ છું, એવું અભિમાન હોય તો તેના જેવો કોઈ મુર્ખ નહિં એવા મીઠ્યા અભિમાની માણસને મોઢે ચોખું કહી દેવું કે ભાઈ! તેં તારા હાથથી કયા સુકૃત્યનો આરંભ કરી સત્ પુરુષનો ચાંદ મેળવી લીધો? અમે તો ખરેખરા સત્ પુરુષો તેને કહીએ કે જેનાં ગુણગાન ઘેર ઘેર એની મેળગવાતાં હોય તેઓ પોતાના સુખે પોતાની પ્રશંસા કરતા નથી; તેમ ગરાવતા નથી, ખરી જીંદગી તો તેઓની છે કે જેને કાંઈ જાતની ઉપાધિ નથી. જુઓ ધનવાળા સુખે નિદ્રા લેતા નથી. નિશ્ચિન બયમાં રહી સુખે રોટલો ખાતા નથી. તેમ જ્ઞાની પુરુષોની તેનાથી ઉલટી રીતી છે, તેઓ ધનને ચાહતા નથી. ટાઢા દુકડાથી આનંદ માની સુવર્ણના એર પર્વતને અગ્નિના ઢગલા સમજાણે છે, ચાહાહા! હમરો વૃદ્ધ નજરે પડે છે. પણ તેઓનો લોહી, પર અને દુર્ગંધીવાળી વસ્તુઓથી દેહ ખરડાયલો હોય; તો પણ મોહને ત્યાગી એક ધડીબર વનતા જનવરો જંગલમાં જો જોવું તેવું ઘાસ ખાઈ આનંદથી રાત્રિ ગાળે છે, તેના જેવું તનું જીવન વ્યતીત થતું નથી. જેના મનમાં મરણની બીતિ છતાં, સત્ કાર્ય કરતા નથી. તેને લાખોવાર ધિક્કાર છે. જેવું મન ભોગ વિલાસની લાલચમાં મલીન થઈ ગયું હોય, તેઓ નક્કી ડગલે પગલે બયમાં આવી પડે છે. એવા લોકોને શું પોતાના હિતની જરા પણ ખબર નહિં હોય શું? તેઓ હું ઉત્તમ કુળમાં જન્મ્યો છું, ધનવાળો છું, હાકેમ છું, એવું કયાં સૂધી બોલ્યા કરશે? તેઓને એમ પણ ખબર નહિં હોય? કે હું જેવો છું એવાજ બધા ઉત્તમ છે, છતાં અજાનતાને લઈને સામાટે મારે મારાં કમભાગ્ય ધડી કાઢવા જોઈએ?

જેનામાં કપટ વિરાજી રહ્યું હોય અને હમેશાં ગૃહ કાર્યની હાથચાલ કરતા હોય. તેને વૃદ્ધાવસ્થાજીજ્ઞ વેલી આવે છે અને પોતાના પુત્ર પરિવાર બંધાને બોલાવી વેળાસર ચેતાવી કહે છે કે, દિકરા! આ પહેલાં તો ખાટલા માંથી પણ ઉભો થતો! હમણાં તો તે પણ થતું નથી એમ કહી રજા કરે છે. વિષય વાસનાદગો દહને ચાલી ગઈ માટે તેના વિરોગે તેને ધણું દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે કે જે વાત કોઈની પાસે ન થાય? માત્ર “દુઃખ આ (I) અને કહેવું બીજું”! બંધેને કાળના પાસમાં ફસાયો હોય, તોપણ હરિસ્મરણમાં મન નહિં પરોવતાં આંખો સ્ત્રીની સામે ટકાવી રાખે છે. જીવ જગતની સૈવારીમાં હોય, છતાં હું ક્યારે ઉભો થઈ પાછો મોજવિશ્વાસ આરંભું?

એવા એવા ઘાટ કરે છે. આ કેટલી બધી અફસોસની વાત છે. અરેરે! ધનના મદથી છકી ગયેલા, સંસારની માયાથી આંધળાં અને બહેરા ખોડ બનેલા, ઉદ્ધત જીવો જરા વિચાર નથી કરતા ? કે આજ દિવસ સુધી ધણીએ મોજમજ કરી, પણ ખરા સુખથી આપણે સો માઉ દુર રહ્યા છીએ, ધનના પ્રતાપે થતી અનેક શુભ ક્રિયાઓ નથી કરી શક્યા ? સારી વિદ્યા સંપાદન કરી કોઇ જીવની આજીવિકા પણ નથી સાંધી આપી ? દુઃખી માણસોનાં દિલ શાન્ત થાય એવી કવિતા કે સદ્ગ્રંથ નથી બતાવી શક્યા ? તો પણ પરમાત્માના સ્મરણને ઉત્તમ ન માનતાં તાણુતની જેમ શરીર પર શણગાર ચડાવ્યાજ કર્યા ! એથી તમારો વિચાર તમારા હાડને યમના હાથે ખોંખરાં કરવાનો જણાતો હોય એમ આ વાતથી નક્કી થાય છે. આ દેહને પરોપકારમાં ન લગાડવાથી અતે ઉધરસ, તાવ, બગંદર, હેડકી, સચંદણી વિગેરે રોગોથી પીડાવાનો છે. જઠરાગ્નિ મંદ થઇ જવાની છે. ધન છતાં વખતે નિર્ધન સ્થિતિ ભોગવાનો ટાઇમ આવશે ? નિદા આવશે નહિં આવી અનેક માથે ઉપાધિઓ છતાં જન્મે વખત જીવવાનું મન શા માટે થતું હશે ? એ કાંઈ સમજતું નથી. શું ! સંસાર સમુદ્રમાં આવાજ પ્રકારનાં મોઝાં ઉછળ્યા કરતાં હશે ?

ગર્ભાસથી માંડીને તે કેડ મરણ સુધી બધું બસે હીણભાગી જીવેને રમણીય દેખાય ? પણ બધું દુઃખરૂપજ છે વળી આખી જીંદગી પેટફાંડ મહેનત કરી કમાવેલા પૈસાથી આનંદ માને છે અને વખતે આપકમાઇના પૈસાથી તાગડધિત્તા કરે છે અને કોઇ વખત ગરીબી કે તવંગરી ભોગડી નર્કને સ્વર્ગ માની મુછપર હાથ લગાવે છે, એવા અજ્ઞાની લોકો શી રીતે ફાંસીનો માચડો કાપી શકશે ? મુખને કંઇ નહિં પરંતુ એ ફાંસીનો માચડો એટલે પોતાનું અજ્ઞાન એના પ્રનાપેજ્ઞ જ્ઞાની પુરૂષો પોતાના જીવનની સંભાળ રાખે છે, તેઓ સુંદર વનમાં વેલી લતાઓથી વિંટાયલાં વૃક્ષોની શીતળ છાયાથી આનંદ માનતા નથી, કે જેમાં લોભરૂપી રીંછો, કામરૂપી વાઘો અને ક્રુમતીરૂપી ઝેરી નાગજો પુંકાડા માર્યા કરે છે. ખરી રીતે તપાસીએ તો આ વસ્તીવાળો પ્રદેશ પણ એવી રીતે વજ્ર કટક જેવો ખીચોખીચ બરેલો છે. જે માણસ નિતિજ પુરૂષોનાં વચનો પ્રમાણે ચાલી આ ભવસંસારની દરેક ઉપાધિઓને એક પછી એક કાપી નાખે છે, તે ખરો તત્ત્વજ્ઞાની છે.

જે માણસ આ દેહના રક્ષણને માટે ખરે મધ્યાને દોડતો હતો, અનેક કષ્ટો સહન કરતો હતો, પરિશ્રમને લીધે વિકળ થઇ જતો હતો. પરંતુ જ્યારે જરાવસ્થા છાતીપર ચડી બેડી ત્યારે મત્યુ નજીકમાં આવતાં બધી દોડધામની જુલો નજર આગળ તરી આવતાં સાંભરી આવ્યું કે મોં આ બધું બહુજ ખોટું કયું ! મારાથી કંઇપણ સુકૃત્ય ન થયું ?

મેં કોઇપણ જીવાત્માને ન સંતોષ્યા? એવી રીતે ધર સળગે અને કુલો ખોદાવે તેમ મૃત્યુ વખતે પોતાની ભુક્ષોનો પશ્ચાતાપ કરતો માણસ શી રીતે પોતાનું બધું કરી શકે? ડાકટરો પોતાની વૈદ્યવિદ્યાના પ્રતાપે બધા રોગો ઓળખી શકે છે; પરંતુ મૃત્યુ ક્યારે આવશે? એ તેઓ ઓળખી શકતા નથી. વિકાળ કાળ અચાનક આવનારી વ્યક્તિ છે. એવો દુર્ગેના દુર્ગોને ભેદી હલ્લો કરનાર વિકાળ કાળ દરેકને લાખો માણસોની ચોકી હશે તો પણ લાઇ જશે, એવું બધાતાં છતાં સર્વમ મનુષ્યો શા માટે ફરી ફરી ભુક્ષો કરી, પોતાની કુશળતા ગુમાવતા હશે? પોતાની ભુક્ષથી દુઃખમાં ધવાઇ અતીશય મત્રમપટા કરનારા જીવો પછી ચોધારા આંસુએ બાર મેઘો વરસાવે છે. જે તમારે સંસારમાં હાય હાય દિકરા! મારા કુટુંબીઓ! એમ કહીને રડ્યા કરવું હોય તો બહે ખુશીથી દુનીયાની ઉપાધિઓને શીરપર ચઢણુ કરો? એમાં મને હરકત નથી. એ તો બધું કરે તેને આડે આવવાનું છે. ઘણાએ આટલા દુઃખોથી નહિં ધરાતાં વળી ક્યારેક એવું પણ બોલે છે કે હું ઘણું ધન એકઠું કરીને ધનપતિ કહેવાઇશ! મારા વંશ પરિવારનું ભરણુ પોશણુ કરીશ! એથી તેઓ મારી બહુજ ચાહના કરશે! મને ગુણીયલ સમજશે! બધાં મારા તાબામાં રહેશે! મારું આંખ માથું દુઃખશે એટલે તેઓ ખમાં ખમા! કરતાં ગુનામ બની નશે. એવા મનોરથોની મોટી દિવાલો ચણતાં ચણતાં બ્યાં બરાબર બંધ બેસતું થયું. એટલામાં વિકાળ કાળે પહોંચાડી દીધાં. બધી આશાઓ ધુળમાં મળી ગઇ. જેને હસવાનો, આનંદ કરવાનો વખત હતો. તેનેજ રડવું પડ્યું.

જે પેટમાં સવાશેર અનાજ, રહી શકે છે અને જે પેટને માટે આટલી બધી ઉપાધિઓ સહનકરવીપડે છે, તે પેટ તો અનહદ નાનું છે; તોપણ ધનના લાલચું જીવો દુર્ધટ સ્થળે કુદી પડે છે, સારા કે નરસા કોઇપણ માણસની પરિક્ષા વગર તેની નોકરી કરવા મંડી જાય છે. નિચ લોકોની પગથાંપી કરે છે, કોઇ તેનો સગો વ્હાલો પુછે કે બાઇ! તમે આ શું કરો છો? શું આ તમને શોભે છે? ત્યારે એવો તો ઉત્તર ધડી રાખ્યો હોય કે બિચારા પુછનાર માણસને કાન પકડ્યા વિના છુટકોજ નહિં અને વળી ત્યાંસુધી બોલે કે શું કરીએ બાઇ! આ પેટનો ખાડો પુર્યા વિના છુટકો? આંખ, કાન. નાક, જીભ, હાથ, પગ વિગેરે બહે પ્રભુએ આપ્યું પણ જે આ શરીરની મધ્યે પેટને વળગાડી આપ્યું છે તે બહુજ બુદ્ધિ કયું છે, બાઇ! ભૂખ રાજ તાજને ધટાડે છે, ભૂખથી સિદ્ધની બુદ્ધિ હારી જાય છે, ભૂખમાં પુરૂષ અને સ્ત્રીપુરૂષને તજ દે છે. જે વખતે દુર્યોધન સમરાંગણમાં ગમડી પડ્યો એ વખતે તેની મા માંધારીએ પોતાના પુત્રના શય ઉપર ચડીને ભૂખ લાગવાથી કરી તોડવાનું સાહસ

કયું હતું. ક્યાં ભુખ અને ક્યાં પુત્રનું દયાજનક મરણ ! બાપ ! ભુખ બહુજ ખુરી છે. ભુખથી માતાઓ બાળકનું બક્ષણ કરે છે. પિતા પુત્રને રડતો મુકી ટાઢો ટુકડો છાની રીતે ખાવા માટે છે. કાંઈ ભુખમાં ઓછું દેવત નથી. શું ખાવું અને શું ન ખાવું ! એનું બાન રહેતું નથી. એક માણસ બહુજ ભુખ્યો થયો હતો. ત્યારે દુકાનદારને કંઈ ખોરાક વિશે તેણે પુછ્યું ત્યારે વેપારીએ ખાધ વસ્તુ ન હોવાનું જણાવ્યું; ત્યારે છેવટે અત્યંત ક્ષુધાતુર હોવાથી માત્ર ચાર પૈસાનું તેલ ખરીદી પી ગયો. તેને એમ ન ખબર પડી કે ભુખ લાગતી વખતે તેલથી ક્ષુધા શાંત ન થાય ? આ કેટલી બધી અકુશોસની વાત છે ? જાણે કેમ પેટ આખરે ગુમાવવાને ન આપ્યું હોય ? ભુખથી લડવંચો લડાઈમાં ઉતરે છે. રાજા અને રાંક ભુખની આગળ નાચ કરે છે. ઇન્દ્ર અને સમય સૃષ્ટિના જીવો ભુખને માટે નાસભાગ કરે છે; એવી રીતે પેટ એક એકને ગાંડા બનાવી મૂકે છે. જુઓ ! કેટલાં પેટને માટે જમાદારનો ગુલામ. જમાદાર દિવાનનો નોકર અને દિવાન રાજાનો સેવક, વળી રાજા પ્રજા તરફ ભરસો રાખે અને પ્રજા મેઘની સામે આંખ ફાડી રહે. કહો ! આ ભૂખે કેટલાનાં ધ્યાન ખેંચ્યાં ? એ તમે વિચાર કરો ? પેટે સહુને વશ કર્યા છે. મનુસ્મૃતિમાં એક દાખલો છે કે ભૂખને લઇને એક વખત દુષ્કાળમાં વિશ્વામિત્રે ચાંડાળના ગૃહમાંથી શ્વાનના માંસની તંગડી ચોરી હતી. ભૂખથી માણસ સિંહ અને હાથીઓની પાસે ખેલ કરાવી તેની સાથે યુદ્ધમાં ઉતરે છે, રમશાનમાં જઈ મંત્ર સાધના કરે છે. ભૂત પ્રેત પણ મંત્ર સાધનારા પર આધાર રાખી ભૂખની આગળ અંધા છે. સવારમાં ઉઠતાં પેટની પીડા, ખાધા પછી પણ પેટની વ્યાધિ. કોઈ અનાજ ખાય તો કોઈ ધાસ ખાય કોઈ માંસ તો કોઈ મોતી, નર્ક, કાદવ, કીચડ, પવન, અગ્નિ વિગેરેનું બક્ષણ કરે છે. જુઓ ! ભૂખે ધણાઓને ઝેર કરી નાખ્યા છે, જંગલમાં વસનાર તપસ્વી પણ ફળ, ફુલ, ખાદ્ય પેટની પૂજા કરે છે. બાપ ! યોગી થાઓ, સંસારી રહો, મરો અગર તો સજીવન રહો; તો પણ ભૂખે કંઈકનાં ગુમાન ઉતારી દીધાં છે. શું કરીએ ! તમે કહો છો તે ઠીક; પરંતુ આ પેટ બધી વેઠ કરાવે છે. બાપ સાંભળી કે ? આ માણસની ખેલવાની ચાલાકી ! તે એમ નહિં સમજતો હોય કે આ અન્નમય કોષ છે, એટલે અન્ન વગર એક ડગલું પણ ન ચલાય, પરંતુ કાંઈ પેટ તમને આ બધી ઉપાધિઓ નથી નાખતું ? પેટને જોઈએ છીએ થોડું અને તમે હાથઓય કરી કમાઓ છો જાણું તમને માયા એકઠી કરવાનું વ્યસન થઈ પડ્યું છે. તમે તમારી આશા તૃષ્ણામાં અર્ધાં ગાંડા બની બેસા છો. તમારે ધનના ખજાના ભરી બિચારા પેટને આળ ઓઢાડી આપો છો. તેને ભરવું એ તો માત્ર એક કલાકની જ મજૂરીનું કામ છે. જો

તમે એવિસે કલાક પેટને માટે કામ કરો તો તમારી એક દિવસની મંજૂરીમાં એક અઠવાડીયું ચાલ્યું જાય. એતો અનુભવ સિદ્ધ વાત છે. બૂખડી પ્રકૃતિને લઇને આપણે બૂખ અને પેટને વચમાં લાવીએ છીએ. ગમે તેટલાં સંકટ સહન કરો, બસે તમારી નમાવસ્થા થઇ જાય. બૂખ બસે તમારી નસોમાં લોહીનું શોષણ કરે; તો પણ તમે દિમિત ન હારો. પેટની વેઠ થોડી છે. પણ તમારી ભૂલના પ્રતાપે પેટ પાતાળ જેવડું થયું છે. પેટ આપ્યું એ ખરાબ કામ કર્યું, પેટ એ મોટી વેઠ છે, પેટે અમને મનુષ્યના રૂપમાં નથી રહેવા દીધા. આ બધા દાખલાઓ અજ્ઞાન માણસો અને બૂખ્યાને દિલાસો આપવાને માટે હોય છે, જ્યારે આપણે બૂખથી મરી ગયાની અને પેટને પાપરૂપ માનવાની વાતો કરીએ છીએ, ત્યારેજ વિભુ આપણું ભરણુ પોશણ કરવાના કાર્યમાં હાથ ખંખેરે છે, ધરની દરેક રમ્મદિ ચોરી લે છે, અને ધરના માણસો ખાઉં ! ખાઉં ! સિવાય બીજી કાંઈપણ વાત કરતાં નથી આ બધુ શા માટે થાય છે ? એનું, જે તમે રહસ્ય સમજે તો તમને જણાશે કે આ બધી અમારી નિર્લજ્જ આશા તૃષ્ણાઓ છે, એક મળ્યો એટલે એની ઇચ્છા અને એ મળ્યા એટલે ત્રણની એમ અનુક્રમે અનુક્રમે સો, હજાર, લાખ, કરોડ એમ અનંત ગણી કલ્પનાઓ થતી ગઇ. મધમાખી ઉત્તમ રસ બનાવવામાં પ્રવીણ છે તો એમાંજ ફસાઇ મરે છે. જિમર સુગંધની પરિક્ષામાં પાસ છે તો એમાંજ જીવ ગુમાવે છે. તેમ તમે બસે પૈસાનો સંગ્રહ કરવામાં એકકા હો પણ તમારું કમાએલું ધન જ્યાં સુધી આંહી પડ્યું રહે છે અને એ ને એ હાલતમાં મરો છો ત્યાં સુધી તમારી કેળવણી નકામી છે. ખરે સમજી માણસ તો એજ કે જે સર્વ વ્યાધિઓથી નિમુક્ત અને આશા તૃષ્ણાઓથી વિરક્ત તથા સર્વ રસાસ્વાદથી અલગ હોય. જીએ ! પૂર્વના મનુષ્યો વેલા, પાંદડાં કે કંદમુળ ખાઇ દિવસ નિર્ગમન કરતા હતા તો પોતે કેવું પ્રભાવશાળી કામ કરતા હતા. છળ કપટથી દુર રહેતા, જાણે અજાણ્યે જીહું બોલી જવાય તો ઉપવાસ કરવો પડતો, જીહું બોલનારને ચાંડાળની ઉપમા આપતી. તમે ડાહ્યા છો, શા માટે ઘેલછા રાખી બેઠા છો ? તમારી ગમે તેવી ખરાબ રહેણી કહેણી હોય તો આજથી સુધારવા માંડો. દયાવાન એવા મહાત્મા પુરુષોનો કૃપારૂપી નિર્મળ પવન નિશ્ચિન કુંકાયાજ કરે છે, તમે તમારા નાવને પાર ઉતારવા સાથે તમારા શઠને ખુદ્દો મુકો. જે સુધરવાના પાયા પર આવો તો તમે નકી સારા લાયક બની જશો. જગન્નાથ પંડિત યવનીની સાથે ભૃષ્ટ થયો હતો, જ્યારે સુધરવાની ભાવના પ્રકટ થઇ; ત્યારે એકદમ બાવનમે પગથીયે ગંગાજીએ સ્નાન કરાવી પવિત્ર બનાવ્યો. વાસ્તીક બીલ હતો, પાર્શ્વીનું કામ કરતો હતો; પણ જ્યારે સારાં આચર્યું ખારણુ કર્યા તેજ

વખતે એક મહાત્મા અને કવિ તરીકે જાહેરાતમાં આવ્યો અને રામાંયણુ નેવો ઉત્તમ ગ્રંથ અર્પણુ કરી મોટો ઉપકાર દરસાવતો ગયો તમારું અંતઃકરણ શુદ્ધ કરી તમે લોકોને ઘેર જઈ, તેને બોધ કરો કે બાઈઓ ! ઉઠો ! જાગો ! તમારું ઐશ્વર્ય રણ વગડામાં ભુલું પડ્યું છે. તમે તેની શોધ કરો તે અંધારે ખુણે રહે છે. જુઓ ! તેનો સ્વર સંભળાય ! તમે એતન અએતન કેમ બની ગયા ? આ તમારી ફરજ છે એવાં વચનો કહેવા માંડો તો જલદી અસર કરશે. તમારી અશુદ્ધ મનોવૃત્તિ ગમે એવાં સારાં વચનો હશે; તોપણ કોઈના દિલમાં અસર કરાવશે નહિં તમે તમારી ચતુરાઈ આજેજ વાપરો, દરેક જાતની વ્યાધિઓ અને અવગુણો તજી સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય ફક્ત તમારા હાથમાં છે. તમારો દયાળુ સ્વભાવ દુઃખીનો દિલાસો છે. તમે ધર્મનાં સંતાનો છો. સર્વના તરફ પ્રેમ ભાવ રાખો.

અધર્મનાં બાળકો છે તે સર્વના તરફ કુદ્રષ્ટિ કરે છે, પણ સત્યના સોબની હોય તે પરમાર્થ માટે જીવ આપી દે છે. તમને કોઈ યમના મુખમાં નાખી તમારી સત્યતાનું માપ લેવા ધારે તો લેશ માત્ર બચ રાખશો નહિં. બચ એજ મૃત્યુ છે. તમે તેના મુખમાં પ્રવેશ કરો. જલદી બચ શૂન્ય થાઓ. ‘તમારો લાભ એ પારકાનો લાભ’ એ તમારા મોક્ષની કુંચી છે. પારકાની ખાતર મરવું પડે તો હરકત નહિ, એમાં તમારી ઉજ્જવલતા રહેલી છે. આ દેહ હાડ, માંસ કે ભરાઉ રૂધિરથી શોભતો હોય તો પણુ બલે; શોભે પરંતુ જ્યાંસુધી સત્ય સ્વભાવ, દયાળુ લાગણી અને નિતીપણું ન શોભતું હોય ત્યાં સુધી તેને જીવતો છતાં મુએલો કહેવામાં કંઈ અડચણ નથી. પછી તો બલે તે ગમે તેવો હોય. આપણે કેનાં સંતાનો છીએ ? સીતા, સાવિત્રી, દ્રૌપદી વિગેરે વિગેરે શીલવતી આપણી પરાક્રમી ભગવતી માતાઓ છે. તમે ખરા ઉત્સાહી બનો, ખાસ તમારા માટે મહેનત કરો, બલે ધણા એક માણસો સદગ્રંથો મુખ પાઠ કરી ગુમાન ધરાવે ? બલે ગામે ગામ બાપણો આપી લોકોને હેરત પમાડે ? પોતાનોજ સ્વાર્થ સાધવાને માટે રાત્રિ દિવસ ભક્તિ કરી મોક્ષ પંથે પળે ? પરંતુ જ્યાંસુધી પોતાની રહેણી કહેણી પારકાના લાભમાં ન ઉતરે, ત્યાં સુધી મોક્ષ પ્રતિવલણું, લાંબા લાંબા લેકરો અને કડકડાડી બંધ આખાં પુસ્તકો મોઢે બોલાઈ જવાતાં હોય ; તોપણ એ બધાં નકામાં છે. દુનીયાને લાભ કરી આપતાં પહેલાં તમારે દુઃખની બચંકર પરિક્ષામાં પસાર થવું પડશે. કે જેમાં કેટલાક બચ અને લોકાપવાદ રહેલા છે. કે જે મારાથી લખી શકાશે નહિં, આપણે આપણા લાભમાં ઉતરનાર મનુષ્યોના ગુણ સામું જોતા નથી; માત્ર અવગુણો શોધી કાઢીએ છીએ. તેઓ બચમાં હોય, ત્યારે આપણે આનંદમાં હોઈએ. જ્યારે તેના શીરપર મીઠાના પાચેલા ફટકાઓ પડતા હોય, ત્યારે આપણે

હારમોન્યમ, તખ્તાં, સંતાર અને નાચનારીઓની વચમાં બેઠા હોઈએ. તાલ ટપાને માન આપી, કેફમાં માથું હલાવતા હોઈએ. જેઓ જગતના સુવર્ણ સ્તંભ છે, રક્ષક છે, તેઓ આપણી ધેલછા સામું જોઈ આપણા તરફ ધર્ષા કરતા નથી; પરંતુ આપણે સમજી જવું ઘટે છે. કે તેઓને મદદ કરવા મડી પડવું જરૂરનું છે. તેઓ જગતની સમૃદ્ધિ છે. જગતનું નાક છે, તે ન કપાય જાય તેનો ખ્યાલ રાખવો ઘટે છે. એ પરમાર્થી સખળ શક્તિમાન પરમાત્મા સ્વરૂપ પુરૂષની યત્નશાળી કૃતિ સામું જોઈ કંગાલતા તજી, ઉત્સાહી બનવું જોઈએ છે. મારા ધારવા પ્રમાણે તો પરાંપકારી પુરૂષોએ શુભ કાર્ય કરવા પહેલાં પોતાના આત્મચળને કેળવવારૂપ, તપશ્ચર્ય કરેલી હોય છે; નહિતર નક્કી ભૂલ કરી બેસે. તેઓની દુનીયા ગમે તેટલી અપકીર્તિ કરે તો પણ તેઓનો દરેક શ્વાસ મનુષ્યના કાર્યમાં જોડાય છે. વિચાર કરો ! તમને તમારો ભરસો નથી. રોગ તમારી પાનીઓ દયાવતા ચાલ્યા આવે છે, જેટલો વખત સત્ કાર્યમાં લગાડ્યો એટલોજ તમારો છે. મહાન્ પુરૂષો એકે પણ પારકાનું બહુ કાર્ય વિના વાપરી નાખતા નથી; છતાં તેને મદદ કરવાનું ભૂલો નહિ. તમારી ભૂલો દુનીયાને આકૃતમા ઉતારે છે. મેં કેટલાકને એવી ભૂલ કરતા જોએલા છે કે જેઓ પરમાર્થ વિના ઇશ્વરની માફક ઘેરઘેર પૂજતા હોય છે. ગમે એવો અથ કે શબ્દો અધરા હોય તો પણ તર્ક શક્તિથી જવાબ આપી વિદ્વાનની પંક્તિમાં બેઠેલા હોય છે અને માત્ર પોતાનીજ ગુણુ ગાથા ગાયા કરે છે. તેમજ બોળાં માણસોને બમાવી અવળે માર્ગે દોરે છે. પોતાની મોટાઇને વધારવા ગરીબ છવેને આકૃતમા ઉતારી કલંકની ખાંધમાં નાખે છે. કહો ! આવા માણસો શા રીતે દેશનું બહુ કરે ? કેટલાક એવા તો મૂર્ખના સરદાર હોય છે કે વગર સ્વાર્થે નજીવી બાબતમાં રણ સ્તંભ રોપી લાખોના જન લે છે. ધન કે સ્ત્રીની તકરારમાં અને તસુ જમીનની બાબતમાં સામાં સામાં ગળાં કપાવે છે. લોહીની નદીઓ વહેવડાવી મૂર્ખતાનો ઢોલ પીટાવે છે. ભાઇ આનું નામ અજ્ઞાનતા. જેઓ અસંખ્ય યોનિઓમાં ખરસી બાલાઓના માર કરતાં અસહ્ય કષ્ટ દાયક વ્યાધિઓના વમળમાં અટવાઇ, માંડ માંડ મનુષ્ય દેહ મળ્યો તો પાછો પશુ વૃત્તિનો સ્વભાવ જાહેર કરી, મારફાડ સાંભરી આવતાં પાણીપતના જેવી લડાઇ શરૂ કરે છે. સાથેજ રહ્યા હોય, એકજ વાસણમાં જમતા હોય, સાથેજ ઉછર્ષા હોય; પરંતુ સગા ભાઇના સ્નેહને ઉદર અને યિલાડીના જેવો બનાવી નાખે છે. દોસ્તીને વિસરી જઇ, હડકવા ચાલ્યો હોય એમ આજુબાજુના માણસોને પણ બચકાં બરવા માંડે છે. નિતિનું સામ્રાજ્ય તોડી, અનીતિની પાદશાહી જમાવે છે. પછી ભલે હાથે કરીને વહેરી લીધેલી આપણે તેનેજ રડાવે ! બાળખચાંઓને ગરીબડાં બનાવી, પોતાના ગ્રંથોમાં

લખતા જાય છે કે અમે બાણાવળી હતા, શૂરવીરતા હતા, અમે વાયુ, અગ્નિ વિગેરેને ઢાલીએ બાંધતા અમારામાંજ જે શીર્ષ, બુદ્ધિ, બળ અને સંપ સત્તાહ હતી તેવી તમારામાં નહિં હોય. આવું મિથ્યા અભિમાન કરનારા માનસરોવરના વાસી રાજહંસ જેવા પૂર્વજનોને સર્વ મુચારક હો! તેઓ તો હિંસાને વખાણતા ગયા છે. માંસ ખાવું એ તો જેઓનો ધર્મ છે. દારૂ ન પીએ એ જ્ઞાતિવહાર છે, અરે બાધ! એવી પ્રમાણિકતા સુધર્મ અને જ્ઞાતિવહાર અમને ન જોઈએ, તમે જે સુખ માનો છો, તે અમે દુઃખરૂપ માનીએ છીએ. તમે જે ખાવાનું હક્કાલ ગણ્યું છે, તે અમારે સત્ત્વર્મથી હરામ છે. તમારા મનથી અનીતિ કાર્ય ધર્મ રૂપ મનાવું હોય, તો કાંઈ તમારા કહેવાથી ધર્મવાળું બની જશે નહિં. અંતે તો ‘ધર્મ’ તે ધર્મ અને અધર્મ તે અધર્મ’ જાહેર થશે ત્યાં તમારી મનની માન્યતા કામ નહિં આવે, અદ્વૈત ઇન્દ્રાણી બીજો છે, તે બરાબર ન્યાય તોળશે. એક માણી બગીચાને સુધારી વૃક્ષોની શોભામાં વૃદ્ધિ કરતો હતો, મેંદીઓના વૃક્ષોમાં હાથી, ઘોડા, બાકડા. ખુરસીઓ વિગેરે બનાવી અદ્ભુત ચાતુર્ય વાપરતો હતો, કોઈ તેને પુછતું કે આ બગીચો સુંદર કોણે બનાવ્યો? ત્યારે પુછનારને માણી એવો જવાબ આપતો કે એ બધી હુશીયારી મારી પોતાની છે. એક વખત તે માણીએ એક ગાયને મારી નાખી, એટલે તેને કોર્ટમાં ઉભો રાખી પુછવામાં આવ્યું કે આ ગાય કોણે મારી નાખી? ત્યારે માણીએ જવાબ આપ્યો કે મેં કંઈ કયું નથી; એ તો હાથના દેવતા ઇન્દ્રનું કામ છે. એમાં હું શું કરું? એ તો એણે પોતાનો ધર્મ બજાવ્યો આ સાંભળી ન્યાયાધિશ આશ્ચર્ય પામ્યો કે વાહ વાહ! તું દર વખત બધાને મોઢે એમ કહેતો કે આ બગીચાની સુંદર રચના મેં પોતેજ કરી છે. અને ગાયને મારી નાખતાં ઇન્દ્રનો વાંક કાઢે છે? આ તારી ખુબી જુદા પ્રકારની જણાય છે. સાઈં સાઈં તાઈં અને બરાબરનો માલિક બીજો? અરે વાહરે! તારી અકલ! નઠારામાં બીજનો ભાગ અને સાઈં તો તારા બાપનું? ગાંડા! એમ તે કાંઈ હોતું હશે? સારામાં બધાનો ભાગ અને બરાબર તો તાઈં પોતાનુંજ હોવું જોઈએ. બીજના ભક્ષા માટે યજ્ઞ સ્ત્રીરૂપ શીખડીને પુરૂષત્વ આપી પોતે સ્ત્રીરૂપ ગૃહણ કર્યું, ગીધરાજાએ પોતાની પાંખો પરોપકારને માટે રાવણની સાથે લડતા શુભાવી હતી. તમારા મનની માન્યતા જુદા પ્રકારની છે. ન્યાય કેને કહે છે? એ તમે સ્વપ્નને પણ સમજતા નથી. મીઠું ભોજનો તમારે માટે અને એકું જુકું રંકને

માટે? એમ ન્યાય એકું ખાનાર નથી, એ તો મુળ સત્ય માગે છે. કુરુક્ષેત્રમાં કર્ણ પોતાના રથનું પૈડું જમીનમાંથી કાઢતો હતો, એ વખતે શ્રીકૃષ્ણના કહેવાથી અર્જુને કર્ણની પીઠમાં બાણ માર્યું, ત્યારે કર્ણે જવાબ આપ્યો કે આ કાર્ય શૂરવીરનું નથી. તમને આ બુદ્ધિ ના ઘટે! પીટવાળીને ઉભેલા માણસ પર ધા કરવો એ શૂરવીરનું કામ નથી. એ સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે જવાબ આપ્યો કે એ બરાબર છે. જ્યારે તમારા પર આવે છે ત્યારે અન્યાય કહેવાય છે અને તમે તેવુંજ વર્તણુક કરો, ત્યારે ન્યાય ગણાય છે. એજ વિચારવા જેવું છે. તમેએ શું! અભિમન્યુને દગો દધ નહોતો માર્યો કે? પાંડવોને લાખાગ્રહમાં નહોતા ફસાવ્યા કે? દ્રૌપદીનાં ચીર ખેંચતી વખતે શું! હરામખોરી નહોતી કરી કે? જ્યારે કોઇ બીજો તમને એવા સંક્રમમાં લઇ રમત ખેલે, ત્યારે તમને અન્યાયનું નામ આવડે. એજ જાણવા જેવું છે. હું તો એવાં કૃત્યો કરનારને એવીજ રીતથી ઠાર કરવામાં પ્રવીણતા સમજું છું. બાધ! તમે કોઇને છળ કપટથી ન હણો. પારકાના જીવનને માટે તમે તમારું જીવન રદ કરો; પણ પારકાને દુઃખ દઇ પાછા તેના વડેજ પ્રાપ્ત થતા દુઃખને અસહ્ય કષ્ટ સમજી રડો નહિ. એને તમારી બુલની શીક્ષા સમજો. અન્યાય ન કરવો. પારકાની પીડા આપણને જેવી વેદના થાય છે તેવીજ ગણો. કદાચને બીજાનું ભણું કરતાં ભરી ગયા તો શું પડી ભાંગ્યું? તમે જે પગલું ભરો તે બીજાના લાભનું ભરો. બરાબર તાલમાં ચાલો, બતાલ નહિ ચાલો, ભજાઇ કાંઇ રસ્તામાં પડી નથી. મધ મેળવવાને માટે મધપુડાની શોધમાં અધેર જંગલમાં રખડવું પડે છે. કાંટાવાળી ટૂંકની લતામાં હાથ નાખવો પડે છે. આપણી બધા જીવો તરફ સરખો પ્યાર રાખવાની ફરજ છે. હિંદના કે બહારના કાંઇપણ મનુષ્ય તરફ વક્રદષ્ટિ ન કરવી એ આપણા ધર્મનું ફરમાન છે. કહેવત છે કે જ્યાં સુધી આપણા હાથથી કે.ઇ.ની દુઃખ દશા નાશ ન પામે, ત્યાં સુધી આપણે પણ સુખી ન થઇએ.

તમે દુનીયાના લાભમાં ઉતરશો તો મરણ પછી અગર તો જીવતાં સુધી સન્માન મેળવશો. કદાચને તમારું કાર્ય અધર હશે; તો પણ બીજાઓને સદ્ગુણ શીખાવ્યો હશે તો ખુશીથી કામ ઉપાડી લઇ તેઓ પુણ્ય કળામાં લાવશે. બાણભટે જો પોતાના પુત્રને વિદ્યા બણાવી હતી, તો પોતાનો અધુરો રહેલો મંથ કાઢ્યો તે તેણે પુરો કર્યો હતો. તમારામાં દેશને ઉદ્ધાર કરવાની તાકાત છે, તમે બધાને સારા રસ્તાપર લાવી શકશો, એવું બધાને જાણ થશે; તોજ તમારાં બ્રાહ્મણો બધા સાંભળશે.

જે વાણીથી અને સદાચરણથી માણસના મનમાં અસર ન થાય તેવાણી કે સદાચરણ ન કહેવાય. તેવા જીવાત્મા જન્મ મરણ ચલાનેજ યોગ્ય હોય છે. ઉજ્જવલ કીર્તિ તેના કપાળમાં લખાયેલી હોતી નથી અને મરણને ખાસ આલિંગવા માટેજ અવતરે છે એમ કહીએ તો ચાલે. હું ધારું છું કે એવા માણસના મગજમાં એવા તો ખોટા વિચારો ધુસી જાય છે કે પાછી સારા વિચારોને જગ્યાજ નથી મળતી. તેની હરહમેશાંની ખરાબ કાર્યની પદ્ધતિને લઇને તે સત્કાર્યને પણ અસત્યમય કરી મૂકે છે. કદાચ તેનું રૂઢિર કાઢીને જુઓ તો તે એજ ગતિમાં ચાલતું હશે, વિદ્વાન, હુન્નર શાળા કે પરોપકારી માણસ હોય તો તેના તરફ સ્નેહભાવને બદલે. ઉલટો તેઓ દ્રેષ વરસાવે છે. કોઇ સારો બુદ્ધિશાળી વિદેશી કે સ્વદેશી માણસ હોય તો પણ તેની પાસેથી સદ્ બુદ્ધિ લઇ તેનાથી દેશની ઉન્નતિ કરવાની છે; પણ તેના ગુણ જળ્યા વિના, તેની અકકલનો પ્રતાપ સમજ્યા વિના, જે આપણે તેના તરફ અદેખાઇ કરીએ તો આપણે ઉન્નતિનો શ્વાસોશ્વાસ બંધ કર્યો ગણાય, તમે જે કામ શીખો તે દશ બાર કે પંદર માણસના આનંદનુ કાર્ય થઇ પડે તેવું શીખો. તેવા કાર્યથી નક્કી સ્વયંભૂ પણ કામે લાગી જાય છે. ઉપરથી એમ સમજવાનું છે કે દરેક શુભ કાર્યમાં ઇશ્વર રહાય કરે છે. તે તમારા શુભ કાર્યની શરૂઆત થતાંજ તમારી આગળ દોડે છે. કહેવત છે કે સર્પ પગતળે આવે તો પ્રભુ નક્કી બચાવવાની કોશીલ કરે છે, પણ દોરડીને સર્પ માની આપણે દોડવા માંડીએ તો પ્રભુ ક્યાંય બચાવે એવું સાંભળ્યું નથી. એ તો જ્યાં સુધી આપણે દોડવાનો વેગ હોય ત્યાં સુધી ખાસ દોડાવે છે. તેમ તમે પોતાને ધિક્કારી કહેવા લાગો કે આ કાર્ય હું નહિં કરી શકું ફેકટની તરફી ઉઠાવી શા માટે બમણા જોરથી શ્વાસોશ્વાસ લેવો જોઇએ? એમાં ઘણાએ મરી ગયા અને મરી જશે, તમારી સમજણ ઉંધી છે. આમાં ઇશ્વરને મદદ કરવા જેવું ક્યાં રહે છે? ખરું જીવતર અને ખરું મરણ તો તેણે અનુભવ્યું ગણાય કે જે અસંખ્ય વિદ્વો આવવા છતાં, પોતાના અને પોતાના દેહની ખાતર પોતાની પ્રતિજ્ઞા હારલની લાકડી જેવી હઠવાળી બનાવે છે. હઠ એ મરવાનું ઔષધ છે પણ કાર્યની પરિપૂર્ણ સ્થિતિ લાવવામાં ઘણીજ અગત્યની વસ્તુ છે. સત્યવીર પુરૂષો જે હડે કરીને સિદ્ધિ પામ્યા છે તે હઠ અદણુ કરો. પછી તે કાર્યના માર્ગમાં ભણે વાઘ; વરઝો મૂખ ફાડીને ઉઘા હોય રાખ લક્ષ્મણે પોતાની કાર્યની સિદ્ધિ માટે ઉજ્જડ માર્ગમાં ચાલી તાડીકા વધ કરી, પોતાની અપૂર્વ હિંમત બતાવી હતી. દુનીયાના કાર્ય કમનો પ્રબળ પ્રવાહ વેગ બંધ વહી રહ્યો છે. તેમાં તમારું જીવન ગમે તે રસ્તે જાય તે રસ્તે જવા દો. અને ત્યાં અનિતિ અને અધિકાર

હોય તેનો નાશ કરો. તમારો યત્ન ચાલુ હોય તો ગમે એવો કાર્યક્રમ ઉઘો હોય તો પણ સીધો થઇ જશે. કઠણ સમય નરમ બની જશે. જેનામાં કાળની સામે યુદ્ધ કરવાની તાકાત હોય છે, તે માણસને દેવતાઓ પણ નમન કરે છે, તો માણસની શું તાકાત છે કે તેની સેવા ન કરે ?

પશુઓ જેવાં સંપીકાં છે એવો સંપ આપણામાં નથી. સત્ કાર્ય કરવામાં આપણને કઠણ કાળ આડે આવે છે; પરંતુ મારામારી કરતાં સમય કઠણ જણાતો નથી; એજ આપણી ખુશી છે તમારી ઉત્તમ રહેણી કહેણી પર તમારા સંતાનોનાં થોડાં ઘણાં ભાગ્ય અવસર્ગી રહ્યાં હોય છે. કેટલાંક માતાપિતાઓ પોતાના સંતાનોનાં ભાગ્ય ધડી આપવામાં કંજુસાઇ કરે છે, વખતો વખત જોરદાર સ્નાયુઓ છતાં કામે લાગતા નથી, પોતાના સંતાનને સારો ધંધો આપવામાં યત્ન કરતાં નથી, પોતે જોવો તેવો ધંધો કરીમધ્યમ જીંદગી ગુજરી, સંતાનને વારસામાં મીંદુ સોંપતા જાય છે. અરે ! વાંદરાઓ જેવા કનિષ્ઠ પ્રાણીઓ પણ પોતાના બચ્ચાંને પેટે વળગાડી આ વૃક્ષથી આ વૃક્ષે કુદી ખોરાકની લતાઓ બતાવી આપે છે. શું ! તેને પેટે વજન નહિં જણાતું હોય ? તમે તમારા સંતાનના લાભ માટે પ્રયાસ કરો. તમારી આજસ તમારા સંતાનોને અસંખ્ય વર્ષો નજા કરશે. તમે દુઃખમાં છતાં કંઇ મહેનત નહિં કરો તો શું ! તમને તમારા સંતાનના ખુરા હાલ નથી નજરે પડતા કે ? કલાપિઓ કળાઇ પૂરે છે, ત્યારે તેને એમ ખમર નથી હોતી કે હું આગળ સારો લાગું છે પણ પાછળથી નમ્ર દેખાઉં છું. શું તમારું પણ એમજ છે ? હું તમારી જેવીજ સ્થિતિવાળો છતાં, આથી મને પણ શરમાવા જેવું રહે છે. પણ શું કરું ? સાચું કલ્પાવિન છુટકો નથી. ન કહું તો દોષીત ગણાઉં છું કોઇ માણસ લખી જાય છે કે કહી જાય છે, તેમાં દુનીયાને લાભ સમાયસો હોય છે. લખનાર અને કહેનાર દુનીયાની સાથે હોવાથી તેમાં તેનો લાભ પણ સરખોજ હોય છે. આથી પોતાના માટે તેમજ બીજાને માટે પરિશ્રમ ઉઠાવવો તે માણસ જાતનો ખરો ધર્મ છે. “આપ હુમે એટલે હુમ ગઇ દુનીયા” તેમ નહિં; પરંતુ દરેક વક્તા, લેખક તેમજ ધર્મ વેત્તાઓનો એવો મત છે કે જે બાબત તમે સુખની સમજતા હો તે બાબત બીજાઓ પ્રત્યે સગવડતા ભરી કરો. દરેક માણસ તેમજ પશુ પક્ષીઓ અને નાનામાં નાનાં જીવ જંતુઓ પણ સુખની ધમાલમાં આનંદ માને છે, માટે પારકાના સુખની વૃદ્ધિ માટે વલણ કરવું જોઇએ. કોઇ એમ કહે કે અમારું ખૂરું કરે તેનું પણ આમારે સાફ કરવું ? એ ગતિ મહાત્મા પુરષોમાં હોય છે. અમે એ શક્તિ ક્યાંથી લાવીએ ! મારનારને મારવો જોઇએ જુઓ કે એ ચાક્ર મશહૂર છે, પણ જો સામાને મારીશ તો એ પણ મને મારશે ?

એમ સમજવું જોઈએ. પરંતુ છતી આંખે આંધળા બની ખુના મરકી ક્રીએ તો એ મનુષ્ય પુતળાને શોભે એવું નથી. આપણને દુઃખ થાય ત્યારે આપણે રડીએ અને બીજાને દુઃખ થાય ત્યારે હસીએ, એનેજ મૂર્ખતા કહે છે. જેનામાં દયા, ઐશ્વર્ય રહેલું, પરાંપકાર વૃત્તિ વહ્યા કરે છે તેને ધર્મનું સ્વરૂપ કહેવું જોઈએ. મનુષ્યમાં જન્મ થતાંની વારજ પરમાત્માએ દયા, ધર્મ આદિક સદ્ગુણો મૂકેલા હોય છે. જે તેમ ન હોય તો આકળના પર જે દુનીયાદારીઓ રહેલ જણાવે છે એજ તેના પૂરાવો છે. એનું એ બાળક મોટું થાય, ત્યારે એવોને એવો પ્યાર બધા માણસોને હોતો નથી, કારણ કે તેનામાંથી જે મૂળ પ્રેમ સ્વરૂપ વસ્તુઓ છતી તે નાબુદ થઈ ગઈ છે. જગતની જંગલમાં ફસાયા પછી તેઓનામાંથી એ સદ્ગુણો પલાયન કરી ગયા હોય છે. જેનામાં બાળપણથી જન્મ પામેલા દયા, ધર્મના ગુણો થોડા ધણા મોંઘુદ હોય; તેની દરેક જીવો ચાહના કરે છે. દરેક માણસમાં આજે નહિં તો કાલે. યુવાનીમાં નહિં તો વૃદ્ધવસ્થામાં, સદ્ગુણ પ્રકટ થવાથી ધર્મ, દયા વિગેરે વૃદ્ધિ પામે છે, એથી આપણો એ જન્મસિદ્ધ સ્વભાવ હોવો જોઈએ. એમ નક્કી થાય છે. પરંતુ કોઈ મહાન અવગુણ આરો આવી ગયો હોય તોજ તેણે એ સદ્ગુણોની ગરદન દબાવેલી હોય છે. જેમ દેહ એક પણ તેની ઇન્દ્રિયો જુદી જુદી વસ્તુઓને પસંદ કરે, તેમજ તેની સાથે સબંધ ધરાવતી નાડીઓને પણ જુદી જુદી વસ્તુઓ પ્યારી હોય છે. કોઈને નીતિ પ્યારી તો કોઈને અનીતિ વહાલી, કોઈ ખુના મરકીને ઉશ્કેરતી હોય તો કોઈ શાંતિમાં મગ્ન માનતી હોય, આમાં સારી વસ્તુ કોને કહેવી ? બધે નાક ગુલામ માગે, જીવહાને રસ જોઈએ, આંખને ચાંદની ગમે, કાનને મધુર સ્વર જોઈએ અને ત્વચાને શીતળ વસ્તુ માફક આવે; પરંતુ જેને દુનીયા એકજ જીભે વખાણે તેજ પાંચે ઇન્દ્રિયો અને અગણિત સ્નાયુઓને પસંદ હોવું જોઈએ. આત્મા એક છે; પણ દરેકના ભાવો જુદા છે. કોઈ અનીતિની કેડીને પસંદ કરતો હશે, તો બીજો માણસ તે વાતને ઠીક લાયકાતવાળી માનતો નહિં હોય; પરંતુ નીતિ નિયમને મર્યાદાવાળી બાબતને આખી આલમ સ્વીકારશે માટે બાધઓ ! એજ બાબતને ધર્મ કહેવામાં આવશે. ધ્રુવડ સૂર્યના તેજને વખોડે છે, એટલે એ તેજ આપણે ઉપયોગનું નથી એમ નહિં સમજતા ! જગતમાં ઘણી કોટીનાં મનુષ્યો છે. કોઈ નિતિને પાસ કરે તો કોઈ અનિતિને બાથ બરે. માત્ર તમારે તો એક ખ્યાલ રાખવો કે જે બાબત ધર્મવીર મનુષ્યના હૃદયમાંથી તમારા હૃદયમાં પ્રવેશ કરે, અને જે તમને બંધ બેસતી આવે એને તમે ધર્મ માનો. તેનેજ તમે નિતિ સમજો. સર્વને સુખ પ્યારું છે, માટે તેઓને સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવી યોજના કરો. એનું નામજ મહાત્મા.

પુરુષોની અમૃતવાણી એજ તેના હૃદયની લાગણી. એનેજ તમારે સત્ય ધર્મ સ્મરજો. એનેજ તમારાં હૃદયમાં ઉતારો. ખીમનું સુખ એજ તમારાં સુખનું વૃક્ષ છે. સુખ ભક્તે દુઃખમાંથી જન્મ પામતું હોય ? તોપણ એ ખામતને સર્વાધિ વળગી રહે ? સાકર ખાનાં ગળી લાગે પણ તેને ચાવતાં અને પચાવતાં મોદાને અને જકરને મહેનત પડે છે. એથી સુખનો જન્મ દુઃખમાંથી થયો એતો વગર વિલંબે કપૂર કરવું પડે છે. માટે પ્રયત્નશાળી ખતી દુઃખમાં ઉતરીએ ત્યારેજ સુખ અનુભવાય છે. તેમાં એ વળી જાગે વખત સુખનો અનુભવ થાય તો વળી તેમાંથી દુઃખનું સત્ત્વ મળી આવે છે. મતલબ કે જેટલું જોઈએ તેટલું સુખ ગ્રહણ કરવું, સાકર ગળી લાગે છે ખરી, પણ જાજી ખવાય તો એકદમ ગરમી ટુટી નીકળે છે. જાગે વખત રેલ્વે, આગબોટ, વિમાનો, મોટરો વિગેરેમાં બેઠા તો બહુ અનુભવ કર્યાથી એ બધાં કંટાળો આપનારાં થઈ પડે છે. આથી સુખ દુઃખમાંથી પેદા થયું ? માટે સુખનો અત્યંત અનુભવ કરતાં તેનું સર્ગ દુઃખ આવીને ઉભું રહે છે. એતો નીર્વાવાદ છે એક ઇચ્છા આજે સારી સુખમય લાગે તો કાલેજ દુઃખમય જણાય. વળી એક ઇચ્છા મહામહેનતે પૂર્ણ થઈ, તો પાછી મન ખીમ સુખની શરૂઆત કરે છે. યયાતિ રાજા એ ઘણું વર્ષ રાજ્ય કરી ભોગવિલાસ કર્યો અને જ્યારે શુક્રે આપથી બુદ્ધાપો આપ્યો ત્યારે વધારે સુખનો ભોગવટો કરવા સાર પોતાના પુત્ર પુરુષવા પાસેથી હજાર વર્ષનું આયુષ્ય માગી લીધું; છેવટે ગમે તેટલું સુખ ભોગવ્યું પણ તેમાંથી તેનું સત્ત્વ એવું જે મૃત્યુરૂપી મહાન્ કષ્ટ આવીને ઉભું રહ્યું. એણે પોતાના પુત્રને કહ્યું કે બેટા ! હજુ મારે માટે પૂરતું સુખ વિધિએ નથી નિર્માણ કર્યું. જ્યાં બરાબર સુખને માટે દુઃખ વેડી આનંદમાં નિમગ્ન બનું એટલે તુરતા તુરત મૃત્યુ આવીને ઉભું રહે છે. હું કાયમ ખાતે એકજ વસ્તુમાં “સુખ અનુભવી શકું” એવી વસ્તુ આ ભૂમિતલમાં મેં મારા લાંબી વયમાં ઘણી ઘણી શોધ કરી, પણ ક્યાંય ન મળી ! જંગલમાં રહેનારા ગામની ઉપાધિમાંથી મુક્ત હોય છે. તો હિંસક જાનવરો અને તાપ, થંડી વિગેરે સહન કરવાં પડે છે. કોઈ વખત ખાવા મળતું નથી. કેટલાક ગામને પસંદ કરે છે, તો અંતે સુખ મેળવવાને બદલે અનેક આમ ઉપાધિઓ સહન કરવી પડે છે. મતલબ કે ક્યાંય સુખ મળતુંજ નથી. પાંચ ગામનો માલીક હોય તે દશ ગામની ઉચ્છા કરે અને દશ ગામવાળો સો ગામનો માલિક થવા તથા સોગામવાળો મોટો રાજા થવા અને મોટો રાજા ચક્રવર્તિ રાજ્ય મેળવવાને ઇચ્છા ધરાવે છે. વળી ચક્રવર્તિ રાજા દેવરાજ થવાને આશા રાખે છે, એવી રીતે એક પછી એક એમ અગણીન આશાઓ વધતીજ ગઈ. આ ઉપરથી પોતે દુઃખી છે એમ સિદ્ધ થયું. અને પોતાને જે સ્મૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે તેમાં

પોતે રાજી નથી. એમ સિદ્ધ થાય છે કારણ કે એને તો બીજાનાં સુખો ઉમદા લાગ્યાં અને બીજાનાં સુખો ત્રીજાને સારાં લાગ્યાં. એમ દેહ પરમાત્માની સ્મૃદ્ધિસુધી તાર જોડાઇ ગયો.

ખરેખર ‘આત્મા’ પરમાત્મા સ્વરૂપ છે. જ્યારે ઇશ્વરના જેટલી સ્મૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ તેને સંતોષ વળે તેમ છે. આવી રીતે સર્વ જીવો ઉચ્ચપાયાપર જવાને દોડે ધામ કરી રહ્યા હોય છે.

રંક જીવો જ્યારે પોતાના પેટમર ખોરાકને માટે વ્યાધિમાં ફોપ છે, ત્યારે બીજા તવંગર લોકો પોતાના પેટપર પોટલો બાંધવાને હાથ ઓયમાં પડેલા હોય છે. વળી એ ધનવાળાને રાગનો ભય છે, ચોરનો ડર લાગે છે, રાગએતે વળી કોઇ એનાથી મદાન રાગનો ભય હોય છે. આમ અરસપરસ એક બીજાના દયાણુમાં દુઃખનાં દરીયા છડી પડે છે. યોગી પુરૂષો કે જેણે સર્વ ઉપાધિએતે તજી હોય ઇન્દ્રિય નિગ્રહ કર્યો હોય તો પણ પેટનો ખાડો પુરવા માટે ભીક્ષા માગવાને કે વૃક્ષોનાં ફળપ્રલ વીણવાને નિકળી પડેલા હોય છે, તેથી આ સંસારમાં સુખ અને દુઃખ હમેશાં કોઇ કોઇ માણસને કોઇપણ રીતે આવ્યાજ કરે છે. સુખ અને દુઃખ જો કે માણસપર સત્તા ચક્રાવે છે; પરંતુ તેને દડકારનાર કોઇ મોટો સત્તાવિશ આ દેહમાં રહેલો હોવો જોઇએ. કારણ કે તે કોઇપણ દુઃખો આ જીવ ઉપર પોતાની સત્તા કાયમ ખાતે ચક્રાવી શકતાં નથી, સુખ કે દુઃખ જેને જેને ગ્રાવી મળે, તેને તેને અનુભવ કર્યા વિના છુટકો નથી વળી એ એનો સમય પુરો થયા વિના જાય એવું પણ હોતું નથી. જેમ સાકર ખાનારને મીઠાનો પણ ખખ છે. સુવર્ણ વાપરનારને લોખંડી પણ જરૂર જણાય છે તેમ સુખની સાથે દુઃખનો પણ ખખ છે.

આ જીવને ખરું સુખ, ખરું એશ્વર્ય આત્માની શાન્તિપર આધાર રાખે છે. એનેજ મહામંત્ર કહેવામાં આવે છે. એજ પરમ સુખ છે. જે વખત જે વસ્તુપર આત્મા સુખ માનીને બેસી રહ્યો હોય છે. એ વખત તેમાં રહેલાં અગણીત કષ્ટો સુખમય જણાય છે.—દુઃખ હોય તો પણ સુખનો અનુભવ કરે છે. આથી ખરી શાન્તિ પોતાના આત્માની શાન્તિમાં હોય એવું જણાય છે. કેમ કે દુઃખપણ જેને સુખમય જણાય છે. જેને આત્માની શાન્તિરૂપ સુખ ન મળ્યું હોય તેને દુઃખી સ્થિતિમાં કોઇ ખરું સુખ સમજાવે તોપણ તેને બીજી બધી સુખની બાબતો દુઃખમય જણાય છે. કદાચને આપણે જે વસ્તુ પર દુઃખ માન્યું હોય, તે વસ્તુ ચાલી જતાં કર્મ યોગે સારું સુખ પ્રાપ્ત થયું, તો પાછો એજ સુખનો કંટાળો આવતાં સુખ દુઃખરૂપ બની જાય છે. કોઇ વસ્તુ કોઇએ સદાય સુખરૂપ માની નથી, એતો અનુભવ સિદ્ધ છે. આ જગતમાં સુખ દુઃખના રેંટમાં ફરનારાએતે કઇ વસ્તુમાં સુખ સમાયલું છે ? એનો તોડ ઉતારવા બેસીએ તો સત્ યુગની ગણત્રીનાં વર્ષો

આયુષ્યને માટે ઓછાં થઇ પડે. આપણી જેવી રીતની દોડધામ હોય, તેવીજ રીતની પાછી અસંખ્ય ભાવનાઓની ટંકશાળ આપણા મગજમાં શરૂ થાય છે. માટે જેમાંથી શાન્તિ મળી આવે તેવી બાબત વિચારવાની ખુદ્ધિ પ્રક્ટી આવે તોજ ધણું સારું છે. જેમ કોઇ ખેતરમાં સારું બીજ રોપવામાં આવતાં સારો છોડ ઉગી નિકળે, તેમ મગજમાં એવા શબ્દોનો, એવી રીતભાતનો સંગ્રહ કરવો કે જેમાંથી સારાં પરિણામો જોઇ શકીએ. તમારી સારી ભાવના જગતને આત્માદ ભાવી જાય તેમ છે. આપણાં યુદ્ધયો અને દુષ્ટયો જેમ આપણા મરણની પછી બીજા શરીરની રાહ જોઇ અજમાયસ કરવાને માટે બેસી રહે છે, તેમ સુખ ભોગવાઇ રહ્યા પછી દુઃખ અને દુઃખ ભોગવાઇ પછી સુખ એમ એકાબીજાનો ભોગવટો ખલાસ થયા પછી વાટ જોઇ બેસી રહે છે. પેટમાં દુખાવો શરૂ થનાં ઔષધ તૈયાર અને ઔષધની તૈયારી પછી રોગની ઉત્તતિ એતો હોવાંજ જોઇએ.

આની ઉપાધિઓને તુચ્છ ગણનાર અને સરખી રીતે સમજનાર મહાત્માના નામથી ઓળખાય છે. તેઓ પરોપકાર, આત્મજ્ઞાન અને અહિંસાના બોધથી આ જગતમાં સુધર્મની સ્થાપના કરે છે, વળી તેઓ આગળ ચાલી સત્ યુગની સ્થાપના કરે તો તેમાં કંઇ નવાઇ જેવું નથી. એવા મહાત્મા જે જે દેશમાં ઉત્પન્ન થાય, તેનાં સદ્ભાગ્ય સમજવાં. છતાં તે દેશના રાજાઓ રાવણ કે દુર્યોધનની માફક તેઓનાં વચ્ચેનો નહિં માનતાં ઉઘટા પોતે અને પોતાની રૈયતને અનીતિને માર્ગે ચડાવે, તો અધર્મનું સામ્રાજ્ય ન જામે એ વિચારવા જેવું છે. જેનો એમાં કંઇ સ્વાર્થ ન સમાયસો હોય, રંક અને લક્ષાધિપતિ જેને મન સરખા હોય અને જેનો ન્યાય આનંદ દાયક હોય, તેવા પુરૂષોને જે દર્શનીય હિનેચ્છુ ન સમજે તેનાં દુર્ભાગ્ય સમજવાં. અમૃત પીધા પછી જેમ મૃત્યુનો ભય નથી, તેમ સાધુ પુરૂષો તદ્દરથી કોઇ દિવસ ખૂરાઈ મળવાનો ભય રહેતો નથી. વાચાળ માણસ ભણે શાણો કહેવાઇ દુનીયાને હેરાત પમાડતો હોય; પરંતુ જેની ખુદ્ધિ “મહાત્મા” એ શબ્દને યોગ્ય ન હોય, તે કોઇ વખત અનીતિ અને પાપીઓનો મહારાજન બને એ વિચારવા જેવું છે.

ધણાં એક શાસ્ત્રો અને સદ્ ગ્રંથોમાં લખ્યું છે કે ભાષા ! સાચીને રહેજે. પાડોશીનું બહુ કરજે. પરોપકારી થજે. વડીલ અને ગુરૂની આજ્ઞા માન્ય રાખજે. સત્ય બોલજે. ચોરી ન કરતો. પરસ્ત્રી માતા સમાન જાણજે. સર્વ જીવોત્તમાઓને તારા બધું સમાન જાણજે. એવી રીતે ધણી વખત વાંચવામાં અને સાંભળવામાં આવે છે; પરંતુ એ માને છે કાણુ ? એ તો ધણાંએ કુતરાં બસે છે. એથી આપણને શું લાભ

અવાનો છે ? એમ સમજ થોડું ધણું વાંચી, પાછો હતો તેવોને તેવો થઈ રહે છે. જાણે કંઈ વાંચ્યું ન હોય ? અગર તો કોઈની શીખામણ જ ન લીધી હોય ? જ્યાં સૂઢી પુસ્તક હાથમાં હોય, ત્યાં સૂઢીજ શીદીની ધમાલની માફક મન આમથી તેમ કુદ્યા કરે છે અને પાછા તુરત કાયમના વિચારો એનીએ જગ્યાએ ધામા નાખે છે. ખરી રીતે પૂછાવો તો જોણે દરેક શાસ્ત્રોના સારથી મન તૃપ્ત કરેલું હોય, સાધુ મહાત્માઓના શબ્દરૂપી અમૃતનું પાન કર્યું હોય. અને જેનું અંતઃકરણ પારકાના દુઃખથી ભીંજાયેલું હોય, તેનેજ સત્ય અસત્યની સમજણ પડે છે. મતલબ કે સમુદ્રનું માપ તો રામ રાવણના યુદ્ધમાં હનુમાન જ્યારે સમુદ્રને એક ગુલાંટથી ઓળંગી ગયા તેનેજ માણે પડે. પણ એના માપની ખિચારો નાનાં પ્રાણીઓને ક્યાંથી ખબર પડે ? તેમ જેનું મન સંસારમાંથી વિરક્ત બની ગયું હોય, જેને મન રાજ, તાજ, ધન વિગેરે ધૂળ સમાન હોય, સ્ત્રી એ વીવેકી વાંદરીની માફક આપણાં ચાંદુડીયા પાડનારી છે; એમ જે સમજે, તેનેજ ધન્યવાદ છે. બાકીના તો સત્ય ધર્મની ખામતમાં મશ્કરી કરવાના એક સાધન રૂપ છે. બાધ ! જેનું મન શુદ્ધ તેનેજ પરમાત્માની દિવ્ય શક્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ધારો કે આત્મા અને તેની સાથે રહેલી અસંખ્ય દિવ્ય શક્તિઓ તેની નજીકમાં બેઠેલી છે, પણ જેની બુદ્ધિ નિતિ, દયા અને સામ્યતાથી અલગ હોય, તેની નાડીઓની સાથે પરમાત્મા એકત્ર નથી થતા. અક્લ વગરના તેનો અર્થ કંઈ જુદા પ્રકારનો કરે છે. બલે તે ગમે તેમ બોલે ? સમજી માણસના મનો બાવને સમજી જવાને અને તેઓના કરેલા સતકાર્યની બુખીનો અર્થ કરવાને ઘણી ઘણી અક્લ જોઈએ છે. જેના અંતઃકરણમાં દયાનું વૃક્ષ સ્ફુરિત થયેલું હોય, તેની વર્તણૂક અત્યંત પ્રશંસા પાત્ર છે. મારું તો એમ માનવું છે કે દયાવાન અને પ્રતાપવાન પુરૂષો પારકાનું દુઃખ જોઈ શકતા નથી અને વધારેમાં વધારે સત્ય કહેવા ધારીએ, તો દુશ્મનના પુત્રને પણ સ્નેહિતો છોડી સમજી તેની બરદાસ કરે છે. જે વખતે દેવતાના ગુરૂ બૃહસ્પતિનો પુત્ર કચ પોતાના દેશના લાભ માટે જીવના જોખમે રાક્ષસોના ગુરૂ શુકની પાસે સજીવન વિદ્યા બણાવવા ગયો, ત્યારે શુકે પોતાની ન્યાય, નીતી રીતી પ્રમાણે તેને શિષ્ય તરીકે સ્વીકારી દુશ્મનનો પુત્ર નહિ ગણતાં વિદ્યા બણાવવા લાગ્યા. કહો ! આ કેટલું બધું પ્રશંષનીય છે ? ત્રણ ત્રણ વખત દૈત્યોએ કચને મારી નાખ્યો હતો, શુક પણ સમજતા કે આ દુશ્મનનો દિકરો છે. એક વખત દૈત્યોએ કચની ભસ્મ કરી શુકના ઉદરમાં દાડ રસતે પીવરાવી, ત્યારે દેવયાનીના કહેવાથી શુકને જાણ થતાં પોતાના ઉદરમાંથી તેને સજીવન કરવા માટે ત્યાંને ત્યાં સજીવન મંત્ર બણાવી પોતાનું ઉદર ચીરી તેને બહાર કાઢ્યો. જુઓ

પરોપકારને માટે અને બધા જીવોને સરખા જાણવા એ સુત્રાનુસારે શુકાચાર્યે પોતાનું મૃત્યુ ઉત્તમ માન્યું અને પેટ ચીરી ક્યને બહાર કાઢ્યો અને પાછા પોતાના શીખવેલા મંત્રના પ્રતાપે એજ ક્યદેવે તેને સજીવન કર્યા. ધન્ય હો તેવા દેશાભિમાની અને પવિત્ર મનના ક્યને કે દેવયાની જેનાપર પ્રસન્ન હતી છતાં તેના પર મોહ ન પામતાં. ગુરુ પુત્રી જાણી છોડી દીધી અને દેવયાનીનો ભયંકર શાપ સહન કર્યો.

જગત ભલે ગમે તેમ સમજે પણ જેનું મન પારકાના હિતમાં જોડાયું હોય, તેની પધરામણી કાઢપણુ ભુમીમાં થતી હોય તો તેના લાભ મનુષ્યો તો શું! પણ કાગડા, કુતરા વિગેરે જીવો લાભ શકે છે. હું કહું છું કે ભલે તમારી રિદ્ધિસિદ્ધિ તમારાથી વિરદ્ધ જાય; પરંતુ તમે તમારું સદ્વર્તન તજો નહિં. તમે ઉત્તમ કહેવાયા છતાં, આડકતરી રીતે ચાલશો તો લોકો તમારા પ્રત્યે તીરસ્કાર વરસાવશે. નીતિનો માર્ગ ખાંડાની ધાર જેવો છે. જે વિરલા હોય તેજ એ સુધર્મ પાળી શકે છે, જેનાં બાગ્ય ફરી ગયાં હોય, જેને નીતિ રીતીની ખબર ન હોય, તેના તરફ આમારું કહેવું નથી. સદ્માર્ગે જતાં જેને કંટાળો ન આવે, તેની આગળ આવાં પોયાં યોયાં કામનાં છે. અને તેઓજ આનું રહસ્ય સમજી શકે છે. શાહમુદીને હિંદપર ધણી સ્વારીઓ કરી, પણ તેણે જીત ન કરી ત્યાં સુધી કાર્ય ચાલુજ રાખ્યું. તેના મનમાં એમ કંટાળો ન આવ્યો? અગર તો મનમાં શરમ ન થઈ કે આ હું હારીને જાઉં છું, છતાં શું મુખ લાઇ ચડાઇ કરું છું? એને તો એજ લગની હતી કે જીત મેળવ્યા વગર હું શી રીતે ગીઝનીમાં મુખ દેખાડું? જે માણસ શરૂ કરેલા કાર્યમાં કત્તેહ મેળવ્યા વગર પોતાના વર્તનમાં ફેરફાર કરી, દુઃખથી ડરી જાય છે, તેના પર વિશ્વાસ રાખવો મુશ્કેલ છે. પછી તો તે ભણે દિગંબર કે રાજરાજેન્દ્ર હોય? એવા મનુષ્યો કાયા કોરા અને તર્કટીના નામથી ઓળખાય છે. પાંખો વગર જેમ અદ્ધર ઉડાય નહિં, તેમ દુઃખને સહન કર્યા વગર કાર્યસિદ્ધિ થવી મુશ્કેલ છે. જે ધડી હરિશ્ચંદ્રને, રામને અને પાંડવોને દુઃખની જણાઇ તેજ ધડી પાછી તેના લાભમાં ઉતરી દુઃખના સહન કરનારને સ્વર્ગ અને ખીજી દિવ્ય ભુમીનાં માણસો ઇશ્વર તરીકે પુજનીય ગણે છે.

દુઃખની જે જે ધડી જાય તે અમુલ્ય ગણવી જોઇએ. આવી રીતની ધણી એક બાજીતો ધ્યાનમાં લઇ, વિચારવા બેસીએ તો દુઃખમાંથી સુખ મેળવાય છે. મકાન બાંધવાની મહેનત પછીજ તેમાં રહેવાનું સુખ મેળવી શકાય છે. રસોઇ થયા પછી ખાવાનું બને છે. વળી ખાવામાં પણ પરિશ્રમ સમાયલો છે. વળી રાગ પણ જીવના જોખમે લગાઇનો અનહદ

પરિશ્રમ વેઠ્યા પછી રાજતાજનો આનંદ લઇ શકે છે. આમાં જો દુઃખના દિવસો અને સુખના દિવસોની તુલના કરવામાં આવે તો રાજાની મહેનત સુખ કરતાં બમણી ત્રમણી વધી જાય તેમ છે. એલ, એલ, બીનો મગજ તોડ અભ્યાસ કર્યો પછીજ બેરીસ્ટર થઇ શકાય છે. કોઇ દેશ તમને સુખી જણાતો હોય, તો તેના પરિશ્રમની તપાસણી કરજો, દેશની પાયમાલી દુઃખ ન સહન કરવાથી બની જાય છે. દુઃખથી ડરનાર ફ્રેન્સી અને દુઃખને સહન કરનાર મહાપુરુષ કહેવાય છે. કાંઈ ભગવાં પહેરી, ખોટા ડાક ડમાળ કરી, કંઇપણ મનુષ્ય સેવા નહિં કરતાં માત્ર પોતાનાજ ઉદરમાં પધરાવવાની જેની દાનત હોય, તેવા માણસો નકી પોતાના હાથેજ મોડે ગોળ ચોપડી મક્ષીકાઓ ઉડાડવાનું કામ કરે છે. અગર તો આ ભક્ત છે, યોગી છે, મહાત્મા પુરુષ છે, એવું કહેવરાવવાને માટે એની એ જાદુજીવિદ્યા છે. ધુધરા વગર નાયનારી જેમ ખરાબ લાગે, તેમ સદગુણ વગરનો યોગી, ભક્ત અને મહાત્મા મારે મન કાંટા જેવા છે. જેમ જીવતું બચ્ચું જીવતે પ્યાર હોય, તેમ એવા સાધુ મહાત્માઓ અજ્ઞાની જીવાત્માઓને કલ્યાણકારી જણાય છે; પરંતુ સજ્જન પુરુષોને તો એ પરજનને હેરાન કરવાની તાલીમ લેનારા પટાયાજ છે. તેવાઓને ખુલ્લે મોઢે કહી દેવું કે મહાત્માજી આ કાર્ય તમારા હસ્તકનું નથી. આ તમારા સ્વરૂપને છાજે તેવું નથી. અમે તમને સાચું કહીએ છીએ, છતાં કંઇ ન સમજો અને એવીને એવી રીતભાત રાખો તો તમારે માટે નફનાદાર ખુલ્લાં થાય છે. એ તમે સત્ય માનો. અમે તમને એક જાતનો સંકેત કરીએ છીએ, એ તમારે પુરેપુરો સમજી જવો જોઇએ જ્યારે તમે છેલ્લે પગથીએ બેસનારા ન સમજો, ત્યારે તો હાજી આવી રહી. આ તમારા હિતની વાત છે, આમાં માફું લગાડવાનું નથી. જુઓ! દરેક જીવો પારકાનું બહું કરવું એવી પ્રતિજ્ઞાવાળા હોવા જોઇએ, પણ લાચાર કે તેમ નથી બની શકતું! તમારો વેશ દેશના ઉદ્ધરનો છે. તેમાં તમે લોકોનું અજ્ઞાન નહિં હરતાં ફક્ત લક્ષ્મીનું હરણુ કરો છો એજ તમે ઇશ્વરી જાળમાં પાછા ખુંચતા જાઓ છો, એમ સાબિત થાય છે. બાહ! આવી જુઝ્યાઇ ભરી ગહાદુરી શું કામની? અહાહા! દુઃખી અને અજ્ઞાન માણસને ખરે રસ્તે નહિં ચડાવતાં જે માણસ અવજો માર્ગે ચડાવવામાં મથતો હોય, તેનું પાતક બહુજી વિચિત્ર છે. તે દુઃખી થતા માણસનો દયાળુ ચહેરો અને આંખમાંથી અશ્રુ પડે છે ત્યારેજ બસ! એ તેનો મુંગો જવાબ છે. જો આ વાત કોઇને માનવામાં ન આવે તો પછી દુઃખ ખમનાર અને દુઃખ દેનાર બંનેની તકરારનું કાર્ય ખુદ પરમાત્માના હસ્તકનું ગણવું જોઇએ. હરામી માણસોનો સ્વભાવ બદલેજ નહિં. જે વખતે પારધી નિરબપરાધી પ્રાણીઓને

હજી છે, એ વખતે શું તેના દયાજનક સ્વરથી તેના હૃદયમાં કૃપાનો આવીર્ભાવ થાય છે કે? અહાહા! આ કાર્ય બહુજ પાતક ભરેલું છે. છતાં એ તો એવા દયાજનક સ્વરથી વધારે ઉત્તેજિત થાય છે અને એવીજ રીતે બીજો સ્વર ક્યારે સાંભળું? એવી ઇચ્છાએ એ સુર્યના સખ્ત તાપમાં, કાંટા કંકરવાળી ભુમીમાં, ઉઘાડે પગે દોડે છે. તેઓને શી રીતે બોધ લાગે? કોયલા દુધથી ઉજળા ન બને, એ તો એને બાળીએ ત્યારેજ સફેતાઇ પકડે. તેમ એવા જીવોનો મળ, દગ્ધ કરવાની જરૂર છે. મળ ન હોય તો કોઇ જાતની ધાંધલજ ન થવા પામે. કોઇને મારી નાખવો તેનું ધર સળગાવવું, તેમાં જેટલું જોખમ સમાયલું છે. તેના જેટલું કોઇનું બલું કરવામાં જોખમ નથી હોતું, પણ માણસોને શું લત લાગી ગયેલી હોય છે કે સુકૃત્ય કરતાં દુષ્કૃત્ય તરફ વધારે વલણ ધરાવે છે. આજ મનુષ્યની સારા અને નરસા સ્વભાવની પરિક્ષા છે અને તેનાથીજ દેશની જાહો જલાલી જણાઇ આવે છે એ તમારે જરૂર સમજી લેવું.

ભારતીય જનસમાજ
વાંચો!

ૐ

પુષ્પકલી સાતમી.
વાંચો!!

આર્યજનો.

રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી કૃત.

ભારતની ગૃહદેવીઓ.

આ ગ્રંથમાં સ્ત્રીઓનું પૂણું મહત્વ બતાવવામાં આવ્યું છે, કે જે વાંચતાં દરેક નર નારીઓ એક જુદાજ પ્રકારનો આનંદ અનુભવે છે.

સ્ત્રીઓ દિવ્ય શક્તિનું મનહર સ્વરૂપ છે. સ્નેહની સજીવન મૂર્તિ છે. દેશનું ખરું હિત, દેશના વિરનરો, દેશની સમૃદ્ધિ અને પ્રત્યેક શુભ કાર્યોનું કેન્દ્રસ્થાન છે હુન્નર કળા અને અનહદ યૈતન્યની રત્ન ખાણ છે. શીતળ હાયા છે શસ્ત્રો, સાધનો, મોહિની, કળા કૌશલ્ય એ બધું એનું બહાલું કુટુંબ છે.

પાણીપતના મેદાનમાં કુર કૌરવોને ઠાર કરાવવામાં પણ એની એજ! લંકા પતી રાવણ ને સમરાંગણમાં વાંનરોને હાથે ફાડી નખાવનાર પણ એની એજ! અને ઘણા વખત નાનાં કે મોટાં રાજ્યોની ઉચ્ચપાચલ કરાવનાર પણ એની એજ દેવી! એનામા કંઈ અજબ જાદુ રહેલું છે. આશ્ચર્ય પમાડે એવી કળાઓ રહેલી છે. એવી ઇશ્વરી યોજનાથી માયાનું પ્રધાન પદ લેનાર સ્ત્રીઓ ખરેખર એક ઇશ્વરી તંત્ર છે.

‘અદ્ભૂત આર્યાવર્ત.’

જ્યારે કોઇ દેશ સર્વોત્તમ સુખના સુર્યમાં પ્રકાશીત હોય છે, ત્યારે કુદરતી રીતે બીજા દેશોમાં અંધકાર હોય છે અને જ્યાં અંધકાર હોય ત્યાં પ્રકાશ આવતાં પાછો પ્રકાશીત દેશ અંધકારમાં ડુબી જાય છે. જે દેશમાં અંધકાર હોય, તે દેશનાં મનુષ્યો પ્રમાદી, આળસુ અને અકર્મ વગરનાં થઇ જાય છે. મતલબ કે જેમ રાત્રિ આવતાં નિદ્રા મનુષ્યો પર સત્તા ચલાવવા માટે મુખ ફાડીને ખેડી હોય છે અને પાછી એની એ નિદ્રા, દિવસ ઉગતાં રવાના થઇ જાય છે, તેવીજ રીતે મનુષ્યો પર સુખ દુઃખની ઘટમાળ ચાલુ હોય છે. બાઇઓ ! આમાં રાત્રિનો દોષ છે. દિવસનો નહિ.

છતાં અત્યારે એજ સ્ત્રીઓ, સત્તા શાણપણ અને અસલ સૌંદર્ય છુપાવી કેવી કૃત્રિમતા ધારણ કરી રહી છે. અને સારા જગતનું કાર્ય જીવી લેનાર, એવી પ્રતીતિ મહિલાઓ અત્યારે કેમ દુડુ દુડુ થઇ રહી છે.

સ્ત્રીઓ જ્યારે જગતને શીલવતી બની પારણામાં પોદેલા બાળકને વીરનરને શોભાવે એવાં વાક્યો વડે હાલરડાં ગાઇ, તેના મગજને દિવ્ય બાવનાઓથી ઠાંસે; ત્યારેજ પોતાના ગ્રહને નહિં પણ આખા વિશ્વને હેરત પમાડશે.

સ્ત્રી એ જગત સુધારક દિવ્ય શસ્ત્ર છે, મધુર બંસરી છે. સ્નેહનો ઝરો છે. દુનીયાને મોહ પમાડનાર અને પાપધેણાં પૂતળાંઓને નચાવનાર અસંખ્ય જીનામાં જીનો ખેલાડી છે. માધુર્ય, સૌંદર્ય, મોહ, એ સર્વ એની કળાની લહરીઓ છે. મોતને બીછાને પડેલા અને નવો અવતાર ધારણ કરી આવેલા બાળકને; તેમજ સમજ અને નમજાને વિશ્રાંતિ ભૂવન છે. એ નંદનવનનું અજળ ઉપવન છે. જેણે એ દેવીઓની શુદ્ધ ભક્તિભાવનાને પેખી છે, તેને સમગ્ર સૃષ્ટિનું રાજ્ય સંધ્યાના રંગ જેવું છે, મનુષ્યો ધણાં વર્ષ જીવે છે, અસંખ્ય વસ્તુઓને અનુભવે છે; પણ નિર્મળ મનની ગૃહ દેવીઓના સંસર્ગમાં આવી જાયો એક પણ પથ નથી વિતાડતા તેને નરપથુઓ કહેવામાં આવે છે.

શીલવતી ભાર્યાઓના પતિ તરીકે જે જે પુરુષોનાં નામો નોંધાયાં છે તે સૃષ્ટિના પૃષ્ઠ પર આદિથી તે અંત સુધી નામ અમર કરી જાય છે. એ વિગેરે વિષયોની સાથે ઉત્તમ એજ કાગળ અને રોયલ બાર પેજની સાઇઝમાં પુસ્તક છાપવામાં આવ્યું છે.

પાકા પુઠાની સાથે પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩ રાખી છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

પોસ્ટ ખર્ચ જીદું.

જાહેર બુકસેલરો અને રાજગૌર લગવાનજી લીમજી બુનાસાવર.

બી. એસ. રેલ્વાઇ, કાઠિયાવાડ.

દિવસમાં તાકાત છે, રાત્રિમાં નપુસકતા સમાયલી છે. વળી એમાં કોઈ મનુષ્યને કંઈ પણ દોષ મળ્યોતો નથી. જે દેશમાં એવી પડતીને પવન ટુંકાય છે ત્યાં બલાઃ બલા અડકલ મંદ માણસો પણ તેની વિરુદ્ધમાં જાય છે. જ્યારે પડતી બલાસ થતાં ચડતીને સમય આવે, ત્યારે નિદ્રામાંથી ઉઠેલો માણસ હાથ, પગ, સાફ કરી ટટાર થાય; તેમ એ દેશનાં મનુષ્યો ઉદ્યમાંથી ઉઠી પોતાનું પ્રમાદી અને આળસુ પણું તડકે મુકી, કાર્ય કરવા મંડી પડે છે. તમારે કોઈને એમ ન સમજી જવું કે જે દેશ પડતીમાં હોય તે દેશ પાછો ચડતીમાં નહિં આવે? જે વખતે હિંદના સિતારા પાધરા હતા, ત્યારે હાલમાં વિદ્યા હુન્નરમાં આગળ ગણાતા દેશો જેવાકે યૂરોપ, અમેરિકા વિગેરે દેશો જંગલી અવસ્થામાં હતા અને હિંદને પૂર્ણ સ્મૃદ્ધિવાળો દેશ સમજતા હતા. બીજા દેશનાં મનુષ્યો એમ સમજતાં કે મૂળ કાપડતો હિંદમાજ બને છે. એ હિંદની જાહોજલાલીજ અસંખ્ય પરદેશી રાજાઓની ચડાઇઓથી સાબિતી કરી આપે છે કે પૂર્વે હિંદ કેવું સ્મૃદ્ધિવાળું હશે. સર્વ દેશોમાં હિંદ સ્વર્ગની ઉપમાને લાયક છે. આ હિંદ સર્વ કળા કૌશલ્યતાનો પોશાક છે. તેનાં વતનીઓ ધર્મિષ્ઠ અને પરાંપકારી પુરુષોનાં સંતાનો છે, એમ ઘણાએક દેશના મુસાફરો પોતાની ડાયરીમાં લખતા ગયા છે. દેશ જેવી રીતના ગુણ દોષવાળો હોય, તેનાં તેવી રીતે વખાણ ન કરવામાં આવે તો તેવા માણસને મૂર્ખ કહેવો જોઈએ. હું તો શું! પણ યૂરોપ, અમેરિકા, ચીન, જાપાન વિગેરે દેશના તત્ત્વજ્ઞાની પુરુષો હિંદુસ્તાનને “એક અદ્ભૂત ભૂમિ” તરીકે ઓળખાવે છે. જેની “દિવ્ય ભૂમિ” નિરખવાને માટે અસંખ્ય માણસો તોફાની સમુદ્રમાં જીવના જેખમે પ્રવેશ કરી આવતા હતા. માઈ એમ કહેવું નથી કે મારો દેશ ઉત્તમ અને બીજા બધા ખરાબ; પરંતુ બીજા દેશોમાં જેવા કુદરતી કોપ થાય છે, તેનો વિચાર કરીએ તો હિંદની “ભૂમિ એક ઇશ્વરી ભૂમિ” તરીકે વર્ણવીએ તો કાંઈ અતિશયોક્તિ ગણાશે નહિં. બીજા દેશોમાં હરહમેશાં વરસાદ પડ્યા કરે છે, જવાળામુખી પર્વતો ફાટવાથી લાખો માણસો મરી જાય છે, વંટોળીયાથી અગણિત વૃક્ષો, મકાનો અને “સમુદ્રોનાં મોજાંથી” દેશ ઉજળડ થાય છે, હોલાંડના લોકોએ સમુદ્રના ઉછળતાં મોજાંઓથી થતી મહાન્ નુકશાનીને લીધે તેનું પાણી રોકવાને માટે બહુજ લાંબો પૂલ બાંધી દર વર્ષે અગણિત ધન ખર્ચવાનું સાહસ ખેડ્યું છે. ઘણીવાર ધરતી કંપ થતાં અનહદ જન માણની નુકશાની થાય છે. આવી રીતનું દુષ્કાળો આદિક કષ્ટનું વર્ણન કરીએ તો હિંદપર પરમાત્માની પૂર્ણ કૃપા છે, વળી દેશની પ્રશંષા કરવી એતો બીજી રીતે સ્વદેશાભિમાન કહેવાય. હિંદમાં રીતસર હવા પાણી અને સર્વ કુદરતની સત્તાઓ અનુકૂળ છે એથી પરમાત્માની દયા અને

તેની અદ્ભૂત શક્તિ દેશને આભારી બનાવે છે. દરેક ધર્મ, દરેક કુન્નર અને દરેક જ્ઞાનનું તત્ત્વજ્ઞાન ભાષાઓ અદિંતીજ પેદા થયાં છે. હિંદના જેવું શૌર્ય, માયાળુ સ્વભાવ, પરાપકારી વૃત્તિ, દયા, ધર્મ, ન્યાય, આદરસત્કાર, કળાકૌશલ્ય આદિક સદ્ગુણો ક્યાંય પણ નથી. દૃષ્ટાંત તરીકે પોતે દુઃખ સહન કરશે પણ બીજાને દુઃખ આપશે નહિં. જુઓ આપણો દેશ પોતે દુઃખી હશે; તો પણ બીજાઓને ધનવાન બનાવી દેશ પ્રતિ રવાના કરશે, એ કોઈ વિદેશી મહાશયે બૂલી જવાનું નથી. અને તેણે તો ખાસ પોતાના દેશમાં જઈ હિંદની કીર્તિ ગાની જોઈએ. તેણે તો અવશ્ય તેના કરેલા ઉપકારમાં તેના તરફ સારો ભાવ, સારું સદ્વર્તન અને માયાળુ દૃષ્ટિ કરવી જોઈએ; પરંતુ તેનું લુણ્ણપાદ તેના તરફ પુરામાં દોડે તેવા માણસો આખા હિંદને ભૂતના બચ્ચા જેવા છે. અમારું આ કહેવું બલે ખોટું જણાય તો અમેને તેઓ પોતાની અજ્ઞાનતા એ લઈ, સારા કહેવાને બદલે બલે અવિશ્વાસુ, લુચ્ચા, હરામી, કામી, લોભી, આળસુ, દિવાળીયા, મુખર્ષિ, અધર્મી, અંધ શ્રદ્ધાળુ, ઠગારા, બકવાદી વિગેરે નામોથી સંબોધે. પણ અમે કોઈનાપર કોઈ નહિ કરીએ અમારે મન આખી આલમના જીવો એક સરખા છે, પછી તો બલે અણુસમજી ગમે તેમ બોલે.

એનો ગુણ ઉપર અવગુણ અને અવગુણ ઉપર ગુણ એમ સર્વ મનુષ્યો કરતાંજ આવ્યાં છે. દરેક માણસે ગુણ ઉપર અવગુણ કરતાં વિચારવું જોઈએ. પરમાત્માનો ડર રાખવો જોઈએ. ખરી રીતે ગુણ કરનારના ઉપર બમણો ગુણ કરી આપી, તેનો બદલો વાળવાને માટે ધરખારી હોય તોપણ યોગી બની જવું જોઈએ. એક કવિ કહે છે કે પારકાના દુઃખના નાશ માટે બલે ગળે કફની ધરવી જોઈએ. લોક લગ્ન છોડી દઈ, પોતાની જેવા અસંખ્ય માણસો ઉત્પન્ન કરી માન, પાન કે કોઈ જાતની પરવા રાખ્યા વગર તમે પોતાની નસેનસમાં, સ્વદેશ હિતનું રૂધિર ધડકાવી, વિરતા દરસાવો. આમ સ્વદેશના ઝણુમાંથી મુક્ત થવા માટે જે માણસ ભગીરથ પ્રયત્ન ન આરંભે તેનો આત્મા લાખો વર્ષ બકતી કર્યા છતાં મુક્ત થવો કઠિન છે. ગૃહસ્થાશ્રમી હોય તેણે ગૃહસ્થાશ્રમને ધુતકારી કાઢી, બ્રહ્મચારી હોય તો પણ ત્યાર પછીના ગૃહસ્થાશ્રમમાં નહિં પડતાં પરબાઈ સંન્યસ્ત લઈ, દેશ સેવાને માટે એકદમ અભિલાષા બતાવવી જોઈએ. બલે બ્રહ્મચર્ય પાળી, ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવી, મનુષ્ય સંન્યાસી અને પછી વાનપ્રસ્થ થઈ, જંગલો જંગલ રખડે; પરંતુ જ્યાંસુધી મનુષ્ય સેવા ન બને ત્યાંસુધી પરમાત્મા પ્રસન્ન થવો મુંશકેલ છે. તમે સદ્વર્તનશાળી બની, સર્વને તેવા બનાવવા ઇચ્છા કરો તો સાર્વભૌમ કેમ વશ થતું નથી ? તમારામાં દેશની આખાદી વધારવાની મુગંધી હવા ઉડતી હશે તો સર્વને ત્યાં

ધસડાઇ આવ્યાવિના છુટકો નથી. કહેવત છે કે જ્યાં દુર્ગંધ હોય ત્યાં નાસિકા બંધ કરવી પડે છે, તેમ જેનામાં પર જનના કિતનું મિંદુ નહિં હશે તેના તરફ કોઇ દ્રષ્ટિ કરશે નહિં. મનઝંખ કે તેના તરફ મુખ મરડી આપ્યા જશે. હમણાં એ નાકિંમતની, આળસની અને દ્રેષની દુર્ગંધ ઉપાડી લેવામાં આવે તો જે દેશ પાયમાલીની અણીપર હોય તે દેશ પાછો પૂર્ણ કળામાં આવે.

જે માણસને પોતાની સત્તાનો ભરસો ન હોય તેમાં વિશ્વાસ બેસાડવો જોઇએ. અગણીત દુશ્મનોને પોતાના બનાવવા જોઇએ. જ્યાં સુધી પોતાના દેશ પ્રતિની ચળવળમાં પોતાના સ્નેહિઓ, ગામના વતનીઓ અને ધરનાં માણસો ભાગન લે ત્યાંસુધી માણસે પોતાના વિજયની વાત આકાશ કુસુમવત સમજી લેવી. પછી ભલે પોતાનું કાર્ય લાખો વર્ષથી ચાલતું આવેલું હોય કદાચતે સ્વદેશ કિતમાં મૃત્યુ બની જાય તો પણ ભલે બને; પરંતુ તમારું અધું આયુષ્ય એમ નેમ પરોપકારમાં વ્યતીત થવા દો. જે માણસ પારકાના લાભમાં ઉતરતો નથી તે શી રીતે પોતાની સત્તા બીજને બતાવી શકશે? પરોપકારવૃત્તિથી રામની ખ્યાતિ કેવી જળ હળી રહી છે. ધર્મ, હનુમાન, શ્રી કૃષ્ણ, ઉદ્ધવ, વિદુર વિગેરે કેવા પરોપકારથી પ્રશંષનીય થયા છે. ફ્રાન્સમાં એક જોન નામની છોડી ડોન્નેમી ગામમાં ગરીબને ઘેર જન્મી હતી. તેણે છઠ્ઠા વર્ષે પદ્મભૂષ્ટ કરી, લાયક સારા અને પ્રમાણિક રાજકુમાર ડોફ્રિનને રાજ્યાભિષેક કરાવી, ત્યાંની પ્રગ્મને દુઃખમાંથી અચાવી, દેશપ્રતિ ખરો ઉપકાર દરસાવી આપ્યો હતો. શું! તેની ખ્યાતિ આખા ફ્રાન્સમાં નથી જામી રહી? એજ તમારે વિચારવાનું છે. પ્રભુ જેને દૈવત આપે છે તેને અદળક આપે છે એ કાંઇ ધાંચી, મોચી કે રંક રાજા જે તો નથી. તમે તો એક જુદા પ્રકારનો ભાવ લઇને બેઠા છો. તમે તો ધાંચીનો છોકરો ધાંચી રહે અને શેઠનો છોકરો શેઠાઇ કરે, ખરી રીતે જુઓ તો દેશની પાયમાલીનું આ અચ્છું હત્યાકાર છે. તમે તો કુદરતી રિવાજને તોડ્યો એ બહુજાનુલભ કર્યો છે જરા વિચાર કરો? તમને આ બાબતથી માફ લાગશે. કે શું! હિંદના ધારા ખરાય છે. ધાંચીનો છોકરો ધાણી ન હાંકે; ત્યારે શું ત્રણ મજલાવાળા બંગલામાં બેસી આનંદ કરે? ભાઇઓ! તેમજ થવું જોઇએ. બીજા દેશમાં તવંગરના છોકરાઓ રેલ્વેમાં એન્જીનો સાફ કરે છે, કોલસા ઉપાડવાનું કામ કરે છે, કેટલાકના બુટ સાફ કરી પેસો મેળવવામાં આનંદ માને છે; આપ કમાઇના પૈસાપર તાગડધીન્ના કરતા નથી. આપણને તો આપ કમાઇનો પૈસો મળ્યો એટલે પછી બીજા કશાની જરૂર ન રહી એ તો બહી રાંડો કે દારૂની દુકાન અને ઘોડાની શરતો!

જે માણસ પોતાના બાહુ બળથી ચાર કે છ આના કમાઇ તેનાવડે ઉદર પાશણ કરી આપની મુડી નહિં યુભાવતાં એમાં અમુક પૈસા

મેળવી કીર્તિમાં વધારો કરે છે, તેનેજ ધન્યવાદ છે. એજ દેશ સેવા કરી શકે છે. એજ ખીજને પોતાની મહેનતનો લાભ આપી શકે છે.

તમારી જાતને મજબુત બનાવવા માટે તમારે એવું તો વજ્ર સમઃ બનવું જોઈએ કે ભક્તે કોઈ તમારા દેહના દુકડે દુકડા કરે? અને મરતાં મરતાં કંઈ જીવ હોય, જૂંત્યારે મહાન્ ઉપકાર દરસાવી મારનારને કહેવું કે બાઈ! તેં ભક્તે મારો સંહાર કર્યો? તું મારાં અસ્થિ, રૂધિર, માંસ અને ચામ મારીજન્મ ભૂમિમાં વેરી નાખજો કે જેનાથી મારું ઋણ અદા થાય. આવું બોલનાર પ્રતાપશાળી પુરૂષો જ્યાં વસતા હોય તે દેશનો ઉદ્ધાર એક નિમિષ માત્રમાં બની જાય છે. એવા સત્તાધિશ પુરૂષો પોતાની કાર્ય સિદ્ધિ પોતાની સત્તાથી કરી બતાવે છે.

સૂર્ય એકજ પૈડાના રથ વડે, લુલા સારથી અને સર્પનાં જોતરાં વડે, સીધા માર્ગ વગર માત્ર ચોવિસ કલાકમાં આખી પૃથ્વીને આટો ફરે છે.

કામદેવ અંગરહિત છતાં, સ્ત્રીના સૈન્ય વડે પુષ્પના કોમળ હથીયારે, ચંદ્રના હુકમ નીચે વસંતના સેનાધિપતિપણાએ આખા જગતને વશ કરે છે.

રામચંદ્ર ભગવાન્ મનુષ્ય છતાં રાવણુ જેવા મહાન્ બળીયા શત્રુને “સમુદ્ર” પર પાળ આંધી, વાનરના સૈન્ય વડે હરાવ્યો હતો.

અગસ્ત્ય મુની વેદા પાંદડાના ખોરાક વડે, ધડામાંથી ઉત્પત્તિ છતાં હરણુ કૂળમાં પેદા થઈ, નયળા શરીરે નાનાં એવા ઉદરમાં મહાન્ જળ, નિધિને સમાવ્યો હતો. કહો! મહાન્ પુરૂષોની આવી અદ્ભૂત સત્તા છે. તેઓ જીવના જોખમે પારકાના લાભ માટે પાછી પાની કરતા નથી. મારા ધારવા પ્રમાણે તો “મહાત્મા” પુરૂષ એ શબ્દની ઉત્પત્તિ તેના સત્ કાર્યમાંથીજ થયેલી હોવી જોઈએ. પારકાના દુઃખમાં ભાગ લેવાથી અને નીશઠ્ઠિત સત્ કાર્યની શરૂઆતથી એવા “મહાત્મા” પુરૂષો આખા જગતમાં પૂજાય છે. કોઈ માણસ આખી જીંદગી એવોને એવો સદગુણી રહેશે કે કેમ એની શંકા રાખવી પડે છે, પણ “મહાત્મા” પુરૂષોને દયાળુ સ્વભાવમાં રીતભાતમાં કોઈ દ્રવ્ય તક્ષાવત આવશે એવી શંકા રહેતી નથી. કેટલાક ખોટો ડોળ કરી, માત્ર ઉદર નિર્વાહને માટે ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કરી રખડતા હોય છે. પણ સાધુ પુરૂષો તો પોતાના શરીર કરતાં મનને વધારે ભગવું બનાવવામાં સામર્થ્ય સમજે છે. જે માણસ તવંગર છતાં, દેશ સેવામાં, દુષ્કાળમાં કે કોઈપણ આફતમાં ખીજનું બલું નથી કરતો અને ખાસ પોતાના ખીસા તર કરવા સાર કટાકટીના સમયમાં સગાં કુટુંબીઓને કે ગામના માણસોને હરકોઈ રીતે હેરાન કરી, કંઈ પણ દયા ન બતાવે તેવા દેશ દ્રોહી માણસનું સ્વપ્ને પણ દર્શન ન થાય એ સાર છે. મનુષ્ય સર્વ કરી શકે છે. લોકોને દુઃખી જોઈ તેને વધારે દુઃખી કરવાં હોય તો પણ કરી શકે છે અને તેને સુખી કરવાં હોય તો તે પણ કરી શકે છે; પરંતુ જેનું હૃદય પર પીડાથી દ્રવિ જતું હોય, તેની તો બલિહારી છે.

મનુષ્ય શું નથી કરી શકતું. કોઇ કાર્ય માણસ પાસે દુધંટ નથી. પણ માણસ જે વખતે હિંમત હારી જાય છે, એજ વખતે એ પોતાની જીંદગી હારી જાય છે. પગ લથડતા હોય તો તેમ થવા દેવા. ધીમે ધીમે કામ કરો. એક શ્વાસે કોઇએ કાર્ય કર્યું હોય એમ જણાતું નથી. બન્ને શ્વાસેશ્વાસે એક એક ડગલું ભરાય એને માટે હરકત નહિં ધીરે ધીરે જેવું કામ થાય છે, એવું ઉતાવળે થતું નથી. સાહસ કરવાથી કામની પૂર્ણતા થવા આવી હોય, તો પણ નાશ પામે છે. કાર્યની સિદ્ધતા જલદી ન થાય તો હિંમત ન હારવી જોઇએ. કોઇ એવાં કાર્ય હોય છે કે સત્વર પતિ જાય અને કેટલાંક પ્રાણની સમાપ્તિ થાય તો પણ ન પની થાય. સમજીએ તો જાજરો નિશાનમાં પોતાનું નિશાન પણ ચૂકે છે. બહેનઓ બૂલે, તેમ આપણે બહાદુર છતાં કદાચ ને પાછા પડવાને વખત આવે તો ડરવું નહિં. વાવેલું હશે તો છોડ ઉગી નિકળતાં તેમાંથી ફળની આશા રખાશે. તમારે તમારા કાર્યની મજબૂતી રૂપ એવું તો ખીજ રોપવાની જરૂર છે કે સુનેલી પ્રજા તેના પરિ પાકથી મનગૃત થાય; તૃપા તુરલી તૃપા શાંત થાય, ક્ષુધા મટે અને અસંખ્ય કાળનાં દુઃખો ભાગી જાય. દેશ પાછો હોતો તેવોજ સ્મૃદ્ધિમાં આવી જાય માટે તમે પારકાના હિત માટે મોટા ભિખારી બનો ? અને જગત તમારી મશ્કરી કરે તો પરમાત્મા ને ફરિયાદ બરાબર સાંભળનાર છે. તમે નક્કી સમજે કે મનુષ્ય અર્થે કરેલાં કોઇ પણ મનનાં સુકર્તવ્યો ઈશ્વરને પ્રિય હોય છે. દરેક માણસ પોતાના લાભ માટે કર્મો કરતા હોય છે, પરંતુ પારકાના લાભ અર્થે મહેનત કરનારા તો કોઇ વિરલાભ હોય છે, પ્રભુ તેઓને સુખી રાખે.

ભારતીય જનસમાજ   ॐ   પુષ્પકલી આડમી.

વાંચો !   સ્વદેશ હિતેન્દ્રિયો.   વાંચો !!
રાજગોર ભગવાનજી લીમજી કૃત.

અવનીપતી.

આ નોવેલથી હિંદની પૂર્વ સ્થિતિની સ્મૃતિ થાય છે વિરનરોની બહાદુરી કપડીઓનું કારસ્તાન અને આર્ય મહિલીઓની મહાન સત્તા જાણવામાં આવે છે. હિંદના આર્ય જનો બળવાન છતાં શા માટે પરદેશીઓના હાથમાં સપડાઇ દિલ્લી પતિને ત્યાં છ ઇ માસ નોકરીઓ કરતા વિદેશીઓ પોતાની સત્તાથી ફાવ્યા કે આર્યજનોની વીરતાથી તખ્તનશીન થયા ? ભારતની માતાઓ બાળકને ધવરાવતી વખતે કેવા કેવા બોલો શીખવતી.

હિંદે કઇ બૂલથી પોતાનું ઘર દુઃખદર્દથી ભરચક કરી દીધું એ ચિત્રે વિષયોપર આ નોવેલ ચિતરવામાં આવ્યું છે અને તેની સાથે ઉત્તમ એજ કાગળ અને રોયલ બાર પેજની સાઇઝ પર છાપવામાં આવ્યું છે.

પાકા પુઠાની સાથે પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩૦ રાખી છે.
મળવાનું ઠેકાણું:—   પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

જાહેર ભુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી લીમજી બુનાસાવર.
બી. એસ. રેલ્વાઇ, કાઠિયાવાડ.

“ આર્યાવર્ત્તનો જુનો સ્વભાવ. ”

દરેક પદાર્થો મોક્ષ તરફ વળેલા છે. મનુષ્ય મુઆ પછી બસ્મ થઈ, અગર તો માટીમાં માટી મળી જઈ, મૂળ સ્થિતિમાં આવી જાય છે. કાષ્ઠ ધસાઈ, અગ્નિમાં બળી, મૂળતત્ત્વમાં મળી જાય છે. મોટાં મોટાં મકાનો, કીર્તિ સ્તંભો અને પ્રલય પર્યંત ન ડગે તેવી વસ્તુઓ કુદરતી રીતે નાશ પામતી જતી હોય એમ જણાય છે. દરેક વનસ્પતિ, દરેક ફળ દ્રવ્યો, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષીઓ આદિક અસંખ્ય જીવ જંતુઓના મૂખે ઓરાઈ એની એ વસ્તુ સ્થિતિમાં આવતાં હોય એમ સાબિત થાય છે. જેને કોઈ દિવસ ન અડકતા હોઈએ, તો પણ ખાનગી રીતે તેમાં ફેરફાર થયા કરે છે. ન ધસાય એવી વજ્ર જેવી વસ્તુ પણ લાંબો સમય જતાં છેક નબળી પડી જાય છે. સૂર્ય, ચંદ્ર તેમજ પૃથ્વી આદિક નજરે દેખાતી સર્વત્ર વસ્તુઓ પોતાનો ફેરફાર કરે છે.

આપણા શરીરમાં અહરનીશ ફેરફારો થયા કરે છે, પણ બ્યારે દાંત પડી જાય છે, સફેદ વાળ આવે છે, ત્યારેજ ખબર પડે છે. તેમ દરેક વસ્તુઓમાં અને છે. પરંતુ દીર્ઘ આયુષ્યવાળી વસ્તુઓમાં કેવી રીતે વેશ બદલો થયા કરે છે, તે ખબર રહેતી નથી અને કેટલીક અદ્વ્ય આયુષ્ય જેવી વસ્તુઓમાં જન્મદી જણાઈ આવે છે. કે હવે આ વસ્તુ મૂળ સ્થિતિમાં મળી જવાની છે. સૂર્ય ચંદ્ર વિગેરે તેજસ્વી વસ્તુઓ પોતાના અથાગ તેજ વડે આપણને પોતામાં થતા ફેરફારો સમજાવ દેતી નથી, પણ તેના તેજમાં, રૂપ ગુણમાં તેમજ આયુષ્યમાં ફેરફારો થયા કરે છે. સમુદ્ર પણ માટી, કચરો અને પત્થરાઓ વડે પૂરાતો જાય છે. જમીનનું તળીયું ઉંચું નીચું બનતું જાય છે અને છેવટ એટલું બધું તો ઉંડું બની જશે કે ત્યાં સમુદ્ર ધર કરી રહેશે અને સમુદ્રનું ઉંડું તળીયું એવું તો ઉંચું થઈ બેટોની જેમ બંધાઈ જશે કે ત્યાં મનુષ્યોને રહેવાની ફરજ પડશે. સાબિતી તરીકે પાસિફિક અને આટલાંટિક મહાસાગરમાં એવી રીતે કેટલાક નવા નવા હમ્મરો બેટોની ભુમી બંધાતી જાય છે જે ચંદ્ર આપણને તેજ આપે છે, તે બિલકુલ પ્રકાશ નહિં આપી શકે. વરસાદનો ક્ષય થતાં એકદમ પવન પુંકાવા લાગશે. એવી રીતે બધી વસ્તુઓમાં છાના ફેરફારો થયા કરે છે. એ આપણે સમજી શકતા નથી. બધા પદાર્થો મોક્ષ માગી રહ્યા છે, દરેક વસ્તુઓ પોતાનો છુટકો કરવા ચાહે છે, એ તો નિર્વાવાદ વાત છે.

હિંદુસ્તાન, અમેરિકા, આફ્રિકા, યુરોપ વિગેરે દેશોનાં મનુષ્યોની રહેણી કહેણી પણ મોક્ષ તરફ દિન પ્રતિદિન વળતી જાય છે; પરંતુ બીજા સર્વત્ર દેશો કરતાં હિંદુ વધારે વિજ્ઞાન ધરાવે છે. વિચારીએ તો હિંદુની રીતભાત અલૌકિક છે. બીજા દેશો અત્યારે બ્રહ્મચર્ય અને ગૃહસ્થા-

અમની દશા ભોગવે છે, એટલે અમુક વર્ષે લમ કરી, ભૌતિક પદાર્થોનો સંગ્રહ કરી ગૃહસ્થાશ્રમને ખરે ખરો શોભાવે છે; પરંતુ હિંદ તો બ્રહ્મચર્ય અને ગૃહસ્થાશ્રમને ઓળંગી ભૌતિક પદાર્થમાં લોલુપતા નહિં રાખતાં, માત્ર ખરી શાંતતા ગ્રહણ કરી, સંન્યાસી અવસ્થામાં આવી અત્યારે વાન પ્રસ્થનો અભ્યાસ કરે છે. જ્યારે એ વાનપ્રસ્થમાં પકકા થશે, ત્યારે હિંદની સર્વત્ર ગાતિઓ એકત્ર થઈ, સમગ્ર સૃષ્ટિના જીવોને સરખા માની, સત્ય, દયા, ધર્મ અને નીતિની લહરીઓ એટલી બધી ઉછાળશે કે પોતાનું કોઈ માથું કાપી જાય તો પણ ક્રોધ નહિં કરે. હિંદમાં અસંખ્ય મનુષ્યો ગીતાજીના વચનને માન આપી એ પ્રમાણે વર્તણૂક કરે છે અને ભગવાં વસ્ત્રો ધારણ કરી, અહિંસાનો ઉપદેશ કરવા સાડ, ગામે ગામ રખડે છે. પરંતુ ઢેડાઓમાં અને બ્રાહ્મણમાં સરખો પ્યાર રાખવો એમાં થોડો ધણો તફાવત છે. જે એમાં ખરી ભાવના પ્રકટ થાય, તો હમણાંજ હિંદીઓને સ્વર્ગની સીડી હાથમાં આવી જાય તેમ છે. હજુ હિંદીઓ ઢેડાઓને અડકવાને પુરેપુરા શક્તિમાન નથી થયા, જ્યારે એવું થશે ત્યારે ઢેડાઓને અડકતાં પગ ટુજવાને બદલે હર્ષ ઉત્તમ થશે અને ઢેડો અને તેનો આત્મા એક થશે. આત્મા શુદ્ધ ભાવનાથી જ્યારે પ્રકાશિત બને, ત્યારેજ દ્વૈત ભાવના મટી અદ્વૈત ભાવના પ્રકટ થાય. હિંદ એવા અસ્પૃશ્યતાના ખાતામાંથી નામ કઢાવી નાખે, ત્યારેજ તેનામાં એકદમ દિવ્ય શક્તિઓ ઉત્તમ થશે. બલે ગમે તેવી મહાનૃયાંત્રિક તોપો હિંદીઓની સામે મૂકવામાં આવે, બલે નવી ઢગની સધળી લડાયક સામગ્રીઓ અજભાવવામાં આવે, ગમે એવી બહાદુરી અને ચાલાકી વાપરવામાં આવે; તો પણ હિંદીઓનો એક વાંકો વાળ થાય એ સ્વપ્ને પણ સમજવું નહિં. હજુ એવી રહેણી કહેણીને ધણીએક વાર છે. એ જ્યારે થશે ત્યારે હું તમોને આખા દેખાડી આપીશ કે જુઓ! આ કેવી તમારી આત્મસુધારણા છે. શાસ્ત્રોમાં ધણે ઠેકાણે એવા સદ્ધર્મો ખતાવેલા છે, પણ એમાં સમજે છે કણુ? દરેક મનુષ્યોએ દરેક જીવોનું બધું કરવું જોઈએ અને ધણે ભાગે દરેક મનુષ્ય અરસપરસ એકબીજાના ઝણી છીએ. એમ ન જાણતાં દરેક માણસ મનુષ્ય સેવા કરવામાં આગળ પડતો ભાગ લેવા યત્ન ન કરે તો તેના પર ઇશ્વર પ્રસન્ન થતો નથી. મનુષ્ય સેવા દરેક સેવામાં ઉત્તમ છે. ઇશ્વર પણ મનુષ્ય સેવા કરે છે. ત્યારે મનુષ્ય કેમ મનુષ્ય સેવા ન કરતો હોવો જોઈએ.

આપણે જેમ આપણા સ્નેહિને યાદ કરીએ છીએ, ત્યારે તે ઇશ્વર પણ આપણને યાદ કરે છે. તેમ પરમાત્મા પોતાના યાદ કરનારને ભૂલી જાય અને તેમાંએ મનુષ્ય સેવામાં લાગેલા નરવીરને વિસરે એવો બનવાજોગ નથી. ઇશ્વર આપણો પિતા છતાં આપણી યાદગિરી એક ઘડી છોડતો નથી, ત્યારે આપણે તેની ભક્તિ ન કરવા વિષે કેવી ભૂલ કરીએ છીએ ? એ રહેજ માણસ પડી આવે એવું છે. આપણે તો એ રહસ્ય ભૂલી ગયા ! બાપ, બહેન, સ્ત્રી, પુત્ર, માતા, પિતા, રાજ, ધન, દૈવત અને પશુ પ્રાણીઓના પ્યારમાં ગૂંથાઈ ગયા અને એવી જાળમાં ફસાયા કે મરણ પર્યંત ન છુટી શકીએ. પુત્ર અને સ્ત્રીના પ્યારમાં પડી આપણે ખરું સુખ મૂમાવી દઇએ છીએ, એવો ઝેરમય પ્યાર આપણને અમૃતના આળેપ એટલે ગિરતવાળો જણાય છે; પરંતુ જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જોવામાં આવે તો નક્કી હાયએય સિવાય એમાંથી કંઈ પણ મળી શકે એમ નથી એ બનાવટી સ્નેહ આપણી આંખમાંથી આંસુ પડાવનાર છે. પુત્ર જન્મે એટલે આનંદ અને મરી ગયો એટલે આંસુની ધારા ! આવી કરુણાજનક બાબત આપણાં કરેલાં સુકૃત્યો કે દુષ્કૃત્યો તેની બરાબર ગુપ્ત શિક્ષા છે. એનેજ જ્ઞાની લોકો ઠંડી બળતરા કહે છે. એ સંસારિક વ્યવહારમાં અનહદ ઉપાધિ અસંખ્ય કટો છે તો પણ આપણને લાગે સ્નેહ બધું ! આજ જગત કર્તાની ખૂબી છે. જે બાબતમાં આપણે રડતા હોઈએ, તેજ બાબત પાછી આપણને આનંદકારી જણાય છે. વ્યાધિમાં જીવ ચાલ્યો જતો હોય તોપણ પાછી એનીજ માગણી કરીએ છીએ,

તમારે કોઈ મહાન સુખી જીવાત્માને સુખી ન કહેવો પણ તેને દુઃખનો દરિયો કહેવો. જેટલા પ્રમાણમાં સુખ બંધકે તેના કરતાં હજાર ગણું દુઃખ છે. જ્યારે કોઈ સુખનો રાગ બને છે, ત્યારેજ પીડાનો પાદશાહ થાય છે. ‘જેટલું સુખ તેટલુંજ દુઃખ’ જેમ પોલીસ ગુંહેગારને બાંધી લઇ જતો હોય, ત્યારે પોતે ગુંહેગારને પરતંત્ર સમજે છે, પણ પોતે એમ નથી સમજતો કે સાથે હું પરતંત્ર થયેલો છું. તેવીજ રીતે આપણે દુઃખની સાથે બંધાયેલા છીએ, પરંતુ તેને સુખ માની હરવખત દુઃખમાં ફૂંચીએ છીએ. એ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પરમાત્મા આપણને છાની શિક્ષા કરી રહેલો છે. માત્ર આપણે તેને સુખ, સમૃદ્ધિ, સત્તા, બહાદુરી વિગેરે સમજી લઇએ છીએ. આતું નામજ માયાની સત્તા છે. એજ આપણને રોવા કળકળવાની, શરીરની આપત્તિઓની.

સંસારિક વ્યાધિઓની આથમાં જોડે છે. છતાં ઘડીક દુઃખમાની પાછા હતા તેવાને તેવા ધોયેલ મુળા જેવા દેખાઈએ છીએ. તમારે એમ ન સમજવું કે અમે કોઈ પણ વાતે સુખી છીએ. તમે જ્ઞાની પુરૂષોની આગળ દયા ખાવા યોગ્ય છે. કુદરતની જાળમાં તમે એવી રીતે તો આત્મા દસેલા છો કે જાણે જન્મ કેદી ન હો! આમ મનુષ્ય જાતને માટે બને એજ શરમાવા જેવું છે. આપણે ઝેરી જાળમાં શા માટે જીવન પર્વત રમદોડાવું જોઈએ. આપણે એની એ સ્થિતિમાં મરણ પામી, સરજનહારની સમક્ષ ઉભા રહીએ તો ધણીજ દિલગીરીની વાત છે દરેક મનુષ્યોએ જ્યાં પોતાની ખરાબી થતી હોય તે સ્થિતિમાં રોકાવાની જરૂર નથી પણ જ્યાં ધર્મ કીર્તી અને સદગુણની વૃદ્ધિ થાય તે રસ્તે જવાનું છે. એ રસ્તો પ્રાપ્ત કરતાં કદાચને અંત આવે તો આપણે વિભુની આગળ શરમાવા જેવું રહેતું નથી.

દરેક મનુષ્યોના હાથથી સારાં અને નરસાં એમ કાર્યો થયા કરે છે; પરંતુ સારું થાય તો ઠીક નહિં તર ખરાબ થતાં આખરે જવાનો સંભવ રહે છે. કદાચને કમભાગ્યે ખરાબ બની ગયું, તો ફરી વખતના કાર્યમાં એ ભૂલ સુધારવા અનહદ પરિશ્રમ વેઠવો જોઈએ. એ પરિશ્રમ અગ્નિમાં જેમ સમીધોની તડતડાતી બોલે એમ આપણા શરીરની સડસડાટી ન બોલાવે ત્યાંસુધી આપણે સત્ કાર્યમાં પુરેપુરા પાકા ન ગણાઈએ. એવા અનહદ કષ્ટમાંથી આપણી અધોગતિનું છેદન કરનાર શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર પરમાત્મા કેદ ખાનામાં જન્મ પામ્યા હતા અને જેની પાછળ અસંખ્ય મારાઓ ફરતા હતા, તોપણ પોતે એવાં અગણીત કષ્ટો સહન કરી, મનુષ્ય, સેવા કરી હતી. જેટલે અંશે કષ્ટ સહન કરી શકાય તેટલેજ અંશે કુદરત આપણા કામમાં આવે. આપણી મનુષ્ય સેવાની લાગણી પ્રમાણે આપણાપર જે જે કુદરતી ફરજો આવી પડે અને શુભ લાગણીઓ પ્રકટી ઉઠે, તેને સોના જેવી સમજવી. પછી બલે ગમે તે તમારી ખુશામત કરી તમને બોળવે, તો પણ શંકર જેમ ભસ્માસુરની ખુશામતથી બોળવાઈ જેમ પોતાનું જીવન ભસ્માસુરના હાથમાં આપી પસ્તાયા તેમ તમે પસ્તાઈ હેરાન ન થતા. ગમે તેટલી તમારી ખુશામત થાય તો પણ તલ્લ ભાર ન ડગો. તેમજ આ કહે તે સાચું અને પહેલો કહે તે ખોટું એમ સમજી ન ઠગાતા. બલે ગમે તેવા કડવા સંયોગોમાં પસાર થવું પડે, બલે ખુશામતોની સામે જંગ જામે; પરંતુ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ સિદ્ધાંતને વળગી રહી, માત્ર એજ કાર્યમાં મક્કમ રહેવું એ કાંઈ આપણા માટે ઓછું નથી. કારણકે શુભકાર્યની શરૂઆતમાં દરેકને દુઃખરૂપી તોપના મોખરે ઉભા રહેવાનું છે. આપણાં આલેલાં વચનો અને આરબેલાં શુભ કાર્યો બીજાઓનાં રવાટાં ઉભાં કરી, કાર્યમાં જોડાવાની પ્રેરણા ન કરે ત્યાં સુધી આપણી કિંમત ખરાબર અંકાય એ વાંધા ભરી છે.

પારકાના લાભમાં નહિં ઉતરતાં ખાસ પોતાનાજ સ્વાર્થ માટે જે માણસ પોતાનું આખું જીવન ધરે છે, તેવા માણસને નાક વાઢી અપ-શુકન કરવાનું પ્રિય હોય છે, એમ સમજી લેવું. આપણે મનને નિતિને રસ્તે દોડાવીએ તો દોડી શકે તેમ છે, છતાં નિતિના કાટલામાં અનિતિનાં ટુકડા જોખી, કસાઈની સ્કુલમાં અભ્યાસ કરી, ઉત્તમ જીંદગીને અણ-ધારી ઉપાધિઓના માહિતગાર છતાં તેના પ્રબળ વેગમાં તણાતી મુકી મૃત્યુને સસ્તુ સમજીએ તો લોકો આપણને કેવા નામથી સંબોધે? એ મારા મનથી ગોટાળા ભરી વાત છે. મારું એમ નથી કહેવું કે આપણેજ ભુલ કરીએ અને ખીજ ન કરે. દરેક માણસ પોતાની ફરજ બજાવવામાં ભુલ તો કરે પણ એ ભુલના પરિણામે આપણે જગતની દૃષ્ટિમાં તળવા યોગ્ય ગણાઈએ, એ આપણે માટે જેવી તેવી બાબત નથી. કેટલીક વખત એવું પણ બને છે કે આપણે સત્ કાર્ય કરતા હોઈએ અને લેશ માત્ર ભુલન થઈ હોય, છતાં પ્રતિ સ્મૃત્તિએ તેને ગુન્હો ગણે છે, તે તમારે તમારાં સદ્ બાજ્ય સમજી પરમાત્મા પાસે એવા ગુન્હેગાર થવાને હરવખત માગણી કરવી જોઈએ અને તમારે વારંવાર એજ મનન કરવું કે જે દેશ પુણું સ્મૃત્તિવાળો છતાં રંક કેમ બની ગયો? લાખો ગરીબ વિદેશીઓને અમૃત ભોજન ખવરાવી, રત્ન જડીત ગાડીમાં બેસારી, દેશપ્રતિ એક સારા તવંગર તરીકે રવાના કરતો, તે દેશના વતનીઓ શા માટે એક ટાઢા ટુકડા માટે ભુખ્યા તરસ્યા સુધ રહે? જે દેશની સાથે આપણું હાડ જડાયાં છે અને જ્યાં આપણે કાયમ રહેવાનું છે, તે દેશની હાડમારી સત્વર દુર કરવી જોઈએ, એમ ધારી જે માણસ આખા દેશને માટે માથા ફેડ મહેનત કરે છે, તેને અમારા લાખો વાર પ્રણામ છે.

બસે આપણે આંગણે આવેલાનું સન્માન કરતા હોઈએ, ખુર કરનારનું સારું કરતા હોઈએ; પણ કયાં સુધી? ઘરમાં લુટારા આન્યા હોય અને ધનના પોટલાં ખાંધી જવાની તૈયારીમાં હોય, ત્યારે શું તેના પ્રત્યે કાયદાની કલમે વંચાવવી? અને ધર્મ પુસ્તકોના નિતિ નિયમાદિક ફકરાઓ બતાવવા? આ તો એક જાતની ઘેલછા ગણાય, બાઈ! એ વખત તો આપણે આપણી સત્તા વાપરવાની રહી. એ કાર્ય આપણા લાભને માટે મૃત્યુના રૂપમાં ફરી જાય તો ધણુંજ ઉત્તમ છે. એવા દુખની ફરિયાદ પોતાના રાજ પાસે રજુ કરવી, એમ કરતાં ફેસલો ન થાય તો પરમાત્માની આગળ હાથ જોડી તે કષ્ટમાંથી બચાવવાની વિનતી કરવી, આમ કરતાં એ પણ ન બને તો પછી મારા ધારવાપ્રમાણે અગર તો શસ્ત્રો અને સ્વર્ગસ્થ વિરલાઓના વચનો પ્રમાણે ખાસ પોતાનાજ હસ્તકનું કાર્ય રહ્યું,

તમને નાનામાં નાના જંતુઓ પણ સંકેત કરી કહી બતાવે છે કે તમે ગાડરની માફક મૂંગા થઇ તમારી પીઠના ખાવા ઘો. એ તમારી બુદ્ધિ ગણાય છે. અમારી માફક ઝીણો એવો ગણુગણાટ કરો? એથી તમારી કંઇક દાદ સાંભળવામાં આવશે. કોઇ માણસ પોતાની બૂઝથી પીડાતો હોય, તો તેને કોઇ બોલાવતું નથી અને લોકો એમ કહે છે કે એતો લુચ્ચો છે. છતી આંખે આંધળો છે. દીપક લઇ કુવામાં પડે છે. એને શા માટે મદદ કરવી જોઇએ? એ તો ખરાબ છે, કુદતથી પીડાયેલો નથી, એ તો હાથે કરી ખાટલે પડ્યો છે, એને એમ રીઆઇઝવાની લત લાગી છે, એવાએને તો પગાપર વધારે પાટુ મારી રાક્ષસી અવાજો કરાવવા જોઇએ, પછી બંધે દુનીયા આપણું દ્રષ્ટાતો દાનવોની સાથે મેળવી આવે.

બાઇ! તમે તમારી પાયમાલી ભર્યો નીશો ન ખરીદો, તમારી જીંદગીનું સાર્યંક ન ગુમાવો, આથી તમે ગાંડા ગણાઓ છો, તમારી સ્થિતિનું તમને જ્ઞાન ન હોય તો વિચાર કરો! હાલ તમારી સ્થિતિ સારી હોવાથી કોઇ દિવસ ખરાબ નહિં બને? તમે બીજાની મદદમાં નથી જતા એ તમારી બચકર ભુલ છે. એ તમારા આંધળાના ગોળી બહાર જેવા વિચારો છે. તમે આ ઉપરથી કુદરતી કાયદાને નથી જાણ્યા, એમ સાબિત છે, તમે તમારા બાઇઓ પ્રત્યે ખાનદાની નથી બતાવતા એ ઘણીજ લુચ્ચાઇ કરો છો. જે માણસ સતકાર્ય કરવા જતાં, કાયર થઇ જાય છે તેની તરફ મારે એકે શબ્દ બોલવાનો નથી. એ તો આખી આલમની મસ્કરી કરનારા છે અને ખરા હિંમતવાનને પણ નાસીપાસનો પાક શીખવનારા છે.

સત્કાર્ય શ્રમ વગર મળતું નથી, સત્ કાર્યના આરંભથી હિંમત અને નાહિંમતવાન પુરૂષોની પરિક્ષા થાય છે. બની શકે ત્યાં સુધી માણસે મહેનતનું બનવું જોઇએ અને શ્રમને એટલે સુધી લંબાવવો જોઇએ કે તેનો પસીનો બીજાએને સ્નાન કરાવે. દુઃખી કે ભોળા હૃદયનાં મનુષ્યોને રીઆતાં જોઇ, જેને આ ધાત થતો હોય તેઓજ સર્વના મુરખીઓ છે સંજ્ઞનો છે.

કેટલાક પ્રત્યક્ષ લાભ જલદી ન જોવામાં આવે તો સત્કાર્ય છોડી દે છે. તે ઓ એમ નથી સમજતા કે પરજનના લાભમાં આરંભેલું કાર્ય ફળદાઇ છે, પણ ઢ્યુ પચુ મનવાળા નાહકના ઘડીઘડીમાં અકળાઇ જાય છે, કાર્ય સિદ્ધિનું મહાન લંબાણ થાય તો ઉત્તમ શૈલીના કાર્યને નાપસંદ કરી, નવા હલકી જતના કાર્યમાં જોડાય છે. વળી એ કાર્ય પાર ન પડવાથી કોઇ ત્રીજા કાર્યમાં માથું મારે છે. ત્યાં પણ મક્કમ પુરૂષોને ના હિંમત કરી પૂર્ણ કળાએ પહોંચેલું કાર્ય અપૂર્ણ રખાવે છે. એવી રીતે અમણીત કાર્યો અધુરાં રખાવી આખી જીંદગી એવી ને એવી દોડધામમાં વિતાવે છે અને

જ્યાં જ્યાં ત્યાં કાર્યની સત્યાનાશી વાળે છે. દોષ હોય પોતાનો અને આખા જનસમાજને ખરાબ કરી બતાવે છે. પોતે મહેનત ન કરે, પરંતુ બીજાઓની પેટતોડ મહેનત એક ઘડિવારમાં નાપસંદ કરી ઉડાવી દે છે. દેશની આખાદી નહિં કરતાં બીજા સ્વદેશ વિતેન્દ્રુઓને પાયમાલીના પલંગમાં સુવાડી, સજ્જન પુરૂષોના કાર્યમાં વિધ્ન નાખે છે. આ રીતભાત નિંદવા યોગ્ય છે, તેવાઓની રીતભાતને તોડી પાડી તેને જનસમાજમાંથી નાબુદ કરવા જોઈએ.

યુવાન માણસ દેશનાં કાર્ય માટે યુવાન થયો છે, પણ અહિંથી તહીં ભટકી પ્રશંષાપાત્ર કાર્યને ઉખેડી નાખવા નથી જન્મ પામ્યો! જેઓએ દેશ માટે લાખો રૂપિયા ખર્ચ્યા હશે, જનમાલ કુરબાન કર્યા હશે, તેઓ પોતાની ખરેખરી ફરજ સમજ્યા છે; પણ જેઓ અધમ અને ધર્ષાના ફકરાઓ મોઢે કરી, પોતાની પવિત્ર ફરજને ભુલી, પોતાની શુદ્ધ પ્રકૃતિને લાંચથી કલંકીત કરી, સમગ્ર દેશના જીવોની આંખમાં મુડીમર ધુળ નાખી, મુખ્યાં લોકો સહજવારમાં દુઃખી જીવોનાં ક્ષેત્રમાં કાપવા માટે પોતાના છરાને ધાર કઢાવતા હોય એમ જણાય છે. એ કાર્યના કરનારા કદાચને આપણે ઘેર આવતા હોય તો તેઓ બંને તવંગર અમલદાર કે આપણા શીરતાજ રહ્યા પણ તેને મોઢે ચોખે ચોખી ના કહી દેવી કે ખીરાદર! આપે મારે ઘેર ન આવવું. આપનાં પગલાંથી અમારા ઘરનો સુરક્ષિત ધારો ફેરવાઈ જશે. સત્ય, અસત્યનો પાઠ બજવશે. બાઈશ્રી! માફ કરજો? અમે અમારા હિતને માટે તમને કહીએ છીએ, સંગાથે તમારું પણ હીત છે. જે સમજી શકો તો સમજી જજો? તમે મિથ્યા બિમાની છો, તમે કોઈકામ સંપૂર્ણ કરતા નથી; માત્ર લાંચ ખાઈ જાણો છો, તમને ગરીબ પર સત્તા ચલાવવી પ્રિય લાગે છે, નહિં એવું કામ ક્યું હોય તો પણ આભે ટેકડા મારો છો, સજ્જન પુરૂષ તમારી માફક કરતા નથી. કદાચને બહુ કહીએ તો સામું કડવું વચન પણ બોલતા નથી અગર તો પોતાનાં શુભ કાર્યો ગણી બતાવતા નથી, માત્ર એટલુંજ કહે છે કે બાઈ! મારાથી બન્યું તે મેં ક્યું અને તમારાથી બને તે તમે કરો. મારું કાર્ય તમને મંગળ મય ન જણાવું હોય તો તમે ખુશીથી બીજાં કાર્યની શરૂઆત કરો? મારાથી જ બનશે તે હું મરણ પર્યંત કર્યા કરીશ. પાર પડે તો બંને અને ન પાર પડે તો બંને. આજ મહાન પુરૂષોની ખુબી છે. એજ દેશસેવા છે. એક ખુદાને કોઈએ પુછ્યું કે ખુદા આમ ક્યાં સુધી ધનની દોડધામ કરશે? તમારી મીજમાની હવે ખલાસ થઈ છે; માત્ર થોડા દિવસ રહેવાનું છે, તેમાં આટલી બધી મહેનત શ

માટે વેઠો છો. તમારાં લાકડાં તો સ્મશાન પડ્યાં છે, ત્યારે બુદ્ધાએ જવાબ આપ્યો કે બાધ ! એ બાબતની તમને ખબરજ ક્યાં છે ? જો એવું હોય તો પૂછોજ શામાટે ? મારા બાપની કમાણીના પૈસા મેં ખાધા અને મારા કમાવેલા મારાં સંતાનો ખાય હું મારા બાપની મિલકત ખાધ એમનેમ કોરો કડાક ચાલ્યો જાઉં એ શરમાવા જેવું નથી કે ? કદાચને આપણે લોભ કરીને, કે પેટમાં ભૂખ્યા રહીને, અગર તો અનહદ પરિશ્રમ વેદીને, પૈસો એકઠો કરીએ તે દેશ અર્થે વપરાય કે સંતાનો વાપરે તેને હું પરમાર્થ સમજું છું. કારણ કે એ મારા કમાએલા પૈસા ખાઈને મને આશીર્વાદ આપશે તો એનાથી મારા માટે સ્વર્ગમાં મહેલો ચાલુશે. અને વળી એક જાતની એ દેશ સેવા છે. હું મારા સંતાનની પાછળ પૈસા મૂકીને જાઉં તો એને ક્યાંય બિલ્લા માગવાનો વખત નહિ આવે, એનાથી કોઈ ઇર્ષા નહિ કરે, તેમ એ કોઈને બારે નહિ થઈ પડે. તમે જો સમજો તો તમારે મારી માફક જીવંત પર્યાંત સંતાનના લાભ માટે દોડધામ કરવી જોઈએ. જો મારા સંતાન પાસે કંઈક સારા પ્રમાણમાં પૈસા હશે તો નક્કી દેશનાં દુઃખી માણસોને મદદ કરશે. બાધ ! “પરમાત્માની” પત્ની વિના દુનીયાનાં કોઈ પણ કામ સુધરે તેમ નથી. ઇશ્વરી કાયદો એવો નથી કે જ્યાંમાં સરખા ગુણો હોય ? હું મહેનતું છું અને મારા સંતાનો આજસુ થયાં તો મારી કમાણી સારા પ્રમાણમાં હોય તો ખુશીથી સુખે રોટલો ખાઈ શકે અગર હું પૈસા ન મૂકતો જાઉં અને બીજા બાજુ છોકરાં આજસુ હોઈ ઘેર ઘેર બિખ માગે તો બલા આપર મારી ગઈ કે તમારી ? બાધ ! આપણે બીજાને મદદ કરીએ, દરેક સત્-કાર્યમાં ઉસાહ બતાવીએ, તો પ્રભુ આપણી તરફેણમાં રહે છે. પાખંડ, ગર્વ, આજસપણું અને ફાકટનો પરિશ્રમ આ સજ્જન પુરૂષો માન્ય નથી રાખતા. માટે તેના પ્રતિપક્ષીઓ સજ્જન પુરૂષોને ગાંડા ગણે છે; પરંતુ ખરી બહાદુરી, સત્ય ધર્મ સ્વતંત્રતા અને સજ્જનપણું એ આપણા પૂર્વજનો કમાઈ ગયા છે. અને ઉંચા હાથ કરી, બૂમ મારી, કહેતા ગયા છે કે જે પોતાની બૂમિને દાસત્વની, નિર્જાળતાની. અપમાનની અને અપકીર્તિની બેડીમાં નાખતા ગયા હોય તેવા જનને ઝેર પાઈ, કંઈમાં દાટી ઉપર હજારો મણુ ધૂળ પાથરી હોય, તો હજાર દરજ્જે સારું છે, અગર તો તે કરતાં નપુસકતાવરે તો કોઈને કહેવાનો વખત ન આવે.

પૂર્વજનો આપણને જે બલામણુ કરતા ગયા છે તે આપણે બરાબર યાદ નથી કરી. નહિતર આપણાં અંતઃકરણો શામાટે શુદ્ધ વિચારોથી ન ઉભરાય જાય ? તમે નીતિને અમલમાં મૂકો તો હમણાંજ અઘાની માણસ પાછાં બુદ્ધિશાળી બને. જ્યારે આપણે અનીતિને ચાહીએ છીએ એ વખત અસત્ય વરસવા માંડે છે, સજ્જનોની જમાવેલી નીતિને

તોડી પાડવાનું મન ધાય છે. જે કામ ખોટું છે, દુનીયાની દૃષ્ટિમાં મૂકવા જેવું નથી, તેજ કાર્ય તમને કરવાની ફરજ પડે છે અનીતિમાં આમળા પડતો ભાગ લઇ, નિતિને તરછોડવાનું મન થાય છે. પછી તો તમેજ કહો કે એનાથી બીજું કયું કાર્ય ખરાબ છે? તેવું કાર્ય કરનારા અધમ લોકોનું અહિં શું કામ છે? જે માણસ સત્યની ખાતર પોતાની સર્વસ્વ વસ્તુઓનો ભોગ આપે અને સમયને વિચારી પવનની સામે પીક દઇ માથું માગનારને માથું આપે તેજ ખરા વદનીય છે. જે સુખી છે તે બીજાને સુખ આપે, ત્યારેજ તેની સત્તા, શક્તિ અને સ્થિતિની ગણનાનો અડસટો બંધાય છે. તવંગર કંઇ બીજાને ગુલામો બનાવવા માટે નથી થયા, એ એની પદવીના માભામાં રહેવાને બંધાયા છે. તમે એમ નહિં સમજો કે અમે ધર્મશરના ધરથી મોટાઇ મેળવી છે, એટલે અમને પરમાત્મા ગમે તેને નચાવશું તો નહિં બોલે. એ તમારી પાસે ખરાબર જવાબ માગવાનો છે. તમારૂં કાર્ય બહુજ જોખમ બરેલું છે. બીજા ગરીબો કરતાં તવંગરો તરફ પરમાત્માની બહુજ પુછપરછ રહેશે. તે તમને મોટરો દોડાવ્યાનું કે એરોપ્લેનમાં ઉડ્યાનું, અત્તરોની શીશીઓ ફાડ્યાનું, નાટક, સીનેમાં કે સર્કસો જોયાનું, એલ એલ બી કે એમ એ થયાનું અમેરીકા કે યુરોપ આફ્રિકામાં ગયાનું, રાંડોનાં નાચ જોયાનું, રેલ્વેની મુસાફરી કર્યાનું, લખોપતી થયાનું, આગ્રાનો મહેલ, ન્યુયોર્કના મકાનો, ટેમ્સ નદીપરનો બ્રિજ, ચીનની પંદરસો માઇલની લાંબી દિવાલ, હિમાલયનો ધોધ, ફ્રાન્સનું પારિસ અને દિલ્હીનો કુતુબ મિનારો વિગેરે અગ્નયબ વસ્તુઓ જોવાનું, રેશમી કપડાંઓ પહેરી ગપ્પાં સપ્પાં માર્યાં એમાનું કંઇ પણ પુછશે નહિં; માત્ર ધર્મ કાર્ય શું કર્યું એજ? જમરો પ્રશ્ન પુછશે.

આપણે આપણી હદ બહાર વર્તાણુક કરવાનો પરવાનો નથી લઇ આવ્યા. જે કાર્યો ચિકણપણું અને હિચકારાપણું વધારનાર હોય, તેને તજ દેવામાં સાર છે, તેવાં કૃત્યો કરવામાં મુખાંઓને થોડો ઘણો આનંદ આવતો હોય તો બલે; પણ માણસ વ્યક્તિની તે ફરજ હોય એતો કોઇ કાળે ન બની શકે. પોતાનાં દરેક કર્તવ્યો પર જનના લાભાર્થે રચવામાં જેની બુદ્ધિ આગળ દોડતી હોય. તેના પગની જીતી મારી ત્વચાથી બનાવી આપું તોપણ હલકી વાત છે. ભામાશાએ પોતાના દેશને બચાવવા માટે, પ્રતાપ રાણાને સર્વસ્વ ધન આપી દઇ, માત્ર ધરમાંથી લંગોટી બર બહાર નિકળ્યો. ધન્યવાદ છે. તેને કે તેણે માનુષીમીની રક્ષા કરી, યશને યવનોના હાથમાંથી છોડાવ્યો. કહો! કેવી ઉદારતા? મનુષ્યો સુગંધીને સેવતા નથી પણ એવા ઉદારમીત જીવાત્માઓની સેવા કરે છે. બીજાઓ જ્યારે ધનની દોડધામમાં ગાંડાધેણા અનેલા હોય છે, ત્યારે મહાન પુરુષો અજ્ઞાન લોકોને પોતાની જગ્યા

બનાવવામાં મંડી પડ્યા હોય છે, ત્યારે મહાન પુરુષો અજ્ઞાન લોકોને પોતાની જેવા બનાવવામાં મંડી પડ્યા હોય છે. સૃષ્ટિના આદિ કાળમાં વિશ્વ ધણીએ સર્વનું બહુ કરે? એવો શબ્દ ઉચ્ચારેલો છે. ગીતા, બાઇબલ. કુરાન કે અવસ્તા એ દરેકમાં પણ એજ મળી આવે છે કે તું સર્વનું બહુ કર? તારા પાડોશીની ચાહના કર? એમાંનું પાળેછે કોણ? માત્ર અમારાં આ ધર્મનાં પુસ્તકો છે. એમાં ફલાણું ફલાણું કહ્યું છે. માત્ર આપ વડાઇનીજ વાત? કોકટની ચુંભીઓ લેવી? વંદન કરવું? અને છાતી સાથે લગાવવું એટલેજ ઉપસો ડોળ! કહેનારા બંધેને કહી જાય? એને કહ્યું કંઈ અને આપણે ક્યું કંઈ દૃષ્ટાંત તરીકે આખી લીટી વાંચે ત્યારે એનો અર્થ સંપૂર્ણ થતો હોય, છતાં અરધી લીટી વાંચી અવળા અર્થને પકડી રાખી, ખોટી વતાણુક કરવી તેને કોણ સમજાવે? જાણતા હોય અને હાથે કરી ભુલ કરે તેની ભુલ કોણ સુધારે? એમાં પરમાત્માની પણ તાકાત નહિ.

સ્વામી રામનીયના સદ્ ઉપદેશમાં એક આવાજ બાવાર્થની વાત છે. એક ફકિરે એક માણસને પુછ્યું કે બાઇ! કુરાણુ શરીરમાં દારૂ, માંસ ન વાપરવાનું કહ્યું છે અને તમે આમ કેમ કરો છો? ત્યારે સામાએ જવાબ આપ્યો કે પેગંબર સાહેબે ખાસ બાર દહને તે કરવાનું ફરમાવેલું છે. જુઓ વાંચો આ રહ્યું! જ્યાં વાંચેછે તો એવું ચોખ્ખું ચોખ્ખું લખેલું કે બાઇ! માંસ ખાવા નહિ. આ બાઇ સાહેબે તો 'નહિ' શબ્દ પડે તો મુકી માત્ર દારૂ, માંસ ખાવાં એટલુંજ ગ્રહણ કરેલું. ત્યારે એ ડાહ્યા ફકિરે તેને સમજાવ્યો કે બાઇ! તે આ ફકરો પુરેપુરો વાંચ્યો હોય એમ જણાતું નથી. શું ધર્મનાં નેતા આવું તે લખતા હશે કે? જો! પ્રતાપી પુરુષો તમને આવું ફરમાન કરે તો એનામાં આટલું દૈવત પણ ન હોવું જોઈએ. કે જે ખુદનો બંદો ગણાયો! તેના વતી ખર લાવનાર મનાયો! બાઇ! જોણે તમને દારૂ પીવાની મનાઇ કરીછે, તે શું માંસ ખાવાનું ફરમાવતો હશે કે? બાઇ! તમને એક નાનો એવો કાંટો વાગેછે, એટલે કડડલુસ પડી જાયછો અને અસંખ્ય કષ્ટના ગાંડા ઠલવાયાં હોય તેમ અફસોસ કરો છો, ત્યારે જે શરીરમાંથી સમુદાય જીવને હરાવતી રવાના કરવો, એ કેટલું બધું દયા જનક છે? તમને લીધું ઝાડ ન કાપવા વિષે ખાસ બલામણુ કરીછે અને જેના પ્રતાપે તમે એક દાતણુ અકેક માસ ચલાવો છો, ત્યારે એવું ઝીણામાં ઝીણું ધર્મ કાર્ય બતાવનાર શું તમને પશુઓને કાપી મારી ખાવાનું

કહેતો ગયો હશે ? શું ! એવા પવિત્ર પુરૂષને આવું આળ એઠાડતાં તમને સ્મરમ નથી થતી કે ? માટે તમેજ કહોને ? કે અમને હરામ લાગી છે ? અમે લોહીના પીનારા છીએ આ માણસ જાતને યોગ્ય છે કે ? હું ધારું છું કે તમે કોઇ દિવસ કુરાન શરીફ સાંભળ્યું નહિં હોય અને કદાચ સાંભળ્યું હશે તો મુળ વાતને વાંચનારે છુવાવીજ રાખી હશે. અગર તો તેને બરાબર અર્થજ નહિં આવડતો હોય, કોઇ આજ દિવસ સુધી એવો નથી જન્મ્યો કે જેણે કુરાન શરીફમાંથી એ દારૂ, માંસ ખાવાના શખ્દો ખાસ મહંમદ પયગંબરના કહેલા કાઠી આપે, જેમ હિંદુઓમાં મેલા દેવોને મદ્ય માંસ ચડેછે, પરંતુ બીજા શુદ્ધ ધર્મમાં હોતું નથી તેમ કદાચને લખેલું હશે તો કોઇ બાંગડા ભુતડીઆ મુનશીએ લખી કાઢ્યું હશે, તો કાંઇ નવાઇ ન કહેવાય ? કદાચને બીજા ધર્મોમાં જેમ ફેરફાર થતાં માંસ ખાવાની ખરાબ ચાલ નષ્ટ પામી તેમ મુસલમાની ધર્મમાં કોઇએ ફેરફાર નથી કર્યો એથી દારૂ, માંસ ખાવાના શખ્દો ધર્મ તરીકે નિકળી આવે એ પણ બનવા જોગ નથી. આ બધી અનીતિમય વાતો બીજા લોકોની લખી કાઢેલીજ છે. શું તેઓ નહિં સમજતા હોય કે ? પશુઓને મારવાથી પાપ થાય છે. આપણે બંને ધુટણીએ પડીએ, બોંબપર કપાળ અટકાડી દઇએ, ત્રીસ ત્રીસ દિવસ ઉપવાસ કરીએ, અનંદ બીજું ધર્મ કાર્ય કરીએ, અરધો કલાક સુધી પેદા કરનારને આંખો મીંચી યાદ કરીએ; તો પણ એ ભોળવાઈ જશે નહિં, એ એવો ભોળો નથી કે પોતાના સંતાનોના વધ કરનારને મારી આપી દે. એવા પુરૂષો તો એના હૃદયમાં ઝેરી ઝાડ જેવા છે. એ એમ કાલાવાલાથી ઠગાશે નહિં. જ્યારે જગતમાં અનાજ નહિં હતું, કપડાં લતાં કે રહેવાને ઘર ન હતાં, ત્યારે કદાચને અજ્ઞાન અવસ્થામાં એ દારૂ. માંસ ખાવાનું બની શક્યું હોય તો બંને ? પરંતુ ખુદાએ અસંખ્ય વસ્તુઓની ઓળખાણ પડાવ્યા પછી, સુંદર વસ્તુઓને છોડી, દુર્ગંધી વસ્તુઓને પેટમાં પધરાવીએ તો એ ખરેખર રાક્ષસી રીવાજો છે. આથી તેઓની પવિત્રતા, શુદ્ધિ અને ધર્મની ખરી ન્યુનતા જણાઇ આવે છે.

જ્યારે આપણને આપણા સંતાન પ્રત્યે પ્યાર છે, ત્યારે ખુદાના સંતાનોને મારી ખાઇ જવાં એ શું ખુદાને પ્રિય હશે કે ? આ એક વિચારવા જેવી વાત છે. પોતે પોતાના અંતઃકરણમાં ખુદાને માની, ખાસ નિરાકાર પ્રભુને માન આપે છે, તેનું ધ્યાન કરે છે અને પશુ પક્ષીઓના અંતઃકરણમાં પણ આપણા અંતઃકરણની જેમ ખુદા વિરાજી રહ્યો છે એમ સમજતાં છતાં, જાણી જોઇને પાપ કરે તેને.

શું ક્યામતનો દિવસ બચાવશે કે; અમે તો એવા માણસોને મૂર્ખના પણ મૂર્ખ કહીએ છીએ. કારણ કે મૂર્ખ તો કોઇ સારા માણસની સોજતથી સુધરે તેવા હોય છે, પણ આવા માણસો ખાસ પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા આવે તોપણ મૂમળે એવા હોતા નથી. એની બુદ્ધિ પશુઓના વધ કર્યાથી હજારોગણી હોય છે, એનામાં સદ્બુદ્ધિનું, સર્વ ધર્મનું કે કોઇપણ સમજણ પૂર્વક કાર્યનું નામ નિશાન હોતું નથી. જ્યાં પશુઓને મારી માંસ ખાવું, એતો અમારો ધર્મ છે એમ બોલાતું હોય તેનું મગજ શી રીતે સારું થઇ શકે? શું તેઓના હૃદયમાં પરમાત્માએ દયાનું એક ખિંદુ પણ નહિં મૂકેલું હોય? ખરેખર! તેઓનાં પ્રત્યે ઇશ્વરની દયા નથી હોતી, ઇશ્વર તેઓનાં દર્શનથી ડરે છે, નહિંતર પ્રભુની તેઓનાપરકૃપા હોય તો મનુષ્ય જેવું બુદ્ધિ-શાળી પ્રાણી કેમ ન સુધરી શકે? હર! હર! તેઓને પ્રભુ સદ્-બુદ્ધિ આપે અને તેઓ સત્ત્વ પ્રામશિક બની એક ખરી મનુષ્ય વ્યક્તિ તરીકે પ્રસિદ્ધિમાં આવે એવી પરમાત્મા પાસે અમારી ઘુંટણીએ પડી અરજ છે.

વિચારીએ તો હિંદ અહિંસાના પાઠમાં પહેલે નંબર છે, એના જેવો કોઇપણ દેશે અહિંસાનો પાઠ મોટે કચો હોય એવું જણાતું નથી. કેટલાક તો શ્વાસથી જીવજંતુઓ મરે છે, એમ જાણી પોતાનું સુખ કાયમ ખાતે બાંધી રાખે છે. મધ, માંસનો રિવાજ હિંદમાં જન્મ પામેલો નથી. એ રિવાજ વિદેશમાંથી આવેલો છે. મૂળ આ રિવાજ પહેલા દક્ષિણમાંથી રાક્ષસો અહિં લાવેલા અને મુળ એને અને અમારે તકરારનો પાયો મધ, માંસ ન ખાવાં વિષેનો હતો, ખુદ રામચંદ્ર ભગવાને એ માટેજ જંગ મચાવેલો. શ્રીકૃષ્ણ, બુદ્ધ અને બીજા મહાત્માઓ પણ એટલા માટેજ અવતરેલા ખુદ પરશુરામ ભગવાને એકવીશ વખત નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી, તેનો કિસ્સો તપાસીએ તો દારૂ, માંસનીજ તકરાર હતી. હિંદ એવાઓ તરફ હરવખત ધર્ષા કરતું આવ્યું છે અને તેના કપાળમાં હરવખત એવીજ પ્રજા અથડાય છે કે એ દારૂ, માંસને માન આપતી હોય. પોતે દુઃખ સહન કરેછે, પરંતુ બીજા કોઇને દુઃખ આપતા નથી. એવી ઇતિહાસો સાક્ષી પુરેછે.

અમારા પૂર્વજો નીતિ, દયા, ધર્મ અને અહિંસાના સિદ્ધાંતો લખી ગયા છે. અશોક, ચંદ્રગુપ્ત અને કુમાર પાળના લેખો તપાસો તો એજ સ્વરૂપ મળી આવશે. તેઓ સારાની સોજત કરવાનું શા માટે કહેતા મયા છે? સારા માણસો હોય તે પરપીડા સમજતા હોય છે અને અર પીડા ન જાણનારા કોઇ દિવસ સગા સ્નેહિઓનું કે ખુદ પોતાનું

બહુ કરતા નથી, ત્યારે ખીજનું શી રીતે કરી શકે ? સજ્જન-દયાળુ પુરૂષોના હૃદયમાંથી ખુન વરસાવવાથી શક્તિ મળી આવતી નથી, એના દરેક સિદ્ધાંતો સુખકર હોય છે, તેઓનાં દરેક કાર્યો મંગળમય અને પ્રશંસા પાત્ર હોય છે, સજ્જનની સોજત કરો ? એમ કહેવામાં આવે છે, પણ દુર્જનની ચાહના કરો એમ શા માટે કહેવામાં આવતું નથી ? કારણ કે દુર્જન ઝેરી સર્પ જેવો છે. ઝેરી સર્પના માથામાં અમુદ્ધ મણી હોય, પણ દેખીતો ભયંકર છે. તેમ દુર્જન ઉપરથી સારો, પરંતુ અંદર ખાતેથી મણીધર સર્પ જેવો હોય તેનાથી અમણું મારણ વિધાનું કામ કરે છે.

વિચારીએ તો શુભ કાર્યોની સિદ્ધિ માટે, આપણા સ્વદેશ અંધુઓ ખાતર અને ભાવી પ્રજાની ઉન્નતિને માટે, આપણે સજ્જનોનો સમાગમ કરી, સ્વદેશ હિતમાં જીવસાળુ જીવોના પક્ષમાં રહી, મન, વચન અને કર્મથી સેવા કરવાને યાંધાયલા હોવા જોઈએ. ધન્યવાદ છે કે સ્ત્રીઓ પોતાના મન વચન અને કર્મવડે પોતાના પતિનું અને સંતાનોનું બહુ કરવાને પરમાત્માની પાસે તેના શુભ જીવનની વૃદ્ધિ અર્થે માગણી કરે છે, ત્યારે પુરૂષો એવી રીતે સ્વદેશહિતના લાભ ખાતર ક્યારે ખરું સત્ય સ્વરૂપ પકડશે ? એનો વિચાર કરવો ઘટે છે. સ્ત્રીઓ ભોળા દિલની વિશ્વાસુ અને શ્રદ્ધાળુ હોવાથી પરમાત્માને તેની માગણી પ્રમાણે આપવું જ જોઈએ અને થોડા દિવસમાં થશે પણ તેમ, પરંતુ પુરૂષોને પોતાની ભાવી પ્રજાના લાભાર્થે આગળ ધપવાની જરૂર છે. કેટલાક એક પાછને માટે જીવ ચીમલાવી દેશ સેવા કે આત્મ સેવા નહિ કરતાં માત્ર ખરા હિતની વાતથી અગ્નિ રહી, પ્રેમની જગ્યાએ દ્રેષને ઉભો રાખી, દેશ તરફ, જાત તરફ કે ભાઈ ભાંડુઓ અને સ્ત્રી પુત્રની અભિલાષા પર પાણી ફેરવી, કંઈ પણ ધર્મ કાર્ય નથી કરી શકતા એવા લોભી પ્રકૃતિના મનુષ્યોથી દુર રહેવાય તો વધારે સારું છે. એવાથી ડર પામવો જોઈએ. બૂલ બૂલમાં કદાચને આટકી જવાય તો પણ તેનાં રજકણો આપણને લોભમાં જોડે છે. જેવી રીતે કોઈ હડકાયા જનવરના કરડવાથી મનુષ્યને તેનાથી થતા હડકવાની લાંબે સમયે ખીક રહે છે, તેમ તેવા માણસના સૂહવાસથી લાંબે સમયે આપણી ઐદાર્ય શક્તિ, કંજુસાઇનું સ્વરૂપ પકડે છે. જ્યારે માણસ પોતાની ખરી શક્તિ ગૂમાવે છે, ત્યારે જ એ દુઃખી થાય છે. પછી તો બંને મનુષ્ય હોય કે દેવ હોય ?

રાજા આપણો શિર છત્ર છે, પરંતુ એ જ્યારે આપણને સંતાન નહિ સમજતાં આપણા પ્રત્યે જીલમ કરવા તૈયાર થાય એ વખતે એ પોતાનું

મહાનપણું ગૂમાવે છે. એવા ધણાએક રાજાઓને રૈયતે પદ ભૂષ્ટ કર્યા છે, એવી જે ઇતિહાસો વાંચતા હશે તેને તો અવશ્ય ખતર હોવી જોઈએ. અને પ્રજામાં ગુન્હો હોય તો રાજાએ પણ રૈયતને ઝેર કરેલી છે, આપણે અનીતિના ઉપાસક થઈ જેમ દેવી ઉપાસકો તેના નૈવેદ્યને માટે બાર કલાક અને બીસ ઘડી બાકળા લઈ ઉભા રહે છે, તેમ આપણે ઉભા રહેવાનું નથી, એતો વાયુ વેગે બચાવની ગાડીમાં બેસી લાંબુ અંતર કાપવાનું છે.

ભારતીય જનસમાજ   ૐ   પુષ્પકલી નવમી.
વાંચો !   અવશ્ય.   વાંચો !!

રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી કૃત.

સત્ય યુગ.

આ પુસ્તકમાં પૂર્વના જમાનાની અને હાલના નૂતન યુગની પરિસ્થિતિ વર્ણવામાં આવી છે વંશ પરંપરાથી ઉતરી આવેલાં માઆપનાં લક્ષણો કે અપલક્ષણો બાળકોમાં કુદરતી રીતે હોવાંજ જોઈએ છતાં કંઈ વૃત્તિથી એ વારસો નષ્ટ થયો મનુષ્યની સદૃષ્ટિમાં ફાટકુટ થઈ કંઈ ખરાબ વૃત્તિઓએ રાજ્ય પચાવી પાડ્યું દિવ્ય દેશના દેવ સમાં માનવીઓ કાળું અંગ તેવુંજ સ્થાપ હૃદય કેમ કરી બેઠા માનવ હૃદય નિર્મળ છે માતૃભૂમિ પર સર્વને સ્નેહ હોય છે પણ કયા વાતાવરણથી એ બુદ્ધિમાં તફાવત પડે છે. શા માટે પ્રકાશની સામે ધૂમસ આવે છે ઇશ્વરની જીવાડવાની શક્તિ પ્રલય કાળની દેવીનું રૂપ ધારણ કરી જેમ લોહીની તરસી રાક્ષસણી હોય તેમ કેમ ખાઉ ખાઉ કરતી ધસી આવે છે ? સ્વતંત્રતા એ જીવનનું અણુમોલ રત્ન છે છતાં જાણે એ કેમ કરડાકી કરી ખીજતી હોય અને સાથે સાથે હસતી ન હોય તેમ શા માટે દયા ખાવા યોગ્ય માનવીઓનાં ફેફસાંઓને રમત કરાવે છે. એવી રીતે આ પુસ્તકમાં ધણાએક હૃદય ભેદક લેખો લખવામાં આવ્યાં છે.

ઉત્તમ ગ્લેજ કાગળ અને રોયલ બાર પેજની સાઇજમાં મંથ છાપવામાં અગ્યો છે.

પાંકા પુઠાની સાથે પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩ રાખી છે.
પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:—

જાહેર બુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી જીનાસાવર.
બી. એસ. રેલ્વાઈ, કાઠિયાવાડ.

“ અલ્પ જીવનમાં અનંત કાર્ય કરો. ”

આ પૃથ્વીનો પોણો ભાગ પાણીએ રોકેલો છે. ચોથા ભાગમાં મનુષ્યો રહે છે, તેમાં જંગલ, પહાડ નદીઓ ખરાબ જમીન અને સરોવરો આવેલાં છે. થોડી ધણી જગ્યા છુટક છુટક વૃક્ષોએ અને પશુ પક્ષીઓએ રોકેલી છે. તેમાં વળી ખાવા પીવાની વસ્તુઓ પકાવવાની જમીને ધણો એક ભાગ પચાવી પાડેલો છે; માત્ર મનુષ્યોને રહેવાની જગ્યાનું બહુજ નાનું ક્ષેત્રફળ છે. છતાં મનુષ્યોએ એજ જમીનને માટે ખોદી ઉપાધિ કરી, લઘુ જીવનમાં શામાટે ઇશ્વર ભજન ન કરવું જોઈએ ? આપણે ગમે એવી તનતોડ મહેનત કરી અનહદ રાજ્ય, ધન, મિલકત જમાવ્યાં તોયણુ તેમાંનું કશું સાથે આવવાનું નથી. જે વખતે મુંજ રાજ્યએ પોતાના ભત્રીજા ભોજરાજને રાજ્ય લોભે મારી નાખવાને મારાઓની સાથે જંગલમાં મોકલ્યો, ત્યારે પ્રવીણ ભોજ રાજે પોતાના કાકા તરફ એક શ્લોક લખી મોકલ્યો હતો કે આ સૃષ્ટિમાં ધણાએ રાજ ચઢ્યું ગયા, જૂમિને માટે ધણા એક લડી લડીને મરી ગયા, ખુદ માંધાતાએ પૃથ્વીની સાથે લક્ષ્ય કર્યું હતું, ધર્મ, નળરાજ, રાવણ ધણાએ બહોળું રાજ્ય જમાવી એમનેમ ખાલી હાથે ગયા છે; પરંતુ પૃથ્વી કોઇની સાથે ગઢ નથી તો શું તમારી સાથે જશે ! બસ ! આ શ્લોકથી મુંજનું હૃદય દ્રવી ગયું અને જો ભોજને ન મારેલો હોય તો ગુપ્ત જગ્યાએથી જલદી લાવવાનું મારાએને કહ્યું અને તેને બોલાવી તેનું રાજ્ય તેને પાછું સોંપી દીધું. ભાઈ ! આ જગતમા ખરું જીવન તો તેનું કે જેણે પોતાનું આયુષ્ય એક ઘડી પણ ખરાબ રસ્તે ન વાપર્યું હોય ? આપણે બધે સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું હોય, પરંતુ તેમાંથી સત્કાર્યમાં વિતાડેલાં દિવસો બહુજ થોડા મળી આવશે. ભર્તૃહરિ કહે છે કે મનુષ્ય પોતાનું અર્ધું આયુષ્ય નિદ્રામાં ગુમાવે છે, કંઈક બાળપણની ચેષ્ટામાં, યુવાનીમાં, સ્ત્રી સંગમાં, બાળ બચ્ચાઓના લાલન પાલનમાં, આનંદમાં, કોઈ વખત રોકમાં, વૃત્તાવસ્થાની મહાન કષ્ટ બળમાં, વિદ્યાભ્યાસ કરવામાં વિગેરે ધણું એક આયુષ્ય વ્યતીત થાય છે; મત્ર ખરું જીવનવ્યતીત થયું હોય એવાં તો કોણ જાણે ચાર પાંચ વર્ષો મળી આવે તો. પોતાની અમુલ્ય જીવંતીના જવાહિર દિવસો જે માણસ ફક્ત રમત ગમતમાં અને ઘેલછામાં ગુમાવી દે છે, તેઓ પ્રત્યે મને બહુજ નફરત છુટે છે. તેઓ પરમાત્માનાં સોધા દર્શનને મોંઘું કરી બીજાએને પોતાના જેવોજ પાઠ ભણાવે છે.

આપણે વ્યવહારમાં સ્વાર્થાધિતા અને અરસપરસની ખરી લાગણી દુખાવી સત્યમાર્ગને ખોદી નાખવાનો નથી. હું કોણ છું ? અહિં

આવવાનું શા અર્થે થયું ? મારી ફરજ શું છે ? મોટા પુરષો શું કહેતા
ગયા છે ? ખરો માર્ગ શાનો ? ખરું કૃત્ય કયું શ્રેષ્ઠ મનાય ? ક્યા પુરુષની
સોખત સારી ગણાય ? ઉદાસીનતા, જડતા, કઠોરતા, અભિમાન કેવી
રીતે નાશ પામે ? એમ વિચાર કરી તે પ્રમાણે રીતભાત રાખવી એ મોટા
પુરુષાની ફરજ છે. આવી રીતનાં ઉપર કહેલાં સાધનો વિવેક-
શુદ્ધિથી સત્વર વિકાસ પામે છે. પહેલાં પ્રથમ ચીત ધીમે ધીમે
પરોપકારમાં લગાડવાથી જ્ઞાન, માન, તાન અને જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય
છે. સ્નેહ, ભક્તિ, સ્વદેશાભિમાન, અને સ્વતંત્રતા વિગેરેની પ્રકૃતિ
જોર પર આવે છે. અને એમાંથી આર્થિક લાભ, જીવન લાભ તથા
અનહદ સદ્ગુણો વૃદ્ધિ પામે છે. ગમેલી શુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ તમારે
ભુલી જવાનું નથી ? કોઇ મને કહેશે કે આ માણસ તો જ્યાં જોઇએ ત્યાં
પરોપકાર, સ્વદેશાભિમાન વિગેરે સિવાય કંઇ વાતજ કરતો નથી. બાધ !
મારી માન્યતા અહુજ જુદી છે, મારા સ્નેહિઓ મને હર વખત કહેતા કે બાધ !
તમે તો જ્યાં જોઇએ ત્યાં પરોપકાર, સ્વદેશ હિત સિવાય કંઇ લખ્યુંજ
નથી. પ્રકરણનું નામ હોય જુદું અને વાત થોડેક દુર જઇ ઉભી રાખી
હોય દેશ સેવા પર, ત્યારે મેં તેઓને કહેલું કે બાધ ! હું ધણો ખીજ
વિષયો પર દોરાઉં છું પણ આ જીવ કોણ જાણે ક્યા ખાતાનો છે કે કલમ
એ વિષય પર વળી જાય છે. મારા મનની ભાવના પહેલેથી એજ વિચાર પર
અંધ લખવાની હોવાથી, ગમે તેમ ઉપાય કરું છું ; પણ મુખ્ય મુદ્દો મારાથી
ભુલી જવાતો નથી. જેમ ચંડી પાઠમાં દેવીને આદ્ય તરીકે વર્ણવી છે,
ગીતામાં પરમાત્માને અનાદિના કહ્યા, શીવગીતામાં ઇશ્વરને પ્રથમ પુરુષ
તરીકે વર્તાવ્યા, ગણેશ ગીતામાં માત્ર ગણેશનેજ વખાણ્યા,
તેમ મેં જે વાત ઉપર પુસ્તક લખવું શરૂ કર્યું, તેજ
વાત મારાથી લખાય જાય છે. 'જેના વીવા તેનાંજ ગીત' વળી
તમે પણ સમજતા હશે કે દેશ સેવા સર્વ કરતાં અગ્રસ્થાને છે.
તેમાં તેની હરવખત વાત ઉભી રાખવામાં ઠારોઠાર એજ શબ્દની
બહામણ કરવામાં મને કંઇ અતીશયોક્તિ જણાતી હોય એવું
લાગતું નથી, પછી તો ખીજને લાગે તે ખરું.

એવું કહેવામાં આવે છે કે એક વખત નેપોલિયન બોનાપાર્ટ
દિગ્વિજય કરવા નિકળ્યો ત્યારે રસ્તામાં મોટી ખાધ આવી, ત્યારે
તેના ઉત્સાહી લશ્કરે પોતાના દેશની ખાતર, ખાધમાં ઉતરી એક
ઉપર એક એમ માણસો ગોઠવાઇ, હાથી, ઘોડા, પાયદળ વિગેરે

ચાલે એવો રસ્તો કરી આપ્યો વાહ શી સેવા! શી બહાદુરી! એવાં તો સુંદર જીવન ગુજારેલા નરવીરોની પ્રશંસાની જાહેર ખબરોનાં પાનાં દરેક મનુષ્યોના હાથે ધારણ કરેલાં હોવાં જોઈએ, એવા સ્વદેશ હિતેચ્છુઓના પ્રતાપે આ નાચતો કુદતો જમાનો ચાલ્યો જાય છે. જે માણસ એકાબીજના પર સ્નેહ રાખી, સમુદ્રની માફક ગંભીરતા ધારણ કરે છે, તેના જીવનના છેડા અત્યંત સુશોભિત રંગથી રંગા-એલા છે. તેઓના હાથે જુમી ન પલ્લવીત બને છે. કઠોર અખતર માણસનું જીવન બચાવે છે, ત્યારે ઉચ્ચત્તમ અંશથી સર્જાયેલ મનુષ્ય કંઈ ન કરી શકે એ કેટલું બધું હલકું છે? દરેક માણસ નરસી વસ્તુ સારી બનાવી, જનસમાજની સમક્ષ રજુ કરે છે, ત્યારે આ દેહ બલે ગદો ગોખરો ગણાય; પરંતુ ચાલુ જીવન અચ્છુ આ જોપમાં લાવી, જગતની સમક્ષ લોકસેવા બજાવી જાણે તેનેજ હું તો શુદ્ધ સુવર્ણની દિવાલ બાંધવા જેવું સમજું છું, દુનીયાનો વિજય ખુશીથી છોડી દેવો, પણ સાડાત્રણ મણના દેહને અવિજયી ન થવા દેવો મતલબ કે આત્માનો વિજય ચાહો, દરેક આજુ પરમાણુ-ઓને ઓળખતાં શીખો, આત્મા અનંત વસ્તુઓમાં ઓતપ્રોત થઈ ગયો છે; તે જે રથજે છે તે જગ્યાએ તેને પોતાની પુર્ણ સ્થિતિની વૃદ્ધિ કરવાનું સારું જ્ઞાન હોય છે. એ ન ભૂલી જતા.

કેટલીક માયિક ઉપાધિઓ આપણને જુલાવી ઉચ્ચસ્થાને નહિં ચડવા દેતાં નીચે ગબડાવી પાડે છે, બલે જગત ન વશ થાય, પણ તમે આત્મ શક્તિને પિછાણતા હશે તો હમણાંજ સાક્ષાત્કાર થાય તેમ છે. મનુષ્ય પ્રાણી એટલું બધું તો મહાન છે કે તેનો સદાય વિજય થાય છે, પણ મુખ ફેરવી કંઈ કાર્ય ન કરે તો વિજય તેની શોધ કરવા આવે એ બનવા જોગ નથી. કારણ કે કાર્ય કર્યા પછી જય પરાજયનું નામ પડે છે, એ પહેલાની ધારણા બાંધવી એ ગાલ પુરાણ જેવી છે. કહેવત છે કે બીજ વાવ્યા વિના ફળ અખાતું નથી, મનુષ્ય પ્રયત્નમાં લાગે તો તેમાં અવિજય એ શબ્દજ નન્મ નથી પામ્યો માટે એ રહસ્ય સત્ય છે કે કેમ? તેની પરિક્ષા માટે તમે કાચની શરૂઆત કરો? અનંત મનુષ્યો તમારા કાર્યમાં જોડાશે. કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કહે છે કે જ્યારે બીજવવાય ત્યારે ફળપુલ જમીનમાં હોતાં નથી, વળી ફળ પુલ આવે ત્યારે બીજ જમીનમાં હોતું નથી; માત્ર સિદ્ધ કરવા માટે એટલુંજ કહેવાનું કે એ વાવેલા બીજોરાનો એ પ્રતાપ એટલો બધો તો ખુબીદાર છે કે તે ફળ પુલમાં અનંત રૂપે પ્રસરી ગયેલું છે, આરીક દૃષ્ટિએ તપાસીએ તો ફળ પુલ તમે જે બીજવાવવાથી જોઈ શકો છો, તે તેનાં હતાં ખરાં પણ વાવ્યા વિના નિરખી ન શકો. તેમ તમારામાં

સિદ્ધિ વિરાજમાન છે, પણ કાર્યની શરૂઆત વગર તમે વિજય મેળવી શકો એ આશા છોડી દેજો ? દ્રોપદીએ જો પોતાનું ચીર ફાડી નવસો નવાણું દોરાવાળો કપડોનો કકડો પરમાત્માના હાથે બાંધી આપ્યો; તોજ પાછાં તેટલાંજ વસ્ત્રો મેળવી શકી, એ તમારે બરાબર ઝાખી રાખવું,

જે દેશની સ્મૃત્તિને પગભર કરવાને માટે મંથન કરે છે, તેને દેશના દેવ કહેવા જોઈએ. મોટાઓ સદાય બધી વાતે મોટા હોય છે, તેઓ પોતાના આત્મબળે આખા જગતને જોર આપે છે. તેઓમાં આત્મ વિશ્વાસનું પ્રબળ જોર હોય છે. તેઓ પોતાની શક્તિ ઉપર ઝુરે છે, પરાવલંબી હોતા નથી. એને પોતાના તરફથીજ પ્રોત્સાહન મળેલું હોય છે. ખાસ પોતાની શક્તિ બીજાઓને બતાવવી જોઈએ, પણ આપણે બીજાની શક્તિ જોવાની કશી જરૂર નથી, એવું સમજનારા અને ખુદ પોતાના સામર્થ્ય ઉપર આધાર રાખનારા સર્વત્ર વસુઓ પર વિજય મેળવે છે.

રાજાઓ લડાઈમાં પોતાના પર ન આધાર રાખે તો નકી હાર ખાવી પડે છે. ધણી વખત એવું બનેલું છે કે ખરેખરા જીતવાની અણીપર અને હમણાંજ વિજય મળશે એવું હોય, છતાં રાજા ઘોડાપરથી ઉતરી પાયદળ પ્રમાણે લડતો હોય તો માણસો આગેવાન મરાયો જાણી નાસવા માંડે છે, અને નકી પરાજય પમાડે છે. માટે પોતાના વિના નકામું છે, પોતાનો રોગ મટાડવા માટે પોતાનેજ ઔષધ ખાવું પડે છે. જ્યાં સુધી દરેક માણસ પોતાના જીવનનો આધાર પોતાના પર ન રાખી શકે ત્યાં સુધી તેને પાકો ગુન્હેગાર કહેવો, જન્મ કેદી સમજવો. માફ જીવન મારેજ ઉંચ બનાવવું જોઈએ. હું મારા માટે જીવું છું, બીજાના માટે નહિં. હું જ્યારે મારા જીવનને નહિં સુધારું ત્યારે કોણ સુધારશે ? એમ જો માણસ સંકલ્પના ન કરતો હોય તેને માટે સત્યધર્મના કે સ્વદેશ સેવાના અસરકારક ટુકડાઓ કંઈ પણ અસર ન કરી શકે. બલે માણસ સર્વગુણ સંપન્ન હોય, બુદ્ધિશાળી હોય, જ્ઞાની, વિદ્વાન કે વાચાળ હોય, બલે વાત વાતમાં નિતિનાં વાક્યો ઉચ્ચારતો હોય, ગીતા, ઉપનીષદો અને સદ્ગ્રંથોનો સાર સમજતો હોય; પરંતુ ઉપલી બાબત અમલમાં ન મુકવામાં આવે તો તેનું મગજ બીજા હિતકારક માણસોની સાથે કામ કરી શકતું નથી. ખાસ યાદ કરેલાં વચનો મગજમાં ભરી રાખવાની જેની ઇચ્છા હોય, તેઓ એક નિદ્રા કરી જાગે એટલે પાછું મગજમાં અંધાઈ થઈ જાય છે. કદાપિ કાર્યની શરૂઆત લાંબે દહાડે કરે તો નક્કી ભૂલજ કરી એસે એમાં નવાઈ નહિં. ખરા ઉત્સાહ વગર. ખરી બહાદુરી વગર કે અંતઃકર્ણની લાગણી વિના જે માણસ દ્યુપદ્યુ

મનથી કાર્યની શરૂઆત કરે છે, તે મનુષ્યો સૂકાં લાકડાં જેવા, ઉજળા-અમલા જેવા અને ધ્યાન ધરેલી ઉદરને માટે ખિલાડી જેવા છે,

હું તમને કહું છું કે ઇશ્વરની વસ્તુ ઇશ્વરને આપો, અને દેશની વસ્તુ દેશને આપો. દુઃખ ભોગવવામાં શૂરા બનો, ત્યારેજ તમે રણધીર કહેવાશે. તમારે કડાકા ભડકાથી ન ડરવું. ભક્તે પર્વતો ફાટી છપન મણના ગોળા ઉડે, ઘડી, બે ઘડી ઇશ્વરી કોપ સહન કરો. જે નહિં એવી આત્મતથી ડરશે તો પરમાત્મા પણ સમજી જશે કે હરકત નહિં. એનો ફાંશી છે. હમણાં જોરદાર કડાકો થશે, એટલે ભાગી જશે. તમે રસ્તામાં દદ થઇનેઉભા હો તો ચાલનારને તમારાથી ડરીને કે તરીને ચાલવું પડે.

જે સત્યને માન આપતા હોય, દદ હોય, શૂરા હોય, પારકા માટે ધરતાર છોડેલાં હોય, જેની નસેનસમાં “સત્ય સત્ય” એવા શબ્દોના ધમકારા થતા હોય, ગમે તેટલા વિનવે, આંસુ પાડે છતાં લીધેલું કાર્ય ન છોડે તેણેજ ખરું દેશનાં દુઃખી માણસોનું દુઃખ અનુભવ્યું છે, એમ કહેવાય. એજ દુઃખમાંથી બચાવશે, એવી આશા રાખી શકાય. અને તેઓજ પર જનને માટે મુંગે મોઢે દુઃખના ડુંગરાઓ ઉપાડે છે. બાઇઓ ! અમે એને અમારા ધર્મ કર્મ અને નીતિ ક્ષેત્રના સેનાપતિ કહેશું. એનેજ શિર જીકાવશું. પછી તો બલે ખીજાઓ મોટા મોટા મહારાજાઓ અમલદારો અને ધુતારાઓને કદમો જીકાવે ? જેનામા સ્વાત્માભિમાન હોય. પરદુઃખ દુર કરવાની જોરાવર શક્તિ હોય, સહનશીલતા હોય, તેને પણુઓ પણુ ચાહે છે. તો અમે મનુષ્ય કેમ ન ચાહિએ ? ખોટા ડોળ, ખોટા ભભકો. અને ઝગઝગાટ સત્યને ભૂલાવે છે. સત્ય વસ્તુ છાની રહેતી નથી, એ જેણે ગૂમાવી તેણે પોતાની પાયમાલી કરી એમ સમજવું. એ પાયમાલી આખા જગતનાં મનુષ્યોને દુઃખમાં રંગવા માટે રંગ ઉકાળે છે, એ ભૂલી જવાનું નથી. યાદ રહે માટે છાતીમાં છાપી રાખો ? તમારાથી જેટલું બની શકે એટલું સત્ કાર્ય આરંભો ? તેજસ્વી પુરૂષ તરીકે બહાર આવો ? તમારી દરેક શક્તિઓને કેળવો કે તે કીર્તિ સ્તંભમાં લખવા લાયક ગણાય. આપણામાં હલકી વૃત્તિઓ છે એ તમારે સ્વપ્ને ન સમજવું. કદાચને ભૂલે ચુકે બોલી ગયા હોઇએ તો આપણે બહુજ ઠગાઇએ છીએ અને એ ભૂલથીજ હરવખત જીવન સો પાનને દાદરેથી લથડીએ છીએ. આપણને આપણી શક્તિઓ નખાળી જણાતી હોય તો ખીજાને આપણી શક્તિપર વિશ્વાસ નથી ખેસતો.

તમારા આરંભેલા કાર્યની ફતેહ, મનુષ્યોના આશીર્વાદથી થયેલી છે. એ દેવું પતાવવા માટે તમારે ફરીથી શુભ કાર્યની તૈયારી કરવી જરૂરી છે. જ્યારે આપણને ખીજાના સહવાસથી અને કરેલા ઉપકાર વડે આનંદ થાય છે, ત્યારે તમે ખીજાઓને કેમ ન આનંદ પમાડો ? આપણા જીવનનું માથ

આમોઆસથી નહિં કરો, પણ શુભ કાર્યથી કરો ? મનુષ્ય જીવન અનેક પ્રસંગોથી ભરપૂર છે, દયાળુ વિચાર, સ્વાર્થત્યાગ અને ઉમદા પરમાર્થિક કાર્ય મનુષ્યને પરમાત્માની નજીકમાં લઇ જાય છે. જવા દીધેલી તક, ગુમાવેલી જીંદગી અને બેસેલાં વચનો જેમ ફરીવાર લઇ શકાતાં નથી, તેમ અપકીર્તિથી દબાયેલા માણસ કોઇ દિવસ સ્થામતા મટાડી શકતો નથી. જે એ સ્થામતા ધોવી હોય તો તમે જે શુભ કાર્ય આરંભો તેને મજબુત બનાવતા જાઓ ? અમારે તો પોતાના કાર્યને અને બીજાઓના કાર્યને મજબુત બનાવવા સાર જે પ્રયાસ કરે છે, તે દેવના દેવ જેવા છે. જે કિમતી હોય તેજ બીજાની કિંમત સમજે. આપણામાં બીજાની ઉન્નતિ કરવાનાં અંકુર હોય, ત્યારેજ આપણી ચડતી થાય છે, જેનામાં કાયરતા હોય તે પોતે તો નાલાયક છે; પરંતુ બીજાને નાસીપાસ કરી, કાર્યમાં નાહિંમત બનાવી દે છે.

જે જે મહાન પુરોષ થઇ ગયા તે જે કાર્ય આરંભે તેને છોડી દીધાથી નથી થયા; પણ તેને અનેકામનેક મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થવું પડ્યું હશે. આપત્તિઓથી ડરવું તે કાયરનું કામ છે, જેને કષ્ટે વિકાળ કાળ જેવાં જણાતાં હોય, તેનાથી દેશના દરેક વતનીઓ બચમાં છે. મતલબ કે આપત્તિઓની સામે થવામાંજ ખરું વીરત્વ રહેલું છે. જે વખતે નાદિરશાહ ધરાનથી હિંદમાં આવ્યો અને દિલ્હીને છુટી આગ લગાડી, ત્યારે ત્યાંના બાદશાહ મહમુદશાહે મારી માગી ફરી મળવા જણાવ્યું. એટલે નાદિરશાહ મહમુદના માનની ખાતર એ બધું મુલતવી રાખી તેને મળવા ગયો, ત્યારે મહમુદ શાહ તેને દરવાજા સુધી લેવા સામે આવ્યો અને સખ્ત ગરમીના વખતમાં નાદિરશાહે જડો ઝમો પહેરેલો હોવાથી મહમુદશાહે મજાકમાં કહ્યું કે નામદાર ! આવા ગરમીના દીવસમાં અને દિલ્હીમાં લગાડેલી આગના પ્રતાપે આપ ! આ જડા લાકડા જેવા ઝમાને શી રીતે ધારણ કરો છો ? નાદિરશાહે બરાબર જોઇએ તેવો જવાબ આપ્યો કે ખુદાવિંદ ! આપ આવું બારીક મલમલનું પહેરણ પહેરો છો, તેથી માંડમાંડ આ દરવાજા સુધી આવી શક્યા હશે. તમેને એમ નહિં ખતર હોય કે આ જડા ઝમાને પ્રતાપે ઠેક ધરાનથી હું અહિંયા આવ્યો છું. સરકાર ! સખ્ત ગરમી તો શું પણ ખેરના અમારા પાથર્યાં હોય, તેમાં ચાલવાથી માણસની કિંમત થાય છે, એવી આપત્તિઓને માન આપવાથીજ વિજય મેળવાય છે. વિજય રસ્તામાં નથી પડ્યો ! કષ્ટોની બાથમાં આવવું તેના કરતાં અગ્નિમાં સૂકા જવું રહેલું જણાઇ છે. અમે આપત્તિઓથી નહિં ડરતાં મૃત્યુને સસ્તું સમજીએ, ત્યારે આ જડો ઝમો શી રીતે બારે જણાય ? આ જડો

ઝભો ગરમીને અટકાવે છે, જડાં કપડાં પહેરતા હોય તેને પુછો કે કેવી ઠંડી હવા જણાય છે? જડાંની કિંમત તો જડાજ સમજે. નળાં દુળાંનું કામ નહિ. જડા પવંતો જોરાવર પશુઓનું રક્ષણ કરે છે. જડી દળદાર ઢાલ ગોળીનેા વેગ રોકી, મનુષ્યોનેા જનન બચાવે છે. એવો આ જડો ઝભો કોઇ વખત મારું પણ રક્ષણ કરશે એમ મને આશા રહે છે. ખ્યાલ કરો? આ કેટલો બધો જોરદાર જવાબ છે. તેનું એમ કહેવાનું હતું કે જડાઇમાં અને શૂરવીરતામાં એક અદ્ભૂત દેવત રહેલું છે.

ખરી રીતે તપાસીએ તો આપણે જડાઇ છોડી એથીજ દેશ બિખ માગતો થયો છે. આપણેજ દેશની પડતી કરી છે. મોટા મોટા દેશ નેતાઓ આપણને સમજાવે તોપણ આપણે ક્યાં સમજીએ તેવા ભોળા છીએ. દેશનીપાયમાલી કરનાર આપણે અને આંજ ઓછાડયું ખીજાપર, આજ આપણી ખુબી છે. જે અંગ પશુઓ ઢાંકવાને મહેનત કરે છે, તે અંગ આપણે સ્ત્રીને ઉઘાડો અને બારીક પોશાક પહેરાવી જગને આમેલુખ દેખાડયું? સ્વર્ગવાસી વિરલાઓ આપણને શું કહેલા ગયા છે. એ આપણને સાંભરતું નથી? ક્યાંથી સાંભરે, જેના મનમાં ખોટા ખોટા વિચારો ભરાયા હોય, જડ પદાર્થનું અભિમાન હોય, પોતાને ન આવડે તેમ ખીજાઓની શીખામણ માનવી નહિં આવાદોડ ડાહ્યા અને અધાદગ્ય મનુષ્યો ખરેખર ખીજાઓની સ્મૃતિમાં પણ ભૂલ પાડે છે. તમે મહાન પુરૂષોનાં વચનોની કિંમત ન કરી શક્યા? તેઓની વાણીને ધ્રુતકારી કાઢી? આહાહા! કેવો અનર્થપાત કર્યો તેનું પાપ ધોઇ નાખવા માટે ઉભા થાઓ? તમારાં અને તમારી બાવી પ્રજના લાભ માટે તનતોડ મહેનત કરો નાદિરશાહની માફક જડા ઝભા પહેરો? દેશની આખાદી શોધવા જતાં જંગલમાં જેવાં તેવાં વસ્ત્રો ફાટી જશે, પૈસા ખરબાદ થશે અને ઉલટા નસ દેખાશે. જડાઇમાં જેટલું દેવત છે, એટલું બારીકમાં નથી. જડી વસ્તુને પવન ઉથલાવી શકતો નથી, જડા કુટુંબીઓ અને જેની પાસે જડા માણસો હોય તેનાથી ભક્ષાભલા ભય પામે છે. વિચારીએ તો હિંદમાં અંગ્રેજોની સત્તા જડાંવસ્ત્રોથીજ જમી છે. સવાલાખ રૂપિયાના પગારવાળો, કોઇ પણ અંગ્રેજ અમલદાર કે કરોડોધિપતિ ગૃહસ્થ, અગર તો ખુદ બ્રિટિશ સલ્તનતનો પાદશાહ પણ જડાં વસ્ત્રો પહેરે છે. શું તેઓને બારીક વસ્ત્રો નહિં મળતાં હોય? પરંતુ આપણે તો વીસ પચીસ રૂપિયાનો પગાર થયો એટલે એકજ ટુંકથી ઉડી જનારાં, કે બારીક જાળીવાળાં કપડાં પહેરી પોતાની બનાવટી શ્રીમંતાઇ દેખાડીએ છીએ. આપણે તો ઘેરઘેર બિખ માગતા હોઇએ તો પણ બારીક વસ્ત્ર જેવાં એટલે પછી લીધેજ છુટકો! રસ્તાપર ચાલ્યા જતાં કાપડીયાની દુકાને કોઇ રંગદાર

કપડું જોયું એટલે આપણી જોઇ લેવી મળે ! બજને ઘરમાં અનાજ ન હોય ? પણ એવાં બારીક વસ્ત્રો પહેરી બહાર નીકળવું જોઇએ એતો નક્કી. મોટા મોટા શહેરમાં કેટલાક ગૃહસ્થોની ઓરતોને પોતાનો ઘણી ભૂલે ચૂકે જડું વસ્ત્ર લઇ આવે તો એવી યાદવા સ્થળી મચાવે છે કે તે બિચારાને એ આણેલું કપડું પાછું દઇ આપેજ છુટકો. કહો ? આવાં બારીક વસ્ત્રો પસંદ કરનારી ઓરતો મૃત્વા વાંકે જીવે છે. શરીરમાં એક તલભાર દૈવત હોતું નથી. તેના ઉદરમાં પાકેલાં સંતાનો અંદુકના અવાજથી ડરી દુકાનમાં કે ઘરમાં પેસી જાય છે. રાત્રિ પડી કે તુરતા તુરત ચોર, લુટારા કે ભૂત પ્રેતાદિકથી ડરી સુઇ જાય છે. જંગલમાં ચાલતાં ચાલતાં ડરેછે, શીયાળીઆં ખોસે કે તુરત જળાં જપટાં શોધે છે જેની માતાઓ મજાનુત બાંધાની, મજાનુત હૃદયની અને મજાનુત કપડાંવાળી હોય તેનાંજ સંતાનો પ્રતાપશાળી હોય છે. જુઓ ! પાંડવોની માતા વલ્કલ વસ્ત્રો પહેરી, પુત્રોની સાથે જંગલો જંગલ રખડી હતી. રામચંદ્રની માતા પોતાના પતિની સાથે લડાઇમાં લઇ વિજય પ્રાપ્ત કરતી હતી. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની માતા કંસના કેદખાનામાં બાર વર્ષ રહ્યાં હતાં. મુળ જડાં વસ્ત્રોની આ મહત્તા છે. એના વડેજ યુદ્ધિ મજાનુત થાય છે. શૂરવીરતા આવે છે. ઇંગ્લાંડના પહેલા જેમ્સે હિંદના જડા વસ્ત્રોની ખુબી જોઇને તેની સાથે વેપાર જોડી, વિજ્ઞાયતાનાં કલા કૌશલ્ય ખીલવવા માટે જહાંગીરના વખતમાં સર ટામસરોને મોકલ્યો હતો. અને તે પહેલાં અલીગઝમેથે અકબરના વખતમાં ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની સ્થાપી મોકલી હતી. એ મુળ હેતુ જડા કપડાના મોહનો હતો. અદાર સો અકૂવનના બળવા પહેલાં ફ્રાન્સ હિંદનાં જડાં વસ્ત્રોપર મોહ પામી, હિંદ સર કરવા ટાંપી રહ્યું હતું. ભાઇ ! આ વાત આપ વડાઇની નથી, હું સાચું કહીશ. જડા વસ્ત્રોને જડા માણસો વાળાને આખું જગત ચાહે છે. આપણા દિલમાંથી એવી જડી વસ્તુઓ તરફ અભાવ વધુટે એટલે આપણા તકદીરમાં ગેળ મીડાં સમજી લેવાં આપણું ગૌરવ, આપણી સતા, આપણું બળ, જડાઇપર કિંમત ધરાવે છે, નમજાઇ પર નહિં જુઓ ! આમાં તમને કંઈ સમજણ પડેછે ? હિંદમાં કળા કૌશલ્યની જડાઇ એટલે બહોળાઇને લઇને સમગ્ર સૃષ્ટિમાં પ્રશંષા થતી હતી. એ નષ્ટ પામ્યાં. એટલે આપણી પ્રશંષા પણ ઓછી થઇ. આપણા દેશની કે સર્વત્ર દેશોની સ્મૃત્તિ જે વણાટ કામપર અવલંબી રહી છે તે સ્મૃત્તિ મૂળ ઢેડાઓ એજ નિભાવી રાખી અને જડાં વસ્ત્રો બનાવવા વિશેનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. જે વખતે ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની જડાં વસ્ત્રો ન બનાવવા વિષે ઢેડાઓ ઉપર સખ્તાઇ કરવા લાગી, ત્યારે તેણે એવુંજ ચોખે ચોખું કહેલું કે નામદાર અમને મારો

અગર તો જીવડો; પરંતુ અમે અમારો ખાદી બનાવવાનો ધંધો જીવ જતાં સુધી નહિં છોડીએ. કારણ કે એ અમારો વારસા હકનો ધંધો છે. અમારું જીવન એ વસ્તુ ઉપરજ ટકી રહ્યું છે. એજ અમારા ઉદ્ધર નિર્વાહનો ધંધો છે.

આ બાબતથી તેનો અનહદ ઉપકાર માનવામાં આવે છે કે તેઓએ જડાં વસ્ત્રો બનાવવાનો ધંધો ટકાવી રાખ્યો. તમે નહીં સમજો કે થોડી ઘણી સમૃદ્ધિ એ દેડાઓના ખાદી બનાવવાના કાર્યથીજ ટકી રહી છે. બાઇઓ આપણી ઘેલછાની હદ નથી. આપણે ઉપરી અમલદાર થઇ ખારીક વસ્ત્રો સજ્યાં, એટલે જાણે ગામ ઘરે કર્યું, અગર તો નવાય શાહી મેળવી. કોઇ જડાં વસ્ત્રો પહેરીને આવે એટલે તેને પાસે બેસવા ન દઇએ. કેટલાક તો ન્યાં સુધી ખુબીઓ લડાવે છે કે પોતાનો સગો સગાંધી જડાં કપડાં પહેરીને આવે એટલે તેના પર ઇર્ષ્યા કરે છે. તેઓને ભોગ્યેજ ખચર હોય છે કે જડાં વસ્ત્રો પહેરનારાજ ખેતી કામ કરી શકે છે અને જેનાથી રાજતાજ અને સફલ વિશ્વની કાર્ય પદ્ધતિઓ જન્મ પામે છે. હું તો જડાં વસ્તુઓનેજ દેશની આખાદી સમજું છું. સમૃદ્ધિ ગણું છું. એજ સજીવન મંત્ર છે. તેમજ દેશના દુઃખી માણસોની આંતરીક વ્યાધિઓના નાશ માટે અકસીર રામબાણુ દવા છે. આપણા દેશના દેવ ગાંધી બાપુજીએ પણ આપણા હકો અંગ્રેજો પાસેથી લેવામાં જડી ખાદી વડેજ ઉત્તમ માન્યું છે. એ સર્વાંધે ખરું પણ છે. કેટલાક મંદ બુદ્ધિવાળા એમ કહે છે કે શું એક નાનકડો રેડીઓ અને તેના વતી ઉભાં થતાં જડાં વસ્ત્રો દેશની જાહો જલાલી પાછી લાવશે? શું! આપણા ભુખે મરતાં બાળકોને બચાવી તેજમાં લાવશે? તેઓને એ રહસ્યની ખચરજ નથી. ગાંધી બાપુજીનો એ ઇશ્વરી સંકેત કોઇ સમજ્યા નથી, એ તેઓનાં વચનો ઉપરથી સમજાઇ આવે છે. હું તો કહું છું. કે એ યુક્તિ આપણા લાભમાં ઉતરશે. જે વખતે અમદાવાદમાં સને ઓગણીસો એકવીસમાં છત્રીસમી કોંગ્રેસ ભરાણી, ત્યારે એ ગાંધીજીનાં વચનો બરાબર યાદ રહે તે માટે મૂળ દર્શનમાંજ રેંડીયાને ગોઠવવામાં આવ્યો હતો બાઇ મહમદ અલી હરવખત કહેતા કે આ નાનકડા રેંડીયે અને નરમ કોમળ ટુલ જેવા રૂના ગોળાએ ઇંગ્લાંડના વેપારનાં મથકો લેકેશાયર અને માન્ચેસ્ટર લઇ આપણી તકરાર પતાવવી છે. ખરેખર! એ ગોળો બહુજ વેગથી ગયો હમણાંની યાંત્રિક તોપો સો સો માઇલ વેગ કરતી પણ આવગર દારૂએ અને વગર તોપે માત્ર રૂના ગોળાએ બહુજ અંતર કાપી અનહદ પરાક્રમ બતાવ્યું. તેનો અવાજ સમગ્ર સૃષ્ટિમાં સંભળાયો લાખો માઇલ છેટેના ખુરજોને ખોખરા કર્યા અને જેના વડે માન્ચેસ્ટર અને લેકે શાયરના વેપારીઓને અકળામણુ; અઇ, તથા અહિંથી તહીં દોડધામ કરવી પડી. ગાંધીની કાર્ય પદ્ધતિ.

આપણે નથી સમજ્યા? તેનો એવો ધરાદો હતો કે મારે કોઈપણ અંગ્રેજ અને કોઈપણ હિંદીઓનો જન લીધા વગર ન્યાય મેળવવો છે. તેનું એમ માનવું હતું કે જો આપણે જાડાં વસ્ત્રોને માન આપીએ અને વિદેશી કાપડનો બહિષ્કાર કરીએ તો જેમ જંગલી અવસ્થાવાળું ઇંગ્લાંડ પૂર્વે હિંદનો માલ ન વાપરવા વિષે પ્રતિજ્ઞાવાળું હતું અને કોઈ હિંદનું કાપડ લેતું તો બારે પડતો દંડ અને સજા કરાતી, તો હાલ કાપડખાતામાં તેમજ કળા કૌશલ્યમાં અભિમાન ધરાવે છે. તેવીજ રીતે આપણે આપણી પ્ચાતિ તેવીજ રીતે પાછી મેળવી શકીએ. અને ઘેર બેઠા તકરાર પતી જાય ત્યાં વેપાર ઉદ્યોગ પડી ભાંગવાથી અંદરે અંદર ખગખગાટ થાય. અને ત્યાંના લોકો પાર્લામેન્ટમાં ફરિયાદ મુકે કે હિંદ અમારો માલ ખરીદતું નથી, મજુરવર્ગ બુખે મરે છે, વેપાર નાશ થવાથી સાંચા ચાલતા નથી, કામ ન ચાલવાને અંગે એન્જનો પડતર રહેવાથી કટાઈ જાય છે. અમારો વેપાર પડી ભાંગ્યો હોવાથી વખતે દિવાળું ટુંકવાનો પણ વખત આવશે? તમારામાં બૂલ હોય તો સુધારી દ્યો અને તેની બૂલ હોય તો તેને સમજવો. આવી ગાંધીજીની શૈલી પ્રમાણે થયું પણ તેમ અને એક વેપારી લોકોનું ડેપ્યુટેશન પાર્લામેન્ટમાં ગયું અને ત્યાં એવીજ રીતની ફરિયાદ મૂકી હતી; પરંતુ ત્યાંના વડા પ્રધાન લોઈડ જ્યોર્જે એવું અડાવી માર્યું હતું કે તમે તેનો માલ ખરીદતા નથી; માટેજ તેઓ તમારો માલ લેતા નથી. આવા ઉભડા જવાબથી કંઈ તેઓ સંતોષ પામ્યા ન હતા અને તેઓનો મગજ વધારે ગૂંચવાડામાં પડ્યો હતો. જુઓ જાડાની મહતા! દુરના દેશો પણ આપણા જાડા વસ્ત્રોથી ડરે છે. આપણે જાડાને માન આપીએ તો આપણા હક્કમાં હમણાંજ ફાયદો થાય તેમ છે. આપણે જાડાને ન ચાહીએ તો આપણેજ દેશની પાયમાલી કરેલી ગણાય. હિંદમાં જે વસ્તુથી સ્મૃદ્ધિ ટકી રહેલી છે તે સુતરાઈ કપડાથી હિંદ અશુદ્ધતા સમજી, લાખો કીડાના વધથી રેશમ અને છે, તેને પવિત્ર માને છે; એજ તેની પાયમાલીનો ખરો પૂરાવો છે.

તમે શરીરપર જાડાં વસ્ત્રો ધારણ કરો તો નાદિરશાહના કહેવા પ્રમાણે તમારી સત્તા, કળા, કૌશલ્યતા વિગેરે હમણાંજ વૃદ્ધિ પામે. આનું કારણ જે તમને ખોટું જણાય તો કરી જુઓ જાડાં કપડાંનો ઉપયોગ. આપણે જ્યારે મહાન પુરોષોના કાયંકમને વિસરી પછી કાર્યની કૃતેહ ચાહીએ તો આપણાં કરતાં ગધેડાં પણ સારાં કે માલિકના હુકમમાં રહી, પીઠપર અનહદ બોળે સહન કરી, લાંબો પંથ કાપે છે.

“ રાજ પ્રજ લાયક બનો. ”

“રાજ ન્યાયી” છતાં પ્રજા જે ધાંધલ કરે અને રાજના ન્યાયને વખોડી અન્યાયના પદ્ધતિમાં ગોઠવી આપે તો તેઓના પર અલ્લાઉદ્દીન, મહમુદ, ઐરંગઝેબ અને રાવણ જેવા રાજાઓ જોઈએ, રાજ” અન્યાયી હોય તો ફ્રાન્સ, જર્મન અને રૂશિયન જેવી પ્રજા જોઈએ કે અન્યાયી રાજાઓને પદબુદ્ધ કરી ત્યાં ન્યાયની સ્થાપના કરે. આમાં જે વાત છે. જેમ પ્રજાને અન્યાય રાજા સહન કરતો નથી અને રાજાને અન્યાય પ્રજા સહન કરતી નથી, તેમ પરમાત્મા પણ તે સહન કરી શકતો નથી, પ્રજા રંક હોય રાજાના તરફથી મળેલાં કષ્ટો સહન કરતી હોય તો કુદરત તેનાથી મહાન્ રાજાને મોકલી તેનો પરાજય કરાવે છે. જુઓ ! પૂર્વે જરાસંધે અગણિત રાજાઓને કેદ કર્યા હતા. આ ખરી રીતે તપાસીએ તો તેના કરેલા ગુન્હાની શિક્ષા લેવી જોઈએ. પ્રજા એવી રીતે સારા રાજાને કવખોડે તો તુરત તુરત ખીળા એવા રાજાને બેજ દે કે તેના કરેલા ગુન્હાઓ સાંભરી આવે, કુદરત પોતાનો અટળ નિયમ આપાદ સાચવશે, એમાં ન્યાયી રાજાએ અન્યાયી “પ્રજા” તરફથી કે પ્રજાએ અન્યાયી “રાજા” તરફથી કોઈ

ભારતીય જનસમાજ   ૐ   પુષ્પકલી દશમી.
વાંચો !   સ્વદેશ હિતેન્દ્રુઓ.   વાંચો !!

રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી કૃત.

હિમાલય.

આ ગ્રંથ એક નોવેલનું સ્વરૂપ છે પૃથ્વીની મધ્યે પાતાળ સુધી પગ ભરાવી પડેલો સુવર્ણનો મેર એજ આર્યાવર્તમાં આવેલો હિમગિરી છે. ત્યાંના ઉપવનો, લતામંડપો, શુક્રાઓ અને દેવલોકની મહાન્ વિહારવાટીકાઓ, દેવકન્યાઓની રમત ગમતો, વિલાસી જોડાંઓની પ્રણય ગોષ્ઠીઓ, ગહન વનો, અને આશ્ચર્ય પમાડે તેવાં દૃશ્યોની સાથે ઋષિ મુનીઓના આશ્રમો, વૈવસ્વત મનુ આદિક ચક્રવર્તી રાજાઓનાં ભવ્ય મકાનો અને તેની જગતને સુધારવા તરીકેની આંકાક્ષાઓ વિગેરેનું અપૂર્વ લખાણ લખવામાં આવ્યું છે.

આ નોવેલ ઉત્તમ ગ્લેઝ કાગળ અને રોયલ પાર પેજની સાધક પર છાપવામાં આવ્યું છે.

પાકા પુઠાની સાથે પૃષ્ઠ ૨૫૦ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩૦ રાખી છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

પોસ્ટ ખર્ચ જુદું.

જાહેર બુકસેલરો અને રાજગોર ભગવાનજી ભીમજી જીનાસાવર.

ખી. એસ. રેલ્વાઇ, કાઠિયાવાડ.

જાતનો ભય રાખ્યા જેવો નથી. એની જીવિતા જોઈલી આપણાથી સહન થાય છે, તેટલું કુદરત સહન કરતી નથી. જેમ આંખમાં નાનું એવું રંજકશુ મોડું કષ્ટદાઇ જણાય છે, તેમ જીવિતા માણસ એક નાના એવા ખુણામાં પડ્યો હોય તો પણ કુદરતને ખુચે છે. કુદરત દરેકને તેના અપરાધના બદલામાં શિક્ષા આપ્યા વિના રહેતી નથી, એને લઇને જ આ જીવિતાને કર્મજીવિતા કહેવામાં આવે છે. રાજ્ય અને પ્રજા એ અસર પરસ ન્યાયથી વર્તવું જોઈએ. રાજ્ય દેશનો દેવ છે અને પ્રજા તેની બહાલામાં બહાલી વસ્તુ છે. રાજ્ય વિના પ્રજા જીવે નહિ અને પ્રજા વિના રાજ્ય નિભે નહિ, આવું છતાં રાજ્ય પ્રજાને જેમ શેરડીને સીંચોડામાં પીણે તેમ પીલી હૃદય ફાટ રોડો પડાવે અને દુઃખમાં વધારે ને વધારે જકડે, તો રાજ્ય અવશ્ય અગણીત આપણિઓમાં પીલાય છે.

રાજ્ય પ્રજાએ પોતાના હૃદયને અસર પરસ લોહિયુંબંધ બનાવવાં જોઈએ, જે દેશમાં રાજ્ય રેવત સુલેહ સંપત્તી રહે છે તે દેશને સર કરવાને પરમાત્મા પણ અચકાય છે. કોઈ રાજ્ય કે પ્રજા તમને અનીતિમય જણાતાં હોય તો તેણે પોતાના મનને અધર્મ, લાંચ, અનીતિ અને અગણીત કુદેલોથી લોહિયુંબંધ મય બનાવેલું હોય છે. ખરો ધર્મ, ખરું દેવત અને ખરો ન્યાય અંતઃકરણમાં વસતો હોય તો અધર્મ એવું આપણામાં નામજ કેમ હોવું જોઈએ. તમને દરેક ધર્મ પુસ્તકો અને મહાત્મા પુરૂષો પોકારી પોકારીને કહેતા ગયા છે, છતાં આમ બહેરા કેમ બની ગયા ? અજાણ કેમ થઇ ગયા ? શું તમારી સોચમાં તકાવત પડ્યો છે ? આપણી રીત ભાત સારી હોય તો ભવિષ્યમાં કીર્તિવંત બનવા માટે કંઈ પણ મુશ્કેલી નડતી નથી. શ્રેષ્ઠ ગુણોથી માણસની કિંમત વધે છે, તેની બરાબરી અબજોની કિંમતવાળા હિરાઓ પણ ન કરી શકે. દરેક માણસે પ્રત્યેક ગુણ, સત્ય, વચન અને સારી રીત ભાતને ચઢણ કરવી જોઈએ. આપણે મનુષ્ય છીએ તો આપણું મહાનપણું, પ્રમાણિકતા, સત્ય વર્તણૂક; તેમજ ઉદારતા બીજા સઘળા ગુણો કરતાં પ્રધાન પદે હોવાં જોઈએ. અને એજ તમને ખરા મનુષ્ય તરીકે, ખરા હિતેચ્છુ, તરીકે ઓળખાવે છે. જે માણસ જગતના લાભ માટે હરહમેશાં સદ્ગુણોની શોધ ખોળ કરતો હોય, તેજ સર્વમાં સર્વોપરીસ્થાન ભોગવે છે. જેને સારો સંગ, અન્યને પ્રસન્ન કરવાની સારી શક્તિ પ્રાપ્ત થઇ હોય તેને લોક પ્રિય થવામાં કંઈ મુશ્કેલી જણાતી નથી. તેઓના સહવાસમાં ધડીબર આવ્યા હોઈએ તો કુદરતી રીતે આપણને તેના પર મોહ થાય છે. જીવો કે હિતેચ્છુથી જગતમાં કોઈ પ્રિય નથી; પરંતુ ઉદારચીત, હિતકર અને ઉત્તમ ચારિત્રવાન મનુષ્ય તરફ કોઈને વાસ્તવિક રીતે પ્યારન વરસે એ બનવા જોગ નથી. જેટલા પ્રમાણમાં તેઓ આપણા કાર્યમાં

રસ લે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે તેના તરફ ન આકર્ષાઈએ, એ શરમાવા જેવું છે. બાઈ! સર્વના પર સમાન દ્રષ્ટિ અને પરમાર્થિક કાર્યમાં તક્ષીન બનવું એજ પવિત્ર માર્ગ છે, તમારી કિંમત અનેક ગુણોના સમુદયથી જમણી ત્રમણી વધતી જાય છે, તમે જે વખતે ગુણોનો સંગ્રહ કરવા મથતા હો ત્યારેજ તમારી મજબુતી અસંખ્ય હીરના તાત-ણાઓથી બનેલા દોરડા જેવી થાય છે. હીરના દોરાને જુદા કરતાં જેમ તેની મજબુતી તુટી જાય છે, એમ તમે જે વખતે તમારા એક એક ગુણો સાથે અબોલા કરે છે એજ વખત તમારું દૈવત નષ્ટ પામે છે. ગુણો આત્માનું પોષણ છે. જે વખતે આપણે સાકર ખાતા હોઈએ, તે વખતે જીંહા વાટે તેનો સ્વાદ ઉતરી આત્મા સુધી જાય છે. જ્યારે આત્મા એ સાકર છે, એવો અનુભવ કરી સિદ્ધ કરી આપે ત્યારેજ જીંહાને એ ગળપણ જણાય છે. આત્મામાં એ જીંહા તરફથી આવતી વસ્તુઓના ગુણની શક્તિ ન હોય તો કોઈ પણ વસ્તુના સ્વાદની ખચર એ જીંહાને નથી આપી શકતો. આત્મા દરેક તત્વનો પોશક છે ખરો, પણ દરેક તત્વો તેનાં પોશક છે. મગજ મગજની વચ્ચે અને આત્મા આત્માની વચ્ચે અમુક પ્રકારની શક્તિ રહેલી છે; પરંતુ જો તેનું માપ કરતાં આપણને આવડતું હોય તો જગતમાં મનુષ્યોના અંતઃકરણોને ઓળખવાં એ કંઈ મુશ્કેલ નથી. વળી એનાથી આપણે બળ, ચૈતન્ય અને નવીન કાર્યની શરૂઆત કરવાનું શીખી શકીએ છીએ. આપણે દુર્ગુણો અને પારકાની ખરાબ વૃત્તિઓની શોધ કરવામાં કામે લાગીએ, તેના કરતાં સદ્ગુણોની શોધ કરી, ઉત્તમ વ્યક્તિ તરીકે, પ્રસિદ્ધિમાં આવીએ તો શું ખોટું છે? જે લોકો બીજાની અવગણના કરી ગુણને અવગણના રૂપમાં ફેરવી નાખે છે, તેવા ધુર્ત લોકોથી સદાય સાવધ રહેવાની જરૂર છે. જુઓ! ધર્મ રાજા નીતિમાન છતાં ધુર્ત કલીયુગના પ્રતાપે બચ પામી, મહાન મુશ્કેલીએ મેળવેલું રાજ્ય તથા, હિમાલય તરફ દોડ્યા, તેને માત્ર એજ ડર હતો કે હું કદાચને નિતીસ મટી અનીતિખોર કહેવાઈશ તો? મારું નામ ધર્મ મટી અધર્મના નામથી ઓળખાશે તો? માટે તમારે કલી સહોદરથી ડર પામવાની જરૂર છે. તેનો સહવાસ ભયંકર છે. અવિશ્વાસનીય છે. તેના રહેજવારના મીલનથી, મન સંકુચીત થાય છે. અસ્વસ્થ બને છે. અને ઘણે ભાગે આપણી ખ્યાતિ, દેખી, ધર્પાળુ, અજ્ઞાની એવા નામોથી બહાર પડે છે. જે માણસ બીજાને બગાડે ત પોતે શી રીતે સુધરે? જે કંઈ સ્વચ્છ છે, સુંદર છે, ઉદાર છે, ધર્મવિત છે, તેનાથી દુર રહી, સારા માણસને પોતાના જેવો થવા વિનવતો હોય અને દયાળું જતોની પ્રશંષા સાંભળી જેનું હૃદય કટકે કટકા થઈ જતું હોય; તેના પુરૂષનાં દર્શનથી આંધળા હોઈએ તો સારું.

જે માણસની આગળ સદ્ગુણ હોય તેની સેવા કરો, પછી તે બધે ગમે તે વર્ણનો હોય, વર્ણો પણ ગુણ પ્રમાણે જ ઉચાં નીચાં બંધાયો છે. અષ્ટાવક નીરખતાં હસવા યોગ્ય હતો પણ પોતાના સદ્ગુણ વડે જનક જેવા બાહોશ પુરુષને શિષ્ય બનાવી શક્યો હતો. રત્ન કાદવમાંથી મેળવાય છે. ગુણીયલની સાથે વાત ચીત કરવાથી ઉમદા ગુણો ખીલવવા માટે બહુજ પ્રેતસાહન મળે છે. ધણે ભાગે આગળ ઉપર આર્થિક સંપત્તિ કે સંસારિક વ્યવહારોની જાણ દોડધામ રહેતી નથી. સારા માણસો કોઈની નોંદામાં આનંદ માનતા નથી. કોઈમાં દોષ હોય તો તેનામાંથી નામુદ કરી ખીજાઓની આગળ તેના એક બે ગુણોને પ્રકાશમાં લાવી, અવગુણોને છુપાવી દે છે. તેઓની દ્રષ્ટિ દોષ રહીત હોય છે, તેઓમાં આત્મ વિકાસ કરવાનું અદ્ભુત સામર્થ્ય હોય છે. પ્રેમાળ આત્મ દર્શી પુરુષો ખુશીથી મહાન્-આત્મા તરીકે ગણાવાની હદે પહોંચાડી શકે છે. જ્યારે આપણે ખીજના એકાદ ગુણપર ધ્યાન નહિ આપતાં માત્ર બધા અવગુણો તરફ નજર ખેંસાડીએ ત્યારે જ આપણે મહાન્પણું ગુમાવીએ છીએ. જે વખતે રામને શ્વેતમિંદુ રામેશ્વરની સ્થાપના કરવી હતી, ત્યારે કોઈ ચાર વેદોનો બણેલો બ્રાહ્મણ ન મળવાથી રાવણ રામનો શત્રુ હતો; તો પણ ચાર વેદ બણેલો હોવાથી તેને જ ગુરૂ તરીકે પસંદ કર્યો. કહો આ કેટલી બધી દુર્ગુણોને દબાવી, સદ્ગુણોને પ્રકાશમાં લાવવાની વાત છે. મનુષ્ય પ્રાણી કદપત્તક છે, તે જેવા ગુણોને યાદ કરે તેવાજ પ્રાપ્ત થાય છે. ધન, ધાન્ય, આદર, સન્માન, ખજ, કીર્તી એ બધાં આપણા સદ્ગુણોનાં ફળો છે. કેટલાક પુરુષો વૃદ્ધ થયા છતાં વિદ્યાભ્યાસ છોડતા નથી; તો પણ તેનામાં વિનય એ ચીજ શું છે તેનું નામ નિશાન હોતું નથી. મુળ વિદ્યાને અંગે વિનયાર્થક તો હોવાં જ જોઈએ. લક્ષ્મી સદ્ગુણોને હરનારી છે; પણ વિદ્યાતો સદ્ગુણોનું જન્મસ્થાન છે, છતાં આમ વિદ્યા વિનયહીણ શી રીતે રહ્યો? જેમ સૂર્યમાં અંધારાનો નાશ કરવાની શક્તિ છે; પરંતુ અંધારાના ઉપાસક ધ્રુવડની આગળ તેનું કંઈ ચાલતું નથી, તેમ ધ્રુવડ જેવા અજ્ઞાની માણસને વિદ્યા કંઈ અસર કરી શકતી નથી, સ્ત્રી જેમ બાળકોને જન્મ આપનારી છે, પણ વાંજણી સ્ત્રી નથી સંતાન આપતી તેમ કોઈ વિદ્યા, વાંજણી સ્ત્રીની માફક સદ્ગુણો નથી સેવતી, માત્ર તેને વિદ્યા મળી એટલું જ, તેના અજ્ઞાનના પ્રમાણમા અભિમાનની જોડે, વિદ્યાને ઉભી રાખીએ તો તેનાથી બહુજ હલકી છે, અત્યંત નમળી છે. તકરારમાં ઉતરતા હારી જાય તેવી છે, તેના તામસી સ્વભાવની આગળ બિચારી વિદ્યા તે શું વિસાતમાં? તેઓની વિદ્યા ખિજના આનંદ માટેની હોતી નથી; માત્ર પોતાનો વેંતબરનો ખાડો પુરવા માટે હોય છે.

નહિંતર કેમ બીજને આનંદી ન બનાવે? જે વખતે શ્રીકૃષ્ણ જમવાને દેહ છોડયો, ત્યારે ધર્મને ખતર પડી કે હવે આપણા આનંદમાં કેણુ વધારો કરશે? સલાહ આપનાર અને ખરા મદદગાર તો આત્મા ગયા? હવે આંહી રહેવામાં શું સાર છે. ખરો સ્નેહિ જતાં ખરો સ્નેહિ કેમ બેસી રહે? એમ કહી પોતાના બાધ અર્જુનના પૌત્ર પરિક્ષિતને રાજ્ય સોંપી એકદમ ચાલી નીકળ્યા ધર્મને રાજ્યપાટ. ઓ, પુત્ર, સત્તા વિગેરેનો આનંદ મોજુદ હતો, પણ ખરો આત્માનંદ તો શ્રી કૃષ્ણની સાથે ચાલ્યો ગયો રાજ્ય પર કંટાળો આવ્યો. કે હવે હું ખરા સોજ્વિત વિના શી રીતે નિબી શકું? કૃષ્ણ અમારી સગવડતા કરવા માટે પહેલા ગયા છે, માટે અમારે તેની પાછળ જવું તોજ તેની મહેનત ઠીક ગણાય. આમાં ધર્મરાજો ખરો આનંદ ન જોયો તેથીજ મહાન સામ્રાજ્ય તુચ્છ ગણ્યું. આત્મિક આનંદ એજ ખરો હર્ષનીધિ છે. તેનાથી સતોષ વૃદ્ધિ પામે છે. છાશ પીધી હોય તો દુધના જેટલો અને પાણીના પાનથી ધી ખાધ્યા જેટલોજ આનંદ અનુભવાય છે. આવા આનંદમાં જે માણસ દિનપ્રતિદિન પ્રગતિશીલ રહે છે, તે એકજ ઇસારાથી આખી આલમને સુધારી શકે છે. વિદ્વાન એવું કહે છે કે પ્રસન્નતા અદ્ય સમય રહેનારી છે; પણ આનંદ તો સદાસર્વદા સ્થિર સ્થાયી છે. વિવેક શક્તિની પ્રતિકુળ વર્તવાથી, પણ પ્રસન્નતા મેળવી શકાય છે; પરંતુ આનંદ એવી રીતે મેળવી શકાતો નથી. આનંદ તો આનંદજ છે.

પ્રસન્નતા વખતો વખત દુઃખનું રૂપ ધારણ કરે છે, પણ આનંદ તો સદૈવ પોતાનું સુખમય સ્વરૂપ રાખે છે. અન્ય મનુષ્યોના આનંદને વૃદ્ધિ કરવામાં જે કે મહેનત છે, પણ આપણા અપૂર્વ આનંદમાંથી તેને થોડો ધણો ભાગ આપીએ તોજ આપણો આનંદ ક્ષત્રસ્વરૂપ પકડે, નહિંતર શોકની છાયા આવી હોય એમ જણાય છે. પારકાના હિતાર્થે તમારા સ્વાર્થને હડહડતી અગ્નિમાં આળી મૂકો? તોજ તમારો આનંદ ખરો સ્વદેશહિતમાં ભાગ લેશે. એક માણસ બીજના દુઃખમાં ભાગ લઈ તેની મદદમાં આવેછે ત્યારે તે માણસ તેને આનંદના મહા સાગર જેવો જણાય છે, ખરી રીતે એમજ હોવું જોઈએ.

સુખી લોકો દુઃખની બેડીમાં પડેલા માણસ તરફ કંઈ ધ્યાન આપતા નથી, તેને લઈને તે દેશમાં દુઃખનાં વૃક્ષો રોપાય છે. કોઈ દેશની ભૂમિ દુઃખકર નથી પણ તેનાં વસાહતી મનુષ્યોની ખરાબ રીતભાતને લઈને એવું બને છે. ધણાએ પરાપકારી પુરુષો દુઃખી માણસોના દુઃખ દુર કરવા વિષે અથવા તેને પૂર્ણ તેજમાં લાવવા માટે અસરકારક વાતો કહે છે, તો પણ વજ્ર હૃદયનાં માણસોને આંખમાંથી એક મિંદુ ન ટપકે એજ તેઓની વિવેક ભરી લુચ્ચાઈ છે. પોતાની સત્તાનું કામ છતાં અને

દુઃખી માણસોની દાઝ સામું જોવું જોઈએ, એવું વારે વારે જનસમાજમાં બોલતાં છતાં તે નિમિત્તે કંઈ પ્રયાસ ન કરે તેવા માણસો આનંદને બદલે શોકના ખરીદનાર છે. ઋગ્વેદની એક ઋચાનો એવો ભાવાર્થ છે કે હું મારા દેશની ખાતર, અગણીત દુઃખોને સહન કરીશ. પછી તો દુઃખો બદલે ગમે ત્યાંથી આવતાં હોય. વાહ વાહ ! આજ આનંદનું અંગ ! આનેજ સત્યાર્થ જીવન કહો ? તેનેજ શાન્તિનો ખજાનો કહો ! ભરત રાજ્ય પદથી આનંદ નહિ માનતાં જંગલને પરમપદ સમજી અત્યાનંદમાં ગરકાવ થતા હતા. અને જેટલું બને તેટલું પરોપકારને માટે કરતા હતા, તેણે રહુગણ રાજાને ઉપદેશ આપ્યો છે તેજ ખરો જાણુવા યોગ્ય છે. જે માણસમાં વિશ્વાસ, સત્યતા, દૃઢ પ્રેમ અને મિલનસાર સ્વભાવ હોય છે, તેના જેવો આનંદ તમ પર બેસનાર રાજા મહારાજાઓ પણ નથી અનુભવી શકતા, જેની પાસે આનંદ હોય તેને મૃત્યુ સાથે લાગે છે અને કેટલાક આનંદ વગર જીંદગી પર કંટાળો લાવી મરી જાય છે. આવા ઉમદા આનંદને પ્રાપ્ત કરવા માટે તમારા અંતઃકરણમાં સ્વાર્થની ગંધ ન રહેવા દો, પ્રેમ તથા સહિષ્ણુતાનો પ્રવાહ જોરબંધ બહેવડાવો અમર્યાદિત એટલા સમુદ્રમાં પધરાવો, પછી તમારે જોઈ લેવું કે તમે ખરા આનંદના રસ્તા પર છો કે નહિ. જ્યારે માણસ ખરી આનંદી અવસ્થામાં પહોંચે છે, ત્યારેજ ત્યાં દુઃખનો અંશ રહેતો નથી. પહેલાં જે વસ્તુથી આપણે દુઃખ પામતા હતા તે વસ્તુ ખરા આનંદથી રસવાળી જણાય છે. જેમ બાળકને મજાતૂત બનાવવા માટે ઉત્તમ ખોરાકની જરૂર છે તેમ મનુષ્ય પોતાના આનંદ માટે મનને યોગ્ય પોશણ આપવામાં કંટાળો બતાવે તો ખરો આનંદ તેનાથી સો ગાઉ દુર રહે છે. તેની જીંદગી સુગંધી વગરના પુષ્પ જેવી અને પશુ પક્ષીઓના નાદ વગરની ઢિંઢાડ વનરાઈ જેવી થઈ જાય છે.

આખું જગત રમ્યતાથી ભરપૂર છે. સંગીતથી પૂર્ણ અને સમુદ્રથી તેની શોભામાં બમણો વધારો થાય છે, છતાં મનુષ્ય પ્રાણી બધી વસ્તુઓથી સૌંદર્યમાં ચડે છે. મનુષ્યના સુંદર ગુણો, રમ્મ વિચારો અને નાજુક લાગણીઓ બરાબર પ્રકાશમાં આવે તો સમગ્ર સૃષ્ટિમાં આનંદ આનંદ પ્રસરી રહે છે. તેનાથી બીજાઓને કેટલો બધો સંતોષ થાય છે, એટલો એના પ્રેક્ષકોજ સમજે પક્ષીઓના અને ઝરાઓના અવાજો, શિતળ પવન, પુષ્પની સુગંધી, આકાશના વિષવિધ રંગો, સમુદ્ર, અરણ્ય અથવા પર્વતોનાં દૃશ્યો જેમ મનહર છે. તેમ તે કરતાં પ્રતાપી પુરૂષોનો આનંદી સ્વભાવ, તેઓની કાર્ય શૈલી, જીવન ચરિત્ર વિગેરે અનહદ આનંદ દાયક છે. માટે દરેક મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં સુંદરતાનો સંગ્રહ કરે તો એક જુદા પ્રકારની જીંદગી અનુભવે. આપણે જે વખતે મનુષ્યમાં, પશુ પક્ષીઓમાં કે

નાનામાં નાનાં જીવ જંતુઓમાં સૈંદર્ય જોઈએ છીએ, એજ વખત સૃષ્ટિ કર્તાની નજીકમાં હોઈએ એમ અનુભવ થાય છે. પ્રત્યેક સુંદર ચિત્ર રમણિય વસ્તુઓ, મનહર ભુપ્રદેશ, સુગંધી પુષ્પો જેમ આપણા મનને આનંદમાં લાવે છે, તેમ આપણે પણ તેને આદ્વાદક લાગીએ છીએ. એ આપણા સૈંદર્યથી વધી જાય તેમ નથી. વૃક્ષ સખ્ત તાપમાં ઉભું રહી, આપણને છાયા બતાવી, આપણું સૈંદર્ય જોવાને માટે બોલાવે છે. પુષ્પો સુગંધી વડે આપણને મેળવી લે છે આપણાં જે સૈંદર્ય વડે વૃક્ષો છાયા તથા સુગંધી આપે છે. તેના કરતાં જો વધારે સૈંદર્ય આપણામાં હોય તો હું કહું છું કે ઉજ્જડ પ્રદેશમાં આપણાં માટે અગણીત મનુષ્યો, સુંદર વૃક્ષો અને નિર્મળ ઝરણાંઓ માલુમ પડે, આ ઉપરથી તમે સમજ્યા હશે કે જેટલા પ્રમાણમાં આપણી પાસે સૈંદર્ય, એટલાજ પ્રમાણમાં આકર્ષવાની શક્તિ, સુંદર ચારિત્ર્ય, લાવણ્યમય રીતભાત, આકર્ષક અને રમ્ય આકૃતિ, દિવ્ય વર્તન એ સર્વના આપણે જન્મના અધિકારી છીએ. અને કાયમ ખાને એવા રૂપમાં આપણે રહેવા જોઈએ. પરંતુ વિષય તથા માનસીક વ્યાધિઓએ અંધી વસ્તુઓને કૃષ્ણ બનાવી મુકી છે. એથી ચેતીને ચાલવા જેવું છે. જેઓ પોતાનું સાર્થક સમજતા હોય તેણે તો બુદ્ધિ વાપ ન ખાવી જોઈએ, આપણે આપણા સાર્થકના દ્વાર પર ખરાબર ચોકી બરવાની છે કે કોઈ પણ સુખ અને આકાંક્ષાઓનું હરણ ન કરી જાય. આપણે સદા સર્વદા હરામીઓથી સાવચેત રહેવું જોઈએ. આપણે સ્વાભાવિક રીતે પ્રેમાળ, શુદ્ધ, નિઃસ્વાર્થી, સત્યાગ્રહી અને ઉદાર તેમજ બહાદુર છીએ. આપણાં કષ્ટોને પહોંચી વળવા માટે આપણામાં બહુજ ચાલાકી છે, લેવા ધારીએ તો હમણાં સર્વત્ર સુખો લાઇ શકીએ એમ છીએ, પણ આપણે એકજ વિષય વિચારને અને અસ્વસ્થ પ્રકૃતિને માન આપ્યા કરીએ તો એજ બહાદુરી, સત્વર અવિન્યયનું સ્વરૂપ પકડે છે. જેમાંથી ખરાબ વિચારો પેદા થાય ને સ્થળે તાળુ લગાવો, વિચારીને ચાલો. જ્યારે આપણે ઉઘાટે પગે હોઈએ, ત્યારે જેમ કાંટાવાળા જમીનમાં જોઈ જોઈને પગ માંડીએ છીએ, તેમ દરેક બાબતમાં બાન ન રાખીએ તો કાંટા અને કાંકરા પગમાં ન લાગે એ કેમ બની શકે? કેટલીક આપણી બાબતો આનંદ અને પ્રસન્નતાની લાલી લાવનાર છે, તેમ કેટલીક બાબત આપણા સુખને અને આનંદને દાખી દેનાર છે, માટે તમારે કેટલીક બચકારક બાબતો કાઢી નાખવાની છે. તમને માંદગીનો બય મૃત્યુનો બય, ગરીબીનો બય વિગેરે તમારા મનોમંદિરમાં એકઠા થાય છે. એટલે શોકાગ્નિનો વધારો થવાથી સારા વિચારો જલદી નાશ પામે છે. તમે સારા વિચારોના અધિપતિ મટી ખરાબ લાગણીઓના સ્વામી ન બનો!

તેને છોડી દો! તમારા મનમાં જે આબત તમને બચવાળી જણાય છે, તે તેવી બચકર નથી. શા માટે આપણા મનો રાજ્યને આપણી જાતને અને આપણા ઉચ્ચત્વને બચપદ્ધતિ બનાવવું જોઈએ? એનાવડે આપણું રૂઢિચર પ્રભાવ થવાથી મગજ નમણું પડી જાય છે. નિરંતર માનસીક બાધિઓના ઘા અને દાહને સહન કરવો પડે છે આપણી વૃત્તિઓ કાંઈ મનને દુઃખ કરવા નથી નિર્માણ થઈ? માટે દરેકે માત્ર સુખનેજ ચાહવું જોઈએ, જેઓ પોતાની અકલ વડે બધાને સારો રસ્તો બતાવતા ગયા છે, છતાં એ પ્રમાણે કોઈ ન ચાલે તો કાયમ ખાતે બચવાને બદલે ઉલટા રીબાતા જાય છે. તમે ગરીબીના ચક્ર તળે દબાતા હો તો પણ ચિંતા ન કરો. તમે સ્વતંત્ર, સ્વાશ્રયી અને દુઃખને દુર કરવાના અચ્છા હૃદયીયાર રૂપ છો, છતાં પોતાના પગપર ઉભા રહેવાની સત્તા કેમ નથી કેળવના? કેટલાક પોતાના બાળક પર, ભાઈ પર કે રાજા મહારાજા પર પોતાનો આધાર આંધી દે છે. આપણને સ્વાશ્રયી થતા અટકાવી જે વસ્તુએ પરાવલંબી બનાવી દીધા છે, તે શક્તિ આપણી અને પૂર્વજોની મહાન શત્રુ છે. સ્વાશ્રય એ આપણો જન્મ સીદ્ધ હતો છે. જરા વિચાર કરો! મનુષ્ય જેવું પ્રાણી પારકા પર આધાર રાખે ત્યારે તો જંગલી જાનવરો થવામાં શું હરકત હતી? પરાવલંબી માણસો કશા કામના નથી. તેઓ ન કર્યાનું કામ કરે છે, જન સમુદાયને પીડે છે, પાછને માટે મરી પડે છે. જેઓ તમને પૈસાની મદદ કરે છે, તેઓ તમારા સ્નેહિ નથી; પરંતુ જે તમને તમારા પોતાના પર આધાર રાખવાનો બોલે ઉપડાવે છે, એજ સાચા સ્નેહ છે.

તમે તમારી જાતને તમારા હાથેજ ઉચકો. તમારી પોતાની શક્તિ પર નિભવાની આશા ધો. તમે કેવા હુશીયાર છો, શુદ્ધિશાળી છો, કેળવણી છો એની એજ વખત પરિક્ષા થાય છે. જ્યારે સમુદ્ર શાંત ન હોય અને માછલિની ઉંચાઈએ ઉછળતો હોય, ત્યારે તોફાનમાં વહાણ ચાલ્યું જતાં, વાવા ઝોડાથી ડુબવાની અણીપર હોય, એ વખતે અસલ અનુભવી સુકાનીની પ્રવિણતા જણાઈ આવે છે. તેમ જ્યારે તમારો વેપાર રોજગાર પડી ભાંગ્યો હોય, દ્રવ્યનો સંકોચ રહેતો હોય, ત્યારેજ તમે કેવી રીતે પ્રગતિ કરો છો; એજ મનુષ્યો તમારી હુશીયારી જુએ છે. જ્યારે વેપાર ધમધોકાર ચાલતો હોય; દ્રવ્યની છાકમ છોળ હોય, ત્યારે કંઈ હુશીયારી જોવામાં આવતી નથી. જેને ધનની સત્તા છે, તેને મુશીબતો નડતી નથી.

તમારે જીવન કોઈ સદ્દેશ હેતુને માટે નિર્માણ થયું છે. જ્યાં સુધી માણસને એમ ન લાગે કે હું કોઈ મહાન હેતુ પાર પાડવા માટે, આ સંસારની ચિત્ર વિચિત્ર ભુમીપર અમુક જાતની ભુમીકા બજાવવા આવ્યો છું, ત્યાં સુધી તેની બોકોની દૃષ્ટિમાં કંઈ કમત જણાતી નથી. તમારા

વિચારો પર, તમારી યોજના પર અને હેતુ પર શ્રદ્ધા રાખવા હું તમને ખાસ બજામણુ કરું છું. એનાથી તમારામાં અદ્ભુત દૈવત આવે છે. જે વખતે હિંદ પર વિદેશી લોકો ચડી આવતા એ વખતે એના મનમાં એટલો બધો દ્રઢ વિશ્વાસ હતો કે આપણે નકી હિંદ છતી લેતો છે, તો નકી એમજ થતું અને આપણને હિંમત કે શ્રદ્ધા ન હતી તો નકી હાર પામતા. જે ચપળ અને ચાલાકી માછલી હોય છે, તે જેમ સામા પાણીએ ચાલે છે. તેમ જેનામાં આત્મ બળ છે, તેઓ કોઇ દિવસ હાર પામતા નથી. તેઓનું બોલવું ચાલવું દ્રઢ પ્રતિજ્ઞાવાળું હોય છે. મરે છે પણ વિજય વગર પાછા નથી આવતા. બાધ ! સર્વ શક્તિઓને એકઠી કરી વિશેષ બળવાન બનાવવા માટે આત્મબળ ઉત્તમ થયું છે. જે વખતે અંગ્રીય રાજ પર દુર્વાષાએ શ્રાપની મુઠ્ઠ મારી, એ વખતે અંગ્રીય રાજ દ્રઢ મનથી ખાસ પોતાના આત્મબળ પર ઉભો રહ્યો તો પરમાત્માને તેની મદદ સાથે સુદૃશનને રવાના કરવું પડ્યું.

શ્રદ્ધાનો નાશ થતાં સંપત્તિ નષ્ટ થાય છે. તમારું શરીર નિરોગી ન હોય, કીર્તિને હાની પહોંચેલી હોય, અન્ય લોકોની આગળ તમે અવિશ્વાસુ બનેલા હોય તો એ બધું તમારી આત્મશ્રદ્ધાની ખામીને લઇને સમજવું. તમારી ઉમદા સ્થિતિ કનિષ્ઠતા ગ્રહણ કરે તો તમે આત્મબળમાં પક્ષા બનો. આત્મબળ મહાન્ વસ્તુઓને આમંત્રણ કરે છે. કેટલાકને નાનપણથી એવું શિક્ષણ બધાયણું હોય કે પોતાની અનહદ સત્તા મોજુદ હોય છતાં મુખમાં કોળીઓ લઇ ખાવા જેટલું પણ દૈવત ન હોય અને વારેવારે બોલે કે જે વસ્તુ મહાન્ પુરૂષો મેળવી છે, તે આપથી ન મેળવી શકાય, આપણે તેની જેવા બજા નથી, મગતરા સમાન છીએ બાધ ! આવા વિચારો પાયમાલીનું પોશણ છે. ભાગ્ય દેવીનાં આજકો ભાગ્યવંત શી રીતે થયાં એ સમજવામાં આવે તો હમણાં માણુમ પડશે કે માત્ર અનહદ પરીશ્રમ કર્યાથી. યત્નવાદી માણુસ એવું મનન કરતો હોય છે કે હું ક્યારે મહાન્ થાઉં ? ઉંચ ગણાતાં જીવાત્માઓ મને ક્યારે મળવા આવે ? આવા કાર્યના ઉત્સાહી નરોનું કાર્ય અધ પસાર તો કુદરતી રીતે તૈયાર થઇ જવા આવ્યું હોય છે. રામચંદ્ર ભગવાને રાવણ સાથે યુદ્ધ કર્યું એ પહેલાં એક ર્ષિએ બે રીંછ બાધઓને તમારા હાથે પત્થરા તરશે એવો અમુક કારણસર શ્રાપ આપ્યો હતો, તો સમુદ્રમાં પૂલ બાંધતી વખતે એ વચનો રામને અનુદૂળ થયાં, એવી રીતે કુદરત એમને માટે અગાઉ કાર્યનો વિજય કરવા માટે ગોઠવણ કરતી હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. જે પોતાની જાતને તુચ્છ સમજે છે, તેના કરતાં ઉંચ લાગણીવાળો માણુસ સત્ત્વર વિજય મેળવી શકે છે. પ્રયત્નથી અદ્ભૂત શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. પોતાની હિંમતમાંથી બમણી શ્રદ્ધા પેદા થાય છે, અને શંકાશીલ

માણસ જ્યાં જાય ત્યાં હારખાધને આવે છે. નેપોલિયન બોનાપાર્ટ જે વખતે વોટરલુ આગળ અંગ્રેજ સેનાપતિ વેલેસ્લીના હાથે હાર પામ્યો એ વખતે પોતે શંકાશીલ હતો, આખા યુરોપને ધ્રુજવનાર ફ્રાન્સનો નરવીર, શંકાશીલપણું મહણ કરવાથી સમરાંગણમાં હાર પામ્યો. તમારું આત્મજળ શત્રુના બળમાં ભાગ પડાવે છે. આત્મશ્રદ્ધા અદ્ભૂત પ્રોત્સાહન છે. અમૂલ્ય શોધખોળ છે. નાહિંમતને હિંમતમાં લાવવાને માત્ર એજ વસ્તુ છે. જ્યારે શૂરો રણમાં ખેડતો હોય, ત્યારે તેને સ્ત્રી, પુત્ર, ધન વિગેરે કોઈ વસ્તુ પર શ્રદ્ધા નથી હોતી. તેને તો વિજય કીર્તિ પ્રાપ્ત કરવી એજ ફરજ—આત્મજળ રેડાયું હોય છે. જે આત્મજળ એણું ન થાય તો એકની લાખે હારખાધને આવેનો નથી. તમારું ભાગ્ય, તમારી શક્તિ એને જે સચેત કરે તો તમે ઉદાર, ચરિત્રવાન અને પ્રતાપશાળી પુરૂષનો વારસો મેળવો તેમ છો. આત્મ વિશ્વાસ વિજય માર્ગ બતાવવાને મહાન દેવદૂત છે. કોઈ માણસ વેપારમાં ખોટ આવતી વખતે સ્ત્રી, ધન, પુત્ર વિગેરેને નષ્ટ થતાં, ધરખાર બળી જતાં, હિંમત નથી હારતો, તો એ બધું પાછું મેળવી શકે છે. જે આત્મશ્રદ્ધા ન હોય તો એજ માણસ ચુલામાંથી રાખ લઈ ઘેર ઘેર રોટલાના ટુકડા માગનારો બાવો બની જાય છે. જ્યારે માણસમાં અદ્ભૂતશ્રદ્ધા પ્રવર્તે છે, એજ વખત વિનયથી શોભિત, પરમ સુખમય જીવન વહન કરે છે, અને ત્યારેજ મોહ મહાસાગરમાંથી દરિદ્રતા અને નિષ્ફળતા તેમજ જીવનની વિષમતા દુર કરી શકે છે. જ્યાં આત્મશ્રદ્ધાનો પ્રકાશ જળ હળી રહેલો હોય, ત્યાં અજ્ઞાનતાનો અધકાર ક્યાંસુધી ટકી રહે? સદ્ વિચારોનું સેવન તે નિરાશાને દબા કરી, આશાનો અનુભવ કરાવે છે. ભીડતાને નાપસંદ કરી હિંમતનો, સમાગમ કરાવે છે. શંકા અને અનિશ્ચિતતાને મટાડી દ્રઢતાની ભલામણ કરાવે છે.

તમારા ભલાને માટે આ સર્વાંત્ર વિવેચનો છે. આપણામાં જ્યારે દ્વેષ, તીરસ્કાર, વૈર. નિશ્વેદ, સ્વાર્થતા વિગેરે વિચારો આવે એટલે તમારે સમજી લેવું કે આપણે આપણા દિવ્ય ભાવોને હાની પહોંચાડીએ છીએ. અને તમે એ વખતે તમારાપર એવો તો ઝેરી જખમ કરો છો કે તે તમારી આત્મશ્રદ્ધા, શાન્તિ, સુખ આનંદ, અને નિપુણતાને હણે છે. જેને પોતાની ચડતી જોવાની ઇચ્છા હોય, તેણે તો અવશ્ય જીવનને ઉચ્ચતમ બનાવવા માટે ચિંતા રાખવી જોઈએ. આ ચિંતા બીજી ચિંતાની સાથે સરખાવવાની નથી, જીવનને શ્રેષ્ઠ બનાવવી ચિંતા એ શાંતિની જગ્યાએ છે. પોતાના જીવનને આજેપ્રકાર, નમુનેદાર બનાવવાની જેને ગરજ ન હોય, તેનું મગજ રોગી અને દુઃખનો ખાડો સમજવું, સમજો તો એવી બે પરવાઈ તમારા

નાણુક મગજને બોજાવે છે, તેનાથી જીંદગી ટુંકી બને છે, વૃદ્ધાવસ્થા વહેલી આવે છે, બુદ્ધિનાં તંતુઓ તુટી જાય છે, તેજોમય રૂધિર કાળું પડી જાય છે. એ તમારે પોતાને સમજવાનું છે કે ખરાબ વિચારો આપણને અશક્ત બનાવે છે. ઉચ્ચતમ માર્ગમાંથી લપટાવે છે. સિદ્ધિ અને દુઃખ દર્દીના નાશના ઉપાયો સાથે વૈર બધાવે છે. તમારા અંતઃકરણમાંથી એવા ગદ્દા વિચારોને હાંકી કઢાડો તો તમારાં ભયંકર દુઃખો સત્વર નાશ પામશે, આરોગ્યશક્તિ, ઉન્નતિ, ઉચ્ચતમ લાગણીઓ, અમૃતદ્રષ્ટિ, સ્નેહભાવ વિગેરે એકદમ વૃદ્ધ પામશે માણસ પોતાના હાથેજ સુખ અને દુઃખનો કારીગર છે, સદ્વિચારોનું રાત્રિદિવસ ચિંતન કરો કે જોનાથી દ્રેષ, ઇર્ષ્યા, ક્રોધેશ જન્મ ન પામે. શું તમને એટલી ખબર નથી કે સત્યવીરની આગળ અસત્ય ભાગતું ફરે છે? તમે ઉજ્જવલ અને સમર્થ છો. સમર્થ પુરૂષો પોતાના કાર્યમાં બમણું જોર આપે છે, ત્યારે તમને આળસુ પ્રકૃતિ ક્યાંથી લાગુ પડી? એ ભુત ક્યાંથી વળગ્યું? આવા ગુડાગળ પ્રમાદથી તમે ધારેલું કાર્ય નથી પાર પાડી શકતા, એજ ભૂલ છે, પોતાની મનોવૃત્તિને હર હમેશાં બમણું કામ કરાવવાની જોતે ટેવ હોય તેઓજ અધર્મ કામ આરંભે છે, તેઓને કંટાળો શી ચીજ છે એ ભાન હોતું નથી. દિનપ્રતિદિન કેમ અધિક કાર્ય થાય એજ એનો ખ્યાલ હોય છે. તેને દરેક દુર્ઘટ કાર્ય સુગમ થઈ પડે એવો ઇરાદો હોય છે. આળસમાં ન બેસી રહેવાય માટે આપણે આપણા સ્વયંસેવક બની લાયક થવું જોઈએ, એમ સમજો છે. ઉંધે ઉડ્યા પછી પ્રભાતમાં પથારીએ પડ્યા રહીએ તો જેમાંથી અસંખ્ય હાનીઓ થાય છે, એમ સમજી મગજને વધારે મજબૂત બનાવવા સારું પોતાના મનને અને પ્રકૃતિને રૂચિમાં આવે એવું કાર્ય કરે છે.

જો આળસુ હોય છે તે પોતાનું કાર્ય સફળતારૂપ નથી જોઈ શકતા, પોતાની ભૂલને લઈને કાર્ય સિદ્ધ થાય તો કાર્યને વખોડી નારસી પાસ થાય છે, કોઈ હિંમતવાન એ કાર્ય હાથમાં લે તો ત્યાં બે અઢી કલાક માથાકુટ કરી આ કાર્ય બનશે નહિં, એમ કંઈ બીજાઓને ભૂલાવામાં નાખે છે. માટે દરેક માણસે એવા પરિશ્રમથી કાયર બનેલા પત્થરરૂપ મનુષ્યની વાણી સામું જોવાનું નથી. મહત્ત્વ કાંદાઓને દાખી દેનાર, પરિશ્રમ પર કંટાળો લાવનાર, એવી સત્તાઓની સાથે વિલાસમાં જોડાવું એ આ કર્મ ભૂમિમાં પાપ સમાન છે. જો માણસે ઉંચ કેળવણી લીધેલી હોય, શરીરે સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત હોય; પરંતુ તેનામાં યત્નની કિંમત ન હોય તો ઉંચ અભિલાષાઓ નિર્મુળ થાય છે. આવી પ્રયત્નશાળી બાબતને ઉડાવી દેનારા માણસમાં ભલે બીજા ગમે એવા ગુણો હોય તોપણ તેને ઉંચ દરજ્જે કોઈ પહોંચાડે એમ મને જણાતું નથી? જો વખતે આપણે

મગજને, સ્નાયુઓને કે શરીરને ઉપયોગમાં ન લેતાં આપણી ખરી શક્તિને દાખી દઇએ છીએ, એજ વખત આપણું સર્વસ્વ ધન હરાય જાય છે. શુભ લાગણીઓ મસ્કરી કરી સદંતર બાગી જાય છે. આપણા મનની મજબૂતી અને શુભ કર્મોની ઉમ્મતિ માટે આપણે અમુક પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે, માટે સુકૃત્ય જલદી અમલમાં લાવવું.

જેવો હમણાં વિચાર હોય છે તેવો પછી નથી હોતો. આપણું મન ધ્વજની પુછડી જેવું છે આપણને પુત્ર પુત્રીઓનાં મૂખ જોવાનું, ધન ધાન્ય એકઠું કરવાનું અને વધારેમાં વધારે સુખ પ્રાપ્ત કરવાની દોડપામમાં ત્રિદોષ લાગુ પડેલો હોય છે, આનાથી આપણી વિપરીત દશા થઇ છે, આપણને સદા સર્વદા મોહ વધતો જાય છે, એક માણસને લક્ષ કરવામાં હોંશ છે; ત્યાર પછી પુત્ર પુત્રીઓનાં મૂખ જોવાનું મન છે, પુત્ર પુત્રીઓ થયાં એટલે સસરાના ઇલકામનું મન થયું ત્યાર પછી તેઓનાં સંતાન નીરખવાની બાવના થઇ, વળી એનાથી ન ધરાયો તો એથી આગળ ચાલ્યો તેટલી વારમાં સ્મશાનમાંથી પત્રિકા આવી એટલે અનાયક જવું પડ્યું. આ આપણી જંગલી દશાનાં પરિણામો છે.

આપણી ચાલ એ પવિત્ર મન વગર સુધરે એ સ્વપ્ને સમજવું નહિ. જે માણસ સંસારિક મોહ જાળમાં ફસાઇ ખરા માર્ગથી લથડી પડે છે, તેનાથી સ્વદેશ ભૂમિપર વધારે બોજો થાય છે. આજ કરતાં કાલ અને કાલ કરતાં પરમ, એમ દિનપ્રતિદિન પોતાના શુભ જીવનમાં પ્રગતિ કરનારા છે, તેઓ સત્વર ઉંચ પદ મેળવી શકે છે. જેને પોતાના કાર્યમાં કંટાળો ન આવે અને પોતાના કાર્યને ધાંણીના બળદની માફક દિવાલ વગરનું સમજે, તેજ ખરા ચિરલા છે. અનુ કુળ સ્થિતિમાં મુકાઇને, જીવનને ઉમદા બનાવવું એ કાંઇ અધરું નથી; પરંતુ દુઃખી સ્થિતિમાં હોઇ બીજા અનુકુળ સાધનો વાળાની સાથે કાર્યની હરિફાઇમાં ઉતરે તેઓજ લાયક છે. જેઓ ખરાબ સ્થિતિના અને અજ્ઞાન લોકો છે; તે પણ પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં કંઇક કરી શકે છે, ત્યારે ધનવાન અને મહાન ગણાતા મનુષ્યો શુભ કાર્ય ન કરતાં દુઃખી માણસોનાં દુઃખો ટગર ટગર જોયા કરે અને ખાટલે પડ્યા ખાય, એ કેટલું બધું શરમાવા જેવું છે. અમેરિકાનો હેનરી ડેવીડ થોરો તવંગર, તેમ ગરીબ નહિં હતો; મધ્યમ સ્થિતિનો માણસ હતો, તેણે દેશનાં દુઃખો દુર કરવા માટે મેસેચ્યુ સેટ્રસની રાજ્ય સત્તાના માલિક મેક્સિકોની સામે નીતિની લડત માંડી હતી. તેમાં થોરોને જેલ જવું પડ્યું હતું અને અંતે અસંખ્ય કષ્ટો સહન કરી પ્રજાને ગુલામીમાંથી છોડાવી હતી, તેનો જુસ્મો ઓર હતો, એના વિચારો બહુજ જોરદાર હતા, જે સાંભળતા તેને આપ્તા અસર થતી. એકવાર

તેનો મિત્ર એમસંન તેને જોલમાં મળવા ગયો હતો, તેણે થોરાને કહ્યું કે હેનરી ! તું અહિં કેવો ? ત્યારે હેનરીએ જવાબ આપ્યો હતો કે તું બહાર કેવો ? જેનો મિત્ર જોલમાં હોય તેનો મિત્ર જોલમાં હોવો જોઈએ. આ વાક્યો હિંમતની વૃદ્ધિ કરનારાં છે. આપણે દેશનાં દુઃખી માણસોને જોઈ કંઈ ધ્યાન ન રાખી શકીએ અને તેના ભુખ્યા તરસ્યા ટાંટીયા પછાડતા જોઈએ તો શું આપણી આંખમાં ધુળ નાખ્યા જેવું નથી કે ? આનેજ હું તો ખાનદાની ભરી નાદાની કહું છું. જેઓ ઉઘમી છે, તેઓ પારકાના દુઃખે દુઃખી બની, કોઈની પાસેથી પૈસા ઉછીતા લઈ કાર્યની કૃત્તેહ કરે છે. જેઓ નીતિવાન હોય તેણે તો અવશ્ય એ ખ્યાલ રાખવાની જરૂર છે. આપણા જીવનને ઉંચ અનાવવા સાથે ખીમના જીવનને પણ ઉંચ અનાવવું જોઈએ. એકદમ નહિં તો ધીરે ધીરે પણ કાર્યને તો પ્રશંષા પાત્ર અનાવવું જોઈએ. લવ કુશ નામના બે બાળકોએ વાદ્મીક મુની પાસેથી પોતાના મગજમાં ધીમે ધીમે વિદ્યા ભરી હતી તો મહાન્ પ્રતાપી દિગ્વિજયી રામને હરાવી શક્યા હતા. હું નથી ધારતો કે કોઈ મહાન્ પુરૂષો એક સપાટાથી ઉંચ પદ મેળવી શક્યા હોય ? માણસની ઉંચ જીંદગીનો પાયો મદદ છે. પૃથ્વીને સુર્યની મદદ અને આપણને પૃથ્વીની મદદ એમ આપણે આપણા સ્વદેશ અંધુઓને મદદ ન કરીએ તો ઇશ્વરી ગુન્હેગાર ગણાઈએ છીએ. સદ્ધર્મ આચરતો હોય, દયા રાખતો હોય, તેણે તો કેમ પરમાર્થ છોડવો જોઈએ. મનુષ્યમાં દયા, ધર્મ ન હોય તો તેની કીમત કોડીની છે.

કાર્યની કૃત્તેહ, દયા, ધર્મ અને નીતિપર છે. એમ બધા પોકારી પોકારીને કહે છે. ધર્મ અને નીતિ એ મૂળ બે અક્ષરના શબ્દો છે; પરંતુ તેમાં અદ્ભૂત દૈવત છે. તે કટાકટીના સમયમાં તોફાનમાં પોતાના ઉપાસકને બચાવવાનું બહુજ સારું કામ કરે છે. જેને જગતમાં વિશ્વાસ બેસાડવાની ઇચ્છા હોય, તેણે તો નીતિનું પોશણ કરવું જોઈએ. હિંદુ ધર્મનું તત્ત્વ મોક્ષ છે, તેમ મૌક્ષિનો તત્ત્વ નીતિ અને ધર્મ છે. એમાં ખરી કેળવણી રહી છે. મૂળનીતિ પરતો રામાયણ અને મહાભારત જેવા ગ્રંથો લખાયા. તેની કિંમત કલમથી ન આંકી શકાય. તેમાંથી સ્વતંત્રતા, સમાનતા અને અંધુસ્વભાવનાં ખરેખરાં રત્નો મળી આવે છે. મીરાંબાઈએ નીતિ અને ધર્મ પર ધ્યાન રાખ્યું તો એનોએ કુંભોરાણો તેનો શત્રુ મટી રોહિ બની રહ્યો. જે વિચારીએ તો જીવન પ્રવાહમાં અમૃતનું ઝરણું બહેતું મૂકનાર માત્ર નીતિજ પહેલે નંબર છે, રાજા પ્રજા નીતિના પોષક ન હોય તો માણસાઈ મટી રાક્ષસાઈ ધારણ કરે છે. નીતિમાં દંભ ન ચાલે, ડોળ ન ચાલે, જુદા ન ચાલે, ત્યાં તો માત્ર

સત્યતાજ ઉભી રહે છે. મને સંપૂર્ણ રીતે ખબર છે કે મનુષ્યને દરેક ખરાબ વસ્તુઓ છેતરે છે; પણ નીતિને છેતરનાર કોઈ નથીજ જન્મ્યો. મી. સ્ટોકસ કહે છે કે માણસ ખીજા કશા ગુણ ન કેળવે તો ચાલે પણ સત્ય, નીતિ, દયા એ ન કેળવે તો બલમનસાધ, માણસાધ વિગેરેને ગૂમાવી બે સુમાર ખરાબીઓમાં ખપી જઈ, જમીનદોસ્ત થઈ જાય છે. તેઓ ઘણે ભાગે સેનાનની સેવામાં રોકાય છે. કસાઈના હાથનો કુહારો જની, દેશમકત કે જેઓ મરીને પણ લોકોનું બચું કરવા ઇચ્છે છે, તેનાથી વિરુદ્ધ પડે છે. ડાહ્યા માણસો તો મર્દની રીતેજ કામ કરશે. કોઈના નચાચા નાચશે નહિં જેમ સત્ય ધર્મને માન ન આપનારા વારેઘડીએ આફતમાં આવે છે. તેમ તે આવશે નહિ સત્ય વીરો જીલ્લમ કરતા નથી. જીલ્લમનો હક્ક તો જીલ્લમીઓનોજ છે; જ્યાં સુધી તમારી સત્તાનો ઉપયોગ સદ્માર્ગે ન થાય તો તમે તમારી કેળવણી અને કાબેલિયતને ગૂમાવો છો. તમે ખરા લાયક ક્યારે કહેવાઓ? કે તમારાપર સકલ જન સમાજને શ્રદ્ધા બેસે. જગતમાં ઘણાએ દાનાઈનો દાવો કરી કોટ પાટલુનના ખીસામાં હાથ નાખી ફેરે છે; પણ ખરેખરા સત્યવીર તો હજારોમાં કોઈકજ નીકળી આવે છે કે જેમાં લોકોને અડગ શ્રદ્ધા બેસે.

માણસ જ્યાં જ્યાં અનીતિ જુએ ત્યાં ત્યાં નાબૂદ કરવાને ન બંધાયો હોય, પરંતુ ખોટામાં ભાગ ન લેવાને તો બંધાયો છે, મનુષ્ય કંઈ ન કરવા કરતાં છાનો માનો બે ધડક બેસી રહે અને અનીતિની બાંધેલી જાળમાંથી બચી જાય તો તે ધણુંજ આગળ પડતું કાર્ય કરનારોથી શ્રેષ્ઠ છે. દાતાઓ જ્યારે ધર્મદાન કરે છે; ત્યારે કુર લોકો હાથમાં છરાઓ પકડે છે, એજ તેઓના સ્વભાવની ભિન્નતા છે. સાઈ અને તો ખરાબ ન આવશે? જળીયા અને સત્તાધિશો બન્ને ગુમાનમાં વાંકી ડોક રાખે? તમે તો ઇન્સાફી અને પાપ રહિત જાનો. જીલ્લમ ન કરો. ઇશુ કહેતા કે જે તલવારથી ધા કરે છે તે તલવારથીજ મરે છે. મતજગ કે હિંસા ન કરો? સર્વના પર દયા રાખો? ધનવાનના કરતાં ઇશ્વરના દરબારમાં દયાવાન અને ઇન્સાફી માણસને વધારે માન મળે છે. તેઓનાથી ઇશ્વરી અવાજ સંભળાય છે.

તમારે દરેકને એવું તો સાચું શિક્ષણ આપવું જોઈએ કે જેના પ્રતાપે અજ્ઞાનતા અને વિષમતાનો નાશ થાય. જે માણસ ખીજને સુધારવામાં પોતાને બૂલી જાય છે, તેને ખરો મુક્ત કહેવો જોઈએ. નવો કલ્પ સૃજવા માટે નવી કલ્પનાઓ ધારણ કરવા માટે જે મંથન કરે છે, તેઓજ જડને ચૈતન્યમય બનાવે છે, જડને પ્રાણુવાન બનાવે છે.

જેઓ ઉજળા છે તેઓ સદાય ખીજઓને જીવવાની અને મરવાની કળા શિખડાવે છે. દુનીયાના અનેક ધર્મો તારા પોતાના છે, દરેક જીવે તારા બંધુઓ છે, દરેક દિવ્ય વસ્તુઓ તને જે આકર્ષે છે તે બધી

નાશવંત છે; એમ જે સમજાવે તેને તમારે સધળાઓમાં સર્વોપરી કહેવા ? તેજ આત્મવાન છે. શ્રદ્ધાવાન છે. પ્રતાપવાન છે.

તેઓ બધાને સત્ કાર્યમાં જોડવા માટે ઢંઢોળીને જાગૃત કરે છે, અદ્ભૂત ચૈતન્ય પ્રકટાવે છે, અસલ ધર્મ અનુભવ સિદ્ધ કરાવી આપે છે. અનંત યુગનાં પાપો ધોઈ નાખી, દરેક દેશોની આગળ એક પવિત્ર માનવજાતિ તરીકે ઉભા રખાવી પરાવલંબી મટાડી, પોતાને પગભર ઉભા રહેવાની બલામણુ કરે છે. ભવિષ્યમાં પ્રજા હાલના કરતાં હજારગણું સુખ અને સ્વતંત્રતા અનુભવે એવી મહેનત કરે છે. પાપમાંથી વિમુક્ત પાડી સુધર્મની ઓળખાણ કરાવે છે. એવા ભારતીય સંતાનને હે ચિત્તુ પુષ્પથી વધાવી લે ? જેઓનામાં અપાર શક્તિ છે, તેઓ તરફ પરમાત્માની દયા છે, જેણે ભવરાગ જાણ્યા હોય છે, તેને મનુષ્યોના રોગ ચિરણુ છવી રાખવાનું કેમ ગમે ? દહેની સામે બાથ ભરવી તે તો તેનો સ્વભાવ છે. જે તેમ ન કરે તો નેની આખર જાય, જે તેઓ માગે છે તે તેણે ગૂમાવેલું ગણાય. અસંખ્ય કટોમાંથી મેળવેલી આખર જ્યારે નહિ એવા કાર્યથી ઉડી જાય; એતો એના મનમાં મરવા જેવું છે. જેન્કિનસ નામના અંગ્રેજના સ્પેન લોકોએ કંઈ કારણસર કાન કાપ્યા ત્યારે અંગ્રેજોએ સ્પેન પર ચઢાઈ કરી હતી. આ કાનની કિંમત નહિ હતી પણ આખરનો જવાબ હતો. તેમ માનવજાતને સુધારીને અચ્છી રીતે આજેપમાં લાવનાર કારીગર જે પોતાની કૃશળતા ગૂમાવે, તો એને કેવું દુઃખ થાય એવું તો એજ સમજે ? આપણે ધાર્મિકતાને જમ વધારે ફૂલ ચડાવીએ છીએ, એમ દેશનાં દુઃખી માણસોને મદદ કરીએ, ત્યારેજ હારનો પહેરનાર પુષ્પમાં ગરકાવ થનાર મોટો દેવ ખુશી થાય. તમે એમ ન સમજો ? કે ખીજઓ તમારી ન્યાત જાત નથી, તેઓ તમારા નિકટના સંબંધીઓ છે. જે રાષ્ટ્ર તમારું તે એવું પણ છે. તમારા સ્વાર્થની સરહદ અને મર્યાદા બાંધો ? સકલ વિશ્વનો આત્મા તે તમારો સમજો એ તમારો પૂર્વનો ધર્મ છે.

જે મનુષ્યો સર્વત્ર મનુષ્યોને પોતાનાં સમજી તનમન ધનથી વારી જતાં હોય અને એજ સીંચા અને સરલ માણસની ગરદન પર ઘાતકીઓ ચડી બેસે તો એની તકરાર ખુદ પરમાત્મા પાસેજ જવી જોઈએ. આ કામનો મનુષ્યથી ન ફેસલો થઈ શકે. કારણ કે આવકાર આપતાં આ વાસના માલિક થઈ બેઠા. અને બાપુ કહેતાં તેઓએજ દિકરા સમજી લીધા. કહો ! તે માટે કયો ન્યાય ઉત્તમ હોઈ શકે. ? ?

ॐ

શ્રી

જૈન બાળમિત્રમંડળ શું કરે છે ?

૧. જૈન વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાભ્યાસ ઉત્તેજનાર્થે પુસ્તકો, સ્કોલરશીપ તેમજ કેલવણીને લગતાં તમામ સાધનો પૂરાં પાડવામાં આવે છે.

૨. જૈન વિદ્યાર્થીઓને વકૃત્વ કળામાં પ્રવીણ બનાવવા ખાતર જૈન આગેવાનો, વિદ્વાનો તેમજ શ્રીમંતોના આશ્રય હેઠળ સાપ્તાહિક સલાઓ ભરવામાં આવે છે.

૩. જૈન વિદ્યાર્થીઓમાં લેખન શક્તિ કેળવવા અથે હરવખત ધાર્મિક અને સારા વિષયો પર નિબંધ લખાવવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓને ખીમારીને ટાઈમે તેમજ ખીબા કેટલાક અનીર્વાયને વખતે હરેક જાતનાં સાધનો તથા શારિરિક અને આર્થિક સ્હાય પૂરી પાડે છે. આવું એક જૈન બાળમિત્ર મંડળ કે જે બાળપન્નાલાલ પુર્ણચંદ જૈન હાઈસ્કૂલમાં આજે છ વર્ષ થયાં કામ કરી રહ્યું છે તેવા મંડળને જૈન આગેવાન શ્રીમંત ગૃહસ્થોએ પોતાના શુભ પ્રસંગે અગર તો કોઈ પણ દાન પ્રસંગે યાદ કરવું જોઈએ.

લી૦ સેક્રેટરી.

ઠેકાણું:—બાળુ પન્નાલાલ પી.

જૈન હાઈસ્કૂલ, પિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નં. ૨.

